
T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
BİGA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

VII. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

VII. INTERNATIONAL NGO'S CONFERENCE

BİLDİRİLER KİTABI / PROCEEDINGS

HAYIRSEVERLİK

PHILANTROPHY

Yayına Hazırlayanlar Editors

Prof. Dr. Ali AKDEMİR	Prof. Ali AKDEMİR
Prof. Dr. A. Kazım KİRTİŞ	Prof. A. Kazım KİRTİŞ
Yrd. Doç. Dr. Ayten AKATAY	Asst. Prof. Ayten AKATAY
Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK	Asst. Prof. Ali Şahin ÖRNEK
Yrd. Doç. Dr. Yavuz YILDIRIM	Asst. Prof. Yavuz YILDIRIM

3 - 5 Aralık 2010 ÇANAKKALE – TÜRKİYE

The Proceedings of VII. International NGO's Conference

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne aittir.

Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü, bölüm /bölümleri Çanakkale
Onsekiz Mart Üniversitesi'nin izni olmadan
elektronik, optik, mekanik veya diğer yollarla
çoğaltılamaz, dağıtılamaz, basılamaz.

Copyright 2010 by Çanakkale Onsekiz Mart
University.

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced,
printed or distributed by any electronical,
mechanical or other means without the written
permission of the Çanakkale Onsekiz Mart
University.

© Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ©

Tasarım ve Düzenleme / Typesetting

Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin **ÖRNEK**
Araş.Gör. Tanju **ÇOLAKOĞLU**

TÜBİTAK

Kongre TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

This conference was realised with contributions from TUBITAK (Scientific and Technical Research Council of Turkey).

ISBN 978 - 605 - 4222 - 09 - 4

Üniversite Yayın No: 103

Baskı

Pozitif Matbaacılık

Tel: + 90 312 397 00 31

Kitap İstemi

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

Tel: +90 286 335 87 38

Fax: +90 286 335 87 36

<http://biibf.comu.edu.tr>

Bildiri kitabında yayınlanan yazıların tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir.

Statements of facts or opinions appearing in the Proceedings of IV. International NGO's Conference are solely those of the authors and do not imply endorsement by the Organization Committee or the Publisher

VII. ULUSLAR ARASI STK KONGRESİ**BİLİM VE DANIŞMA KURULU**

Prof. Adnan ÇELİK

Prof. Ali AKDEMİR

Prof. A. Kazım KİRTİŞ

Assoc. Prof. Ali ALAGÖZ

Prof. Arturo ALVARADO

Assoc. Prof. Asta VALACKIENE

Aziz YILDIRIM

Prof. Cengiz AKÇAY -

Ceyhun GÖCENOĞLU

Prof. Christopher STONE

Dr. Dale WIMBERLEY

Prof. Dinçay KÖKSAL

Prof. Earl INGRAM

Prof. Ekrem ERDEM

Prof. Engin ERDOĞAN

Assoc. Prof. Enver AYDOĞAN

Prof. Erol EREN

Prof. Ertuğrul TAÇGIN

Prof. Feyzullah EROĞLU

Filiz BİKMEN

Assoc. Prof. Gül KREMER

Prof. H. Kürşat GÜLEŞ

İbrahim BETİL

Prof. İsmet KAYA

Prof. James HOYT

Prof. José Luis LEZAMA

Dr. Judith BLAU

Prof. Kamil TÜĞEN

Prof. Kemal ESENGÜN

Prof. Maria KLİMİKOVA

Mehmet ÖZKAN

Prof. Mehmet ŞAHİN

Prof. M. Şerif ŞİMŞEK

Prof. Mustafa SARI

Assist. Prof. Naim KAPUCU

Prof. Nihat FALAY

Prof. Osman DEMİRCAN

Prof. Ömer TORLAK

Assoc. Prof. Petr WOLF

Dr. Pınar BEARD

Prof. Ramazan AYDIN

Prof. Rıza AŞIKOĞLU

Prof. Sadık KIRBAŞ

Prof. Salih GÜNEY

Prof. Semih BÜKER

Prof. Steven Rathgeb SMITH

Prof. Tahir AKGEMCİ

Dr. Terry KERSHAW

Dr. Tuğrul KESKİN

Prof. Turgay BERKSOY

Prof. Ümit BERKMAN

Prof. Veyysel BOZKURT

Prof. Yavuz ODABAŞI

Dr. Y. Levent KORKUT

Prof. Z. Toprak KARAMAN

VII. INTERNATIONAL NGO's SYMPOSIUM**SCIENCE and ADVISORY COMMITTEE**

Selçuk University

Çanakkale Onsekiz Mart University

Çanakkale Onsekiz Mart University

Selçuk University

El Colegio de Mexico

Kaunas University of Technology

Prime Ministry Social Assis. and Solidarity General Directorate

Çanakkale Onsekiz Mart University

Institutional Social Responsibility Association

Harvard University

Virginia Technique University

Çanakkale Onsekiz Mart University

Troy University

Erciyes University

Çanakkale Onsekiz Mart University

Gazi University

Beykent University

International University of Sarajeua

Pamukkale University

Sabancı Foundation

Pennsylvania State University

Selçuk University

Community Volunteers Foundation

Çanakkale Onsekiz Mart University

Troy University

El Colegio de Mexico

University of North Carolina at Chapel Hill

Dokuz Eylül University

Karamanoğlu Mehmet Bey University

University of Economics in Bratislava

Chairmen of the Municipality of Biga

Anadolu University

Selçuk University

Van Yüzüncü Yıl University

University of Central Florida

İstanbul University

Çanakkale Onsekiz Mart University

Osmangazi University

Technical University of Ostrava

Make A Wish Foundation

Middle East Technical University

Afyon Kocatepe University

Okan University

İstanbul Aydın University

Anadolu University

University of Washington

Selçuk University

University of Cincinnati

Portland State Üniversitesi

Marmara University

Bilkent University

Uludağ University

Anadolu University

Civil Society Development Center

Dokuz Eylül University

VII. ULUSLAR ARASI STK KONGRESİ KONGRE ORGANİZASYON VE KOORDİNASYON KURULU

Genel Koordinasyon

Prof. Dr. Ali AKDEMİR, Başkan
Prof. Dr. A. Kazım KİRTİŞ, Başkan Yrd.

Kongre Konsey Üyeleri

Yard. Doç. Dr. Ayten AKATAY
Yard. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN
Doç. Dr. Mehmet MARANGOZ
Yard. Doç. Dr. Bestami BİLGİÇ
Yard. Doç. Dr. Bünyamin BACAĞ
Yard. Doç. Dr. Halis KALMIŞ

Yürütme ve Organizasyon Kurulu

Yrd. Doç. Dr. Ayten AKATAY, Başkan
Yrd. Doç. Dr. Yavuz YILDIRIM, Başkan Yrd.
Prof. Dr. Adnan Çelik
Prof. Dr. Gisele Ferreira Tiryaki
Doç. Dr. A. Barış Baraz
Doç. Dr. Ali Yakıcı
Doç. Dr. Nazan YELKİKALAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALAGÖZ
Yrd. Doç. Dr. İsmail ELAGÖZ
Yrd. Doç. Dr. Gülgün ERKAN
Yrd. Doç. Dr. Soner KARAGÜL
Yrd. Doç. Dr. Oktay KOÇ
Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK
Yrd. Doç. Dr. Suat UĞUR
Öğr. Gör. Tülay UÇAKTÜRK
Öğr. Gör. Selin NEHİR
Dababrata CHOWDURY

Yayın Komisyonu

Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK, Başkan
Araş. Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU
Araş. Gör. Abdullah KIRAY

Organizasyon Komitesi

Melda BAYKURT, Başkan
Yrd. Doç. Dr. Fehmi Volkan AKYÖN
Araş. Gör. Dr. Erdal AYDIN
Araş. Gör. Tanju ÇOLAKOĞLU
Araş. Gör. Canan Öykü DÖNMEZ KARA
Araş. Gör. Abdullah KIRAY
Araş. Gör. Mustafa KARA
Araş. Gör. Feyza ARICA
Araş. Gör. Mesut SAVRUL
Araş. Gör. Çağla YAVUZ
Öğr. Gör. Zuhul ŞAHİN
Okt. Serap KURTUL

Web Sorumlusu

Araş. Görev. Mesut SAVRUL

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Gülhan APAK

VII. INTERNATIONAL NGO's SYMPOSIUM ORGANIZATION and COORDINATION COMMITTEE

General Coordinator

Prof. Ali AKDEMİR, Head of the Committee
Prof. A. Kazım KİRTİŞ, Deputy Head of the Committee

Members of Congress Council

Asst. Prof. Ayten AKATAY
Asst. Prof. Esra DEMİRCAN
Assoc. Prof. Mehmet MARANGOZ
Asst. Prof. Bestami BİLGİÇ
Asst. Prof. Bünyamin BACAĞ
Asst. Prof. Halis KALMIŞ

Board of Executive and Organization

Asst. Prof. Ayten AKATAY, Chairman
Asst. Prof. Yavuz YILDIRIM, Deputy of Chairman
Prof. Adnan Çelik
Prof. Gisele Ferreira Tiryaki
Assoc. Prof. A. Barış Baraz
Assoc. Prof. Ali Yakıcı
Assoc. Prof. Nazan YELKİKALAN
Asst. Prof. Mehmet ALAGÖZ
Asst. Prof. İsmail ELAGÖZ
Asst. Prof. Gülgün ERKAN
Asst. Prof. Soner KARAGÜL
Asst. Prof. Oktay KOÇ
Asst. Prof. Ali Şahin ÖRNEK
Asst. Prof. Suat UĞUR
Lect. Gör. Tülay UÇAKTÜRK
Lect. Selin NEHİR
Dababrata CHOWDURY

Commission of Publication

Asst. Prof. Ali Şahin ÖRNEK, Chairman
Res. Asst. Tanju ÇOLAKOĞLU
Res. Asst. Abdullah KIRAY

Committee of Organization

Melda BAYKURT, Chairman
Asst. Prof. Fehmi Volkan AKYÖN
Res. Asst. Erdal AYDIN (Ph.D)
Res. Asst. Tanju ÇOLAKOĞLU
Res. Asst. Canan Öykü DÖNMEZ KARA
Res. Asst. Abdullah KIRAY
Res. Asst. Mustafa KARA
Res. Asst. Feyza ARICA
Res. Asst. Mesut SAVRUL
Res. Asst. Çağla YAVUZ
Lect. Zuhul ŞAHİN
Lect. Serap KURTUL

Web Official

Res. Asst. Mesut SAVRUL

Graphical Design

Lect. Gülhan APAK

Kongre Türkçe Bildirileri Ön Değerlendirme Komisyonu

Yrd. Doç. Dr. Ayten AKATAY, Başkan
 Prof. Dr. Murat KASIMOĞLU
 Prof. Dr. Mehmet YİĞİT
 Doç. Dr. Meliha ENER
 Doç. Dr. Mikail EROL
 Doç. Dr. Hamit PALABIYIK
 Doç. Dr. Nilgün SERİM
 Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN
 Doç. Dr. Sefer ŞENER
 Doç. Dr. Nazan YELKİKALAN
 Yrd. Doç. Dr. Akif ABBASOĞLU
 Yrd. Doç. Dr. Fehmi Volkan AKYÖN
 Yrd. Doç. Dr. Murat AYDIN
 Yrd. Doç. Dr. Bünyamin BACAK
 Yrd. Doç. Dr. Kerem BATIR
 Yrd. Doç. Dr. Selçuk BOZAĞAÇLI
 Yrd. Doç. Dr. Seniz ANBARLI BOZATAY
 Yrd. Doç. Dr. Esra DEMİRCAN
 Yrd. Doç. Dr. Uğur DOLGUN
 Yrd. Doç. Dr. Umut EROĞLU
 Yrd. Doç. Dr. Ufuk GENÇEL
 Yrd. Doç. Dr. Ruhi GÜLER
 Yrd. Doç. Dr. Mahir GÜMÜŞ
 Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÖRÜN
 Yrd. Doç. Dr. Halis KALMIŞ
 Yrd. Doç. Dr. Selçuk İPEK
 Yrd. Doç. Dr. Soner KARGÜL
 Yrd. Doç. Dr. Serdar KURT
 Yrd. Doç. Dr. Halil ŞİMŞEK
 Yrd. Doç. Dr. Sabri Sami TAN
 Yrd. Doç. Dr. Sibel TAN
 Yrd. Doç. Dr. Mustafa TORUN
 Yrd. Doç. Dr. Suat UĞUR
 Yrd. Doç. Dr. Dilek DÖNMEZ
 Yrd. Doç. Dr. Ülkü VARLIK
 Yrd. Doç. Dr. Hikmet YAVAŞ
 Yrd. Doç. Dr. Nilay YÜCEL

Commission for Evaluation of Turkish Papers

Asst. Prof. Ayten AKATAY, Chairman
 Prof. Murat KASIMOĞLU
 Prof. Mehmet YİĞİT
 Assoc. Prof. Meliha ENER
 Assoc. Prof. Mikail EROL
 Assoc. Prof. Hamit PALABIYIK
 Assoc. Prof. Nilgün SERİM
 Assoc. Prof. Mehmet ŞAHİN
 Assoc. Prof. Sefer ŞENER
 Assoc. Prof. Nazan YELKİKALAN
 Asst. Prof. Akif ABBASOĞLU
 Asst. Prof. Fehmi Volkan AKYÖN
 Asst. Prof. Murat AYDIN
 Asst. Prof. Bünyamin BACAK
 Asst. Prof. Kerem BATIR
 Asst. Prof. Selçuk BOZAĞAÇLI
 Asst. Prof. Seniz ANBARLI BOZATAY
 Asst. Prof. Esra DEMİRCAN
 Asst. Prof. Uğur DOLGUN
 Asst. Prof. Umut EROĞLU
 Asst. Prof. Ufuk GENÇEL
 Asst. Prof. Ruhi GÜLER
 Asst. Prof. Mahir GÜMÜŞ
 Asst. Prof. Mustafa GÖRÜN
 Asst. Prof. Halis KALMIŞ
 Asst. Prof. Selçuk İPEK
 Asst. Prof. Soner KARGÜL
 Asst. Prof. Serdar KURT
 Asst. Prof. Halil ŞİMŞEK
 Asst. Prof. Sabri Sami TAN
 Asst. Prof. Sibel TAN
 Asst. Prof. Mustafa TORUN
 Asst. Prof. Suat UĞUR
 Asst. Prof. Dilek DÖNMEZ
 Asst. Prof. Ülkü VARLIK
 Asst. Prof. Hikmet YAVAŞ
 Asst. Prof. Nilay YÜCEL

Kongre İngilizce Bildirileri Ön Değerlendirme Komisyonu

Doç. Dr. Yücel ACER, Başkan
 Yrd. Doç. Dr. Yavuz YILDIRIM
 Yrd. Doç. Dr. Kerem BATIR
 Yrd. Doç. Dr. Bestami Sadi BİLGİÇ
 Yrd. Doç. Dr. Sami S. TAN
 Yrd. Doç. M. Bülent ULUDAĞ
 Yrd. Doç. Dr. Nazmi Y. YAĞANOĞLU

Commission for Evaluation of English Papers

Assoc. Prof. Yücel ACER, Başkan
 Asst. Prof. Yavuz YILDIRIM
 Asst. Prof. Kerem BATIR
 Asst. Prof. Bestami Sadi BİLGİÇ
 Asst. Prof. Sami S. TAN
 Asst. Prof. M. Bülent ULUDAĞ
 Asst. Prof. Nazmi Y. YAĞANOĞLU

Kongre Uluslararası Bağlantılar Komisyonu

Yrd. Doç. Dr. Nazmi Y. YAĞANOĞLU
 Yrd. Doç. Dr. Yavuz YILDIRIM

Commission for Conference's International Communication

Asst. Prof. Nazmi Y. YAĞANOĞLU
 Asst. Prof. Yavuz YILDIRIM

Kongre STK ve Kadın Konulu Atölye Çalışması Komisyonu

Doç. Dr. Nazan YELKİKALAN, Başkan
 Doç. Dr. Meliha ENER
 Yrd. Doç. Dr. Ayten AKATAY
 Yrd. Doç. Dr. Şeniz ANBARLI BOZATAY
 Yrd. Doç. Dr. Gülgün ERKAN
 Yrd. Doç. Dr. Nilsun SARIYER
 Öğr. Gör. Zuhâl SAHİN
 Öğr. Gör. Tülay UÇAKTÜRK

Conference Workshop with the Main Theme NGOs and Women

Assoc. Prof. Nazan YELKİKALAN, Başkan
 Assoc. Prof. Meliha ENER
 Asst. Prof. Ayten AKATAY
 Asst. Prof. Şeniz ANBARLI BOZATAY
 Asst. Prof. Gülgün ERKAN
 Asst. Prof. Nilsun SARIYER
 Lect. Zuhâl SAHİN
 Lect. Tülay UÇAKTÜRK

Kongre Çanakkale Sivil İnisiyatif Komisyonu	Commission of Conference's Civic Initiative, Çanakkale
Doç. Dr. Ekrem TUFAN, Başkan	Assoc. Prof. Ekrem TUFAN, Chairman
Saim YAVUZ	Saim YAVUZ
İsmail ERTEN	İsmail ERTEN
Hasan T. TURHANLI	Hasan T. TURHANLI
Hayrettin PİŞKİN	Hayrettin PİŞKİN

Kongre Sponsor ve Sosyal Etkileşim Komisyonu	Commission of Conference's Sponsor and Social Interaction
Hulusi DAMGACIOĞLU (Başkan)	Hulusi DAMGACIOĞLU (Chairman)
Prof. Dr. A. Kazım KİRTİŞ	Prof. A. Kazım KİRTİŞ
Yard. Doç. Dr. Ayten AKATAY	Asst. Prof. Ayten AKATAY
Yard. Doç. Dr. Mehmet ALAGÖZ	Asst. Prof. Mehmet ALAGÖZ
Mehmet ÖZKAN	Mehmet ÖZKAN
Resul KARAKURT	Resul KARAKURT
İlhami TEZCAN	İlhami TEZCAN
Kaya ÜZEN	Kaya ÜZEN
Hakan VURAL (ÇASIAD)	Hakan VURAL (ÇASIAD)
Tuncay YAŞAR	Tuncay YAŞAR
Şerif ENGİN (BİSİAD)	Şerif ENGİN (BİSİAD)
Mesut OKYAY	Mesut OKYAY
Barkın ALTINOK	Barkın ALTINOK
İbrahim AYDIN	İbrahim AYDIN
İbrahim BATTAL	İbrahim BATTAL
Davut DOĞAN	Davut DOĞAN
Hayrettin DERELİ	Hayrettin DERELİ
Sakin ÇETİNTÜRK	Sakin ÇETİNTÜRK
Necmi Vural KÖKÇİK	Necmi Vural KÖKÇİK

Konuk ve Katılımcıların Kent ve Kongre Yönelimini Sağlama Komisyonu	Committee of Accommodation and Transport Organization
Araş. Gör. Dr. Metin ATMACA	Res. Asst. Metin ATMACA (Ph.D)
Araş. Gör. Dr. Erdal AYDIN	Res. Asst. Erdal AYDIN (Ph.D)
Araş. Gör. Feyza ARICA	Res. Asst. Feyza ARICA
Araş. Gör. Rüya ATAKLI	Res. Asst. Rüya ATAKLI
Araş. Gör. Sanem BERKÜN	Res. Asst. Sanem BERKÜN
Araş. Gör. Çiğdem BİLEZİKÇİ	Res. Asst. Çiğdem BİLEZİKÇİ
Araş. Gör. Alper BİLGİLİ	Res. Asst. Alper BİLGİLİ
Araş. Gör. Hale ÇELİKKAN	Res. Asst. Hale ÇELİKKAN
Araş. Gör. Ceyhun ÇİÇEKÇİ	Res. Asst. Ceyhun ÇİÇEKÇİ
Araş. Gör. Verda DAVASLIGİL	Res. Asst. Verda DAVASLIGİL
Araş. Gör. Canan GÜNEŞ	Res. Asst. Canan GÜNEŞ
Araş. Gör. Murat GÜVEN	Res. Asst. Murat GÜVEN
Araş. Gör. Canan Öykü DÖNMEZ KARA	Res. Asst. Canan Öykü DÖNMEZ KARA
Araş. Gör. Mustafa KARA	Res. Asst. Mustafa KARA
Araş. Gör. Filiz KARAHAN	Res. Asst. Filiz KARAHAN
Araş. Gör. Can KÖSE	Res. Asst. Can KÖSE
Araş. Gör. Yener PAZARCIK	Res. Asst. Yener PAZARCIK
Araş. Gör. Ebru KANYILMAZ POLAT	Res. Asst. Ebru KANYILMAZ POLAT
Araş. Gör. Didem SAYGIN	Res. Asst. Didem SAYGIN
Araş. Gör. Rukiye SÖNMEZ	Res. Asst. Rukiye SÖNMEZ
Araş. Gör. İzzettin SÜMER	Res. Asst. İzzettin SÜMER
Araş. Gör. Ramazan UYGUN	Res. Asst. Ramazan UYGUN
Araş. Gör. Özge UYSAL	Res. Asst. Özge UYSAL
Araş. Gör. Seçil ÖZTÜRK	Res. Asst. Seçil ÖZTÜRK
Öğr. Gör. Yusuf YİĞİT	Lect. Yusuf YİĞİT
Öğr. Gör. Emel Altın	Lect. Murat İLDİRİR
	Emel Altın
İletişim	Contact
Okut. Özgür TOPKAYA	Lect. Özgür TOPKAYA
Meral AYDIN	Meral AYDIN

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Ali AKDEMİR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, farklılıklarını sürdürülebilirlik açısından öne çıkaran bir üniversitedir.

Her defasında devlet ve özel sektörün yanı sıra, STK'lar için de insan kaynağı yönetici, lider ve girişimci yetiştirmeyi misyon edinen bir üniversite olduğunu vurgulayan ÇOMÜ; gerçekleştirdiği etkinliklerle bunu kanıtlamaktadır.

STK'larla ilgili kongrenin yedinci kez düzenlenmiş olması bunun en çarpıcı kanıtıdır.

Daraltılmış misyonla çalışan STK'lar önemli başarılarla imza atmaktadırlar. Daraltılmış misyon, sorunlara ya da hedeflere doğrudan odaklanma olanağı vermektedir. Genel misyonlarla çalışan kurumlarla mukayese edildiğinde STK'ların bu konuda üstünlükleri vardır. Bu nedenle, STK'lar misyonları bağlamında kategorize edilmektedirler. Çevre STK'ları, Eğitim STK'ları, Kalkınma STK'ları, Yoksullukla Mücadele STK'ları vb. Bu misyonlardan daha dar STK'lar da bulunmaktadır.

2004 yılında ilkinin düzenlediğimiz STK'lar kongresinin yedincisini gerçekleştirmek oldukça anlamlıdır. Bu yılki tema "**hayirseverlik**" olarak belirlenmiştir.

Bildirilerin büyük bir çoğunluğu hayirseverlikle ilgili olduğu gibi; panellerin birçoğu da hayirseverlik eksenlidir.

Bu yılki kongrenin planlanıp gerçekleştirilmesinde de anlamlı katkılar alınmıştır. Dönem başkanlığını Biga İ.İ.B.F. İşletme bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Ayten AKATAY üstlenmiştir. Kendisini başarılı çalışmalarından dolayı kutluyorum.

Kongreyi düzenleyen fakülte olarak Biga İ.İ.B.F. Dekanı Sayın Prof. Dr. Kazım KIRTİŞ'i de kutluyorum.

Bu yılki kongreye de anlamlı katkılar veren Biga Belediye Başkanı Sayın Mehmet ÖZKAN'a içtenlikle teşekkür ederim.

Kongre dönem başkanına anlamlı yardımlarda bulunan Doç. Dr. Mehmet MARANGOZ'a, Yrd. Doç. Dr. Gülgün ERKAN'a teşekkür ediyorum.

Kongrenin sosyal faaliyetlerini destekleyen Çanakkale Rotary Klüp Dönem Başkanı Ahmet Şekip GÜNAY'a teşekkür ediyorum.

Emeği geçen herkese teşekkür ediyorum, kongrenin başarılı geçmesini diliyorum.

09 Kasım 2010, ÇANKAKKALE

SUNUŞ

Prof. Dr. A. KAZIM KİRTİŞ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Dünyada ülkeler arası sınırların gittikçe azaldığı, dünya nüfusunun arttığı, ihtiyaçların sınırsızca fazlaştığı ve insan refahının ön planda tutulduğu bir dönemi yaşamaktayız. Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeleri, gelişmiş ülkelerle kıyasladığımızda, Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) sayılarının gelişmiş ülkelerde oldukça fazla olduğunu, ülke yönetiminde büyük bir etkiye sahip olduklarını, çok farklı konularda kuruldıklarını ve önemli bir kısmının finans bakımından bağımsız olduklarını görmekteyiz. Demokratikleşme ve bireylerin seslerinin duyurulması sürecinde sağlam temellere dayalı ve çok katılımlı sivil toplum kuruluşlarının ülke yönetimindeki toplumun beklentilerine katkısının büyük bir öneme sahip olduğunu söylememiz mümkündür. Toplum, işletmeler, yönetim arasındaki iletişimleri beklenen noktalara çekmek için STK'ların üstlendiği görevin ilgililerce görmezlikten gelinmesi; bir ülkenin kalkınmasında önemli gecikmelere sebep olabilecektir. Zira, istatistikte verilere bakıldığında STK'lar ve ülke gelişmişliği arasındaki ilişkiye dair verileri görmek mümkündür.

İçinde bulunduğumuz küresel dünyada, talep ve beklentilerdeki hızlı değişimlerin ekonomik ve sosyal yapıyı etkilediği görülmektedir. Bu değişim, toplumsal sorunlara uzun vadeli ve faydalı çözümler bulmak için aktif bir süreci başlatan **Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK)**, sürecin önemli bir dinamiği haline gelmesini sağlamıştır. STK'lar bu çerçevede sadece, hükümete sunabileceği hizmetleri sunmazlar; ayrıca politika-stratejilerin oluşturulması ve bunların oluşumunda da belirleyici rol oynarlar. Sağlık, eğitim, insan hakları, ekonomik kalkınma, barış gibi pek çok toplumsal konu ile mücadelede artık STK'ların konumu tartışılmaz bir hale gelmiştir. Kamu ve özel sektörün yanında üçüncü sektör olarak kabul edilen bu sivil toplum platformlarının sayısı gün geçtikçe artmakta, alınan kararlarda STK'ların daha fazla söz sahibi olması gündemde yer almaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde sorunlara çözüm bulunması, çatışma ve anlaşmazlıkların çözülmesi gibi konularda STK'lar önemli roller üstlenmeye başlamıştır.

Bir dünya üniversitesi olma vizyonu çerçevesinde pek çok akademik ulusal ve uluslararası organizasyona imza atan **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi**'nin araştırma, yayın ve etkinlikleri ile öne çıkan **Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi**, müfredatına dahil ettiği STK konulu dersleri ile konuya verdiği önemi açıkça göstermektedir. Daha önce gerçekleştirdiği altı STK Kongresi'nden elde ettiği deneyim ve birikimle, bu yıl **VII.si düzenlenecek olan Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'nin teması "Hayirseverlik" (Philanthropy) olarak belirlenmiştir.**

İnsanlığın başlangıcı ile ortaya çıktığı varsayılan **"Hayirseverlik" kavramı**, Ortaçağ Avrupası'nda meydana gelen salgınların ardından, özellikle dinsel kuruluşlar tarafından yoksullara yönelik olarak gerçekleştirilen yardımlar sürecinde sistematik bir yapıya bürünmüştür. Zamanla bu dinsel hayirseverlik misyonu devletin bir fonksiyonu haline gelmiş, 19. yüzyılın sonlarından itibaren de işletmeler karlarından bir kısmını sağlık, eğitim, barış ve bilimsel araştırma gibi konularla hayır işleri için harcamaya başlamıştır. Günümüzde küresel bir boyut kazanmış olan hayirseverlik konusunun sosyal dönüşüme ayak uydurarak gelişmesi, uzun vadede sosyal adaleti sağlamak amacıyla toplumsal düzeyde projeler oluşturarak uygulamaya geçebilecek etkili girişimcilerin ve STK'ların varlığına bağlıdır. Bu çerçevede, VII. STK Kongresi'nde hayirseverlik konusunun, STK'lar üzerinden irdelenmesi anlamlı olacaktır.

Kongre organizasyonu sırasında, fakültemiz içinde ve dışında sürdürdükleri yoğun ve titiz çalışmalarıyla kongrenin verimli ve başarılı şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak için desteğini ve yardımını esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunar, kongrenin ilgili tüm taraflara yarar sağlamasını dilerim.

21 Ekim 2010 - ÇANAĞKALE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	XII
SUNUŞ	IX
İÇİNDEKİLER	XI

HAYIRSEVERLİĞİN TARİHSEL VE KAVRAMSAL GELİŞİMİ I HISTORICAL AND CONCEPTUAL DEVELOPMENT OF PHILANTHROPY I

<i>Geleneksel ve Modern Toplumda Hayırseverlik Anlayışının Kurumsal Temellerinin Karşılaştırılması</i> Mehmet Devrim TOPSES	1
<i>Dini Bağlılık ve Materyalizmin Gösterişçi Bağış Davranışı Üzerindeki Rolü</i> Ömer TORLAK, Muhammet Ali TİLTAY	6
<i>Örgütlü Hayırseverliği'nin İçinde Taşıdığı Gerilim ve Çelişkiler: Boş Vakit Bağlamında Bir Antik Yunan Karşılaştırması</i> Fatih ERTUGAY	14
<i>Osmanlı Devleti'nde Çevre ve Hayırseverlik Anlayışı</i> Nuran KOYUNCU	23
<i>Hayırseverlik: Sosyal Adalet İçin Yeni Bir Paradigma Mı? İktisadi Felsefe Perspektifinden Yazınsal Bir İnceleme</i> Ömer Tuğsal DORUK	28

HAYIRSEVERLİĞİN TARİHSEL VE KAVRAMSAL GELİŞİMİ II HISTORICAL AND CONCEPTUAL DEVELOPMENT OF PHILANTHROPY II

<i>Bir Yumuşak Güç: Hayırseverlik</i> Mahmut BOZAN	39
<i>Bir Halkla İlişkiler Kaldırıcı Olarak Hayırseverlik</i> Recep TAYFUN	49
<i>Sivil Toplum ve İyilik Olgusunun Zihniyet Arka Planı</i> Feyzullah EROĞLU, Ayşe İRMIŞ	60
<i>Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Çerçevesinde Sunulan Bildirilerin Bibliyometrik Profili: Tanımlayıcı Bir Analiz</i> Ramazan UYGUN, Murat KASIMOĞLU	78

KÜRESEL BAKIŞ AÇISIYLA HAYIRSEVERLİK UYGULAMALARI PHILANTHROPY APPLICATIONS WITH GLOBAL PERSPECTIVE

<i>Sivil Toplum Kavramına Farklı Yaklaşımlar: Klasik, Modern, Güncel ve Postmodern Söylemler</i> Adem PALABIYIK	93
<i>Yoksullukla Mücadelede Sosyal Sermayenin Önemi</i> Oytun MEÇİK	102
<i>Sivil Toplum Örgütlerinin İnsan Hakları Mağdurlarına Sağladığı Hukuksal Yardımlar</i> Selman KARAKUL	109
<i>DISHA, A Budget Partnership Project of NGOs in India</i> Cumhur DÜLGER	122
<i>The Effects Of Aids to NGOs On Countries' Levels Of Development</i> Ayten AKATAY, Feyza ARICA	135
<i>Türk Dış Politikası'nda Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları: Filistin'e İnsani Yardım ve İhh'nın Gazze Yardım Filosu</i> Soner KARAGÜL, Ceyhun ÇİÇEKÇİ	144

<i>Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'de Derneklere Yönelik Başlıca Düzenlemeler ve Derneklerin Farkındalık Düzeyi</i> Hikmet YAVAŞ, Resul KARAKURT.....	150
--	-----

KÜYEREL BAKIŞ AÇISIYLA HAYIRSEVERLİK UYGULAMALARI PHILANTHROPY APPLICATIONS WITH GLOCAL PERSPECTIVE

<i>Hayırsever Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Adaletin Sağlanmasıdaki Rolü İnceleme</i> Battal YILMAZ.....	165
<i>Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Dış Politikası ve Sağlık Sektöründe Çalışan Türk STK'ların Afrika'da Yürüttüğü Faaliyetlerin Bu Politikaya Etkisi</i> İhsan ÇOMAK.....	169
<i>Engelliler İle Hayırseverler Arasındaki İlişkinin Sağlanmasında Sosyal Girişimciliğin Önemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Katkıları</i> Uğur DURAN.....	177
<i>Tüketicilerin Kurumsal Hayırseverlik Algılamaları: Biga İİBF Örneği</i> Kazım KİRTİŞ, Filiz KARAHAN.....	189
<i>In Turkey, Local Actors' (Municipalities and Non-Governmental Organizations (NGOs) Approaches to Fighting Against Urban Poverty And The Importance of Cooperation</i> Hakan EVİN, Adem CEREN.....	203
<i>Engellilerin İstihdam Sorunları ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü</i> Sanem BERKÜN.....	210
<i>Effects of Non-Profit Organizations on Mitigation of Climate Change: Carbon Capture and Storage</i> Selahattin YILDIZ, Selim SOLMAZ.....	216

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE HAYIRSEVERLİK NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND PHILANTHROPY

<i>Bir Değeri Başkaları İçin Özgüleme: Vakıf Düşüncesini Oluşturan Temel Felsefe</i> Şeniz ANBARLI BOZATAY.....	223
<i>Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Osmanlıda Vakıflar</i> M.Nazan ARSLANEL, Ahmet ÖZKİRAZ.....	232
<i>Mesleki Eğitimde Sivil Toplumun Rolü: Bolu'da Elginkan Vakfı Örneği</i> E. Elif YÜCETÜRK.....	240
<i>Hayırseverlik Temelinde Türk Kızılayı İzmir Şubesi Faaliyetleri</i> Aslı ÖZER, Vedat HEYFEGİL, Gökhan GÜNPAZ.....	254
<i>Sosyal Girişimcilik ve Hayırseverlik: Dr. İbrahim Bodur Örneği</i> Yasin KARADENİZ, Ahmet İhsan ŞAMDAN.....	258
<i>NGOs and Philanthropy: A Case Study</i> Murat Mustafa KUTLUTÜRK, Ahmet UÇAKTÜRK, Tülay UÇAKTÜRK.....	265
<i>The Role of Philanthropy in NGOs: The Case Study of NGOs Operating in China</i> Cemre PEKCAN.....	268

YEREL YÖNETİMLER VE HAYIRSEVERLİK UYGULAMALARI LOCAL GOVERNMENTS AND PHILANTHROPY APPLICATIONS

<i>Belediyelerde Kurumsal Hayırseverlik Yönetimi: Çanakkale Belediyesi Sosyal Yardım Çalışmaları Örneği Açısından</i> Hüseyin ERKUL, Dilek KEKEÇ MORKOÇ.....	275
<i>Yerel Yönetimler ve Hayır Faaliyetleri Denizli Sevgi Eli Örneği</i> İbrahim DURAK.....	293

<i>Hayirseverlik ve Hemşehrlik Bağlamında Kalkınma: Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği Örneği</i>	
Mehmet AYDOĞAN, A. Adem TEKİNAY	299
<i>Philanthropy: For Whose Benefit?</i>	
Sezer GÖNCÜOĞLU ESER.....	303
<i>Roman Toplumunun Çanakkale Bölgesindeki Coğrafik Ve Sosyal Dağılımı</i>	
Mustafa ALPARSLAN, H. Barış ÖZALP.....	306

ÖZEL SEKTÖR VE HAYIRSEVERLİK PRIVATE SECTOR AND PHILANTHROPY

<i>Amaca Yönelik Pazarlama ve Kurumsal Hayirseverlik: Benzerlik ve Farklılıkları Açısından Bir Değerlendirme</i>	
Mehmet MARANGOZ, Hale ÇELİKKAN.....	311
<i>Amaca Yönelik Pazarlama Algılamalarına İlişkin Bir Araştırma</i>	
Nevriye AYAS, Mukaddes ÇELİK.....	320
<i>Sermaye Şirketlerinde Kurum Kazancından İndirilebilen Bağış ve Yardımların Muhasebeleştirilmesi</i>	
Gülğün ERKAN, Zekeriya Emre ERKAL	334
<i>Bir İletişim Aracı Olan Sponsorluk Ve Sponsorluğun Sağladıkları</i>	
Anıl DEĞERMEN ERENKOL	342
<i>Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Vakıflar Ve Marka İmajı</i>	
Bilge DOĞANLI.....	350
<i>GSM Sektöründe Faaliyette Bulunan İşletmelerin Kurumsal Sosyal Girişim Projeleri: Avea, Turkcell ve Vodafone Örneği</i>	
Nazan YELKİKALAN, Sena ERDEN	360

YÖNETİŞİMİN PAYDAŞLARI VE HAYIRSEVERLİK PHILANTROPY AND STAKEHOLDERS OF GOVERNANCE

<i>Devletten Beklentilerin Azalması: Türkiye’de Hayirseverlik</i>	
Murat AYDIN.....	373
<i>1982 Anayasası’nda Sosyal Hakların Düzenlenmesi</i>	
Faruk BİLİR.....	381
<i>Güçlü Devlet-Zayıf Sivil Toplum İkiligi, Hayirseverlik Ve Yoksulluk</i>	
Funda GENÇOĞLU ONBAŞI	388
<i>Hayirseverlik Etkili Bir Sosyal Politika Aracı Olabilir Mi?</i>	
Fuat MAN, Onur METİN	394
<i>STK’ların Kamu Yönetimine Katılımını Sağlamaya Yönelik Düzenlemeler: Genel Bir Değerlendirme</i>	
Süleyman SÖZEN	400
<i>Uluslararası Kızıllaç-Kızıllaç Dernekleri Federasyonu ve Türk Kızıllaç’ının Hayirseverlik Faaliyetleri Açısından Rolü ve Önemi</i>	
Ülkü VARLIK,Banu ÖREN	408
<i>Hekim, Hemşire ve Sağlık Yöneticilerinin Mesleklerle Düzeylerinin Değerlendirilmesi</i>	
Özlem AYAZ, Metin ATEŞ, Sedat ALTIN.....	415
<i>NGOs Versus NGOism</i>	
Petr WOLF	427

***HAYIRSEVERLİĞİN TARİHSEL VE
KAVRAMSAL GELİŞİMİ I***

***HISTORICAL AND CONCEPTUAL
DEVELOPMENT OF PHILANTHROPY I***

GELENEKSEL VE MODERN TOPLUMDA HAYIRSEVERLİK ANLAYIŞININ KURAMSAL TEMELLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Mehmet Devrim TOPSES

devrimtopsес@comu.edu.tr

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Özet

Geleneksel ve modern toplumun hayırseverliğe verdiği anlamlar birbirinden farklıdır. Geleneksel toplumda hayırseverlik, "günahlardan arınmanın bedeli" ya da "Tanrının rızasını kazanmak" için yapılan toplumsal bir davranış olarak görülürken, modern toplum kuramcılarına göre bir imanın gereğini yerine getirmek için başka insanlara yardım etmek hayırseverlik değil, bencilliktir. Bu çalışmada, geleneksel ve modern toplumun hayırseverlik ölçütlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Toplum, Modern Toplum, Aydınlanma Felsefesi, Hayırseverlik, Özgencilik, Sadaka

TRADITIONAL AND MODERN SOCIETY FUNDAMENTAL THEORETICAL COMPARISON OF PHILANTHROPY UNDERSTANDING

Abstract

Traditional and modern society has given to charity are different meanings. Traditional community philanthropy, "sanctify the price of" or "God's good pleasure to win for" the social behavior to be seen, the modern social theorists according to the faith need to fulfill other people to help the charity, not selfishness is. In this study, traditional and modern society as a charitable purpose was to investigate the comparative criteria.

Key Wors: Traditional Society, Modern Society, The Enlightenment Philosophy, Philanthropy, Altruism, Charity

Giriş

Klasik ve çağdaş sosyolojide geleneksel ve modern toplum ayrımına dayalı tarih felsefeleriyle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Karl Marks'ın "feodal ve kapitalist" toplum tipolojisi Ferdinand Tönnies'in "cemaat ve cemiyet" toplumu, Auguste Comte'un "teolojik-metafizik-pozitivist aşamaları", Durkheim'in "mekanik ve organik" dayanışma biçimleri, Max Weber'in "despotik ve akılcı" ilişkiler ya da Robert Redfield'in "köy-şehir" ayrımı geleneksel ve modern toplum arasında yapılan başlıca sosyolojik karşılaştırmalardır. Bu karşılaştırmalarda geleneksel toplum, "insan ilişkilerinin dinsel ve geleneksel değerlerce biçimlendirdiği toplum biçimi" olarak tanımlanırken, modern toplum "bireysellik ve akılcılık" değişkenleriyle açıklanır. Modernizm konusuna eğilen klasik ve çağdaş sosyoloji kuramlarına göre sanayi ve işbölümüne dayalı kentleşme süreci, geleneksel değerlerin toplumsal ilişkiler sistemi içindeki belirleyici önemini azaltmaktadır. Sanayileşmenin toplum içinde geleneksel değerlerin yerini küçülttüğü yönündeki saptamayı, yeryüzündeki bütün toplumlar açısından geçerli buluyoruz. Her toplumun kültürel ya da ekonomik biçimlenişi birbirinden farklılıklar göstermekle birlikte, geleneksel ve modern toplum ayrımı bütün toplumlar için ortak nitelik taşıyan evrensel bir süreçtir.

Hayırseverlik, sosyoloji literatüründe özgencilik kavramı kapsamında değerlendirilmektedir. Sosyoloji, sosyal psikoloji ve psikolojinin bilimsel literatüründe sıklıkla kullanılan özgencilik, Maner, Matthew ve Gailliot (2006:347-358) tarafından açıklandığı gibi, gereksinimi olan bir kimseye gönüllü olarak, ödül ya da karşılık beklemezsizin yapılan yarar sağlayıcı davranış olarak tanımlanmaktadır. Benzer deyişle özgencilik davranışı genel olarak yardım edicilik niyeti üzerine oturmakla birlikte, onun belirleyici ölçütü, ihtiyacı olan bir kimseye herhangi bir karşılık ya da çıkar beklentisi gözetmeden yardım etmektir. Bu bağlamda, Carlo ve Randall (2002:31-44) tarafından belirtildiği gibi, toplumsal çevresi tarafından iyi biri olarak tanınmak amacıyla; gelecekte kendisine de yardım edilmesini ya da vergi indirimleri yapılmasını isteyerek yardımsever davranışlarda bulunmak, yapılan yardımın büyüklüğü ne olursa olsun özgencilik kavramının anlamını açıklamamaktadır. Geleneksel ve modern toplumun hayırseverliğe verdiği anlamlar, birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Öyle ki, geleneksel toplumun hayırseverlik olarak değerlendirdiği toplumsal bir davranış, modern toplum kuramcıları açısından bencillik olarak yorumlanabilmektedir. Geleneksel ve modern arasında bir geçiş aşamasında bulunan toplumlarda ise modernizmin hayırseverliğe verdiği anlam henüz yeterince anlaşılabilmiş değildir.

Aşağıdaki bölümde, geleneksel ve modern toplumun hayırseverlik değişkenini yorumlayışları açısından karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Yapılan karşılaştırma, bütünüyle literatür taramasına dayanan betimsel bir araştırma niteliği taşımaktadır. Geleneksel toplumdaki kişisel ve kurumsal ilişkiler genellikle din kurumuna dayanmaktadır. Bu nedenle geleneksel toplumun hayırseverlik ölçütlerini belirlemek için Hıristiyanlık, Yahudilik ve Müslümanlığın temel esaslarını içeren kitapların hayırseverlikle ilgili ayetleri inceleme konusu yapılmıştır. Modern toplumdaki hayırseverlik anlayışının kuramsal çerçevesinin ise 18. yüzyıl Aydınlanma düşünürleri tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. Buradan yola çıkarak, modern toplumun hayırseverliği yorumlayışında, Aydınlanma düşünürlerinin konuyla ilgili kuramsal yaklaşımları bir karşılaştırma ölçütü olarak kabul edilmiştir.

1. Geleneksel Toplumda Hayırseverlik Anlayışının Kuramsal Temelleri

Batı toplumlarında 5.yy'dan 15.yy'a kadar toplum ve devlet yaşantısı din kurumuyla temellendirilmiştir. İslam toplumlarında ise özellikle 12. yüzyıldan sonraki dönem, dinin toplum üzerindeki etkisinin giderek güçlenmeye başladığı bir tarihsel süreci içerir. Bu dönemde geleneksel toplum yaşantısını belirleyen temel öge din kurumudur. Örnek olarak, siyasal iktidarların "meşruiyet" temeli din kurumuna sağlanmıştır. Hukuk kuralları dinsel niteliktedir. Dinsel ve mezhepsel kimlikler toplumsal ilişkilerin belirleyicisi durumundadır. Ahlak ölçütleri ise kaynaklarını din kurumundan alırlar. Ahlakın belirleyicisi imandır. Geleneksel toplumda bir toplumsal davranış,

anış, imana uygunluğu ölçüsünde ahlaklı kabul edilebilir.

Geleneksel toplumda bir ahlak ölçütü olarak görülen hayırseverlik, dinsel bir öge olan sadaka kavramına dayanmaktadır. Sadaka, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "Yoksullara ve gereksinimi olanlara, dilenciye yapılan yardım" olarak tanımlanmakla birlikte, bütün dinlerde emredilmiştir. Tevrat'ta, "Kendi olanakların doğrultusunda hayırseverlik yap" emri bulunmaktadır. Hıristiyanlıkta sadaka vermek, günahlardan arınmanın bedeli olarak görülmektedir. Kuran'da Bakara, Nisa, Tevbe, Yusuf, Ahzap, Hadid surelerinin çeşitli ayetlerinde sadaka "Allaha verilen bir söz", "Allah yolunda yapılan iyilik görevi" olarak geçmektedir. Al-i İmran suresinin 92. ayetinde "Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe cennete giremezsiniz", el-Hac suresinin 77. ayetinde ise "Hayır işleyiniz ki, kurtulabilesiniz" hükümleri bulunmaktadır.

18. yüzyıl öncesi geleneksel İslam toplumlarında hayırseverlik ilişkileri vakıflar yoluyla kurumsallaşmıştır. Vakıflar, "Allah rızasını kazanmak için zengin kimseler tarafından kurulan ve menfaati bütünüyle ihtiyaç içinde bulunanlara tahsis edilen kurumlardır" (KAZICI, 1996:184). "Durdurmak", "alıkoymak" anlamına gelen vakfın temeli; "dünyanın geçici olduğu", "her canlının ölümü tadaacağı", "dünyanın ahirette hasadı alınacak bir tarla olduğu", dolayısıyla öbür dünyada devşirilmesine imkan verecek olanın da hayri hizmetler yapmak ve kalıcı kurumlar açmak olduğu düşüncesidir (BAYYIĞIT, 2001:60). Geleneksel toplumda hayırseverlik ilişkilerinin kurumsallaşacak ölçüde güçlü olması, modern toplum öncesinde yoksul ya da gereksinimi olanlara yardım etmenin yüksek bir değer olarak görüldüğünü gösterir. Bununla birlikte dikkat isteyen nokta, geleneksel toplumda hayırseverlik eyleminin dinsel bir emir ya da öğütle yapılıyor olmasıdır. Başka bir deyişle geleneksel toplumda yoksullara yardım eden okullar, camiler, yollar yaptıran zengin bir kimseyi bu eyleme yönlendiren öncelikli güdü, "uhrevi" (dünya dışı, ahirete dönük) bir beklentidir. Hayırseverlik, "ahirette karşılığını almak için" ya da "kurtulmak" için öğütlenmektedir. Sadaka veren bir mümin hem imanının bir gereğini yerine getirmekte, hem de kendi kurtuluşunu güvenceye almaktadır. Böylelikle geleneksel ilişkiler sisteminde sadaka veren kişinin hayırseverliğinin öncelikle o kişinin kendi kurtuluşuna dönük olduğu söylenebilir.

2. Modern Toplumdaki Hayırseverlik Anlayışının Felsefi Temelleri

İnsanın bencil bir doğası bulunduğu ve bu nedenle üstün otoritelerin emirleriyle yönetilmesi gerektiğini ileri süren Thomas Hobbes'un bireyci ahlak felsefesine tepki olarak gelişen en güçlü akım, 18. yüzyılda Francis Hutcheson tarafından temsil edilen İskoç Aydınlanması olmuştur. Hutcheson, modern toplumdaki ahlak ölçütünü "çok sayıdaki insan için en büyük mutluluk verebilmek" olarak tanımlarken, ahlak ve ahlaki bilginin Tanrı'ya ve ilahi vahye dayandırılmayacağını kanıtlamayı amaçlar. Hutcheson'a göre hayırseverlik, insan varlıklarının, başka insanların mutluluğunu, türdeşlerinin iyiliğini, yalnızca kendi iyilik ve mutlulukları için bir araç olarak değil, fakat kendi içinde bir amaç olarak istemeleridir (CEVİZCİ, 2008:45). Öyle ki, Hutcheson'dan etkilendiği açıkça görülen Alman Aydınlanmasının öncüsü İmmanuel Kant, kendisinden önceki bütün ahlakları, bir çıkar gözettileri, bir yarar düşüncesinden yola çıktıkları için eksik bulur. Kant'a göre toplumsal ilişkiler sistemi içinde bir "ahlaksal değer" in ölçütü, bu davranışın çıkar ya da korku gözetmeden bir ödev olarak yapılmasıdır. Kant'a göre dünyada ya da "öbür dünya"da kavuşulacak bir

mutluluk umuduyla davranışlarda bulunulması iyilik kavramının içeriğini oluşturamaz (KANT, 1980:91-98). Kant, bireyi özerk bir varlık sayarak, ahlaki, özerk bireyin ne dışsal şartların zorlamasıyla ne de dini akidelerin baskısıyla oluşan; sadece ve sadece bireyin özerkliğine bırakılan bir alan olarak değerlendirmiştir.

Ahlakın bireye dışardan gelen baskı ya da öğütlerle kazandırılmayacağı yolundaki kuramsal yaklaşımların güçlü izleri Kant'ın çağdaşı Fransız Aydınlanmacısı Adrien Helvetius'ta da görülür. Helvetius'un farkı, "insan doğası"nın "kendini sevmeye" ya da "öz çıkar"ı dayalı bir yapısının olduğunu öne sürmüş olmasıdır. Bununla birlikte Helvetius'a göre politik despotizm ve dinsel bağnazlık eğer köklü reformları engellemezse, eğitim sistemi insan doğasını sınırsızca dönüştürebilecektir. Eğitim sistemi, insanları bencillik ya da öz çıkar duygularından hayırseverlik ya da diğerkâmlık yönünde değiştirebilecektir (CEVİZCİ, 2008:206). Bununla birlikte Helvetius'a göre eğitim sistemiyle yaygınlaşan yeni hayırseverlik anlayışı, dinsel ve politik öğütlere değil, bireyin kişisel denetimine, vicdanına dayandırılmaktadır. Bir diğer 18. yüzyıl Aydınlanmacısı Denis Diderot ise hayırseverlik ya da iyilik yapma eğiliminin din ve gelenekten ayrı, kişisel bir sorun olduğu yönündeki kuramsal yaklaşımını aşağıdaki cümleleriyle belirtmektedir:

"Bu ölümlü dünyada bizim payımıza düşen şey, bizden sonrakilere eskiden olduğundan fazla ışık ve refah bırakmak; geçmişten bize kalan mirası arttırmaktır. Çevremizdekilere, bütün yol arkadaşlarımıza elimizden geldiği kadar iyilik etmek, onları elimizden geldiği kadar ızdıraplardan kurtarmak için çalışmalıyız. İyilik her şeyden üstündür. Çalışma ve iyilik, işte benim imanımın iki direği. Ben de Holbach kadar sonsuzlukla ilgili değilim, ama hiç mi hiç. Dünya ne zaman ve kim tarafından yaratılmıştır? Öldükten sonra nereye gidiyoruz, ne olacağız? Sizin birinci derecede önem verdiğiniz bu problemler, benim gözümü kırpama bile engel olmuyor. Yüzlerce, binlerce yüzyıldan beri kimse, halletmek şöyle dursun, bunlara biraz ışık bile serpmemiştir. O halde Allah, ruh, ahiret gibi şeylere ne inanırım, ne de bunları inkar ederim. Bu sorunları ortadan kaldırıyorum, içinde bulunduğumuz yaşama gözlerimi çeviririm ve tıpkı Spinoza gibi öbür dünya ve ölüm üzerindeki bütün düşünceleri faydasız, boş ve tüketici bir iş sayarım" (DIDEROT, 1998:114).

19. yüzyıl klasik sosyologları, din ve ahlaki birbirinden ayıran 18. yüzyıl felsefe yaklaşımlarından güçlü biçimde etkilenmişlerdir. Klasik sosyologların Aydınlanma felsefesinden esinlenen özgecilik anlayışı, din ya da gelenekten bağımsız bir "toplumcu ahlak" oluşturma denemesi olarak görülebilir. Robert Bierstedt tarafından belirtildiği gibi, bu yüzyılın sosyal düşünürleri toplumun incelenmesiyle ilgilenen sosyal bilimciler değil, büyük ölçüde insanlığın yararı için toplumu daha iyiye götürmeyi amaçlayan ahlak bilimcileriydiler (BIERSTEDT, 1990:18). Bununla birlikte ilk sosyologların kuramsal yaklaşımları, modern toplumdaki hayırseverlik anlayışının sosyolojik temellerini oluşturmaktadır. Aşağıdaki bölümde ilk sosyologların toplumsal ilişkiler sistemi içinde özgeciliği nasıl konumlandıklarını inceleyeceğiz.

3. Modern Toplumdaki Hayırseverlik Anlayışının Sosyolojik Temelleri

Özgecilik davranışı, 19. yüzyıl klasik sosyologlarının öncelikli ilgi alanlarından birisini oluşturmuştur. Bunun nedeni, Kıta Avrupası ve özellikle Batı Avrupa'da 17. yüzyıldan sonra hızlanan ve 18. yüzyılda Fransız Devrimiyle doruğuna ulaşan hızlı toplumsal değişim sürecidir. Genel olarak modernleşme sürecinin yarattığı hızlı toplumsal değişim, kaçınılmaz olarak sosyal değerlerde ve insan ilişkilerinde eskiye göre çok hızlı ve köklü ayrımlaşmaların yaşanmasına neden olmuştur. Nüfus artışı, kentleşme ve işbölümüne bağlı olarak geleneksel cemaat duyguları ve yardımlaşma ilişkileri resmi, dolaylı ve bireyci ilişkilere dönüşmüştür. Bu noktada özgecilik davranışı, 19. yüzyıla özgü toplumsal bir ikilemin sonucu olarak sosyolojinin gündemine girmiştir. Bu ikilem şöyle özetlenebilir: Nüfusun hızlı artışı, rekabete dayalı yeni ekonomik sistem, işbölümü ve kentleşme hiç kuşkusuz olarak bireylerin temel çıkarlarını farklılaştıracaktır. Buna karşın sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlerin kısa dönemde toplumsal birliğe ve daha sonra 19. yüzyılın başlıca gündemini oluşturan uluslaşma sürecine olumsuz etkilerinin önlenmesi gerekmektedir.

Modern toplumda geleneksel ilişkilerin gevşemesine karşılık, toplum üyelerinin birbiriyle olan birleştirici bağlarını korumaları, yaşamsal bir zorunluluk olarak görülmektedir. Çünkü Peter Berger tarafından belirtildiği gibi herkesin toplumsal yardımseverlik duygularından uzaklaşarak sadece kendi bireysel çıkarına odaklanıp çevreden izole olduğu toplumlarda kendi başına hareket eden atomların düzensizliği görülmektedir. Böylesine bir düzensizliğin sonu ise toplumsal çözülmedir (BERGER, 1993). Bu noktada ilk sosyologlar olarak kabul edilen Comte ve Durkheim'in özgecilik davranışını ortak bir değişken olarak ele almaları ve özgeciliğin yaygınlaştırılmasını yaşamsal derecede önemli görmeleri kolaylıkla anlaşılabilir. Özgecilik, Comte ve Durkheim'a göre modernleşmenin yarattığı hızlı toplumsal değişim sürecinde insanları birleştiren ve toplumsal çözülmeyle önleyen sosyal bir değer niteliği taşımaktadır. Comte'dan sonra gelen

Georg Simmel ve Ferdinand Tönnies ise modern toplumda geleneksel değerlerin zayıfladığına dikkat çekmişler, bununla birlikte modern toplumda özgeciliğin yeri ve içeriği konusunda belirgin bir kuramsal yaklaşım geliştirmemişlerdir.

Comte ve Durkheim gibi klasik sosyologların kuramsal incelemeleri öncelikle modernleşmenin “özgecillik” ve “bencilik” gibi birey-toplum ilişkisi bağlamında değerlendirilebilecek değişkenler ile olan ilişkisi üzerinde odaklanmıştır. Örnek olarak söz konusu ilk sosyologların en temel ortak değişkeni “özgecillik” olmuştur. Özgecillik kavramıyla ilgili olarak Comte’un en büyük kaygısı, 18. yüzyıl Avrupasında modernizmle birlikte yükselmekte olan aşırı bireyci eğilimleri yok edebilecek birleştirici bir toplumsal ahlak oluşturmaktır. Özgeciliğin bireyleri ve toplumsal kurumları birbirine bağlayan bir tutkal görevini yürüttüğünü belirten Comte’a göre modernleşmeyle birlikte insanlığın yaşamış olduğu toplumsal çalkantıların ve buhranların temelinde bencilik bulunmaktadır (COMTE, 2001). Modernleşmenin toplumsal sonuçlarına ilişkin benzer içerikli değerlendirmeler Durkheim’da bu kez daha vurgulu biçimde görülür. Durkheim’e göre özgecillik, bir toplumda ahlaki düzenin ve buna bağlı olarak toplumsal düzenin temel kaynaklarından birisidir. Öyle ki, Fransa’da toplumsal düzensizliklerin, intiharların ve suç oranlarının yaygınlaştığı dönemler; özgecillik bağlarının ortadan kalktığı ve köksüz bir bireyciliğin yaygınlaştığı dönemlerdir (DURKHEIM, 1992).

Burada dikkat isteyen nokta, modern toplum kuramlarındaki özgecillik anlayışının dinsel ya da geleneksel belirleyicilerden uzaklaşmış olmasıdır. Modern toplum kuramcıları, özgecillik davranışının amacını dinsel öğütlere dayandırmazlar. 18. ve 19. yüzyıl kuramcılarında özgecillik davranışının amacı dinsel öğütlere uygun davranmak değil, bütünüyle insanlık ve toplumdur. Özgeci insan Tanrısal vahye uygun davranmak istediği için değil, topluma ve insanlığa yararlı olmak istediği için özgecidir. Böylelikle modern toplumdaki özgecillik anlayışı, insanın ahlaki eyleminin amacının “öbür dünyada” kavuşacağı mutluluk olduğunu ileri süren 5. yüzyıldaki Aziz Augustinus ve 11. yüzyıldaki Aziz Anselmus’un ahlak felsefelerinden derin farklılıklar gösterir.

Bu noktada akıllara “modern toplum kuramcılarının geleneksel toplumun hayırseverlik anlayışına nasıl baktıkları” sorusu gelmektedir. Auguste Comte, Kant’a benzer bir yaklaşım içinde, geleneksel toplum insanının ahlak anlayışını “bencil” olarak değerlendirmektedir (COMTE, 1952:21). Çünkü bir iman gereğini yerine getirmek için yapılan özgecillik, öncelikle kişisel kurtuluşu amaç edinmiştir. Başka bir deyişle metafizik bir öğütle özgeciliğe yönelen bireyin hayırseverliği, insanlığa ve topluma değil, öncelikle kendisine yöneliktir. Comte’un önerdiği “insanlık dini” ise “başkası için yaşamak” ilkesi üzerine kurulmuştur. Comte, özgecillik davranışında sevgi ve iman arasında bir karşılaştırma yaparak, sevginin imandan kesinlikle üstün olması gerektiğini ileri sürer. Özgeci davranışlarımızı belirleyen ölçüt iman değil, topluma ve insanlığa duyulan sevgidir. İnsanlığın en büyük güç olarak gören “insanlık dini”ne göre tüm doğaüstü bağlarından kurtulmuş olan insanlık, sonunda kendisine büyük bir inançla bağlanacaktır (COMTE, 1952:29). Özgeci davranışlarda din ve geleneğin emirlerini değil, “insanlığın ve toplumun mutluluğunu öngörmek” yönündeki kuramsal yaklaşımlar Durkheim’da da görülebilir. Durkheim, özgecillik davranışında dinden ya da gelenekten bağımsız olarak bireye tam anlamıyla bir özgür seçim hakkı tanımaktadır. Birey toplumsal davranışlarını dışardan gelen ahlaki emirlere göre değil, öncelikle kendi içindeki insanlık ve toplum sevgisine göre düzenlemelidir (TİMUÇİN, 1994:703). Toparlanacak, 19. yüzyıl toplum kuramcıları, geleneksel ilişkilerin gevşemesinden sonra toplumsal ilişkiler alanında oluşan boşluğu görmüşler ve özgeciliğin yaygınlaşmasını toplumsal bir zorunluluk olarak savunmuşlardır.

Kaynakça

- Bayyığıt, Mehmet (2001). “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Olarak Vakıflar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar, Konya, s:60.
- Bierstedt, Robert (1990) “18. Yüzyılda Sosyolojik Düşünce” (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Verso Yayınları, Ankara, 1990, s:17-52.
- Berger, P. (1993). *Dinin Sosyal Gerçekliği* (Çev: Ali Coşkun), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Carlo, Gustavo and B. Randall (2002). “The Development of a Measure of Prosocial Behaviors For Late Adolescents”, *Journal Of Youth and Adolescence*, Vol:31, 31-44.
- Çevizci, Ahmet (2008). *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa.
- Comte, A. (1952). *Pozitivizm İlmihali*, (Çev: Peyami Erman), MEB Yayınları, İstanbul.
- Comte, A. (2001). *Pozitif Felsefe Kursları* (Çev: Erkan Atacay), Sosyal Yayınları, İstanbul.

- Diderot, D. (1998). *Konuşmalar* (Çev: Adnan Cemgil), MEB Yayınları, İstanbul.
- Durkheim, E. (1992). *İntihar* (Çev: Özer Ozankaya), İmge Yayınevi, Ankara.
- Gökberk, Macit. (1994), *Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi*, İstanbul, 1994.
- Kant, İ. (1980). *Pratik Akıl Eleştirisini*, (Çeviriyi orjinaliyle karşılaştıran: Gertrude Durusoy; Türkçe Metni Gözden geçiren: Mete Tunçay) Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Kazıcı, Ziya (1996). *İslam Müesseseleri Tarihi*, Kayihan Yayınları, İstanbul.
- Maner, J., T.Matthew and T. Gaillot (2006). "Altruism and Egoism", *European Journal of Social Psychology*, Vol: 37, 347-358.
- Timuçin, Afşar (1992). *Düşünce Tarihi, İnsancıl Yayınları*, İstanbul.

DİNİ BAĞLILIK VE MATERYALİZMİN GÖSTERİŞÇİ BAĞIŞ DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Ömer TORLAK

torlak@ogu.edu.tr

Muhammet Ali TİLTAY

matiltay@ogu.edu.tr

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü

Özet

Sosyal sermaye, toplumun temelini oluşturan ve bireylerin ortaklaşa hareketini kolaylaştıran bir kavramdır. Bu kavram, toplumun etkinliğini arttıran; güven, normlar ve sosyal ağlar gibi unsurları kapsamaktadır. Sosyal sermaye, bir toplumdaki; suç oranlarının azaltılması, yolsuzluk ve yoksulluğun önlenmesi gibi yaşam kalitesini arttıracak getirilerin sağlanmasında kullanılabilir. Çalışmada sosyal sermayenin unsurlarının ve hayırseverliğin, yoksullukla mücadele sürecindeki rolünün irdelenmesi, İllerin sosyal sermaye endeksinden hareketle Türkiye’de sosyal sermaye birikimi ile yoksulluk arasındaki ilişkinin incelenmesi ve yoksullukla mücadelede izlenebilecek politikaların bu çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonuçları ile toplumsal refahın sağlanmasında sosyal sermaye kaynağından yararlanılmasına yönelik öneriler, sivil toplum kuruluşlarının ve politika üreticilerin kullanımına sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Dini Bağlılık, Materyalizm, Bağış Yapma, Gösterişçi Bağış.

THE ROLE OF RELIGIOUS COMMITMENT AND MATERIALISM ON THE CONSPICUOUS DONATION BEHAVIOR

Abstract

One of the discussed topics about donors and volunteers working in nongovernmental organizations is behavior of individuals to help others carry the concerns whether that they want to be visible. In this study the role of religious commitment and materialism on the conspicuous donation behavior have been analyzed. There is a relationship between sub dimensions of conspicuous donation behavior which are inner satisfaction and expression concepts and materialism and religious commitment. At the same time, it has been studied that in terms of internal satisfaction or proneness to externalize behavior whether some demographic characteristics are distinguishing factors in conspicuous donation behavior. Some demographic characteristics in the context of the research sample in terms of conspicuous donation behavior was found to be distinctive

Keywords: Non Governmental Organizations, Religious Commitment, Materialism, Donation, Conspicuous Donation.

Giriş

Sivil toplum örgütlerinde gönüllü olarak çalışan ve bağış yapanlar hakkında tartışılan konulardan biri de bireylerin yardım etme davranışının başkaları tarafından görünür olmasını istedikleri kaygısını taşıyıp taşımadıklarıdır. Bu görünürlüğü sağlamanın yollarından biri de sivil toplum kuruluşlarına ait ürünlerin (kıyafetler, rozetler, kanser bileklikleri vb.) günlük yaşamda kullanılması ortaya çıkmaktadır (West, 2004; Grace ve Griffin, 2006). Bu ürünler sivil toplum kuruluşlarına olan farkındalığın artmasının yanında tüketicilere de psikolojik olarak fayda ve tatmin sağlamaktadır (Clarke ve Mount, 2001; Grace ve Griffin, 2006). Bireysel kimliğin ifade edilmesi ve çevreyle iletişim kurulması bakımından sivil toplum kuruluşlarına ait ürünlerin kullanılması bağış yapma davranışının gösterişçi bir niteliğine büründüğünü göstermektedir (Torlak ve Tiltay, 2009).

Türk toplumunda dini değerler ve buna bağlı olarak muhtaçlara yardımcı olma tutum ve değerlerinin önemli olduğu bilinmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun (2009) yaptığı “Yaşam Memnuniyeti Araştırmasında” Türk halkının ilgilendiği konuların başında dini değerler gelmektedir. Öte yandan, dini bağlılık kavramının bağış yapma davranışıyla yakından ilişkili olduğu da söylenebilir. Kendilerini dindar olarak tanımlayan bireylerin bağış yapma yönünde daha fazla istekli oldukları gözlenmektedir.

Farklı kültürler üzerine yapılan çalışmalarda materyalizm teknolojik yenilikler gibi dünyanın diğer bölgelerinde yaşayanlara da yayıldığı belirtilmektedir. Küreselleşme üzerine son yıllarda yapılan araştırmalar tüketici kültürünün Batı’dan dünyanın diğer ülkelerine doğru sıçradığını göstermektedir. Kitle iletişimi, uluslararası turizm ve çokuluslu pazarlamanın etkisiyle sözde üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan tüketiciler de Batıdakine benzer olarak lüks tüketim mallarını talep etmeye başlamışlardır (Ger ve Belk, 1996). Bu

noktada materyalizmin bireyin harcama eğilimini arttırdığı ve aşırı tüketime yol açtığı yönünde yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Ger ve Belk, 1996; Rindfleisch vd., 1997; Troisi vd., 2006; Watson, 2003). Dini bağış ve materyalizm ile gösterişçi bağış davranışı ilişkisini ele alan bir çalışmaya saptanabildiği kadarıyla literatürde rastlanamamıştır. Dini bağlılık ve materyalist eğilimin düşük ya da yüksek olmasının gösterişçi bağış davranışıyla olan ilişkisini ortaya koymak bakımından bu çalışmanın anlamlı ipuçları sağlayabileceği düşünülmektedir.

Gösterişçi Bağış Davranışı

Sanayi toplumunun modern tüketicisi için tüketim, işlevsel ve rasyonel kararlara dayanarak yapılmaktadır. Postmodern tüketiciler ise, ürünleri işlevsel değerinin dışında marka kimlikleriyle algılamaya başlamıştır (Bıçakçı, 2008). Bir ürün, ana işlev ve rolünden daha fazlasına sahiptir. Bireyler, sadece pratik yararları ve işlevlerinden dolayı değil, aynı zamanda kim olduklarını gösterme, duygularını ifade etme ve çevreleriyle iletişim kurma amaçlarından dolayı da ürün satın alıp kullanmaktadır.

Baudrillard'a göre, modern ve postmodern tüketiciler maddi gereksinimlerini giderdikleri kadar duygusal arzularını da doyurmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle tüketim sadece ekonomik bir olgu değil aynı zamanda sosyal, psikolojik ve kültürel olgu haline gelmiştir. Tüketim kültürü değerleri içinde doğan bireyler tüketicisi olarak sosyalleşirken bu değerleri içselleştirmekte ve daha da ötesi, bireysel kimliklerin oluşturulması, müzakeresi ve ifade edilmesi ile toplumsal farklılaşma sürecinde tüketim kültürü değerlerini bir araç olarak kullanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tüketim ürünleri ile ilgili anlam ve göstergelerin, bireylerin hem kimlik oluşturma, ifade etme ve iletme, hem de bireyin toplumla bütünleşme sürecinde ara rol oynadığı ifade edilebilmektedir (Bocock, 1997).

Pazarlama ve tüketicisi davranışları yazınına bakıldığında, tüketimin yeni boyutlar kazanmaya ve günümüz tüketicisinin postmodern tüketim özelliklerini sergilemeye başladığı vurgulanmaktadır. Tüketimin fonksiyonel boyutu yanında sembolik yönünün giderek daha ağır bastığı tüketicisi davranışları yazınında ortaya konmaktadır. Tüketicisi, aslında bir şeye sahip olmaktan çok, onu elde etme sürecindeki heyecanın tutkunu olmuştur. Bu durum, hedonist (hazcı) duyguların tüketimdeki etkisini göstermektedir. Ürünlerin, kullanım değerlerinden ya da işlevselliğinden çok düşsel, imgesel öğeleri ön plana çıkmaktadır (Torlak, 2007, s. 153). Bu yönde öne çıkan kavramlar arasında hazcı (hedonik) tüketim, gösterişçi (conspicuous) tüketim, plansız (impulse) alışveriş, vb. sayılabilir (Odabaşı, 2004). Gösterişçi tüketim kavramıyla birlikte bireylerin gösterişçi davranış gösterdikleri yönünde yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu tür davranışın ortaya çıkması çoğunlukla kâr amaçsız örgütlere yapılan yardım ya da bağışlarda da kendini göstermektedir (West, 2004; Grace ve Griffin, 2006; Bennett, 2009).

Veblen (1953) tarafından ortaya atılan ve statü kaygısıyla tüketim yapmanın karşılığı olarak ifade edilen "gösterişçi tüketim" teorisi üzerine West (2004), tarafından inşa edilen "gösterişçi merhamet" kavramı başkalarının gözünde olumlu bir izlenim yaratmak ve kimlik oluşturmaya işaret etmektedir. Bu kavram aynı zamanda bireylerin yardım kuruluşlarıyla olan ilişkilerinde başkaları tarafından fark edilme kaygısını içeren "gösterişçi bağış davranışını" içermektedir.

Dini Bağlılık

Din önemli bir kültürel değişken olup; bireylerin değerleri, alışkanlıkları ve tutumları üzerinde kayda değer etkisi bulunmaktadır (Delener, 1994). Dini inançlar sosyal davranışın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dini değerlere olan bağlılıktaki farklar bireylerin yaşamına yön vermekle birlikte yaptığı tercihleri, ne tüketiceğini ve kiminle ilişkide bulunacağını etkilemektedir (Fam, Waller ve Erdoğan, 2004). Bu noktada din, yaşamı anlaşılır ve açıklanabilir kılmak için bir çerçeve sağlayabilmektedir (Peterson ve Roy, 1985). Allport, algılanan dini motivasyonun içsel ve dışsal dindarlık olarak farklılaştığını belirtmektedir (Allport, 1950'den aktaran Vitell vd., 2006). Dışsal olarak motive olan birey dinini kullanırken içsel olarak motive olan birey dinini yaşamaktadır ve din olgusu yaşamda merkezi bir yer edinmiştir (Allport ve Ross, 1967). İçsel dindarlığın dışsal dindarlığa göre dini bağlılıkla daha yüksek ilişki içinde olduğu da (Donahue, 1985) belirtilmektedir. İçsel dindarlığın daha yüksek olduğu bireylerde bağış yapma davranışının dini öğretiler ışığında başkaları tarafından fark edilme ihtiyacı duymadan yapmaları beklenmektedir.

Materyalizm

Richins (1994), materyalizmin bir değer olarak bireyin yaşamında sahip olduklarının oynadığı rolün bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Richins'e göre materyalizm; bireyin gerçekte var olan ve arzu ettiği ekonomik mallarla olan ilişkisi olarak da tanımlanmaktadır. Bir başka açıdan materyalizm tüketime karşı tutum gösterme olarak tanımlanırken eşyaya karşı sahip olma, arzu etme ve çekiciliğin devam eden bir inanç biçiminde ortaya çıkmasıdır (De Mooij, 2004:118). Tüketim yönlü olarak bakıldığında materyalizm tüketicinin maddi anlamda sahip olma isteği ve bağlılığıyla ilgilidir (Ger ve Belk, 1996). Tüketim ve tüketicisi açısından materyalizmi tüketicinin dünyevi değerleri verdiği önem olarak tanımlayan Belk (1984, 1985, 1995), en üst düzeyde materyalist değerlerin bireyin yaşamının merkezinde yer aldığını ve bireye tatmin ya da tatminsizlik boyutunda en önemli kaynakları sağladığına inanıldığını ifade etmektedir. Bireysel tatminin üst düzeyde

yaşanması noktasında materyalist eğilimlerin gösterişçi bağış davranışını pozitif yönde etkilemesi muhtemeldir.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Hipotezleri

Bu çalışmada gösterişçi bağış yapma davranışı üzerinde dini bağlılık ve materyalizmin rolü incelenmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin bir kısmı arasında farklı çalışma konuları itibarıyla ilişkiler aranmış olmakla birlikte, sivil toplum örgütlerine yönelik bağış yapmada gösterişçi bağış ile dini bağlılık ve materyal değerlerin etkisinin araştırıldığı ilk araştırma olması bakımından çalışma konusu özgün ve anlamlıdır. Araştırmanın hipotezleri literatürde yer alan bilgiler doğrultusunda şu şekilde kurgulanmıştır:

H₁: Materyalist eğilim arttıkça dışa dönük bağış yapma davranışı artmaktadır.

H₂: Dini bağlılık arttıkça içe dönük bağış yapma davranışı artmaktadır.

Ana Kütle ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Eskişehir ve Çankırı il merkezinde yaşayan tüm bireyler oluşturmaktadır. Bu çalışmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Oldukça yaygın olarak kullanılan bu yöntemde esas, anket formuna cevap veren herkesin örneğe dahil edilmesidir (Kurtuluş, 2006: 188; Altunışık vd., 2007: 132). Araştırmada 282 kişiye ulaşılmış, 9 anket formunun eksik ve hatalı veriler içermesi nedeniyle analizler 273 anket formu üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından iki ana bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Anket formunda 27 ifade yer almaktadır. Birinci bölümde geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş Grace ve Griffin (2009) tarafından geliştirilen "Gösterişçi Bağış Davranışı Ölçeği", Richins (2004) tarafından geliştirilen "Materyal Değerler Ölçeği" ve Worthington vd. (2003) tarafından geliştirilen "Dini Bağlılık Ölçeği" ifadeleri, ikinci bölümde ise kişisel bilgileri belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Gösterişçi Bağış ve Materyal Değerler Ölçekleri aracılığıyla görüş ve değerlendirmeler için toplanan veriler "Kesinlikle katılmıyorum... Kesinlikle katılıyorum" şeklindeki 5'li Likert derecelendirme ölçeği ile sayısallaştırılmıştır. Dini Bağlılık ölçeği için "Kesinlikle benim için doğru değil...Tamamıyla benim için doğru" şeklinde derecelendirilecektir. Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde merkezi dağılım ve değişkenlik ölçülerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerliliğinde uzman görüşleri ve tercüme-yeniden tercüme yöntemleri kullanılmış ve ayrıca pilot anket uygulaması yoluyla ifadelere son hali verilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği ise Cronbach Alpha katsayısı ile ölçülmüştür. Yapılan analiz sonucuna göre Gösterişçi Bağış Davranışı Ölçeği güvenilirlik katsayısı 0,84, Materyal Değerler Ölçeği güvenilirlik katsayısı 0,81 ve Dini Bağlılık Ölçeği güvenilirlik katsayısı 0,81 olarak bulunmuştur. Verilerin toplanması, araştırmacılarla birlikte araştırmanın amacı ile veri toplama aracı olan anket formu hakkında yeterli düzeyde bilgilendirilen İşletme Bölümü son sınıf öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 17.0 paket programından yararlanılmıştır.

Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, zaman kısıtı ve örnekleme ulaşım zorluğundan dolayı kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak Eskişehir ve Çankırı il merkezinde ikamet eden tüketicileri kapsamaktadır. Bu yönüyle araştırma sonuçlarının tüm bireylere genellenmesi mümkün değildir.

Bulgular ve Değerlendirmeler

Araştırmaya katılanların dörtte üçünü erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Yaş yönünden bakıldığında 26-35 yaş grubundakilerin diğer grupta yer alanlara göre daha yoğun bir katılım gösterdikleri gözlenmektedir. Katılımcıların yarıdan fazlası üniversite eğitimi almaktadır. İki üniversitenin yer aldığı Eskişehir göz önüne alındığında bu durum kabul edilebilir düzeydedir. Katılımcıların üçte biri aylık gelir yönünden orta düzeyde bir gelire sahiptir. Nüfus oranları göz önüne alındığında katılımcıların üçte ikisi Eskişehir ilinde yaşamaktadır. Örneklemde yer alanların demografik özelliklerine ilişkin bulguların özeti Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellik	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	195	71,4
Kadın	78	28,6
Yaş		
25 ve altı	71	26,0
26-35	108	39,6
36-45	47	17,2
46 ve 55	27	9,9
56 ve üzeri	20	7,3
Eğitim Düzeyi		
İlköğretim	31	11,4
Ortaöğretim	88	32,2
Üniversite	154	56,4
Aylık Gelir		
750 TL ve altı	74	27,1
751-1500 TL	103	37,7
1501-2500 TL	71	26,0
2501 ve üzeri	19	7,0
Belirtmeyen	6	2,2
İl		
Eskişehir	188	68,9
Çankırı	85	31,1

Katılımcıların ölçek ifadelerine ilişkin görüşlerinin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Ölçeklerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Ortalama	Standart sapma
Gösterişçi Bağış Davranışı		
<i>İçsel Tatmin</i>	3,30	1,00
<i>Dışavurum</i>	2,05	0,75
Materyalizm	2,56	0,70
Dini Bağlılık	3,41	0,92

Araştırmaya katılanların gösterişçi bağış davranışı ölçeğinin içsel tatmin boyutunda katılım yönünde algılarının dışavurum alt boyutuna göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların materyalist eğilimlerinin tam olarak katılım yönünde olduğu söylenemez. Bu yönüyle materyalizm algısının yüksek bir düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Dini bağlılık ölçeği en yüksek ortalamaya sahip olarak burada dikkati çekmektedir. Katılımcılar dini bağlılıklarının ölçeğin katılım yönünde olduğunu belirtmektedirler.

Katılımcıların araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin görüşlerinin demografik değişkenlere göre farklılaşım farklılaşmadığını görmek amacıyla cinsiyet ve yaşanılan şehir değişkeni için t testi uygulanmış ve anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür. Materyal Değerler Ölçeği bağlamında cinsiyet yönünden ve Dini Bağlılık Ölçeği bağlamında yaşanılan il değişkeni yönünden anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Yaş, eğitim ve aylık gelir değişkenleri için tek yönlü varyans analizi uygulanmış, Gösterişçi Bağış Davranışı Ölçeği bağlamında aylık gelir değişkeni yönünden anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Yaş ve eğitim değişkenleri yönünden anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Aşağıda katılımcıların ölçek ifadeleri ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, yaşanılan şehir ve aylık gelir değişkenine göre ortalamalarının fark sınaması yer almaktadır.

Tablo 3. Materyalizm Ölçeğinin Katılımcıların Cinsiyetine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Ölçen t Testi Analiz Sonuçları

Cinsiyet	N	X	SS	Sd	t	p
Kadın	78	2,76	0,59	271	2,90	,004
Erkek	195	2,49	0,73			

*p<.05

Materyalizm ölçeği bağlamında cinsiyet yönünden kadın katılımcıların erkeklere oranla daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Bu örneklem açısından kadınların materyalist eğilimlerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 4. Dini Bağlılık Ölçeğinin Katılımcıların Yaşadıkları İle Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Ölçen t Testi Analiz Sonuçları

İl	N	X	SS	Sd	t	p
Eskişehir	188	3,33	0,94	271	-2,114	,035
Çankırı	85	3,58	0,86			

*p<.05

Dini bağlılık ölçeği bağlamında yaşanan il yönünden Çankırı'da yaşayan katılımcılar Eskişehir'de yaşayanlara göre daha yüksek bir ortalamaya sahiptirler. Çankırı'da yaşayan katılımcıların dini bağlılık algılarının daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 5: Ölçeklerin Katılımcıların Aylık Gelir Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Ölçen Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	p
İçsel Tatmin	Gruplar arası	13,335	3	4,445	4,555	,004
	Grup içi	256,657	263	,976		
	Toplam	269,992	266			
Dışavurum	Gruplar arası	2,968	3	,989	1,759	,155
	Grup içi	147,868	263	,562		
	Toplam	150,836	266			
Materyalizm	Gruplar arası	2,106	3	,702	1,378	,250
	Grup içi	133,946	263	,509		
	Toplam	136,051	266			
Dini Bağlılık	Gruplar arası	,238	3	,079	,091	,965
	Grup içi	228,420	263	,869		
	Toplam	228,659	266			

*p<.05

Katılımcıların Gösterişçi Bağış Davranışı ölçeğinin içsel tatmin alt boyutunda aylık gelir değişkeni yönünden görüşleri arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Bu farkın kaynağını görebilmek amacıyla uygulanan LSD testi sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Aylık Gelir Değişkenine Göre Farklılıkların Kaynağını Ölçen LSD Testi Sonuçları

	Aylık Gelir		Ortalama Farkı	p
İçsel Tatmin	750 TL ve altı	751-1500	-,00512	,973
		1501-2250	,07204	,661
	751-1500 TL	2251- ve üstü	,87838 [*]	,001
		750 TL ve altı	-,00512	,973
	1501-2250 TL	1501-2250	,07716	,613
		2251- ve üstü	,88350 [*]	,000
		750 TL ve altı	-,07204	,661
	2251 TL - ve üzeri	751-1500	-,07716	,613
		2251- ve üstü	,80634 [*]	,002
		750 TL ve altı	-,87838 [*]	,001
		751-1500	-,88350 [*]	,000
		1501-2250	-,80634 [*]	,002

*p<.05

LSD testi sonuçlarına göre 2251 TL ve üzerinde gelir grubunda olanlar içsel tatmin yönünden diğer gelir grubundakilerden daha düşük bir algıya sahiptirler.

Tablo 7: Dışavurumun Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: Dışavurum				
	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	p
	Beta	Standart Hata	Beta		
Sabit	,286	,251		1,136	,257
Materyalizm	,389	,061	,367	6,396	,000
Dini Bağlılık	,224	,047	,277	4,827	,000
R = 0,403 R ² = 0,163 Düzeltilmiş R ² = 0,157 F = 26,237 p = .000					

Tablo 7'den görülebileceği gibi materyalist eğilim arttıkça dışa dönük bağış yapma davranışı artmaktadır. Bu sonuç H₁ hipotezini desteklemektedir.

Tablo 8: İçsel Tatminin Yordanmasına İlişkin Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken: İçsel Tatmin				
	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	p
	Beta	Standart error	Beta		
Sabit	1,552	,346		4,485	,000
Materyalizm	,193	,084	,136	2,307	,022
Dini Bağlılık	,370	,064	,341	5,771	,000
R = 0,335 R ² = 0,112 Düzeltilmiş R ² = 0,106 F = 17,110 p = .000					

Tablo 8'de Dini Bağlılığın gösterişi bağış davranışının içsel tatmin boyutu üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Dini bağlılığın artması içe dönük bağış yapma davranışı artırmaktadır. Bu sonuç H₂ hipotezini desteklemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Gösterişi bağış davranışı bireylerin sivil toplum kuruluşlarına bağış yaparken ya da gönüllü olarak çalıştıkları durumlarda bağış davranışının görünür olma kaygısı taşıdıkları yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Gösterişi bağış yapma davranışı üzerinde farklı değişkenlerin olabileceği ve bunların neler olduğu konusunda bazı ipuçları olmakla birlikte konu üzerinde saptanabildiği kadarıyla bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu ipuçlarından hareketle bu çalışmada materyalizm ve dini bağlılığın gösterişi bağış davranışı üzerindeki rolü incelenmiştir.

Örnekleme yer alan katılımcıların gösterişi bağış yapma konusunda içsel tatmin yönünden ortalamalarının dışavuruma göre daha yüksek olduğu görülmekte ve katılımcıların bağış yaparken daha çok içsel tatminlerini ön planda tuttuklarını anlaşılmaktadır. Türk toplumu bağlamında değerlendirildiğinde sonucun bu yönde çıkması muhtemel görünmektedir. Bireylerin daha çok kendilerini iyi hissetmek ve kendilerine olan saygınlığını ortaya koymak bakımından bağış davranışının içsel tatmin yönü daha ağır basmaktadır. Katılımcılar yaptıkları bağışın bilinçli olarak başkaları tarafından görülmesi kaygısını (farklı kültürlerde yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında) taşımamaktadırlar. Bu örneklem bağlamında cevaplayıcılar materyalizm ölçeği ifadelerine katılıyorum diyememişlerdir. Dini bağlılığın katılım yönünde olması nitekim başka çalışmalarında gösterdiği üzere materyalizm algısının düşük olmasını desteklemektedir (Belk, 1985).

Katılımcıların demografik özelliklerine göre yapılan analizlerde kadınların erkeklere oranla daha materyalist oldukları söylenebilir. Yaşanılan il bakımından Çankırı ilinde yaşayan katılımcıların dini bağlılık algıları Eskişehir'de yaşayanlara göre daha yüksektir. Eskişehir'in iki üniversiteye sahip büyükşehir olması, bununla birlikte gelişmiş bir sanayi kenti niteliğinin beraberinde getirdiği göç olgusuyla birlikte kozmopolit bir şehir olduğunu göstermektedir. Çankırı ilinin Türkiye'nin daha iç kesimlerinde yer alması ve daha çok tarıma dayalı bir ekonomik yapısının olması dini bağlılığının daha yüksek olmasında ipuçları sağlayabilmektedir. Alt gelir grubundakiler içsel tatmin yönünden üst gelir grubundakilere göre daha yüksek bir katılım göstermektedirler. Üst gelir grubundakiler ise dışavurum yönünden daha yüksek bir katılım

göstermektedirler. Gelirin artması gösterişi bağış davranışında bireylerin yaptıkları bağış veya yardımların görünür olma kaygısının daha da arttığına işaret etmektedir.

Materyalizm ve dini bağlılık değişkenleri gösterişi bağış davranışının dışavurum ve içsel tatmin boyutlarında anlamlı bir ilişki vermektedir. Buna göre H₁ ve H₂ hipotezleri desteklenmiştir. Bu bağlamda materyalist eğilim ve dini bağlılığın gösterişi bağış davranışıyla arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmekte, dini bağlılık ve materyalizm değişkenlerinin gösterişi bağış davranışı üzerinde bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada veri kaynaklarıyla uzun süreli bir etkileşim içinde olamama ve veri derleme yöntemlerinde çeşitliliğe gidememe araştırmanın en önemli kısıtıdır. Araştırmanın sonuçlarından hareketle bu konuda daha geniş örneklem üzerinde nicel ve nitel çalışmaların birlikte kullanıldığı tümleşik çalışmaların yapılması önerilebilir. Gösterişi bağış davranışıyla ilişkili olabileceği düşünülen farklı değişkenlerin farklı kültürler açısından incelenmesi önem taşımaktadır.

Sivil toplum kuruluşları bazı durumlarda uluslararası düzeyde faaliyet gösterebilmekte ve farklı kültürlerde etkinliklerini sürdürebilmektedirler. Bu kültürlerde gönüllü çalışabilecek bireylere ulaşmak ve faaliyetlerini sürdürebilmek amacıyla bağış toplama yaşanan kültürün bazı değer yargılarını ve öğelerini doğru bir biçimde algılamaktan geçmektedir. Daha vatanadaş odaklı bir sivil toplum kuruluşu olabilmenin de bir koşulu sayılan bu durum için yukarıda sayılan etkilerin göz önünde bulundurulması ulaşılmak istenen amaçta yol gösterici olabilecektir.

Kaynakça

- Allport, G. W. ve J. M. Ross (1967), "Personal Religious Orientation and Prejudice" *Journal of Personality and Social Psychology* Vol. 5, pp. 432-443.
- Belk, R. W. (1984), "Three Scales to Measure Constructs Related to Materialism: Reliability, Validity, and Relationships to Measures of Happiness", *Advances in Consumer Research*, Vol. 11, pp. 291-297.
- Belk, R. W. (1985), "Materialism: Trait aspects of Living in the Material World", *Journal of Consumer Research*, Vol. 12, pp. 265-280.
- Belk, R. W. (1995), *Collecting in a Consumer Society*. London: Routledge.
- Bennett, R. (2009), "Impulsive Donation Decisions During Online Browsing of Charity Websites", *Journal of Consumer Behaviour*, 8: 116-134.
- Bıçakçı, İ. (2008), "Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumu Tüketimin Evrimi ve Türkiye'deki Yansımaları" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), <http://www.insanbilimleri.com>, Erişim: 11.06.2010
- Bocock, R. (1997), *Tüketim* (Çev: İ. Kutluk), Ankara: Dost Kitabevi.
- Clarke, P. ve P. Mount (2001), "Nonprofit Marketing: The Key to Marketing's 'Mid-Life Crisis'?", *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 6(1), 78-91.
- De Mooij, M. (2004), *Consumer Behavior and Culture: Consequences for Global Marketing and Advertising*. California: Sage Publications.
- Delener, N. (1994), "Religious Contrasts in Consumer Decision Behaviour Patterns: Their Dimensions and Marketing Implications", *European Journal of Marketing*, Vol. 28, No. 5, pp. 36-53.
- Donahue, M. J. (1985), "Intrinsic and Extrinsic Religiousness Review and Meta Analysis", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 48, pp. 400-419.
- Fam, K. S., D. S. Waller ve B. Z. Erdoğan (2004), "The Influence of Religion on Attitudes Towards the Advertising of Controversial Products", *European Journal of Marketing*, Vol. 35, No.5-6, pp. 537-555.
- Ger, G. ve R. W. Belk (1996), "Cross-Cultural Differences in Materialism", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 17, pp. 55-77.
- Grace, D. ve D. Griffin (2006), "Exploring Conspicuousness in the Context of Donation Behaviour", *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 11: 147-154.
- Grace, D. ve D. Griffin (2009), "Conspicuous Donation Behaviour: Scale Development and Validation", *Journal of Consumer Behaviour*, 8: 14-25.
- Kurtuluş, K. (2006). *Pazarlama Araştırmaları*. (8. Basım), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Odabaşı, Y. (2004), *Postmodern Pazarlama*, İstanbul: Mediacat Kitapları.
- Peterson, L. R. ve A. Roy (1985), "Religiosity, Anxiety, and Meaning and Purpose: Religion's Consequences for Psychological Wellbeing", *Review of Religious Research*, Vol. 27, pp. 49-62.
- Richins, M. L. (1994), "Special Possessions and the Expression of Material Values", *Journal of Consumer Research*, Vol. 21, pp. 522-533.
- Richins, M. L. (2004), "The Material Values Scale: Measurement Properties and Development of a Short Form", *Journal of Consumer Research*, 31 (1), pp. 209-219.
- Rindfleisch, A., J. E. Burroughs ve F. Denton (1997), "Family Structure, Materialism, and Compulsive Consumption", *Journal of Consumer Research*, Vol. 23, pp. 312-325.
- Torlak, Ö. (2007), "Tüketicilerin Değişen Hayat Tarzları", *Yeni Müşteri*, Editörler: Ö. Torlak, R. Altunışık ve Ş. Özdemir, İstanbul: Hayat Yayınları, ss.135-160.
- Torlak, Ö. ve M. A. Tiltay (2009), "Sivil Toplum Kuruluşlarına Bağış Yapmada Gösterişi Davranışın Rolü", VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale, 211-215.
- Troisi, J. D., A. N. Christopher ve P. Marek (2006), "Materialism and Money Spending Disposition as Predictors of Economic and Personality Variables", *North American Journal of Psychology*, Vol. 8, No. 3, pp. 421-436.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2009). "Yaşam Memnuniyeti Araştırması", Ankara: TÜİK Yayınları.

- Veblen, T. (1953), *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*, New York: Mentor Book.
- Vitell, S. J., J. G. P. Paolillo ve J. J. Singh (2006), "The Role of Money and Religiosity in Determining Consumers' Ethical Beliefs", *Journal of Business Ethics*, Vol. 64, pp. 117-124.
- Watson, J. J. (2003), "The Relationship of Materialism to Spending Tendencies, Saving, and Debt" *Journal of Economic Psychology*, Vol. 24, pp. 723-739.
- West, P. (2004), *Conspicuous Compassion: Why Sometimes it Really is Cruel to be Kind*, London: Civitas Institute for the Study of Civil Society.
- Worthington, E.L.; Wade, N.G.; Hight, T.L.; McCullough, M.E.; Berry, J.T.; Ripley, J.S.; Berry, J.W.; Schmitt, M.M.; Bursley, K.H. ve O'Connor, L. (2003), "The Religious Commitment Inventory-10: Development, Refinement, and Validation of a Brief Scale for Research and Counseling", *Journal of Counseling Psychology*, 50 (1), pp. 84-96.

Ek 1.**Gösterişçi Bağış Davranışı Ölçeği** (Grace ve Griffin, 2009)**İçsel Tatmin**

- Yardım kuruluşlarının ürünlerini (rozet, bileklik, giysi, şapka, bardak v.b.) kullandığımda o kuruluşların amacına katkı sağladığımı hissederim.
- Yardım kuruluşlarının ürünlerini kullandığım durumlarda kendime olan saygım artmaktadır.
- Yardım kuruluşlarının ürünlerini kullanmak kendimi iyi hissetmemi sağlar.
- Yardım kuruluşlarının ürünlerini satın alarak onlara destek verdiğim düşüncesini hatırlamak beni mutlu eder.

Dışavurum

- Yardım kuruluşlarının ürünlerini satın almayı severim çünkü bu aldığım ürünler benim bağış yaptığımı göstermektedir.
- Yardım kuruluşlarının ürünlerini kullanmayı ve göstermeyi severim çünkü diğer insanlar benim iyi biri olduğumu düşünürler.
- Bağış yaptığımı insanlara göstermeyi severim.
- Yardım kuruluşlarına ait ürünleri kullanırım çünkü bunlar benim popüler bir birey olarak görünmemi sağlar.

Ek 2.**Materyal Değerler Ölçeği** (Richins, 2004)

- Pahalı evleri, arabaları ve kıyafetleri olan insanlara hayranlık duyarım.
- Sahip olduklarım hayatımın ne kadar iyi olduğunu gösterir.
- İnsanları hayran bırakan şeylere sahip olmayı severim.
- Sahip olduğum şeylerle kıyaslandığımda, hayatımı sade yaşamaya çalışırım.
- Sürekli bir şeyler satın almaktan keyif alırım.
- Hayatımda birçok lüksün olması hoşuma gider.
- Arzu etmeme rağmen sahip olamadığım şeylere sahip olsaydım yaşamım daha iyi olurdu.
- Daha fazla şey alabilecek kadar param olsaydı daha mutlu olurudum.
- İstedğim her şeyi satın alabilecek kadar paramın olmaması oldukça canımı sıkır.

Ek 3.**Dini Bağlılık Ölçeği** (Worthington vd., 2003)

- İnançla ilgili yayınları sık sık okurum.
- İnançma uygun kurum ve kuruluşlara mali yardımda bulunurum.
- İnançımı anlamaya ve üzerinde düşünmeye yönelik zaman ve çaba harcarım.
- Özellikle hayatın anlamı hakkında birçok soruya cevap vermesi nedeniyle din benim için önemlidir.
- Hayata bakış açımın ardında tamamıyla dini inançlarım yatmaktadır.
- Dini eğilimlerimi paylaşan insanlarla vakit geçirmekten hoşlanırım.
- Dini inançlar hayatımdaki tüm ilişkilerimi etkiler.
- Dini inanç ve ibadetlerle ilgili vakit geçirmek benim için önemlidir.
- Dini kurum ve kuruluşların etkinliklerinde görev almaktan hoşlanırım.
- Bulduğum bölgedeki dini gruplardan (cemaatler, ibadethane dernekleri vb.) haberdarımdır.

ÖRGÜTLÜ HAYİRSEVERLİĞİN İÇİNDE TAŞIDIĞI GERİLİM VE ÇELİŞKİLER: BOŞ VAKİT BAĞLAMINDA BİR ANTİK YUNAN KARŞILAŞTIRMASI

Fatih ERTUGAY

fertugay@hotmail.com

Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi

Özet

Antik dönem Yunan dünyasında, köle emeği soylular ve büyük toprak sahipleri için önemli bir zenginliğin kaynağı durumundaydı. Ayrıca köle emeğinin bu şekilde işe koşulması soyluların ve zenginlerin, oldukça geniş, boş vakitlere sahip olmalarına yol açmaktaydı. Böylece onlar pratik ve teorik siyasetle, aynı zamanda felsefeyle ve bir takım diğer sosyal içerikli uğraşlarla ilgilenmek için yeterli zaman bulabiliyorlardı. Günümüzde de teknolojinin gelişmesiyle birlikte geleceğin toplumu ile ilgili olarak işlerin evden halledileceği, en önemlisi bilgisayarların, insanları rutin işlerinden kurtaracağı, onların daha yaratıcı uğraşlara zaman ayırabileceği geniş zamanlar yaratacağı dile getirilmektedir. Bunların yanı sıra artan zenginlik ve refahla paralel olarak bunlardan yoksun olanlara yönelik örgütlü veya örgütsüz hayırseverlik faaliyetlerine de yeterli zaman ayrılabileceği düşünülmektedir. Fakat burada bir çelişki ve gerilim kendini göstermektedir: Antik Yunan'da sorun bu boş vakitlerin köle emeğine dayanıyor olmasıydı. Günümüzde ise ortaya çıkan sorun kapitalist üretimin temelinde yer alan emperyal-küresel ekonominin yer kürenin kendi dışındaki bölgelerinde yol açtığı yoksulluk ve sefalet ile kendi ekonomik düzeni içerisinde gelir dağılımında ve bölüşümünde yol açtığı adaletsizlikler. Başka bir anlatımla sorun, bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin arka planının, insanlığın onca felsefi, kültürel ve ahlaki gelişimine rağmen Antik çağların kölelerini andıran yeni "toplumsal kesimler" ve bunun karşısında dünyanın geri kalanı ile ilgilenmeyen refah ve tüketim toplumlarının sıradan bireyleri olan yeni bir sınıfı meydana getiriyor olmasıdır. Böyle bir arka plan söz konusu iken, açıkça geniş boş vakitleri ve belli bir zenginliği gerektiren örgütlü hayırseverlik faaliyetleri, yapmayı umduğu ile üzerinde durduğu zeminin gerilimini ve çelişkinsini barındırmaktadır.

Bu çalışmada, Antikite ile günümüz toplumu arasındaki sözü edilen benzerliklerden hareketle, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte insanlığın refahı ve yoksulluk arasındaki ilişkinin niteliği ve boyutları ile bununla ortaya çıkan boş vakit ve zenginlikle örgütlü hayırseverlik faaliyetleri arasındaki gerilim ve çelişki ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Boş vakit, Hayırseverlik, Gerilim ve Çelişki

INTENSITY AND DISCREPANCY OF ORGANIZED PHILANTHROPY: A COMPARISON WITH ANCIENT GREECE IN CONTEXT SPARE TIME

Abstract

In Ancient epoch Greece world, nobles and big land owners had great richness depending on slave's labour. In that life especially nobles and richs could find enough time for being interested in both practical and theoretical policy, and philosophy as well.

Much has been said on computers advantages that are doing jobs at home leading to decreases both in pollution and traffic jam, keeping people away from routine works so that people would have much times in order to do more creative works. At the same time wealth and prosperity have risen and thus will be enough spare time for organized and non-organized philanthropy intended for the destitute. However the most important point that should be bear in mind is that the spare time created depended upon slave labour in antiquity. On the other hand current capitalist production system based on emperialistic global economy causes very important problems such as poverty in other part of the world outside its borders and income inequalities inside its systems. In other words, the age of information technology, despite the developments of humanbeings in terms of culture, philosophy and virtue, has created new social classes which are alike to slavery in antiquity. These classes could be defined as the ones being outside the developed countries and disregarded by them.

In this study, the quality and the dimentions of the relationship between information technologies and both welfare and poverty will be examined from the start point of the similarity between antiquity and current information age. Basically will be refered to intensity and discrepancy in between wealth and spare time with poverty

Keywords: Non Governmental Organizations, Religious Commitment, Materialism, Donation, Conspicuous Donation.

Giriş

Günümüzde sivil toplumun önemi ve değeri vurgulanmak isteniyorsa, o takdirde bugün sivil toplumu kendi içinde eleştirel, sorgulayıcı ama aynı zamanda da yapıcı bir tartışma sürecine sokmak gerekiyor. Bu

tartışmada sivil toplum, hem içerdiği sorunları gün ışığına çıkartacak şekilde tartışılmalı, hem de bu sorunlara kalıcı bir çözüm getirecek yeni bir sivil toplum anlayışı ya da modeli geliştirilmelidir.

Bu bağlamda şöyle bir giriş yapmak yerinde olur: İnsanlık tarihinde her birkaç yüzyılda bir büyük bir değişiklik olmaktadır. Kısacası birkaç on yıl içinde –bazı toplumlar için daha uzun- toplum kendini yeniden düzenler; dünye görüşü, temel değerleri, sosyal ve siyasal yapısı, sanatı, kilit kurum ve kuruluşları değişir. Elli yıl sonra ortaya yepyeni bir dünyanın çıkmış olduğu görülür (Drucker, 1994: 9). Bu değişim bir ilerlemeler tarihi olarak okunabilir (Acar, 2000: 87, 88). Sanayi devrimi, daha sonra enformasyonun giderek hammadde, emek ve diğer kaynakların yerini alacağı ve bugünkü sanayi toplumundan tamamen farklı bir “enformasyon toplumu” olgusu (İşevi ve Çelme, 2005: 252) bu değişim tarihinin önemli halkalarıdır.

Sanayi toplumu, tarıma dayalı geleneksel toplumu geride bırakarak, teknoloji, ekonomisi, sosyal ve kültürel sistemleriyle tamamen eskisinden farklı yeni bir toplum yapısı oluşturmuştur. Enformasyon ya da bilgi toplumu olarak adlandırılan yeni toplumsal ve ekonomik süreç de, kendisini önceki değişim dönemlerinden ayıran kendi yapısını oluşturmuştur.

Enformasyon toplumu olarak adlandırılan yeni toplum düzeninin yapı ve kurumları henüz oluşum ve şekillenme aşamasında ise de, gelecekte alabileceği yapılanma şekilleri bugünden kısmen tahmin edilebilmektedir. Günümüzde insanlık, teknolojinin sağladığı olanaklarla gelişen teknolojiler konusunda geniş bir bilgiye ve ondan faydalanabilme imkânına sahiptir. Bu durum, yeni gelişmelerin, insanlığa getireceği değişim ve dönüşümün, sanayi toplumundan daha derin ve köklü olacağını ilk habercisidir (İşevi ve Çelme, 2005: 256).

Bununla birlikte, sözü edilen değişim ve dönüşümün derin ve köklü olacağı gerçeğinin bunun mutlak anlamda iyi ve iyiye doğru olacağı anlamına gelmeyeceğini de belirtmek gerekmektedir. Her değişim kaçınılmaz olarak bünyesinde riskler ve sorunlar barındırdığı gibi insanlık tarihinin üçüncü köklü değişimi olarak görülen bilgi toplumu ve bilişim teknolojileri aşaması da böylesi risklerden ve sorunlardan arınmış değildir. Bu risk ve sorunların temel belirleyicisi ise, yukarıda değinildiği üzere, girilen her değişim sürecinde temel değerler, sosyal ve siyasal yapı, kilit kurum ve kuruluşların yeniden yapılandırılması olgusudur. Bu yapılanma sürecinde, bazı unsurlar değişimi daha kolay uyum sağlarken bazıları zorlanmakta, bazıları ise hiç değişmeden aynı kalmakta, bazı unsurlar da sisteme yeni dahil olmaktadır. Teorik geçmişçi bir hayli eskilere dayanmasına rağmen, günümüzde yeni bir biçim alan sivil toplum örgütleri bu yeni yapı ve kurumlardan biridir. Pek çok alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin, kurumsal anlamda belki de en eski faaliyet alanı ise hayırseverlik işleridir. Bizatihi ahlaki ve sorumluluk bilinci yüksek olan bir eylem olmasına rağmen, günümüzde sivil toplum örgütleri eliyle gerçekleştirilen hayırseverlik faaliyetlerinin gözden kaçan sorunlu yönleri olduğunu söylemek gerekmektedir. İlk paragrafta da söylenildiği üzere bunlara ışık tutmak, sorgulayıcı ve yapıcı bir tartışmanın içerisine sokmak gerekmektedir.

Böylesi bir sorgulamaya yönelik olarak, bu çalışmada Antik Yunan ile yapılan bir karşılaştırma çerçevesinde, günümüzde bilişim teknolojilerinin sunduğu boş vakit imkânlarının örgütlü hayırseverlik faaliyetleri için nasıl bir durum sergilediği; ikinci olarak da bu boş vakti sağlayan bilişim teknolojilerinin üretimi sürecinde “yoksun” ve “yoksul” bırakılan *küresel köydeki* toplum kesimlerinin durumlarının bu karşılaştırma çerçevesinde analizidir. Yalnız burada hemen belirtmesi gereken bir diğer husus ise, söz konusu karşılaştırmanın anakronik bir karşılaştırma olacağı konusundaki akla gelebilecek soru işaretlerinin giderilmesidir. Zira bu karşılaştırma farklı zaman ve mekândaki toplumsal koşulların birebir bir karşılaştırması değil sadece belli unsurların ve bu belli unsurların yol açtığı sonuçların *sebep sonuç ilişkisi* ve sadece bu yönden gösterdikleri benzerlikler açısından karşılaştırılmasıdır. Son olarak Antik Yunan köleliğini ve sonuçlarını ele alırken kölelikle ilgili felsefi tartışmalara girilmeden, köleliğin bir kurum olarak sosyal, siyasal ve ekonomik alandaki pratik sonuçlarına değinilecektir.

Burada Antik Yunan’da kölelik ve boş vakit kavramı ele alınırken, köle emeği ile ortaya çıkan bu boş vaktin ne düzeyde hayırseverlik işlerine ayrıldığına dair kapsamlı bir değerlendirmeye girilmeden, boş vakit ve bunun genel olarak nasıl değerlendirildiği ele alınacaktır. Günümüzde yapılan karşılaştırmada ise, siyasal, felsefi, kültürel, sanatsal bir takım faaliyetlerin önemli boş vakitleri gerektirdiği düşüncesinden hareketle, sivil toplum örgütleri eliyle tabiatı gereği gönüllü olarak görülen hayırseverlik faaliyetlerinin önemli boş vakti gerektirdiği ve bunun kaynağı konusunda bir tartışmaya girilmeye çalışılacaktır.

Ayrıca yoksulluk ve bölüşüm sorunlarının da bu çalışmanın ana konusunu oluşturmadığını, bununla birlikte hayırseverliğin yoksullukla olan ilişkisine ve burada yatan çelişkiye dikkat çekmenin çalışmanın ana ilgi alanı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bakımdan hayırseverlik ve yoksulluk gibi kavramlara ilgili olarak ancak yeteri kadar değinilecektir.

Antik Yunan’da Beşeri Faaliyetlerin Önemli Bir Belirleyicisi Olarak Kölelik ve Boş Vakit

İsa’dan önce 5 ve 4. Yüzyıllarda Yunan sitelerinin önemli ölçüde köle emeğine dayanan köleci bir ekonomileri vardı. Örneğin Atina’da metoikoslar da içinde olmak üzere özgür insanların sayısı, neredeyse kölelerin sayısına eşitti. Bir özgür insana bir köle oranı ölçü alınırsa, bu yüzyıllarda Atina ekonomisinde, kölelerin temel üreticiler olduğunu göstermektedir (Tanilli, 2007: 280). Bu şekilde önemli bir nüfus oranına

ulaşan kölelikle ilgili ilk derli toplu bilgiler Homeros'tan aktarılmaktadır (Berve, 1958: 2). Homeros destanlarında kölelerin hangi kaynaklardan elde edildikleri hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Destanlarda savaş ganimeti olarak kazanılan tutsakların, daha sonra köle yapılarak sahipleri tarafından satılıp ya da hediye olarak verildiği, tüccar ve korsanlar tarafından ele geçirilen kişilerin köle yapıp, satıldığından söz edilmektedir. Bu durumda bunların dış ülke orijinli oldukları anlaşılmaktadır. Ancak Homeros döneminde Yunan orijinli kölelerin varlığı da bilinmektedir (Erol, 2007: 251).

Diğer taraftan özel köleler belli kişilerin malı sayılıp, bunların büyük çoğunluğu ev işlerinde hizmetçi, dükkânlarda tezgâhtar, gemilerde tayfa, üretimde imalat işçisi, ziraatta tarım işçisi, maden ve taş ocaklarında maden ve taş işçisi olarak kullanılıyorlardı. Bu özel kölelerin bir grubunu zanaatkarlar ve tüccarların hizmetinde olanlar oluşturmaktaydı. Bunlar genelde erkek köleler olup, sahipleri tarafından atölye ve işyerlerinde yetiştirilmiş kimseler olup, sahipleri yaşlandığında onların işlerini devam ettiren kölelerdi. Bu köleler diğerlerine nazaran daha iyi konumda olup, kendi evlerinde oturabilme ve aile kurabilme şansına sahiptiler. Bunlar seramik, heykel, ayakkabı vb. ürettikleri el işçiliklerini satabilirler ancak elde ettikleri kârın belli bir miktarını sahiplerine vermekle yükümlüydüler (Erol, 2007: 254). Kölelerden ev hizmetlerinde yararlanmak ise oldukça yaygındı. Ekonomik durumu iyi olan bir ailenin beş ya da altı kölesi vardı. Durumu biraz daha aşağı olanlar bir köle ile yetiniyorlardı. Zengin aileler daha fazla köleye ihtiyaç duyuyorlardı çünkü bu ailelerin evin içinde değirmenleri, fırınları, dokuma tezgahları ve zanaatçıları vardı (Tanilli, 2007: 281). Bunlara ilaveten köleler ticaret ve bankacılık alanlarında muhasebe, temsilcilik ve yöneticilik gibi nitelikli işlerde de çalışabiliyorlardı. Böylesi kölelerin belli bir bağımsızlığı vardı; kendi hesaplarını çalışıyorlar ve azatlıkları için para biriktirmek imkânına sahip oluyorlardı. Doğal olarak yüksek statü sahibiydiler, dövülmez ve küçük görülmezlerdi, çoğu kez giyimleri özgür yurttaşlarından farklı değildi. Devlet hizmetinde düzenli maaş ile çalışan ve dolayısıyla servet biriktirme olanağına sahip olan köleler de (*demosioi*) vardı. Bunlar gardiyanlık, güvenlik görevliliği, meclis yazmanlığı, ağırlık ve uzunluk ölçüleri görevliliği ve çeşitli malî görevlerden oluşan önemli resmi işleri yerine getiriyorlardı (Bakirezer, 2008: 22). Atina'da siyasi işler dışında hemen bütün işlerde kölelerin çalıştırıldıkları görülmektedir (Şenel, 1970: 276). Fakat temelde köleler her yerde esas olarak ekonomik amaçlı olarak kullanılmışlardır (Weber, 2000: 256).

M.Ö. 7. yüzyılda kolonizasyon dönemiyle birlikte gelişen Yunan ticareti ve sanayii ve bunun sonucunda artan talepleri karşılamak üzere kurulan büyük atölyeler, her zaman olduğundan daha fazla iş gücü ihtiyacını doğurmuştu. Artan taleplerle birlikte Yunan işçilerin üretime artık yetişemez duruma gelmesi, büyük işyeri sahiplerini dış ülkelere işçi olarak kullanacakları köle ithal etmek zorunda bırakmıştı. Bu dönemde nüfusu 350.000'e ulaşan Atina'da yurttaşların/özgür vatandaşların (özgür kadınlar ve metoikoslar hariç) sayısı ancak 40.000-45.000 dolayındaydı (Ağaoğulları, 2006: 21). Hatta daha 5. yüzyılda Atina dışındaki Aigina ve Korint gibi yerlerde 450.000'in üzerindeki bir köle sayısından bahsedilemeyecekti (Berve, 1958: 5). Belli bir ücret yerine boğaz tokluğuna çalışan ve sahibine kesin itaat etmek durumunda olan bu köleler, Aristoteles'in Politika adlı eserinde belirttiği gibi sahipleri için üretimde kullandıkları "canlı aletler" olarak tanımlanabilirler (Erol, 2007: 257). Bunun dışında köleleri özgür vatandaşlardan ayıran en önemli unsur ise kölelerin yasal haklarının olmamasıdır (Erol, 2007: 252).

Sözü edilen dönemde ekonomik hayatta önemli bir yeri olan kölelik, özgür vatandaşların siyasi kurumlarda görev almaları ile üretimin köleler üzerinden yapıldığı ekonomik süreci başlatmıştır. Aristokratlar kendi malları sayılan bedavaya çalıştırdıkları bu kölelerle üretimlerine devam etmekte ve yeterli de kazanç sağlamaktaydılar (Erol, 2007: 258). Hatta zengin polislerin yurttaşları, servetlerini kölelere yatırıp onların ürettikleriyle geçimlerini sağlamaya başlamışlardı (Ağaoğulları, 2006: 21).

Bu dönemde köleliğin geçim ve servet temininden başka özgür yurttaşların daha çok kamusal işler, sanat, felsefe ve benzeri uğraşlara yönelmelerinde diğer bazı etkenlerle birlikte etkili olmuştur. Bu anlamda söz konusu dönemde özgür yurttaşları iş askerlik önem kazanırken, Perslere karşı yürütülen savaşlardan elde edilen ganimet çalışmaya bağımlılığı azaltmış, elde edilen esirler köle olarak ticaret ve zanaatlara yaygın biçimde sokulmuştur. Böylece sadece pratik yararı olduğu düşünülen zanaat ve ticaret işleri kölelere özgü görülmeye başlanmıştır. Bir sonraki adımda da kölelerin sadece bu işler için uygun olduğu fikrine geçilmiştir (Bakirezer, 2008: 26). Bu uğraşlar ve kol işlerini çoğunlukla köleler gördükleri için, çalışmayı aşağı gören bir ön yargı halkta iyice yer etmiştir (Şenel, 1970: 272). Hatta elemegini onur kırıcı işler olarak görmekteydiler (Tanilli, 2007: 285) 4. yüzyılda Platon ve Aristoteles kölelere uygun işlerin kapsamını genişleteceklerdi: Platon'un *Yasalar*'ında ticaret aşırı kazanma iştahını ve dolayısıyla ahlaksızlığı beslediği için yurttaşlara yasaklanırken, çiftlik işleri de kölelere yüklenir. Aristoteles'in *Politika*'sında erdemliliği zedeleyici işler oldukları için yurttaşların zanaatçı veya tüccar hayatı sürmemeleri, erdem gelişimi ve kamusal işlere zaman ayrılabilmesi için çiftçi de olmamaları gereklidir, çiftçiler tercihen köleler olmalı, olmazsa serfler (*perioikoi*) kullanılmalıdır (Bakirezer, 2008: 26). Platon'a göre de kölelerin görevi yönetici sınıfın maddi gereklilerini sağlamaktır (Popper, 1989: 58).

Sonuç olarak, kölelik kurumunun Atina'da oynadığı rol üç ayrı başlıkta toplanabilir. Atinalılık bilincinin ve demokrasi kültürünün gelişmesine yaptığı katkılar köleliğin kültürel, iş gücü ihtiyacını karşılaması dolayısıyla ekonomik, Atina vatandaşlarının günlük hayatta yaptıkları işleri üstlenerek onlara politika, sanat ve felsefe ile uğraşma lüksü sağlaması (Erol, 2007: 259), başka bir anlatımla yurttaşların kamusal işlerle

uğraşabilmesi ve başka sebeplerle boş zaman yaratılabilmesi (Bakirezer, 2008: 22) açısından da sosyal işlevleri ya da rolleri olduğu söylenebilir. Bu açılardan bakıldığında kölelik Atina'da günlük yaşamın her boyutunda öne çıkan bir olgudur.

Peki, Eski Yunan uygarlığı (özelde Atina uygarlığı) tamamen köle emeğine mi dayanıyordu? Bu savın, özgürlerin de çalıştığı, köle nüfusun fazla kalabalık olmadığı, kölelerin fazla sömürülmediği, köle emeğinin ekonomide egemen unsur olmadığı, Halk Meclisinde toplanan vatandaşların çoğunun iş gücü sahibi olduğu, Atina demokrasisinin bir çalışmayan sınıf demokrasisi olmadığı gibi fikirlerle aksi ispatlanmaya çalışılmaktadır (Barker, 1952: 33). Bununla birlikte, en azından Eski Yunan uygarlığının dayanaklarından birinin de köle emeği olduğu iddiası itiraza açık değildir. Zamanlarının önemli bir kısmını siyasal işlerde, meclislerde, mahkemelerde, memurlukta geçiren örneğin Atina'nın 50 bin vatandaşının, bütün zamanlarını çalışmakla geçiren 75 bin köleden daha fazla katkıda bulduklarını söylemek pek olanaklı gözükmemektedir. Emperyalist sömürünün yanı sıra köle emeğinin yarattığı artı değer, Atina vatandaşlarının bir kısmının üretime yönelik hiçbir işle uğraşmadan kendilerini, sanata, felsefeye, bilime, tartışmalara, spekülasyona verebilmelerini sağlamıştır. Örneğin sofistlere, dersleri karşılığında para vererek başka işler yapmaksızın geçim olanakları sağlamıştır. Bu artı değer, bir kısım vatandaşların ise zamanlarının bir kısmını politikaya ayırmalarına fırsat vermiştir (Şenel, 1970: 275-276).

Bu noktada rahatlıkla denebilir ki, Antik Yunan ekonomik refahı ve siyasal demokrasisi önemli ölçüde kölelerin sırtında duruyordu. Antik Yunan düşüncesi bilgeliği yüceltmişse de köleliği bunun koşulu olarak görmüştür (Bakirezer, 2008: 51). Hatta kölelerin polislin maddi gereksinmelerini sağlamaları ve böylece yurttaşların çeşitli kültürel etkinliklerde bulunmaları ve siyasal uğraşmaları için gerekli boş zamanı yaratmaları doğrudan demokrasinin gelişmesine uygun bir ortamı da hazırlamıştır (Ağaoğulları, 2006: 21).

Antik Yunan'da köle emeği, köle emeğine dayanan ekonomi ve üretilen zenginliğin önemli bir kısmının yine köle emeğine dayanması ve son olarak bu köle iş gücünün ve emeğinin önemli bir boş vakit yaratması olgusu yukarıda da vurgulandı. Üzere siyasi, kültürel, sanatsal faaliyetler için önemli imkânlar yaratıyordu. Yalnız, örneğin kız ya da erkek olsun sakat ya da çelimsiz çocukların yaşamasına olanak tanınmadığı; benzer şekilde kızgın güneş altında çırpıplak saatlerce koşmak, dayanıklılığı arttırmak için soğuk havada açıkta kalmak gibi toplumsal yaşamın sadece güçlülerin ayakta kalacak şekilde bir tür askeri eğitimi (Ertop ve Yetkin, 1985: 92) içermesi; fakirlerin çocukları ve eşleri ile birlikte çalışıp, zenginlerin tarlalarını yalnız altıda biri kendilerinde kalacak şekilde ekip biçmeleri ve bunu yapamazlarsa kendileri ve çocuklarının köle olarak satıldığı (Aritotales, 1973: 4) gerçeği, en azından ortaya çıkan zenginlik ve boş vaktin güçsüzlerin, fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin bu yöndeki ihtiyaçları için kullanılıp kullanılmadığına dair fikir verir mahiyettedir.

Burada çalışmanın yöntemi açısından vurgulanması gereken asıl önemli nokta, Antik Yunan'da önemli bölümü köle emeğine dayanan zenginlik ve yine köle emeği sonucu ortaya çıkan boş vaktin, hayır ve yardım işlerine yönelik değerlendirilip değerlendirilmediğini ortaya koymak değildir. Kavramsal olarak bakıldığında bir "boş vakit" kavramının ve bunun bizi ne gibi değerlendirmelere götüreceğinin, nelere ışık tutabileceğinin belirlenme çabasıdır söz konusu olan. Bu bakımdan Antik Yunan'da siyasal, kültürel, felsefi, sanatsal çabalarda ve ürünlerde köle emeğince yaratılan boş vakit önemli bir unsur olarak ortaya çıkarken, bu kavramın günümüz ve örgütlü ya da örgütsüz hayırseverlik faaliyetleri açısından ne gibi anlamlar ifade ettiği de bir o kadar önemlidir.

Örgütlü Hayırseverlik ve Bir Gerilim ve Çelişki Alanı Olarak Boş Vakit

Bu bölüme basit bir soru ile giriş yapmak daha sonra ne anlatacağımız ile ilgili olarak yararlı olacaktır: "Açlar doyurulmalı mıdır?". İlkçağlardan günümüze kadar insanların çoğu bu soruya "evet, doyurulmalıdır" şeklinde cevap vermişlerdir (Selçuk, 2008:)

Bu soru her ne kadar çok eski çağlardan beri insanların önünde olan bir soruna işaret etse de çok yönlü, yoğun ve derin bir sorun olarak ortaya çıkması insanlık tarihine nispeten çok yenidir. Açların bir diğer ifade ile yoksul ve yoksunların, insanlığın önemli bir gündem maddesi haline gelmesi, Sanayi Devrimi, sömürgeleştirme, kapitalizm ve tüm bunları da içine alan modernleşme ile birlikte ve bunların sonucunda olmuştur. Her ne kadar, insanlık tarihinin genel yöneliminin "kıtlıktan bolluğa" ya da tam tersi "bolluktan kıtlığa" doğru bir eğilim gösterdiği yönünde çeşitli tartışmalar olsa da (Yavuz ve Pelvanoğlu, 2008: 32) günümüzde ister gelişmiş, ister gelişmekte, isterse az gelişmiş olsun dünya genelindeki tüm ülkelerde bu iki kavram içiçe geçmiş şekilde kendini göstermekte; yoksulluk ve yoksunluk küresel bir sorun olarak orta yerde durmaktadır. Aydınlanmanın bir yönü ile de modernizmin karanlık yönünü "cezalandırma" ve "gözetleme" olarak tespit eden Foucault'ya (1992), yoksulluğun ve yoksunluğun da artık kararlı hale gelmiş ve kanıksanmış bir karanlık yüz olduğunu ekleyerek katılmak mümkündür.

Bu bağlamda küresel ve yerel ölçeklerdeki yoksulluk ve benzeri gayri insani durumlara müdahale etmek, insanların bu şekildeki mağduriyetlerini gidermek olgusu da açlığın insanlık tarihi kadar eski olması gibi eskidir. Fakat nasılsa yoksulluk ve yoksunluğun niteliği ve niceliği değişmişse hayırseverliğin de

değişmiştir. Bu değişimden farklı kültürlerin farklı oranlarda etkilendiğini de belirtmek gerekmektedir. Ancak buradaki asıl tartışma konusu bu değildir.

İnsanların yaşamaları için gerekli olana ya da hizmetlere erişememe durumu olarak tanımlanan ve bu anlamıyla, bazı sosyal ihtiyaçların da karşılanamaması da dahil asgari bir yaşam düzeyini sürdürülecek gelir düzeyinden yoksun olmayı ifade eden yoksulluk (Ökten ve Kale, 2009: 60) aksü düğüşler olsa da artık sadece bir insani sorun olarak değil aynı zamanda bir sistem sorunu olarak değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, bu sorun artık sadece tek tek insanları ilgilendiren ahlaki bir sorun değildir. Mevcut sosyal ve ekonomik durumun devam ettirilip ettirilememesi sorunudur. Adam Smith'in çok farklı bir bağlamda söylediği, ancak yoksulluk ve hayırseverlik arasındaki ilişkinin bu ikinci boyutu dikkat çekici nitelikte olan şu sözü oldukça ilginçtir: "yemeğimizi onların duyusuna değil kendilerini sevmelerine borçluyuz". Bununla birlikte sonuç şu ki, ister ahlaki sorumluluk duygusundan hareketle olsun, ister sistemin işleyişini sürdürme ya da toplumsal iyiyi en yükseğe çıkarma amacıyla olsun toplumsal olarak olumsuz ve kötü koşullarda bulunanların durumuna yönelik iyileştirici çabalar kaçınılmazdır.

Günümüzde bu çabaların artık daha örgütlü, daha kurumsal bir bütünlük içerisinde gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Fakat bu çabaların da birer hayırseverlik faaliyetlerinden öte yani sorunları yatıştırmaktan öte, toplumlarda baş gösteren eşitsizlik ve sosyal adaletsizliğin nedenlerine inme ve çözmeye ne kadar yakın oldukları, oldukça tartışılır bir durumdadır. (<http://www.liberal-dt.org.tr/index.php?lang=tr&message=article&art=274>, 05.06.2006.)

Geçen yüzyılın sonlarına doğru özellikle entelektüel ve siyasi tartışmaların içerisinde kendine önemli bir yer edinen ve kavramsal geçmişçi Antik Yunan'a kadar götürülen sivil toplum örgütleri hemen hemen beşeri her alanda faaliyet göstermektedirler. Bu faaliyetlerin bir kısmı entelektüel bir uğraş olurken, ağaçlandırma ve erozyonla mücadele gibi çevreyle ilgili olan bazıları ise daha aktivist hareketlerdir, diğer ve önemli bir kısmı da toplumun ihmal edilmiş, yoksul kesimlerine yönelik hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Günümüzde uluslararası ve ulusal veriler gözönüne alındığında (Salamon vd., 1999: 7, 25) bu tür faaliyetlerin hem kapsam hem ekonomik olarak ve hem de gönüllü katılımı olarak bir hayli arttığı dikkati çekmektedir. Bunun sebepleri çok çeşitli olmakla beraber ki, en önemli iki tanesine bireysel ahlak ve yardımseverlik hissi ile sistemin işleyişini devam ettirme gayretlerine yukarıda değinmiştik, konumuz açısından dikkate değer olanı bu faaliyetlerdeki gönüllü katılımı ve yardımlarıdır.

Hiç şüphe yok ki, bireysel ya da örgütlü olarak yapılan bu katılımların erdemli ve gayet ahlaki birer davranış olduğu gerçeğini kabul etmek gerekir. Ancak burada çok da görünürde olmayan ve fakat tartışmaya açık bir duruma işaret etmek gerekmektedir. Sivil örgütlerin sivilliğinin gerek şartlarından biri, bir piyasa aktörü gibi kâr amacı ile hareket etmemesidir. Bu örgütler, her bir unsuru ve parçası ile tamamen gönüllülük esası üzerine kurulmuştur (Çaha, 1997: 31). Bunun dışında bir zorunluluk ya da bir kâr amacı söz konusu ile ise bu tür örgütlerin birer sivil toplum örgütü olma özellikleri son derece tartışılır hale gelmektedir. Bu yönüyle bakıldığında, sivil örgütlerdeki katılımcıların gönüllülüğü ilkesi esasa ilişkin bir durum haline gelmektedir. Gönüllülükte öne çıkan noktalardan birisi ise, söz konusu katılımcıların bu işlere ayıracakları yeterli vakitlerinin olup olmaması sorunudur. Elbette ki bu tür örgütlerde gönüllü de olsa görev alan herkesin maddi hiçbir karşılık almadan görev aldıklarını söylemek mümkün değildir. Ancak gönüllülerin önemli bir kısmının, gönüllülük kavramının gereği olarak kendileri için manevi ve ahlaki hazzdan başka maddi bir çıkarı ya da beklenti içinde olmadan hareket ettikleri (Çalışkan vd., 2005: 12; Güloğlu ve Murat, 2006: 281) göz önüne alınırsa bu kişilerin kendileri için en azından asgari geçim koşullarını sağlamış oldukları sonucunu çıkarmak gerekir. Kaldı ki, bu konularda faaliyette bulunan bazı sivil toplum örgütleri dikkate alındığında, gönüllü görünümünün, kendi sosyal, ekonomik ve benzeri ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilen kimselerden oluştuğu, bunları karşılamadan kalan görece önemli vakitlerini bu faaliyetlerin için kullandıklarını söylemek yerinde bir tespit olacaktır (Guay vd., 2004: 134). Başka bir anlatımla, bu kişilerin, insanın kendi gelişimi için zorunlu olan hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık gibi fırsatlardan mahrum olmayı ifade eden (Dikkaya ve Özyakışır, 2008: 153) yoksulluğa uzak ve ayrıca yoksul ve benzeri kişiler için kullanacakları yeterli zamanları olduğu gerçeğidir söz konusu olan. Tıpkı Antik Yunan'da kölelerin, kendileri için hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven ve saygınlık gibi fırsatlardan mahrum bir şekilde, tüm fırsatları polislin yurttaşları için üretmeleri ve onların bu fırsatları felsefe, sanat ve siyasetle uğraşmak için kullanmalarında olduğu gibi. Örneğin, bir sivil yardım kuruluşu olan The Salvation Army'nin gönüllü üye sayısı üç buçuk milyon civarı iken, bu örgütün 2004 yılında yardımda bulunduğu kişi sayısı otuzüç milyondur (Güloğlu ve Murat, 2006: 281) ki, bu aradaki fark da yukarıdaki iddiayı destekler niteliktedir.

O halde günümüz için konuşursak, köleliğin artık olmadığını düşündüğümüzde, bu boş vakti yaratan nedir, sorusunu sormak kaçınılmaz hale gelmektedir. Başka bir ifade, kendileri için gönüllü hayırseverlerin çalışmalarına muhtaç olan yoksul ve yoksun kesimlerin, sadece asgari ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmaları halinde, dinlenmek ve diğer zorunlu sosyal gereksinimleri için bile vakitleri kalmazken, gönüllülük esası ile hareket eden hayırseverlerin, kendi varlıklarını devam ettirmenin dışında, bir anlamda fazladan bir uğraş sayılabilecek faaliyetler için nasıl ve ne şekilde yeterli zamanları olabildiğini anlamak gerekliliği, cevap bulunması gereken bir soru olarak ortaya çıkmaktadır..

Gerilimin başladığı nokta, boş vakit:

Burada yine başka unsurların etkisi kabul edilmekle beraber, özellikle iki hususa vurgu yapılacaktır. Bunlardan birincisi, çalışma boyunca vurgulanan dezavantajlı grupların, *artık bir değer* yanında *artık bir vakit* de üretiyor olmaları ve ikinci olarak bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin insanlar için oldukça önemli boş vakitler yaratıyor olmalarıdır.

Yukarıda da kısaca değinildiği üzere, küresel zenginliğin ve tabii ki boş vaktin arkasındaki insan (kol gücü) emeğine, bu emekle doğru orantılı olmayan paylaşım ve bundan kaynaklanan yoksunluklara değinmek gerekecektir. Hemen başta söylemek gerekirse, bu durumun Antik Yunan pratiğini anımsatan bir takım önemli sakıncaları ve riskleri barındırdığını söylemek abartı olmasa gerekir. Elbette ki bir köle ekonomisinden bahsedilemez. Ancak biçim ve nitelik değiştirmiş yeni kölelik şekillerinden bahsetmek mümkündür ki, bu yeni biçim, yeni teknolojinin arkasında doğrudan olmasa da dolaylı bir emek kaynağıdır ve bu yönüyle Antikiteyi andırmaktadır (Ertugay ve Baran, 2009: 1045).

“Yeni Kölelik” adlı kitabında Kevin Bales, köleliği gönül rahatlığı ile geçmişe mal etmenin, onun geçmişte kaldığını söylemenin imkânsız olduğunu, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde bile varlığını sürdürdüğünü söylüyor (2002: 9). “Dünyanın dört bir bucağında köleler çalışıyor, terliyor, üretiyor ve acı çekiyor. Pakistan’daki köleler şu an ayağınızda olan ayakkabıları yapmış olabilirler... Sırtınızdaki tişört Hindistan’da dikilmiş olabilir... Kölelik dolaylı yollardan geliyor hayatımıza. Onlar seyrettiğimiz televizyonun üretildiği fabrikanın tuğlalarını yaptı. Brezilya’da köleler çim biçme makinesinin bıçağını, arabasının amortisörü olacak çeliği tava getiren kömürü ürettiler... Köleler maliyetlerinizi düşürüyor, böylece de yatırımlarınızın değerini artırıyorlar” (Bales, 2002: 9-10). Kesin olan durum ise onlara emeklerinin karşılığının hiçbir şekilde ödenmemesidir (Bales, 2002: 10).

Bu insanlar daha çok basit, teknoloji gerektirmeyen geleneksel işlerde çalıştırılmaktalar. Özellikle tarımda çalışanlar çoğunlukta. Bunların dışında tuğla yapımı, maden işçiliği, taş ocağı işçiliği, giyecek ve kilim dokuma gibi işlerde de kullanılmaktalar. Aynı şekilde evlerde, dükkânlarda, ormanlarda da yine onlar çalıştırılmaktalar. Ayrıca daha çok yerel ölçekte satış ve tüketim amaçlı işlerde kullanılsalar da onların ellerinin değdiği mallar dünyanın dört bir yanındaki evlerden içeri girmektedir. Bu insanların emeği ile üretilmiş halılar, çeşit çeşit metal malzemeler ve tabii ki köleler tarafından ekilip biçilmiş tahıl, bakliyat, şeker gibi gıda ürünleri doğrudan Kuzey Amerika ve Avrupa’ya ihraç edilmektedir. Dünya Bankası’nın yaptığı bir çalışmaya göre, Afrikalı çiftçilerin ürettiği varlığın yaklaşık yarısına kentler el koymaktadır. Bunların da çoğu, parası, despotların cebine girecek şekilde gelişmiş ülkelere ihraç edilmektedir. (Cohen, 2000: 17 vd). Buna ek olarak, gelişmekte olan ülkelerde “yavru şirket”ler kuran uluslararası büyük ortaklıklar, bu tarzdaki emek gücü sayesinde maliyetlerini düşürüp hissedarlarının kâr paylarını arttırmaktalar. Küresel ekonomideki çokuluslu şirketlerin, gelişmiş ülkelerdeki fabrikalarını kapatıp üçüncü dünya ülkelerinde yenilerini açmaları, örneğin Amerikan televizyon pazarında, Japon şirketleri ile rekabet etmek zorunda kalan Amerikan şirketleri, üretimlerinin büyük bir bölümünü Meksika, Tayvan ve Singapur gibi üçüncü dünya ülkelerine kaydırmışlardır. Önemli parçaların üretiminin büyük bir kısmının Meksika’ya ve Doğu Asya’ya kaydırılmasıyla denizaşırı ülkelerdeki üretim (yedik parçalar ve aksam) Amerikan şirketleri tarafından kullanılan girdilerin %23’ünden %90’ına yükselmiştir. Bu yüzden Amerikan televizyon sanayinde istihdam edilen işçi sayısı 1966-70 aralığında %50 azalırken, 1971-1975 aralığında %30’luk ikinci bir azalma olmuştur (Bello, 1998: 150-151) ise, onların cevabı ile “emek gücü maliyetlerini düşürmek”ten başka bu insanların alın terinin ucuzluğunda yatmaktadır (Bales, 2002: 15-16).

Bu duruma rengini veren önemli olgulardan biri de yukarıda özetle değinildiği üzere emeğin karşılığının bir şekilde alınamaması, başka bir ifade ile bu insanların yoksulluğa mahkûm edilmeleridir. Bu anlamda yoksulluk hem emeğin karşılığını alamama hem de buna bağlı olarak insanın kendi gelişimi için zorunlu koşullardan mahrum olmayı ifade etmektedir. Söz konusu bu yoksulluğun kaynağı ise emek ve üretimin ortaya çıkardığı değerlerin kaynağından koparılarak yeniden dağıtım tabi tutulmasıdır. Dünya nüfusunun %14’ü (826 milyon insan) yeterli ve iyi beslenememektedir, %16’sı (968 milyon insan) temiz içme suyuna erişememektedir, %40’ı (iki milyar dört yüz milyon insan) sağlıklı yaşam koşullarından yoksundur ve 854 milyon yetişkin okuma yazma bilmemektedir (Pogge, 2006: 156).

Günümüzde yerkürenin en zengin *beş ülkesi*, dünya gayri safi milli hâsılasının %86’sını, dünya ihracat pazarlarının %82’sini ve doğrudan yabancı yatırımların %74’ünü ellerinde tutmaktadırlar. Buna karşılık dünyanın en yoksul ülkesinde bu oranlar %1’i geçmemektedir (Dikkaya ve Özyakışır, 2008: 51). Üretimdeki tüm teknolojik gelişmelere, performans artışlarına rağmen, Antik Yunan medeniyeti için sorulan soruyu tekrar hatırlayacak olursak, söz konusu bu *beş ülkenin* dünya gayri safi milli hâsılasının %86’sını sadece kendi üretim faktörlerinin ekonomiye sokulması ile elde ettiklerini söyleyebilir miyiz? Burada, yine antik çağlara benzer şekilde, fakat küresel çapta sözü edilen emeğin ekonomiye katkısından söz konusu olan. Bu katkı bir tarafı daha da zenginleştirirken, diğer tarafı daha da köleleştirmekte, daha da yoksullaştırmaktadır. Küresel çapta olan bu görünüm gelişmiş ülkelerin kendi sosyo-ekonomik durumları göz önüne alındığında aşağı yukarı benzer özellikler göstermektedir. Amerika’da 1990’ların hemen öncesinde nüfusun en zengin %20’si gelirin en büyük kısmına el koyarken, %60’lık kısım görülmemiş düzeyde düşük

gelire sahipti. Bu dönemde en varlıklı %20'nin kazancı, süper zengin %1'in elinde toplanmıştır. Süper zengin %1, 1980-1989 aralığında tüm ailelerin toplam gelirinin %53'üne el koyuyordu (Bello, 1998: 161).

Buradan hareketle, birilerinin zaman ve emek (kol gücü) gerektiren işlerde tüm zamanlarını ve emeklerini harcadığını ve buna rağmen gerekli insani yaşam standartlarını bile sağlayamadığını, ancak buna karşın diğer bazıların hem yüksek yaşam standartları tutturup hem her türlü işe ayıracak yeterli boş vakit bulabildiklerini söylemek yanlış olmasa gerekir. Diğer yandan teknolojiadaki, özellikle bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin de yine boş vakit yaratılması olgusuna ciddi katkı yaptığını belirtmek gerekmektedir.

Geçmişin izleri, ilk hesaplama aracı abaküste, daha sonra da onyedinci yüzyılda Blaise Pascal'ın icat ettiği hesaplama aygıtında bulunabilecek olan bilgisayarlar ve bunlara dayanan ve kısaca bilişim teknolojileri olarak ifade edilen bilgi ve iletişim teknolojileri de denen bilişim teknolojilerinin yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan çok hızlı gelişmelerle birlikte bireysel ve toplumsal yaşamı tüm yönleriyle etkileyerek değiştirmeye başlamıştır (Dedeoğlu, 2006: 1). Günümüzde, bilişim teknolojileri yaşamın her alanında geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Üretimde, eğitimde, bireyler arası iletişimde, haber alma ihtiyaçlarının karşılanmasında, alışverişte, ulaşımda ve benzeri neredeyse her alanda işler bilişim teknolojileri kullanılarak yapılmakta, ihtiyaçlar bilişim teknolojileri kullanılarak karşılanmaktadır (Dedeoğlu, 2006: 2). Bunlara ilaveten bilişim teknolojileri ile üretimin çoğaldığı, bunun sonucunda bolluk yaşandığı, yeni iş alanları doğduğu, bireylerin yeni beceriler kazandığı, sınıf farklılığının azaldığı, merkezîyetçi yapıların gevşediği, demokrasinin ve dünya ölçeğinde bireyler arasında karşılıklı anlayışın gelişeceği ifade edilmektedir (Dedeoğlu, 2006: 9). Hatta bilgisayarların insanları rutin işlerden kurtaracağı ve daha yaratıcı hareket etmelerini sağlayacağı bile söylenmektedir (Akin, 1999: 32).

Bilişim çağında bilgisayarların insanları rutin işlerinden kurtarması iddiası ise temelde insanın önemli vaktini alan günlük, haftalık ya da aylık dönemler halinde yapılan alışverişlerinin, fatura ödemelerinin ve bunun dışında rezervasyonlarının, haberleşmelerinin, eğitimin sanal ortam üzerinden çok daha kısa sürelerde yapılacağı veya da yapılıyor olmasıdır. Yine bu değişikliklerle günlük yaşam daha kolaylaşmış, ilginçleşmiş ve işleri yapma süresi kısalmıştır. Bilgiye kolaylıkla ve kısa zamanda ulaşılabilmekte, bu bilgiyi saklamak, dağıtmak ya da başka bilgilerle birleştirip yeni bilgiler oluşturmak mümkün olabilmektedir (Dedeoğlu, 2006: 9). Böylece tüm bu işler için ayrılan zaman kısalmıştır. Benzer şekilde elektronik ofis işlemleri de insanların işlerini çoğunu evlerinden oturdıkları yerden yapmalarını mümkün kılmıştır. Finans sektöründen turizm sektörüne, trafik denetim sisteminden lojistik hizmetlere neredeyse bütün iş alanlarında bilişim teknolojileri kullanılmakta, sanal iş ortamları olan elektronik ofisler çalışma hayatının vazgeçilmez unsurları olarak (Dedeoğlu, 2006: 18) insanlara hayli geniş boş vakitler yaratmaktadır.

Bununla birlikte bütün bunlar bireysel ve toplumsal anlamda gerçekleşen olumlu değişiklikler olarak değerlendirilebilir. Ancak olumlu etkilerin yanında, çoğu ilk bakışta göze çarpmayan bir dizi olumsuz etki ve ilişki biçimi de söz konusudur. Bu anlamda ilk olarak bu dönemde, bireylerin daha fazla özgürleşerek bireyselliklerinin ön plana çıkmış olduğu, toplumsal sorumluluktan daha ziyade bireysel sorumluluğun ağırlık kazanmış olduğunu söylemek mümkündür (Koç ve Şen, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=197, 24.06.2009).

Bilişim teknolojilerinin ve daha başka bir kısım gelişmelerin insanlar için yarattığı boş vakte, bu boş vaktin anlamsız bir şekilde kullanılmasına şaaheten, Erich Fromm şöyle demektedir: "Bugün artık zamandan tasarruf edebiliyoruz. Fakat şimdi de tasarruf ettiğimiz zamanı nasıl kullanacağımızı bilememenin sıkıntısını yaşıyoruz ve kullanamadığımız fazla zamanı öldürmeyi deniyoruz" (2004: 98). Hatta bu durumun yarattığı olumsuzlukların ifadesi olarak yine Fromm'un ifadesiyle "bu yeni tip insanın artık hayatı anlamsız bulduğunu, kendine ve her şeye yabancılaşmaya başladığını, canı sıkılan, pasif, boş, korkak ve izole edilmiş bir insan" (2004: 63-64) olduğunu söylemek bile mümkündür. Başka bir ifade ile Max Horkheimer'in, "insanlığın içinde insan, tıpkı evrenin içindeki insanlık gibi yalnız ve bırakılmıştır" (2005: 501) sözünden esinlenerek, bilişim çağının sözü edilen bu insanının, teknolojinin içinde yalnız ve bırakılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bununla birlikte, yaratılan bu boş vaktin hepten heba edildiği, yarırsız işlere, sadece eğlenceye ayrıldığını söylemek doğru değildir. Bu çalışmanın bu konusu olan, örgütlü, gönüllü yardım ve hayırseverlik faaliyetlerinde kullanıldığı da bir gerçektir. Ancak daha önce de belirttiği gibi hayırseverlik başlı başına erdemli ve ahlaki bir davranış olmasına rağmen bu, şimdiye kadar anlatıla gelen gerilim ve çelişkiyi ortadan kaldırmamaktadır. Boş vaktin kaynağı olan bilişim teknolojilerinin gelişiminin ve bu düzeye gelmesinin de bir parçası olduğu küreselleşme ya da küresel ekonomik gelişmeler; bu anlamda dünyanın geri kalanı üzerindeki insanların maruz bırakıldıkları mahrumiyet, emek çalınması ve insanlık onurunun ayaklar altına alınması ve buna bağlı adaletsiz zenginlik paylaşımı, bu gerilim ve çelişkinin de temel nedenidir. Bu temelde bir etik sorunu değildir, bu bir insanlık sorunu, insan onuru ile ilgili bir sorundur. Teknolojinin ilerlemesi, geniş boş vakitlerin ortaya çıkması elbette ki faydalı bir gelişmedir. Fakat her zaman faydalı olan iyi olana eşdeğer değildir (Gökberk, 2000: 219). Olabildiğince çok insanı mutlu eden ya da faydalı olan her zaman iyi bir eylem olmayabilir. Bu fayda ve mutluluk diğer bazıların haksızlığa uğraması ve yoksulluğa mahkûm edilmesi pahasına oluyorsa sonuçlar ve ürünler tartışılmalıdır. Antik Yunan'da köle emeği sonucu oluşturulan zenginlik, felsefi ve sanatsal ürünler tüm insanlığa bir miras olarak kalmıştır, ancak bu durum köleliğin iyi bir

şey olmadığı gerçeğini değiştirmemiştir ve değiştiremez de. Dolayısı ile şimdi için konuşursak, paylaşımdaki adaletsizliğin *insanlığın faydasına söylemi* ve bu şekilde oluşturulan zenginlik ve boş vaktin bir kısmının mahrum ve yoksul bırakılan kesimler lehine kullanılması ile meşrulaştırılması pek kabul edilebilir görünmemektedir.

Diğer yandan insanlığın faydası söylemi de burada eksik kalmaktadır zira her şeyden önce bir üründen tüm toplumsal sınıfların ortaklaşa bir şekilde faydalanmasını gerektirmektedir. Üretilen mal ve hizmetlerden birilerinin faydalanabilmesini yasal bir şekilde değil ama pratiklerle yasaklamak, birilerini bu faydalanma sürecinin dışında tutmak açıkça üretilen teknolojinin insanlığın tümünün faydasına olmadığı sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca insanın refahı ve mutluluğu zenginlikle ya da teknolojik gelişmelerin tamamından veya bir kısmından yararlanmakla aynı şey değildir. Beşeri refahı zenginlik veya kişi başına gelire kıyasla açlık tehlikesinin olmaması, ölüm oranları, çocuk işgücü, eğitim, temiz suya erişim ve yaşam ümidi gibi daha doğrudan ölçütlerle değerlendirilmek gerekir (Goklany, 2006:87) ki, insanların çok büyük bir kısmını bunlardan mahrum bırakıp, sonrada ortaya çıkan boş vaktin bir kısmında onların dezavantajlarını gidermek için çabalamak pek anlamlı düşmemektedir.

Bu noktada Zygmunt Bauman'ın ifadeleriyle yönümüzü bulabiliriz: "İnsanlar acı çekerken ahlaki açıdan masum olduğumuzdan emin olmayız çünkü hem bundan haberdar olmadığımızı beyan edemeyiz, hem de acı çekenin kaderini değiştiremeyeceğimizi söyleyemeyiz" (www.npq.org/archive/2001_fall/ethical_html, 2001). Üstelik şimdiye dek ele alındığı üzere bilişim teknolojilerinin insanlığı getirdiği noktada, herkes her an ve her zamanda sözü edilen mahrumiyet, yoksulluk ve bunların yol açtığı acılardan haberdar olmalarına rağmen Bauman'ın yakındığı sorunu, günü kurtarmak adına girilen hayırseverlik faaliyetleri, çözebile kapasitesinden çok uzaktır.

Sonuç

Günümüzde teknolojinin üretimi de Antik Yunan'da felsefi, siyasal ve ekonomik gelişmeyi ortaya çıkaran köle emeğine benzer bir emeğe ihtiyaç duymaktadır. Aradaki ilişkinin dolaylı ya da doğrudan tezahürleri durumu değiştirmemektedir. Antik Yunan'da ilerlemeye yaptığı katkıdan haberi olmayan ya da bilinçsizce bu ilerlemenin temeli olan köle emeği, modern çağda bilinçlilik düzeyinde ilerlemenin temelinde yatan unsurlardan biridir. Teknolojinin ilerlemesi ve insanlığın daha "yaşanabilir bir dünya"da yaşama fikri bu bilinç düzeyini ayakta tutan önemli dayanaklardır.

Teknolojinin ilerlemesi her şeyden önce, çoğu zaman insanlığın refahına, mutluluğuna yaptığı katkı dolayısıyla yüceltilmektedir. Bu noktada teknolojik üretimde bulunmanın ana saiki "insanlığın faydası" olarak ifade edilmektedir. Önceleri yünü işleyen, taşı yontan ya da toprağı süren köle emeği, modern çağda "insanlığın faydası" söylemiyle kutsanan teknolojinin üretimin sonucunda elde edilen ürün üzerinde, kuşkusuz onu piyasaya sürenlerden çok daha büyük bir katkıya sahiptir.

Bununla birlikte asgari insani yaşama koşullarından bile mahrum bulunan geniş kitlelerin durumu, çağın getirdiği bir dizi gelişme ile ortaya çıkan geniş boş vakitlerini hayırseverlik işlerine ayıran, gönüllü hayırseverlerin çabaları ile iyileştirilebilecek gibi görünmemektedir. Çünkü mevcut işleyiş, bu kişilerin gönüllü olarak yoksullara verdiklerini, yoksullardan gönülsüz olarak, hem de daha fazlasını kendilerine aktarmaktadır. Kendilerinin bunu isteyip istememesi, ya da doğru bulup bulmaması durumu değiştirmemektedir. Dolayısı ile bu noktada sorunu artık kişisel bir erdem ve ahlak sorunu olmaktan çıkarıp tamamen bir sistem işleyiş sorunu olarak ele almak gerekmektedir. Bunu yaparken, basit ve siğ ideolojik tartışmaların ötesinde bir yerlerden bakmak gerekmektedir. Çünkü tarih, ne teknolojik ve bilimsel ilerleme söylemlerinin ne de herkesin eşit olduğu ütopyik dünyalar peşinde koşma gayretlerinin gerçekten bu sorunlara çözüm üretme mesafesinde olmadığını göstermiş ve göstermektedir.

Kaynakça

- Acar, Sadık (2000). "Bilgi Çağı Ekonomisine Teorik Bir Yaklaşım", *D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, s. 87-101.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2006). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Aristoteles (1973). *Atinalıların Devleti*, MEB Yayınları, Ankara.
- Bakirezer, Güven (2008). "Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-1, s.17-54.
- Bales, Kevin (2002). *Kullanılıp Atılanlar, Küresel Ekonomide Yeni Kölelik*, Çev. Pınar Ögünç, Çitlembik Yayınları, İstanbul.
- Barker, Sir Ernest (1952). *Grek Political Theory Plato and His Predecessors*, London, Methuan, XIII 403, aktaran Alaeddin Şenel, Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne, AÜSBF Yayınları No: 4, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.
- Bauman, Zygmunt (2001). "The Ethical Challenge of Globalization", www.npq.org/archive/2001_fall/ethical_html, 13.09.2005.
- Bello, Walden (1998). *Karanlık Zafer*, Çev. Fikret Başkaya, İmge Yayınevi, Ankara.
- Berson, I./Berson, M. (2003). "Digital Literacy For Effective Citizenship", *Social Education*, 67(3), s. 164-167.

- Berve, Helmut (1958). *Eskiçağ Tarihine Dair Altı Konferans, Greklerde Kölelik Müessesesi-Dion, Eflatun Devlet Felsefesinin Gerçekleşmesi Yolunda Yapılan Teşebbüsler-Antik Dünyanın İnkırazı*, Çev. Afif Erzen, Yenilik Basımevi, İstanbul.
- Cohen, Daniel (2000). *Dünyanın Zenginliği Ulusların Fakirliği*, Çev. Dilek Hattatoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ömer (1997). "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları", *Yeni Türkiye, Sivil Toplum Özel Sayısı*, Sayı: 18, Yıl: 3, s.28-64.
- Çalışkan, Mehmet Ali ve Diğerleri (2005). STGM Haritalama Çalışması Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar Ve Sınırlılıklar, <http://www.stgm.org.tr/docs/1140175111STGM%20Haritalama%20Calismasi-Tr.doc> 06.09.2006.
- Dedeoğlu, Gözde (2006). *Bilişim Toplumu ve Etik Sorunlar*, Alfa Aktüel, İstanbul.
- Dikkaya, Mehmet ve Özyakışır, Deniz (2008). *Küreselleşmenin Ekonomi Politikası*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Drucker, Peter F. (1994). *Kapitalist Ötesi Toplum*, Çev. Belkis Çorakçı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Erol, Ayşe F. (2007). "Arkaik Dönem Atina'sında Kölelik Sistemi", *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı: 1, s. 249-260.
- Ertop, Kıvanç ve Yetkin, Çetin (1985). *Sosyo Ekonomik Temelleriyle Siyasal Düşünceler Tarihi I*, Say Dağıtım, İstanbul.
- Ertugay, Fatih ve Baran, Hüseyin (2009). "Antikite'nin Geri Dönüşü Mü?: Bilişim Çağı ve Bilişim Teknolojilerinin Geldiği Noktada Sosyal ve Ekonomik Yaşam", içinde *Uluslararası Davraz Kongresi Bildiri Kitapçığı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Isparta.
- Foucault, Michel (1992). *Deliliğin Tarihi*, Çev. M. Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- Fromm, Erich (2004). *Çağdaş Toplamların Geleceği*, Çevirenler: Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Giddens, Anthony (2004). *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, 3. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Goklany, Indur M. (2006). "Beşeri Refahın Küreselleşmesi", Editör: Kudret Bülbül, *Küreselleşme Okumaları*, Kadim Yayınları, Ankara, s. 87-126.
- Güloğlu, Tuncay ve Murat, Sedat (2006). Amerika Birleşik Devletlerinde Üçüncü Sektör Organizasyonlarının Yoksullukla Mücadeledeki Rolü: The Salvation Army Örneği, III. *Uluslararası STK'lar Kongresi Bildiriler Kitabı*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Çanakkale.
- Horkheimer, Max (2005). *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*, Çeviren: Mustafa Tüzel, YKY, İstanbul.
<http://www.stgm.org.tr/docs/1140175111STGM%20Haritalama%20Calismasi-Tr.doc>, 06.09.2006
- İşevi, A. Semih ve Çelme, Burçin (2005). "Bilgi Çağında Yeni Hazine: Entelektüel Sermayeye Rekabeti Yakalamak", *Bilgi Dünyası*, 6(2), s. 251-267.
- Kelleci, Meral (2008). "İnternet, Cep Telefonu, Bilgisayar Oyunlarının Çocuk Ve Gençlerin Ruh Sağlığına Etkileri", *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 7(3), s. 253-256.
- Ökten, Zeynep ve Kale, Tançan (2009). "Türkiye'de Bölgesel Yoksulluğun Yapısı ve Yoksulluğa Karşı Politikalar", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 42, Sayı: 3, s.59-91.
- Pogge, Thomas (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*, Çev. G. Kömürçüler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Salamon, Lester M. vd. (1999). *Global Civil Society Dimensions of the Nonprofit Sector*, The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD.
- Selçuk, Fatma Ülkü (2008). "Sosyal Politika: Tarihsel Zorunluluk Yaklaşımı Yerine Liberalizmle Ortaklaşan Alternatif Kuramsal İnşalara", *Bilgi Dergisi*, 2, Sayı: 17, s. 1-26.
- Şenel, Alaeddin (1970). *Eski Yunanda Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne*, AÜSBF Yayınları No: 4, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Tanilli, Server (2007). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası I. Cilt, İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma*, Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Tekin, Mahmut ve Güleş, Hasan K. ve Burgess, Tom (2000). *Değişen Dünyada Teknoloji Yönetimi, Bilişim Teknolojileri*, Damla Ofset, Konya.
- Terence, Guay (2004). "Non-governmental Organizations, Shareholder Activism, and Socially Responsible Investments: Ethical, Strategic, and Governance Implications", *Journal of Business Ethics* 52: 125-139.
- Weber, Max (2000). *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, Çev. Musa Ceylan, Bakış Yayınları, İstanbul.
- Yavuz, Hilmi ve Pelvanoğlu, Burcu (2008). *Batı Uygarlığı Tarihine Teorik Bir Giriş*, Aşına Kitaplar, Ankara.

OSMANLI'DA ÇEVRE VE HAYIRSEVERLİK ANLAYIŞI

Nuran KOYUNCU

nuranaykoyuncu@hotmail.com

Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Hukuk Bilimleri

Özet

Osmanlı toplumunda çevre ve hayırseverlik anlayışının temel olarak İslami esaslara göre şekillendiği görülmektedir. İslami esaslar ise her şeyin sahibinin Allah olduğu ve müminlerin yeryüzünün emanetçisi olduğu anlayışında odaklanmaktadır. İslam insanlara temiz olmayı, çevreyi temiz tutmayı ve dünya nimetlerini israf etmemeyi emreder. İslam'ın hayırseverlik konusundaki temel söylevi ise müminlerin ellerindeki ihtiyaç fazlasını diğer insanlara vermesi, yani infak etmesidir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı toplumunda çevre, Osmanlı toplumunda hayırseverlik.

ENVIRONMENT AND PHILANTHROPY MENTALITY IN OTTOMAN

Abstract

In Ottoman society, the concepts of environment and philanthropy were based on Islamic bases. Islamic principles focus on the view that Allah is the owner of everything and muslims (believers of Islam) are the entrusted keepers of the Earth. Islam commands people to be clean, keep the environment clean and to not waste the earthly blessings. The main adres of Islam to believers about philanthropy is "give what you have more than enough to those in need."

Keywords: Enviroment in Ottoman Society, Philanthropy in Ottoman Society.

Giriş

Bu çalışma Osmanlı Devletinde çevre ve hayırseverlik anlayışını ve bu anlayışın uygulamaya yansımalarını genel olarak gözden geçirmeyi amaçlamaktadır. Bir toplumdaki insanların çevrelerine bakış açıları esasen birada yaşadıkları diğer varlıklara olan duyarlılıkları anlamına gelen hayırseverlik olgusuyla yakından bağlantılıdır. Özellikle Osmanlı toplumunda insan ve çevre kavramlarının iç içe geçmiş olması bu bağı güçlendirmektedir. Dolayısıyla Osmanlı toplumundaki hayırseverliğin anlaşılabilmesi için öncelikle toplumda hâkim olan çevre anlayışının bilinmesi gereklidir.

Osmanlı devletindeki çevre ile ilgili hukuki düzenlemelerin gerisinde aynı zamanda toplumdaki çevre bilincinin de oluşumunu sağlayan bazı önemli faktörlerin olduğu muhakkaktır. Her şeyden önce Osmanlı hukuk sisteminin büyük ölçüde İslam dinini esas almış olması, Osmanlı bireyinin hem kendisini ve hem de içinde yaşadığı sosyal çevreyi inşa edişinde İslami dünya görüşünün hakim olması sonucunu doğurmuştur. İslam dini mensuplarına sadece Allah'a inanmaya ve kulluğa davet etmemekte, aynı zamanda onların hayatlarının her anını kapsayacak diğer bazı önemli kurallar da getirmektedir. Bu nedenle Allah'ın iradesine uyma ve O'nu razı etmenin hâkim olduğu bir toplumda insan-insan, insan-toplum ve insan-tabiat ilişkilerinin belirleyicisi de yine bu ilahi otorite olmaktadır. İşte içine Osmanlı'nın da dahil olduğu Müslüman toplumların mümin olarak birbirleriyle, diğer varlıklarla ilgili algılayış ve davranış biçimlerini bu temel ilkelerin ve bunların yorumlarının belirlediği görülmektedir (Özdemir, 2002:598 vd.)

Osmanlı toplumunda hakim olan çevre ve hayırseverlik bilincinin uygulamaya yansımaları çeşitli düzeylerde görmek mümkündür. Özellikle yöneticilerin uygulamaları bu konuda bizlere önemli ipuçları vermektedir. Osmanlı Padişahlarının çevreyle ilgili kararları (irade, ferman, nişan-ı hümayun vs.) incelendiğinde, bu kararların gerisinde İslam'ın getirdiği temel ilkelerin yattığını görmek zor değildir. Başka bir ifadeyle, İslami esasların Osmanlı yönetici sınıfının çevreyle ilgili kararlarının oluşmasında ve uygulanmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

İslam hukukunda çevre ve hayırseverlik

İfade ettiğimiz üzere Osmanlı'da çevre anlayışının esasını İslami kurallar belirlemektedir. Dolayısıyla İslami verileri dikkate almadan Osmanlı yöneticisinin çevreye ilişkin düzenlemelerini ve halkın çevreye karşı tutumunu değerlendirmek eksik kalacaktır. İslam'da çevrenin korunmasında bazı temel esaslar mevcuttur; israf haramdır, temizlik dinin yarısıdır, zararı def menfaati celb etmek lazımdır, amme menfaati korunmalıdır. Bu esaslar bütün İslam toplumlarında buldukları çevrenin korunmasında geçerli olmuştur. (Öztürk, osmanli.org.tr.)

İslâm Dünya Görüşünde, insan varlığının tüm sahasını kapsayan; onun içinde yaşadığı kendine has çevreye yaklaşım ve anlayışını düzenleyen birçok değer-merkezli kavram vardır. . Kamer suresi 49. ayette "Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık" denilmektedir. Rahman suresinin 7. ve 8. Ayetlerinde "Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu. Sakin dengeyi bozmayın" buyrulmaktadır. Yine Rahman suresi 10.

ayetinde "Allah, yeri canlılar için yaratmıştır." buyrulmuştur Buna göre öncelikle tabiat insanın değil, Allah'ın mülküdür. İkincisi, tabiat nizamı onda (belli kurallar dahilinde) istediği değişiklikleri yapabilen insanın emrindedir. Üçüncüsü, insanın tabiatın yararlanmasında ve onu kullanmasında ahlaki davranma zorunluluğu vardır. Yeni dengeyi bozmamak durumundadır. Dördüncüsü, İslâm, insandan, tabii bilimleri ve tabiatın genel düzen ve güzelliğini oluşturan kanunları araştırmasını ve onları anlamasını ister. Dolayısıyla İslâm'ın çevre konusundaki temelleri esas olarak her şeyin sahibinin Allah Olduğu ve O'nun her şeyi bir denge içerisinde yarattığı, müminlerin ise yeryüzünün emanetçisi olduğu anlayışına dayalıdır. Dolayısıyla müminler emanetçisi olduğu yeryüzü nimetlerini layıkıyla kullanmalı, dengeyi bozmamalı ve ona zarar vermemelidir(Toprak, 2005:www.yeniümit.com.tr)

Kuran temizlik konularında İslam toplumunu daima uyarın mesajlar vermektedir. Pek çok ayeti kerime manevi temizliği yanında maddi temizliğe de atıfta bulunmaktadır (Öztürk, osmanli.org.tr.) Müddesir suresi ayet 4'de; "**Elbiseni tertemiz tut**". Mü'minin suresi 51. ayette; "**Ey Peygamber! Temiz olan şeylerden yeyin; güzel işler yapın. Ben sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilmekteyim.**" Hac suresi 26. ayette; "Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut." Kuran cenneti ağacı, yeşili, suyu bol olarak tarif eder. Vâkı'a suresi ayet 30-31'de Cennet ehlini; "Daimi gölgededirler, çağlayıp duran su başlarındadırlar" diye anlatır. Böylelikle Kur'an pek çok ayetiyle içinde yaşanılan ve olması gereken çevrenin nasıl olacağını belirlemektedir.

Başta insanın kendi bedeninin temizliği olmak üzere, yaşanılan mekanların, çevrenin, suyun temizliği konuları Hz. Peygamberin hadislerinde de yer almıştır; **Müslümanlık temizdir, kirsizdir. Siz de temiz olun, temizlenin, Zira cennete temizler girer**(G.Ahmed Ziyaüddin:1997, 96/2). Şüphe yok ki Yüce Allah temizdir, temizliği sever. İkrâmî boldur, ikrâmî sever. Cömerttir, cömertliği sever. Artık ehlinizin çevresini temiz tutun(Et-Tıbbün Nebavî:216). "Ağaç ve orman konusunda da Hz. Peygamberin hassasiyeti bilinmektedir. Bir hadiste "**Elinizde bir ağaç fidanı varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile, eğer onu dikecek kadar vaktiniz varsa, mutlaka dikin**" buyurmuştur.[Buhari : Kahire:168) bir diğer hadiste "Kim ağaç dikiminde bulunursa, onun için ağaçtan hasıl olan ürün miktarınca Allah sevap yazar denilmiştir (Ahmet -Müsned :5/415). Yine Hz Peygamber "Yedi şey vardır ki, kişi kabirde bile olsa, onlardan sevap devamlı surette kendisine ulaşır: Öğretilen ilim, halkın istifadesi için aktıtılan su, dikilen ağaç, inşa edilen mescid, okunmak üzere bağışlanan Kur'an ve iyi terbiye edilmiş evlad." Diyerek ağaç dikmenin önemini vurgulamıştır (El münavi:F. Kadir:4-87). Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür.

İslâmî değerler sistemine göre Müslüman yalnız Allah'a değil, aynı zamanda içerisinde yaşadığı toplum ve fiziki çevreye karşı da sorumludur. Müminlerin görevlerinden birisi de insanlara iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmaktır. O aynı zamanda kardeşlerini sevip dertleriyle ilgilenmek, başkalarına asla zarar vermemek ve dünyada bozgunculuk çıkarmamak durumundadır (Yedi yıldız,2008:149). İslâm'ın çevre konusundaki bu temel prensibi esasen dinin insana verdiği değer ve müminlerin birbirlerine yardım etmelerini tavsiye eden hayırseverlik kavramıyla da yakından bağlantılıdır. İslam dini hayırseverlik yani yardımlaşmaya büyük önem vermiştir. İslam hukukunda infak, nafaka verip geçindirme, besleme, Allah yolunda harcama anlamlarına gelir. Bir terim olarak; gerek akrabalardan ve gerekse diğer insanlardan yoksul ve muhtaç olanlara para veya mal yardımı yaparak, onların geçimini sağlama, demektir. Zorunlu günlük ihtiyaçlar için harcanacak paraya "nafaka"denir. İslâm hukukunda infakın kapsamı geniştir. Aile büyüklerinin bakmakla yükümlü olduğu kimselere harcama yapmasını kapsadığı gibi; diğer yoksul ve muhtaçlara yapılan zekât, sadaka ve benzeri yardımları da anlamı içine alır. Asli kaynak Kur'an-ı Kerim'in pek çok âyetinde, varlıklı mü'minlere "Allah yolunda infak" etmeleri emir ve tavsiyesinde bulunulmuş, Allah yolunda harcayanlar övülmüştür."**Ey iman edenler, kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız ürünlerin en helâl ve iyisinden Allah yolunda harcayın**" (Bakara 267);"Mallarını gizli ve açık olarak gece ve gündüz harcayan kimseler...İşte onların, Rableri katında ecirleri vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." (Bakara 274). Hz. Peygamber bir hadiste"**Sadaka kesinlikle malı eksiltmez, bir kul elini sadaka vermek için uzattığında, o sadaka sâilin eline geçmeden evvel, muhakkak Allah Teâlâ'nın eline konulmuş olur...**"buyurmaktadır(Ali el-Müttakî, VI, 377/16134; Taberânî, *Kebrî*, IX, 109) Konuyla ilgili bir diğer hadiste Hz. Peygamber "Gelip, bir dinarım var (ne yapayım?) diye soran birisine: kendine harca (infak et) buyurdu. İki dinarım varsa? Ev halkına harca. Üç dinarım varsa? Hizmetçine (çalıştırdıklarına) harca. Dört dinarım varsa? Ebeveynine harca. Beş dinarım varsa? Yolunlarına harca. Altı dinarım varsa? Allah yolunda harca, buyurmuştur" (Razî 2/3.).

Fakir ve muhtaçlara yemek yedirilen imaret kurumu ilk kez asr-ı saadet döneminde kurulmuştur. Selçuklular kanalıyla Osmanlı toplumuna da geçen bu önemli kurum fakir ve muhtaçlara yardım elinin uzatılması kültürünün simgesi olarak yüzyıllarca yaşatılmıştır.

İşte içine Osmanlı'nın da dahil olduğu Müslüman toplumların mümin olarak birbirleriyle, diğer insanlar ve varlıklarla ilgili algılayış, değerlendiriş ve davranış biçimlerini bu temel ilkelerin ve bunların yorumlarının belirlediği görülmektedir.

Osmanlı'da çevre ve hayırseverlik

Osmanlı toplumunda, başta çevrenin temizliği olmak üzere, çevrenin korunması, doğal kaynakların kullanımında dikkatli olunması, toplumdaki ihtiyaç sahiplerine yardım elinin uzatılması gibi birçok alanda İslam'ın emrettiği esaslara riayette hassas davranıldığı gözlenmektedir. Osmanlı yöneticilerinin halkın ruh ve beden sağlığının korunması ve toplumun ortak olarak kullandığı mekânlardan temiz tutulması, şehrin estetik görünümünün bozacak herhangi bir çarpıklık ve çirkinliğe yer verilmemesi için tedbirler aldıkları görülmektedir.(Özdemir:598vd)

Osmanlı Devleti'nde çevreyle ilgili dikkat çeken önemli bir uygulamaya Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) döneminde rastlanılmaktadır (Özdemir:598 vd.) Fatih'in "vasiyetnamesi dikkatle incelendiğinde, İslamî değerlerin bu vasiyetnamenin ortaya çıkmasında ve şekillenmesindeki etkisi açıkça görülmektedir. Fatih vasiyetnamesinde kendine ait 136 adet dükkanını Allah için vakfetmesi dikkat çekicidir. Vakıflardan elde edilen gelirin kullanılacağı yer ve biçim net olarak belirlenmiştir. Buna göre: 1. İstanbul'un her sokağına ikişer kişinin tayin edilmesi, bu görevlilerin sokakların sağlık açısından temizliğini temin etmeleri ve bunun karşılığında ücretlerini almaları, ayrıca 10 cerrah, 10 tabip ve 3 de yara sarıcının tayin edilerek, ayın belli günlerinde İstanbul'u baştan aşağıya tarayarak (bilâistisna her kapuyu vuralar) o evde hasta olup olmadığını sorup, varsa tedavileri ve şifaya kavuşturulmaları için gerekenin yapılması, gerekli görülen hastaların Darülacezeye kaldırılarak orada tedavilerinin sağlanması emredilmektedir. Vasiyetnemelede ayrıca Müslüman olmayan guruplara herhangi bir ayırım yapılmadan bu hizmetlerden yararlandırılması istenmiştir. Herhangi bir ekonomik kriz anında hastaların temel gıda ve beslenmelerinin sağlanması için avcıların yine vakıf tarafından sağlanan silahlarla dağlara çıkarak vahşi hayvanları avlamaları istenilmekte ancak bir kriz anında bile avlanmanın vahşi hayvanların özellikle "yumurtada veya yavruda olmadığı sırada yapılması hatırlatılmaktadır. Fatih'in avlanma konusundaki bu titizliği; avlanmayı sadece belli bir ekonomik kriz anına tahsis etmesi ayrıca hayvanların yavrulama ve yumurtlama zamanlarını hesaba katması çevre bilincinin açık göstergeleridir.

Vasiyetnemelede, imarethanede şehit ve şehedâ aileleri ile İstanbul fukarasına yemek verilmesi emredilmiş ancak fakir olmasına rağmen bu tür hayır kurumlarına gelemeyen kişilere "güneşin loş bir karanlığında ve kimse görmeden kapalı kaplar içerisinde [yemeklerin ve gıda maddelerinin] evlerine" ulaştırılması tavsiye edilmiştir (Şeker,1992, s. 29-30).

Konuyla ilgili diğer bir belge ise Kanunî Sultan Süleyman'ın (1520-1566) devrine ait bir Nişan-ı Hümayundur (Akgündüz, 1993: 540). Edirne'nin mahalleleri, sokakları ve çarşılarının temiz tutulmasıyla ilgili bu Nişan-ı Hümayuna bakıldığında: Bütün ev, dükkan ve bunların çevrelerinin kirletilmemesi; kirletildiği takdirde derhal temizlenmesi, görevlilerin çarşı ve mahalleleri kirletenleri tespit etmesi ve atıklarını bizzat kendilerine temizlettirmesi. Bunun için de öncelikle kirliliğin meydana geldiği yere yakın olan işyeri ve evlerden işe başlanarak soruşturmanın sağlıklı bir şekilde yapılması, Kervansaraylardaki atıkların uzak ve boş mekanlara [hâli] naklettilmesi, Hamamlara ait yolların temiz tutulması, mezarlıkların korunması, etraflarının çevrilerek; at, köpek, kedi vb. hayvanların mezarlık içerisine girmesinin önlenmesi, Arabacıların öküzlerini halkı rahatsız edecek şekilde ev ve avlulara yakın yerlere bağlamamaları; öküzlerin gübresini alıp şehir dışındaki uygun yerlere nakletmelerinin sağlanması, Evlerde yılanan sabunlu çamaşır sularının rast gele yollara dökülmemesi, dökenerden engellenmesi, At, koyun vb. hayvan leşlerinin rast gele ve gelişigüzel atılmasının önlenmesi. Bu yasağa uymamada ısrar edenlerin teşhir edilerek cezalandırılmaları, sayılan bu yasakların uygulanmasında kimsenin engel olmaması; kadı ve subaşının konuyu ısrarla takip etmeleri vurgulanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde şehirlerin temizliği konusunda oldukça gelişmiş bir sistem oluşturulduğu gözlenmektedir. O dönemde "Kadı", aynı zamanda günümüz belediyelerinin görevlerinden biri olan şehrin temizliğinden de sorumlu olan bir kişiydi. Çevrenin temiz tutulması, çöp sevkياتının sağlanması, şehrin pis kokulardan arındırılması birinci dereceden kadının göreviydi (Günalan, 2010: 76). Şehrin temizliği ile ilgilenen bir diğer önemli kişi subaşındır. Bu görevinin gündüzleri şehirde gezerek çarşı, pazar ve mahalle aralarının temizliğini temin etmek, kaldırımları tamir ettirmek, yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olan binaları mimarbaşına haber vermek gibi sorumlulukları vardı. Osmanlı'da şehrin temizliğini ise Subaşı'nın emrinde çalışan "çöpçü subaşı" yapmakta ve denetlemekteydi. Çöplük Subaşısı'nın denetimine çalışan çöpçülere "çöp çıkaran" ya da "arayıcı" denilmekte idi. Hükümet, Beyazıt, Sultanahmet Meydanı gibi meydanları yılda bir iki defa angarya suretiyle müslim olmayanlara temizletildi. Saray ve etrafının temizliğini ise "mezbelekeşin" ismi verilen kimseler yapardı. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nde hapishanelerin yetersizliği nedeniyle temizlik işleri zaman zaman haff suçlulara gördürülmüştür (Mazak-Güldal-Doğan,2010:18 vd); (Çeşitli suçluların bir araya gelmesiyle, hapishanelerin yetersizliğinden ötürü, haff suçluların yol ve sokak temizliğinde çalıştırılması suretiyle cezalarını çekmesine ve bir kısmının da sair hapishanelere nakil edilmesine dair Hıfzı'nın yazısı. Dosya No:101, Gömlek No:67, Fon Kodu: A.İMKT, 03/Z /1263 (Hicri).

Çarşı temizliğinden çarşı esnafı, mahalle aralarının, meydanların, sokakların temizlenmesinden ve çöplerinin toplanmasından arayıcı teşkilatı sorumluydu. Çarşı temizliği için yapılacak masraflar "avarız sandığı" denilen esnaf sandıklarından karşılanıyordu. Çöplük ve lağımçılık gibi hizmetler Evliya Çelebi'nin

naklettiğine göre ekseriyetle Ermenilere gördürüldü. Mahalle temizliği ise, İslami bir gereklilik sayıldığından, sorumluluğu mahalle imamına bırakılmıştı.(Mazak-Güldal-Aydın:18 vd)

İstanbul'da temizlik işi, arşiv belgelerinde devlet-halk arasında bir iş birliği ile yapıldığı üzerinde durulmuş, halk ve esnafın da çevre temizliğinden sorumlu olduğu hususu, görevlilerin ücretlerinin zaman zaman mahalle halkından toplanmasının yanı sıra gerekli emirlere uymayanların cezalandırılacağı telakkileriyle pekiştirilmiştir. (*İstanbul çarşısı ve sokaklarını süpürüp temizlemek üzere her mahallenin tahammülüne göre ikişer üçer süpürücü tayini ve bunların ücretlerinin mahalle ahalisinden tahsil ve hilafında hareket edenlerin cezalandırılması. g.tt Dosya No:24, Gömlek No:1176, Fon Kodu: C..BLD. Tarih: 29/L /1131 (Hicri); Trablus Kalesi sokaklarındaki süprüntülerin temizlettilererek masrafının ahaliden toplanması. Dosya No:46, Gömlek No:89, Fon Kodu: A.}MKT.MVL10/M /1268 (Hicri); Dersaadet ve Bilad-ı Selase'deki sokakların temiz tutulması ve kirletenlerin cezalandırılması. Dosya No:142,Gömlek No:63,Fon Kodu: A.}MKT.NZD,Tarih: 20/B /1271 (Hicri).*

Osmanlı Devletinde su yollarının temizliğine ayrı bir önem verilmiştir.(*Beyoğlu su yollarının tamir ve temizlenmesi için yapı-lan masarifatın kayıtları. Gömlek No:18492,Fon Kodu: EV.d*). Ülkede kolera vakasının artması nedeniyle alınan önlemler arasında sokakların temizliği, çöplerin ortada bırakılmaması, deri işkembe vs artıkların asılmaması gibi önlemler alındığı görülmektedir (*Dersaadet'te kolera vakasının artması sebebiyle sokakların temiz tutulması, çöplerin ortalıkta bırakılmaması, Bilad-ı Selase ve Boğaziçi'nde bulunan kasap dükkanlarında koyun kesilmemesi, deri, işkembe ve bağırsakların dükkanlara asılmaması ve temizliğe dikkat edilmesi hakkında Maliye Nezaretine ferman-ı âli sureti. Dosya No:140Gömlek No:89,Fon Kodu: A.}MKT,Tarih: 18/Ş /1264 (Hicri). Konuyla ilgili belgeler bakıldığında hayvanların korunmasına, hastalanmalarını önleyecek tedbirler alınması gibi hususlara da ayrıca dikkat çekildiği görülmektedir (*Dersaadet'de et fiyatlarının kontrolü ve damızlık hayvanların hastalıklardan korunması için kesilecek hayvanların baytar kontrolünden geçirilmesi ayrıca hayvanlar için tahaffuzhane inşası hususunun Şehremaneti'ne bildirildiği. Dosya No:729, Gömlek No:36, Fon Kodu: DH.MKT, Tarih: 01/R /1321 (Hicri). Yerleşim yerlerinin havasının temizliği ve hava kirliliğine karşı alınacak tedbirlerle ilgili belgelere de rastlanmaktadır (Çevre ve hava kirliliğine sebep oldukları için kireç fırınlarında kömür yerine çalı yakılması. Dosya No:65, Gömlek No:29, Fon Kodu: A.}MKT.MVL, Tarih: 19/Za/1269 (Hicri); Hava kirliliğine yol açtığı için Galata'da vapur değişimini inşasına izin verilmemesi. Dosya No:285, Gömlek No:37, Fon Kodu: A.}MKT.NZD. Tarih: 08/Z /1275 (Hicri). Çevreyle doğrudan ilgili diğer bir konu ise başta ormanlar olmak üzere yeşil alanların korunması ve ağaç kesiminin belli bir düzene bağlanarak genç ağaçların kesiminin engellenmesidir.**

Osmanlı çevre anlayışının çevre temizliği ve doğal kaynakların korunması dışında önem arzeden diğer bir yönü ise toplum içinde ihtiyaç sahibi kimselere yardım edilmesi yani hayırseverliktir. Osmanlı devleti yönetiminin sonsuz adalet anlayışı sayesinde vatandaşlarının refah seviyesinin yükseltilmesi yolunda önemli tedbirler aldığı bilinmektedir. Başta padişah olmak üzere her kesimin ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatması aslında İslam'ın öngördüğü temel bir düsturun hayata geçirilmesiydi. İslam'ın beş emri içerisinde yer alan zekât ve sadaka, fitre gibi kurumlar zenginlik fakire ihtiyaç fazlası malını aktarmasını öngörmektedir. Yine Allahın inayetine kazanma amaçlarıyla kurulan vakıflar ve imaretler asıl mülk sahibinin Allah olduğu inancının sembelleri olmuştur. Osmanlı toplumunda hayırseverlik olgusu başta devlet yöneticilerinin uygulamaları diğer taraftan bizzat halkın gönüllü olarak yapmış olduğu girişimler neticesinde şekillenmiştir. Devlet yöneticilerinin zaman zaman bazı bölge ahaliilerine gerek aynı gerekse nakdi yardımda buldukları (*Vidin kalesindeki çürük piriçlerin Avusturyalı bir tüccara satılması, Dobruca'da iskan olunan Kırım muhacirlerine yemeklik ve tohumluk buğday verilmesi, muhtacine buğday tevzii, Filibe'nin Karacadağ ahalisinden muhtaç olanlara tavizan yardım yapılması, Varna kalesindeki arpanın Balçık ve Mangali'ye ahalisine tevzii, Bolu kazasında muhtac çiftçilere hayvan yardımı yapılması, Girid kalesine altı aylık zahire iddiharı, mahsulatı afete uğrayan zürraa yardım yapılması, İstanköy ve Edime'deki zürraa bir sene vadeye yardım yapılması, Anadolu ve Rumeli caniblerindeki eyalat, liva ve kazalardaki muhacirin ve muhtacine tohumluk ve hayvan yardımları yapılması hakkındaki ilmühaber kayıtlarını muhtevi ilmühaber defteri. Gömlek No:8625,Fon Kodu: MAD.d. "Girid eyaleti Kandiyeye sancağında bulunan fukara ve muhtaçlara yapılan yardımın miktarını mübeyyin defter". Gömlek No:2481,Fon Kodu: ML.MSF.d) özellikle de deprem ve sel gibi doğal afetlerin yaşandığı yerlerde ihtiyaçların karşılanmasına özel bir önem verildiği görülmektedir (*Konya'nın Ilgın Kazası'nda yaşanan deprem felaketinde evsiz kalan fukara için yapılacak evlerin inşa masarfatının mal sandığı ve yardım severlerce karşılanması. Dosya No:365,Gömlek No:80,Fon Kodu: A.}MKT.MHM. Tarih: 14/C /1283 (Hicri); İşkodra civarında sel felaketi sebebiyle zarar gören ahaliye iane ve zahire verilmesi. Dosya No:65,Gömlek No:4, Fon Kodu: A.}MKT.MHM,Tarih: 12/Ca/1271 (Hicri) Kalkandelen'de sel felaketine uğrayan halka vergi ve diğer hususlarda yardım edilmesi. Dosya No:411,Gömlek No:84,Fon Kodu: A.}MKT.MHM,Tarih: 08/Ra/1285 (Hicri).**

Osmanlı toplumunda vakif ve imaret kurumunun gelişimini sağlayan en önemli faktörlerin başında insanlara yardım ve böylelikle de Allahın rızasını kazanma inancı olduğu kuşkusuzdur. Vakfiyelerden anlaşıldığı kadarıyla malını vakfedenlere göre, "vakıf, hayır ve sadaka türlerini en mükemmel ve bâki kalacak iyiliklerin en güzeldir." Vakfiyelerde kredilenen ayetlerin başında ise "**Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça "iyi" ye eremezsiniz. Her ne harcansanız, Allah onu hakkıyla bilir" (3/Al-i İmran: 92) ile "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, melekere, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara,**

yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler ancak onlardır” (2/Bakara: 177.) ayetlerinin geldiği görülmektedir. En çok zikredilen hadis ise şudur: **“Bir insan öldüğünde, ameli(nin sevabı) kesilir. Defter-i ameli kapanır. Yalnız: sadaka-i cariyesi, ilmi bir eseri ve kendisine dua eden hayırlı bir evladı olan kimsenin amel defteri kapanmaz.”** (Riyâzû’s-Salihîn,1972: Darimî, Mukaddime: 46).Osmanlı Toplumunda vakıflar kuruldukları günden beri, devletin yerine getirmesi gerekli bir çok kamu hizmetinin görülmesinde önemli roller üstlenmiştir. Başta “camilerin, üniversitelerin, yurtların, zaviyelerin, hastane, tımarhane ve mezarlıkların bakımı, inşası, şehir savunması, hıfz-ı sıhha, yolların aydınlatılması, kadı ve diğer din görevlilerin maaşlarının ödenmesi, hayvanların korunması ve beslenmesi, eşekler, leylekler ve güvercinler, şehir pazarlarına içme suyu temin edilmesi ve hatta durumu müsait olmayan genç kadınlara çeyiz hazırlanması gibi çok çeşitli konularda maddi destek sağlamışlardır. Yine vakıfların muhtaçlara “aynî-nakdî yardımlar, yoksulların doyurulması, hastaların tedavisi edilmesi, çevrenin temizliği, şehirlerin yol ve kaldırımlarının tamiri gibi hizmetleri de karşılıksız olarak ve sivil toplum ruhuyla yaptığı görülmektedir. Görüldüğü gibi vakıflar, özellikle de Osmanlı’larda hayatın her sahasında yerini alarak hem ferdi hem devleti ilgilendiren bir yaşam biçimi haline gelmiştir.(Özdemir:18)

Osmanlı Devleti’nde yoksullara yardım amacıyla oluşturulan bir diğer önemli müessesese imaret veya imarethane adı verilen hayır kurumlarıdır. İlk zamanlarda birçok hayır işinin yapıldığı bir kurum olan imâretler, sonraları sadece yiyecek dağıtılan yerler haline gelmiştir. İmaretler; genellikle cami, medrese, dârüssifâ gibi külliyelerin bir bölümünü oluşturmuştur. Bir imareten, medrese talebeleri, cami ve hayratta görevli olanlar, fakir ve misafirler yararlanır ve günde binlerce kişiye öğle ve akşam yemekleri verilir. Nitekim bugün eski vakıf ve arazi tahrir defterlerinden Osmanlı Devleti’nde imaret kurumunun son derece gelişmiş olduğu ve yüzyıllarca bu imaretlerin faaliyet hâlinde olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti’nde imaretlerin devamını sağlamak için çevrelerinde han, hamam ve dükkan gibi yerler yaptırılarak, gelirleri bunlara bırakılırdı. Yine yeni fethedilen yerlerde yapılan imaretlere bir çok köyün malikâne hisseleri vakıf olarak veriliyordu. İmaretler Osmanlıların hayırseverliğini, adalet ve insafını, insana bakış açısını, kültür ve medeniyet seviyesini sergileyen yüzlerce müesseselerden biri olmuştur (www.türkçebilgi.com).

Sonuç

1. Osmanlı Devleti’nde çevre ve hayırseverlik, İslami esaslara göre şekillenmiştir. İslami esaslar ise her şeyin sahibinin Allah olduğu ve müminlerin yeryüzünün emanetçisi olduğu anlayışında odaklanmaktadır. Dolayısıyla insanlar, Allah’ın belli bir düzen ve dengede yarattığı dünyayı bozmamak, yeryüzüne zarar vermeme zorundadır. İslam insanlara temiz olmayı, çevreyi temiz tutmayı ve dünya nimetlerini israf etmemeyi emreder. Diğer taraftan İslam, müminlerin muhtaç kimselere yardım etmesini, sahip olduğu mallarından ihtiyacıandan fazla olanları infak etmesini de ister.
2. Tarihi kaynaklar, Osmanlı yöneticilerinin İslami esaslara uygun olarak, çevrenin temiz tutulması, korunması, doğal kaynakların doğru kullanılması hususunda titizlik gösterdiklerini ve bunu sağlayıcı sıkı tedbirler aldıklarını ortaya koymaktadır.
3. Osmanlı Devleti’nde başta yöneticiler olmak üzere tüm toplumun, zekat, fitre ve sadaka gibi yollarla ihtiyaç sahiplerine yardım etmeyi böylelikle hayır kazanmayı önemsedikleri görülmektedir. Bu da toplumda, mallarını ihtiyaç sahiplerinin yararlanması için vakfeden, fakir fukaranın doyurulması için imaretler inşa ettiren insanların sayısını artırmıştır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet(1993), *Osmanlı Kanunnameleri*, İstanbul c.6.
- G.Ahmed Ziyaüddin, Ramuz El Hadis, 1. cilt, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Günalan, Rifat,(2007) “Osmanlı Esnaf ve Toplumunda Temizlik Anlayışı: Belgeler Üzerine Bir Değerlendirme”, Türk Kültüründe Temizlik Sempozyumu, İstanbul.
- Mazak Mehmet-Güldal Fatih-Doğan Aylın,(2010) Şehr-i İstanbul’un Temizlik Kültürü, Küçükçekmece Belediyesi yay, İstanbul.
- Özdemir,İbrahim,(2002) Osmanlı Toplumunda Çevre Anlayışı” *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, c.10, Ankara, 598-610.
- Öztürk Said, Osmanlı Çevre Kültürü, www.osmanli.org.tr.12,Haziran 2006.
- Riyâzû’s-Salihîn, III, 1412, DİB Yayınları, 1972; Darimî, Mukaddime: 46.
- Şeker, Mehmet,(1992) “Osmanlı Vakfyelerinde Çevre Bilinci ve Örnekleri”, *Ekoloji Çevre Dergisi*, Yıl: 1, IV, İstanbul,26-30.
- Toprak, Muhsin,(2005) “İslamın Çevre Bilincine Katkısı”, Temmuz-Ağustos-Eylül 2005, sy.69 yıl.18, www.yeniümit.com.tr 25.08.2010.
- Yediyıldız M. Asım,(2008) Osmanlı Toplumunu ve Çevre, Uludağ Ü. İ.FD, c. 17, sayı 2, 147-158.

HAYİRSEVERLİK: SOSYAL ADALET İÇİN YENİ BİR PARADİGMA MI? İKTİSADİ FELSEFE PERSPEKTİFİNDEN YAZINSAL BİR İNCELEME

Ömer Tuğsal Doruk
tuğsal_doruk@yahoo.com.tr
Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özet

Sosyal adalet, Fransız İhtilali sonucunda önem kazanan ve sınıflar arası farkların oluşması sonucu ortaya çıkan bir kavram özelliğindedir. Toplumsal düzenin oluşması ve refah düzeyinin artması için sınıflar arası farkın minimuma indirilmesi öngörülmektedir. Ancak son yıllarda uygulanan devlet politikalarının liberal eğilimli olması gelir eşitsizliğinin, yaşam standardının toplumdaki bireyler arasında giderek farklılaşmasına neden olmuştur. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen son yıllarda toplumlarda sınıflar arası farkı önlemek amacıyla toplumsal dayanışmaların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Bu bağlamda hayırseverliğin sosyal adalet için önemli bir yaklaşım olduğunu söylememiz mümkündür. Çalışmada OECD 2009 verileri kullanılarak yoksulluk açığı oranının yüksek olduğu 10 OECD ülkesinde sosyal destek ve hayırseverlik oranının doğru orantılı olması olgusu, istatistiksel veriler eşliğinde tartışılmak istenilmektedir. Hayırseverliğin sosyal adalet ve toplumsal dayanışma açısından önemi idelenmek istenilmektedir.

Anahtar kelimeler: toplumsal dayanışma, neoliberal politikalar, sosyal adalet

PHILANTROPY: A NEW PARADIGM FOR SOCIAL JUSTICE? A REVIEW ON ECONOMICAL PHILOSOPHY PERSPECTIVE

Abstract

Social justice is a concept which became more important and was occurred by result of French Revolution and generating of interclass differences. Interclass difference has decrease to minimum that presupposition for creating societal structure and improving welfare conditions. But nowadays inequalities of income and life standards have changed between people on society because of governments' liberal policy tendency. Despite those negative aspects, we can observe that societal cooperation has existed for blocking class inequalities in society. So philanthropy is so important for social justice, we can say. This research examines direct relationship between social supporting and philanthropy rates on 10 OECD countries who have poverty gap rate is so high by using OECD 2009 data. And this research's main aim is showing philanthropy's importance for social justice and social cooperation as well.

Keywords: societal cooperation, neoliberal policies, social justice

“Uygarıktayoksulluk, bolluktan doğar.”

Fourier

Giriş

1970li yıllarda dolar altın konvertibilitesinin askıya alınması ve sonrasında meydana gelen finansal liberalizasyon beraberinde neoliberal politikaları getirmiştir.1980li yıllarda dönemin ABD'sinde Reagan ve İngiltere'sinde Thatcher yönetimlerinde göze daha çok batan bu politikalar arz tabanlı politikalar olma özelliğindedir.

Arz yanlı politikaların uygulanması sonucu vergi indirimleri, devlet harcamasının kısılmasına neden olmuştur. Ve kesintiye uğrayan bütçe kalemleri genel olarak sosyal refaha ilişkin kalemlerden oluşmuştur. Ayrıca gelirin sabit kaldığı sosyal refaha ayrılan kalemlerden yapılan kesintiler kesinti yapılan alanlarda özelleştirmelere sebep olmuştur. Bunun sonucunda sosyal eşitsizlik giderek artmaktadır(Yurttagüler ve Akyüz, 2006: 18).

Sosyal adalet kavramını, sanayileşme sonucu oluşan toplumsal yoksulluğu, işçi sınıfının geçim mücadelesi gibi acı tecrübeler sonucu ortaya çıkan bir kavram olarak tanımlamamız mümkündür (Topakkaya,2009:2137).

Devletin neoliberal politikalar çerçevesinde sosyal devlet rolünü üstlenmemesi beraberinde toplumsal problemleri getirmiştir. Neoliberal politikaların uygulandığı bu dönemde kaynaklar etkin dağıtılamamıştır. Özelleştirmeler sosyal refah alanları üzerine yapılmıştır. Bu gelişmeler, sivil toplumun harekete geçmesine neden olmuştur. Sivil toplum olgusunun 1980li yıllardan sonra sosyal adaletin sağlanabilmesi için büyük bir görev üstlendiği gözlenmektedir.

Çalışmada hayırseverlik olgusu ve sınıflar arası farkın giderilmesi ilişkisi,10 OECD ülkesi verileri baz alınarak incelenmek istenilmektedir.

Hayırseverlik: Yakın Tarihteki Gelişimi ve Önemi

Hayırseverliği, pastanın dilimleri paylaşılırken bu dilime daha çok ihtiyacı olan birey(ler)in de bu dilimlerden pay almasının sağlanması olarak tanımlamak, günümüzde modern toplumların yardımseverlik politikasını açıklamak için daha açıklayıcı olacaktır. Hayırseverlik köken olarak yunanca 'philien' (sevgi) ve 'anthropos' (insan) kavramlarının birleşiminden oluşan *insan sevgisi* anlamına gelmektedir (Raiborn vd.,2003:47'den Akt: Balıkcıoğlu ve Karacaoğlu,2007:123).Hayırseverliğin ilk izlerini Seneca'nın 2000 yıl önce yazmış olduğu *On Benefits* adlı makalesinde görebilmek mümkündür (Center On Philanthropy At Indiana University, 2007:7). Hayırseverliğin, önemli gelişmesini yakın zamanda ABD'de insanların suç oranı ile yoksulluk oranının aynı orantıda yükselmesi ve vatandaşların kısa vadede bu durumu düzeltmek, uzun vadede ise toplumun geleceğini güvence altına alabilmek için bir şeyler yapma isteğine bağlayabiliriz (Roosevelt,2009:2). Bu niyet ile liberal cumhuriyetçi ve reformcu bir ideolojiye sahip John Gardner tarafından 1980 yılında *Independent Sector* adı altında hayırseverlik kapsamı etrafında çalışan kurumların aktivitelerinin koordinasyonunu ve çalışmalarını düzenlemek amacıyla bir kamu kurumu kurulmuştur (Friedman,2002:2).

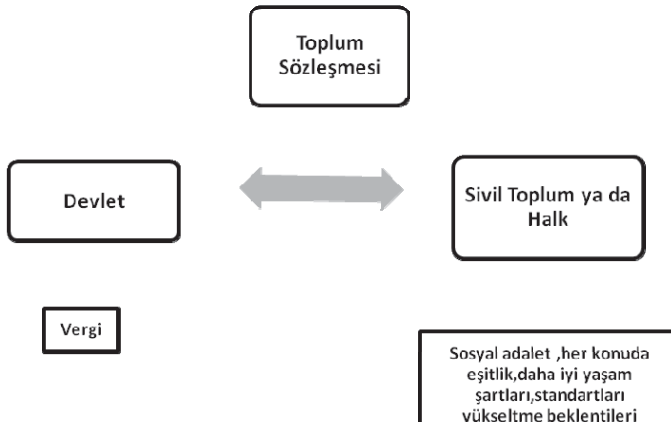
Andrew Carnegie'in Carnegie Steel Company'yi J.P.Morgan'a satmasının akabinde şirketten elde ettiği gelirin %90'ını hayırseverlik işlerine ayırması ile dikkatleri üzerine çeken hayırseverlik olgusu, günümüzde üçüncü sektör haline gelmiştir (http:www.koc.com.tr,22 Eylül 2010). Günümüzde vergi yüklerini (tax burdens) azaltmak amacıyla devlet teşvikleri sonucu hayırseverliğin kurumsal düzeye geçtiği gözlenmektedir. Amerika'da 2002 yılında hayırseverliğin kurumsal bazda bir önceki yıla göre %10,5'lük artış göstermesinde vergi muafiyetinin etkisini görmek mümkündür (Stinson,2004: 25).Kurumsal sosyal sorumluluk teması ile üçüncü sektör haline gelen hayırseverlik, vergi muafiyeti adı altında devlet teşvikleri ile büyük gelişmeler kat etmektedir. Son yıllarda giderek yükselen bir ivme kazanan üçüncü sektörün 2054 yılında sadece ABD'de 6 Trilyon \$ ile 25 Trilyon \$ arasında bir gelire sahip olacağı tahmin edilmektedir (Champy; 1999: 14).

Hayırseverlik, kalkınma amaçlı bir yaklaşım olma özelliğinin yanı sıra manevi olarak bireyin ruh haline etkide bulunmaktadır. *Isınan parlaklık etkisi (warm glow effect)* olarak ifade edilen bu kavram, kişinin kendisini yaptığı yardım ya da cömertlik sonucunda manevi olarak iyi hissetmesi olarak tanımlanabilir (Andreoni,1990:473-474;Benheim ve Rangel,2007,62-65'den Akt: Galle, 2010;1213). Ampirik araştırmalarda ısınan parlaklık etkisinin hayırsever hediyeler (charitable gifts) için geçerli bir faktör olduğu görülmektedir (Kingman ve Clelland,1996;66-67'den Akt: Galle, 2010;1213). Hayırseverlik hem kurumsal hem de bireysel açıdan toplumun gelişmesini ve kalkınmasını sağlamak amaçlı bir girişim özelliğindedir. Çalışmada kurumsal boyutun aksine bireysel boyut ele alınmakta ve sosyal adalet ekseninde toplumsal dayanışma ve toplumsal kalkınma odaklı bir yaklaşım ağır basmaktadır.

Sosyal Adalet Kavramı, Rousseau ve Rawls Ekseninde Sosyal Adalet Teorileri

Sosyal adalet, Fransız İhtilali sonucunda önem kazanan bir kavram özelliğindedir. Jean-Jacques Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* sosyal adaletin gelişimi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Rousseau, toplum sözleşmesini, halkın belirli beklentiler altında devleti seçmesi ve devletin kontrolü altına girmeyi tercih etmesi olarak tanımlamaktadır (2010:13-15).

Şekil 1.Toplum Sözleşmesinin Ana Hatları

Şekil 1'de toplum sözleşmesinin aktörleri arasındaki beklentiler ve bu yazılı olmayan anlaşmanın çerçevesi görülebilmektedir. Devlet topluma hizmet sonucu vergi beklentisine sahipken, toplum ise seçtiği devletten sosyal adalet başta olmak üzere birtakım beklentilere sahiptir. Ancak son zamanlarda toplum devleti seçtikten sonra devletin toplumun beklentilerini yerine getirmediği görülmektedir. Toplum sözleşmesinin geçerliliğini yitirdiğini söyleyebiliriz.

Rawls, Rousseau'nun toplum sözleşmesini toplumla bağlantılı bir devlet imajı çizerek liberal platforma entegre etmeye çalışmıştır Rawls sosyal adalet konusunun anahattını *hakkaniyet olarak eşitlik* kavramı etrafında belirlemek istemiştir. Bu bağlamda Rawls'ın A Theory of Justice (Bir Adalet Teorisi) sosyal adalet için bir mihenk taşı özelliğindedir. Rawls Adalet Teorisi'ndeki amacını Kant'ın ve Rousseau'nun toplum sözleşmesinden hareketle toplumsal yargılarla birebir örtüşebilen ve ahlaki temellere dayalı bir adalet kuramı ortaya koymaya çalışmak olduğunu belirtmektedir (2007: 22-23). Rawls, hakkaniyet olarak adalet olgusundan hareketle bireyi sosyal adaletin merkezine yerleştirmiştir. Rawls sosyal adaletin sosyal refahı arttırmak için bir önkoşul olduğunu benimsemiştir.

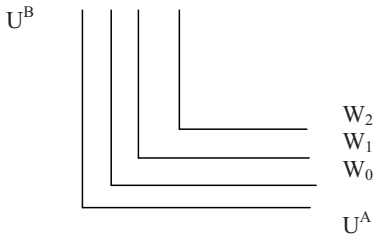
Rawls'ın sosyal adaletin oluşumunu hedefleyen toplum sözleşmesi 2 duruma bağlıdır. Bunlardan ilki toplumsal sözleşmeye göre uyumsuzlukları nasıl regüle edileceğini ve uyumsuzluklar hakkında nasıl karar verileceğini belirleyen "ilk konum (original position)"dur (Burt,2009: 32). Rawls ilk konum durumunda insanların bilgisizlik maskesine göre yani gelecekteki durumları bilinmeyecek olduğundan dolayı, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek amacıyla toplumda en az iyi durumda olana fayda sağlayacak politikaları seçmesidir (Kirmanoğlu,2009: 78). Bu koşul maximin olarak adlandırılmaktadır. Ve oyun teorisinde en kötü sonucun minimize edildiği bir durum özelliğindedir. 1.ilke,2.ilkeye göre öncelik taşımaktadır (Gülcan,2007: 89).

Rawls'ın toplum sözleşmesinde ilk konum ve bilgisizlik maskesi koşullarının sağlanması durumunda seçilebilecek 2 adalet ilkesi bulunmaktadır. Birincisi her bireyin temel siyasi ve yasal yönden eşit haklara ve donanımına sahip olduğu bir adalet ilkesidir. İkinci ilke ise; oyun teorisi tabanlı bir ilke özelliğindedir. Bu ilke insanların bilgisizlik maskesine göre yani gelecekteki durumları bilinmeyecek olduğundan dolayı, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek amacıyla toplumda en az iyi durumda olana fayda sağlayacak politikaları seçmesidir (Kirmanoğlu,2009: 78). Bu koşul maximin olarak adlandırılmaktadır. Ve oyun teorisinde en kötü sonucun minimize edildiği bir durum özelliğindedir. 1.ilke,2.ilkeye göre öncelik taşımaktadır (Gülcan,2007: 89).

Rawls sosyal adalet kuramında, Kant'ın yaklaşımına benzer olarak kapitalist sistem ve toplumsal standartlar arasında oluşan gerilimi aşmaya çalışmıştır.(Öztürk,2007: 56)

Rawls'ın sosyal refah fonksiyonunun kökeninde toplum refahını arttırmak yatmaktadır. Rawls'ın kuramına göre toplumsal refahı arttırmanın bir yolu ise toplumun en düşük geliri bireyinin refahını arttırmak olduğu görülmektedir (Kirmanoğlu,2009:79).

Şekil 2.Rawls'ın Sosyal Refah Fonksiyonu

Kaynak: Kirmanoğlu,2009: 79

Şekil 1'de yer alan Rawls'ın sosyal refah fonksiyonuna göre toplumsal refah toplumda en kötü durumda olan kişinin refahına eşittir. Şekildeki U_A ve U_B ; kişilerin tatmin düzeylerini ve W ise toplum refahını belirtmektedir. Rawls'ın şekil 1'de görmekte olduğumuz sosyal refah kuramını formüle etmek istersek; $W = \min(U_1, U_2, \dots)$ şeklinde formüle etmemiz mümkündür.

Sonuç olarak sosyal adalet kavramı, Rousseau'nun Toplumsal Sözleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Teorik bazda Rawls'ın sosyal adalet kuramı Rousseau'nun Toplumsal Sözleşmesi'ni Kant'çı sentezlerle liberal düzeyde harmanlama çabaları sonucunda kamu tercihi teorisi olarak sayabileceğimiz bir sosyal adalet kuramına dönüşmüştür. Rawls, sosyal adalet kuramının tabanına bireyci yaklaşımları koymuş ve bundan hareketle toplumsal normlara uygun bir devlet imajı çizmeye çalışmıştır. Ayrıca sosyal refah fonksiyonu açısından ise Hicks ve Kaldor, Scitovsky sosyal refah fonksiyonları gibi sosyal refah fonksiyonlarına zıt olarak maximin stratejisi kullanılmıştır. Bu bağlamda toplum refahının yükselmesi için toplumun en düşük geliri bireyinin refahının yükseltilmesini öngörmüştür.

Sosyal Adalette Sivil Toplum Olgusunun Ortaya Çıkmasının Ana Nedenleri

Rousseau, Rawls gibi düşünürlerin savunduğu toplumsal sözleşmenin geçerliliğini yitirmesi beraberinde sivil toplum tepkisini kaçınılmaz duruma getirmiştir. Sosyal adalet konusunda sivil toplum olgusunun ortaya çıkmasını ana nedenleri arasında sosyal devlet olgusunun neoliberal politikalar nedeniyle yıkılmasını, serbest piyasa ekonomisinin dinamiklerinin gelir dağılımına olan etkisini ve liberal sistemin savunduğu laissez faire doktrininin yol açtığı olumsuz tabloları gösterebilmemiz mümkündür.

Sosyal Devlet Olgusunun Yok Olması Ve Neoliberal Politikalar

Devletin fonksiyonları; kaynak dağılımı, gelir dağılımı ve istikrar sağlama fonksiyonlarından oluşmaktadır (Musgrave,1959'dan Akt:Kırmanoğlu,2007:103).Sosyal devlet ise toplumsal refahı sağlamak amacıyla bu fonksiyonları etkin olarak kullanan devlet olarak tanımlanabilir.Sosyal devlet, toplum refahı için regülatif bir ekonomi politikası uygulayan devlet özelliğindedir.

1970li yıllarda dolar altın konvertibilitesi sonucu ortaya çıkan sermaye hareketliliği beraberinde neo liberal politikaları getirmiştir. Bu politikalar 1980li yıllarda Thatcher ve Reagan hükümetleri ile yükselen bir ivme kazanmıştır. Bu politikalar, devletin harcama kalemlerinde kısımlara neden olmuştur. Bu kalemlerden birçoğu sosyal refah kalemlerini oluşturmaktadır. Sosyal devlet kavramının tamamen yıkılmasına neden olan neoliberal politikalar, kapitalist toplumda gelir dağılımının giderek bozulmasına ve yoksulluk farkının yükselmesine neden olmuştur. O dönemdeki devlet tabanlı neo liberal politikalar şöyle açıklanabilir;

"1980li yıllardaki devlet merkezli hikâyeler bize 19.yüzyılda bağımsız mülk sahipliği, pazar aktörü ve hak sahipleri gibi belirgin kavramlara sahip liberal inancı ülkeler arası düzeye taşıma denemeleri ve bu felsefeyi kurumsal işletmelere sunma girişimleri hükümetlerin bu inancı nasıl benimsediğini vurgulamaktadır (Raddon,2008: 27)."

Neoliberal politikalar arz yanlı iktisat politikası olma özelliğindedirler. Devlet harcamasının kısılmasını savunan bu politikalar sonucunda dönemin ABD'sinde sosyal refaha ilişkin konut edindirme projelerinin, sosyal güvenlik harcamalarının kısılmış olduğunu belirtebiliriz. Daha sonra başta İngiltere olmak üzere diğer dünya ülkelerine bu politikaların sıçraması kaçınılmaz olmuştur. Bu politikalar sonucunda toplum devlet etkileşimi giderek zayıflamaya başlamıştır.'Sosyal devlet' ya da 'refah devleti' kavramının o dönemde tarih sahnesinden inmekte olduğunu söyleyebiliriz. 1980li yıllardaki neoliberal politikaların gelir dağılımına ve yoksulluk ilişkisine etkisi şöyle vurgulanabilir;

"Neoliberal reformların, zayıf bir zamanlama, seçici olmayan bir uygulamayla aksak piyasa koşullarında uygulanması eşitsizliği arttırmaktadır. Ortodoks paradigma gelir dağılımına dikkat ederek bu eksikleri düzeltmedikten sonra, yüksek eşitsizlik daha düşük büyüme oranlarına ve büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisinin azalmasına yol açacaktır (Kabaş,2009:89)."

Toplum devlet etkileşiminin giderek zayıflaması sonucunda toplumda gelir dağılımı eşitsizlikleri oluşmuştur. Gelir dağılımı eşitsizlikleri sınıflar arası farkın oluşmasına neden olmuştur. Gelir eşitsizliği sonucunda toplumsal eşitsizliğin kaçınılmaz olarak ortaya çıktığı yorumlanabilir(Krugman,2009:243). Gelir eşitsizlikleri toplum refahında azalmalara neden olmaktadır.

Sosyal devlet gelir dağılımını sağlamak, sınıflar arası farkın giderilmesi gibi toplumsal sorunların giderilmesi açısından önemlidir. Adaletin düzenlenmesi ve uygulanması bölüşümün adillğine ve hakkaniyet kavramlarına dayanmaktadır (Savaş,2007: 94).Sosyal devletten beklenen ise; bölüşümü adil ve hakkaniyete göre düzenlemesi, toplumsal eşitliği sağlamasıdır. Sosyal devlet kavramı, vatandaşlara karşı sorumluluğu tamamıyla yerine getiren devlet olarak tanımlanabilir. Sosyal devletin görevleri ve yetkileri şöyle özetlenebilir;

"Fakir ve muhtaç insanlara yardım, her insanın varoluşunu devam ettirmek için gerekli asgari şartların sağlanması, ekonomik eşitsizliğin mümkün olduğunca giderilip; asgari refahın toplumun bütün kesimlerine dağıtılması ve yayılması sosyal devletin amaçları arasında kabul edilmiştir (Topakkaya,2009:2137)."

Koller, sosyal adaletin 5 temel talep etrafında toplandığını belirtmektedir; yasal eşitlik, medeni özgürlük, demokratik katılım, fırsat eşitliği ve ekonomik eşitlik (2010:142). Koller'e atıfla 1980li yıllarda neoliberal politikalarla tetiklenen ve günümüze kadar uzanan pazar ekonomisi yaklaşımının ve politikasının bu 5 temel talepten 2'sini(fırsat eşitliği ve ekonomik eşitliği) gerçekleştirilmekte zorlandığını söylememiz mümkündür.

Tablo 1'de görüldüğü üzere ABD'de 1976 ile 1996 yılları arasında en yoksul %20 hane halkı ortalama yıllık geliri düşerken, en varlıklı hane halkı ortalama yıllık geliri yaklaşık %60 oranında artmıştır. En yoksul %20 hane halkı yıllık gelirinin düşmesinde ve en varlıklı hane halkının yıllık ortalama gelirinin artmasında neoliberal politikaların etkisini görmemiz mümkündür.

Tablo 1.ABD’de Gelir Bölüşümü, Bin \$

	1976	1996
Ortalama Hane Halkı Yıllık Geliri	39.419\$	47.123 \$
En Yoksul %20 Hane Halkı Yıllık Geliri	8.672.000\$	8.596.000\$
En Varlıklı %5 Hane Halkı Ortalama Yıllık Geliri	126.131\$	201.68\$

Kaynak: Köse A.H. ,Öncü A.2006: 44

Sivil toplumun sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak açısından önemli olduğu söylenebilir. Aynı zamanda sivil toplumu kapitalist toplumlar içerisinde oluşan bir örgütlenme biçimi olarak tarif edebiliriz (Keyman,2004:5).Sivil toplumun neoliberal politikalar çerçevesinde giderek ivme kazanan sınıflar arası farkın açılmasını önlemek amacıyla radikal bir duruş olduğunu söylememiz mümkündür. Sivil toplumun devletin sosyal devlet imajını kaybettiği, üzerine düşen görevleri tam olarak yerine getiremediği ortamda toplumsal eşitliği sağlamak amacıyla ortaya çıkan bir sosyal dayanışma sürecine gebe olmaktadır.

Laissez Faire Doktrini ve Yol Açtığı Olumsuzluklar

Laissez faire felsefesinin amacı, devletin özel sektöre karışmaması sonucunda dolaylı yoldan toplumun refahını maksimize etmektir.

Devletin piyasalara müdahale etmemesi sonucunda piyasadaki aktörlerin karını maksimize etme uğraşısı içerisinde iktisadi faaliyetlerde bulunması ve bu faaliyetleri gerçekleştirmesi sonucunda birey refahının artması hedeflenmiştir. Birey refahının artması toplum refahını da arttırmaktadır varsayımı ortodoks paradigmanın önemli varsayımlarından biridir.

Laissez faire doktrini, bireylerin karlarını maksimize etmeye çalışmalarına devam etmeleri durumunda bu sürecin tekrarlanacağı varsaymaktadır ve bu süreci meydana getiren olguyu 'görünmez el' olarak tabir eder (Eğilmez, 2009: 19).

Teorik olarak laissez faire felsefesi toplumun refahını arttırmak amacıyla gütse de Smith'in oluşturduğu homo economicus iktisadi insan kavramı, bireyin sadece kendi riskini minimize, karını maksimize eden bir varlık olarak algılanmasıdır. Ancak bu çoğu zaman insanın payına düşenden fazlasını isteme olgusunu da beraberinde getirmektedir.2008 Krizi'nde AIG Finansal Servis Departmanı'nın kendi gücünün çok üzerinde menkul kıymet sigortalamak amacıyla CDS(Kredi Temerrüt Takası) anlaşmaları yapmasında ve eşik altı ipotekli kredi alımındaki olağanüstü artışta bu aç gözlülüğü görmemiz mümkündür. Literatürde laissez faire doktrininin ekonomik refahın oluşmasına katkıda bulunması inanışının kapitalist sistemi aklamak için bir 'mazeret' olduğunun savunulmasına rastlanılmaktadır (Eaton,2009: 25).

Laissez faire doktrini kapitalist piyasada kişinin kendi payına düşenden fazlasını kapma isteğini tetiklemektedir. Laissez faire doktrini çerçevesinde insanın kendi çıkarlarını gözeterek bencilce hareket etmesi Mill tarafından poloneyia (Πλευρογία) olarak tanımlanmıştır (2009:163).

1980li yıllarda ortaya çıkan neoliberal politikalar çerçevesinde 'laissez faire' doktrini daha da baskın bir durum kazanmıştır. Bencilliğin daha belirgin hale gelmesinden dolayı Mill'in poloneyia kavramı belirginleşmiştir. Sonuç olarak neoliberal politikalar ve liberal piyasada iktisadi bireylerin tutumu sonucu bu süreçte sınıflar arası fark giderek belirginleşmeye başlamış, toplumda yoksulluk farkı giderek açılmaya başlamıştır.

Serbest Piyasa Ekonomisi Üretim Dinamiklerinin Gelir Dağılımına Etkisi

Serbest piyasa ekonomisinin üretim dinamiklerinin bir tarafında işgücü satın almak üzere işveren ya da kapitalist sınıfı diğer tarafında ise işgüçlerini satmak zorunda olan işçi sınıfı yer almaktadır. Aslında kapitalizmin ya da serbest piyasa ekonomisinin dayandığı bu üretim dinamikleri beraberinde gelirlerde farklılaşmayı getirmektedir. Bunun sonucunda sosyoekonomik sınıflaşmaların oluşması olumsuzdur.

Toplumda kapitalistik üretim dinamiklerine göre sosyoekonomik farklılaşmaları Marx 'in kapitalist üretim yapısının saf (pure) analizini sınıf yapılarına dayandırmasında görebilmemiz mümkündür. Das Kapital'de toplumdaki sınıf yapılarını tartışan Marx 2 ana sınıf etrafında durmaktadır; kapitalistler ve çalışanlar(ya da işçiler) (Palermo,2007:552).Aynı analiz yapısını Post Keynezyen iktisatta çok önemli bir yer tutan Kalecki'nin mikro analizinde görmemiz mümkündür. Kalecki bu analizinde yatırım kararlarının bölüşüme göre şekillendiğini belirtmektedir. Ve bu amaçla toplumu 2 sınıfa ayırmaktadır; işçi sınıfı ve kapitalistler. Kalecki işçilerin gelirlerinin ücretlerle maaşlardan oluştuğunu belirtirken, kapitalistlerin gelirlerinin ise gayri safi kardan oluştuğunu belirtmektedir (Özel,2004:4). Kalecki mikro analizinde tüketimi ise yatırım kararlarında olduğu gibi 2'ye ayırmıştır; kapitalistlerin tüketimi (C_k) ve işçilerin tüketimi (C_w).Aynı yaklaşımı

savunan Marx ise kapitalist sistemde satın alma güçleri arasında asimetrik bir dağılımın olduğunu varsaymaktadır (Palermo,2007:552).

Serbest piyasa ekonomisinin işveren ya da kapitalist ve çalışan ya da işçi arasında işlediği aşıkardır. Ancak işçi, geçimini sağlamak amacıyla çalışmak zorundadır. Kapitalist ise yaptığı yatırımlardan kar elde etmek peşindedir. Bu durumda işçinin marjinal tasarruf oranının, kapitaliste göre oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Bu durumda kapitalist kar oranı arttıkça marjinal tasarruf oranını artırma eğilimi içerisine girip, yeni yatırımlar için sermaye birikimi elde etmek istemektedir. Ancak işçi ise temel ihtiyaçlarını kazandıkları ile gidermek amacıyla tüketim yapmak zorundadır. Ve işçinin tüketimi çoğunlukla kazandıklarına eşit olmakta ya da işçi bu tüketim sonucunda tasarruf edememektedir. Bu durumda işçinin marjinal tüketim eğiliminin yüksek, marjinal tasarruf oranının ise kapitaliste oranla oldukça düşük olmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi sonucunda ortaya çıkan bu durum toplumdaki sınıflaşmaya neden olmaktadır. Bu durumun devam etmesi ise sınıflar arası farkın giderek açılmasına neden olmaktadır. Marx'ın şiddetle vurguladığı üretim süreci sonucunda ortaya çıkan 'sömürü' ve 'artık değer' kavramları ise bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Serbest piyasa ekonomisinin işlediği toplumda geçimi için yegâne işgücünü satmak zorunda olanlar bize aslında kapitalist toplumda sınıf ilişkileri hakkında bilgi vermektedir (Mohun,2003:412).Sonuç olarak kapitalist üretim dinamiklerinin sermaye birikimine yaptığı etkin toplumsal sınıflaşmalara neden olmaktadır.

Yeni Bir Paradigma Olarak Hayırseverlik

Serbest piyasa ekonomisi ve bunu uygulayan devletlerin sosyal devlet olma özelliğini bilerek yitirmeleri, toplumsal yoksulluğun giderilmesi için sivil toplumun devreye girmesine neden olmuştur. Hayırseverlik bu bağlamda sivil toplumun kendi refahını (well-being) sağlaması açısından yeni bir yaklaşım olma özelliğindedir.

Hayırseverlik: Toplumsal Dayanışma İçin Bir Ahlaki Kod Mu?

Toplum, insanların birbirleri ile etkileşim içerisinde oldukları ortak değerlere sahip olan bir ortak yaşam platformu olarak nitelememiz mümkündür. Bu ortak yaşam platformunda yaşayan her birey topluma karşı bir misyon üstlenmektedir. Her birey toplumla etkileşim halindedir. Toplumun insanın tek başına kendine yetememesinden başkalarına ihtiyaç duymasından oluştuğu görüşü hâkimdir (Platon,2010: 54).

Bireyin toplumla organik bir ilişkisi söz konusudur. Yani birey toplumla beraber yaşamak zorundadır, toplum birey için bir bütünsellik ilişkisi kaçınılmazdır. Bu durumda toplumda yaşanabilecek olumsuz bir durumun toplumun bütün bireylerini etkilemesi kaçınılmazdır. Örneğin kriz zamanlarında bireylerin yatırım kararlarını alırken daha temkinli davranması, çevresindekilerin görüşlerine göre yatırım kararı ya da harcama kararı alması gibi.

Durkheim'a göre toplumun ilk görevi; bireysel çıkarların öne çıkmasını engellemek ve çıkarlarını toplumsal boyutta tutulması ve geliştirilmesi amacıyla tüm topluma bu tür değerleri aşılardan bir ahlaki kod oluşturmaktır (Berberoğlu,2009: 27). Devletin serbest piyasa sistemine dayanan ve gelir eşitsizliğine yol açan piyasa başarısızlıklarına müdahale etmeme düşüncesini benimsemesi sonucu hayırseverliğin toplumun ahlaki kodu olduğu yorumlanabilir. Ayrıca yapılan son çalışmalarda Avrupa Birliği vatandaşlarının %95'i değerlerine yardım etme olgusunun kendileri açısından çok önemli olduğunu belirtmektedir (Ferrera,2005:1'den Akt:Handler,2009:81).Hayırseverlik, toplumdaki duyarlı bireyler tarafından devletin müdahale etmediği piyasa başarısızlıklarından birisi olan gelir dağılımı eşitsizliğine ve bu yüzden oluşan yoksulluğa mikro düzeyde birey tarafından makro düzeyde ise duyarlı bu bireylerin örgütlendiği toplum tarafından oluşturulan bir tepkidir.

Hayırseverlik yaklaşımının toplumsal sorunlara duyarlı bireylerin iyi niyetleri çerçevesinde yardım odaklı durumu temsil ettiği yorumlanabilir (Müderrişoğlu,2010: 94). Bu çerçevede hayırseverlik, toplumdaki bireyler arasındaki yoksulluk farkının azaltılmasına karşı oluşan toplumsal bir dayanışma türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim hayırseverliğin iyi niyetler çerçevesinde oluştuğu öngörüldüğünden bu dayanışmanın manevi yönlerinin güçlü olduğunu varsaymamız mümkündür. Bu bağlamda Durkheim'ın ahlaki kodunun toplum tarafından liberal sistemler dolayısıyla oluşan olumsuzlukları gidermek amacıyla oluşturulduğunu yorumlayabiliriz.

Çalışmanın Amacı ve Metodolojisi

Liberal düzenin oluşturduğu olumsuz tablolar sonucu toplumda yoksulluk açığının (poverty gap) ve sınıflar arası farkın giderek arttığı görülmektedir. Ancak toplumdaki bireyler arasında bu sınıflar arası farkın kapanmasına karşı hayırseverlik olgusunun ağır bastığı söylenebilir. OECD 2009 verilerine göre toplumdaki yoksulluk açığı oranının yüksek olduğu ülkelerde bağış yapma ve zamanını gönüllülük işlerine ayırma oranının doğru orantılı olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmada hayırseverliğin 'sosyal devlet' kavramının olmadığı liberal düzende sosyal adaleti sağlamak amacıyla yeni bir yaklaşım olması incelenmek istenilmektedir. Bu bağlamda yoksulluk açığı oranı OECD ortalamasının üzerinde yer alan ve CIA The World Factbook verilerine göre serbest piyasa ekonomisini ekonomik sistem olarak uygulayan10 OECD ülkesi seçilmiştir. Ve analiz yöntemi uygulanarak yoksulluk açığı oranı ile bağış yapma ve zamanını gönüllülük işlerine ayırma oranları arasındaki ilişki bu ülkelerde araştırılmak istenilmektedir.

Yöntem ve Bulgular

Serbest piyasa sistemini kullanan OECD yoksulluk açığı oranının üzerinde yer alan 10 OECD ülkesi seçilmiştir. Veri seti için 2009 yılı OECD bağış yapma ve zamanını gönüllük işlerine ayırma oranları ve yoksulluk açığı oranı (poverty rate) verileri kullanılmıştır.

Tablo 2 'de görüldüğü gibi, çalışma için seçilen veri grubunda (sample) yer alan 10 OECD ülkesindeki yoksulluk açığı oranı, OECD yoksulluk açığı oranı ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

Tablo 2.OECD 2009 Verilerine Göre Ülkeler Bazında Yoksulluk Oranları

Ülkeler	Yoksulluk Açığı (Poverty Gap) Oranı
ABD	38,32196063
İspanya	32
İtalya	33,2609
İsviçre	38,68142867
Japonya	34,70632631
Meksika	37,93777224
Norveç	29,44255064
OECD Ortalaması	28,58889238
Portekiz	29,03095179
Türkiye	32,87
Yeni Zelanda	33,6

Kaynak: OECD.(2009a). *Poverty Rates and Poverty Gap Statistics*,

<http://titania.sourceoecd.org/pdf/factbook2009/302009011e-12-02-01.pdf> (Erişim Tarihi: 08.05.2010)

Tablo 3.OECD Verilerine Göre 2009 Yılı Ülkeler Bazında Bağış Yapma ve Zamanını Gönüllülük İşlerine Ayırma Oranları

Ülkeler	Bağış Yapma Oranları	Zamanını Gönüllülük İşlerine Ayırma Oranı
ABD	66,3	41,9
İspanya	23,4	14,8
İtalya	50,7	21,1
İsviçre	70,7	34,1
Japonya	25,6	24,7
Meksika	20,2	10,3
Norveç	52,4	38,9
OECD Ortalaması	46,6	23,8
Portekiz	18,9	11,9
Türkiye	14,6	7,5
Yeni Zelanda	67,7	41,5

Kaynak: OECD.(2009b).Factbook, Volunteer and Social Support Statistics

<http://titania.sourceoecd.org/pdf/factbook2009/302009011e-11-02-03.pdf> (Erişim Tarihi:08.05.2010)

Tablo 4.Analiz Sonucunda Ulaşılan Yoksulluk Açığı Oranı, Bağış Yapma Oranı ve Zamanını Gönüllülük İşlerine Ayırma Oranı Arasındaki Korelasyon

		Bağış Yapma	Zamanını Gönüllülük İşlerine Ayırma Oranı	Yoksulluk Açığı (Poverty Gap) Oranı
Bağış Yapma Oranı	Pearson Korelasyon Katsayısı	1	,906	,368
	N	10	10	10
Zamanını Gönüllülük İşlerine Ayırma Oranı	Pearson Korelasyon Katsayısı	,906	1	,226
	N	10	10	10
Yoksulluk Açığı (Poverty Gap) Oranı	Pearson Korelasyon Katsayısı	,368	,226	1
	N	10	10	10

Tablo 2 ve Tablo3'teki veriler kullanılarak elde edilen bağış yapma oranı, zamanını gönüllülük işlerine ayırma oranı ile yoksulluk açığı arasındaki korelasyona dair veriler Tablo 4'te görülmektedir. Tablo

4'teki verilere göre bağış yapma oranı ile yoksulluk açığı arasındaki ilişki pozitif yönde ve 0,368 korelasyon katsayısına sahiptir. Zamanını gönüllük işlerine ayırma oranı ve yoksulluk açığı oranı arasındaki ilişki ise 0,226 korelasyon katsayısına sahip ve pozitif yöndedir.

Analiz sonucunda çalışmanın hipotezi olan serbest piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerde bağış yapma ve zamanını gönüllülük işlerine ayırma oranları ile yoksulluk açığı oranının doğru orantılı olması geçerlilik kazanmıştır.

Sonuç

Toplum sözleşmesi olarak tabir edilen ve devlet toplum etkileşimi çerçevesinde karşılıklı beklentilere dayanan yazılı olmayan sözleşme günümüzde giderek yozlaşmaktadır. Özellikle finansal liberalizasyon çerçevesinde neoliberal dönemde ortaya çıkan devlet imajı, artık toplumsal sözleşmenin sadece bir kavramdan ibaret olmasını göstermektedir.

Neoliberal politikalar çerçevesinde sınıflar arası eşitsizlik giderek artmıştır. Devletin sosyal adalet düzenini sağlayamaması sonucunda ortaya çıkan toplumsal dengesizliği gidermek amacıyla toplumsal dayanışma son yıllarda ön plana çıkmaktadır. *Serbest piyasa* sisteminin yarattığı olumsuz etkiler toplum tarafından toplumsal dayanışma vasıtasıyla ortadan kaldırılmak istenilmektedir. Hayırseverlik bilinciyle aslında insanın *laissez faire* sisteminin gereklerine uygun olarak karını maksimize, riskini minimize eden *homo economicus* olmadığını ortaya çıkmaktadır. Aksine insanın toplumla etkileşim halinde bulunduğu *homo societas* bir birey olduğu savunulabilir.

Hayırseverliği, sivil toplum vasıtasıyla oluşan ve maddiyat duygularının, Mill'in tanımıyla 'poloneiya'nın bastırıldığı ve toplumsal kalkınma amaçlı bir yaklaşım olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca hayırseverliği, toplumun ortak değerleri korumaya yönelik ve bozulan düzeni regüle etme amaçlı radikal bir duruşu olarak nitelememiz mümkündür. Devletin eksik kaldığı sistemde bireylerin toplumdaki sınıflara dayalı açığı gidermek amacıyla dayanışmaları aslında Durkheim'in ahlaki kodu olarak savunulabilir. Hayırseverliğin, sosyal adaleti sağlama amacıyla yeni bir yaklaşım olduğu yorumlanabilir.

Teşekkür

Yrd. Doç.Dr. Tolga Kabaş'a araştırmanın hazırlanma sürecindeki görüş ve destekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Kaynakça

- Balıkçioğlu, Betül ve Karacaoğlu, Korhan.(2007). "Sosyal Bir Ürün Olarak Toplama Pazarlanan Hayırseverlik: Stratejik Hayırseverlik", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,9(2),121-141
- Berberoğlu, Berch.(2009).Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Burt, John.(2009). "John Rawls And Moral Vocation Of Liberalism", Contemporary Readings in Law And Social Justice,1(2),27-46
- Center On Philanthropy Studies At Indiana University.(2007). "History Detective :Knowing Philanthropy's Past Provides Future Insight",Philanthropy Matters,15(1),6-7
- Champy,Jim.(1999). "With A New Economy, There Is New Philanthropy",San Diego Business Journal 20(48),14
- Eaton, John.(2009).Keynes'e Karşı Marx, Evrensel Basım Yayın, İstanbul
- Eğilmez, Mahfi.(2009).Küresel Finans Krizi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Friedman, Lawrence J. (2002). "Philanthropy In America:Historicism And Its Discontents",Charity,Philanthropy, And Civility In American History (Ed:Friedman,Lawrence J;Mc Garvie Mark),Cambridge University Press,Cambridge,1-22
- Galle,Brian.(2010). "Keep Charity Charitable",Texas Law Review 88(6),1213-1233
- Gülcan, Nur Yeliz.(2007). "Rawls'ın Doğruluk Olarak Adalet Teorisi", Uludağ Üniversitesi Kaygı Dergisi,8(1),84-90
- Handler, Joel F.(2009). "Welfare, Workfare And Citizenship In The Developed World",Annual Review of Law And Social Sciences,5(1),71-90
- Kabaş, Tolga.(2009).Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Keyman, Fuat.(2004). "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye",Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no.4,İstanbul Bilgi Üniversitesi http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf (Erişim:08.05.2010)
- Kirmançoğlu,Hülya.(2009).Kamu Ekonomisi Analizi,Beta Bas.Yay.,İstanbul
- Koç Holding.(2009).7 Ekim 2009 Basın Bülteni, http://www.koc.com.tr/tr-tr/Basin_Merkezi/BasinBultenleri/Documents/07.10.2009_tr.pdf (Erişim:20.09.2010)
- Koller, Peter.(2010). "On the Interrelations Between Domestic And Global (In)Justice, Critical Review of International Social And Political Philosophy,13(1),137-158
- Köse Ahmet Haşim ve Öncü Ahmet.(2006).Tahsildarlar ve Borçlular Karşı-İktisat Gözüyle Dünya Kapitalizmi ve Türkiye, Evrensel Basım Yayın, İstanbul
- Krugman, Paul (2009).Bir Liberalin Vicdanı, Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Mill, John Stuart (2009).Hürriyet Üstüne, Liberte Yayınları, Ankara
- Mohun, Simon.(2007). "Ideology,Markets And Money", Cambridge Journal of Economics, 27(1),401-408
- Müderrişoğlu, Serra.(2010).Psikolojik Gelişim, Yoksulluk ve Hak-Temelli Yaklaşım: STK Uygulamalarında İlkelere Yönteme Doğru",İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk (Der: Semerci, Pınar Uyan),İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,93-128
- OECD.(2009a). Poverty Rates and Poverty Gap Statistics,

- <http://titania.sourceoecd.org/pdf/factbook2009/302009011e-12-02-01.pdf> (Erişim Tarihi: 08.05.2010)
- OECD.(2009b).Factbook, Volunteer and Social Support Statistics
<http://titania.sourceoecd.org/pdf/factbook2009/302009011e-11-02-03.pdf> (Erişim Tarihi:08.05.2010)
- Özel, Hüseyin.(2004)."Michal Kalecki ve Klasik-Marksist İktisadi Analiz".Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,22(1),1-22
- Öztürk, Armağan.(2007).Çağdaş Liberal Siyaset Felsefesinde Adalet Sorunu: Rawls, Hayek, Nozick Örneği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Palermo, Guilio.(2007)."The Ontology Of Economic Power in Capitalism: Mainstream Economics And Marx" ,Cambridge Journal of Economics,31(1),539-561
- Platon.(2010).Devlet, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Raddon, Mary Beth.(2008)."Neoliberal Legacies: Planned Giving And The New Philanthropy",Studies in Political Economy,81(1),27-48
- Rawls, John.(2007).Siyasal Liberalizm, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Roosevelt, Eleanor Anna.(2009)."Charity And Philanthropy:The Big Difference",Public Library Quarterly,28(1),1-3
- Rousseau, Jean-Jacques.(2010).Toplum Sözleşmesi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Savaş, Vural Fuat.(2007).Anayasal İktisat, İlke Yayınevi, Ankara
- Stinson,Sonya.(2004)."Philanthropy Inc.",New Orelans City Business,19 Ocak 2004
- Topakkaya, Arslan.(2009)."Sosyal Adalet Kavramı Sadece Bir İdeal midir?", 1.Uluslar arası Davraz Konferansı Bildiri Kitabı,2134-2143,İsparta.
- Yurttağüler Laden ve Akyüz Alper.(2006).Gönüllülerle İşbirliği, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

***HAYIRSEVERLİĞİN TARİHSEL VE
KAVRAMSAL GELİŞİMİ II***

***HISTORICAL AND CONCEPTUAL
DEVELOPMENT OF PHILANTHROPY II***

BİR YUMUŞAK GÜÇ: HAYIRSEVERLİK

Mahmut BOZAN

mbozan@bartin.edu.tr

Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Dünyadaki kaynaklar insanlığın ihtiyaçlarını karşılayacak kapasite ve çeşitliktedir. Kaynakların değerlendirilmesi ve ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bazı görüşler bu ahengi bozmaktadır. Gelir dağılımındaki aşırı kutuplaşmalar insanlık tarihinin en acı, en kanlı sayfaları olarak bu gerçeği ortaya koymuştur. Son iki yüzyıl batı medeniyetinin felsefi temellerinden beslenen kapitalist anlayışın damgasını taşımaktadır. İnsanlık iki büyük dünya savaşını bu dönemde yaşamıştır. Zengin ve fakirler arasındaki uçurum, terörden insan kaçakçılığına kadar her türlü huzursuzluğu besleyen münbit bir bataklığa dönüşmüştür. Batının "giydirilmiş" yardım müesseseleri bu bataklıkla kurutamaz. Gelir dağılımı adaletsizliğini kabul edilebilir bir düzeye çekmek için kendi medeniyet değerlerimiz ve onun taşıyıcıları olan "vakıf" ve diğer toplum kuruluşlarının güçlü bir şekilde sahaya inmesine ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Hayırseverlik, Yardımlaşma, Yoksulluk, Gelir Dağılımı Adaletsizliği, Zengin Fakir Uçurumu.

A SOFT POWER: PHILANTHROPY

Abstract

The resources of the world have the capacity and variety to meet the needs of human necessities. However, some views on using the resources and on meeting the needs break this harmony. The results of extreme polarization in income distribution have resulted in experiencing the most painful and bloody pages of history. The last two centuries marked by the capitalist view fed by the philosophical basis of western civilization. The two devastating world wars were experienced in this period. The gap between the rich and the poor has become a fertile quicksand which supports every kind of troubles from terrorism to kidnapping. The "disguised" charities of the west cannot drain it. In order to reduce income inequalities to an acceptable level, Vakıfs (foundations) and other civil society organizations which are the representatives of our own culture and civilization are need to take part in the field efficiently.

Keywords: Philanthropy, Charity, Poverty, Income Distribution of Injustice, Rich Poor Gap.

Giriş

Bu çalışmanın amacı sosyal adaletsizliğe yol açan unsurları analiz ederek, yumuşak bir güç olan hayırseverliğin ekonomik, sosyal ve kültürel yapının dönüşümünde oynadığı etkili rolü ortaya koymaktır. Katılımcı demokrasinin temel taşıyıcılarından olan sivil toplum kuruluşları ise bu çalışmada toplumsal barışa hizmette hayırseverliği en iyi şekilde kullanabilecek aracı kurumlar olarak değerlendirilecektir. Dünyamızın en önemli sorunları arasında yer alan gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluğun sebeplerinden birisi mevcut kapitalist düzen, diğeri ise kapitalizmin arkasında yatan batı medeniyetinin felsefi esaslarıdır. Bu sebeple çalışmamızda batı medeniyetinin felsefi dayanakları da mukayeseli bir şekilde analiz edilecektir.

Küreselleşme rüzgârını arkasına alan kapitalist yapının baskın gücüyle yoksulluk ve zenginliğin aşırı kutuplaştığı dünyamızda hayırseverliğin okşayıcı ve onarıcı gücüne her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Hayırseverliği gündeme taşıyan ve hatta en ön sıralarda tutan hususlardan birisi gerek ülkeler, gerekse dünya çapındaki gelir dağılımı adaletsizliğidir. Aşırı zenginlerle aşırı yoksullar arasındaki mesafenin böylesine açılıp derinleştiği ve insanlığı tehdit ettiği bir dönem daha önceki yüzyıllarda pek göze çarpmamaktadır. Kapitalizmin etki gücünü arttırmasıyla birlikte özellikle 19. ve 20. Yüzyılda dünyadaki gelir dağılımı adaletsizliğinin hızlı bir şekilde artış gösterdiği, küreselleşmeyle birlikte zenginlerin daha zengin hale geldiği uluslar arası kuruluşların raporlarında açıkça görülmektedir (worldbank, 2010). Bu sadece ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda sosyal, siyasi ve insani boyutları olan bir meseledir. Tatmin edici çözümler üretilmediği takdirde hem ülkeler, hem de dünya için önemli güvenlik problemlerine yol açması kaçınılmazdır.

Aşırı yoksulluğun önlenmesinde devletlere, uluslar arası kuruluşlara ve bunlarla birlikte sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Bunlar içinde sivil toplum kuruluşları hayırseverliği çok etkili bir araç olarak kullanacak yegâne yapılarıdır. Çünkü tarihi süreçte sivil toplumun bir türü olan vakıfların bu alandaki başarılı uygulamaları vardır, özellikle bizim medeniyetimiz bu açıdan zengin örnekler barındıran bir vakıf medeniyeti olmuştur.

Hayirseverlik aslında tüm milletlerin değer verdiği yüce bir duygu olmakla beraber, bu duygunun etkileri ve yansımaları yine ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların sebebi ise milletlerin ve o milletleri kuşatan medeniyetlerin hayat anlayışlarında yatmaktadır.

Bu açıdan incelemeye değer pek çok örnekten etkili iki medeniyetin felsefi temellerini karşılaştırmak faydalı olabilir. Bunlardan birisi Türk-İslam medeniyeti, diğeri ise batı medeniyetidir. Her iki medeniyetin dayandığı temel felsefe ve kültür değerleri ile bunların sosyal hayata yansımaları mukayese edilerek "Medeniyetler Çatışması" tezi (Huntington,1993) üzerinden yürütülen ayrıştırıcılığa karşı hayirseverliğin buluşturucu ve belki de dönüştürücü gücü açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Batı medeniyetinin temel bileşenlerine bakıldığında kuvveti esas aldığı ve doğal seleksiyonun hayat hakkını güçlüye verdiği kabul ile hayatın bir mücadele olduğu gibi esaslar dikkati çeker. Çıkar kavgası temelinde güçlüyü haklı gören böyle bir anlayış ancak ezilen büyük bir yoksul kesim ile hükmeden küçük bir zengin kesimin kutuplaştırdığı bir toplum yapısını netice verebilir. Nitekim batı medeniyetinin dünya üzerinde baskın gücünün geçerliliğini koruduğu günümüzde Birleşmiş Milletler'in raporuna göre "125 trilyon Dolarlık global servetin 75 trilyon Dolarını dünya nüfusunun sadece % 2'sinin paylaşması, buna mukabil en fakir kesimin toplam servetteki payının ise yalnızca %1 oranında kalması" bu görüşü doğrulamaktadır (Sabah, 2006).

Türk-İslam medeniyetinin felsefi temellerinde ise kuvvet değil hak esas alınmış, kuvvet hakkın temininde bir araç olarak görülmüştür. Hayat ise zayıfları eleyen mücadeleye dayalı bir doğal seleksiyon olarak değil, bir yardımlaşma tarzı olarak kabul edilmiştir. Bu iki yaklaşım güçsüz, zayıf ve çaresiz olanların hayata tutunmaları ve toplum içinde kendilerine bir yer bulmalarını sağlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti döneminde toplumun zengin kesimlerinin mütevazı hayatlarına mukabil muhteşem vakıflar kurmaları ve bu vakıfların ağırlıklı olarak toplumun yoksul ve zayıf kesimlerine yönelik hizmetler üzerinde odaklanmaları bunu ispat etmektedir. Osmanlı döneminde kayıtlara geçen toplumun temel ihtiyaçlarına yönelik 29.000 civarında vakıf olması (Öztürk, 2010) hayirseverliğin ne kadar güçlü bir temel değer olduğunu ortaya koymaktadır.

Bugün tüm dünyayı tehdit eden gelir dağılımındaki müthiş adaletsizliğin makul seviyelere çekilebilmesi için hem devletlerin hem de sivil toplum kuruluşlarının yapması gereken görevler vardır. Bu görevin özü dünyadaki servet ve hâsılının daha adil bir şekilde bölüştürülmesidir. Bunun yolu da yardımlaşmadan geçmektedir. Bu paylaşımın kazançları yoksul taraf için daha insani bir hayat, zengin azınlık için ise daha emniyetli ve huzurlu yarınların teminidir. Dünyayı tehdit eden ırkçılık ve madde bağımlılığı hususunda batı medeniyetinin aciz kaldığını ve İslam'ın tarih sahnesine çıkarak bu problemlerin çözümü için yardım etmesi gerektiğini ifade eden İngiliz Tarihçinin (Toynbee, 1980: 195-201) belki de çağırısına üçüncü bir şeyi ilave etmek gerekiyor, o da medeniyetler ittifakı çerçevesinde küresel yoksulluğun önlenmesi için bir yumuşak güç olan hayirseverliği.

Hayirseverlik

Hayirseverlik; genel olarak iyilik yapma ve ihtiyacı olanlara yardım etme olarak nitelenebilir. İnsan medeni bir tabiatla sahip olduğu için içinde yaşadığı cemiyetle, hatta hayvanlar ve diğer canlılarla yakından ilgilidir. Bu sebeple aç veya acı çeken bir insanı gördüğü zaman onun açlığını ve acısını dindirmek ister. Yaralı bir hayvanı, susuz kalmış bir ağacı görmemezlikten gelemeyiz. İnsanlık haysiyet ve şerefine layık bir hayat seviyesinde yaşamak istediği gibi, akraba ve dostları için de aynı imkânları ister, hatta çevresinde yaşayan tüm insanların acı ve ızdıraptan uzak olmasını arzu eder. İşte insanda bulunan bu yardım, sevgi ve merhamet duygusu hayirseverlik olarak adlandırılır. Hayirseverliğin sadece insanla sınırlı olmayıp hayvanları ve bir ölçüde ağaçları da içine alması dolayısıyla ki halkımızın hayirseverlik eli geniş bir alana uzanabilmiştir.

Hayirseverliğin batı dillerinde karşılığı olan Philanthropy ise, insan sevgisini ifade etmektedir. Türkçedeki kapsam genişliği burada insanla sınırlanmış olmaktadır. Nitekim bazı batılı seyyahların havan ve ağaçlara yönelik kurulan vakıf faaliyetlerini "çılçılınlık" olarak vasıflamaları da bu farkı ortaya koymaktadır.

Hayirseverlik duygusunu harekete geçiren saiklerin başında inanç değerleri gelir. Türk toplumunda hayirseverlik daha kapsayıcı bir kavram olarak algılanmakta, insanların vicdani, dini ve insani değerleri esas alarak yaptıkları yardım faaliyetlerini ifade etmektedir. Nitekim Doç. Dr. Ali Çarkoğlu tarafından yapılan "Türkiye'de Bireysel Bağışlar ve Vakıf Uygulamalarında Eğilimler" konulu bir araştırmada "Hayirseverlik nedir?" Sorusuna (%84) zekât, (%87) vakıflara yapılan bağışlar, (%88) gönüllülük, (%89) sadaka vermek (%93) ve Müslüman olmayanlara yapılan yardımlar şeklinde cevaplar verilmiştir (TÜSEV, 2006: 29).

Aynı araştırmada insanların bağış yapma sebepleri ile ilgili olarak dini inanç (%32), gelenek ve görenekler (%26), topluma karşı sorumluluklar (%12), kişisel tatmin(%12), toplumsal beklentiler (%9) ve aile gelenekleri (%7) gösterilmiştir.

Hayirseverlik kavramını sosyal hayatın vazgeçilmezi yapan temel husus insanların ihtiyaçlarını karşılamada aynı imkânlarla sahip olmamasıdır. Bu sebeple iktisadi yönden farklı gelir gurupları ortaya çıkmaktadır. Üst ve orta gelir gurupları ihtiyaçlarını karşılamada bir sıkıntı yaşamazken, alt gelir gurupları

zaruri ihtiyaclarını karşılamada zorlanmaktadır. Eğer gelir dağılımlında dengesizlik aşırı oranlarda ise alt gelir guruplarının hayatını idamesi zora girmektedir. Ortaya çıkan bu durumun düzeltilmesi için sosyal devlet anlayışı ile kamu gücünün harekete geçip bu problemi çözmesi gerekir. Eğer kamu kaynak yetersizliği veya başka sebeplerle bu sorunu çözemiyorsa sivil toplum güçlerinin harekete geçmesi veya hayırsever vatandaşların bu alanla ilgilenmeleri gerekir.

Hayırseverlikle dini duygular arasındaki ilişkiye sosyolojik gerçeklikten uzak bazı yorumlar da yapılmaktadır. Hayırseverlik duygusunu harekete geçiren inanç değerler ile halkın hayırseverlik araçları olarak kabul ettiği zekat ve sadakayı "iktisat öncesi toplumun işareti olduğu, asla bir hayırseverlik koridoru olmadığı" (Kılıçbay, 2009) şeklinde değerlendirmek, hayatın gerçekleri va toplumun algıları ile örtüşmeyen zorlama ladini bir yorum gibi görünmektedir. Bir medeniyetin yüzyıllar içinde zenginler ile fakirler arasında kurmuş oldukları ulaşma ve kaynaşma köprüleri olan sadaka gibi, zekat gibi değerleri hafife almak yerine çözüm için alternatifler sunmak daha gerçekçi bir yaklaşım olurdu.

Diğer yandan hayırseverliği varlıklı kesimden yoksul kesime bir sermaye transferi olarak görmek veya sadece "Ekonomik üretkenliğin yan sonucu" olarak değerlendirmek (Yayla, 2009), hayırseverliği para ile ölçülebilen bir zenginlikle sınırlamak gibi bir mahzuru zımına almaktadır. Oysa hayırseverlik maddi zenginliği olmayanları da kapsamaktadır. Şüphesiz hayırseverlik ihtiyacları karşılayıcı bir hareket tarzıdır fakat ihtiyacların tamamı da maddi bir al-ver meselesi değildir. Üretim, mal kadar hizmetleri de kapsar. Hububat istihsal etmek, demir veya çimento üretmek kadar eğitim vermek, tedavi etmek veya hak ve adalete dağıtmak da ekonomik faaliyetin bir parçasıdır. Benzer şekilde servet ve zenginliğin yoksul ve muhtaçlarla paylaşımı kadar, bilginin, ilginin, sevginin, yardımları organize etme, toplama ve dağıtma gibi üstlenilen her bir hareketin hayırseverlikte bir yeri ve bir katma değeri vardır. Bir müzisyen şarkısıyla açları doyuramayabilir ama açları doyuracak insanları harekete geçirebilir.

Hayırseverliğe parçacı yaklaşımlar yerine bütüncül bir bakış açısı getirmek ve mal üretimi kadar hizmet üretiminin, para vermek kadar meslek öğretmenin değerini kabul etmek icap eder. Bu alanda sosyal devlet anlayışı ve onun kurumlarının üstleneceği sorumluluklar kadar sivil toplum kuruluşlarının, vakıf ve derneklerin veya bizzat vatandaşın inancı gereği, örfü, âdeti, töresi gereği ve hatta sadece insanlığı gereği yaptığı hayırseverliği de önemsemek gerekmektedir.

Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluğın Sebepleri

Bir toplumda tüm kesimlerin eşit gelir düzeyinde olmaları beklenemez. Beklenilmesi doğru da değildir. İnsanlar yaşadıkları bölgelerin sunduğu imkânlar, gelişmişlik düzeyi, nüfus yoğunluğu, yapılan işin mahiyeti, toplumdaki siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel yapı gibi pek çok sebeplerden dolayı kaynak ve gelir dağılımı konusunda farklı pozisyonlarda bulunurlar. Temel hak ve hürriyetlerde olması gereken eşitliği ekonomik düzeyde de aramak gerçekçi bir yaklaşım değildir. Nitekim vahşi kapitalizme bir tepki olarak ortaya çıkan ve ekonomik eşitlik iddiasında olan sosyalist ve Marksist sistemler çok istedikleri halde bunu başaramamışlardır. Dünyada hem zengin insanlar hem de fakirler bulunacaktır. O halde olması gereken şey gelir gruplarındaki farklılığın eşitlikten daha gerçekçi olduğunu kabul etmek, fakat bu farklılığın hangi oranlarda olursa "kabul edilebilir" olduğunu belirlemektir.

Belki de burada önemli olan husus birlikte yaşadığımız dünyada insanlığa sunulan nimetlerin paylaşımında zenginler ve fakirler arasında uçurumların oluşmasına müsaade edilmemesidir. "Toplumdaki tabakaların arasında varlık bakımından hiçbir yurttaşın ne başkasını satın alacak kadar zengin, ne de kendini satmak zorunda kalacak kadar fakir olmaması gerekir" diyen Rousseau, devleti sağlama için aşırı zengin ve aşırı fakir ucun elden geldiğince birbirine yaklaştırılmasını, ne çok varlıklılara ne de çok yoksulların varlığına müsaade edilmemesini tavsiye etmekte, aksi halde bu yapının birinden zorbalığı kışkırtanların, diğerinden de zorbaların çıkacağı ikazını yapmaktadır (Rousseau, 1994: 164).

Gelir dağılımında uçurumlar nasıl oluşur? Aşırı yoksul ve aşırı zenginlik neyi ifade etmektedir? Aşırı zenginliğe Rousseau'un dediği gibi müsaade edilmemeli midir? Servet dağılımının büyük kısmını teşkil eden orta gelir grubunu bir yana bırakırsak bu grubun iki ucunda olan yoksul veya fakir ve zengin kavramlarına açıklık getirmek gerekmektedir. Bu hususta medeniyetlerin, kültürlerin, devletlerin ve nihayet günümüzde uluslar arası kuruluşların belirlemiş olduğu bir takım kıstaslar bulunmaktadır. Dünya Bankası kayıtlarında zenginlikle ilgili tanım yerine yoksulluk sınırı ile ilgi bir tanımlama bulunmaktadır. Bu kavram "mutlak yoksulluk" ve "görelî yoksulluk" olarak iki kategoride ele alınmaktadır. Mutlak yoksullukla (absolute poverty) bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli en az kalori miktarı olan 2400 k/cal besini almayan insanlar kastedilirken, görelî yoksullukla asgari kalori temininin yanında içecek temiz su, barınma, giyinme, ısınma ve korunma gibi diğer temel ihtiyacların karşılanamaması da ifade edilmiş olmaktadır. Yoksulluk sınırı ile ilgili birinci tespit Dünya Bankası tarafından 1985 yılı fiyatlarıyla günlük 1.05 ABD Doları, yıllık ise 383,25 ABD Doları olarak ifade edilmiştir. 1996 yılı fiyatlarıyla bu miktar günlük 1.35 ABD Doları, yıllık 495 ABD Doları, 2002 fiyatlarıyla bu oran yaklaşık olarak günlük 1.5 ABD Doları, yıllık 570 ABD Doları olarak belirlenmiştir (worldbank, org, 2010).

Gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluğa yol açan sebepler pek çoktur. Ancak günümüzdeki aşırı zenginlik ve ölüme sürükleyen açlık düzeyindeki bir uçurumun ortaya çıkmasında iki temel unsur dikkatleri çekmektedir. Bunlardan birisi batının dayandığı felsefi değerler, diğeri ise kapitalist sistemin baskın gücüdür.

Batı Medeniyetinin Felsefi Temelleri

Batı medeniyeti antik Yunan ve Roma (Grek ve Latin) medeniyetinin bir halitasıdır (Sorokin, 1972: 189). Daha sonra bu medeniyetin paganist yapısını İsevilik semavi bir din anlayışına yöneltmiştir. Bu sebeple batı medeniyeti tahlil edilirken bu iki yüzün dikkate alınması gerekir. Bu yüzlerden birincisinin ikincisine daha baskın ve etkili olmasından dolayı batı medeniyetinin insanlığa faydadan çok zarar verdiği söylenebilir. Bu durum batı felsefi algısının tabii bir sonucudur.

Batı güce dayanır, ona göre hak kuvvettedir. Yani güçlü olan haklıdır. Amacı menfaatini elde etmektir. Hayat düsturu savaş ve mücadeledir. Halklar arası münasebetlerde ırkçılığı esas alır. Bu kabullerin sonunda sadece güçlü olanların ayakta kalacağı bir savaş anlayışı doğmaktadır. "Ya çekici olacaksın, ya örs!" diyen bir kimsede yardımseverlik duygusu nasıl gelişecektir? Güçlünün zayıfı ezmesi nasıl önlenecektir? Kendi renginden, dilinden, dininden olmayanı kabul etmeyen ırkçı bir tavırdan nasıl bir merhamet duygusu ümit edilebilir. Böyle bir felsefi anlayışın şekillendireceği hayatın, boğuşma, vuruşma, imha etme ve sömürme gibi bir sonla bitmesi kaçınılmazdır.

Nitekim batı güçlendiği andan itibaren tüm dünyada diğer milletleri sömürme, sürgün etme, asimile veya imha etme gibi yöntemleri kullanarak dünya barışına ağır darbeler indirmiştir. İki müthiş dünya savaşı bu dönemde yaşanmıştır. Amerika kıtasına ulaşan Avrupalı bu coğrafi bütünleşmeden sömürüye geçmiş, teknolojik ve askeri üstünlüğünü kullanarak bu Kıtayı sömürgeleştirmiştir. Kıtanın değerli madenleri kadar diğer doğal kaynakları da talan edilmiş, karada yaşayan bizonlarından, sudaki timsah ve balıklarına kadar ekolojik denge alt-üst edilmiştir. Bu felaket Avustralya ve civar adalarda da tekrarlanmıştır. Hindistan, Çin ve neredeyse Afrika'nın tamamı bu felaketten nasibini almıştır.

Mekanik bütünleşme diyebileceğimiz sanayi inkılabından emperyalizmi çıkarmış ve batı bununla sömürgeleştirdiği ülkeleri hem bir pazar, hem de hammadde ve işgücü deposu haline getirmiştir. Bu dönemde eski çağların eşine az rastlayacağı köle pazarları ve esir transferleri görülmüştür. Öyle ki, 1788 tarihinde İngiltere "Köle Ticareti Düzenlemesi" adıyla kanun bile çıkarmıştır.

Nihayet elektronik bütünleşmenin meyvesi olan iletişimden ise küreselleşme adı altında tekelci kapitalizm dünyanın başına sarılmıştır. Tüm bunların sonucunda kuzey-güney uçurumu derinleşmiş, dünyada ve ülkelerdeki gelir dağılımı uçurumu daha bir kronikleştirilmiştir.

Batı medeniyetinin insanlığa önemli hizmetleri de olmuştur. Bu hizmetleri Batı semavi dinlerden ilham alan ikinci yüzüne borçludur. Cemil Meriç'e göre Hıristiyanlık "kölelerin ve adalete susamış insanların isyan çığlığı iken daha sonra Sezar'ın emrine girmiş ve ortaçağda bir avuç derebeyinin fetvacısı konumunda Grek-Latin damarın gerisine çekilmiştir" (Meriç, 1978: 30). Üçüncü Dalga'nın yazarı Tofler, ikinci dalga medeniyetinin Protestan ahlakıyla birlikte geldiğini hatırlatarak (Tofler, 1981: 433) batı medeniyetinin beklentileri karşılayamamasından şikayet etmektedir. "Bütün varlıklı ülkelerde hemen hemen herkes hep bir ağızdan alkolizmden, gençler arasında intiharların ve psikolojik çöküntünün yaygınlığından bahsediyor!" diyen Tofler'e göre, "Havadaki bir kokuşmuşluk var ve bu ikinci dalga uygarlığının kokuşmuşluğu!."

Batı medeniyeti üzerinde önemli bir analiz yapan Tonybee, geleceğin tarihçilerininin "20. Yüzyılın en önemli olayını, batı medeniyetinin dünyada yaşayan diğer toplumlar üzerindeki etkisi olarak göreceklere" tespitinden sonra Medeniyet Yargılanıyor isimli eserinin yazılışının bir yüzyıl sonrasını yani 2047 yılını esas alarak geriye dönük bir değerlendirme yapıyor ve tarihçilerin geçmişi ve Batı medeniyetini nasıl değerlendireceğini soruyor.

Verdiği cevap Batının bugün üzerinde bulunduğu üstünlük tahtından indirileceği, çünkü bunun onun kaderi olduğu yönünde (Toynbee, 1980: 105). Sebeplerine gelince batı medeniyetinin materyalist olması ve manevi yönden boşluklar bırakması, özellikle alkolizm ve ırkçılık gibi sosyal hastalıklarının tedavi etmedeki başarısızlığı ve sebep olduğu eşitsizlik. Bu hususu şöyle açıklıyor: "insanın maddi dünyası ne kadar düzeltilirse düzeltilsin bu insanın sosyal adaleti isteyen ruhunu teskin etmeyecektir. Oysa Batı teknolojik üstünlükle dünya kaynaklarını ayrıcalıklı bir azınlığa tahsis edip, ayrıcalıksız bir çoğunluğa bundan mahrum tuttu (s.30)".

Aslında medeniyet tüm insanlığın ortak birikimidir ve gelmiş-geçmiş tüm medeniyetlerin bir hülasasıdır. Ancak evrensel olan bilim ve teknik gelişmelerin sağladığı imkânları insanlığa hizmet için sunma veya insanları sömürmek için kullanma ahlaki bir meseledir. Batı bu açıdan materyalist ve madde merkezli tercihini öne çıkarmış ve bu sebeple de sorunları çözmek yerine ağırlaştırmıştır.

1972 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından toplanan Stockholm Konferansında "Çevre ve İnsan" kavramı tartışılırken kapitalist kalkınma anlayışını sorgulayan dönemin Hindistan Devlet Başkanı Indra

Gandhi "En büyük çevre kirliliği yoksulluktur" diyerek toplantıyı terk ederken belki de Dünyayı kirlüten Batı'nın üstüne bir de çevre konferansı düzenlemesindeki tezada dikkatleri çekmek istemişti.

Batı medeniyetinin doğurduğu üçüzlerden hiçbirisi insanlığa huzur vermemiştir. Bunlardan faşizm ve sosyalizm çektiği tüm acıları arkada bırakarak ortadan silinip gitmiştir. Üçüncüsü olan kapitalist sistemin dünyada sebep olduğu gelir dağılımı adaletsizliği ise çok ciddi bir problem olarak insanlığın önünde durmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki Batı medeniyeti insanlığın ortak bilgi birikimini devralarak ona teknolojik bir sıçrama yaptırdı ama aynı başarıyı insanlara huzur getirmede sağlayamadı. Bu konuyu üçüncü dalгада Batının iddiasından ümitsiz görünen Tofler'in (1981: 37) cümlesi ile tamamlayalım, "Asıl sorun son günlerini yaşayan sanayi toplumunu kimin yöneteceği değil, onun yerini almaya başlamış olan yeni uygarlığa kimin biçim vereceğidir?"

Kapitalist Sistemin Küreselleşmesi

Batı teknolojik ve askeri gücünü diğer toplumları sömürgeleştirmek için kullanırken, kurduğu ekonomik sistemiyle de toplumları derinden sarsmıştır. Emperyalizm ve sömür ile elde edilen zenginliğe dayalı olarak oluşturulan kapitalist yapının iki yıkıcı kanunu bulunmaktadır. Birisi dünyada oluşturulan finans tekelleri vasıtasıyla faize dayalı olarak servetin belirli ellerde toplanmasını sağlamak, diğeri de emeğin sömürülmesidir. Bunlardan ikincisi Marksizmin verdiği mücadele ile kısmen geriletilmiş olsa da servetin belirli bir azınlığın elinde toplanmasını netice veren finans ve sermaye tekelleri ilerlemesini sürdürmektedir. Bu sistem aşırı zengin azınlık ve aşırı fakir çoğunluk uçurumunu her geçen gün biraz daha derinleştirmektedir.

Kapitalist sistemin dünya gelir dağılımındaki adaletsizliği hızlandırdığı, küreselleşmenin de dolaylı olarak bu adaletsizliği derinleştirdiği bazı iktisatçılar tarafından dile getirilmektedir. Nitekim tarihi süreçte bakıldığında uluslararası düzeyde gelir dağılımındaki eşitsizliğin son iki yüzyılda iyice bozulduğu ortaya çıkmaktadır. Dünya nüfusunun en zengin %20'sine sahip olan ülkeler, küresel GSMH içindeki paylarını yaklaşık olarak %70'lerden %80'lere yükselmişlerdir. Dünya nüfusunun en yoksul %20'sine sahip ülkelerin, küresel GSMH içindeki payı ise, %2,3'ten %,1,4'e düşmüştür.

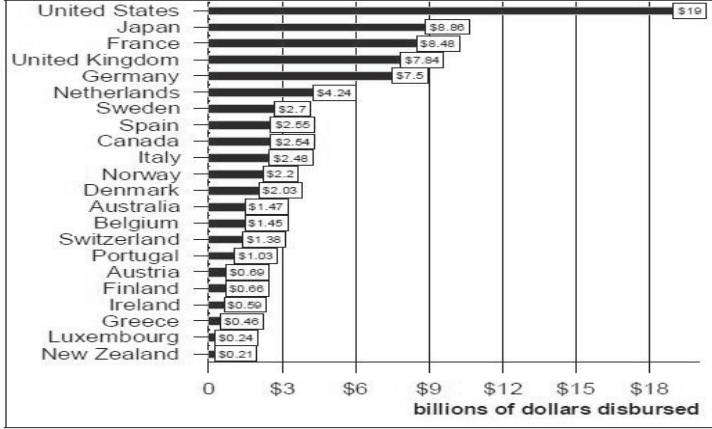
Kapitalist sistemin küreselleşmesi karşısında Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) acaba ne yapmaktadır? Bu küresel örgütlerin amaçlarına bakıldığında ülkeler ve insanlık için faydalı işler yapmak için kuruldukları söylenebilir. Ama gerçekten bu kuruluşlar öyle mi çalışmaktadırlar? Şimdiye kadarki uygulamalar 2. Dünya savaşı sonrasında küresel siyasi istikrarı sağlamak; küresel sermayenin yani batı sermayesinin önündeki engelleri bertaraf etmek ve böylece başta bu örgütleri plânlayan ABD olmak üzere batı blokuna hizmet şeklinde algılanmıştır. Zira dünya demokrasi götürmek iddiasıyla Afganistan ve Irak'ı işgal eden ABD demokratik bir dünya parlamentosu olması gereken BM'yi veto kısılcığında tutan ve bir nevi oligarşik diktatörlüğe dönüştüren güvenlik konseyi daimi üyelerinin başında gelmektedir. Başta IMF ve WB olmak üzere hemen hemen tüm uluslararası kuruluşların merkezleri Avrupa ve ABD'de bulunmakta, yönetici kadrolarını da bu ülkelerin insanları teşkil etmekte ve nihayet politikaları da batı bloku tarafından belirlenmektedir.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da Batı'nın hayırseverliğidir. Nitekim uluslararası yardım ve bağış listelerinin önde gelen devletlere bakıldığında bunların hepsinin kuzeyde bulunan, dünyadaki global servetin kaymağını yiyen batı bloku ülkeleri olduğu hemen dikkati çeker. Peki nasıl oluyor da hem bu ülkeler küresel tekeli sermayenin temsilciliğini yapıyorlar ve dünyada zengin fakir kutuplaşmasını derinleştiriyorlar ve aynı zamanda en fazla dış yardımı da bu ülkeler yapıyorlar?

Konu biraz araştırıldığında bu yardım duygusunun "giydirilmiş" olduğu hemen ortaya çıkmaktadır. Dış yardım bazı gelişmiş ülkelerde uluslararası ilişkiler paketinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Bu ülkelerin yaptıkları yardımlarda iki temel ilişki göze çarpmaktadır. Birincisi yardım yapan ülkelerin yardım yapılan ülkelereki siyasi çıkarları, ikincisi eski dönemlerdeki kolonyal ilişkileri (Alesina A. Dollar D. 2000: 33). Şüphesiz bunun dışında da bir çok amaçlar bu yardım paketlerinde dikkate alınır. Fakat "hayırseverlik" kavramının bu yardımlarla uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur. Ancak önceki iki amaç hiçbir zaman telaffuz edilmez ve bu yardımlar en yalızlı hayırseverlik ve dostluk ambalajlarında geniş bir reklamla birlikte sunulur. Bu sebeplerdir ki zengin-fakir uçurumunda bu yardımların en ufak bir iyileştirmesinden söz etmek mümkün değildir.

Tablo 1'de en fazla dış yardım yapan ülkelerin bir listesi görülmektedir. Eğer en fazla çevreyi kirlüten, dünyadaki doğal kaynakları en fazla tüketen veya ekonomik sömürü yapan ülkelerin bir listesi çıkarılmış olsaydı, bu liste bazı değişikliklerle yine karşımıza çıkabilirdi. Uluslararası ilişkilerin öjesinin "hayırseverlik" olmadığı, "sevgi ve dostluk" da olmadığı, "menfaatler" olduğu bilindiğine göre bu yardımseverliğin karşılığında nelerin alındığı, kâr-zarar hanesinin buna göre nasıl teşekkül ettiğine de bakılması gerekir.

Tablo 1: Dünyada En Fazla Dış Yardım Yapan Ülkeler (2005)

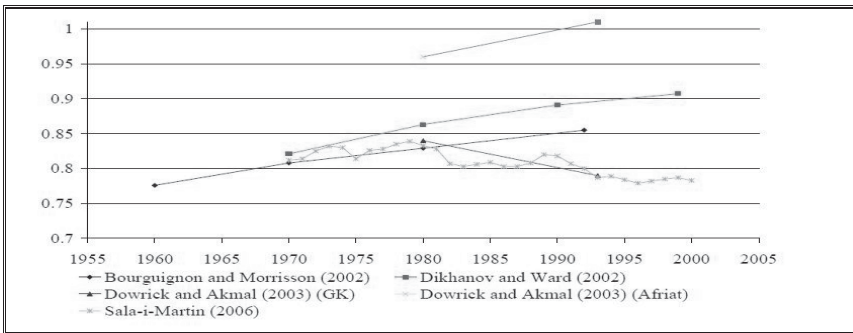
Kaynak: Nowels L. (2005) Foreign Affairs, www.fas.org/sgp/crs/row/RS22032.pdf.

Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği

Küreselleşmenin Dünyada bileşik kaplar örneğinde olduğu gibi zaman içinde gelir dağılımındaki adaletsizliği törpüleyeceği yönündeki iyimser görüşler dünya ölçeğinde gelir eşitsizliğini ortaya koyan araştırmalarla boşa çıkmıştır. Şekil 1'de görüldüğü gibi 2002 yılından 2006 yılları arasında yapılan beş ayrı araştırmada Dünya gelir dağılımının son 50 yılı incelenmiş ve bunlardan iki tanesinde küçük iyileşmeler bulunurken diğer üç araştırmada ise gelir dağılımındaki bozulmanın artarak devam ettiğine dair bulgulara ulaşılmıştır (Anand S. Segal P. 2006: 62).

Elde edilen bu sonuçlar küreselleşmenin gelir dağılımındaki adaletsizliği engelleyememesinin altında tekeli kapitalizmin küreselleşerek finans tekelini oluşturduğu yorumlarını arttırmaktadır. Yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği üzerine yapılan pek çok araştırmada küçük bulgu sapmaları olmakla birlikte ortaya çıkan gerçek şudur.

Dünyanın en zengin yüzde 10'luk kesimi dünya servetinin yüzde 85'ine sahiptir. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde dünya nüfusunun yaklaşık yarıya yakını günde 2 ABD Dolarından daha az bir gelirle yaşamakta, dünya nüfusunun beşte biri, yani yaklaşık 1,2 milyar insan ise 1 ABD Dolarından daha az bir gelire sahip bulunmaktadır (worldbank.org, 2010).

Kaynak: Anand S. and Segal P. (2006) <http://siteresources.worldbank.org>.

Grafik 1: Dünyada Gelir Dağılımı Eşitsizliği Araştırma Sonuçları

Dünyadaki yoksulluk düzeyinin orta vadede ne ölçüde düzelenebileceğine dair yapılan projeksiyonlar önceki araştırma sonuçlarıyla uyum içinde görülmektedir. Dünya Bankası uzmanlarından Dikhanov tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre yıllık geliri 700 ABD Doları olan yoksulların oranı 2000 yılında dünya nüfusunun %38'ini teşkil ederken bu oranın 2015 yılında 1,3'lük bir artışla %39,3'ü bulacağı tahmin edilmektedir. Buna göre gelir dağılımındaki kötüleşme önümüzdeki 5 yıl içinde artmaya devam edecektir.

Keza yıllık geliri 1400 ABD Doları olan gurubun 2000 yılında dünya nüfusunun %46,4'ünü oluşturmakta iken 2015 yılında 4,3 puan gerileyerek %42,1 olacağı kestirilmektedir. Bu gurupta çok cüzi bir iyileşme beklenmektedir. Genel olarak değerlendirilirse her iki oran da dünyada gelir dağılımında tehlikeli boyutta bir adaletsizlik olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Tablo 2: Dünyada Yoksulluk Uçurumu (2000-2015)

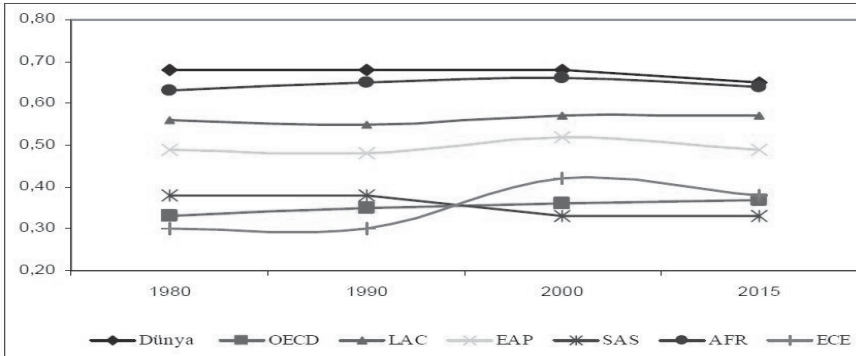
Yoksulluk Düzeyi	Dünya		Latin Amerika		Doğu Asya		Güney Asya		Afrika		Doğu ve Orta Avrupa	
	2000	2015	2000	2015	2000	2015	2000	2015	2000	2015	2000	2015
\$ 700	38.0%	39.3%	34.7%	33.5%	33.9%	26.2%	26.8%	20.3%	51.2%	46.2%	23.1%	15.8%
\$ 1,400	46.4%	42.1%	40.8%	39.1%	43.4%	32.6%	40.3%	29.2%	64.2%	59.1%	27.6%	18.8%

Kaynak: Dikhanov, Yuri (2005) Trends In Global Income Distribution, World Bank s.64

Dünyadaki gelir dağılımı adaletsizliğinde Türkiye'nin konumunu da kısaca gözden geçirmekte yarar vardır. Türkiye'de 2006 yılı verilerine göre nüfusun %8,2'si (5,9 milyon) günde 2 ABD Doları (14000 \$) ile geçinmekte, %2,6'sı (1,8 milyon) günde 1,25 ABD Doları (456,25 \$) ile geçinmektedir (worldbankd.,org, 2010). Türkiye'de nüfusun en üst %10'u ise milli gelirin %31,3'ünü almaktadır. Bu oranlar Dünya ortalaması ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin nispeten daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Türkiye'deki gelir dağılımında en düşük %10'luk kesim ile en yüksek %10'luk kesim arasında 17 kat bir fark ortaya çıkmaktadır. TÜİK'in verilerine göre de "Türkiye'de yoksulluk oranı % 17,11'dir" (tuik, gov, 2010).

Ülkelerin gelir adaletsizliğini ölçmede kullanılan bir diğer araç gini katsayısıdır. Gini katsayısı gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmek için İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından 1921 yılında geliştirilmiştir. Katsayı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Değer yükseldikçe eşitsizlik artmakta, 0'a yaklaştıkça azalmaktadır. Mesela herkesin aynı gelire sahip olduğu bir toplumun Gini katsayısı 0 iken tüm gelirin bir kişide toplandığı (birden çok kişinin mensup olduğu) toplumun Gini katsayısı 1'dir. Bu sayı Lorenz Eğrisinin şekliinden bulunmuştur. (wikipedia.org, 2010).

Türkiye'deki gelir dağılımı adaletsizliğinin gini katsayısı 0,43 civarında bulunmaktadır. Dünya gini katsayı ortalamasının 0,68 olduğu dikkate alınırsa Türkiye'nin gelir dağılımı adaletsizliğinde riskli bölgelerin uzağında, olmakla birlikte OECD ortalamasına göre bakıldığında (0,27), Türkiye 0,43 gini katsayı ile sonlarda kalmaktadır (Grafik:2).

* LAC: Latin Amerika ve Karayipler, EAP: Doğu Asya ve Pasifik, SAS: Kuzey Asya, AFR: Afrika, ECE: Doğu ve Orta Avrupa

Kaynak: World Bank: Trends in Global Income Distribution, 1970–2000, and Scenarios for 2015'den aktaran Cural, Mehmet (2009) Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi Ekim, 4(2), S. 74

Grafik 2: Dünya ve Ülke gruplarında Gelir Dağılımı Eşitsizliği (1980–2015)

Gelir Dağılımını Düzenlemede İçeriden Bir Bakış; Kendi Kültür Değerlerimiz

Dünyanın dengesini bozan, huzurunu kaçıran ve insandaki adalet duygusunu zedeyen gelir dağılımı adaletsizliğini ortadan kaldıracak bir model bulunabilir mi? Bu soruya öncelikle iktisat uzmanlarının eğilimi ve olabilecek her türlü çözümü matematik bir yöntemle, yani olmazın neden olmadığını olabillerlerin de gerçeklik düzeyini olmayanıya ergi metodu ile analiz etmeleri gerekir. Bu hususta incelemeye alınacak bir görüş yakın geçmişimizden çıkarılabilir.

Osmanlı Devleti bu sorunu nasıl ele almıştır? Başka bir ifade ile Osmanlılar gelir dağılımını hangi araçlarla tanzim ediyorlardı? Osmanlı Devletinin iktisadi yapısını düzenlemede dini kuralların önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu kurallar servet üzerinden alınan vergilerin belirlenmesinde rol oynadığı kadar toplum

hayatının düzenlenmesinde de getirdiği kurallarla oldukça etkili bir konuma sahipti. Bu açıdan değerlendirildiğinde toplum yardımlaşma ve dayanışmasında dini bir vecibe olan zekâtı, onun tamamlayıcıları olan fitre, sadaka ve benzeri araçları incelemek yerinde olacaktır. Kaldı ki dini kaynaklı olan bu yardım müesseseleri yüzyıllar içinde toplumun sadece inanç değerleri olarak kalmamış, adet ve geleneklerine, örfüne ve kültürüne kadar işleyerek artık bir medeniyet değeri olarak yerleşmiştir. Bu sebeple sadece çıkış kaynağını dikkate alarak seküler bir insiyakla kendi kültür değerlerimize karşı koymamak icabeder.

Bir kamu kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın web sayfasında zekatla ilgili özetle şu bilgiler bulunmaktadır. "Hadiste müslümanlar bir vücuda benzetilerek, bir uzvun acı çekmesinden tüm vücut huzursuzluk duyacağı gibi, bir toplum da insanlardan meydana gelen bir vücut olduğundan bu vücudun fertlerinin acısının tüm toplumu rahatsız edeceği belirtilmiş ve zekâtın toplumsal bir fonksiyonu olduğu, aynı zamanda Kur'an'da "Onların mallarından sadaka (zekât) al." (Tevbe 9/103) ayetiyle de dini bir görev olduğu, buna göre, belli bir zenginlik düzeyine ulaşan kişilerin malının kırta birini zekât olarak vermesi gerektiği belirtilmiştir (www. diyanet, gov, 2010).

Bir dini vecibe olarak servetin yüzde 2,5'ini fakire vermek acaba gelir dağılımı uçurumunun üzerine bir köprü kurabilir mi? Teorik olarak bu mümkün görünmektedir. Çünkü malının %2,5'ini fakire vermek zorunda olan zengine bir üst sınır tayin edilmemekte, "zenginliğin şuraya kadar geçerlidir" denilmemekte, servet düşmanlığı yapılmamakta ancak kazandığı servetin bu dünyada, bu çevrede, sağlanan bu ortamda kazanılmasından dolayı tamamının da kendine ait olmadığı belirtilmektedir. Artık zengin ne kadar zengin olursa fakiri de bu oranı korumak şekliyle yukarıya çekmek zorunda olacaktır. Mesela 100 000 TL. Serveti olan zengin bunun 2 500 TL. sını fakire verirken, eğer serveti 100 000 000 TL olursa fakire vermek zorunda kalacağı miktar da o oranda artacak ve 2 500 000 TL. sına çıkacaktır. Burada kırta bir veya yüzde iki buçuk oranı değişmemektedir. Servetteki bu altın oran en fakir olanın da zengin sayılacağı sınıra kadar devam edecektir. İşte bundan sonra ülkede fakir kalmadığı için diğer komşu Müslüman ülkeler zekâta hak kazanmış olacaklardır. Eğer orada da fakir kalmazsa diğer komşu ülkelerden kalbi kazanılacak olanlar zekâtın objesi durumuna geleceklerdir. Nitekim Osmanlı Devletinin ihtişam ve zenginliğinin zirvesinde olduğu dönemlerde Afrika'daki fakirlere yardım gönderdiği bilinmektedir.

Türk-İslam medeniyetinde zenginden fakire kaynak aktarma sadece zekâtla sınırlı değildir. Borcundan ve aslı ihtiyaçlarından başka en az 80.18 gr. altın veya onun değerinde parası olan müslümanın bir başka yardım aracı da fitir sadakasıdır. Buna halk arasında kısaca "Fitre" denilmektedir. Fitir sadakası vermek için zekâta olduğu gibi malın üzerinden bir yıl geçmesi ve artıcı nitelikte olması şart değildir. Halkımız genellikle bunu bayram arafelerine denk getirerek fakir ve ihtiyaç sahiplerinin bayrama eksiklerini tamamlamaları, çocuklarını giydirmeleri ve bayramlık alışverişlerini yapmalarını amaçlamaktadır.

Diğer yardımlaşma araçları arasında sadaka-yı cariyeye, sadaka ve adak gibi diğer mütemmim cüzler de vardır. Sadaka-yı cariyenin bir nevi olan servetin aşevleri, hastane ve bimarhaneler, hanlar, kervansaraylar, hamamlar, medreseler, cami ve mescitler, çeşmeler ve köprüler gibi burada sayılamayacak kadar uzun bir liste teşkil eden vakıflar ve bu vakıfları ayakta tutacak gelir kaynakları toplumda gelir uçurumları oluşmasına asla fidesat vermemiştir. Osmanlı döneminde sayıları 29 000'i bulan vakıflar hem dünyaya yardımlaşmanın modelini koyarak örnek olmuş, hem de Osmanlı Medeniyeti'ne "Vakıf Medeniyeti" dedirtmiştir.

Sadaka ise herhangi bir zaman ve zemin şartına bağlı olmadan muhtaçlara yapılan ayni ve nakdi yardımları ifade eder. Bu köklü yardımlaşma aracı profesyonel bir meslek gibi örgütlenmiş olan ve "dilencilik" adıyla bilinen bir istismar aracının baskısı altına girmiş bulunmaktadır. Kimin muhtaç, kimin istismarcı olduğu anlaşılmasız olduğu için, halkın hayırseverlik duygularını zayıflatmaktadır.

Adak, kurban ve yemin gibi halkın pratikleri arsında yer alan ve çoğunlukla ucu muhtaç ve fakirlere yardımla sonuçlanan yardımlaşma araçları dini bir vecibe olarak yerine getirilmektedir.

Vakıflar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Durumu

Sivil toplum kuruluşları (STK) veya hükümet dışı kuruluşlar her şeyden önce örgütlü toplumun en önemli unsurlarıdır. Bir ülkede demokrasinin temsili veya katılımçılık düzeyi hakkında STK'lar önemli bir göstergedir. Bir ülkede STK'ların yaşayabilmesi ve gelişmesi için demokratik bir zemine ihtiyaç vardır. Çünkü demokrasinin temsili düzeyinde bile toplum taleplerini iktidar adayı siyasi temsilcilerine iletecek baskı ve çıkar gruplarının bulunması gerekir. Katılımcı demokraside artık iktidar adayı siyasi temsilcilerin yanı başında sadece iktidara aday olmayan toplum temsilcileri de bulunur ve örgütlü toplumun gücünü ve talebini daha etkili bir şekilde ortaya koyabilir.

Katılımcı demokrasilerde toplum kolayca örgütlenebilirken, göstermelik demokrasiler ile otoriter rengi ağır basan temsili demokrasilerde toplumun örgütlenmesi ya sınırlandırılmıştır, veya etkisizleştirilmiştir, veyahut da fırsat buldukça biçilmiştir. Bu yönüyle otoriter rejimlerin STK'lara müsamaha göstermesi beklenemez. Çünkü otoriter rejimler halkın rağmına iktidarı tekellerine alırken, demokrasi ve onun halkla

bağlantısını kuran STK'lar iktidarı halkın iradesine bırakırlar. Bir ülkenin demokratikleşme düzeyini anlamak için o ülkenin STK'larının sayısı ve yaşlarına bakmak yeterli olabilir. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığının verilerine göre Türkiye'de şimdiye kadar kurulan dernek sayısı 217 400 olup bunlardan 132 127'si fesholunmuştur. Bu feshihlerde askeri darbelerin kapatma ve yasaklarının önemli rolü bulunmaktadır. Faal olan dernek sayısı ise 85 273'tür (www.dernekler.gov, 2010).

Sivil toplumun önemli bir ayağını teşkil eden vakıflarda da durum farklı değildir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2009 yılı verilerine göre Türkiye'de halen 4957 vakıf bulunmaktadır (www.vgm.gov, 2010). Türk Medeni Kanunu'nun kabul tarihi olan 1926'dan önce eski hukukumuzda göre kurulmuş mazbut ve mülhak vakıflara ait bu arşivdeki vakfiyelerin toplam sayısının 29.000 civarında olduğunu ifade eden Öztürk, o döneme ait bütün şer'îye sicilleri, tahrir defterleri ve maliyeden müdevver hazine evrakı eksiksiz olarak tetkik edilerek bir tespit çalışmasının henüz yapılmadığını, gerçek rakamın 35.000'in üzerinde olması gerektiğini söylemektedir (Öztürk, 2010).

Netice olarak cumhuriyet Türkiye'si'nin saltanatla yönetilen Osmanlı Devleti'ne göre daha fazla vakıf olması beklenirken (çünkü devraldığı 29 000 vakfın üzerine yenilerini koyacak), yaklaşık 6 kat geriye gitmesi yaşanan travmanın ve demokrasinin uğradığı kesintilerin bir sonucudur. Türkiye'de otoriter rejimler, vesayetçi demokrasi ve askeri ihtilaller gibi engeller sebebiyle hem demokrasinin kökleşmesi, hemde STK'ların gelişip serpilmesi engellenmiştir.

Tablo 3'de bazı gelişmiş ülkelerdeki STK sayıları ile Türkiye mukayeseli olarak görülmektedir. ABD ve Almanya bir tarafa bırakılacak olursa nüfusu Türkiye'den 23 milyon daha az olan Fransa'da Türkiye'dekinin 16,2 kat daha STK bulunması Türkiye'de demokrasinin nasıl bir konumda olduğunu ortaya koymaya yetecektir.

Tablo 3: Bazı Ülkelerdeki Sivil Toplum Kuruluşu Sayıları (2010)

Ülkeler	Nüfus (Milyon)	STK Sayısı
ABD	260	1 700 000
Almanya	82	2 100 000
Fransa	50	1 470 000
Türkiye	73	90 230

STK'lar ve özellikle vakıfların gelişmesi hem demokrasiye hem de toplum dayanışmasına çok önemli bir destek sağlayacaktır. Hatta bu desteğin boyutu Türkiye'nin sınırları dışına taşarak uluslararası bir mahiyet kazanabilir. Kuruluşundan beri varlığını kesintisiz sürdüren derneklerimizden Kızılay nasıl ki hem ülke içinde hem de uluslararası alanda vazgeçilmez bir rol oynuyor, pek çok İslam ülkesi için de model oluşturuyorsa, aynı rolü oynamaya aday pek çok vakıf ve dernek ortaya çıkabilir.

Mesela Uluslararası Teknolojik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfının (UTESAV) Afrika'nın en fakir ülkelerinden Nijer'de yürütmüş olduğu proje bu konuda bize bir fikir verebilir. Vakıf Nijerde temel sağlık hizmetlerine yönelik bir gönüllü hareketi ile "Balık verme, balık tutmayı öğret!" sloganıyla yürütülen "Emanet Keçi" projesi başlatmıştır. Proje şöyle işliyor. Nijer Devlet yetkilileri tarafından tespit edilen ailelere; üç dişi ve bir erkek keçi 18 aylığına emanet veriliyor. 18 ay sonra altı ayda çift yavruyan bu keçilerden 18 ile 22 ay arasında yeni bir grup oluşunca zimmetle teslim edilen keçiler geri alınıp, tespit edilen başka bir aileye veriliyor. Nijerli yetim ve dullara bu proje kapsamında 6115 adet keçi emanet olarak teslim edilmiş ve 30.000'e yakın kişi bu yolla muhtaçlıktan kurtarılarak iş sahibi yapılmıştır (utesav.org.tr, 2010). Sağlık gönüllüleri hareketi ile de Türk doktorların Nijer'e 8 kez giderek binlerce insanı tedavi ettikleri, binlerce katarakt ve sair acil ameliyatlara yaptıkları bildirilmektedir.

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere yumuşak bir güç olan hayırseverlik kamu güçlerinin giremediği alanlara girebilir, yapamayacağı işleri yapabilir, geliştiremediği projeleri hem yapıp, hem de uygulayabilir.

Sonuç

Tüm insanların temel ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayacağı imkanları içinde barındıran dünyamızda, bir kısım devletlerin, uluslararası kuruluşların ve öznesinde insan olan yapıların yanlışları sebebiyle yoksulluk gibi, açlık gibi, temel ihtiyaçları karşılayamama gibi bir tehlike gittikçe yaygınlaşmakta ve her gün daha fazla insanın kapısını çalmaktadır.

Zenginler ile fakirler arasındaki uçurumu derinleştiren Batı'nın felsefesi ve ondan kaynaklanan kapitalist sistem ve onun ürününü olan tekeli küresel sermaye ve finans varlığını sürdürdükçe bu kutuplaşma devam edecek gibi gözükmektedir.

İmtiyazlı bir azınlığın aynı dünya içinde üretilen serveti tekeline alması, buna karşılık dünya nüfusunun yarıya yakının sefalet içinde yaşamasını önlemek için BM bünyesinde oluşturulan komisyonlar, uluslararası kuruluşlar, yardım vaadi yapan, borç sileceğini söyleyen devletler, ayrılan bütçeler, oluşturulan fonlar yetersiz kalmaktadır.

Bu durumu düzeltmek için hem ülkeler bazında, hem de uluslararası düzeyde ilave yeni adımlara ihtiyaç vardır. Bunun için hayırseverlik oldukça ikna edici yumuşak bir güçtür. Bu gücü hem ülke içinde hem de ülkeler arasında taşıyacak STK'lar kurulmasının teşvik edilmesi, faaliyetlerinin desteklenmesi uygun olacaktır.

Kapitalist sistemi de dünyanın tek ve alternatifsiz bir ekonomik programı olarak kabul etmek yerine insanlığın birikiminden, inanç ve değerlerinden süzülüp gelen servet paylaşırma modellerini incelemek, Türk-İslam medeniyetinin zenginler ile fakirler arasında kurmuş olduğu zekat, fitre ve sadaka gibi köprüleri dikkate almak ve sadakayı cari olarak medeniyetimizde kök salmış vakıf ve onu ayakta tutacak emlakı tekrar ayağa kaldırmak gerekir.

Kaynakça

- Alesina A. Dollar D. (2000) **Who gives foreign aid to whom and why?** Journal of Economic Growth; 5, 1; ABI/INFORM Netherlands, Global pg. 33.
- Anand S. and Segal P. (2006) **What do we know about global income inequality?** Department of Economics, University of Oxford and St Catherine's College, Oxford s. 62. from [http://siteresources.worldbank.org/intdecineq/Resources/What do we know about Global Income Inequality.pdf](http://siteresources.worldbank.org/intdecineq/Resources/What%20do%20we%20know%20about%20Global%20Income%20Inequality.pdf)
- Cural, Mehmet (2009) OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımının 1980 Sonrası Gelişimi ve Eşitsizliği Azaltıcı Müdahaleler, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi Ekim, 4(2),S. 74
- Dikhanov, Yuri (2005) **Trends In Global Income Distribution, 1970-2000, And Scenarios For 2015** World Bank
- Gökşen, Fatoş (), **Türkiye'deki Vakıfların Niteliksel Değerlendirmesi**, <http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/for>
- Huntington, S.P. (1993) **The Clash of Civilizations** Foreign Affairs, Summer, New York. <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/12/07/eko120.html>, Erişim Tarihi: 24. Mayıs.2010.
- <http://data.worldbank.org/topic/poverty>
- <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>, Erişim Tarihi: 24. Mayıs.2010.
- http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id Aylara gore faal dernek-saylar Ulaşım 12.08.2010
- <http://www.diyonet.gov.tr/turkish/dy/SiteHaritasi.aspx>.
- <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do> TÜİK haber Bülteni Sayı: 205 1 Aralık 2009 Erişim tarihi: 16.08.2010.
- <http://www.utesav.org.tr/?id=111> Erişim tarihi: 16.08.2010.
- http://www.vgm.gov.tr/_WordExcellPdf/2009_faaliyet_raporu.pdf s.33. Erişim tarihi: 12.08.2010
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Gini_katsayi Ulaşım 12.08.2010
- [http://www.worldbank.org/Global Economic Prospects and the Developing Countries](http://www.worldbank.org/GlobalEconomicProspectsandtheDevelopingCountries) 2001. Erişim tarihi: 16.08.2010.
- <http://web.worldbank.org/Wbsite/External/Topics/Extpoverty/Extpsia/0,,menuPK:490139~pagePK:149018~piPK:149093> the Site PK:490130,00.html erişim tarihi: 18.08.2010
- Kılıçbay, M. Ali (2009) www.newsweekturkiye.com/haberler, Erişim tarihi: 16.08.2010.
- Konukman Aziz, Çiftçi Cemil (2009) **"Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri"** Ekonomik Yaklaşım, Özel Sayı Gazi İİBF, Ankara, s. 59-83. [http://yaklasim.iibf.gazi.edu.tr/ciltler/19/Ozel Sayı/4.pdf](http://yaklasim.iibf.gazi.edu.tr/ciltler/19/OzelSayi/4.pdf)
- Meriç, Cemil (1978) **Mağaradakiler**, Ötken Neşriyat, İstanbul.
- Nowels L. (2005) Foreign Affairs, www.fas.org/sgp/crs/row/RS22032.pdf.
- Öztürk, Nazif (2010) **"Sosyal Siyaset Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları"**, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/osmanli_vakiflari.htm, Erişim tarihi: 24. Mayıs.2010.
- Rousseau, J.J. (1994) **Toplum Sözleşmesi**, (Çev. Vedat Günyol), Adam Yayınları, İstanbul.
- Sorokin, A.P. (1972), **Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefesi**, (Çev. Mete Tuncay), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Tofler, Alvin (1981) **Üçüncü Dalga** (Çev. Ali Seden), Altın Kitaplar yayınevi, İstanbul.
- Toynbee, A. (1980) **"Medeniyet Yargılanıyor"** (Tercüme:Ufuk Uyan), Yeryüzü Yayınları No:7, İstanbul.
- TÜSEV, (2006) **Sivil Toplum Ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006**, TÜSEV Yayınları No 40, İstanbul.
- Yayla, Atilla (2009) **Devlet Fetişizmi**, Zaman Gazetesi, 20 Kasım, İstanbul. <http://www.zaman.com.tr/arsiv>. Erişim tarihi: 16.08.2010.

BİR HALKLA İLİŞKİLER KALDIRACI OLARAK HAYİRSEVERLİK

Recep TAYFUN

tayfunr@baskent.edu.tr

Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi

Özet

İnsanlık her geçen gün artan bir biçimde, birlikte yaşamının getirdiği olumlu ve olumsuz gelişmelere farklı çözümler üreterek, sürdürülebilir ortak yaşam koşullarını geliştirme çabası sergilemektedir. Barınma, beslenme, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar, insanlığın hayatını sürdürmek için karşılamak zorunda olduğu vazgeçilmez temel ihtiyaçlar arasında bulunmaktadır. Zamanla toplumda daha iyi sosyo-ekonomik düzeye ulaşanlar –birey/kurum/kuruluşlar– ilişkide oldukları çevrelerin yaşam koşullarını dikkate alarak, toplum hayatında sürdürülebilir bir iyileşmeyi, kendi maddi ve manevi dünyaları için bir zorunluluk olarak görmeye başlamışlardır.

Günümüzde bireysel düzeyde gerçekleşen yardımların zamanla yerel boyuta, daha sonra geniş bölgesel ve ulusal boyuta taşınması, dikkate değer bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yardımlaşmanın bireyselden uluslararası düzeye doğru giderek kapsam kazandığına izlendiği bu değişim, sınırları daha geniş, uygulaması daha rasyonel yardım faaliyetlerinin kurumsallaşmasını ortaya çıkarmaktadır. İnsanlık tarihi dikkate alındığında izlenen bu yardımlaşma evrimi, ulusal düzeyde de benzer iyileşmelerin yapılması gerektiğine ilişkin ilham vermektedir.

Hayırseverlik kapsamında gerçekleşen tüm bu girişimlerin en güçlü yönleri, kurumsal itibarın sağlanması ve hedef kitle ile etkin bağ kurmak, hevesli bir iş gücünü çekmek ve korumak; özellikle yerel toplumlarda toplumsal konular üzerinde bir etki bırakmak ve halkla ilişkiler faaliyetleri kapsamında mevcut kurum sosyal girişimlerine **kaldıraç görevi** yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Hayırseverlik, Halkla İlişkiler, Sosyal Sorumluluk

PHILANTHROPY AS PUBLIC RELATIONS LEVERAGE

Abstract

With every day the humanity is showing the effort to improve the sustainable living conditions by creating new solutions to the both positive and negative outcomes brought by the co-existence. The indispensable basic needs for the humans to continue their survival includes; housing, nutrition, education, health and etc. The -individuals/institutions- in the society, who gained better socio-economic conditions over time, by taking in consideration of the living conditions of their surrounding, started seeing sustainable improvements as an obligation to their material and moral world. The fact that; aid activities are evolving from individual level to a local level then to a larger regional level, from there to an international level, is an important case which deserves our attention. The evolution of the aid activates from individual to more extensive international levels creates, rational aid activates with larger area of effect to institutionalize. When the history of the humanity is considered, this evolution on the aid activates inspires a need for a similar improvements on national level. The strong sides of enterprises carried out under philanthropy, providing a institutional reputation and establish a effective bond between target group, drawing attention and keeping a motivated work force; **acts as a leverage** especially in local communities, to leave a impact on social matters and social enterprises made by existing institutions within their public relation activities.

Keywords: Philanthropy, Public Relations, Social Responsibility

Vermenin asıl sevinci, alanın da sevincini hayal edebilmekten gelir.
Adorno (2007: 46)

Giriş

Günümüzde sürdürülebilir ortak yaşam koşullarını geliştirme çabası, kurumların öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Çevresiyle sürekli ilişki ve etkileşim içinde olan kurumlar, çeşitli yöntemler kullanarak hedef kitleleri ile aralarında yeni ilişki biçimleri geliştirme eğilimi göstermektedirler. Hem kurum içi hem de kurumun çevresi ile olan ilişkilerinde, alınan geri bildirimlerin değerlendirilmesi kurumların varlığı açısından yaşamsal öneme sahiptir. Halkla ilişkiler alanında yaşanan gelişmeler, tarihi süreçte geri bildirimlerin daha fazla dikkate alınmasının ve kurumun kendisini bu yönde geliştirmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Halkla ilişkiler uygulamalarının dönemsel ve sınırlı iyileştirmeler yerine, geniş kapsamlı ve sürdürülebilir bir disiplin anlayışı ile birlikte toplumsal yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkı sağlama sorumluluğu bulunmaktadır.

Bu sorumluluk, insanlık tarihi kadar derin bir geçmişi olan ve özünde dayanışma, paylaşma ve yardımlaşmanın var olduğu hayırseverliği (*philanthropy*) öne çıkarmaktadır. Hayırsever çabaların insanlık

tarihindeki yeri eskidir. Hayırseverlikle ilgili faaliyetleri yakından incelemek, bireylerin, toplumların ve devletlerin karakterlerine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. İmparatorlukların hayırseverliklerinin incelenmesi, hükümdarların bu uygulamalar yardımıyla, kaynakları nasıl kullanıp düzenlediğine, kaynakların akışını nasıl yönlendirildiğine ve bu yolla ortaya çıkan kurumlar aracılığıyla tebaalarını nasıl yönettiğine ışık tutmaktadır (Singer, 2002: 6). Bacon tarafından insanoğlunun mutluluğunu istemek anlamında kullanılan *hayırseverlik-philanthropy* (1983: 59), topluma, toplumu meydana getiren bireylere ve toplumu var eden kurumlara yaşanabilir bir ortam için sosyal bir sorumluluk yüklemektedir.

Sosyal sorumluluk, kurumların dış ilişkilerinin bir parçası olarak (Okay ve Okay, 2007: 513), kurumun halkla ilişkiler fonksiyonuna sahip olması için iyi bir sebep haline gelmiştir. Modern halkla ilişkiler çalışanı kuruluş içerisinde halk adına enikonu bir ombudsman gibi görev yapmaktadır (Grünig ve Hunt, 1984: 47). Son yıllarda örgütlerin, gelişen sosyal sorumluluk bilincinin bir yansıması olarak “Hayır İşlerine Yönelik Pazarlama”(Frankental, 2001: 20), “Kurumsal Hayırseverlik, Kurumsal Bağış, Toplumsal Bağış” (Kotler ve Lee, 2008: 48), “Sosyal Adalet için Hayırseverlik” (TÜSEV, 2006: 11) adı altında hayırseverlik uygulamalarına sistemli olarak yöneldikleri görülmektedir.

Geçmişte görünen uygulama ve örneklerin aksine günümüzde hayırseverlik faaliyetleri kurumsal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Kurumsal hayırseverlik, bir kurum tarafından bir hayır kurumuna ya da bir sosyal amaca, çoğunlukla nakit yardımı, bağışlar ve/veya mal ve hizmetler şeklinde yapılan doğrudan bir katkıdır. Kurumsal sosyal girişimlerin içerisinde en geleneksel olanıdır. Bireysel bağış yapanların katkılarından gelen gelirler ile harcamalar arasındaki boşluğu doldurarak kar amacı gütmeyen kuruluşlar için hayati bir önem taşımaktadır (Kotler ve Lee, 2008: 141).

Günümüzde kurumlar, içinde buldukları toplumsal yapıyı insani gayeleri hedef alan uygulamalarla geliştirme sorumluluğu taşımaktadırlar. Bireysel düzeyde gerçekleşen yardımların zamanla yerel boyuta, daha sonra geniş bölgesel ve ulusal boyuta taşınması, dikkate değer bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yardımlaşmanın bireyselden uluslararası düzeye doğru giderek kapsam kazandığının izlendiği bu değişim, yardımlaşmaya dair yaşanan olumsuzlukları önemli oranda gidererek; daha organize, sınırları daha geniş, uygulaması daha rasyonel yardım faaliyetlerinin kurumsallaşmasını ortaya çıkarmaktadır. İnsanlık tarihi dikkate alındığında izlenen bu yardımlaşma evrimi, ulusal düzeyde de benzer iyileşmelerin yapılması gerektiğine ilişkin ilham vermektedir.

Hayırseverlik ve Tarihsel Geçmiş

Uluslararası sivil toplum literatürüne yerleşmiş bir kavram olan filantropi (*philanthropy*) kelimesinin kökeni Yunancadır. Etimolojik olarak *philanthropy* kavramı “*philos*” “aşk” ve “*anthropos*” “insanlık” anlamına gelen iki kelimeden oluşmaktadır. “*Philanthropy*”, “*love for mankind*”, “insan sevgisi”, “insanlığı sevmek”, “insanlığa hizmet etmek” anlamlarına gelmektedir. Modern anlamda yardımsever faaliyetlere öncülük eden girişimler antik çağ döneminde Ortadoğu’da, Yunanistan ve Roma’da görülmüştür. İÖ 4. yüzyılda antik Yunan’daki Platon Akademisi öncülüğünde başlatılmış, dini motifli olarak İslami vakıflar ve Hıristiyan Kilisesi aracılığıyla yaygınlaştırılmıştır. Sonrasında 17. ve 18. yüzyılda tüccarlar saygın değerler için organizasyonlar kurmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren varlıklı kişiler servetlerini sanat, eğitim, sağlık ve kamu politikalarına destek veren vakıflar kurarak yardımseverliğin kurumsal bir yapı kazanmasına zemin hazırlamışlardır. (Capek and Mead, 2006: 1; Britannica, 2010; Merriam-Webster, 2010; TÜSEV, 2010).

Bacon, “*iyilik*” üstüne yazdığı denemesinde “*philanthropy*” kavramını insanoğlunun mutluluğunu istemek anlamında kullanmaktadır. İnsanlık anlamına gelen “*humanity*” sözcüğünün bu anlamı açıklamada güçsüz kalacağını vurgulamaktadır. Böyle bir eğilimin insan erdemleri arasında en yücesi olduğunu kabul eder. Kavramın karşıtı olarak da insanlara zarar veren anlamında “*misanthropy*” kavramını kullanmaktadır (Bacon, 1983: 59).

İngilizce karşılığı “*philanthropy*” olan bu terimin Türkçedeki karşılığı hayırseverlik olmakla birlikte, kelimenin tam anlamını karşılamamaktadır. Dilimizde hayırseverlik, çoğunlukla tarihi gelişimi sebebiyle bireylerin dini, vicdani ve/veya duygusal güdülerinden hareketle yaptıkları yardım faaliyetlerini çağrıştırmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde *philanthropy* terimi bu çağrışımlardan daha fazlası olmak üzere, birey ve kurumların içinde buldukları toplumların refah seviyesini yükseltmek amacıyla (çoğunlukla sivil toplum kuruluşlarına ve stratejik bir plan dâhilinde) bağışta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır (TÜSEV, 2006: 11).

Modern tanımlamalara kavramın, bir kişinin veya grubun ortak faydayı ileriye götürmek ve yaşam koşullarını iyileştirmek için yaptıkları gönüllü bağışlar yönlerine vurgu yapmaktadır. Yaygın ifadesiyle hayırseverlik (*philanthropy*), vaktini, yeteneğini ve sahip olduğu değerleri toplumsal yaşamın varlığı ve devamını sürdürmeye adanmıştır. Bugünün ABD’inde hayırseverlik, sadece verme ile ilgili olmayıp aynı zamanda birçok nedenle toplumun yaşam kalitesini geliştirmeye ilgi duyan yaygın bir vakıflar ağı, kurumsal bağışçılar ve bağışçı bireyleri de içine almaktadır. Bu anlamda bir kurumsallaşmayı ifade etmesi kaynağını ABD’de bulsa da, bugün uluslararası üçüncü sektör hayırseverlik (*philanthropy*) kavramını, kar amacı gütmeyen kuruluşlara vakıf ve şirketler tarafından yapılan para yardımı için kullanmaktadır. Bu tür verme biçimi sıklıkla düzenli hayırseverlik (*philanthropy*) ve bağış olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulama, insan sevgisini öne çıkaran yaklaşımıyla da medeniyetin anahtarı olma özelliği taşımaktadır (Sulek, 2010; TÜSEV, 2010).

Yardımseverlik (philanthropy) kavramına ilişkin akademik çevreler tarafından yapılan tanımlamalarda kavramın farklı özellikleri öne çıkarılmıştır. John W. Gardner, “*kamu yararı için kişisel girişimler*” yönünü, Robert Payton, “*kamu yararı için yapılan gönüllü eylem*” özelliğini, Lester Salamon, “*kamusal amaçlara yönelik özel değerlerin ve zamanın harcanmasını*” ve Robert Bremmer ise “*insan yaşamının kalitesini artırma amacını*” vurgulamışlardır. Yapılan farklı tanımlardan da anlaşılacağı gibi yardımseverlik (philanthropy), çok yönlü bir kavramdır. Ortak özellikler dikkate alınarak bir tanımlama yapılacak olursa, “*insanlığın yaşam kalitesini artırmaya odaklanarak, kamu yararı amacıyla gerçekleştirilen kişisel ve özel girişimler*” şeklinde bir tanımlama kapsayıcı olacaktır. Çağdaş yaklaşımlar kavramı dar kapsamlı ele almakta ve belli boyutlara odaklanmaktadır. Geniş bir yorumlama, kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Kavramın anlamına ilişkin evrim, klasik ve modern dönemler arasında benzer tarihi bir yörüngede bulunmaktadır. Ancak hangi dönemde olursa olsun hayırseverlik kavramına yüklenen anlam, dönem kültürel barometresi olarak okunacaktır (Sulek, 2010a). Tarihsel süreç kapsamında toplumlardan –*bireysel, kurumsal ve toplumsal*– dayanışma ve yardımlaşma bilinç düzeyini yansıtabilir.

Ülkemizde Hayırseverliğin Tarihsel Geçmişi

Türk toplumu açısından bakıldığında ise, yardımlaşma olgusunun çok eskiye dayanan köklü bir geçmişi ve geleneğinin olduğu görülmektedir. Yardımlaşma kavramı önemli ölçüde dinî ve ahlakî bir davranış ve tutum olarak kültürümüzde yerini almış, toplumsal değişimle beraber kendisini işlevselleştirmiştir. Özellikle kentleşmenin son elli yıldır kendini daha çok sosyolojik sorunlar yumağı olarak hissettirmesi, yoksulluk olgusuna bakışı farklılaştırmış ve yaşanan bu değişim süreci hayırseverlik uygulamalarında da yeni arayışlara gitmeye neden olmuştur.

Tarihsel geçmişi, İslami gelenekler, geçiş dönemindeki yasal çerçeveler ve bireylerin ve vakıfların güncel uygulamaları hepsi birlikte, günümüz Türk hayırseverlik olgusunun kendine özgü yapısını oluşturmaktadır (TÜSEV, 2006: 11). Montaigne, ünlü “Denemeler” adlı eserinde Türklerin hayırseverliğinden övgüyle bahsederken, özellikle sağlık konusundaki uygulamalara vurgu yapmaktadır (2006: 145). Yardımseverliğin kurumsallaşmasına katkı sağlayan ve bu bilinci günümüze kadar başarıyla taşıyan Türk vakıfları, yüzyıllar boyunca millet hayatında sosyal yapının her türlü sarsıntı ve örselenmelerden korunmasına yardımcı olmuştur. Bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışma yoluyla karşılıklı sevgi bağlarının kurulmasına yönelik çalışmalarından dolayı, vakıfların ülkenin en yaşamsal konularına geniş ölçüde etkili hizmetleri dokunduğu apaçık ortadadır (Özdemir, 1997:312).

Yardımlaşmanın anlamını ve değerini vurgulayan örnekler günlük yaşamın hemen her anında ve alanında kendini hissettirmektedir. En insancıl davranış, der Nietzsche, bir insanın utanmasını önlemektir (2005: 34). Türk toplumunun dini, ahlaki ve geleneksel değerleri açısından yapılacak yardımların, yardımı alanları incitmemesi ve rencide etmemesi için gizli yapılmaları önemlidir. Günümüzde nadiren istismar örnekleri yaşansa da, temel toplumsal dinamikleri dikkate alan bilinçli ve kurumsal yardımsever uygulamalar bulunmaktadır. Türk tarihi bu tür örnekler açısından zengin bir geçmişe sahiptir. Çarpıcı örneklerden birisi de, geçmiş dönemde var olan ve Türk mahallelerinin birer centilmenlik anıtı olarak tarihe geçen “*Sadaka Taşı*” uygulamasıdır (Unver, 1967: 12). Eski İstanbul’da yardımların en göze batmayanı “*sadaka taşları*” kullanarak gerçekleştirilirdi. Bu taşlar bir buçuk-iki metre yüksekliğinde mermerden yapılır ve üst kısımlarının ortasına çanağa benzer bir oyuk açılır, sadaka verenler parayı buraya bırakırlardı. İki metrelik taşların yanında, tepesine rahatça ulaşılabilmesi için birkaç basamak bulunurdu. Taşın yanına gelenlerin ihtiyacı nedeniyle para almak ya da maddi durumuna göre para bırakmak için geldiğini anlamak zordu. İhtiyacı olanlar taşın yanına para almaya gelir ama bırakılan miktarın tamamını değil, ihtiyaçları olduğu kadarını alırlardı. 17. yüzyıl İstanbul’unu anlatan bir Fransız gezgin, üzerinde para bulunan bir taşta tam bir hafta boyunca kimsenin gelmediğini yazmıştı (Bardakçı, 2000).

Tarihi süreçte, uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ülkemize de yansımıştır. Özellikle son birkaç on yıl içerisinde özel vakıf girişimciliği sayesinde, eğitim başta olmak üzere, sağlık, kültür ve sosyal yapıyla birlikte sivil toplum alanını destekleyen sosyal dayanışma ve yardımlaşma örneklerine rastlanmaktadır. Yardımların belirgin bir sistemattikten uzak ve düzensiz olarak, belli alanlarda ve bireysel girişimlerle sınırlı kalması bu yöndeki çabaları hızlandırmış ve öncülerli yüklenmiştir. Zaman içinde yaşanan sorunlar alana ilişkin kalıcı çözümlerin ancak devlet eliyle ve düzenlemesiyle gerçekleştirilebileceği duygusunu öne çıkarmışsa da, son dönemde gerçekleştirilen girişimler sayesinde hayırseverliğin hem bireysel, hem de kurum/kuruluşların desteğiyle birlikte sürdürülmesinin olabildiğini ortaya koymaktadır.

Günümüzde Hayırseverlik Anlayışı ve Uygulamaları

Yaşanan toplumsal köklü değişimlere paralel olarak hayırseverliğin özendirilmesi, geleneksel değerlerin hızla yok olduğu ve hızla yoksullaşan bir dünyada ayrı bir önem taşımaktadır. Bireysel düzeyde kaldığı sürece hayırseverliğin, istenilen oranda etkileyici güce sahip olması mümkün görünmemektedir. Hayırseverliğin kurumsallaşması ve yerleşik bir nitelik kazanması, uygulamaların yaygınlaşmasına ve kurumların uygulamalarında bu alana ilişkin planlı girişimlerde bulunmasına bağlıdır.

Günümüzde hayırseverlik, geçmişteki nakit bağışlara odaklanmış geleneklerden koparak, ürün, hizmet ve teknik bilirkişilik sağlamayı; olanakların, dağıtım kanallarının ve (atıl) donanımın kullanımına izin vermeyi kapsayan daha yaratıcı bağış stratejilerine kadar uzanmaktadır. Hayırseverlik kapsamında

geçekleşen tüm bu girişimlerin en güçlü yönleri, kurumsal itibarın sağlanması ve hedef kitle ile etkin bağ kurmak, özellikle yerel toplumlarda toplumsal konular üzerinde bir etki bırakmak ve mevcut kurum sosyal girişimlerine **kaldıraç görevi** yapmaktır (Kotler ve Lee, 2008: 169). Bu tür uygulamalar, **iki yönlü simetrik model** bağlamında halkla ilişkiler açısından taşıdığı önem yanında, 21. yüzyılda örgütlerin rekabet üstünlüğü için göz önünde bulundurmaları gereken en önemli kaynaklardan olan sosyal sermaye değeri – örgütün çevresiyle kuvvetli sosyal bağlar kurması– (Green, 2006: 152) olarak da dikkat çekmektedir.

Daha küçük ölçekli yerleşimlerde ve yüz yüze ilişkiye dayanan geleneksel toplumsal yapılarda yardımlaşma faaliyetleri, aşırı bir örgütlenmeyi gerektirmeden gündelik hayat içinde çözülmektedir. Ancak yüz yüze ilişkilerin oldukça azaldığı ve iletişimin daha çok kitle haberleşme araçlarıyla gerçekleştiği günümüzde, birbirini yakından tanımayan ve sorunlarını bilemeyen insanların, yardımlaşma konusunda – *Pakistan’da yaşanan sel felaketi örneğinde olduğu gibi*– daha organize bir yapıya ve kurumsallaşmaya ihtiyacı bulunmaktadır. İhtiyaca yönelik uygulamalar, vermenin gücünün keşfine dair katkı sağlayacaktır. Verme güdüsü bütün insanlarda ortak; fakat hayata geçirilmesi özgül kültürel koşullarda gerçekleşir (Singer, 2002: 15). Hayırseverlik verme güdüsünün hayata geçirilmesindeki en önemli araçtır. Vermeyen insanın en vazgeçilmez yetilerinde körelme oluşur (Adorno, 2007: 47).

Yurtdışında 1993/1994 yıllarında yapılan kıyaslamalı tüketici anketinin sonuçları, kurumların bir sosyal amaca bağlanmalarının önemli yararlar sağlayacağını ortaya koymaktadır. Ankete katılanların yüzde seksen dördü, dünyayı daha iyiye götürmek amacıyla faaliyette bulunan kurumlar hakkında daha pozitif bir imaja sahip olduklarını belirtmişlerdir (Kotler ve Lee, 2008: 11). Bireylerin içinde buldukları koşulların iyileştirilmesi yönünde verilen uğraşlar bir yandan bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine yardımcı olmakta, diğer yandan çalışanların yaptıkları işten tatmin duygularını artırmaktadır.

Günümüzde çalışanların iş yaşamından beklentileri önemli bir değişiklik göstermektedir. Geçmişte çalışanlar daha çok elde ettikleri gelire göre işlerini değerlendirirken, günümüzde manevi değerlerin etkisi de önemli olmaktadır. Çalışanlar sahip oldukları işlerin kendileri için ne kadar anlamlı olduğuna, işin topluma olan katkısına daha çok dikkat etmektedirler. Çalışanlar işlerini anlamlı buldukları, mutluluk düzeyleri de artış göstermektedir. Dolayısıyla, çalışanlar işlerinden “iyi iş”in özelliklerini talep etmektedirler. İyi işin özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan bir araştırmada katılımcılar iyi işi, diğer insanların yaşamlarına katkıda bulunan, topluma hizmet eden kalitesi ve sosyal sorumluluğu yüksek bir iş olarak tanımlamışlardır (Güler ve Emeç, 2009: 77).

Kurumsal hayırseverlik kapsamında güçlü bir eğilime sahip olan ve faaliyet gerçekleştiren kurumların daha uzun süre hayatta kaldıkları ifade edilmektedir. Hayırsever faaliyetlerde bulunmak kurumun yaşamsal fonksiyonlarını desteklemektedir. İş dünyasında sosyal sorumluluk uygulamalarına ilişkin araştırmalar yapan ve kar amacı gütmeyen bir kurum niteliği taşıyan BSR (*Business for Social Responsibility*), hayırsever faaliyetler gerçekleştiren kurumların bir dizi olumlu kazanım ve destek elde ettiğini belirtmektedir. Marka konumunda güçlenme, güçlü kurum imajı oluşturma, çalışanların aidiyet duygusunu geliştirme ve motive etme bunların arasında özellikle dikkat çekmektedir (Kotler ve Lee, 2008: 11).

Ülkemizde sürdürülen hayırseverlik uygulamalarına ilişkin kamuoyunun bakış açısını sunan bir araştırma ise “Türkiye’de Hayırseverlik” başlığı altında TÜSEV (*Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı*) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin “hayırseverlik” ve “yardımlaşma” kavramlarını algılamaya biçimlerine ilişkin ilginç sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir (TÜSEV, 2006: 17–18).

Yoksullara yardım sorumluluğu; görüşülen kişilerin büyük bir bölümü yoksullara yardımın devletin görevi olduğunu bildirmekte ve bu bağlamda özel hayırseverlik girişimlerine çok fazla sorumluluk yüklememektedirler.

Bağış yapma eğilimleri; bağışlarda kurumsal aracılık çok düşük orandadır. Bireyden bireye doğrudan yapılan yardımlar yaygındır. İnsanlar, yoksul akrabalara, komşulara ve yakın çevrelerindeki insanlara doğrudan yardım etme eğilimindedirler.

Hayırseverliğin özendirilmesi; kendisiyle görüşülenler, hayırseverliğin özendirilmesi konusunda topluma hizmet etme (kamu yararı) yükümlülüğünü vurgulamaktadırlar.

Uluslararası düzeyde Birleşmiş Milletler, Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Kurumsal Hayırseverlik konularının üzerinde aktif bir şekilde durmaktadır. UNDP, temel hedefini Türkiye’nin kalkınma yolunda karşılaştığı zorluklara pratik çözümler bulabilmek olarak belirtmektedir. UNDP hâlihazırda kalkınma için iş dünyasından ortaklarını arttırmaya yönelik olarak “Kalkınma için İş Sektörü ile Ortaklık Projesi”ni yürütmektedir. Program aynı zamanda şirketlere Birleşmiş Milletler saygınlığının da desteğiyle kendilerini daha iyi sunmaları için olanak tanıırken, özel sektörde kalkınma ile ilgili konularda daha aktif rol almasını öngören Küresel İlkeler Sözleşmesi’nin teşvik edilmesini ve sözleşmeyi imzayanların sayısının artırılmasını da amaçlamaktadır. Hazırlanan projelerde “yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir kalkınma” temel alanlar arasında sayılmaktadır. Yardımsever yapı açısından gelişme önceliklerine bakıldığında, şirketlerin pozitif dinamikler yaratmaya zorlayacak daha geniş ekonomik ve sosyal roller oynamaları sağlanmalıdır. GfK Grubunun ve Capital Business Dergisi’nin ortaklığı ile hazırlanan 2007 yılı araştırmasında, toplumun şirketlerden eğitim, ardından sağlık ve sırasıyla çevre ve aile içi şiddet konularında destek ve çaba harcamalarını beklediği ortaya konulmuştur. Eğitimin, kurumsal gündemin ilk konusu olmasının yanında

işsizlik, etik davranışlar, sosyal güvenlik ve sağlık konuları da şirketler tarafından önemsenmektedir (KSSD, 2008: 8–9).

Hızlı büyüyen bir özel sektörün varlığı ve yabancı şirketlerin kamu yararını desteklemeye olan bağlılığı Türkiye’de yerli kurumsal hayırseverlik (*philanthropy*) için güçlü bir potansiyel oluşturmaktadır. Buradaki zorluk, sivil toplum kuruluşlarına fon sağlama ve bağış yapma konusunda düzenli uygulamaların eksikliğidir. Bağış mekanizması bir kurumun halkın desteğini kazanması için gerekli alt yapıyı oluşturur. Resmî ve belirlenmiş bir sürecin yokluğunda, karar almaya, kaynak tahsisine ve değerlendirme işlemine rehberlik edecek kriterler oluşturulmadan kurumsal bağış fiili, riskli hale gelir. En iyi ihtimalle, bir defaya mahsus ve rast gele yapılmış bir bağış olarak kalır; en kötü ihtimalle de bağış yanlış kullanılmış olur ve kurum olumsuz deneyimin ve kötü sonuçların etkisiyle sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmayı bırakır (Bikmen, 2003).

Kurumların hayırsever girişimlerinin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla hayata geçirilmesi, kamu ve özel sektör işbirliğini güçlendirmesinin yanı sıra sivil toplumun sürece çok yönlü desteği nedeniyle katılımcı demokrasi anlayışına işlevsellik kazandıracaktır. Sivil toplum, toplumsal değişime uyum konusunda hem bireysel hem de kurumsal anlamda destek vermektedir. Horkheimer’ın “*tarihi birleştiren acidır*” sözü (Horkheimer, 2008: 37), sivil topluma, büyük sorumluluklar yüklemektedir. Sivil toplumun öngörü yeteneğini, örgütlü bir anlayışla sistemleştirilmesi, bu acıların tekrar yaşanmasının engellenmesine katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda yeni bir toplumsal bilincin oluşumuna da zemin hazırlayacaktır. Bu bilinç, bir yandan birey–devlet ilişkilerine çağdaş bir görünüm kazandırırken; diğer yandan halk desteği olarak ortama yansıyacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının desteği de alınarak gerçekleştirilen çözüm arayışları, toplumsal yaşamın ve dayanışmanın dinamiklerini güçlendirmesinin yanı sıra sivil toplum ve demokrasi bilincinin yerleşmesine ve gelişimine de yaşamsal katkılar sağlayacaktır.

Hayırseverlik konusunda kurumların geçirdiği değişim süreçleri dikkate alındığında, tüm kesimlerin aynı düzeyde uyum göstermesi zordur. Bu süreci kısaltmak ve sağlıklı bir görünüm kazandırmak, sivil toplum bilincinin yaygınlaşması ile mümkündür. “Tam olarak işleyen bir sivil toplum, zamanla çoğulcu ve katılımcı bir toplum haline dönüşmekte, oluşan ortamda gelişen sivil kuruluşlar, değişimlere karşı var olan direnci azaltabilmektedirler” (Atar, 1997: 98).

Hayırseverlik uygulamalarının kurumsallaşmasının önündeki engellerden birisi de, kurumların alana ilişkin program ve politikalarının yetersizliği konusudur. Yaygın uygulama genellikle şirketlerin belirledikleri sivil toplum kuruluşları ile çalışması ve belli projelere sponsor olunması şeklindedir. Bu durum hakla ilişkiler birimlerinin özgün projeler hazırlamasını da güçleştirmektedir.

Bir diğer hassasiyet, sosyal güvenliğin boş bıraktığı alanı dolduran ve herhangi bir karşılığı olmaksızın yapılan sosyal yardımlar konusundadır. Yardım toplama Türkiye’de birçok kamu kurum ve kuruluşu ile sivil toplum örgütleri aracılığı ile sürdürülmekte, bu dağınık yapı ise yardımların etkin ve amacına uygun bir şekilde yürütülmesine engel olmaktadır (DDK, 2009: 46). Hayırseverlik uygulamalarının kurumsallaşmasını sağlamak ve etkinliği artırmak önemli değerlerin varlığını gerekli kılmaktadır. Sağlıklı, kalıcı ve sürdürülebilir bir yardımseverlik bilincinin varlığı, kurumların halkla ilişkiler uygulamalarında öne çıkan **sosyal sorumluluk** ve **kamu yararı** kavramlarına yüklenen değerle birlikte anlam kazanacaktır.

Halkla İlişkiler, Sosyal Sorumluluk ve Kamu Yararı

Toplumsal alanda çok hızlı ve köklü değişimlerin yaşanması, rekabet koşullarının ağırlaşması, talep ve beklentilerin artışı, yeni kavram ve değerlerin çalışma hayatını şekillendirmeye başlaması kurum ve kuruluşları, halkla ilişkiler kapsamında değerlendirilen günün koşullarına uygun, geçerliliği olan politika ve planlar üretmeye zorlamaktadır. Bu faaliyetler, kurumsal sosyal sorumluluk, kamu yararı ve kamusal meşruiyet elde etmede önemli rol oynamaktadır.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında, hayırseverliğin zengin ve yoksul arasındaki gelir farkını azaltmanın bir yöntemi olarak toplumun gelişmesinde önemli bir rol oynadığı belirtilebilir. Halkla ilişkiler uygulamaları açısından toplumsal kalkınma ve gelişim, bir yandan, kurumların içinde buldukları çevreyle ilişkilerinde temel yaklaşım olarak dikkat çekerken; diğer yandan, kurumların hizmet sundukları toplumla aralarında iki yönlü bir iletişim varlığını/gerekliliğini ortaya koymaktadır. Hedef kitlenin önemini ve kamunun taleplerini gerçekleştirilmeden bir kuruluşun başarılı olamayacağı bilinmektedir (Okay ve Okay, 2007: 189). Günümüzde kuruluşun toplumsal sorumluluğuna çağdaş halkla ilişkilerde daha fazla önem verilmektedir. Eğer bir organizasyon, hedef kitlelesine karşı toplumsal bir sorumluluk üstlenmiyorsa, onun halkla ilişkilerin fonksiyonlarına da ihtiyacı yoktur (Grunig ve Hunt, 1984: 52).

Halkla ilişkiler birimleri organizasyonlar içerisinde, organizasyonun hedefleri ve faaliyetleri için kamusal ilgiyi çekmeye ve bunların kamusal tanınırlığını sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunu sosyal çevrenin anlayışını elde etmek için gerçekleştirirler (Okay ve Okay, 2007: 96). Halkla ilişkiler sosyal sorumluluğun uygulamasıdır. Sosyal sorumluluk bir kuruluşun halkla ilişkiler fonksiyonuna sahip olması için iyi bir sebep haline gelmiştir. Modern halkla ilişkiler çalışanı kuruluş içerisinde halk adına adeta bir ombudsman gibi görev yapmaktadır (Grunig ve Hunt, 1984: 47). Kurumların varlığını etkili bir şekilde sürdürülebilmeleri, oransal üstünlük sağlayabilmeleri, onay ve rıza elde edebilmeleri ancak sosyal sorumluluk anlayışını bir **halkla ilişkiler** politikası olarak benimsemeleri ve bu doğrultuda çeşitli projeler planlayıp uygulamaya geçirmeleriyle mümkün olabilecektir (Biber ve Tansel, 2009: 662). İşletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetleri iletişim odaklı

yürütülen faaliyetlerdir. Sorumluluğu üstlenen departmanın kampanya hazırlanması, uygulanması ve ölçülmesi konusunda bilgi sahibi olması gerektiğinden, çalışmaların halkla ilişkilerin faaliyet alanında sürdürülmesi (Geçikli, 2008: 170), daha etkin sonuçların alınmasını ve gelişmelerin değerlendirilmesini kolaylaştırır.

Grunig ve Hunt'a göre, bir örgütün halkla ilişkiler fonksiyonuna sahip olması için, kamusal ve sosyal sorumluluk başlıca neden haline gelmiştir. Sosyal sorumluluğun halkla ilişkiler açısından taşıdığı değeri anlamayan en iyi aracı "**iki yönlü simetrik halkla ilişkiler iletişim modeli**"dir. İki yönlü simetrik modelle, iyi planlanmış iki yönlü bilgi akışıyla hem kurum hem de paydaşların tutum ve davranışları değiştirilebilir (Clark, 2000: 312). İki yönlü simetrik halkla ilişkiler modeline dayalı iletişim her iki taraf açısından da dengeli bir iletişimdir. Hedef kitlenin görüşleri alındığında ve ihtiyaçları belirlendiğinde, kuruluşun kendisini buna göre biçimlendirmesidir. İletişim simetrik olduğundan kuruluşların aldıkları kararların isabet derecesi de artmaktadır. Hedef kitlenin görüşlerini değerlendirmesi ve kuruluşun sosyal sorumluluğunu uygulaması açısından, 21. yüzyılın çağdaş halkla ilişkiler anlayışını ortaya koymaktadır (Okay ve Okay, 2007: 187-192).

Sosyal sorumluluğu, "kuruluşların karar vermeden önce, kamu üzerinde yapacağı etkinin etrafılı biçimde düşünülmesi" olarak özetleyen tanım (Peltekoğlu, 1993: 42), kuruluşun hedef kitlesine iletilmesi alınan geri bildirim önemi de vurgulamaktadır. Kuruluşun, tüm sosyal paydaşlarıyla bütün ilişkilerinde göz önünde bulundurduğu sosyal sorumluluğun gereği olarak (Okay ve Okay, 2007: 508), alınan geri bildirimler kuruluş tarafından hem değerlendirilmekte hem de kuruluş kendine kamunun beklentilerine göre yön vermektedir. Geniş anlamda toplumsal, dar anlamda kuruluşun hedef kitlesinin beklentilerinin öğrenilmesi, uygun çözümler üretilmesi ve hazırlanan projelerin uygulanması aşamalarında yönetimin nihai kararlarını belirlemesi açısından halkla ilişkiler görevlilerine de önemli sorumluluklar yüklemektedir.

Sosyal sorumluluk ve hayırseverlik (*philanthropy*) uygulamaları açısından **kamuoyu** kavramı benzer bir anlama karşılık gelmektedir. Bu kavramla birlikte ele alınan değer salt kamu kavramı değil, aynı zamanda halkla ilişkiler açısından *sine qua non* özellik taşıyan **kamu yararı** kavramıdır.

Bir halkla ilişkiler faaliyetinin yapılmasının nedeni kamu yararına hizmet etmektir. İdeal olarak halkla ilişkiler faaliyeti, kuruluşla hedef kitlesi arasında karşılıklı yarar sağlamaktadır (Okay ve Okay, 2007: 9). Hayırseverlik tanımlarında öne çıkan kamu yararı kavramı, halkla ilişkiler açısından da benzer bir anlam taşımaktadır.

Halkla ilişkiler, ilk bakışta bir örgütün, malın veya hizmetin tanıtımı şeklinde algılsa da, Habermas'a göre (2003: 327) **kamu yararı** öne sürülerek yürütülen bu tür çalışmaların işlevi; bir malın veya hizmetin tanıtılıp satılmasının daha da ötesine geçerek, firma veya sektör adına siyasal kredi sağlamakta ve onlara kamusal otoriteye duyulan türden bir hürmet kazandırmaktadır. Günümüzde hızla büyüyen örgütlerde yetkinin merkezileşmesi, işbölümünün insanı yeri kayca doldurulabilir değersiz bir nesne haline getirmesi, farklı uzmanlık alanlarının kendi dilini yaratması ve kitlelerin bu dili anlayamaması sistem içerisinde kutuplaşmaya neden olmaktadır (Horkheimer ve Adorno, 1996: 132).

Halkla ilişkilerin, kuruluş-çevre ilişkilerini kamu yararı etrafında birleştirmesi ve bu ilişki içinde sorunlara yanıt vermeye çalışması, çoğulculuk gereği farklı olan çıkarları uzlaştırması anlamına gelmektedir. Halkla ilişkiler kamu yararının temelini iletişime bağlamaktadır (Uysal, 1998: 220). İşletmelerin toplumda yaşayabilirliklerini sağlamaları için ilgili taraflarla etkin bir iletişim içinde olmaları gerekmektedir (Ahmet, 1979: 35). İki yönlü ilişkiye dayanan bu iletişim süreci, kuruluşun her basamağını, her türlü öğesini ve çevresini ilgilendirmektedir (Kazancı, 2009: 39). İlişkinin "iki yönlü" olma özelliği, her iletişim sürecinde var olan geri bildirimlerin duyarlı bir biçimde izlenmesi ve kuruluşun hedef kitlenin beklentilerini doğrultusunda kendine yön verebilmesi yeteneğidir. Bu yetenek ve anlayış, kuruluşun halkla ilişkiler felsefesinin özünü oluşturmaktadır.

Sosyal sorumluluk bilinci ve uygulamaları, kamu yararının yanı sıra "**kurumsal kimlik**" açısından da büyük önem ve değer taşımaktadır. Kurumsal kimlik, bir taraftan tarihsel bir olgu için modern bir isimlendirme olarak kabul edilirken; diğer taraftan da nispeten yeni bir duruşun profesyonel uygulamalardaki kullanımı (Meech, 2002: 127) olarak da dikkat çekmektedir. Sosyal sorumluluk kampanyalarının kurumsal kimlik açısından taşıdığı değer, halkla ilişkiler uygulamalarına uygun ortam yaratmaktadır. Halkla ilişkiler uygulamalarının sağladığı olumlu destek, kurumun itibarını ve saygınlığını artırmakla sınırlı kalmayıp, kurumsal kimliğin oluşum ve gelişimine de özel bir anlam kazandırmaktadır. Gelişen ve kamu tarafından saygınlık kazanan kurumsal kimlik, gerçekleştirilen sosyal sorumluluk uygulamalarına katılım ve desteği de artırmaktadır.

Sosyal Sorumluluk ve Hayırseverlik

İlk dönemlerde sosyal sorumluluk yaklaşımı, kuruluş ve toplum arasında paternalist –*karşı tarafın özgürlük ve sorumluluklarını sınırlayan babacan tavır*– bir ilişkiden bahsediyorduk. Örneğin, 1902'de yazılan bir kitapta, Amerikan kapitalizmi ve dönem in iş dünyası "yardımsever feodalizm" olarak tanımlanıyordu. Bu tanıma göre iş dünyası, ortaçağ feodalizminin zorlayıcı özelliklerini taşımakla birlikte, varlıklı işadamlarının üniversitelere, hastanelere ve diğer kurumlara yaptıkları yardımlarla sıkıntıları ve memnuniyetsizlikleri azaltmaya çalışıyorlardı (Yamak, 2007: 16).

Günümüz işletmelerinin de birçoğu sosyal sorumluluğu paternalistik bir tarzla ve hayırseverlik katkılarıyla yapmaktadırlar (Post, Frederick, Lawrence and Weber, 1996). Ancak son dönemde, özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte bazı yöneticiler kuruluşların da ötesine geçerek, sadece sermaye

sahipleri olarak değil, kaynaklarını toplumdaki bütün insanları temel yönlerde etkileyecek biçimde kullanarak hizmet eden toplumsal vekil rolünü üstlenmişlerdir. Bu gelişmeye koşut olarak yöneticiler, kuruluşun ilişki içinde olduğu bütün gruplarla anlamlı bir etkileşim ihtiyacının farkına varmışlardır (Clark, 2000: 309).

Klasik ekonomik yaklaşım, yapılan faaliyetleri işletmelerin iyi niyetine dayandırmakta, sosyal sorumlulukları belli bir perspektif içerisinde sokmakta ve işletmelere bu alanda özel bir görev yüklememektedir. İşletmelerin faaliyetleri ile bu görevlerini yerine getirmiş olduklarından, toplumsal hayatta var olan sorunların yönetimi ilgilendirmediklerini varsaymaktadır. İşletmelerin sosyal sorumluluk üstlenmesi gerektiğini savunan *modern görüş ise*; işletmelerin yarattıkları ekonomik faydanın yanında, işletme kaynaklarını sosyal sorumluluk projelerinde kullanılmasını gerektiğini savunmaktadır (Top ve Öner, 2008: 108).

Sosyal Paydaşlar Yaklaşımı İçinde Sosyal Sorumluluklar

Bu yaklaşıma göre işletmeler; sosyal sorumluluğu destekleyen kamuoyu beklentilerinin karşılanması ve herkes için daha iyi yaşanabilir bir çevrenin oluşturulmasına odaklanmaktadır (Top ve Öner, 2008: 102). Belirlenen önceliklere bağlı olarak, karmaşık sosyal sorunların üstesinden gelebilmek için teknik, finansal ve yönetsel kaynaklar tüm sosyal paydaşlar için kullanılmaktadır (Schermerhorn, 2001:127).

Bu görüşü savunanlar, sosyal olaylara destek veren işletmelerin uzun dönemde finansal değerlerinin değişerek artacağı konusunda görüş birliğindedirler. Bu nedenle işletmeler, bazı sosyal yükümlülükleri üzerlerine almali ve bunun oluşturacağı maliyeti kabul etmelidirler. Ancak bu tür uygulamaları gerçekleştiren işletmeler, olumlu bir rol çizerek sosyal meseleleri çözen ve hayırsever davranışlar sergileyen organizasyonlar olarak, toplum nazarında giderek daha fazla ilgi çekecektir (Robbins, 1994:121).

Sosyal Sorumluluk Piramidi

Sosyal sorumluluk kavramının kuruluşlar açısından etkinliğini ve önemini anlayabilmek için Sosyal Sorumluluk Piramidinin yapısal özelliklerini değerlendirmek faydalı olacaktır. Archie B. Carroll (1991), "İşletmelerin sosyal sorumluluk gereği yapmak zorunda oldukları hizmetleri toplumun, devletin ve insanlığın lehine ise; bu durum, ahlaki bir davranışın sonucudur" şeklinde ifade ederek, işletmelerin sosyal sorumluluğunu dört farklı aşamadan oluşan bir piramit şeklinde tanımlamaktadır (Ferrell ve Friedrich, 1994: 68–87).

Piramidin tabanını, kuruluşun varlığını sürdürmesi için gerekli olan üretim, kâr elde etme, çalışanları uygun ücretlendirme gibi *ekonomik sorumluluklar* (Economic Responsibilities) oluşturur. Piramidin bir üstündeki basamak, -uygun davranmayı gerektiren- *yasal sorumluluklardır* (Legal Responsibilities). Bir üst basamak -adil ve doğru olma yükümlülüklerinden oluşan *ahlaki sorumluluklar* (Ethical Responsibilities) aşamasıdır. Piramidin zirvesinde ise *hayırsever sorumluluklar* (Philanthropic Responsibilities) bulunmaktadır. Bu aşamadan itibaren kuruluş toplumda iyi bir kurumsal vatandaş olarak varlığını sürdürecektir. Toplumsal yaşam kalitesinin geliştirilmesi için, topluma mali ve insan kaynağı katkısında bulunacaktır.

Hayırsever Sorumluluklar Boyutu; Toplum tarafından işletmeden temenni edilen ve işletmenin zorunlu olmadığı halde isteyerek yerine getirebileceği düşünülen sorumluluklar olarak ifade edilmektedir. Bu tür yardımlar, toplum içinde işletmeye olumlu bir imaj kazandırarak, uzun vadede kârlı çalışmasına ve yaşamını sürdürmesine de olanak sağlayacağı ifade edilen yardımlar olarak düşünülmektedir (Ferrell ve Friedrich, 1994: 85). Carroll'un ifade ettiği hayırsever yaklaşımın sosyal sorumluluk temel bileşenleri bulunmaktadır (Carroll, 1991: 39–49). Bunlar sırasıyla;

- Toplumun işletmelerden hayırsever yardımlar konusunda beklenti içerisinde olduğu unutulmamalıdır.
- Çalışanların ve yöneticilerin gönüllü ve toplumsal faaliyetlerde bulunması önemlidir.
- Özel ve kamuya ait eğitim kurumlarına maddi olarak destek verilmelidir.

Sosyal sorumluluk, ister kamu sektörü ister özel sektör açısından olsun kurumların ilişki içinde buldukları ve etkilendikleri çevrelerinin ihtiyaçlarına karşı duyarlı olduklarının açık göstergelerinden birisidir. Bu kapsamda gerçekleştirilen uygulamalar, kurumların üstlendikleri sorumluluklara koşut olarak hedef kitlelerine ve odaklandıkları alanlara ilişkin sahip oldukları bakış açısının içeriğini de yansıtmaktadır. Kamu yararı gözetilerek sosyal sorumluluk bilinci ile kamuoyuna sunulan hizmetler, ilk bakışta ve aşamada beklenen sonuçları oluşturmada yetersiz kalsa da, kurumsal çabalar ve uygulamalara ilişkin kamuoyunun ilgisi canlılığını korumaktadır. Verilen hizmetlerin değerlendirilmesine ilişkin Nietzsche tarafından vurgulanan (2005: 253); "*bize başkasının sunduğu hizmetleri bizim için taşıdıkları değere göre değil, o kişinin hizmetlere verdiği değere göre değerlendiririz.*" şeklindeki ifade, kamuoyunun halkla ilişkilere ilişkin bakış açısını ortaya koyan çarpıcı bir mesaj niteliği taşımaktadır.

Sosyal sorumluluk kampanyası ticari bir faaliyettir, fakat yalnızca yardımseverlik kavramını ve uygulamasını özünde barındıran bir sosyal ve kültürel ortamda var olabilir (Pringle ve Thompson, 2000; 251). Sosyal sorumluluğun önemi kavramı kuruluşlar, bu anlayışı bir halkla ilişkiler politikası olarak benimsemekte ve kazançlarının bir bölümünün çeşitli toplumsal etkinliklere ayırmaktadır. Büyük firmalar

tarafından yaptırılan öğrenci yurtlarına, huzur evlerine, hastanelere, spor tesislerine, konser ve sergi salonlarına son yıllarda sıkça rastlanmaktadır. Bu harcamaları gider olarak gösterip vergiden düşüyorlar eleştirisi getirilse de, yine de bu tür girişimler, örgüt hakkında yardımsever, insancıl, dürüst gibi çok olumlu yargıların oluşumuna katkı sağlamaktadır (Biber, 2007: 99).

Geleneksel anlamıyla hayırseverlik acil gereksinimlere yalnızca kısa vadeli çözümler sunar, buna karşılık kurumsal anlamda sosyal adalet için gerçekleştirilen hayırseverlik, çoğunlukla eşitsizlik ve güç dağılımı sorunlarına çözümler bularak, sorunların temel nedenlerine yönelmektedir. Temel ve acil gereksinimlere bir çare olarak hayırseverliğin her zaman üstleneceği bir rol bulunmaktadır, ne var ki, yoksulluk ve eşitsizlik gibi başa çıkılması güç sorunlar, daha kapsamlı çözümleri ve stratejileri gerektirmektedir. Sosyal adalet kapsamında bireylerin, eşitlikçilik (*egalitarianism*), adil gelir dağılımı (*distributive justice*), sosyal etkinlik (*social efficacy*) ve sosyal sorumluluk (*social responsibility*) kavramlarına ilişkin yaklaşımları ve sergileyecekleri tavırlar, hayırseverliğin sosyal adalet için yönlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır (TÜSEV, 2006: 113).

Hayırseverlik ve Halkla İlişkiler

Toplum insanların birlikte çalışma ve karşılıklı yardımlaşma istekliliğine dayanır. İnsanlar birbirlerine yardım ederler çünkü aynı toplumda birlikte yaşarlar ve toplumun bütün olarak daha uyumlu ve daha güvenli olmasının, sonuçta kendi yararlarına olacağını bilirler (Pringle ve Thompson, 2000; 252). Aslında, insanlar arasında gözlenen çatışma ve düşmanlık örnekleri kadar çok çarpıcı yardımlaşma ve dayanışma örneklerine de rastlanmaktadır. Başkalarına zarar verme isteği sosyal güçlerden nasıl etkileniyorsa, başkalarına yardım etme isteği de aynı güçlerden etkilenmektedir. O halde olumlu örneklerin artırılması, bu yönde sergilenecek olumlu tavırlarla bağlantılıdır. Yardımsever davranışların yaygınlaşması, bireyin yardımda bulunma eğilimini artıracaktır. Kişilerarası ilişkiler açısından bireyin sergilediği yardımsever davranışların, kendi çıkarları ve kazançlarını gözetmeden gerçekleştirilmesi **kişisel özgeci davranış** olarak değerlendirilmektedir (Morris, 2002: 639). Aynı durum kurum/kuruluşlar açısından da mümkündür. Kuruluşların doğrudan kendi menfaatleri ve beklentilerini gözetmeden, kurumsal bir sosyal sorumluluk bilinci ile diğerkâm (*altruistic*) bir tavırla hareket ederek, iletişim içinde buldukları çevrenin koşullarını geliştirmeye yönelik kalıcı çabalar harcaması **kurumsal özgeci davranış** olarak kabul edilebilir.

Hayırseverlik faaliyetlerinin halkla ilişkiler uygulamaları kapsamında gündeme alınması aşamasında dikkat edilmesi gereken çok hassas bir denge bulunmaktadır. Günümüzde şirketler bağış yapma ile bağışı pazarlama kampanyaları için kullanma arasındaki etik çizgiyi riske edebilmektedirler. Kurumun reklamı ya da ürün pazarlama amacına yönelik girişimler beklenenin aksine olumsuz kalıcı sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu tür durumlarda kuruluşlar, bağışı kamu yararına yapmadıkları, reklam kampanyası için yapıları iddia edilerek eleştirilmektedirler (TÜSEV, 2010).

Halkla ilişkiler alanının doğru odağı iletişim değil ilişkilendirir. İlişkiler iletişimi gerektirir; ancak iletişim ilişki inşasının yegâne aracı değildir. Bu ilişkiler ilişkinin geçmişinden, etkileşimin doğasından, değiş-tokuşun sıklığından ve karşılıklı olmasından etkilenir. Sürdürülebilir etkin bir iletişim, taraflar arasında birbirini anlamaya dayalı bir ilişkinin varlığını gerektirir (Ledingham, 2009: 135–136). Hayırseverlik, karşı tarafı anlamaya, anlamadıkça beklentiler doğrultusunda kuruluşun kendisini değiştirmeye, yenilemeye ve geliştirmeye yönelik dinamik bir işleve sahiptir.

Hayırseverliğin halkla ilişkiler uygulamaları kapsamında kuruluşların gündemine taşınması ile Ülkemizdeki özel sektör halkla ilişkiler faaliyetlerinin ortaya çıkmaya başladığı dönem arasında benzerlik bulunmaktadır. Halkla ilişkiler kamu sektöründe çok daha önce kurumların gündemine alınmasına rağmen, özel sektördeki girişimler 1960'ların sonlarına doğru başlamıştır. Özel sektörde halkla ilişkiler henüz çok cılız uygulamalarla gündem oluşturmaya çalışırken, Vehbi Koç tarafından, "*işadamlarının hayırseverlik konusunda faaliyet göstermelerinin gerektiği*", yönündeki uyarıları dikkat çekicidir (Koç, 1967: 1). Aynı döneme denk gelecek şekilde özel şirketler halkla ilişkiler uzmanlarını bünyelerine alarak, çağdaş halkla ilişkiler uygulamalarına yönelmeye başlamışlardır.

Berkman, Türkiye'de az sayıdaki büyük ve köklü kuruluşların özellikle "*hayırseverlik*" anlayışı içinde, toplumsal sorumluluk konusunun çok konuşulmadığı dönemlerde bile öğrenci yurtları ve okullar yaptırdıklarını ifade etmektedir (2007: 5). Özel sektör alanında halkla ilişkilerin henüz gelişmekte olduğu dönemlere ilişkin bu tür eğilimleri destekleyen benzer ifadelerle rastlanılmaktadır. Türk işadamlarının otobiyografilerini inceleyen Buğra, işadamlarının maddi kazanç amacıyla giriştikleri faaliyetlerin meşruiyetiyle ilgili hissettikleri kaygılar sebebiyle de olsa, söz konusu faaliyetlerinin yanı sıra sosyal katkılarında sık sık vurgu yaptıklarını belirtmektedir (1997: 15). Bu eğilimlerin toplumsal yapının dinamiklerinden de etkilendiği anlaşılmaktadır. Türk toplumun ahlaki, dini ve sosyal anlayışı insanları hayır işlemeye, iyilik yapmaya, birbirlerine yardım etmeye teşvik etmektedir (Öztürk, 1983: 1).

Amerika'daki işadamları gibi Türk işadamlarının da kendilerini milletin hizmetinde bireyler olarak tanımlamaları ilginç bir benzerlik göstermektedir. Gelişen iş dünyasının, birbirinden çok farklı ortamlarda bile, sosyal sorumlulukları bir meşruiyet yaratma aracı olarak kullandığını düşündürmektedir (Yamak, 2007: 181). Toplumsal gereksinimleri karşılamak için oluşturulmuş toplumsal sistemler daha dünüye, daha rasyonel meşruiyet dayanakları bulmak, duyurmak ve kabul ettirmek zorunda kalmışlardır. Halkla ilişkiler, bu zorunluluğun var ettiği bir olgu olarak kabul edilmektedir. Çünkü halkla ilişkiler çalışmaları sayesinde

gereksinim duyulan onayın, rızanın, güvenin, daha kapsayıcı bir ifade ile toplumsal meşruiyetin sağlanması ve sürdürülmesi mümkün olabilmektedir. Toplumsal taleplere kulak tıkayan, bu talepleri algılayamayan ve gereklerini yerine getirmeyen örgütler, bir süre sonra sosyolojik anlamda bir meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalmakta, varoluş gerekçelerini yitirmektedirler (Biber, 2009: 135).

Örgütler, kendi alanlarında rekabet etmek, belli bir iktidar alanlarını ele geçirmek, belirledikleri amaçlara ulaşmak, kendilerini verimli ve etkili kılmak için çeşitli plan, politika ve stratejiler benimsemekte ve bunları uygulamaya geçirmektedirler. Bu uygulamalara bağlı olarak, örgütsel çıkar-toplumsal yarar dengesi fark edilir şekilde örgüt lehine bozulduğu anda meşruluk krizi gündeme gelmekte ve örgütün varlık nedeni tartışılmaya başlanmaktadır. Bu nedenle farklı güç odaklarının oluştuğu, farklı çıkarların temsil edildiği çoğulcu nitelik kazanmış toplumlarda örgütler, varlıklarına kabul edilebilir gerekçeler bulmak, kendi çıkarlarının yanı sıra topluma ne sağladıklarını anlatmak durumundadırlar. Belli bir gücün ve örgütün etki alanında kalanlar, o etkiledimden ne tür bir fayda sağladıklarını net olarak bilmek istemektedirler. Bu bilgi akışı ise ancak örgüt ve çevresi arasında oluşturulacak iletişim kanallarıyla mümkün olmaktadır. Bu iletişim kanallarının oluşturma çabaları ise özünde halkla ilişkilerden çok farklı bir çaba değildir (Biber, 2009: 144).

Sonuç

Kuruluşlar, toplumdaki girdi almaya açık olan, toplumsal gereksinim ve beklentilerini karşılamak üzere çıktılar gönderen, iki ucu açık bir sistem olarak faaliyet gösteren organizasyonlardır. Bu nedenle kuruluşlar, toplumsal refahın sürdürülmesi ve geliştirilmesine yönelik faaliyetlerle ilgili olarak, ilişki içinde oldukları çevrenin temsilcilerini dinlemeye her zaman istekli ve hazır olmalıdırlar. Bu ilişki biçiminin ortaya koyduğu sosyal sorumluluğun doğal bir yansıması olarak; yeterli bilgi, yetenek ve güce sahip olan kuruluşların sosyal sorunlara hassasiyetle eğilmeleri, hem bir ihtiyaç hem de bir gereklilik olarak dikkat çekmektedir (Davis, 1997: 46–51).

İletişimi yeniden inşa etmek ve böylece bireyler ve gruplar arasında insan ilişkilerini geliştirmek halkla ilişkilerin amacıdır (Matrat, 1990: 10). Hayırseverlik, kuruluşun hem çalışanlarının hem de ilişki içinde olduğu toplumla ilişkilerinin gelişimine sağladığı katkılar nedeniyle aynı amacı paylaşmaktadır.

Kurum/kuruluşların toplumun sorunlarının farkına varması tek başına yeterli değildir. Sorunlara zamanında ve sürdürülebilir çözümler üretilmeye çalışılmalıdır. Hayırseverlik girişimlerinin kurumsallaşması, hem sorunların çözümüne yönelik süreci hızlandıracak hem de taraflar arasında uzun vadeli ilişkilerin oluşumuna katkı sağlayacaktır.

Kişisel ve maddi başarısının doruğunda bulunan birçok başarılı insanın sahip oldukları varlıklarını yardımsever girişimlere yönlendirmesi, sosyal sorumluluk kampanyaları ile aynı ideale yönelmeleri, hayırseverliğin kurumsal bir yapıya dönüşümüne yaşamsal katkılar sağlamaktadır. Günümüzde bu tür girişimler, küreselleşmenin de etkisiyle kurumların ilişkide oldukları uluslararası toplumları da içermektedir. Bu perspektiften bakıldığında, çok sık tercih edilen yardım yöntemlerinden oluşan bir kalıba dökülmesi suretiyle kaynakların biçimlendirilmesi yerine, daha yaratıcı ve işlevsel uygulamalar, hayırseverliğin etkinliğini artıracaktır.

Hayırseverliğin, düzenli, planlı ve toplumsal faydaya odaklanarak gerçekleştirilmesi, halkla ilişkiler uygulamalarının da temelini oluşturan kurumsal bir sistematiğin varlığını gerektirir. Senge tarafından ileri sürülen *Kaldıraç Gücü İlkesi'ne göre*; sistem düşüncesi karmaşık durumlarda yüksek kaldıraç gücüne sahip değişiklikleri düşük kaldıraç gücüne sahip olanlardan ayırt etmemize yardımcı olur. En iyi sonuçlar büyük ölçekli dağıtık çabalarla değil, küçük ve iyi odaklanmış planlı eylemlerle elde edilir. Sistemli düşünülmediğinde, dikkat odaklanması genellikle stresin en yoğun olduğu alanlara dönemsel olarak yönelmektedir. Sorunlar onarılır ve düzeltilir fakat bu tür çabalar kısa vadeli geçici çözümler niteliğindedir. Uzun dönemde istenen sonuçlara ulaşmayı engellemektedir (Senge, 2001: 128).

Hayırseverlik, dönemsel, plansız ve dağıtık uygulamalar şeklinde gerçekleştirildiğinde; kuruluş, hedeflenen kamu yararı ve sosyal sorumluluk bilincinden uzaklaşmaya başlayacak ve içinde bulunduğu toplumun gereksinimlerine yabancılaşacaktır. Sonrasında, gelişecek sorunlara çözüm üretmede zorlanacak ve çok daha fazla zaman ve çaba sarf etmesi gerekecektir. Topluma yabancılaşma, toplumdaki uzaklaşma, toplumun talep ve beklentilerine duysızlaşma, halkla ilişkiler açısından çok önemli değerlerden yoksun kalmak anlamına gelmektedir. Carroll, kuruluşun hayırsever sosyal sorumluluk bilincine sahip olmasını, iyi bir kurumsal vatandaş –a good corporate citizen– olmasının koşulu olarak görmektedir (Carroll, 1991: 39–49). Hayırsever sosyal sorumluluk bilincinden uzaklaşıyor olması nedeniyle, bu koşullar altında kuruluşun varlığını, iyi bir kurumsal vatandaş olarak sürdürülebilmesi zorlaşacaktır.

Sonuç olarak hayırseverlik; içinde bulunduğu toplumla birlikte ortak kurumsal geleceğin planlanmasına sağladığı katkılar nedeniyle, kuruluşun kurumsal vatandaşlığın gereklerini yerine getirmek üzere atacağı adımlara, etkili bir başlangıç olma niteliği taşımaktadır. **Bu başlangıçta çıkılan yola**, günümüz toplumuna hakim olan ve Habermas tarafından (2001: 370) "*Ruhtan yoksun uzmanlık insanları ile gönülden yoksun haz insanların*" arasında yaşandığı vurgulanan kutuplaşmanın ortadan kaldırılması açısından önemli roller üstlenen ve çaba sarf eden **halkla ilişkiler aydınlatmaktadır**.

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2007). *Minima Moralia*, Çev: Orhan Koçak, Ahmet Doğukan, Beşinci Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Ahmet, Esin (1979), "İşletmelerin Toplumdaki Görüntüsü", *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi Yönetim*, Yıl 3, Sayı 11, s. 29-35.
- Atar, Y. (1997). Demokratik Sistemde Sivil Toplumun Fonksiyonu ve Sivil Toplum-Devlet Düalizmi, *Yeni Türkiye*, Yıl: 3, Sayı: 18, s. 98 – 101.
- Bacon, F. (1983). Denemeler, Çev: Akşit Göktürk, İkinci Baskı, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- Bardakçı, Murat (2000). <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/11/27/264781.asp>, erişim tarihi: 08 Ağustos 2010. *Hürriyet*, 27 Kasım 2000, Pazartesi.
- Berkman, Ümit A. (2007), "İşletmelerin Toplumsal Sorumluluğuna İlişkin Türkiye'deki Akademik Çalışmalardan Bazı Örnekler ve Gözlemler", *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi Yönetim*, 18(56), 3 - 9.
- Biber, A. (2007). Halkla İlişkilerde Temel Kavramlar, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Biber, Ayhan (2009), "Halkla İlişkiler Çalışmalarının Dünü, Bugünü Ve Geleceğine İlişkin Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz, Sayı: 29, s. 133-149.
- Bikmen, Filiz (2003). Sosyal Yatırım: Stratejik Başarılarla Etkin Sivil toplum, Türkiye'de Kurumsal Filantropi, <http://www.tusev.org.tr/content/detail.aspx?cn=117&c=77>, TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı), erişim tarihi: 07 Ağustos 2010.
- Bikmen, Filiz ve Meydanöğlu, Zeynep (2006). Türkiye'de Vakıflar ve Sosyal Yatırımın Geleceği, *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl: 4 Sayı: 15, Temmuz- Eylül, s. 177-179.
- Britannica (2010). <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/663243/philanthropy>, Encyclopaedia Britannica, "philanthropy", 10 Ağustos 2010.
- Buğra, Ayşe (1997). Devlet ve İşadamları, "State and Business in Modern Turkey, A Comparative Study", Çev: Fikret Adaman, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Capek, Mary Ellen S. and Mead, Molly (2006). Effective Philanthropy Organizational Success through Deep Diversity and Gender Equality, A Project of Women & Philanthropy funded by the W. K. Kellogg Foundation, The MIT Pres: Cambridge.
- Carroll, Archie B. (1991), The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders, *Business Horizons*, July-August, Vol. 34 Issue 4, pp. 39-48.
- Clark, E. C. (2000). "Differences between Public Relations and Corporate Social Responsibility: An Analysis", *Public Relations Review*, 26(3): 363-380, çev: Hanife Güz, Halkla İlişkiler ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk arasındaki Farklılıklar: Bir Analiz, Halkla İlişkilerde Seçme Yazılar Alana İlişkin Bir Derleme, Derleyen: Hanife Güz – Sema Yıldırım Becerikli, (2004), s. 304-333, Ankara: Doğuşum Matbaacılık.
- Davis, Keith (1997), "Five Propositions for Social Responsibility", *Managing Corporate Social Responsibility*, (Ed. Archie B. Carroll), Boston: Little, Brown and Company.
- DDK (2009). Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, "Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi" konulu, 04/06/2009 tarih ve 2009/4 sayılı Araştırma ve İnceleme Raporu Özeti, <http://cankaya.gov.tr/ddk/>, erişim tarihi: 09 Ağustos 2010.
- Ferrell O. C. and John Friedrich (1994), "Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases", Boston: Houghton Mifflin Company, pp. 68.
- Frankental, P. (2001). "Corporate Social Responsibility – A PR Invention", *Corporate Communications: An International Journal*, Vol.6, Num.1.
- Geçikili, F. (2008): Halkla İlişkiler ve İletişim, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Green, A. (2006). Effective Personal Communication Skills for Public Relations, London: Cogan Page.
- Grunig, James E. ve Hunt, Todd (1984). Managing Public Relations, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Güler, Burcu K. ve Emeç, Hamdi (2009). Sosyal Girişimlerde Gönüllülüğü Etkileyen ve Gönüllülüğün Yaşam Doyumuna Etkisi, *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, VI. Uluslararası STK'lar Kongresi*, Sosyal Girişimcilik, Çanakkale, ss. 77-85.
- Habermas, Jürgen (1990). Strukturwandel der Öffentlichkeit, Suhrkampverlag, Frankfurt.
- Habermas, Jürgen (2001). İletişimsel Eylem Kuramı, Çev: Mustafa Tüzel, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Habermas, Jürgen (2003). Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü, çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, Beşinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (1996) Aydınlanmanın Diyalektiği, Çev.: Oğuz Özgüç, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Horkheimer, M. (2008). Akıl Tutulması, çev: Orhan Koçak, Yedinci Basım, İstanbul: Metis.
- Kotler P. and Lee N. (2008). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Corporate Social Responsibility, Çev.: Sibel Kaçamak, İkinci Baskı, Media Cat Yayınları, İstanbul.
- Kazancı, Metin (2009). Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler, Sekizinci Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Koç, V. (1967). Türk İşadamlarını Yeni Görevler Bekliyor, Bizden Haberler, 14, s. 1.
- KSSD, (2008). Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu, Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği, www.unglobalcompact.org/docs/.../CSR_Report_in_Turkish.pdf, erişim tarihi: 08 Ağustos 2010.
- Ledingham, John A. (2009). Genel Bir halkla İlişkiler Teorisi Olarak İlişki Yönetimini Açıklamak, *Halkla İlişkiler Üzerine Disiplinlerarası Bir Alanın Yönelimleri*, derleyenler: Fatih Keskin, Pınar Özdemir, çev: Senem Gençtürk Hızal, ss.117-141, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Matrat, L. (1990). Good Citizenship and Public relations, *International Public Relations Review*, 13 (2): 8-12.
- Meech, P. (2002). Kurumsal Kimlik ve Kurumsal İmaj, "Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar", derleyenler; Jacquie L'Etang ve Magda Pieczka, çev: Ayşe Elif Emre, Jacquie L'Etang, s. 127-151, Ankara: Vadi Yayınları.
- Merriam-Webster. (2010). <http://www.merriam-webster.com/dictionary/philanthropy>, erişim tarihi: 10 Ağustos, 2010.
- Montaigne, (2006). Denemeler, Bütün Denemeler, "Les Essais", Kitap 1, Çeviren: Hüsen Portakal, İkinci Basım, Cem Yayınevi: İstanbul.

- Morris, Charles G. (2002). Psikolojiyi Anlamak, "Understanding Psychology", Sosyal Psikoloji, Bölüm:14, s. 609-651, Bölüm çevirisi: Nebi Sümer, Çeviri Editörleri: Belgin Ayvaşık, Melike Sayıl, Türk Psikologları Derneği Yayınları No: 23, Ankara.
- Nietzsche, Friedrich W. (2005). İnsanca, Pek İnsanca, çev: Orhan Tuncay, İstanbul: Gün Yayıncılık.
- Nietzsche, Friedrich W. (2009). Seçilmiş Düşünceler, çev: Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Assos Yayınları.
- Okay A. ve Okay A. (2007). Halkla İlişkiler Kavram Stratejisi ve Uygulamaları, İstanbul: DER Yayınları.
- Özdemir, Hikmet (1997). Vakıflar ve Sivil Toplum, *Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı*, Kasım-Aralık, Yıl: 3, Sayı: 18, s.309-313, Ankara.
- Öztürk, Nazif (1983). Vakıflar, Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Peltekoğlu, Filiz B. (1993). Halkla İlişkiler Giriş, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No: 524.
- Post, J. E., Frederick C. W., Lawrence A. T. and Weber J. (1996). Business and Society: Corporate Strategy. Public Policy, Ethics, New York: McGraw-Hill Inc.
- Pringle, H. ve Thompson M. (2000). Marka Ruhü, Sosyal Sorumluluk Kampanyaları İle Marka Yaratmak, çev.: Zeynep Yelçe, Canan Feyyat, Birinci Basım, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Robbins, Stephen P. (1994). Management, 4th ed., New Jersey: Prentice-Hall.
- Schermerhorn, John R. (2001). Management, New York: John Wiley&Sons.
- Senge, Peter M. (2001). Beşinci Disiplin, Öğrenen Organizasyon Düşünüşü ve Uygulaması, çev. Ayşegül İldeniz, Ahmet Doğukan, Sekizinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Singer, A. (2002). Osmanlı'da Hayırseverlik, Çev: Dilek Şendil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Sulek, Marty (2010). On the Classical Meaning of Philanthrôpia, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Action. June 2010. 39(3), s. 385-408, USA.
- Sulek, Marty (2010a). www.philanthropy.iupui.edu/education/sulek-presentation.ppt, On The Meaning of Philanthropy, Classical and Modern, erişim tarihi: 08 Ağustos, 2010.
- Top, S. ve Öner, A. (2008). İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Teorisinin İncelenmesi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, ss. 97-110.
- TÜSEV (2006). Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, İstanbul.
- TÜSEV (2006a). Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004 - 2006: Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, İstanbul.
- TÜSEV (2010). <http://www.tusev.org.tr/content/detail.aspx?cn=117&c=77>, erişim tarihi: 09 Ağustos 2010.
- Uysal, B. (1998). Siyaset Yönetim Halkla İlişkiler, Ankara: *Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını* No:287.
- Ünver, Süheyl A. (1967). Sadaka Taşları, *Hayat Tarih Mecmuası*, Aralık, Sayı: 11, s. 12-14.
- Yamak, S. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Gelişimi, İstanbul: Beta Yayıncılık,

SİVİL TOPLUM VE İYİLİK OLGUSUNUN ZİHNİYET ARKA PLANI

Feyzullah EROĞLU

Ayşe İRMIŞ

Pamukkale Üniversitesi

Özet

Bireysel ve toplumsal hayatın yaşanabilirliğini tayin eden kaynak kullanımı, bütün bireyler ve kesimler için eşit şekilde değildir. Bir kısım insanlar hayatlarını sürdürecektir kaynakları, kendi çaba ve uğraşlarıyla kazanırken, bir kısım insanlar da, bu imkân ve araçlara kendi güçleriyle ulaşmamaktadırlar. Bu çerçevede, tarihin her döneminde toplumlarda yaşanan sosyo-ekonomik düzene bağlı olarak, hayatını yaşamaya kendi başına muktedir olamayan insan ve gruplar mutlaka var olmuştur. Sosyal güvenlik ve sigortacılık olgusunun kurumsallaşmasıyla birlikte, yaşanan hayatın ürettiği çeşitli risk ve tehlikelerin telafisi nispeten sağlanmıştır. Ancak, her toplumda çeşitli nedenlere bağlı olarak, özellikle de küreselleşme sürecinin ürettiği krizler sebebiyle, kendi kendine yaşamını devam ettirmekte güçlük çeken fakat kamu ya da özel sosyal güvenlik koruması altında bulunmayan, çok sayıda insan ve gruplar mevcuttur. Her toplumda, etkili bir sosyal sorumluluk ve duyarlı bir vicdan sahibi olan varlıklı kişilerin, temel ihtiyaçlarını karşılama ve hayatlarını sürdürme imkân ve araçlarına yeterince sahip olmayan kişilere, sadece birer 'insan olmaları' vesilesiyle destek olma davranışlarına hayırseverlik veya iyilik adı verilmektedir. Bu maksat ve amaçla tamamen sivil bir inisiyatifle oluşturulan kurum ve kuruluşlar olarak 'vakıfları', 'yardım derneklerini', 'gönüllü kuruluşları', 'aşevlerini' örnek vermek mümkündür.

Bu bildiride, kendi kendine bakamayan kişi ve gruplara yardım yapmak ve iyilik yapmak gayesiyle örgütlenen kişilerin, bu eylem ve davranışlarına şekil veren zihniyet dünyaları incelenecektir. İnsanların her türlü davranışlarının arkasında, bu davranışı yönlendirdiği düşünülen bir değer ölçüsünün varlığı kabul edilmektedir. Ayrıca, kişilerin iyilik yapma davranışlarının 'ben' ve 'öteki' ilişkisine dayalı bir zihinsel algının dışı vurum tarzı olduğu kabul edilmektedir. İyilik davranışlarıyla ilgili olgulara bakıldığında zaman, bunların bir kısmının iyi niyetli ve samimi bir hayırseverlik (sırf insan oldukları için iyilik yapma şekli) olduğu, bir kısmının da başka amaçlara ulaşmada birer araç şeklinde kullanıldığı gözlenmektedir.

Küreselleşme süreciyle birlikte, bütün dünya kültürleri üzerinde egemen olan kitle kültürü gölgesi altında şekillenen hayat tarzında, bir taraftan yardıma ve iyiliğe muhtaç kişilerin sayısı hızla artarken, diğer taraftan da yardımlaşma eylemlerinde çok ciddi yolsuzlukların olduğu görülmektedir. Ayrıca, iyilik yapma davranışı, aslında gizlilik içerisinde yapılması gereken bir olguyken, günümüz toplumlarında çoğu zaman imaj ve gösteriş amacıyla ya da dolaylı yoldan reklam yapıp, işletmelerine daha fazla kâr getirme amacıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Dahası, kimi gönüllü kuruluşlar, iyiliklerini yaparken aynı zamanda, kendi ideolojilerini de yaymak amacını gütmekte ve kendi ideolojilerine dâhil olmayan kişileri ihtiyaç düzeyleri ne olursa olsun, bu yardım kapsamına asla muhatap almamaktadırlar.

Bu çalışma, konunun özneliliği sebebiyle, büyük ölçüde nitel araştırma yöntemineyle gerçekleştirilecektir. Çalışmada, Denizli'de faaliyet gösteren çeşitli, hayır ve yardım derneklerinin yöneticileri ile 'katılımcı' gözleme dayalı bir araştırma yapılacaktır. Araştırmada, iyilik yapan kişilerin ve kurumların 'iyilik yapmaya' dair gerçek zihin kodları, etik-eramik yaklaşım çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. İçerisinde yaşanan kitle kültürü olgusunun, bu etkinlikler üzerindeki yansımalarının somut olarak tespiti amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, iyilik ve hayırseverlik, kitle kültürü, imaj ve gösteriş

MENTALITY BACKGROUND OF CIVIL SOCIETY AND GOODNESS PHENOMENON

Abstract

Resource utilization that designates the viability of individual and social life is not equal for all individual and sections. While some people earn sources that will continue their life with their own efforts and struggles, some people also do not get these opportunities and tools of their own powers. In this context, depending on social-economic order that is experienced in societies in every period of history, people and groups who can not able to live their life alone are always exist. With the institutionalization of social security and insurance phenomenon, compensation of various risks and dangers produced by the life is provided relatively. However, in every society, due to various reasons, especially due to crisis produced by the globalization process, there are a lot of people and groups who have difficulties in surviving on their own but are not under the protection of public or private social security. In every society, supporting behaviors by the means of only "being human" of wealthy people who have effective social responsibility and sensitive conscience to people who have not opportunities and tools enough for meeting their basic needs and continuing their life is called philanthropy or goodness. With this intention and purpose, it is possible to give examples 'foundations', 'charities', 'voluntary organizations', 'soup kitchens' as institutions and organizations that are formed completely with a civil initiative.

In this paper, mentality worlds that shape actions and behaviors of people organized to help and do goodness to individuals and groups who can not look at himself will be reviewed. Behind of all kinds of

behaviors of people, it is considered the existence of value measure that is thought that leads this behavior. Also, peoples' behaviors of doing goodness are accepted the expressionist manner of mental perception that is based on "me" and "other" relationship. When looking at the phenomenon related with goodness behaviors, it is observed that some of them are bona fide and sincere philanthropy (shape of doing goodness because they are just human) and some of them are used as a tool to achieve other aims. With the globalization process, on the one hand the number of people in need of help and goodness is increasing rapidly, the other hand it seems to be a very serious corruptions in an acts of solidarity on the life style that is shaped under the shadow of mass culture that is dominant on all world cultures. Also, while the behavior of doing goodness is actually a phenomenon that must be in confidence, in today's society it is seen that it is usually realized with the aim of image and show off or with the aim of making more profit for their businesses by advertising indirectly. Moreover, while some voluntary organizations are doing their goodness, they also pursue the aim of spreading their own ideologies at the same time and they never get the people who are not included in their ideologies addressed to this scope of assistance whatever the levels of their needs.

This study, due to the subjectivity of the subject, will be carried out largely with qualitative research methods. In the study, a research will be based on 'participant' observation with the managers of various foundations and charities operating in Denizli. In the research, real mental codes related with 'doing goodness' of people and institutions that do goodness will be tried to explain in the framework of etic- emic approach. It is aimed to determine concretely the reflections of mass culture phenomenon occurred in it on these activities.

Keywords: Civil Society, goodness and philanthropy, mass culture, image and show off

1. Giriş: Sivil Toplum Olgusu ve Zihin İlişkisi

Her toplumun, yaşadığı asıl hayat anlamında sahip olduğu "medeniyetin" temel dinamiklerinden biri de, yönetim zihniyetidir. Genel olarak, her toplumun yönetim zihniyetinin özünü, yönetici- yönetilen ilişkileri oluşturur. Toplumların yönetici-yönetilen ilişkileri, toplumların içinde yaşadıkları her türlü siyasi, ekonomik, askeri, medyatik ve sosyal güçler gibi çok sayıda etkenin etkileri altında şekillenmektedir. Ayrıca, tarihi süreç içerisinde toplumların yönetim ilişkilerinde, dış etkenlerin de tesirleri meydana gelmekle beraber, 21. yüzyılın yönetim ilişkilerinde, küreselleştirilme sürecine bağlı olarak, küresel ekonomik, siyasi, askeri, teknolojik ve diplomatik etkiler, özellikle Batı dışı azgelişmiş ülkelerde kendi iç dinamiklerinden çok daha fazla belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda, her insan, hayatının önemli bir kesitini, kendinden daha güçlü olan güç kaynaklarının, kendi davranışları ve hayatı üzerindeki şekillendirici etkileri altında sürdürmek zorunda kalır. İnsanın sosyal bir varlık olması nedeniyle herhangi bir topluluk içerisinde hayatını sürdürme zorunluluğu, bu tür yönetim ilişkilerini, kaçınılmaz bir ihtiyaç haline getirmektedir.

Aslında, hangi türde ve düzeyde olursa olsun, yönetici-yönetilen ilişkileri, güçlü-zayıf, bağımsız-bağımlı, etkileyen-etkilenen, itaat ettiren-itaat eden, güden-güdülen, âmir-memur, üst-ast, koruyan-korunan, yardım eden-yardım alan şeklindeki güç farklılıklarından kaynaklanan bir eşitsizlik ilişkisidir (Eroğlu, 2000, 89-95). Böyle bir eşitsizlik ilişkisinde, "yönetici" konumunda olmanın yarattığı imkân ve fırsatlar, güçlü, bağımsız, etkileyen, itaat ettiren, güden, âmir, üst, koruyan ve yardım eden olmak gibi insanların hoşuna gidecek olan ve onlara güç atfeden niteliklerdir. Buna karşılık, "yönetilen" konumunda olmanın doğurduğu durumlar ise zayıf, bağımlı, etkilenen, itaat eden, güdülen, memur, ast, korunan, yardım alan şeklinde kişilerin nispeten edilgenliklerini ve zayıflıklarını çağrıştıran davranış özellikleridir. İnsanlar, temel varsayım olarak şahsiyeti esas alan kültür ve medeniyet ortamında, daha fazla "yönetici", ancak daha az "yönetilen" olarak hayatlarını yaşamak isterler. Bu bağlamda, özelde bireylerin, genelde grupların ve toplumların, yönetim mekanizmaları ve süreçleri karşısındaki tutum ve duyarlılıkları, onların sivil toplum olma ihtiyaçlarıyla yakından ilgilidir.

Sivil toplum kavramı, bireylerin ve toplumların, kendi yönetim ihtiyaçlarının bir kısmını, kendi hayatlarını kendilerine rağmen değiştirme güç ve imkânına sahip olan her türlü iktidar ve otoritenin etkisi dışında, karşılama çabalarından meydana gelmiştir. Bu yönüyle sivil toplum, bireylerin ve toplumların, küresel güçlerin, küresel şirketlerin, medya tröstlerinin, merkezi ve yerel yönetimlerin, kamuoyu oluşturma gücü yüksek olan siyasi partilerin, kapitalist piyasa ekonomisinin emrinde çalışan "uzmanların", kendi hayatlarına daha fazla karışmalarına fırsat vermeksizin, kendi yönetim ihtiyaçlarını bizzat karşılayacak örgütsel mekanizmaları kuran bir toplumsal yapıdır. Bu çerçevede, sivil toplum örgütlenmesi, birey ve toplumların, kendi inisiyatiflerine dayalı olarak, yönetim ihtiyaçlarının düzenlenmesinde, küresel güçler ve devletin doğrudan kurumları ile bunların uzantısı olan yönetim ve örgüt yapılarının etkisi dışında bir sivil yönetim inisiyatifli oluşturmaları halidir.

Bütün canlıların, hayatlarını sürdürmelerine yarayan davranışların meydana gelmesini, yönelimini, kuvvetini ve sonuçlanmasını idare eden esas mekanizma, o canlının zihin yapısıdır. Bu anlamda, en basit canlı olan amipten en mükemmel canlı olan insana kadar, bütün canlılarda her çeşit davranış ve hareketi doğuran karmaşık sisteme "zihin" denilmektedir (Özakpınar, 2000, 73). Canlı varlıkların, kendi tür ve niteliklerine göre davranışlarını doğuran bir biyolojik ve psikolojik süreç olarak zihin yapısı, insan türünde diğer türlere göre, ayrıca sosyo-kültürel bir sistem olarak takviye edilmiştir. Bu yönüyle insan zihni, sadece biyolojik ve psikolojik bir davranış doğuran mekanizma olmayıp, aynı zamanda sosyo-kültürel çevresinden öğrendiği (ya da çoğunlukla yetişkin kişilerin ve bazı kurumların öğrettiği) bilgi malzemeleriyle yeni davranış

ve hareketler inşa etme imkânına sahip olan karmaşık bir sistemdir. İnsan zihninin en önemli işlevi, kendi kapasite ve iradesi ölçüsünde, diğer canlılara göre çok sayıda, çok yönlü ve çok nitelikli bilgi öğrenme kabiliyetine sahip olmasıdır. Bu zihinsel öğrenmelerin sonucunda, insanlar düşünür, mevcut bilgileri kullanarak yeni bilgilere ulaşır, problemleri tespit ederek onlara çözüm getirir, yeni tasavvurlara yönelerek yeni tasarımlarda bulunur, yeni çıkarımlar elde eder, yeni ilişkiler kurar, birtakım kararlar alıp bunları gerçekleştirmeye çalışır, mevcut şartları ve imkânları kullanmak suretiyle bazı girişimlerde bulunur, imkân ve fırsatları görerek hareketlere geçer ve nihayetinde belirli duyu, düşünce, ülkü, amaç ve hedefler doğrultusunda “örgüt” kurar veya kurulu örgütlerin içinde yer alabilir. Bu bağlamda, insanların tekil veya grup olarak gerçekleştirdiği her davranış ve etkinlik, başlı başına bir zihinsel inşadır. İnsanların ve grupların, ortaya koydukları her türlü yönetim ve örgütlenme etkinliklerinin, başlangıçta tasarlanmasından en son denetimine kadar, bütün işlevleri ve süreçleri itibarıyla bir zihniyet arka planı vardır.

2. İnsan Davranışlarının İnşasında Zihniyetin Rolü ve Özgeci Davranışlar

İnsan davranışlarını harekete geçiren biyolojik, fiziki ve sosyo-kültürel kaynaklı çok sayıda etken mevcuttur. Bunlardan, biyolojik ve fizyolojik kökenli olanların aslı kaynağı bizatihi insanın kendi bedeni ve vücududur. Fiziki çevre kökenli olan davranış etkenlerinin aslı kaynağı, insanın bedensel yapısının bizzat içinde yaşamakta olduğu maddi ve somut olarak fiziki mekan ve mahaldir. İnsan davranışlarına şekil veren sosyo-kültürel kökenli etkenlerin esin kaynağı ise, insanların belirli bir yer ve zaman içerisinde, hayatlarını içinde sürdürmek durumunda oldukları insani ve sosyal ilişkiler ağıdır. Hayatın başlangıcında, ortalama her insanın davranışında, biyolojik ve fizyolojik kökenli olanlar ile fiziki çevre şartlarından kaynaklanan etkenlerin, otomatik ve baskın bir yönlendirmesi söz konusudur. Her bir insanın “akıl balığı” olması ve kişisel gelişim sürecine bağlı olarak, zihinsel yapısı ve düşünce kalıpları da, öncelikle göre çok daha fazla olacak şekilde, insan davranışlarını meydana getirmede önemli bir etken haline gelmektedir. Ayrıca, her bir insanın “akıl balığı” olması ile başlayan “kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenme” döneminin bir gereği olarak, bütün davranışların dışavurumunun zihin aracılığıyla gerçekleştirilmesi zorunluluğu vardır. Başka bir ifade ile akıl ve zihin süreçlerinin, salt anlamda “akıl ve mantığın” gerekli olduğu bağlamlarda değil, aynı zamanda biyolojik ve fiziki çevreyle ilgili davranışlarda da, davranışın zamanlaması, yeri, usulü, kuvveti ve istikameti bakımından akıl ve zihnin yönetiminde bulunması kişi-toplum dengeleri açısından önemli bir imkândır.

İnsanlar, doğdukları andan itibaren çeşitli duyu organları ve hücreleri aracılığıyla çok sayıda uyarımlara muhatap olurlar. Bunlar, işitme, görme, dokunma, tat ve koku duyuları ile vücudun dengesini sağlamaya ve konumunu belirlemeye dair duyu verileridir. Bütün bu duyu sistemi, ortalama her insanın kendi bedeninde yaşanan iç süreçler ile dış çevresindeki fiziki ve sosyo-kültürel kaynaklı olayların, hiç olmasa kişinin akıl kapasitesi ölçüündeki bir kısımdan haberdar olmasına neden olur. Bu bağlamda, ortalama her insanın, kendi duyu sistemi sayesinde iç ve dış dünyasına dair süreçlerin, nesnelerin, durumların, faaliyetlerin, olaylar ve olguların bir kısmını “fark etmesi”, “tanıması” “kavraması” ve nihayetinde “bilmesi” şeklindeki, biyolojik temelli psikolojik ve zihinsel süreçlerin tümüne, “algılama” adı verilmektedir. Bu bağlamda, “algılama”, ortalama her insanın duyu organları ve sistemi aracılığıyla iç ve dış evreninden kaynaklanan uyarımlardan farkında olabildiği çok küçük bir kısmının zihninde yer etmesidir. İnsanların, bizzat doğuştan getirmeyip, kendi yaşantıları içinde algılayarak, hissederek ve yaşayarak edindikleri bilgi ve tecrübeler ise “öğrenme” adı verilmektedir. Doğuştan gelen içgüdüler ile bedensel özelliklerin sonucu ortaya çıkan bilgi ve davranışların aksine “öğrenme” süreci, kişilerin kendi kazanımı ve çabalarının bir sonucudur.

İnsanlar, kendi algılamaları çerçevesinde, iç (biyolojilerinden) ve dış evrenlerinden (öğrenme yeteneklerinden) kaynaklanan birçok bilgi ve tecrübeler edinirler. Bu bilgi ve tecrübeler, birbiriyle birleşerek yeni düşünce ve hareket tarzlarının yönetildiği bir zihin merkezi oluşturur. Bu çerçevede, en ilkel bitki ve hayvan organizmalarından en mükemmel varlık olan insanlara kadar, bütün canlılar âlemi, kendi biyolojik yapılarından ve var oluştan sonraki dönemlerdeki tecrübelerinden birçok izler taşırlar. Her yaşantı ve tecrübe, daha sonraki yaşantılar üzerinde bir etkide bulunmaktadır. Bu durumda, her canlının her yeni yaşantısı, daha önceki benzer yaşantılarının üzerine kurulmaktadır. Nasıl algılama süreci, canlıların iç ve dış evrenlerinin farkında olmaları, öğrenme süreci ise bu bir kısmının iz ve etkisinin kalması ise zihinsel süreçler de, algılanan ve algılanarlardan öğrenilen şeyleri kendinde tutmak ve ileride kullanılmak suretiyle saklamak, hatırlamak ve kullanmaktır (Koptagel-lal, 1982, 164). Dilimizde zihin etkinlikleriyle ilgili birçok kelime vardır; dikkat, heyecan, öğrenme, hafızada tutma, hayal etme, düşünme, zihnin ayrı ayrı işlevlerinin adlarını temsil eden kavramlardır (Özakpınar, 2001, 27). Bu yönüyle insan zihni, insanın algılaması, anlaması, öğrenmesi, düşünmesi, karar vermesi, harekete geçmesi, problem çözmesi, yeni şeyler bilmesi için bir cihazdır. Aslında, bütün canlılarda “davranışları doğuran bir sistem” olarak zihin yapısının bulunmasına karşılık, insan dışındaki varlıkların algılama ve öğrenme kapasitesi çok dar ve kısıtlıdır. Oysa, insan zihninin algılama ve öğrenme kapasitesi nispeten çok daha fazla genişler. Bu bağlamda, bütün canlılarda kendi türünün bir davranış repertuarı olarak “zihin” adı altında bir bilinç olgusunun bulunmasına karşılık, insanlarda ayrıca algılamaya, öğrenmeye, düşünmeye ve davranışları çeşitlendirmeye oldukça elverişli bir “bilincinde olduğunun bilincinde olma” yetisi de vardır. İnsan zihninin “bilincinde olduğunun bilincinde olma” yetisi sayesinde, içe bakış yapma yeteneğiyle insan, düşündüğünün, hayal kurduğunun, hatırladığının, dikkat etmeye çalıştığının, sevdiğinin ya da üzüldüğünün hem farkında olmakta, hem de isterse zihindeki bütün

bu süreçleri inceleyebilmektedir. Bu durum, insanlarda, diğer canlılarda bulunmayan “benlik” kavramını doğurmaktadır (Özakpınar, 2000, 63-73).

İnsanın bedeni, elbisesi, ailesi, geçmiş yaşantısı, inanç ve ahlâkı, evi, malı, mülkü, öteki insanlarla ilişkileri ev etkileşimleri, algılaması, öğrenmesi, karar vermesi gibi, kendi varlığının maddi, sosyal ve ruhsal yönleriyle ilgili öğelerin oluşturduğu kişilik bütünlüğüne “benlik” adı verilmektedir (Güney, 2009, 78). Bu çerçevede, “benlik” olgusu, insanların başta kendi bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal varlıkları olmak üzere, içerisinde yaşadıkları fiziki, ekolojik, ekonomik, siyasi ve kültürel v.b. çevreleriyle ilgili ilişkisi ve etkileşimlerinin tümünü temsil eden bir kavramdır. Bu anlamda, insanların zihniyet oluşumunda “benlik” bilinci, doğal olarak “öteki” ve “eşya” algısını da beraberinde getirmektedir. İnsanlar için “öteki” olan kişilerin iki önemli anlamı vardır. Birisi, “öteki insanlar”, “benlik” sahibi kişiye yardım ve destek sağlayan kişiler olabilir. İkincisi, kendilerine en hafifinden rakip, en ağırından düşman şekilde engelleyici ve zarar verici olabilir. Bu anlamda, insanların doğuşundan itibaren başlayan ve büyüdükçe çoğalan sosyal ilişkiler ağı içerisinde her insanın “öteki” insanlarla olan etkileşimleri karmaşık bir süreç içerisinde sürüp gider. Ortalama her insan, hayatlarının çeşitli evrelerinde, bir taraftan yardım ve destek görürken, diğer taraftan da zaman zaman rekabet ve mücadele etkinlikleri içerisinde varlıklarını sürdürürler. İnsanların, içerisinde yer aldıkları hukuki, ahlaki, sosyal ve kültürel çevrenin, bu iki zıt eğilimden hangisinin daha yaygın olmasına göre, bunlardan birine daha yakın bir hayat tarzı sürecekleri varsayılmaktadır. Ama, gerçek olan şey, her insanın bu iki farklı eğilimin gerektirdiği “öteki insan” etkinlikleriyle mutlaka bir şekilde karşılaşmış olduğu ve bundan sonra da karşılaşacağı gerçeğidir.

İnsanların zihniyet oluşumunda, her insanın temel zihin algısını belirleyen önemli öğelerden diğeri de, insan ile “eşya” arasındaki ilişkilerdir. Etimolojik olarak “eşya”, dışımızda var olan, önümüze veya karşımıza konmuş ya da yerleştirilmiş olan, göze görünen, ve dokunma hissimize konu olan, duyarlarımızı ve algılarımızı etkileyen, özneye karşı duran şey anlamındadır. “Eşyalar”, gördükleri iş ve sağladıkları hizmet açısından insanların ihtiyaçlarının büyük bir kısmını karşılayıcı birer araç olmalarının yanında, insanın dış dünyaya uzantıları olarak, dışa katılımı ve genişlemeyi sağlayan gereçlerdir. “Eşyalar”, aynı zamanda sosyal bir mesaj niteliği taşımakta, bireyle “öteki” insanları birbirine bağlayan birer köprü veya vasıta olurken, diğer taraftan da insanlar arası ilişkilerde iletişimin birer engelliyici duvarı olabilmektedir (Bilgin, 1991, 31-32). “Eşyalar”, başka bir açıdan, mülkiyet ilişkilerinin en önemli öğesini oluşturmaktadır. Bu anlamda, temelini insan-eşya ilişkisinin oluşturduğu sahiplenme duygusunun kuvvet derecesi, mülkiyete konu olan mal ve servetin kolay ve zor elde edilmiş olması, meşru ya da gayrimeşru yollardan kazanılması, bu “eşyaların”, “öteki” insanlarla paylaşılma durumu, insanların içinde yetiştikleri ve yaşadıkları kültürün zihniyet kalıplarıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda, insanların bir kısmının “eşya” ile ilişkisi nispeten “eşyayı” içselleştirici, yani kendini sahip olduğu “eşya” ile özdeşleştiren bir davranış eğilimine yakın iken; yine insanların bir kısmı da nispeten “eşyayı” dışsallaştırıcı, yani sahip olduğu “eşyayı” hediye etme ve başkalarıyla paylaşma heyecanını taşıyan karakterdedir.

İnsanların “benlik” olgusunu oluşturan ve bir şekilde varlığını kaçınılmaz iki temel boyutu olan, “öteki insana” ve “eşyaya” dair ilişkilerinin yönelimi, sağlıklı ve dengeli bir kişilik yapısı içerisinde, birbirlerini tamamlayacak tutarlı bir bütünlük meydana getirir. Bu çerçevede, insan-insan ilişkilerinde “öteki” insana yönelik olma ve onu destekleme eğilimi ile insan-eşya ilişkilerinde paylaşımcı olma eğilimi, birbirleriyle tutarlı bir şahsiyet bütünlüğü oluştururlar. Böyle bir şahsiyeti temsil eden kişilere, Türk Kültür Sisteminde hayırseverlik veya iyilikseverlik denirken; modern-seküler sosyal psikoloji bilim alanında ise bu tür eğilimlere özgeci davranışlar adı verilmektedir. Bu bağlamda, özgeci davranış denildiği vakit, herhangi bir ödüllendirilme beklentisi olmaksızın, birilerine sadece iyi bir şey yapmış olmanın verdiği duygu içerisinde yardım etme hareketi anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile size bir çıkar sağlayabileceği düşüncesi ile bağışta bulunursanız, ya da birilerini etkilemek, gösterişte bulunmak için para yardımı yaparsanız, bu durumda gerçek anlamda bir özgeci davranış olmaz. Belki, böyle bir yardımda bulunma, yardımdan yararlanan için bir yararlanma sayılsa da, davranışın özü ve felsefesi bakımından bir özgeci davranış sayılmaz (Freedman ve diğerleri, 1989, 245-246).

3. Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Hayır Kuruluşlarının Zihniyet Yapısı

Bireysel ve toplumsal hayatın yaşanabilirliğini tayin eden kaynak kullanımı, bütün bireyler ve kesimler için eşit şekilde değildir. Bir kısım insanlar hayatlarını sürdürecek kaynakları, kendi çaba ve uğraşları ile kazanırken, bir kısım insanlar da, bu araçlara kendi imkânlarıyla ulaşamamaktadırlar. Bu çerçevede, tarihin her döneminde toplumlarda yaşanan sosyo-ekonomik düzene bağlı olarak, kendi hayatını kendi başına yaşamaya muktedir olamayan insan ve gruplar mutlaka var olmuştur. Sosyal güvenlik ve sigortacılık olgusunun kurumsallaşmasıyla birlikte, yaşanan hayatın ürettiği çeşitli risk ve tehlikelerine telafisi nispeten sağlanmıştır. Ancak, her toplumda çeşitli nedenlere bağlı olarak, özellikle de küreselleşme sürecinin ürettiği krizler sebebiyle, kendi kendine hayatını devam ettirmekte güçlük çeken fakat kamu ya da özel sosyal güvenlik koruması altında bulunmayan çok sayıda insan ve grup mevcuttur. Her toplumda, etkili bir sosyal sorumluluk ve duyarlı bir vicdan sahibi olan varlıklı kişilerin, temel ihtiyaçlarını karşılama ve hayatlarını sürdürme imkân ve araçlarına yeterince sahip olmayan kişilere, sadece birer ‘insan olmaları’ vesilesiyle onlara yardım etme ve destek olma davranışlarına, genel olarak “hayırseverlik” veya “iyilik” adı verilmektedir.

Bu maksat ve amaçla tamamen sivil bir inisiyatifle oluşturulan kuruluşlar olarak çeşitli 'vakıfları', 'yardım derneklerini', 'gönüllü kuruluşları' birer örnek olarak vermek mümkündür.

İnsanların, çok çeşitli etkenlere bağlı olarak ortaya koydukları örgütlenme olgusunun, en önemli uygulamaları arasında biri de, "hayır" veya "iyilik" ile ilgili duygu ve düşüncelerin bir dışa vurum aracı olarak, yardım ve iyilik kurumlarıdır. Uygulamada, kendi kendine yeterli olamayan veya yardım edemeyecek durumda olan muhtaç bireylere ve gruplara, ihtiyaçları olan imkânları sağlama ve hizmetleri görme konusunda, temelde prim ödeme esasına dayanan özel ya da kamuya ait çeşitli sigorta kuruluşları faaliyet göstermektedir. Bundan başka, yine kendi kendine yeterli olamayan veya yardım edemeyecek durumda olan çaresiz bireylere ve gruplara, tamamen karşılıksız olmak üzere destek olmaya çalışan resmi veya yarı resmi yardım kuruluşları da vardır. Bunların bir kısmının gelir kaynaklarının tamamı, devletin bütçe ve mali imkanlarıyla karşılanırken (mesela, Türkiye'de sosyal yardımlaşma fonu), bir kısmının gelir kaynakları ise kamu bütçesi ile toplum tarafından yapılan bağış ve yardımlardan meydana gelmektedir. Yardım ve hayır kuruluşları içerisinde, hem gelirlerin toplanması, hem de yardım eylemlerinin yapılması bakımından, hiçbir kamu biriminin ya da başkaca bir otoritenin katkısı bulunmaksızın, doğrudan doğruya sivil toplumsal hareketler ve girişimler tarafından yapılan örgütlenmeler de mevcuttur. Bu yönüyle sivil toplum kuruluşu tarzında örgütlenen bu tür yardım ve hayır kuruluşlarının, kamu otoritesi ile temas ve ilişkileri, faaliyetlerinin hukuki olarak düzenlenmesinden ve bu istikamette denetlenmesinden ibaretir. Aslında, bu tür "hayır" ve "iyilik" örgütleri, herhangi bir resmi ideoloji ve siyasi görüş etkisi ve beklentisi olmadan, toplumun içinden serbestçe çıkmış bir yardım ve "hayır" etkinliği olarak, tamamen gönüllülük esasına dayanan gerçek sivil örgütlenmelerdir.

"Hayır" ve "iyilik" kuruluşları şeklinde örgütlenmiş olan sivil toplum örgütlerinin, diğer ticari, siyasi, askeri ve kültürel amaçlarla örgütlenmiş olan işletme veya kuruluşlara göre, kurucu ve katılımcıların zihniyet dünyaları ile daha fazla bir etkileşim içerisinde buldukları söylenebilir. Aslına bakılırsa, her türlü insani ve sosyal edim veya etkinlik, bu fiillere katılan insanların bir tür zihniyet dışavurumlarıdır. Ancak, gerçek anlamıyla gerçekleştirilmiş bulunan "hayır" ve "iyilik" kuruluşlarının arka planında olan zihniyetin esas istikameti, bireylerin ve grupların kendi benliklerini (dolayısıyla içgüdülerini, algılarını, çıkarlarını, duygularını, beklentilerini, kârlarını, güçlerini, imkânlarını v.b.) aşmak suretiyle "öteki varlığa", "öteki insana" ve nihayetinde "öteki dünyaya" dair niyetleridir.

Bütün kültür sistemlerinde, insanların bireysel ve sosyal davranışlarını şekillendiren temel süreç, çoğunlukla insanın insanla ve insanın eşya ile ilgili ilişkilerini tayin eden zihniyet yapısıdır. Bu bağlamda, kolektif mülkiyet ve sosyal hayatın baskın olduğu Doğu toplumlarında, zorunlu bir "öteki insanlar" bağlantısı yaratılırken; insanların başka insanlara yardım ve desteği adeta o topluluğun içerisinde bir üye olarak kalabilmesi için mecburen yapılmak zorundadır. Mesela, Doğu toplumlarındaki "imece" geleneği böyle bir yardımlaşma şeklidir. Buna karşılık, özel mülkiyet ve bireyselliğin baskın olduğu Batı toplumlarında ise beklentiye dayalı güdümlü bir "öteki" ilgisi yaratılma çabası vardır. Bu durumda, insan-insan ilişkilerinde "öteki" insana uzak durma veya onu engelleyici olma özelliği ile insan-eşya ilişkilerinde içselleştirici olma eğilimi çok kuvvetli olduğu için insanların başka insanlara özgeci bir davranışla yardımı karşılığında onlar için çok etkileyici bir takım motivasyonlar gerekmektedir. Mesela, aynı lokantaya tekrar gelindiği vakit daha iyi karşılanmak beklentisiyle hizmet eden garsonlara bahşiş vermek gibi. Geleneksel Türk Kültür sisteminde, mülkiyet ilişkileri sisteminin "birey-toplum" dengesine dayanması nedeniyle yakın zamanlara kadar hayat tarzı, "ben" ve "biz" paralelliği çerçevesinde şekillenmişti. Bu yüzden, tarihi süreç içerisinde Türk toplumsal yapısında özelde bireylerin, genelde grupların ve toplumun "öteki" insanlarla olan ilişkileri, çoğunlukla gönüllülük esasına dayanan bir irade beyanı ekseninde gelişmiştir. Bu anlamda, hayatta hiç görmediği ve bilmediği muhtaçların yararlanması için kendini de gizlemek şartıyla sadece Allah'ın rızasını kazanma ve "iyilik" yapma uğruna, malını ve mülkünü vakfeden bir kişideki yardım iradesi bir gönüllülük bilinci içinde gelişmekteydi.

Batı Medeniyetinin zihniyet arka planında, bireyi ve bireyciliği merkeze alan bir "öteki" insan ve eşya algısı, kendinin maddi ve manevi varlıkları üzerinde başkaları için bir takım fedakârlık yapma davranışını kısıtlarken; geleneksel Türk Kültür Sisteminin henüz kültür ve sosyal değişimler yüzünden kitle kültürü haline gelmediği dönemlerde, ortalama bir Türk insanının herhangi bir konuda faaliyet gösterirken temel hareket noktasını, büyük ölçüde "iyi yapma" ve "iyilik yapma" mantığı oluşturmuştur. "iyi yapma" ve "iyilik yapma" mantığı, yapılan işin, para, şöret, iktidar, gösteriş ve imaj gibi kişilere çıkar sağlayacak olan etkenlerle değil, sadece verilen emaneti en iyi ve en güzel şekilde icra etme heyecanıyla yapılmasıdır Ancak, her medeniyetin arka planında, kendini düşünce ve hareket olarak besleyen etkili bir zihniyet ve egemen bir dünya görüşü vardır. Her zihniyet ve dünya görüşü de kalıcı ve daimi değildir. Yaşanılan kapsamlı kültür ve sosyal değişimler, belirli bir dönüştürme bağlı olarak toplumun zihniyet yapısında ve medeniyet algısında bir takım kırılmalarına ve hatta eksten kaymalarına yol açabilmektedir (Eroğlu, 2010, 306-307).

Bütün insanların doğuştan taşıdıkları temel bir yeti olarak "özgeci davranışları", insanlardaki ve gruplardaki "hayır" ve "iyilik" etkinliklerinin davranışsal alt yapısını meydana getirirler. Bununla beraber, insanların doğasında ve yaratılışında var olan "özgeci davranışların", insan ve grupların içerisinde yaşadıkları kültür ve medeniyet algısında büyük ölçüde etkilendiği de inkâr edilemez bir gerçektir. Bu durumda, varsayım olarak "özgeci" ve "diğergâm" bir kültür ve medeniyet çerçevesinde yetişmiş olan kişilerin, kendi doğalarındaki bu "hayır" ve "iyilik" duygularının, fiili bir eyleme ve etkinliğe evrilme ihtimali

daha yüksektir. Buna karşılık, materyalist ve modernist bir dünya tasavvuruna yaslanan bir kültür ve medeniyet çerçevesinde yetişmiş ve yaşamakta olan kişilerde ise "hayır" ve "iyilik" duygularını besleyen "özgeci davranışların" özünden aşınarak, büyük ölçüde nesnel ve sadece akla dayalı bir motivasyona indirildiği söylenebilir. Ayrıca, kitle toplumu ve kitle kültürü oluşumları içerisinde varlığını sürdüren kişi ve gruplarda, zihin dünyalarındaki çelişki ve tutarsızlıklar ölçüsünde, "hayır" ve "iyilik" duyguları ile özgeci davranış eğilimlerinin nispeten zayıflaması yanında, bu insani ve vicdani etkinliklerin son derece güçlü bir "ikiyüzlülük" ve "istismar" konuları haline gelme ihtimali de yüksektir.

4. Kitle Kültürünün Oluşumu ve İnsan Davranışları Üzerindeki Etkileri

20. yüzyıldan itibaren bütün dünya kültürleri üzerinde, sömürgeleştirici modernleşme süreçlerinin aracılığıyla yayılmaya başlayan Çağdaş Batı Medeniyetinin etkileri, Batı toplumlarının kendi iç dinamiklerinde bir popüler kültür oluştururken, Batı dışı toplumların çoğunda yaygın bir kitle kültürünün doğuşunu hızlandırmıştır. Bu bağlamda, yoğun bir şekilde değişen ve yaşanan yeni popüler ve kitle kültürünün, mülkiyet ilişkileri ile insanın insan ve eşya ile ilişkilerinde de kapsamlı değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Çağdaş Batı Medeniyeti ve kapitalist dünya görüşünün şekillendirdiği postmodern ve kitle kültürü oluşumları çerçevesinde, yaygın ve egemen insan davranışları olarak aşırı bireyci, mal ve para düşkünü insan tipinin varlığı, bu tür davranış özelliklerinin en önemli dışa vurum alanları olarak dikkat çekmektedir.

Çağdaş Batı Medeniyetinin itici gücü olarak modernleşme ve sanayileşmenin, bütün dünya kültürlerini, kendi geleneksel hayat biçimlerinden koparmasının sonucunda, geleneksel kültüre dayalı davranışlar ile modern olan yeni kültür öğeleri arasında şiddetli bir kültür çatışması yaşanmıştır. Bu bağlamda, modernleşme, özellikle geleneksel toplulukların, kendi sosyal değerleri ve gelenekleri tarafından sıkıca kontrol altına alınmış olan ve bu yüzden de yoğun bir şekilde bastırılmış olan arzu ve tutkularının serbestçe dışa vurulmasına ortam hazırlamıştır (Bıçak, 2004, 86). Batı toplumlarında, kendi iç dinamiklerinin yaşadığı bilimsel ve endüstriyel süreçlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan kültür değişiminin nispeten dengeli ve tutarlı davranışlar ve kurumlar oluşturduğu görülmektedir. Buna karşılık, Batı dışı toplumların çoğunda, modernleşme konusundaki çabaların, mevcut bilimsel zihniyetlerinin yetersizliği ile diğer fiziki ve ekonomik altyapılarının uygun olmaması nedeniyle bu toplumların sosyo-kültürel üst yapılarının sarsılmasına yol açtığı görülmüştür. Yaşanılan hayatın farklı kısımları arasında, ortak amaçların ve işlevlerin yerine getirilmesi konusunda çok önemli uyumsuzluklar ve tutarsızlıklar yaşanmaya başlamıştır. Böylece, insan ve toplum davranışlarının, yaygın bir şekilde, düzensiz, dengesiz, kararsız, çelişkili, tutarsız ve ikiyüzlülük özellikleri taşıdığı postmodern bir kültür ortaya çıkmıştır. Modernleşme sürecinin asıl paradigmasının rasyonellik olmasına karşılık, postmodern kültürün temel yaklaşımı, insanların şimdiye kadar çeşitli kurallar ve ilkeler tarafından kısıtlanmış ya da bastırılmış olan bütün arzu ve tutkularını, hiçbir sınırlandırmaya olmaksızın yaşanabilirliğini "serbestçe" sergilenmesidir. Postmodern insan, modernleşmenin kendi iç mantığı bağlamında, her türlü hareket ve davranışlarını rasyonel süreçlere göre ayarlayamadığı ve yine kendi içerisinde belirli bir tutarlılık taşıyan geleneksel değerlerden de koptuğu için çok ciddi davranışsal travmaları yaşamaktadır. Postmodern kültürlerde (ki bu kültürlerin her toplumdaki kültür elemanları bileşimi farklılıklar taşısa bile), bazı ortak davranış kalıpları ve kişilik özellikleri çok açık bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, gelişmiş Batı toplumlarında kısmen olmak üzere, ancak az gelişmiş diğer toplumların çoğunda, yaygın ve şiddetli bir şekilde yaşanan postmodern süreçle ilgili olarak ortaya çıkan yeni insan tipinin egemen insan ve toplum davranışları şu şekilde sıralanabilir: Postmodern kültürlerde (hangi toplumsal yapıya sahip olursa olsun), davranışlarda sıradanlık esaslı, davranışlarda aşırı duygusal ve tutku yaygındır, davranışlarda sorumluluk bilinci ve duyarlılık mevcut değildir, davranışlarda çok yoğun bir tutarsızlık ve iki yüzlülük egemendir (Eroğlu, 2010, 193-196). Bu yönüyle postmodern kültürler, "aşırı bencillik", "yalancılık", "aldatmacılık" ve ne pahasına olursa olsun ya da amaçlara ve çıkarlara ulaşma konusunda her türlü yolu meşru kabul etme tarzında bir "Makyavelcilik" özelliklerini ortak payda olarak taşırlar. Ayrıca, giderek dünyada yaygınlaşan ve kitlelere mal olan postmodern hayat tarzı, toplumsal ve kültürel hayatın kendi iç dengelerinin bozulması sonucunda, kişiler ile diğer kişiler arasında, kişiler ile her türlü ve düzeydeki gruplar arasında, nihayetinde kişiler ile genel toplum ve devlet kurumu arasında çok ciddi gerilim ve çatışma konuları ortaya çıkarmıştır.

Batı dışı toplumların, ilerleme ve gelişme konusunda kendilerine model olarak aldıkları modernleşme çabaları, bu toplumların sınırlı ölçüde sanayileşme ve teknik ilerlemelerine imkân verirken, ülke nüfusunun daha çok kentlere yığılmasını adeta kışkırtmıştır (Eroğlu, 2010, 179). Az gelişmiş toplumlardaki sanayileşme ve teknik ilerlemelerin ağırlık merkezinin, ulaşım ve iletişim araçları alanında yapılmış olması, hiç kuşkusuz bu kentleşmenin, kentlerin mevcut nüfus barındırma kapasitesinin çok çok üzerinde meydana gelişinde hızlandırıcı bir etkiye sahip olmuştur. Batı toplumlarında başlayarak dalga dalga diğer toplumlara yayılan hızlı ve ani sosyal değişimler ile yoğun kentleşme modernleşme çabalarının kaçınılmaz bir sonucu olarak "kitle" olgusu ortaya çıkmaktadır. Modernleşme sonrasında, toplumların çoğunun içine sürüklendiği postmodernleşme sürecinin yol açtığı yeni hayat biçimlerinde ortaya çıkan "kitlenin", kendine özgü olarak üretmiş olduğu hayat biçimine de "kitle kültürü" adı verilmektedir (Howe, 1965, 496-5039). Aslında, kitle kültürü, modernleşme ve Batılılaşma çabalarının kaçınılmaz bir türevi olarak hayata katılan sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin, insan ve toplum hayatında yarattığı yeni postmodern kültürlerin, yoğun ve çarpık kentleşmeler ortamında çok geniş topluluklara yani kitlelere mal olmasıdır. Sanayileşme ve aşırı

kentleşmenin meydana getirdiği yeni imkânlar ve buluşlar olarak hızlı ve yaygın taşıt araçları, radyo ve televizyon, gazete ve dergiler, internet ve diğer bilişim teknolojileri, telefon başta olmak üzere diğer modern iletişim araçları gibi kültür endüstrisi ürünleri, birçok toplumda büyük bir kitle iletişimi patlamasına yol açmıştır (Türkdoğan, 1988, 555). Aslında, ulaşım ve iletişim yatırımları, sanayileşmenin ve teknik ilerlemenin en önemli iki fiziki altyapısını oluşturur. Ancak, Türkiye de dahil olmak üzere, az gelişmiş ülkelerin çoğunda bu alt yapılar, ilgili toplumların ekonomik ve sosyal gelişmelerini sağlamak ve bu anlamda üretkenlik ve verimliliklerini artırmak yerine, gereksiz, yersiz ve zamansız bir şekilde aşırı kentleşmeye yani kitleleşmeye daha fazla etkiye bulunmuştur. Bu bağlamda, yeryüzündeki birçok kültür ve toplumsal yapı, kendi bazı iç farklılıklarına ve özelliklerine sahip olmakla birlikte, artık kişiler, gruplar, cemaatler, örgütler, şirketler, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, hükümetler, devletler ve bilumum "kitleler", böyle bir "kitle kültürü" taşıyıcısıdır. Kitleleşmenin dayanılmaz sonuçlarına bağlı olarak, bu sosyal aktörlerin davranışlarının büyük bir kısmı, "aşırı bencillik", "yalancılık", "aldatmacılık", "tutarsızlık", "ikiyüzlülük" ve "Makyavelcilik" tarzında şekillenmekte ve hayata katılmaktadır.

5. Kitle Kültürü Gölgesi Altında Hayır ve İyilik Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşlarının Bazı Davranış Sapmaları

Sivil toplum örgütlenmelerinin başarılı olması, doğrudan bireylerin, grupların ve toplumun yönetim ilişkilerine dair zihniyet yapılarıyla ilgili bir husustur. Bu çerçevede, sivil toplum örgütlenmeleri, nispeten daha az yönetilme ve daha fazla yönetime katılma ihtiyacında bulunan, demokratik yönetim zihniyetine sahip, resmi ve gayrî resmi iktidarların güçlü kamuoyu oluşturma "oyunlarına" dayanaklı, ayrıca "ötekilerin" hak ve özgürlüklerine gerçekten saygılı olan bireylerin, grupların, kurum ve kuruluşların olduğu toplumsal düzenlerde kendine uygulama zemini bulmaktadır. Sivil toplum örgütlenmelerinin her türü, ancak böyle bir yönetim zihniyet alt yapısına sahip bulunmaları halinde, demokratik ve ideal bir toplumsal yönetim modeli olarak başarılı olma şansına sahip olacaktır.

Oysa, yaşanmakta olan küreselleşme sürecinin ivme kazandırdığı postmodernleşme ve kitle kültürü olguları, sivil toplum örgütlenmelerinin başarılı olması için gerekli olan yönetim zihniyet alt yapısının giderek bozulmasına ve giderek erimesine yol açmaktadır. Kitle toplumu ve kitle kültürü süreçleri içerisinde, varlığı herhangi anlamı bir kimlik oluşturamayan, grup ya da topluluk içerisinde son derece sıradan ve edilgen olan, gücü ve katkısı sadece fiziki varlığından ibaret olacak kadar sayısal (kantitatif) bir eleman olan bireylerin, herhangi bir sivil toplum oluşturma etkinliği söz konusu olamaz (Eroğlu, 2000, 89-95). Çünkü, gerçek ve başarılı bir sivil toplum yapılanması için bireylerin ve grupların, başta resmi merkezi yönetim olmak üzere, her türlü yerel, ulusal ve illa da küresel güç odaklarının açık ya da örtülü psikolojik savaş yöntemlerinin etkisi dışında kalma bilinçliliği ve tutarlılığı gerekmektedir. Sivil toplumun mantığına ve anlam çerçevesine göre, sivil toplumun temel davranış ögesi, bireysel hak ve özgürlüklerini, hiçbir gerekçeyle hiçbir kişi ve makama devretmeden, doğrudan kendisi kullanma bilincine sahip olma niteliğindedir. Bu bağlamda, kitle kültürünün postmodernleştirici etkisi altında yaşayan birey ve grupların, rasyonel düşünceden uzaklaşarak, sıradan ve "çocukça" davranışları ile kişilik bütünlüklerinin şizofrenik bir şekilde parçalanmasına yol açtığı görülmektedir. Böyle bir durumda ortaya çıkan tutarsız ve çelişkili davranışlar ise onları, sivil toplum örgütlenmesinin temelinin oluşturan zihniyet alt yapısından oldukça uzaklaştırmaktadır.

Kitle kültürünün egemen olduğu toplum içerisinde hayatını sürdüren birey ve grupların, asıl gerçeklik karşısında duyarsız ve bilinçsiz olan yanları ile asıl gerçeklik yerine imaj inşasına yönelme eğilimleri, bu tür toplumdaki sivil toplum örgütlenmelerini büyük ölçüde bir "gösteriş" ve "imaj" konumuna indirgemektedir. Sivil toplumun asıl ve ideal modelini kurmayı sağlayacak olan asıl ve gerçekçi parametrelere ve değişkenlere sahip olamadığı için sivil toplum örgütlenmesinin aslına uygun olarak kuramayan birey ve gruplar, bütün bunların yapay ve sahtesini oluşturma konusunda çaba göstereceklerdir. Bu bağlamda, kitle toplumu özellikleri taşıyan yerlerde, kendilerine sivil toplum örgütleri adını veren (yardım ve hayır amaçlı olarak kurulanlar da dahil olmak üzere) her türlü dernek, vakıf ve kuruluşun, sivil toplum kavramının asıl anlamı karşısındaki mevcut konumları, büyük ölçüde "keçi olmayan yerdeki abdurrahman çelebi" gibidir. Küreselleşme süreciyle birlikte, bütün dünya kültürleri üzerinde egemen olan kitle kültürü gölgesi altında şekillenen hayat tarzında, bir taraftan yardıma ve iyiliğe muhtaç kişilerin sayısı hızla artarken, diğer taraftan da yardımlaşma eylemlerinde çok ciddi yolsuzlukların olduğu görülmektedir. Ayrıca, iyilik yapma davranışı, aslında gizlilik içerisinde yapılması gereken bir olguyken, bu davranışın günümüz toplumlarında çoğu zaman imaj ve gösteriş amacıyla ya da dolaylı yoldan reklam yapıp, işletmelerine daha fazla kâr getirme amacıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Dahası, kimi gönüllü kuruluşlar, iyiliklerini yaparken aynı zamanda, kendi ideolojilerini de yayma amacını gütmekte ve kendi ideolojilerine dâhil olmayan kişileri ihtiyaç düzeyleri ne olursa olsun, bu yardım kapsamına asla muhatap almamaktadırlar.

Sivil toplum yapılanmasının zihniyet alt yapısına yeterince sahip olmayan toplumlarda ortaya çıkan davranış sapmalarından biri de, sivil toplum kuruluşlarının başında bulunan yönetici ve yakın çevresinin, kendilerinin kişisel çıkarlarının elde edilmesinde, bu örgütleri ve çalışmalarını birer basamak gibi kullanma alışkanlığı ve kolaycılığıdır. Sivil harekete ve örgütlenmeye bir şekilde dahil olan kişilerin çoğunun, kuruluşun faaliyetleri ve çalışmalarını konusunda, yeterli kadar duyarlılık göstermemeleri de, bu yandaki istismaları artırmaktadır. Gerçekten, kitle kültürü taşıyıcısı birey ve grupların, bırakınız sivil ve ortak amaçlar için sürekli bir arada çalışmayı, kendi özel çıkar ve amaçları konusunda dahi etkili bir örgütlenme becerisine sahip

olamadıkları çok sık gözlenen bir olgudur. Bu durum, bir şekilde kurulmuş olan örgütlerin yönetiminin hızlı bir şekilde önce kişiselleştirildiğini, daha sonrada istismar edilerek, bu kuruluşlar üzerinden bir takım yolsuzluklar yapıldığı yine çok gözlenen bir durumdur. Eğer sivil toplum kuruluşlarının yönetim ve örgütlenmeleri, tam olarak hukuki ve ahlaki kurallar içerisinde işlemiyorsa, bunların kuruluş ve işleyiş amaçları “hayır”, “iyilik” ve “yardım” olarak belirlenmiş ise bu görüntü ve imaj altında yolsuzluk ve istismar daha kolay yapılabilir. Bu durum ise hayır ve iyilik amaçlı olarak kurulmuş olup samimi ve dürüst işleyen kuruluşların da büyük bir şaibe altına girmesine neden olmaktadır. Ayrıca, özellikle hayır ve yardım amaçlı sivil toplum kuruluşlarındaki yolsuzluk ve istismarlar, insanların doğasında bulunan özgeci davranışlar üzerine kalın bir kuşku perdesi örtmektedir.

Kitle kültürü altında yaşanan yerlerde, çok sık ortaya çıkan başka bir davranış sapması, sivil toplum örgütlenmelerinin içerilerin boşaltılarak asıl amaçlar yerine, farklı anlayış ve ideolojilerin doldurulması olayıdır. Otoriter ve baskıcı yönetim anlayışlarının egemen olduğu ve kitle kültürünün “takiyeci” davranışlarının büyük ölçüde yaygınlaştığı toplumsal düzenlerde, kişilerin, grupların ve kuruluşların, kendi gerçek amaçlarını gizlemek suretiyle farklı görüntü ve imaj verme durumları çok sık rastlanan bir durumdur. Böyle bir durumda, kişilerin, grupların ve kuruluşların sözlü ve yazılı olarak ortaya koydukları stratejik amaçlar ile bunlara ulaşmaya dair gerçekleştirilen fiili davranış ve eylemlerde çok ciddi farklılıklar, hatta bazı zamanlarda çelişki ve tutarsızlıklar meydana gelebilmektedir. Bu bağlamda, bir kısım yardım ve hayır kuruluşu, özellikle kuruluş zamanlarındaki stratejik amaçları belirleme aşamasında, içinde buldukları güç ve iktidar ilişkilerinin hoşuna gidecek ya da oldukça popülist bir tarafı olan söz ve söylemler kullanmaktadır. Hayır ve yardım amacıyla kurulmuş olan bir kısım sivil toplum kuruluşlarının, bu tür “takyeci” davranışları yüzünden, örgütün tüzüklerinde ifade ettikleri amaçları ile bu çerçevede yaptıkları faaliyetleri arasında belirli çelişki ve tutarsızlıklar ortaya çıkabilmektedir. Bu anlamda, faaliyette bulunan birçok yardım kuruluşunun fiili eylem ve çalışmalarında, hayır ve yardımın esas amaç olmaktan çıkıp, bu eylem ve çalışmaların arka planında saklı olan ideolojik hedeflere ulaşmada birer araç hâline geldiği görülmektedir.

Kitle toplumu özelliğine sahip ülkelerdeki sivil toplum yapılanmasıyla ilgili en önemli saptamalardan biri de, ülke yönetimindeki egemen iktidar ile toplumsal kontrolü elinde tutan güç odaklarının, kendi amaçları ve düşünceleri doğrultusunda bu tür örgütlenmeleri etkileme ve yönlendirme çabalarıdır. Bu durum, sivil toplum kuruluşu adını kullanan birçok yardım ve hayır kuruluşunu, içinde yaşadığı toplumun güçlü ve egemen güçlerinin etkilerine açık hale getirmektedir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşu adını alan birçok örgüt mevcut iktidar ilişkilerine ve içinde bulunulan konjonktüre göre, bazen resmi ideolojinin etkisine girerken, bazen de mevcut siyasi iktidarın ya da partilerin yandaşı durumuna düşebilmektedirler. Bu bağlamda, Türkiye’de bir kısım sivil toplum kuruluşlarının Bakanlar Kurulu kararıyla “kamu yararına” kuruluş statüsü almış olması ve birçoğunun bu konuda çaba gösteriyor olması hali, doğrudan doğruya sivil toplum oluşumuna aykırı ve çelişkili bir durumdur. Hükümetler, kendilerine yakın olan ya da bu doğrultuda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına “kamu yararına” kuruluş payesi vermek suretiyle onları bazı vergi ve fonlardan muaf tutarken, aynı zamanda bunların çeşitli “kamu kuruluşları” ile ortak faaliyette bulunmalarını sağlayarak, bu sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını “kamu kuruluşlarının” bütçeleriyle desteklemelerine imkan vermektedirler (Aksoy- Torun, 2006,49-56).

6. Denizli’ de Faaliyet Gösteren Hayır ve Yardım Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Araştırma

6.1. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmanın veri toplama tekniği, büyük ölçüde emik-etik yaklaşım olarak belirlenmiştir. İnsan ve toplum davranışları ile ilgili araştırmalarda, hakkında somut ve sayısal veri toplamanın pek mümkün olmadığı konularda, tutarlı ve sağlıklı açıklamalar yapabilmek açısından, en güvenilir veri toplama tekniğinin, emik-etik yaklaşım olduğu giderek kabul görmekte olan bir anlayıştır. Bu bağlamda, emik-etik yaklaşım, araştırılmak istenen insan davranışlarının ve sosyal olayların bizzat içinde yer almış olan kişilerden, söz konusu olan insan davranışları ve sosyal olaylar hakkındaki duygu, düşünce ve izlenimlerini almak şeklinde “yerli görüş açısını” temsil eden bir gözlem yöntemidir. Etik yaklaşım ise araştırmacının incelemeye çalıştığı insan davranışları ve sosyal olaylara dair çıkarımlarında ve değerlendirmelerinde, doğrudan kendisinin derin gözlem ve tecrübelerinden yararlanması tarzında bir gözlem yöntemidir (Gözlemcinin bakış açısı). Bu tür çalışmalarda, emik-etik yaklaşımların birlikte kullanılması zorunluluğu vardır. Çünkü, sadece emik-etik yaklaşım yöntemiyle görüş ve düşüncelerine başvuru kişilerin, bilerek ya da bilmeden olayları çarpıtma veya “takyeci” yapma durumunda olabilir. Sadece etik yaklaşım yöntemiyle yapılan araştırmada, araştırmacının inceleme konusundaki gözlemlerine dayalı değerlendirmesinde yanlılıklar ve olayların etkisinde kalabilir. Böylece, emik-etik yaklaşımların birlikte kullanılması ile, her iki yolda elde edilen verilerin birbirini dengelemesi ve düzeltmesi sağlanmış olur. Bu durum, araştırmanın tutarlılığı ve güvenilirliği bakımında hayati önem taşır (Türkdoğan, 1995, 46-47)

Bu araştırma, emik-etik yaklaşım özellikleri itibarıyla gözlem ve mülakat yöntemiyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırma konusunu teşkil eden “hayır”, “iyilik” ve “yardım” gibi son derece öznel ve değer yargılarıyla ilgili anahtar kavramlar etrafında odaklanan sosyal davranışların, doğrudan ampirik test yöntemleriyle herhangi bir ölçüme tabi tutulması sağlıklı ve tutarlı sonuçlara ulaşmayı engellerdi.

Bu maksatla, Denizli’de faaliyet göstermekte olan, yerel, ulusal ve uluslar arası etkinliklerde bulunan, Kimse Yok mu Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile Fakir ve Muhtaçlara Yardım Derneğinin yöneticileri ile mülakat yapılmıştır. Denizli’de faaliyet göstermekle birlikte, henüz önemli bir yolsuzluk iddiası ile hakkında dava açılmış olan Deniz Feneri ile yakın zamanda Mavi Marmara adlı yardım gemisi uluslar arası sulara İsrail’in bir saldırısına maruz kalan İnsani Yardım Vakfı (IHH)’nin yöneticileri ile temas kurulmamıştır. Bu kuruluşların seçilmesinin en önemli nedeni, bu çalışmanın kavramsal olarak temel parametrelerini oluşturan, “sivil toplum” ile “hayır, iyilik ve yardım” gibi olguların, bu kuruluşların tüzükleri ile fiili çalışmalarının büyük ölçüde bu alanlarda belirlenmiş olmasıdır. Ayrıca, bu kuruluşların hem referansları, hem de faaliyet ve hizmet alanları, Denizli ile sınırlı olmayıp, ulusal ve uluslar arası bir nitelik taşımaktadır. Bu bakımdan, araştırmanın esas konusu olan “hayır ve yardım amaçlı sivil toplum kuruluşları” anlam bileşkesini en iyi temsil etme durumunda bulunan örnek olayların, bu kuruluşlar olduğu izlenimine bağlı olarak, bu kuruluşların Denizli’deki başkan ya da başkan yardımcısı gibi üst düzey yöneticileri ile yüz yüze birer görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeden önce, ilgili kuruluşların ana temel yasaları olarak tüzükleri incelenmiştir. Ayrıca, bu kuruluşların çalışma şekilleri ve düzenleri hakkında toplumda bırakmış oldukları kanaat ve izlenim gözlem yoluyla öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın örnek olayları olarak seçilen kuruluşların yöneticileri ile yapılan görüşmede, onlara yöneltilen soruların tespitinde, özellikle kendi tüzükleri ile kamuoyunda kendilerine dair ortak izlenim ve kanaatlerden yararlanılmıştır. Böylece, bu araştırma sırasında, ilgili kuruluşların tüzükleri, kendilerinin fiili çalışma düzeni ve tarzı ile kamuoyundaki izlenimleri karşılaştırılarak, bunlar hakkında çalışmanın teorik varsayımlarının ışığı altında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

6.2. Araştırmanın Temel ve Yan Varsayımları

Bu araştırmanın temel varsayımı; özelde kişilerin, genelde grupların ve toplumların yaptığı ve eylediği her davranış ve hareketin arkasında, hâkim ve etkili bir zihniyet dünyasının olduğudur. Bu bağlamda, her kişinin, grubun ve toplumun örgütlenme yetenek ve eğilimi ile bu örgütlenmenin amaç ve istikameti de sahip olduğu zihniyetin temel davranış kodlarından bağımsız değildir. Araştırmanın yan varsayımlarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür: Bireyciliği ve insanın tekilliğini merkeze alan çağdaş liberal ve kapitalist hayat tarzı, giderek insanlardaki yardımlaşma duygusunu aşındırmaktadır (yani insanlardaki “özgeci davranışları” giderek azaltır); tarihsel süreç içerisinde insan benliğinin dışındaki “Varlığı” veya “diğer varlıkları” merkeze alan bir medeniyet algısı, insanlardaki yardımlaşma duygusunu daha fazla teşvik etmektedir (yani insanlardaki “özgeci davranışları” giderek güçlendirir); tanımına ve anlamına uygun bir sivil toplum örgütlenmesi için insanların dahili ve harici, resmi ya da gayri resmi hiçbir otorite ve gücün katkısı olmadan tamamen kendi özgür iradeleri ile hareket etme imkânları olan bir şahsiyete sahip olmaları gerekir; Çağdaş Batı Medeniyetinin ve modernleşmenin etkilerinin giderek nüfuz ettiği bütün kültür ve medeniyet yapılarında yaygın ve etkili bir kitle kültürü oluşumu görülmektedir; günümüzde, kitle kültürünün insan kişiliğinin bütünlüğünü parçalayan etkisiyle özdele kişilerde, genelde gruplarda ve toplumlarda giderek “gösteriş” ve “imaj” merakı ile “tutarsızlık” ve “ikiyüzlülük” gibi davranışlarda artış gözlenmektedir.

6.3. Araştırmanın Değerlendirilmesi ve Yorumlanması:

6.3.1. Kimse Yok mu Derneğinin Değerlendirilmesi ve Yorumu

Derneğin temel amacı tüzüğünde, “Anayasamızın öngördüğü esaslar ve Atatürk İlkeleri doğrultusunda sosyal sorumluluk bilincini, yardımlaşma ve dayanışma şuurunu geliştirmek, toplumun sosyo-ekonomik düzeyini yükseltmek, tarihi ve kültürel değerlerimizin korunması ve tanıtılmasına katkıda bulunmak” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca, Kimse Yok mu Derneğinin tali amaçları olarak, yurt içinde ve yurt dışında, hiçbir sınırlama ve kısıtlama bulunmaksızın, her türden insanlara, her türlü olumsuz durumda, imkân ve kaynakları ölçüsünde her türlü maddi ve manevi yardımda bulunmak tarzında çok geniş ve esnek bir amaçlar seti ifade edilmiştir. Derneğin amaçlarına ulaşma konusunda yapmayı planladığı faaliyetler, her türlü yardımlar ile sosyal, eğitim, sağlık, çevre, dernek gelirlerini artırma, gönüllülerin katkılarını sağlama içerikli faaliyetler şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca, derneğin amaçlarının gerçekleştirme çabaları içerisinde, BM, Dünya Bankası, Avrupa Birliği v.b. uluslar arası kuruluşlar ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği yapacağı, ulusal ve uluslar arası fonlardan yararlanmak üzere işbirliği yapmak ve bu kapsamda projeler geliştirmek şeklinde faaliyetlerden söz edilmektedir.

Kimse Yok mu Derneğinin adının geçtiği yardım ve hayır faaliyetlerine bakıldığında zaman, bu derneğin benzer kuruluşlar içerisinde en aktif ve etkili olan bir kuruluş olduğu dikkat çekmektedir. Gerçekten, yurt içi ve yurt dışı yardımlar konusunda kamu oyununda, adı herhangi bir yolsuzluk ve olumsuzluğa karışmadan, kendilerine emanet edilen gelir ve imkânları, muhtaç ve kimsesizlere, nerede olursa olsun, savaşa, depreme, sel, yangın ve sair şartlarda yardım ve hizmet faaliyetlerini başarıyla yürütmektedir. Derneğin yaptığı yardım ve hizmetler arasında, hiçbir ırk, din, mezhep, dil, renk ve siyasi görüş farklılığı ayırımı yapılmıyor olması, varlıklı aileler ile muhtaç aileler arasında “kardeş aile” projesi, yoksulluğu azaltmak, eğitim ve afet yardımı, eğitim ve kültür çalışmaları gibi etkinlikleri bakımından dernek, hem ulusal düzlemde, hem de uluslar arası bağlamda son derece takdir toplayan bir izlenime sahip konumdadır.

Ancak, Kimse Yok mu Derneğinin adının geçtiği yardım ve hayır faaliyetleriyle ilgili gözlemler ile Denizli’deki yöneticisi ile yapılan mülakat sırasında verilen bilgiler göz önüne alındığında vakit, derneğin tüzüğü

ile fiili yardım ve hizmetleri arasında bir takım çelişki ve uyumsuzluklar görülmektedir. Bu çerçevede, Kimse Yok mu Derneğinin yaygın ve yoğun faaliyetleri içerisinde, bir defa derneğin ilk ve temel amaçları arasında belirlenmiş olan “Anayasamızın öngördüğü esaslar ve Atatürk İlkeleri doğrultusunda” ibaresini çağrıştıracak ve hatırlatacak herhangi bir etkinlik yer almamaktadır. Aslına bakılacak olursa, esas varlığı yardım, dayanışma, hayır ve iyilik gibi daha çok metafizik yani bulunan düşünce ve fillere odaklanmış bir sivil toplum kuruluşunun, çok iddialı bir şekilde hiç de gereği olmadığı halde böyle bir amacı en başa yazması bir tür “tâkiyye” davranışı gibi dikkat çekmektedir. Derneğin Denizli’deki yöneticisi ile yapılan mülakattan anlaşılacağı üzere, derneğin vizyon olarak kendine Kızılhaç modelinde bir yapılanmayı ve işlevi benimsemiş gibi görünmektedir. Bu bağlamda, “Kızılhaç Hıristiyanlığı yaymaya çalışıyor biz de Müslüman olmanın gereğini yapıyoruz” denilmek suretiyle son yıllarda “Gülen Hareketi” ile özdeşleşmiş bir kavram olarak çok sık vurgulanan ve Türk kamu opinionu olarak bilinen “dinler arası diyalog” çalışmalarına bir gönderme yapılmış olmaktadır (EK-1). Bundan başka, tamamen Batılıların değer yargılarına göre şekillenmekte olan ve aynı zamanda tarihin kaydettiği en büyük siyasi, ekonomik ve kültürel projelerden biri olarak AB’ den destek alınması, bu derneğin bir sivil toplum örgütü olmak ekseninden kayarak, siyasi bir uluslar arası işbirliği ağının içine doğru girdiğini göstermektedir. Dernek yöneticisi ile yapılan mülakattan, bir sivil toplum kuruluşu olarak Kimse Yok mu Derneğinin fiili işleyişinde, aynı dünya görüşünü paylaşmış oldukları resmi iktidar ve otoriteler ile içli dışlı oldukları izlenimi doğmaktadır. Bu bağlamda, ifade edilen “Vali Bey çoğu toplantımıza katılıyor, Belediye Başkanı katılıyor. Taleplerimizi yerine getirmeye çalışıyorlar. Meclisten üstün hizmet ödüllü aldık. Devletten aldık” gibi söylemler, “sivil toplum” kavramı ve olgusuyla çelişkili söylemdir (EK-1). Ayrıca, Dernek tüzüğü’nün amaçlar kısmında, dernek için “hiçbir şekilde siyasetle uğraşmaz” ibaresine rağmen, derneğin bir şekilde yerel, ulusal ve hatta uluslar arası siyasetle bağlantılarının olduğu anlaşılmaktadır.

6.3.2. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin Değerlendirilmesi ve Yorumu

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin tüzüğünde belirtilen temel amacı, “Atatürk ilke ve devrimleri (Kemalizm) ile gerçekleşmiş olan hakların korunması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve çağdaş eğitim yoluyla çağdaş insan ve çağdaş topluma ulaşılmasıdır” şeklinde açıklanmıştır. Derneğin genel ilkeleri arasında en çok vurgulanan konular olarak, “demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti düzeninin gerçekleştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi”, “bireylerin hukuki, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hak ve özgürlüklerinin sağlanması”, “eğitimde fırsat eşitsizliğinin giderilerek” özellikle “kız çocuklarının” okutulması ve kadınların meslek hayatına katılması, çevre bilinci ve “çağdaşlaşma” kavramları dikkat çekmektedir. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin çalışma biçimi, Atatürk ilke ve devrimlerine sahip çıkmak ve gençlere tanıtmak, bu amaçlarla ilgili “bilimsel, eğitsel ve sanatsal faaliyetlerde bulunmak, amaçlar doğrultusunda okul, kurs, yurt, dershane, kültür evi, kitaplık ve benzeri eğitim kuruluşları kurmak ve burs vermek, “üyeler arasındaki ilişkileri ve dayanışmayı” geliştirmek için lokal, huzurevi, dinlenme tesisi ve benzeri işletmeler kurmak”, “balo, kermes, sergi, tiyatro, konser, gezi, eşya piyngosu ve benzeri gelir sağlayıcı etkinliklerde bulunmak”, doğal afetlerde çalışmalar yapmak, “bütün bu amaçları gerçekleştirmek üzere, il ve ilçelerde, belde ve köylerde şubeler ve temsilcilikler açmak” şeklinde özetlenebilir. Derneğin gelir kaynakları olarak başta kendi üyelerinde aldıkları aidat ve bağışlar olmak üzere, yapılacak olan diğer yardımlar ile faaliyetlerinden kazanmış oldukları gelirler, çeşitli iktisadi işletme ve tesislerden elde edilen gelirler, “devletin, il özel idarelerinin ve yerel yönetimlerin bütçe ve fonlarından aktaracağı yardımlar” gibi kaynaklar belirtilmektedir.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin adının geçtiği yardım ve faaliyet alanlarına bakıldığı zaman, özellikle yoksul kız çocuklarının okutulması ve gelir düzeyleri düşük öğrencilere burs verilmesiyle tanınmış olan bir dernektir. Ayrıca, son yıllarda bu derneğin faaliyetleri arasında gündem oluşturan etkinlikleri olarak, devletin laik düzeni ve toplumun “çağdaş hayat tarzı” yönündeki kazanımların savunulması ve korunması yönündeki eğitim faaliyetleri yer almaktadır. Bu çerçevede, kendini “muhafazakâr demokrat” bir siyasi kimlikle takdim eden mevcut siyasi sağ iktidara karşı etkili bir toplumsal muhalefet yapma etkinliği ile tanınmaktadır. Derneğin Denizli’deki yöneticisi ile yapılan mülakattan, biz bir “hayır kuruluşu değiliz, yardım konusunda girmiyoruz, hizmet kuruluşuyuz” denilmek suretiyle, özellikle şu anda ülkede faaliyet gösteren diğer hayır ve yardım kuruluşları arasındaki farklı konularına vurgu yapılmaktadır (EK -2). Yine derneğin amaçları doğrultusunda yerine getirdiği faaliyetler olarak üniversite öğrencilerine burs verilmekte, Deniz Yıldızı projesi kapsamında köy okullarına ve çocuklarına yardım edilmekte, yılbaşı programı yapılmakta, gençlerin vizyonunu artırma ve kişisel gelişimlerini sağlayıcı projeler yürütülmektedir. Derneğin yardım faaliyetleri olarak, kadınların meslek sahibi olmaları için çalışılması, üniversiteye hazırlık kurslarında indirimli ve ücretsiz öğrenci yetiştirilmesi ile “çağdaş insan tipi” yaratılmasında etkili olacağı beklentisi ile Hukuk, Atatürkçülük, İletişim teknikleri, sanat tarihi, arkeoloji, Türkçe, Müzik gibi konularda gençlere, kadınlar ve topluma eğitim vermek çok dikkat çekmektedir.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin adının geçtiği yardım ve hizmet faaliyetleriyle ilgili gözlemler ile Denizli’deki yöneticisi ile yapılan mülakat sırasında verilen bilgilere göz önüne alındığı vakit, bu kuruluşun “sivil toplum” kavramı ve olgusundan çok, belirli bir siyasi projenin hayata geçirilmesinde rol oynayan bir dava kuruluşu gibi çalıştığı izlenimi doğmaktadır. Sivil toplum kavramının ortaya çıkışı, doğrudan doğruya topluma hukuki veya başkaca zorlamalar ile dayatılan belirli bir insan ve toplum tipine karşı, toplumsal bir tepkinin

örgütlenerek, toplum üzerinde topluma rağmen kurulacak her türlü resmi ve siyasi projeye karşı durma ihtiyacından doğmuştur. Bu anlamda, bu dernek, kendi başına belirli bir hayat tarzını yani "çağdaş yaşam biçimini" egemen kılmaya uğruna ne kadar bilimsel ve demokratik yöntemler kullanmış olsa bile nihai hedefleri açısından sivil toplum kavramıyla çelişen bir amaçlar setine ve uygulamalara sahiptir. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin, hem tüzüğünde hem de yapılan mülakatta geçen özellikle "balo", "Kemalizm", "arkeoloji eğitimi", "sergi" ve "konser" gibi kavramlar, bu kuruluşun insanları ve toplumu belirli kalıba sokma çabalarını çağrıştırmaktadır. Derneğin, kadınlarla meslek kazandırma ve derneğe gelir elde etme amacına yönelik yaptığı bazı faaliyetlerinin belediye tarafından engellenmesi, bir yandan belediyenin benzer kuruluşlar arasında eşit davranmadığını gösterirken, öte yandan da bu kuruluşun sivil toplum olma konusundaki eksikliği ile ilgili bir durum olsa gerekir. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin, sivil toplum olma konusundaki en önemli çelişkilerinden biri de, kendilerini sivil düşünceli bir kuruluş olarak tanıtmalarına karşılık, "Danone", Mercedes Benz" gibi küresel sermayeyi temsil eden dev şirketler ile "Turkcell" gibi ulusal kapitalist şirketler ile birlikte bazı projeleri yürütmeleridir (EK-2). Çünkü, sivil toplum olmanın gereği olarak derneğin gücünün, toplum dışındaki ve üstündeki her türlü güçten değil de, doğrudan üyelerinden ve toplumun kendisinden kaynaklanması gerekir.

6.3.3. Fakir ve Muhtaçlara Yardım Derneğinin Değerlendirilmesi ve Yorumu

Derneğin temel amacı, fakir ve muhtaç durumdaki ailelere ve öğrencilere maddî ve manevî yardımcı olmak, milli birlik ve dayanışmaya katkıda bulunmak, sosyal dengenin kurulmasına yardımcı olmak, yoksul gençlerin milli ve manevî değerler çerçevesinde eğitilmesini sağlayarak onları topluma faydalı, üretken ve verimli birer insan olmalarına fırsat hazırlamak şeklinde özetlenebilir. Derneğin tüzüğüne göre, dernek amaçlarına ulaşılmasını sağlayıcı faaliyetler olarak şu etkinlikleri yapması öngörülmektedir. Muhtarlar aracılığıyla ya da kendi başvuruları ile muhtaçlıkları ve yoksullukları tespit edilmiş olan ailelere temel gıda ve temizlik maddeleri ile kıyafet ve yakacak yardımları yapmak; düşün ve sünnet yapmak; sağlık hizmetleri ve ilaç imkânları sağlamak; orta öğretim ve yüksek öğrenim gençliğine barınma ve eğitim imkanları hazırlamak; siyaset dışında olmak kaydıyla bilimsel, ahlaki, sosyal ve kültürel mahiyette konferanslar, seminerler ve toplantılar düzenlemek; öğrenciler için yurt ve pansiyonlar, etüt merkezleri, özel dershaneler ve kurslar açmak; derneğin yönetimindeki yurt, okul ve dershane binalarının etrafında bulunan uygun yerlere dükkân, pasaj, iş hani ve otopark gibi iş yerleri açmak ve işletmek v.b.g. etkinliklerin yapılması tasarlanmaktadır. Fakir ve Muhtaçlara Yardım Derneğini, "Denizli'nin elit tabakası kurmuş ve Denizli'nin ileri gelenleri bu işe olumlu bakınca Bakanlar Kurulundan rahat geçmiştir". Derneğin genel merkezi Denizli'dir (EK-3). Dernek, 34 il ve ilçede şube açmış olup, bu güne kadar 1000'lerce vatandaşa yardımda bulunmuştur ve 800 kayıtlı fakiri vardır. Yoksullara, yiyecek, giyecek, yakacak ve temizlik ürünleri verilmektedir. Bunun için de Gıda Bankacılığı kurulmuştur. Dernek, yardım eden hayır sahiplerinin bağışları olan yardım malzemelerini alıp fakir ve muhtaçlara dağıtmaktadır. Derneğin 27 öğrenci yurdu vardır. 3000'e yakın öğrenci okutulmaktadır.. Öğrencilerin gıdaları dernek tarafından karşılanmaktadır, sağlık giderleri gönüllü doktorlar tarafından karşılanmaktadır ve ilaçları karşılanmaktadır. Bu şekilde şimdye kadar 15 000 öğrenci okutulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen "gönül köprüsü" projesine katkı verilmektedir (EK-3). Henüz uluslar arası bir faaliyetleri bulunmamakla beraber, Romanya, Yunanistan ve Bosna Hersek ile irtibatlarını devam ettirmektedirler. Ayrıca, Türkiye'den giden ailelerin çocuklarını himaye maksadıyla Türk Cumhuriyetlerinde öğrenci yurtları açmayı tasarlamaktadırlar.

Fakir ve Muhtaçlara Yardım Derneğinin hayır ve yardım faaliyetlerinin ağırlık merkezini, öğrenci yurtları ve eğitim faaliyetlerine verdikleri katkı oluşturmaktadır. Dernek yöneticiler ile bu etkinliklere başış yapan yetişkinlerin, okumasına katkıda buldukları öğrencilerle sürekli bir ilişki kurmak suretiyle kendileri arasında etkili bir iletişim içerisinde bulunmak suretiyle belirli bir "cemaat" örgüsü oluşturdıkları gözlenmektedir. Bu bağlamda, oluşturulan ilişkiler ağı içerisinde, yine de "Denizli'yi tanıtmak" ve "Denizli halkının ne kadar hayirsever ve alicenap olduklarını Türkiye'nin dört bir köşesine duyurma şansını" elde etme gibi çok keskin bir Denizli'lilik bilinci de yaratılmış olunuyor (EK-3). Derneğin, sivil toplum kavramı anlamı çerçevesindeki konumu, siyasi iktidar ve resmi otoriteyi temsil eden kişi, makam ve kurumlarla çok rahat ve kolay bir şekilde ilişki kurlmaları nedeniyle oldukça tartışmalıdır. Derneğin, Denizli'li elit tabaka tarafından kurulması, Bakanlar Kurulundan "kamu yararına çalışır" kararını almış olması, ayrıca, resmi bir birim olan sosyal yardımlaşma yönetiminden ve vali tarafından takdir alması, Milli Eğitimden başarı belgesi alınması şeklindeki özellikleri yüzünden, bir takım siyasi ve idari ilişkileri nedeniyle bir sivil toplum kuruluşu olması niteliğine gölge düşürmektedir. Bundan başka, derneğin tüzük ve yöneticilerinin beyanında, amaçlar doğrultusunda yardım çalışmalarında ve diğer faaliyetlerde temel kriter olarak sadece "muhtaçlığı ve fakirliği" aldıklarını söylemiş olsalar bile, uygulamada ve fiili durumda daha çok bu yardım ve faaliyetleri çoğunlukla bir "cemaat" bilinci yaratmak aracı olarak kullandıkları gözlenmektedir.

7. Sonuç: Kitle Kültürü Süreci Sivil Toplumunu Bozuyor

Sivil toplumun temelini, rasyonel düşünceye ve bilimsel zihniyete sahip olan, bu anlamda kişi hak ve özgürlükleri ile ekonomik, sosyal ve siyasi hak ve ödevlerinin bilincinde olan, yüksek sorumluluk sahibi, hukuk ve ahlaki kurallara bağlı, özgüveni yüksek, tutarlı ve dengeli şahsiyet niteliklerini temsil eden kişiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, gelişmiş Batı toplumlarında, güçlü ve haklarını kullanmasını bilen yeni kentli topluluklar içerisindeki

bireyler ve gruplar, özelde kendilerinin genelde toplumun çok zayıf ve güdümlü oldukları dönemlerin yönetim ilişkilerine göre şekillenen müdahaleci yönetim ilişkilerinin yerine, daha sonraki dönemlerde kendilerinin nispeten daha güçlü oldukları yeni sivil toplum modelini ikâme etme çabalarını, belirli ölçülerde başarıya ulaştırmışlardır. Bu bakımdan, gerçekten gelişmiş ve demokratik bir ülke olmanın da, uygar ve rasyonel bir yönetim mekanizması oluşturmuş olmanın da en sahici göstergesi, sivil toplum örgütlenmelerinde meydana getirilen üstün başarıdır. Böylece, sivil toplum örgütlenmeleri aracılığıyla ortalama bir birey, bir taraftan resmi ve egemen güç merkezlerince nispeten daha az yönetilmiş olmaktadır; diğer taraftan da toplumun bütün katmanlarındaki yönetim ve örgütlenme kapasitesi etkinlik kazanma fırsatı bulacaktır.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan birisi, tarihi süreç içerisinde Türk Kültürünün zihniyet arka planında sürekli olarak mevcut olup, ancak günümüzde giderek kaybolmaya başlayan, çok kuvvetli bir hayır ve iyilik yapma davranış kodlarının varlığıdır. Türk Kültüründeki birey-toplum dengesine dayalı mülkiyet ilişkileri ile "öteki insana" ve "eşyaya" dair algılamının "üleşme" yani "paylaşma" davranışları üzerinden gerçekleşmesi, Türk Milletindeki hayır ve iyilik duygusunu harekete geçirmiştir. Böylece, Türk insanının bireysel hayatında özgeci davranışların önemli bir yer tutmasına ilave olarak toplumsal yapıda da çok ciddi kurumsallaşma örnekleri yaşanmıştır (vakıflar, imareter, bakım evleri, şifahaneler v.b.g.). Ancak, geçen yaklaşık yüz elli yıllık bir dönem içerisinde yaşanan, "bireyselleştirici", "nesnelleştirici" ve "sahiplenici" zihniyet temelli Batı tesirli zorunlu ve serbest kültür değişmelerinin sonucunda, yaygın bir kitle kültürü ve kitle toplumu süreci meydana gelmiştir. Kitle kültürünün, sıradan, yüzeysel, gösteriş ve imaj düşkünü, tutarsız, çelişkili ve ikiyüzlülük zihniyet temeline dayanan egemen davranış kalıplarına bağlı olarak, Türk Kültüründeki hayır ve iyilik yapma şeklindeki özgeci davranışlarında çok ciddi parçalanmalar ortaya çıkmıştır. Bütün bunlara rağmen, günümüzde kısmen istismara, gösteriş ve "takıyye" yapmaya, imaj oluşturmaya, güç ve egemenlik kazanmaya açık olsa bile, yine de samimi ve dürüst bir şekilde yürütülmeye çalışılan hayır ve iyilik hareketleri mevcuttur.

Gelişmiş ve demokratik ülkelerde yaşanan yönetim ve organizasyon süreçlerinde, hiçbir otorite, çıkar ve amaç grubunun katkısı olmaksızın, tamamen toplumun sivil inisiyatif ile oluşturulan örgütlere "sivil toplum kuruluşları" adı verilmektedir. Bu anlamda, gerçek anlamına uygun bir tarzda yürütülen "sivil toplum kuruluşları" olgusu, bir toplumun kendi kendini yönetebilme ve örgütlenme kapasitesinin varlığına bağlı başına bir ölçüt sayılır. Bu yüzden, kitle kültürü sürecine bağlı olarak yaşanan kitle toplumları ile sömürgeleş(tiril)miş ülke ahhalilerinin en fazla özendiği ve taklit etmeye çalıştığı yönetim cihazı, sivil toplum yapılanmaları olmaktadır. Küresel güçler ile yerli resmi ve gayri resmi güç merkezlerinin, kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda geniş halk kitlelerini ve bütün kamuoyunu en kolay manipüle ettikleri araçlar da, sözde "sivil toplum kuruluşları" olmaktadır. Bu bağlamda, kitle kültürünün yaygın olduğu ve ayrıca Batılı küresel güçlerin açık ya da örtülü bir sömürgeci haline gelmiş olan ülkelerde, en kolay ve kısa yoldan yükselmenin; para ve servet sahibi olmanın; hak edilmemiş bir statü elde etmenin; büyük bir özlem duyulmuş olan "protokol" kişilere yakın olmanın; hayır ve iyilik faaliyetlerinin aracılığı ile çok sadık bir yandaş "grubu" ve "cemaat" oluşturmanın; elde edilen örgütlenme gücünü aynı doğrultuda bir siyasi partiye veya topluluğa pazarlamana; ve hatta kendi halkını ve ülkesini küçük çıkarlar ve statüler uğruna yabancılara peşkeş çekmenin (mesela, Türkiye'deki birçok sözde sivil toplum kuruluşunun ünlü küresel spekülâtör Soros ile bağlantıları v.b.g.) yolu, çoğunlukla "sivil toplum kuruluşları" üzerinden geçmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırmanın, zihniyet yönetimiyle ilgili yeni kavramlar ve olgular üzerinden, genişletilerek devam ettirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, üniversitelerin birer "tercüme ofisi" ve akademisyenlerin birer "tercüman" gibi çalışmalarını bırakarak araştırma sahasına inmesi ve çalışmaların konuların yaşandığı süreçlerin doğrudan içine girilerek aktif katılımlı gözlem yöntemiyle incelemelerin derinleştirilmesi zorunluluğu vardır.

Kaynaklar:

- Aksoy, Necdet- Torun, Mustafa (2006):** "Türkiye'de STK'ların Sivilliliği", III. Uluslar arası STK'lar Kongresi, 9-10 Aralık, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Biga İ.İ.B.F., ss. 49-56
- Bıçak, Ayhan (2004) :** "Modern Devletin Oluşumu ve Sorunları", Kutadgu Bilig, Felsefe- Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı:5, ss. 59-89, İstanbul
- Eroğlu, Feyzullah (2010):** Davranış Bilimleri, 10. Basım,Beta Yayın No:2324, İstanbul
- Eroğlu, Feyzullah (2000) :** "2000'li Yıllarda KOBİ'ler ve Sivil Toplumun İnşasında Yeni Girişimci Sınıfın Rolü", Krizden Çıkışta KOBİ'lerin Yeniden Yapılanması ve 2000'li Yıllar için Değişim Stratejileri Kongre Kitabı, Çukurova Üni. İ.İ.B.F., ss.89-95, Adana
- Freedman, J.L. ve diğerleri (1989):** Sosyal Psikoloji (Çev. Ali Dönmez), Ara Yayıncılık:25, İstanbul
- Güney, Salih (2009):** Sosyal Psikoloji, Nobel Yayın Dağıtım No:1443, Ankara
- Howe, Irving (1965):** Notes On Mass Culture, The Free Press, New York
- Koptagel-İlal, Günsel (1982) :** Tıpsal Psikoloji, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Rektörlük No:3024, İstanbul
- Özakınar, Yılmaz (2001):** Verimli Çalışmanın Psikolojik Koşulları, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Özarpınar, Yılmaz (2000) :**Psikolojinin Kavramsal Yapısı, Ötügen Neşriyat Yayın No: 457, İstanbul
- Türkdoğan, Orhan (1988):** Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi,Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:858, Ankara
- Türkdoğan, Orhan (1995) :** Alevi Bektaşî Kimliği, Sosyo- Antropoljik Araştırma, Timaş Yayınları:251, İstanbul

EK-1

KİMSE YOK MU DERNEĞİ İLE MÜLAKAT

Soru: Derneğinizi kuruluşu ve genel gidişatıyla ilgili bilgi verir misiniz?

Cevap: Kimse Yok mu Derneği, 7,5 yıl önce kuruldu. Denizli'de ise 3,5 yıl önce kuruldu. Bu dernekle dünyada Kızılhaç'ın bir benzeri oluşturulmaya çalışılıyor. Amerika'da uluslararası statü kazanmak için 4 yıl önce müracaat yapıldı komisyondan bu yıl onaylandı. Bu yılın sonuna kadar uluslararası statüye kavuştuğumuz beyan edilecek.

Soru: Uluslar arası olmak size ne tür bir avantaj getirecek?

Cevap: Uluslar arası fonlardan daha rahat yararlanılacak. Kızılhaç Hristiyanlığı yaymaya çalışıyor biz de Müslüman olmanın gereğini yapıyoruz.

Soru: Yardımlarınızı hangi önceliğe göre yapıyorsunuz?

Cevap: Yardımların 1/3'ü kaynağın toplandığı yere harcanıyor, meselâ bağışlar Denizli'de toplandıysa önce Denizli'de ihtiyaç sahiplerine dağıtılıyor. Diğer 1/3'ü ulusal, son 1/3'de uluslar arası dağıtılıyor.

Soru: Neden başka bir yardım kuruluşunu değil de bu derneği tercih ettiniz?

Cevap: Benim sevdiğim arkadaşlar yönetim kurulundaydı, onlar ısrar ettiler. Dokümanları isteyip inceledim, yapılmak istenen şeyler fitratıma uygundu. Siyasi yönü yok, Her görüşten insan var, Eski MHP'li eski DYP'li milletvekilleri yönetim kurulu üyelerimiz. Hatta soldan da birkaç üyemiz var.

Soru: Bu dernekte çalışmaya başladıktan sonra, çalışmaya başlamadan önceki durumunuza göre sosyal ilişkilerinizde bir değişiklik oldu mu, neler oldu?

Cevap: Denizli'de belirli bir hayat standardı ve pozisyonu olan insanlarız. Eskiden daha çok kendi çevremizden tanıdıklar oluyordu, şimdiki çevremiz mağdurlar ve ihtiyaç sahipleri oldu. Komşusu aç yataarken kendi tok yatan bizden değildir. Eskiden daha bencildim, şimdi öyle değilim. Ama protokolden yana da çevrem genişledi, eskiden protokolden kaçardım, şimdi protokolden de çevrem var.

Soru: Sosyal çevrenizin artması iş hayatınıza yansdı mı?

Cevap: Dernek faaliyetlerimizden dolayı, sanırım iş hayatında da bizi tanıyanlar oluyor.

Soru: Bu dernekte çalışmak için yurt içi veya yurt dışı her hangi bir eğitim yaptınız mı?

Cevap: Amerika'da uluslar arası bir yardım derneği olmak için yaptığımız müracaattan dolayı, uluslar arası denetim tabiiyiz, Uluslar arası denetim firmaları gelip derneğimizi denetliyorlar, Dolayısıyla değişik konularda seminerler ve toplantılar devam ediyor, biz de o seminer ve toplantılarda bilgilendiriliyoruz.

Soru: Faaliyetlerinizden bahsedebilir misiniz? Derneğinizi ne tür faaliyetlerde bulunuyor?

Cevap: Devletin ulaşamadığı noktalarda biz yoksulluğu azaltmak istiyoruz. Bunun için de kardeş aileler oluşturuyoruz. Kardeş aile olma konusunda Denizli'de şimdilik 100 kusur aile var. 1000 tane olmasını istiyoruz. Böylece çevrenin de fakir fukaraya uzun dönemde duyarlı kalmasını sağlıyoruz.

Soru: Kimlere yardım ediyorsunuz?

Cevap: Yıkıcı, Türkiye'ye zarar verici olmasın, herhangi bir sabıkası bulunmasın, başka yerden de yardım almıyor olsun. Biz herhangi bir yere angaje olmadan yardımları dağıtıyoruz. Geçenlerde bir kamyon gıda yardımı oldu hepsini dağıttık.

Soru: Tüzüğünüzde yer alan kültürel faaliyetler ve eğitim faaliyetlerinizle ilgili kastınız nedir?

Cevap: Derneğimizin üç temel çalışması var. Bunlar; Yoksulluğu azaltmak, Kardeş aile, Eğitim ve Afet Yardımı. Eğitim ve kültür çalışmalarından, mesela geçenlerde Denizli'de oyuncak yarışması yaptık. Uluslar arası bebek yarışmasında Denizli'den bir çocuk birinci geldi. Ödül olarak, öğretmeni ve ailesiyle beraber Bosna'ya gönderdik. Bunun haricinde resim yarışmaları yapıyoruz. Okuma salonlarımız var. Kurslara gidemeyen çocuklara bu salonlarda gönüllü öğretmenler eğitim veriyorlar. Bu salonlarda eğitim alan 7. ve 8. sınıf çocukların %90'a yakını fen ve Anadolu liselerine girdi. Gümüşlerde bu salonlarda eğitim alan 60 çocuk var, bunlardan 20 tanesine de burs veriyoruz.

Soru: Eğitimi sadece sınavlar için ve millî eğitim dersleri bağlamında mı veriyorsunuz?

Cevap: Eğitimi genel veriyoruz. Sadece millî eğitim bağlamında değil. Topluma faydalı düzgün insanlar olmaları için çaba sarf ediliyor. Mağdur insanlar herşeye daha yatkın oluyor.

Soru: Devletin veya başka kurumların herhangi bir engellemesiyle karşılaşılıyor musunuz?

Cevap: Devletin veya başka kurumların herhangi bir engellemesi yok bilakis destek oluyorlar. Vali Bey çoğu toplantımıza katılıyor. Belediye Başkanı katılıyor. Taleplerimizi yerine getirmeye çalışıyorlar. Meclisten üstün hizmet ödülü aldık. Devletten aldık.

Soru: Uluslar arası bir örgüt olmaya çalıştığınıza göre yurt dışı örgütlerle veya birliklerle bağlantınız var mı?

Cevap: Dünyada STK'lar çok kıymetli, AB'yle kaynaşma vesilesiyle Türkiye'de de dikkate alınılacağını düşünüyoruz. İnsana insan olduğu için yardımcı olmak lazım. Manevi yönü olmadan bu işler olmuyor. AB uyum yasalarında da bu var. STK orada daha çok ön plana çıkıyor. Avrupada Türkiyedeki dernek sayısının yüzlerce katı var.

Soru: AB'den destek aldınız mı?

Cevap: AB'den destek aldık. Kalifiye eleman yetiştirmek için desteği AB verdi. "Bu çocuklar bizim geleceğimizdir" diye bir proje yapıldı. 60 tane çocuğa SBS, 60 çocuğa çıraklık eğitimi, ayrıca sokakta çalışan 40 çocuğa da eğitim verildi. 96 000 Euro alındı.

Soru: Sizce AB bu projeleri derneğiniz aracılığıyla gerçekleştirirken başka amaçlar da güdüyor olabilir mi?

Cevap: Tabii ki, AB'nin başka amaçları da vardır. Ancak STK'lar AB uyum yasalarından dolayı oraya bir ödeme zaten yapıyorlar. Yaptığımız ödemeleri geri alabilmek için bu projeleri yapıp topluma faydalı hale getirmeliyiz.

Soru: Türkiye'nin her ilinde şubeniz mevcut değil. Denizli'de neye göre şube açıldı?

Cevap: Denizli'de şube açılırken ben yoktum. Sanıyorum İstanbul'un belirlemesiyle oldu. Neden Denizli tercih edildi bilmiyorum. Merkezin bakış açısı.

Soru: Son olarak neler söylemek istersiniz?

Cevap: Yaptığımız iş bizim için Allah'ın bir lutfu. Biz belli bir yaşa geldik, toplumdaki sıkıntıları sıkıntılı insanları görmeden gidecektik. Dünyanın gerçeklerini gördük. Kendi adıma bu işi bir şans, Allah'ın bir lütfu olarak görüyorum. Daha önceden siyasette de bulundum. Ama hiç bu kadar haz almadım. Yardım ettikçe insani değerler açığa çıkıyor. Karşı tarafa yardım ederken kendi içsel ihtiyaçlarımızı da karşılıyoruz aslında. Öteki işlerde mevki makam hırsı var. Onlar mutlu etmiyor.

Soru: Herhangi bir cemaatle bağlantınız var mı? Sizi herkes Gülen cemaatine ait olarak biliyor

Cevap: Biz Hoca Efendiden Emir almıyoruz ama onun fikirlerinden yararlanıyoruz.

EK-2 ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİYLE MÜLAKAT

Mülakatın ne için yapıldığı ve araştırmanın kapsamı anlatılırken, “bizim derneğimiz hayır kuruluşu değil, yardım konusuna girmiyoruz, hizmet kuruluşuyuz” denilmiştir.

Soru: Genel olarak faaliyetlerinizi anlatır mısınız?

Cevap: Bizim derneğimiz üniversite öğrencilerine burs veriyor. 390 civarında öğrencimiz var. 81 tanesine kendi olanaklarımızla burs veriyoruz. Diğer kalan kısmına genel merkezden burs veriliyor. Bu öğrencileri ayda bir kez topluyoruz, konuşmacı getiriyoruz. Gençliğin kendide konuşuyor ve Deniz Yıldızı projemiz var. Yılbaşında bir program yapıyoruz. Gençlerin vizyonunu artırma, kişisel gelişimini sağlamam projesi. PAÜ Hocalarından yararlanılıyor. Kasım ve Mayıs ayları içerisinde her cumartesi saat 10.00-14.00 arasında 30 genç her hafta sonu PAÜ’de ders görüyor.

Soru: derslerin kapsamı ne?

Cevap: Hukuk, psikoloji, sosyoloji, Atatürkçülük, iletişim ve teknikleri, sanat tarihi, arkeoloji, Türkçe, Müzik. Ayrıca kendileri de bir sunum yapıyorlar. Programımıza gençler de öğretim üyeleri de gönüllü katılıyor. Gençlik Komisyonu da her cumartesi toplanıp, sunumlar yapıyorlar. Hem güncel, hem de belirli gün ve haftaların konularıyla ilgili konuşuyorlar. Deniz Yıldızı projesinde son olarak bir köy okulu gidilip boyandı. Kırtasiye, kitap malzemeleri götürülüyor, velilere eğitim veriliyor. Sponsorlar aracılığıyla anaokulu açtık. Danone ile proje yaptık. Mercedes Benz, burslu öğrencilerden başarılı olanları İstanbul’da gezdirdi.

Ayrıca kadınların meslek sahibi olmaları için çalışıyoruz. Hanımları Kız Meslek Lisesinde Eğittik. Onlar ürettikleri malları Çınar’da satmaya başladılar. Belediyenin ilk yaptığı iş onları oradan kaldırmak oldu. Onlar daha sonra kooperatifleşmeye gittiler. Hanımeli Kooperatifi böyle kuruldu. İkinci el giysileri belediyenin altında satıyorduk, Belediye onları oradan kaldırdı ve Sevgi Elini oraya açtı.

Bir diğer çalışmamız da Üniversiteye hazırlık kurslarında indirimli ve ücretsiz öğrenci yetiştirmektir. Ayrıca 10 öğrenciyi İngilizce kursuna gönderdik.

PAÜ Sağlık Meslek Yüksek Okuluyla ortak projemizde 20 kızımız 0-3 yaş arası çocuk bakımı konusunda eğitim gördü.

Soru: Dernek için, hükümetten, belediyeden, herhangi bir ödenek alıyor musunuz?

Cevap: Hayır almıyoruz.

Soru: Neden bir başka dernek değil de bu dernekte çalışmayı tercih ettiniz?

Cevap: Bu dernek düşünce yapımıza uygun. Öğrencilerin okumalarıyla çok ilgileniyor. Kadın erkek eşitliğine önem veriyor. Atatürk ilke ve devrimlerini koruma ve geliştirmeye önem veriyor. Kızları okutmaya, meslek sahibi yapmaya ve çağdaş insan yetiştirmeye önem veriyor. Bir de Türkan Saylan bizim örnek aldığımız kişidir. Baktık ki, o hasta haliyle çaballıyor, biz neden boş duruyoruz dedik.

Soru: Bu dernekte çalışmak için, yurt dışı veya yurt içi herhangi bir eğitim aldınız mı?

Cevap: Bu dernekle ilgili almadık ama daha önceki yabancı menşeli bir sivil toplum kuruluşunda çalışmıştım (Lions), orada almıştım.

Soru: Yurt dışı parasal desteğiniz var mı?

Cevap: Bizim doğrudan yok ama merkezde söz konusu. Mesela büyük şirketlerin (Turkcell gibi) sponsorluğundan yararlanılıyor. Kadın yetiştirme ve kurs açma konusunda genel merkez ve bazı şubeler AB projelerinden faydalandı.

Soru: Bu dernekte çalışmaya başladıktan sonra daha önceki durumunuza göre sosyal ilişkilerinizde neler değişti, Diğer arkadaşlarınızda gözlediğiniz herhangi bir değişiklik var mı?

Cevap: Çevremiz genişliyor. İşe bir artısı yok. Üye profili genellikle emekli öğretmen. Çalışanlar pek yok. Daha fazla insana merhaba deyip esnaf gibi davranıyorsunuz. Yani politik, alttan alarak davranıyorsunuz. Bu dernekte olmanın çok büyük bir hazzı var. Derneğin üyeleri genellikle okumuş insanlar, çevreleri zaten car. Çoğu emekli, ek bir çevreye gerek kalmıyor.

Soru: Tüzüğünüzde üye seçiminizi, eski üyelere birinin önermesiyle yaptığınızı belirtiyor. Neden bu kadar titiz davranıyor sunuz?

Cevap: Üye seçiminde titiz davranmak gerekiyor. Üye olmak isteyen insanlar bizim hakkımızda bilgi edinerek geliyor. Bu derneğin kendisine menfaatlerine uygun bir şeyler kazandırmasını umarak gelenler var. Mesela siyasete atılmak için dernek adını kullananlara fırsat vermek istemiyoruz.

Soru: Burs verdiğiniz öğrencilerinizi neye göre seçiyorsunuz?

Cevap: Genel merkez kendi kriterlerini koydu, standartlaşmaya gidi. Fakir olması esas alınıyor.

Soru: Mesela herhangi bir dini cemaate bağı bir öğrenci gelse, ona da fakir olduğu için burs verir misiniz?

Cevap: Hayır, çünkü onlar o cemaatlerden zaten burs vs. alıyorlar. Bize de genellikle köyden inanmış insanların çocukları geliyor. Bilinçlendirmeye çalışıyoruz. Burs verdiklerimiz öncelikle üniversite öğrencisi. Kardelen vs. kapsamında burs veriliyor.

Soru: Derneğinizi siyasi bir kimlik içinde görüyor musunuz?

Cevap: Hayır, parti olarak herhangi bir siyaset bağlantımız yok. Biz Atatürkçüyüz. Demokratik ve çağdaş bir toplum olmak için Atatürk ilke ve devrimlerini geliştirmeye çalışıyoruz. Eğer bu da siyasetse, siyasettir.

Soru: Siyasi kurumlarla isminiz anıldığında, bu konudaki sizin ve derneğinizin tavrı ne oluyor?

Cevap: Böyle bir şeye yol açmamaya çalışıyoruz.

Soru: Kültürel etkinlikleriniz var mı?

Cevap: Bizim kültürel etkinliklerimiz var. 8 Mart'ta Buket Uzuner'i getirdik. Balo, yemek, kermes vs. veriliyor. 5 Mart'ta genel Başkan getirilecek. Daha önceden Turgut Özakman getirildi. Bunların hepsi toplumu bilinçlendirme amacıyla yapılıyor. Üniversite işbirliğiyle kardelen kızlarının evlerini ziyaret ediyoruz. Bu ev ziyaretlerimize avukat, kadın doğumcu, çocuk doktoru vs. ile gidip, bilinçlendirme çalışmaları yapıyoruz.

EK- 3

FAKİR VE MUHTAÇLARAYARDIM DERNEĞİ İLE MÜLAKAT

Soru: Derneğinize ilgili genel bir bilgi verir misiniz?

Cevap: 1966 yılında Denizli'de kuruluyor. Denizli tekstil şehri olması sebebiyle bu derneği Denizli'nin elit tabakası kurmuş. Denizli'nin ileri gelenleri bu işe olumlu bakınca Bakanlar Kurulundan rahat geçmiş. Genel Merkez Denizli'de, Denizli'den de Türkiye geneline yayılıyor. 34 il ve ilçede, o il ve ilçelerin talebi üzerine şubeler açılmış.

Dernek bu güne kadar 1000'lerce vatandaşa yardımda bulunmuş. 800 kayıtlı fakiri vardır. Yiyecek, giyecek, yakacak ve temizlik ürünleri veriliyor. Gıda Bankacılığı kuruldu. Yardım eden Serbest meslek sahipleri ve esnaf, bu dört kalem malı (yiyecek, giyecek, yakacak, temizlik ürünleri) faturalandırıp aynı makbuz karşılığında ispat edip dosyaya kaldırdıktan sonra vergiden muaf oluyorlar. Gıda Bankacılığı şubasını biz açtık ki, bu dört kalemi esnaktan alıp fakir ve muhtaçlara yardım edelim. Köylere ve ilçelere taşmaya başladık. Bir senede 3 defa bu dört kalem mal, vilayetin de onayı alınarak 800 fakir aileye dağıtılıyor.

Dernek, vilayet, sosyal yardımlaşma, vali tarafından takdir belgesiyle ödüllendirilmiştir. Eskiden biz gidip yardım toplardık, şimdi halk kendi yardımlarını bizim ayağımıza getirmeye başladı. Dört kalem malın haricinde talebi olan fakirlere mobilya takımı, inşaat malzemesi gibi şeyler de veriliyor. Bunun haricinde, memleketine dönmek için para bulamayan öğrenciler bize geldiklerinde, onları kendi elimizle garaja götürüp, biletini alıyoruz, otobüse bindiriyoruz. Sonra da ailelerine telefon açıp, durumu bildiriyor, Denizlili işadamları çocuğunuzun elinden tuttu, memleketine gönderdik diyoruz.

Soru: Tüzüğünüzde eğitim faaliyetlerinde ve kültürel faaliyetlerde de bulunduğunuz ifade ediliyor. Bu açıdan neler yapıyorsunuz?

Cevap: 27 öğrenci yurdu var. 3000'e yakın öğrenci okutuluyor. Öğrencilerin gıdaları dernek tarafından karşılanıyor, sağlık giderleri gönüllü doktorlar tarafından karşılanıyor, ilaçları karşılanıyor. Sosyal ve kültürel faaliyetler olarak da dernek, başarılı öğrencileri farklı illere seyahate gönderiyor. Yetiştirilen çocuklar başarılı olduğu için Milli Eğitimden başarı belgesi aldı. Ayrıca, 27 adet öğrenci yurdu
2 adet aşevi
1 adet kitaplık
1 adet halk eğitim kursu
10 adet eşya ve dağıtım deposu
1 adet de Gıda Bankacılığı Şubesi var.

Senede bir defa toplantı yapıp, faaliyetlerimizi bürokratlara ve en yüksek seviyedeki insanlara anlatıyoruz.

Soru: Uluslar arası herhangi bir faaliyetiniz var mı?

Cevap: Henüz uluslar arası bir faaliyetimiz yok ama düşünüyoruz. Romanya, Yunanistan ve Bosna Hersek'le irtibatımız devam ediyor. Ayrıca, Türki devletlerde öğrenci yurtları açıp buradan giden ailelerin çocuklarına himaye maksatlı yurtlar yapılacak. Bizim törelerimize ve amaçlarımıza uygun çocuklara kapıyı açacağız.

Soru: Dünyadaki pek çok dernek bu tür faaliyetleri misyonerlik gayesiyle yapıyor, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Cevap: Geçmişte ecdadımızın yaptığı faaliyetlerde misyonerlik yoktur. Bizim ecdadımız misyonerlik yapmamıştır. Tebliğ vardır ama asimile yoktur. Bir müslümanın müslüman olarak yaşaması için her türlü desteği veririz ama zorlama, haçlı zihniyeti yoktur. Yurt ve şube açmayı istediğimiz bu bölgelerde kendi ecdadımızın çocukları var, onların asimilasyonuna engel olmak için bu yurt ve şubelerin açılmasını istiyoruz.

Soru: Derneğinizi siyasi bir kimlik içinde görüyor musunuz?

Cevap: Hayır, hiçbir siyasi bağlantımız yok. Bizim 15.000'i geçen öğrencimiz oldu ve hiçbir öğrencinin yüz kızartıcı bir suç, devlete bayrağa aykırı hiçbir şeyi yoktur. Bu sebeple Emniyet Birimleri böyle hayırlı bir neslin yetişmesine kucak açtığımız için derneğimize takdir belgeleri verdiler.

Soru: Siyasi kurumlarla derneğinizin ismi anıldığında bu konudaki genel tavrınız nedir?

Cevap: Size söylediğimizi onlara da söylüyoruz.

Soru: Bu dernekte çalışmaya başladıktan sonra çalışmaya başlamadan önceki halinize göre sosyal ilişkilerinizde neler değişti. Diğer arkadaşlarınızda da gözlediğiniz bir değişim var mı?

Cevap: Ben başka bir işle uğraşmadım. Buradaki diğer arkadaşlarda öyle. Atamalar derneğin genel kurulundan yapılırlar. Herkes Sosyal sigortalara bağlıdır. 1975'ten beri burada çalışıyorum. 1996'dan beri genel sekreterlik yaptım. 34 şubenin genel sekreterliğini sürdürdüm. Emekli oldum, şimdi meccanen

çalışıyorum. 8 yıldır fahri olarak çalışıyorum. 15.000 öğrencinin memnuniyetiyle bir gönül seli oluştu, hiçbir servet bunu karşılamaz.

Soru: Neden başka bir dernekte değil de bu dernekte çalışmayı tercih ettiniz?

Cevap: Allah insanları değişik iç güdü, istek ve kabiliyetlerde yaratmıştır. Herkes cibiliyeti icabı iş yapar. Huzur, güven duyacağı yerlerde çalışır. İnançlarımıza, medeniyetimize, sosyal yapımıza en uygun dernek buydu.

Soru: Neden yardım ediyorsunuz?

Cevap: Derneğin amacını gerçekleştirmek için. Vatana, bayrağa kasteden hainleri görünce, kardeşlik bağlarının yıkıldığını görünce daha çok yardım yapmamız gerektiğini anlıyoruz. Denizli'yi tanıtmak da amaçlarımızdan biri. Bütün bunları bize Allah nasip etti. Biz sevabı bol olsun diye, Yaradan bilsin diye yardım yapıyoruz. Reklam asla yapmayız.

Soru: Dernek faaliyetlerinizle ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı?

Cevap: En az 100 defa seminerlere katıldık. Eğitim organizasyonlarıyla ilgili konferanslara katıldık. Öğrencilere ve üyelere seminerler verildi. Başarılı olmaları ve yanlış mihraklara kapılmamaları için konferanslar düzenlendi.

Soru: Son olarak neler söylemek istersiniz.

Cevap: Dernek 250 dönüm yer almıştır. Denizli'nin en büyük düğün salonunu yapmıştır. Zengin aileler bizim düğün salonumuzda düğünlerini yaparlar. Bu çalışmamızdan dolayı Vali Bey bizi tebrik etti. Zenginden alıp fakire veriyoruz. Elde edilen gelirle fakir ailelerin çocuklarının sünnetini ve düğünlerini burada yapıyoruz ve takdir topluyoruz. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığının gönül köprüsü projesi var. Doğudaki çocuklar, Batıda, Batıdaki çocuklar da doğuda gezdiriliyor. Bu çocukların yedirilmesi ve barındırılmasında bizim düğün salonumuzda hizmet veriyoruz. Denizli halkının ne kadar hayırsever ve alıcenap olduklarını Türkiye'nin dört bir köşesine duyurma şansını Allah bize nasip etti.

Soru: Herhangi bir cemaatle bağlantınız var mı?

Cevap: Size bu konuda bir şey söylenmedi mi?

- Süleymancı olduğunuzu duymuştum
- Evet öyleyiz.

ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ ÇERÇEVESİNDE SUNULAN BİLDİRİLERİN BİBLİYOMETRİK PROFİLİ: TANIMLAYICI BİR ANALİZ

Ramazan UYGUN
kahramanuygun@gmail.com
Murat KASIMOĞLU
mkasimoglu@comu.edu.tr

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., İşletme Bölümü

Özet

Bibliyometrik çalışmalar yayınları, konu, yazar, kaynakça ve atıf gibi nicel açıdan incelemektedir. Bibliyometrik analizler aracılığı ile belirli bir yayının ya da akademik disiplinin yapısı ve gelişimi hakkında bilgi elde etmek mümkün olmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı altı Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi bildiri kitaplarında yer alan çalışmaların bibliyometrik niteliklerinin analizidir. Bildiri kitaplarında yer alan 463 çalışma, yazar yoğunluğu, kaynakça yapısı gibi bibliyometrik özellikler bakımından analiz edilmiştir. İki 2004 yılında gerçekleştirilen kongrelerde yer alan bildiriler analiz edilerek Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları yazınının da genel yapısının ve özelliklerinin, gelişiminin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bibliyometrik analiz.

BIBLIOMETRICS PROFILE OF PAPERS IN THE INTERNATIONAL NGO’S CONFERENCE PROCEEDINGS BOOKS: A DESCRIPTIVE ANALYSIS

Abstract

Bibliometrics studies investigate quantitative characteristics of publications like subject, author, references, citation etc. Through bibliometrics analysis it is possible to get information about structure and evolution of a specific publication or an academic discipline. In this framework this study aims to analysis bibliometrics characteristics of papers which are published in the six "International NGO's Conference Proceedings" books. In this study, 463 papers have been analyzed in the scope of the structure of authorship, references or sources, origin of authors etc. By analyzing the structure of proceedings in these congresses that the first one was held in 2004 and it was the first academic conference about NGO's in Turkey, the study intended to put forward the development and the state of the art of NGO's literature in Turkey.

Keywords: Çanakkale Onsekiz Mart University, International NGO's Conference, Bibliometric analysis.

Giriş

Postmodern dönemle birlikte ortaya çıkan üretim ilişkilerindeki değişiklikler, meslek değişiklikleri, kurumlardaki, rollerdeki, davranışlardaki, ihtiyaçlardaki değişikliklerin etkileri siyasal ve sosyal yapıyı yeniden şekillendirmiş ve bunun sonucundaki eski toplumsal, psikolojik, ekonomik bağlar yıkılmış ve toplumsal sorunlara etkili ve uzun dönemli çözüm bulma sürecine aktif olarak katılmak isteyen bireyler Sivil Toplum Kuruluşları altında örgütlenerek güçlerini birleştirmişlerdir. Bu çerçevede eğitim, sağlık, demokrasi, insan hakları, ekonomik kalkınma, işsizlik, turizm yoksulluk, alt yapı gibi yaşamın her alanındaki sorunlara çözüm bulmada devlet ve özel sektörle birlikte üçüncü bir dinamik olan STK'lar da önemlerini daha fazla hissettirmektedirler (Akdemir, 2007: VII). Günümüzde insan ihtiyaçlarını karşılama konusunda devlet ve özel sektörün yanında STK'lar da yer almıştır (Akdemir, 2005: Sunuş).

21. yüzyılda dünya, baş döndürücü bir hızla devam eden dinamiklerin etki alanına girmiştir. Bu gelişim sürecinde, kamu ekonomisindeki temel faaliyetlerin belirleyicisi konumunda olan devletin görev, rol ve fonksiyonlarında da önemli değişimler meydana gelmiştir. Çarpıcı değişimler çerçevesinde devlet, ekonomide belirleyici, yönlendirici ve düzenleyici olarak belirlediği alanların bazılarını, sosyal içerikli konular başta olmak üzere işlevlerinin bir kısmını diğer aktörlere devretme eğilimi içine girmiştir. Bu süreçte ekonomik ve sosyal yaşamda, demokratik alanda kamu kesimi aktörü olan devlet ile piyasa ekonomisi aktörü olan özel sektörün yanı sıra üçüncü sektör olarak ifade edilen Sivil Toplum Kuruluşları'nın etkinliği artmıştır. Böylece, dünyada ortaya çıkışları neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan Sivil Toplum Kuruluşları, etkinliklerini arttırarak ve belirginleştirerek tüm dünyada ekonomi başta olmak üzere yaşamın her alanında aktif olarak yer almaya başlamışlardır (Akdemir, 2009: VII).

Küreselleşme süreci ile birlikte, bir yandan sermayenin serbest dolaşımı hız kazanırken, diğer yandan dünya ülkelerinin sosyal, siyasal ve kültürel açılardan birbirlerine yakınlaşarak ortak politikalar üretmeleri gerekliliği önem kazanmıştır. Böylece, dünyada benimsenen ve toplumsal refahın arttırılması üzerinde yoğunlaşan temel anlayışlar aynı odakta birleşmeye başlamışlardır. Küresel yoksullukla mücadele, küresel barışın tesisi, küresel kirlilikle mücadele gibi konular devletin ve özel sektörün yanında, STK'ların da gelişmesini gerekli kılmıştır. Devlet ve özel sektörle birlikte yeni bir sektör olarak ortaya çıkan ve gönüllülük

esası üzerinde farklı alanlarda çözümleyici uygulamalar üretebilen Sivil Toplum Kuruluşları'nın tüm dünyada hızla artan önemi, bu kuruluşlara yönelik düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, ekonomik, hukuksal ve yönetsel konularda STK'lara yönelik modellerin üretilmesi kaçınılmaz hale gelmiş ve böylece, Sivil Toplum Kuruluşları'nın bilimsel düzeyde çeşitli yönleriyle incelenmesi eğilimleri hız kazanmıştır. Devlet, özel sektör ekseninde oluşan bilim dallarının yanına STK'lar da eklenmiştir (Akdemir, 2009: VII).

STK'ların üçüncü bin yılın gözde örgütleri alacağını düşünen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF Yönetimi, akademik kadrosu, öğrencileri, diğer İİBF'lerin de yaptığı devlet ve özel sektör organizasyonları için öğrenci yetiştirme klasik misyonuna ilaveten 2003 yılından itibaren STK'lar için de özellikle öğrenci yetiştirme misyonunu üstlenmiştir (Akdemir, 2004: 3). Bu amaçla tüm bölümler düzeyinde ders programı değiştirilmiş ve gerekli STK'lar dersleri müfredata dahil edilmiştir (Akdemir 2006: VII). 2003 – 2004 eğitim döneminde itibaren Biga İİBF'nde tüm bölümlerde STK'lar ile ilgili dersler verilmeye başlandı. STK Temel Bilgileri, STK Ekonomisi, STK Mevzuatı, STK Finansmanı, STK'lar da İnsan Kaynakları Yönetimi, Sosyal ve Yönetsel Mühendislik, Katılımcı Demokrasi ve Yönetişim, Uluslararası STK'lar başlıca verilen STK dersleridir (Akdemir, 2004: 3).

Bu tarz bakış açısıyla Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi başlangıçta Biga İ.İ.B.F'de ve sonra da tüm Üniversite saatinde ders programlarına STK'ları dahil etmiştir. Bu yönüyle ÇOMÜ, devlet, özel sektör ve girişimciler için insan kaynağı ve yönetici yetiştirmeyi misyon edindiği gibi, STK'lar için de insan kaynağı ve yönetici, STK girişimcisi yetiştirilmesi konusunu misyon edinmiştir. STK'ların büyüklüklerini, yasal düzenlemelerini, kurumsal kimliğini, yürüttüğü hizmetleri, yönetim yaklaşımlarını, istihdam politikalarını araştırmak da misyonlar arasındadır (Akdemir, 2008: VII).

Ders programlarına duyarlı dönüşümün yanı sıra, STK'lar ile ilgili toplantılar düzenlemek de misyon olarak üstlenilmiştir. Bu bağlamda 2004 – 2005 yıllarında ulusal düzeyde STK'lar kongreleri düzenlenmiştir. 2006 yılında itibaren ise kongreler uluslararası düzeyde organize edilmiştir. Kongrelere ulusal ve uluslararası düzeylerde katılımın yanı sıra devletin üst düzey yöneticileri de kongrelerimizi onurlandırmışlardır (Akdemir, 2008: VII-VIII).

Araştırmanın Tasarımı

Araştırmanın tasarımı bibliyometrik yöntemlere dayanmaktadır. Bu yöntemler aracılığıyla altı yıldır bilimsel bir iletişim süreci olarak gerçekleştirilen "Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi" başlığı altında yayınlanan bildiri kitaplarındaki çalışmalar incelenmiştir. Bibliyometri, kütüphanecilik ve enformasyon alanlarında çalışan birçok araştırmacının dikkatini çeken bir yöntemdir. Bibliyometrik ölçümler ile sağlanan veriler, yazarların üretkenliği, literatürün gelişim oranları ile ilgili istatistikler, yazarların ve alanın değerlendirilmesinde, koleksiyonların yönetiminde kullanılmıştır (O'Connor ve Voos, 1981: 9). Bibliyometrik analiz temelde sağlanan verilerin faaliyet ya da ilişkisel olmalarına dayanarak iki kategoriye ayrılmıştır. Faaliyet göstergeleri araştırma çabalarının etki gücünü ortaya çıkarmakta iken, ilişkisel göstergeler farklı araştırma alanlarındaki farklı araştırmacılar arasındaki etkileşimi ve bağlantıları izlemektedir (Ramos-Rodríguez ve Ruiz-Navarro, 2004: 983).

Araştırmanın Amacı

Bibliyometrik araştırmaların amacı yayınların ya da bilimsel bir disiplinin belirli özelliklerinin analiz edilerek bilimsel iletişim ve yayıncılığa ilişkin çeşitli bulguların elde edilmesidir. White ve McCain (1998) bu amacı, disiplinin gelişimini, dikiz aynasından görünenlere odaklanarak tanımlamaya çalışma olarak tanımlamışlardır. Bibliyometrik yöntemde, özellikle akademik bir alanda yapılmış çalışmaların belirli özellikleri analiz edilerek (yıllar itibarıyla yayınlanan bilimsel eser sayısı, eserlerin yazar sayısı, katkı yapan kurumlar, atıf analizleri gibi) bilimsel iletişime ilişkin çeşitli bulgular ortaya konmaktadır. Bu noktadan hareket ederek çalışmanın amacını, Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi bildiri kitaplarında yer alan bildirilerin aşağıdaki ana başlıklar kapsamında analizi oluşturmaktadır:

- Yıllar itibarıyla kongrelere sunulan bildiri sayı ve profilleri,
- Kongrelere katkı veren yazar ve kurumların tespiti,
- Bildirilerin teorik ya da ampirik ayrımları,
- Bildirilerin kaynakça yapıları.

Araştırmanın Yöntemi

Bibliyometri terimi Pritchard (1969) tarafından, matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin kitaplar ve diğer iletişim araçlarına uygulanması biçiminde tanımlanmıştır (Bakri ve Willett, 2008: 104). Bibliyometrinin kapsamı bir literatürdeki ilişkilerin (atıf analizleri gibi) ya da literatürün kendisinin tanımlanmasıdır (O'Connor ve Voos, 1981: 10). Bibliyometri içinde kendine yer bulan atıf analizi çalışmaları ile de en sık kullanılan kaynaklar belirlenmekte, belli bir alanla ilgili literatürdeki yaşlanma hızı saptanmakta ve disiplinlere ilişkin çekirdek dergi koleksiyonu oluşturulmasına olanak sağlayacak bilgiler elde edilmektedir. Atıf analizi araştırmalarında elde edilen bulgular, çalışma yapılan alana ilişkin hem bilimsel araştırma etkinliklerinin

değerlendirilmesinde hem de kütüphane koleksiyonlarının geliştirilmesinde kullanılabilmekte ve aynı zamanda tek başına bir yayının değerlendirmede de yararlanılmaktadır (Al ve Coştur, 2007: 144).

Bilimsel bir disiplin, belirli bir olgunluğa eriştiğinde, bu disiplinde çalışmalarını gerçekleştiren akademisyenlerin dikkatlerini, ilgili disiplinde ortaya konan literatüre çevirmeleri yaygınlık kazanmış bir uygulamadır. Bu uygulama sayesinde akademik disiplinin mevcut durumu hakkında genel bir yargıya ulaşılabılır (Ramos-Rodriguez ve Ruiz-Navarro, 2004: 981; Teichert ve Shehu, 2010: 49).

Son yıllarda bibliyometri başarılı bir şekilde farklı işletme biliminin alt dallarının analizinde kullanılmıştır (Teichert ve Shehu, 2010: 50). Tahai ve Meyer (1999) yönetim alanında en etkin akademik dergiyi saptamak, Ponzi (2002) "Bilgi Yönetimi" alanının entelektüel yapısını ve disiplinlerarası yayılımını incelemek için bibliyometrik yöntem başvurmuşlardır. Etemad (2004) elektronik ticaret alanındaki çalışmaları, Acedo ve Casillas (2005) uluslararası yönetim alanını, Pilkington ve Teichert (2006) teknoloji yönetimi, Lee ve diğerleri (2010) ise karar teorisi literatürünü, bibliyometrik analiz ile incelemiştir.

Tonta ve Al (2008) çalışmalarında Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası 1923-1999 adlı kaynakta yer alan yaklaşık 518.000 Türkçe makalenin dergilere dağılımının Bradford Yasasına uyup uymadığı test etmişlerdir. Yozgat ve Kartaltepe (2009) "Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi" bildiri kitaplarında "Örgüt Teorisi" ve "Örgütsel Davranış" alanlarında sunulan bildirilerin bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir.

Araştırma Bulguları

Kongrelerde Sunulan Bildirilerin Profilleri

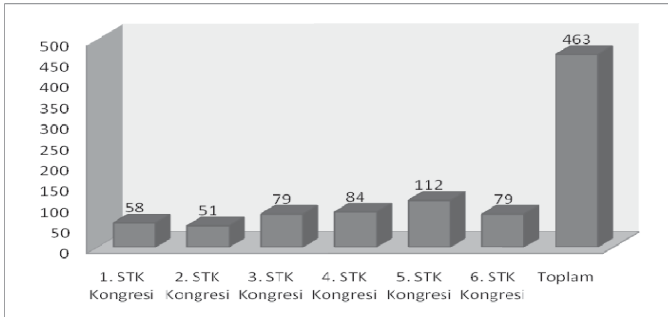
Üçüncü kongreden itibaren uluslararası nitelik kazanan ve İki 2004 yılında "Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi" başlığı altında gerçekleştirilen altı kongrenin kongre temaları ve bildiri sayıları ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Kongre Temaları Ve Sunulan Bildiri Sayıları

Bildiri Sayıları	Kongre Temaları	N	%
1. STK Kongresi	Sivil Toplum Kuruluşları	58	13
2. STK Kongresi	Küresel Eşitlik	51	11
3. STK Kongresi	STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi	79	17
4. STK Kongresi	Küresel Yoksulluk	84	18
5. STK Kongresi	Küresel Barış	112	24
6. STK Kongresi	Sosyal Girişimcilik	79	17
Toplam		463	100

Altı kongrede toplam 463 bildiri sunulmuştur. İlk kongrelerde sivil toplum kavram ve konsepti kongre temalarına taşınmış, STK'ların küresel problemlerin çözümüne yönelik aktif olarak ön planda yer aldıkları alanlar kongre temaları olarak işlenmiştir. Son yıllarda öne çıkan sosyal girişimcilik kavramı da altıncı kongrenin teması olarak sunulmuştur. 2004-2009 yılları arasında gerçekleştirilen kongrelerde sunulan bildiri sayısı ele alındığında tüm kongreler arasında 5. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi %24 ile en yüksek orana sahiptir.

Şekil 1: Kongrelere Sunulan Bildiri Sayıları

Aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi 6 kongrede sunulan bildirilerin %91'i (420 bildiri) Türkçe, %9'u yabancı diledir. Yabancı dilde bildiri oranının en yüksek olduğu kongre 4. STK Kongresi'dir. Poster bildirilerin tamamı yurtiçi kurumlardan sunulduğu için Türkçe kategorisinde değerlendirilmiştir. Altıncı

kongrede en yüksek poster bildir katılımları gerçekleşmiştir. Bu kapsamda akademisyenlerin poster bildiri sunumunu benimsemeye başladıkları söylenebilir. Kongrelere sunulan bildiri sayısı üçüncü kongreden itibaren giderek artmış ve beşinci kongrede 112 bildiri ile tavan yapmıştır.

Tablo 2: Kongrelerde Yer Alan Bildirilerin Profili

Bildirilerin Profili	Türkçe Bildiri		İngilizce Bildiri		Poster Bildiri		Toplam
	N	%	N	%	N	%	
1. STK Kongresi	56	96,55	2	3,45	0	0	58
2. STK Kongresi	50	98,04	0	0	1	1,96	51
3. STK Kongresi	69	87,34	10	12,66	0	0	79
4. STK Kongresi	73	86,90	11	13,10	0	0	84
5. STK Kongresi	97	86,61	13	11,60	2	1,79	112
6. STK Kongresi	67	84,81	7	8,86	5	6,33	79
Toplam	412	%89	43	%9	8	%2	463

Tablo 3: Yabancı Dilde Sunulan Bildirilerin Profili

İngilizce Bildiri	Yurtiçi Kurumlardan Katılım		Yurtdışı Kurumlardan Katılım	
	T.C. Uyruklu	Yabancı Uyruklu	Yabancı Uyruklu	T.C. Uyruklu
1. STK Kongresi	-	-	2	-
2. STK Kongresi	-	-	-	-
3. STK Kongresi	5	-	5	-
4. STK Kongresi	6	-	4	1
5. STK Kongresi	8	2	2	1
6. STK Kongresi	4	-	2	1
Toplam	23	2	15	3

Kongrelere sunulan 43 yabancı dildeki bildirinin tamamı İngilizcedir ve bu 43 bildirinin 25'i yurtiçi kurumlardan sunulmuştur. Bu 25 bildiriden 2'si yurtiçi kurumlardan sunulmakla birlikte yazarları yabancı uyrukludur. Geriye kalan 18 bildiri ise yurtdışı kurumlardan sunulmuştur. Bu 18 bildiriden 3'ü Pennsylvania State Üniversitesinden gelmiştir ve yazar Türk menşelidir.

Tablo 4: Yabancı Dilde Bildiri ile Kongrelere Katılan Yurtiçi Kurumların Kongrelere Dağılımı

Kurumlar	3.	4.	5.	6.
Afyon Kocatepe Üniv.				*
Ankara Üniv.	*			
Atılım Üniv.			*	
Celal Bayar Üniv.		*		
ÇOMÜ		*	*	*
D.E. Üniv.			*	
Fırat Üniv.			*	
İnönü Üniv.		*	*	
İstanbul Üniv.			*	
İstanbul Ticaret Üniv.	*			
İzmir Ekonomi Üniv.				*
Muğla Üniv.			*	
ODTÜ		*		
Okan Üniv.	*			
Beykent Üniv. + Kadir Has Üniv				*
İstanbul Ticaret Üniv.+ ÇOMÜ	*			
Pamukkale Üniv. + İstanbul Üniv.	*			
Sakarya Üniv. + TRT		*		
Trakya Üniv. + Hacettepe Üniv.		*		
TUBİTAK			*	
YERKAL			*	
Belirtilmemiş			*	

Tablo 5: Kongrelere Yurtdışından Katılan Kurumların Dağılımı

Kurumlar	1.	3.	4.	5.	6.
University of Minnesota ABD	*				
Minnesota Council of Nonprofits ABD	*				
Penn State University ABD			*	*	*
University of Washington ABD		*			
Concern Worldwide Bangladeş		*			
Silesian University Çek Cumhuriyeti		*			
International Leadership and Management Alliance Hindistan			*		
Hope College Hollanda		*			
University of Birmingham İngiltere			*		
University of Sussex İngiltere				*	
Kyrgyz National University Kırgızistan			*		
University of Economics in Bratislava Slovakya		*		*	
Aristotle University of Thessaloniki Yunanistan			*		
Deakin University + Texas Christian University Avustralya + ABD					*
Cambridge International College + Plymouth Business School İngiltere					*

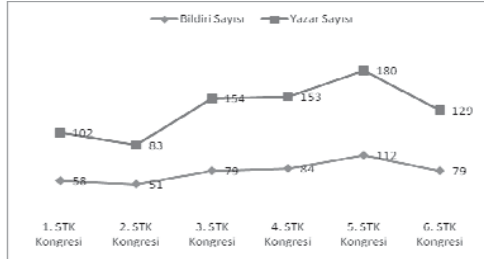
Kongrelere yabancı dilde bildiri sunarak yurtdışından katılım sağlayan 17 kurum incelendiğinde en yüksek katılımın Amerika Birleşik Devletleri'nden -5 farklı kurum, 7 bildiri ile- olduğu görülmektedir. Onu İngiltere -4 farklı kurum, 3 bildiri ile- izlemektedir.

Bildiri Yazarlarının Analizi

Tablo 6: Kongrelerde Bildiri Başına Düşen Yazar Sayısı

	Bildiri Sayısı	Yazar Sayısı	Bildiri Başında Düşen Yazar Sayısı
	N	N	
1. STK Kongresi	58	102	1,76
2. STK Kongresi	51	83	1,63
3. STK Kongresi	79	154	1,95
4. STK Kongresi	84	153	1,82
5. STK Kongresi	112	180	1,61
6. STK Kongresi	79	129	1,63
Toplam	463	801	1,73

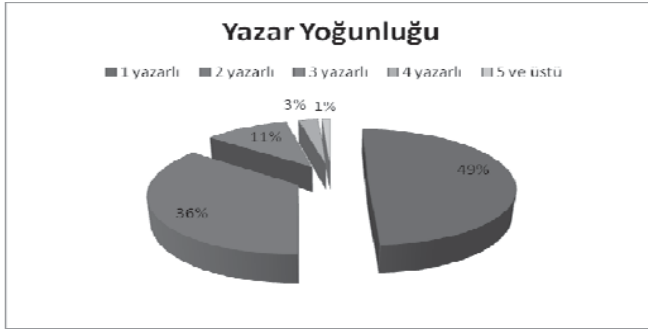
Gerçekleştirilen 6 kongreye 801 yazar tarafından 463 bildiri sunulmuştur. Yazar ve bildiri sayıları verilerine göre 5. STK Kongresi en bireysel, 3.STK Kongresi ise en kolektif düzeyde katılımın gerçekleştirildiği kongreler olmaktadır.

Şekil 2: Kongrelerde Bildiri Başına Düşen Yazar Sayıları

Tablo 7: Kongrelerde Sunulan Bildirilerde Yazar Yoğunluğu

	1 yazarlı		2 yazarlı		3 yazarlı		4 yazarlı		5 ve üstü	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. STK Kongresi	30	51,72	19	32,76	5	8,62	3	5,17	1	1,72
2. STK Kongresi	28	54,90	16	31,37	5	9,80	2	3,92	0	0
3. STK Kongresi	33	41,77	36	45,57	6	7,59	1	1,27	3	3,80
4. STK Kongresi	35	41,67	32	38,10	15	17,86	1	1,19	1	1,19
5. STK Kongresi	64	57,14	32	28,57	12	10,71	4	3,57	0	0
6. STK Kongresi	39	49,37	31	39,24	8	10,13	1	1,27	0	0
Toplam	229	49,46	166	35,85	51	11,02	12	2,59	5	1,08

Yazar yoğunluğu açısından kongreler incelendiğinde tek yazarlı bildiri oranının en yüksek olduğu kongre 5.STK Kongresi'dir. İki yazarlı bildiri oranının en yüksek olduğu kongre 3. STK Kongresi iken, üç yazarlı bildiriler 4. STK Kongresi'nde en çok gözlemlenmiştir. Dört yazarlı bildiriler en çok 1. STK Kongresi'nde yer almıştır. Beş ve üzerinde yazar sayısına sahip bildiriler ise tüm kongrelerde oldukça az tercih edilen model olmaktadır. Tablodan da görülebileceği üzere yazar sayısı arttıkça çok yazarlı bildiri oranları da düşmektedir. Bulgulara dayanarak tek yazarlı çalışmaların neredeyse tüm bildirilerin yarısını oluşturduğu söylenebilir. Tek ya da iki yazarlı bildiriler ise tüm kongrelerde sunulan bildirilerin yaklaşık %85'ini oluşturmaktadır.

Şekil 3: Yazar Yoğunluğunun Tüm Kongrelerde Yüzdelerle Dağılımı**Tablo 8: Yazarların Menşei**

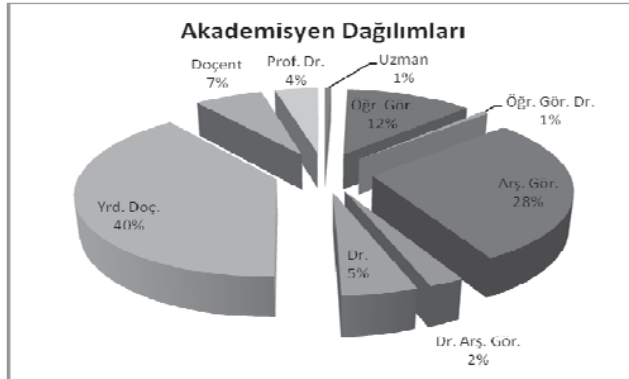
Yazarların Menşei	Yazar Sayısı		Türk Yazar		Yabancı Yazar	
	N	%	N	%	N	%
1. STK Kongresi	102	100	100	98,04	2	1,96
2. STK Kongresi	83	83	83	100	0	0
3. STK Kongresi	154	142	92,21	12	7,79	
4. STK Kongresi	153	149	97,39	4	2,61	
5. STK Kongresi	180	175	97,22	5	2,78	
6. STK Kongresi	129	125	96,90	4	3,10	
Toplam	801	774	96,63	27	3,37	

Altı kongreye toplam 801 yazar tek başına ya da başka yazarlarla ortak olarak bildiri sunmuştur. Bu yazarların 774'ü yurtiçi, 27'si yurtdışı menşelidir.

Kongrelere katılan yazarların yaklaşık %77'si akademisyendir. Lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin oranı %2'dir. Kongre bildiri kitaplarında yazarların mesleklerinin belirtilmediği 143 yazar bulunmaktadır. Yukarıdaki tabloda diğer başlığı altında sınıflandırılan katılımcılar ise 17 kişidir ve mimar, mühendis, avukat, araştırmacı gibi mesleklere sahiptirler.

Tablo 9: Kongrelere Katılan Yazarların Meslek Dağılımları

	Akademisyen		Belirtilmemiş		Yüksek Lisans Öğrencisi		Öğrenci		Doktora Öğrencisi		Uzman		Diğer		T
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
1. STK Kongresi	84	84,85	0	0	4	4,04	3	3,03	0	0	1	1,01	7	7,07	99
2. STK Kongresi	60	69,77	20	23,26	0	0	2	2,33	1	1,16	0	0	3	3,49	86
3. STK Kongresi	103	62,80	60	36,59	0	0	0	0	1	0,61	0	0	0	0	164
4. STK Kongresi	118	75,64	30	19,23	2	1,28	0	0	2	1,28	0	0	4	2,56	156
5. STK Kongresi	152	85,88	20	11,30	1	0,56	0	0	1	0,56	0	0	3	1,69	177
6. STK Kongresi	102	85,71	13	10,92	0	0	0	0	0	0	4	3,36	0	0	119
Toplam	619	77,28	143	17,85	7	0,87	5	0,62	5	0,62	5	0,62	17	2,12	801

Şekil 4: Kongrelere Katılan Akademisyenlerin Ünvan Dağılımı

Kongrelere katılan akademisyenlerin (619 kişi) ünvanları incelenecek olursa en yoğun katılımı yaklaşık %40 oranı ile yardımcı doçentler gerçekleştirmiştir. Onları sırasıyla %28 ile araştırma görevlileri, %13 ile öğretim görevlileri, %8 ile doktor ve %7 ile doçent ünvanına sahip akademisyenler izlemektedir. Akademisyen katılımcıların %50'si yardımcı doçent, doçent ve profesör ünvanlarına sahiptir. Öğretim üyelerinin oranının en yüksek olduğu kongre 6.STK Kongresi'dir. Bu veri kongrelerin prestijinin zaman içerisinde giderek arttığı yönünde yorumlanabilir.

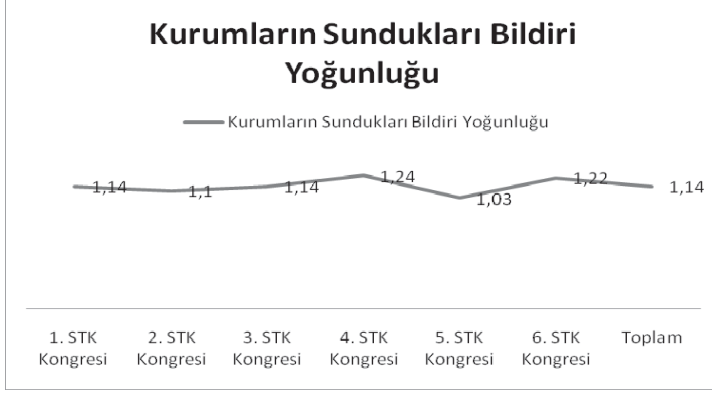
Kurumsal Katkılar

Tablo 10: Kurum Başında Düşen Bildiri Yoğunluğu

	Kurum Sayısı		Toplam Bildiri Sayısı
	N	%	
1. STK Kongresi	66	1,14	58
2. STK Kongresi	56	1,10	51
3. STK Kongresi	90	1,14	79
4. STK Kongresi	104	1,24	84
5. STK Kongresi	115	1,03	112
6. STK Kongresi	96	1,22	79
Toplam	527	1,14	463

Kongrelere 463 bildiri ile 527 kurum katılmıştır. Ortalama her bir kurum 1,14 bildiri sunmuştur. Kongrelere bildiri ile katılan yazarların kurumları incelendiğinde kurum yoğunluğu en yüksek olan kongrenin 84 bildiri, 104 kurum ile 4.STK Kongresi olduğu görülmüştür.

Şekil 5: Kurumların Sundukları Bildiri Yoğunluğunun Kongreler İçerisindeki Eğilimi

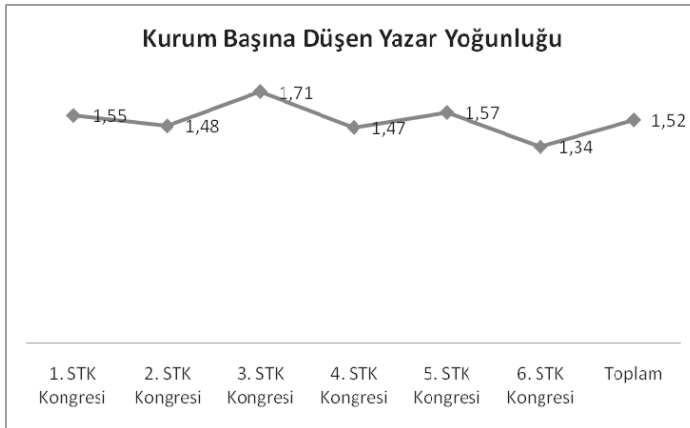

Tablo 11: Kurum Başına Düşen Yazar Sayısı

	Kurum Sayısı		Yazar Sayısı	
	N	%	N	
1. STK Kongresi	66	1,55	102	
2. STK Kongresi	56	1,48	83	
3. STK Kongresi	90	1,71	154	
4. STK Kongresi	104	1,47	153	
5. STK Kongresi	115	1,57	180	
6. STK Kongresi	96	1,34	129	
Toplam	527	1,52	801	

Kongrelere toplam 801 yazar, 527 kurumdan katılmıştır. Her bir kurum ortalama 1,5 yazar ile kongrelere bildiri sunmuştur.

Şekil 6: Kurum Başına Düşen Yazar Yoğunluğu

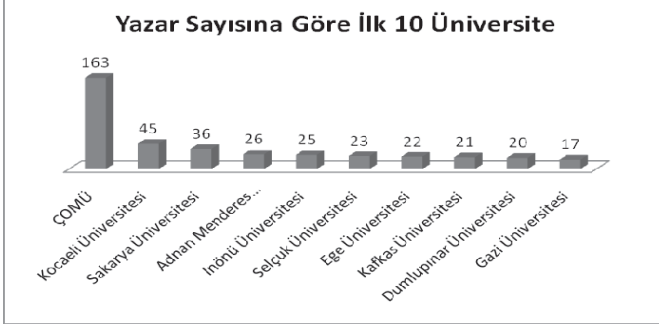

Kongrelere bildiri sunan yazarların kurumları incelendiğinde, yazar eksenli kurumsal katkılar ile ilgili veriler ulaşılabilir. Bu kapsamda bildiri sayısı bir kenara bırakılarak yazar düzeyinde kurumların kongrelere verdikleri katkılarla ilgili bulgular aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 12: Kongrelere Katkı Sağlayan İlk 10 Üniversitenin Yazar Sayıları (Yazar Eksenli)

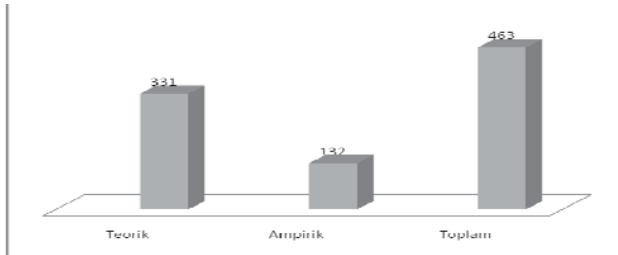
	1. STK Kongresi	2. STK Kongresi	3. STK Kongresi	4. STK Kongresi	5. STK Kongresi	6. STK Kongresi	Toplam
ÇOMÜ	29	14	26	34	25	35	163
Kocaeli Üniversitesi	13	12	10	1	6	3	45
Sakarya Üniversitesi	12	9	8	4	2	1	36
Inönü Üniversitesi	0	0	2	7	8	8	25
Adnan Menderes Üniversitesi	2	1	10	6	3	4	26
Kafkas Üniversitesi	0	2	0	5	4	10	21
Dumlupınar Üniversitesi	1	1	2	5	7	4	20
Ege Üniversitesi	7	1	0	8	3	3	22
Selçuk Üniversitesi	16	2	3	0	1	1	23
Gazi Üniversitesi	0	7	5	0	3	2	17

Şekil 7: Kongrelere Katkı Sağlayan İlk 10 Üniversitenin Yazar Dağılımları

Her bir kurumdan kaç yazarın kongrelere bildiri ile katıldığı ile ilgili bulgular incelendiğinde, en yüksek katkının ev sahibi ÇOMÜ tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Yazar sayısı bakımından kongrelere en çok katkı ÇOMÜ'den gelmiştir. Onu sırasıyla Kocaeli Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi izlemektedir.

Şekil 8: Teorik ve Ampirik Bildirilerin Sayısı

Kongrelere sunulan bildiriler teorik ve ampirik olmak üzere sınıflandırılırsa 463 bildirinin %72'sinin teorik, %28'inin ampirik olduğu bulgulara dayanarak söylenebilir. En çok görgül çalışma 6. Kongrede gerçekleştirilmiş iken en az görgül çalışma 5.STK Kongresi'nde yer almıştır. Teorik bildirilerde literatür incelemesi, derleme gibi çalışmalar yoğunlukla gözlemlenmekte iken mevcut teori ve yaklaşımlara katkı veren ya da genişleten çalışmaların sayısı azdır. Ampirik bildirilerin ise çoğunluğu vaka takdimi, örnek olay, proje sunumu gibi çalışmalardır. Aşağıdaki tabloda ampirik çalışmalar sınıflandırılmıştır:

Tablo 13: Ampirik Bildirilerin Veri Toplama Yöntemleri

	Örnek Olay, Vaka Sunumu, Proje Sunumu, STK Uygulama Örnekleri		Anket		Mülakat	Diğer	Toplam
	N		N		N	N	
1. STK Kongresi	8	10,13	6	15,38	-	-	14
2. STK Kongresi	10	12,66	4	10,26	1	1Mülakat+Gözlem	16
3. STK Kongresi	19	24,05	7	17,95	1	1Mülakat+ Belge Taraması 1 Veri Tabanı	29
4. STK Kongresi	12	15,19	5	12,82	2	1 Veri Tabanı	20
5. STK Kongresi	6	7,59	11	28,22	1	1 Veri Tabanı	19
6. STK Kongresi	24	30,38	6	15,38	2	1 Veri Tabanı 1 İçerik Analizi	34
Toplam	79	100	39	100	9	5	132

Kongrelerde sunulan ampirik bildiriler veri analizi açısından incelendiğinde ve vaka takdimi, proje sunumu, STK tanıtımı, frekans analizi haricinde toplam 14 ampirik çalışmada uygulanan veri analizi yöntemleri: manova (3.Kongre), logit modelleme, one way anova, lojistik regresyon, uyum analizi, regresyon (4.Kongre), ki kare uyum iyiliği, OLS regresyon, t-testi, en küçük anlamlı fark analizi (5.Kongre), faktör analizi, ki kare ve t-testi, binominal logit modelleme, faktör analizi-t-testi-one way anova-tukey testi (6.Kongre) olmaktadır.

Bildirilerin Kaynakça Yapıları

Kongrelere sunulan bildirilerin kaynakça yapıları ile ilgili veriler aşağıdaki tablolardaki gibidir:

Tablo 14: Türkçe Bildirilerde Bildiri Başına Düşen Kaynak Sayısı

	Türkçe Bildiri Sayısı	Toplam Kaynak Sayısı	Bildiri Başına Düşen Ortalama Kaynak Sayısı
	N	N	
Toplam	420	9780	23,18

Tablo 15: İngilizce Bildirilerde Bildiri Başına Düşen Kaynak Sayısı

	İngilizce Bildiri Sayısı	Toplam Kaynak Sayısı	Bildiri Başına Düşen Ortalama Kaynak Sayısı
	N	N	
Toplam	43	1025	23,83

Tablo 16: Kongrelere Sunulan Bildirilerin Ortalama Kaynakça Yaşı

	Kongre Temaları	Ortalama Kaynakça Yaşı
1. STK Kongresi 2004	Sivil Toplum Kuruluşları	1997
2. STK Kongresi 2005	Küresel Eşitlik	1999
3. STK Kongresi 2006	STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi	2000
4. STK Kongresi 2007	Küresel Yoksulluk	2000
5. STK Kongresi 2008	Küresel Barış	2000
6. STK Kongresi 2009	Sosyal Girişimcilik	2002
Ortalama		1999,6

Kongrelerde sunulan 463 bildiriye toplam 10.533 adet kaynağa atıf yapılmıştır. Bir bildiriye ortalama 23 atıf gerçekleştirilmiştir. En çok kullanılan kaynak türü diğer olarak kodlanan tez, raporlar, ders notu, gazete, bülten gibi yayınlardır. Onu sırasıyla Türkçe kitap ve edit kitaplar, web kaynakları, İngilizce kitap ve edit kitaplar, çeviri kitaplar, Türkçe sempozyum ve kongre bildirileri, Türkçe akademik dergiler, İngilizce akademik dergiler ve İngilizce sempozyum ve kongre bildirileri takip etmektedir. Yıllar itibarıyla kongrelere sunulan bildiri sayıları artıkça kullanılan kaynak miktarı da artış göstermiştir.

Tablo 17: Kaynakça Dağılımları

	Kongre Temaları	Bildiri Sayısı	Toplam Kaynak Sayısı	Bildiri Başına Düşen Ortalama Kaynak Miktarı
1. STK Kongresi 2004	Sivil Toplum Kuruluşları	58	996	17
2. STK Kongresi 2005	Küresel Eşitlik	51	951	19
3. STK Kongresi 2006	STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi	79	1825	23
4. STK Kongresi 2007	Küresel Yoksulluk	84	2172	26
5. STK Kongresi 2008	Küresel Barış	112	2623	23
6. STK Kongresi 2009	Sosyal Girişimcilik	79	1966	25
Toplam		463	10.533	23

Sonuç

Akademik yayınlarla ilgili bibliyometrik bulgular belirli bir akademik disiplinde ya da etkinlikte bilimsel iletişim sürecinin nasıl gerçekleştiğinin anlaşılmasında önemli veriler sağlamaktadır. Çalışmanın bulgulara dayanarak, altı yıldır gerçekleştirilen Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongreleri'nin genel yapısına ve gelişimine ait önemli ipuçları vermesi, araştırmadan beklenen katkılar arasındadır. Bu çerçevede, araştırmanın kapsamında Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongre Bildiri Kitapları'nda yer alan 463 adet bildirinin çeşitli faktörler açısından analizi ile aşağıdaki genel sonuç ve eğilimler elde edilmiştir:

- Kongrelere 463 bildiri sunulmuştur. Bu bildirilerin %90'ı Türkçedir. Yabancı dilde bildiri ile gerçekleştirilen en yüksek katılım 7 farklı bildiri ve 5 farklı kurum ile Amerika Birleşik Devletleri'ndendir.
- Bildiri yazarlarının toplam sayısı 801'dir. Bildiri başına ortalama 1,73 yazar düşmektedir. Yazar yoğunluğu ele alındığında tek yazarlı bildirilerin %50 ile ağırlıkta olduğu bulgulanmıştır. Tek yazarlı ve iki yazarlı bildirilerin toplam oranı %85'tir. 3 veya daha fazla yazarlı bildiri modeli tercih edilmiş görünmemektedir.
- Kongrelere katılan yazarların %77'si akademisyendir. Akademisyenler arasında en yoğun katılım %40 oranı ile Yardımcı Doçent'lerden gelmiştir. Onları %30 ile Araştırma Görevlileri izlemektedir. Öğretim üyesi oranının en yüksek olduğu kongre 6. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'dir. Öğretim üye oranı yıllar boyunca giderek yükselmiştir. Bu bulgu, kongrenin prestijinin zaman içerisinde arttığının göstergesi olarak yorumlanabilir.
- Kongrelere 463 bildiri ile toplamda 527 kurum katılmıştır. Kurum başına ortalama 1,14 bildiri düşmektedir.

Kongrelere sunulan bildirilerin %72'si teorik, %28'i ampiriktir. Ampirik bildirilerin %60'ı vaka takdimi, örnek olay, proje sunumudur, geriye kalan %40'lık kesimde anket, mülakat, gözlem gibi veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Kongrelerde sunulan ampirik bildirilerde, vaka takdimi, proje sunumu, STK tanıtımı, frekans analizi haricinde %10'unda, faktör analizi, regresyon, lojistik regresyon gibi veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Yaygın olarak frekans analizi tercih edilmiştir.

- Bildiri başına düşen ortalama kaynak miktarı 23'tür. Kongrelerde en sık kullanılan kaynak türü diğer olarak kodlanan tez, raporlar, ders notu, gazete, bülten gibi yayınlardır. Onu sırasıyla Türkçe kitap ve edit kitaplar, web kaynakları izlemektedir. Bu üç kaynak türü tüm kongrelerde kendi aralarındaki sıralama değişse de en çok atıf yapılan kaynak sıralamasında ilk üç sırayı paylaşmaktadır.
- 2010 yılı verilerine göre ülkemizde toplam 157 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerden kuruluş yılı 2009-2010 olan üniversiteler çıkarıldığında geriye 137 üniversite kalmaktadır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin gerçekleştirmiş olduğu altı Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'ne toplamda 70 farklı üniversiteden katılım gerçekleşmiştir. Bu perspektiften değerlendirildiğinde 2009 yılı sonu itibarıyla Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'ne ülkemiz üniversitelerinden %51 oranında katılım gerçekleşmiştir. Kocaeli Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi tüm kongrelere bildiri sunan üniversitelerdir. Onsekiz farklı üniversitenin katılımıyla gerçekleştirilen birinci kongreden itibaren kongreler serisine, ikinci kongrede 10, üçüncü kongrede 14, dördüncü kongrede 14, beşinci kongrede 9, altıncı kongrede ise 5 farklı üniversite bildiri ile katılarak eklenmiştir.

Şekil 9: Üniversitelerden Kongrelere Katılım Gerçekleştiren İller**Kaynakça**

- Akdemir, A. (2004) "Sunuş", I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., 4-6 Haziran, Çanakkale.
- Akdemir, A. (2005) "Sunuş", II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., 15-16 Ekim, Çanakkale.
- Akdemir, A. (2006) "Sunuş", III. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., 9-10 Aralık, Çanakkale.
- Akdemir, A. (2007) "Sunuş", IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., 19-21 Ekim, Çanakkale.
- Akdemir, A. (2008) "Önsöz", V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., 24-26 Ekim, Çanakkale.
- Akdemir, A. (2009) "Önsöz", VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., 23-25 Ekim, Çanakkale.
- Acedo, F., J. and Casillas, J., C. (2005). "Current paradigms in the international management field: An author co-citation analysis", *International Business Review*, 14, 619-639.
- Al, U. ve Coştur, R. (2007). "Türkçe psikoloji Dergisi'nin bibliyometrik profili", *Türk Kütüphaneciliği*, 21 (2), 142-163.
- Bakri, A. and Willett, P. (2008). "The Malaysian Journal of Library and Information Science 2001-2006: A bibliometric study", *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 13 (1), 103-116.
- Etamad, H. (2004). "E-Commerce: the emergence of a field and its knowledge network", *International Journal of Technology Management*, 28, 776-800.
- Lee, Y., McLee, Y., Wang, C., Wang, T., Yu, K. (2010). "Identifying and mapping the intellectual structure of decision analysis studies: An author co-citation analysis (1966-2007)", *International Journal of Information and Management Sciences*, 21, 91-112.
- O'Connor, D., O. and Voos, H. (1981). "Empirical laws, theory construction and bibliometrics", *Library Trends*, 31 (2), 9-20.
- Pritchard, A. (1969). "Statistical bibliography or bibliometrics", *Journal of Documentation*, 25 (4), 348-349.
- Pilkington, A. and Teichert, T. (2006). "Management of technology: Themes, concepts and relationships", *Technovation*, 26, 288-299.
- Ponzi, L., J. (2002). "The intellectual structure and interdisciplinary breadth of knowledge management: A bibliometric study of its early stage development", *Scientometrics*, 55 (2), 259-272.
- Ramos-Rodríguez, A. and Ruiz-Navarro, J. (2004). "Changes in the intellectual structure of strategic management research: A Bibliometric study of the Strategic Management Journal: 1980-2000", *Strategic Management Journal*, 25, 981-1004.
- Tahai, A. and Meyer, M., J. (1999). "A revealed preference study of management journals' direct influences", *Strategic Management Journal*, 17, 21-38.
- Teichert, T. and Shehu, E. (2010). "Investigating research streams of conjoint analysis: A bibliometric study", *Business Research*, 3 (1), 49-68.
- Tonta, Y. ve Al, U. (2008) "Türkçe Makalelerin Dergilere Dağılımı ve Bradford Yasası", *Bilgi Dünyası*, 9 (1), 41-66.
- White, H., D. and McCain, K., W. (1998). "Visualizing a discipline: An author co-citation analysis of information science", 1972-1995, *Journal of the American Society for Information Science*, 49, 327-355.
- Yozgat, U. ve Kartaltepe, N. (2009) "Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongre Kitaplarında Yer Alan Bildirilerin Bibliyometrik Profili: Örgüt Teorisi ve Örgütsel Davranış Bildirileri Üzerine Bir Araştırma", *Türkiye'de Yönetim ve Örgüt Alanının Gelişimi Özel Sayısı*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 4 (1), 149-165.

**KÜRESEL BAKIŞ AÇISIYLA
HAYIRSEVERLİK UYGULAMALARI**

**PHILANTHROPY APPLICATIONS WITH
GLOBAL PERSPECTIVE**

SİVİL TOPLUM KAVRAMINA FARKLI YAKLAŞIMLAR: KLASİK, MODERN, GÜNCEL VE POSTMODERN SÖYLEMLER**

Adem PALABIYIK

Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

Giriş

Sivil toplum kavramı, günümüzde devlet (dar anlamda) dışı, özerk, çoğunlukla gönüllü toplumsal veya çıkar amaçlı örgütlenmeleri ifade etmek için kullanılmakla birlikte, aslında bu tanım, eksik ve idealleştirilmiş bir tanımdır. Fransızca-Latince kökenli olan "civil" kelimesinin anlamı görgü kurallarını iyi bilen demek olmakla birlikte medeni, nazik ve kibar anlamlarını da çağrıştırmaktadır ve Türkçede "sivil" şeklinde telaffuz edilmektedir. Sivil kelimesi terim olarak kullanıldığında,"şehir adabı" "medenilik-bedevidi(köylü) olmamak",halk arasında ise "askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş" gibi farklı anlamlara gelebilmektedir. Ancak bu kelimenin "toplum" kelimesi ile birleşerek "sivil toplum" şeklinde kavrama dönüşmesi bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda on yedi ve on sekizinci yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi "doğa durumu"ndan "uygarlık durumu"na geçme anlamında kullanıldığı gibi, bir şehirlî gereksinimi olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bugün artık "sivil toplum" kavramı "askeri yönetimden arınmış toplum" anlamında kullanılmadığı gibi "asker olmayan toplum" yada "askerliğe karşı toplum" anlamlarına da gelmemektedir (Doğan,2000:20, Arslan, 2001:27-28, Bolay,1997:7, Hatemi,1997:18'den aktaran; Abay: 272).

Sivil toplumun Hobbes'tan Locke'a oradan Hegel'e uzanan ve Hegel'de devlet lehine üst noktaya varılan devlet eksenli diyalektiğin Marx'la kırılmaya uğradığı ama modern Marx'ın eleştirisi noktasında, Gramsci'nin asıl kırılma olduğu ileri sürülmektedir. Çünkü Gramsci, sivil toplum/devlet ayrımını metodolojik bir ayırım olarak "tarihsel blok" adını verdiği organik bütünlük içinde değerlendirmiş, üst yapısal alan içerisinde bir sivil toplum düşünülmesini sağlamıştır. Sivil toplum Hegel'in "bürgerlich gesellschaft"ında ve Marx'ta olduğu gibi üretimin ve kişisel çıkarların alanı ya da bireylerin üretim sürecinde konumlandıkları yerle özdeşleştirmemiş, üstyapısal alanda dil, kültür, din, eğitim gibi toplumsal yaşam alanını sembollerle, -dini-geleneklerle anlamlandıran unsurların önemini öne çıkarmıştır. Fakat, üst yapısal unsurların öne çıkarılmasını değerlendirirken, Gramsci'de dar anlamda sivil toplum ile geniş anlamda sivil toplum ya da tersinden okursak dar anlamda devlet ile geniş anlamda devlet kavramlarının birbirinden ayrıldığını göz önünde bulundurmak gerekir (Özalp, 2007: 44).

Sivil Toplum Kavramı ve Gelişimi

Sivil toplum kavramı, toplulukçu düşüncenin önemli bir temsilcisi olan Michael Walzer tarafından, "baskıdan muaf insan örgütlenme alanı ve aynı zamanda ilişki ağı seti" olarak tanımlanmıştır (Haşlak ve Güleler, 2006: 7). Sivil toplum, kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkân veren ve iletişime açık bir alandır. Dayanışma içinde harekete geçmek ve iletişim kurmak için bir grup insana ihtiyaç vardır. İşte sivil toplumdan, sivil toplum kuruluşlarına geçiş de bu noktada gerçekleşir: Sivil toplum, örgütü toplumdur (Güloğlu ve Es, 2006: 149). Kavram, farklı toplumlarda yaşanan tarihsel gelişmelerle paralel olarak çeşitli biçimlerde tanımlanabilmektedir. Bir toplumda sivil toplumun gelişmesi kültürel bir süreçtir ve şu unsurların gelişmesi ile paralellik taşır: çoğulculuk, bağımsızlık, dayanışma, toplumsal bilinçlenme, katılım, eğitim, sorumluluk ve yetki devri. En geniş anlamıyla sivil toplum, bireylerin ve grupların devletten kaynaklanmayan ve devletçe yönetilmeyen her türlü toplumsal faaliyeti için kolektif bir tanım haline gelmiştir (Ulu, 2007: 11).

Sivil toplum kavramı farklı zaman süreçlerinde, farklı toplumlarda farklı düşünürler tarafından değişik anlamları içerecek bir çerçevesizlikle ya da belirsiz bir sınırlama içinde sentezlenebilmektedir. Diğer bir deyişle, sivil toplum kavramını açıklarken tek bir genel kabul götür tanımlama yapmak yerine, tarihsel perspektif içinde ve belirli düşünürlerin ortaya koydukları düşünceler çerçevesinde dönüşümsel bir sürecin ürünü olarak sivil toplum kavramına yaklaşmak daha rasyonel bir yönelim olacaktır. Bu yaklaşım içinde, canlı bir organizma gibi fiziksel ve zihinsel olarak sürekli bir süreçsel değişimi yaşayan sivil toplumun sınırlanamayan sınırlarına da geçişken ve dönüşümsel bir soyut çerçeve çizilebilecektir. Sivil toplumun, yukarıda sözü edilen kapsamda, dönüşümsel yapısı içinde açıklanabilmesi için, klasik, modern, güncel ve postmodern boyutta yaklaşım; konuya hem geçmişten geleceğe, hem de özelden genele doğru yoğunlaştırılmış bir derinliği getirecektir. Geçmişten bugüne sivil toplum kavramı da değişmiş ve kendisine farklı anlamlar yüklenmiştir. Ancak sivil toplumu tanımlarken ortak fikri yansıtan husus, sivil toplumun devletten bağımsız, kendi iradesi ile hareket eden bir topluluk olduğudur. Günümüzdeki algılanış şekline

** Bu metinde Nezih Metin Özmutaf'ın, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda tamamladığı "Sivil Toplum Kuruluşlarının Misyonlarını Gerçekleştirmede İnsan Kaynaklarının Rolünün Gönüllü Yönetimi Yaklaşımları Bağlamında İncelenmesi" adlı Doktora Tezi'nin 6-12 sayfaları arasından yararlanılmıştır.

bakıldığında ortaya, devlet otoritesinden bağımsız özerk bir yapıya sahip, gönüllük esasına dayanan, kendi iradesi ile belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde işleyen ve yasal düzene bağlı sosyal bir hayat alanı çıkmaktadır (Öztürk, 2003).

Klasik Yaklaşım

Sivil toplum kavramı batı eksenli bir klasik yaklaşım tarzıyla Aristo (.Ö. 384-322) ve Çiçeron (.Ö. 106-43) referans gösterilerek ortaya konulmaktadır. Gerek Aristo, gerekse Çiçeron, sivil toplum terimini, hiçbir politik (siyasal) toplumu kastetmeden, devleti politik topluma birbirinin yerine geçebilir bir düşünsel çerçevede tanımlamışlardır (Karlsun, 2002: 76-77). Eski Yunan çağının en büyük filozofu Aristo, sekiz başlık altında toplanabilen (mantık, fizik, metafizik, biyoloji, psikoloji, ahlak, siyaset bilimi ve söz sanatı) bir ansiklopedi oluşturmuştur. Bugün, onun sivil topluma yönelik düşünceleri, siyaset bilimi altında yer alan "Politika" adlı eserinden alıntı yapılarak ortaya konulmaktadır (Eroğul, 1981: 98, 99). Aristo, günümüzdeki özel alan kavramıyla tamamen ilgisiz bir çerçevede, kamuya ait kurallar koyan kurallı yönetilen bir topluma atıfta bulunarak "politike koinonia (politik topluluk/toplum, politik düzen)" şeklinde ifade etmiştir. Aristo, bu tanımları içinde medenileşme ya da uygarlaşma fikirlerinin yanı sıra, özgür eşit haklara sahip bir etik boyuta da vurgu yapmıştır. Burada bir sivil toplum üyeliği, diğer vatandaşlar için zararlı eylemlerle uğraşmaksızın ve kanunlara uygun davranma zorunluluğunda -devletin üyesi- bir vatandaş olmak (Karlsun, 2002: 99; Kaldor, 2003: 6). Aristo, politike koinonia'ya, etiğe önem veren bir çizgide, gerçek dostluk şeklinde ifade ettiği kamusal dostluk çerçevesinde ortaya koymuştur. Kamusal dostluk, erdeme, paylaşmaya, ortak amaçlara ve yarara koşmaya yarayan dostluktur. Sonuç olarak bu dostluk diğerlerinin de iyiliğini amaçlar. O, bu bağlamda diğer dostlukları ise, bireylerin birbirlerine faydalı olmalarını sağlayan dostluk (iş arkadaşlığı, politik yandaşlık gibi) ve birbirinden hoşnut olmadan kurulan dostluk (oyun, içki, dedikodu gibi) şeklinde belirtmiştir (Sarıbay, 2003: 15-19). Ayrıca, "politike koinonia" örgütlenme yetisine sahip homojen bir topluluğu (köylü topluluklarının da dahil olduğu) içine alan bir Site Devleti'ni de belirtiyordu (Doğan, 2002: 10-11). Bu bağlamda Aristo toplumu, bütüncül temelde, parçaların bütüne zorunlu bağlantılı olduğu bir organizma şeklinde betimlemiştir (Bozkurt, 2004:5). Çiçeron ise, "politika koinonia" şeklindeki ifadeyi Latince'ye "societas civilis (sivil toplum)" şeklinde çevirerek, Aristo ile benzer bir şekilde, o süreçteki sivil toplumu, sivil kanunlar tarafından yönetilen bir kent/şehir toplumu olarak ifade etmiştir (Tosun, 2001: 30, Kaldor, 2003: 6-7). Çiçeron' a göre, insandaki en büyük değer ya da erdem devlete yararlı olmaktır. Devlet hukukla birlikte doğanın eseridir. İnsanlar devleti ve hukuku akıllarıyla anlayabilirler. Bu bağlamda Çiçeron, özgürlük ve otorite arasındaki dengeyi sağlayabilen bir krallıktan yana bir tutum sergilemiştir (Korkmaz, 2002: 3). Köken olarak Yunan ve Roma felsefesinin ürünü olan yukarıdaki açıklamalar ışığında, sivil toplumun klasik boyuttaki tanımını kapsamında, sivil toplumla devletin bire bir örtüştüğü, diğer bir deyişle ayrılmadığı sonucuna varılabilir. Dolayısıyla klasik boyutta, devletin karşısında ya da paydası olan özel bir sivil toplum alanı mevcut değildir. Hume'nin "özgürlük sivil toplumun mükemmelleşmesidir, ancak yine de otoriteyi tam da bu toplumun var olabilmesinin esası olarak anlamak gerekmektedir" görüşü bunu açık bir dille ortaya koymaktadır. On sekinizci yüzyıla kadar, bu düşünce çerçevesinde olduğu gibi, tüm siyasi düşünürler sivil toplum terimini "mensuplarını kendi yasalarının nüfusu altına sokan, bölülikle de barışçı düzeni ve yönetimi sağlama bağlayan bir siyasal birlikteklilik tipi" bağlamında kullanmışlardır (Keane, 1994: 47-48'den aktaran; Özmutaf, 2007: 7-8).

Modern Yaklaşım

Modernleşme kavramı değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Bu farklı tanımlara rağmen geleneksel tarımsal üretim ve küçük çaplı el sanatlarına dayalı durağan bir yapıdan sanayileşmiş, şehirleşmiş, okuryazarlık oranının arttığı, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının geliştiği, dinamik bir yapıya geçiş, modernleşme olgusunun ortak özelliği olarak ele alınmaktadır. Hakim özellik ise tarıma dayalı toplumsal bir yapıdan sanayiye dayalı toplumsal bir yapıya geçiş olarak belirmektedir. Toplumda belirgin bir farklılaşma ve uzmanlaşmayı beraberinde getiren modernleşme toplumun eski değerlerinden soyutlanıp yeniden dizayn edilmesi anlamına gelmektedir (Aslan ve Yılmaz, 2001: 93). Kişisel ilişkilerde karşılıklı güvensizlik, kadercilik, empati, dünya hakkında sınırlı bilgi ve görüş, kişisel özellikleri geliştirme eksikliği, yenilikçilik eksikliği, sınırlı istek, sınırlı şeyleri algılayabilmek, ailecilik, hükümete sıkı bağlılık ve düşmanlık geleneksel toplum değerlerinin, modern toplum değerleriyle uyumadığı noktaları işaret etmektedir. Dolayısıyla, geleneksel yapıdan modernliğe geçiş için gerekli olan etkenlerde, yeni deneylere açıklık, aile ve dini otorite gibi geleneksel otorite figürlerinden giderek artan bağımsızlık, ülke işleri ile siyasal lider, sendikalar gibi modern kurum ve konulara artan ilgi, fatalizm ve pasifliğin azalması, bilim ve tıbbın etkinliğine inanç, kişinin yüksek mevkiler elde etmeye duyduğu hırs olarak sıralanabilir (Yılmaz, 1996: 20). Moderniteye geçişi belirleyen dört devrim, bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel devrimlerdir (Jeanniere, 1994: 16). Geleneksel toplumda genellikle yaşla ve tecrübeyle elde edilen ve sınırlı olan bilgi modern toplumda yerini teknolojinin etkililiği, bilginin yaygınlığı ve seri üretimin yapıldığı bir sürece bırakmıştır.

Modern boyutta sivil toplum kavramı genel olarak, bireyleri sosyal bir anlaşma yapmak için bir araya getiren ve bu anlaşma sonucu, yasaları olan bir yönetim içinde ve o yasalara uyan bir devletin varlığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sivil toplum ve devlet arasında bir farklılık doğmuştur. Devlet ya da hükümet ve sivil toplum artık iki ayrı boyut olarak algılanmaya başlanmıştır. Burada sivil toplum devletle çelişmez, ancak despotik yönetimle çelişir. Bu bağlamda, sivil batı anlayışı da zaten, "siyasi güçlerin

sultasından kurtulabilme" temelinde bir hürriyet anlayışı ile örtüşmektedir (Kaldor, 2003: 7; Keane, 1994: 54-59; Mardin, 1992: 13-16; Yorgancı, 2000'den aktaran; Özmütâf, 2007: 9). Modern boyutta sivil toplum kavramının yeniden doğuşu, on yedi ve on sekizinci yüzyılla birlikte iki temel görüş çatısı altında belirlenmiştir. Birinci görüş sosyal bir anlaşma fikri ve bireysel haklar teorisi kapsamında "toplumsal (sosyal) sözleşme" kavramı çerçevesindeki teoridir. Toplumsal sözleşme teorisinin önde gelen düşünürleri Hobbes, Locke, Pain ve Rousseau olarak belirtilebilir. İkinci görüş ise, çatışmacı teori çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu teorinin önde gelen düşünürleri; Kant, Hegel, Marks ve Gramsci olarak sayılabilir (Abay, t.y.: 273, Arslantürk ve Amman, 2001: 444-445'den aktaran; Özmütâf, 2007: 9-10). Doğa durumunda yaşarken bir sözleşme (toplum sözleşmesi) ile doğa durumundan kurtulup uygarlık durumuna geçildiğini varsayan sivil toplumun "toplum sözleşmesi" teorilerine dayanan düşüncesi on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Doğa hali, bireyin "ilkel yaşam" pozisyonunda ve "doğasına" uyan davranışları sergileyen bir varlık olarak algılar. Doğa hali toplumsal bağlarının tamamını yok sayarken, çelişkili bir şekilde gelecekte oluşturulacak olan ideal bireysel ilişkileri ortaya koyan ve kuralları olan bir tavır sergiler. Daha açık bir ifadeyle, "sözleşme kuramına göre, insanlar doğa durumunda barbarlık koşulunda yaşarlarken, kendi aralarında yapmış oldukları bir anlaşma ile güvenliklerinin sağlanması için haklarının tamamını ya da bazı haklarını ortak bir otoriteye devretmiş ve uygarlık durumuna geçmişlerdir. Burada, ilk tasarım mutlak hüküm sahibinin devlet olduğu, ikinci tasarımda ise, devletin de barbar konuma geçebileceği perspektifinden iki katlı bir sözleşmenin (ilk adımda uygar toplum, ikinci adımda siyasal toplumu oluşturmak) yapılması savunulmuştur (Güneş ve Güneş, 2003: 119; Althusser, 1987: 13; Mejjuyev, 1987: 45, Tunçay, 2006). Thomas Hobbes (1588-1679), sivil toplumla siyasal toplumu aynı anlamda kullanmıştır. O devlet ve toplumu ayrı düşünmeye yönelten realitenin/koşulların döneminde daha oluşmamasından dolayı, tek bir sözleşme çerçevesinde devleti ve toplumu ayırmadan bütün olarak düşünme yolunu seçmiştir (Doğan, 2002: 59, Abay, t.y.: 273). John Locke (1632-1704), mutlak egemen bir güç olarak algılanan devleti liberal özgürlükler (sınıf burjuvazisini destekleyici olarak) bağlamında, siyasal ve toplumsal dönüşümü içine alan bir çerçevede devleti sivil toplum içine katarak devleti sınırlandırmış, bireysel mülkiyet öncelikli ve belirli sivil hakları kapsayan bir düşüncüyü ortaya koymuştur (Başkaya, ty. : sy.; Karlson, 2002: 76; Ebenstein, 2001: 225'den aktaran; Özmütâf, 2007: 9-10). Sivil toplumu siyasal toplumla eş anlamlı kullanan bir başka düşünür Locke'un da devlete, doğa durumunda var olan hakların korunması görevini yüklediğini görürüz (Bobbio, 2003: 92'den aktaran; Özalp, 2007: 49-50). Locke'un sözleşmesi, liberal anayasal devletin en iyi teorik kaynağıdır. Locke'un kurguladığı doğa durumu rasyonel davranan ve barış içinde yaşamaya eğilimli bireylerden oluşmaktadır. Doğa durumunda birbirlerine eşit olan bireyler güçlerini, mallarını istedikleri gibi kullanma özgürlüklerine sahip oldukları bir karşılıklı ilişki durumu yaratmaya eğilim gösterirler (Keane, 1994: 68). Locke'un doğa durumunda var olduğunu söylediği mülkiyet hakkı, yalnızca maddi anlamda mülkiyet hakkı değil, mülkiyetin maddi olmayan kısmını yani yaşam hakkını ve özgürlük hakkını da içerir. Locke'ta doğa durumu pazar ilişkilerinin mülkiyet hakları çerçevesinde ortaya çıktığı barışçıl bir durumdur. Zamanla doğa yasalarına uymayarak irrasyonel davranan bireylerin varlığı bu düzeni bozduğu için insanlar, Hobbes'ta olduğu gibi bir araya gelerek doğa durumunda bireysel olarak sahip oldukları yargılama ve cezalandırma yetkisini devlete yükledikleri bir sözleşme yaparlar. Bu iki yetki ile meşru şiddet kullanma tekelini verdikleri devlete, bireylerin mülkiyetini korunması ödevini yüklerler. Locke'un kaygısı, sözleşme ile meşru şiddet tekelini elde eden siyasal erkin sınırlandırılması ve denetlenmesidir. Bu da anayasayla getirilen sınırlama ile birlikte hukuksal kurumların oluşturulmasını gerektirir. Locke, doğa durumunu olumsuzlamamıştır ama doğa durumunda var kabul ettiği hakların düzenlenmesi ile tamamlanması işlevini devlete yükleyerek, devletin sınırlandırılmasını öngörse bile, sonuçta devlet aygıtının varlığını olumlamıştır. Locke'un farkı, modern devletin sahip olduğu iktidarın sivil toplum lehine ne ölçüde ve nasıl sınırlandırılacağını sorusuna almasıdır (Özalp, 2007: 50).

Thomas Pain (1737-1809), Locke'dan ilham alarak sivil toplumda bireysel özgürlük ve doğal toplumculuğu ele almıştır. En olumlu gerekliliğin devlet değil, sivil toplum olduğunu savunmuştur (Karlson, 2002: 76). Jean Jacques Rousseau (1712-1778), doğa, sivil toplum ve politik toplum üçlemesi içinde, genel bir irade kapsamında, bireysel iradenin yok olacağı dolayısıyla siyasal toplum (devlet) ve sivil toplumun ortaya çıkacağını vurgulamıştır (Abay, 273-274). Çatışmacı teori, devleti ve sivil toplumu ayırmağıtiran düşünce yapısını ortaya çıkarmıştır. Politik bir bütün olarak tasarlanan sivil toplum, her zaman halkla özdeş değildir ya da başka bir ifade ile genel irade bireylerin iradesinin toplamı değildir; kişisel çıkarlarından soyutlanmış yurttaşların iradesidir. Çünkü "İnsan her zaman kendi iyiliğini ister ama bunun ne olduğunu her zaman kestiremez. Halk hiçbir zaman bozulmaz ama çoğu kez aldatılabilir.", "gözü bağlı bir kalabalık" olan halkın "kendisi her zaman iyilik ister ama kendi başına iyiliğin nerede olduğunu göremez her zaman. Genel istem her zaman doğrudur ama onu yöneten kafa her zaman aydın değildir" (Rousseau, 1994: 39, 50, 145'ten aktaran; Özalp, 2007: 49). Rousseau, içinde yaşadığı, kapitalist ilişkiler ağıının yerleşmeye başladığı topluma güvensizlik duymaktadır. Bu güvensizliği aşmanın yolu siyasal toplumun (sivil toplum) yükseltilmesidir. Bu nedenle, genel irade kavramı düşünürün kendisinin niyetlerine aykırı sonuçlar doğurmuştur (Cangızbay, 2003). Bu bağlamda, kimi düşünürler devleti sivil topluma egemen kılarlarken, kimileri de tam zıttı bir düşünsel yönelim çerçevesinde konuya yaklaşmışlardır.

Kant'a göre, "sivil toplum", yurttaşların yaşamaya katıldığı topluma ya da düzendir (Kabasakal, 2008: 13). Sivil toplum kavramı günümüzdeki anlamını büyük ölçüde Hegel'in Alman birliği oluşturma ideali çerçevesinde yazdığı devlet felsefesi üzerine düşüncelerinde bulmuştur (Çaha, 1997: 29). G. W. F. Hegel

(1770-1831), bireyseliğin hakim olduğu liberal bir görüşü ortaya koymuştur. Hegel, toplumu aile, sivil toplum ve devlet şeklinde üç ana boyutta ayırmıştır. Ona göre sivil toplum (Bürgerliche Gesellschaft), devletin bağımsız diğer bir deyişle piyasa toplumuna has ekonomik ilişkilerin bulunduğu, bu ekonomik ilişkilerde çeşitli toplumsal çıkar gruplarının (bu gruplar özel ya da birbirleriyle bağlantılı olabilir) yer aldığı ve bir hukuk düzeni içinde yaşayan bir yapıyı ortaya koymaktadır. Piyasa koşullarında ya da pazarda sosyo-ekonomik gereklilikler belirli rekabet ve çatışmayı beraberinde getirmektedir. Hegel'e göre devlet ya da siyasal toplum (siyasal devlet), sözü edilen rekabetçi ve çatışmacı sivil toplum ortamındaki adaleti, eşitliği, evrensel değerleri, geneli kapsayan kamu menfaatlerini korumak ve geliştirmekle yükümlüdür. Hegel düşüncesinde devlet özel alanı ve sivil toplumu bir çerçeve içinde kuşatır. Ona göre sivil toplum, aile ile devlet arasında yer alan bir farklılaşmanın aşamasını ifade eder. Hegel'e göre bir bireyin özgürlüğü ise, onun sadece ekonomik özgürlüğü değil, aynı zamanda kurumsal yaşam ve yasa bilinci aracılığıyla daha fazla evrensel özgürlük beklentisinin yanı sıra etik bir yapıyı kapsar (Şaylan, 1995: sy.; Azaklı, 1996: 52-57; Tosun, 2001: 38, Karlson, 2002: 77; Peddle, 2002: sy'den aktaran, Özmutaf, 2007: 10-11). Karl Marx (1818-1883), Hegel'in görüşüne geniş bir şekilde adapte olmuştur. Ancak, Marx'a göre devlet ve sivil toplum tamamen ayırılır. Diğer bir deyişle, ona göre devlet sivil toplumu kuşatan yarı Tanrısal bir yapı değildir, toplumu düzenleme ve toplumdaki çatışmaları uzlaştırma işlevi üstlenmez. Aksine, devleti sivil toplumun bir aracı olarak ortaya koymaktadır. Marx'a göre toplum "üretim araçları" ve "üretim ilişkileri"ni kapsayan alt yapı ve "kültür, din, dil, devlet, örf, adet" gibi unsurları kapsayan üst yapıdan oluşmaktadır ve maddi yaşam çerçevesinde olan alt yapı üst yapıyı belirler. Diğer bir ifadeyle, insanların maddi yaşamları bilinçlerini belirlemektedir. Ona göre, gerek önceki toplumlarda gerekse feodalizm sisteminin içinden çıkan çağdaş burjuva cemiyetinde olsun çatışmaların tamamı sınıf çatışması şeklinde ortaya çıkar. Marx'a göre, onun döneminde bu çatışmalar daha da karmaşık ve güçlü hale gelerek, toplumda birbirine karşı duran iki sınıfı "Burjuvazi ve Proletarya" ortaya çıkarmıştır. O, burjuvazinin bütün hürriyetleri vicdansız ve bencil ticaret hürriyeti ile değiştiren yaklaşımını, burjuvaziye karşı olan diğer sınıflar içinde yer alan ve gerçek bir devrimci sınıf ve zincirinden başka kaybedecek bir şeyi kalmadığında (zenginler daha zenginleştiği ya da fakirler daha fakirleştiği bir ortamı kast ederek) eyleme geçecek olan proletarya sınıfı ile ortadan kaldırmayı ve yeni bir oluşumu meydana getirme görüşünü savunmaktadır. Diğer bir deyişle, Marx görüşünü, -çağdaş devlete göre eleştirel olan- sivil toplum ve devlet arasındaki gergin durumu gelecekte sınıf toplumunun sivil toplumda kayboluşu ve her nasılsa politik alanda birleşmesi olarak ortaya koymaktadır. (Savran, 1987: sy.; Karlson, 2002: 77; Arslantürk ve Amman, 2001: 91-95, Bozkurt, 2004: 36-38'den aktaran; Özmutaf, 2007: 11). Marx'ın sözünü ettiği bağlamda ise devlet topluma organik bir bağa sahip olup kişisel çıkarların şekillendirdiği geçici bir aygıttır (Mardin, 1992: 14). İkincisi, sivil toplumun anatomisi ekonomi politikte aranmalıdır. Marx, Önceki tüm tarihsel aşamalarda mevcut üretici güçler tarafından belirlenen ve sonuçta karşılık olarak bunları belirleyen ilişkilerin bütünü sivil toplumdur diyerek, tarihi, devletlerin ve prenslerin eylem alanı ile sınırlamak yerine, üretici güçlerin gelişiminin belli bir aşamasında bireylerin bütün maddi ilişkilerini (meta üretimi ve mübadele) kapsayan sivil topluma açıklar (Aktaran Keane, 1995: 301'den aktaran; Özalp, 2007: 51-52). Böylece, minimum, anayasal, demokratik devlet ama bir şekilde devlet içeren modellerin yerine, devlet/sivil toplum ayrımını geçici gören, devleti yabancılaşmış toplumsal iktidar olarak algılayarak, bu yabancılaşmayı ortadan kaldırma mücadelesi sonunda yok olacak bir aygıt olarak öngören yeni bir model tasarımıdır. Sanayileşmiş toplumun bağımlı unsuru olan proletaryanın üretim araçlarının özel mülkiyetini kaldırması yoluyla istikrarlı ve uyumlu bir düzende öz bilinçli bir örgütlenme hem otoriteyi hem devleti gereksiz kılacaktır. Marx'ın sivil toplum anlayışı, altyapı ile üst yapının karşılıklı ilişkilerine dayalı ama ilk kez, yapısı vurguladığı için liberal geleneğin bir kırılma noktasıdır (Özalp, 2007: 52).

Antonio Gramsci (1891-1937), İtalya'da hapis yaşamı çerçevesindeki hayatında, düşüncelerini hem Hegel, hem de Marx'dan etkilemiş bir boyutta ortaya koymuştur. O, Hegel gibi devleti sivil toplumu kapsayıcı şekilde ifade etmiştir. Ancak, Hegel gibi devleti total çıkarları savunan bir baki kurumdaki farklı olarak üretim, kültürel ve siyasal hegemonyayı elinde bulunduran bir grubun çıkarını savunur şekilde ifade etmiştir. Devlet hegemonyayı korumak için sert davranabilirken, sivil toplum hegemonyanın ikna boyutu içinde yer almaktadır. Ayrıca Gramsci, sivil toplumu da sadece ekonomik bir çıkar alanı değil, Hegel gibi hukuksal ve etik öğeleri içeren bir alan olarak ifade etmiştir. Ona göre, sivil toplum devletin kapladığı politik toplumu içine alıp onu kendi yönünde dönüştüreceği ve bunun da entelektüeller vasıtasıyla yapılacağını varsaymaktadır (Çaha, 2000: 38-40; Doğan, 2002: 216-223; Belge, t.y.: sy., Arslan, 2001: 56-57'den aktaran; Özmutaf, 2007: 11-12). Gramsci'de ise devlet, Marx'ta olduğu gibi, evrensel olanı değil fakat bir aygıt olarak tikel çıkarları temsil etmektedir. Toplumun üzerinde egemenlik süren ayrı ve üst düzeyde bir oluşum olmayan, toplumca koşullanmış ve ona bağımlılaşmış, toplumsal dönüşümle birlikte zorunlu biçimde ortadan kalkacak, geçici bir kurumdur. Kendisini, bütün toplumu kendi kültür ve ekonomi düzeyine özümleyebilen burjuva, devletin işlevini de değiştirmiştir. Toplum özümsemeye sahip olduğuna iddia eden ve aynı zamanda, gerçekten böyle bir süreci açıklayabilen bir sınıf, hukuk ve devlet anlayışını mükemmelleştirebilir ve böylece, devletin ve hukukun sivil toplum tarafından özümsebileceğini onların fonksiyonlarını yitirdiklerinden dolayı faydasız olabileceğini düşünerek devletin ve hukukun sonunu tasarlayabilir (Gramsci,1977: 260'dan aktaran; Özalp, 2007: 53-54). Devletin ilgili bu görüşlerini göz önünde tutarak, Gramsci'nin sivil toplumu açıklamakta kullandığı modellerin her birini kendi başına ele alıp birbirinden kopuk olarak incelemek yerine her birini bu son uğrağa doğru giden uğraklar olarak almak, şu iki sonucu göz

önünde bulundurmaya sağlayacaktır: Gerçekte, sivil toplum ve devlet bir ve aynı şeydir; sivil toplum, kendi kabuğunu oluşturan devleti özümseyecektir. Modelde kullanılan kavramlardan politik toplum, egemenlik, tahakküm, diktatörlük, hükümet kavramlarını içermektedir. Sivil toplum ise, hegemonya, rıza, entelektüel moral alanını ve özel kurumları kapsamaktadır. Gramsci, ilk modelde sivil toplum /devlet ikiliğine, üstyapı içerisinde yer vermiştir. Burada sivil toplum, egemenlik ilişkilerinin rıza dayanağını oluşturmaktadır. Devlet ise politik toplumla özdeşleştirilerek, politik toplumun içerdığı öğelerle bir tutulmuştur. İlk modelde söz konusu olan bu ikilikte hem sivil toplum hem devlet dar anlamıyla kullanılarak, hükümet aygıtı olarak devletin karşısına, yönetici sınıfın hegemonya aygıtı olarak sivil toplum çıkarılmıştır. Dar anlamıyla ele alındığında sivil toplum, genellikle özel organizmaların yer aldığı alandır. Bu açıdan yalnızca siyasal partileri ya da basın gibi kurumları değil, aynı zamanda ekonomiyi ve aileyi de barındırır. Öyleyse, bu modelde sivil toplum, ekonomik yapı ile devlet arasında kalır, ancak yine de 18. yy. düşüncesinden farklı olarak bu ayrım, görünürde bir ayrımla bile sivil toplum-siyasal toplum, yapı-üstyapı arasında var olan gerçek ilişkiyi göstermektedir. Gramsci'nin, sivil toplumu dar anlamıyla kullandığı metodolojik modelde de, sivil toplumun salt özel çıkarlarla içkin ekonomik tanımıyla yetinmediğini klasik ekonomi eleştirilerinden de anlayabiliriz. Gramsci "Ekonomi Politikinin Eleştirisi"nin, pazarın belirlenmişliğinin tarihselliğinden hareket etmesine rağmen, salt ekonomistlerin pazarın unsurlarını değişmez, sonsuz kabul ettiklerini belirtmektedir. Eleştiri, pazarı belirleyen güç ilişkilerini gerçekçi biçimde çözümler, çelişkileri derinleştirir, yeni unsurların ortaya çıkmasına neden olur ve bu unsurlara bağlı değişikliklerle değerlendirir (Gramsci, 1997:118'dan akranat; Özalp, 2007: 54). Devlet kavramını geniş anlamda kullandığı ikinci modelinde ise Gramsci, devleti politik toplumla sivil toplumun ya da diktatora ya da hegemonyanın birlikteliği olarak ele alır. Textier'e göre (Textier, 1982) Devlet, zorlama zırlıyla korunan hegemonyadır. Artık devlet deyince, yalnız hükümet aygıtı değil ama özel hegemonya aygıtı yani sivil toplumda anlaşılmalıdır. Devlet = sivil toplum + politik toplum. Gramsci, bu modelde devletin alanını genişletmekle devletin o ana kadar yapılan formel tanımlaması dışında, hegemonik yönünü de kavrama dahil etmiştir. Son kurtede, somut gerçeklikte devlet=sivil toplumdur. Çünkü, yapısal öğelerle üstyapısal öğeler organik bir bütünlük oluştururlar. Üstyapılar teorisinin kendisi, tarihin yaşayan diyalektliğini kendi bütünlüğü içinde kavramayı amaçlayan daha geniş bir bütünlün parçasını oluştururlar. Politik toplumla sivil toplum arasında yapılan ayrım, gerçekte ayrılması imkânsız bir organik bütünlüğün çözümlenme aracı, yöntembilimsel pratik bir araştırma kuralı olarak kullanılmıştır (Özalp, 2007: 54).

Yukarıda klasik ve modern boyutta ortaya konulan devlet ve sivil toplum ilişkisinin çağdaş anlamda yapısal çerçevesini oluşturan yaklaşımın, tüm düşüncülerin fikirlerinden etkilenmekle birlikte, temelde Hegel'in yapmış olduğu aile, sivil toplum ve devlet ayrıştırmasından itibaren başladığı söylenebilir. Bu bağlamda Marx, Hegel'in boyutuna sınıfsallığı, Gramsci ise, yoğun sivil toplum düşüncesini eklemiştir. Diğer taraftan, gerek toplumsal sözleşme kapsamında, gerekse çatışmacı teori kapsamında yer alan düşüncüler, sivil toplumu ortaya koyarken devletin konumunu esas almışlardır. Diğer bir ifadeyle, kimi düşüncüler devleti mutlak hakim (aşkın, tek hakim, kimseye hesap vermeyen), kimileri yarı mutlak hakim ve kimileri de sivil toplumun güçlenmesi bağlamında ve devlet açısından da devletin konumunu çağdaş gerçeklik anlamında yükselten bir enstrüman (rasyonel bir açıklamada; liberal boyutlu, demokratik, çeşitliliğe açık, çoğulcu, özerkliğe önem veren, insan haklarına saygılı) olarak algılamışlardır. Bu bağlamda, ikinci görüş çağdaş yaklaşıma daha yakın gözükmektedir.

Liberal ve Toplumcu Yaklaşım

Liberal düşünce, devleti toplumun dışında, ona şekil veren bir çerçeve olarak kabul etmektedir. Devletin hakları tanımlanarak devletin dışında bir hareket alanı bırakır ve Liberal yaklaşım, vatandaşları, hak ve ödevleri açısından tanımlanan ekonomik ve rasyonel unsurlar olarak görür. Vatandaşlar, çıkar grupları olarak kendilerini düzenlerler ve de devlet de evrensel olarak geçerli bireysel hakları güvence altına alır. Sivil toplum, bireysel hakların hayata geçirildiği ölçüde gelişebilir. Toplumcu teoriye göre, vatandaşlar, kendilerinin belirledikleri değerler esasında kurulmuş olan bir toplumun üyeleridir. Bireyler kendi işlevlerini, bireyle devlet arasındaki ilişkiler sisteminde yerine getirmeli, davranışlarını toplumun hedefleriyle örtüştürmelidir. Demokratik yaklaşıma göre ise, sivil toplum, demokratik tartışmaların sadece fikir oluşturmakla kalmadığı, standartlar da getirdiği bir siyasi bilinçlilik yaratmaktadır. Böylelikle, bilgilendirme süreci, aynı zamanda bir karar oluşturma süreci haline gelmekte ve sivil toplum, ortak değerler üzerinde anlaşmaya varabilmektedir (Kabasakal, 2008; Ulu, 2007).

Sivil toplum kavramı da liberalizmin ortaya çıkmaya başlamasından bu yana özellikle devletle olan ilişkisine göre anlam farklılaşması ve ikiliği yaşamıştır. Tarihsel süreç açısından irdelendiğinde sivil toplumun dört aşamadan geçtiği söylenebilir (Sarbay, 1998: 90). İlk aşama, sivil toplumun devletle ya da siyasal toplumla özdeşleşen anlamından kurtulmasıdır. İkinci aşama, sivil toplumun devlete karşı özerklik kazanması ile sivil toplum içerisinde yer alan toplulukların kendilerini devlete karşı savunmalarını meşruiyet kazanmasıdır. Üçüncü aşama, sivil toplumun içerdığı özgürlüğün gerçekleştirilmesinde devlet müdahalelerinin toplumsal çatışmaları önleyici rolüyle gerçekleştirildiği düşüncesinin geçerli olduğu dönemdir. Son aşama ise, devletin müdahaleci rolünün artmasına tepki olarak devlet müdahalesi dışında bir alanın varlığını savunulduğu, devlet müdahalesinin sivil toplumu boğacağından korkulmaya başlandığı dönemdir (Özalp, 2007: 43). Belirtmemiz gerek dördüncü dönem ise, 80'li yıllar; yani yeni sağ politikalarla dünyanın ideolojik olarak yapılandırılmaya başlandığı dönemdir. Bu politikaların uygulama alanı bulması için

askeri darbelerin düzenlendiği ya/ya da desteklendiği hatırlanacak olursa, sivil toplumun, askeri rejimlerin baskıcı devletine karşı piyasa mekanizmasına dayanan bireysel özgürlüklerin gerçekleşeceği alan olarak görüldüğü söylenebilir. Sık sık tekrarlanan askeri diktatörlüklerle sivil toplumun zayıflığı arasında bağlantı kurularak sivil toplumun özerk bir alan olarak gelişimi olumlanmıştır (Savran, 2003: 10). Günümüzde ise bu sürecin devamında "yeni toplumsal hareketlerin", "kimlik" siyasetinin ve "STK'cılığın (sivil toplum kuruluşları)" etrafında dönen sivil toplum tartışmalarını görmekteyiz (Coşar & Özman, 2003; Kılıçbay, 2003; Keyman, 1998; Laclau, 2000; Mouffe, 1992; Turner, 1992; Walzer, 1992'dan aktaran: Özalp, 2007: 43-44).

James Madison gibi kimi düşünürler de, sivil toplumu güç ilişkisi açısından ele almıştır. Madison'a göre (Ulu, 2007: 12) "sivil toplum güç istismarına karşı en önemli denetim ve denge unsurlarından biridir. Otoritenin kaynağı toplumdur ancak toplum da birçok çıkar grubu ve sınıfa ayrılmaktadır. Bu da bireylerin veya azınlığın haklarını, çoğunluk karşısında tehlikeye düşürebilmektedir" . Bu görüşlere yola çıkarak, egemen güç olan devletin dışında, kolaylıkla sınırlanamayacak ve denetlenemeyecek bir bağımsız kuruluşlar ve örgütler ağıının gelişmesi zorunludur. Sivil toplumu aktif vatandaşlık ile ilişkilendiren Ralph Dahrendorf ise, sivil toplumun "başkalarına saygı gösteren, başkalarını cesaretlendirip, harekete geçmek isteyen ve geçebilen, eyleme yönelik araçları yaratabilen, kendinden emin, korkusuz ve korku duymak için nedeni olmayan kadınlar ve erkekler, yani vatandaşlar" olarak tanımlamıştır. Çağdaş toplumlarda sivil toplum, devlete karşı çıkış olmayıp, devlet, ekonomik pazar ve vatandaşlar arasında üçüncü sektör olarak bir rol üstlenmiştir (Güloğlu ve Es, 2006: 147'den aktaran: Ulu, 2007: 12-13).

Güncel ve Postmodern Yaklaşım ve STK'lar

İlk defa Arnold Toynbee tarafından 1939'da yayınlanan bir eserinde kullanıldığı sanılan Postmodernizm terimi, birazda konunun gerçek anlamda tartışılma eksikliğinden dolayı, bir yandan son derece karmaşık ve zor felsefi anlamlar ile dile getirilirken diğer yandan çağdaş kültürde yer alan nihilist ve sinik bir eğilimi oluşturan son derece basit ifadelerle tanımlanmaktadır. Ayrıca Postmodernizmi doğası gereği tanımlamak pek doğal sayılmamaktadır (Aslan ve Yılmaz, 2001: 98). Nitekim Şaylan, postmodernin, kavram olarak estetik anlayış ve ölçüsünden toplum düzeni ya da işleyişine, toplumla ilgili kuramsal çözümlere ve bilim felsefesine kadar uzanan çok geniş bir alanda ortaya çıkan yeni yaklaşım ya da tartışma biçimlerini kapsamasından dolayı tanımlanmasının güç olduğunu (Şaylan, 1996: 6) ifade etmektedir. Postmodernizmin tabiatı itibarıyla saçgı ya da solcu olmamasından dolayı ondan yararlanılan, onunla birlikte bilinçsiz olarak siyasi bir ideolojiye bağlanmış olmamaktadırlar. Ama bunun çok rahatlatıcı bir şey olarak da görmemek gerekir. Bu siyasi tarafsızlık anlamına gelmez. Sadece, postmodernizmin her türlü siyasi yönelime uyabilecek kadar soyut ve bulanık bir şey olduğunu da gösteriyor olabilir (Şaylan, 1996: 6; Rosenau, 1998: 265). Postmodernizmin kes yapıştır karakteri, bütünlükten yoksun oluşu hem güçlü hem de zayıf yanındır. Herkes onda gönlüne göre bir şeyler bulabilir. Postmodernizmin, modernizden bir kopma olduğunu savunular olduğu gibi Modernizmin kendi içindeki bir eleştiri olduğunu iddia edenler de vardır (Huysen, 1994: 108). Örneğin Habermas, postmodernistlerin savduklarının aksine, modernlik tamamlanmamış bir projedir ve Postmodernizm içinde yer alan unsurlar Ona göre zaten Modernizmin içinde vardır (Kızılcık, 1994: 88). İster bir yeniden yapılanma süreci olarak kapitalizmin gelişimine bağlansın ister hiçbir makro değişken ile ilişkilendirilmeden köklü bir değişimden söz edilsin, göz ardı edilemeyecek olan şey son 25-30 yıl içinde yaşanan büyük ve evrensel dönüşüm ve bunu ifade eden postmodern durumdur. Postmodern bilgi modern süreç de oluşan bilimsel bilgi tekeline karşı bir özgürleşme çabasıdır (Lyotard, 1994: 9). Postmodernizm parçalanmayı savunur. Postmodern insan, ister toplumsal, ister bilimsel ve hatta estetik tarzda olsun her türlü bütünlüşmeyi, sentezi hor görür, onları dışlar. Bu özgürleşmeyi Rorty şöyle ifade eder: "Yüceliği isteyenler postmodernist bir entelektüel hayat biçimini amaçlamaktadırlar. Güzel toplumsal ahenkler isteyenlerse, bir bütün olarak toplumun kendi kendisini temellendirme kaygısıyla canını sıkımsızın kendisini teyit ettiği bir postmodernist toplumsal hayat biçimini istemektedir (Rorty, 1994: 169; Fraser-Nicholson, 1994: 280'dan aktaran: Aslan ve Yılmaz, 2001: 99). Postmodern söylemin öznesi tabi kılma ve boyun eğdirme pratiklerini sorgulayabilen ve yeni öznellik tarzlarını inşa etmeye girişebilen bir öznedir. Bunun nedeni bizzat dilin kapalı bir sistem olmamasından ileri gelir. Dilin akışkan ve çokkatlı doğası söylemlerin, ne kadar uğraşılırsa uğraşılırsa, yekpare birer türdeşlik olmaları engeller (Küçük, 1994: 223). Postmodernizm geleneksel modern kabulün aksine, bilgilerimizin gerçeğe birebir karşılık gelmediğini, gerçeğin hep yeniden üretildiğini iddia eder ve bunun için de hep yeni modeller geliştirilmesi gerektiğinin altını çizer.

İnsanlık tarihi makro bir bakış açısıyla incelendiğinde birbirine dönüşerek öne çıkan ve dönüşmeye devam etmekte olan üç safha belirlenebilir. Alvin Toffler, bu safhaları, birbirini iten ve birbirini içine geçen özelliğe sahip bir nitelikte olan "dalga"lar şeklinde nitelendirmiştir. Birinci dalga içinde, insanlığın bilinen on bin yıllık tarihi ve bu süreçteki ağırlıklı olarak toprak ve tarıma yönelik yaşantıyı, ikinci dalga toplumu ve is süreclerini tümüyle değiştiren ve sanayi devrimi ile başlayan, bir taraftan önceki binlerce yıllık sürece göre olağan üstü gelişmelerin yaşandığı bir taraftan zenginle-fakir arasındaki uçurumun gittikçe arttığı son üç yüzyılı ve üçüncü dalga ise, bir yandan teknolojinin çok hızlı geliştiği ve bilginin (bilgi toplumunun) öne çıktığı, iletişimin son derece arttığı, ulusal devletin rolünün dönüştüğü ve demokrasinin sürekli geliştiği, üretici ve tüketici arasındaki bağlantının arttığı, bir yandan da yine zenginle-fakir arasındaki uçurumun artmaya devam ettiği ama fırsatları da içinde bulunduran yaşanmakta olan safhadır (Toffler, 1981: 386-396). Yukarıda sözü edilen sürecin son üç yüz küsur yılı içinde yaşanan önemli olaylar arasında Fransız İhtilali (1789), Sanayi

Devrimi özellikle de onun başlangıcı olan buhar motorunun keşfi (1712), elektriğin aktif kullanımı (1831), dünyanın ilk programlanabilir bilgisayarı ENIAC'ın (Electronic Numerical Integrator and Calculator, 1930-1946) yaratılması, iki büyük dünya savaşı, Sovyetler Birliğinin dağılması ve Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla dünyanın tek kutuplu hale gelmesi, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinde 1980'lerden buyana önceki dönemlere göre görülmemiş biçimde yaşanan çok hızlı ilerleme bunların getirisi olan ekonomik ve ticarî, devlet (hükümet) ya da politik, toplumsal, sosyal, bireysel, kültürel, terör, teknolojik ve iletişim, e-devlet, e-ticaret, e-egitim...gibi süreçlerde yaşanan küreselleşme yönelimli değişim göze çarpmaktadır (Koray, 1998: 5; Barutçuğil, 2002: 20-21; Beito vd., 2005: 1-4, Oktay vd., t.y.: s.y.). Tarih ya da zaman yakarında sözü edilen süreçle birlikte daha yoğun bir biçimde yaşanır hale gelirken sivil toplum, devlet ve bireye yönelik dönüşümler de bu süreçte artan bir ivmelenme yaşamaktadır. Ortaya konulan süreklî dönüşüm süreci içinde, sivil toplum bağlamında önemli değişimler 1960 yılların sonlarından itibaren çağdaş anlamda daha belirgin bir yapıya kavuşmaya başlamıştır (Çaha, 2000; 74). Mary Kaldor (2003: 8) sivil toplumun çağdaş kullanımında aktivist (etkinci), neo-liberal ve post modern sivil toplumu üç farklı versiyonunu ortaya koymaktadır (Özmutaf, 2007: 12-13).

1- Aktivist (Etkinci) Sivil Toplum Versiyonu: 1970 ve 1980'lerde Latin Amerika ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan aktivist (etkinci) versiyonudur. Bu terim ve Doğu Avrupa'daki totaliter komünist rejim ve Latin Amerika'da otoriter devlet ve askeri diktatörlük bağlamında özerk kamu alanı yaratmak için bir topluluk olmaksızın es zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Latin Amerika'da entelektüeller hem Gramsci'nin fikirleri ve hem de liberal teoloji fikirlerinden etkilenmiştir (Howell ve Perace, 2001: s.y.; Levis, 2001: s.y., alıntılan Kaldor, 2003: 8). Doğu Avrupa'da rejime karşı Paragay sığırağı başarıyla sonuçlanmıştır. Devletle uğraşma yerine, devlet ve toplum arasında değişim için devletten bağımsız devlete meydan okuyarak birey örgüt yapılanmalarını savunan antipolitiklik ya da yasama hakkı olarak da ifade edilen bir versiyondur. Sivil toplum ABD ve Avrupa'daki entelektüel tarafından (1968 sonrası çevre barışı, kadın, insan hakları gibi yeni sosyal hareketlerle birlikte) dünyanın diğer bölgelerinde özellikle Hindistan'da "Yeni Politikalar" kapsamında geleneksel olarak gücü elinde tutma yerine devletin demokratikleşmesini yardım etmek için bireylerin ve grupların politik partilerin dışındaki bölge fikrini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Alman Felsefecisi Jürgen Habermas'a göre (Ehrenberg, 1999: 222-223; alıntılan Kaldor, 2003: 9), sivil toplumu liberal burjuva toplumundan, Hegel'in ihtiyaçlar sistemi olarak kavramlaştırmasından ve Marks'ın sermaye ve çalışana merkezîyetçi bir yasal çerçevede ele almasından farklı bir anlamda sosyal çalışan ve yaygın eşya değişimi kapsamında bir pazar sistemi olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda kurumsal çekirdeği yasayan dünyanın sosyal bileşenlerindeki kamu alanının iletişim yapısına güven kaynağı olarak hükümet dışı ve ekonomi dışı bağlantı ve gönüllü birlikler oluşturmaktadır. Özette bu çerçevede sivil toplum, bireyin yaşam alanındaki sosyal problemlere balans ayarı yapabilmek için, kamu alanına reaksiyon gösteren az çok kendiliğinden olarak ortaya çıkan birlikler, organizasyonlar ve hareketleri birleştiren bir Network birlikteliktir (Kaldor, 2003: 8'den aktaran; Özmutaf, 2007: 15).

2- Neo-Liberalerin Tanımadığı Sivil Toplum Versiyonu: 1970 ve 1980'lerde ABD'de gelişen STK ya da üçüncü sektör fikriyle birleşmektedir. Bu fikre göre, devletin ve pazarların kontrolü dışında ama onlar hakkında önemli rol oynayan ve Tocquevillian'ın vurguladığı devletin rolünün minimize edilmesi (neo-liberal düşünce) yöneliminde ama devlete hayır işlerinde vekalet edebilen ve kurumları faaliyetleriyle hesap verebilirliğe yönelen gönüllü örgütlenmeler (STK'lar) bulunmaktadır. Bu bağlamda Robert Putnam'ın sosyal kapital ve Francis Fukuyama'nın güven ve sosyal etkileşim hakkındaki fikirleri de sivil toplumun bu versiyonu çizgisinde yer almaktadır (Kaldor, 2003: 9'den aktaran; Özmutaf, 2007: 15).

3- Post Modern Sivil Toplum Versiyonu: Hem aktivist hem de neo-liberal versiyonların tartıştığı neo-modern bir mit olarak ortaya konulabilir. Sivil toplumun post-modern versiyonu, çeşitli ulusal ve inancaşsal gruplar ve bir çatışma öyküsü kapsamında daha çok kültürel yoğunlukta bir kavramı ortaya koymaktadır. Ancak, örneğin kadınlarla baskı yapabilen bir rejim batısal anlamda sivil toplum dışında bırakılmaktadır. Post-modernistler, batılaşmış bir sivil toplumun malı ve sivil olmayan toplumun geleneksel kötüsü arasında denetimsiz bir bölümleme olamayacağını önermektedirler (Kaldor, 2003: 10). Günümüzde sivil toplum kavramı ideolojik çerçeveden çıkarak demokrasi, katılımcılık, yurttaşlık bilinci, hemşerilik, aktif vatandaşlık, insan hakları, fikir ve inanç özgürlüğü, çoğulculuk ya da çok kültürlülük, hoşgörü, empati, şeffaflık, kamusalılık, kamu oyu, yasallık, özerklik, güven, gönüllülük ve bireysel rıza, yardım severlik, ait olma (aidiyet), etik, lobicilik, hesap verebilme, kamu yararı kapsamında serbest örgütlenilme, sosyalleşme, hizmet odaklılık, küresel normlu olabilme, serbest piyasa ekonomisi, kesintisiz demokrasi gibi olguları kapsayan zengin bir kavram haline gelmiştir. Bu yönüyle, günümüzde ideolojiden ziyade yukarıdaki değerler ve kazanımların maksimize edilmesi ön plana çıkmaktadır. Sözü edilen değerlerin kamuda süreklî geliştirilerek gerçekleştirilmesi için en mükemmel ve pratik araç STK'lar olarak gösterilebilir (Bayhan, 2002: 8, Yıldırım, 2004: 214-233). 1980'lere kadar Marksist ideoloji için, sivil toplum demek emeğin sömürüldüğü ve kapitalist ilişkilerin rol aldığı bir burjuva toplumu alanı olarak algılanmıştır. Bu gün bu anlayış değişmektedir. Yukarıdaki değerleri sivil toplum kavramı içinde geliştirmek ve hayata aktarmak için pek çok kar amacı gütmeyen kuruluş, hangi derinlikte olursa olsun sağ ya da sol ideolojileri insanlığın yararı yönünde bir

konsensüse götürmektedir (Keyman, 2004; Beito vd. 2005: 1-4). Klasik, modern ve çağdaş boyutta sivil topluma dönüşüm konusuna genel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, eski Yunan'da mitolojik prensipler çerçevesinde aristokrasinin egemen olduğu Tanrısal Devlet'in; felsefi ve rasyonel prensiplerin çerçevesinde olan, ticaret ve sanayinin gelişmesi ve kasabaların kentlere dönüşmesi sonuç olarak bu süreçte kentli orta sınıfın (burjuvazi) ortaya çıkışı ile başlayan ve devleti daha araçsal algılayan süreç günümüzde de -her ne kadar bire bir örtüşmese de- iki düşünce kapsamında, çeşitli boyutların (siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal...gibi) etkisiyle farklı sağınımlar sergilenmektedir. Bu salınımlar içinde, pozitif ya da negatif yönün ölçüsü olarak demokratikleşme düzeyinin hangi konumda olduğunun önemi büyüktür. Diğer bir deyişle, sivil toplum kavramına yönelik olarak yukarıda ortaya konulan değerlerin maksimizasyonu gerçek anlamda katılımcı demokratikleşme düzeyinin artışı oranında doğru olacaktır (Şenel 2004: 123-124'den aktaran; Özmutaf, 2007: 15-16).

Sonuç

Sivil toplum kavramı özellikle son iki yüzyıl diyebileceğimiz zaman dilimi içerisinde öncelikle Batı'da ve sonrasında da diğer toplumlarda oldukça geniş bir literatüre sahip olmuştur. Yaşadığımız son yüzyılda ise önemini bir hayli fazla arttırdığından dolayı da daha çok aydının, düşünürün ve bilim adamının ilgi alanına girmiştir. Ancak yapılan tanım çalışmalarında dahi gördüğümüz husus, hemen herkes kavramı başka açılardan ele almış, farklı yönlerini ön plana çıkarmış ve evrensel ortak bir tanıma ulaşamamıştır.

Analiz etmeye çalıştığımız bu kavramın Klasik Yaklaşım'da herhangi bir siyasal düzenleme içine yerleştirilmediği, daha çok toplum içerisinde "doğru" olana yakın olarak yaşamayı ve bununda kurallara uyma ya da devlete yararlı olabilme ile özdeşleştirildiğini görmekteyiz. Özellikle hala otoritenin varlığının kabulü ve bu kabulün yanında ona itaati aşama aşama da olsa geçerli olduğunu görebilmekteyiz. Modern yaklaşıma geldiğimizde ise sivil toplum kavramının, otorite ile çeliştiğini açıkça fark edebiliriz. Bu dönemde sivil toplum anlayışı "siyasal güçlerin baskısından feragat etme" temelli bir özgürlük anlayışı ile örtüşmektedir. Yine bu dönemde sivil toplum hem bir toplumsal sözleşme olarak tanımlamak hem de devlet ile halk arasında bir farklılaşmanın ya da özgürlük savunusunun simgesi olarak görebilmekteyiz. Liberal yaklaşıma geldiğimizde ise sivil toplumun dört aşamalı bir sistem izlediğini ve nihai keredede devletin müdahaleci rolünün artmasına karşın, evet müdahalesi dışında bir alanın varlığını savunan ve devlet müdahalesinin sivil toplumu ortadan kaldırmaya çalıştığına inanılan bir yaklaşımın sergilendiğini görebilmekteyiz. Son olarak postmodernist yaklaşımın da sivil toplum ile alakalı söylemini üç farklı versiyonda ifade ettiğini belirtebiliriz. İliki aktif bir sivil toplum yaklaşımıdır. Özellikle 1968'lerde ABD ve Avrupa'da etkin olan bir yapıya bürünmüştür. İkinci olarak ise neo-liberalilerin tanımladığı bir yaklaşım mevcuttur, bu yaklaşıma göre devletin rolü minimize edilmelidir. Ve son olarak da her iki yaklaşımın birleştiği bir neo-modern bir yaklaşım ortaya çıkmıştır, bu yaklaşıma göre sivil toplum kavramı oldukça geniş bir manada demokratik olguları kapsayan zengin bir kavram ve yapı haline gelmiştir.

Her düşünürün farklı bir anlam verdiği "sivil toplum" kavramı sivil toplum kavramı batılı bir kavram olup yine batılı bir kavram olan demokrasinin gelişmesinde ve yerleşmesinde de önemli ölçüde katkısı olmuştur. Sivil toplum tek başına demokrasi için yeterli olmadığı gibi aynı şekilde de demokrasi tek başına sivil toplum için yeterli değildir. Lakin öte yandan sivil toplum, günümüze gelindikçe demokrasiyle birlikte düşünülen, demokrasi kavramından ayrırtırlamayan bir kavram haline dönüşmüştür. Bu çerçevede, demokratik toplumun, sivil toplum örgütlerinin rahatça serpiildiği, devletle özel sermaye işletmeleri arasında bir "üçüncü sektörde" (Erözen, ? : 13) boy gösterebildiği toplum olarak tanımlanmaya başlandığını söyleyebiliriz. Tüm anlatılanların bir tahlili olarak sivil toplumu, toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunan, kâr amacı gütmeyen devlet dışı kuruluşlar olarak tanımlamak mümkündür (Erözen, ? : 13) Bu bağlamda demokratik yönetimler ile sivil toplum beklentileri ve hedefleri arasında paralellik vardır. Sivil toplum ile sivil dayanışma kavramlarının benzer telaffuzlara sahip olmalarına rağmen aynı anlam gelmediklerini ifade etmek gerekir. Sivil toplum kavramının devlet karşısında anlam kazandığını hatırlayacak olursak, sivil toplum kavramının siyasal bir yönünün de olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kaynaklar:

- ABAY, A. R., *Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri*, t.y., <<http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf>>. (07/02/2006).
- ARSLAN, O. (2001) *Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, Bayrak Yay., İstanbul.
- ARSLANTÜRK, Z. ve M. T. AMMAN M. (2001) *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, Çamlıca Yay., İstanbul.
- ASLAN, S. Ve YILMAZ, A. (2001) "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 93-108.
- AZAKLI, S., (1996) "Devlet-Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler", *Türkiye Günlüğü*, S:43, s.52-57.
- BARUTÇUGİL, İ. (2002) *Bilgi Yönetimi*, Kariyer Yay., İstanbul.
- BEITO, T. D., P. Gordon, A. Tabarrok, *The Voluntary City*, The University of Michigan Press, USA, 2002.
- BELGE, Murat. *Sivil Toplum Nedir?*, STK Eğitim ve Sertifika Programı Semineri, Hazırlayan: Nurhan Yertürk ve Arzu Karamani, <http://stk.bilgi.edu.tr/docs/m_belge.pdf> . (23.03.2006).
- BOZKURT, V., *Sosyoloji*, Alfa Yay., Bursa, 2004.
- CANGIZBAY, Kadir. (2003), *Sosyalizm ve Özyönetim: Reel Sosyalizmden Sosyalist Realiteye*, Ütopya Yay. Ankara.

- ÇAHA, Ömer (1997), "1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:18, Ankara, Kasım-Aralık, ss 29.
- ÇAHA, Ömer (2000), *Askın Devletten Sivil Topluma*, Gendaş Yay., İstanbul.
- DOĞAN, İ. (2002), *Sivil Toplum*, Alfa Yay., İstanbul.
- EBENSTEIN, W. (2001), *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Çev: İsmet Özel, Şule Yay, İstanbul.
- EHRENBERG, J., *Civil Society: The Critical History of an Idea* New York, University Pres, Newyork and London, 1999'dan aktaran M. KALDOR, KALDOR, M., "Civil Society and Accountability", *Journal of Human Development*, Vol. 4, No:1, s.6-12, 2003.
- EROĞUL, C., "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", I.C. Schick ve E. A. Tonak (Ed.), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Belge Yay., İstanbul, 1992'den aktaran: M. ASLAN ve G. KAYA (2004), *1980 Sonrası Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, s.219.
- ERÖZDEN, Ozan. (?) "STK'lar ve Hukuki Çerçevede Yenilik Talepleri Üzerine", *Merhaba Sivil Toplum*, (Derleyen: Taciser Ulaş). Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi, ss.13-23.
- GÜLOĞLU, T. ve ES, M., (2006), "Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlere Etkisi", 3. STK Kongresi, Çanakkale-Biga, ss 145 154.
- GÜNES, M. ve H. GÜNES, (2003), *Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Anı Yay. Ankara.
- HAŞLAK, İ. ve GÜLENER, S. , (2006). "Sosyal ve Siyasal Düşüncede Sivil Toplum Tartışmaları ve Toplulukçu Düşüncede Topluluk, Birey ve Devlet Anlayışı STK Kongresi", 3. STK Kongresi, Çanakkale-Biga, ss 1-7.
- HUYSEN, A. (1994), "Postmodern Haritasını Yapmak", (Çev: Mehmet Küçük), *Modernite versus Postmodernite* (Derleyen: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.
- JEANNIERE, A. (1994), "Modernite Nedir?" (Çev: Nilgün Tatal-Küçük), *Modernite versus Postmodernite*, (Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.
- KABASAKAL, Mehmet (2008), "Sivil Toplum ve Demokrasi", Denetçi Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- KALDOR, M. (2003), "Civil Society and Accountability", *Journal of Human Development*, Cilt 4, No:1 s.6-12.
- KARLSON, N. (2002), *The State of State*, Transaction Publishers,USA.
- KEANE, J. (1994), *Civil Society and State New European Perspectives*, Çev: Erkan Akın, Aksu Bora, Ahmet Çiğdem, Ayrıntı Yay. İstanbul.
- KEYMAN, Fuat (1998), "Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı", (Der.) E. Fuat Keyman & A. Yaşar Sarıbay *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, Vadi Yay, Ankara.
- KIZILÇELİK, Sezgin (1994), "Postmodernizm: Modernlik Projesine Bir Başkaldırı", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 30.
- KORAY, T. (1998), *Bilgisayar*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- KORKMAZ, Ö. (2002), "Tarihsel Süreç İçinde Evrensellik Düşüncesi", *D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, , s.170.
- KÜÇÜK, Mehmet (1994), "Postmodernin Modern Karakteri Ya da Dönemleştirmenin İronisi", *Modernite versus Postmodernite*, (Derleyen: Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.
- LACLAU, E. & MOUFFE, C. (1985), *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, Verso, London.
- LYOTARD, J. F. (1997). *Postmodern Durum*, Vadi Yayınları, (Çev: Ahmet Çiğdem), Ankara.
- MARDİN, Şerif (1992) *Şerif Mardin Bütün Eserleri Dizisi-Makaleler 1*, İletişim Yay., İstanbul.
- ÖZALP, A. R. (2007) "Sivil Toplum Düşüncesinde Kırılma Noktası", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 18, ss 41-63.
- ÖZMUTAF, Nezih Metin (2007) "Sivil Toplum Kuruluşlarının Misyollarını Gerçekleştirmede İnsan Kaynaklarının Rolünün Gönüllü Yönetimi Yaklaşımları Bağlamında İncelenmesi" Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- ÖZTÜRK, N. (2003) *Yoksulluk ve Sivil toplum Kuruluşları*, Deniz Feneri Yayınları: İstanbul.
- PEDDLE, D. *Hegel's Political Ideal: Civil Society, History and Sittlichkeit*, A Philosophical Journal For Our time, 2000, <http://www.swgc.mun.ca/animus/2000/vol5/peddle5.htm> . (05.07.2006).
- ROSENAU, P. M. (1998). *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev: Tuncay Birkan), Bilim ve Sanat/Ark Yayınları, Ankara.
- SARIBAY, Ali Yaşar. (1998), "Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam", (Der.) Fuat Keyman & A.Yaşar Sarıbay, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, Vadi Yayınları. Ankara.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1998), *Siyaset, Demokrasi ve Kimlik*, İz Yay., Bursa.
- ŞAYLAN, Gencay. (1995) *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitapevi, Ankara.
- ŞAYLAN, Gencay (1996). *Çağdaş Düşünce Akımları: Postmodernizm*, (Ders Notları), TODAİE Yayınları, Ankara.
- SAVRAN, Gülnur. (1987), *Sivil Toplum ve Ötesi*, Alan Yay, İstanbul.
- SENEL, A., *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2004.
- TEXIER, J. (1982), *Gramsci ve Sivil Toplum* (Çev. Arda İpek ve Kenan Somer), Savaş Yayınevi, Ankara.
- TEKELİ, İlhan. (2002) "Sivil Toplum Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve Yerelleşmenin İç İçeliği", *XI. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri*, 21-22 Haziran, Maçka, İstanbul.
- TOSUN, G. E. (2001), *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet Sivil Toplum İlişkisi*, Alfa Yay., İstanbul.
- TUNÇAY, M. *Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar*, <http://www.siviltoplum.com.tr/sayi1_tr_1.htm> . (06.02.2006)
- ULU, Ali Samed, (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Bir Alan Çalışması", Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- YILMAZ, Aytekin, (1996), *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Vadi Yayınları, Ankara.

Özet

Sosyal sermaye, toplumun temelini oluşturan ve bireylerin ortaklaşa hareketini kolaylaştıran bir kavramdır. Bu kavram, toplumun etkinliğini arttıran; güven, normlar ve sosyal ağlar gibi unsurları kapsamaktadır. Sosyal sermaye, bir toplumdaki; suç oranlarının azaltılması, yolsuzluk ve yoksulluğun önlenmesi gibi yaşam kalitesini arttıracak getirilerin sağlanmasında kullanılabilir.

Çalışmada sosyal sermayenin unsurlarının ve hayırseverliğin, yoksullukla mücadele sürecindeki rolünün irdelenmesi, illerin sosyal sermaye endeksinden hareketle Türkiye’de sosyal sermaye birikimi ile yoksulluk arasındaki ilişkinin incelenmesi ve yoksullukla mücadelede izlenebilecek politikaların bu çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonuçları ile toplumsal refahın sağlanmasında sosyal sermaye kaynağından yararlanılmasına yönelik öneriler, sivil toplum kuruluşlarının ve politika üreticilerin kullanımına sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sermaye, Yoksulluk, Refah.

THE IMPORTANCE OF SOCIAL CAPITAL IN STRUGGLING WITH POVERTY

Abstract

Social capital is a concept that constitutes the foundation of society and facilitating the joint movement of individuals. This concept includes trust, norms and networks which enhances the effectiveness of community. Social capital can be used in improving the quality of life by ensuring the returns such as reducing crime rates, preventing of corruption and poverty in a society.

The study aims to investigate the role of elements of social capital and charity's in struggling with poverty, to examine the relationship between social capital accumulation and poverty with the support of social capital index of Turkey's provinces and to consider policies which can be used in struggling with poverty in this respect.

With the results of study, suggestions that is intended to evaluate the social capital as a resource, for providing the social welfare are represented to civil society organizations and policy makers.

Keywords: Social Capital, Poverty, Welfare.

Giriş

Yoksullukla mücadele tüm insanlığı yakından ilgilendiren bir konudur. Buna neden olarak, yoksulluğun; bireylerin “insanca yaşama” hakkını elinden alması ve buna bağlı olarak, toplumsal yapıda olumsuz gelişmelere yol açabilecek sonuçlar doğurma olasılığını barındırması gösterilebilir. Özellikle bireylerin içerisinde yaşadıkları toplumla bağlarının zayıflaması ve ortadan kalkması durumu ifade eden sosyal dışlanma durumunun ortaya çıkması, yoksulluk temelinde meydana gelen bir olgudur. Bu tür bir problemin varlığı, toplumdaki bireylerin bağımsızlığını ortadan kaldırarak, fiili yaşamda sosyal dışlanma ile birlikte bağımlılık gibi sorunların görülmesine sebep olabilmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 11-12).

İktisat bilimi, her ne kadar sosyal bir bilim olsa da, sahip olduğu geçmiş incelendiğinde, sosyal yönünün üzerinde yeterince durulmadığı belirtilebilir. Bu süreçte, özellikle sosyal olayların ya da sorunların, üretim ve bölüşüm süreci üzerindeki olumsuz etkileri büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Son dönemde ise temel üretim faktörlerinin yanına, bireylerin bilgi ve becerileri üzerinden değerlendirilen bir kavram olan beşeri sermaye ve bireyler arasındaki ilişkilerin niteliklerine bağlı olarak ortaya çıkan bir kaynak olan sosyal sermaye kavramları eklenmiştir (Karagül ve Dündar, 2006: 64).

Ekonomik kalkınmada fiziki ve beşeri sermayenin oynadığı rol gibi, sosyal sermaye de önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla bir toplumdaki bireylerin sosyal sermaye seviyelerinin yükseltilmesi, yoksulluk gibi toplumu yakından ilgilendiren belli başlı problemlerin çözümünde olumlu sonuçlar verebilecektir. Bu çalışma ile Türkiye’deki İstatistik Bölge Birimlerinin mevcut sosyal sermaye ve yoksulluk durumlarının ortaya konulması yoluyla, yoksullukla mücadele sürecinde bireyler arasındaki ilişkilerden doğan bir kaynak olan sosyal sermayeden yararlanılması bağlamında bir değerlendirmenin yapılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, sosyal sermaye ve yoksulluk kavramlarına ilişkin teorik bilgileri yer verilmesinin ardından, Türkiye’de mevcut durum ortaya konulmakta ve sivil toplum kuruluşları temelinde izlenebilecek politikalar sıralanmaktadır. Böylece yoksulluk gibi toplum geneline ilgilendiren bir soruna yönelik yeni çözüm arayışlarında bulunulmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin, kısaca sosyal ilişkilerin ekonomik faaliyetleri nasıl etkilediği ile ilgilenen bir kavram olduğu belirtilebilir. Bu kavram, bireylerin gruplar ya da sosyal ağlardaki üyeliklerinin onlara sağladığı getirileri ifade etmektedir (Sobel, 2002: 139). Kavramın içerdiği "sosyal" sözcüğü, sosyal sermayenin bireylerin tek başına elde edemeyeceği bir kavram olduğu vurgusunu yaparken, "sermaye" sözcüğü ise kavramın, diğer sermaye türleri gibi verimliliğe olumlu bir katkısının olduğuna ve diğer sermaye çeşitleriyle karşılıklı bir etkiye sahip olduğuna vurgu yapmaktadır (Özdemir, 2008: 82). Sosyal sermaye kavramının yakın çevrelerinin ve akrabalarının, olumsuz gelişmelerle karşılaşıldığında emniyeti sağlayacak güveni oluşturan bir role sahip oldukları da açıktır (<http://www.oecd.org/dataoecd/5/13/1824913.pdf> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2010).

Sosyal sermaye kavramı ile ilgili olarak, "bir bireyin neyi bildiğinden daha önemli olanın, kimleri tanıdığı olduğu" gerçeğine dikkat çekilmektedir. Buradan hareketle, bireylerin dâhil oldukları grupların, toplulukların ya da ağların, onların özel cemiyetlerde yer alabilmesi imkânını doğurduğu, iş ilişkilerinde rekabet üstünlüğü sağladığı ve genellikle yüksek mevkilerdeki bireylerle aralarındaki ilişkilerin, bireylerin başarıya ulaşma ihtimalini arttırdığı bilinmektedir. Hatta bireylerin dâhil olduğu ağların temelinde yer alan yakın çevrelerinin ve akrabalarının, olumsuz gelişmelerle karşılaşıldığında emniyeti sağlayacak güveni oluşturan bir role sahip oldukları da açıktır (<http://www.oecd.org/dataoecd/5/13/1824913.pdf> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2010).

Sosyal sermaye kavramının en popüler tanımını, 1993 yılında "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy" isimli eseri ile yapan Robert D. Putnam, kavramı; "sosyal kurumun koordine edilmiş eylemleri kolaylaştırarak toplumun etkinliğini arttıran güven, normlar ve iletişim ağları gibi özellikleri" olarak tanımlamıştır (Putnam, 1993: 169). Dolayısıyla Putnam'ın ele aldığı; güven, normlar ve iletişim ağları sosyal sermayenin unsurları olarak kabul edilmektedir. Böylece belirtilen unsurlara ilişkin ölçüm ve saptamalara başvurularak, bir bireyin ya da bir toplumun sosyal sermaye düzeyi belirlenebilmektedir.

Sosyal yaşamda önemli ve kalıcı etkilere sahip olan sosyal sermayenin genişlemesi; toplumdaki suç oranlarının azalması, hükümetlerin daha etkin çalışması, yolsuzlukların azalması gibi olumlu sonuçlar doğururken (Putnam, 1995), kamu otoriteleri ve siyasi çevrelerin etkin iletişim kurabilmesine, toplumsal konu ve sorunlarda karşılıklı işbirliği imkânının artmasına ve radikal eğilimlerin törpülenmesine yol açmakta ve böylece toplumsal barışı hâkim kılarak, özellikle toplum temelinde yer alan problemlerin çözümünün kolaylaşmasına olanak tanımaktadır (Çalışkan ve Meçik, 2010: 59). Bir örgütte, yapıda ya da toplumda yeterli sosyal sermayenin bulunmaması, ortak akıl ve değer üretiminin eksik olmasına yol açmakta, farklılıkların çeşitlilik ve zenginlik olarak değil de, çatışma unsuru olarak görülmesine neden olmakta ve bu yapı içerisindeki beşeri, fiziki ve doğal sermayenin de oldukça etkisizleşmesi sonucunu doğurmaktadır (Töremen ve Ersözlü, 2010: 15). Dolayısıyla bir toplumun sosyal sermaye birikiminin, aynı zamanda bu toplumun sahip olduğu sosyo-ekonomik durum ve refah üzerinde de etkili olduğu öne sürülmektedir.

Yoksulluk

Yoksulluk kavramı, genel olarak insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade etmektedir. Buna göre, bireylerin açıktan öldüğü ve barınacak yerlerinin olmadığı bir durum, dar anlamda yoksulluk olarak değerlendirilirken, bireylerin gıda, giyim ve barınma gibi olanaklarının yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde, toplumun genel seviyesinin gerisinde kaldığı durum ise geniş anlamdaki yoksulluk kavramı ile tanımlanmaktadır (TÜİK, 2008: 32).

Yoksulluğun farklı kriterlerden hareketle üç ayrı şekilde tanımlanabildiği görülmektedir. Buna göre, yoksulluk bireylerin yaşamdan tatmin olmak için yeterli kabul ettikleri bir seviyede gelire sahip olup olmadıklarının beyanına göre değerlendirildiğinde, subjektif yoksulluk kavramı ile tanımlanırken, yoksulluğun bireyin gereksinimlerini karşılama derecesinin toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre değerlendirilmesi halinde ise göreceli yoksulluk kavramına ulaşılmaktadır. Yoksulluk bir diğer tanıma göre ise mutlak yoksulluk kavramı ile bireylerin asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerini karşılamaya yeterli gelir elde edememesi olarak tanımlanmaktadır (Dağdemir, 2002: 24).

Dünya Bankası'nın 2000'li yılların başında hazırladığı Dünya Kalkınma Raporu'na göre, yoksulluk problemi; ekonomik, siyasi ve sosyal süreçlerin karşılıklı etkileşimi ve birbirlerini beslemeleri sonucu oluşmakta ve yoksul bireylerin yaşamını güçleştirmektedir. Rapor, özellikle yoksul bireylerin sosyal sermayelerinin desteklenmesi ve güçlendirilmesi üzerinde durmaktadır. Buna göre, sosyal normlar ve sosyal ağlar, bireylerin yoksulluktan kurtulması için bir anahtar olma özelliği taşımaktadır. Raporda aynı zamanda, sosyal normların ve ağların yoksul bireyleri destekleyeceği ve aracı organizasyonlarla onlar arasında bir bağ oluşturarak, daha geniş alanlara ve toplumsal kurumlara erişmelerini mümkün kılacağı belirtilmektedir (World Bank, 2001: 1, 10).

Türkiye'de Sosyal Sermaye ve Yoksulluk

Yoksullukla mücadelede sosyal sermayenin oynadığı rolün ele alınması aşamasında Türkiye'de illerin veya bölgelerin sosyal sermaye ve yoksulluk durumlarının incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, beşeri ve yaratıcı sermayelerin belirli bölgelerde yığınlaşmasının nedenlerini açıklama çabalarının sonucu olarak ortaya çıkan, bazı illerdeki sosyal ortamın yüksek eğitilmiş ve yaratıcı insanları bir araya getirdiği görüşünün sorgulanması amacıyla Türkiye'de 81 il için oluşturulan Tablo 1'deki sosyal sermaye endeksi incelendiğinde, Ankara'nın birinci sırada yer aldığı, bunu İstanbul, Muğla, İzmir ve Yalova'nın izlediği görülmektedir. Türkiye'deki illerin sosyal sermaye endeksine göre sıralanması halinde, özellikle büyükşehirler olmak üzere batı bölgelerinde yer alan iller sosyal sermaye endeksinde yüksek değerlere sahiptir. Sosyal sermaye endeksinde son sıralarda ise Şırnak, Bitlis, Mardin, Ağrı ve Muş gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alan iller bulunmaktadır. Yine Diyarbakır gibi küreselleşme sürecine başarılı bir şekilde eklenme ve iyi yönetim ile önemli bir kent havzası olma potansiyeli bulunan kentlerin de sosyal sermaye endeksi sıralamasında son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da gerekli olan değişimin, bölgede bu değişime önderlik yapabilecek kent havzalarının geliştirilmesi ile oluşabileceği ve bu temelde yaşanacak dönüşümün; ekonomik dinamizm, orta sınıfın genişlemesi ve refah artışına yol açarak kimlik, yoksulluk, işsizlik, dışlanma, ekonomik azgelişmişlik, terör ve şiddet gibi sorunların çözümünü sağlayacağı belirtilmektedir (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 15).

Tablo 1: Türkiye İçin Sosyal Sermaye Endeksi

Sıra	İl	Endeks Değeri	Sıra	İl	Endeks Değeri	Sıra	İl	Endeks Değeri
1	Ankara	100	28	Mersin	55,2	55	Kahramanmaraş	38,8
2	İstanbul	99	29	Isparta	54,7	56	Erzincan	38,6
3	Muğla	90,8	30	Zonguldak	54,5	57	Aksaray	38,3
4	İzmir	89,6	31	Manisa	53,9	58	Çankırı	38,2
5	Yalova	86,6	32	Artvin	52	59	Kilis	36,7
6	Tekirdağ	84	33	Trabzon	51,9	60	Ordu	36,6
7	Antalya	81,4	34	Amasya	49	61	Iğdır	36,2
8	Eskişehir	80,5	35	Konya	48,1	62	Bayburt	33,9
9	Kocaeli	77,6	36	Kütahya	47,8	63	Gümüşhane	33,2
10	Kırklareli	75,1	37	Karaman	46,5	64	Erzurum	31,7
11	Bursa	74,4	38	Hatay	45,7	65	Tokat	31,7
12	Edirne	71,6	39	Sinop	45,4	66	Kars	27,5
13	Çanakkale	69,5	40	Nevşehir	44,8	67	Yozgat	26,1
14	Balıkesir	67,7	41	Bartın	44,6	68	Diyarbakır	25,8
15	Sakarya	67	42	Gaziantep	43,7	69	Ardahan	24,3
16	Bilecik	66,6	43	Giresun	43,6	70	Adıyaman	24,2
17	Denizli	64,5	44	Kırıkkale	43,6	71	Bingöl	22,7
18	Düzce	63	45	Elazığ	43	72	Hakkari	19,5
19	Bolu	63	46	Çorum	43	73	Van	17,9
20	Aydın	61	47	Kastamonu	42,6	74	Şanlıurfa	17,3
21	Burdur	60,3	48	Niğde	42,4	75	Batman	16,8
22	Rize	59,6	49	Tunceli	42,4	76	Siirt	15,2
23	Karabük	59,4	50	Afyonkarahisar	41,8	77	Şırnak	14,4
24	Adana	58	51	Osmaniye	41,8	78	Bitlis	14,1
25	Uşak	57,4	52	Malatya	41,5	79	Mardin	12,9
26	Samsun	56,8	53	Kırşehir	40,3	80	Ağrı	11,2
27	Kayseri	55,4	54	Sivas	40,3	81	Muş	7,9

Kaynak: <http://www.edam.org.tr/images/PDF/yayinlar/Reports/t%FCrkiye%20icin%20bir%20rekabet%20endeksi.pdf> Erişim Tarihi: 29 Haziran 2010.

Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi (EDAM) ve Deloitte tarafından Türkiye için oluşturulan sosyal sermaye endeksi; hanehalkı büyüklüğü, yüz bin kişi başına doktor ve sinema sayısı, bin kişi başına gazete tirajı ve sivil toplum kuruluşu sayısı, kız okullaşma oranı, kişi başına konut elektrik tüketimi, net göç oranı ve okuma yazma oranı gibi değişkenlerden yararlanılarak oluşturulmuştur (EDAM ve Deloitte, 2010). Kuşkusuz endeksiz oluşturulmasında yararlanılan değişkenlerin sosyal gelişimi olumlu yönde etkileyen türden niteliğe sahip oldukları açıktır. Ancak bu noktada, sosyal sermayenin unsurları olarak ifade edilen güven, normlar ve iletişim ağlarının endeks hesaplamasında yeterli ölçüde temsil edilmediğini de belirtmek mümkündür.

Türkiye için oluşturulan sosyal sermaye endeksi 81 ildeki bireylerin sahip olduğu sosyal sermaye birikimini temsil etmeyi amaçlamaktadır. Kentin, sadece sakinlerine yaşam alanı sağlayan bir fiziksel yapı olmaması ve mekânın sosyal olarak üretilişi ve diyalaktığı bağlamında farklı ritimleri bir arada tutabilen bir mekân olarak kabul edilebileceği, onun başta sermaye ve emek olmak üzere, çeşitli sosyoekonomik dinamiklerin farklı örgütlenmeler ve ağırlık merkezleriyle bir araya geldiği, birlikte yaşama ve yaşamı sürdürülebile ilişkilerinin kurumsallaştığı bir kapsayıcı olarak değerlendirilebileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda, hoşgörünün hâkim olduğu, farklı kültürlerin bir arada yaşayabildiği ve sivil toplumun etkin olduğu bir kent, sermaye ve mekân diyalaktığını başarılı bir şekilde oluşturduğunun belirtilmesi mümkündür. Ancak çalışmalar, ekonomik gelişme ve dinamizmin, yaşanabilirlik ve demokratik birlikte yaşama alanları oluşumunda otomatik bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 28-29). Belirtilen türden niteliklere sahip bir mekânın oluşturulabilmesinin, sosyal sermaye birikiminin artırılmasına, sağduyunun ve hayırseverliğin yaygınlaştırılmasına bağlı olduğu vurgulanmalıdır.

Türkiye'deki İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre, Tablo 2'deki sosyal sermaye ve yoksulluğun mevcut durumuna ilişkin veriler incelendiğinde, sosyal sermaye endeksi değeri en yüksek seviyede olan bölgenin İstanbul olduğu ve bu bölgede yoksulluk riski oranının Türkiye'deki en düşük değeri aldığı görülmektedir. Yine Batı Anadolu Bölgesinde sosyal sermaye endeksi değeri ikinci en yüksek değeri alırken, yoksulluk riski oranı ikinci en düşük değeri almıştır. Tabloda alt sıralarda yer alan, sosyal sermaye endeksi değeri görece olarak düşük olan bölgelerin, yoksulluk riski oranlarının genel olarak diğerlerine nazaran daha yüksek değerler aldığı görülmektedir. Ancak bu sıralamanın bazı istisnalar içerdiği de görülmektedir. Bu noktada, sosyal sermaye endeksi oluşturulurken yararlanılan değişkenlerin, sosyal sermayenin temel unsurları olarak kabul edilen güven, normlar ve sosyal ağları yeterli ölçüde temsil etmemesinin ve endeks değerlerinin oluşturulmasında yararlanılan ölçüm yöntemlerindeki bazı eksikliklerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda sosyal sermayenin, refah düzeyinin oluşumunu doğrudan etkileyen tek değişken olmaması da, gözlenen ilişkinin doğrusal bir özellik göstermesi beklentisinin oluşmasını engellemektedir.

Tablo 2: Türkiye'de İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına Göre Sosyal Sermaye ve Yoksulluk Verileri

Bölge	Sosyal Sermaye Endeksi Değeri ¹	Yoksulluk Riski Oranı ²
İstanbul	99,00	7,2
Batı Anadolu	83,15	7,8
Doğu Marmara	73,97	10,7
Batı Marmara	73,34	12,1
Ege	72,14	14,0
Akdeniz	57,37	14,9
Batı Karadeniz	48,01	12,3
Doğu Karadeniz	46,14	9,2
Orta Anadolu	43,81	9,1
Kuzeydoğu Anadolu	26,86	18,9
Ortadoğu Anadolu	26,03	13,0
Güneydoğu Anadolu	25,02	11,0

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8369&tb_id=6 Erişim Tarihi: 02 Temmuz 2010.

¹ Endeks değeri, Ekonomi ve Dış Politikalar Araştırma Merkezi (EDAM) ve Deloitte'in, "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" (2009) isimli çalışmasında yer alan, iller için Sosyal Sermaye Endeksi'ndeki verilerin, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre, illerin nüfus yoğunlukları göz önünde bulundurularak elde edilmesi ile oluşturulmuştur.

² 2007 yılında, İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre, bölgelerde medyan gelirinin %50'ni kullandığında belirlenen yoksulluk sınırının altında yaşayanların yüzde olarak ifadesidir.

Türkiye'de sosyal sermaye ve yoksulluğa ilişkin mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda, Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele sürecinde sosyal sermayeye biçtiği rolün, özellikle Tablo 2'nin alt

sıralarında yer alan bölgeler için uygulanabilecek bir politika özelliği taşıdığı belirtilebilir. Böylece özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde yoksulluk riski oranlarında kayda değer bir iyileşmeye ulaşılabileceği düşünülmektedir. Bu şekilde, önceden vurgulanan ekonomik ve sosyal problemlerinden hafifletilmesi ve sonlandırılması mümkün olabilecektir.

Yoksullukla Mücadelede Sosyal Sermaye

Yoksulluk nedeniyle meydana gelebilecek sorunların ekonomik ve sosyal maliyetinin, yoksulluğu engellemenin maliyetinden çok daha yüksek olması, yoksulluğun engellenerek, doğabilecek sakıncaların önlenmesini ulusal ekonomi politikalarının ve sosyal politikaların öncelikli hedefleri arasında sokmuştur (Altan, 2004: 149). Bu doğrultuda, toplumlari yakından ilgilendiren bir ekonomik problem olan yoksulluğun önlenmesinde sosyal sermayeden yararlanılabileceği öne sürülmektedir. Zira bir toplumda sosyal sermayenin gelişmesi ve genişlemesi ile bireyler ve kaynaklar bir araya gelmektedir. Özellikle gelir dağılımının eşit olmadığı toplumlarda, gelişen sosyal sermayenin, grupları bir araya getiren ortamı oluşturduğu ve yoksulluğun azalması ile sosyal uyumun artmasında önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Altay, 2007: 348). Pek tabii, bunun için sosyal sermayenin unsurları olan; güven, normlar ve ağların güçlendirilmesi ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle toplumsal yapının ve kamu politikalarının şekillenmesinde rol sahibi bir mekanizma olan sivil toplum kuruluşlarının, hayırseverlik anlayışı dayalı olarak eğitim, kültür, sağlık gibi alanlardaki etkinlikleriyle bu işleyişe yön vermesi, yoksulluk sorunu ile mücadele edilmesinde yeni bir dinamizmin yaratılmasını mümkün kılacaktır. Zira sivil toplum kuruluşları, sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık, kâr amacı gütmek ve kişisel çıkarı gözetmemek gibi esaslara dayanmaktadır. Bu kuruluşların benzer kuruluşlardan ayrılmasında; gönüllülük, kalkınma odaklılık, hayırseverlik, kâr amaçsızlık gibi özellikler taşıyor olmasına önem arz edilmektedir. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları; toplumdaki insanların milli, dini ve siyasi görüş farklılıklarına bakmaksızın, insan hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, sosyal yardımlarda bulunmakta ve çevrenin korunmasında ortaklaşa hareketi geliştirmektedir (Yıldırım, 2004: 52-54). Gününüzde yoksulluk problemi ile mücadeleye neoliberalizmin getirdiği yaklaşım, devlet müdahalesinin arzu edilmemesine de bağlı olarak, hayırseverliğe dayalı çözüm önerilerinin geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece devletin yoksullukla mücadele amaçlı sosyal politikalarının yanına, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının hayırseverlik temalı çalışmaları eklenmiştir (Akyıldız, 2010: 6).

Ekonomik kalkınma süreci, milli gelirdeki artışın yanında toplumun; yaşayışında, sosyo-ekonomik yapısında, refah düzeyinde ve niteliklerinde meydana gelen olumlu yöndeki değişiklikleri ifade etmektedir. Bu doğrultuda, ülkelerin büyüme ve kalkınma sürecini sürdürülebilir kılarak, yoksulluk gibi toplumsal boyutta çözülmesi gereken problemlerin üstesinden gelmeye çalıştıkları belirtilebilir (Demiral, 2007: 2). Araştırmalar, ekonomik kalkınma ve gelişmenin sağlanmasında ateşleyici role sahip olan destek unsurunun sosyal sermaye olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sosyal sermayeden yararlanılarak, ekonomideki yoksulluk ve yolsuzluk gibi aksaklıkların çözümü kavuşturulabileceği belirtilmektedir (KOSGEB, 2005: 30). Genelştirilmiş güven seviyesi olarak ele alınan sosyal sermayenin ve mülkiyet haklarının korunması, siyasi istikrar, yolsuzluklarla mücadele, hukukun üstünlüğü gibi göstergelerin elde edilen kurumların etkinliğinin yüksek olduğu ülkelerde, kişi başına düşen gelir ve beşeri kalkınma endeksi rehberliğinde gözlenen ekonomik kalkınmanın yüksek olduğu belirtilmektedir. Böylece sosyal sermayenin, ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir etken olarak kabul edilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır (Kovacı, Belke ve Koç, 2009: 15).

Ekonomik kalkınmanın sağlanmasını ve sürdürülebilir hale getirilmesini gözeten kuruluşlardan biri olan Dünya Bankası da, sosyal sermayenin yoksulluğun azaltılmasındaki rolü üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Dünya Bankası bu doğrultuda, yoksullar lehine reformlar yapılması ve sosyal engellerin ortadan kaldırılmasını önermektedir (Grootaert ve Bastelaer, 2002: 1-2). Modern toplumsal yaşamın önemli bir parçası olarak görülen sivil toplum kuruluşları, kamusal otoritenin yetersiz kaldığı eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, çevre, kırsal kalkınma ve kentsel dönüşüm gibi alanlarda önemli işlevler üstlenmekte olup, Dünya Bankası tarafından da, sosyal barışın ve refahın artırılmasında, yoksulluğa dikkat çekilmesinde, çevrenin korunmasında, temel sosyal hizmetlerin sağlanmasında ve sosyal gelişimde önemli role sahip bir mekanizma olarak gösterilmektedir. Bu bağlamda, yeni kalkınma yaklaşımları sivil toplum kuruluşlarını, kalkınma sürecinde devletle birlikte hareket eden kalkınmanın yeni aktörleri olarak tanımlamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının bu şekilde ön plana çıkmasında, uygulanan merkezi politikaların, adil olmayan gelir dağılımı ve yoksulluk problemlerini ortadan kaldırmada etkili olmaması sonucunda, hükümetlerin sorumluluk ve maliyet paylaşımına yönelmesinin rol oynadığı belirtilmektedir. Ancak sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele sürecinde, kaynaklar yerine sonuçlara yoğunlaşması, yoksulluk probleminin sürekliliğinin önlenmesine engel olmakta ve böylece belirlenen soruna yönelik köklü bir çözümün getirilmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içerisinde, bireysel yoksulluk ve sorunların çözümüne odaklanmak yerine, toplumsal yoksulluk ve sorunların çözümüne odaklanması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları önderliğinde, bireylerin yaşamlarındaki dayanışma ve yardımlaşma amaçlı sosyal ağların geliştirilerek, geleneksel ilişkilere yoksulluğun azaltılması stratejilerinde yer verilmesi, Dünya Bankası'nın da kabul ettiği sosyal sermayeye dayalı bir kalkınma programı olarak değerlendirilebilir (Demiral, 2007: 9-10, 19-20).

Sosyal sermayenin yoksullukla mücadelede kullanılması görüşüne yönelik olarak, kamunun yoksulluğu azaltma politikalarını belirli ölçüde sivil topluma devrederek, kamu politikalarının ikame edilmesinde yoksulların; iletişim gruplarındaki, ağırlardaki, birliklerdeki ve özellikle hanehalkı ile topluluklarda ücretsiz olarak sundukları işgücünden yararlanılmasının ve bir anlamda yoksulluğu azaltmayı amaçlayan politikalara ilişkin sorumluluğun, yoksulların üzerine yüklenmesini öngören bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımın, yoksulların kendi çabaları ile kendilerini içerisinde buldukları dezavantajlı durumdan kurtarabilmeleri yolunu benimsediği görülmektedir (Staveren, 2003: 421). Bu görüşe göre, yoksulların sahip oldukları işgücü, refah düzeylerinin artırılması karşılığında yine yoksullukla mücadele için değerlendirilecektir. Dolayısıyla devletin sosyal politikalarının yerine, sivil toplum kuruluşlarının yönlendirmesine bırakılan yoksullukla mücadele, toplumun kendi dinamiklerine dayalı olarak gerçekleştirilebilecektir. Yine yoksullukla mücadelenin kentler bazında değerlendirilmesi halinde ise belediye, sanayi ve ticaret odaları, genç işadamları ve kadın girişimcilik dernekleri, sivil toplum, üniversite ve yerel medya gibi farklı ekonomik, sivil ve eğitsel aktörlerin, kent yönetiminde etkili ve vizyon sahibi bir kentsel arabulucu (interlokütör) liderliğinde, kent mekânının örgütlenmesi ve yönetimi ile sürdürülebilir kalkınmanın, yaşanabilirliğin ve birlikte yaşamın sağlanmasının mümkün olabileceği belirtilebilir (Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, 2010: 31). Sosyal sermaye birikiminde meydana gelen bir artış yoluyla yoksullukla verilen mücadelenin, yeni yoksulluk olarak ifade bulan küreselleşme sürecinde gerçekleşen kente göçün yarattığı yoksulluk olgusunun; sosyal değerlerde, normlarda, bir toplum halinde yaşama alışkanlıklarında ve toplum içerisindeki güvende meydana getirdiği erozyonu onarma işlevi görebileceği söylenebilir (Altay, 2007:350).

Yoksulluk problemi ile mücadelede sosyal sermayeden yararlanılmasına yönelik görüşlerin, literatürde önemli bir yere sahip olmasına karşın, yeterli uygulama alanı bulmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla sosyal sermaye birikiminin artırılması yoluyla yoksullukla mücadele sürecinin sivil toplum kuruluşlarının önderliğinde sürdürülmesi önerilerinin gerçekleştirilmesi, toplumdaki sosyal sermaye unsurlarının güçlendirilmesi ile mümkün olacaktır. Bunun için en önemli adım, toplumun genel güven düzeyinin iyileştirilmesi ve güvenin toplumda yaygınlaştırılması olacaktır. Ayrıca bireylerin normlara bağlılığının artırılması ve iletişim ağlarına daha fazla dâhil olmasının sağlanması da süreçte önemli katkı sağlayacaktır. Bu noktada, sivil toplum kuruluşlarının üstlenmesi gereken en önemli görev, devlet ve bireyler arasındaki mesafeden kaynaklanan, toplum içerisinde güvenin yeterince tesis edilememesi eksikliğinin giderilmesidir. Böylece toplumda sosyal sermaye birikiminin artırılması sağlanarak, ekonomik ve sosyal problemlerin çözümünde önemli aşama kaydedilebilecektir.

Sonuç

Günümüzde bireyler arasındaki ilişkilerin ekonomide oynadığı rolün üzerinde daha fazla durulmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal sermaye kavramı ve bu kavramın güven, normlar ve ağırlar olarak kabul edilen unsurları ön plana çıkmaktadır. Sosyal sermayenin ve unsurlarının ekonomik işleyişteki rolünün önem kazanması aynı zamanda bu unsurların ölçülmesi ve etkilerinin belirlenmesi çabalarına da artırmıştır. Dünya Bankası gibi önemli kurumlar ve araştırma grupları da, ekonomik etkinliğin sağlanması ve refahın artırılması eksenlerinde belirlenen yeni kavramlardan yararlanılabilemesi için çalışmalar yürütmektedir. Özellikle yoksullukla mücadele sürecinde sosyal sermayenin kullanılmasına yönelik önerilerin Dünya Kalkınma Raporu'nda da yer alması, konuya daha büyük önem atfedilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çalışmada da, sosyal sermaye ve yoksulluk arasındaki ilişkiye yönelik bir inceleme yapılması öngörülmüştür.

Türkiye'de İstatistik Bölge Birimleri için oluşturulan sosyal sermaye endeksi ve yoksulluk riski oranları incelendiğinde, içerisinde bazı istisnalar barındırmakla birlikte, yüksek sosyal sermaye endeksi değeri alan bölgelerin, düşük yoksulluk riski oranlarına, düşük sosyal sermaye endeksi değerine sahip bölgelerin ise yüksek yoksulluk riski oranlarına sahip oldukları görülmüştür. Pek tabii, buradaki temel amaç, Türkiye'de bölgelerin sosyal sermaye ve yoksulluk yönündeki mevcut durumlarının incelenmesi olmayıp, Dünya Bankası tarafından da bir yoksullukla mücadele aracı olarak öne sürülen sosyal sermayeden yararlanılabileceğine dikkat çekmektir.

Bireyler arasındaki ilişkilerden kaynaklanan bir değer olarak ele alınan sosyal sermaye, ekonomik getirilere yol açarak, kalkınmada ve yoksulluk problemi üzerinde olumlu etkilere yol açabilecektir. Ancak bilindiği üzere, yoksulluk tek başına milli gelirin artırılması ile çözümlenebilecek bir problem değildir. Bu noktada, hayırseverlik temasıyla sivil toplum kuruluşlarına biçilen rolün önem kazandığı belirtilmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının, toplumda hayırseverlik bağlamında gerçekleştireceği çalışmaların, aynı zamanda gelir dağılımı üzerinde de olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Yoksullukla mücadelede sosyal sermayeden yararlanılması sürecinde, sivil toplum kuruluşlarının temel amacı; toplumdaki güvenin yaygınlaştırılması, bireylerin normlara bağlılığının geliştirilmesi ve bireylerin iletişim ağlarına dâhil olmasının teşvik edilmesi olarak belirlenmelidir. Özellikle Türkiye için gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen güven düzeyinin oldukça düşük olması, toplumun genel güvenliğini düzenleyici ve artırıcı yönde politikalar izlenmesinin gerektiğine dikkat çekmektedir. Böylece Türkiye'deki en önemli ekonomik ve toplumsal problemlerden bir tanesi olan yoksulluk sorununa yönelik, sosyal sermayeye dayalı çözümlerin gerçekleştirilmesi mümkün olacaktır.

Sivil toplum kuruluşları, toplumun sosyal sermaye birikiminin artırılması amacıyla güvenin yaygınlaştırılması, normlara bağlılığın artırılması ve iletişim ağlarına katılımın teşvik edilmesi amaçlı uygulamalar geliştirerek, toplumun yüz yüze olduğu ekonomik ve sosyal problemlerin çözümünde etkili olabilecektir. Böylece özellikle sosyal sermaye birikimi değerlerine nazaran düşük seviyede olan bölgelerin, daha yüksek sosyal sermaye birikimine ulaşması halinde, bölgede, ekonomik alandaki rekabetçiliğini öne çıkaran faktörler olarak kabul edilen beşeri sermaye ve yaratıcı sermayenin de gelişiminin teşvik edilmiş olacağı bilinmektedir. Bu durum, beşeri sermaye bağlamında Türkiye'deki bir diğer önemli problem olarak gösterilen beyin göçünün aksi yönde işlemeye başlamasına, yani rekabetçi gücü artan bölgelerin yeni cazibe merkezleri haline gelerek, ekonomik alandaki etkinliğini artırmasına yol açacaktır. Bölgelerin sahip olduğu sosyo-ekonomik koşulların daha iyi bir noktaya taşınması, ekonomik problemlerin yanı sıra, sosyal ve kültürel sorunların da çözümünü sağlayacaktır. Bu durum, bölgelerin yaşanabilirliklerinin artmasına ve aralarındaki ciddi niteliksel farklılıkların azaltılarak, bölgeler arasında sinerji oluşturulmasına imkân taniyacaktır. Böylece genel olarak, toplumun refah seviyesinin yükseleceği belirtilebilir.

Kaynakça

- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramları ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Akyıldız, Fulya (2010). "Kamu Yararı, Sosyal Hizmet ve Yoksulluk Sorununa 'Modern Hayırseverlik' Yaklaşımı", *Çağdaş Kürsü*, 2, 6-7.
- Altan, Ömer Zühtü (2004). Sosyal Politika Dersleri, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Altay, Asuman (2007). "Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi", *Ege Akademik Bakış*, 7 (1), 337-362.
- Çalışkan, Şadan ve Oytun Meçik (2010). "Sosyal Sermayenin Oluşumunda ve Radikalleşmenin Önlenmesinde Eğitimin Rolü". Murat Sever, Hüseyin Cinoğlu ve Oğuzhan Başıbüyük (Ed.), Terörün Sosyal Psikolojisi (41-63), Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- Dağdemir, Özcan (2002). "Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 23-40.
- Demiral, Mehmet (2007). "Türkiye'de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü", *Akademik Bakış*, 13, 1-26.
- Grootaert, Christiaan ve Thierry van Bastelaer (2002). "Social Capital: From Definition to Measurement". Christiaan Grootaert ve Thierry van Bastelaer (Ed.), Understanding and Measuring Social Capital (1-12), The World Bank, Washington, DC.
- <http://www.edam.org.tr/images/PDF/yayinlar/Reports/t%FCrkiye%20icin%20bir%20rekabet%20endeksi.pdf> Erişim Tarihi: 29 Haziran 2010.
- <http://www.oecd.org/dataoecd/5/13/1824913.pdf> Erişim Tarihi: 09 Temmuz 2010.
- Karagül, Mehmet ve Süleyman Dündar (2006). "Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 12, 61-78.
- Keyman, E. Fuat ve Berrin Koyuncu Lorasdağı (2010). Kentler: Anadolu'nun Dönüşümü, Türkiye'nin Geleceği, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.
- KOSGEB (2005). Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürlüğü, Ankara.
- Kovacı, Süreyya, Belke, Murat ve A. Ali Koç (2009). "İktisadi Kalkınmaya Yeni Yaklaşımlar: Sosyal Sermayenin ve Kurumların Artan Rolü", Uluslararası Davraz Kongresi, Isparta.
- Meçik, Oytun (2010). Sosyal Sermaye ve Beşeri Sermayenin Bireysel Ekonomik Getirisi: Eskişehir İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Özdemir, Aytül Ayşe (2008). "Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerine Yapılan Bir Alan Araştırması", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 81-102.
- Putnam, Robert David (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy, Princeton University Press, New Jersey.
- Putnam, Robert David (1995). "Bowling Alone: American's Declining Social Capital", *Journal of Democracy*, 6, 65-78.
- Sobel, Joel (2002). "Can We Trust Social Capital?", *Journal of Economic Literature*, 40 (1), 139-154.
- Staveren, Irene van (2003). "Beyond Social Capital in Poverty Research", *Journal of Economic Issues*, 37 (2), 415-423.
- Töremen, Fatih ve Alpaz Ersözlü (2010). Eğitim Örgütlerinde Sosyal Sermaye ve Yönetimi, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- TÜİK (2008). Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- World Bank (2001). World Development Report 2000/2001, Attacking Poverty, Oxford University Press, New York.
- Yıldırım, İbrahim (2004). Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN İNSAN HAKLARI MAĞDURLARINA SAĞLADIĞI HUKUKSAL YARDIMLAR

Yrd.Doç.Dr. Selman Karakul
Doğuş Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
skarakul@dogus.edu.tr

Özet

İnsan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin (STÖ'lerin) en önemli işlevlerinden birisi, insan hakları mağdurlarına doğrudan veya dolaylı olarak hukuksal yardım sağlamaktır. STÖ'lerin sağladığı hukuksal yardımlar ulusal yargıyla sınırlı olmayıp, bölgesel ve uluslararası yargıyı da kapsamaktadır. Bu çalışmada, STÖ'lerin insan haklarını koruma mekanizmaları nezdinde bireysel başvuruda bulunmaları, mağdurların temsiliyi üstlenmeleri ve yargılama sürecine katılmaları, doğrudan hukuksal yardım faaliyetleri olarak ele alınmaktadır. STÖ'lerin insan hakları normlarının geliştirmesine katkıda bulunarak, genel etki doğuran hukuksal girişimleri ise, dolaylı hukuksal yardımlar kapsamında değerlendirilmektedir. STÖ'lerin hukuksal statüsü ve faaliyetleriyle ilgili bölgesel ve uluslararası düzenlemeler, STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına sağladığı hukuksal yardımlar bağlamında incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Örgütleri, İnsan Hakları, Hukuksal Yardım, Uluslararası Örgütler, Bölgesel Örgütler

LEGAL AID PROVIDED BY NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS FOR THE VICTIMS OF HUMAN RIGHTS VIOLATIONS

Abstract

One of the most important roles of human rights non-governmental organisations (NGOs) is to provide direct and indirect legal aid for the victims of human rights violations. Direct legal aid provided by the NGOs is not limited to national jurisdictions but also includes regional and international jurisdictions. The individual applications introduced by NGOs before the human rights protection mechanisms, their legal representation of the victims and their intervention in the proceedings are considered as direct legal aid activities in this paper. On the other hand, the legal initiatives of general interest addressed by NGOs with a view to contributing to human rights standard setting are accepted as indirect legal aid activities. Regional and international rules in relation to the legal status and activities of NGOs are analysed within the framework of legal aid provided by NGOs for the victims of human rights violations.

Keywords: Non-Governmental Organizations, Human Rights, Legal Aid, International Organisations, Regional Organisations

Giriş

İnsan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri (STÖ'ler), insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla gerek ulusal, gerek bölgesel, gerekse uluslararası düzeyde çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. İnsan hakları STÖ'lerinin faaliyetleri arasında, insan hakları ihlallerinin tespiti ve tespit edilen bulguların yayımlanması; ihlalcı devlet veya kontrolü elinde bulunduran güçlerin ihlale son vermeleri ve ihlal sonuçlarını gidermelerine yönelik çeşitli baskı ve eylemler; bölgesel ve uluslararası örgütler nezdindeki girişimler; insan haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası hukuk kurallarının hazırlanmasına (*standard setting*) katkıda bulunulması; eğitim ve yardım faaliyetleri sayılabilir (Karakul, 2006: 59 vd.). İnsan hakları STÖ'leri ayrıca, insan haklarını kötüye kullanan şirketlerle işbirliği yapmamaları konusunda yatırımcıları, bankaları, üniversiteleri ve yerel yönetimleri teşvik etmektedir (Weissbrodt ve Vega, 2007: 359-360).

Kalkındırma ve dayanışma amaçlı STÖ'lerden farklı olarak, insan hakları STÖ'lerinin insan hakları mağdurlarına sağladığı doğrudan maddi yardımlar oldukça sınırlıdır. İnsan hakları STÖ'leri ancak savaş ve silahlı çatışma bölgeleri gibi yoğun ve ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı bölgelerdeki mağdurlara, baskıcı rejimler tarafından siyasal ifade ve basın özgürlüğüne haksız müdahale edilen, işkence ve kötü muameleye maruz kalan şahıslara veya yakınlarına istisnai ve sınırlı olarak maddi yardımda bulunmaktadır (Amnesty International, 2009). Diğer bir deyişle insan hakları STÖ'leri, kaynaklarının büyük bölümünü insan hakları mağdurlarına doğrudan maddi yardımda bulunmaya değil, daha geniş kitleleri kapsayacak biçimde, insan haklarının korunması ve geliştirilmesine tahsis etmektedir.

İnsan hakları STÖ'leri mağdurlara doğrudan maddi yardımda bulunamadıkları için, mevcut ihlale son verilmesi, ihlalin sonuçlarının giderilmesi ve gelecekte benzer ihlaller yaşanmaması için alınması gerekli yönetsel ve hukuksal önlemler konusunda siyasal ve hukuksal girişimlerde bulunmaktadır. Siyasal girişimler arasında ülke yöneticileri ve diplomatik temsilcileriyle görüşme veya yetkili makamlara mektup gönderme,

uluslararası örgütler ve kamuoyunun ilgi ve desteğini sağlayarak, ülke üzerinde baskı kurma, basın bülteni yayımlama ve acil eylem (*urgent action*) girişimleri sayılabilir. Örneğin, en büyük ve tanınmış uluslararası insan hakları STÖ'leri arasında yer alan Uluslararası Af Örgütü'nün (*Amnesty International*), ilkinin 1973 yılında Brezilya'da siyasal nedenlerle gözaltında tutulan bir akademisyen hakkında başlattığı acil eylem uygulamalarından, bugüne kadar çok sayıda olumlu sonuçlar alınmıştır (Amnesty International, 2010). STÖ'lerin hukuksal girişimleri arasında, insan hakları mağdurlarına veya mağdur yakınlarına hukuksal yardım sağlama, bazı insan haklarını koruma mekanizmalarını harekete geçirme, görülmekte olan davalarda üçüncü taraf sıfatıyla hukuksal mütalaa verme ve insan haklarıyla ilgili hukuk kurallarının hazırlanmasına katkıda bulunma sayılabilir. STÖ'lerin siyasal ve hukuksal girişimlerinin birbiriyle bağlantılı olduğu, siyasal girişimlerin dolaylı olarak hukuksal sonuçlar doğurabildiği, sistemli hukuksal girişimlerin ise siyasal alanda etkilerinin görülebildiği belirtilmelidir.

STÖ'lerin insan haklarının korunması yönündeki faaliyetlerinde hukukçuların önemli rol üstlendikleri ve üstlenmeleri gerektiği kabul edilmektedir. Bunun nedeni, bir toplumda medeni ve siyasal hak ihlallerini gözlemlemek için genelde en iyi konumdaki kişiler avukatlar ve yargıçlar olup, hukukçuların mesleki yetenekleri insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için yaşamsal niteliktedir (Wiseberg ve Scoble, 1979: 640-644). Nitekim pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de başta barolar olmak üzere hukuk dernekleri, insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik önemli faaliyetler yürütmektedir. Ancak, hukukçuların katkılarından insan hakları alanında faaliyet gösteren STÖ'lerin çatısı altında veya STÖ'lerle işbirliği halinde daha etkin sonuçlar verebildiği görülmektedir.

STÖ'ler, insan hakları mağdurlarına öncelikle ihlali gerçekleştiren ülkede mevcut hukuksal yolları kullanarak ihlale son verilmesi ve ihlalin sonuçlarının giderilmesi amacıyla hukuksal yardım sağlamaktadır. İnsan hakları mağdurları veya mağdur yakınları, genelde içinde buldukları zor koşullar nedeniyle, hukuksal yollara başvurmak konusunda yeterli bilgiye ve maddi koşullara sahip olmadıkları gibi, kimi zaman hukuksal yollara başvuramamaları konusunda ihlali devletlerin kamu görevlilerinin engelleyici baskısına maruz kalmaktadır. Bu nedenle, insan hakları mağdurlarının karşılaştığı engellerin giderilerek, gerekli hukuksal yardımın sağlanması büyük önem taşımaktadır.

STÖ'ler, ihlali devletlerin iç hukuk yollarından etkin bir sonuç alınamaması durumunda, insan hakları mağdurlarına, bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde hukuksal yardım sağlayarak, mağdur haklarının korunması ve ihlal sonuçlarının giderilmesine çaba göstermektedir. İnsan hakları mağdurlarının iç hukuktaki girişimlerini, ilgili ülkenin iç hukuk yollarını iyi bilen ulusal STÖ'ler veya uluslararası STÖ'lerin ülke temsilcilikleri üstlenirken, bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önündeki hukuksal yardım konusunda uluslararası STÖ'lerin daha aktif rol aldığı görülmektedir. Ancak son zamanlarda ulusal-uluslararası STÖ ayrımı eski önemini yitirmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi (AK) gibi uluslararası ve bölgesel devletlerarası (veya hükümetlerarası) örgütler (*intergovernmental organizations*) uluslararası STÖ'ler gibi, ulusal STÖ'lere de çalışmalarında hukuksal akreditasyon sağlamak ve ulusal STÖ'lerle işbirliğini geliştirmek istemektedir (Peter J. Spiro, 2009: 5-6). Dolayısıyla ulusal-uluslararası STÖ ayrımını organik yönden çok işlevsel yönden değerlendirmek daha doğru olur.

İnsan hakları alanında faaliyet gösteren STÖ'ler, tematik veya bölgesel olarak insan hakları konusunda sahip oldukları uzmanlık sayesinde, iç hukukta, bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde bilinçli ve sistemli hukuksal girişimlerde bulunmakta ve bu girişimlerden büyük ölçüde başarılı sonuçlar elde etmektedir. Bu nedenle, maddi yoksunluk ve fiili baskılar yüzünden hukuksal yollara müracaat edemeyen insan hakları mağdurlarının yanı sıra, insan hakları STÖ'lerinin sahip olduğu uzmanlıktan yararlanarak, hukuksal girişimden başarılı sonuç almak isteyen mağdurlar da STÖ'lerin hukuksal yardımından istifade etmek istemektedir.

Ulusal ve uluslararası STÖ'ler, insan hakları mağdurları adına yaptıkları hukuksal girişimlerde, gönüllü veya profesyonel hukukçulardan yardım almaktadır. Ancak STÖ'lerin ayırt edici özellikleri gereğince, mağdur şahıslara sağladıkları hukuksal yardımlardan kar elde amacı gütmemeleri, hatta başvurulacak hukuksal yollar için yapılan yargılama giderlerini kendi kaynaklarıyla veya adli yardım mekanizmalarını işleterek karşılamaları gerekmektedir. Örneğin, iç hukukta veya uluslararası yargı organları önünde açılan bir davada başvuranlar lehine hükmedilecek maddi ve manevi tazminat miktarının tamamının mağdur şahıslara aktarılması, yargılama giderlerinden ise, ancak mağdur şahıslar adına yapılan zorunlu harcamalara ilişkin bölümün STÖ'lerce alınması hakkaniyete uygun bir çözüm yolu teşkil etmektedir.

Kural olarak, iç hukukta, bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde bireysel başvuru hakkından yararlanabilmek için, başvuranların insan hakları ihlalinin mağdur olmaları, yani insan hakları ihlalinin doğrudan zarar görmüş olmaları gerekmektedir. STÖ'lerin mağdur şahısların katılımı olmaksızın, doğrudan onlar adına hukuksal yollara başvurmaları (*actio popularis*), istisnai birkaç örnek dışında, kabul edilmemektedir (Vierucci, 2008: 160). Dolayısıyla STÖ'ler, ya mağdurların yasal temsilini üstlenerek, ya onları hukuksal yollar konusunda yönlendirerek, ya da halen görülmekte olan davalara mağdur şahıslar lehine müdahil ya da üçüncü taraf sıfatıyla katılarak hukuksal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. STÖ'lerin, sözü edilen doğrudan hukuksal yardım faaliyetlerinin yanında,

mağdurların uğradığı zararların giderilmesi ve yeni ihlallerin önlenmesi amacıyla gerekli genel ve bireysel tedbirlerin alınması konusunda ilgili ulusal makamlar veya bölgesel ve uluslararası örgütler nezdinde yaptığı girişimler de dolaylı hukuksal yardım faaliyetleri olarak nitelendirilebilir. Nitekim STÖ'lerin insan hakları ihlalleri hakkında ulusal ve uluslararası kamuoyunda yarattığı tepkiler, ihlali devletleri insan hakları ihallerine son verilmesi, mağdurların uğradığı zararların giderilmesi ve gelecekte benzer ihallere yol açılmaması için gerekli hukuksal tedbirlerin alınması ve uygulanması konusunda etkili olmaktadır.

STÖ'ler, insan hakları mağdurlarına hukuksal yardım sağlamaya çalışırken, ihlali devletler tarafından çeşitli engelleyici ve yıldırcı eylemlerle karşılaşmakta veya STÖ'ler arasında ayrımcı uygulamalara başvurulduğu görülmektedir (Lindsnæs, Sano ve Thelle, 2007: 117-131). Bu nedenle, STÖ'lerin insan haklarının korunması yönündeki faaliyetlerini etkin olarak sürdürebilmeleri için iç hukukta ve uluslararası alanda bir takım düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu düzenlemelerin, STÖ'leri engelleyici değil, STÖ'lere karşı başvuru keyfi sınırlamaları önleyici ve STÖ faaliyetlerini hukuksal güvenceye alıcı nitelikte olması önem taşımaktadır. STÖ'lerin de, kendilerine duyulan güveni ve itibarı koruyabilmek için faaliyet ve harcamalarında şeffaflık, nesnellik ve doğruluk ilkelerine bağlı kalmaları gerekmektedir (Karakul, 2006: 237-241).

STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına sağladığı hukuksal yardımları konu edinen bu çalışma beş bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, STÖ'lerin doğrudan ve dolaylı olarak insan hakları mağdurlarına sağladığı hukuksal yardımlara genel hatlarıyla değinilmektedir. İkinci bölümde, STÖ'lerin iç hukukta, ulusal makamlar önünde sağladığı hukuksal yardımlar; üçüncü bölümde ise STÖ'lerin bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önündeki hukuksal girişimleri incelenmektedir. Dördüncü bölümde, STÖ'lerin sağladığı hukuksal yardımların etkinliği üzerinde durulmaktadır. Beşinci ve son bölümde ise STÖ'lerin hukuksal yardım faaliyetlerinin artırılabilmesi için ulusal ve uluslararası alanda yapılabilecek hukuksal düzenlemeler konusunda bazı öneriler getirilmektedir.

STÖ'lerin Sağladığı Hukuksal Yardım Türleri

Hukuksal yardım (*legal aid - assistance juridique*), en genel anlamda, idari ve hukuksal başvuru yollarında, özellikle açılacak davalarda ve yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında şahıslara sağlanan teknik hukuksal desteği ifade etmektedir. Bu çalışmada hukuksal yardım kavramı geniş anlamda kullanılmakta olup, yargılama hukukunda yer alan adli yardım kurumunun yanı sıra, iç hukukta ve uluslararası sözleşmelerde düzenlenen bir hak olarak hukuksal yardımı da kapsamaktadır. STÖ'lerin sağladığı hukuksal yardımlar yalnızca ceza yargılamasıyla sınırlı değildir, STÖ'ler, uzmanlık alanları dahilinde, Özel Hukuk ve İdare Hukukundan kaynaklanan davalarda taraflarına da hukuksal yardım sağlayarak, adil yargılanma hakkının güvenceye alınmasına katkıda bulunmaktadır (Wilson, 2002: 3-4). Diğer yandan, hukuksal yardım kavramı, mağdur şahıslara sağlanan doğrudan hukuksal destekle sınırlı görülmeyip, değişik hukuksal araçlar kullanılarak mağdurların durumunun iyileştirilmesi veya siyasal girişimlerle mağdur haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik hukuksal sonuçlar elde edilmesi de bu başlık altında ele alınmaktadır.

Adli yardım (müzaheret-i adliye ya da adli müzaheret) kurumu, iç hukukta, esas olarak yargılama usulüne ilişkin mevzuatta, ayrıca avukatlık ve noterlik mesleğiyle ilgili düzenlemelerde yer almaktadır (Taşkın, 2000: 117-136). Ceza yargılamasında, soruşturma evresinden kovuşturma evresinin sonuna kadar avukat yardımından istifade edebilmeyi, Özel Hukuk ve İdare Hukukuyla ilgili davalarda ise avukat yardımı sağlanmasının yanı sıra yargılama harç ve giderlerinden muaf tutulmayı kapsamaktadır. Ceza yargılamasının özellikle soruşturma evresinde avukat yardımından istifade edilmesi adil yargılanma hakkının bir gereği olmasından başka, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sağlanması, ayrıca işkence ve kötü muamelelerin önlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Esas olarak hukuksal yardımın gerekliliği uzun süre ağırlıklı olarak ceza yargılaması yönünden düşünülmüştür. Özel uyumsuzluklarda ve idari davalarda, hukuksal yardımın bir hak olarak kabul edilmesi bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmalarının kararlarından sonra gelişmiştir (Akıncı, 2008: 201-214). Özel uyumsuzluklarda ve idari davalarda hukuksal yardım sağlanması, pozitif hukukta düzenlenen hakların uygulamada etkin şekilde gerçekleşmesinin güvencesini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Özel Hukuk ve İdare Hukukuyla ilgili davalarda gerek avukat yardımı sağlanması, gerek yargılama harç ve giderlerinden muafiyet tanınmasında, yasada öngörülen makamların ve bu arada yargı organlarının yardımın gerekliliği konusunda ikna olması gerekmekte, diğer bir deyişle, adli yardım konusunda iç hukukta öngörülen makamlara bir dereceye kadar takdir yetkisi tanınmaktadır. Ceza yargılamasında ise suçların ağırlığı göz önüne alınarak, belli suçlar bakımından ve kendisini gereği savunamayacağı düşünülen bazı şüpheli ve sanıklar yönünden avukat yardımı zorunlu görülmektedir. Nihayet, ceza yargılaması sürecinde avukat tutabilecek durumda olmadığı beyan eden herkes için, istem halinde avukat görevlendirilmesi gereği benimsenmiştir. Elbette, ceza yargılamasının ilerleyen aşamalarında, şüpheli ve sanığın kendisinin avukat seçme hakkı saklı tutulmuştur.

Hukuksal yardım, adil yargılanma hakkının bir gereği olarak uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinde güvenceye alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde genel olarak etkin bir yargı yoluna başvurma hakkından ve ceza yargılamasında kendisine suç yüklenen herkese savunması için gerekli

olan tüm güvencelerin sağlanması gereğinden söz edilmektedir. BM Siyasî ve Medeni Haklar Sözleşmesi'nin 14. maddesinde ise hakkında suç isnadı bulunan kimsenin, adaletin yararı gerektirdiği her durumda kendisine bir avukat tayin etme ve eğer avukata ödeme yapabilecek maddî olanağı yoksa ücretsiz olarak tayin edilecek avukat yardımından istifade etme hakkı düzenlenmektedir. Aynı şekilde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6/3c maddesinde, bir suçla itham edilen herkesin kendi seçeceği bir avukatın hukuksal yardımından istifade etme, eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaktan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi bakımından gerekli ise, kendisi için atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkı güvenceye alınmaktadır.

Özel Hukuka ilişkin hukuksal yardım hakkından AİHS'de açıkça bahsedilmemekle birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 9 Ekim 1979 tarihli *Airey / İrlanda* (Başvuru No: 6289/73) kararında, hukuksal yardım kurumunun, yargıya etkin başvuru hakkının bir güvencesi olduğunu kabul etmiştir. *Airey* başvurusu kısaca, başvuran Bayan Johanna Airey'nin alkolik olan ve kendisine fiziksel şiddet uygulayan eşinden ayrılmak istemesine rağmen, yeterli maddî geliri olmadığı için hukuksal yollara başvuramaması ve söz konusu olayların yaşandığı sırada, İrlanda'da adli yardım kurumunun bulunmamasıyla ilgilidir. Dava koşullarını inceleyen AİHM, öncelikle, AİHS'nin güvenceye aldığı haklar yönünden, bireyleri gerçeklikte ve uygulamada koruyabilmek için tasarlandığını hatırlatmıştır. AİHM, başvuranın, eşinden hukuksal olarak ayrılabilmek için yargıya başvurma hakkından etkin biçimde yararlanmadığı gerekçesiyle, AİHS'nin adil yargılanma hakkını düzenleyen 6/1. maddesinin; ayrıca dava konusu olaylar nedeniyle İrlanda Hükümetinin, başvuranın özel ve aile yaşamına saygı kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle de AİHS'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

AİHM'nin *Airey* kararı, kişilere Özel Hukuk alanında hukuksal yardım sağlanmasının adil yargılanma ve bu bağlamda adalete erişim hakkının bir gereği olduğunun uluslararası insan hakları standartlarında kabul edilmesi yönünde emsal teşkil etmektedir. AİHS, adil yargılanma hakkının kapsamını medeni hak ve borçlar ile bir kimsede isnat edilen suç hakkında karar verilmesiyle, yani Özel Hukuk uyumsuzlukları ve ceza yargılamasıyla sınırlı tutsa da, AİHM, önüne gelen başvurularda, taraf devletlerin uyumsuzlukları iç hukuktaki nitelendirmelerine göre değil, yargılamaya konu hakkın ve uyumsuzluğun içeriğine bakarak belirlediğinden, esasen idari yargının görev alanına giren tam yargı (tazminat) davalarında da adil yargılanma hakkı güvencelerinin gerçekleşme koşullarını aramaktadır. Bireylerin, idareye atfedilebilecek eylem ve işlemlerden kaynaklanan maddî ve manevî zararlarını tazmin talepleri, mağdur şahıslara STÖ'ler tarafından sağlanacak hukuksal yardımın önemini daha da arttırmaktadır. Çünkü idari eylem ve işlemlerden kaynaklanan maddî ve manevî zararların karşılanması, insan haklarının korunması veya insan hakları ihlallerinin sonuçlarının giderilmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

Özel Hukukla ilgili uyumsuzluklarda, şahısların yargılama yetkisine sahip ülkelerde hukuksal yollara başvurabilmelerini kolaylaştırmak amacıyla, talep eden şahıslara adli yardım sağlanması konusunda devletlerarası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik iki uluslararası sözleşme bulunmaktadır. Bunlardan ilki, AK kapsamında adli yardım konusunda kabul edilen 27 Ocak 1977 tarihli, Adli Yardım Başvurularının İletilmesi Hakkında Avrupa Antlaşmasıdır. Aynı yıl yürürlüğe giren AK Antlaşmasına göre, taraf devletler, ülkelerinde ikamet eden şahısların, bir diğer taraf devlette özel, ticari ve idari konularda yapacağı adli yardım taleplerini ilgili devlete ücretsiz olarak iletmeyi ve bu amaçla bir veya birkaç makama görevlendirmeyi taahhüt etmektedir. 2001 yılında kabul edilen ve 2002 yılında yürürlüğe giren AK Antlaşmasına Ek Protokol hükümleri ile adli yardım yoluna başvuranlara avukatları arasında etkin iletişim sağlanması ve genel olarak adli yardım sürecinin etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır. Türkiye, Adli Yardım Başvurularının İletilmesi Hakkında Avrupa Antlaşmasına ve Ek Protokole taraftır. Adli yardım konusundaki diğer uluslararası düzenleme ise, 25 Ekim 1980 tarihli Adalete Uluslararası Erişim Hakkında Lahey Sözleşmesidir. 1988 yılında yürürlüğe giren Lahey Sözleşmesine göre bir taraf devlet, diğer taraf devlet vatandaşlarının veya bu ülkelerde ikamet eden şahısların özel ve ticari uyumsuzluklara ilişkin başvurularda, kendi ülke vatandaşları ya da kendi ülkesinde ikamet eden şahıslar gibi adli yardım sağlamayı ve bu amaçla bir merkezi otoriteyi görevlendirmeyi taahhüt etmektedir. Türkiye 2010 yılının Şubat ayı itibarıyla Adalete Uluslararası Erişim Hakkında Lahey Sözleşmesine taraf değildir.

STÖ'lerin, insan hakları mağdurlarına sağladığı hukuksal yardım faaliyetleri, ulusal, bölgesel ve uluslararası yargısal ve yargı-benzeri (*quasi judicial*) organlar önünde doğrudan veya mağdurları temsilen başvuruda bulunmak, görülen dava ve başvuralara müdahil olmak, olayların tespiti veya hukuki konularda bilirlilik yapmak, tanık sıfatıyla ifade vermek ve yargılama sürecine *amicus curiae* sıfatıyla katılmaktır. Mahkemenin dostu olarak Türkçeye çevrilebilecek olan *amicus curiae* (çoğulu *amici curiae*), mahkemenin izniyle, dava konusu olaylar ve hukuki sorunlar hakkında bilgisi dahilinde mahkemeye görüş sunmayı ifade etmektedir (Shelton, 1994: 611). STÖ'lerin, *amicus curiae* sıfatıyla davaya katılma amacı genel nitelikte olup, kamu yararını gerçekleştirilmeye yöneliktir. *Amicus curiae* sıfatıyla davaya katılan STÖ'ler, verilecek kararlarla bağlı değildir. Mahkeme kararının aleyhte çıkması durumunda, dava konusu olaylar hakkında –başvuru koşullarının sürmesi şartıyla– *amicus curiae* sıfatıyla davaya katılan STÖ'ler, diğer hukuk yollarına başvurabilir. Ayrıca STÖ'ler, bu hukuksal süreçte, davada taraflarca ileri sürülen görüşlerle sınırlı değildir. Belirtilen koşullar, *amicus curiae* katılımını STÖ'ler için avantajlı duruma getirmektedir. Bununla birlikte, dezavantajlı yönlerine de değinilecek olursa, *amicus curiae* katılımcısı, davanın yönünü kontrol edememekte,

mahkemeye delil sunamamakta, tanıkları sorgulayamamakta ve mahkemenin özel izni olmadan yargılama sürecinde ifade verememektedir (Lindblom, 2005: 302-303).

STÖ'ler, yukarıda belirtilen iç hukuk düzenlemeleri ve uluslararası sözleşmeler kapsamında, insan hakları mağdurlarına doğrudan hukuksal yardım sağlamaktadır. Ancak STÖ'lerin faaliyetleri, doğrudan hukuksal yardım sağlamakta sınırlı değildir. STÖ'ler, iç hukukta, bölgesel ve uluslararası örgütler nezdinde çeşitli hukuksal yollara başvurarak, insan hakları ihlallerine son verilmesi ve insan hakları mağdurlarının zararlarının giderilmesine yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu kapsamda, STÖ'ler, iç hukukta insan hakları mağdurlarının doğrudan hukuksal temsilini üstlenmeseler bile, insan hakları ihlaline ilişkin bulgularını yetkili makamlara ileterek, ihlal koşullarının ortaya çıkarılması ve sorumlular hakkında gerekli yaptırım sürecinin başlatılmasını sağlayabilmektedir. STÖ'ler, ihlale neden olan devletin yetkili organlarına baskı yaparak, ayrıca ulusal ve uluslararası kamuoyunun desteğini sağlayarak, insan hakları normlarına aykırı iç hukuk düzenlemelerinin değiştirilmesine veya ihlalin sonuçlarını giderici yeni hukuksal düzenlemeler yapılmasına katkıda bulunabilmektedir. Çoğu zaman mağdur şahısların bilgisi ve onayı dışında gerçekleşen bu hukuksal gelişmeler, STÖ'lerin dolaylı olarak sağladıkları hukuksal yardımlar arasında sayılabilir. Özellikle, STÖ'lerin iç hukukta mevzuat ve uygulamanın insan hakları standartlarına uyumuna yönelik elde ettiği başarılar, ülke genelinde etkisini gösterdiği ve pek çok mağdur veya potansiyel mağduru ilgilendirdiği için, bireysel hukuksal yardımdan daha önemli sonuçlar doğurucu niteliktedir.

STÖ'lerin İç Hukukta Ulusal Makamlar Önünde Sağladığı Hukuksal Yardımlar

STÖ'lerin iç hukukta ulusal makamlar önünde sağladığı hukuksal yardımlar, bu kuruluşların faaliyet gösterdiği ülkelerdeki hukuksal statüleriyle ve devletlerin STÖ'lere fillen (*de facto*) ve hukuksal yönden (*de iure*) sağladığı faaliyet olanaklarıyla yakından ilişkilidir. Uluslararası STÖ'ler, faaliyetlerini bölgesel ve uluslararası alanda yürütse de, merkez ve şubelerini belli ülkelerde seçmek ve örgütlemek zorundadır. Dolayısıyla, STÖ'lerin, belli bölgesel ve uluslararası güvenceleri bulunduğu düşünülse bile, uluslararası alanda faaliyet gösterenler de dahil olmak üzere, bu kuruluşların tamamı hem kuruluş ve örgütlenmeleri, hem yürüttükleri faaliyetler bakımından aslında devletlerin iç hukuk düzenlemelerine tabiidir (Kamminga, 2005:107-108). Devletlerin ifade ve örgütlenme özgürlüğüne bağlılığı, genelde iç hukuk hükümlerine göre tüzel kişilik biçiminde örgütlenen STÖ'leri doğrudan etkilemektedir. Diğer bir deyişle, insan hakları mağdurlarına yardım etmeyi amaçlayan STÖ'ler, devlet organlarının bazı eylem ve işlemleri nedeniyle, başta ifade ve örgütlenme özgürlüğü olmak üzere, kendileri de insan hakları ihlallerine maruz kalabilmektedir.

Türkiye'de, 1982 Anayasasında 1995 yılında yapılan değişikliklerden önce, Anayasanın 33. maddesi uyarınca, dernekler, temel hak ve hürriyetlere ilişkin genel sınırlamalara aykırı hareket edemedikleri gibi, derneklerin siyasi amaç gütmeleri, siyasi faaliyette bulunmaları, siyasi partilerin destek görmeleri ve onlara destek olmaları, sendikalarla, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket etmeleri yasaklanmıştı. Genelde örgütlenme özgürlüğüne, özeldede dernekleşme özgürlüğüne ilişkin olarak mevzuattan kaynaklanan sınırlayıcı hükümlerin uygulamada daha da katı yorumlandığı görülmüştür. Örneğin, İnsan Hakları Derneği'nin genel af çıkartılması ve ölüm cezalarının kaldırılması yolundaki kampanyaları "siyasi nitelikte bir faaliyet" sayılıp, bazı dernek yöneticilerinin dört yıla kadar varan hapis cezasıyla cezalandırılmaları istenirken, Ankara Cumhuriyet Savcılığı'nın 11 Ağustos 1988 tarih ve 1988/78 sayılı iddianamesinde şu görüşlere dayanılmıştır: "*Filhakika, bir genel af ilanı ve ölüm cezasının kaldırılması keyfiyeti, yasama organının siyasi tercihinne bırakılmış siyasi bir tasarruftur. Bu yoldaki isteklerin salt insan hak ve özgürlükleri ile de bir ilgisi yoktur. Suç işlemek suretiyle, Devletçe cezalandırılmış bir kişinin affedilmesi, doğuştan veya Anayasa ile kişilere tanınmış bir hak ve özgürlük değil, toplumsal bir atıftır. Dernek yöneticileri, genel af ilanı ve ölüm cezasının kaldırılması gibi bir sloganla kamuoyu oluşturmaya ve yasama organını etkilemeye çalışmakla, derneğin insan hak ve özgürlükleri konusunda çalışmak olarak belirlenen amacı dışına taşarak siyasi nitelikte bir faaliyet içerisine girmişler ve bu suretle 2908 sayılı (Mülga Dernekler Kanunu) 37. maddesi hükümünü ihlal etmişlerdir.*" (Tanör, 1994: 103). Ulusal bir STÖ olan İnsan Hakları Derneği yöneticileri hakkında hazırlanan iddianamede suç unsuru olarak nitelendirilen fiiller, hemen her insan hakları kuruluşunun çalışmalarında başvurabileceği yöntemler olduğundan, anılan dönemde ulusal veya uluslararası STÖ'lerin Türkiye'de insan hakları alanında yasal olarak faaliyet gösteremedikleri anlaşılmaktadır. Yurtdışında kurulan derneklerin Türkiye'deki faaliyetleri hakkında, 2908 sayılı mülga Dernekler Kanununun 12. maddesinde -2003 yılında madde yürürlükten kaldırılıncaya kadar- yer verilen sınırlamalar olmasaydı bile, sözü edilen dönemde, uluslararası insan hakları STÖ'lerinin Türkiye'de temel kuruluş amaçlarını savunmaları bile mümkün olmayacaktı. Bu arada halen yürürlükte olan 5253 sayılı Dernekler Kanununun 5. maddesine göre, "*Yabancı dernekler, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye'de faaliyette veya işbirliğinde bulunabilir, temsilcilik veya şube açabilir, dernek veya üst kuruluş kurabilir veya kurulmuş dernek veya üst kuruluşlara katılabilirler.*" Ayrıca, Dernekler Kanununun 21. maddesine göre, "*Dernekler mülki idare amirliğine önceden bildirimde bulunmak şartıyla yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım alabilirler. Bildirimin şekli ve içeriği yönetmelikte düzenlenir. Nakdi yardımların bankalar aracılığıyla alınması zorunludur.*" Türkiye'de, mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve şeffaflığın sağlanması amacıyla kabul edilen düzenlemeler istisna

tutulursa, mevzuat ve uygulama bakımından uluslararası STÖ'lere temkinli yaklaşımın mevcut Dernekler Kanununun yürürlük sürecinde de korunduğu görülmektedir.

STÖ'ler buldukları ülkenin iç hukuk kurallarına göre, dernek, vakıf veya şirket şeklinde örgütlenmektedir. Dolayısıyla STÖ'ler, kuruluş, örgütlenme ve faaliyetleri yönünden merkez, alan ofisi ve şubelerinin bulunduğu ülkelerin iç hukukuna tabi olmaktadır. Dernek veya vakıf statüsünde örgütlenen STÖ'lerin kuruluşları yönünden, devletlerin iç hukukta farklı sistemleri benimsediği görülmektedir. Dernek ve vakıfların kuruluş sistemleri arasında, serbest kuruluş sistemi, izin sistemi ve tescil sistemi sayılabilir. Bu sistemlerden herhangi birinin iç hukuk düzeninde benimsenmesinde, devletlerin STÖ'lere karşı tutumu belirleyici olmaktadır (Oğuzman, Seliçi ve Oktay, 2002: 178-179). Devletlerin STÖ'lere karşı tutumu ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. İnsan haklarının bölgesel ve uluslararası alanda korunmasına yönelik girişimlerin dünya genelinde olumlu bir etkisi olduğu yadsınamaz. Bununla birlikte, otoriter eğilimli bazı rejimlerin STÖ'lere hukusal ve idari yönden sınırlandırmaya ve baskı altında tutmaya yönelik düzenleme ve uygulamaları sürdürdüğü görülmektedir (Cleary, 1997: 7-12). STÖ'lere, siyasi muhaliflere ve gazetecilere idari sınırlandırmalar koymak, hükümetlerin insan hakları ve demokrasi savunucularını engellemek için başvurduğu oldukça açık bir taktır. İdari engeller, STÖ'lerin kaynaklarını ve çalışanlarının enerjilerini asıl yapmak istedikleri işlerden farklı yöne saptırmayı hedeflemektedir. Daha vahim olarak, STÖ'lerin tüzel kişi olarak tescilini reddetmek ve yabancı kaynak kabul etmelerini yasaklamak gibi kati sınırlamalara başvuran devletler de bulunmaktadır (Barr, 2008: 29).

Uluslararası STÖ'lerin, bir merkez örgütünün yanı sıra, çeşitli bölge ve ülke ofisleri bulunmaktadır. Uluslararası STÖ'lerin, özellikle merkez örgütlerini, faaliyetlerini rahatça sürdürebilecekleri ve amaçlarını daha etkin gerçekleştirebilecekleri ülke ve şehirlerde kurdukları görülmektedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bazı İnsan hakları STÖ'lerinden örnek vermek gerekirse, Uluslararası Af Örgütü'nün merkezi Londra'da, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (*Human Rights Watch*) merkezi New York'ta, Uluslararası Hukukçular Komisyonu'nun (*International Commission of Jurists*) merkezi Cenevre'de, Uluslararası İnsan Hakları Birlikleri Federasyonu'nun (*Fédération Internationale des ligues de Droits de l'Homme - FIDH*) merkezi ise Paris'tedir. Uluslararası STÖ'lerin alan ofisi ve şubelerinin ise dünyanın farklı bölge ve ülkelerine dağıldığı gözlenmektedir.

Ulusal ve uluslararası STÖ'lerin iç hukukta, ulusal makamlar önünde mağdur şahıslara sağladığı hukusal yardımlar, buldukları ülkede adil yargılanma hakkı ve hak arama özgürlüğüne verilen öneme, yani insan haklarının genel durumuna bağlıdır. Bir ülkede temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen şahısların başvurabileceği etkin iç hukuk yollarının bulunmaması durumunda, STÖ'lerin ulusal düzeyde sağlayabileceği hukusal yardımdan da bahsedilemez. İnsan hakları ihlal edilen şahısların başvurabileceği ulusal hukuk yolları bulunmadığı, bu yollar etkin olmadığı veya makul bir süre içinde sonuçlanmadığı takdirde, mağdur şahısların devletlerin taraf olduğu bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmalarına başvurmadan başta hukusal çaresi kalmamaktadır. Ancak tam olarak etkin olmasa ve başarı şansı düşük de olsa, genelde insan hakları mağduru şahısların ulusal düzeyde başvurabileceği hukusal yollar bulunmaktadır. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun ortak bir prensibine göre, iç hukuktaki başvuru yolları tüketilmeden, bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmalarına başvuruda bulunulamayacağı kabul edilmektedir (Shaw, 2003: 254-255). STÖ'lerin ulusal makamlar önünde sağladığı doğrudan hukusal yardımlar, iç hukukta öngörülen hukusal başvuru yolları çerçevesinde gerçekleşmektedir. STÖ'lerin ulusal düzeyde sağladığı doğrudan hukusal yardımlar, yetkili makamlara doğrudan başvuruda bulunma veya dava açma, görevlendirdiği avukatlar yoluyla mağdur şahısların hukusal temsilini üstlenme, mağdur şahısların açtığı davalara müdahil olma veya mahkemeye mağdurları destekleyici yönde bilgi ve belge sağlama şeklinde sıralanabilir.

STÖ'lerin insan hakları ihlalleri hakkında, ulusal düzeyde yetkili makamlara doğrudan başvuruda bulunabilme imkanı oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni, ulusal makamlar önünde davacı olabilmek için, genelde ihlalden doğrudan zarar görmüş olma, yani mağdur olma koşulunun aranmasıdır. Türkiye'de, idari organların eylem ve işlemlerine karşı başvurulabilecek idari yargı yoluna ilişkin usul ve esasları düzenleyen 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 2. maddesine göre, "İdari dava türleri, "İdari işlemler hakkında yetki, şekil, sebep, konu ve maksat yönlerinden biri ile hukuka aykırı olduklarından dolayı iptalleri için **menfaatleri ihlal edilenler tarafından açılan iptal davaları**"nı, "İdari eylem ve işlemlerden dolayı **kişisel hakları doğrudan muhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları**"nı ve "Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklar hariç, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yazılan her türlü idari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar"nı kapsamaktadır. Dolayısıyla, STÖ'lerin insan hakları ihlalleri karşısında idari dava açabilmeleri, iptal davalarında menfaatlerinin ihlal edilmesine, tam yargı davalarında ise kişisel haklarının doğrudan etkilenmesine bağlıdır. Danıştayın 10 Temmuz 2007 tarih, 2007/985 E. ve 2007/3950 K. sayılı kararında açıkladığı üzere, "İdarenin eylem ve işlemlerinin hukuka uygunluğunun yargısal denetim yoluyla sağlanmasının en etkin araçlarından biri iptal davaları olduğundan, iptal davalarında "menfaat ihlali" olarak tanımlanan subjektif ehliyet koşulunun kişiye bağlı subjektif hak ihlallerinin giderilmesinin yanı sıra idari işlemlerin hukuka uygunluğunun denetlenebilmesi kapsamında da belirlenmesi gerekmektedir. Davacı ile iptali istenilen idari işlem arasında kurulabilecek bir ilişki veya ilgi, menfaat ihlali koşulunun varlığı için yeterlidir. Bu itibarla yargısal kararlarda

menfaat ihlali koşulu, davacının idari işlemlerle meşru, kişisel ve güncel bir menfaat ilgisinin kurulması gerektiği şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca, bir menfaatin, kişisel menfaat sayılabilmesi, iptali istenilen işlemin doğrudan doğruya davacı hakkında alınmasını gerektirmemektedir. Çevre, tarihi ve kültürel değerlerin korunması, imar uygulamaları gibi kamu yararını ilgilendiren konularda dava açma ehliyetinin bu durum göz önünde bulundurulurken, geniş yorumlanmak suretiyle saptanacağı, Danıştay içtihatlarıyla kabul edilmiş bulunmaktadır.” Danıştayın, iptal davalarında menfaat kavramını hukuk devleti ilkesi çerçevesinde geniş yorumlaması, STÖ'lerin idari yargıda doğrudan dava açma olanağını arttıracığı için olumludur. Ancak, bireysel idari işlemlerle menfaat kavramının geniş yorumlanmaya elverişli olmadığı ve tam yargı davalarında davacı olabilmek için kişisel hakların doğrudan etkilenmesi gerektiği düşünüldüğünde, STÖ'lerin kamu yararına yönelik idari dava açma yetkisinin oldukça sınırlı olduğu anlaşılabilecektir. İdari Yargılama Usulü Kanununun 31. maddesinde, üçüncü şahısların davaya katılmasında Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir. Bu durumda, STÖ'ler, idari yargı mercilerinde görülmekte olan davalarda, davanın konusu ve sonucu ile doğrudan ilgilerinin bulunduğunu kanıtlamaları halinde, davaya katılma talebinde bulunabilirler. İdari davaların genelde dosya üzerinden incelendiği ve istisnai olarak duruşma yapıldığı, ayrıca idari davalara katılım taleplerinin yoğun olmadığı unutulmamalıdır. Sonuçta, insan hakları ihlalleriyle ilgili idari davalarda, STÖ'lerin, görevlendirdikleri gönüllü veya ücretli avukatlarla mağdur şahısların vekâletini üstlenerek hukuksal yardımda bulunmaları, daha uygun ve elverişli bir hukuksal yol teşkil etmektedir.

STÖ'lerin doğrudan hukuksal yardım sağlayabilme ihtimaline ceza yargılaması yönünden bakıldığında, ilk akla gelen husus, insan hakları ihlallerinin önlenmesi amacıyla, öncelikle şüpheli ve sanık haklarının korunmasıdır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda, şüpheli ve sanık haklarının uluslararası insan hakları standartları doğrultusunda korunmasına yönelik önemli güvenceler yer almaktadır. Bu güvenceler arasında, yakalama ve gözaltı, tutuklama, adli kontrol, arama ve el koyma, telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi, gizli soruşturmacı ve teknik araçlarla izleme gibi koruma tedbirleri sırasında uyulması gereken kuralları; koruma tedbirleri nedeniyle tazminat talep etmek hakkı; ifade ve sorgu usulleri; müdafî seçimi ve görevlendirilmesi; kovuşturma aşamasından hüküm kesinleşinceye kadar uyulması gereken usul kuralları bulunmaktadır. Nihayet, ceza yargılaması sonunda verilen cezaların infazı aşamasında uyulması gereken usul ve güvenceler de 5275 sayılı Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda düzenlenmektedir. STÖ'lerin ceza yargılamasında şüpheli ve sanıklara, infaz aşamasında ise hükümlülere sağlayacağı doğrudan hukuksal yardımlar, insan hakları ihlallerinin önlenmesi yönünden büyük önem taşımaktadır. Ceza Muhakemesi Kanununun 158/1. maddesinde, suçla ilişkin ihbar veya şikâyetlerin, Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluk makamlarına yapılabileceği düzenlenmektedir. Eğer insan hakları ihlali, aynı zamanda suç teşkil eden bir fiil niteliğindeyse, takibi şikâyete bağlı olmayan suçlar yönünden, insan hakları STÖ'lerinin suçu yetkili makamlara ihbar ederek, mağdur şahıslara hukuksal yardımda bulunmaları mümkündür. Takibi şikâyete bağlı suçlarda ise mağdur şahısların doğrudan veya vekilleri aracılığıyla, yetkili makamlara şikâyette bulunmaları gerekmektedir. Mağdur ve şikâyetçinin hakları Ceza Muhakemesi Kanununun 234. maddesinde düzenlenmektedir. Görevlendirdikleri avukat yardımıyla, mağdur veya şikâyetçiyi temsil eden STÖ'ler, yargılamanın soruşturma ve kovuşturma evrelerinde kanunda sayılan hakları mağdur ve şikâyetçi adına kullanabilirler. Yine Ceza Muhakemesi Kanununun 237/1. maddesine göre *“Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler.”* Görüldüğü gibi, STÖ'lerin ceza yargılamasında insan hakları mağdurlarına sağlayabileceği hukuksal yardımlar da, özellikle, insan hakları ihlalinin zarar gören şüpheli, sanık, suç mağduru ve şikâyetçi şahısların vekâletini görevlendirecekleri avukatlarla üstlenilmesi yoluyla etkinlik kazanabilmektedir.

STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına ulusal düzeyde sağlayabileceği hukuksal yardımlar idare ve ceza yargılamalarıyla sınırlı değildir. STÖ'ler, hukuk yargılamasında da, kanunun verdiği yetki çerçevesinde mağdur şahıslara hukuksal desteğe bulunabilirler. STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına sağlayacağı hukuksal desteğin, yalnızca uyuşmazlığın taraflarından birinin kamu otoritesi olduğu davalarla sınırlı olmadığı, bazen özel şahıslar arasındaki uyuşmazlıklarda da devletin sorumluluğunu gerektirecek bir insan hakları sorunu ortaya çıkabileceği belirtilmelidir. Kamu otoriteleriyle bireylerin karşı karşıya geldiği durumlarda insan haklarının dikey uygulamasından, bireyler arasındaki uyuşmazlıklarda ise insan haklarının yatay uygulamasından bahsedilmektedir. Alman mahkemeleri tarafından geliştirilen ve daha sonra bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları tarafından da kullanılan *drittwirkung* kavramı, bir görüşe göre, insan hakları hükümlerinin özel şahıslar arasındaki ilişkilerde de uygulanabileceğini, diğer görüşe göre ise bir kimsenin temel haklarını diğer şahıslara karşı ileri sürebilme imkânını ifade etmektedir. (Van Dijk, 2006: 28 vd.). Özellikle İnsan Hakları Hukukunda yeni gelişmekte olan hakların ulusal makamlar önünde kabul edilmesi ve korunması yönünden, insan hakları STÖ'lerinin, özel uyuşmazlıklarda, mağdur şahıslara hukuksal yardım sağlamaları önem kazanmaktadır. Ancak medeni ve ticari uyuşmazlıklarda STÖ'lerce sağlanacak hukuksal yardımın da, idare ve ceza davalarında olduğu gibi, mağdur şahısların vekâletini üstlenecek uzman avukatların görevlendirilmesi yoluyla daha etkin yürütülebileceği düşünülmektedir.

STÖ'lerin iç hukukta, ulusal yargı organları önünde sağladığı doğrudan hukuksal yardımların yanı sıra, bir ülkede insan haklarıyla ilgili mevzuatın geliştirilmesine katkıda bulunarak, mevcut ve potansiyel insan hakları mağdurlarına dolaylı olarak katkıda bulunduğu söylenebilir. STÖ'lerin müzakereci demokrasinin önemli aktörleri arasında yer aldığı kabul edilmekte olup, idari inceleme ve karar alma süreçlerinde oluşturulan sürekli veya geçici komisyon çalışmalarıyla STÖ temsilcilerine de yer verildiği, önemli siyasal ve hukuki kararların alınma aşamasında devletin yetkili organlarının STÖ'lerin görüşlerine başvurduğu, ayrıca STÖ'lerin de kendi inisiyatifleriyle devlet organlarına yön gösterecek yasa önerileri hazırladıkları görülmektedir. İnsan hakları STÖ'lerinin, insan haklarına ilişkin ulusal standartların geliştirilmesine yönelik hukuksal faaliyetleri, genelde kamu otoritelerine yol gösterici nitelik taşımakta, kimi zaman da kamu otoritelerinin olumsuz bir karar alınmasını engelleyici işlev üstlenmektedir.

STÖ'lerin Bölgesel ve Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları Önündeki Hukuksal Girişimleri

Uluslararası Hukukta, STÖ'lere, iç hukukun ötesinde hukuksal güvence sağlayacak ve bu konuda devletlerin yetkisini sınırlayacak bir uluslararası düzenleme henüz mevcut değildir. Bu nedenle STÖ'ler, Uluslararası Hukukun kurgusal (*fictional*) ve kanun dışı (*outlaw*) özneleri olarak nitelendirilmektedir (Skjelsbaek, 1975: 3). STÖ'lere uluslararası düzeyde olmasa bile, bölgesel düzeyde hukuksal statü vermeyi amaçlayan ilk ve tek uluslararası sözleşme, AK nezdinde 24 Nisan 1986 tarihinde kabul edilen, "Uluslararası STÖ'lerin Tüzel Kişiliklerinin Tanınması Hakkında Avrupa Sözleşmesi"dir. STÖ'lere oldukça sınırlı haklar getirdiği ve son derece ihtiyatlı hükümler içerdiği dikkat çeken AK Sözleşmesi, yürürlük için üç ülkenin onayını yeterli gördüğü halde, ancak kabul edildikten beş yıl sonra, 1 Ocak 1991 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir (Karakul, 2006: 42-44). AK Sözleşmesinin kabul edilmesinden 24, yürürlüğe girmesinden ise 19 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, Sözleşme henüz 11 AK üyesi tarafından onaylanmış durumdadır. Bununla birlikte, STÖ'lerin uluslararası statüsünün geliştirilmesine yönelik çalışmaların BM ve AK nezdinde sürdürüldüğü belirtilmelidir.

STÖ'leri Uluslararası Hukukta güvenceye alan bir uluslararası sözleşme bulunmama beraber, uluslararası ve bölgesel hükümetlerarası örgütler, STÖ'lerle işbirliğini geliştirmek amacıyla, STÖ'lere özel hukuksal statüler vermektedir. Ulusal ve uluslararası STÖ'lere, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere, AK, Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği gibi uluslararası ve bölgesel örgütler nezdinde, danışma veya istişari (*consultative*), katılımcı (*participatory*), ortaklık (*partnership*) ve gözlemci (*observer*) gibi hukuksal statüler verilmekte ve bu sayede STÖ'lerin hükümetlerarası örgütlerin faaliyetlerine daha aktif katılmaları sağlanmaktadır (Lindblom, 2005: 366 vd.). Bunun üç temel nedeni olabileceği düşünülmektedir. Birincisi, bölgesel ve uluslararası örgütlerin, çalışmalarında ulusal ve uluslararası STÖ'lerin coğrafi ve/veya teknik uzmanlıklarından yararlanmak istemeleridir. İkincisi, organları uzman sekretarya personelinde ve üye devlet temsilcilerinden oluşan hükümetlerarası örgütler, yaşadıkları demokratik meşruiyet krizini, STÖ katılımıyla aşmaya çalışmaktadır. Üçüncüsü, STÖ katılımının üye devletlerin diplomatik girişimlerle hükümetlerarası örgütleri pasifize etmelerini önleyeceği, bir bakıma STÖ'lerin hükümetlerarası örgütlere gerçek amaçlarını hatırlatarak, çalışmalarını dengeleyebileceği görülmüştür.

STÖ'lerin, bölgesel ve uluslararası örgütlerin faaliyetlerine fiilen katılımı ve etkilerinin, bu örgütlerin STÖ'lere tanıdığı hukuksal statülerden ve STÖ'lerle geliştirdiği resmi işbirliği yöntemlerinden daha önde olduğu dikkat çekmektedir. Nitekim, STÖ'lere tanıdığı hukuksal statünün derecesi ne olursa olsun, STÖ'lerin doğrudan ya da dolaylı olarak faaliyetlerini etkilemediği herhangi bir hükümetlerarası örgüt bulunduğunu söylemek güçtür. STÖ'ler, doğal olarak, hukuksal statüye sahip oldukları hükümetlerarası örgütlerin çalışmalarına daha aktif olarak katılmakta ve karar alma süreci üzerinde daha etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra, STÖ'ler, uluslararası toplantılara katılarak, uluslararası sözleşmelerin ya da diğer uluslararası hukuk kurallarının oluşturulmasına katkıda bulunmakta, devletlerle ve hükümetlerarası örgütlerle mutabakat zaptı, çerçeve veya proje anlaşmaları yapmaktadır (Karakul, 2009a). Buraya kadar sayılan faaliyetler, STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına bölgesel ve uluslararası örgütler nezdinde sağladığı dolaylı hukuksal yardım faaliyetleridir. STÖ'lerin bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde mağdur şahıslara sağladığı doğrudan hukuksal yardım faaliyetleri ise, insan hakları ihlalleri hakkında doğrudan başvurularda bulunmak; bireysel başvurularda mağdur şahısları temsil etmek veya bireysel başvuruları organize etmek; ayrıca görülmekte olan başvurularda mağdur şahıslar lehine müdahil ya da üçüncü taraf sıfatıyla katılarak uzman görüşleri sunmaktır.

STÖ'lerin, bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde sağladığı doğrudan hukuksal yardımlardan ilki insan hakları ihlalleri hakkında, mağdur şahısların bilgisi ve onayı aranmaksızın, bireysel başvuruda bulunmaktır. Ulusal makamlar önünde yapılan hukuksal başvurular gibi bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmalarına yapılan başvuruların genelinde, başvuranların insan hakları ihlallerinden dolayı mağdur olması, yani ihlalin olumsuz etkilerinden doğrudan etkilenmiş olması koşulu aranmaktadır. Uluslararası yargısal ve yargı benzeri organların kuruluş belgeleri veya içtüzükleri incelendiğinde, hemen hepsinin devletler dışındaki öznelerin başvurularına olanak tanıdığı görülmektedir. Ancak bunlardan yalnızca beş tanesi yani AIHM, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Afrika

İnsan ve Halkların Hakların Komisyonu ve yeni kurulan Afrika Mahkemesi ve bir dereceye kadar Avrupa Adalet Divanı farklı ölçülerde de olsa STÖ'lere hukuksal başvuru hakkı tanımaktadır. AIHM ve Avrupa Adalet Divanı (ve İlk Derece Mahkemesi), mağdur olma koşulunu oldukça sınırlayıcı yorumlamakta ve Sözleşme ihlallerinden kişisel olarak etkilenmeyen STÖ başvurularını reddetmektedir. İnsan haklarının korunmasında en etkin mekanizmayı geliştirdiği kabul edilen Avrupa sisteminde STÖ'lere *actio popularis* hakkı tanınmazken, Avrupa dışındaki sistemlerin STÖ'lerin yargılamaya doğrudan katılmalarına izin verme konusunda daha açık olmaları ilginçtir. Amerikan İnsan Hakları Komisyonu, Afrika İnsan ve Halkların Hakların Komisyonu ve yeni kurulan Afrika Mahkemesi, doğrudan kendi haklarının ihlal edildiğini kanıtlayarak zorunluluğu aramaksızın, STÖ'lere başvuruda bulunma hakkı tanımaktadır. Örneğin, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun yargılama usulüne göre, STÖ'lerin Sözleşme ihlalleri hakkında, kendisinin doğrudan zarar görme şartı aranmaksızın, kendisi adına veya üçüncü şahıslar adına başvuru yapmalarına açıkça olanak tanınmıştır. STÖ'lerin, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na başvuruda bulunabilmeleri için tek koşul başvuruda bulunan STÖ'nün Amerikan Devletler Örgütü'ne üye devletlerden biri tarafından hukuksal olarak tanınmış olmasıdır. Başvuruda bulunan STÖ'yü tanıyan ülkenin davalı devlet olması şart değildir. Başvurucu STÖ'yü Amerikan Devletler Örgütü'ne üye herhangi bir devletin tanımış olması yeterlidir. Ayrıca Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'na yapılacak başvurularda mağdur şahıs ya da şahısların isminin verilmesi de kabul edilebilirlik koşulu olarak zorunlu tutulmamıştır (Vierucci, 2008 :157-159).

STÖ'lerin, bölgesel ve uluslararası düzeyde sağladığı doğrudan hukuksal yardımlardan ikincisi, mağdur şahısları insan haklarını koruma mekanizmaları önünde temsil etmektedir. STÖ'ler, mağdur sıfatı taşımadıkları için doğrudan başvuramadıkları bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmalarına, görevlendirdikleri hukukçuların başvuruların vekâletini üstlenmesi yoluyla müracaat edebilmektedir. Bölgesel veya tematik olarak insan hakları alanında uzmanlık sahibi olan STÖ'lerin, başvuruların temsilini üstlenmesi, gerek başvuranlar yönünden, gerek insan haklarını koruma mekanizmaları ve adaletin kalitesi yönünden olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Başvuranlar, uzman STÖ'lerin vekâleti sayesinde, başvurularından olumlu sonuç alma şanslarını arttırmakta, dolayısıyla hak arama özgürlüklerini en etkin şekilde kullanmış olmaktadır. Ayrıca devletlere karşı bireysel başvuruda bulunanların baskı görme ihtimali varken, STÖ'lerin bu baskılara direnme gücü insan hakları mağdurlarından daha fazladır. STÖ'lerin temsiline insan haklarını koruma mekanizmaları yönünden bakılacak olursa, tarafların dava koşullarını ortaya koymaları yani dosyayı hazırlamaları bakımından, STÖ katılımı, yargılama sürecini kolaylaştırmakta ve derinleştirmektedir. Bu nedenle, STÖ'lerin başvuruların temsilini üstlendiği davalarda, insan haklarını koruma mekanizmalarının daha ayrıntılı ve emsal niteliğinde kararlar verdiği dikkat çekmektedir.

AIHM'ye yapılan bireysel başvuruların yönlendirilmesi ve mağdur şahısların AIHM önünde temsili konusunda faaliyet gösteren çeşitli ulusal ve uluslararası STÖ'ler bulunmaktadır. İnsan hakları STÖ'lerinin başvurularına AIHM önünde hukuksal yardım sağladığı başvurular, STÖ'lerin uzmanlık alanına ve faaliyette bulunduğu bölgelere göre farklılık göstermektedir. Türkiye ve Rusya aleyhine AIHM'ye yansıtılan bazı bireysel başvuruların sistematiği ve benzer iddialar içeren başvuruların sayıca çokluğu göz önünde alındığında, özellikle bölgesel insan hakları alanında faaliyet gösteren STÖ'lerin bu yöndeki girişimlerinin ön plana çıktığı söylenebilir. AIHM'ye yapılan çok sayıda bireysel başvuruda, başvuruların AIHM önünde temsil ederek, başvuranlara hukuksal yardım sağlayan ilk STÖ, Londra merkezli Kürt İnsan Hakları Projesi (*Kurdish Human Rights Project - KHRP*) adlı kuruluştur. Adı geçen örgüt, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 1990'lı yılların başlarında yoğunlaşan terör olayları kapsamında, AIHS'de güvenceye alınan yaşam hakkı, işkence yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, adil yargılanma hakkı, özel ve aile yaşamına saygı hakkı, ifade ve örgütlenme özgürlüğü, iç hukukta etkin başvuru yolu hakkı ve mülkiyet hakkı gibi önemli insan hakları ihlali iddialarının AIHM'ye yansıtılmasında mağdurlara hukuksal yardım sağlamıştır. AIHM'ye yapılan ikinci büyük bölgesel başvuru grubunu yönlendiren ve başvurularını AIHM önünde temsil eden STÖ'ler ise Moskova merkezli *Memorial İnsan Hakları Merkezi* ve Hollanda merkezli Rus Adalet Girişimi'dir (*Russian Justice Initiative – SRJI*). *Memorial İnsan Hakları Merkezi* ile Rus Adalet Girişimi adlı STÖ'ler, KHRP'den farklı olarak, AIHM'ye insan hakları mağdurları adına yaptıkları ilk bireysel başvurudan itibaren, AIHM tarafından, başvurularını temsil eden STÖ'ler olarak tanınmışlar ve başvurularına sağladıkları hukuksal yardım, dava sonucunda hükmedilen yargılama giderlerinde Mahkemece dikkate alınmıştır. Türkiye ve Rusya Federasyonu aleyhine yapılan bireysel başvurularda, başvuruların AIHM önünde temsilini üstlenen STÖ'lerin faaliyetleri sayıca ve içerikleri yönünden ön plana çıkmakla birlikte, farklı ulusal ve uluslararası STÖ'ler de doğrudan başvuruların temsilini üstlenerek veya dolaylı olarak başvurularını yönlendiren AIHM önündeki yargılama sürecine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Londra merkezli *AIRE Centre* ve *INTERIGHTS* gibi STÖ'ler, önemli insan hakları ihlali iddiaları içeren bireysel başvurularda, başvurularını AIHM önünde temsil ederek, söz konusu başvurular kapsamında AIHM'nin emsal niteliğinde kararlar vermesinin yolunu açmıştır (Karakul, 2009b: 113-119).

STÖ'ler son olarak, bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde görülmekte olan (derdest) başvurulara mağdur şahıslar lehine müdahil ya da üçüncü taraf sıfatıyla katılarak uzman görüşleri sunmakta ve başvuruların mağdur şahıslar lehine sonuçlanması için katkıda bulunmaktadır. STÖ'lerin müdahil olarak veya *amicus curiae* sıfatıyla insan haklarını koruma mekanizmaları önünde görülen

davalara katılması, yargılama makamının bu istemi adaletin sağlanabilmesi yönünden uygun bulmasına bağlıdır. Bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları, bilgi ve uzmanlıklarından yararlanmak üzere, STÖ'leri, görülmekte olan başvurular hakkında doğrudan görüş vermeye davet edebilmektedir. Ancak genelde, görülmekte olan başvurulara müdahil olma veya *amicus curiae* görüşü sunma talebi, STÖ'lerden gelmektedir. STÖ'lere, AIHM, Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi ve uluslararası ceza mahkemeleri önünde görülen davalar kapsamında, belli koşullar altında, *amicus curiae* görüşleri sunma yetkisi verilmektedir. STÖ'lerin insan haklarını koruma mekanizmalarına sunduğu *amicus curiae* görüşlerinin faydalı işlevleri bulunmaktadır. Birincisi, *amicus* görüşleri, davada tarafların mahkemeye sunmadığı maddi ve hukuki unsurları içerebilir. İkincisi, *amicus* görüşleri, tarafların siyasal veya taktik nedenlerle mahkemeye sunmak istemediği hukuksal ayrıntıları sağlayabilir. Üçüncüsü, *amicus* görüşleri zor ve kapsamlı davaların karara bağlanmasında mahkemelere yardımcı olabilir. Son olarak, *amicus* görüşleri mahkemeye, davanın taraflarının özel çıkarlarının ötesinde, daha geniş ve genel yararlar hakkında bilgi verebilir ve mahkeme kararının daha geniş kapsamlı etkilerinin olacağını gösterebilir. Kısacası *amicus curiae* görüşleri mahkemeye alternatif ve ek argümanlar ile olaylara ilişkin bilgiler sunarak, hukuksal tahlilde önemli rol oynamaktadır (Wilkowska-Landowska, 2006: 103-104; Frigessi di Rattalma, 2005: 58).

STÖ'lerin Sağladığı Hukuksal Yardımların Etkinliği

STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına sağladığı hukuksal yardımların etkinliğini iki şekilde değerlendirmek mümkündür. Birincisi, STÖ'lerin hukuksal yardım sağladığı somut başvuru ve davaların, mağdur şahıslar lehine sonuçlanıp, sonuçlanmadığıdır. İkincisi ise, STÖ'lerin hukuksal girişimleri sonucunda alınan yargısal kararların veya yapılan idari ve hukuksal düzenlemelerin pratikte etkin bir şekilde uygulanıp, uygulanmadığıdır. Birinci ölçüt ulusal ve uluslararası yargısal ve yargı benzeri kurumlara yapılan başvurulardan alınan sonuçları ve hukuk kurallarının hazırlanması yönünde yapılan katkıların ulusal makamlar ile hükümetlerarası örgütler tarafından ne ölçüde dikkate alındığıyla ilgilidir. İkinci ölçüt ise, insan hakları ihlallerine sebep olduğu gibi, insan hakları ihlallerinin sonuçlarının giderilmesi ve gelecekte benzer ihallere yol açılmamasından da sorumlu olan ulusal makamların, yargısal kararların sonuçlarını yerine getirmesini ve insan hakları normlarını gereği gibi uygulamasını ifade etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Almanya'da faaliyet gösteren dokuz ulusal (ya da yerel) STÖ'den yola çıkarak, ulusal insan hakları STÖ'lerinin etkinliğini değerlendiren bir araştırmaya göre, ulusal STÖ'lerin etkinliğini belirleyen temel etmenler, çevresel faktörler değil, örgütsel yeteneklerdir. Aynı araştırmaya göre, insan haklarının korunmasında rol alan ana aktörler, her zaman en etkili STÖ'ler arasında yer almayabilmektedir (Calnan, 2008: 325-326). STÖ'lerin örgütsel yetenekleri ve çabalarının hukuksal yardım faaliyetlerinin başarısında en belirleyici etmen olduğu kabul edilmektedir. Ancak sözü edilen araştırmada da belirtildiği üzere, ulusal STÖ'lerin etkinliği hakkında genel çıkarsamalarda bulunabilmek için, farklı bölgelerde, farklı örnek olaylar ele alınarak incelemenin geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de insan hakları mağdurlarına hukuksal yardım, ağırlıklı olarak, barolar bünyesinde oluşturulan adli yardım bürosu ve insan hakları merkezi/komisyonu tarafından sağlanmaktadır. Ancak barolar, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları arasında yer aldığı için, bu çalışma kapsamında dar anlamda STÖ'ler arasında ele alınmamaktadır. 1982 Anayasası ve bu dönemde çıkarılan (mülga) 2908 sayılı Dernekler Kanunu hükümleri uyarınca, Türkiye'de STÖ'lerin insan hakları alanında faaliyet göstermeleri uzun süre engellenmiştir. Türkiye'nin AIHM kararlarının yerine getirilmesi ve Avrupa Birliği'ne (AB) uyum sürecinde ifade ve örgütlenme özgürlüğü önünde iç hukuktan kaynaklanan ve demokratik toplum gerekleriyle bağdaşmayan sınırlandırmalar büyük ölçüde kaldırılınca, ulusal insan hakları STÖ'lerinin örgütlenme ve faaliyetlerinde artış görülmüştür. Bununla birlikte, Türkiye'de faaliyet gösteren ulusal STÖ'lerin, insan hakları mağdurlarına hukuksal yardım sağlamak konusundaki çalışmalarının sistemli ve yeterli olduğu söylenemez. Bunun en belirgin göstergesi, insan hakları mağdurlarının vekâletinin Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uyarınca barolar tarafından görevlendirilen müdaffiler, özel ve idari uyuşmazlıklarda ise yine barolar tarafından adli yardım kapsamında görevlendirilen avukatlar dışında, genelde insan hakları STÖ'leriyle organik veya işlevsel bağlantısı olmayan serbest avukatlar tarafından üstlenilmesidir. Diğer yandan, maddi gücü olmayanlara adli yardımdan yararlanma konusunda uygulamada ne ölçüde güçlüklerle karşılaşıldığına yönelik avukatlara uygulanan bir anket çalışmasına yanıt verenlerin büyük çoğunluğu, ihtiyaç sahibi şahıslara adli yardım sağlanmasında orta düzeyde veya çok zorluk yaşadığını ifade etmişlerdir (Akıncı, 2008: 213-214).

Ulusal STÖ'lerin, örgütlenme yeteneği ve maddi olanaklar gibi içsel, örgütlenme özgürlüğü ve toplumsal destek gibi dışsal etmenlere bağlı olan doğrudan hukuksal yardım sağlama faaliyetleri henüz yeterli düzeye ulaşamamıştır. Ancak ulusal STÖ'lerin, insan haklarıyla ilgili mevzuatın geliştirilmesi, idari inceleme ve karar alma süreçlerinde oluşturulan sürekli veya geçici komisyon çalışmalarına katılım ve görüş bildirme gibi dolaylı hukuksal yardım faaliyetlerinin daha yoğun olduğu belirlenmiştir. Ulusal insan hakları STÖ'lerinin iç hukuktaki etkinliklerini belirleyen bir diğer faktör ise, STÖ'lerin insan haklarının korunmasında tarafsızlığını koruması, uluslararası insan hakları standartları dışında siyasal tutum almaması ve kültürel rölativizmin etkisinden olabildiğince kurtulmasıdır. Aksi halde, ulusal STÖ'lerin Orta Doğu'da ve Asya'da

örnekleri görülen bazı insan hakları kuruluşları gibi, siyasi iktidarın, belli devlet organlarının veya kontrolü elinde bulunduran güçlerin güdümünde, nominal veya insan hakları karşıtı birer örgüt haline dönüşme riskleri bulunmaktadır.

STÖ'lerin bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önündeki etkinliklerinin ulusal ölçekten daha fazla olduğu görülmektedir. STÖ'lerin organize ettiği veya başvuruların temsilini üstlendiği davalarda, insan haklarını koruma mekanizmalarının mağdur şahıslar lehine verdiği kararlar dikkat çekicidir. AIHM, Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, mağdur şahısların temsilini STÖ'lerin üstlendiği veya *amicus curiae* görüşleriyle katkıda bulunduğu başvurular hakkında önemli emsal kararlar vermektedir. Dolayısıyla STÖ'lerin bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde sağladığı hukuksal yardımların etkileri yalnızca davanın taraflarıyla sınırlı kalmamakta, benzer durumdaki insan hakları mağdurlarını da kapsayıcı genel etki doğurmaktadır.

STÖ'lerin sağladığı hukuksal yardımların etkinliğinin ikinci göstergesi olarak kabul edilen, uluslararası insan hakları normlarının ve yargı kararlarının uygulanması sorununa gelince, ulusal makamların, bu konuda yeterince istekli ve kararlı olmadıkları söylenebilir. Bunun en belirgin göstergesi, AIHM kararlarının davalı devletler tarafından yerine getirilmesini denetleyen AK Bakanlar Komitesinin insan hakları gündemli toplantılarında, belli karar gruplarının sürekli gündem maddesi oluşturmasıdır. Davalı devletler, özellikle sistematik insan hakları sorunu teşkil eden AIHM kararları uyarınca almaları gereken genel ve/veya özel tedbirleri gereği gibi almadıkları için, kararların icra süreci AK Bakanlar Komitesinde uzun yıllar görüşülmekte ve sonuç alınmamaktadır. AIHM kararlarının yerine getirilmemesi, bazen AK Bakanlar Komitesi ve diğer AK organlarında yılgınlık yaratmakta ve davalı devletlerin diplomatik baskıları sonucunda, davalı devletlerin yapabildiği veya uygun gördüğü kadarıyla yetinmek zorunda kalınmaktadır. Bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları arasında en etkin olduğu kabul edilen Avrupa sisteminde durum böyle olunca, BM ve diğer bölgesel koruma sistemlerindeki denetimin daha sıkı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Burada belirtilmesi gereken husus, STÖ'lerin özellikle doğrudan hukuksal yardım sağladıkları davalarda, ulusal ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizması kararlarının yerine getirilmesi konusunda yetkili organlara bilgi vermekte ve kamu otoritelerinde baskı kurmaktadır. Bu bağlamda uluslararası STÖ'ler, insan haklarını koruma mekanizmaları önünde sağladıkları hukuksal yardımın etkinliğinin artırılması yönünde de doğrudan çaba göstermektedir. Ancak STÖ'ler, yalnızca hukuksal yardım sağladıkları davalarda alınan kararların değil, diğer önemli ihlal kararlarının ve geniş etkileri olan emsal kararların yerine getirilmesi sürecinde de bölgesel ve uluslararası denetim organlarına bilgi ve belge sağlayarak katkıda bulunmaktadır.

STÖ'lerin Yardım Faaliyetlerinin Artırılabilmesi İçin Yapılabilecek Hukuksal Düzenlemeler

STÖ'lerin yardım faaliyetlerinin artırılabilmesi için öncelikle iç hukukta ve uluslararası alanda hukuksal statülerinin geliştirilmesi ve faaliyetlerinin güvenceye alınması gerekmektedir. Yukarıda değinildiği gibi, insan hakları STÖ'lerinin ulusal ve uluslararası düzeyde farklı hukuksal statüleri bulunmaktadır. STÖ'ler, ulusal düzeyde devletlerin iç hukuk düzenlemelerine tabi kuruluşlardır. Uluslararası hukuktaki statüleri ise faaliyet gösterdikleri hükümetlerarası örgütlerin kendilerine tanıdığı hukuksal statüyle sınırlıdır. STÖ'lerin ulusal düzeydeki örgütsel faaliyetlerini uluslararası alanda güvenceye almaya yönelik uluslararası hukuk kurallarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla, uluslararası alanda faaliyetleri her geçen gün artan STÖ'lere, uluslararası hukuksal kişilik verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Buna göre, uluslararası kişilik, uluslararası sorumluluğun ön şartı olduğundan, uluslararası ilişkilerde uluslararası hukuk kurallarına uymadan hareket eden STÖ'lerin faaliyetlerinin bir çerçeveye içerisine oturtularak haklar üstlenmesi ve eylemlerinden dolayı sorumlu tutulması bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (Başlar, 2005: 245-246).

Çeşitli ulusal ve uluslararası insan hakları kuruluşu temsilcilerinin katılımıyla, STÖ kavramından ne anlaşılması gerektiğine yönelik olarak yapılan bir araştırmada, insan hakları savunucularının kendilerini nasıl algılayıp tanımladıklarının önem taşıdığı, STÖ'lere sınırlayıcı bir tanımlama getirmenin ise insan hakları hareketinin gelişmesine zarar verebileceği görüşü ön plana çıkmıştır (Steiner, 1991, s. 5 vd.). STÖ temsilcilerinin kaygılarını giderebilmek için, STÖ'ler hakkında yapılacak yeknesak uluslararası düzenlemelerin, STÖ'leri sınırlayıcı değil, etkinliklerini artırıcı yönde olması gerekmektedir. STÖ'ler hakkında yapılacak uluslararası düzenlemelerin STÖ'leri sınırlayıcı, siyasi yönden tahakküm altına alıcı veya ayırıcı yönde hazırlanmasının, ya da benzer uygunsuzluklar içermesinin, mevcut çoğulcu hukuksal yapılanmadan (ya da hukuksuzluktan) daha kötü sonuçlar verebileceği göz ardı edilmemelidir (Lindblom, 2005: 523). Bununla birlikte, STÖ'lerin faaliyet ve harcamalarında şeffaflık, nesnellik ve doğruluk ilkelerine bağlı kalmaları yönünde yapılacak düzenlemelerin, bu kuruluşları sınırlandırmaya yönelik değil, güvenilirliklerinin artırılmasına katkıda bulunmaya yönelik değerlendirilmesi daha doğru olur. (Karakuş, 2006: 237-241).

STÖ'lerin kendi hukuksal statüleri hakkındaki düzenlemelerin yanı sıra, ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçekte insan hakları mağdurlarına doğrudan hukuksal yardım yapabilmelerini kolaylaştıracak düzenlemeler yapılması önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, STÖ'lerin ulusal ve uluslararası yargısal ve yargı benzeri organlar önünde doğrudan davacı olma (*locus standi*) hakkının genişletilmesidir. Ulusal ve uluslararası yargısal ve yargı benzeri organlar önünde davacı olabilmek için kişisel hakları doğrudan zarar görmüş olma veya mağdur

olma koşulunun, kamu yararının gerektirdiği genel nitelikli başvurular yönünden daha esnek yorumlanması gerekmektedir. Ancak, yargı organları, mevcut iş yüklerini artırmamak ve kamu otoritelerinin tepkisini çekmemek gibi nedenlerle, bireysel başvurularda mağdur olma koşulunu oldukça dar yorumlamaktadır. Bu durumda, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzenlemelerde, kamu yararının gerektirdiği genel nitelikli başvurular yönünden kişisel mağdur olma koşulu kaldırılmalı ve STÖ'lerin insan haklarını koruma mekanizmalarını harekete geçirmelerine olanak sağlanmalıdır. Bununla birlikte, insan haklarının ulusal düzeyde korunmasına verilen öncelik ve yargı organlarının artan iş yükü gerekeceği gösterilerek, mağdur sıfatının genişletilmesine, devletler tarafından sıcak bakılmamaktadır. Bu noktada, 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe giren, AIHS'ye Ek 14 No'lu Protokol ile getirilen yeni bir düzenlemeye değinmek gerekir. AIHS'ye Ek 14 No'lu Protokol ile AIHS'nin 35. maddesine bireysel başvuruların kabul edilebilirliği için bir koşul daha eklenmiştir. Buna göre, başvurunun önemli bir zarar görmemiş olması halinde, AIHM bireysel başvuruları kabul edilemez olacaktır. Ancak Sözleşme ve Ek Protokoller ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi başvurunun esasen incelenmesini gerektiriyorsa, AIHM başvuruyu incelemeyi sürdürebilecektir. Ayrıca, ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş hiçbir dava bu gerekeceği ile reddedilemeyecektir. Görüldüğü gibi, bireysel başvuru koşullarının geliştirilmesi beklenirken, AK üyesi devletler, AIHM'nin mevcut iş yükünün hafifletmek amacıyla, başvuru sayısını düşürmeye yönelik Sözleşme değişiklikleri yapmayı tercih etmektedir. Bu anlayışın insan haklarının korunması ve geliştirilmesine ne ölçüde katkıda bulunabileceği ise tartışmalıdır (Vanneste, 2005: 69-88).

STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına doğrudan hukuksal yardım sağlayabilmeleri yönünde yapılacak diğer hukuksal düzenleme ise, STÖ'lerin mevcut davalara müdahil olma veya *amicus curiae* sıfatıyla katılma olanaklarının genişletilmesidir. Bu yönde bir düzenleme iç hukukta yargılama usulü hakkındaki kanunlarda, bölgesel ve uluslararası düzeyde ise insan haklarını koruma mekanizmalarının iç tüzüklerinde veya yargılama usullerine ilişkin kurallarda basit bir değişiklik mümkün hale gelebilir. Hukuksal bir değişiklik olmadan dahi, yargısal ve yargı benzeri kurumların, STÖ'lerin müdahil olma veya *amicus curiae* sıfatıyla davaya katılma taleplerine daha esnek yaklaşımlarıyla, STÖ'lerin mağdur şahıslara hukuksal yardım sağlama olanaklarının artırılacağı düşünülmektedir. STÖ'lerin ulusal ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmaları önünde başvuranların temsilini üstlendikleri başvuruların artırılması ise hukuksal düzenlemelerden ziyade, büyük ölçüde STÖ'lerin hukuksal yardım için yeterli maddi kaynak ayırabilmelerine, ayrıca insan hakları mağdurlarıyla doğru diyalog kurabilmelerine ve mağdurların güvenini kazanabilmelerine bağlıdır.

Sonuç

STÖ'lerin, hukuksal statüye sahip bir tüzel kişi olmalarından önce, toplumsal bir grup olarak ortaya çıktıkları, yani *de facto* konum ve faaliyetlerinin, *de iure* konum ve faaliyetlerinden önce geldiği unutulmamalıdır. STÖ'lerin ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları mağdurlarına sağladığı hukuksal yardım faaliyetleri, devletleri kendi koydukları kurullarla ve bu arada uluslararası insan hakları standartlarıyla sınırlandırmayı ve mağdur şahısların haklarını korumayı amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle, STÖ'ler için hukuksal örgütlenmenin asli bir amaç olarak değil, faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için sahip olmaları gereken bir araç olarak görülmesi gerekir. İnsan hakları STÖ'lerini dar hukuksal kalıplar içine sokmak, ancak ihlali devletleri memnun edecek bir girişim olur. Bu nedenle, STÖ'lerin hukuksal statülerini geliştirmek ve faaliyetlerini güvenceye almak için yapılacak hukuksal düzenlemelerin, STÖ'lerin katılımıyla ve uluslararası insan hakları normlarına uygun olarak hazırlanması gerekmektedir.

STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına ulusal düzeyde sağladığı doğrudan hukuksal yardımlar, daha ziyade, gönüllü veya ücretli avukatlar görevlendirerek, başvuranların temsilini üstlenmek yoluyla etkinlik kazanabilmektedir. Ancak uygulamada insan hakları STÖ'lerinin ulusal düzeyde sağladığı doğrudan hukuksal yardım faaliyetlerinin oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. İnsan hakları STÖ'lerinin ulusal düzeyde daha ziyade – bu çalışmada dolaylı hukuksal yardım faaliyetleri olarak nitelendirilen– iç hukuk normlarının geliştirilmesi ve genel etki doğuracak hukuksal faaliyetlere ağırlık verdikleri görülmektedir. STÖ'lerin ulusal düzeyde doğrudan hukuksal yardım faaliyetlerini artırabilmesi için, bu faaliyetlere daha fazla maddi kaynak ayırabilmeleri gerekmektedir. İnsan hakları STÖ'lerinin ulusal düzeyde daha fazla mağdur şahsa ulaşabilmelerinin yalnızca maddi kaynaklarla bağlantılı olmadığı belirtilmelidir. STÖ'ler, örgütsel amaç ve çalışmalarını benimseyen gönüllü hukukçu sayısını ve toplumsal güvenilirliklerini artırarak, hukuksal yardım faaliyetlerini daha etkin hale getirebilir. Bunun için de STÖ'lerin örgütsel yetenekleri ön plana çıkmaktadır.

İnsan hakları STÖ'lerinin bölgesel ve uluslararası düzeydeki etkinliği ise, örgütsel yeteneğin yanı sıra, insan haklarını koruma mekanizmalarının STÖ katılımını artırmaya yönelik esnek yaklaşımı ve kararlılığına bağlıdır. Özellikle bölgesel ve uluslararası insan hakları mekanizmalarının bireysel başvurularda mağdur olma koşulunu daha geniş yorumlamaları, STÖ'lerin davaya katılım veya *amicus curiae* görüşü sunma taleplerine daha olumlu yaklaşımları, STÖ'lerin hukuksal yardım faaliyetlerini artıracaktır. STÖ'lerin insan hakları mağdurlarına hukuksal yardım sağladığı başvurular, yalnızca mağdur şahıslara değil, adaletin gereği gibi sağlanabilmesine olumlu katkıda bulunmaktadırlar. Bölgesel ve uluslararası insan haklarını koruma mekanizmalarının önemli emsal kararlar verdiği davaların pek çoğunda, STÖ'lerin yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında, doğrudan veya dolaylı olarak, mağdur şahıslara hukuksal yardım sağladığı gözden kaçırılmamalıdır.

Kaynakça

- Akıncı, Müslüm (2008). İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Amnesty International (2009). "Report and Financial Statements for the Year Ended 31 March 2008", <http://www.amnesty.org/en/who-we-are/accountability/financial-reports>. Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2010.
- Amnesty International (2010). "The History of Amnesty International", <http://www.amnesty.org/en/who-we-are/history>. Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2010.
- Barr, Ashley (2008). "Human Rights Advocates in the Post-9/11 Era", Human Rights in Crisis, Ed: Alice Bullard, Ashgate Publishing, Aldershot, 25-34.
- Bartholomeusz, Lance (2005). "The *Amicus Curiae* before International Courts and Tribunals", *Non-State Actors and International Law*, 5 (3), 209-286.
- Başlar, Kemal (2005). Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar, USAK Yayınları, Ankara.
- Calnan, Scott (2008). The Effectiveness of Domestic Human Rights NGOs: A Comparative Study, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden.
- Cleary, Seamus (1997). The Role of NGOs under Authoritarian Political Systems, Macmillan Press, Londra.
- Frigessi di Rattalma, Marco (2005). "NGOs before the European Court of Human Rights: Beyond *Amicus Curiae* Participation?", Civil Society, International Courts and Compliance Bodies, Ed: Tullio Treves vd., Cambridge University Press, Cambridge, 57-66.
- Kamminga, Menno T. (2005). "The Evolving Status of NGOs under International Law: A Threat to the Inter-State System?", Non-State Actors and Human Rights, Ed: Philip Alston, Oxford University Press, New York, 93-111.
- Karakul, Selman (2006). "Uluslararası Alanda Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Örgütlerinin İnsan Haklarının Korunması Yönündeki İşlevleri", yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- _____ (2009a). "Sivil Toplum Örgütlerinin, Hükümetlerarası Örgütlerin Meşruiyet Arayışındaki Rolü", 15-16 Nisan 2009 tarihleri arasında İstanbul Aydın Üniversitesi'nde düzenlenen "I. Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu"nda sunulan bildiri metni.
- _____ (2009b). "Sivil Toplum Örgütlerinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Nezdindeki Faaliyetleri", *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi – Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, (59-60), 105-135.
- Lindblom, Anna-Karin (2005). Non-Governmental Organisations in International Law, Cambridge University Press, New York.
- Lindsnaes, Birgit, Hans-Otto Sano ve Hatla Thelle (2007). "Human Rights in Action: Supporting Human RightsWork in Authoritarian Countries", Ethics in Action: The Ethical Challenges of International Human Rights Nongovernmental Organizations, Ed: Daniel A. Bell ve Jean-Marc Coicaud, Cambridge University Press, Cambridge, 117-131.
- Oğuzman, Kemal, Özer Seliçi ve Saibe Oktay (2002). Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler), Yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Shaw, Malcolm Nathan (2003). International Law, Cambridge University Press, Cambridge.
- Shelton, Dinah (1994). "The Participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings", *American Journal of International Law*, 88 (4), 611-642.
- Skjelsbaek, Kjell (1975). "International Nongovernmental Organizations and their Functions", Functionalism; theory and practice in international relations. Ed: A.J.R. Groom and Paul Taylor, University of London Press, Londra, <http://laetusinpraesens.org/docs/functun.php>, Erişim Tarihi: 13.05.2005.
- Spiro, Peter J. (2009). "NGOs and Human Rights: Channels of Power", Research Paper No: 2009-6, Temple University, Beasley School of Law, <http://ssrn.com/abstract=1324971>, Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2010.
- Steiner, Henry J. (1991). Diverse Partners: Non-Governmental Organizations in the Human Rights Movement, Harvard Law School, Cambridge, M.A.
- Tanör, Bülent (1994). Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, BDS Yayınları, İstanbul.
- Taşkın, Alim (2000). "Noterlik İşlemlerinde Adli Yardım Hükümlerinin Uygulanması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 49(1-4), 117-136.
- Van Dijk, Peter vd. (2006). Theory and Practice of the ECHR, Fourth Edition, Intersentia, Mortsel.
- Vanneste, Frédéric (2005). "A New Inadmissibility Ground", Protocol No. 14 and the Reform of the European Court of Human Rights, Ed: P. Lemmens, Wouter Vandenhoe Intersentia, Mortsel, 69-88.
- Vierucci, Luisa (2008). "NGOs before international courts and tribunals", NGOs in International Law: Efficiency in Flexibility?, Ed: Pierre-Marie Dupuy ve Luisa Vierucci, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 155-180.
- Weissbrodt, David ve Connie de la Vega (2007). International Human Rights Law: An Introduction, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Wilkowska-Landowska, Anna (2006). "Friends of the Court: The Role of Human Rights Non-governmental Organisations in the Litigation Proceedings", *Human Rights Law Commentary*, 2, 99-119
- Wilson, Richard J. (2002). "The Right to Legal Assistance in Civil and Criminal Cases in International Human Rights Law", <http://ssrn.com/abstract=1028899>, Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2010.
- Wiseberg, Laurie S. ve Harry M. Scoble (1979). "Recent Trends in the Expanding Universe of NGOs Dedicated to the Protection of Human Rights", *Denver Journal of International Law and Policy*, 8, 627-658.

Abstract

People centered budget management-or participatory budgeting-is becoming the standard practice in public finance. It is turning out to be an effective element in good governance advocacy because it promotes an approach to examining government spending and performance. This is a new, important advocacy track that needs to be examined and developed, because it has the potential to enhance both democracy and efficiency, not only in developing economies and democracies, but in western representative democracies as well. This paper uses the case of the Development Initiative for Social and Human Action (DISHA) in Gujarat, India, to illustrate what governments and citizen groups can do to enhance accountability not only to the poor, but to the general public as well in the management of public resources.

Key Words: *People centered Budget Management, NGOs, Transparency, Participation, and DISHA*

Introduction

The past decade has witnessed very important changes in the public budget process in developing countries. In many countries legislators had limited involvement in budget debates by virtue of executive dominance, inadequate comprehension of budget issues, and partial access to budget information. Civil society involvement was generally confined to specialized lobby groups and business associations who possessed the knowledge and power to exercise influence. Budgets are no longer perceived to be the select domain of the political executive and technical specialists. Civil society organizations' have acquired the skill and confidence to intervene in the budget process in a large number of countries. Greater openness in public budget processes has resulted from the confluence of several factors.

First, the democracy and good governance agenda from the 1990s has focused attention on accountability, transparency and participation as effective states, reflecting growing appreciation among aid donors that political imperatives shape budget priorities and budget outcomes. Democratic institutions are found to perform an important function in strengthening budget accountability in democratic system, but legislatures do not function effectively in the absence of organized interests exerting pressure on budgetary priorities. Opening up budget processes to improved legislative and citizen oversight is considered by commentators as integral to government accountability and activities designed to achieve this objective are viewed as increasingly legitimate (Krafchik, 2001:7).

The second factor is the emergence over the past decade of a large number of independent budget groups in developing and developing countries that constitute the focus of this analysis. The 1990s got the emergence of a large number of non-governmental initiatives aimed at deepening citizen engagement in processes of budget analysis and public expenditure management in the context of wider processes of democratization and pressures for increased accountability from civil society. The objective of all these initiatives was to improve the poverty and gender focus of public expenditures and to increase the accountability of government officials and politicians in decisions concerning the allocation of public resources. Civil society budget groups engaged in these types of activities form part of an expanding range of legitimate accountability seekers in pursuit of what some describe as the new accountability agenda (Krafchik, 2001:8).

The third one, there is growing recognition of the centrality of state budgets in reflecting government policy preferences at a time that public expenditure management has become an increasingly important facet of development policy (Krafchik, 2001:8). Independent budget analysis has a number of parallels with existing practices fostered by civil society organizations that are designed to expand societal deliberation in public policy formulation.

Fourth, there is growing recognition of the centrality of general budgets in reflecting government policy preferences at a time that public expenditure management has become an increasingly important facet of development policy, with its corollary in general budget support as a preferred instrument for development assistance on the part of the major aid donors. This approach emanates from a concern with predictability and transparency in the utilization and measures to ensure that expenditure commitments reflect domestic policy priorities and are supported by appropriate revenue-raising strategies (Krafchik, 2001:8).

Theory of People Centered Budget (Applied Budget Work)

People Centered Budget is "a mechanism (or process) through which the population decides on, or contributes to decisions made on, the destination of all or part of the available public resources." Participatory Budget is a form of participatory democracy, in other words a combination of elements of direct or semi-direct democracy with representative democracy as well (Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting: 11). Moreover, the benefits of the Participatory Budget for local public administration are improves the transparency of public administration and efficiency in public expenditures, encourages citizen participation in decision-making and in the allocation and oversight the use of public funds, demands increased accountability of public leaders and managers, enables collective prioritization and co-management of resources, generates increased trust between the government and the population, creates a democratic culture within the community and strengthens the social fabric. (Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting: 23) The importance of budgets to the lives of the poor and in the development of open and participatory societies, this guide encourages non-governmental groups to engage in applied budget work. Applied analysis is undertaken with the explicit intention of advancing policy goals, such as assisting the most disadvantaged in society. While applied budget work demands quality analysis, it also requires that its findings be presented in a way that maximizes its impact on the policy debate. The analysis must be accessible to a wide range of readers (particularly policymakers, the media, and the public) and must be available when needed to inform policy decisions. Applied budget work also encompasses efforts to advance the understanding of budget issues. The goals are to raise the level of budget literacy among those engaged in the budget policy debate in order to improve this debate, as well as to bring more people into the debate. (A Guide to Budget Work, 1999:5)

There are a number of basic preconditions for the implementation of a Participatory Budget. The first is a clear political will of the Mayor and the other municipal decision makers. Political will is necessary to sustain the entire process. The most visible manifestation of this will be in the implementation phase, when commitments are concretised into tangible investments. The second is the presence and interest of civil society organizations and better still, of the citizenry in general. This condition is decisive for the sustainability of the exercise. The third is a clear and shared definition of the rules of the game. These rules refer to the amounts to be discussed, the stages and their respective time periods, the rules for decision-making (and in the case of disagreement, the responsibility and decision-making authority of each actor), the method of distributing responsibility, authority and resources among the different districts and neighborhoods of the city, and the composition of the Participatory Budget Council. These rules cannot be decided unilaterally. They must be determined with full participation of the population, and subsequently adjusted each year, based on the results and functioning of the process. The fourth precondition is the will to build the capacity of the population and the municipal officials, on public budgeting in general as well as the Participatory Budget in particular. This entails explaining the amounts, sources of funds and current system of expenditures. It is also important to clarify which areas of public spending are the municipality's responsibilities and which rest beyond the local authority. A fifth condition is the widespread dissemination of information through all possible means. Dates and venues of meetings, and the rules of the game which have been decided upon, must be shared with the population. Finally, the sixth precondition is the prioritisation of demands, set by the population and linked to technical criteria that include an analysis of the existing shortfalls in infrastructure and public services. This is important in order to facilitate a fairer distribution of resources. (Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting: 30)

It is not advisable to implement a PB when the preconditions mentioned above are not present. Additionally, it is not advisable if one or both of the parties, either the government or the citizenry, are not open to change and shared management of public resources. It is also better to avoid participatory budgeting if honesty and transparency are lacking in the local administration. To implement a PB in that context would provide legitimacy to, or hide, practices that are contrary to the basic principles of participatory budgeting. When the local conditions are not ideal at a given moment, this does not mean that the interested people or institutions should abandon the idea of Participatory Budgeting. More limited initiatives can be undertaken, such as attempting to introduce more transparency into the budgeting process. The organization of Forums or other activities, with the presence of legitimate representatives of civil society can be a mechanism to press for the opening of a public discussion of the budget and citizen control of it. Many cities are right now undergoing a preparatory stage for Participatory Budgeting (Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting: 31)

The fundamental principles are participatory democracy, as a political model, and good governance. If indeed these principles are considered universal, each city or country converts them into practical means, reflecting their needs and the local context. Principles, transparency, equality, tolerance, efficiency and effectiveness, equity, competitiveness, respect for agreements.

<i>Typology of Applied Budget Work</i>
<i>1. Kinds of Applied Budget Groups</i>
<ul style="list-style-type: none"> *Applied policy institutions *Academic or research institutions that have added an applied budget component *Activist organizations that have added a budget research component *Operate at all levels of government: national, state, local/municipal
<i>2. General Nature of Applied Budget Products</i>
<ul style="list-style-type: none"> *Attempt to be accurate, accessible, and timely *Strive for independent assessments *Try to affect policies
<i>3. Main Activities of Applied Budget Work</i>
<ul style="list-style-type: none"> *Advancing budget literacy *Assessing the budget process and budget systems *Analyzing budget policies
<i>4. Target Audiences</i>
<ul style="list-style-type: none"> *Policymakers, both the executive and legislative branches *Media *Other NGOs *The broad population *Researchers/academics

The box shows a typology of the kinds of groups engaged in applied budget work; of the general nature of applied budget products; of the activities of applied budget work; and of the target audiences.

NGOs and Budget Work (Community Monitoring)

The budget is the most important economic policy instrument for governments. It reflects a government's social and economic policy priorities and goals into decisions on where funds should be spent and how funds should be collected. A well-functioning budget system is vital to the formulation of sustainable fiscal policy and facilitates economic growth. In many countries (even developed countries), economic problems are aggravated by weak budget systems and faulty budget choices. While a government's budget directly or indirectly affects the life of all its citizens, frequently people with modest means are influenced the most. They tend to be harmed the most by weak economic growth or high inflation. The current well-being of those with low incomes, and their future prospects, also can hinge on expenditure decisions in areas such as health and education. The budget process and budget system in a country also are crucial in determining the degree to which it has an open, democratic, and participatory system of governing. In many countries, the general absence of information on budget issues — particularly in accessible, non technical forms — has seriously hindered the efforts of national and local organizations to participate in the discussion on the distribution of public resources. In addition, the ability of civil society to participate in the budget discussion can be thwarted by legal, institutional, and political barriers. NGOs can work to address these deficiencies in budget information and the budget process, and thus improve the structure of their government's decision-making process. While a government's budget directly or indirectly affects the life of all its citizens, frequently people with modest means are influenced the most. They tend to be harmed the most by weak economic growth or high inflation. The current well-being of those with low incomes, and their future prospects, also can hinge on expenditure decisions in areas such as health and education. (A Guide to Budget Work, 1999:7)

Since the 1990s, civil society organizations have begun to play a larger role in the budget process in some developing countries. This growth has been particularly rapid in the past few years and corresponds with the political trend towards democratization. The first international meeting of civil society budget groups, convened by the International Budget Project in 1997, was attended by 50 people representing budget organizations in fourteen developing countries. By the third conference, there were 100 participants from organizations in 25 countries (Krafchik, 2001:1)

Moreover, Democratic societies require an informed citizen, public participation, and governing processes that are transparent particularly in countries. Democracy in some of these countries have led to greater availability of budget information and opportunities for those outside government to contribute to the

decision-making process and also an international context for NGO work that has helped create ground on which groups can engage budget issues for supporting much strong democratic budget process in the world. Democratic decision-making processes reflect different international developments. (A Guide to Budget Work, 1999: 8) These are

A new role for government and NGOs in struggle with poverty: Most international institutions view appropriate state, private sector, and non-profit partnerships as creating new opportunities to enhance governance and implement effective poverty-reduction strategies. .

Public expenditure management reforms: The progress of independent budget work also reflects the adoption by many countries of new public finance practices. These practices support greater transparency in budget systems and a larger role for the independent oversight offered by civil society and legislatures.

Decentralization: Democratization has often been accompanied by a process of decentralization, which brings budgeting closer to communities and makes it more real for them. While decentralization can complicate the coordination and monitoring of budgets nationally, it may create opportunities for greater citizen and local legislative involvement. In particular, given the lack of capacity of many state and local institutions, decentralization opens up training and analysis opportunities for non-governmental budget groups.

Therefore, the problem for many developing countries are not just that they lack resources, but also, and sometimes more seriously, that the resources allocated and expenditures incurred do not yield the desired outcomes at the ground level. The World Development Report 2004, sites four possible causes for this limited effectiveness of public expenditure in the social sector:

The government is misallocating resources and it is spending on the wrong goods or the wrong people. This effectively is a budgeting or resource allocation problem, the resources never reach frontline service providers thus even if the resource allocations are correct, it makes no difference since expenditure 'leakages' mean that no money actually reaches its ultimate destination and service delivery is not improved. This then is an expenditure-tracking problem.

Even when the money reaches the service provider, the incentives to provide the service may be weak. This lack of incentives can be attributed to the problem of performance monitoring and evaluation.

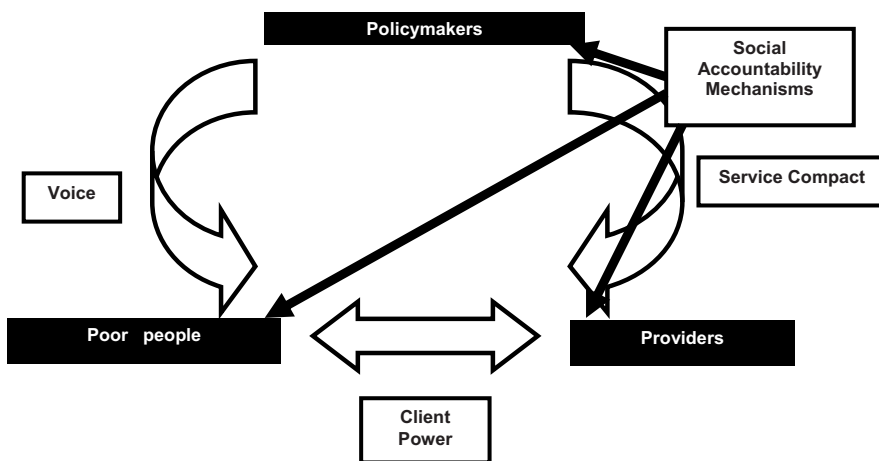
Finally, there may be a demand side failure – that is, people may not avail of the services provided to them. This is to a large extent a problem of awareness and participation.

These four problems hit at different parts of the service delivery chain, which can be unbundled into three kinds of accountability relationships

- Contracts between the policy maker and the service provider,
- Client Power between the citizen-client and service provider, and
- Voice relationships between the citizen-client and the policy maker

We can show as it desired below:

A Framework of Accountability Relationships (The WDR Approach, 2004)

For relationship with NGOs and budget work in international level of practice documented and promoted by the International Budget Project (IBP, www.internationalbudget.org) the aim of NGOs or third-party advocacy- and intermediation collectively referred to as civil-society budget work represent an

alternative set of mechanisms aimed at intervening in governmental budgeting processes. Starting in such “middle-income” countries as Brazil, India, Mexico, Poland, and others, this community of practice has spread to low-income countries such as Nigeria, Uganda, Ecuador, Indonesia, and Azerbaijan. NGOs and think tanks have typically been among the prime movers in the middle-income countries, while grassroots and community-based organizations often lead the effort in the less developed countries.

Lists of the kinds of activities (mechanisms) involved in and rationales for budget work emphasize transparency and the budget-literacy requisites of effective transparency, together with accountability and corruption-reduction outputs for which transparency is a requisite. They also indicate that budget groups' independence and advocacy orientation are central aspects of the institutional design for many variants of budget work. Main activities involved in budget work include (Justice and Dulger, 2008:20):

- Producing simplified budget information, leading to greater budget literacy and debate;
- Collating, synthesizing and disseminating budget information, including to legislators;
- Performing independent, critical analysis of budget processes, content and impacts, often with particular concern for the poor and marginalized;
- Providing new information, such as citizen and interest-group preferences, to budgeters;
- Performing training for other non-governmental groups, legislators, and the media, leading to more effective oversight;
- Monitoring and assessing the impacts of budget execution;
- Monitoring government responses to audit findings; and
- Promoting accountability through analysis, dissemination, training, monitoring and impact assessment activities.

People centered budgeting in developing economies and democracies are described in reports by the World Bank, the International Budget Project (IBP, 2000) These include direct-involvement and citizen-action approaches in all phases of the budget process. People centered budgeting formulation models include the participatory budgeting process and alternative budget approaches more a citizen-action mechanism. Participatory budget analysis, mainly in conjunction with the legislative approval phase, includes elements of both citizen involvement with legislators, and citizen action through training of citizens, direct contacts with the press, and so on.

The case—DISHA, in Gujarat, India material indicates some strengths and limitations of the approach as it has been practiced, including that budget intermediation is an adaptable mechanism which can be designed to suit very particular local contexts and the problem definitions of its designers. It also suggests some of the potential for an intermediary-based model and mechanisms to promote greater effective transparency—and thereby developmental as well as protective ends such as participation, accountability, responsiveness, citizen education, and legitimacy—in any setting.

Budget Work (Community Monitoring) and Its Contributions

Today, public budgeting has long been considered the exclusive preserve of the executive but budget decision-making processes to non-executive input been considered desirable in some countries. In many developing countries have negative ideas about the budget work of civil society and, legislatures because government budgets must be formulated in secret, as a more open process may affect the markets. To access public budgets can facilitate accurate private-sector planning, while secrecy may encourage destabilizing market. (A Guide to Budget Work, 1999:9) According to Organization for Economic Co-operation and Development that greater involvement by the legislature in the budget process can be compatible with outcomes that maintain fiscal discipline and budget groups are more likely to focus on issues of prioritization and improving the effectiveness and efficiency of expenditures, rather than on simply expanding the size of the budget or particular programs as well. Moreover, there may be positive benefits for government in accepting budget groups as a complementary role in fiscal policy and budget groups may be able to deliver useful information that improves budget decisions.

Constructive participation or complementary role player by civil society raise the quality of the budget debate and improve budgetary outcomes: (A Guide to Budget Work, 1999:9)

Training: Civil society organizations develop budget training expertise that is most frequently directed at augmenting the analytical and advocacy capacity of other civil society organizations and legislatures. This results in stronger interventions and oversight.

Crucial information and policy issues: Civil society budget groups often have substantial capacity to analyze the budget from the perspective of the poor. They are able to be in close, regular contact with different sectors of society and interest groups and feed these perspectives into the budget decision-making process.

Identifying best practices: Independent analysis can help identify local and international practices that assist government departments and legislatures in making better budget policy.

Building accountability: Civil society organizations can reinforce channels of accountability. This may occur, for example, when groups provide accessible information to citizens and the legislature on the findings of the Auditor General.

Finally, civil society groups have the potential to make the budget more accessible and understandable to a wider range of stakeholders outside the executive. Applied budget work can help to "demystify" the budget for these stakeholders and bring them into the important debate on how to allocate a country's resources to meet its most pressing needs. (A Guide to Budget Work, 1999:10)

Budgeting, Budget Cycle and Role of NGOs

The budget is technically the document that includes the government's expenditure and revenue proposals, reflecting its policy priorities and fiscal targets. NGO participation in the budget would be to influence decision-making in the interest of each organization's vision for the sector of society they work in. Acting collectively always has great potential to strengthen impact. It is encouraging to note that there are a few NGOs who participate, in a systematic way, in the Budget Cycle throughout the year. However, their voices could be strengthened by an increase in the number of NGOs taking an interest in this issue - there is still power in numbers. The budget cycle, which consist of the major events or stages in making decisions about the budget, and implementing and assessing those decision has four stages; (A Guide to Budget Work, 1999:18)

Budget formulation, the initial formulation of the budget occurs almost exclusively within the executive branch of government, though it can include a number of actors within the branch. Typically one office which is usually the budget office in the Ministry of Finance coordinates and manages the formulation of the budget, requesting information from individual departments and proposing the trade-offs necessary to fit competing government priorities into the budget's expenditure totals. This process can take a few weeks to several months.

NGO Role in budget formulation: The executive branch normally formulates the annual budget behind closed doors. In some cases, the executive may release a discussion document or an overview of the budget in advance, but generally the legislature and civil society have little direct access to this stage of the process. Nevertheless, because the budget is rarely constructed from scratch, major parts of the budget may be anticipated by stakeholders outside the executive. This creates an opportunity for analysis and advocacy at the formulation stage. During the development of the budget, nongovernmental groups can release analyses on issues known to be under consideration. There might also be opportunities for NGOs to establish informal lines of communication with executive branch officials. In countries where the legislative process has little impact on the budget, NGOs may have to concentrate on the formulation stage, as that is when the key decisions are made (A Guide to Budget Work, 1999:19)

Budget Enactment, The second stage of the budget cycle is budget enactment and occurs when the executive's budget is discussed in the legislature and consequently enacted into law. This stage begins when the executive formally proposes the budget to the legislature. The legislature then discusses the budget, which can include public hearings and votes by legislative committees. The process ends when the budget is adopted by the legislature, either intact or with amendments.

NGO role in budget enactment, it is during this phase of the budget cycle that non-governmental groups often have the most potential for input. Since public discussion of and interest in the budget are typically at their high point when the executive presents its budget to the legislature, this gives opportunities for non-governmental groups to get media coverage for their budget analyses. Further, in countries where the legislature plays a more active role in the budget process, non-governmental groups are frequently asked to serve as expert witnesses and to comment on budget proposals in different as well (A Guide to Budget Work, 1999:19)

Budget Execution, governments differ in how they regulate and monitor spending to ensure adherence to budgets. In some cases, the Treasury (or Finance Ministry) exercises strong central control over spending, reviewing allocations to departments and approving major expenditures. Where departments are more independent, treasuries will monitor expenditures by requiring, for instance, regular reporting by each department of its spending. Budgets are not always implemented in the exact form in which they were approved; funding levels in the budget are not adhered to and authorized funds are not spent for the intended purposes. While these cases can result from outright abuse by the executive, they may also reflect the effects of a poor budget system and technical problems that make it difficult for the executive to implement the budget in line with what was enacted into law.

NGO role in budget execution: Implementation of the budget is, of course, an executive function. Unless the executive issues public reports regularly on the status of expenditure during the year, non-

governmental groups have limited ability to monitor the flow of funds. But non-governmental groups do have an interest in an effective and transparent monitoring system that promotes adherence to the budget and reduces mismanagement or corruption. NGOs can focus on whether amounts for specific projects, such as a school or a road, have been used for the intended purpose. They also can assess the quality of the spending to see if the policy goals associated with the budget allocation are being met, and if government funds are being used effectively (A Guide to Budget Work, 1999:20)

Audits and Performance Evaluations, the last step in the budget cycle includes that aim to measure whether there is an effective use of public resources. The executive branch should report extensively on its fiscal activities to the legislature and the public. These fiscal activities also should be subject to regular review by an established independent and professional structure, such as audit institutions or an Auditor General. The audit office should have the capacity to produce accurate reports in a timely manner. Evaluation and auditing are not only necessary for the legislature to exercise its oversight function, they are an integral part of the overall public expenditure management system; reports on performance are necessary to secure the best possible use of public resources.

NGO Role Audits and Performance Evaluations: This budget presents a valuable opportunity for budget groups to obtain information on the effectiveness of particular budget initiatives, as well as to advance accountability by assessing whether the legislature and executive branches respond appropriately to the findings of audit reports (A Guide to Budget Work, 1999:21)

Common Problems in Budgeting

Each stage of the budget cycle contains its own challenges to smooth operation. While budget decision-making during the formulation and enactment stages can be highly political, other parts of the budget cycle are dominated by management and accounting issues. For the budget to achieve desired policy outcomes depends, in large part, on the ability of a country's budget system to effectively address the diverse set of political and management issues. Although budget systems in developing countries and emerging democracies vary according to a country's political framework, administrative systems, and economic development, many of these countries have similar problems. As a country's main economic planning document, the budget necessarily reflects assumptions about key economic and fiscal indicators. Yet developing nations typically face a range of macroeconomic circumstances that complicate budgeting and multi-year planning.

If the budget is a main economic planning document, the budget necessarily reflects assumptions about key economic and fiscal indicators. While some of these macro-economic factors may be beyond the control of developing economies, the resulting problems are made worse by poor budgeting practices. Governments may find it easier to rely on budget other accounting tricks to confuse the true state of the budget, rather than try to reconcile the many competing claims on the budget within a sustainable fiscal framework. While these poor budgeting practices typically originate in the executive, weak institutions outside the executive can allow these problems to continue. Independent institutions are needed to provide oversight and ensure accountability, yet their effectiveness is often constrained. For instance, the Auditor General can lack the independence and political clout needed to undertake controversial investigations and to issue reports that may highlight financial mismanagement and even corruption. Similarly, the power of the legislature may appear more impressive in statute than in practice. (A Guide to Budget Work, 1999:21)

The most important problem facing developing countries is the lack of accurate budget data and socio-economic statistics. Crucial data are simply non-existent; problems of timeliness and accessibility, those data that are available. These data deficiencies complicate all facets of the budget cycle — from budget preparation to execution and oversight — as well as hinder efforts to improve transparency and accountability. The list of problems can be overwhelming, and the implied solutions are frequently systemic rather than piecemeal. Many developing countries are attempting to address these problems through comprehensive budget reform, introducing the principles and practices discussed in the next section. NGOs have a strong interest in promoting such reforms to the budget system because usually it is the poor and powerless who are most adversely affected by a weak or corrupt budget system. A system that fails to promote a strong link between what is decided and what is executed is unlikely to deliver a poverty-focused development policy. Budgeting system — one that is transparent and accountable — is far more likely to yield results that reflect the will of the people. (A Guide to Budget Work, 1999:21)

Negative Factors in the Budgetary Role of the Legislature

In theory, legislatures have significant power over the budget. Constitutions usually prevent public funds from being spent without legislative authorization. Debate by the legislature can be complemented with powers to summon expert witnesses and members of the government to give evidence. These powers are augmented significantly where the legislature has the capacity to amend the budget.

In practice, legislatures are often undermined by several factors, including the following:

1. The political system and practices in a country may limit the impact the legislature can have on the budget. In parliamentary systems, for example, where the political power base controls the legislative and executive branches, there is strong pressure on the majority in the legislature to adopt the budget without significant amendments
2. The legal framework and legislature rules frequently constrain the role of the legislature. The legislature may, for instance, have a very short time to review the budget or may be permitted to make only minor amendments (or none at all)
3. Most developing countries legislatures are also hampered by their lack of staff and budget expertise. Without adequate capacity, legislatures are unable to assess budget proposals and recommend changes

Legislatures and civil society budget groups can combine to establish a potentially powerful oversight partnership, with civil society augmenting the limited outreach and analysis capacity of legislatures. As the opportunities for greater legislature engagement with the budget expand, so too will the opportunities for deeper civil society engagement with the budget.

Strategic Budget Works and DISHA as NGO in India

Civil society working in India has witnessed the proliferation of organizations engaged in budget analysis. Civil society's role in Indian polity needs to be understood within the context of its relationship with the state. Through the first two decades of independence, this role remained unchallenged and civil society, with a few exceptions, worked in tandem with the state to strengthen its legitimacy and role in institutionalizing democracy in India. By the 1970s, however, it became increasingly clear that the state had failed in its promise. Crucially, the state had not been effective in bringing in its fold the marginalised and had failed both to adequately meet citizens' demands and expectations. Democracy in India was thus characterised by enormous deficits. This sense of disillusionment with the Indian state was further exacerbated with the imposition of the emergency in 1975, which temporarily suspended democracy and fundamental rights in India. (Yamini, Behar, 2005:108) The movement for social transformation initiated by civil society has largely been conducted within a framework of 'participative and mobilisation politics'. In its struggles for justice, civil society has drawn heavily on the idiom of mass mobilisation and political agitation popularised in India through the freedom movement. The DISHA case illustrates an attempt to overcome a different set of policy problems and environmental and institutional obstacles—including poverty, elite domination of politics and administration, and an apparent absence of enforced legal requirements for information disclosure or public participation in budget processes—and an approach more explicitly grounded in advocacy of specific group interests. At the same time, it suggests that budget work rooted in advocacy can nevertheless generate spillover benefits for other groups and individuals by promoting greater effective fiscal transparency (Justice and Dulger, 2007:25)

Gujarat: Economic and Political Context

Gujarat is a prosperous state in western India with a per capita income higher than the all-India average, and is the most industrialized after the neighboring state of Maharashtra. It was created in 1960 following the bifurcation of the former state of Bombay into Gujarat and Maharashtra. The former state capital, Ahmedabad, is a leading industrial center with a population of 5 million with commercial as well as cultural links to neighboring states. Gujarat's economic performance in recent years has been better than other Indian states, averaging an impressive growth rate of 10 percent per year in the period 1995-2003. With about 5 percent of India's population, its share of the national GDP is 11 percent and its private consumption 10 percent. However, like in the rest of India, its development performance has been uneven. More than 60 percent of the population earns a living from the land, and rural areas suffer from very low human and economic development. Although the relative incidence of poverty in Gujarat is lower than many Indian states, the distribution of poverty in Gujarat is skewed toward rural areas. In spite of Gujarat's wealthier status, the ratio of marginal (seasonal and irregular wage work) to regular workers in the state is twice the national average, which indicates relatively more polarized development and uneven distribution of productive assets. Tribal and dalit minorities, who between them constitute some 20 percent of the population, generally work as farm laborers or cultivate marginal landholdings, supplementing their agricultural earnings from casual work or labor migration to the cities (Malajovich, Robinson, 2006:3) Gujarat was prominent in the Indian independence movement as the birthplace of Mahatma Gandhi, who played a leading role in anti-colonial struggles. The Gandhian legacy remains strong in Gujarat's social fabric with its values of non-violence, anti-untouchability and asceticism continuing to inform NGO practice. Gujarat has a

rich tapestry of several hundred such organizations, many of them engaged in development and charitable work and drawing their inspiration from Gandhian perspectives, most of which focus on the rights of the poorest sections of rural society.

Gujarat has been ruled by the Bharatiya Janata Party (BJP) since it won a landslide victory in the state assembly elections of February 1998, displacing the formerly dominant Indian National Congress. It increased its margin of victory in the December 2002 elections and now controls two-thirds of the seats in the Legislative Assembly. The government is averse to criticism and exerts controls over the media and the activities of NGOs in an effort to prevent any challenge to its political dominance. Gujarat has not enacted Right to Information legislation, which makes it difficult for independent organizations to access government reports and data. Like other states in India, Gujarat has three tiers of local government with elected local councils (panchayats) in which one third of seats are reserved for women, with reservations for scheduled castes and tribes on the basis of their population share. Gujarat is one of the few states in India to have held regular elections to the panchayats, but without devolving significant powers and resources (Malajovich, Robinson, 2006:4)

DISHA: From an NGO to Budget Analysis

Budget work in India started in 1995, with the work of Disha-Developing Initiatives for Social and Human Action-(an NGO in Ahmedabad, Gujarat) whose analysis of the Gujarat state budget from the perspective of tribal welfare made a significant impact on the state government's policy. Since then a number of organisations in India have drawn upon budget analysis to further their work on strengthening state accountability and transparency. Disha's work focuses on analyzing government budgets to determine expenditure commitments for anti-poverty programmes and compare these with actual investments on the ground. Founded in 1985, Disha is a membership organization that represents the interests of unorganised tribal and forest workers in Gujarat through advocacy on state level policy issues such as the regularisation of land rights for forest labourers. Disha's involvement with budget analysis grew out of its experience in advocacy for the rights of labourers and tribal communities in Gujarat for it soon recognised that information on expenditure incurred by national and state governments was crucial to highlighting gaps in government commitment to tribal welfare. This recognition led Disha to make its first foray into budget analysis with the establishment of 'Patheya' – its budget arm in 1995 (Yamni, 2005:110) The main objective of Disha is to organise people for the socio-economical enlistment and all round development, human and physical, and to organise a people's cooperative for different economic programmes and to mobilise the facilities provided by the government (20 Years of DISHA:6) Disha's budget work focuses on analysing budgets of state and central government departments to determine the extent to which budget policy and priorities reflect the interests of the poor, in particular dalits, women, tribals and agricultural labourers. Disha evaluates the budget in terms of allocation trends focusing on programmes or schemes for marginalised groups. Disha has developed a computerised data base of all the ministries and departments of the central government with data on income and expenditure incurred by the government on all its activities, programmes, and schemes including the salaries and other administrative expenditures. Moreover, Disha has developed a special data base of government spending on specific themes, issues and particular subjects which is then used to evaluate actual expenditure against projected commitments. Its work has been critical in highlighting the policy priorities of successive state and national governments as well as the gross irregularities in government spending. For instance, in 1998, Disha undertook a detailed analysis of the financial allocations made by the state government to the tribal and nontribal regions agriculture, industry, and energy and in social sectors like health and education. The facts obtained from the budget study demonstrated that the government had allocated almost no funds to tribal areas. Disha was able to use this information to advocate with the state government to fulfill its stated commitment to the marginalized (Yamini, 2005:110)

The DISHA case also illustrates some of the possibilities of working throughout the budget cycle and the potential for advocacy-based budget work to generate spillover benefits of fiscal transparency.

The DISHA and Government

The government bureaucracy is a critical determinant of the potential impact of budget advocacy work, since it is responsible for implementing the budget priorities set by the executive and approved by legislators. But there is no regular interaction between DISHA staff and government bureaucrats. DISHA does not actively cultivate these relationships, and government officials in departments such as Tribal Development and Health display little knowledge of DISHA's work, even though DISHA sends budget information to a large number of officials and has conducted orientation sessions for government officials on budget issues in the past. The lack of sustained contact with government officials also directly inhibits the supply of raw budget data from the Ministry of Finance, with which DISHA has no direct line of communication. Opportunities for improving the budget literacy and monitoring capacity of bureaucrats, and strengthening the bargaining capacity of line departments' vis-à-vis the Ministry of Finance are not pursued by DISHA (Malajovich, Robinson, 2006:17)

DISHA's limited engagement with government results partly from a strategic decision to concentrate on the legislative sphere as the most effective means of engaging in the budget process. It also reflects a

confrontational style of engagement reflecting DISHA's locus in movement politics with its emphasis on grassroots mobilization and sustained critique of government policies on agricultural labor and tribals. A third factor lies in the political character of the ruling party that has controlled the state government, which is dominated by an exclusivist brand of Hindu chauvinist politics that permeated the bureaucracy and is antagonistic to NGOs. For these reasons DISHA places more emphasis on working with local governments, principally by encouraging elected councilors to exert pressure on local government officials (Malajovich, Robinson, 2006:17)

<i>25 Years of DISHA</i>
In 1984, Disha Social Organization was formed in Sultanpur, a semi-urban area in Saharanpur district, to address concerns of the vast rural population, particularly women, dalits and minorities
In 1985, Disha organised baan workers under the banner of Ghad Kshettra Mazdoor Morcha (GKMM). GKMM led several struggles for restoring traditional forest rights of baan workers by taking up the issue with the Forest Department and Forest Corporation.
In 1986, six Mahila Jagriti Samitis (MJSs) were formed in as many villages. Each MJS had its own governance system and bank account to deposit membership fee.
1986: mahila jagriti samitis Unorganised labour, particularly agricultural labours, were paid much less than the minimum wages recommended by the Government. The same year education centres for adult women were started in five villages for promoting literacy among adult women.
In 1991 an earthquake devastated Uttarkashi city and adjoining rural areas, killing over 1,000 people and causing widespread loss of property. Disha not only provided immediate relief work, but also started demonstration of earthquake resistant construction technology by building a few community structures
By 1992 Disha had completed eight years and its activities had expanded considerably. So far it was conducting its activities from a very old structure in the corner of a bagh (a mango orchard) on the outskirts of Sultanpur. The space in this structure was very limited and training were held in open. Natural factors like cold, heat and rain hampered the work. Moreover, there was no office space too.
Soon after the passage of Seventy Third Amendment to the Constitution of India, Disha started making efforts to strengthen panchayats, since 1995.
Beginning 1996, Disha started supporting individuals and small organisations of Uttar Pradesh to enable them to take up voluntary work. This was in follow up of a study carried titled A Study on Issues and Priorities of Development in Various Regions of Uttar Pradesh carried out by state level resource organisation.
In 1999, Disha became partner of Uttar Pradesh Diversified Agriculture Support Project (UPDASP). This project expanded the operational area on an unprecedented scale as it covered all the villages in five (of 11) blocks of Saharanpur district.
In 2000, a woman cell was created to provide space to the work being done among women. The Women Cell was provided an equipped office accommodation and workers associated with the activity legal aid were transferred to the cell and a few fresh workers were recruited.
In 2002, an intervention with support of ITC Ltd. was initiated in 10 villages of Sarsawa block.
In the year 2004 Disha became a partner of Oxfam GB in 'We Can' campaign. Probably one of the largest ever campaign to be initiated, this campaign has been launched in six countries of South Asia: India, Pakistan, Bangladesh, Nepal, Sri Lanka and Afghanistan. The goal of the campaign was to reduce social acceptance of violence against women across these six countries of South Asia.
In 2006, Disha became partner in Aaroh Campaign. Disha is spearheading the campaign in 14 districts of western Uttar Pradesh in collaboration with as many voluntary organisations.
In 2005, a major policy level decision was taken that Disha will itself don the mantle of Micro Finance Institution (MFI) to make credit available to SHG members.
In 2007, micro finance activities were brought under the umbrella of Disha India Micro Credit (DIMC), a non-profit company.
The most notable change is the appearance of Disha India Micro Credit, a microfinance institution. DIMC came into existence to meet small credit needs of the poor, who despite best of our efforts were largely denied credit by banks. In the very few months of the existence of DIMC 2,131 people were provided loans (March 2008 figures). In the ensuing months, this figure rapidly grew.

Finally, DISHA has encouraged the formation of grassroots women's organizations and youth groups to raise awareness and improve access to government services, and to provide support for the activities of the labor unions and forest cultivators. DISHA initiated a leadership development program in 1997 to train

activists in various parts of rural areas of Gujarat to help organize agricultural laborers, tribals, dalits, and women. Over 40 issue based organizations have been formed by leaders graduating from the training program, formally registered under state government legislation. DISHA's strategy centers on the formation of and support to mass organizations that include village-level groups, trade unions, issue-based organizations, women's groups and co-operatives. In 1992 DISHA formed Eklavaya Sangathan as an umbrella organization to coordinate and represent the different unions at the state and local levels. It organizes demonstrations, protest rallies, and marches in support of its various campaigns which include issues of broader concern such as drought relief, compensation for those displaced by dams, and victims of communal violence. The Sangathan has a membership of 20,000 who pay an annual subscription that covers its core administrative expenses (Malajovich, Robinson, 2006:6)

DISHA's early foray into budget work evolved as part of a broader rights-based strategy in which the results of its analysis fed into advocacy around issues of concern to mass organisations representing the poor and most disadvantaged people in Gujarat. The link between mobilizing the poor through mass organizations and budget advocacy is fundamental to DISHA's approach and renders it unique among budget groups in India and other parts of the world. DISHA employs 140 staff members, most of whom are based in the field working directly with the various unions and people's organizations. Pathy has just 10 staff members to undertake budget work, three of whom are engaged full time in data entry. DISHA's president and the headquarters of Eklavaya Sangathan are based in a small town 60 kilometers from Ahmedabad. DISHA relies mainly on external funding from several Dutch NGOs and the Ford Foundation (Malajovich, Robinson, 2006:7)

Impact of DISHA's Budget Work

The impact of DISHA's budget work can be examined at several levels: by improving the budget process in the form of increased accountability and transparency; widening participation in the budget process; and influencing budget priorities and the quality of execution. It is important to recognize that it may not be possible to demonstrate success across all these areas and that positive impact has to be assessed in light of the political and bureaucratic context in which DISHA is operating.

The initial budget work of Pathy focused on providing data and analysis in support of the struggles of laborers and forest dwellers. DISHA's analytical work centered on the allocation and use of government budgets earmarked for tribals through the Tribal Sub-Plan (TSP), which is allocated a proportion of line department budgets for tribal communities in line with their shares of the population. This entailed an extensive preparatory process, which required considerable effort in locating and securing budget data and developing an understanding of the budget process. DISHA uses the results of its analysis to advocate for changes in government budget priorities in favor of disadvantaged groups, with a particular focus on tribals and agricultural labor. It periodically undertakes investigations on areas of special interest, such as the economic status of tribals, education, and agricultural labor, using the tool of budget analysis to provide evidence of a lack of government budgetary provisions or utilization of budget commitments. Within DISHA, budget work is an essential tool that links to its wider constituency; for example, Eklavaya Sangathan brings issues of concern to Pathy which then checks budget outlays and frames proposals on government spending allocations for lobbying purposes. (Malajovich, Robinson, 2006:7)

Analysis of expenditure trends and tracking expenditure outcomes are the main focal points of DISHA's budget work. Collating and summarizing budget information in the form of commentaries on the budget speech and the production of departmental summaries are the means by which DISHA communicates the results of its analysis to MLAs, civil society and the media. Most of this work is focused on the Gujarat state budget, though DISHA has analyzed the union (national) budget priorities in recent years, and has conducted studies of budgets in other states.

DISHA also engages in capacity building on budget work, through seminars and workshops for NGOs and training events for elected representatives in local panchayat councils. DISHA seeks to increase awareness of the importance of budget issues through training events for chairpersons (sarpanches) of the local councils to provide them with better information about locally available resources. These training activities are conducted by DISHA's core staff, along with former government officials and independent experts. DISHA has organized workshops for panchayat representatives in various districts since 1998. Over the past decade DISHA has conducted more than 40 training events to build awareness of the importance of the budget and to train NGOs in budget analysis in Gujarat and other states, though there is no systematic evaluation of the impact of this training. (Malajovich, Robinson, 2006:8)

Budget formulation. The budget process of Gujarat's state government has traditionally been elite- and executive-dominated, conducted largely behind closed doors and apparently not subject to notice-and-hearing or freedom-of-information requirements of the type common for U.S. governments. In fact, an initial challenge was simply gaining access to copies of the executive budget proposal in time to influence the process. During this stage, DISHA works with legislators to educate and prepare them for taking an active

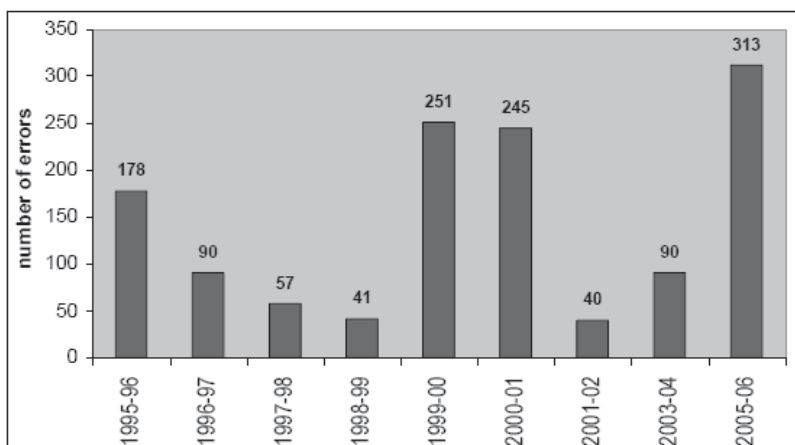
role in reviewing the executive proposal, prepares press releases, consults with other NGOs concerning their fiscal priorities, and prepares a number of analyses and recommendations (Justice and Dulger, 2007:26)

Budget approval. The first product of DISHA's budget work was a monograph, "Injustice to the tribals," which used budget data to show "how poor people are left out of the budget policies, and how these policies adversely affect the poor" (IBP, 2000:2). The press and opposition party made considerable use of this information. Subsequently, and continuing to the present, DISHA prepares daily analyses and briefing notes of no more than six pages' length for distribution to legislators, the media, and other NGOs, as well as briefs "disseminated in local languages through newspapers and one-page fact sheets [in] tribal villages and schools" (Wagle & Shah, 2003a:2). For all audiences, DISHA works to demystify budgetary data, translating the information into language that makes it meaningful to nonspecialists.

Budget execution. During the fiscal year, DISHA's analysts monitor agencies' "supplementary demands" for contingency funding, and work with the leaders of local councils to monitor the agencies' actual outputs and use of budgeted funds. When DISHA staff or local observers detect misappropriation of funds—including under-spending of funds allocated for the rural poor—DISHA raises the issue with local politicians, legislators and the appropriate ministers. This has resulted in significant mobilization of unused funds for development purposes at the local level (Malajovich & Robinson, 2006:24).

Audit and evaluation. DISHA relies on the state's audit reports, its own field work, and reports from local stakeholders to compare actual spending and "the implementation of specific budget initiatives" (Malajovich & Robinson, 2006:10) to the adopted budget plan. In this work, DISHA focuses on projects and allocations relevant to its target constituencies, in keeping with its primary role as an advocacy organization.

A review of government budget data errors from the mid-1990s compiled by DISHA does not reveal that its analysis and advocacy work resulted in improved accuracy of budget information. There was considerable improvement in the late 1990s with a progressive reduction in the number of arithmetic errors but significant variation in subsequent years, with the number of errors reaching a peak in 2005-06 (it is shown below). Even though DISHA highlighted the errors through the media and sent them to MLAs, there is little official concern about the number of arithmetic errors. This could be due to a lack of political support, but it also reflects a lack of staff and resources in the accounting section of each department.

Conclusion

In the last decade, as we know that, budget work has emerged as an effective tool through which civil society organisations can push the government in directions that are transparent, accountable, responsive and perhaps most importantly pro-poor. The methodology of budget analysis uses quantitative data accessed which is from government sources, and analyses it using universally accepted research techniques. Budget analysis can go a long way in complementing the diverse strategies adopted by academics and NGOs in their struggles for promoting just and accountable governance. Despite its importance, budget work remains largely unnoticed both by academics and practitioners in India. It has not been able to transcend the boundaries of professional development organisations to form alliances and networks necessary to provide the cutting edge to social action groups, media and other civil society actors. Perhaps the most important contribution that budget work has made to the civil society discourse has been

to demonstrate the importance and impact of enlarging the operative space available for engagement with the state.

Moreover, DISHA case illustrates the potential of third-party budget intermediation to make public finance intelligible to the people—including ordinary citizens, legislators —by making information available and by creating an audience for that information as a NGO. In this approach, DISHA efforts suggest one possible operationalization of the proposal to stimulate a freedom form of civic virtue by mobilizing self-interest toward developmental outcomes. This approach can help overcome some of the incentive problems that lead to rational non-participation. Because it represents intervention from the outside, DISHA could also overcome to some degree the other two barriers to authentic participation: officials' resistance and poor institutional design. Independent monitoring and grading of budget execution, auditing, and performance reporting, can complement and stimulate, but will not adequately substitute for adequate internal controls. To the extent reformers seek the greater citizen involvement called for by direct models of democracy as a central goal, of course, budget work can never be a satisfactory substitute for widespread, meaningful, direct citizen involvement in budget processes. It may help to create the attentive and informed audience that is a requisite for effective transparency and so meaningful participation. At the same time, intermediary-based approaches to citizen participation in resource allocation face a number of familiar challenges, including those to which direct-democracy models respond. The advocacy orientation of many NGOs may help to capture and economize on the attention of affected citizens and decision makers, but it also carries with it a risk of unintentional or strategic bias.

Additionally, intermediation does not in and of itself solve problems of popular attention and comprehension. Effective communications strategies and use of appropriate media are required as well. DISHA case illustrates these limitations but also some solutions.

DISHA has been criticized for its failure to engage in more extensive outreach and to use available technology such as the World Wide Web to disseminate its analyses. DISHA so far appears to have maintained greater unity of purpose, even as it facilitates budget work by other groups and interests, and to have secured sustainable funding so far, but its history with budget work is still a short one. The cases do not speak directly to the danger of illegitimate representation and DISHA's efforts to train other advocates, together with some apparent success of contemporary budget groups and their sponsors in stimulating more widespread budget work by a variety of actors, suggest the potential to mitigate this risk by providing a large pool of alternative intermediaries.

References

- Aiyar y., Behar A. (2005), "Budget Work in India Civil Society Experiments in Democratic Engagement", Economic and Political Weekly, January 8
- Danilo A. Songco (2000), "Accountability to the Poor: Experiences in Civic Engagements in Public Expenditure Management", <http://www.worldbank.org/participation/>
- Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting (2004), United Nations Human Settlements Programme, Urban Governance Toolkit Series, ISBN: 92-1-131699-5, HS/722/04E
- Justice J.B, Dulger C., (2009)"Fiscal Transparency and Authentic Citizen Participation in Public Budgeting: The Role of Third-Party Intermediation", ASPA Conference Book, 20/03/2009
- Krafchik, W (2001), "Can Civil Society Add Value to Budget Decision-Making?" International Budget Project
- Malajovich L., Robinson M.(2006), "Lessons from Civil Society Budget Analysis and Advocacy Initiatives" IDS Working Paper 279, Brighton
- Schugurensky D. (2004), "Participatory Budget: A Tool for Democratizing Democracy", "Some Assembly Required: Participatory Budgeting in Canada and Abroad," Toronto Metro Hall, April 29
- The International Budget Project (2000), "A Taste of Success-Example of Budget Works of NGOs, Case Study: Developing Initiatives for Social and Human Action, India", Report
- Twenty Years of Disha (2003), Annual Report
- Wagle S. and Shah P., (2003) "Case Study 3 - Gujarat, India: Participatory Approaches in Budgeting and Public Expenditure Management", Note No.72
- http://www.internationalbudget.org/files/guide_to_budget_work.pdf Cited on 13 August 2010.

THE EFFECTS OF AIDS TO NGOS ON COUNTRIES' LEVELS OF DEVELOPMENT

Ayten AKATAY
aytenakatay@yahoo.com
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF
Feyza ARICA
feyzarica@gmail.com
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF

Abstract

The regional disparities have become an important issue in parallel with the globalization process spread rapidly in the late 1970s and early 1980s firstly developed countries later developing countries. The governments as well as local actors have undertaken considerable responsibilities and authorization in reducing the regional disparities in other words inequalities. Especially, Nongovernmental organizations (NGOs) have been one of the most important among these actors in the 2000s.

NGOs that have undertaken the task of social integration and solidarity in state administration have completed vacancy areas as to ensure social equality and to overcome human needs in which the state is inadequate. However, being NGOs are autonomous is very important especially in the financial sense in order to perform their duty efficiently. Aids, supports and donations done by volunteers have gained importance in providing this financial autonomy.

This paper presents and analyzes long run relationship between human development index that is an indicator used in measuring life expectancy, literacy, education and change of life quality and aids to NGOs over the period from 1970-2007 for a sample of 18 OECD countries using recent developed panel co-integration techniques. As a consequently, it is concluded that NGOs that have financially a power provide positive contribution in accelerating the development process of selected OECD countries.

Keywords: Human development index (HDI), Aids to NGOs, panel co-integration analysis

I. INTRODUCTION

NGOs that are necessary for health democracy and economic development express the individuals voluntarily coming together and efforts of these individuals related to their changing social structure in addition to their own environment. Thus senses of solidarity and friendship together with volunteerism have raised the importance and meaning of civil society. Civil society represents an open area that enables democratic participation and public awareness. However, the awakening within solidarity, getting group interaction and communication needs a group of people. In this stage, NGOs take an important responsibility (Akatay, 2010: 2).

The object of this study is to investigate whether there is a long-run relation between the aids to NGOs done by selected 18 OECD countries that are important a fund source used to fulfill effectively their duty and Human Development Index (HDI) that is used to classify the country as developed, developing, under developed and measure the impact of economic policies on quality of life.

The paper is organized as follows. The paper begins with the conceptual framework. In the first part of the study, in general it is informed about the civil society, nongovernmental organizations, their functions and their funding sources. In the second part, it is focused on quantitative data of selected OECD countries with together the importance of NGOs in OECD countries. In the last part of the study, the results of econometric analysis including the long-run relation between selected variables are interpreted through the obtained findings.

II. CONCEPTUAL FRAMEWORK

This section focuses on NGOs and civil society, their definitions, properties and functions, furthermore the funding resources of NGOs.

Civil Society

In general, civil society is understood as people come together voluntarily and as a changing movement the social structure at a larger scale by starting their own community. The volunteerism and solidarity is essential in the concept of civil society. In other words, civil society means that doing together what people can not do alone.

According to Michael Edwards who is executive of Ford Foundation, civil society is a part of society in the form of associations, groups of people operating within society at large.

As is seen, "civil society" describes that element of society outside of government and business sectors, both organized and disorganized, that represents the workings of people among, and with one

another to achieve their aspirations, meet their needs and live creative, active, healthy lives (Klingelhofer and Robinson, 2004).

About the concept of civil society Taylor is one of the important authors in literature. Taylor defines the civil society as a combination economy and public sphere separately from the state. Taylor defines the civil society in two ways including narrow and broad sense. Civil society in general means presence of organized the individuals who can not directed by the state as civil society means that NGOs can act in a coordinated among themselves without government direction in the narrow sense (Doğan, 2002: 270-271).

Moreover, civil society has these properties:

- To control power of the state
- To increase participation level
- To provide the spread them by developing new ideas
- To develop democratic attitudes
- To improve the responsibility of political system in favour of public
- To spread the information to broad segments of society

Non-Governmental Organizations (NGOs)

Later 1980's NGOs have become important actor with process of globalization in which rapid change and transformation is experienced in social, cultural, political and economic area. Especially, afterwards the extension of citizenship rights in Europe and the Americas in the eighteenth and nineteenth centuries, people tended to find these organizations, as instruments to meet community needs, defend interests or promote new policies (Paul, 2000).

Though NGOs are often seen as synonymous with non-profits, there is a distinction between the NGOs and non-profits.

Non-profits include a very wide range of organizations, like museums, universities, and hospitals which focus on services and rarely engage in advocacy. By contrast, NGOs always have an important advocacy mission (Paul, 2000).

NGOs are described as organizations that work for the benefit of the community (Akay, 2007: 9). According to another definition, NGOs are formal, informal, temporary, flexible organizations or structures constituted by foundations, associations, non-inference occurred except the state's legal, administrative, manufacturing and cultural organs (Inanıcı, 2006: 1). As is seen the essence of NGOs is based on constitution by people who struggle within the framework common interests, ideas and aims.

According to another definition made by Kocacık (2003), NGOs are organizations that work for the benefit of society and form public opinion in this respect, non-profit, contribute to the solution of problems, develop the pluralism and participatory culture, have democratic functioning, are lacking for bureaucratic equipment, compose of volunteer individuals (Yıldırım, 2003: 238).

The Properties of NGOs

NGOs are built on four main base: Having non-profit independency, volunteerism and a vision.

Non-Profit: NGOs do not show the activities personal profit or gain. However, permanent employees in the organization have received a wage in exchange for their performance.

Independency: NGOs are independent in the face of political power. Although NGOs are outside of state structures, they are in close with collaboration government agencies.

Volunteerism: NGOs are organizations that enable democratic participation to their members. The solidarity and volunteerism is essential in the concept of civil society. The main common value of NGOs can be listed as patriotism, legal personality, humanitarianism, philanthropy.

To have a vision and ideal: NGOs have done various activities for their own purposes. The main objective of NGOs is to strengthen the participation of the conscious citizen and to increase social support that is behind weak political formation that is in the face of the state.

The Functions of NGOs

NGOs have got two fundamental functions in modern society structure. These functions are related with organization and public sphere. The function of organization is to create a platform to announce their own voices in the system and to help develop their own demands. The function of the public sphere is to expand debate area of individuals related with public and to gain a depth to democracy by providing accountability of public and private actors who have dominant position (Akay ve Kurma, 2005: 9).

Some duties and functions that undertaken by NGOs which have a critical value on behalf of society and the state are as following:

To orientate producing service to the state: The social dimension of the state has become increasingly poor because of globalization process that is important phenomenon that experienced in political, economic and cultural areas and weakening the nation state besides occurred downsizing in public sector. The first function of NGOs is to close the occurred gap where the state can not provide adequate services.

The directive activities performed to central and local government by NGOs in order to solve the social problems are expressed as advocacy. The advocacy activities have been necessary due to the use of the important part of the sources as foreign debt interest and capital payment with globalization and less allocation increasingly to social expenditures (Yentürk ve Aksakoğlu, 2006: 9).

To develop the awareness of democracy: Democracy generally means that the people can manage themselves. The participation and pluralism is one of the most fundamental functions of NGOs. NGOs provide the voluntary participation of citizens to civil service through this function (Çolak, 2006: 1). Furthermore NGOs can facilitate wider community understanding of policies.

To provide economic development: The regional disparities have become an important issue in parallel with the globalization process spread rapidly in the late 1970s and early 1980s firstly developed countries afterwards developing countries. The regional disparities in developed countries are less than the regional disparities in undeveloped countries. Thus, the implemented policies related with this issue have gain importance. NGOs that is one of the local actors aimed the participation of the citizen to the regional development plans have undertaken important role.

To increase the level of social welfare: NGOs that undertaken the duties of social integration and solidarity in the state administration have carried out the principle of meeting providing the social stability, meeting human needs, the use and creation of individual expression and opportunity (Pirlar, 1998: 14-20).

To carry out the economic function: NGOs contribute directly and indirectly to increase competition and economic growth. These are; education, provision of public service such as health and social services, supporting local economic development, providing the integration individuals and groups that are excluded socially economically with society (Akatay, 2010: 83-84).

NGOs Funding Resources

NGOs are usually financed by a combination of sources. Traditionally, membership dues have provided the main source, but today NGOs tap many other sources including grants or contracts from governments and international institutions, fees for services, profits from sales of goods, and funding from private foundations, corporations and wealthy individuals (Paul, 2000).

The funding resources of NGOs compose equity, revenues and donations from individuals, public resources and independent providing funding (foundations, corporate social responsibility programs, auctions, bazaars, donors etc.). These resources are important for NGOs in order to perform their functions efficiently, maintain their existence and achieve their projects.

The failure in providing adequate financing is one of the most important issues for NGOs. There will be some suggestions and recommendations in conclusion section of the paper to overcome this financial problem.

The major sources of NGOs are following as (Güder, 2004: 133, 142):

Sponsorship: Private institutions that can not give permanent support may want to enhance their prestige in the society with useful and interesting social projects.

Corporate Sponsorship: Corporate sponsorship means financial support given by them to maintain the corporate presence of private organizations that work within specific projects or activities. Thus, respectability of corporate sponsors increases in society and they gain trust of community.

Subsidies: Subsidies include financial facilities that provided to NGOs by the state, local governments or international organizations.

III. MODEL AND DATA

In this paper, human development index (HDI) in each of the countries and aids to NGOs done by OECD countries are used as variables. The database is used 1990-2007 periods for a sample of 18 OECD countries (Some countries were excluded for lack of data). Data in the model were obtained from OECD 2009 database. First generation panel unit root tests, second generation test are employed in order to test presence of unit root in the considered series. Later we investigate to presence of long-run relation between HDI and aid to NGOs, Econometric estimation and hypotheses testing are done by using the Gauss 6.0 and E-views 6 programmes.

III.I. Some Econometric Testing

Analysis of stationary and unit root

This paper employs the recently developed panel data unit root tests. We use the approach of Im, Pesaran and Shin (2003)'s test (hereafter IPS), Fisher-type test proposed first by Maddala and Wu(1999) (hereafter MW) then developed Choi (2001) and Levin, Lin and Chu(2002) (hereafter LLC) test as first generation tests, Cross-sectionally Augmented Dickey Fuller test (hereafter CADF) as second generation test.

Firstly we analyze first generation test, then second generation test. A first generation of models has analyzed the properties of panel-based unit root tests under the assumption that the data is independent and identically distributed (i.i.d) across individuals.

In general, this type of panel unit root tests is based on the following regression:

$$\Delta Y_{i,t} = \beta_i Y_{i,t-1} + Z_{i,t} \gamma + u_{i,t} \tag{1}$$

where $i = 1, 2, \dots, N$ is individual, for each individual $t=1, 2, \dots, T$ time series observations are available, $Z_{i,t}$ is deterministic component and $u_{i,t}$ is error term. The null hypothesis of this type is $\rho_i = 0$ for $\forall i$.

The first of first generation panel unit root tests is LLC that allow for heterogeneity of individual deterministic effects and heterogeneous serial correlation structure of the error terms assuming homogeneous first order autoregressive parameters. They assume that both N and T tend to infinity but T increase at a faster rate, so $N/T \rightarrow 0$. They assume that each individual time series contains a unit root against the alternative hypothesis that each time series stationary. Thus, referring to the model (1), LLC assume homogeneous autoregressive coefficients between individual, i.e. $\beta_i = \beta$ for all i , and test the null hypothesis $H_0 : \beta_i = \beta = 0$ against the alternative $H_A : \beta_i = \beta < 0$ for all i . The structure of the LLC analysis may be specified as follows:

$$\Delta Y_{i,t} = \alpha_i + \beta_i Y_{i,t-1} + \delta_i \tau + \sum_{j=1}^{p_i} \phi_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + u_{it} \tag{2}$$

$i = 1, \dots, N$ $t = 1, \dots, T$ where τ is trend, α_i is individual effects, u_{it} is assumed to be independently distributed across individuals. LLC estimate to this regression using pooled OLS. In this regression deterministic components are an important source of heterogeneity since the coefficient of the lagged dependent variable is restricted to be homogeneous across all members in the panel (Barbieri, 2006). Other test, Im, Pesaran and Shin (2003) test allows for residual serial correlation and heterogeneity of the dynamics and error variances across units. Hypothesis of IPS may be specified as follows:

$$H_0 : \beta_i = \beta = 0 \quad H_A : \beta_i < 0 \text{ for all } i$$

The alternative hypothesis allows that for some (but not all) of individuals series to have unit roots. IPS compute separate unit root tests for the N cross-section units. IPS define their t-bar statistics as a simple average of the individual ADF statistics, t_i , for the null as: $\bar{t} = \sum_{i=1}^N t_i / N$

It is assumed that t_i are i.i.d and have finite mean and variance and $E(t_i)$, $Var(t_i)$ is computed using Monte-Carlo simulation technique. Other test Maddala and Wu (1999) consider deficiency of both the LLC and IPS frameworks and offer an alternative testing strategy (Barbieri, 2006). MW is based on a combination of the p-values of the test statistics for a unit root in each cross-sectional unit.

It has to be controlled whether there is dependency across cross-section in regression. Thus, we test Breusch and Pagan (1980)'s cross-section LM testing. We use the approach of Pesaran (2003) in testing cross-section dependency. Pesaran (2003) presents a new procedure for testing unit root in dynamic panels subject to possibly cross sectionally dependent in addition to serially correlated errors. Pesaran (2003) proposes a test based on standard unit root statistics in a cross sectionally augmented dickey fuller (CADF) regression. CADF process can be reduced with estimated to this equation:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i Y_{i,t-1} - 1 + \sum_{j=1}^{p_i} \delta_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + d_i \tau + c_i \bar{Y}_{t-1} + \sum_{j=0}^{p_i} \phi_{ij} \Delta \bar{Y}_{i,t-j} + \varepsilon_{it} \tag{3}$$

where $\bar{Y}_i = N^{-1} \sum_{j=1}^N Y_{jt}$, $\Delta \bar{Y}_{i,t} = N^{-1} \sum_{j=1}^N \Delta Y_{jt}$ and ε_{it} is regression errors. Let CADF_i be the ADF statistics for the i -th cross-sectional unit given by the t-ratio of the OLS estimate $\hat{\beta}_i$ of β_i in the CADF regression (3). Individual CADF statistics are used to develop a modified version of IPS t-bar test (denoted CIPS for Cross-sectionally Augmented IPS) that simultaneously take account of cross-section dependence and residual serial correlation:

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^n CADF_i$$

Hypothesizes of both CADF and CIPS is same. The null hypothesis is formulated as:

$$H_0 : \beta_i = 0 \text{ This hypothesis implies that all the time series are nonstationary}$$

$$H_A : \beta_i < 0 \text{ This hypothesis implies that all the time series are stationary process.}$$

Analysis of Cointegration

If the presence of a unit root is detected in the variables, then it is necessary to check for the presence of a cointegrating relationship among the variables. There are two types of panel cointegration tests in the literature. The first is similar to the Engle and Granger (1987) framework which includes testing the stationarity of the residuals from a levels regression. The second panel cointegration test is based on multivariate cointegration technique proposed by Johansen (1988).

Pedroni (1999, 2004) and Kao (1999) extend the Engle-Granger (1987) cointegration test. Kao (1999) presents DF and ADF type tests for the null hypothesis of no cointegration in panel data. Kao considers the special case where cointegration vectors are homogeneous between individuals. Thus the test doesn't allow for heterogeneity under alternative hypothesis. The DF type test from Kao follows the following model:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + \varepsilon_{it} \text{ where } i=1, \dots, N \text{ and } t=1, \dots, T. \quad (4)$$

Both Y_{it} and X_{it} are random walks. It follows that under the null hypothesis of no cointegration, the residual series, ε_{it} , should be nonstationary. The ADF type test from Kao is based on the estimated

residuals of the following equation: $\hat{\varepsilon}_{it} = \rho \hat{\varepsilon}_{i,t-1} + \sum_{j=1}^p \phi_j \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t-j} + v_{it}$ where $\hat{\varepsilon}_{it}$ is the estimated residual of equation (4) and p denotes number of the lags in ADF specification. To test whether Y_{it} and X_{it} are cointegrated based on DF or ADF test statistics, the null and the alternative hypotheses can be written as $H_0: \rho = 1$, $H_A: \rho < 1$ respectively.

Pedroni (1999, 2004) proposes a residual-based test for the null of cointegration for dynamic panels with multiple regressors in which the short run dynamics and the long run slope coefficients are permitted to be heterogeneous across individuals. The test allows for individual heterogeneous fixed effects and trend terms. Pedroni considers the use of seven residual-based panel cointegration statistics, four based on pooling the data along the within-dimension and three based on pooling along the between-dimension.

Maddala and Wu (1999) use Fisher-type test to propose an alternative approach to testing for cointegration in panel data by combining tests from individual cross-sections to obtain a test statistic for the full panel. Johansen Fisher panel cointegration test combines individual Johansen's cointegration trace tests and maximum eigen value tests. In Johansen's multivariate cointegration technique, trace statistic tests for at most r cointegrating vectors among a system of $N > r$ time series, and the maximal eigen value statistic tests for exactly r cointegrating vectors against the alternative hypothesis of $r+1$ cointegrating vectors.

III.II. Empirical Results

Results of Unit Roots and Stationarity Tests

Table 1 presents the panel data test statistics of AID, for the unit root and stationary tests that do not allow for the presence of cross-section dependency (denoted first generation panel unit root tests). The results shown in Table 1 clearly indicate that the LLC, IPS, ADF and PP all tests fail to reject the null of non-stationary AID for all 18 countries the model with constant. Thus, according to first generation panel unit root test, we accept the presence of non-stationary in AID. If we take into account the model with trend, we obtain that unit root in AID is accepted for 18 countries by means of all first generation unit root tests.

Table 2 presents the panel data test statistics of AID, for the unit root and stationary tests that do not allow for the presence of cross-section dependency (denoted first generation panel unit root tests). The results shown in Table 2 indicate that IPS and PP-Fisher fail to reject the null of non-stationary HDI for all 18 countries in the model with only constant. We accept the presence of non-stationary HDI except for PP-Fisher test in the model with constant and trend.

After obtained these results, it has to be investigated whether AID and HDI have cross-section dependency. Thus, we test Breusch and Pagan (1980)'s cross-section LM testing. According to Table 3 and Table 4, probability value of all CDLM tests of both AID and HDI converges to zero. Since probability value is smaller than significance level (0.05), we reject the presence of cross-sectional independence. Thus, we must rely on second generation unit root tests instead of first generation unit root tests. First generation tests depend crucially upon the independence assumption across individuals, and hence not applicable since cross sectional correlation is present. So, we must consider results of Table 5.

Table 5 presents CIPS statistics of the variables that are mean value of CADF test statistic which does allow for the presence of dependency across panel members. As is seen from Table 5, results mean

value of CADF (CIPS stat.) show that null of a unit root in each country's both AID and HDI series can be rejected at the 5% level in the model with trend and constant in all countries.

Results of Co-integration Tests

The panel cointegration tests point to the existence of a long run relationship between AID and HDI as can be seen from Table 8, 9, 10, 11. For example, the null of no cointegration is rejected by most of the Pedroni (1999) tests at the 5 percent level. Similarly Kao residual cointegration test shows that there exists the cointegration relation among variables. As seen from results of Table 10 and 11, for the panel rank test the hypothesis that the largest rank in the panel is $r=0$ is rejected, but the hypothesis of a largest rank of $r=1$ can not be rejected. Based on this result, it is concluded that AID and HDI are cointegrated around linear trends for the sample of OECD countries.

Table 1 Result of First Generation Unit Root Tests for AID in Level

First Generation Tests	Without Trend		With Trend	
	Test stat.	Prob.	Test stat.	Prob.
Levin, Lin & Chu t stat.	2.41	0.99	6.58	1.00
Im, Pesaran and Shin W stat.	1.63	0.94	1.95	0.97
ADF – Fisher Chi-square stat.	32.61	0.53	34.27	0.45
PP – Fisher Chi-square stat.	24.50	0.88	29.88	0.66

Number of lag for LLC, IPS, ADF- Fisher and PP-Fisher test statistics was selected by Schwarz criterion and for Hadri test was selected by Newey and West (1994) criterion.

Table 2 Result of First Generation Unit Root Tests for HDI in Level

First Generation Tests	Without Trend		With Trend	
	Test stat.	Prob.	Test stat.	Prob.
Levin, Lin & Chu t stat.	-2.56	0.005	7.03	1.00
Im, Pesaran and Shin W stat.	0.19	0.57	-2.43	0.95
ADF – Fisher Chi-square stat.	77.46	0.00	1.65	0.81
PP – Fisher Chi-square stat.	3.02	1.00	26.62	0.00

Number of lag for LLC, IPS, ADF- Fisher and PP-Fisher test statistics was selected by Schwarz criterion and for Hadri test was selected by Newey and West (1994) criterion.

Table 3 Results of Cross-Section Dependence Tests in Panel for AID

	Without Trend		With Trend	
	T stat.	Prob.	T stat.	Prob.
CDLM1	234.31	0.00	247.88	0.00
CDLM2	4.64	0.00	5.42	0.00
CDLM	-1.88	0.02	2.17	0.01

Table 4 Results of Cross-Section Dependence Tests in Panel for HDI

	Without Trend		With Trend	
	T stat.	Prob.	T stat.	Prob.
CDLM1	1304.79	0.00	1188	0.00
CDLM2	65.84	0.00	59.17	0.00
CDLM	-2.41	0.00	-2.33	0.00

Table 5 CIPS statistics of AID and HDI for All Countries

Variables	Without Trend		With Trend	
	CIPS stat.	CV(%1)	CIPS stat.	CV(%5)
AID	-2.43	-2.52	-2.84	-2.92
HDI	-0.79	-2.52	-0.77	-2.92

Table 6 Result of First Generation Unit Root Tests for AID in First Difference

First Generation Tests	Without Trend		With Trend	
	Test stat.	Prob.	Test stat.	Prob.
Levin, Lin & Chu t stat.	-1.34	0.08	-1.21	0.11
Im, Pesaran and Shin W stat.	-5.32	0.00	-6.95	0.00
ADF – Fisher Chi-square stat.	103.79	0.00	113.87	0.00
PP – Fisher Chi-square stat.	189.75	0.00	172.67	0.00

Table 7 Result of First Generation Unit Root Tests for HDI in First Difference

First Generation Tests	Without Trend		With Trend	
	Test stat.	Prob.	Test stat.	Prob.
Levin, Lin & Chu t stat.	11.67	1.00	-0.70	0.24
Im, Pesaran and Shin W stat.	-0.75	0.22	-5.55	0.00
ADF – Fisher Chi-square stat.	53.03	0.01	94.44	0.00
PP – Fisher Chi-square stat.	317.60	0.00	325.39	0.00

Table 8 Pedroni Panel Cointegration Test

Alternative Hypothesis: Common AR coefficient(Within-Dimension)				
	Statistic	Prob. value	Weighted statistic	Prob. value
Panel v-stat	6.23	0.00	6.56	0.00
Panel-rho stat	0.11	0.54	0.10	0.54
Panel-PP stat	-4.70	0.00	-3.98	0.00
Panel ADF-stat	-5.17	0.00	-4.26	0.00
Alternative Hypothesis: Individual AR Coefficient (Between-Dimension)				
	Stat.	Prob. value		
Group-rho stat	-1.89	0.97		
Group-PP stat	-4.97	0.00		
Group ADF-stat	-6.97	0.00		

Trend assumption: no deterministic trend, lag selection: automatic AIC with a max lag of 3 and Newey-West bandwidth selection with Barlett kernel.

Table 9 Kao Residual Cointegration Test

	T stat.	Prob val.
ADF	5.43	0.00
Residual variance	8.34E-05	
HAC variance	9.66E-05	

Trend assumption: no deterministic trend, lag selection: automatic AIC with a max lag of 5 and Newey-West bandwidth selection with Barlett kernel.

Table 10 Johansen-Fisher Panel Cointegration Results (intercept only)

Number of Cointegrating Vectors	Fisher stat. from trace stat.	Prob.	Fisher stat. from max. eigen test	Prob.
$r \leq 0$	70.40	0.00	72.40	0.00
$r \leq 1$	27.88	0.76	27.88	0.76

Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted). EViews6 computes probabilities using asymptotic Chi-square distribution. Lag length is equal to 1.

Table 11 Johansen-Fisher Panel Cointegration Results (with trend)

Number of Cointegrating Vectors	Fisher stat. from trace stat.	Prob.	Fisher stat. from max. eigen test	Prob.
$r \leq 0$	343.7	0.00	88.40	0.00
$r \leq 1$	39.83	0.22	39.83	0.22

Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted). EViews 6 computes probabilities using asymptotic Chi-square distribution. Lag length is equal to 1.

IV. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The governments as well as local actors have undertaken considerable responsibilities and authorization in reducing the regional disparities -in other words- inequalities. Especially, nongovernmental organizations (NGOs) have been one of the most important among these actors in the 2000s.

NGOs that have undertaken the task of social integration and solidarity in state administration have completed vacancy areas as to ensure social equality and to overcome human needs in which the state is inadequate. However, being NGOs are autonomous is very important especially in the financial sense in order to perform their duty efficiently. Aids, supports and donations done by volunteers have gained importance in providing this financial autonomy.

Donors, sponsors and recipients need to know if aid is being used as effectively as possible so they can make necessary adjustments to programs and priorities to produce better results and outcomes.

NGOs together with the aim of non-profit need to find financial resources in order to perform the projects to achieve their aims and to increase financial assets. However, these gains must be instruments instead of goals.

Bikmen and Meydanoğlu (2006) emphasize that implementation of the advanced tax incentives is necessary for donors about solving the financial problem and they make some suggestions about this issue:

- Associations and foundations that have tax exemption status should be expanded.
- The inequality between donations to NGOs and donations to the state should be eliminated.
- Tax incentives should be increased.
- Taxes which NGOs were exempted should be increased.
- NGOs should investigate and find additional resources as well as own resources in order to implement their studies towards their own purposes.
- The implementation of formation source of NGOs must be consistent with their aims, it must be compatible with the institutional adequacy and it must be respectful to expectations of donors.

- NGOs must be possibly transparent to the public in phases such as searching, finding and using the resources (Kaya, 2010).
- NGOs should cooperate among themselves and help so as to make more efficient and effective projects and studies.
- NGOs should perform collective work with public institutions.
- NGOs must be more courageous and enterprising in making use of public resources (Kaya, 2010).

The recommendations made have been supported with the econometric model which in third section of the paper. In this paper we investigate whether the presence of long run relationship between human development index (HDI) that is an indicator used in measuring life expectancy, literacy, education and change of life quality and aids to NGOs over the period from 1970-2007 for a sample of 18 OECD countries using recent developed panel co-integration techniques. According to the obtained findings, we find evidence for one-cointegrating relationship between HDI and aids to NGOs. This means that there is a long-run relationship among the considered series. As a consequently, it is concluded that NGOs that have financially a power provide the contribution in accelerating the development process of selected OECD countries.

Bibliography

- Akatay, Ayten. (2010). "Sivil Toplum Kuruluşları, Yönetim, Yönetişim ve Gönüllülük", Ankara.
- Akay, Hale and Kurma, Emel. (2005). "Sivil Toplum Nedir?, Sivil Toplum Ve Demokrasi", İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Eğitim ve Araştırma Birimi Yayınları.
- Bekmezci, Mustafa Gürsoy, Ahmet. Ünkan, Çiğdem, Kaleli, Nilay. "Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim Ve Yönetici Profili", 1.Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Demokrasinin Gelişmesi Ve Katılım Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları, Çanakkale, 2004, June, 4-6.
- Bikmen, Filiz & Meydanoğlu, Zeynep. (2006). "Sivil Toplum Ve Hayırseverlik Araştırmaları, 2004-2006 Araştırma Bulguları Ve Çözüm Önerileri". Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları, No:46, İstanbul.
- Çolak, Olcay. (2006). "Sivil Toplum Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Yeri", <<http://www.sonbaski.com/yenisite/sayi10olcay.htm>>, 25.06.2010.
- Doğan, İlyas. (2002). "Özgürlükçü Ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Güder, Nafiz. (2004). "Sivil Toplumcunun El Kitabı", Ankara.
- İnanıcı, Haluk (2003). "Sivil Toplum Kuruluşları ve Hukuki Yapısı", www.dergi.tbd.org.tr, 11.06.2006
- Kaya, Özer. (2010). "STK'lar Arası Yardımlaşma Kamu-STK İlişkileri, Ortak Projeler Ve Genel Yönetim Kapsamındaki İdarelerin Bütçelerinden STK'lara Yardım Yapılması". Her Yönüyle Dernekler. Volume:10.
- Keyman, Fuat. (2004). "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları Ve Türkiye", İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum Ve Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları Ve Demokratikleşme Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferans Yazıları, 4
- Klingelhofer, Stephan & Robinson, David. (2004). "Law And Civil Society in The South Pacific In The 21st Century Challenges And Opportunities", International Center For Not-For-Profit Law, A Presentation at the Institute of Justice and Applied Legal Studies The University of the South Pacific Suva, Fiji – 23 August 2004
- Kocacık, Faruk. (2003), Toplum Bilim Ders Notları. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No:92.
- Paul, James, A. (2000). "NGOs and Policy-Making". Global Policy Form.
- Pirler, Bülent. (1998). Sivil Toplum Kuruluşlarının Toplumsal Tutkal Görevi ve Beşli İnisiyatif, İşveren, 37:2
- Tosun, Erdoğan, Gülgün. (2001). "Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi". İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yentürk, Nurhan and Aksakoğlu, Yiğit. (2006). "Proje Döngüsü Yönetimi I Proje Teklifi Yazma, İzleme, Değerlendirme", İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları Stk Çalışmaları Eğitim Kitapları Dizisi, 1th Edition.
- Yıldırım, Murat. (2003). "Sivil Toplum ve Devlet". Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 27:2,pp.226-242

TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NDA YUMUŞAK GÜÇ ENSTRÜMANI OLARAK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI: FİLİSTİN'E İNSANİ YARDIM VE İHH'NİN GAZZE YARDIM FİLOSU

Soner KARAGÜL

sonerkaragul@hotmail.com

Uluslararası İlişkiler Bölümü, Biga İİBF, ÇOMÜ

Ceyhun ÇİÇEKÇİ

ceyhuncicekci@comu.edu.tr

Uluslararası İlişkiler Bölümü, Biga İİBF, ÇOMÜ

Özet

Teknoloji ve telekomünikasyon devrimlerinin ertesinde, dünya, ağırlıklı devlet-merkezliliğe dayanan yerleşik uluslar arası sisteme yönelik, görünmeyen tehditleri barındıran tek bir global varlığa dönüşmeye başladı. Bu yeni dünyada, sert güç opsiyonları devletler için marjinalize olmuştur. Ulusal menfaatleri gerçekleştirebilmek için, güç projeksiyonunun bundan sonraki yeni formu yumuşak güçtür. Askeri müdahalelerin aşırı maliyetleri akıldan tutularak, yumuşak güç kullanımının devletler için daha barışçıl ve etki gerçekleştirci olduğu iddia edilebilir. Bu çalışma, yumuşak güç kavramsallaştırmasının çerçevesinde, değişen Türk Dış Politikası ve STK'ların, özelde İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) yurtdışı faaliyetlerine odaklanacaktır. Sonuç olarak, İHH uygulamalarının Türk Dış Politikası sürecinde etkileri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Yumuşak Güç, Sivil Toplum Kuruluşları

Abstract

In the aftermath of technology and telecommunication revolutions, world has been evolving into a mere global entity that hosts many invisible threats to settled international system mainly depends on state-centrism. In this new world, hard power options have been marginalised for states. For promoting national interests, soft power is the new form of power projection from now on. With keeping extreme expenses of military interventions in mind, soft power usage by states is more peaceful and effect promoter, could be claimed. This study will focus on changing Turkish Foreign Policy (TFP) and NGO activities abroad, İHH in particular, within the framework of soft power conceptualization. As a result, effects of İHH practises will be discussed in the process of Turkish Foreign Policy.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Soft Power, Non-Governmental Organizations

Giriş

Uluslararası ilişkiler gündemini uzunca bir süre meşgul eden iki süper güç ve dolayısı ile bloklar arasındaki olası topyekün savaş, Sovyetler Birliği'nin yer yer kanlı bir şekilde dağılması neticesinde ortadan kalktı. Güvenliğin referansı ve sağlayıcısı bu süreç içerisinde farklılaşmaya başladı ve küresel bağlamda ortaya çıkan devlet-altı ve ötesi gelişmeler, küresel güvenliğin her veçhesinde aktör düzeyinde öne çıktı. Özellikle Ortadoğu, Balkanlar, Asya ve Afrika'da ortaya çıkan veya süre giden çeşitli varyasyondaki gerilimler, devletlerin güvenlik gündemlerini radikal bir biçimde etkiledi ve güvenlik politikalarının kurgulanışı bu süreç itibarıyla girift bir hal aldı.

Devlet-merkezli realist güvenlik anlayışında referans objesi olarak algılanan ve uygulamaya konulan alan devlet ve sistem güvenliğidir. Tehdit olarak kurgulanan devletin askeri ve ekonomik kabiliyetleri masaya yatırılarak konvansiyonel bir tehdit haritası ortaya çıkarılır ve güvenlik politikası bu doğrultuda dizayn edilir. Lakin özellikle Soğuk Savaş'ın bitişi ve özünde barındırdığı ve fakat nükleer bir *catastrophe* üzerinden gölgelediği devlet altı güvensizlikler *Yeni Dünya Düzeni*'nde uluslararası ilişkiler sisteminin mevcut devlet-merkezli niteliğine yönelik tehditler olarak çerçevelendiler. Yapısal şiddet¹ olarak akademik literatürde haklı bir vurgu kazanan kavram, özünde ekonomik, sosyal ve kültürel bir takım olguların sorunsallaştığını Afrika, Asya ve Avrupa'nın bu yeni dönemdeki güvenliğini yakından ilgilendiren Balkanlar'da yaşanan talihsiz gelişmeler resmetti. Artık dünya politikası küresel terörizm, açlık, kuraklık, organize suç şebekeleri, uluslararası göç, insan ve uyuşturucu kaçaklığı gibi devletlerin sosyal sistemlerini de yakından ilgilendiren bir boyutta güvenlik tehditleri ile meşgul olmaya başladı.

Güvenlik gündeminin bu denli radikal değişimi doğal olarak beraberinde güvenlik sağlayıcı olarak kodlanan ve uluslararası meşruluğa sahip devlet otoritesi ve onun uygulayıcıları olan devlet yönetici ve

¹ Yapısal Şiddet kavramı Johan Galtung tarafından kavramsallaştırılmış olmakla beraber şiddetin sadece fiziki olarak anlaşılması gerektiğini, var olan sosyal ve ekonomik sistemin özü itibarıyla dışsarıcı olduğunu ve sistemin dışında kalanlar üzerinde kalıcı bir sosyal ve ekonomik şiddet uyguladığını vurgular. Bu şiddet türü daha ziyade içselleştirilmiş olması hasebiyle her hangi bir görünürlüğe de sahip değildir ve daha az rahatsız edicidir. Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, yapısal şiddetin günümüz dünyasındaki tehditleri direkt olarak oluşturmaya dahi tetikleyici bir fonksiyon üstlendiği gerçeğidir.

bürokrasi elitlerini kullanılan araçlar bağlamında bir özelleştirme yöneltti. ABD merkezli ve daha ziyade Clinton döneminde görülen uygulamalar, devletlerin güvenlik sağlayıcı araçlarını salt askeri yetenekler olmaktan uzaklaştırarak ekonomik, sosyal, kültürel bir takım öğelerin devreye sokularak ilgili devletler ve toplumlar nezdinde (daha sonrasında "kamu diplomasisi" olarak kavramsallaştırılan) diplomatik girişimlerde bulunulan sosyal bir alana yöneltti. Bu alanda zorlayıcı ve sert askeri hamlelere dayanan bir tavır artık yer alamamakta ve yerini fazlasıyla ikna ve rızaya dayandıran bir davranış bütünü ortaya konulmaktadır. Sert askeri müdahalelerin yarattığı hem maddi hem manevi kayıplar devletleri böylesi bir politika takip etmeye zorlamıştır. Bir diğer ifadeyle yumuşak güç kullanımını olan bu uygulamalar, devletlerin güvenlik gündemlerinde ön alıcı bir hamle olarak da değerlendirilebilir. Devlet-merkezli uluslararası sistemin yeniden üretimine de hizmet eden bu dış politika aracı, devletlerin sert askeri tedbirler yerine sosyal, ekonomik ve kültürel girişimler ile olası radikalleşmelerin ve sistem-dışına yönelmelerin önünü de almayı planlamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi Sovyetlerin dağılışı, majör tehdidin nitelik itibarıyla değişiminin başlangıcını da sembolize etmektedir. Yumuşak güç kullanımı, tehdit resminin devlet-altı ve ötesi oluşumlarla çeşitlendiği küresel panoramada, devletler adına etkin bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dış politika tercihi ile beraber devletlerin ilgili oldukları coğrafi alanlarda nüfuz artışına da şahit olunmaktadır.

Türkiye özelinde konuya yaklaşıldığında, ekonomik, sosyal ve özellikle kültürel motiflerin ön plana çıkarılmasıyla beraber 1990lardan itibaren Orta Asya, Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde yer yer "hamilik" olarak dahi nitelenen süreçlere dâhil olduğu tespit edilebilir. Türk Dış Politikası'nın (TDP) Soğuk Savaş sonrası döneme ait en belirgin özelliği, çok taraflı diplomasi çabalarıdır. Özal döneminde başlayan ve sonrasında da devam bu süreçle beraber Türkiye, politik opsiyonlarını çeşitlendirmeye çalışmış ve Soğuk Savaş dönemi tek taraflılığından sıyrılmayı ve mümkünse kültürel kimlik kodlarını uyuşturmuş varsayılan Ortadoğu ve Orta Asya'daki devletlerle işbirliğine gitmeyi çoğu zaman öncemiştir.

TDP'deki bu Soğuk Savaş sonrasına ait genel eğilim, bu doğrultuda yapılan harcamalar ve harcanan efora rağmen istenilen düzeyde başarı sağlayamamıştır. İslamilik ve Türklük kimliği üzerinden genel olarak çerçevesi Türkiye'nin kimlik eksenli dış politikası olarak da resmedilebilecek olan bu açılım 2002 Kasım'ında AKP'nin tek parti halinde iktidar olmasıyla yeniden ivme kazanmıştır. AKP'nin söylem olarak muhafazakârlığı temsil etmesi ve Osmanlı mirasına sahip çıkan duruşu, yukarıda anılan kimlik eksenli dış politikasının uygulandığını kolaylaştırmıştır. Afganistan ve Irak müdahaleleri ve işgalleri ile bölgede yükselen tansiyon, Türkiye'nin yumuşak gücünü kullanması için de uygun zemini hazırlamıştır. Bush dönemi ABD dış politikasının temel eksenini temsil eden "şer eksenli" söylemi ve "ön alıcı vuruş" konsepti, bölge ülkelerinde ciddi tedirginliğe sebep olmuştur. Türkiye'nin "yakın çevre"si olarak da adlandırılabilir olan bölge ülkeleri ile potansiyel diyalog imkânları özellikle AKP döneminde devreye aktif biçimde sokulmuş ve göreceli olarak başarıya ulaşmıştır. İsrail-Suriye anlaşmazlığında rol alması ve İran'ın nükleer programıyla birlikte gerginleşen İran –Batı ilişkilerinde paratoner fonksiyonu üstlenmesi Türkiye'nin bölge ülkeleriyle irtibatının derecesini gösterir niteliktedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, özellikle Filistin Sorunu'nda Davos Krizi'yle birlikte aktif ve İsrail muhalifi bir tutum takınması, bölge halklarında pozitif bir reaksiyon doğurmuştur. NATO-AB bağlamları da göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin hem Batı müttefiki olup hem de İsrail muhalifi bir pozisyon alması Ortadoğu ile kuracağı kimlik temelli politik bağların kırılabilirliği üzerinde şüpheler hâsıl olsa da genel manada başarılı olması beklenmektedir. Türkiye'nin AKP ve özellikle Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı'nda "köprü ülke" yerine "merkez ülke" olma iddiası ancak çok boyutlu ve çevresindeki gelişmelere aktif şekilde angaje olabilen dış politikadan geçmektedir.

Yumuşak Güç; Teorik Çerçeve

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte çift kutuplu yapı da ortadan kalkmış ve geriye bir tek süper güç kalmıştır. Söz konusu süper güç ABD, uyguladığı politikalarla genel olarak küresel politliği şekillendirmeye çalışmış ve nüfuzunu askeri biricikliği üzerinden de meşrulaştırarak yaygınlaştırmayı amaç edinmiştir. Demokrasinin ve insan haklarının küresel manada saygın kavramlar olarak kabul edilmesi, ABD'nin öz itibarıyla yumuşak güç kullanımının başarılı meyveleridir.

Uluslararası ilişkilerde artık bir dönüm noktası olarak kabullenilen 11 Eylül Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon saldırıları, ABD'nin askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel biricikliğinin öndeki ihtişam perdesini aralamış ve ABD'nin her manada bir cazibe merkezi olduğu yönündeki genel algının yıkılmasını imlemiştir. Bu saldırıların arkasında radikal bakış, aslında ABD'nin küresel politikalarını kurgularken pek de dikkat etmediği lokal bazda sosyal ve kültürel olguların şiddet içerikli dışavurumudur. Yapısal şiddet olarak çerçevesi kavramsallıkla beraber düşünüldüğünde genel olarak Üçüncü Dünya ülkeleri olarak kavramsallaştırılan topluluğa dâhil olan coğrafyanın önemli bir kısmını oluşturan Müslüman ülkeler, ABD ve Avrupa merkezli oluşturulmuş küresel ekonomik, sosyal ve kültürel evrenselci tekelcilikten rahatsızdırlar ve radikal eğilimlerin İslam orijini toplarlarda ortaya çıkması bu durumu direkt olarak alakalıdır. Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışması tezinde ileri sürdükleri de göz önünde bulundurulduğunda; gelişmişlik sorunu yaşayan, sosyal manada yeterince bütünleşmemiş, küresel pazara tam olarak eklenmemiş ve nihayetinde hem içsel hem dışsal faktörlerin de etkisiyle demokratikleşmemiş otoriter yönetimler tarafından yönetilen bu ülkelerin nüfuslarından radikal eğilimlerin beslenmesi doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. ABD özelinde düşünüldüğünde, günlük yaşamın yaşamsal sorunlarıyla boğuşan bu kitleleri rehabilite etmek, ilk olarak onları ikna edebilmekten geçmektedir.

Yumuşak güç kavramı, Joseph Nye tarafından ileri sürülmüş ve özellikle 11 Eylül sonrası gelişen Afganistan ve Irak Müdahaleleri'ne dair alternatif bir yaklaşımı ortaya koymuştur.² Sert askeri tedbirler üzerinden yönlendirilen Bush Dönemi ABD Dış Politikası, 11 Eylül Saldırıları'nın hemen ertesinde sorumlu avına çıkmış ve El-Kaide adlı global organize terör şebekesinin köklerine rastladığını iddia ettiği Afganistan'a müdahalede bulunmuştur. Benzer bir süreç Irak için de geçerli olmuş ve daha ziyade deklare edilen "şer eksenini" söylemiyle birlikte Irak Yönetimi'nin Kitle İmha Silahları barındırdığı ve ürettiği, bu yolla uluslararası güvenliğe dönük bir tehdit teşkil ettiği öne sürülerek, diplomatik çabalara pek itibar edilmeden askeri manada işgal söz konusu olmuştur.

Devletlerin nüfuzlarını genişletmek ve istedikleri doğrultuda gelişmelerin ortaya çıkmasını sağlayabilmek adına kullanabilecekleri yegâne araç güçleridir. Bu güç fonksiyonu, devletlerin ulusal menfaatlerini sağlama noktasında başvurabilecekleri en önemli silahtır. Genellikle son küreselleşme dönemine atfedilen yumuşak-sert güç ayrımı, aslında Joseph Nye'nda kendi ifadesiyle 1700'lü yıllara kadar izlenebilir. Literatüre girmesi geç kalmış olsa dahi yumuşak güç aslında bir insani davranış kalıbıdır ve sosyal bir alan olarak uluslararası politikada da tabiatı ile yerini almıştır.³

Yumuşak güç her şeyden önce ikna ve etkiye dayanır. Diploması, devlet katındaki yetkililerin tekelden çıktığından beri kamuoylarının ikna edilmesi ve etkilenmesi yeni diploması formu olarak günümüz uluslararası ilişkilerinin bir gerçeğidir. Telekomünikasyon devriminin gerçekleşmesiyle beraber dünya üzerindeki bilgi akışının ve iletişim seçeneklerinin radikal bir değişim geçirmesi yeni diploması formunun ortaya çıkmasına yadsınmaz bir faktördür. Bu değişimle beraber toplumlararası iletişim önemli bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Artık devletler herhangi bir dış politik girişimlerinde diğer ulusların kamuoylarını öncelikli olarak etkilemeye ve ikna etmeye çalışmaktadırlar. Bu etkileme kapasitesi, ülkenin politik yaşam stili, ekonomik varlığı, kültürel kökleri ve etnik-dini dolayısı ile sosyal temellendirilmesi ile bağlantılı olarak gerçekleşebilir. Özellikle ABD için kullanılan yumuşak güç kavramında, ABD'nin temsil ettiği varsayılan ve iddia edilen insan hakları, demokrasi, serbest pazar, bireysel özgürlükler ve benzerleri gibi ideallerin cazip edilişi, Batı odaklı gelişimini sürdüren uluslar üzerinde tesir gösterebilmekte ve istenilen doğrultuda sonuçlar elde edilebilmektedir.

Yumuşak Gücün Kullanımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Fonksiyonu; İHH ve Gazze Yardım Filosu

Uluslararası politik arena özellikle 1960lardan itibaren devlet-merkezli eylemliliğin tekelden kurtulmaya başlamıştır. Aktörel düzeyde devlet-odaklı bir halde bulunan uluslararası ilişkiler bu tarihlerden itibaren çoğullaşmış ve devlet-altı ve devlet-ötesi aktörlerin de eylemleriyle şekillenmeye başlamıştır. Vietnam Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler sivil toplum inisiyatiflerinin öne çıkmasıyla toplumsal reaksiyonlar yaratmış ve devletlerin uyguladıkları politikalar üzerinde zaman zaman efektif bir denetim mekanizması oluşturmuştur. Sivil toplum oluşumlarının iç politikadaki etkinliğinin yanı sıra dış politikada da etkili bir araç olarak kullanılması, ilgili hükümetleri topluma karşı daha şeffaf hale getirmiş ve sonucunda eleştirel yaklaşımların ön plana çıkmasına kolaylık sağlamıştır.

Sivil toplumun çeşitli unsurları bulunmakla beraber çeşitli alanlarda da örgütlenilebilmektedir. Bunların arasında özellikle evrensel bir içeriğe sahip olan çevresel sorunlar ve çevresel sorunları eksen alan çeşitli ulus-aşırı örgütlenmeler, günümüzde de hükümetleri baskı altına alabilme ve çevre bilincini kitleselleştirme bağlamında önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda doğduğu ülkenin çeşitli dış politika alternatifleriyle kesişen amaçlara sahip olabilmektedir. İnsani yardım ve insan hakları alanlarında faaliyet yürüten STK'ların zaman zaman devletlerle aynı amaçlarda kesişmeleri de söz konusudur. Aynı zamanda demokratik yaşamı savunma ve yaygınlaştırma konusunda ilgili devletlerde görece bir kontrol sağlamak, söz konusu örgütlenmelerin gündemindedir. Sayılan alanlarda STK'lar çok çeşitli yollarla (raporlar, yayınlar, eylemler, sınır aşan ağlar vb) konunun uluslararası kamuoyunun gündeminde tutulmasını ve sonuçlar alınmasını sağlamakta zaman zaman başarılı örnekler sergilemişlerdir.⁴

Devletler, birbirlerini direkt olarak insan hakları ihlalleri konusunda suçlamaktan çekinmeyebilirler de, STKlar ulusal kimlikten çok küresel kimlik ve misyon uyarınca hareket ettiklerinden, başvurma haklarının olduğu durumlarda devletleri suçlamaktadırlar. STKlar sınır tanımayan kimlikleri devletlerin egemenlik sahaları içerisine girerek uluslararası hukuka uygun davranılıp davranılmadığını araştırmakta, sorunları kaynağında tespit etmekte ve bunları dünya kamuoyu ile paylaşarak dolaylı bir baskı gücü oluşturmaktadırlar. Dünya genelinde politik bir kampanya da yürütülebilmektedir. İşte tam da bu noktada itibarıyla devletlerin politik duruşları işlevsel olarak sivil oluşumlara aktarılabilir. Sivil oluşumlar, ulusal sınırların dışında bir nevi politik misyon yüklenebilir ve bu terminolojik olarak ilgili devletin yumuşak gücü olarak adlandırılabilirler.

² Joseph S. Nye, **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, Public Affairs, New York, 2004

³ Joseph Nye, "Soft Power and Public Diplomacy in the 21st Century" British Council Parliamentary Lecture, <http://www.britishcouncil.org/new/PageFiles/11706/2010%2001%2022%20Joe%20Nye%20Soft%20Power.pdf> (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)

⁴ Kemal Başlar, "Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar" Usak Yayınları, Ankara 2005, s. 87-99

Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda oryanti olan ülkenin çeşitli dış politika alternatiflerine de araç olabilmektedir. İnsan hakları örgütleri bunlar arasında ilk sırayı çekmektedir. Aynı zamanda demokratik yaşamı savunmayı ve yaygınlaştırmayı ve aynı zamanda ilgili devletlerde görece bir kontrolü sağlamak bu manada söz konusu örgütlenmelerin gündemindedir.⁵ Bu yolla, hem insan hakları hem de demokratik yaşamı vurgulayan ve öne çıkarıcı oluşumların katkılarıyla beraber – ki bu çeşitli raporlar ve yayınlar vasıtasıyla olabilir - dünya genelinde politik bir kampanya da yürütülebilmektedir. İşte tam da bu nokta itibarıyla devletlerin politik duruş uzantıları işlevsel olarak sivil oluşumlara aktarılabilir. Sivil oluşumlar, ulusal sınırların dışında bir nevi politik misyon yüklenebilir ve bu terminolojik olarak ilgili devletin yumuşak gücü olarak adlandırılır.

* İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve Faaliyetleri

İnsani Yardım Vakfı ismini, özellikle Gazze Filosu'na düzenlenen saldırıyla beraber global manada duyurmuştur. Vakfın amacı ismiyle ifade edilmiş olsa dahi yapılan yardımlar nitelik itibarıyla evrensellik arz etmemektedir. Vakfın tercihi ziyadesiyle Müslüman toplumlar yönündedir.⁶ Burada vurgulanması gereken husus, İHH tarafından İslami referanslar doğrultusunda yürütülen yardım kampanyalarının, AKP Hükümeti dönemi dış politikasının kimlik eksikliği ile birebir örtüşmesidir.

İHH'nın kuruluş amacı göz önünde bulundurulduğunda insani yardımın örgüt için temel bir işlev olduğu anlaşılabilir. İnternet üzerindeki sayfası incelendiğinde İHH'nın faaliyet sahasının ve çeşidinin geniş bir yelpazeye sahip olduğu anlaşılabilir. Derneğin faaliyetleri arasında;

- Acil Yardım Çalışmaları (Arama kurtarma çalışmaları ve teknik malzeme yardımları; acil barına ve ihtiyaç ünitelerinin kurulması; acil sağlık yardımları; gıda, giyecek ve diğer ihtiyaç malzemelerinin dağıtımı; kadın, çocuk, yaşlı ve kimsesizler için güvenli ortamlar sağlanması.)
- Sosyal Yardımlar (Gıda yardımları, Yetim yardım programları, Barınma ve giysi yardımları, İş-melek edindirme projeleri, Su kuyuları ve kanallarının inşası.)
- Eğitim Yardımları (Eğitim tesis ve altyapı yardımları, Eğitim araç-gereç yardımları, Yeterlilik kazandırma yardımları.)
- Kültürel Yardımlar (Radyo ve TV yayıncılığının desteklenmesi ve İbadethane ve mescit inşası.)
- Sağlık Yardımları (Sağlık tesis ve altyapı yardımları ve Sağlık hizmeti yardımları.)
- Bilinçlendirme (Dünyanın çeşitli bölgelerindeki insani sorunlar hakkında kamuoylarını bilgilendirme.) gibi faaliyetler bulunmaktadır.⁷

** Türk Dış Politikası'nda Nüans ve İHH

Filistin Sorunu, İslami kesimleri her daim yakından ilgilendirmiş bir sorundur. İsrail'in uluslar arası hukuku hiçe sayan işgali, bölgede yaşanan insani olumsuzluklar, sürekli çatışma ortamı ve şiddetin doğurduğu hem insani hem manevi kayıplar Filistin Sorunu'nu dünya gündemine de sıklıkla getirmektedir. Türkiye, özellikle uluslararası politikada yaşanan *detente* dönemiyle ve Kıbrıs Sorunu'nda yaşadığı Johnson Mektubu travmasıyla beraber Ortadoğu'ya yönelik angajmanına Filistin Sorunu'nu gündemine alarak başlamıştır. İzleyen dönemlerde Filistin Sorunu, TDP'nin başlıca konu başlıklarından biri haline gelmiştir. Son dönemde gerçekleşen saldırılarla beraber Türkiye aktif bir şekilde İsrail'e karşı pozisyon almış ve Davos Krizi'nde ilk ciddi tepkisini göstermiştir.⁸

Özellikle Dökme Kurşun Operasyonu'yla beraber uluslararası arenada daha da marjinalleşen İsrail Devleti, süreç içerisindeki politik duruşuyla operasyonu desteklemiş ve kınanması dâhil herhangi bir olumsuz tepkiye karşı tavır almıştır. İsrail'in Gazze'ye yönelik baskıları ve operasyonları yeni değildir. 2006 yılında Filistin Özerk Yönetimi'nde gerçekleştirilen seçim sonucunda Gazze bölgesinde yönetimi seçimle ele geçiren silahlı direniş örgütü HAMAS'ın legal meşruluğu üzerindeki önyargılar, gerçekleştirilen seçimlerin uluslararası düzeyde tanınmamasına neden olmuştur. Hatta bu bölünme Filistin Özerk Yönetimi'nin legal temsilcisi El-Fetih ile de gerçekleşmiş ve seçimin ertesinde gerçekleşen çatışmalarla Gazze Bölgesi'ndeki El-Fetih varlığı sona erdirilmiştir. 2006 yılında ortaya çıkan bu siyasi tablo, Filistin Yönetimini fiili manada ikiye bölmüş ve siyaseten müzakere gücünü azaltmış ve aynı zamanda Filistin Özerk Yönetimi adına temsiliyet sorunu olarak belirlemiştir.

İsrail'in bu seçimin ertesinden itibaren başlattığı ambargo en ağır düzeylerde devam etmektedir. İsrail 2008 yılının Aralık ayında gerçekleştirdiği Dökme Kurşun Operasyonu ile tüm dünya kamuoyunda ciddi eleştiriler almıştır. Türkiye ise tepkisini Davos'taki Zirvede göstermiştir. Bu tepkinin düzeyi ve diplomatik özellikleri her ne kadar masaya yatırılıp olumsuz notlansa da, Erdoğan'ın Peres'e sarf ettiği sözler görüldü ki özellikle Ortadoğu kamuoylarını fazlasıyla memnun etmişti. İsrail "pervasızlığı" karşısında "ses çıkarıcı" bir

⁵ Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkzn.

http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)

⁶ <http://www.ihh.org.tr/112/> (Ziyaret Tarihi: 7.11.2010)

⁷ <http://www.ihh.org.tr/calisma-tur-ve-alanlarimiz/> (Ziyaret Tarihi: 7.11.2010)

⁸ Türk-İsrail Krizi'nin kısa bir kronolojisi ve değerlendirmesi için bkzn. <http://www.setav.org/ups/dosya/15113.pdf> (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)

lider olarak Erdoğan'ın şahsında bütünleşen karizmatik duruş, Gazze sokaklarında Türk bayraklarının dalgalanmasının da önünü açtı.⁹ Fakat bu sürecin devamında Türk-İsrail ilişkileri sıkça belirtilen stratejik ortaklık konseptinden hızla uzaklaşmaya başlamıştır. Karşılıklı beyan olunan sert açıklamalar ve her iki tarafın da geri adım atmaya yanaşmaması, Türk-İsrail ilişkilerinde ciddi bir kırılmanın habercisi olmuştur. Sürecin devamında askeri tatbikatlar iptal edilmiş, büyükelçi krizi vuku bulmuş ve gergin ortam her iki ülkenin ilişkilerinde duraksatıcı bir hal almıştır.

Bütün bu yaşanan olumsuzlukların yanında Türk Dış Politikası'nın Ortadoğu bölgesine yönelik yeni bir açılımı da başlattığı ifade edilebilir. Özellikle 2008 Aralık ayı kırılmanın başlangıcı olarak imlenirse Türk dışişleri bu tarihe kadar kendisini coğrafyasından bağımsız algılamış ve bölgeye sadece bir tehditler yuvası olumsuzlamasıyla bakan yıllanmış elitist duruşu aşmıştır. Yeni dönemde (2001 sonrası olarak sınıflandırılabilir.) AKP Hükümeti ile beraber bölgeye yönelik politikalar da değişmeler gözlenmiştir. Bunlardan ilki AKP'nin salt kendi varlığı ile bütünleşmiş İslami politik eksen ve dış politikadaki medeniyet vurgulu Neo-Ottomanik söylemdir.

IHH'nın öncülüğünde gerçekleştirilen ve Türk limanlarından hareket eden yardım filosu, bu manada Türk Dış Politikası'ndaki yeni eğilimin de temsilcisi olmuştur. Türk kamuoyunun yüksek oranlarda desteklediği bu yardım filosu, İsrail'in Gazze'ye yönelik uyguladığı blokajı aşmak ve öncelikle bölge insanına insani yardım götürmek suretiyle hareket etmiştir. Lakin gemiler İsrail Deniz Kuvvetleri'nin müdahalesiyle durdurulmuş ve Türk gemisi olan Mavi Marmara'ya askeri bir operasyon düzenlenmiştir. Gemide bulunan 9 Türk vatandaşı bu operasyon sonucunda hayatını kaybetmiş ve filo İsrail'in Aşdod Limanı'na çekilerek alıkonulmuştur. Gemi yolcuları da gözaltına alınmış ve alıkonulmuşlardır. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye, sert tepkisi ve aktif tutumu ile konuyu Birleşmiş Milletler'in gündemine getirmiş ve olay hakkında bir rapor hazırlanmasına ortam hazırlamıştır. Konu hakkında araştırmalarda bulunan komisyon, İsrail'in uluslararası hukuk normlarını çiğnediği, uluslararası insani ve insan hakları hukukunu ihlal ettiği doğrultusunda görüş bildirmiştir.¹⁰

Tüm bu olumsuzluklar Türk-İsrail ilişkilerini derinden etkilemiştir. Lakin Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik Filistin Sorunu odaklı kimlik eksenli politikası ile IHH'nın düzenlediği yardım organizasyonunun İsrail baskınıyla kanlı bir şekilde sona ermesi aynı noktada buluşmuşlar ve aynı amaca hizmet etmişlerdir. Bugün bölgedeki Türk hayranlığı büyük oranda son dönem gelişmelerindeki cesur olarak isimlendirilebilecek girişimlere koşuttur. Bir sivil toplum örgütünün uluslararası bir eylemiyle politik aktör olarak sınıflandırılması ve orijin ülkenin dış politikasında önemli bir manevraya sebebiyet vermesi, günümüz global politikiğini açıklamakta da faydalı bir örnek olacaktır.

Sonuç

Türk Dış Politikası'nda kimlik arayışı Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana bahsi edilen bir gerçekliktir. Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Orta Asya ve Avrupa Birliği gibi opsiyonları bulunan Türkiye'nin AB ile müzakerelerde sorunla karşılaşması, son dönem tandansıyla örtüşmektedir. Bu her ne kadar eksen kayması olarak lanse edilen bir süreç olsa dahi Türkiye'nin dış politikadaki öncelikleri cumhuriyetin kuruluşundan beri değişmemiştir. Lakin eksen kayması olarak adlandırılan süreç, olsa olsa Türkiye'nin farklı dış politika opsiyonlarını devreye sokup uzunca bir süredir dillendirilen ve fakat başarısız olan çok boyutlu dış politikaya geçiş gerçekleştirmiş olmasıdır. Ahmet Davutoğlu'nun deyimiyile "merkez ülke" olma ideali doğrultusunda izlenen çok boyutlu politikanın yerindeliği pek çok akademisyen tarafından da vurgulanmaktadır.¹¹

Yukarıda özet halinde verilen son dönemde gelişen eğilimlerin neticesi olarak Filistin Sorunu'na yaklaşım, hükümetin dış politikadaki öncelikleri arasına girmiştir. Söz konusu yaklaşımla birlikte bölge halklarıyla ve devletleriyle ortak geçmiş, kültürel benzerlikler ve medeniyet ortaklığı bezeli politik bir üst-zihniyetin uygulamaya geçişi, bölgesel güvenliğin ve istikrarın da lokomotif olabilecek potansiyele sahiptir. Irredantist eğilimlerinden arınmış bir Türk pro-aktivitesi, ilk olarak bölgesinde istikrarın kolaylaştırıcısı ve dahi sağlayıcısı olabilecek ve aynı zamanda bölgesel istikrar ve güvenlik üzerinden küresel istikrar ve güvenlik adına bir prototip oluşturacaktır.

Bir sivil toplum örgütü olan IHH'nın İslam merkezli eylemliliğinin en azından Gazze özelinde TDP ile kesişmesi de ilginç bir örnektir. Bu örnekle beraber TDP, kamuoyu baskısını politika yapım sürecinde daha da hissetmeye başlamıştır. Filistin Sorunu gibi insanlığın vicdani sorumluluklarına seslenen insan güvenliği odaklı bir problem için öncelikle sivil toplumun inisiyatif alması gerekmektedir. Küresel bir yara halini almaya başlayan Filistin Sorunu, öncelikle Ortadoğu'nun güvenliğini, kademeli olarak da küresel güvenliği tehdit etmektedir. Yıllanmış sorun, günümüzde radikalizmin beslediği en temel kaynaktır.

⁹ Ortadoğu'daki Türkiye algısı için bkzn.

http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/OD/YYN/OD%20Algisi_Rapor%20TR_2009.pdf (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)

¹⁰ Birleşmiş Milletler'in ilgili Raporu http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.pdf (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)

¹¹ Türk Dış Politikası'ndaki değişimin analizi için bkzn. <http://www.setav.org/Ups/dosya/15988.pdf> (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)

Referanslar

- E. Fuat KEYMAN, "*Türkiye'de ve Avrupa'da Sivil Toplum*", Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No: 3, 2004
http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_3.pdf (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)
- E. Fuat KEYMAN, "*Türk Dış Politikası'nda Eksen Tartışmaları: Küresel Kargaşa Çağında Realist Proaktivizm*", SETA Analiz, Ocak 2010, <http://www.setav.org/Ups/dosya/15988.pdf> (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)
- Kemal BAŞLAR, *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar*, Usak Yayınları, Ankara 2005
- Joseph NYE, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York 2004
- Joseph NYE, "*Soft Power and Public Diplomacy in the 21th Century*" British Council Parliamentary Lecture, <http://www.britishcouncil.org/new/PageFiles/11706/2010%2001%2022%20Joe%20Nye%20Soft%20Power.pdf> (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)
- Mensur AKGÜN, Gökçe PERÇİNOĞLU, Sabiha SENYÜCEL GÜNDOĞAR, "*Ortadoğu'da Türkiye Algısı*" Dış Politika Analiz Serisi.10, TESEV Yayınları, Mart 2010
http://www.tesev.org.tr/UD_OBJS/PDF/DPT/OD/YYN/OD%20Algisi_Rapor%20TR_2009.pdf (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)
- Özlem TÜR, "*Türkiye-İsrail İlişkilerinde Kriz – Davos ve Sonrası*" Ortadoğu Analiz, Kasım 2009, Cilt 1 – Sayı 11, SETAV İnceleme Metni, <http://www.setav.org/ups/dosya/15113.pdf> (Ziyaret Tarihi: 6.11.2010)

İnternet Siteleri

- www.ihh.org.tr (İnsani Yardım Vakfı'nın resmi internet sitesi.)
- www.setav.org (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı resmi internet sitesi.)
- www.tesev.org (Türkiye Ekonomik Sosyal Etüdler Vakfı resmi internet sitesi.)
- www.un.org (Birleşmiş Milletler resmi internet sitesi.)

AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE DERNEKLERE YÖNELİK BAŞLICA DÜZENLEMELER VE DERNEKLERİN FARKINDALIK DÜZEYİ

Hikmet YAVAŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF

hikmetyavas@comu.edu.tr

Resul KARAKURT

T.C. Çanakkale Valiliği Dernekler İl Müdürü

resulkarakurt@hotmail.com

Özet

Türkiye'de batılılaşma çabaları Osmanlı Devleti'nin son yüzyıllarından itibaren gündemde olmasına karşın 2000'li yıllarla birlikte AB'ye uyum yolundaki çalışmalar hızlanmıştır. İlk olarak, 1999 yılında Türkiye'nin aday ülke kabul edilmesinin ardından, AB Konseyi Türkiye'nin yerine getirmesi gereken yükümlülükleri içeren KOB (Katılım Ortaklığı Belgesi)'ni 2000'de açıklamıştır. KOB'nin TBMM tarafından onaylanmasından sonra Türkiye KOB kapsamında yapacağı düzenlemeleri içeren ilk Ulusal Programını 2001'de hazırlamış, anayasa ve çeşitli kanunlarında Kopenhag Siyasi Kriterlerine uygun düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden önemli bir kısmı da STK'lar ve özellikle de derneklerle ilgilidir. Bu çalışmada; AB'ye uyum sürecinde Türkiye'de STK'lara yönelik olarak yapılan başlıca düzenlemeler ve derneklerin bu düzenlemeler hakkındaki farkındalık düzeyi incelenmiştir. Bu amaçla 3 ayrı bölge'den seçilen 3 ilde (Balıkesir, Kırıkkale ve Erzurum) faaliyet göstermekte olan derneklere yönelik bir anket çalışması yapılmıştır.

Önerilen çalışma, AB'ye uyum sürecinde STK'lara yönelik olarak yapılan düzenlemeler hakkında derneklerin farkındalık düzeyini ortaya koyması, eksikliklerin tespit edilmesi ve giderilmesi noktasında bazı öneriler getirecek olması açısından önemli bir boşluğu doldurmaya yöneliktir. Bu noktada Türkiye'de konusunda ilk olacak çalışmanın, sonuçlarıyla bilim dünyasına olduğu kadar politika belirleyicilere ve uygulayıcılara da yol gösterici olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: AB (Avrupa Birliği), Türkiye, STK (Sivil Toplum Kuruluşları), dernek, Farkındalık.

AMENDMENTS TO THE NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE EU INTEGRATION PROCESS AND AWARENESS OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS

Abstract

Despite Westernization efforts in Turkey have been on the agenda since the last century of the Ottoman Empire, with 2000s, the studies on its way to EU integration have been accelerated. After Turkey's candidate in 1999, The European Council has first announced the APD (Accession Partnership Document) that contains the obligations Turkey must fulfill in 2000. After approval of the APD by Parliament, Turkey has prepared the first National Program that include regulations made under APD in 2001 and has made arrangements in the Constitution and various laws, in accordance with the Copenhagen political criteria. A significant part of this arrangement is related NGOs, especially associations. In this study, the main arrangements related to the associations in Turkey in EU integration process and the level awareness of associations about these arrangements have been reviewed. For this purpose, a survey has been conducted for the associations in 3 provinces (Balıkesir, Erzurum and Kırıkkale), selected from three different regions.

Proposed work, is intended to fill a basic gap to make recommendations in bringing up the level of awareness of associations about the arrangements carried out related to NGOs, listing and resolving the deficiencies in EU integration process. At this point, the study, which will be the first in Turkey, is expected to guide policy makers and practitioners as well as science world with its results.

Keywords: EU (European Union), Turkey, NGOs (Non Governmental Organizations), Association, Awareness.

GİRİŞ

Kökenleri tarihin derinliklerine dayanan Türkiye - Avrupa yaklaşmasının II. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki niteliği ve hedefi, hem Avrupa hem de bu çerçevede Türkiye'nin Avrupa'ya dönük politikası bakımından daha önceki döneme göre farklılık göstermektedir.

Dünya sisteminde II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan büyük değişikliklerle birlikte, Türkiye politik ve ekonomik sisteminde önemli değişiklikler yapma zorunluluğu hissetmiş ve 1960'lara kadar geçen süre içerisinde, Avrupa Konseyi, Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve NATO gibi Avrupa'nın

bütünleşmesi amacına yönelik önemli kuruluşlara üye olmuştur. Yeniden şekillenen dünya haritasındaki güvenlik arayışlarının da bir ifadesi olarak, Batı dünyası içerisindeki konumunu koruma ve geliştirme amacıyla hareket eden Türkiye, ilk kuruluş yıllarından itibaren AET ile de ilişki kurma yoluna girmiş, bu amaçla AET'ye 31 Temmuz 1959'da katılım için müracaat etmiştir.

11-12 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınmasından ardından Türkiye'de AB'ye uyum çalışmalarına hız verilmiştir. 8 Mart 2001'de AB Bakanlar Konseyi, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul ederken; 19 Mart 2001'de TBMM "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı kabul etmiştir.

19 Nisan 2003'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AB Uyum Komisyonu kurulmuş, 12 Haziranda Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi yayımlanmış ve 24 Temmuz'da da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi işığında güncellenmiş olan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı yürürlüğe girmiştir. 17 Aralık 2004'te AB devlet ve hükümet başkanları Zirve toplantısında Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanmıştır.

AB'ye uyum sürecinde yapılan düzenlemelerin önemli bir bölümü de Türkiye'de demokrasinin, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesine yöneliktir. Bu kapsamda özellikle 31 Temmuz 2003 tarih ve 4970 sayılı yasa ile İçişleri Bakanlığı'na bağlı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın kurulması, AB uyum yasaları kapsamında derneklere ilişkin düzenlemeler yapılması ve 04 Kasım 2004 tarih ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun çıkarılması Türkiye'de STK'lar ve kamu sektörü arasındaki işbirliğinin geliştirilmesine yönelik olarak atılmış önemli adımlardır. Ancak AB'ye uyum konusunda çok hızlı gelişmeler olduğu bu süreçte derneklere ilişkin olarak yapılan düzenlemelerin ve projelerin uygulamaya ne ölçüde yansdığı, derneklerin bu düzenlemelerden yeteri kadar haberdar olup olmadıklarının araştırmacılar tarafından araştırılması gerekmektedir.

Bu kapsamda çalışmamızda ilk olarak, Türkiye'de AB'ye uyum sürecinde Devlet-Sivil toplum ilişkisi incelenmiştir. İkinci olarak, AB uyum sürecinde STK'larla ilgili yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler değerlendirilmiştir. Üçüncü olarak; STK'ların AB'ne uyum sürecinde yapılan düzenlemeler konusundaki farkındalık düzeyini ölçmek amacıyla, üç ayrı bölge'den seçilen 3 ilde (Balıkesir, Kırkkale ve Erzurum) faaliyet göstermekte olan dernekler üzerinde yaptığımız farkındalık anketinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak da, çalışma kapsamında elde ettiğimiz teorik bilgiler ve ampirik bulguların ortak bir değerlendirmesi yapılarak, bir kısım önerilerde bulunulmuştur.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Devlet-Sivil Toplum İlişkisi

Türkiye'de meslek odaları ve hemşeri örgütleri temelinde sivil toplumun tarihi Geç-Ösmanlı ve Erken-Cumhuriyet dönemlerine kadar gitse de siyasi ve ekonomik alanların dışında yer alan bir örgütsel yaşam olarak sivil toplum çok yenidir. 1990'lı yılların ilk yarısına kadar, sosyalist, İslami ve Kürt bağımsızlık hareketlerinin, zamanın hükümetleri tarafından kısıtlamaya tabi tutulması görüşünün etkisiyle STK'ların çalışmaları sert bir şekilde gözlem altında tutulmuştur. Ancak, 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra, devletin topluma yönelik yönetim anlayışında bir yumuşama meydana gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsünü kazandığı 1999 yılından sonra, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin gerçekleşme ihtimalinin doğması ve Kopenhag Siyasi Kriterleri ihlallerinin AB tarafından titiz bir şekilde gözlenmeye başlanmasıyla birlikte, STK'ların faaliyet serbestliği artmıştır. Bu nedenle, ancak 2000'li yıllar içinde Türkiye'de sivil toplumun ve STK'ların devlet denetimi ve ekonomik alanın dışında geliştiği ve toplumda yaygınlaştığı görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'lere kadar ağırlıklı olarak devlet denetimi altında hareket eden ve 1980'ler 1990'larda Kürt sorunu, İslami kimliğin siyasallaşması sorunu gibi kimlik siyasetlerinin gölgesinde kalmış bir sivil toplumun, 2000'li yıllarda özgünlük kazanması ve toplumda yaygınlaşması, Türkiye'de sivil toplumun genel bir tablosunu çizmektedir (Hıralı, 2007: 103; Keyman, 2006: 68).

Türkiye'de yukarıdan aşağıya gerçekleşen ve elit kesimin üstlendiği modernleşme projesi, bu coğrafyadaki farklı kültürel, siyasi, ekonomik ve ideolojik özelliklerinden ötürü Avrupa'daki projelere göre farklı bir gelişim göstermiştir. Devlet elitlerinin yüklediği toplum mühendisliği misyonunun doğal olarak ürettiği hegemonik çerçeve ve bağımlı bir toplumsal siyasal yapıyı ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de elitist bir yaklaşım ve seküler bir yapı ile yaratılan "bürokratik yönetim geleneği", Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına kadar olan Tek Parti Dönemi'nde devam etmiştir. Ve bu dönem boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar "merkez" tarafından "çevre"ye uygulanmıştır. Bu nedenle Türkiye'de sivil toplum ancak merkeze uyum sağladığı noktalarda bir aktör olarak rol oynayabilmiştir (Tosun, 2001: 224; Çepel, 2006).

Türk siyasal kültüründe var olan her şeyin gerekirse devlet eliyle gerçekleştirilebileceğine ilişkin bir anlayış sonucunda, popüler olan ne varsa devlet bunu kendi tekeline almakta ve bunun etrafında toplumsal bir dinamizmin oluşmasına engel teşkil etmektedir. Devlet itibar kazanan değerleri, sembolleri ve kavramları tekeline almanın yanı sıra bunların içerikli boşaltarak anlamlarını tahrif etmektedir. Devletçi refleksin üzerine çok daha kapsamlı bir şekilde eğildiği popüler kavramlardan biri de sivil toplum olmuştur. Kavramın,

toplumun sağdan sola uzanan genişçe bir yelpazede neredeyse tüm kesimleri tarafından olumlu ve o oranda da ortak bir platform olarak algılanmasıyla devletçi refleks harekete geçerek, kavramı kendi tekeline alıp beklenen akibete uğratmıştır. Devletin elinde şekil bulan sivil toplum anlayışı, 28 Şubat sürecinde bu kavramı bir kısve olarak kuşanan grupların şahsında pratik hayatta bariz biçimde sergilenmiştir. 28 Şubat, siyasi ve ekonomik süreci daraltan bir manevra olmanın yanında, devletçi bir sivil toplum anlayışının da geliştiği bir dönem olmuştur (Çaha, 2003).

Sivil örgütlenmenin devlet tarafından sürekli baskı altında tutulması bazı sonuçlar doğurmuştur. Birincisi, baskılar toplumun marjinal kesimlerin legal veya illegal yollardan örgütlenmelerine engel olamamış, bu durum yabancı sivil toplum örgütlerince manipüle edilebilecek bir ortam yaratmıştır. İkincisi, toplumun çoğunluğu baskıcı yasalara uymakla örgütlenme yeteneğini keşfetme imkânını elden kaçırmıştır. Üçüncüsü, Türkiye’de özgürlükler alanında yaşanan gerilimler ve toplumun örgütlenme yeteneğinin gelişmesine yeterince izin verilmemesinin Türkiye’nin bulunduğu coğrafya ile yakından ilgili olduğu ortaya çıkmıştır. Dördüncüsü, Türkiye’de sivil örgütlenmeye dönük yasakçı anlayış Türk toplumunun kendi sorunlarını çözme yeteneğini geliştirmesini önlemiştir (Doğan, 2007: 83, 97). Aynı zamanda, Türkiye’de uzun süre geleneksel “devlet baba” imajına uygun olarak bazı derneklere “kamu yararına çalışan dernekler” şeklinde bir statü verilmesi sivil toplumun gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birisi olmuştur. Bilindiği gibi bir kuruluşun ya da örgütün sivil toplum örgütü sayılması için gerekli olan iki üç ön koşuldan biri onun devletten bağımsız, otonom bir şahsiyete sahip olmasıdır. “Kamuya yararlı” statüsü onları sahip olmaları gereken sivil karakterden uzaklaştırarak, devletin resmi ideolojisini devletten daha fazla sahiplenir hale getirmiştir (Çaha, 2005).

AB üyelik perspektifi Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi ve güçlenmesine ciddi katkı sağlamıştır. Kopenhag Siyasi Kriterlerinin ilk unsuru bir ülkede “istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin” varlığıdır. Bu ise ancak etkin bir sivil toplumun varlığıyla mümkündür. Türkiye’nin AB ile yürüttüğü katılım müzakereleri sürecinin birbirine sıkı sıkıya bağlı üç sütunundan “sivil toplum diyalogu”, Türkiye’nin katılım sürecinde alacağı mesafeyi doğudan etkileyecektir. Diğer iki sütun olan, siyasi alanda atılacak adımlar ve müktesebat uyumunun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, toplumsal desteğin sürdürülmesiyle mümkün olacaktır. İşte bu süreçte, sivil toplum kuruluşlarının sürecin içinde yer alması, sürecin sahiplenilmesi açısından çok önemlidir (Dinler, 2007: 60). AB’nin aldığı kararlar ve getirdiği düzenlemelerde “halkın katılımı”nı temel prensip olarak kabul etmesi üye ve aday ülkelerde özel sektör ve STK’ların düşünce ve önerilerinin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Türkiye’deki özel sektör ve STK’ların AB ile olan ilişkilerde daha aktif rol üstlenmesi, üyelik sürecine katkıda bulunmaktadır (Yatkın, 2008: 35). Bu süreçte sivil toplum kuruluşları özellikle politik konuların dışında kalan, eğitim, kültür ve çevre gibi toplumsal konularda toplumu bilinçlendirme ve değişime hazırlama işlevi görmektedir (Bedük vd. 2006: 59).

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne katılma süreci üzerine yapılan tartışmalara bakıldığında bu süreç demokratikleşme ile özdeşleşmiş görünmektedir. Devletin ve toplumsal mekanizmaların tümünün masaya yatırıldığı bu tartışmalarda, Sivil Toplum Kuruluşları odak noktasında bulunmaktadır (Stefanos, 2001: 22). Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşme ve belirginleşme süreci, aynı zamanda sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuş; sivil toplumun “Türkiye’nin iyi, demokratik ve adaletli yönetimi” için önemli bir aktör olarak kabul edilmesinde etkili bir rol oynamıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin, sivil toplumun son yıllarda gösterdiği gelişime katkısını üç boyutta inceleyebiliriz (Keyman, 2006: 37-38):

- Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşmenin temel nedeni olan Kopenhag siyasi kriterlerinin yaşama geçirilmesi dolaylı olarak Türkiye’nin demokratikleşmesi ekseninde sivil toplumun öneminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsan hak ve özgürlükleri, dini azınlık hak ve özgürlükleri ve kültürel kimlik hakları temelinde hareket eden Kopenhag siyasi kriterlerinin yaşama geçirilmesi temelinde Türkiye’de yapılan demokratik reformlar, sivil toplumun önemini ortaya çıkartmıştır.
- Türkiye-AB ilişkilerinde demokratik reform sürecine bağlı olarak yaşanan derinleşme, hem toplumda yarattığı haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde vatandaşlık anlayışıyla, hem de devlet yönetimini etkinlik, verimlilik, şeffaflık ve sorumluluk temelinde yeniden yapılanmaya sokmasıyla sivil topluma ve STK’lara yeni hareket alanları açmıştır. Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterleri temelinde başarısını değerlendiren ve bu bağlamda Avrupa Komisyonu için hazırlanan ilerleme raporları, özünde sivil toplumun hareket alanına giren konuları içermekte, böylece de sivil toplumun önemini artıracak hareket sahasını yaratmaktadır.
- Türkiye’nin değerlendirilmeye alındığı ilerleme raporlarının gösterdiği gibi, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin şekillenmesinde sivil topluma önemli bir rol düştüğü her iki taraf da kabul edilmektedir. Bu anlamda, Türkiye-AB ilişkilerinde son yıllarda yaşanan derinleşme sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunduğu gibi, sivil toplum da bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamaya devam edecektir.

Türkiye’nin AB’ye adaylığının kabul ve ilan edildiği 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi’nden sonra, Türkiye-AB ilişkileri sağlamlaşmıştır. Bu süreç, Türkiye’nin 2002 Kopenhag Zirvesi’nde üyelik müzakerelerini başlatmak için şartlı tarih alması ile yeni bir hız kazanmıştır. Kopenhag siyasi kriterleri temelinde, aday ülke tarafından demokrasinin gerekli koşullarının oluşturulmasını ve devlet-toplum ilişkilerinde yaşama

geçirilmesini işaret etmektedir. Demokratik devlet düzeninin oluşturulması, azınlık hak ve özgürlüklerini de içeren bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, AB üyeliği için gerekli olan siyasi kriterlerin temelini oluşturmaktadır. Türkiye-AB ilişkileri geliştikçe, hükümetler devlet-toplum ilişkileri temelinde çeşitli yasal ve yapısal değişiklikler yaparak Türk demokrasisini Avrupa standartlarına yükseltmeye çalışmaktadırlar. 17 Aralık 2004'te, Türkiye'nin demokratikleşmedeki yeni siyasi ve sosyal meramı ve hükümetin Kopenhag kriterini gerçekleştirmek için yaptığı demokratik reformlar, Türkiye-AB ilişkilerinde tarihsel bir dönüm noktası ile sonuçlanmış, Türkiye'ye, 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerine başlama tarihi verilmiştir. Bu karar, Türkiye'de devlet-sivil toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi sürecine olumlu etkilerde bulunmuştur. Türkiye-AB ilişkilerinin derinleşmesi demokrasinin gelişmesi açısından da önemli bir gelişmedir. Ayrıca, AB'nin, sivil toplumu Türkiye'de Kopenhag siyasi kriterlerinin uygulanmasında ve Avrupa'da Türkiye'nin pozitif imajının yaratılmasında hayati bir aktör olarak ele aldığı düşünüldüğünde, sivil toplumun gelişmesine en somut etkinin Türkiye-AB ilişkilerinden geldiğini söyleyebiliriz. Sivil toplumun bu görevi, AB tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde duyurulan ve yayımlanan *Türkiye İlerleme Raporu*'nda açıkça belirtilmiştir. Bu raporda, Türkiye'nin tam üyeliğiyle ilgili olan 17 Aralık 2004 kararında da olduğu gibi, sivil toplumun özellikle Türkiye ve AB üye ülkeleri arasında var olan, Türkiye'nin kültürel kimliği ve demokrasi ve ekonomik refah noksanlığı hakkında olan "Türkiye şüphesi" söylemleri yok etmeye yönelik gerekli sosyal ve kültürel diyalog bağı yaratmadaki rolü düşünüldüğünde, sivil toplum Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonu için gerekli ana toplumsal aktör olarak ele alınmıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimi sürecinde güçlü devlet, radikal bir biçimde yeniden yapılandırılmaya maruz kalmış; tek parti çoğunluk hükümetinin ortaya çıkışı demokratik ve ekonomik istikrar olasılığını artırmış ve Türkiye-AB ilişkilerinin güçlenmesi demokrasiyi Türk modernitesinin merkezine yerleştirmiştir. Böylece, modernite ve demokrasi arasında bağ kurma olasılığı Türkiye'de "ulaşılabilir bir gerçek" olarak ortaya çıkmıştır. Bugün çok kültürlü ve vatandaşlığın hakları ile ilişkilendirildiği çoğulcu toplumsal oluşumun yaratılması gerçekleştirilebilir gözükmektedir. Demokratik başlangıç, Türk modernitesinin son zamanlarda uğradığı radikal dönüşümün kodunu ifade etmektedir (Keyman, 2006: 33-34).

Avrupa Birliği'ne uyum süreci Türkiye'de sivil toplumsal gelişmenin önünü açmıştır. Soğuk savaş mantığı ile kurgulanmış olan mevzuat hızla değiştirilmektedir. Dernekler ve vakıflar kanunları, Medeni Kanun'daki ilgili maddeler ve toplantı ile gösteri yürüyüşlerine yönelik düzenlemeler giderek çağdaş demokrasi standartlarına yaklaşmaktadır. Genel olarak sivil toplumun gelişmesine uygun bir demokratik mevzuat ortamı giderek somutlaşmakta olup uygulamaya da özen gösterilmesi ile Türkiye'nin bu alanda çağdaş uygarlık seviyesine ulaşması mümkün görülmektedir (Kaleağası, 2003). Özetlemek gerekirse, Türkiye'de sivil toplumun gelişimi doğal yollarla olmamıştır. Sivil topluma özgürlükler devlet eliyle verilmiş, fazla görüldüğünde ise gene devlet tarafından kısıtlanma yoluna gidilmiştir. AB sürecinde de bu durum değişmemiş, süreçle birlikte sivil topluma yönelik özgürlükler, AB kanalıyla devlet tarafından topluma enjekte edilmiştir. Bu nedenle, geçmişte yasadığı tecrübelerden dolayı yeni ortama kuşkuyla yaklaşan bireylerin ve kurumların bu ortama ayak uydurması, düşüncelerini serbestçe ortaya koymasına ve örgütlenibilmesi kolay olmayacaktır. Fakat AB'ye uyum süreciyle başlayan dönemde, sivil toplumun yavaş yavaş devletin hukuksal, idari ve siyasal alanlarında söz sahibi haline geldiği göz ardı edilemez. Bu süreçle birlikte Türkiye'de sivil toplum, yönetimde, yeni açılımların, işbirliklerinin, sorumluluk paylaşımının, şeffaflığın; toplumda ise uzlaşmanın motoru olma yolunda ilerlemekte ve sivil toplumun etkinliklerinde, insan haklarının ve demokratik değerlerin giderek daha fazla önem kazandığı görülmektedir.

AB Uyum Sürecinde STK'larla İlgili Yapılan Yapısal ve Yasal Düzenlemeler

Sivil toplum kuruluşları (non-governmental organizations), kişilerin, toplumsal farklılaşma temeline dayanarak, kamusal alanda bir ortak amacı gerçekleştirmek üzere meydana getirdikleri bağımsız, gönüllü kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, bireylerin, dileklerini yönetime duyurmada, kamuyu ve yönetimi etkilemede duydukları güçlükleri aşmada, sorunlara, kamu sektörü dışında, çözüm üretmede etkili olabilecek demokratik araçlardır. Bu perspektif ışığında, sivilleşmenin en önemli unsurlarından biri olan sivil toplumun geliştirilmesi amacıyla Türkiye'de önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Sivil toplumun geliştirilmesi için yapılması gereken ilk ve en önemli iş, bu süreci kolaylaştıracak sivil özgürlüklerin anayasal ve yasal olarak eksiksiz şekilde garanti edilmesidir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde yapılan çalışmalarla, derneklerin faaliyetlerine önemli ölçüde yasak ve kısıtlamalar getiren, derneklerin etkin olarak faaliyet göstermelerini ve gelişmelerini engelleyen 2908 sayılı **Dernekler Kanunu**, 23.11.2004 tarih ve 25649 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 5253 sayılı **Dernekler Kanunu** ile dernek kurma ve derneklere üye olma şartları yeniden düzenlenmiştir. **Bu Kanun, sivilleşme alanında yapılan en önemli düzenlemelerden biridir.**

Yeni Dernekler Kanunu ile sivilleşme doğrultusunda yapılan diğer bir değişiklik de, derneklere ilişkin iş ve işlemlerin yürütülmesi görevinin kolluk kuvvetlerinden alınarak, **İçişleri Bakanlığı bünyesinde sivil bir birim olan Dernekler Dairesi Başkanlığı ile bu daireye bağlı il ve ilçelerde kurulan dernekler birimlerine** devredilmesidir. 5253 sayılı Dernekler Kanunu ile getirilen ve sivil toplumun geliştirilmesinin

önünü açan düzenlemelerden başlıcaları şöylece sıralanabilir (R.G: 23.11.2004/25649; R.G: 31/05/2005/25772; İçişleri Bakanlığı, 2007: 48-53).

Yasal Düzenlemelerin Getirdiği Yenilikler

- Daha önce polis tarafından yürütülen derneklere ilişkin işlemler, illerde *Dernekler Müdürlükleri* kurularak bu müdürlüklere devredilmiştir.
- Dernek kurma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine uygun olarak genişletilmiş; özel kanunlarında yasaklananlar dışında *herkesin dernek kurabilmesi* sağlanmıştır.
- Mahkeme kararı dışında dernek *faaliyetlerinin durdurulması engellenmiştir*.
- İstisnai haller dışında, hâkim kararı olmadan kolluk *kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine girmesi ve arama yapması yasaklanmıştır*.
- *Derneklerin yurt dışı faaliyetleri* serbest bırakılmış ve yurt dışındaki derneklerin Türkiye'deki faaliyetleri kolaylaştırılmıştır.
- Derneklerin, mülki idare amirliğine bildirimde bulunmak suretiyle, yurt dışından yardım almasına imkân sağlanmıştır.
- Dernek işlemleri basitleştirilmiş, *derneklerin yasal işlemleri ve masrafları azaltılmıştır*. Bu işlemler internet üzerinden ve hazır formlar doldurulmak suretiyle yapılabilir hale getirilmiştir.
- Daha önce sadece noterler tarafından tasdiklenen *dernek defterlerinin il dernekler müdürlüklerince de ücretsiz olarak tasdik edilmesi sağlanmıştır*.
- Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kurulu başkanına verilmiştir.
- Rutin dernek denetimi kaldırılarak, derneğin gelir ve giderlerini gösteren *yıllık beyanname verme* yükümlülüğü getirilmiştir.
- Derneklerin ön izin almak zorunda olduğu birçok faaliyet için izin alma zorunluluğu kaldırılarak *bildirime tabi hale getirilmiştir*.
- Dernek tüzüğü ve genel kurul toplantılarının gazetede ilan edilmesi zorunluluğu kaldırılmıştır.
- Dernek genel kurul toplantıları için hükümet *komiseri görevlendirilmesine son verilmiştir*.
- Derneklere uygulanan *taşınmaz edinme yasağı kaldırılmıştır*.
- Derneklere öngörülen *idari cezalar azaltılmış*, suç teşkil eden hususlar dışında *hapis cezaları kaldırılmıştır*.
- Dernek işlemlerindeki eksiklikler sebebiyle yönetim kurulu üyelerinin tamamına ceza uygulaması kaldırılmış uyarıya rağmen eksiklik giderilmediği takdirde sadece dernek yönetim kurulu başkanına idari para cezası getirilmiştir.
- Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince çocukların *dernek kurabilmesine imkân tanınmıştır*.
- Dernek ve üst kuruluşlarının yurt içinde veya yurt dışında temsilcilik açmalarına imkân tanınmıştır.
- Yabancı derneklerin Türkiye'de temsilcilik açabilmesi veya dernek kurucusu olabilmesine imkân tanınmıştır.
- Sivil toplum anlayışına uygun olarak *derneklerin iç denetimi güçlendirilmiştir*. Bu düzenleme ile dernekler iç denetimlerini bağımsız denetim kuruluşlarına yaptırabileceklerdir.
- Dernekler ile kamu kurum ve kuruluşları arasında ortak proje uygulanabilmesi ve bu projelere kamu kurum ve kuruluşlarının, proje maliyetlerinin yüzde ellisi oranında aynı veya nakdi katkıda bulunmasına imkân sağlanmıştır.
- Çeşitli suçlardan hüküm giymiş kişilerin de dernek kurucusu veya dernek organlarında görev alabilmelerine imkân sağlandığından, *dernek kurucusu olacaklardan adli sicil belgesi istenmesi uygulamasına ve dernek organlarına seçilen kişilerin adli sicil kayıtlarının araştırılmasına son verilmiştir*.
- Kamu düzeninin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi nedenlerinden birine bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça veya yine bu nedenlere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda mülki idare amirinin yazılı emri bulunmadıkça, kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine giremeyeceği esası getirilerek, Anayasada belirtilen konut dokunulmazlığı ilkesine paralellik sağlanmıştır.
- Derneklerin amaç ve faaliyetleriyle ilgili olan bakanlıklar tarafından da denetlenmesi uygulamasına son verilerek, derneklerin yalnızca İçişleri Bakanlığınca denetlenmesinin sağlanması ile denetiminde çok başlılık ortadan kaldırılmıştır. (Kulüp adını alan derneklerin Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne denetlenmesi istisna tutulmuştur).

- Yardım toplama işlemlerinin takip edilmesi kolluk kuvvetlerinden alınarak, dernekler birimlerine bırakılmıştır.
- Derneklere, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda platform oluşturma imkânı sağlanmıştır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Yapılan Düzenlemeler Konusundaki Farkındalıkları

AB'ye katılım sürecinde önemli bir rol oynayan STK'ların bir unsuru olarak karşımıza çıkan dernekler Türkiye'de gereken önemi kazanması gerekmektedir. AB-Türkiye ilişkilerinin yoğunlaştığı 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de devlet-birey, devlet-STK'lar arasındaki dengeyi birey ve STK'lar lehine değiştirmeye yönelik çok önemli düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler devletin bireye ve STK'lara bakış açısının değişmekte olduğunu, daha demokratik ve insan merkezli bir anlayışın yerleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Ancak, yapılan idari ve yasal düzenlemelerden daha önemli olan bir konu, bu düzenlemelerin uygulamaya ne ölçüde yansıtıldığı ve bireylerin ve STK'ların yapılan düzenlemelerin farkında olup olmadıklarıdır. Çünkü yapılan düzenlemeler uygulamaya yansımadağı sürece kağıt üzerinde kalmaktan öteye gitmezler.

İşte bu noktada, 2000'li yıllarla birlikte devlet-STK'lar arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik olarak yapılan düzenlemelerden STK'ların ne düzeyde haberdar olduklarını ölçmek amacıyla 3 ayrı bölge'den seçilen 3 ilde (Balıkesir, Erzurum ve Kırıkkale) faaliyet göstermekte olan derneklere bir farkındalık anketi yapılmıştır.

Anket uygulaması 15 Temmuz-15 Ağustos 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yaz dönemi olması, dernek yetkililerinin tatilde olması, lokal vs. statüsünde olanlara ulaşmanın kolay olmaması gibi nedenlerle anket uygulaması ulaşılabilen 152 dernek üzerinde yapılmıştır. Anket uygulaması için ulaşılabilen dernek sayısının az olmasının bir diğer nedeni de derneklerin genel merkezlerinin aynı zamanda bir işyeri, ticarethane vb. amaçlarla da kullanılmasıdır. Bu durum, bir yandan dernek yöneticilerini ekonomik anlamda rahatlatırken, diğer yandan sürekli dernek merkezinde bulunmalarını önlleyen bir durum olarak ortaya çıkmakta ve bu da yöneticilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Anket üç bölümden oluşmakta olup anketörler tarafından yüz yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır. İlk bölümde ankete katılan dernek yetkililerinin yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, dernekteki görevi, dernek yönetiminde ne kadar süredir çalıştıkları ve dernek dışında işlerinin olup olmadığına ilişkin demografik bilgileri toplamaya yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise derneklerin faaliyet alanı, faaliyet süresi, üye sayısı ve kamuya yararlı statüsü bulunup bulunmadığını anlamaya yarayan sorular bulunmaktadır. Anketin üçüncü bölümünde ise, derneklerin yapılan düzenlemeler konusundaki farkındalıklarını ölçmeye yönelik olarak 3'lü Likert tipinde hazırlanmış 20 soru yer almaktadır. Sorular yukarıda özetlenen 2000'li yıllardan itibaren devlet-STK ilişkilerini geliştirmek amacıyla yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerin soru şeklinde tasarlanmasıyla hazırlanmış ve görüşülen dernek yetkililerinden sorulara doğru-yanlış-bilgim yok şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Anket sonucunda elde edilen veriler aşağıda değerlendirilmiştir.

Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında elde edilen bulguların değerlendirilmesinde ilk olarak frekans dağılımından yararlanılmıştır. Frekans dağılımı yöntemi, değişkenlerin farklı değerlerinin frekansını (oluş sıklığını) göstermek için verilen değişkenleri sistematik bir şekilde düzenleyen bir tekniktir. Frekans (f) belli bir kategoriye uyan ya da belli bir seçeneği tercih eden kişilerin sayısını göstermektedir. Yüzde ise, belli bir kategoriye ait frekansın toplam frekansa oranını göstermektedir. Frekans dağılımı gibi tanımlayıcı istatistik teknikleri, araştırmacıların elde ettikleri nicel (sayısal) veri yığınlarını kesin olarak tanımlayabilmelerine, bunları yorumlayabilmelerine ve birbirleriyle ilişkilendirmelerine olanak sağlayan yöntemlerdir (Roscoe 1975: 26-28). Frekans dağılımı yöntemiyle elde edilen bulgular aşağıda tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1 incelendiğinde araştırma kapsamına giren illerdeki deneklerin 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21 ve 28. sorulara ilişkin farkındalık düzeylerinin %70 ve üzerinde, yani yüksek seviyede, 12, 14, 20, 23, 25, 26, 29 ve 30. sorulara ilişkin farkındalık düzeylerinin %50-70 arasında yani orta seviyede, 22, 24 ve 27. sorulara ilişkin farkındalık düzeylerinin ise, %50'nin altında olup düşük seviyededir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye'de dernekle ilgili yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler karşısında, derneklerin farkındalık düzeyinin genel olarak orta ve üst seviyede olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 1 Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye'de derneklerle ilgili yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler karşısında, derneklerin farkındalık düzeyi

Soru	Cevaplar	Frekans	Yüzdesi (%)
11. İlerde daha önce polis tarafından yürütülen derneklere ilişkin işlemler, artık Dernekler İl Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.	Doğru	140	93,3
	Yanlış	4	2,7
	Bilgim yok	4	2,7
12. Dernek gelirleri Alındı Belgeleri Mal Müdürlüklerinden temin edilmek zorundadır.	Doğru	53	35,3
	Yanlış	80	53,3
	Bilgim yok	13	8,7
13. Dernek Genel Kurul sonuçları 30 gün içinde Valilik/Kaymakamlıklara bildirilmek zorundadır.	Doğru	122	81,3
	Yanlış	14	9,3
	Bilgim yok	13	8,7
14. Hâkim kararı olmadan kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine girmesine ve arama yapmasına imkân sağlanmıştır.	Doğru	27	18,0
	Yanlış	86	57,3
	Bilgim yok	32	21,3
15. Dernek işlemleri basitleştirilmiş, derneklerin yasal işlemleri ve masrafları azaltılmıştır. Bu işlemler internet üzerinden ve hazır formlar doldurulmak suretiyle yapılabilir hale getirilmiştir.	Doğru	128	85,3
	Yanlış	6	4,0
	Bilgim yok	15	10,0
16. Dernek defterlerinin noterlerin dışında dernekler Müdürlükleri tarafından da tasdik edilmesi sağlanmıştır.	Doğru	119	79,3
	Yanlış	21	14,0
	Bilgim yok	7	4,7
17. Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kuruluna verilmiştir.	Doğru	131	87,3
	Yanlış	9	6,0
	Bilgim yok	9	6,0
18. Rutin dernek denetimi kaldırılarak, derneğin gelir ve giderlerini gösteren yıllık beyanname verme yükümlülüğü getirilmiştir.	Doğru	133	88,7
	Yanlış	6	4,0
	Bilgim yok	9	6,0
19. Derneklerin ön izin almak zorunda olduğu birçok faaliyet için izin alma zorunluluğu kaldırılarak bildirim tabii hale getirilmiştir.	Doğru	109	72,7
	Yanlış	11	7,3
	Bilgim yok	23	15,3
20. Genel kurul toplantılarının üyelere duyurusunun, gazete ilanı ile yapılması zorunludur.	Doğru	48	32,0
	Yanlış	89	59,3
	Bilgim yok	11	7,3
21. Dernek genel kurul toplantıları için hükümet komiseri görevlendirilmesi zorunluluğu devam etmektedir.	Doğru	22	14,7
	Yanlış	106	70,7
	Bilgim yok	19	12,7
22. Dernek Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu üyelerine huzur hakkı vb. isimler altında ücret ödenemez.	Doğru	79	52,7
	Yanlış	37	24,7
	Bilgim yok	33	22,0
23. Dernek işlemlerindeki eksiklikler sebebiyle yönetim kurulu üyelerinin tamamına ceza uygulaması getirilmiştir.	Doğru	40	26,7
	Yanlış	76	50,7
	Bilgim yok	31	20,7
24. Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince çocukların dernek kurabilmesine imkân tanınmıştır.	Doğru	69	46,0
	Yanlış	39	26,0
	Bilgim yok	41	27,3
25. Dernek ve üst kuruluşlarının yurt içinde veya yurt dışında temsilcilik açmaları uygulamasına son verilmiştir.	Doğru	23	15,3
	Yanlış	85	56,7
	Bilgim yok	37	24,7
26. Kamu kurum ve kuruluşlarının derneklere, proje karşılığı, aynı veya nakdi katkıda bulunmasına imkân sağlanmıştır.	Doğru	100	66,7
	Yanlış	13	8,7
	Bilgim yok	34	22,7
27. Dernek kurucusu olacaklardan adli sicil belgesi istenmesi uygulaması getirilmiştir.	Doğru	54	36,0
	Yanlış	68	45,3
	Bilgim yok	25	16,7
28. Derneklerin yalnızca İçişleri Bakanlığınca denetlenmesinin sağlanması ile denetimde çok başlılık ortadan kaldırılmıştır.	Doğru	111	74,0
	Yanlış	8	5,3
	Bilgim yok	28	18,7
29. Yardım toplama faaliyetleriyle ilgili iş ve işlemlerinin yürütülmesi görevi kolluk kuvvetlerine verilmiştir.	Doğru	29	19,3
	Yanlış	82	54,7
	Bilgim yok	149	25,3
30. Derneklere, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda platform oluşturma imkânı sağlanmıştır.	Doğru	103	68,7
	Yanlış	7	4,7
	Bilgim yok	37	24,7

*11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 26, 28, 30. soruların cevabı doğru, 12, 14, 20, 21, 22, 23, 25, 27 ve 29. soruların cevabı yanlıştır.

İkinci olarak, araştırma kapsamındaki üç ilde faaliyet gösteren dernek yetkililerinin "Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye'de derneklerle ilgili yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler" hakkındaki farkındalıkları ile demografik özellikler ve derneğe ilişkin veriler (derneğin yaşı, üye sayısı vb.) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla Ki-Kare ilişki testi uygulanmış ve sonuçlar aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir. Kullandığımız Ki-Kare testi, iki veya daha fazla

değişken grubu arasında bir ilişkinin bulunup bulunmadığını incelemek için kullanılır. Bu çalışmada ikili ilişki analiz sonuçları irdelenmiştir. Bu bağlamda H_0 hipotezimiz "değişkenler arasında istatistiksel ilişki yoktur"; alternatif hipotezimiz H_1 ise "değişkenler arasında istatistiksel olarak ilişki vardır" şeklindedir. Boş hipotezde ortaya koyduğumuz değişkenin birbirinden bağımsız olması, iki gözlem değerleri arasında bir ilişkinin olmadığı anlamına gelmektedir. Aşağıda sadece istatistiksel olarak anlamlı bulunan (H_1 Hipotezi kabul edilen) sonuçlar özetlenmiştir.

Tablo: 2 Deneklerin bulunduğu iller ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırkkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık Soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı (%)	Farkındalık İ/Doğru cevap veren kişi sayısı	
11. İllerde daha önce polis tarafından yürütülen derneklere ilişkin işlemler, artık Dernekler İl Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.	13,46	0,009	27,3	49* Erzurum	46
				49 Kırkkale	44
				50 Balıkesir	50
12. Dernek gelirleri Alındı Belgeleri Mal Müdürlüklerinden temin edilmek zorundadır.	9,38	0,052	24,4	48 Erzurum	32
				48 Kırkkale	19
				50 Balıkesir	29
13. Dernek Genel Kurul sonuçları 30 gün içinde Valilik/Kaymakamlıklara bildirilmek zorundadır.	37,45	0,000	44,2	50 Erzurum	46
				49 Kırkkale	27
				50 Balıkesir	49
14. Hâkim kararı olmadan kolluk kuvvetlerinin demek ve eklentilerine girmesine ve arama yapmasına imkân sağlanmıştır.	13,13	0,011	29,2	49 Erzurum	31
				48 Kırkkale	35
				48 Balıkesir	20
16. Dernek defterlerinin noterlerin dışında dernekler Müdürlükleri tarafından da tasdik edilmesi sağlanmıştır.	37,53	0,000	44,5	49 Erzurum	44
				48 Kırkkale	27
				50 Balıkesir	48
17. Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kuruluna verilmiştir.	19,29	0,001	30,6	50 Erzurum	40
				50 Kırkkale	48
				49 Balıkesir	43
26. Kamu kurum ve kuruluşlarının derneklere, proje karşılığı, aynı veya nakdi katkıda bulunmasına imkân sağlanmıştır.	10,05	0,040	25,2	49 Erzurum	36
				49 Kırkkale	32
				49 Balıkesir	32
30. Derneklere, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda platform oluşturma imkânı sağlanmıştır.	9,68	0,046	24,6	49 Erzurum	40
				49 Kırkkale	36
				49 Balıkesir	27

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Araştırma kapsamındaki deneklerin buldukları iller ile deneklerin farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 11, 12, 13, 14, 16, 17, 26 ve 30. sorulara verilen cevapların deneklerin bulunduğu illere göre değiştiği görülmüştür. Tablo 2'deki sekiz soruya ilişkin farkındalık düzeyinin en düşük olduğu ilin Kırkkale, en yüksek olduğu ilin ise Erzurum olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 3 Deneklerin cinsiyeti ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırkkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık Soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı (%)	Farkındalık Cinsiyet/ Doğru cevap veren kişi sayısı	
17. Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kuruluna verilmiştir.	7,789	0,020	17,3	121* Erkek	103**
				27 Kadın	27
22. Dernek Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu üyelerine huzur hakkı vb. isimler altında ücret ödenemez.	6,286	0,043	21,0	121 Erkek	33
				27 Kadın	4
26. Kamu kurum ve kuruluşlarının derneklere, proje karşılığı, aynı veya nakdi katkıda bulunmasına imkân sağlanmıştır.	9,171	0,010	20,9	120 Erkek	76
				26 Kadın	23
30. Derneklere, amaçları ile ilgisi bulunan ve kanunlarla yasaklanmayan alanlarda platform oluşturma imkânı sağlanmıştır.	7,081	0,029	19,0	120 Erkek	79
				26 Kadın	23

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Araştırmaya katılan deneklerin cinsiyetleri ile farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 17, 22, 26 ve 30. sorulara verilen cevapların deneklerin cinsiyetlerine göre değiştiği görülmüştür. Tablo 3'teki dört soruya ilişkin olarak 22. soru haricinde kadın deneklerin farkındalık düzeyinin erkeklerden fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 4 Deneklerin öğrenim durumu ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırıkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı(%)	Farkındalık Öğrenim / Doğru cevap veren kişi sayısı	
14. Hâkim kararı olmadan kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine girmesine ve arama yapmasına imkân sağlanmıştır.	23,60	0,009	36,6	9* İlkokul	1**
				18 İlk öğretim	8
				54 Lise	30
				18 Ön lisans	10
				38 Lisans	31
4 Y. Lisans/Doktr.	3				
15. Dernek işlemleri basitleştirilmiş, derneklerin yasal işlemleri ve masrafları azaltılmıştır. Bu işlemler internet üzerinden ve hazır formlar doldurulmak suretiyle yapılabilir hale getirilmiştir.	19,38	0,036	36,8	9 İlkokul	5
				20 İlk öğretim	14
				54 Lise	49
				19 Ön lisans	16
				39 Lisans	37
4 Y. Lisans/Doktr.	3				
17. Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kuruluna verilmiştir.	28,25	0,002	42,6	9 İlkokul	7
				20 İlk öğretim	18
				54 Lise	51
				19 Ön lisans	16
				39 Lisans	34
4Y. Lisans/Doktr.	1				
20. Genel kurul toplantılarının üyelere duyurusunun, gazete ilanı ile yapılması zorunludur.	19,09	0,039	33,5	9 İlkokul	2
				19 İlk öğretim	12
				55 Lise	26
				19 Ön lisans	13
				39 Lisans	31
4 Y. Lisans/Doktr.	3				
22. Dernek Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu üyelerine huzur hakkı vb. isimler altında ücret ödenemez.	18,23	0,051	33,9	9 İlkokul	3
				20 İlk öğretim	12
				54 Lise	8
				19 Ön lisans	3
				39 Lisans	10
4 Y. Lisans/Doktr.	1				
23. Dernek işlemlerindeki eksiklikler sebebiyle yönetim kurulu üyelerinin tamamına ceza uygulaması getirilmiştir.	18,32	0,050	33,0	9 İlkokul	2
				20 İlk öğretim	7
				54 Lise	27
				19 Ön lisans	11
				37 Lisans	25
4 Y. Lisans/Doktr.	2				
26. Kamu kurum ve kuruluşlarının derneklere, proje karşılığı, aynı veya nakdi katkıda bulunmasına imkân sağlanmıştır.	25,45	0,050	39,1	9 İlkokul	2
				20 İlk öğretim	10
				53 Lise	38
				19 Ön lisans	12
				38 Lisans	31
4 Y. Lisans/Doktr	3				
28. Derneklerin yalnızca İçişleri Bakanlığınca denetlenmesinin sağlanması ile denetimde çok başlıklı ortadan kaldırılmıştır.	19,31	0,037	33,1	9 İlkokul	4
				20 İlk öğretim	13
				53 Lise	43
				19 Ön lisans	13
				38 Lisans	31
4 Y. Lisans/Doktr	3				

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Öğrenim durumu ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 14, 15, 17, 20, 22, 23, 26 ve 28. sorulara verilen cevapların deneklerin öğrenim durumuna bağlı olarak değiştiği görülmüştür. Tablo 4'teki sekiz soruya ilişkin olarak öğrenim durumunun artmasına bağlı olarak farkındalık düzeyinin arttığını söyleyebiliriz.

Tablo: 5 Deneklerin dernekteki görevleri ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırıkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı (%)	Farkındalık Görev/Doğru cevap veren kişi sayısı	
16. Dernek defterlerinin noterlerin dışında dernekler Müdürlükleri tarafından da tasdik edilmesi sağlanmıştır.	12,50	0,052	23,6	79* Yön.Kur.Başk.	59**
				28 Yön.Kur.Üye	25
				8 Denetim Kur.Üye	6
				24 Dernek Üyesi	22
				77 Yön.Kur.Başk.	23
22. Dernek Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu üyelerine huzur hakkı vb. isimler altında ücret ödenemez.	14,71	0,023	29,7	29 Yön.Kur.Üye	6
				8 Denetim Kur.Üye	1
				24 Dernek Üyesi	1

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Dernekteki görev ile farkındalık arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 16. ve 22. sorulara verilen cevapların deneklerin dernekteki

görevlerine göre değiştiği görülmüştür. Tablo 5'deki 22. soruya ilişkin dernek üyelerinin farkındalık düzeyinin oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 6 Deneklerin derneğe üyelik süresi ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırıkkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı(%)	Farkındalık Üyelik/Doğru cevap veren kişi sayısı	
14. Hâkim kararı olmadan kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklentilerine girmesine ve arama yapmasına imkân sağlanmıştır.	15,55	0,049	33,2	50* (0-5)	31**
				47 (06-10)	30
				11 (11-15)	4
				13 (16-20)	6
				12 (21 ve üzeri)	5
20. Genel kurul toplantılarının üyelere duyurusunun, gazete ilanı ile, yapılması zorunludur.	18,48	0,018	33,4	51 (0-5)	36
				48 (06-10)	28
				12 (11-15)	4
				12 (16-20)	8
				12 (21 ve üzeri)	4

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Derneğe üyelik süresi ile farkındalık arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 14. ve 20. sorulara verilen cevapların deneklerin üyelik süresine göre değiştiği görülmüştür. Tablo 6'daki iki soruya ilişkin olarak 0-10 yıl arası dernek üyesi olan deneklerin farkındalık düzeyinin diğerlerine göre biraz daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 7 Derneklerin faaliyet alanı ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırıkkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı (%)	Farkındalık Faaliyet alanı/Doğru cevap veren kişi sayısı	
12. Dernek gelirleri Alındı Belgeleri Mal Müdürlüklerinden temin edilmek zorundadır.	38,13	0,004	44,9	10* Bireysel özgürlükler, insan hakları ve savunusu	5**
				12 Mesleki dayanışma	11
				33 Dini hizmetler	17
				10 Dostluk ve hemşerilik	8
				22 Eğitim ve araştırma	16
				20 Gençlik, kültür ve spor	8
				7 Çevre ve doğal hayatın korunması	4
				2 Toplumsal hayat ve kalkınma	1
				26 Sosyal yardımlaşma ve dayanışma	9
				2 Sağlık hizmetleri	0
24. Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince çocukların dernek kurulmasına imkân tanınmıştır.	28,62	0,053	39,5	10 Bireysel özgürlükler, insan hakları ve savunusu	6
				12 Mesleki dayanışma	9
				32 Dini hizmetler	16
				10 Dostluk ve hemşerilik	7
				23 Eğitim ve araştırma	5
				21 Gençlik, kültür ve spor	12
				7 Çevre ve doğal hayatın korunması	3
				2 Toplumsal hayat ve kalkınma	1
				27 Sosyal yardımlaşma ve dayanışma	8
				2 Sağlık hizmetleri	0

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Araştırma kapsamındaki derneklerin faaliyet alanları ile farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 12. ve 24. sorulara verilen cevapların derneklerin faaliyet alanına göre değiştiği görülmüştür. Tablo 7'deki iki soruya ilişkin olarak mesleki dayanışma alanında faaliyet gösteren derneklerin farkındalık düzeyi daha yükseken, sağlık hizmetleri alanında faaliyet gösteren derneklerin farkındalık düzeylerinin daha düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 8 Derneklerin faaliyet yılı ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırıkkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı (%)	Farkındalık Faaliyet yılı/Doğru cevap veren kişi sayısı	
15. Dernek işlemleri basitleştirilmiş, derneklerin yasal işlemleri ve masrafları azaltılmıştır. Bu işlemler internet üzerinden ve hazır formlar doldurulmak suretiyle yapılabilir hale getirilmiştir.	18,04	0,021	33,7	62* (0-10)	55**
				46 (11-20)	41
				28 (21-30)	20
				4 (31-40)	3
				4 (41 ve üzeri)	4
20. Genel kurul toplantılarının üyelere duyurusunun, gazete ilanları ile yapılması zorunludur	18,56	0,017	33,0	63 (0-10)	49
				44 (11-20)	21
				28 (21-30)	15
				4 (31-40)	2
				4 (41 ve üzeri)	1

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Araştırma kapsamındaki derneklerin faaliyet yılı ile farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 14. ve 20. sorulara verilen cevapların derneklerin faaliyet süresine göre değiştiği görülmüştür. Tablo 8'deki 15. soruya ilişkin olarak faaliyet yılı arttıkça farkındalık düzeyinin arttığını söyleyebiliriz. 20. soru için ise aynı şeyi söyleyemeyiz.

Araştırma kapsamındaki derneklerin üye sayıları ile farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 12. ve 17. sorulara verilen cevapların derneklerin üye sayısına göre değiştiği görülmüştür. Tablo 9'daki iki soruya ilişkin olarak üye sayısı fazla olan derneklerin farkındalık düzeylerinin üye sayısı az olan derneklere göre daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo: 9 Derneklerin üye sayısı ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırıkkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı (%)	Farkındalık Üye sayısı/Doğru cevap veren kişi sayısı	
12. Dernek gelirleri Alındı Belgeleri Mal Müdürlüklerinden temin edilmek zorundadır.	22,88	0,029	33,6	21* (20'den az)	6**
				55 (21-50)	34
				33 (51-100)	22
				17 (101-200)	6
				8 (201-300)	5
				3 (301-500)	3
				9 (500'den fazla)	7
17. Dernek gelirlerini toplama yetki belgesini düzenleme yetkisi dernek yönetim kuruluna verilmiştir.	20,80	0,053	36,1	21 (20'den az)	15
				55 (21-50)	47
				34 (51-100)	33
				17 (101-200)	16
				9 (201-300)	8
				3 (301-500)	2
				10 (500'den fazla)	10

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Tablo: 10 Derneklerin kamuya yararlı statüsü olması ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyan Ki-Kare tablosu (Erzurum, Kırıkale ve Balıkesir illerinin toplamı)

Farkındalık soruları	Ki-Kare	P	Bağımlılık Katsayısı(%)	Farkındalık Kamuya yararlı statüsü/Doğru cevap veren kişi sayısı	
12. Dernek gelirleri Alındı Belgeleri Mal Müdürlüklerinden temin edilmek zorundadır.	14,62	0,001	30,3	48* Evet	16**
				96 Hayır	64
13. Dernek Genel Kurul sonuçları 30 gün içinde Valilik/Kaymakamlıklara bildirilmek zorundadır.	60,30	0,049	20,6	49 Evet	37
				97 Hayır	83
14. Hâkim kararı olmadan kolluk kuvvetlerinin dernek ve eklenmelerine girmesine ve arama yapmasına imkân sağlanmıştır.	10,57	0,005	26,8	47 Evet	21
				96 Hayır	64
20. Genel kurul toplantılarının üyelere duyurusunun, gazete ilanı ile, yapılması zorunludur	80,90	0,018	23,1	47 Evet	21
				98 Hayır	68
21. Dernek genel kurul toplantıları için hükümet komiseri görevlendirilmesi zorunluluğu devam etmektedir.	79,42	0,019	23,3	47 Evet	27
				98 Hayır	77
24. Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince çocukların dernek kurabilmesine imkân tanınmıştır.	91,38	0,010	24,0	48 Evet	14
				98 Hayır	54
27. Dernek kurucusu olacaklardan adli sicil belgesi istenmesi uygulaması getirilmiştir.	18,10	0,000	33,4	49 Evet	13
				96 Hayır	55

* Soruya cevap veren denek sayısı, ** Soruya doğru cevap veren denek sayısı.

Araştırma kapsamındaki derneklerin kamuya yararlı statülerinin olması ile farkındalık düzeyi arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla yapılan Ki-Kare analizi sonucunda farkındalığa ilişkin sorulardan sadece 12, 13, 14, 20, 21, 24 ve 27. sorulara verilen cevapların derneklerin kamuya yararlı statüsüne göre değiştiği görülmüştür. Tablo 10'daki yedi soruya ilişkin olarak kamuya yararlı statüsü olan derneklerle bu statüye sahip olmayan dernekler arasında farkındalık açısından önemli bir farklılık olmadığını söyleyebiliriz.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye'de derneklerle ilgili yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler karşısında, derneklerin farkındalık düzeylerinin orta ve üst seviyelerde olduğu görülmektedir. Dernek yönetim kurulu ve denetim kurulu üyelerine huzur hakkı vb. isimler altında ücret ödenmemesi (22. soru), Uluslararası Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince çocukların dernek kurabilmesine imkân tanınması (24. soru) ve dernek kurucusu olacaklardan adli sicil belgesi istenmemesi (27. soru) sorularına ilişkin olarak araştırmaya katılan dernek yetkililerinin farkındalık düzeylerinin düşük seviyede olduğu görülmüştür. Bununla birlikte araştırma kapsamındaki derneklerin bulunduğu il, deneklerin cinsiyeti, deneklerin öğrenim durumu, deneklerin dernekteki görevi, deneklerin derneğe üyelik süresi, derneklerin faaliyet alanları, faaliyet süreleri, üye sayıları ve kamuya yararlı statülerinin olması gibi etkenlerin derneklerin farkındalık düzeylerini etkilediklerini söyleyebiliriz. Araştırmaya katılan deneklerin yaşları ve meslekleri ile farkındalık düzeyleri arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Bu kapsamda, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye'de derneklerle ilgili yapılan yapısal ve yasal düzenlemeler karşısında, derneklerin farkındalık düzeylerini artırmak için yapılması gerekenleri şöylece özetleyebiliriz:

- Ülkemizdeki STK'ların değişik pozisyonlarında görev alabilecek nitelikte insanların yetiştirilmesi için, üniversitelerde STK eğitimi verilen bölümler açılmalı ya da ders programlarına STK'lara yönelik dersler konulmalıdır.
- Derneklerin yönetim kademelerine yüksek öğrenim görmüş kişilerin getirilmesi konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

- Dernekler Dairesi Başkanlığı ve il dernekler müdürlükleri vasıtasıyla derneklere yapılan düzenlemeler konusunda eğitim verilmelidir.
- STK'lara yönelik sempozyum, kongre ve panel gibi etkinliklere dernek yöneticilerinin katılmaları teşvik edilmelidir.
- Kamu kurumları ile STK'lar arasında ortak projeler gerçekleştirilmesi yoluyla mevzuatın getirdiği kolaylıklar uygulamalı olarak anlaşılması sağlanmalıdır.
- Kamu kurumları,STK'lar ve Dernekler birimleri arasında koordinasyon kurularak Üniversite öğrencilerinin STK'larda da staj yapmaları sağlanmalı, bu yolla hem onların tecrübe kazanmaları sağlanmış olacak hem de dernek yetkilerinin mevzuat değişikliklerini daha kolay bir şekilde uygulamalarının yolu açılmış olacak.

KAYNAKÇA

- Bedük, Aykut vd. (2006), "Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Ve Demokratikleşme Sürecindeki Misyonları", *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, (10), 52-64.
- Çaha, Ömer (2003), "Bir Kez Daha Sivil Toplum Üzerine", <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&id=100>, *Erişim Tarihi*: 20 Haziran 2009.
- Çaha, Ömer (2005), "Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları (1) "Kamu Yararına Statüsü İdeolojik Devletlerin Geliştirdiği Bir Lütuf Sistemidir", <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&id=409>, *Erişim Tarihi*: 17 Haziran 2009.
- Çepel, Ü. Zuhai (2006), "AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler", III. Uluslararası STK'lar Kongresi 9-10 Aralık Çanakkale, 549-559.
- Dinler, Serdar (2007), Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Vakıfların Rolü ve Önemi, Uğur Özköker ve Ayça Öztürk (ed.), Kadir Has Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Doğan, İlyas (2007), "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi (1945-2000)", *KHUKA*, Eylül, 83-97.
- Kaleağası, Bahadır (2003), "Devlet-Sivil Toplum İlişkisi", *Radikal Gazetesi 20 Aralık 2003*, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=99543>, *Erişim Tarihi*: 24 Haziran 2009.
- Keyman, E. Fuat (2006), Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayını, Ankara.
- Roscoe, John T (1975), *Fundamental Research Statistics For The Behavioral Sciences*. USA:Holt, Rinehart and Winston, Inc. Second Edition.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı (2007), Sivil Toplum, *Demokratikleşme ve İnsan Hakları 2002-2007 Gerçekleştirilen Faaliyetler Raporu*, Yayın No. 622, SGB No: 5, Ankara.
- Tosun, Gülgün (2001), "Türkiye'de Devlet Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekiştirilmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım", *Ege Akademik Bakış*, 1(1), 224-243.
- Yatkın, Ahmet (2008), "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları, Avrupa Birliği Üyesi Türkiye", *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 29-38.
- Yukiko, Hirai (2007), "Japon Perspektifinden Türkiye'de Sivil Toplumun Yapısı: Sivil Toplum Araştırmaları Çerçevesinde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının Ana Hatları ve Faaliyetleri", *Uluslar arası Hukuk ve Politika*, 3(9), 101-129.
- 5253 sayılı Dernekler Kanunu, (R.G: 23.11.2004/25649).
- Dernekler Yönetmeliği, (R.G: 31/05/2005/25772).

**KÜYEREL BAKIŞ AÇISIYLA
HAYIRSEVERLİK UYGULAMALARI**

**PHILANTHROPY APPLICATIONS WITH
GLOCAL PERSPECTIVE**

Özet

Sanayi toplumundan bugüne toplum şartlarına göre ve toplumla birlikte sürekli bir değişikliği bünyesinde barındıran ve dinamik bir içeriğe sahip olan sosyal adalet kavramına ulus-devletin bakışı iktisadi, siyasi ve sosyal dönüşümlere paralel olarak değişikliğe uğramıştır. Özellikle 1980'li yıllardan sonra ortaya çıkan neo-liberal dönemle birlikte sosyal adaletle yönelik çalışmalar kamu, özel sektör ve gönüllü kuruluşlar olarak adlandırabileceğimiz sivil toplum tarafından yerine getirilir olmuştur. İşte bu noktada hayırsever sivil toplum kuruluşları(STK'lar) gelir dağılımını düzenlemek ve fırsat eşitliğini sağlamak üzere beşeri sermayeyi harekete geçirmekle ilgili olarak önemli işlevler yerine getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Neo-liberalizm, Sivil toplum, Sosyal adalet, Beşeri sermaye

THE ROLE OF BENEVOLENT NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN ENSURING SOCIAL JUSTICE

Abstract

The view of nation-state about the concept of social justice that has held a continuous change in its body according to the conditions of society and with society since industry society has changed in parallel with economic, political and social transformations. Especially with neo-liberal period that existed after 1980s studies about social justice have been fulfilled by public, private sector and civil society that we can name voluntary organizations. At this point benevolent non-governmental organizations fulfill important functions about stimulating human capital to arrange income distribution and provide equality of opportunity.

Keywords: Neo-liberalism, Civil society, Social justice, Human capital

Giriş

Sivil toplum kavramı kökleri antik Yunan'a kadar dayanmakla birlikte içeriği zamanla değişikliğe uğramış ve kendisine farklı anlamlar yüklenmiştir. Ancak sivil toplumu tanımlarken hemfikir olunan nokta, sivil toplumun devletten bağımsız, kendi iradesi ile hareket eden bir topluluk olduğudur. Sivil toplum en genel tanımıyla, "Devlet denetiminin veya baskısının ulaşmadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda bireylerin devletten izin almadan, sorgulanma korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından büyük ölçüde bağımsız hareket ederek tutum belirleyebildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin ve kurumların oluşturulabildiği bir toplumu ifade etmektedir" (Öztürk, 2003: 10).

Sivil toplum kuruluşları (STK), geldiğimiz noktada hem Batı toplumları için, hem de gelişmekte olan toplumlar için demokratik ve politik bir sistemin vazgeçilmezleri olarak kabul edilmektedir (Can, 2007: 92). Bu kapsamda, STK'ların sosyo-politik amaçlarından birisi de sosyal adalettir.

Sosyal Adalet Kavramı

Sosyal adalet kavramının gelişimi felsefi bir düşüncenin kendi doğal bir gelişimi değildir. Bu kavram sanayileşmede ortaya çıkan kitlelerin fakirliği, hiçbir mülke sahip olamayan işçi sınıfının hayat mücadelesi gibi acı tecrübelerin sonucu olarak ortaya çıkmış, kavramın gelişim sürecinde ise II. Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan geniş çaplı sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelerin büyük etkisi olmuştur (Topakkaya, 2006:99-100). Sosyal adalet kavramının belli başlı iki farklı tanımından bahsetmek mümkündür. Pozitif hukuk açısından sosyal adalet kavramı, demokratik bir ülkenin olmazsa olmaz bir kuralı olan kanunlar karşısında herkesin eşitliği (hem bağlayıcılık, hem de fırsat eşitliği anlamında) ilkesidir. Sosyolojik açıdan bu kavram, üretim sürecinde ve üretim sonrasında paylaşımın mümkün olduğu kadar topluma yayılması ve toplum sağlığı açısından sosyal tabakalar arasında aşırı farklılaşmanın önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınması olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda bu kavramın ekonomi ve politika ile de yakından ilgili olduğu gözden kaçırılmamalıdır (Topakkaya, 2006:97).

Bununla birlikte sosyal adalet mutlak bir kavram olmayıp, toplum şartlarına bağlı olarak toplumla birlikte devamlı olarak değişmektedir. Yani sosyal adalet kavramı dinamik bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda sosyal adalet kavramı toplumsal gelişmenin bir ürünü ve toplumun değer yargıları şeklinde ortaya çıkış tarzı olduğuna göre sosyal adaleti toplumsal gelişmeden ayrı ve müstakil olarak düşünmek mümkün görünmemektedir (Aren, 1963:7).

Sosyal Adaletin Sağlanmasında Devletin Değişen Rolü

Sosyal adaletin sağlanmasına yönelik olarak ulus-devletler çeşitli çözüm önerileri ortaya koymaktadır. Bu çözümler dönemin siyasi, iktisadi ve sosyal dönüşümlerine paralel olarak değişikliğe uğramıştır. 17. yüzyıldan itibaren kendini gösteren klasik liberal öğretiler devlet, gelişimin itici gücü olarak görülen kapitalist sınıfın zenginlik ve refahının artırılması için serbest piyasanın önündeki tüm engelleri kaldırarak özgürce hareket edebilmelerini sağlamıştır. Bu dönemde devletin sosyal adalete yönelik politikalar ortaya koyması anlayışı kabul görmemiş, serbest piyasa sisteminin hem bireysel hem de toplumsal refahı artıracığı iddia edilmiştir. Bireylerin kendine yeterli olması, kendilerinin ve yakınlarının refahından sorumlu olması gerektiği düşüncesi temel alınmıştır. Sosyal yardımlar konusunda ise, daha çok gönüllü ve geçici yardım anlayışı kabul edilmiştir. Çalışabilecek güçte olan her bireyin piyasa sisteminin işleyiş kurallarını kabul etmesi ve sonuçlarına da katlanması gerektiği savunulmuştur. Sadece çalışamayacak güçte, sakat ve yoksul olanlara yardım edilebileceği ve bunun da geçici ve zorunluluk sonucu olduğu düşüncesi hakim anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanmasını ve mesleki veya toplumsal risklerin yarattığı sorunların aşılmasını bireylerin kendi tasarrufları ya da mesleki dayanışma örgütlerinin destek vermesiyle çözümlenmesi anlayışı hakim olmuştur. Bu süreçlerde devletin doğrudan bir rol oynaması kabul görmemiştir (Gül, 2006: 143-144).

Klasik refah politikaları 1929 Büyük Ekonomik Buhranına kadar devam etmiş bu dönemden sonra sosyal refah devleti egemen olmuştur. Sosyal refah devletinin temel özelliği, toplumsal güçler (devlet, sermaye, örgütlü emek) arasında uzlaşma temelini dayanması ve iktisadi yaşama doğrudan girişimci ya da düzenleyici olarak devlet müdahalesini gerekli görmesidir. Bu dönemde devlet, klasik hizmetleri ve bireylerin doğal haklarını sağlamanın ötesinde, onları sosyal risklere karşı koruma ve asgari bir yaşam standardını garantiye alma görevini de üstlenmiştir (Sezen, 1999: 42-43).

Sosyal refah devleti döneminde sosyal yardımlar ile ilgili olarak devlet, sınırları içinde yaşayan her kesime oldukça geniş bir tabanda hizmet sunmuştur. Bu kapsamda devletin yoksullara ve bakıma muhtaç olanlara yönelik yardımları doğrudan yürütmesi, devletin serbest piyasanın ürünü olan gelir dağılımındaki eşitsizlikleri, adaletili bir gelir dağılımına göre vergilendirmesi ve sosyal sigortacılık sistemini tüm vatandaşlara sunarak risklere karşı koruması, devletin kadınlar, azınlıklar, göçmenler gibi toplumda dezavantajlı durumda olanlara yönelik pozitif ayrımcılık programları geliştirip uygulaması dönemin sosyal yardım politikaları olarak karşımıza çıkmaktadır (Gül, 2006:150).

1973 Petrol Krizi sonrasında sosyal refah devlet anlayışının yerini neo-liberal politikalar almıştır. Bu dönemde devletin sosyal yardımlar konusundaki kapsayıcı işlevi büyük ölçüde terk edilmiş onun yerine kamu, özel sektör ve STK'lardan oluşan üçlü sacayağı ile yürütülen daha çok hayırsever ve gönüllüğün sosyal adaletin sağlanmasında önemli roller üstlendiği yeni bir dönem ortaya çıkmıştır.

Sosyal Adaletin Sağlanmasında Sivil Toplumun Rolü

Özellikle 1980'li yıllardan sonra STK'ların; eğitim, sağlık ve sosyal yardım alanlarında daha fazla yer almaya başladıkları görülmektedir. Bu dönemde neo-liberal politikaların gereği olarak kamunun sosyal politikaya ayırdığı finansmanın azalması, göreceli olarak yoksulluğun artması, temel eğitim ve sağlık hizmetlerinin boyut değiştirmesi ve pek çok ülkede artan sosyal güvenlik açıklarıyla beraber sosyal güvenlik sisteminin revize edilmesi bir anlamda STK'ların daha fazla rol üstlenmesinde belirleyici olan etkenler olarak gösterilebilir. Aynı zamanda sivil toplumun bu denli öne çıkışında Michael Edwards, neo-liberal dönemde sivil toplumun "sorun çözücü" bir alan olarak görülmesinin etkili olduğunu vurgulamaktadır (Can, 2007:93).

STK'lar, gönüllüğü esas alarak hayırsever faaliyetlerle sosyal adaleti sağlamayı sosyo-politik amaçlarından birisi olarak görmektedir. Bu anlamda sosyal adaleti gerçekleştirmeye yönelik hayırseverlik, katkılar ve bağışların sosyo-ekonomik ve politik anlamda dezavantajlı gruplara fırsat eşitliği sağlayabilmek adına faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerine yönlendirilmesidir.

Sosyal adaleti gerçekleştirmeye yönelik faaliyet gösteren hayırsever STK'lar, fırsat eşitliği ve gelir dağılımı sorunlarının temel nedenlerine yönelerek palyatif yada geçici çözümler yerine sorunlara kalıcı çözümler getirmeye amaçlamaktadır. Kalıcı çözümler, STK'lar kaynakları, esneklikleri, liderlikleri, belirli sınırları zorlama, ortak eylemleri harekete geçirme potansiyelini kullanmak suretiyle gerçekleştirilmektedirler.

Sivil toplumun sosyal adalete yönelik çalışmalarının ön plana çıkışında neo-liberal dönemin sivil toplumu aktör olarak daha fazla öne çıkarışı, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde dezavantajlı gruplara daha kolay ulaşmaları, kamu kurumlarına göre daha az bürokratik yapıya sahip oluşları ve hayırseverlik ve gönüllülük esas olduğu için yolsuzluktan uzak oluşları etkili olmuştur.

Ancak, hayırsever STK'ların sosyal adalete yönelik faaliyetlerine eleştiriler de yok değildir. STK'ların neo-liberal politikalara karşı oluşabilecek sosyo-politik hareketlerin önlenmesine yönelik çalışmaları ve bireyleri liberal pazar sistemi ile bütünleştirmeye yönelik faaliyet gösterdikleri iddia edilmektedir (Zabci, 2004:329).

Bu konuda yapılan genel eleştirilerden biri de gönüllülük esasıyla hareket eden sivil toplumun ön plana çıkışında sosyal refah devletinin girdiği kriz ile kamunun sosyal adalete dönük yapılan harcamalarının

azaltılması ile birlikte özellikle yoksulluğun adeta doğal afet gibi görülerek yoksullukla mücadelenin kişileştirilmesi ve yoksulluğun bireyin girişimcilik yeteneğindeki zaafa bağlanması yaklaşımının geçerli olduğu iddia edilmektedir.

STK'ların sosyal adalete yönelik çalışmalarında gelir dağılımına müdahale etmek temel amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda gelir dağılımını düzenlemenin yolu sosyal, ekonomik ve siyasi olarak dezavantajlı gruplara doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmekten geçmektedir. Gelir dağılımını düzenlemek için ise beşeri sermayeyi harekete geçirmek gereklidir. Bu kapsamda Kuznets eğitim düzeyinin artırılmasının daha adil bir kişisel gelir dağılımının sağlanmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. Yine neoklasik görüş de emek gücündeki ortalamaya eğitimin artması daha az gelir farklılığının oluşmasında etkili olacağını ifade etmektedir (Yumuşak ve Bilen, 2000:82-83).

Beşeri sermaye yatırımları olarak tanımlanan eğitim, sağlık ve mesleki göç harcamaları dolaysız ve dolaylı yollarla gelir dağılımını etkilemektedir. Bu etkinin yönü ve şiddeti, içinde bulunulan şartlara bağlı olarak gelişmektedir. Ülkenin gelişmiş düzeyi, piyasa ekonomisinin egemenliği, genel eğitim seviyesi ve eğitim düzeylerinin dağılımı gibi bir çok faktör beşeri sermaye yatırımlarının gelir dağılımını olumlu veya olumsuz etkilemesine neden olmaktadır (Yumuşak ve Bilen, 2000:85).

Daha fazla beşeri sermaye yatırımı yapmak ise sosyal sermaye miktarındaki artış ile yakından ilgilidir. Bir anlamda sosyal sermaye birikiminin miktarı arttıkça bu yönde yapılacak sosyal harcamalarında doğal olarak artış göstermesi beklenmelidir.

Beşeri sermaye yatırımları ile kastedilen bireyin kendini gerçekleştirmesini sağlamak ve bireyin bu yolla girişimcilik potansiyelini ortaya çıkarmaktır. Hayırsever STK'lar işte bu noktada girişimciliği bireyin tüm davranışlarını yönlendirmesi gereken temel bir haslet olarak yaygınlaştırılmaya çalışmaktadır. Girişimci birey kendi hayatı üzerinde girişimde bulunarak yaşam kalitesini artırmaya çalışan aktif, sorumlu, rasyonel tercih sahibi bireydir. Birey böylece tüketici ve müşteri kimliğinin yanı sıra, iş yaşamında başarılı, toplumsal risklere karşı kendini hazırlayan, kendisinin ve ailesinin kaderinden sorumlu kimliğiyle de öne çıkarılmaktadır (Özkazanç, 2005: 5).

Sonuç olarak neo-liberal politikaların geçerli olduğu bu dönemde sosyal adaleti sağlamak üzere sivil toplumun kaydadeğer bir işlevi olmasına karşın sosyal adaleti sağlamada tek başlarına yeterli olmadıkları açıktır. Bu dönemde sosyal adaleti sağlamada diğer sacayakları olan kamu ve özel sektörün de üzerine düşen görevleri yerine getirmeleri kalıcı ve kapsamlı çözüm elde edilebilmesi için hayati önem taşımaktadır. Özellikle kamunun sosyal harcamalara ayıracağı bütçe ve onun ötesinde yaptırım kabiliyeti olan elindeki kamu gücüyle ile ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan dezavantajlı kesimlere fırsat eşitliğini sağlama ve gelir dağılımını düzenleme adına üzerine düşen görevi mutlaka yerine getirmelidir.

Sonuç

Tarihsel kökleri insanlık tarihi ile eşdeğer olmasına rağmen sanayi toplumu ile tolere edilebilir seviyenin üzerine çıkan sosyal adaletsizliği gidermeye yönelik olarak geçmişten günümüze farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Özellikle 1980 sonrası dönemde egemen olan neo-liberal politikalar sosyal adalete dönük çalışmalarda kamunun yanına özel sektör ve sivil toplumunda aktör olarak katılımını beraberinde getirmiştir.

Bu uğurda hayırsever STK'ların yaptıkları çalışmalar sosyal sermaye birikimine bağlı olarak bireysel girişimciliği öne alan, beşeri sermayeyi geliştirmeye yönelik çalışmalarla gelir dağılımını düzenlemeyi amaç edinen ve toplumda sosyal, ekonomik ve siyasi olarak dezavantajlı gruplara fırsat eşitliği sağlamak üzere odaklanan çalışmalardan oluşmaktadır.

Hayırsever STK'larının sosyal adaletin sağlanmasında daha etkili olmaları için alınabilecek çeşitli önlemler bulunmaktadır. Bunlar;

- Hayırsever STK'larının çalışma istekleri, katkı ve bağışlar ile destekleri söz konusu olsa da sosyal yardım ile ilgili çalışmalar teknik bilgi ve beceri gerektirmektedir. Bu yüzden STK'lar faaliyetlerini yerine getirirken mutlaka profesyonel destek almalıdır.
- Hayırsever STK'lar yürüttükleri faaliyetler itibarıyla sınırlı bir etki yaratmaktadır. Sosyal sermaye birikimi ne kadar üst düzeyde olursa olsun mutlak olarak kapsamlı olarak yürütülen projelerde kamu desteğinin sağlanması yoluna gidilmelidir. Kamunun sosyal harcamalara ayırdığı bütçe sınırlı olsa da elindeki kamu gücü ile daha fazla fayda maksimize edilebilecektir.
- Hayırsever STK'lar oluşturacakları kamuoyu ile kamu kuruluşlarını sosyal adalete yönelik daha fazla inisiyatif almaya zorlamalıdır. Özellikle beşeri sermaye yatırımları ile kendini gerçekleştiren bireyin, yapılacak yardım bireysel olsa dahi sonucun çarpan etkisi ile birlikte daha geniş tabanda olacağı gözden kaçırılmamalıdır.
- Hayırsever STK'larının mali yükünü üstlenen birey ve grupların elindeki sosyal sermaye birikimini sosyal adalete yönelik olarak daha fazla kullanmalarını temin etmek üzere kamunun getireceği mali ve vergisel teşvikler ile özendirici olması gereklidir.

- Hayirsever STK'larının bu yöndeki çalışmalarında düzensizlik ve karmaşaya sebebiyet vermemek için belirlenecek ilke ve kurallar doğrultusunda çalışmalarını yürütmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Aren, Sadun (1963). Sosyal Adalet ve Toplumsal Değişme, Sosyal Adalet Dergisi, 19 Mart 1963,1(1).
- Can, Yasemin İpek (2007). "Türkiye'de Sivil Toplumunu Yeniden Düşünmek: Neo-liberal Dönüşümler Ve Gönüllülük", Toplum Ve Bilim Dergisi, Sayı: 108, ss. 88-128.
- Gül, Songül Sallan (2006). Sosyal Devlet Bitti: Yaşasın Piyasa, Ebabel Yayınları, Ankara.
- Özkazanç, Alev (2005). Türkiye'nin Neo-liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi No: 85, http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dosyalar/tm/SBF_WP_85.pdf
- Öztürk, Nazif (2003). Yoksulluk ve Sivil Toplum Kuruluşları, Deniz Feneri Derneği Yayını, 3. Cilt, Ankara.
- Sezen, Serife (1999). Devletçilikten Özelleştirmeye **Türkiye'de Planlama, TODAİE Yayını, Ankara.**
- Topakkaya, Arslan (2006). "Bir Söylem Olarak Sosyal Adalet Kavramı", Erciyes Ün. Hukuk Fak.Dergisi, 1(2), ss. 97-111.
- Yumuşak İ. Güran ve Mahmut Bilen (2000). "Gelir Dağılımı-Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", K.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), ss. 77-96.
- Zabcı, Filiz Çulha (2004). "Yeni Liberal Politikalar ve Sivil toplum Örgütleri: Dünya Bankasının Çizdiği Yol", "Liberal Reformlar " ve Devlet, Sempozyum Bildirileri Kitabı, Kigem Yayını, Ankara, ss. 329-343.

TÜRKİYE'NİN AFRIKA'YA YÖNELİK DİŞ POLİTİKASI VE SAĞLIK SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN TÜRK STK'LARIN AFRIKA'DA YÜRÜTTÜĞÜ FAALİYETLERİN BU POLİTİKAYA ETKİSİ

İhsan Çomak
TOBB-ETÜ Tarih Böl

Giriş:

Afrika ortalama bir Türk için açlık, savaş ve çaresizliğin kol gezdiği, ama çok uzaklarda olduğu için birazda kaygısızlıkla izlediğimiz bir kıtadır. 1990'lı yılların sonuna geldiğimizde Afrika birden Türkiye'nin ilgi alanı içine girdi. 1998 yılında hükümetçe "Afrika Açılım Eylem Planı" kabul ediliyordu. Bu plan gereği Afrika'ya yönelik siyasi ve ticari çalışmalar hız kazanmaya başladı. Bunu takiben Dış Ticaret MüsteőarlıĐımızca, 2003 yılı başında, "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" kabul edildi. 2005 yılının "Afrika Yılı" ilan edilmesiyle de, karşılıklı üst düzey ziyaretler daha sık olarak gerçekteőtirilmeye başlandı.

Türkiye'nin Afrika ya artan bu yoğun ilgisine Türk sivil toplum kuruluşları da kayıtsız kalmadı. Sağlık alanında çalışan STK'lar da kısa sürede Afrika ülkelerine yönelik faaliyetler göstermeye başladılar. Bu faaliyetler daha çok gönüllü doktorların değişik Afrika ülkelerinde kısa süreli ziyaretlerle gerçekteőtirdikleri sağlık taramaları Şeklinde oldu. Gönüllü başlayan bu çalışmalara zamanla Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ve Sağlık Bakanlığı da gerekli desteği vererek bu tür faaliyetlerin ivme kazanmasını sağladı.

Bu makalede, Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihi arka planı da göz önüne alınarak, Afrika'ya yönelik Türk dış politikasının gelişimi ve bu politikanın gönüllü destekçisi olarak değişik Afrika ülkelerine yönelik sağlık alanında faaliyetler gerçekteőtiren Türk sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları incelenecektir. Başlangıçta STK'ların tamamen kendi imkanlarıyla yürütölen bu sağlık taramalarının son dönemde devletin de desteğini alması, TİKA ve Sağlık Bakanlığı'nın katkılarıyla daha da etkin bir konuma gelmesi dolayısı ile bu çalışmaların Türk dış politikası ve Afrika ülkelerindeki Türkiye imajına katkısı da ele alınacaktır.

Tarihte Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Karşılıklı Yardımlar

Afrika ülkeleriyle Türkler arasındaki ilişkiler Osmanlı Devleti öncesine, Mısır Memlûkluları dönemine kadar gider. 1324 yılında Hacca giderken Mısır'a da uğrayan Mali Sultanı Kankan Musa burada büyük iltifatla karşılanmıştır. Hac dönüşü ise ordusunu eğitmek üzere Memlûk Sultanından Türk askerleri alarak ülkesine dönmüştür. Osmanlı Devleti Bakanından 1517 yılında Mısır'ın alınışı, ardından 1551'de Trablus'un alınışı sonrası Afrika ile ilişkiler geliőerek artar. Libya'nın Güneyinden Orta Afrika'ya kadar çok büyük bir sultanlık kurmuş olan Bornu Sultanının Kanuni Sultan Süleyman'a elçi göndermesi, Kanuni tarafından büyük memnuniyetle karşılanmış ve bu sultanlığa yardım yapılmıştır. Osmanlı Devleti ile Doğu Afrika kıyılarındaki Kenya, Somali, Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Sudan'da bulunan yerel sultanlıklarla 16. Yy.dan 20. Yy'a kadar kimi zaman kesintilerle de olsa devam etti. Afrika boynuzunda bulunan Etiyopya, Eritre, Cibuti ve Somali bölgeleriyle ilişkiler Yemen eyaleti üzerinden yürütöldü. Portekiz işgali altındaki Kenya ve diğer bölgelerin yardım taleplerine Yemen eyaleti üzerinden cevap veriyordu. Emir Ali Bey komutasındaki Osmanlı donanması 1585 yılında bölgenin en önemli limanı olan Mombasa'yı Portekizlilerden aldı. Ancak liman 1589 yılında Portekizlilerce yeniden ele geçirdi.¹²

1862 yılında, Güney Afrika'da Capetown Şehrinde yaşayan Hintli ve Endonezyalı Müslümanların Osmanlı Sultanından kendi aralarındaki ihtilafları çözmek amacıyla bir alim istemeleri Afrika Osmanlı ilişkilerine farklı bir boyut katmıştır. İstanbul'da medrese hocası iken Güney Afrika'nın Capetown Őehrine gönderilen Ebubekir Efendi, oradaki Müslümanlar arasında Osmanlı İslam anlayışı yaymış, kısa zamanda Sultanın saygınlığını bölgede arttırmayı baőarmış, hatta Sultanın doğum günü mutak olarak Müslümanlar arasında kutlanır hale gelmiştir. Ebubekir Efendi'nin mezarı hala Güney Afrika'dadır. Ve torunları da bilinmektedir.¹³

19. yy.'da Zengibar Sultanlığı (bugünkü Zanzibar adasındaydı) ile Osmanlı Devleti arasında çok iyi ilişkilerin kurulduğunu, hatta Zangibar Sultanı Seyyid Ali'nin 1902 yılında İstanbul'a gelerek, sultan 2. Abdülhamit tarafından ağırlandığını görüyoruz. İstanbul'dan Paris'e geçen Sultan Seyyit Ali, Paris'te vefat edince, Osmanlı Elçiliğinin çabalarıyla Paris'teki Osmanlı mezarlığına defnedilir.¹⁴

19. yy. başlarında Sudan'da bulunan Func Sultanlığı ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paőa arasındaki münasebetler, daha sonra bu bölgenin Mısır'a bağlı bir valilik haline getirilmesiyle devam etti.

¹² Doç. Dr. Ahmet Kavas, "Tarihi Süreçte Sahra Altı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik," *Sahra Altı Afrika*, ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş, Tasam Yay, İstanbul, 2007, sh. 77.

¹³ Ahmet Uçar, *Güney Afrika'da Osmanlılar: 140 yıllık Miras*, Tez yay. 2000.

¹⁴ Doç. Dr. Ahmet Kavas, "Tarihi Süreçte Sahra Altı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik," *Sahra Altı Afrika*, ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş, Tasam Yay, İstanbul, 2007, sh. 78.

Madagaskar adasında yaşayan Müslümanların son dönemde Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını sunmaları, hatta aralarında yardım toplayarak Osmanlıya göndermeleri de Osmanlı-Afrika ilişkileri açısından önemli bir olaydır. Osmanlı Devleti'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde sömürü değil, insani boyut öne çıkmıştı. Bunun karşılığı olarak, Afrika Müslümanları Osmanlı Devletine 93 Harbi ve 1. Dünya Savaşı gibi zor dönemlerinde maddi yardım toplayıp göndermekle mukabele etmişlerdir. 1922'de Osmanlı Devleti tarih sahnesinden çekilirken arkasında çok olumlu bir imaj bırakıyordu.¹⁵

Bir Dönüm Noktası Olarak "Afrika'ya Açılım Eylem Planı"

1998 yılında açıklanan "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" Türkiye'nin Afrika politikasında bir dönüm noktası olmuştur. "Eylem Planı" Afrika ülkeleriyle karşılıklı üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesini, uluslararası ve bölgesel kurullar nezdinde de Afrika ülkeleriyle temasların artırılmasını, insani yardımların gerçekleştirilmesini, Türkiye'nin kıtadaki diplomatik temsilciliklerinin sayısının artırılmasını, ekonomik, teknik, bilimsel işbirliği ve ticaret anlaşmalarının imzalanmasını ve Türkiye'nin her alanda Afrika kıtası ile yakınlaşmasını amaçlamıştır.¹⁶

Takip eden yıllar içinde ticaret hacminde belirli bir artış yaşansa da, eylem planının ticari yanı zayıf kalmış, siyasi yönünün ise içi doldurulamamıştır. "Afrika'ya Açılım Eylem Planı"nın başlatıldığı 1998'de, ülkemizin Sahra'nın güneyindeki Afrika ülkeleriyle dış ticaret hacmi 580 milyon dolar seviyesinde iken 2009 sonu itibarıyla 5 milyar dolara yükselmiştir.¹⁷

Türkiye'nin Afrika Açılımı'nın bir başka ayağı ise teknik ve kalkınma yardımı alanında olmuştur. Ülkemizin resmi kalkınma yardımı kuruluşu olan Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), Etiyopya (2005), Sudan (2006) ve Senegal'de (2007) ofisler açarak, sadece buldukları ülkelerde değil, çevre ülkelere teknik ve kalkınma yardımı desteği vermektedir. TİKA, şimdiki kadar 40'ın üzerinde Afrika ülkesinde çok sayıda proje gerçekleştirmiştir. TİKA'nın Afrika'da yürüttüğü ve yürütmekte olduğu proje ve faaliyetler; sosyal altyapıların geliştirilmesi, kültürel işbirliği ve iletişimin geliştirilmesi gibi alanlarla, insani yardım projelerini kapsamaktadır.¹⁸

Kızılay ve Sağlık Bakanlığı'nın da özellikle Sudan'da kurdukları hastaneler ve dağıttıkları insani yardımlar önemli boyutlardadır.

Türkiye 2. Dünya Savaşı sonrasında yeni bağımsız olan ülkeleri tanıdıysa da Cezayir bağımsızlığına karşı BM Genel Kurulu'nda çekimser oy kullanarak temkinli bir tavır sergilemiştir. Sahra Altı Afrika'da ise, Türkiye ilk diplomatik temsilciliğini 1956 yılında Nijerya'nın o zamanki başkenti Lagos'ta açmıştır.¹⁹

Başbakan R. Tayyip Erdoğan, 60. Hükümet Eylem Planı'nı kamuoyuna duyururken yaptığı açıklamada Afrika ülkelerinde Türkiye'nin şu anda 12 büyükelçiliği olduğunu, 2008'de Afrika'da 10 tane yeni büyükelçilik açmayı hedeflediklerini belirterek, Afrika'yla ilişkileri zenginleştirmek suretiyle oralarla münasebetleri geliştirmeyi hedeflediklerini açıklamıştır.²⁰ Bu dönemde Türkiye'nin Afrika'da 12 büyükelçiliğinin yanı sıra, 20 de fahri konsolosluğu vardı. Takip eden dönemlerde, Afrika'da açılması hedeflenen elçilik sayısı 10'dan 15'e çıkarılmıştır.

Türkiye'nin Afrika Açılımı, 2005 yılı "Afrika Yılı" ilan edilmesi ile devam etmiştir. Bu çerçevede ilişkiler karşılıklı üst düzey ziyaretler, yeni ekonomik ve ticari antlaşmalar ve karşılıklı ticari heyet ziyaretleri aracılığıyla geliştirilmeye çalışıldı. 2005 yılında ilişkilerde birçok boyutta ilerleme kaydedilmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2005'te Etiyopya ve Güney Afrika'yı ziyaret ederek ekvator çizgisinin altına inen ilk Türk Başbakanı oldu.²¹

2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Afrika ülkelerindeki dini liderleri bir araya getirdi. Bu toplantıda alınan kararlar gereği, 20 kadar Afrika ülkesinden çok sayıda öğrenci Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğinde eğitim görmek amacıyla ülkemize geldi. 2006 yılından başlayarak, kurban bağışlarının bir kısmı Afrika ülkelerine yönlendirildi.²²

Afrika Birliği'ne Gözlemci Üyelik:

2. Dünya Savaşı'nın ardından Afrika ülkeleri de teker teker bağımsızlıklarını kazandı. Habeşistan İmparatoru Haile Selasiye'nin çabaları sonucunda 22-25 Mayıs 1963'te Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bir araya gelen otuz iki bağımsız Afrika ülkesi Afrika Birliği'ni kurdu. Örgütün temel prensipleri arasında üye devletlerin eşitliği, ülkelerin iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğüne saygı, Afrika kıtasında bulunan bütün bağımsız ve egemen devletlerin örgüte üye olma hakkı, üye ülkelerin kendi içlerinde veya komşularıyla yaşadıkları sıkıntılı barış yoluyla çözmek gibi konular sıralanmakta. Ayrıca Afrika Birliği, Afrika kıtasını bloklar politikasının dışında tutmaya da gayret gösterdi. Afrika Birliği kuruluşundan itibaren

¹⁵ Doç. Dr. Ahmet Kavas, "Tarihi Süreçte Sahra Altı Afrika: Osmanlı-Afrika İlişkileri ve Sömürgecilik," *Sahra Altı Afrika*, ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaşı, Tasam Yay, İstanbul, 2007, sh. 84

¹⁶ Türkiye-Afrika STK Forumu İstanbul Deklarasyonu, <http://www.tasamafrica.org/tr/arsiv/makaleler/251-tuerkiyenin-afrika-acilm-ve-tuerkiye-afrika-birli-zirvesi.html> Erişim tarihi: 27.09.2010

¹⁷ "Afrika açılım eylem planı", *Star Gazetesi*, 14 Mart 2010, sh. 6.

¹⁸ Detaylar için bak: www.tika.gov.tr

¹⁹ Mehmet Özkan, *Turkey Discovers Africa, Implications and Prospects*, Policy Brief, SETA, Eylül 2008, No: 22, sh. 3.

²⁰ "60. Hükümet Eylem Planı açıklandı", *Yeni Şafak*, 10 Ocak 2008, sh.1.

²¹ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: "Türkiye- Afrika İlişkileri" <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi 25.09.2010

²² M. Sait Yazıcıoğlu, "Afrika Birliği ve Gelişen İlişkiler", *Türkiye-Afrika Birliği*, ed. Fatma Günce Kanlı, Tasam yay. İstanbul, 2008, sh.13

Bağlantısızlar Grubu içinde yer aldı. Soğuk Savaş'ın bitişi ile Bağlantısızlar hareketi önemini gittikçe kaybederken, Afrika Birliği uluslararası camiada daha da etkili olmaya başladı.

Afrika'da yaşanan ihtilaf ve çatışmaları önlemek için gereken durumlarda barış gücü göndermek ve müdahalede bulunmak da Birliğin görevleri arasındadır. Afrika Birliği 21. yüzyılda uluslararası sistem için yerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Birliğin ABD, Türkiye, Çin gibi ülkelerin yanısıra AB, BM gibi uluslararası kuruluşlar ile de ilişkilerini geliştirmeye çalıştığını görüyoruz.²³

Türkiye, 12 Nisan 2005 tarihinde Afrika Birliği'nde (AfB) gözlemci ülke statüsünü kazanmış, hemen ardından da 5 Mayıs 2005 tarihinde Addis Ababa Büyükelçiliğimizin AfB nezdinde akreditasyonu gerçekleştirilmiştir. Ocak 2008'de Addis Ababa'da yapılan 10'uncu AfB Zirvesi'nde alınan kararda, Türkiye'nin AfB'nin stratejik ortaklarından biri olduğu teyit edilmiştir.²⁴

Bunu takiben, Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği, 14-15 Mayıs 2008'de Mozambik'te düzenlenen Governörler Toplantısında onaylanmıştır.

Yeri gelmişken, Türkiye-Afrika Birliği ilişkilerinin bugünkü durumuna gelmesinde katkısı büyük olan bir Afrikalı devlet adamını, Mali Cumhuriyeti Eski Devlet Başkanı Alpha Oumar Konare'yi de zikretmek gerekiry. Konare'nin katkılarını ülkemizin sayılı Afrika uzmanlarından Ahmet Kavas'tan okuyalım: "1990'lı yıllarda iki dönem Mali Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı, 2000'li yıllarda ise Afrika Birliği Komisyonu Başkanlığı yapan Alpha Oumar Konare Türkiye'nin dünya siyasetinde artan değerini ilk fark eden devlet adamlarındandır. Sovyet nüfuzunun devam ettiği dönemde Varşova'da tarih doktorasını tamamlayan Konare Avrupa Birliği (AB) ve ABD'yi yakından tanıdığı gibi Asya konusunda da birikim sahibidir. Afrika Birliği Teşkilatı'nın 1963'teki kuruluşundan 2005'e kadar geçen 42 yıl boyunca Türkiye ile üst derecede resmi ziyaret gerçekleşmedi. 2005'te Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün daveti üzerine Konare Türkiye'yi ziyaret etti. Bir asır önce kapanan kapıları araladı. Yaptığı bu ziyaretle Afrikalı devlet adamlarının gündemine Türkiye'yi taşıdı, 2007 Ocak ayında Başbakan Erdoğan'ı da Etiyopya'nın başkenti Addis Abeba'daki Afrika Birliği Zirvesi'ne davet edip kıtanın en üst yöneticilerine hitap etti.²⁵

Sahra Altı ülkeleriyle ilişkilerimizin güçlendirilmesi ve bölgeye yönelik hedeflerimiz bakımından bu ülkelerdeki mevcut temsilciliklerimizin sayısını artırılmasına karar verilmiş ve daha önce 10 olarak ilan edilen Afrika'da yeni açılacak Büyükelçilik sayısı 15'e çıkarılarak, bunlara ilaveten bir de Başkonsolosluk açılmasına Bakanlar Kurulu 13 Ekim 2008 ve 11 Temmuz 2009 tarihli toplantılarında karar verilmiştir. Bu çerçevede Darüsselam (Tanzanya) Büyükelçiliğimiz 18 Mayıs 2009, Abidjan (Fildişi Sahili) Büyükelçiliğimiz 15 Kasım 2009, Yaounde (Kamerun) Büyükelçiliğimiz 15 Ocak 2010, Akra (Gana) ve Bamako (Mali) Büyükelçiliklerimiz 1 Şubat 2010, Kampala (Uganda) Büyükelçiliğimiz 1 Mart 2010, Luanda (Angola) Büyükelçiliğimiz 2 Nisan 2010 ve Antanavarino (Madagaskar) Büyükelçiliğimiz 21 Nisan 2010 tarihinde faaliyete geçmiş olup, halen Afrika'da 20, Sahra Altı'nda ise 15 Büyükelçiliğimiz mevcuttur. Öye yandan bu dönemde, Etiyopya, Senegal ve Somali de Ankara'da Büyükelçiliklerini açmışlardır.²⁶

Ekonomik İlişkiler:

Türkiye'nin ekonomik alandaki Afrika açılımı 2003 yılı başında, Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi"nin hazırlanması ve Afrika ülkelerinde yeni Ticaret Müşavirlikleri'nin açılmasıyla başlamıştır.²⁷

Bu stratejinin kabulünden sonra Afrika ülkeleri ile ticaret hızla gelişmiş ve dış ticaret hacmimiz, 2007 yılı sonunda yaklaşık 13 milyar dolara yükselmiştir. TOBB'a bağlı DEİK tarafından Kuzey Afrika'nın tüm ülkeleri ile kurulan iş konseylerine ilaveten, Sahra Altı ülkelerinden Güney Afrika, Sudan ve Etiyopya İş Konseyleri de faaliyete geçmiş, böylece (2010 itibarıyla) toplam 10 Afrika ülkesi ile iş konseyi oluşturulmuştur. DEİK Orta vadede tüm Afrika ülkeleri ile iş konseyi kurmayı hedeflemektedir. Türk müteahhitlerinin Afrika ülkelerinde sadece 2007 yılında 6 milyar dolarlık proje tamamlamışlardır. Türk özel sektörünün Afrika'da, yapacağı doğrudan yatırımlar, ticari olmanın ötesinde, Afrika'nın ekonomik kalkınmasına katkı sağlayabileceği için de önemlidir. "Türkiye'nin önemli deneyimlere sahip olduğu finans, eğitim, organize sanayi bölgelerinin kurulması ve işletilmesi, gümrük geçiş sistemlerinin modernize edilmesi, başta hidroelektrik üretim projeleri olmak üzere enerji projelerinin hayata geçirilmesi gibi alanlarda da işbirliği olanakları mevcuttur. 2003-2008 arasında 9 Afrika ülkesi ile ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmaları yapılmış, bunların yanı sıra, Fas, Tunus ve Mısır ile serbest ticaret anlaşmalarının imzalanmıştır.²⁸

Ülkemizin Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliği için 2008 Şubat ayında yaptığı başvuru 14-15 Mayıs 2008 tarihlerindeki Governörler Toplantısında onaylanmıştır. Böylece Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'nın bölge dışı 25. üyesi olmuştur. Ülkemiz ayrıca, Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi'nin

²³ *Afrika Birliği Yükselen Güç (Mii?)* http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3991 Erişim tarihi: 27.09.2010

²⁴ Bu kararın alınmasında 1990'lı yıllarda iki dönem Mali Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı, 2000'li yıllarda ise Afrika Birliği Komisyonu Başkanlığı yapan Alpha Oumar Konare'nin kişisel gayretlerinin rolü büyük olmuştur. Konare aynı zamanda Detaylı bilgi için "Türkiye'nin Afrika'da işi ne?" Prof. Ahmet Kavas, *Star Gaz.* 29 Mart 2010.

²⁵ Türkiye'nin Afrika'da işi ne? Prof. Ahmet Kavas, *Star Gazetesi*, 29 Mart 2010, sh. 6.

²⁶ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: "Türkiye- Afrika" <http://afrika.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa> Erişim tarihi 25.09.2010

²⁷ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: "Türkiye- Afrika İlişkileri" <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi 25.09.2010

²⁸ "Afrika İle Dış Ticaret Hacimimizi Daha da Artırarak İş Dünyasının Görevidir" http://www.tobb.org.tr/haber_arsiv2.php?haberid=2089 Erişim tarihi 25.09.2010. Erişim tarihi: 27.09.2010

(IGAD) Uluslararası Ortaklar Forumu'nun (Haziran 2008) üyesi olmuştur. Abuja Büyükelçiliğimiz (Nijerya) Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (ECOWAS) Mayıs 2005'den bu yana akreditedir.²⁹

Afrika ülkeleri ile işbirliğimizin önemli dönüm noktalarından biri de, 14-16 Ağustos 2008 tarihleri arasında Türkiye'nin Türkiye-Afrika Birliği İşbirliği Zirvesi'ne İstanbul'da ev sahipliği yapmasıdır. Zirve Afrika Birliği (AfB) üyesi 53 ülkeden 50'sinin temsil edilmiş; 6 ülke devlet başkanı, 5 ülke cumhurbaşkanı yardımcısı ve 6 ülke de başbakan düzeyinde katılmıştır. Bu zirvede "Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu" ile "Afrika ve Türkiye Ortaklığı İçin İşbirliği" çerçeve belgeleri imzalanmıştır. Zirvede "Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki geliştirilmiş ekonomik ilişkileri ile ilgili belirtilen konular üzerinde uzlaşmaya vararak, Türk ve Afrika ticaret odaları adına TOBB ile Afrika Ticaret Sanayi Ziraat ve Meslek Odaları Birliği arasındaki işbirliğini kurumsallaştırmak adına Türkiye-Afrika Ticaret Odasının (TAC) kurmasına karar" verilerek, karşılıklı ticaretin artırılması amacıyla önemli bir adım atılmıştır. Zirvede alınan karara göre, Türkiye-Afrika Birliği her beş yılda bir dönüşümlü olarak Türkiye ve Afrika'da gerçekleştirilecektir. Bundan sonraki zirve 2013 yılında Afrika ülkelerinden birinde yapılacaktır.³⁰

14-17 Mart 2010 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve beraberinde bakanlar ve iş adamlarından oluşan kalabalık bir heyetle Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kamerun'u ziyaret etmiştir. Kongo'ya ve Kamerun'a devlet başkanları seviyesinde bu güne kadar üst düzey çok sayıda ziyaretçi gelmişti. Ama hiç birisinde konuk devlet başkanına ülkesinden 150 iş adamı, basın mensubu ve akademisyenden oluşan bir heyet eşlik etmemişti.³¹ Ziyaret sırasında Türkiye'nin hiçbir zaman tek taraflı kazanç gütmeye, uzun vadeli işbirliği ve eşitliğe dayalı bir ortaklık amaçladıklarını belirtilmiş ve bu da söz konusu ülkelerde olumlu karşılanmıştır. Gerçekten de, Türk yetkililerin her Afrika ülkesini ziyaretleri sırasında sadece tek taraflı almaya gelmediklerini; isterlerse o ülkeye gerekli teknolojik yardımı yaparak, yatırımların yerli iş adamlarınca da yapılabileceğini belirtmeleri ülke yetkililerinde bir güven duygusu uyandırmakta ve bu "beyaz adamın" diğerlerinden farklı olduğunu düşündürmektedir.

Güvenliğe Katkı:

Afrika'da barış ve istikrarın sağlanması konusuna önem veren Türkiye, Kıtada konuşlandırılan Birleşmiş Milletler Misyonları'na uzun sürelerden bu yana önemli katkılarda bulunmaktadır. Ülkemiz, 1993-1994 yılları arasında Somali'de icra edilen ikinci BM Somali Operasyonu'nun (UNOSOM-II) komutanlığını yürütmüş ve 300 kişilik bir mekanize birlikle katkı yapmıştır. Türkiye halen, BM Sierra Leone Misyonu (UNAMSIL), BM Kongo Gözlem Heyeti Sivil Polis Misyonu (MONUC), BM Sudan Misyonu (UNMIS), BM Fildişi Sahili Operasyonu (UNOC), BM Burundi Misyonu (BINUB) ve BM Liberya Misyonu'na (UNMIL) katılmaktadır.³²

Sivil Havacılık Alanındaki Gelişmeler:

Türkiye'nin Afrika açılımına bir destek de THY'den gelmiştir. THY kısa süre içerisinde çeşitli Afrika destinasyonlarına sefer koyarak, bu uzak kıtanın yakınlaşmasını sağlamıştır.

THY'nin, mevcut Kuzey Afrika ülkelerine yapılan seferler dışında, Hartum (Sudan) ve Addis Ababa (Etiyopya) seferleri 22 Nisan 2006'da; Lagos (Nijerya) seferleri 27 Temmuz 2006'da; Johannesburg (Güney Afrika) seferleri 17 Eylül 2007'de; Nairobi (Kenya) seferleri 20 Şubat 2009'da, Dakar (Senegal) seferleri 29 Mart 2009'da, Entebbe (Uganda) ve Darüsselam (Tanzanya) seferleri 14 Haziran 2010'da ve Akra (Gana) seferleri ise 13 Temmuz 2010'da, başlamıştır.

Afrika ile havacılık alanındaki bir başka gelişme ise, Haziran 2009'da Afrika Sivil Havacılık Örgütü (AFAC) konferansının İstanbul'da gerçekleştirilmesi oldu. Konferans sırasında Sivil Havacılık Gen. Müdürlüğü ile 9 Afrika ülkesi arasında ikili havacılık anlaşması imzalanmıştır. Mali, Gambia, Somali ve Komorlar Birliği ile ikili hava ulaştırma anlaşması imzalanırken, Uganda, Zambia, Fildişi Sahilleri, Çad ve Togo ile Eylül 2009'da imzalanmak üzere ön mutabakat sağlandı.³³

Afrika'da Sağlık Sorunları:

Büyük Sahra Çölü Afrika'yı adeta bir baştan bir başa bölerek ikiye ayırmaktadır. Güney kısım Sahra Altı olarak adlandırılmakta ve 47 ülke bulunmaktadır. Topraklar Sahra Çölü'ne giren 10 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelere Arapça kıyı anlamına gelen Sahel ülkeleri denmektedir. Çölün güneyinde yaşayan insanların derilerinin siyah olması sebebiyle bu bölgeye kara Afrika adı da verilir. Burada yaklaşık 730 milyon kişi yaşamaktadır.

Günümüzde, Sahra altında bulunan 40 ülkenin GSMH toplamı, Fortune dergisi tarafından yayınlanan ilk 500 şirketin cirosundan daha düşük.³⁴ Afrika'da Nüfusun %40'ı günlük bir doların altında bir kazançla yaşıyor.³⁵ Dünyanın en fakir ülkesi Nijer de bu kıtada bulunmaktadır.

²⁹ Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: "Türkiye- Afrika" <http://africa.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa> Erişim tarihi 25.09.2010

³⁰ "Zirvenin ilk adımı Türkiye-Afrika Odası", *Taraf*, 21.08.2008.

³¹ Türkiye'nin Afrika'da işi ne? Prof. Ahmet Kavas, *Star Gazetesi*, 29 Mart 2010, Sh. 6.

³² Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi: "Türkiye- Afrika" <http://africa.mfa.gov.tr/turkiye-afrika.tr.mfa> Erişim tarihi 25.09.2010

³³ <http://web.shgm.gov.tr/kurumsal.php?page=bolgesellsbirligi> Erişim tarihi: 27.09.2010.

³⁴ Stephen Chan, *Grasping Africa: a tale of tragedy and achievement*, I. B. Tauris Pub. London, 2007, sh. 98.

³⁵ Stephen Chan, *Grasping Africa: a tale of tragedy and achievement*, I. B. Tauris Pub. London, 2007, sh. 100

Afrika her yönüyle dünyanın en geri kalmış bölgesidir. Afrika bu hale nasıl gelmiştir? Bu sorunun en kısa cevabı "sömürülerek" olacaktır. Batının ilerlemesinde 1450-1850 arasında köleleştirilip Amerika ve Avrupa'da çalıştırılan tahmini 40 milyon Afrikalının sayesinde olduğunu söylemek sanırım abartı olmaz. Batı medeniyet algılamasında Afrika medeniyet hiyerarşisinin en altında bulunmaktadır. Sömürü ve tahkirin Afrika'nın bugünkü geri kalmışlığının sebebi olduğunu söylemek de yanlış olmaz.³⁶ Beyaz adamın inancı "din", siyah adamın inancı ise "büyü"; beyaz adamın iletişim aracı "dil", siyah adamınki ise "diyalok" olarak adlandırılıyordu.³⁷

1885 Berlin konferansı ile Afrika büyük devletler arasında paylaşıldı. 15 Kasım 1884'te başlayan Berlin Konferansı 26 Şubat 1885'de sona erdi. Berlin Konferansı'nda Afrika kıtası 50 parçaya bölündü. Bu tarihten sonra Afrika bölünmüşlüğü'nü hep muhafaza etti. Afrika tarihinin yabancı işgalleri ve köleleştirilmeden sonra en önemli olayı Berlin Konferansı'dır. Afrika haritasına baktığınızda, sun'i ve geometrik bölünme hemen göze çarpıyor. Bu sun'i harita 1000 civarındaki yerli kültür ve bölgeye sahip Afrika'ya dayatıldı. Bölünmenin Afrika dinamikleri açısından hiçbir mantığı yoktu. Masa başında çizilen haritada, geçmişte asla bir arada yaşamamış gruplar birleşmeye zorlandı. Afrika'daki Avrupalı üstünlüğü bu yolla sağlandı. Günümüzde Afrika'ya ilgi gösteren ülkeler bu kıtanın petrol, elmas, kömür gibi büyük zenginlikleri ile ilgililer. Zengin doğal kaynaklara yapılan yatırım Afrika'ya gözle görülür bir katkı yapmıyor. Aksine, yönetim krizi yaşayan birçok Afrika ülkesinde yönetici elitin gücünü pekiştiriyor. Sonuç olarak gelişmiş endüstrilerin Afrika igisi eski düzeni, yani Afrika fakirleşirken diğer ülkelerin zenginleşmesi denklemini yeniden üretiyor.³⁸ Bu fakirleşmenin ortaya çıkardığı sorunların en önemlileri ise sağlık alanında yaşanıyor.

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, Afrika'da 14-49 yaş arası HIV/AIDS hastalarının toplam nüfusa oranı %7'dir. Son 10 yılda hastalığın yayılmasıyla ortalama yaşam süresi 39 yıla düşmüştür. Her yıl yarım milyonu aşkın kadın hamilelik sırasında hayatını kaybediyor. Her yıl 1 milyonda fazla bebek doğumdan sonraki 1 ay içinde ölmektedir. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen yaşayabilenlerin ise ömrü çok uzun olmamaktadır. Yapılan araştırmalara göre, Sahra Altı Afrika'da her yıl ölen 800.000 bebeğin 2/3'ünün ölümü, basit ve ucuz tedavi yöntemleriyle önenebilir.³⁹ Anne ve çocuk ölümlerinin azaltılması BM Milenyum Kalkınma Hedeflerinden önemli ikisini teşkil etmektedir. Dünya'daki AIDS'lilerin %80'i Afrikada. Her 10 saniye'de bir Afrikalı çocuk önenebilir hastalıklardan dolayı ölmektedir.

Afrika kıtasının genelinde yapılan sağlık harcamalarının %16'sı donör ülkelerin yardım kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Afrikalı liderler 2003 yılında yayınladıkları Maputo Deklerasyonu ile, gelişmiş ülkelere GSYH'nın %0.7'sini geliştirmekte olan ülkelere resmi kalkınma yardımı olarak harcamaları konusunda talepte bulunmuşlardır.⁴⁰ 1984 ve 1994 arasında geçen 10 yıllık sürede, İngiltere hükümeti tarafından NGO'lara Afrika'da harcamaları için ayrılan bütçe %400 artarak, yıllık 68.700.000 sterline yükseldi.⁴¹

Sahra Altı Afrika ülkelerinde sağlık alanında çalışan STK'ların sağlık hizmetlerinin verilmesinde rolü oldukça önemlidir.⁴² Ancak şu da bir gerçektir ki, yabancı NGO'lar Afrika'nın yeni misyonerleri olarak adlandırılmaktadırlar.⁴³

Afrika'daki sağlık alanında faaliyet gösteren STK'ların bir handikapı da çoğunlukla kendi başarılarına hareket etmeleridir.⁴⁴ Türk STK'ları ise çalışmalarını yerel sağlık bakanlıkları ile koordineli yürüttüklerini görmekteyiz.

Türk STK'larının Afrika'daki Faaliyetleri: Sağlık Taramaları Nasıl Ortaya Çıktı?

Ülkemizde son yıllarda her alanda faaliyet gösteren STK'ların sayısının hızla arttığı bir gerçek. Bunlar arasında bizimde konumuzu teşkil eden sağlık alanında faaliyet gösteren STK'ların hem sayı olarak, hem de faaliyet türü ve sayısı olarak oldukça çeşitlenerek arttıklarını görüyoruz. Başlangıçta belli tıp branşında, mesela plastik cerrahi, kardioloji, faaliyet gösteren doktorların bir araya gelerek kurdukları bu derneklere, zamanla tüm branşlardan doktorların katılabildikleri dernekler eklendi. Büyük şehirlerde tüm ülke çapına hitap eden derneklerin yanı sıra, Anadolu şehirlerinde sadece o ilde çalışan doktorlara hitap eden dernekler kurulmaya başlandı.

Bu dernekler kimi zaman mesleki dayanışma ve bilgi ve tecrübelerin edinilmesine yönelik çalışmalar yürütmekte ve mesleki kongre ve sempozyumlar gerçekleştirmektedir. Kimi zaman ise bu dernekler zaten maddi doyum içerisinde olan doktorların içlerinden gelen hayır yapma, muhtaçlara yardım etme gibi sosyal etkinlikler gerçekleştirdiğini de müşahade ettik. Ülke içindeki doğal afetlerde gönüllü faaliyet gösterme, nisbeten yoksul halkın yaşadığı bölgelerde sağlık taraması yaparak ücretsiz ilaç dağıtma gibi... Ancak her

³⁶ W. Rodney, *How Europe Underdeveloped Africa*, Tanzania Pub. House, Daar as-Salam, 1972.

³⁷ Issa G. Shivji, *Silences in NGO discourse: the role and future of NGOs in Africa*, Fahamu Pub. Nairobi, 2007, sh. 3-6.

³⁸ "Afrika ve Türkiye", Bülent Aras, *Sabah*, 03.03.2010. sh. 8.

³⁹ Zahra Nuru, *Sahra Altı Afrika'da Sağlık Sorunları //Sahra Altı Afrika*, ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş, Tasam Yay, İstanbul, 2007. Sh. 413.

⁴⁰ Zahra Nuru, *Sahra Altı Afrika'da Sağlık Sorunları //Sahra Altı Afrika*, ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş, Tasam Yay, İstanbul, 2007, sh. 416.

⁴¹ Zahra Nuru, *Sahra Altı Afrika'da Sağlık Sorunları //Sahra Altı Afrika*, ed. Doç. Dr. Ahmet Kavas, Ufuk Tepebaş, Tasam Yay, İstanbul, 2007, sh. 413.

⁴² VIII

⁴³ Stephen Chan, *Grasping Africa: a tale of tragedy and achievement*, sh. 82.

⁴⁴ Issa G. Shivji, *Silences in NGO discourse: the role and future of NGOs in Africa*, Fahamu Pub. Nairobi, 2007, sh. Vii.

⁴⁵ Stephen Chan, *Grasping Africa: a tale of tragedy and achievement* sh. 82.

sivil toplum kuruluşu gibi, bu derneklerin idarecileri ve üyeleri hep aynı tarzda ve benzer derneklerin yaptığı gibi yeknesak çalışmalar yapmamak düşüncesiyle, bir süre sonra faaliyetlerini yurtdışına kaydırdılar.

İlk önce İstanbul merkezli derneklerin organize olarak Afrika'nın sağlık sorunu ciddi boyutlarda olan Nijer, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerine sağlık taramasına gittiklerine şahit olduk. Bu sağlık taramalarına İstanbul dışındaki şehirlerden katılan doktorlar, bir sonraki seferde ekiplelerini kendi illerindeki doktorlardan oluşturarak, Afrika sağlık taramalarının İstanbul'un tekelinde olmadığını göstermiş oldular.

Tam da bu noktada, bu derneklerin TİKA ile işbirliği yapmaya başladığını görüyoruz. Başlangıçta sadece demk imkanları ile ve ilaç şirketlerinden ve eczanelerden topladıkları hibe ilaçlarla Afrika ülkelerine giden dernekler, 2005 yılından itibaren bu yılın Türkiye'de "Afrika Yılı" ilan edilmesi, Türk dış politikasında Afrika'nın öneminin giderek artması ve TİKA'nın Afrika'da ofisler açmaya başlamasıyla, TİKA'nın destek ve koordinasyonunda Afrika ülkelerine gitmeye başladılar.

STK'ların TİKA ile İşbirliği

Söz konusu derneklere TİKA'nın desteği şu şekillerde gerçekleşmekte:

- Doktorların görevlendirilmesi: Gönüllü doktorlar Afrika sağlık taramalarına yıllık izinlerini kullanarak gidiyorlardı. Bu ise hem sınırlı olan yıllık iznin istirahat dışı amaç için kullanılmasına, hem de doktorların çalıştıkları hastanelerden aldıkları döner sermaye miktarının oldukça düşmesine sebep oluyordu. TİKA, Sağlık Bakanlığı ile bir protokol imzalayarak, gönüllü doktorların gidilen ülkede Bakanlık tarafından görevli sayılmasını sağladı. Böylece izin ve döner sermaye kaybı önlenmiş oldu.
- Yol Ücreti: TİKA, 20 kişiye kadar doktor gruplarının buldukları illerden gidilen ülkeye kadar ulan ulaşım masraflarını karşılamaya başladı. Bazen gidilen ülkede bir ülke içi uçuş daha gerçekleştirmek gerektiğinde, bu uçuşun masrafları da TİKA tarafından karşılanmakta.
- Kargo Ücreti: Derneklerin ya da gönüllü doktor grubunun başış yoluyla topladığı ilaçların gidilecek ülkeye kadar olan kargo ücretini de TİKA karşılamakta. Ortalama 500 ila 1000 kg arasında değişen bu yük bazen bir kargo şirketi aracılığı ile gönderilmekte, bazen da eğer o ülkeye direk uçuşu varsa, TİKA THY'den bu kargoyu ücretsiz taşınması talep etmekte. THY'nin çoğunlukla bu tür talepleri olumlu karşıladığını görüyoruz.

Sağlık alanında faaliyet gösteren STK'ların Afrika'da sağlık taramalarına gitme konusunda talepleri sayısal olarak her geçen yıl artış göstermekte. Bunun üzerine TİKA'da 2009 yılının Ağustos ayında Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İşbirliği ve Koordinasyon Birimi oluşturuldu. Bu satırların yazarı da, bu tarihten Temmuz 2010 tarihinde TİKA'daki görevinden ayrılışıya kadar bu birimin Koordinatörlüğünü yürütmüştür.

Başkanlık genelgesi ile oluşturulan STK Koordinatörlüğünün temel görevi sadece sağlık konusunda değil, bütün alanlarda STK'lardan gelen talepleri değerlendirmek, koordine etmek ve uygun görülen projeleri uygulamaktır.

Yurt dışı sağlık taramaları konusunda geçmiş yıllarda yapılmış faaliyetler incelediğinde, derneklerin çoğunlukla her sene farklı bir ülkeye gittiklerini görüldü. Oysa hep aynı ülkeye gitmeleri, o ülkedeki sağlık problemlerini daha iyi tanıyarak daha iyi hazırlanmaları sağlayacaktır. Ayrıca, gidilen ülkenin yetkilileri ile oluşturulacak tanışıklıklar, dostluklar bir sonraki seyahati kolaylaştıracak, ülkemizin bu ülkede daha fazla tanınmasını sağlayacaktır. Öte yandan, gönüllü derneklerin tecrübe birikimi hepsinde aynı değildi. Kimi dernek bu işi çok iyi yaparken, kimi dernekler ise tecrübe eksikliğinden zorlanıyor, karşılarına çıkan zorlukları nasıl aşacaklarını bilemiyorlardı. Bu derneklerle görüşerek tecrübe ve bilgi aktarımı yapmak gerekiyordu.

Gerekli olan bu bilgi ve tecrübe aktarımını yapmak ve dernekler arası koordinasyonu sağlamak amacıyla, 3 Mart 2010 tarihinde derneklerin temsilcileriyle Ankara'da bulunan TİKA merkez binasında bir koordinasyon toplantısı yapıldı. Toplantıya katılan yaklaşık 40 kadar STK'ya, TİKA'nın proje konsepti, STK'lara ne tür destek verildiği, STK'lardan beklentileri, sağlık taramalarında dikkat edilmesi gereken hususlar gibi konularda bilgilendirildi. Ayrıca, STK'ların talep ve teklifleri dinlendi. TİKA bünyesinde daha önce STK'larla bazı küçük çaplı toplantılar yapılmış olmasına rağmen, bu toplantı sağlık sektöründe faaliyet gösteren STK'lara yönelik bu çapta ilk büyük toplantı oldu. Ayrıca, bazıları ilk defa TİKA gibi devlet kurumunun toplantısına katılan bu STK'ların temsilcileri, "devlet" tarafından ciddiye alındıkları ve davet edildiikleri için onure olduklarını da ifade ettiler. Hiç şüphe yok ki bu toplantı söz konusu STK'ların motivasyonunu arttırdığı için ayrıca bir öneme de sahipti.

TİKA tarafından STK'ların koordinasyonu ve eğitimi amacıyla yapılan ikinci toplantı 21 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da yapıldı. Merkezli İngiltere'de bulunan Yeryüzü Doktorları adlı gönüllü kuruluş ile ortaklaşa yapılan bu eğitim seminerine sağlık alanında faaliyet gösteren ve yurtdışında sağlık taraması yapmış ya da yapmayı planlayan 30 kadar STK temsilcisi katıldı. Yeryüzü Doktorlarının Londra'da bulunan merkezinden gelen ve Afrika'da yürütülen sağlık projelerinde uzun yıllardan beri gönüllü olarak çalışan 4 doktorun eğitimi olarak katıldığı seminerin amacı, STK temsilcilerine sağlık taramalarında dikkat edilmesi

gereken hususlar ve organizasyon gibi konularda bilgi ve tecrübe aktararak kapasite artırımını gerçekleştirmektir. Seminerlerin sonrasında bir de atölye çalışması yapılarak, sanal olarak deprem afeti yaşanmış bir bölgeye yardım götürürken neler yaşanabileceği senarize edildi.

TİKA tarafından sağlık alanında çalışan STK'lara yönelik 3. toplantı ise kamu diplomasisi konusunda düzenlendi. Sağlık taraması için gidilen ülkelerde halkla birebir temasta bulunan, resmi makamlarla, hatta bazen Cumhurbaşkanı, Başbakan gibi üst düzey yetkililerle görüşen STK temsilcileri ve gönüllü doktorlar, sağlık hizmetinin yanı sıra farkında olmadan bir de kamu diplomasisi yürütmekteydiler. Ancak farkında olmadan yapılan bu çalışmalarını bilinçli olarak yapmak, yürütülen faaliyetin ülkemiz adına çok daha fazla olumlu sonuçlar doğurmasını sağlayacaktır. STK'ları kamu diplomasisinin anlamı ve nasıl yapılacağı konusunda bilgilendirmeyi hedefleyen bu seminer TİKA ve TASAM Kamu Diplomasisi Enstitüsü ile ortaklaşa olarak 21 Eylül 2010 tarihinde İstanbul'da düzenlendi. Katılımcılara çeşitli üniversitelerden akademisyenler tarafından kamu diplomasisi konularında sunumlar yapıldı.

Bu seminer, ülkemizde oldukça yeni olan ve akademik çevrelerde dahi son zamanlarda ele alınmaya başlayan kamu diplomasisi alanında STK'lara yönelik olarak düzenlenen ilk toplantı olması açısından da önem arz etmektedir.

Sağlık Taramalarının Organizasyonu

Afrika'ya sağlık taramasına giden dernekler, gidecekleri ülkede bir yerel ortak bularak, tarama öncesi hazırlıkları gerçekleştirmektedirler. Bu yerel ortak bazen o ülkenin sağlık bakanlığı, bazen da yerli bir STK olmaktadır. Yerel ortak doktorların muayene ve ameliyat yapacakları hastanelerin ve sağlık ocaklarının tesbiti, buralarda hangi tarihlerde faaliyet gösterileceğinin yerel halka duyurulması, doktorların ve beraberlerindeki ilaç kargosunun ülkeye sorunsuz girişinin sağlanması ve doktorların kalacak yerlerinin ve ulaşımalarının organize gibi konularda destek olmaktadır.

Bazı dernekler, sağlık taramasından bir ay önce gidilecek ülkeye kendi gönüllülerini göndererek ön hazırlıkları yaptırılmaktalar. Ayrıca, sürekli aynı ülkeye giden dernekler fitik ve katarakt ameliyatı için gerekli olan ekipmanları her defasında yanlarında taşımak yerine, kendi ekipman deposunu oluşturarak, o ülkede güvenli bir noktaya bırakılmaktadır. Böylece bir sonraki seyahatte bu ekipmanlar kolayca hazır hale getirilerek sağlık taramasının yapılacağı yere nakledilmektedir.

STK'ların Afrika'da Faaliyetleri Hakkında İstatistik Veriler:

TİKA tarafından Türk STK'larının Afrika ülkelerinde gerçekleştirdikleri sağlık taramaları ile ilgili son 3 yıla ait istatistikler düzenli olarak tutulmaktadır. Aşağıda sunacağım veriler TİKA Eğitim Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığına bünyesinde faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İşbirliği ve Koordinasyon Birimi alınmıştır.⁴⁵

TİKA'nın verilerine göre 2007-Ağustos 2010 tarihleri arasında sağlık alanında çalışan toplam 25 STK ile Afrika ülkelerine yönelik projeler gerçekleştirilmiştir. Bu STK'ların bazıları Afrika'da bir defa, bazıları ise birden fazla sağlık taraması gerçekleştirmiştir. Bu sağlık taramalarında toplam 686 sağlık personeli görev almış. Bu personelin meslek gruplarına göre dağılımı ise şu şekildedir:

GÖREVLENDİRİLEN HEMŞİRE SAYISI	GÖREVLENDİRİLEN DOKTOR SAYISI	GÖREVLENDİRİLEN TEKNİK PERSONEL SAYISI
121	465	100
TOPLAM		686

Sağlık taramaları sırasında bir kısım doktorlar hastaları muayene ederken, bir kısım doktorlar da imkanlar çerçevesinde ameliyatlara gerçekleştirmektedirler. Bu ameliyatlarda hemşireler ve anestezi uzmanları gibi yardımcı personel de görev almaktadır. Bu projeler çerçevesinde söz konusu tarihlerde gidilen ülkelerde projelerden faydalanan, yani ameliyat ya da muayene olan hasta sayısı ise 280.047'dir. Bu rakam, muayeneler sırasında tutulan hasta kayıtlarından elde edilmiştir. Her hasta için isim, şikayet, tanı ve tedavi bilgilerini içeren hasta kayıtları tutulmaktadır. Bu bilgiler saklanmakta ve gerekirse bir sonraki sağlık taramasında kullanılmaktadır.

2007-Ağustos 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen sağlık taramalarında gerçekleştirilen muhtelif branşlardaki cerrahi operasyon sayısı 6255'dir. Bu rakama katarakt ameliyatlari dahil değildir. Bu tarihlerde gerçekleştirilen katarakt ameliyatlarının sayısı ise 1711'dir.

Afrika genelinde yaklaşık 10 milyon kişinin katarakt hastası olduğu tahmin ediliyor. Afrika'da katarakt hastalığının çok yaygın olması sebebiyle bazı STK'lar bu konuda özel projeler başlatmışlardır. İHH İnsani Yardım Vakfı Sudan'ın Hartum ve Darfur şehirlerinde iki göz kliniği açarak 2007 yılından bu yana ücretsiz katarakt ameliyatlari gerçekleştirmektedir. TİKA'nın desteği ile açılan bu ameliyathanelerde 1 veya 2 aylık sürelerle doktor ve hemşire görevlendirilmektedir. Öte yandan, Etiyopya, Somali, Nijer, Benin gibi ülkelere de kısa süreli sağlık ekipleri gönderilerek katarakt ameliyatlari gerçekleştirilmektedir. İHH tarafından 2007

⁴⁵ Bu çalışma için STK'lara ait bilgileri temin konusunda gösterdikler işbirliği sebebiyle başta EKS Daire Başkanı Dr. Mehmet Yılmaz olmak üzere, Mustafa Polat, Adem Urfa, Burak Sarıtarla ve Musa Budak'a teşekkürlerimi sunuyorum.

yılından bu yana gerçekleştirilen toplam katarakt ameliyatı sayısı ise 41.151'e ulaşmıştır. Ayrıca 147.464 kişi de ücretsiz olarak muayene edilmiştir.

Sudan'da daimi göz kliniği açarak ücretsiz ameliyatlara gerçekleştiren bir başka STK ise Kimse Yok Mu Derneği'dir. 2009 yılında Darfur'a bağlı Nyala kasabasında kurulan klinikte bugüne kadar toplam 3847 ücretsiz katarakt ameliyatı gerçekleştirilmiştir. Kimse Yok Mu Derneği'nin kendi imkanları ile açtığı bu ameliyatı haneye doktor ve hemşire görevlendirilmesi konusunda TİKA'dan destek verilmektedir. Sadece 2010 yılında bu klinikte 3827 kişi ücretsiz muayene edilmiştir.

IHH ve Kimse YOK Mu Dernekleri tarafından açılan daimi kliniklerdeki yüksek ameliyat ve muayene sayısı bize göstermektedir ki, kısa süreli sağlık taramalarından ziyade açılan kliniklerde verilen daimi sağlık hizmetleri daha verimli olmaktadır. Zaten, TİKA'da STK'ları bu konuda teşvik etmekte, STK'lar da bu konularda hazırlıklarını yürütmektedirler. Buna Örnekle Kayseri'de faaliyette bulunan Bedir Sağlık Derneği'nin Nijerya'nın başkenti Abuja'da inşaatı devam eden hastane projesi gösterilebilir. Toplam 8 milyon dolara mal olması beklenen hastane Nijerya'nın en modern hastanesi olacaktır.

Öte yandan, kısa süreli sağlık taramaları ilk bakışta sürdürülebilir görünmemesine rağmen, STK'ların Afrika'ya yönelik ilgisinin bu sağlık taramaları yoluyla giderek artmasını sağlaması, giden doktorların Afrika'yı tanıyarak bu ülkelerde gönüllü faaliyet yürütmenin gerekliliğine ikna olmaları gibi faydalarından dolayı, başlangıçta zaruridir. Kısa süreli sağlık taramalarının bir süre sonra gidilen ülkede kalıcı sağlık ünitesinin açılmasına dönüşmesi kaçınılmazdır. Bir kısmı daha önce tatil için dahi yurtdışına çıkmamış olan gönüllü doktorların bir anda kalıcı sağlık ünitesi açılması ve buralarda uzun süreli çalışılması gerektiği fikrine sahip olmaları beklenmemelidir.

Sonuç:

Afrika'da Türk STK'ları tarafından sağlık projeleri acaba ne tür sonuçlar doğuruyor? Hiç şüphe yok ki, arkasında maddi bir çıkar gözetilmeden yürütülen bu faaliyetler, o ülkelerin idarecileri tarafından çok olumlu karşılanmakta, Türkiye bu gönüllü ve fedakar doktorlar üzerinden tanınmaktadır. Sudan gibi Türk STK'ların yoğun faaliyet gösterdikleri ülkelerde yetkililer yabancı STK ve yardım kuruluşlarından memnuniyetsizliklerini ifade etmekte ve onların faaliyetlerine son vererek, Türk STK ve yardım kuruluşlarının daha fazla Sudan'da faaliyet göstermelerini istediklerini ifade etmektedirler.⁴⁶

Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun vurgusu ile Afrika'yı ihmal eden bir gücün küresel ölçekte bir aktör olma imkânı yok. Türkiye'nin Afrika'ya ilgisinin tarihi bir arka planı var. Osmanlı döneminde bütün Kuzey Afrika Osmanlı yönetimindeydi ve Afrika içlerine doğru birçok ülke Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkilere sahipti. Türkiye bu tarihi hafızayla TİKA ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devlet kurumları ve sivil toplum faaliyetleri ile Afrika'da yerini alıyor. Türkiye, Afrika'nın büyük zenginliklerinin peşinde olan güçlerin aksine, küçük ve orta ölçekli işletmelerle ve gittikleri bölgelerin imarına katkı sağlayacak şekilde pozisyon alıyor. Türkiye'nin Afrika'ya ilgisi ile genel anlamda insanlığın Afrika'ya borcunu ödeme misyonunu gerçekleştiriyor.⁴⁷

TİKA tarafından yürütülen eğitim faaliyetleri, sadece STK'ları bilgilendirmekle kalmamakta, onları motive etmekte ve kurumsal kapasitelerinin artmasına katkı sağlamaktadır. Bu ise, anılan STK'larca yurt dışında, özellikle Afrika ülkelerinde yürütülen faaliyetlerin sadece kemiyetçe değil, keyfiyetçe de artmasını doğurmakta ve bu sağlık taramalarını ülkemize yürütülen dış politikaya destek olan önemli bir enstrüman haline getirmektedir. Sağlık alanında çalışan bu STK'lar giderek artan bu potansiyelleri ile başta Afrika ülkelerine yönelik olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere yönelik Türk dış politikasına ciddi katkılar sunma potansiyeline sahiptir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Afrika'da yeni açılacak büyükelçilikler konusunda büyükelçilere hitaben "Elçilik binalarımızı Fransız elçiliğinin tam karşısında tutunuz" diyerek verdiği talimat hatırlarsak, STK'larımızın bu Afrika ilgisi devam ederse, Fransız elçiliklerinin tam karşısında bir elçilik binamız, bir de Türk STK'ları tarafından açılan sağlık ünitesi olacak gibi görünüyor.

⁴⁶ Bu husus Sudanlı dışarıdan sorumlu yetkililerin TİKA'yı ziyaretleri sırasında bu makale yazarının da olduğu bir toplantıda ifade edilmiştir.

⁴⁷ "Afrika ve Türkiye", Bülent Aras, *Sabah*, 03.03.2010, sh. 8.

ENGELLİLER İLE HAYİRSEVERLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN SAĞLANMASINDA SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ (STK) KATKILARI

Uğur DURAN

ugurduran.economics@hotmail.com

Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Son yıllarda yürütülen "engelli kültürü" tartışmaları, farkların ortaya konarak gereksinimleri görülebilir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmalar engellilerin günlük yaşamlarında bireysel, toplumsal ve sisteme ilişkin engeller ile karşılaştığını göstermektedir. Bu engeller nedeniyle ayrımcı tavırlara da maruz kalmaktadırlar.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde engellilerle ilgili yapılan faaliyetlerde yalnızca eğitim yeterli olmamakta, engelliğin yaygınlığı, çeşitleri, hizmetlere ulaşımı, istihdam gibi tüm yönlerini inceleyen araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Sosyal girişimciliğin önemli bir parçası olan STK'lar ise bu süreçte önemli bir aktör haline gelmektedir.

Anahtar kelimeler: Engellilik, Sivil Toplum, Sivil Toplum Örgütleri, Sosyal Girişimcilik

IMPORTANCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND CONTRIBUTIONS OF NGO'S ENSURING IN MAKING A RELATION BETWEEN HANDICAPPED PEOPLE

Abstract

In last decade, there are some efforts for definition of "disability culture". Development of sensation on disabled people needs in community is the aim of these efforts. Studies show that disabled people have some barriers in different level such as individual, community and system.

Disabled people faced to discriminative behavior on community due to such barriers. Besides, disability issues in educational programs, well designed multidisciplinary disability studies are necessary to know current situations and for solutions of inequalities and discrimination in especially developing countries such as Turkey

The NGOs that are the important parts of social entrepreneurship have become an important actor in this process.

Keywords: Disability, Civil society, non-governmental organizations, Social Entrepreneurship

Giriş

Ülkemizin de içinde yer aldığı birçok ülke, özürülere ilişkin istatistikî bilgilere sahip olmadıkları için Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tahminlerini kullanmaktadır. Kayıt sistemleri gelişmiş olan ülkeler, özürülere ilişkin bilgileri kurumlardaki kayıtlarından elde etmektedir. Belirli aralıklarla yapılan araştırmalarla da kurum kayıtlarında mevcut olmayan bilgileri derlemektedirler.

Ülkemizdeki özürülilerin sayısal büyüklükler konusunda değişik yöntemlerle tahminler yapılmakla birlikte, özürülilerin sayısal büyüklükleri, sosyo-ekonomik nitelikleri yaşadıkları sorunlar ve toplumdaki beklentiler konusunda kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Özürülüler konusundaki bilgi ve veri eksikliğinin gidermek amacıyla Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı işbirliği ile "2002 Türkiye Özürülüler Araştırması" 2002 yılı Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye genelindeki engelli sayısı nüfusun %12'sini oluşturmaktadır (yaklaşık 8,5 milyon).

Sivil Toplum olgusu ülkemizde her geçen gün önem kazanan bir değer haline gelmektedir. Sivil toplumun gerçek anlamda önem kazanması ve toplumun faydasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmesi, profesyonelleşme ve uzmanlaşma sayesinde sağlanabilecektir. Bu kapsamda en önemli rol sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının (STK) çalışmalarını proje endeksli gerçekleştirmesi, dünyada uygulanan yöntemlerden faydalanması, gerek STK'ların uzmanlaşması adına gerekse topluma yönelik çalışmaların daha verimli ve faydalı gerçekleştirilmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Engellilik: Teorik Çerçeve

Engellilik kavramında, değişik kaynaklarda çoğunlukla da aynı anlama gelecek şekilde farklı kavramlar kullanılmaktadır. Bunlar arasında en sık rastlanılanları ise "bozukluk", "engelli", "özürü" ve "sakat" kavramlarıdır. Dolayısıyla, bu kavramlar üzerinde henüz bir anlaşma sağlanamamıştır ve tek bir anlam için farklı durumlarda farklı kavramlar kullanılmaktadır (<http://www.ogunhaber.com/yazarlar/mustafa-ozturk/5039-turkiyede-engelli-profil.html>)

Özürlü gruplara genel perspektiften bakıldığı takdirde, “nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 2.29’dur. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürülülerin oranı %2.58 iken süreğen hastalığı olanların oranı ise % 9.70’dir. Özürlü olma oranları yaş grubu bazında incelendiğinde her iki grupta da ileri yaşlarda artmaktadır. Ancak, bu artış süreğen hastalığı olanlarda diğer özür grubundakilere göre daha fazladır. 0-9 yaş grubunda ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürülü olanların oranı % 1.54 iken 0-9 yaş grubunda süreğen hastalığa sahip olanların oranı % 2.60’tır. Bu oran, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürülü olanlarda 50-59 yaş grubu, süreğen hastalığı olanlarda ise 20-29 yaş grubunda yaklaşık iki katına çıktığı” görülmektedir (http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/blm1.pdf).

Engellilerle ilgili kavram konusunda Türkçenin yanı sıra birçok dilde de yaklaşık olarak aynı anlama gelen birden fazla sözcük bulunmaktadır. Örneğin Türkçede genel düzeyde engelli, özürülü, sakat sözcükleri aslında aralarında anlam farklılığı olduğu halde aynı anlama gelmek üzere kullanılmaktadır. Bütün bunlara paralel olarak, engelliğin her zaman her yerde geçerli ölçülerle tanımını yapmanın bir hayli güç olmasından gerek literatürde çok değişik tanımları yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesinde “Kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri (bedensel ya da sonradan olma) her hangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar” engelli olarak tanımlanmaktadır (<http://www.ogunhaber.com/yazarlar/mustafa-ozturk/5039-turkiyede-engelli-profil.html>).

Özürlülük Oranı

A. Toplam-Total B. Erkek-Males C. Kadın-Females

(%)

	Toplam özürülü nüfus Total disabled population			Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürülü nüfus Orthopedically, seeing, hearing, speaking and mentally disabled population			Süreğen hastalığa sahip olan nüfus Population having chronic illnesses		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Türkiye-Turkey	12.29	11.10	13.45	2.58	3.05	2.12	9.70	8.05	11.33
Yaş grubu Age group									
0-9	4.15	4.69	3.56	1.54	1.70	1.37	2.60	2.98	2.20
10-19	4.63	4.98	4.28	1.96	2.26	1.65	2.67	2.72	2.63
20-29	7.30	7.59	7.04	2.50	3.34	1.74	4.80	4.24	5.30
30-39	11.44	10.43	12.42	2.56	3.18	1.95	8.89	7.26	10.46
40-49	18.07	15.15	21.08	2.65	3.29	1.99	15.43	11.86	19.09
50-59	27.67	22.56	32.67	3.23	3.73	2.74	24.44	18.83	29.94
60-69	36.96	31.60	42.02	5.14	5.65	4.65	31.82	25.95	37.37
70+	43.99	39.77	47.77	7.89	8.45	7.38	36.10	31.32	40.39
Bilinmeyen Unknown	11.68	6.30	14.17	0.34	0.53	0.25	11.33	5.77	14.09
Yerleşim yeri Place of residence									
Kent-Urban	12.70	11.38	13.99	2.20	2.60	1.81	10.49	8.78	12.18
Kır-Rural	11.67	10.69	12.63	3.16	3.74	2.59	8.50	6.95	10.04
Bölge-Region									
Marmara-Marmara	13.13	11.66	14.59	2.23	2.60	1.87	10.90	9.05	12.73
Ege-Aegean	11.86	10.69	13.00	2.59	3.15	2.05	9.27	7.55	10.95
Akdeniz Mediterranean	12.16	11.15	13.15	2.60	2.99	2.21	9.56	8.16	10.93
İç Anadolu Central Anatolia	12.52	10.78	14.23	2.60	3.01	2.20	9.92	7.77	12.03
Karadeniz Black Sea	12.98	11.62	14.32	3.22	3.66	2.80	9.76	7.97	11.52
Doğu Anadolu East Anatolia	11.80	11.29	12.30	2.53	3.18	1.90	9.26	8.10	10.41
Güneydoğu Anadolu Southeast Anatolia	9.90	9.86	9.94	2.72	3.45	1.99	7.18	6.41	7.96

Kaynak: DİE ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı “2002 Özürlüler Araştırması”

Engelliğin Kavramsallaştırılması

Özürü: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir.

Özürülük Oranı: Özürü olan nüfusun toplam nüfusa oranıdır (http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/aciklama.pdf).

Zihinsel Engellilik: Bilindiği gibi, “sadece zihinsel düzeyde değil kavramsal, sosyal ve pratik becerilerle ifade edilen davranışlardaki kısıtlamalarla da tanımlanır.18 yaşından önce oluşur. Bu yüzden, zihinsel engellilik zekâ, zekâ yaşı ve sendromuyla değil, iş yapabilme becerisi, sosyal entegrasyon, sosyal ve kişisel alt yapı ve otonomi derecesiyle ilintilidir. Entegrasyonu, sosyal ve kişisel altyapısı olan ve otonomi diplomasına sahip kişilerden oluşur. Bu faktörler, asistanlığa ihtiyaç duyulduğunda çok önem arz eder. Zihinsel engellilerin desteklenmesiyle kastedilen şey; Otonomileriyle birlikte gelişimlerini, eğitimlerini, ilgi alanlarını ve kişisel donanımlarını artırımı,” ifade etmektedir.

Özellikler: Zihinsel engelliğin insan yaşamında ve zekâ kapasitesi üzerindeki etkileri:

- Bilişsellik anlamında, somuta eğilim, ben merkezlilik, dikkat eksikliği
- Duygularını ve sevgi bağlarını hem kendilerine hem de başkalarına ifade ederken zorlanırlar.
- Günlük yaşamında değişiklik olduğu zaman adaptasyon becerilerinde eksiklik oluşur.
- Bilişsel düzeylerini ve yeteneklerini tam anlamıyla kullanamadıkları için, bu tip değişikliklerle baş edemezler ve bu yüzden kimi zaman dehşete kapılırlar.
- Temel duysal tepkimelerde konuşmada gecikme ve zorluk vardır.

Nedenler: Genel anlamda, ‘beyinsel gelişimdeki bozukluğun sebebi bilinmektedir. Ancak, beyin felci, Down Sendromu ya da Frajil X Sendromunda olduğu gibi, bireyin hastalığı ve içinde bulunduğu ortam da kesin’ neden olan etkindir.

Görme Engeli: Bu durumda ise, geri dönüşümü olmayan bir durumdur. Görme kaybı hiçbir tedavi, lens ya da ameliyatla iyileştirilme yapılamaz. 5 çeşit görme engeli vardır:

Kör: Kör insan, tamamen ya da kısmen görsel algılamadan yoksundur. Kör insanlar, okuma ve yazma için Braille sistemini kullanabilirler. Günlük yaşamda ve rehberlikte, mümkünse, görsel algılamalarının iyileşmesi için teşvik edilmelidirler.

Merkezi Görüş: Odak noktası, görüş alanının ortasındadır, çevresel görüş yoktur.

Bulanık Görme: Bu durum keskinlik kaybı ve küçük detayları görememekten meydana gelir.

Nispi Görüş Alanı Kaybı: Görüş alanı içinde boş benekler görüldüğünde azalır.

Çevresel Görüş: Çarpık görme ve renk algılamasında farklılıktan oluşur. Direk görüş çizgisi koyu bir benek olarak görünür.

Özellikler: Görme eksikliği ya da kaybı bazı dezavantajlara sebebiyet verir. Görme kaybının derecesine, kişisel ve sosyal altyapıya bağlı olarak duysal problemler, sosyal problemler gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

İşitme Engeli: İşitme engeli, kısmi ya da tamamen duyma kaybıdır. Farklı şekildeki işitme kaybı, bir yaranama oluşumuna bağlıdır:

İletken İşitme Kaybı: Ses iletimindeki aksamaları içerir. İç kulak hasar görmez ancak hiç titreşim olmaz ve bu yüzden ses dürtüsü titreşim üretmek için artırılmalıdır.

Duyumsal İşitme Kaybı: Tamamen duyma kaybı anlamına gelen, duyma sinirlerindeki yaranamadan kaynaklanan tedavisi mümkün olmayan bir durumdur.

Karışık Duyma Kaybı: Ses kanalında ve sinirlerde hasar olduğu zaman görülür.

Merkezi İşitme Kaybı: Azaltılmış işitme duyarlılığı içermez. Beyin (tamamen ya da belli bir sınıra kadar) aldığı ses bilgilerini anlayamaz.

Özellikler: İşitme bozukluğu, özellikle engelli bireyin sosyal yaşamındaki iletişim süreci dikkate alındığında ciddi bir dezavantajdır. Bunun yanında, hareketlerde denge problemi yaşanabilir. Duysal açıdan bakıldığı zaman ise, sessizlik ve yalnızlığı tercih edebilir ve özellikle kendileriyle aynı durumda olan insanlarla etkileşim kurmak isteyebilirler. Bu yüzden yalnızlık ve bilinmeyene karşı bir korku oluşur.

Fiziksel Engellilik: Hareket ve sinir sistemini olumsuz etkileyen kaza ya da yaralanmalardan oluşan fiziksel engeller. Bu durumda vücudun hasarlı bölümüne bağlı olarak, farklı derecede hareket kısıtlanmasına yol açabilirler. Dolayısıyla ciddi hasarlı bireyler tekerlekli sandalyeye ihtiyaç duyar. Bu, gelişmekte olan ülkelerde daha çok görülür.

Beyin Felci: Bu durum, fetus içindeyken ya da doğduktan sonra beyinde oluşan ve ilerlemeyen hareket kısıtlamalarına yol açan duruş ve hareket bozuklukları diye tanımlanmaktadır (Gür, 2008: 49-64).

Özrün Türüne Göre Özürlü Nüfus Oranı

	(%)				
	Ortopedik özürlü Orthopedical disability	Görme özürlü Seeing disability	İşitme özürlü Hearing disability	Dil ve konuşma özürlü Speaking disability	Görme özürlü Mental disability
Türkiye - Turkey	1.25	0.60	0.37	0.38	0.48
Yaş grubu - Age group					
0-9	0.64	0.33	0.20	0.46	0.42
10-19	0.77	0.36	0.29	0.43	0.58
20-29	1.21	0.45	0.32	0.42	0.65
30-39	1.26	0.46	0.35	0.31	0.54
40-49	1.39	0.62	0.35	0.26	0.39
50-59	1.79	0.91	0.41	0.30	0.26
60-69	2.80	1.56	0.77	0.41	0.27
70+	3.94	2.98	1.70	0.39	0.31
Yerleşim yeri Place of residence					
Kent - Urban	1.09	0.52	0.32	0.33	0.38
Kır - Rural	1.49	0.73	0.45	0.46	0.64
Cinsiyet - Sex					
Erkek - Males	1.48	0.70	0.41	0.48	0.58
Kadın - Females	1.02	0.50	0.33	0.28	0.38
Bölge - Region					
Marmara - Marmara	1.11	0.53	0.37	0.33	0.37
Ege - Aegean	1.19	0.61	0.36	0.38	0.53
Akdeniz Mediterranean	1.22	0.58	0.34	0.38	0.55
İç Anadolu Central Anatolia	1.27	0.63	0.37	0.38	0.50
Karadeniz -Black Sea	1.60	0.66	0.45	0.46	0.63
Doğu Anadolu East Anatolia	1.27	0.57	0.31	0.40	0.44
Güneydoğu Anadolu Southeast Anatolia	1.25	0.70	0.36	0.45	0.45

Kaynak: DİE ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı "2002 Özürlüler Araştırması"

Farklı Bir Bakış Açısı ile Engellilik

Bir avuç insanız, ortak yanımız gönüllü olmamız. Birbirimize engelli mi engelsiz mi diye bakmayın; iyi insan mı, doğru insan mı, çözüm insanı mı diye bakanlardanız. İnsanın var olduğu ilk günden bu yana çıkan bütün savaşların anneleri ve çocukları ağılattığını bilip, savaşla doğru yere varılamayacağını anlayanlardanız. Asıl zaferin konuşup anlaşmak uzlaşmakla kazanılacağını, mücadelenin küsüp giderek değil kalıp, mücadele edip ama sonunda uzlaşmakla kazanılacağını bilenlerdeniz.

Bir avuç insanız, ortak yanımız gönüllü olmamız. Engelli engelsiz hepimiz için başka bir dünyanın olmadığını bilip ona göre davrananlardanız. Kimseyi ayırtmıyoruz, ötelemiyoruz, biliyoruz ki hepimiz biriz, birliğiz, milyon yıllardır yaşayan dünyayı düşündüğümüzde kelebek ömrü kadar kısa süren yaşantımızı, kısır düşüncelerle değil güzellikle doldurmayı hedefleyenlerdeniz. Kimseyi farklı özelliklerinden dolayı yargılamayıp, olduğu gibi kabul eden, insan olduğu için değer verenlerdeniz. Herkesin engelsiz düşündüğünü bilip, değilse de ona da saygı duymasını bilenlerdeniz (Tanyılmaz, 2010: 2).

Küreselleşme sürecinde, engelliler için spor 5 Avrupa ülkesinin uluslar arası iş birliğiyle Portekiz, İspanya, Türkiye-EGDER (Adana Eğitim Gönülleri Derneği), Bulgaristan ve Finlandiya tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de Adana Eğitim Gönüllüleri Derneği, Adana İl Millî Eğitim Müdürlüğü İl Projeler Koordinasyon Ekibi ve Adana Kent Konseyi Engelliler Meclisi ile protokoller yaparak projeyi geniş kitlelere ulaştırma amacıyla olmuştur.

“Engelliler İçin Spor” projesi, önceki Leonardo da Vinci pilot projesinden yayınlanmış “Engelliler İçin Spor Asistanlığı Eğitimi” Türkiye, Finlandiya ve Bulgaristan’a yenilik getirmesi amacıyla transferini içerir. Dolayısıyla söz konusu proje belediyeler, engelli insanları temsil eden kuruluşlar, Adana İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı eğitim kurumları, spor dernekleri ile koordineli bir şekilde Avrupa’daki eğitim kurumlarıyla işbirliğini geliştirerek dezavantajlı gruplara, gençlere, işsizlere, spor ve boş vakit aktivitelerinde yenilikçi bir eğitim yolu aktarmayı amaçlamıştır (Adana Eğitim Gönüllüleri Derneği, 2008).

Engellilerin Eğitiminde Sosyal Girişimciliğin Önemi ve STK’ların Katkıları

İnsanlık tarihi boyunca daima sosyal girişimci özelliklerine sahip kişiler yaşamıştır. Bu bağlamda Florence Nightingale, 1800’lerde sağlık alanında bir devrim yaparak çağdaş hemşirelik sistemini kurmuştur. Bütün bunlara paralel olarak 1980 yılında Ashoka, sosyal girişimcilik kavramını tanımladı ve bu yönde çalışmaya başladı. Bu süreçte ilk önce bu kavram sosyal girişimciliğe yakın kişiler dışında kabul görmedi. Ayrıca Ashoka Uluslararası Sosyal Girişimciler Ağı, 1980 yılında Bill Drayton tarafından Hindistan’da kurulmuş, dünya çapında sosyal girişimciliği destekleyen ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur (Denizalp, 2007: 10).

Küresel perspektiften bakıldığı zaman, Türkiye’de de faaliyette bulunan Ashoka’nın tanımına göre sosyal girişimci; toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları bulan bireydir. Sosyal girişimciler, toplumsal sorunların çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaktansa, bu çerçevede sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve böylece sistemi değiştirerek sorunu çözerler. Bu bağlamda çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşır ve bu süreçte tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna ederler (Tireli, 2009: 90).

Öte yandan, Lider sosyal girişimciler, dünyanın önemli sorunlarına yenilikçi bir yaklaşımla çözüm üreterek toplumsal dönüşümü sağlarlar. Sonuç olarak Ashoka üyesi olan sosyal girişimciler, yenilikçi çözümleri elde ettikleri olağanüstü sonuçlar ile toplumsal dönüşümde öncü rol oynarlar. Güçlü birer değişim yaratıcısı olan Ashoka üyeleri, çevrelerinde önemli farklar yaratır ve diğerlerine de esin kaynağı olurlar (<http://turkey.ashoka.org/>).

Son gelişmelerle birlikte sosyal girişimciliğin bir başka türüne imzasını atan, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, *“engelliler için ‘Ben de varım’ projesi dışında yapılan çalışmalarını şöyle anlattı. İşitme Engelliler Okullarında pilot bir uygulamaya başladık. Videofon görüntülü telefonu bir okula kurduk ve çocuklarının aileleriyle görüşmelerine imkân sağladık. Tük hava yollarında da işitme engelli yolcularımıza yönelik olarak işaret diliyle güvenlik filmi yayınlamaya başladık.”*

Öte yandan, telefon faturalarında görme engellilere uygun hale getirildi. Artık görme engeli abone, başvuruda bulunduğu zaman ev telefon faturası eline Braille alfabesiyle gelecektir. Gelecek zamanda cep telefonu telefonlarında da yapılması beklenmektedir.

Bununla birlikte, PTT şubelerinin önüne rampa yapılmaktadır. Bir engelli, kendisi için ayrılan butona basarak, öncelikli sıra numarası alıyor ve özel tasarlanmış bankoda işlemlerini gerçekleştiriyor. Bütün bunlara paralel olarak belediyelerimizdeki ulaşım koordinasyon merkezinde engellileri bilgilendirme toplantıları yapılacaktır.

Bilindiği gibi, bir süre önce Ulaştırma Bakanlığı’nın hayata geçirdiği “Ulaşım, iletişimde hayatın içerisinde ben de varım” projesiyle çok sayıda engelli, evlerinde kurulan çağrı merkezleri sayesinde çalışma hayatına katıldı. Türkiye’deki engellilerin en büyük problemleri; ulaşım, eğitim ve istihdam. Ama ulaşım olmayınca diğer ikisinden söz etmek mümkün değil. Çünkü engelliler ulaşabildiği oranda sosyal hayata katılabiliyor. Neyse ki 2012 yılına kadar bütün umumi yerler, resmi yapılar, sokaklar, kaldırımlar, yaya geçidi ve toplu taşıma araçlarının engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi yönünde bir kanun bulunuyor. Ancak kanunlar pratikte uygulanabilirliği yoksa sadece kâğıt üzerinde kalıyor.

Öte yandan, engellileri anlamak için engelli olmaya gerek yok. Hemen hepimizin ailesinde çevresinde engelliler var ve hepimiz birer engelli adayız. Hayat herkese aynı anda şans vermiyor ne yazık ki... Bu bağlamda, bir farkındalık oluşturmak niyeti içerisindeyiz. Herkesin kendisine şu soruyu sorması gerekir. Ben oğlumun sınıfındaki engelli arkadaşı için ne yaptım? Kuzenimin engelli çocuğuyla oturup sohbet ettim mi, hiç görme engelli bir çocuğa kitap okudum mu? Eğer bu sorulara cevap veremiyorsanız bugünden başlayın ve siz de “Ben de varım!” deyin. Bu gençlerimiz, çocuklarımız da hayatta var olduklarını hissetsinler (Selek, 2010: 11).

Dünya’da ve Türkiye’de Engelliler: Küresel ve Yerel Perspektif

Özürülülerin temel insan haklarının korunduğu ve topluma tam katılımlarının sağlandığı bir toplumun temellerinin atılabilmesi için gerekli yeni ulusal ve uluslararası fırsatların yakalanması bakımından uygun zaman gelmiştir.

Küresel Düşünmek...

Bu bağlamda İleri'nin ifade ettiği gibi, *“Dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de özürülülerin refahına yönelik kamu veya gönüllü kuruluşlarca önemli çalışmalar sürdürülmektedir. Sosyal ve mesleki rehabilitasyona yönelik kurumsal çalışmaların rasyonelize edilmesi ve yaygın olarak özel gereksinim gruplarına uygulanması sonucu toplum içinde üretken yerlerini alarak yaşamlarını güvence altında sürdürmeleri ile özürülülerin sorunlarına akılcı çözümler getirilmiş olacaktır. Mevcut ve yeni yapılacak yasal düzenlemelerine insan onuruna yaraşır bir hayat sağlamış olacaktır”* ifadelerine yer vermiştir (İleri, 1998: 20).

Özürülüler, dünyanın bütün ülkelerinde, toplumların en marjinal kesimini oluşturmakta ve diğer bireylere kıyasla daha düşük kalitede bir yaşam sürdürmektedir.

- 1990'lı yıllar boyunca silahlı çatışmalar nedeniyle iki milyon çocuk öldürülmüş, altı milyon çocuk özürülü hale gelmiş ve bundan çok daha fazlası ailesini kaybetmiş veya kimsesiz mülteci haline gelmiştir.
- Günde 1 Doların altında bir gelire sahip, gıda, temiz su, sağlık ve giysi gibi temel gereksinimlerini tam olarak karşılayamayan dünyadaki fakir nüfusun 1/5'ini özürülüler teşkil etmektedir.
- Özürülü çocukların %85'i gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır ancak bu çocukların yalnızca %2'si bir okula devam edebilmektedir (Mittler, P., çev.,2008).

İlgili Yasalar

Özürülüler üzerine ilgili yasaları küresel bir perspektiften incelemeye alındığı zaman görünüyor ki, *BM Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi* ise giriş bölümünde *“Özürülülük durumunun, yoksunluğu olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlardan ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek”*, *“Özürülüler için Dünya Eylem Programı ve Özürülüler için Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Standart Kurallar”* da yer alan ilke ve politika önerilerinin özürülülere fırsat eşitliği sağlanmasına yönelik ulusal, bölgesel ve uluslar arası düzeyde politikaların, planların, programların ve eylemlerin geliştirilmesi, tasarlanması ve değerlendirilmesine katkısını göz önünde bulundurarak” vurguları yapılmıştır. Bununla birlikte *Sözleşme, 8. Maddesi ile “Toplumda farkındalık yaratmaya yönelik etkin kampanyaların tasarlanması, başlatılması ve sürdürülmesi”, “Özürülü bireylerin haklarının kabul edilebilirliği konusunda toplumun eğitimi, özürülülere yönelik olumlu yaklaşımların ve toplumsal farkındalığın artırılması, özürülü bireylerin becerilerinin, mezyetlerinin artırılması konularında çalışmalar yapılması”* ile ilgili yapılandırılmalar sağlanmalıdır (Saygın, 2009:132)

- Kamu Kurum ve Kuruluşlarında işçi olarak istihdam edilecek, engelliler hakkında uygulamalarını ilişkin tebliğ 18.03.2004 Tarih ve 25406 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- 5378 Sayılı 1.7.2005 Tarihli Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun yükümünde kararnağmede değişiklik yapması hakkında kanun (Gür, 2008: 29).
- Engellilere yönelik olarak temel düzenleme, **5378 sayılı Özürülüler Kanunu** olup, bu kanun 7.7.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.
- Bunun dışında, başta İş Kanunu olmak üzere muhtelif kanunlarda engellilere ilişkin hükümler bulunmaktadır.
- **Madde 50** – Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.
- **Madde 61** – Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır (http://www.slidefinder.net/t/t%C3%BCrkiye_engelliler_engelli_haklari_do%C3%A7713974236).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu *“İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima göz önünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye devletler ahalisi gerekse bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahalisi arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri amacıyla bütün halklar ve milletler için ulaşılabilecek ortak ideal olarak işbu insan hakları evrensel beyannamesini”* ifade eder (Fikret ve diğer, 2002: 2).

Engellilerin haklarını başka bir perspektiften değerlendirmeye alındığı zaman şu niteliklere de ulaşılabilmektedir, *“hiçbir gerekçeyle özürülülerin eğitim alması engellenemez. Özürülü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürülü olmayanlarla*

eşit eğitim imkânı sağlar. Özürlü üniversite öğrencilerinin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için Yükseköğretim Kurulu bünyesinde araç-gereç temini, özel ders materyallerinin hazırlanması, özörlülere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının hazırlanmasının temini gibi konularda çalışma yapmak üzere Özörlüler Danışma ve Koordinasyon Merkezi kurulur. Özörlüler Danışma ve Koordinasyon Merkezinin çalışma usûlü ve esasları, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumu ile Özörlüler İdaresi Başkanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle belirtildiğini" edebiliriz (<http://ekb.comu.edu.tr/yasa.html>).

Başbakanlık tarafından 3 Aralık 2002 tarihinde yayınlanan 2002/58 sayılı Genelge'nin 3. Maddesi kamu görevlisi olarak çalışan engelli vatandaşlarımızın idari izinli sayılacakları koşulları sıralamaktadır. 3 Aralık Dünya Özörlüler Gününde özörlülere yönelik faaliyet gösteren konfederasyon, bağlı federasyonlar ve derneklerin kamu görevlisi olan yönetim kurulu üyeleri ile kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan tüm özörlüler idari sayılacaktır" denilmektedir (<http://www.tsd.org.tr/engelliler-3-aralikta-idari-izinli-242>).

Bu bağlamda, "Sosyal hukuk devleti olan toplumumuzda eşitlik ilkesi çerçevesinde tüm yurttaşların insan onuruna yakışır bir biçimde sosyal haklardan yararlanmaları ön planda tutulmuştur. Başta Anayasa olmak üzere bazı yasalarda kapsamlı kişi hak ve özgürlüklerinin korunması, insan hakları ve diğer sosyal haklardan eşit olarak yararlanmaları güvence altına alınmıştır. Ülkemizde özörlüler yasalar karşısında diğer yurttaşlarımıza tanınan bütün yasal hak ve görevlere sahiptirler" (İleri, 1998: 11).

Engelli İnsanların Şartları Ve Durumu

Tüm insanlık için geçerli olduğu gibi, "engelli bir kişinin, yaşamı boyunca karşılaştığı durumlar değişiklik gösterir. Engelliliğin şekline göre belirlenecek faktörler, derecesi, günlük faaliyetlere katılım düzeyi, içinde bulunduğu aile ortamı ve benzerleri, bireylerin gerçeklerini ortaya koyar. Bu öncelikler, farklı eğitim sistemlerinden, eğitim ve iş edindirme kurumlarından ya da EEC'nin getirdiği yaygın halka açık internet ağından, kamu ya da özel kuruluşlar tarafından finansal yönden desteklenen kamu ya da özel merkezlerden ve engellilerden etkilenen ve engelli çocukları olan aileler tarafından ortaya çıkmıştır. Bu durum, anlaşılması her zaman kolay olmayan birçok farklı kavramı ortaya çıkarır. Çocuğun yetersizliği sebep olan düzensizlik, çocukluk döneminde fark edilir. Bu yüzden, testler ve kontroller yapılır. Erken bir müdahale, geçici veya sürekli olabilecek ihtiyaçların erken giderilmesi için hayati öneme sahiptir. Erken müdahale önemlidir; 0 – 6 yaş arasındaki çocuklara, ailelerine ve çevresine hitap eder. Müdahale, farklı disiplinlerden profesyonellerden oluşan ekipler tarafından gerçekleştirilir. Bu müdahaleler ortak bir şekilde bir eğitim merkezinde ve eğitim çevresinde gerçekleştirilir" (Gür, 2008: 27).

Özürlü bireyin durumunu en iyi hale getirmede evde kullandığı araç ve gereçlerle ilgili teknolojinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle her türlü özür grubuna uygun evde günlük yaşamını kolaylaştırıcı araçların (çamaşır makinası, fırın, bulaşık makinası vb. araç gereçler) ithali ya da üretilmesi konusunda gerekli çalışmalar yapılmalı, mevcut oranlarda özörlülük grubuna göre ergonomik faktörler dikkate alınarak yeniden dizayn edilmelidir. Araçlarda ergonomik tasarım faktörlerinin kullanılması ile yorgunluk ve zorlanmalar azaltılarak ve bireyin performansı artırılarak özörlü bireyin yaşam kalitesinin yükseltilmesi sağlanacaktır (Hazer, 2005)

Popüler Bir Kavram Olarak Sivil Toplum

Türkiye'de ve Dünya'da sivil toplum üzerine yapılan tartışmalara baktığımızda karşımıza çıkan temel soru şu; acaba sivil toplum dediğimiz şey, 1980'lerde başlayıp, birdenbire popülerleşen, insanların, akademisyenlerin, siyasetçilerin, entelektüellerin çok kullandığı, fakat aynı anda enflasyonist bir nitelik de gösteren, ne anlama geldiği pek belli olmayan, o yüzden hem akademik, hem kamusal söylemde bir ara meşhur olup, şimdi yavaş yavaş kaybolan bir kavram mıdır, bir klişe midir, yoksa 21. Yüzyıla damgasını vuracak en önemli kavramlarından biri mi olacaktır?

Bu bağlamda Keyman'ın ifade ettiği gibi, 1370'lerin sonunda İngiltere'de bir köylü isyanı çıkıyor. Bu isyanın liderlerinden bir tanesi olan John Ball, 1381 yılında bu isyanın sonunda şöyle bir cümle sarfediyor. Bu cümle, Londra'da Blackheat semtinde bulunan bir kilisenin duvarında asılı: "Dostluk, arkadaşlık yaşamdır. Dostluğun ve arkadaşlığın olmadığı yer ise ölümdür. Cehennemde dostluk, arkadaşlık yoktur, insanlar tek tek varolurlar." John Ball bunları söylerken, sivil toplumun ilk tanımını yaptığını düşünmüyör tabii. Zaten dostluk, arkadaşlık, kolektiflik, insanların gönüllü olarak bir araya gelmesi ve bir şeyler yapması, sivil toplum. O anlamda sivil toplumdaki konuşurken, yaşamdan konuşuyoruz. Tek tek olmak beraber olmak arasında, yaşamla ölüm arasındaki fark da var. O yüzden de sivil toplum insanların tek tek yapamadıkları şeyleri beraber yapması anlamına gelen bir şey; o anlamda bir birlikteliği, gönüllülüğü, dayanışmayı temsil ediyor (Keyman, 2004: 1-3)

Sivil toplum kuruluşları, yerine getirmekte oldukları fonksiyonlara bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Doğrudan olarak yardım kuruluşları, ihtiyaç içindeki kişilere yardım etmek amacıyla yapılırken, beraberinde destekleyici sivil toplum kuruluşları, kamu hizmetlerinin düzeyini arttırmak

çabasıyla yerel topluluğa yardım etmek için organize olmaktadır. Buna karşılık ise şunları ifade edebiliriz, taraf sivil toplum kuruluşları, ya devlet ya da iş dünyasının politikalarına veya yönetim biçimine etki etmek için yapılırlar.

Bu perspektiften hareketle Ersöz'ün ifade ettiği gibi, ülkemizde sivil toplumun tarihini incelediğimizde, sadece "siyasi alanın dışında yer alan bir örgütsel yaşam" ölçeğinde değerlendirildiğinde, Türkiye'de sivil toplumun oldukça uzun bir tarihe sahip olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda örgütsel yaşam ve devlet dışı kuruluşlar Osmanlı Devleti döneminden beri mevcuttur. Vakıflar, Osmanlı toplumunda sivil toplum kuruluşu örneklerindedir. Nitekim, birer hayırseverlik kurumu olarak ortaya çıkan vakıflar, devlet dışı bir örgütsel yaşam alanı oluşturmuşlar, yaptıkları hayırseverlik faaliyetleriyle siyasi ve ekonomik yaşam alanlarının dışında bir toplumsal dayanışma ilişkisi ortaya çıkarmışlar ve yine hayırseverlik alanı içinde bugünün sosyal vatandaşlığına benzer bir toplumsal ilişki biçimini yaşama geçirmişlerdir (Ersöz, 2007: 114-120).

Sivil Toplum Örgütleri: Kavramsal Yaklaşım

Tarihin derinliklerine inildiğinde "Fransızca-Latince kökenli olan "civil" kelimesinin anlamı görgü kurallarını iyi bilen demek olmakla birlikte medeni, nazik ve kibar anlamlarını da çağrıştırmaktadır ve Türkçede "sivil" şeklinde telaffuz edilmektedir. Sivil kelimesi terim olarak kullanıldığında;"şehir adabı" "medenilik-bedevidi(köylü) olmamak",halk arasında ise "askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş" gibi farklı anlamlara gelebilmektedir. Ancak bu kelimenin "toplum" kelimesi ile birleşerek "sivil toplum" şeklinde kavrama dönüşmesi bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda on yedi ve on sekizinci yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi "doğa durumu"ndan "uygarlık durumu"na geçme anlamında kullanıldığı gibi, bir şehirlî gereksinimi olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başladığı" ifade etmek gerekir (Abay, 2004: 272).

Sivil toplum kuruluşlarını ayırt eden ilkelerden ilki, gönüllülük ve özel alandan fedakârlık yapılmasına dayandırılmalarıdır; çünkü bu özellikli sivil toplum kuruluşlarından bireysel düzeyde olan beklentilerle yakından ilişkilidir. Bunun yanında nihai amaçlarının topluma bir şeyler sunmak, toplumsal iyiyeye katkıda bulunmak olduğunu ifade etmekte yarar vardır (Şahan, H., Ulukan, M., Gezer, E., Aytaç, K., 2009: 404)

Belirtmek gerekir ki, günümüzde küreselleşme giderek artan bir biçimde sivil toplum, özel sektörü ve bunları da aşacak ölçüde farklı yerel, bölgesel ve tüm dünya üzerinde giderek etkinliğini arttırmaktadır. Dolayısıyla dünyada oluşan birbirine adeta zincirleme bir biçimde artarak dünya siyasal sisteminde hükümetlere organize bir biçimde etkide bulunduğunu belirtmek gerekir (Doğan, 2002: 296).

Genel olarak değerlendirmeye alındığı zaman Yatkin'in da ifade ettiği gibi, Türkiye'de sivil toplum, toplumsal değişimin önemli bir alanı olarak güçlenirken, diğer taraftan bu sivil toplumun iletişim ve müzakere alanının örgütsel yaşam ve kamusal alan olarak hareket etmesini sağlayan STK'ların da sayılarının giderek arttığını, çalışma alanlarının farklılaştığını ve hareket alanının toplumsal yaşam içinde yaygınlaştığını, derinleştiğini görüyoruz. Dolayısıyla bu farklılaşma ve yaygınlaşma içinde STK'ların farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık insiyatiflerine, hükümet dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde hareket ettirgene şahit oluyoruz. STK'lar çalışma alanları içinde yarattıkları farklılaşma ve toplumsal alanda yarattıkları yaygınlaşma sürecinde, canlı, etkili ve verimli olmaya çalışan toplumsal yaşamın sivil ve demokratik değerleri içselleştirmesine katkı sağlayan bir örgütsel yaşam alanını temsil ediyorlar (Yatkin, 2007: 59).

Hayırseverliğin Doğası...

Hayırseverlik, çoğunlukla tarihi gelişimi sebebiyle bireylerin dini, vicdani veya duygusal güdülerinden hareketle yaptıkları yardım faaliyetlerini çağırıştırmaktadır. Kuşkusuz uluslar arası düzeyde filantropi terimi bu çağırışlardan ziyade birey ve kurumların içinde buldukları toplumların refah seviyesini yükseltmek amacıyla başta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Türkiye'de sosyal adalet için hayırseverlik potansiyelini anlamak ve ölçmek amacıyla, TÜSEV'in (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) iki yıl süren uzun bir girişimini ifade etmekteyiz. Bu bağlamda tarihsel geçmiş, İslami gelenekler, geçiş dönemindeki yasal çerçeveler ve vakıfların güncel uygulamaları birlikte, günümüz Türk hayırseverlik olgusunun kendine özgü bir yapısını oluşturmaktadır. Bu görüntüsü nedeniyle, anlaşılabilir yeni bir üçüncü sektör modeli oluşturulması ihtiyacı geniş kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir.

Bununla birlikte, sosyal adalet için hayırseverlik; katkılarının ya da bağışlarının politik, ekonomik ve sosyal anlamda en az varlığına sahip olanların fırsatlarını çoğaltmak amacıyla yapısal değişiklikler için çalışan kar amacı gütmeyen örgütlere yönlendirilmesidir.

Öte yandan hayırseverliğin özendirilmesi, insanların hayırsever eylemlere katılmaları için başı çeken üç özendirici nedenin; **din, gelenek ve görenekler** ile topluma hizmet yükümlülüğü olduğunu bildirmektedir.

Bu çok boyutlu süreçte, hayırseverlik olgusu halen karşı karşıya oldukları zorluklar ve fırsatlar doğrultusunda zengin ve kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Bu sonuçların, özellikle Türkiye'nin mevcut kalkınma hedefleri göz önüne alındığında, sağlam ve güçlü bir diyalog oluşturması gereklidir.

Bu süreçte toplumsal değişimlerle uğraşan reform ve girişim gruplarının, Türkiye'deki hayırseverlik olgusunu ve sosyal ve ekonomik adaletsizliklerin nedenlerini kökten çözmeyi amaçlayan STK girişimlerine yönelik daha destekleyici bir rol üstlenmelidir.

Umudumuz, bu çalışmanın bazı temel sorunlara ışık tutması ve zengin bir hayırseverlik geleneği oluşturması ve Türkiye'de yaşayan insanların gelecekte daha güçlü olmalarını sağlama yolunda bir katkısı olacağına umut ediyoruz (Zincir, R.ve Bikmen, F. (Ed.), 2006: 11-18).

Engelliler ile Hayırseverler Arasındaki İlişkinin Sağlanması ve Sosyal Girişimcilikte STK'ların Rolü

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin ticari olmayıp gönüllülük esasına dayalı olarak toplumdaki çeşitli sorunların çözümüne yönelik çalışmalardan oluştuğunu ifade etmek gerekir. Burada, öncelikli amaçları ticari olmayan sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri sosyal girişimcilik adıyla anılmaktadır. Böylece sosyal girişimcilik felsefesine göre ne ticari karlar ne de müşterilerin tatmin edilmesi değer yaratmanın bir ölçüsü olamaz; çünkü değer yaratmanın ölçüsü ancak toplumsal etki yaratmaktadır. Sosyal girişimci, yatırımlarının dönüşümünü uzun vadede sosyal fayda olarak sağlar, vur kaç taktiği izlemez. Sonuç olarak, sosyal girişimcinin amacı uzun süreli etkiler yaratmaktır (Uluyol, O. ve Danacı, M. Cem., 2009: 50).

- Engellilerle ilgili sivil toplum örgütleri, 2908 sayılı kanuna göre dernekler, federasyonlar ve konfederasyon şeklinde örgütlenmiştir.
- Engellilerin profesyonel olarak spor yapmaları için devlet bakanlığına bağlı engelliler spor federasyonları vardır (http://www.slidfinder.net/t/t%C3%BCrkiye_engelliler_engelli_haklari_do%C3%A7u/13974236).

Toplumun tıkanmış noktalarını tespit edip onları dönüştürmeyi sağlayacak yeni fikirler geliştirmektedirler. Sosyal girişimcilerin yarattığı olanaklar, toplumun kendini yapılandırma biçimini ve sosyal sorunlara yaklaşımını başlı başına değiştirmektedir.

Konuya ilişkin olarak örneğe yer verecek olursak, İbrahim Betil, gençlere güvenilen, gençlerin yönetimde ve çözümde olduğu bir yapıya inandı. Bununla birlikte gençlerin ebeveyni yaşındakilerle birlikte çözüm üretmesinin bilgi ve tecrübe alışverişi açısından da önemli olduğunu savundu. Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG), sosyal girişimci gençler yetiştirirken onları hayata da hazırlıyor. Bütün bunlara paralel olarak Ercan Tural'ın, 1997 yılından beri gönüllü olarak engellilerin toplumsal yaşama daha eşit katılmalarını hedefleyen projeler uyguladığını belirtmek gerekir. Yürüttüğü gönüllü ve ücretsiz programlarda 500'den fazla değişik engel grubundan insan sualtı dünyası ile tanıştı. Alternatif Kamp, "Engelsiz yaşam" sloganı ile engellilere ve farklı ihtiyaç gruplarına alternatif sosyal, kültürel ve sportif yaşam alanları açmayı hedefliyor. Bu süreç içerisinde kampta dünyanın dört bir tarafından gelen gönüllüler çalışıyor (Denizalp, 2007: 19-20).

Kuşkusuz Türkiye bakımından açıklık getirilmesi gereken bir durumu şu şekilde ifade edebiliriz. Bilindiği gibi bir kar amaçsız örgütün varlığının amacı ve gereği olarak karşı karşıya bulunduğu iki önemli durum bulunmaktadır. Bunların biri örgütün girdi kaynağını oluşturan "bağışçılar" olarak tanımlanmaktadır. Diğer ise çıktının gideceği yeri gösteren ve kar amaçsız örgütün etkinliklerinden faydalananlardır.

Yani bağışçılar kar amaçsız örgüte, para, emek, hizmet veya materyal gibi yardımları içeren kaynakları sunan; fon temin edici birey ya da grupları temsil eder. Diğer taraftan ise statü kaygısıyla tüketim yapmanın karşılığı olarak ifade edilen "gösterişçi tüketim" teorisinin yanı sıra "gösterişçi merhamet" kavramı başkalarının gözünde olumlu bir izlenim yaratmak ve kimlik oluşturmaya işaret etmektedir. Bu kavram aynı zamanda bireylerin yardım kuruluşlarıyla olan ilişkilerinde başkaları tarafından fark edilme kaygısını içeren "gösterişçi bağış davranışını" açıklamaktadır (Torlak, Ömer ve Tiltay, M. Ali, 2009: 212).

Diğer bir taraftan, engellilere saygılı bir kent anlayışı ile hareket ederek, Adana "Engelsiz Mekânlar" projesi ile engelli için daha yaşanabilir kent oluyor. Merkez ve işyerleri engelliye uygun hale getirilmesi hedefleniyor. Kent konseyi engelli meclisi başkanı İpek Kobaner, Adana'yı engelsiz kent haline getirmeyi amaçladıklarını belirtti. Bununla birlikte, toplumun özürlelikle ilgili bilgisini, algısını ve tutumunu kamuoyuna sunacak bir uygulama başlatılmıştır. Burada işyerinin engellilere karşı duyarlılığını sağlayan kuruluşlara plaket verileceği belirlenmiştir. Bu bağlamda, "*Plaketimizde görme, yürüme, işitme ve zihinsel engelliler olmak üzere 4 bölüm var. Bu engellilerin tamamına işyeri engelsiz plaketi alıyor*" dedi (Hürriyet-çukurova, 2010: 1).

Öte yandan, Kayseri'nin Tomarza ilçesine bağlı Emiruşağı beldesinde tek odalı harabe evde yaşayan Hacı Yalçın için hayırseverler yeni bir ev yapıyor. Tomarza ilçesi Emiruşağı beldesinde tek odalı harabe bir evde yaşamaya çalışan 32 yaşındaki Hacı Yalçın, kendisi için yaptırılan eve kavuşacağı günü bekliyor. Yıllar önce anne ve babasını kaybettikten sonra tek odalı harabe evde yaşam savaşı veren Hacı Yalçın'a, gurbetçi Kemal Karataş ve işadamı Şadet Temel sahip çıktı. 4 odalı olacak şekilde inşaatına başlanılan evin kişi mevsimi gelmeden bitirileceği belirtildi. Komşularının yardımıyla ayakta kalan Hacı Yalçın,

yeni bir eve kavuşacak olmanın mutluluğunu yaşarken, evin inşaatına da yardım etmeyi ihmal etmiyor. Azda olsa konuşabilen Hacı Yalçın, "Annem ve babamı kaybettikten sonra zor duruma düştüm. Kimse bana iş vermiyor. Çalıştığım yerlerde de paramı alamıyorum. Evimi yaptırarak maddi durumum yoktu. Kış mevsimi gelirken, bana bir ev yapan büyüklerimden Allah razı olsun" dedi (<http://www.engellilersitesi.com/haber/3709-haberler-hayirseverlerden-ozurlu-gence-ev-yardimi.html>).

Toplum Özürüllüğü Nasıl Anılıyor?

Genel olarak değerlendirildiğinde, özürülülerin varlığı insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber çağdaş anlamda eğitimleri çok yenidir. Bu noktada anlayış ve uygulama olarak değişik aşamalardan geçmiş olan özel eğitim, son yıllarda genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Kuşkusuz Türkiye'de özel eğitim 1951 yılından bu yana örgün eğitim hizmetleri arasında yer almış görünmektedir. Fakat her özürlüye özel eğitim hizmeti sağlanamamıştır (Özsoy, Y., Özyürek, M., Eripek, S., 2002: 2).

Girişimci olarak nitelendirildiğimiz kavram, bir işi herkesten önce ve ilk olarak yapmayı ve çözüme ulaştırmayı amaçlayan kişidir. Özürülüler çerçevesinden düşündüğümüzde bu tanım üzerinden yürümek ekstra güç ve enerji gerektirmektedir. Bu duruma rağmen normal bireyler ile eşit şartlarda iş yapmak için daha fazla enerji, vakit, para ve yıpranma zorluklarını göğüsleyerek çalıştıkları alanlarda başarılı olarak örnek gösterilen girişimci özürülülerde bulunmaktadır. Bahsettiğimiz bu gelişmeleri şu şekilde özetleyebiliriz.

Hassasiyetle belirtmek gerekir ki, ilgi alanına giren Batdal'ın ifade ettiği gibi, doğuştan görme engelli David Clarke eğitimine 3 yaşında yatılı okulda başladı. Lisansını politika lisansüstünü diploması üzerine yaptı. HSBC ve RBS'de başlayan bankacılık kariyerini kendi bankasının kıdemli ortağı olarak sürdürüyor. Görme engelliler liginde 3 kez gol kralı olan Clarke İngiltere'nin kör talihli diye anılıyor, "dünyanın en şanslı insanıyım. Görmek istemiyorum" diyor.

Bir başka perspektiften bakıldığı zaman, Stephan Hawking, günümüzün yaşayan en büyük bilim adamlarından biri olan Stephen Hawking 1942'de İngiltere'de dünyaya gelmiştir. Tıpçı bir babanın oğlu olan Hawking, aslında bir matematik sevdalısı iken okuduğu okulda matematik bölümü bulunmadığından fizik bölümüne kaydolup üç yıl sonra doğa bilimlerinde birinci sınıf onur madalyasıyla ödüllendirilmiştir. Cambridge Üniversitesi'nde evrenbilim üzerine çalışmalarına devam eden Hawking, sonsuz evren, Big Bang, Kara Delik gibi teoremleri ile dünyaca ün kazandı. Kazandığı birçok ödül ve madalyanın yanına çocukları evren bilime yakınlaştırmak için kitapları da ekleyen Hawking, tüm bunları kendisi için özel hazırlanmış bilgisayarlı sandalyesinde yapmıştır.

Bu süreç içerisinde Eşref Armağan'ı ifade etmemek mümkün değil, Ankara'da yaşayan ve doğuştan görmeyen Eşref Armağan 41 yıldır resim yapıyor. Amerika ve Avrupa'da sergiler açan Armağan, Amerika eski Başbakanlarından Clinton'ın da portresini yapmış.

Menajeri Joan Eroncel ile birlikte gittiği ülkelerde uluslar arası ün kazanan Eşref Armağan'ın beyin yapısı Harvard Üniversitesi'nde incelenmiş ve görmediği halde nasıl resim yapabildiği bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Dokunuşları ile gören Armağan, 1994 senesinde Joan Eronsel isimli 30 sene evvel Türkiye'de evlenmiş Amerikalı bir hanım ile tanışır ve bu hanım sayesinde uluslar arası bir üne kavuşmuştur. Türkiye'nin yetiştirdiği değerli yeteneklerimizdendir. Yaptığı resimleri satarak devam ettiren ünlü ressamın çalışmaları büyük ilgi görmektedir (Batdal, 2009: 509).

Bu çalışmada ise, *Türkiye genelinde toplumun özürüllüğü nasıl tanımlandığını, çeşitli özür gruplarını nasıl anladığını; çeşitli sosyal ortamlarda özür grubu tercihinin, özürülülere sağlanan haklar konusundaki bilgi düzeyinin ve özürüllük durumunun oluşturduğu engellere ilişkin görüşlerinin neler olduğunu; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey ve yakın çevrelerinde özürülü birey bulunup bulunmaması gibi değişkenlere göre özürülülere yönelik tutumların (özürülülerin eğitim, çalışma hayatı, kişilik özellikleri, aile yaşantısı, kişiler arası ilişkileri) değişip değişmediğini belirlemek amaçlanmıştır*. Bütün bunlara paralel olarak, ortaya çıkan genel sonuçları şöyle açıklayabiliriz:

- ✓ Özürülülere yönelik olumlu tutuma sahip olanların oranları, olumsuz tutuma sahip olanlardan daha fazladır.
- ✓ Genç yaştakilerin özürülülere yönelik tutumlar daha olumludur.
- ✓ Kadınlar ve erkekler arasında özürülülere yönelik tutumlar bakımından farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ Bekârların özürülülere yönelik tutumları evlilerin tutumlarından daha olumludur.
- ✓ Eğitim ve gelir düzeyi arttıkça özürülülere yönelik olumlu tutumlar da artmaktadır.
- ✓ Ailesinde ya da akrabasında özürülü olanların tutumları, aile ve akraba çevrelerinde özürülü olmayanların tutumlarına göre daha olumsuzdur.
- ✓ Özürülü tanıdığı olanların özürülülere yönelik tutumları tanıdığı olmayanların tutumlarından daha olumludur.
- ✓ Özürülülere yönelik önyargılar olduğuna inananların tutumları bu inanca sahip olmayanların tutumlarına göre daha olumludur.

- ✓ Daha çok bedensel özürülüler ve yardıma muhtaçlar özürülü olarak kabul edilmektedir. Sürekli hastalığı olanlar, aşırı hareketliliği ve dikkat sorunu olanlar özürülü olarak tanımlanmamaktadır.
- ✓ Zihinsel özür, görme özürülü ve ruhsal duygusal sorunlar katılımcıların kendi başlarına gelmiş olsa en zor baş edebilecekleri özür gruplarıdır.

Sonuç olarak, *araştırma sonuçları topluca değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde özürülülere yönelik tutumların, algıların ve düşüncelerin genelde "olumlu" olduğu söylenebilir. Bununla birlikte özürülülere acıma belli sosyal ortamlarda özürülülere tercih etmeme, eğitim ortamlarda belli özür gruplarının ayrı okullarda eğitim görmeleri gibi gizli olumsuz tutumların varlığı da belirlenmiştir. Bu sonuç, özürülülere yönelik tutumların olumlu yönde değişmekte olduğunu göstermekle birlikte özürülülerin toplumsal yaşama tam katılımlarının sağlanması için tutumların değiştirilmesi konusunda çalışmaların devam etmesi gerekmektedir* (Saygın, 2009: 131-132)

Sonuç ve Perspektif

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bütün yurttaşlarının korunma, topluma katılım, istihdam, çalışma ortamında korunma, eğitim ve toplumla bütünleşme haklarının garanti altına almıştır. Bu nedenle, özürülü bireylerin sağlık, eğitim, bakım, rehabilitasyon, istihdam, sosyal güvenlik ve ulaşılabilir fiziksel çevre gibi haklarına ilişkin çeşitli düzenlemeleri savunmaktadır.

Engellilik alanında gerçekleştirilen ve geleceğe umut veren iki gelişme bulunmaktadır. Bunlardan biri hizmet sunan kurumlarının yeniden organize edilmesi ve resmi ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğinin artmaktadır. Her iki gelişmede engellilik alanında çaba gösteren insanların uzun süreli çabalarının sonucunda gerçekleşmiştir ve politika ve hizmetlerin daha iyi olması için bir başlangıç olarak görülmektedir.

Türkiye'deki mevcut hizmetlerle özürülü bireylerin sayısını karşılaştırdığımızda, iyimser olmak kolay değildir. İhtiyaçlar mevcut hizmetlerin ötesindedir. Bununla birlikte mevzuatta yapılan düzenlemeler; kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları, özürülü örgütleri arasındaki işbirliği; özürülü örgütlerin savunuculuk çabaları ve profesyonellerin ve akademisyenlerin giderek artan katılımı gelecek için umut vermektedir.

Hiç kimsenin isteyerek özürülü olmadığını ve herkesin benzer sorunları yaşama ihtimalinin bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu kapsamda amacımızın özürülülere evlerinde kapalı kalmaktan çıkarmak olduğunu belirterek şunu ifade edebiliriz. Önemli olan özürülülere toplumla kaynaştırmak, etkin olmalarını sağlamaktır. Böylece bir ölçüde de olsa topluma adapte olacaklardır. Sivil toplum örgütleri, çağdaş demokratik toplumların vazgeçilmez unsurlarıdır. Dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek odaları, işadamları kuruluşları, kooperatifler söz konusu örgütlerin başlıcalarıdır.

Bir toplumun özürülülere bakış açısı o toplumun insanlık ölçüleri ile doğru orantılıdır.

Kaynakça

- ADANA Eğitim Gönüllüleri Derneği. (2008). "**Engelliler İçin Spor**" [Bröşür], Adana Eğitim Gönüllüleri Derneği Projesidir.
- ABAY, A. "**Sivil Toplum Ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil**", (<http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf>) Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2010
- ASHOKA (<http://turkey.ashoka.org/>) Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010
- BATDAL, İbrahim. (2009), "**Engellilerin Mesleki Eğitimleri ve Girişimcilikteki Rollerini**", VI. Uluslar arası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 509.
- DOĞAN, İlyas. (2002). "**Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**", Alfa Yayınları, İstanbul, 296.
- DENİZALP, H. (2007). "**Toplumsal Dönüşüm için Sosyal Girişimcilik Rehberi**", (<http://www.ghdb.gov.tr/genclik-yayinlari/genclik-yayinlari/sosyal-girisimcilik-rehberi/download.html>) Erişim Tarihi:14 Ağustos 2010
- ERSÖZ, H. Yunus. (2007). "**Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları**", İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 114-120.
- FIKRET, Tekin, Süleyman, Gültekin ve Ömer. (2002). "**Özürülülerle İlgili Mevzuat**", T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2.
- GÜR, Gürkan. (2008). "**Leonardo da Vinci Programı Yenilik Transferi 'Engelliler için Spor Asistanlığı Eğitimi' Projesi.**" Adana.
- HAZER, O. (2005)."**Evide Kullanılan Araç-Gereç ve Ekipmanlar: Özürülüler İçin Ergonomik Bir Yaklaşım**", (<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov4/ov4evaracgereg.htm>) Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2010
- HÜRRİYET GAZETESİ, "**Engellilere Saygılı Kent**", 27 Nisan 2010.
- İLERİ, Cafer. (1998). "Görme Özürülülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi", BASEV Yayınları, Ankara, 11-20.
- KEYMAN, F. (2004) "**Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye**", (http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf) Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2010
- MİTTLER, P. (2008). "**2040'lı Yılların Planlanması; Herkesin Görevi**",(Murat Öznanecli, Çev.), (<http://www.ozida.gov.tr/ozveri/ov9/ov9mak5.htm>) Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2010

- ÖZSOY, Y., Özyürek, M., Eripek, S. (2002). “**Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ‘Özel Eğitime Giriş’**”, Karatepe Yayınları, Ankara, 2.
- SAYGIN, G. (2009). “**Toplum Özürlülüğü Nasıl Anılıyor**”, (http://www.ozida.gov.tr/arastirma/toplum_ozurlulugu_nasil_aniliyor.pdf) Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2010
- SELEK, F., “**Engersiz Sayfa**”, Türkiye Gazetesi, 28 Temmuz 2010.
- ŞAHAN, H., Ulukan, M., Gezer, E., Aytaç, K.(2009), “**Boş Zaman Faaliyetlerinde: Sivil Toplum Kuruluşları Olarak Doğa Sporları Dernekleri (Kardak Örneği)**”, VI. Uluslar arası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 404.
- TANYILDIZ, S. “**Engersiz Mekân, Çağdaş Yaşam**”, Hürriyet-Çukurova Gazetesi, 4 Mayıs 2010.
- TİRELİ, Münir. (2009), “**Sosyal Girişimcilik, Ulus Devletin Sosyal Politika Alanından Çekilmesi Yolunda Bir Başka Vesile Midir?**”, VI. Uluslar arası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 90.
- TORLAK, Ömer ve Tiltay, M. Ali (2009), “**Sivil Toplum Kuruluşlarına Bağış Yapmada Gösterişçi Davranışın Rolü**”, VI. Uluslar arası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 212.
- ULUYOL, O. ve Danacı, M. Cem. (2009), “**Küresel Sorunların Çözümünde Bir Model Olarak Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciliğin Finansman Boyutuyla Değerlendirilmesi**”, VI. Uluslar arası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 50.
- YATKIN, Ahmet. (2007), “**Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi**”, IV. Uluslar arası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 59.
- Zincir, R.ve Bikmen, F. (Ed.). (2006). “**Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaş, Vakıflar ve Sosyal Adalet.**”, İstanbul: TÜSEV Yayınları, 11-18.

<http://www.ogunhaber.com/yazarlar/mustafa-ozturk/5039-turkiyede-engelli-profilii.html> Erişim Tarihi: 01 Ağustos 2010

http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/blm1.pdf Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2010

http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/aciklama.pdf Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2010

http://www.slidefinder.net/t/t%C3%BCrkiye_engelliler_engelli_haklari_do%C3%A7/13974236 Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010

<http://ekb.comu.edu.tr/yasa.html> Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2010

<http://www.tsd.org.tr/engelliler-3-aralikta-idari-izinli-242> Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010

<http://www.engellilersitesi.com/haber/3709-haberler-hayirseverlerden-ozurlu-gence-ev-yardimi.html> Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2010

TÜKETİCİLERİN KURUMSAL HAYİRSEVERLİK ALGILAMALARI: BIGA İİBF ÖRNEĞİ

A. Kazım Kırtış
kkirtis@comu.edu.tr
ÇOMÜ Biga İİBF
Araş. Gör. Filiz Karahan
filizkarahan@comu.edu.tr
ÇOMÜ Biga İİBF

Özet

Kurumsal hayırseverlik, son yıllarda artan önemi nedeniyle farklı ülkelerden pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş, üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF öğrencilerini kapsayan bölgesel nitelikli bu çalışmanın amacı kısıtlı da olsa Türk tüketicilerin, işletmelerin kurumsal hayırseverlik aktivitelerini nasıl algıladıklarını ve sosyo-demografik özelliklerine göre algılamalarında farklılık olup olmadığını belirlemeye yardımcı olabilecek bulgulara ulaşmaya çalışmaktır. Biga İİBF öğrencilerini kapsadığı için bölgesel nitelik taşıyan bu çalışmada, fakülte mevcudu olan 3550 öğrenciden 400'ü ile anket metodu kullanılarak veriler elde edilecektir. Bu çalışmada elde edilecek bulguların, işletmelere kurumsal hayırseverlik aktivitelerini yönlendimelerinde kullanılabileceği dikkate değer ipuçları vermesi öngörülmektedir. Çalışma sonuçlarının bilimsel bir metotla elde edilmesi, muhtemelen şirketler, araştırmacılar gibi ilgili taraflara yarar sağlayabilecektir. Türkiye'de konu ile ilgili yapılan literatür taraması sonucu elde edilen çalışmaların azlığının, bu çalışmanın önemini daha da artıracaklığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Hayırseverlik, Tüketici Algılaması, Tüketici Davranışı

PERCEPTIONS OF CONSUMERS ABOUT CORPORATE PHILANTHROPY: THE STUDY CASE OF BIGA F.E.A.S.

Abstract

Corporate philanthropy is taken into consideration by many researchers from different countries and various studies have been performed on this issue due to its increasing importance. The aim of this locally oriented article which includes students from Çanakkale Onsekiz Mart University Biga F.E.A.S. (Faculty of Economics and Administrative Sciences) is to try to obtain data such a limited area which could help to define how Turkish consumers perceive corporate philanthropic activities of the firms and whether their perceptions differentiate in terms of their socio-demographic characteristics. This study which carries a regional characteristic since it includes the students from Biga F.E.A.S., 400 students will be selected from 3550 students as total population of whole faculty and get data by survey method. It's anticipated that the results of the study could provide crucial clues to the firms for leading their corporate philanthropic activities. Result of the scientific analyses of the study would probably provide some advantages to concerning parties such as companies, researchers, etc. Shortage of the research about the subject mentioned above might increase the importance of this study.

Keywords: Corporate Philanthropy, consumers perception, consumer behaviour.

Giriş

İşletmelerin özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra çevrede ve toplum üzerinde yapmış olduğu etkiler yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmış ve özellikle Bowen'in (1953) kitabında kullandığı "Kurumsal Sosyal Sorumluluk" adı altında pek çok araştırmacı tarafından incelenmiş, üzerine yorumlar yapılmıştır (Kaya, 2008; 97). Değişen dünya şartları ve bilinçlenen tüketici kesimi, işletmeleri kurumsal sosyal sorumluluk adı altında yer alan faaliyetleri yapmaya zorlarken, işletmelerin bir kısmı bir pazarlama aracı olarak, bir kısmı da topluma vermesi gereken bir borç olarak kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine dahil olmuşlardır. Carroll (1979;41)'un, daha sonra konu ile ilgili yapılan çalışmalarda referans alınan gruplandırmasına göre kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ekonomik, yasal, etik ve hayırseverlik olmak üzere dört başlıkta incelenmektedir. Bu gruplandırmaya göre; (1) şirketlerin kar elde etmesi ve kaynaklarını etkin kullanması; ekonomik, (2) yürürlükte olan kanun ve düzenlemelere uyması; yasal (3) sosyal normlara, toplumun beklentilerine uygun davranması; etik başlıkları oluştururken, (4) toplumun yaşam standardını artırıcı gönüllü faaliyetlerde bulunması da; hayırseverlik sorumlulukları arasında gösterilmektedir.

Hayırseverlik ruhunun insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilmektedir (Srinivasan, 2010;160). O dönemlerde bireysel düzeyde gerçekleştirilen hayırseverlik faaliyetleri işletmeler tarafından yapılmaya başlandığında kurumsal hayırseverlik kavramının ortaya çıktığı ve özellikle 1990'lardan sonra yapılan bu tür faaliyetlerde hayırseverlikten ziyade stratejilerin ön plana çıktığı görülmektedir. İşletmelerin doğaya ve topluma yalnızca zarar vermemesinin yeterli olmayıp katkı sağlamak zorunda oldukları görüşünün ağır bastığı 1970'li yıllardan sonra, bu katkıların hayırsever nitelik taşımaları gerekliliği ortaya konmuştur; ancak daha sonra strateji kavramı, hayırseverlik kavramının üzerine çıkmıştır. Strateji ile hayırseverlik kavramlarının birlikte anılmasının bir tezat oluşturduğunu belirten bazı araştırmacılar da, başlıkların

işletmenin karı ile ilgili olduğunda bunun hayırseverlikle nasıl bağdaştırılabileceğini sorgulamışlardır (Yönet, 2005;242).

Kurumsal hayırseverlik en basit tanımıyla, kurumların karlarından veya kaynaklarından bir kısmını, gönüllü olarak kar gütmeyen bir olay veya kuruma bağışlamasıdır (Milam, 2005;1). Her geçen gün, firmalar bütçelerinin daha fazla bir kısmını kurumsal hayırseverlik adı altında yapılan faaliyetleri desteklemek için ayırmaktadır ve hayırseverlik, firmaların kurumsal sosyal sorumluluklarının çıkış noktası olarak görülmektedir (Lazano, 1994, Valor, 2005). Hayırseverlik, geleneksel olarak firmanın topluma katkı sağladığını gösteren bir yol olsa da, kurumsal ünlülerini geliştirme yoluyla ekonomik sorumluluklarını yerine getirebilecekleri bir pazarlama aracı olarak görme eğilimi yaygındır (Valor, 2005). Genel olarak bakıldığında ise, işletmeleri hayırseverliğe iten en önemli üç nedenin (1) kar amacı gütmeyenlerin misyonu ile paylaşılan bir inanç, (2) iyi bir kurumsal vatandaşlık veya sosyal sorumluluğu gösterme isteği ve (3) şirket için kar elde etme olduğu söylenebilir (Wyner, 2006;2).

Hayırseverlik, eskiden genellikle okul yapma veya yoksullara dağıtmak üzere yardım kuruluşlarına bağış yapmaktan ibaretken, değişen dünya şartları, geleceğin ihtiyaçlarını da karşılayacak daha yaratıcı yeni bir tarzı gerektirmekte olduğu söylenebilir (Srinivasan, 2010;158).

Bu bağlamda tüketicilerin, işletmelerin kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini nasıl değerlendirdikleri de oldukça önem taşımaktadır. Farklı ülkelerde yapılan çeşitli çalışmalar, tüketicilerin bu faaliyetlere verdikleri tepkiler ve algılamaları, hem akademisyenler hem de uygulayıcılar için önemli ipuçları sunmuştur. Yapılan birtakım çalışmalarda, özellikle büyük firmaların toplumsal konularla ilgili projelere destek vermeleri gerektiğine inandıkları sonucuna ulaşmışlardır (Fundación Empresa y Sociedad, 1997; Sagawa and Segal, 2000; 105, Valor, 2005). Yapılan anket çalışmaları, tüketicilerin bu tür toplumsal olayları destekleyen markaları almayı tercih ettikleri konusunda hemfikirken (Fundación Empresa y Sociedad, 1997; Cone ve Roper, 1997; Rachtman and Hong, 2000; Sagawa and Segal, 2000), derinlemesine mülakat görüşmelerinde farklı sonuçlar elde edilmesi, araştırmacıların önyargıları ile açıklanmıştır (Valor, 2005). Yapılan diğer bir çalışmada tüketicilerin kurumsal hayırseverlikle ilgili konulara nasıl tepki verdiği araştırılmıştır (Valor, 2005).

Diğer ülkelerde "kurumsal hayırseverlik" adı ile kurumsal sosyal sorumluluğun bir alt dalı ile ayrı olarak araştırılan faaliyetin, Türkiye'de akademisyenler tarafından genel olarak diğer alt sınıflandırılmaları ile beraber "kurumsal sosyal sorumluluk" adı altında incelendiği görülmektedir. Bu isim altında yapılan çeşitli araştırmalarda, kurumsal hayırseverlik faaliyetleri, kurumsal sosyal sorumluluk başlığı altında hem tüketiciler hem de işletmeler cephesinden kavramsal ve ampirik olarak farklı yönleriyle incelenmiştir (Halıcı, 2001; Argüden, 2002; Marangoz, 2004; Özkol vd, 2005; Uslu vd., 2008).

Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin işletmelerin kurumsal hayırseverlik hareketlerini nasıl algıladıklarını ve sosyo-demografik özelliklerine göre bu algılamalarda bir farklılık olup olmadığını bilimsel yöntemlerle ortaya koymaya çalışmaktır.

1. Araştırmanın Konusu ve Araştırma Konusunun Geçmişi

Bu çalışmanın konusu özetle, tüketicilerin işletmelerin kurumsal hayırseverlik hareketlerini nasıl algıladıklarını ve sosyo-demografik özelliklerine göre bu algılamalarda bir farklılık olup olmadığı hususlarını içermektedir.

Kurumsal hayırseverlik kavramının literatürde kurumsal sosyal sorumluluk kavramı içinde işlendiği görülmektedir. Adam Smith'in (1863), firmaların topluma katkısı olan ürünleri üretmesi gerekliliğini belirtmesi üzerine, özellikle Bowen'in 1953 yılında kullandığı "sosyal sorumluluk" kavramı literatüre girmiştir. Friedman (1970)'in deindiği üzere, işletmelerin sistemin sürdürülebilirliğine zarar vermedikçe toplum için başka bir sorumluluk üstlenmelerinin gereksiz olduğu, hatta bunun yöneticilerin, paydaşların kazançlarından çalmaları olduğu ifadesi, işletmelerin sosyal sorumluluk alma veya almama konusundaki tartışmaları alevlendirmiştir (Yönet, 243). 1953'te New Jersey'de paydaşlar işletmelerini, Princeton Üniversitesi'ne 1500 dolar bağış yaptıkları için kendi paralarından çalmakla suçlanmışlar ancak açılan davayı kaybetmişlerdir (Collins, 2002;6). Günümüzde ise tartışmanın ana konusunu kurumsal sosyal sorumluluğun yapılıp yapılmamasından ziyade, kapsamına ne tür faaliyetlerin girmesi gerektiği oluşturmaktadır (Yönet, 2005;243).

Kurumsal sosyal sorumluluğun, içinde kurumsal hayırseverlik tanımını da barındıran, literatürde çeşitli sınıflandırmaları mevcuttur. Bu sınıflandırmaların ilki, Davis ve Blomstorm'un (1975) üç çember modelidir. Buna göre en içteki çember temel ekonomik fonksiyonlardan doğan sorumlulukları, onun dışındaki çember ekonomik fonksiyonların sonuçlarından doğan sorumlulukları, en dıştaki çemberse toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmaya yönelik sorumlulukları ifade etmektedir. Bu alanda çalışmalar yapan diğer bir isim de Archie Carroll'dur. Carroll (1979)'un, daha sonra pek çok araştırmacı tarafından referans alınacak sınıflandırmasına göre de dört tür sosyal sorumluluk vardır: Ekonomik, yasal, etik ve hayırseverlik. Bu sınıflandırmanın üzerine Lantos'un (2001; 2) yapmış olduğu diğer sınıflandırmada ise hayırseverlik odaklı, etik ve stratejik olmak üzere üç tür sosyal sorumlulukta bahsedilmektedir. Yapılan sınıflandırmalarda kurumsal hayırseverliğin yeri, Carroll'un sınıflandırmasında hayırsever sorumluluklar; Mintzberg'in yaptığı sınıflandırmada kurumsal sosyal sosyal sorumluluğun en saf hali; Lantos'un yaptığı sınıflandırmada ise hayırseverlik başlığı altında işlenmiştir (Yönet, 2005; 250)

Kurumsal hayırseverliğin tüketiciler tarafından nasıl algılandığına yönelik yapılan araştırmalarda çeşitli konular işlenmiştir. Yapılan bir araştırmada, tüketicilerin, bir diğer araştırmada belirtilen şekilde sponsorluk, çalışan gönüllülüğü ve neden ilişkili pazarlama olarak üçe ayrılan kurumsal hayırseverliğin hangisine nasıl tepkiler verdiği, hangi konulara daha fazla tepki verdiği, tüketicilerin cinsiyetinin verilen tepkiyi etkileyip etkilemediği, bağışın büyüklüğü ve işletmenin kar amacı gütmeyen bir organizasyonla ortaklığının olup olmamasının tepkisini ne şekilde etkilediği incelenmiştir (Valor, 2005). Kurumsal hayırseverliğin farklı uygulama şekillerine yönelik bir başka çalışmada, kurumsal bağış, sponsorluk ve neden ilişkili pazarlama olarak üç farklı uygulama üzerinde çalışılmıştır (Wymer, 2006;2). Buna göre kurumsal bağış; nakit ve nakit olmayan bağışları içermektedir. Nakit bağışlar, bir fon vasıtasıyla dolaylı olarak yapılabildiği gibi, kar amaçlı olmayan bir kuruma doğrudan da bağış yapılabilmektedir. Nakit olmayan bağışlar da genellikle bir ürün verme şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Kurumsal hayırseverliğin, başkalarını düşünerek yapılan faaliyetler olması gereğinden yola çıkılarak, vergi avantajından veya oluşacak bir menfaatten yararlanmak veya dış baskılar sonucu zorunlu olarak girişilecek bir faaliyet olmadığı literatürde belirtilmiş (Tevrüz vd., 1999; 95), dolayısıyla işletmelerin kara yönelik hedeflerini tamamen göz ardı edip topluma yararlı olma çabalarının, hayırseverlik odaklı kurumsal sosyal sorumluluk dahilinde ele alınması gerekliliği belirtilmiştir (Lantos, 2001; 21).

Kültürlerarası yapılan bir çalışmada, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'daki yerli ve küçük firmalar ile büyük ve uluslararası firmaların kurumsal hayırseverlik faaliyetlerine katılımları bağış ve sponsorluk nezdinde araştırılmış, büyük firmaların daha fazla kaynak aktardığı sonucuna ulaşılamasa da daha çok kar amaçlı olarak bu faaliyette buldukları anlaşılmıştır (Hanousek vd, 2010; 102). Yapılan bir diğer çalışma da yine, kurumsal hayırseverlik faaliyetinin daha çok bir zorlamadan kaynaklı etik davranışta bulunma neticesinde yapıldığını ileri sürmektedir (Shaw ve Post, 1993; 750). İşletmelerin finansal performansları ile yaptıkları bağışlar arasındaki ilişkilerin araştırıldığı çalışmada (Seifert vd, 2003; 195) ise, işletmelerin nakit kaynakları ile yapılan nakit bağışlar arasında pozitif bir ilişkiye rastlanırken işletmenin finansal performansı ile yaptığı hayırseverlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Porter ve Kramer (2002; 57) de, kurumsal hayırseverliğin işletmelerde nasıl bir rekabet stratejisi olarak kullanılabileceği üzerinde durmuşlardır. Büyük İngiliz firmaları arasında kurumsal şöhretin belirleyicilerini keşfetmek amacıyla yapılan bir diğer çalışma da, daha yüksek hayırseverlik harcaması olan firmaların daha iyi bir kurumsal şöhretlerinin olduğunu ortaya koymuştur (Brammer ve Millington, 2005; 29). Campbell ve diğerleri (2002; 29), 1985-2000 yılları arasında İngiltere'de yapılan hayırseverlik davranışları incelenmiştir. Bir diğer çalışmada da tüketicilerin hangi durumlarda amaca yönelik hayırseverlik ve avukatlı pazarlama içeren hayırseverlik konularına daha fazla ilgi gösterdiği araştırılmıştır (Menon ve Kahn, 2003; 316). Love (2006; 59) çalışmasında hayırseverlik faaliyetlerinin nasıl doğru amaçla yapılabileceği üzerine yorumlarda bulunmuş; Mescon ve Tilson (1987; 49), kurumsal hayırseverliğin, geleneksel bağış anlayışından Pazar odaklı stratejik yönetime doğru kaydığını söylemiştir. Farklı çalışmalarda, kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinden haberdar olan ve olmayan tüketicilerin işletme ile ilişkileri (Hall, 2006; 1), yapılan bağışların basından duyurulmasının piyasa tepkisi (Patten, 2007; 199), işletmenin görünürlüğü, büyüklüğü ve bağlı bulunduğu endüstrinin, kurumsal hayırseverlik faaliyetleri üzerindeki etkisi (Brammer and Millington, 2006; 15), kurumsal hayırseverliğin, geleceğin dünyasının ihtiyaçlarını karşılayan bir anlayışla nasıl şekilleneceği (Srinivasan, 2010;157) incelenmiştir. Henderson ve Malani (2009; 571) hayırseverlik için oluşan piyasa yapısı ve işletmelerin sadece kar amacı gütmeyen organizasyonlara veya hükümete karşı üstünlük kuracağı alanlarda hayırseverlik yaptığı bulgusuna ulaşmıştır. Fortune 500 listesinden seçilmiş 40 adet firmanın yedi yıl boyunca dahil oldukları hayırseverlik aktiviteleri kullanılarak yapılan başka bir çalışmada ise, vatandaşların işletmelerin bu tarz faaliyetlerini araştırıp incelemesinin, işletme cephesinde kurumsal hayırseverlik aktivitelerine nasıl etkisi olduğu incelenmiştir (Gan, 2006; 217).

Türkiye'de yapılan çalışmalar da kurumsal hayırseverliği, kurumsal sosyal sorumluluk çerçevesinde, hem tüketici hem işletme cephesinden incelemiştir. Kirtiş (2009;23) konuya toplumsal (sosyal) pazarlama anlayışı içinde, işletmelerin, tüketicilerin ve toplumun uzun vadeli yararlarını düşünmesi ve çevre duyarlılığı gibi temalarla yer verirken; Halıcı (2001), İşseveroğlu (2001), Ay (2003) ve Nalbant (2005) işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini, Argüden (2002) ve Özkol ve diğerleri (2005) de kurumsal sosyal sorumluluğu kavramsal olarak açıklamışlardır. Bazı çalışmalarda ise kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin çevresel sorumlulukları (Marangoz; 2004), iş etiği (Atlıç, 2006) ve aile işletmelerinde kurumsal sosyal sorumluluk gibi (Yelkikalan; 2007) işletmelerin cephesinden farklı şekillerde ele alınmıştır. Uslu ve diğerleri (2008), Tıgılı ve diğerleri (2007) ve Kaya'nın (2008) çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk tüketici cephesinden ele alınmış, çeşitli sosyal sorumluluk kampanyaları dahilinde farklı sosyo-demografik grupların kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine karşı tutumları incelenmiştir. Türkiye'de TÜSEV (2006)'in yapmış olduğu geniş araştırma, kurumsal hayırseverlik faaliyetleri üzerine yapılmış aynı adı taşıyan, kaynak olma özelliği taşıyan ayrıntılı bir kavramsal çalışma niteliği taşımaktadır.

2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Kısıtları

Bu araştırmanın amacı, tüketicilerin işletmelerin kurumsal hayırseverlik hareketlerini nasıl algıladıklarını ve sosyo-demografik özelliklerine göre bu algılamalarda bir farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda 3550 nüfuslu Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF öğrencilerinden kolayda örnekleme yoluyla seçilen 400 öğrenciye internet üzerinde bir anket çalışması uygulanmıştır. Araştırmanın üniversite öğrencileri üzerinde yapıyor olması, öğrencilerin (farklı illerden gelmesi) 17-26 yaş sınırında olma kısıtı nedeniyle, öğrencilerin farklı demografik yapılarla sahip olması nedeniyle, bulguların Türkiye geneli hakkında ilgili yaş grubu hakkında ipucu önemi ipuçları verebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı, aynı yaş gruplarının tamamını genelleme amacı taşımamaktadır. Belli bir bölgedeki, belli yaş grubuna ait üniversite öğrencilerinin, işletmelerin kurumsal hayırseverlik hareketlerini nasıl algıladıklarını ve sosyo-demografik özelliklerine göre bu algılamalarda bir farklılık olup olmadığını tespit etmeye yönelik bilimsel veriler elde etmek, ilgili tarafların yararına sunmak ve bundan sonra yapılacak çalışmalara alan araştırmalı ek bilgiler sunmaktır.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmada, işletmelerin söz konusu faaliyetlerinin, literatürde yer alandan farklı olarak kurumsal hayırseverlik adı altında tüketiciler tarafından nasıl algılandığını anlamaya yönelik ipuçları elde edilmesi umulmaktadır. Bunun için, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencisi 400 kişi ile internet üzerinden yapılan anket sonuçları incelenecek, tüketicilerin kurumsal hayırseverlik adı altında yapılan faaliyetleri nasıl algıladıklarına yönelik ipuçları elde edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın ana sorusu, tüketicilerin kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini satın alma tercihlerinde belirleyici rol oynayacak kadar önemli görüp görmedikleri ve bu tutumlarının tüketicilerin demografik özelliklerine göre değişip değişmediğidir. Bu çerçevede çalışmanın ilk bölümü literatür taramasından oluşacak, daha sonra uygulama kısmına yer verilecektir.

Araştırma, esas itibarıyla tanımlayıcı ve keşfedici bir çalışmadır. Anket formu internet yoluyla Biga İİBF'de yer alan yedi ayrı bölümden birinci ve ikinci öğretim, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf temsilcilerine gönderilmiş ve oradan tüm sınıf bireylerine dağıtılmıştır.

Çalışmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış olup, örneklem sayısı için, $n = \frac{\pi(1-\pi)(e/z)^2}{\pi}$ $n = 0,5*0,5 / 0,05/1,96)^2$ formülünden $n = 384$ sonucuna ulaşılmıştır. Bu sayı, 400'e yuvarlanmış, toplam 400 kişiye anket gönderilmiş, 353 kişi geri dönmüştür. Önceden oluşturulmuş hazır tabloda yer aldığı üzere (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004), N=2500 için n=333 ve N=5000 için n=357 verildiğinden, 3550 kişilik bir anakütle için (N=3550) 353 sayısının (n=353) yeterli olduğu kanaati getirilmiştir.

4. Veri ve Bilgi Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırmada, veri ve bilgi toplama yöntemi olarak internet üzerinden anket yapılmıştır. Araştırmada kullanılmak üzere, Rampal ve Rawa'nın (2008) geliştirdiği ölçekte yer alan 13 madde öncelikle Türkçe'ye çevrilmiştir. Daha sonra okutmanlar yardımıyla İngilizce'ye ve tekrar Türkçe'ye çevrilerek 7 öğrenciye internet üzerinden gönderilmiş, soruların anlaşılabilirliği test edilmiş, internet üzerinden herhangi bir sorun yaşanıp yaşanmadığının kontrolü yapılmıştır. Sonrasında, tespit edilen örneklem sayısı kadar anket dağıtılmış, 353 kişi dönüş yapmıştır.

5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

H1: Tüketiciler, kurumsal hayırseverliği önemli olarak algılamaktadır.

H2: Satın alma tercihlerinde fiyat ve kalite, kurumsal hayırseverlikten daha önemli olarak algılanmaktadır.

H3: Fedakarlık güdüsü, kurumsal hayırseverlik için başlıca neden olarak görülmemektedir.

H4a: Kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin ürün/hizmetleri, yapmayanlara göre daha fazla tercih edilir bulunmaktadır.

H4b: Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayanlara göre daha iyi işletmeler olarak görülmektedir.

H4c: Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayanlara göre daha iyi bir kurumsal vatandaş olarak görülmektedir.

H4d: Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayanlara göre daha tüketici merkezli olarak görülmektedir.

H4e: Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayanlara göre daha ahlaklı görülmektedir.

H4f: Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayanlara göre daha inovatif görülmektedir.

H5a: Farklı cinsiyete sahip kişiler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha iyi işletmeler olarak görmektedir.

H5b: Farklı cinsiyete sahip kişiler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin ürün/hizmetlerini daha fazla tercih edilir görmektedir.

H5c: Farklı cinsiyete sahip kişiler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha iyi bir kurumsal vatandaş olarak görmektedir

H5d: Farklı cinsiyete sahip kişiler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha tüketici merkezli görmektedir

H5e: Farklı cinsiyete sahip kişiler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha ahlaklı görmektedir

H5f: Farklı cinsiyete sahip kişiler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha inovatif görmektedir

H6a,b,c,d,e,f: Farklı yaş grubundaki kişiler arasında tercih, iyilik, kurumsal vatandaşlık, tüketici merkezlilik, ahlak ve inovasyon konularında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H7a,b,c,d,e,f: Farklı gelir grubundaki kişiler arasında tercih, iyilik, kurumsal vatandaşlık, tüketici merkezlilik, ahlak ve inovasyon konularında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

H8a,b,c: Farklı cinsiyet, yaş ve gelire sahip kişiler, kurumsal hayırseverliğin önemini farklı değerlendirmektedir.

6. Veri ve Bilgilerin Analizi

Araştırmanın bulgularından, çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenen hipotezleri test etmek için frekans tablolarından Ki-kare testinden ve tüketicilerin dağılımlarının %50 seviyesinden farklı olup olmadığını anlamak için Binominal testinden yararlanılmıştır. Araştırma hipotezlerinin test edilmesi için SPSS17.0 paket programı kullanılmıştır.

7. Araştırmanın Sonuçları

7.1 Katılımcıların Demografik Yapısı

Tablo 1'de, çalışmada yer alan katılımcıların demografik yapısıyla ilgili olarak yapılan anketin on birinci, on ikinci ve on üçüncü sorularına verilen cevaplara ait frekans tablosuna yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Yapısı

Cinsiyet	Frekans	%	Yaş	Frekans	%	Gelir	Frekans	%
Kadın	183	52	17-18	5	1	300 TL ve altı	24	7
Erkek	170	48	19-20	128	36	300-600 TL	80	23
Toplam	353	100	21-22	151	43	600-900 TL	127	36
			23-24	56	16	900-1.200 TL	86	24
			25-26	13	4	1.200-1.500 TL	25	7
			Toplam	353	100	1.500 TL ve üstü	11	3
						Toplam	353	100

Tablo 1 incelendiğinde; %52'si kadın, %48'i erkek olan katılımcıların cinsiyet dağılımının dengeli olduğu görülmüş; yaş dağılımına bakıldığında %1'in 17-18, %36'sının 19-20, %43'nün 21-22, %16'sının 23-24 ve %4'ünün 25-26 yaş grubunda olduğu tespit edilmiş, yoğunluğun orta yaş grubunda toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Gelir dağılımında ise, %60'lık (%36 ve %24'lük grubun toplamı) bir grubun 600-1.200 TL arasında geliri olduğu görülmektedir. Bu durumda, 19-24 yaş aralığının tüm katılımcıların %95'ini, 300-1200 TL aralığındaki gelir aralığının tüm katılımcıların %83'ünü oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuçlar incelendiğinde, 300 TL. gelir altı grubun tüm katılımcıların %7'sini temsil ettiği gözlemlenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk anlamında, üniversitemizin vakıf aracılığıyla vermiş olduğu bursların ihtiyacı olanların tamamını kapsamaması veya mevcut kaynaklar yetmiyorsa kaynakların artırılarak okuldan maddi sebeplerle ayrılanların mezunlar grubuna kazandırılması çok önemli bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır.

7.2 Katılımcıların Kurumsal Hayırseverlik Kavramına Verdikleri Önem

Anket formunun ilk sorusu ile, katılımcıların kurumsal hayırseverliği ne derecede önemli gördükleri 7'li Likert ölçeği ile tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 2'de gösterilen sonuçlara göre, katılımcıların %79'u, kurumsal hayırseverliği önemli bulurken ("Kısmen önemlidir", "Önemlidir" ve "Son derece önemlidir" diyen grubun toplamı), %11'lik kesim de kurumsal hayırseverliği önemsiz bulmaktadır. Buna göre, tüketicilerin kurumsal hayırseverliği önemli olarak algıladıkları yönünde öne sürülen H1 hipotezi doğrulanmaktadır. Dolayısıyla, tüketicilerin kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini önemli görmesi, işletmelerin kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini önemsemesine neden olabilir.

Tablo 2: Katılımcıların “Kurumsal Hayırseverlik” Kavramına Verdikleri Önem Frekans ve Yüzdeleri

Kurumsal hayırseverlik sizce..	Frekans	%
Son derece önemsizdir	6	1
Önemsizdir	27	8
Kısmen önemsizdir	7	2
Ne önemlidir ne de önemsizdir	34	10
Kısmen önemlidir	30	8
Önemlidir	151	43
Son derece önemlidir	98	28
Toplam	353	100
Ortalama	5,55	

7.3 Tüketicilerin Satın Alma Kararlarında Önem Taşıyan Faktörler

Anket formunun ikinci sorusunda, katılımcılara satın alma tercihlerinde en fazla önem taşıyan üç faktör sorulmuş, kurumsal hayırseverliğin bu tercihler arasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3: Katılımcıların Satın Alma Kararlarında En Çok Önem Taşıyan Üç Faktör Frekans ve Yüzdeleri
Aşağıda yer alan kavramlardan, satın alma tercihinizde en fazla önem taşıyan üç tanesini işaretleyiniz.

	Frekans	%*
Ürün/hizmet kalitesi	295	84
Ürün/hizmetin fiyatı	289	82
Marka bilinirliği	176	50
Kurumsal hayırseverlik	136	39
İşletmenin imajı	91	26
İşletmenin büyüklüğü	20	6

* Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretleyebildiği için toplam %100'den daha büyük çıkabilmektedir.

Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre, katılımcıların %84'ü ürün/hizmet kalitesini, %82'si ürün/hizmetin fiyatını, %50'si de marka bilinirliğini ilk üç tercihine sokarken, yalnızca %39'luk kesim, kurumsal hayırseverliği satın alma tercihlerinde en fazla önem taşıyan ilk üç faktörün içinde belirtmiştir. Sonuçlar, satın alma tercihlerinde fiyat ve kalitenin, kurumsal hayırseverlikten daha önemli olarak algılandığını göstermektedir. Buna göre H2 hipotezinde yer alan, satın alma kararlarında fiyat ve kalitenin kurumsal hayırseverlikten daha önemli olarak algılandığı ifadesi doğrulanmaktadır. Dolayısıyla, tüketicilerin kurumsal hayırseverliği kalite, fiyat ve marka bilinirliği kadar önemsemediği bilgisi, kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini bir pazarlama veya halkla ilişkiler aracı olarak görüp bu faaliyetlerini tüketicilere duyurmak için geniş bütçe ayıran işletmeler için önem taşıyabilir.

7.4 İşletmeleri Kurumsal Hayırseverlik Yapmaya İten Güçler

Tablo 4'te, katılımcıların, işletmeleri kurumsal hayırseverlik yapmaya iten gücün veya güçlerin ne olduğuna yönelik cevaplarından çıkan sonuçlar görülmektedir.

Tablo 4: İşletmeleri Kurumsal Hayırseverlik Yapmaya İten Güçlerin Frekans ve Yüzdeleri

İşletmeleri kurumsal hayırseverlik yapmaya iten güç..	Frekans	%*
İşletmenin halkla ilişkiler ile ilgili çıkarlarıdır	222	63
İşletmenin pazarlama ile ilgili çıkarlarıdır	212	60
Sosyal temelli fedakarlık duygusudur	182	52
İşletmenin vergiden yararlanma ile ilgili çıkarlarıdır	130	37
Günahlardan arınmadır	87	25

* Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretleyebildiği için toplam %100'den daha büyük çıkabilmektedir.

Buna göre, katılımcıların %63'ü işletmelerin halkla ilişkiler ile ilgili, %60'ı da pazarlama ile ilgili çıkarları nedeniyle kurumsal hayırseverlik yaptığını düşünmektedir. Katılımcıların %52'si, işletmelerin sosyal temelli fedakarlık duygusu ile kurumsal hayırseverlik yaptığını düşünürken %37'si işletmelerin vergiden yararlanmak için ve sadece %25'lik kesim, işletmelerin günahlarından arınmak için kurumsal hayırseverlik yaptığını düşünmektedir. Veriler, katılımcıların, işletmelerin kurumsal hayırseverlik yapma nedenlerini daha çok işletme ile ilgili çıkarlar olarak görmektedir. Sonuçlar, H3 hipotezinde yer aldığı gibi fedakarlık duygusunun kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler için başlıca neden olarak görülmediğini göstermektedir.

Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, geliştirecekleri strateji gereği yaptıkları faaliyetleri tüketiciler tarafından işletmenin çıkarlarından ziyade tüketicilerin ve toplumun çıkarlarına uygun olduğu yolunda gerekli inka çalışmalarını gerçekleştirebilir.

7.5 Kurumsal Hayırseverlik Yapan ve Yapmayan İşletmelerin Tüketiciler Tarafından Algılanmaları

Tablo 5'te, katılımcıların kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerle yapmayan işletmeleri, ürün/hizmetinin daha çok tercih edilmesi, daha iyi bir işletme olmaları, daha iyi bir kurumsal vatandaş kimliğine sahip olmaları, daha tüketici merkezli, ahlaklı ve inovatif olmaları konularında yaptıkları karşılaştırmalı sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 5: Katılımcıların Kurumsal Hayırseverlik Yapan İşletmelerle Yapmayan İşletmeleri Tercih, İyilik, Kurumsal Vatandaşlık, Tüketici Merkezlilik, Ahlak ve İnovasyon Yönünden Karşılaştırmalı Sonuç Frekans ve Yüzdeleri

Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayan işletmelere göre ürün/hizmeti daha fazla tercih edilen işletmelerdir			Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayan işletmelere göre daha iyi işletmelerdir.		
	Frekans	%		Frekans	%
Evet	207	59	Evet	119	34
Hayır	146	41	Hayır	234	66
Toplam	353	100	Toplam	353	100
Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayan işletmelere göre daha iyi bir kurumsal vatandaş kimliğine sahiptir.			Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayan işletmelere göre daha tüketici merkezlidir.		
	Frekans	%		Frekans	%
Evet	237	67	Evet	162	46
Hayır	116	33	Hayır	191	54
Toplam	353	100	Toplam	353	100
Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayan işletmelere göre daha ahlaklıdır			Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, yapmayan işletmelere göre daha inovatiftir.		
	Frekans	%		Frekans	%
Evet	75	21	Evet	108	31
Hayır	278	79	Hayır	245	69
Toplam	353	100	Toplam	353	100

Tablodaki veriler, katılımcıların %59'unun kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin ürün/hizmetlerinin yapmayan işletmelerin ürün/hizmetlerine göre daha fazla tercih edildiğini düşündüğünü göstermektedir. Ancak, katılımcıların sadece %34'ü, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha iyi işletmeler olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların %67'si kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayan işletmelere göre daha iyi bir kurumsal vatandaş kimliğine sahip olduğunu düşünürken, %46'sı bu işletmeleri daha tüketici merkezli, %21'i daha ahlaklı ve %31'i daha inovatif olarak görmektedir.

Tablo 5'te verilen yüzdelerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıkları, Tablo 6'da gösterilmiştir. Tablo 6'da, katılımcıların kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler hakkında, yapmayan işletmelere göre Tablo 5'te yer alan konular itibarıyla anlamlı seviyede daha olumlu düşünüp düşünmediklerine dair yapılan Binominal testi sonuçları verilmiştir.

Katılımcıların, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayan işletmelere göre ürün/hizmetleri konusunda daha tercih edilir, daha iyi, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip, daha tüketici merkezli, daha ahlaklı ve daha inovatif görüp görmediklerini gösteren Binominal test sonuçlarına göre, ürün/hizmetlerin tercih edilirliliği, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip olma, daha ahlaklı ve daha inovatif olma konularında olumlu düşünenlerle düşünmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken, tüketici merkezlilik konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H4a, H4b, H4c, H4e ve H4f hipotezleri doğrulanırken, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayanlara göre daha tüketici merkezli olarak görüldüğüne yönelik H4d hipotezi istatistiksel olarak anlamlı görülmemiştir. Dolayısıyla, tüketiciler tarafından, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayan işletmelere göre genel olarak anlamlı derecede ürün/hizmetleri daha tercih edilir ve daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip olduğu şeklinde algılandığı söylenebilir. Ancak tüketiciler, kurumsal hayırseverlik yapan firmaları yapmayan firmalara kıyasla daha iyi, daha ahlaklı ve inovatif olarak algılamamaktadır.

Tablo 6: Kurumsal Hayırseverlik Yapan ve Yapmayan İşletmelerin Belirli Konularda Daha Farklı Algılanıp Algılanmadıklarını Gösteren Binominal Testi Sonuç Tablosu

Konu	Yanıt	Yüzde	Anlamlılık Seviyesi
Tercih	Evet	0,59	0,001
	Hayır	0,41	
İyi/kötü	Evet	0,34	0,000
	Hayır	0,66	
Kurumsal Vatandaş Kimliği	Evet	0,67	0,000
	Hayır	0,33	
Tüketici merkezlilik	Evet	0,46	0,136
	Hayır	0,54	
Ahlak	Evet	0,21	0,000
	Hayır	0,79	
İnovasyon	Evet	0,71	0,000
	Hayır	0,29	

0,05 düzeyinde anlamlı. P=0,50

7.6 Tüketicilerin Öncelik Verdiği Konular

Anketin onuncu sorusunda, tüketicilerin, kurumsal hayırseverlikle ilgili olarak, işletmelerin ilgilenebilecekleri konulardan hangilerine öncelik verdiği sorulmuş, alınan cevaplar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Öncelik verilmesi gereken konular frekans ve yüzdeleri
Aşağıdaki konulardan diğerlerine göre öncelik verilmesi gerektiğini düşündüklerinizi işaretleyiniz

	Frekans	%*
Sağlık	296	84
Yoksulluk	285	81
Eğitim	265	75
Çevresel konular	225	64
Sanat ve kültür	78	22
Din	52	15
Finansal hizmetler	31	9

* Katılımcılar birden fazla seçeneği işaretleyebildiği için toplam %100'den daha büyük çıkabilmektedir.

Tablo 7'de verilen sonuçlara göre, katılımcıların %84'ü sağlık, %81'i yoksulluk, %75'i eğitim ve %64'ü çevresel konuları, diğer konulardan daha öncelikli olarak belirlemiştir. Buna göre işletmelerin, kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini bu konulara yönlendirmelerinin doğru olabileceği yönünde bir yorum yapılabilir.

7.7 Ki-Kare Testi Sonuçları

7.7.1 Demografik Özellikler İtibariyle Kurumsal Hayırseverliğe Verilen Önem

Katılımcıların, demografik özelliklerine göre kurumsal hayırseverliğe verdiği önemin derecesinin değişip değişmediğinin sonuçları Tablo 8'de yer almaktadır.

0,05 düzeyinde, kurumsal hayırseverliğin önemini değerlendirmede cinsiyet ve yaş, istatistiksel olarak anlamlı çıkarken, gelir anlamlı çıkmamıştır. Bu sonuca göre, farklı cinsiyet ve yaştaki tüketiciler kurumsal hayırseverliğe anlamlı derecede farklı önem verirken, farklı gelir grubuna mensup tüketiciler arasında böyle bir farklılık görülmemiştir. Dolayısıyla H8a ve H8b hipotezleri kabul edilirken, H8c hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 8: Demografik Özellikleri İtibariyle Katılımcıların Kurumsal Hayırseverliğe Verdikleri Önem Ki-Kare Analiz Sonuçları

Önem	Cinsiyet*	Yaş**	Gelir
Pearson Chi-Square	0,000	0,021	0,149

Önem/Cinsiyet*	Ortalama	Önem/Yaş**	Ortalama
Kadın	5,99 / 7	17-20	5,91 / 7
Erkek	5,01 / 7	21-26	5,34 / 7

Tablo 8'in devamında, cinsiyet ve yaştaki bu farklılığın nedeni gösterilmiştir. Sonuçlara göre kadınlar 7 üzerinden 5,99 ortalama ile 5,01 ortalamaya sahip erkeklerden, 17-20 yaş grubu tüketiciler de 5,94 ortalama ile 5,34 ortalamaya sahip 21-26 yaş grubu tüketicilerden daha fazla kurumsal hayırseverliğe önem

vermektedir. İşletmeler tarafından erkek tüketicilere kurumsal hayırseverliğin önemine dair özel kampanyalar düzenlenmesi düşünülebilir. Diğer yandan yaşın arttıkça kurumsal hayırseverliğe verilen önemin azalması, tüketicilerin bilinçlendikçe kurumsal hayırseverliğin daha az önemli olduğunu düşüncülerinden ziyade inandırıcı bulmamaları şeklinde yorumlanabilir.

7.7.2 Demografik Özellikler İtibariyle Kurumsal Hayırseverlik Yapan İşletmeleri Yapmayan İşletmelerden Farklı Algılama

Tablo 9'da, tüketicilerin cinsiyet, yaş ve gelirleri itibariyle kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayan işletmelere göre daha iyi, ürün/hizmeti daha tercih edilir, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip, daha tüketici merkezli, daha ahlaklı ve daha inovatif algılayıp algılamadıklarına dair Ki-Kare test sonuçları yer almaktadır.

Tablo 9: Demografik özellikler Ki-Kare Testi Sonuçları

Cinsiyet		Yaş		Gelir	
Pearson Chi-Square		Pearson Chi-Square		Pearson Chi-Square	
İyi-kötü	,000	İyi-kötü	,187	İyi-kötü	,145
Tercih	,005	Tercih	,113	Tercih	,002
Kurumsal kimlik	,000	Kurumsal kimlik	,138	Kurumsal kimlik	,662
Tüketici merkezlilik	,001	Tüketici merkezlilik	,011	Tüketici merkezlilik	,027
Ahlak	,003	Ahlak	,014	Ahlak	,212
İnovasyon	,001	İnovasyon	,957	İnovasyon	,047

Tabloda, koyu karakterle yazılmış rakamlar, Ki-Kare testi sonucu 0,05 düzeyinde anlamlı çıkan ifadeleri vermektedir. Buna göre cinsiyet değişkenine bakıldığında, iyi-kötü, tercih, kurumsal kimlik, tüketici merkezlilik, ahlak ve inovasyon konularının tümünün istatistiksel açıdan anlamlı sonuç verdiği görülmektedir. Sonuç olarak, farklı cinsiyete sahip kişiler kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha iyi, ürün/hizmetleri daha tercih edilir, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip, daha tüketici merkezli, daha ahlaklı ve daha inovatif görme ile ilgili olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle H5a, H5b, H5c, H5d, H5e ve H5f hipotezleri 0, 05 anlamlılık düzeyinde doğrulanmaktadır. Bu sonuç, kadınlarla erkekler arasında, kurumsal hayırseverlik yapan firmaları algılayış şekilleri arasında ciddi farklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 10, farklı cinsiyetteki kişilerin algılamalarındaki bu değişikliği detayları ile göstermektedir.

Tabloya göre, kadınlar kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayan işletmelere göre, erkeklere kıyasla daha iyi, ürün/hizmetleri daha tercih edilir, daha tüketici merkezli, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip, daha inovatif ve ahlaklı olarak görmektedir.

Tablo 9'da yaş değişkenine bakıldığında ise, Ki-Kare analizi sonucu tüketici merkezlilik ve ahlak konularının istatistiksel açıdan 0.05 düzeyinde anlamlı çıktığı görülmektedir. Buna göre, farklı yaş grubundaki tüketiciler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayanlara göre daha tüketici merkezli ve ahlaklı olmaları konusunda anlamlı derecede farklı algılamaktadır. Dolayısıyla, H6a, H6b, H6c ve H6f hipotezleri reddedilirken, H6d ve H6e hipotezleri kabul edilmektedir. Tüketiciler, kendilerinden yaşça büyük tüketicilere göre kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha tüketici merkezli ve ahlaklı bulmaktadır. Yaş arttıkça tüketicilerin daha bilinçlendiği ve örneklemin yaş grubu göz önüne alındığında, gençlerin, kendilerinden yaşça büyüklere göre, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin bu faaliyetlerini işletme çıkarlarından ziyade tüketicilerin ve toplumun çıkarları için yaptıklarını düşündükleri ortaya çıkmaktadır.

Tablo 10: Cinsiyet ile Anlamlı Sonuç Alınan İlgili Konular Frekans Yüzde Tablosu

Cinsiyet-Tercih			
	Evet	Hayır	
Kadın	121 (%66)	63 (%34)	184
Erkek	86 (%51)	83 (%49)	169

Cinsiyet-İyikötü			
	Evet	Hayır	
Kadın	82 (%45)	102 (%55)	184
Erkek	39 (%23)	130 (%77)	169

Cinsiyet-Ahlak			
	Evet	Hayır	
Kadın	50 (%27)	134 (%73)	184
Erkek	24 (%14)	145 (%86)	169

Cinsiyet-İnovasyon			
	Evet	Hayır	
Kadın	69 (%38)	115 (%62)	184
Erkek	35 (%21)	134 (%79)	169

Cinsiyet-Kurumsal kimlik			
	Evet	Hayır	
Kadın	138 (%75)	46 (%25)	184
Erkek	97 (%57)	72 (%43)	169

Cinsiyet-Tüketici merkezlilik			
	Evet	Hayır	
Kadın	100 (%54)	84 (%46)	184
Erkek	62 (%37)	107 (%63)	169

Tablo 11, yaş değişkeni ile anlamlı derecede farklı çıkan tüketici merkezlilik ve ahlak konularında, farklılığın ne şekilde ortaya çıktığını göstermektedir.

Tablo 11: Yaş ile Anlamlı Sonuç Alınan İlgili Konular Frekans ve Yüzde Tablosu

Yaş-Tüketici Merkezlilik	17-18	19-20	21-22	23-24	25-26
Evet	3 (%75)	72 (%58)	59 (%38)	23 (%40)	5 (%45)
Hayır	1 (%25)	53 (%42)	96 (%62)	35 (%60)	6 (%55)
Toplam	4	125	155	58	11

Yaş-Ahlak	17-18	19-20	21-22	23-24	25-26
Evet	2 (%50)	37 (%30)	23 (%15)	9 (%16)	2 (%18)
Hayır	2 (%50)	88 (%70)	132 (%85)	49 (%84)	10 (82)
Toplam	4	125	155	58	11

Tablo 11'de yaş ve tüketici merkezlilik değişkenine bakıldığında, daha büyük yaş gruplarının gençlere göre kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayanlara göre daha tüketici merkezli olmaları ile ilgili olarak daha olumsuz görüş sergiledikleri görülmektedir. Yaş ve ahlak arasındaki ilgiye bakıldığında ise, yine yaşın arttıkça kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin daha ahlaklı olduğu görüşünün azaldığı görülmektedir.

Tablo 9'daki gelir değişkenine bakıldığında ise, 0,05 düzeyinde ürün/hizmet tercihi, tüketici merkezlilik ve inovasyon konularında 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç itibarıyla farklı gelire sahip tüketiciler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler yapmayan işletmelere göre ürün/hizmeti daha tercih edilir, daha tüketici merkezli ve daha inovatif olması konusunda anlamlı derecede farklı düşünmektedir. Dolayısıyla H7a, H7d ve H7f hipotezleri kabul edilirken, H7b, H7c ve H7e hipotezleri reddedilmektedir. Buradan çıkartılacak sonuç, daha düşük gelire sahip tüketicilerin daha yüksek geliri tüketicilere kıyasla kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler hakkında daha inovatif, tüketici merkezli ve ürün/hizmetleri daha tercih edilir

Tablo 12'de, farklı gelire sahip kişilerin kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayanlardan tercih, tüketici merkezlilik ve inovasyon konularında nasıl farklılaştıkları gösterilmektedir.

Tablo 12'de yer alan verilere göre daha düşük geliri olanlar, daha yüksek geliri olanlara kıyasla kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin ürün/hizmetlerini daha fazla tercih edilir, daha tüketici merkezli ve inovatif olarak görmektedir. Tabloda yer alan verilerden, tüketicilerin gelir miktarının arttıkça kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayanlara göre, ürün ve hizmetlerini daha tercih edilir bulma, daha tüketici merkezli ve inovatif olma düşüncelerinin azaldığı görülmektedir.

Tablo 12: Gelir ile Anlamlı Sonuç Alınan İlgili Konular Frekans ve Yüzde Tablosu

Gelir-Tercih	300 TL ve altı	300-600 TL	600-900 TL	900-1.200 TL	1.200-1.500 TL	1.500 TL ve üstü
Evet	18 (%75)	53 (%67)	67 (%53)	52 (%60)	12 (%48)	6 (%54)
Hayır	6 (%25)	26 (%33)	60 (%47)	35 (%40)	13 (%52)	5 (%46)
Toplam	24	79	127	87	25	11
Gelir-Tüketici merkezlilik	300 TL ve altı	300-600 TL	600-900 TL	900-1.200 TL	1.200-1.500 TL	1.500 TL ve üstü
Evet	19 (%79)	40 (%51)	53 (%42)	33 (%38)	12 (%48)	5 (%46)
Hayır	5 (%21)	39 (%49)	74 (%58)	54 (%62)	13 (%52)	6 (%54)
Toplam	24	79	127	87	25	11
Gelir-İnovasyon	300 TL ve altı	300-600 TL	600-900 TL	900-1.200 TL	1.200-1.500 TL	1.500 TL ve üstü
Evet	11 (%46)	28 (%35)	32 (%25)	21 (%24)	5 (%20)	2 (%18)
Hayır	13 (%54)	51 (%65)	95 (%75)	66 (%76)	20 (%80)	9 (%82)
Toplam	24	79	127	87	25	11

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, özellikle son yıllarda önemi gittikçe artan, işletmelerin kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinin tüketiciler tarafından nasıl algılandığı araştırılmıştır. Çeşitli ülkelerde farklı araştırmacıların konu ile ilgili çalışmaları incelenmiş, Türkiye’de ise bu konunun “kurumsal sosyal sorumluluk” konusu içinde işlendiği gözlemlenmiştir. Rampal ve Bawa’nın geliştirdiği, tüketicilerin işletmelerin kurumsal hayırseverlik uygulamalarını nasıl algıladığına dair 13 maddelik ölçek kullanılarak Türk tüketicilerin işletmelerin bu tür uygulamalarını “kurumsal hayırseverlik” adı altında nasıl algıladıkları hakkında bulgular elde edilmeye çalışılmıştır.

Bunun için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF öğrencisi 353 kişi ile internet üzerinden anket gerçekleştirilmiş, elde edilen verilerle genel olarak kurumsal hayırseverlik algılamaları irdelenmeye çalışılmış, veriler üzerinden yapılan Ki-Kare analizleri ile katılımcıların demografik özelliklerine göre kurumsal hayırseverlik algılamalarında bir değişiklik olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların kurumsal hayırseverliği ne derece önemli bulduğuna dair veriler bakıldığında, %79’luk kesimin kurumsal hayırseverliği bir derecede “önemli” olarak algıladığı, 7’li ölçekte bulunan 5,55’lik ortalama ile de doğrulanmıştır. Buna göre, “H1: Tüketiciler, kurumsal hayırseverliği önemli olarak algılamaktadır” hipotezi doğrulanmaktadır. Kurumsal hayırseverliğin önemli olarak algılanması, işletmelerin de kurumsal hayırseverliği daha fazla önemsemesine neden olabilir. Ancak, kurumsal hayırseverliği önemli bulan tüketiciler, Tablo 3’te belirtildiği gibi, satın alma tercihinde fiyat ve kaliteyi kurumsal hayırseverlikten daha önemli olarak algılamaktadırlar. Dolayısıyla, “H2: Fiyat ve kalite, kurumsal hayırseverlikten daha önemli olarak algılanmaktadır” hipotezi doğrulanmıştır. İşletmeler, kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini planlarken işletme stratejilerini hazırlama aşamasında bu durumu göz önünde bulundurmalarıdır.

Tablo 4’te, katılımcıların %63’ü işletmenin halkla ilişkiler ile ilgili çıkarları, %60’ı pazarlama ile ilgili çıkarları nedeniyle kurumsal hayırseverlik yaptığını inanırken, %52’si sosyal temelli fedakarlık ile kurumsal hayırseverlik yapıldığı görüşünde olduğu görülmektedir. Bu nedenle, “H3: Fedakarlık güdüsü, kurumsal hayırseverlik için başlıca neden olarak görülmektedir” hipotezi kabul edilir. Kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler, kurumsal hayırseverlikle ilgili yaptıkları faaliyetleri tüketiciler tarafından işletmenin çıkarlarından ziyade tüketicilerin ve toplumun çıkarlarına uygun gerçekleştirdiklerine dair tüketiciyi ikna etme stratejisi izleyebilirler.

Tablo 5’a, katılımcıların kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerle yapmayan işletmeleri, ürün/hizmetinin daha çok tercih edilmesi, daha iyi bir işletme, daha iyi bir kurumsal vatandaş kimliğine sahip olma, daha tüketici merkezli, ahlaklı ve inovatif olmaları konularında yaptıkları karşılaştırmalı sonuçlara yer vermektedir. Veriler, katılımcıların %59’unun kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin ürün/hizmetlerinin yapmayan işletmelerin ürün/hizmetlerine göre daha fazla tercih edildiğini düşündüğünü göstermektedir. Ancak, katılımcıların sadece %34’ü, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha iyi işletmeler olarak tanımlamaktadır. Katılımcıların %67’si kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayan işletmelere göre daha iyi bir kurumsal vatandaş kimliğine sahip olduğunu düşünürken, %46’sı bu işletmeleri daha tüketici merkezli, %21’i daha ahlaklı ve %31’i daha inovatif olarak görmektedir. Verilen yüzdelerin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıklarının gösteren Tablo 6’da, katılımcıların kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler hakkında, yapmayan işletmelere göre Tablo 5’te yer alan konular itibarıyla anlamlı seviyede daha olumlu düşünüp düşünmediklerine dair yapılan Binominal testi sonuçları verilmiştir. Test sonuçlarına göre, ürün/hizmetlerin tercih edilirliliği, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip olma, daha ahlaklı ve daha inovatif olma konularında olumlu düşünenlerle düşünmeyenler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunurken, tüketici merkezlilik konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Sonuç olarak H4a, H4b,

H4c, H4e ve H4f hipotezleri doğrulanırken, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayanlara göre daha tüketici merkezli olarak görüldüğüne yönelik H4d hipotezi istatistiksel olarak anlamlı görülmemiştir. Dolayısıyla, tüketiciler tarafından, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayan işletmelere göre genel olarak anlamlı derecede ürün/hizmetleri daha tercih edilir ve daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip olduğu şeklinde algılandığı söylenebilir. Ancak tüketiciler, kurumsal hayırseverlik yapan firmaları yapmayan firmalara kıyasla daha iyi, daha ahlaklı ve inovatif olarak algılamamaktadır.

Araştırmada, farklı cinsiyete ve yaşa sahip kimselerin kurumsal hayırseverliği 0,05 anlamlılık derecesinde farklı öneme sahip olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, farklı cinsiyete ve yaştaki tüketiciler kurumsal hayırseverliğe anlamlı derecede farklı derecede önem vermektedir. Dolayısıyla H8a ve H8b hipotezleri kabul edilirken farklı gelire sahip tüketiciler üzerine kurulan H8c hipotezi reddedilmiştir. Tablo 8'in devamında, cinsiyet ve yaştaki bu farklılığın nedeni gösterilmiştir. Sonuçlar, kadınların 7 üzerinden 5,99 ortalama ile 5,01 ortalamaya sahip erkeklerden, 17-20 yaş grubu tüketiciler de 5,94 ortalama ile 5,34 ortalamaya sahip 21-26 yaş grubu tüketicilerden daha fazla kurumsal hayırseverliğe önem verdiğini göstermektedir. İşletmeler tarafından erkek tüketicilere yönelik kurumsal hayırseverliğin önemine dair farklı çalışmalar yürütülmesi düşünülebilir. Diğer yandan yaşın arttıkça kurumsal hayırseverliğe verilen önemin azalması, tüketicilerin bilinçlendikçe kurumsal hayırseverliği daha az önemli olarak algıladıklarını öngörmekten ziyade bu tip faaliyetleri daha az samimi ve inandırıcı bulmaları şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların demografik özelliklerine göre, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayan işletmelerden daha iyi, ürün/hizmeti daha tercih edilir, daha iyi kurumsal vatandaş görme, daha tüketici merkezli, daha ahlaklı ve daha inovatif görme konularında aralarında anlamlı farklılık olup olmadığı ile ilgili sonuçları veren Tablo 9'da; cinsiyet değişkenine bakıldığında, iyi-kötü, tercih, kurumsal kimlik, tüketici merkezlilik, ahlak ve inovasyon konularının tümünün istatistiksel açıdan anlamlı sonuç verdiği görülmektedir. Sonuç olarak, farklı cinsiyete sahip kişiler kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha iyi, ürün/hizmetleri daha tercih edilir, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip, daha tüketici merkezli, daha ahlaklı ve daha inovatif görme ile ilgili olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle H5a, H5b, H5c, H5d, H5e ve H5f hipotezleri 0, 05 anlamlılık düzeyinde doğrulanmaktadır. Bu sonuç, kadınlarla erkekler arasında, kurumsal hayırseverlik yapan firmaları algılayış şekilleri arasında ciddi farklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaş değişkenine bakıldığında ise, Ki-Kare analizi sonucu tüketici merkezlilik ve ahlak konularının istatistiksel açıdan 0.05 düzeyinde anlamlı çıktığı görülmektedir. Buna göre, farklı yaş grubundaki tüketiciler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayanlara göre daha tüketici merkezli ve ahlaklı olmaları konusunda anlamlı derecede farklı algılamaktadır. Dolayısıyla, H6a, H6b, H6c ve H6f hipotezleri reddedilirken, H6d ve H6e hipotezleri kabul edilmektedir. Tüketiciler, kendilerinden yaşça büyük tüketicilere göre kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha tüketici merkezli ve ahlaklı bulmaktadır. Yaş arttıkça tüketicilerin daha bilinçlendiği ve örneklerin yaş grubu göz önüne alındığında, gençlerin, kendilerinden yaşça büyüklere göre, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin bu faaliyetlerini işletme çıkarlarından ziyade tüketicilerin ve toplumun çıkarları için yaptıklarını düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Yaş ve tüketici merkezlilik değişkenine bakıldığında, daha büyük yaş gruplarının gençlere göre kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin yapmayanlara göre daha tüketici merkezli olmaları ile ilgili olarak daha olumsuz görüş sergiledikleri görülmektedir. Yaş ve ahlak arasındaki ilgiye bakıldığında ise, yine yaşın arttıkça kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin daha ahlaklı olduğu görüşünün azaldığı görülmektedir.

Gelir değişkenine bakıldığında ise, 0,05 düzeyinde ürün/hizmet tercihi, tüketici merkezlilik ve inovasyon konularında 0,05 düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç itibarıyla farklı gelire sahip tüketiciler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler yapmayan işletmelere göre ürün/hizmeti daha tercih edilir, daha tüketici merkezli ve daha inovatif olması konusunda anlamlı derecede farklı düşünmektedir. Dolayısıyla H7a, H7d ve H7f hipotezleri kabul edilirken, H7b, H7c ve H7e hipotezleri reddedilmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, daha düşük gelire sahip tüketicilerin daha yüksek geliri tüketicilere kıyasla kurumsal hayırseverlik yapan işletmeler hakkında daha inovatif, tüketici merkezli ve ürün/hizmetleri daha tercih edilir. Farklı gelire sahip kişilerin kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayanlardan tercih, tüketici merkezlilik ve inovasyon konularında nasıl farklılaştıkları gösterilmektedir.

Tablo 10'da, katılımcıların cinsiyet değişkenine göre nasıl farklılaştığı ayrılmaktadır. Buna göre kadınlar kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayanlara göre erkeklerin gördüğünden daha fazla iyi, daha fazla iyi bir kurumsal kimlik sahibi, daha tüketici merkezli, ahlaklı ve inovatif olarak değerlendirmektedir. Tablo 11 ve Tablo 12'de de, yaş ve gelir değişkenlerinde farklılığın nereden kaynaklandığı gösterilmektedir.

Tablo 7'de verilen sonuçlar ise, tüketicilerin %84'ü sağlık, %81'i yoksulluk, %75'i eğitim ve %64'ü çevresel konuları, diğer konulardan daha öncelikli olarak belirlediğini göstermektedir. Buna göre işletmelerin, yapacakları kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinde bu konulara ağırlık vermelerinin doğru olabileceği yönünde bir yorum yapılabilir.

Sonuç olarak, işletmelerin kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinin önemli olarak algılandığı ancak, satın alma tercihinde fiyat ve kalite konularından sonra geldiği görülmektedir. Tüketiciler, işletmelerin kendi halkla ilişkiler ve pazarlama çıkarları için kurumsal hayırseverlik faaliyetlerine giriştiklerine inanmaktadır. Ayrıca, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri yapmayanlara göre daha iyi, daha ahlaklı, daha inovatif, ürün/hizmeti daha tercih edilen ve daha iyi bir kurumsal vatandaş kimliğe sahip olarak tanımlanamamaktadır.

Kurumsal hayırseverliğe verilen önem, farklı cinsiyet ve yaş grupları arasında anlamlı derecede farklılaşmaktadır. Buna göre kadınlar erkeklerden, gençler de kendilerden büyüklerden daha fazla kurumsal hayırseverliği önemli görmektedir.

Kadınlar, erkeklerden daha fazla, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha iyi, ürün/hizmeti daha tercih edilir, daha iyi bir kurumsal kimliğe sahip, daha tüketici merkezli, daha ahlaklı ve inovatif görmektedir. Aynı şekilde gençler, kurumsal hayırseverlik yapan işletmeleri daha tüketici merkezli ve ahlaklı olarak değerlendirmektedir. Daha az gelir grubuna mensup kişiler, daha yüksek gelir grubundakilerden daha fazla, kurumsal hayırseverlik yapan işletmelerin ürün/hizmetlerini tercih edilir, daha tüketici merkezli ve daha inovatif görmektedir. Tüketicilerin sağlık ve yoksulluk konularına öncelik vermesi de, üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Çalışmanın bulguları, işletmelerin, yapmayı planladıkları kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinde hedef aldıkları pazara göre uygulamalarını gerçekleştirmeleri açısından önemli ipuçları sağlayabilir. Konu ile ilgili çalışacak araştırmacılar da, elde edilen sonuçlardan, Türkiye'de tüketicilerin kurumsal hayırseverlik algılamaları hakkında genel bir yargı edinebilirler. Araştırma, daha detaylı soruların eklenerek geliştirilebilecek daha geniş bir kurumsal hayırseverlik ölçeği ile, farklı yaş ve gelir grupları üzerinde uygulanabilir ve farklı ülke tüketicileri ile yapılacak aynı tür araştırmalarla kültürlerarası tüketici davranışları konusunda literatüre katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Argüden, Y. (2002). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, İstanbul: ARGE Danışmanlık Yayınları.
- Atlıg, N.S. (2006). İş Etiği, Sosyal Sorumluluk ve İlaç Sektöründen Uygulamalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bowen, H.R. (1953). Social Responsibilities of the Businessman, New York, Rinehart, USA içinde Uslu, Aypar, Ahmet Başçı ve Vusal Gambarov (2008), Türkiye'de Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına ve Sosyal Açından Sorumlu Şirketlere Karşı Tutumu <http://www.mskongre.org/doc/ayparuslu.doc> (Erişim Tarihi: 06.07.2010).
- Brammer, Stephen ve Andrew Millington (2005). "Corporate Reputation and Philanthropy: An Emprical Analysis", *Journal of Business Ethics*, 61: 29-44.
- Brammer, Stephen ve Andrew Millington (2006). "Firm Size, Organizational Visibility and Corporate Philanthropy: An Emprical Analysis", *Business Ethics: A European Review*, 15 (1) January: 6-18.
- Campbell, David, Geoff Moore ve Matthias Metzger (2002). "Corporate Philanthropy in the UK 1985-2000: Some Empirical Findings", *Journal of Business Ethics*, 39: 29-41.
- Carroll, A.B. (1979). "A Three Dimensional Conceptual Map of Corporate Performance", *Academy of Management Review*, 4:497-505 içinde Carroll, A.B. (1991), "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders", *Business Horizons*, 34 (4): 39-48.
- Collins, Marylyn (1993). "Global Corporate Philanthropy-Marketing Beyond the Call of Duty", *European Journal of Marketing*, 27 (2): 46-58.
- Cone ve Roper (1997). Cone/Roper Cause Related Marketing Trends Report, Cone/Roper. <http://www.coneinc.com/>
- Davis, Keith ve Robert L. Blomstorm (1975). Business and Society: Environment and Responsibility, New York, McGraw-Hill.
- Friedman, M. (1970). Social Responsibility of Business is to Increase Its Profit, *The New York Times Magazine*, 13:122-126.
- Fundacion Empresa y Sociedad (1997). La estrategia social de la empresa. Un enfoque de valor, Corporate Social Strategy, Madrid, Fundacion Empresa y Sociedad, içinde Valor, Carmen (2005). "Consumers' Responses to Corporate Philanthropy: Are They Willing to Make Trade-Offs? " *International Journal of Business and Society*, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5502/is_200501/ai_n21363983/pg_15/?tag=content;col1 (Erişim tarihi: 05.07.2010)
- Gan, Ailian (2006). "The Impact of Public Scrutiny on Corporate Philanthropy", *Journal of Business Ethics*, 69: 217-236.
- Halıcı, Ali (2001). "İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Stratejileri: Çanakkale İlinde Bir Araştırma", *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 7 (1) :11-28.
- Hall, Margaret R. (2006). "Corporate Philanthropy and Corporate Community Relations: Measuring Relationship-Building Results", *Journal of Public Relations Research*, 18 (1): 1-21.
- Hanousek, Jan, Evzen Kocenda ve Katarina Svitkova (2010). "Corporate Philanthropy in the Czech and Slovak Republics", *Czech Journal of Economics and Finance*, 60 (2), 102-121.
- Henderson, M. Todd ve Anup Malani (2009). "Corporate Philanthropy and the Market for Altruism", *Columbia Law Review*, 109: 571-627
- İşseveroğlu, Gülsün (2001). "İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve Etik", *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(2): 55-68.
- Kaya, Harun (2008). "Demografik Özelliklerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılaması Üzerindeki Rolü: Bandırma Yerelinde Bir Araştırma", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (20), Aralık: 96-110.
- Kaya, Harun (2008). "Demografik Özelliklerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılaması Üzerindeki Rolü: Bandırma Yerelinde Bir Araştırma", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (20), Aralık: 96-110. içinde Ay, Ü. (2003) İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk, Ankara: Nobel Kitabevi
- Kirtiş, A. Kazım (2009). Pazarlama İlkeleri, Pozitif Matbaa. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı. Ankara, 2009.
- Lantos, Geoffrey P. (2001). "The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility", *Journal of Consumer Marketing*, 18 (7) : 595-630.
- Love, Tyron (2006). Corporate Philanthropy, New Zalend Management, www.managemnt.co.nz, October, 59-60.

- Lozano, J.M. (1994). Ethics and Organizations, [http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=1ExyHMqM2sC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Lozano+J.+M.+\(1994\)+Philanthropy&ots=yyRAFI0ye_&sig=b21wk0rDmrq-F1xg4uQ9FdolpOs#v=onepage&q&f=false](http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=1ExyHMqM2sC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Lozano+J.+M.+(1994)+Philanthropy&ots=yyRAFI0ye_&sig=b21wk0rDmrq-F1xg4uQ9FdolpOs#v=onepage&q&f=false) (Erişim Tarihi: 18.08.2010).
- Marangoz, Mehmet (2004). "İşletmelerin Çevresel Sorumluluğu: Türk Otomotiv Sanayine Yönelik Bir Araştırma." *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3): 75-97.
- Menon, Satya ve Barbara E. Kahn (2003). "Corporate Sponsorships of Philanthropic Activities: When Do They Impact Perception of Sponsor Brand?", *Journal of Consumer Psychology*, 13 (3), 316-327.
- Mescon, Timothy S. ve Donn J. Tilson (1987). "Corporate Philanthropy: A Strategic Approach to the Bottom-Line", *California Management Review*, 39 (2) Winter: 49-61
- Milam, J. (2005) Corporate Giving, Learning to Give www.learningtogive.org/papaers/index.asp?bpid=17. içinde Wymer, Walter (2006). "Editorial: Special Issue on Corporate Philanthropy", *International Journal of Nonprofit Volunteer Sector Marketing*, 11: 1-2.
- Nalbant, Z.E. (2005) İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve İş Ahlakı, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 12(1) :193-201.
- Özkol, A., E. Çelik ve S. Gönen (2005). "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27: 134-145.
- Patent, Dennis M. (2007). "Does the Market Value Corporate Philanthropy? Evidence From the Response to the 2004 Tsunami Relief Effort", *Journal of Business Ethics*, 81: 599-607.
- Porter, Michael E. ve Mark R. Kramer (2002). "The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy", *Harvard Business Review*, December: 57-68.
- Rachtman, P. ve J. Hong (2000). Good is Gold. New Zealand Business Can Do Well By Doing Good, www.acnielsen.nz, içinde Valor, Carmen (2005), Consumers' Responses to Corporate Philanthropy: Are They Willing to Make Trade-Offs? *International Journal of Business and Society*, January http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5502/is_200501/ai_n21363983/pg_15/?tag=content;col1 (Erişim tarihi: 05.07.2010)
- Rampal, Megha ve Anupam Rawa (2008). "Corporate Philanthropy: A Study of Consumer Perceptions", *The Journal of Business Perspective*, 12 (2) April-June: 23-33
- Sagawa, S. ve E. Segal (2000). "Common Interest, Common Good: creating Value Through Business and Social Sector Partnership", *California Management Review*, 42 (2): 105-122.
- Seifert, Bruce, Sara A. Morris ve Barbara R. Bartkus (2003). "Comparing Big Givers and Small Givers: Financial Correlates of Corporate Philanthropy", *Journal of Business Ethics*, 45: 195-211.
- Shaw, Bill ve Frederick R. Post (1993). "A Moral Basis for Corporate Philanthropy", *Journal of Business Ethics*, 12 745-751.
- Srinivasan, M.S. (2010). "The Future of Corporate Philanthropy", *Vilakshan: The XIMB Journal of Management*, March: 157-164.
- Tevrüz, Suna, İnci Artan ve Tülay Bozkurt (1999), Davranışlarımızdan Seçmeler (Örgütsel Yaklaşım) Beta Yayınları, İstanbul.
- Tıgılı, Mehmet, Serdar Pirtini ve Candan Çelik (2007). "Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının Genç Tüketicilerin Marka Farkındalığı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma", http://www.prbu.com/kitapliki/KSS_Enstitu27_Sayi_9_1_07.pdf (Erişim Tarihi: 01.07.2010)
- TÜSEV (2006). Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006 Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri, Yayın No:40, <http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/TUSEV%20Sivil%20Toplum%20ve%20Hayirseverlik%20Arastirmalari%202004-2006%20Arastirma%20Bulgulari%20ve%20Cozum%20Onerileri.pdf> (Erişim Tarihi: 08.08.2010)
- Uslu, Aypar, Ahmet Başçı ve Vusal Gambarov (2008). "Türkiye'de Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına ve Sosyal Açından Sorumlu Şirketlere Karşı Tutumu" <http://www.mskongre.org/doc/ayparuslu.doc> (Erişim Tarihi: 06.07.2010)
- Valor, Carmen (2005). "Consumers' Responses to Corporate Philanthropy: Are They Willing to Make Trade-Offs" *International Journal of Business and Society*, http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5502/is_200501/ai_n21363983/pg_15/?tag=content;col1 (Erişim tarihi: 05.07.2010).
- Wymer, Walter (2006). "Editorial: Special Issue on Corporate Philanthropy", *International Journal of Nonprofit Volunteer Sector Marketing*, 11: 1-2.
- Yazıcıoğlu, Yahşi ve Samiye Erdoğan (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yelkikalan, Nazan (2007). "Aile İşletmelerinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulaması: Dr. İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi* 12(1): 211-228.
- Yönet, Ender (2005). "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışında Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (13), :239-264.

IN TURKEY, LOCAL ACTORS' (MUNICIPALITIES AND NON GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS "NGOS") APPROACHES TO FIGHTING AGAINST URBAN POVERTY AND THE IMPORTANCE OF COOPERATION

Hakan EVİN
evinhakan@hotmail.com
Adiyaman University
Adem CEREN
aceren@adiyaman.edu.tr
Adiyaman University

Abstract

Poverty has become an important problem in the entire world nowadays. Poverty, which is incompatible with human dignity, and a lower financial situation is not only based upon economic data but also is defined as a situation in which social and cultural needs are not met. In particular the fact that these needs are not met in cities has a negative impact on the process of urbanization. And it makes "Urban Poverty" a current issue, causing unplanned urbanization.

It is a constitutional obligation and the principle of 'Social State' to fight against urban poverty. First it was one of the duties of centralized administration to fight against urban poverty, then this mission has fallen to local administrations in general and to municipalities in particular (with the municipal law in 2005). Local administrations have become key actors in fighting against urban poverty which is a complicated, comprehensive issue. However it is not possible for a local administration to solve urban poverty alone in today's economic and social conditions. The issue of urban poverty makes comprehensive policies and local actors' cooperation (municipalities and non-governmental organizations) necessary at local level.

Key Words: Poverty, Urban Poverty, Municipalities, Non-Governmental Organizations (NGOs).

Introduction

Cities are residential areas which are quite different from rural areas due to social relations, cultural areas, density of population and sources of income, urbanization which emerged from population growth and industrialization from the 1950s onwards has brought about many problems. From 1960 onwards, our country entered the period of planned development. Although national policies were improved on urbanization, they were not implemented in line with their objectives because there were not planned, liveable and balanced city construction plans, these who lived in cities did not have urban culture, they had difficulties in adjusting to city life and they did not accept the regulations made. In the end, unplanned, haphazard urbanization emerged.

Unplanned, haphazard urbanization has brought about the problem of "poverty, urban poverty, immigration and social problems". Although our country enjoys economic welfare, compared with the past, some circles of society living in urban and rural areas are getting poor. In particular, the fact that some circles are living below poverty line, which is not compatible with human honour in cities, that they are not efficient economically, that they cannot meet their social and cultural needs affect urbanization process.

Fighting urban poverty which has been caused by globalization is an obligation required by the principle of "social state" according to the state's constitution. In the beginning, it was the main duty of centralized government to fight urban poverty. Today it has become one of the basic functions of local administrations, especially municipalities. As a matter of fact, local administrations reform law was passed in 2005, they have become one of the basic elements of this fight. However it seems impossible for a local administration to solve urban poverty problem alone in today's social and economic conditions. Urban poverty problem requires comprehensive policies and local actors' cooperation (municipalities and NGOs) at local level.

In this study, after short information about the concept of urban poverty and urban poverty in Turkey is given, municipalities and NGOs' approaches to fighting urban poverty, the importance of their cooperation and the causes of urban poverty are investigated.

The Urban Poverty

The concept of urban poverty means the density of poverty in certain areas of cities with the effect of globalization process. According to this, it expresses more rural poverty which could be thought of the opposite of urban poverty. This concept which is used as "new poor people", "underclass poverty" in literature describes a more different poverty type than it is known. In some situations, urban poverty means underclass poverty. Underclass mass is the mass who live "inner city (in the centres of cities or in poor vicinities of cities)", who do not have decent jobs, who are dependent on state aids, who have a high

potential of committing crime, who do not have any places to live or who live under very bad conditions (Bıçkı, 2005: 1). In the concept of sub-class or underclass the theme that stands out most is the social and spatial isolation. According to Wilson, there are three qualifications that comprise underclass: These are density, social isolation and spatial incompatibility (Wilson, 1987: 261-263). The mass which is described as underclass is mostly seen in the USA and metropolitans of western countries, which are defined as "world cities", in Turkey, there is not a common mass that is similar to underclass, except for street children, baliciler, etc (Bıçkı, 2005: 1).

In their studies titled "Divided Cities" in which Fainstein, Gordon and Harloe (1992:10) make a comparative analysis of New York's and London's underclass phenomenon they argue that 15 years ago, underclass segment was made up of people of low income, not whites, immigrant workers who were employed at the lowest part of American market, but today they argue that underclass segment is made up of all poor people who have a very poor connection with official job markets due to the spread of unemployment problem.

Urban poverty is defined as a certain part of population's not reaching enough resources providing minimal life standards, the consequences of which cause serious problems both in terms of behavioural and social relations (Yalçiner, 2002: 201-204). In is context, urban poverty cannot be measured by economic data only. At the same time, it is necessary to measure it by not being able to reach basic services, giving a lower value to social status, marginal situations in urban areas, decrease in life standards, limited access to justice, knowledge, education, citizenship, loss of confidence, being vulnerable to violence and damage (Yalçiner, 2002: 204-205).

In conclusion, urban poverty which is different from poverty means the poverty caused by limited job opportunities for those who have immigrated from rural to urban areas because of economic and social transformations, and urban poverty is caused by unclear relations between institutions. Poor people in urban areas are isolated from society, they lack self-confidence and they are against integration. However poor people, not urban ones are aware of life conditions, they know that they are part of society and that they are not independent.

Urban Poverty Problem in Turkey

Since 1950's the immigrants from rural to urban were getting used to the type of poverty and spaces of poverty with squatters. Everybody knew the other side of the cities that were just constructed with the dense migration and being squatter. Even externalization against these others around the axis of urban-rural discrimination was seen clearly. On the other hand squatters were seen as a bridge between urban and rural settlements by the academicians. Till 1980's national economy that is depended upon the government centred politics was conducted. But, this national economy was quitted after 1980's. The 1980's can be characterized as the substitution of welfare regime through neo-liberal policies. Turkey was not any more a society of fair income from 1980's. It became a country of deep precipices between the rich and the poor. But worse than this it faced a social structure that the social sections became completely apart from each other (Demiral & Evin, 2007: 365).

Daily life in cities, sterile living and working centers were organized over again in the way that rich and poor will not see each other (Işık & Pınarcıoğlu, 2001: 42).

The acute inequality process after 1980's showed itself by facing up to chronic poverty concretely. After 80's not only in the rural area but also in the urban particularly in the metropolises there have been new processes of new improvement. The visible thing of this period was; the economic crises, problems of employment, high inflation, rapid internal and external immigration, etc. They kept their importance as both the reasons and problems of poverty (Demiral & Evin, 2007: 365).

Within this period the wages paid to employees are examined, the resulting increase in productivity growth appeared to be a reverse. The share that the labour force received from Gross Domestic Product was 27,1% in 1980. Within 1 year it fell to 22,5% in 1982 and 19,4% in 1986.

Turkey experienced on of the biggest economic crisis in its history in 1994. When we compare the data of 1994 with that of 1987, it is seen that the share that the first 20% of the household received from the disposable income was 5,2% in 1987. In 1994 it fell to 4,9%. Similarly, the share that the second, the third and the fourth household received fell too. On the other hand, the share that the fifth household received was 50,0% in 1987. It increased to 54,9% in 1994. According to this, while difference in income distribution considerably increased between the richest and the poorest people between 1987 and 1994, Gini's ratio increased from 0,43 to 0,49.

According to the results of "*Income and Life Conditions Research*" done by TUIK between 2006-2007, as it is seen in table 1, out of 20% household groups formed according to disposable income, the share that the groups of the highest income received was 46,9%. The share that the groups of the lowest income was 5,8%.

Table 1. 20% Groups Formed According to Disposable Income of Household (2006-2007)

20% Groups of individuals	Turkey		Urban		Rural	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
First 20% ^(*)	5,1	5,8	5,5	6,2	5,6	6,4
Second 20%	9,9	10,6	10,3	11,0	10,2	11,1
Third 20%	14,8	15,2	15,0	15,3	15,3	16,0
Four 20%	21,9	21,5	21,8	21,2	22,6	22,3
Last 20% ^(**)	48,4	46,9	47,5	46,2	46,3	44,2
Gini's Ratio	0,43	0,41	0,42	0,39	0,41	0,38
Last 20% / First 20% (P80/20)	9,5	8,1	8,6	7,5	8,3	6,9

Note: Income reference period of the previous calendar year.

(*) It has lowest share of total income, (**) It has highest share of total income

Source: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=24&ust_id=7 (Cited on 20.06.2010)

According to this, the share that the last group received from the total income was 8,1 times more than the first group. The same indicator (P80/20) was accounted as 9,5 times according to the results of 2006. According to the results of 2007, the indicator P80/20 was 7,5 times. The same ratio was 6,9 times for rural areas. Gini's ratio was 0,43 according to the results of 2006. It was 0,41, falling 0,02 score in 2007.

This shows that there is not a stable improvement in income distribution in Turkey. There are conjectural fluctuations. And the income distribution is not fair. An economy in which income per capita is low causes such in equal poverty to get worse and spread.

When we think of urbanization process, we face the problem of "slums" which prevents adjustment to modern society and integration with cities.

The most significant projection of urbanization was perhaps the squatters. These squatters did not integrate the new comers to urban life or make a soft transition but transforming itself to separated ghettos; it made the possible solutions futile. The problems were growing rapidly in these areas and they are building a protest alternative structure against the city inside the city. By forming their own traditional informal relations, the people in squatters are building a protest and alternative structure against the present structure of the city (Demiral & Evin, 2007: 366).

Slums have not been transformed as much as it was expected since 1950s, in other words they have not integrated with cities, they could not get urbanized instead of this, and they have made their own culture and way of life dominant. This has caused the slums to be a permanent and chronic problem.

The first law on shanty (law no: 775) that was passed in 1966 made legal regulations for shanty-dwellers. However, this law forgave shanty-dwellers. This situation caused the problem of slums to be continuous. After a while, slums became a means of investment from which some circles benefitted. When we look from the perspective of urbanization, we can claim that shanty town districts and shanty town families cannot integrate with cities, and that there is a great chasm between urban culture and shanty town culture (see table 2).

Table 2. Squatters and Population of Living in Squatters in Turkey (1955-2002)

Years	Squatters	Living in Squatters	The ratio in Urban Population
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	23.6
1990	1.750.000	8.750.000	33.9
1995	2.000.000	10.000.000	35.0
2002	2.200.000	11.000.000	27.0

Source: Keleş, R. (2004), "Kentleşme Politikası", 8. Baskı, Imge Yayınevi: Ankara, 561.

From 1980 onwards shanty towns have been transformed and there has been a distinction between the owners of "shanty towns" and the "tenants of shanty towns". There has been an increase in the number of shanty town rentals since the beginning of 1990s. Those who emigrate to cities cannot find land on which they can build houses. There has been a great demand for land, and officials are not turning a blind eye to this situation any longer. The new immigrants do not have enough money to build their homes and there are not many people to help them. It is not possible to see shanty buildings in cities any more. Even

municipalities have begun to destroy shanty town as part of urban transformation project. Consequently, the fact that those who have emigrated to cities have ended up in poverty has become inevitable. Because they have to pay rent, which costs them a lot. Another reflection of this process is that the new immigrants who have come to shanty town cannot benefit from compatriot ship relations, so they feel quite alone in the cities to which they have emigrated (Adaman & Keyder, 2006).

Even though it is wrong to associate urban poverty with unemployment, one of the biggest causes of urban poverty is unemployment. In Turkey, population growth, immigration, urbanization and employment policy cause the increase of unemployment. The more the rate of unemployment increases. As seen in table 3, the rates of unemployment are higher in cities than in rural areas. The fact that unemployment continues its existence causes the most disadvantageous groups in labour market to accept more safe less and marginal jobs. Increasing informal jobs, instability of business life, polarization of job opportunities cause new social divisions. In conclusion, it is possible to say widespread unemployment problem "as a factor of decreasing income" is the reason for poverty.

Table 3. Key Indicators of Labour in Turkey (2000-2006)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<i>Labour Force (Thousand People)</i>	23.078	23.491	23.818	23.640	24.289	24.565	24.776
<i>Employment (Thousand People)</i>	21.581	21.524	21.354	21.147	21.791	22.046	22.330
<i>Employment (Urban %)</i>	48.1	51.5	52.0	51.5	54.3	39.7	40.0
<i>Employment (Rural %)</i>	48.5	48.5	48.0	48.5	45.6	49.5	48.8
<i>Number of Unemployed (Thousand People)</i>	1.497	1.967	2.464	2.493	2.498	2.520	2.446
<i>Unemployment Rate (General %)</i>	6.5	8.4	10.3	10.5	10.3	10.3	9.9
<i>Unemployment Rate (Urban %)</i>	8.8	11.6	14.2	13.8	13.6	12.7	12.1
<i>Unemployment Rate (Rural %)</i>	3.9	4.7	5.7	5.7	5.9	6.8	6.5

Source: Çolak, Ö.F. (2007), "Avrupa'da İstihdam Stratejisi ve Genç İşsizlik, Genç İşsizliği Sempozyumu", *TİSK Akademi Dergisi Özel Sayı*, 2(1), Ankara, 44.

One of the reasons for urban poverty is the transformation of welfare state. With the implementation of employment policies by the welfare state, social services spread. This situation increased the number of those who work in public sector. But preventive measures could have been taken for women, children and old people. However the opposite of this has happened because of neo-liberal policies and privatization. An ideological rhetoric to make public sector "discredit" spread. Social expenditures decreased international financial institutions like IMF were imposed on developing countries. Poverty has become a concrete problem due to emigration from rural to urban areas, loss of jobs, difficulty in accessing social services (education, health, social nursing, transport, etc.) (BIB, 2009: 35).

In Turkey urban poverty mostly reminds the experiences in Eastern Europe and Latin Countries. In the cities of Eastern Europe, national development policies were quitted. Relatively, more liberal policies were implemented after 1980s. This is the common point between Turkey and Eastern Europe. The common point between Turkey and Latin countries is that urbanization problem was faced after immigration from rural areas. The similarity with the west can be seen in the life quality of urban poverty and in the deepened economic-politic transformations. Shanty town poverty which is compatible with the system, quiet and inoffensive, which has a limited public land that can be seized is going towards a character that can move up the social ladder without effort, that has the support of informal relations network, that can be illegal from time to time, and that can develop a more aggressive entrepreneurship strategy. There are similarities between the behavioural patterns of this mass that can take lots of risks to advance and the illegal tendency to which underclass poor people of the west show in order to survive and to receive the share from society by whom they are being cast out (<http://www.toplumvesiyaset.com>).

Local Actors in Fighting Urban Poverty: Municipalities and NGOs

It is extremely important and a controversial issues which and how an institution will implement policies for fighting urban poverty. In developed countries, municipalities have assumed public services which are traditionally offered by centralized administrations in Turkey.

According to the municipal law 5393 numbered 2005 dated, municipalities are defined as the "statutory bodies" that have administration and financing autonomy. They are established by town dwellers to meet their common needs. They are elected by electors who are decision making body. In the municipality law, the services for fighting poverty are evaluated as local and common services. In the law, there are most of regulations that enable municipal applications. These regulations can be ordered as follow:

In the strategies to fight poverty in the legal texts that regulate local administrations are mostly evaluated as "charity". According to municipal law (law no: 5393) in the article 13 titled "Compatriot Law" everyone is the compatriot of the district where he/she lives, and has the right to benefit from municipal aid.

According to article 14 of the same law, municipality offers social service and help, they offer services for helping those to have occupations. Metropolitan municipalities and municipalities whose population is below 50.000 builds protective homes for women and children and they can make food banking. Proper methods can be used according to the situation of disabled, old, homeless and poor people in offering services.

According to the article 38 of the law that regulates the duties and authorities of mayor, the mayor has the duty to use the subsidy in the budget allocated for poor people and people who need help, he has the duty to offer services to disabled people and open centre for the disabled. In the article 60 of the law, social services and aids for the disabled, poor people and people who are in dire need of help are expressed. Article 77 of the law expresses that municipalities offer health, education, sport, environment, social services and aids, they ensure participation for cooperation in towns to offer services to old people, women, children, the disabled, they increase activities, savings and productivity by implementing programmes in which volunteers participate, so the article attributes to the principle of governance.

Another responsibility of municipalities is the distribution of "urban income". The most important element that builds relation between the transformation of welfare state and urban poverty is meeting the need of housing. Since welfare states see regarded meeting the need of housing for disadvantaged groups as a public duty, they supported the building of houses for people of low income until 1980s. However after 80s, this duty was handed over to the marketing mechanism as part of neo-liberal programmes, which caused the increase of poor people who were homeless. Besides, it regulated in immigration of low and middle class people from districts where they lived to another regions due to high rents. The projects that were implemented titled urban innovation, urban transformation have turned out to be the most important means for changing hands of urban's unearned income. The overriding responsibility of municipalities is to transform the districts of poor people and not to create unearned income for capital circles, to distribute urban income fairly in the city (Akyıldız, 2009).

While fighting methods of municipalities are taken into consideration from the perspective of social municipality, generally those implementations are seen:

-*Social Aids*; Social aids are one of the fighting means to eradicate urban poverty. When "people who are in need of help" apply, municipalities offer food, fuel, accommodation, and clothing help. Food and fuel help stand out most. For example, Ankara metropolitan municipality offered 2 million packets of food and cleaning materials between the years 2005-2009 (ABB, 2009).

-*The practice of Food/Clothing Bank*; In the practice of "Food/Clothing Bank" the person or institution offers aid under the supervision of the state and deducts the aid from the tax they have to pay according to the municipal law. This bank has been arranged in such a way as to provide food and clothing materials donated by person or institutions for children of poor people whose identities have been determined before. No fees are taken from them for such services. The practice of food banking is implemented by a body formed by people who are described as benefactors. And those who receive aid from food banks are described as "customer". In this way, people who receive aid are made a part of consumer society and urban integration is ensured.

-*The Implementation of Micro Credit*; It is the necessity of a social state to employ people who are eligible to work. However it has become impossible for a social state to find jobs for its citizens due to the effects of globalization and neo-liberal capitalist policies. Local administrations do not implement policies of providing employment opportunities. So, in order to bring solution to the problem of employment, the policy of "create your own job" which is the policy of neo-liberal state steps in. It becomes possible for those who benefit from social aids by the implementation of "micro credit" to participate production process and employ themselves by creating their own jobs. After this process whether citizens will have a job or not will depend on their "active citizenship" skills with social networks and institutions that provide micro credit.

-*The Practice of Social Solidarity Centres*; Social solidarity centres which opened in the form of places of shelter offer services for women, children, and young people. It has been proposed that municipalities whose population is above 50.000 open places of shelter for women and children. The initiatives of İzmir Metropolitan Municipality and Çankaya Municipality could be given as examples about this subject. Another example that could be given about this subject is "Family Life Centres". In this centre in which services are offered to all members of family, social and cultural activities are provided.

-*The Practice of Granting Jobs and Skills*; It means offering services to the circles of society who do not work or who want to acquire a craft even if they work. In this context, housewives, illiterate young girls, unemployed young people and disabled people can gain a craft or skills by participating in such activities. Those who participate in these activities can make money and can be sociable in a new social environment (Ateş, 2009).

Another institutional structure for fighting poverty is NGOs. The municipal law numbered 5393 ensures that in order for civil society to be active in fighting urban poverty, municipalities can cooperate with NGOs in the framework of "governance" approach. Because NGOs believe that helping poor people is duty that the state which is getting paternalist cannot do. So, they have started to assume activities in this field. The working areas of NGOs on poverty are; fighting poverty, helping individuals gain employment, reducing unemployment, and social solidarity. NGOs have become important in these fields for the reasons that most of them are effective, faster than the state, they become mobilized and are far from heavy bureaucratic procedures. In accordance with that, NGOs are fighting poverty through the programmes of creating direct jobs, improving knowledge and skills of the poor, making the work of your own attractive, micro credit practices, and producing activities for common projects (Gündoğan, 2003: 160)

NGOs are outside the institutional structure of the state even if they can cooperate with government organizations. However, as required by the philosophy of the modern state, they can reorganize social protection mechanisms such as religion and charity for fighting poverty in traditional society (Aksular, 2008: 509). But we should not expect more from NGOs institutional capacity and financial structures. Nevertheless they have important functions in raising public awareness about poverty. The fact that these organizations work in cooperation with official institutions, that they are far from centralized government which decreases the productivity of activities for preventing poverty will help local people supervise policies implemented.

In Turkey social services and social aids are not seen as an effective means of modern social policy. They are seen as a means of political gain which is at the service of paternalist mentality and they are seen as blessings. Necessary and urgent regulations in the field of social aids need to be made for the reasons that social aids are distributed by municipalities to the poor in a disorder, non systematic way and in paternalist mentality (Kesgin, 2008: 300) Even if traditional aid mechanism is not as effective as it was in the past, it is important for Turkey to make its traditional solidarity institutions active and keep NGOs active in cooperation with municipalities, which will help poverty be reduced.

Conclusion

First of all, the obligation to fight urban poverty is constitutional obligation which is required by "social state". But even if, Republic of Turkey which embraces principle of social state has increased the level of welfare, it is a fact that all the needs of people are not met enough. Per capita income was 45 dollars in Turkey in 1945. It increased to 6.600 dollars growing 145 times in 85 years. But, despite everything there is an increase in the number of poor in the city.

The main reasons of urban poverty are migration, unemployment after economic transformation, discrimination in employment and unequal opportunities, insufficiency of capital and establishment, crises caused by macroeconomic fluctuations, inequality in the distribution of income and demographic characteristics of the family.

There are three main actors for fighting urban poverty. These are central management, municipalities, and NGOs. Even though central management and municipalities work considerably, it can be concluded that they are not enough to eradicate poverty. Urban poverty is such a chronic problem that it cannot be solved by only central management and municipalities. Both the state and civil society should cooperate with each other on this subject. Because NGOs have important role in reducing poverty and ensuring welfare. Today NGOs are more active, participant and provide more services at local level. They carry out lots of activities with local administrations from social help to education and health, from housing to providing employment. These activities are of vital importance for poor people.

The solutions for urban poverty can be listed as:

1. NGOs should have primary role in fighting poverty at local level. They are more dynamic, more aware of problems of their regions. They are closer to people, and the activities they carry out are appreciated more by local people.
2. There must be coordination between the NGOs and local governments/municipalities. This coordination should be empowered by establishing "centers of social solidarity and support".
3. The NGOs have an important role in solving the short and long term problems caused by the urban poverty like the other problems. NGO development programs, volunteer education and the efforts of making the people conscious about undertaking social responsibility should be more effective and efficient.
4. The local governments/municipalities and NGOs should distribute the social equipments that the poor will benefit equally.
5. The NGOs that serve through the increase in employment and work force should be supported.
6. Municipalities should be more sensitive about working with NGOs in order to ensure that funds provided by the European Union are used appropriately.

7. NGOs should be reliable, volunteer, transparent and have ethical criteria so that they can have more active role in fighting poverty alone or with municipalities.

Fighting poverty is not the mission of NGOs only. *In fact, fighting poverty is the duty of the state.* The duty of NGOs is to show deficiencies in fighting poverty, to work together, to call on the state to carry out its duty, even to serve as guide for the state.

Reference

- ABB (Ankara Büyükşehir Belediyesi), http://www.ankara.bel.tr/AbbSayfaları/Sosyal_Hizmetler2/gida_yardimlari.aspx, *Er.Tar: 20.05.2010.*
- Adaman, Fikret. and Çağlar Keyder, (2006), "Türkiye'de Büyükşehirlerin Varoşlarında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, *Cited on 12 May 2010.*
- Aksular, A. Deniz (2008), "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Devletin Açmazı: STK'larla Beraber Geleneksel Toplumun Refah Anlayışına Bir Dönüş mü?", *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu*, Deniz Feneri Araştırma Merkezi Yayını, C.1., 508-517, Ankara.
- Akyıldız, Fulya (2009), "Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler ve Sosyal Sorumluluk", *4. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu*, TODAİE: Ankara.
- Ateş, Hamza (2009), "Sosyal Belediyecilik", www.musiad.org.tr/img/yayinlarraporlar/cerceve_dergisi_49_13.pdf, *Er.Tar: 12.06.2010.*
- Belediye Kanunu*, Kanun Numarası: 5393, 13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmî Gazete.
- BİB (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı). (2009), "Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar", Kentleşme Şurası: Ankara. <http://www.toplumvesiyaset.com/yaziOku.php?id=585>, *Er.Tar.; 25.06.2010.*
- Bıçkı, Doğan (2005), "Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7(1) <http://www.isguc.org/?p=article&id=239&cilt=7&sayi=1&yil=2005>, *Er. Tar.: 12.06.2010.*
- Çolak, Ö. Faruk (2007), "Avrupa'da İstihdam Stratejisi ve Genç İşsizlik", *Genç İşsizliği Sempozyumu, TİSK Akademi Dergisi Özel Sayı*, 2(1), 37-51, Ankara. http://www.tisk.org.tr/download/akademi/akademi_2_1.pdf, *Er. Tar: 10.06.2010.*
- Demiral, Berkan, N. Demiral and H. Evin, (2007), "The New Urban Poverty in Turkey", IV. International NGO's Conference, Çanakkale, *Global Poverty*, 363-370.
- Fainstein, Susan.S., I. Gordon and M. Harloe (1992), "Divided Cities: New York & London in the Contemporary World", UK: Blackwell.
- Gündoğan, Naci (2003), "Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi", *Yoksulluk*, C.1, Deniz Feneri Yay., İstanbul, 160-171.
- <http://www.toplumvesiyaset.com/yaziOku.php?id=585> *Er.Tar.; 25.06.2010.*
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=24&ust_id=7 *Er. Tar.: 20.06.2010.*
- İşık, Oğuz and M. Melih Pınarcıoğlu (2001), "Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği", İletişim Yayınları: İstanbul.
- Keleş, Ruşen (2004), "Kentleşme Politikası", 8. Baskı, İmge Yayınevi: Ankara.
- Kesgin, Bedrettin (2008), "Yerel Sosyal Politika Oluşturmada Yerel Yönetimler ve Uygulama Sorunları", *Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu*, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 293-327.
- Yalçınar, Özge (2002), "Kent Yoksulluğu ve Coğrafi Bilgi Sistemleri", 6. Şehirlik Kongresi Kitabı: *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Ankara, 199-214.
- Wilson, W. Julius (1987), *The Truly Disadvantaged: The Inner-city, The Underclass and Public Policy*, University of Chicago Press: Chicago.

Özet

Engellilerin toplumla bütünleşmesi önündeki engelleri azaltmak amacıyla alınan tedbirler, genellikle merhamet duygusundan yola çıkarak ayrı hukuki ve toplumsal düzenlemeler şeklinde olmakta, fakat bu durumun yarattığı pozitif ayrımcılık tekrar bir dışlanma süreci başlatmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerin geldiği nokta ise, katılımcı politikalar geliştirip onları uygulayarak engellilerin dışlanmasının önüne geçilmesi yönündedir. Avrupa Birliği'ne adaylık süreci ile ülkemizde de engellilere yönelik olarak hukuki ve toplumsal bazı ilerlemeler gözlenmektedir. Ancak bu umut verici gelişmeler; Türkiye'deki engelli nüfusun maruz kaldığı problemlerin niceliksel ve niteliksel boyutları dikkate alındığında, oldukça yetersizdir. Engelli bireylerin, daha kaliteli bir yaşam düzeyine ulaşabilmesi için, topluma hizmet amacıyla faaliyet gösteren devlet dışı organizasyonlardan olan, sivil toplum kuruluşlarına da bu alanda en az devlet kadar önemli görevler düşmektedir. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde engellilere yönelik olarak hukuki ve toplumsal düzenlemelere rağmen, engellilerin, çalışma yaşamına girme ve istihdam edilmelerinde hala önemli problemler yaşadıklarına dikkat çekmek ve toplumun bu konudaki duyarlılığının artmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Engelliler, Sivil Toplum Kuruluşları, İstihdam, İşsizlik

THE ROLE OF NGOs IN REDUCING THE EMPLOYMENT PROBLEM OF DISABLED

Abstract

The measures taken to reduce barriers on community integration of the disabled are based on compassion sense and these measures have got separate legal and social arrangements. But positive discrimination created by these cases has initiated the exclusion process again. Today developed countries have prevented to the exclusion of disabled people by developing protective policies and by applying to them. With the process of European Union membership has been observed some legal and social progress in Turkey. However, these promising developments are fairly inadequate when quantitative and qualitative sizes of the problems that disabled people have exposed are taken into account. The NGOs providing service activities to community almost as same as the government have important duties in order that disabled people can reach a better quality of life for all without discrimination. The aim of the study is to draw attention living problem of disabled people in working life and at being employed despite of the legal and social arrangements and to contribute to increase of susceptibility of society.

Keywords: Disabled people, NGOs, Employment, Unemployment

Giriş

Ülkemizde "2002 Türkiye Özürlüler Araştırması" sonuçlarına göre, nüfusun %12.29'unu engelliler oluşturmaktadır. Engelliler içerisinde okuryazarlığı olmayanlar ve eğitim seviyesi düşük olanlar çoğunluktadır. Bu durumun nedenlerinden en önemlisi, engelli bireylerin eğitim hizmetlerinden ve olanaklarından tam olarak faydalanamamasıdır. Engelli bireylerin mesleki vasıflarının olmaması ve eğitim düzeylerinin düşük olması onların istihdam edilmelerini de sınırlamakta ve her beş engelliden sadece biri işgücü piyasasında yer almaktadır.

Engellilerin toplum içerisinde üretken ve aktif olarak yer alabilmesinin, engelliler ve toplum açısından önemine dikkat çeken bu çalışmada, niceliksel veriler ışığında ülkemizde engellilerin durumu irdelenmiş ve sivil toplum kuruluşlarının engellilerin istihdamını artırmaya yönelik olarak sağlayabilecekleri katkı üzerinde durulmuştur.

Engelli İstihdamının Gerekliği

Engellilik; her zaman ve her ortamda insanların karşılaşılabildikleri toplumsal risklerdendir. Dünya üzerinde savaşlar, doğal afetler, kazalar, hastalıklar ve yetersiz beslenmeler sonucunda her geçen gün zihinsel, bedensel ve duygusal engelli kişilerin sayıları artış göstermektedir (İÇLİ, 1999: 8) ve eski çağlardan beri engelli bireyler, dezavantajlı toplumsal gruplar içerisinde en ağır bedelleri ödemek durumunda kalmaktadır. Günümüzde ise; dünya nüfusunun yaklaşık %10'unu oluşturan engellilerin ekonomik ve sosyal yaşama katılmaları ise tüm ülkelerin ulaşmayı istediği bir hedeftir. Kesin olmamakla birlikte Türkiye nüfusunun %12'sinin engelli olduğu tahmin edilmektedir (AYTAÇ, İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzerine Özürlülere Sosyal Yaşam Merkezi Yaratma Projesi: 129 <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/turanyazgan/04.pdf>)

Sahip oldukları engel, engellilerin diğer sosyal gruplarla bütünleşmesini önemli ölçüde zorlaştırmakta, bu duruma eklenen ekonomik ve sosyal problemler ise sorunu daha da çözülmaz bir hale

getirerek onları tamamen toplum dışına itmektir. Çağdaş toplum olmanın öncelikli gereği; her bireye, bedensel yetersizlikleri dikkate alınmadan eşit hak ve olanakların sunulmasıdır (KANBAK ve GÖVENÇ, 2009: 92). Engellilerin topluma bütünleşmesi önündeki engelleri azaltmak amacıyla alınan tedbirler, genellikle merhamet duygusundan yola çıkarak ayrı hukuki ve toplumsal düzenlemeler şeklinde olmakta, fakat bu durumun yarattığı pozitif ayrımcılık tekrar bir dışlanma süreci başlatmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerin geldiği nokta ise, katılımcı politikalar geliştirip onları uygulayarak engellilerin dışlanmasının önüne geçilmesi yönündedir (TOOPLU, 2009: 2). Bir çok ülke bu amaçla; ekonomik ve toplumsal yaşamda, engel türü ne olursa olsun engelli tabanlı ayrımcılıkla mücadele etmek ve beraberinde, yasal ve sosyoekonomik düzenlemelerle toplumsal farkındalığı artıracak engelli katılımlı eğitim ve sosyal politikalar geliştirmek ve gerçekleştirmek çabasıdadır (BARNES, 1997, 5).

İşsizlik ve çalışma yaşamından kaynaklanan sorunlar, engellileri kuşatan sorunlar arasında, diğer sorunların da nedenini oluşturmaktadır. Çünkü engelli bireylerin yaşamakta olduğu sorunların oluşmasında yada şiddetlenmesinde, ekonomik yetersizlikler büyük ölçüde etkilidir. Engelli birey çıkararak hem elde ettiği gelirle giderlerini kendisi karşılayabilecek ve dolayısıyla engelli bireyin kendisine olan saygısı artacak, hem de toplumun engellilere yönelik olan önyargısının azalmasına yardımcı olacaktır (ALKAN MEŞHUR, 2004: 176-177). Tüm bunların gerçekleşebilmesi ise, engelli bireye yetenekleri dahilinde bir işte çalışma fırsatı vermek ve ona verimli olabileceğini göstermekle mümkündür (AYTAÇ, 1993, 2). Engellilerin çalışma hayatında aktif olarak yer almaları sosyal ve ekonomik nedenlerle gereklidir. Birey, toplum ve devlete bakıştaki değişmelerin de bir sonucudur (TOPLU, 2009: 51-55).

Engellilerin istihdamı öncelikle, engelli bireylerin toplumdaki soyutlanmasını önleyerek, onların sosyal ve psikolojik yönden tedavi edilmelerine katkı sağlamaktadır (ALKAN MEŞHUR, 2004: 176). Çalışma; bireyin, içinde yaşadığı toplumda güven içinde var olabilmesini, kendini gerçekleştirebilmesini, hayatını sürdürebilmesini ve tüketici konumundan üretici konuma geçmesini mümkün hale getirmektedir (YILMAZ, 2001: 11). Çalışmanın kültürün önemli bir parçası sayıldığı günümüz toplumlarında, herkes gibi engelliler de çalışmaya/üretmeye isteklidirler (KARATAŞ, 2001) ve çalışma hakkına sahiptirler. Keza sosyal devlet düşüncesi de, bir toplumda doğuştan veya sonradan engelli olan bir kişinin kendi haline bırakılmamasını ve insanca yaşayabilme fırsatlarının engelli ve sağlıklı tüm bireylere sunulmasını gerektirmektedir (UŞAN, 2004: 219).

Engellilerin istihdamı ekonomik açıdan da gereklidir. Her şeyden önce, bit ülkenin ilerlemesinde, insan kaynakları, yaşamsal bir öneme sahip, değerli ve geliştirilebilen en önemli kaynaktır (SUBAŞIOĞLU, 2008: 404). Çünkü insan kaynakları, diğer kaynakların rasyonel kullanılmasını mümkün kılan kıt bir kaynaktır (YILMAZ, 2004: 1995). Engelli bireyler yetenek ve durumlarına uygun olarak istihdam edildiklerinde tüketici konumundan çıkarak üretimde bulunabilecekler ve topluma yararlı hizmetler sunabileceklerdir. Keza engelli bireyler, sağlıklı bireylere göre daha fazla maddi gelire sahip olma ihtiyacı taşımaktadırlar. Bunun nedeni engelli bireylerin çoğu zaman çok ciddi maddi külfetler doğuran tedavilere gereksinim duymalarıdır. Ayrıca sağlıklı bireyler gibi engellilerinde bakmakla yükümlü oldukları aile bireyleri veya kendilerine bakan yakınları mevcuttur (TOPLU, 2009: 53).

Günümüzde engellilere yönelik sosyal politikaların sosyal model ekseninde şekillendiği gözlenmekte ve engelliler ile engelli olmayan tüm insanların yasal, ekonomik, sosyal, kültürel... tüm haklarından eşit şekilde yararlanma hakkına sahip olduğu gerçeği kabul görmektedir (TOPLU, 2009: 54). Bu bağlamda engelli hakları hareketi ve/veya sosyal model, baskının yerine yetki sahibi olmayı; yeknesak bir tedavi süreci yerine bütüncül bir sosyal bakım ve hizmetler yelpazesini; ve marjinalleşmenin/damgalanmanın yerine toplumla bütünleşerek toplumsal hayata dahil olmayı sağlamak adına uğraş vermektedir (ÖZGÖKÇELER ve ALPER, 2010: 40). Uluslararası sosyal politikalar; engellilerin yetenek ve durumlarına uygun olarak istihdam edilmeleri ve çalıştıkları işlerinde başarı elde etmeleri için engellilerin desteklenmesini amaçlamaktadır. Engellilerin istihdam edilmeleri yanında çalışma hayatı ve iş ilişkilerinin engelliler açısından özel olarak düzenlendiği sosyal politikalar geliştirilmektedir (İkinci Özürlüler Şurası Yerel Yönetimler ve Özürlüler, Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri, 2005: 51).

Türkiye'de Engelliler ve Engellilerin İstihdam Sorunları

Ülkemizde engellilerle ilgili olarak, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı işbirliği ile 2002 yılı Aralık ayında "2002 Türkiye Özürlüler Araştırması" gerçekleştirilmiştir (www.ozida.gov.tr). Genel sonuçları 2003 yılı Aralık ayında açıklanan araştırmaya göre, ülkemizdeki engelli sayısı 8.431.937 olup, ülkemizde nüfusun %12.29'unu engelliler oluşturmaktadır. Engelli grubun medyan yaşı, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerde yaklaşık 34, süregen hastalığı olanlar için ise yaklaşık 49 olarak saptanmıştır.

Türkiye'de Engelli Nüfusun Yaş Yapısı		
	Ortopedik, Görme, İşitme, Dil ve	Süreğen Hastalığa Sahip
Kent	32.60	47.19
Kır	35.37	52.30
Erkek	32.95	47.60
Kadın	35.50	49.71
Türkiye	33.86	48.87

DİE 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması, s.8

"2002 Türkiye Özürlüler Araştırması" sonuçlarına göre; Türkiye'de engelli nüfusun okuryazarlık durumu incelendiğinde, altı ve daha yukarı yaştaki kişilerden okuma yazma bilmeyenlerin oranı, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerde %36,33 iken, süreğen hastalığı olanlarda %24, 81'dir. Toplam nüfus için bu oran %12,94'tür. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerde okuma yazma bilmeyenlerin oranı hem toplam nüfustan, hem de süreğen hastalığı olanlardan daha yüksektir. Toplam nüfus içerisinde her on kişiden yaklaşık bir kişi okuma yazma bilmemekte iken bu süreğen hastalığı olanlarda iki kişiye, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanlarda dört kişiye yükselmektedir. Keza engelliler içerisinde; ilkökul ve öncesi eğitime sahip olanlar %84,2'lik bir orana sahiptir (TUFAN ve ARUN, 2006,21). Devletler tarafından temel eğitimin engellilere de sunulması hem yerine getirilmesi gereken bir görev hem de bir insan hakkı olarak değerlendirilmiştir. Genellikle her ülkede olduğu gibi ülkemizde de engelli çocukların normal çocuklar gibi temel eğitimlerini almaları kanunlarla zorunlu kılınmıştır (CAVKAYTAR, 1999: 98). Ülkemizdeki eğitim sistemine göre yaklaşık olarak 25 yaşında örgün (resmi) eğitim tamamlanmaktadır. Bu nedenle, tamamlanmış eğitim durumu 25 ve daha yukarı yaştaki kişiler için değerlendirilmiştir. Tamamlanmış eğitim düzeyine göre ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerde okuma yazma bilmeyenlerin oranı %36,37 ile süreğen hastalığı olanlardan (% 26,64) ve toplam nüfustan (15,51) daha yüksektir. Yine süreğen hastalığa sahip olanlarda yüksek öğretim mezunu olanların oranı, ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanların oranının iki katıdır. Araştırma sonuçları ışığında, okuryazarlığı olmayan ve eğitim seviyesi düşük bir engelli kitlesinin varlığından söz edilebilir. Engellilerin eğitimlerinin ve mesleki vasıflarının sınırlı olmasının oluşturduğu yoksunluk; bir taraftan engellilere yönelik önyargıları güçlendirmekte, diğer taraftansa engellilerin kendilerine olan güvenlerini azaltarak topluma entegrasyonlarını zorlaştırmaktadır (BERKÜN,2010).

Türkiye'de anayasanın ilgili maddeleri başta olmak üzere çeşitli yasalar^{*}; engellilerin eğitimlerini, çalışma yaşamlarını, istihdamlarını, devlet memuru olma koşullarını, sosyal güvenlik ve sosyal yardım sistemlerini yararlanma koşullarını ve mesleki iyileştirme vb. hizmetlerini düzenlemektedir. Engelli istihdamı alanında sahip olunan haklar hem engellilerin çalışma hayatına daha olumlu bakmalarına hem de toplumun bu konudaki duyarlılığının artmasına katkı sağlamaktadır. Engellilere dair uygulanan istihdam yöntemleri; işverenlerin yasal zorunluluk olmadan engelli çalıştırmaları, işverenlerin yasal zorunluluk ile engelli çalıştırılmaları, korumalı işyerleri, engellilerin evde çalıştırılması, kişisel çalışma yöntemi, kooperatif çalışma yöntemi olarak sıralanabilir (ALTAN, 1998: 25). Ancak yapılan bu düzenlemeler ve uygulanan istihdam yöntemleri, engelli istihdamındaki açığı kapatmak için yeterli olmamaktadır.

Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerde işgücüne katılım oranı ise sadece % 21,71'dir. Türkiye'de 15 ve daha büyük yaş grubundaki engelli nüfusun %78,29'unun işgücünde olmadığı gözlenmektedir (Burcu, 2007: 30–42). Süreğen hastalığı olanlarda ise işgücüne katılım oranı %22.87 iken işgücüne dahil olmayanların oranı % 77.13'tür. Dolayısıyla her beş engelliden sadece biri işgücü piyasasında yer almaktadır (4. Özürlüler Şurası İstihdam Şura Kararları, 2009: 4). Ayrıca işgücüne katılım oranı, engellilerde cinsiyet bazında önemli farklılık göstermektedir. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli erkeklerde işgücüne katılım oranı % 32.22, kadınlarda % 6.71 iken süreğen hastalığı olan erkeklerde işgücüne katılım oranı % 46.58, kadınlarda bu oran %7.21'dir. Cinsiyetler arası farklılaşma süreğen hastalığı olanlarda daha fazladır. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanlarda işsizlik oranı %15.46, süreğen hastalığı olanlarda % 10.77'dir.

^{*} 1973 tarih 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (24.6.1973 tarih 14574 sayılı RG); 1986 tarih 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (19.6.1986 tarih 19139 sayılı RG); 2003 tarih 4857 Sayılı İş Kanunu (10.06.2003 tarih 25134 sayılı RG); 2005 tarih 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (7.7.2005 tarih 25868 sayılı RG); 1997 tarih 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (6.6.1997 tarih 23011 sayılı RG) başta olmak üzere pek çok kanun, kanun hükmünde kararname, yönetmelik, genelge ve tebliğlerle engellilerin hakları düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır.

Türkiye'de Engelli Nüfusun İşgücüne Katılımı (%)			
Ortopedik, Görme, İşitme, Dil ve Konuşma ile Zihinsel Engelli Nüfus			
	İşgücüne Katılma Oran	İşsizlik Oran	İşgücüne Dahil Olmayan
Türkiye	21.71	15.46	78.29
Kent	25.61	17.43	74.39
Kır	17.76	12.58	82.24
Erkek	32.22	14.57	67.78
Kadın	6.71	21.54	93.29
Süreğen Hastalığa Sahip Olan Nüfus			
	İşgücüne Katılma Oran	İşsizlik Oran	İşgücüne Dahil Olmayan
Türkiye	22.87	10.77	77.13
Kent	23.08	12.72	76.92
Kır	22.48	7.08	77.52
Erkek	46.58	10.28	53.42
Kadın	7.21	12.84	92.79

DİE 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması, s.15

Türkiye'de engellilerin istihdamı konusundaki politikaların yetersizliği, engellilerin istihdamdan önce yeterince eğitilememeleri, engellilerin eğitim ve vasıf düzeylerinin düşük olması, genel olarak toplumun engellilere yönelik önyargıları, işverenlerin engellilere yönelik olumsuz tutumları, ulaşılabilirlik sorunları, işyerlerinde uygun ortamların yaratılamaması gibi nedenler birbiriyle karşılıklı etkileşim içerisinde engellilerin istihdamını güçleştirmektedir (ÖZDEMİR, 2008: 5; SARAOĞLU, <http://www.ikt.yildiz.edu.tr/sempozyum/metin/4.pdf>). Bütün bu engellerin yanı sıra engellilerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlar nedeniyle istenen başarıyı elde edememeleri de işsiz engellilerin istihdamını güçleştiren yeni bir etkene dönüşmektedir (KARATAŞ, 2001).

Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Engellilerin karmaşık ve çok yönlü sorunlarına duyarlı olmak, onları topluma kazandırabilmek ve yaşam seviyelerini yükseltebilmek yönünde gösterilen uğraşın yanında bu alanda kaydedilen mesafe, devletlerin ve toplumların sosyal meselelere değer vermesi bakımından, özellikle uluslararası boyutta, önemli bir gelişmişlik ölçüsüdür. Batı toplumlarında, engellilerin insan haysiyetine ve onuruna yaraşır biçimde toplum ile iç içe ve barış içinde yaşayabilmeleri için, mümkün mertebe engelli olan ve olmayanlara yönelik ortak uygulamalar gerçekleştirilmektedir (SEYYAR, 2005: 21-24). Bu doğrultuda engellilerin, engelsizlerden farklı düzenlemeler isteme koşullarının ortadan kaldırıldığı, toplumsal düzenlemelerin tamamının herkese yönelik ve herkes için eşit olduğu bir sistemin kurulması yönünde çabalar sürmektedir (OKUR, 2001: 149).

Türkiye'de ise engellilerin; yaşam koşulları ve sahip oldukları fırsat ve hakları gelişmiş ülkelerdeki engellilerin durumları ile karşılaştırıldığında, pek çok kurum ve kuruluşun içerisinde bulunduğu bu sürecin iyi işlemediği bir gerçektir. Bu sonuç, söz konusu politikaların eksiklik ve yetersizliğinden ziyade, politikaların üretilmesi ve uygulanmasından sorumlu tüm kurum ve kuruluşların iş yapma tekniklerinden, konulara verdikleri öncelik sıralamasındaki farklılıklardan ve aralarındaki işbirliğinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (AYTAÇ, İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlülere Sosyal Yaşam Merkezi Yaratma Projesi: 129 <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/turanyazgan/04.pdf>). Bu noktada, ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep vb. temellerde gönüllü olarak bir araya gelinerek oluşturulan sivil toplum kuruluşları; devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı... oluşumlarla formal, informal, geçici, esnek, örgütlenmeler yada yapılar ve etkinlikler (AKATAY, 2009: 43) aracılığıyla ihtiyaç duyulan birlikteliğin sağlanmasında, boşlukların fark edilerek doldurulmasında ve sinerjinin geliştirilmesinde katkıda bulunabilir.

Devlet yönetiminde sosyal bütünleşme ve dayanışmayı sağlayıcı "toplumsal tutkal" görevini üstlenen sivil toplum kuruluşları, sosyal istikrarın sağlanması, beşeri ihtiyaçların karşılanması, bireysel ifade ve fırsatların yaratımı ve kullanılmasına (AKATAY, 2009: 83) katkı sağlayarak, engellilerin, merhamet

duygusundan yola çıkarak ayrı hukuki ve toplumsal düzenlemelerle dışlanma süreci yaşamalarının önüne geçilmesine yardımcı olabilecektir.

Sonuç

Engellileri kuşatan sorunlar arasında, işsizlik ve çalışma yaşamından kaynaklanan sorunlar, diğer sorunların da nedenini oluşturmaktadır. İşsizlik ve çalışma yaşamından kaynaklanan sorunlar, bir taraftan engellilere yönelik önyargıları güçlendirmekte, diğer taraftansa engellilerin kendilerine olan güvenlerini azaltarak topluma entegrasyonlarını zorlaştırmaktadır. Engellilerin toplumla bütünleşmesi önündeki engelleri azaltmak amacıyla alınan tedbirler ise, genellikle merhamet duygusundan yola çıkarak ayrı hukuki ve toplumsal düzenlemeler şeklinde olmakta, fakat bu durumun yarattığı pozitif ayrımcılık tekrar bir dışlanma süreci başlatmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle toplumun engellilere yönelik bakış açısını değiştirici, toplumun farkındalık ve duyarlılık düzeylerini yükseltici ve engellilerin toplum içerisinde üretken, aktif olarak yer alabilmesine katkı sağlayıcı kamuoyu bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bu süreçte sorumluluk alması, kamuoyu bilinçlendirme çalışmalarının daha etkin ve yararlı olmasını sağlayacaktır.

Engellilerin toplum içerisinde üretken ve aktif olarak yer alabilmesi ve diğer bireylere olan bağımlılıklarının en aza inmesi, onları daha mutlu ve güçlü kılacaktır. Bunun gerçekleştirilebilmesi sivil toplum kuruluşlarının sorumluluğu paylaşması ve işbirliğini artırılması durumunda kolaylaşacaktır. Dünyayı daha yaşanılır kılmak için OKUR'un çalışmasının önsözünde özetlediği gibi hedef **"engelleri aşmak"** değil, **"engelleri ortadan kaldırmak"** olmalıdır.

Kaynaklar

- ALKAN MEŞHUR, Filiz H. (2004) "Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılma Gerekliliği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi", Öz-Veri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Aralık, s. 176-183.
- AKATAY, Ayten (2009) Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim, Yönetişim ve Gönüllülük, Pozitif Matbaa, Çanakkale.
- ALTAN, Ömer Zühtü (1998) "Kota Tekniği Ve Kota Oranlarının Yükseltilmesi Ülkemizde Daha Çok Sakatın İstihdam Edilebilmesine Yardımcı Olabilir mi? ", Mercek Dergisi, MESS, Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası, s. 25-29.
- AYTAÇ, Serpil (1993) "Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı", Verimlilik Dergisi, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, s. 2-15.
- AYTAÇ, Serpil, "İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlüler İçin Sosyal Yaşam Merkezi Projesi", s.125- 158 <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/armaganlar/turanyazgan/04.pdf> Erişim Tarihi: 25. 09,2010.
- BARNES, C (1997) A legacy of oppression: A history of disability in Western culture. (Der:) BARTON, L. ve OLİVER, M., Disability Studies; Past, Present and Future, s. 4-24. <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Barnes/chap1.pdf> Erişim Tarihi: 25. 09.2010 .
- BERKÜN, Sanem (2010) "Mesleki Eğitimin Engelli İstihdamı Açısından Önemi" 20. Özel Eğitim Kongresi, 21- 23 Ekim, Gaziantep.
- BURCU, Esra (2007) Türkiye'de Özürlü Birey Olma Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- CAVKAYTAR, Atilla (1999) "Özel Eğitimde Anne-Baba Katılımı", Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı 1-2, s. 98-100.
- Dördüncü Özürlüler Şurası İstihdam Şura Kararları (2009) Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- İÇLİ, Turhan (1999) "Türkiye Körlere Federasyonunun 17 Ağustos Depremi İle İlgili Açıklaması", Ufkun Ötesi Dergisi, Yıl:3, Eylül- Ekim Sayısı, s.8.
- İkinci Özürlüler Şurası Yerel Yönetimler ve Özürlüler, Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri (2005) Nurol Matbaacılık, Ankara.
- KANBAK, Ayşegül ve GÖVENÇ, Dilay, " Engelli İstihdamına Yönelik Yerel Eksenli Bir Çözüm Önerisi: Bizimköy Örneği", Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:7, Haziran 2009, s. 91-108.
- KARATAŞ, Kasım. (2001) "Özürlülerin İstihdamı ve Çalışma Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar" Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları, (Der:) Kasım Karataş. Körlere Federasyonu Yayını, No: 4 Ankara, s. 141-152.
- OKUR, Nejla (2001) Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- ÖZDEMİR, Satı (2008) "Türkiye'de Hafif Düzeyde Zihinsel Engelli Bireylere Meslek Edindirme ve İstihdamlarına İlişkin Politikaların Değerlendirilmesine Yönelik Yönetici, İşveren ve Veli Görüşleri", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

- ÖZGÖKÇELER, Serhat ve ALPER, Yusuf (2010) "Özürümler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi", İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s.33-54.
- SEYYAR, Ali (2005) Özürümlere Adanmış Sosyal Politika Yazıları, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- SARAOĞLU, R, "Sosyal Devlet Bağlamında Çalışma Yaşamında Özürümlerin Korunması", Hukuksal Düzenlemelerin İstihdam Politikaları Üzerindeki Etkileri, Türkiye Ekonomisi Sorunları Sempozyumu Dizisi-2, <http://www.ikt.yildiz.edu.tr/sempozyum/metin/4.pdf>. Erişim Tarihi: 25. 09,2010.
- SUBAŞIOĞLU, Fatoş (2008) "Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma", Bilgi Dünyası, Cilt:9, Sayı:2, s.399-430.
- TOPLU, Aslı (2009) "Sosyal Dışlanma Perspektifinden Türkiye'de Özürümlü İstihdamı" Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tufan, İ. ve Arun, Ö. (2006), "Türkiye Özürümler Araştırması 2002 İkincil Analizi", TÜBİTAK, Sosyal ve Beşeri Araştırma Grubu, Proje No: SOBAG-104K077.
- Türkiye Özürümler Araştırması, 2002. www.ozida.gov.tr Erişim Tarihi: 28.09.2010.
- UŞAN, M. Fatih (2004) "Kamu Ve Özel Sektör Açısından Özürümlü İşçi İstihdamı", Öz-Veri Dergisi, Cilt I, Sayı 2, Aralık, s. 218-228.
- YILMAZ, Zuhâl (2004) "Çalışan Özürümlerinin İş Yaşamında Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunları Etkileyen Etmenler", Öz-Veri Dergisi, Ankara, Cilt I, Sayı 2, Aralık, s. 193-195.
- YILMAZ, Zuhâl (2001) "Avrupa Birliğinde ve Türkiye'de Özürümlerinin Mesleki Rehabilitasyon Uygulamaları" Yayınlanmamış Özürümler Uzmanlığı Tezi. Ankara, Özürümler İdaresi Başkanlığı, Ankara.

EFFECTS OF NON PROFIT ORGANIZATIONS ON MITIGATION OF CLIMATE CHANGE: CARBON CAPTURE AND STORAGE

Selahattin Yıldız
salahattin.yildiz@gediz.edu.tr
Department of Industrial Engineering Gediz University
Selim Solmaz
selim.solmaz@gediz.edu.tr
Department of Mechanical Engineering Gediz University

Abstract

Fossil fuel based energy generation, highly fluctuating fossil fuel market prices, and the concurrent global economic expansion have confronted us with the severe consequences of ever-increasing atmospheric emissions. The problem will worsen unless we change our attitude towards the environment. While the recent economic crisis diverted the global efforts away from climate change, the basic facts have not been altered. The urgent need for precautionary action still awaits; otherwise we will face a very serious and irreversible risk of severe climate changes. The world economy and consumption will continue to expand enormously. Hundreds of millions of people in China, India and other developing countries will be lifted out of poverty in the coming decades contributing indirectly to global warming. To tackle this problem, the increase of energy efficiency and deployment of renewable energy technologies appear to be most promising; however these efforts will only slow down the emissions increase. On the other hand, more proactive solutions such as the "carbon capture and storage" technology is being planned to be deployed to mitigate the irreversible and irreparable damage materialized on the atmosphere since the beginning of the "industrial revolution". For reducing the effects of CO₂ in the biosphere, including global warming, critical partnerships between businesses and non-governmental organizations (NGOs) offer enormous benefits. Fundamentally, NGOs are involved in exerting pressure toward transforming policies. In driving changes businesses are much faster than governments drafting legislation. To have a meaningful impact on business, a true partnership has to reach beyond the philanthropic level and must entail a tangible environmental benefit. Businesses and NGOs can establish a common ground for reducing climate change. Such a partnership established by working in collaboration, rather than confrontation, will create a business climate leading to meaningful carbon reductions, and thus result in substantial benefits for the mankind.

Climate Change and NGOs

Climate is defined as the long-term statistical distribution of weather conditions of Earth's soil and atmosphere, which is described in terms of averages, variations and extreme values over time. The time period for the change may range from decades to millions of years. In present usage, climate change in general refers to the environmental conditions in modern times. It may alternatively be defined as the anthropogenic (man-made) climate change, generally known as the global warming.

Over the course of millions of years, physical reasons such as plate tectonics, solar radiation, volcanic eruptions and ocean oscillations generated changes on the climatic patterns, which represent significant variability over long time periods. However, the precursors of such climatic changes have started to occur in the second half of the last century, which can be attributed to anthropogenic factors and human activities resulting in a rapidly changing global environment. Various theories for explaining and proving human induced climate change have been argued over many years. Currently the scientific consensus on the climate change is such that human activity is the prime suspect of the rapid surge in the average global temperatures over the past several decades. These assessments have largely been endorsed by the *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC 2007) that the body of the observations presents a collective view of the global warming and other changes in the climate over the past 50 years, and also that there is strong evidence for the cause of global warming as a result of human activities.

Among the anthropogenic climate-affecting factors, rapidly increasing carbon dioxide levels are of utmost concern, which emerges from the emissions of fossil fuel combustion. To reduce the carbon dioxide levels in the atmosphere, non-governmental organizations have put forward efforts through partnerships for emissions control to the mainstream. The Kyoto Protocol acknowledged significant contributions of non-governmental organizations in climate control policy negotiations. Article 13 of the Kyoto Protocol states that;

"Conference of Parties serving as the meeting of Parties to the Protocol shall seek and utilize, where appropriate, the services and cooperation of, and information provided by, competent international organizations and intergovernmental and non-governmental bodies" (Deloso 2007).

It should be acknowledged that the roles of NGOs and their status in the international policy arena have become relevant since the adoption of Kyoto Protocol.

Carbon Dioxide and Climate

Carbon dioxide is the main element used by plants during photosynthesis to make sugars, which may either be consumed in respiration or used as the raw material for the production of other organic compounds needed for plants and development. It is emitted during respiration by plants, animals and microorganisms. It is a major component of the carbon cycle. Among the factors contributing to anthropogenic carbon dioxide generation the largest portion comes as the by-product of combustion of fossil fuels, which has been an essential component of economic development.

As of October 2010, carbon dioxide in the Earth's atmosphere is at a concentration of 388 ppm (Tans, Pieter, 2010). Atmospheric concentrations of carbon dioxide fluctuate slightly with the change of the seasons, driven primarily by seasonal plant growth. A recent measurement on this is seen in Figure 1 below, where seasonal fluctuations are evident.

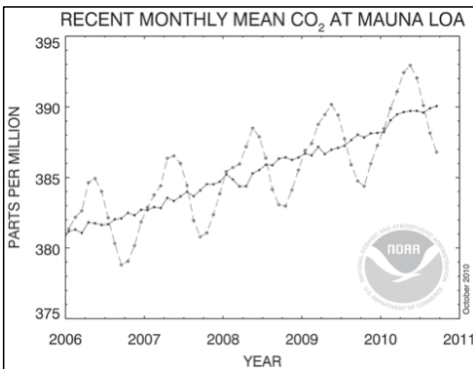

Figure 1. Recent CO2 concentration measurements at a particular location

Carbon dioxide is a greenhouse gas as it transmits visible light but absorbs strongly the infrared and near-infrared waves. Human activities such as the combustion of fossil fuels and deforestation have caused the atmospheric concentration of carbon dioxide to increase by about 35% since the beginning of the industrialization around 18th century (NOAA 2005). The carbon dioxide levels in the atmosphere for the last 1100 years is shown in Figure 2 (MacKay, David J.C., 2008).

Developed countries and economies generate 80 percent of their energy from fossil fuels. Thus, it is very plausible to assume that the use of fossil fuels change the climate. Climate change is blamed on

several human activities, but the largest contributor is the increasing atmospheric greenhouse effect caused by higher carbon dioxide concentrations. Carbon dioxide emissions mostly come from burning fossil fuels, which is used mainly to generate energy for industrial and domestic use as well as to enable human mobility through the use of internal combustion engines. To mitigate climate change, new alternatives should be found to supply the ever-increasing energy demand. Thus one can conclude that the climate problem is tightly coupled with the the energy problem.

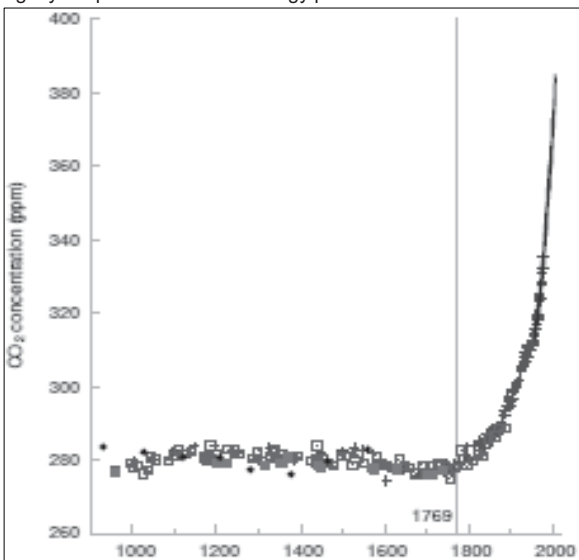

Figure 2. Carbon dioxide concentrations (in parts per million) for the last 1100 years

While incentives to innovate in renewable and clean energy sources continue, non-governmental organizations push forward with activities to stop or slow down the global warming. Since the beginning of industrial revolution the carbon dioxide concentration in the atmosphere is continuously increasing. Considering the present levels of energy consumption throughout the world, it is not reasonable to presume that the world energy structure will transform itself toward using alternative clean energies in a matter of few years. This energy conversion will take a number of decades.

While the energy transformation is moving in the direction of renewable technologies, active non-governmental organizations are taking initiative toward alternative methods for reducing carbon

dioxide concentration in the atmosphere. One such method is biochar production from waste materials,

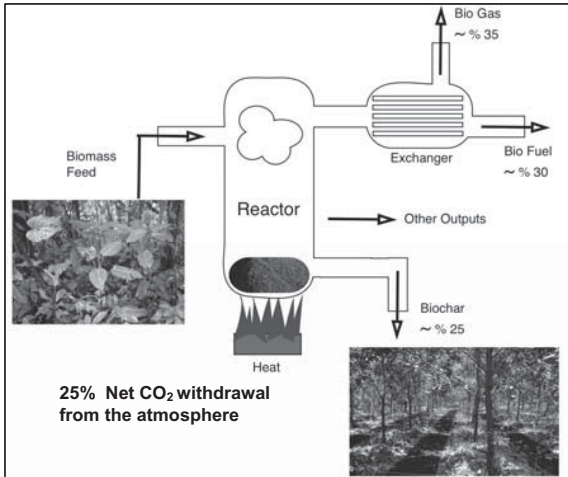
which constitutes a very viable solution to climate change. The main idea behind this is the capturing of carbon dioxide that already exists in the biologic material and return it to the nature. We observe that some global initiatives are already proposing action for *carbon capture and storage* technologies (Global CCS Institute, 2010) such as biochar production.

Biochar Technology, Environment, and NGO Activities

Biochar is a carbon-rich material that is obtained when biomass such as manure, wood, leaves, or organic waste is heated in a closed chamber with no available air. A typical pyrolysis process flow diagram for biochar production with a typical atmospheric carbon dioxide capture rate of 25% is shown in Figure 3 below. There are many different ways this process can be applied to produce biochar, but all of them involve heating biomass in the absence of air. This process is called thermal decomposition, and it comes in three main varieties: pyrolysis, gasification and hydrothermal carbonization. These methods can produce clean energy in the form of gas or oil along with the biochar.

Biochar has a very high carbon content which makes it not only a valuable substance for capturing atmospheric carbon to mitigate the global warming, but it also acts as a soil amendment to sustainably increase soil health and productivity. While it has been a known substance for centuries, the recent interest in biochar was stimulated by the fact that it is the primary reason for the sustainable and highly fertile dark earths in the Amazon basin (Lehmann, Joseph 2009).

Figure 3. Typical biochar carbon capture cycle

Biochar is found in soils around the world as a result of forest fires and historic soil management practices. Intensive study of biochar-rich dark earths in the Amazon (terra preta), has led to a wider appreciation of biochar's unique properties as a soil enhancer. Biochar can also be an important agent to increase food security and cropland diversity in areas with severely depleted soils with scarce organic resources. Application of biochar to the soil increases the residence time of carbon in the soil resulting in the net withdrawal of atmospheric carbon dioxide.

The International Biochar Initiative (IBI, 2007), an organization formed to develop sustainability guidelines and monitor and evaluate biochar projects, held a conference in 2007 in Terrigal, New South Wales, Australia to review progress achieved in the field of biochar

production and utilization in research, development, and deployment. Throughout the world, NGOs are bringing together stakeholders in working groups to achieve sustainability standards and classification and evaluation systems for biochar production and use.

Conclusions

Climate change is a serious problem that is undeniably caused by the increase in the atmospheric carbon dioxide content. While renewable energy technologies are expected to reduce carbon emissions, it is in fact not sufficient to mitigate global warming in the coming decades as the net level of carbon dioxide in the atmosphere is still increasing. A proactive action is required to capture the atmospheric carbon and store it in the soil. Carbon capture through biochar production is a viable solution to reach this goal. As a result of actions by NGOs large corporations are moving in the direction of emissions reduction which can be realized by carbon capture and storage techniques. An example of positive action in this direction is the recent announcement by Walmart, which is the world's largest public corporation in revenues, to cut 20 million tones of carbon emissions from its supply chain by 2015. The amount is roughly equal to entire direct carbon footprint of the company in 2008. Further efforts by NGOs to exert pressure on businesses to increase carbon capture should be an effective tool for the mitigation of global warming. Currently such activities are still at their infancy in Turkey, and a close NGO-business collaboration is urgently needed in this direction.

References

- Mackay, David J.C., (2008), Sustainable Energy – Without the Hot Air, UIT Cambridge.
- IPCC, 2007: Climate Change 2007: Synthesis Report, (2007) The Fourth Assessment Report.
- Burroughs, W.J., (2007), Climate Change: A Multidisciplinary Approach, Cambridge University Press.
- Deloso, R., (2007), Influence in International Climate Change Negotiations – Case Study, Books on Demand GmbH, Norderstedt Germany.
- Tans, Pieter, (2010), NOAA/ESRL (www.esrl.noaa.gov/gmd/ccgg/trends/).
- CSS, (2010), The Global Carbon Capture and Storage Institute, (<http://www.globalccsinstitute.com/>).
- Lehmann, J., and Joseph S., (2009), Biochar for Environmental Management: Science and Technology, Earthscan, London, UK.
- IBI, 2007: International Biochar Initiative, (<http://www.biochar-international.org/conferences/2007/>).

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE
HAYIRSEVERLİK**

**NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS
AND PHILANTHROPY**

BİR DEĞERİ BAŞKALARI İÇİN ÖZGÜLEME: VAKIF DÜŞÜNCESİNİ OLUŞTURAN TEMEL FELSEFE

Şeniz ANBARLI BOZATAY
seniz.anbarli@deu.edu.tr

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Amacı başta insan olmak üzere tüm varlıklara hizmet etmek olan vakıflar, hayırseverlik ve iyilik olgularını en iyi yansıtan kurumlardır. Toplumsal yaşamın hemen her boyutunda üstlendiği işlevlerle sosyo kültürel yapı ve değerlerin ürünü olan vakıflar, bu haliyle bir medeniyet sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakıf, "bir değeri başkaları için özgüleme" olarak nitelenirse, bu özgülemeye yol açan felsefenin tartışılması gerekir. Bu noktadan hareketle çalışmanın temel amacı; sivil bir dinamik olarak vakıf kurumunu yaratan düşüncenin ortaya konulmasıdır. Tarihi süreç içinde devlet ve toplum geleceğini yansıtan bu kurumun hayırseverlik biçimlerine katkısını tartışmak da öncelikli amaçtır.

Anahtar Kelimeler: Hayırseverlik, iyilik, ölümsüzlük düşüncesi, sosyal dayanışma.

AN ALLOCATION OF VALUE FOR THE OTHERS: THE BASIC PHILOSOPHY OF THE IDEA OF CREATING FOUNDATION

Abstract

Aim primarily to serve the people of all assets to the foundations, philanthropy and kindness are institutions that reflect the best case. In almost every dimension of social life by taking socio-cultural structure of the functions and values, the foundations of the product, as a symbol of a civilization in this state, we have encountered. Foundation, "an allocation of value for others" as described, this allocation should lead to a discussion of philosophy. From this point of working with the basic aim of the foundation as a civil institution to create a dynamic idea is put forward. In the process of state and society reflects on the tradition of this institution to discuss their contribution to the form of philanthropy is a priority objective.

Key Words: Philanthropy goodness, the idea of immortality, social solidarity.

Giriş

Hayırseverlik olgusu ve sosyal yardımlaşma geleneğinin mirası olarak kabul ettiğimiz vakıfların, başta kavramsal analizlere yer vererek tarihi süreçte hangi etkenlerle ortaya çıktığının belirlenmesi çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Belirtilen bağlam, hayırseverliğin İslam'ın da etkisiyle Türk kültürüne has biçimlerini de içermektedir.

Vakıf düşüncesini ortaya çıkaran felsefe, öncelikle bu kurumun kaynağı hakkındaki düşünceler ile açıklanacaktır. Düşüncenin oluşmasına temel olan çeşitli uygarlıkların vakıf uygulamaları, bu çerçevede incelenecektir. Vakıf ve Osmanlı deneyimi ayrı bir başlık altında incelenirse de Osmanlı'nın Türk ve İslami değerlerin birleştiği, bir vakıf medeniyeti yarattığından hareketle döneme sıkça atıfta bulunulacaktır.

Bireyler neden özel mülklerini başkaları yararına özgülemektedirler? Bu sorunun cevabı, "verme güdüsünün" kökleri ışığında tartışılabilir. Bu noktadan hareketle, vakıf düşüncesini ortaya çıkaran dinamikler, dini, psikolojik ve felsefi, sosyo-ekonomik açılardan ele alınırken, Tanrı rızasının kazanılması fikri, iyilik kavramının psikolojik ve felsefi dayanakları ile vakıf kurmaya yol açan sosyo-ekonomik şartlara açıklık getirilecektir. Çalışmanın en önemli katkısının, "tarihi arka plan çevresinde, dini, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıların harekete geçirdiği vakıf kurumunu yaratan felsefenin anlaşılması" olması beklenmektedir. Zira vakıfları ortaya çıkaran felsefe, bu kurumu algılayanın temel yolu olarak görülmektedir.

Tanım Çerçevesi

Vakıf kurumuna kaynak oluşturan gelişmeleri ve altında yatan temel felsefeyi tartışmadan önce kavramın nasıl algılandığına, tanım çerçevesine kısaca değinmek gerekmektedir.

İslam hukuku ve toplumu çerçevesinde hayır işleri için bağlanmış dinsel temelli kuruma vakıf denilmektedir. Araççada "durdurma" demek olan "vakf" İslam toplumlarında yardım kurumu kavramının karşılığıdır. Eğer yardımı alacak olan cami ya da okul gibi bir kuruluşsa, onun mülkiyet hakları da "aktarılamaz", "satılamaz", "teminat gösterilemez", "ipotek edilemez" ya da "miras bırakılmaz" kaydıyla şerh konulmuştur. "Teknik olarak vakıf, yardım alacak belirli bir kişiyi (mevkuf-ün aleyh) desteklemek için gelir elde etmek üzere vakfedilmiş (mevkuf) mal ya da eşyaları kapsar".(Singer, 204, s. 20,21)

"Vakıf bir gayenin tahakkuku için Allah rızasını kazanmak için Allah adına yapılan bir bağıştır". (Ortaylı, 2006, s.26) Başka bir tanıma göre vakıf, "topluma yararlı hizmetlerin sağlanması için taşınmaz malların gelirlerini, zengin fakir herkesin aidiyeti ne olursa olsun ayırım yapılmadan daimi olarak insanların hizmetine tahsis edilmesidir". (Neftçi, 2006, s.30)

Benzer bir tanımda da vakıf; kişilerin taşınır ya da taşınmaz bir değerini, herhangi bir dış etki ve zorunluluk olmaksızın yalnızca kendi istekleriyle özel mülkiyetlerinden çıkarıp, hayır ve iyilik amacıyla kendileri tarafından belirlenen hayır ve hizmetlerin gerçekleştirilmesi için ebedi olarak tahsis edilmesidir. (Sayar, 2007, s.82). İslam hukukunda vakfeden, malının mülkiyetini daimi olarak tahsis etmektedir. Kamu hizmetinin devamlılık niteliğinden ve şahsi maldan kamu hizmetine katkı sağlanmasından dolayı, vakıf malının mülkiyetinin daimi olarak kamuya tahsisinde görülmektedir. (Berki, 1981, s. 134)

Tüm tanımlamaların ortak noktası; vakıfların kamusal amaçlara hizmet etmek amacıyla gönüllü olarak kurulan, belirli bir kurumsal yapıya sahip, kamu yönetim mekanizmasının bir parçası olmayan, kendisini yönetebilen, belirli bir mal varlığına sahip kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olmalarıdır. (Aydın, 2006, s. 35,36)

Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet adlı alan çalışmasında, sizce vakıf nedir? sorusuna; katılımcıların %60'ı "ihtiyacı olanlara destek veren bir kurum", %6'sı "bir yardım kurumu", % 5'i insanların ortak bir amaç için bir araya geldiği bir kurum", %3'ü "STK", %2'si "yeni bir şey", %2'si "insanların bağış yaptığı bir kurum", % 1'i "olumsuz bir bakış açısı", %1'i "devlet kontrolündeki bir kurum", %1'i "dini bir kurum" şeklinde cevap vermişlerdir. Burada vakıf, ağırlıklı olarak ihtiyacı olanlara destek veren bir kurum algılamasıyla karşımıza çıkmaktadır. Elde edilen sonucun çarpıcı yanı, Türkiye'deki vakıfların yoksullara yardım kurumları olarak görülmesidir. Bu sonuç geleneksel vakıf anlayışının devamına işaret etmektedir. (Çarkoğlu, 2006, s.92)

Vakıf Kurumunun Kaynağı Hakkındaki Düşünceler

Vakıf kurumunun kaynağı hakkında çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Belli başlı görüşler; Eski Türk Hukuku, Roma, Bizans, Musevi Hukuku ve İslam Hukuku bakımından değerlendirilebilir.

Eski Türk Hukukunda Vakıf

Bazı kaynaklarda 12. ve 13. yaşayan Budist Uygur Türklerine ait vakfiyelerden söz edilmektedir. Uygur Türklerinin toprağa yerleşik bir yaşam sürdürmeleri ve bir mabede bağlı rahipler teşkilatına sahip olan Buda dinine sahip olmaları buna örnek gösterilse de bunun başlı başına vakıf kurumuna işaret ettiği iddia edilemez. Nitekim Uygurlar'da ve göçebe yaşayan Türk topluluklarında gerçek anlamda vakfa rastlanmamaktadır. (Akı, Demirbilek, 1996, s.14,15). Bununla birlikte Eski Türk toplumunda yardımlaşma geleneklerinin mevcut olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

İslamiyet öncesi Türk toplumunda da yardımlaşma ve dayanışma ile ilgili gelenekler köklerini Tanrı adına yapılması dolayısıyla, Tanrı rızasının kazanılması düşüncesinden almaktadır. Bu bağlamda yoksullara yardım etme, çıplakları giydirme, açları doyurma, Türk destanlarında ve eski metinlerde yer edinmiştir. (Abay, 2004, s.279). Bu metinler arasında öne çıkan Kutadgu Bilig'de iyilik yapma övgüsüne ilişkin şu satırlar, iyiliğin ölümsüzlük düşüncesine yol açtığına ilişkin geleneksel anlayışı yansıtmaktadır;

"Gerek bey, gerek kul, kötü ve iyi

Kendi öldü ama, kaldı bir ismi"

"Bunlardan sonra da, fakirler vardır,

Malla iyilik et, içir ve yedir" (Yusuf Has Hacib, 2005, s. 47,149)

Eski Türk toplumunda sosyal hizmet anlayışı devletin halka dönük politikasında yön veren temel ilkelerden birisidir. Devletin kendisini sosyal hizmet göreviyle bağlı sayması, en somut halini Orhun Yazıtları'nda (M.S. 732-734) bulmaktadır;

"Kağan olup, yoksul ve fakir milletimi bir araya getirdim. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım".

Hakan'ın görevi, ulusu doyurmak ve refah seviyesini artırmaktır ve bu durum onun yönetim anlayışını, despotizmle yönetilen eski bazı kültürlerden ayırmaktadır. Yazıtlarda hakan, gece uyumayarak, gündüz oturmayarak bu görevi yerine getirmekle kendisini sorumlu saymaktadır. (Arslan, 1984,s.120)

Bülent Köprülü vakıf düşüncesinin İslamiyet öncesi toplumlarda Eski Yunan'dan başlayarak oluştuğunu ve Türk kabilelerinin Orta Asya'dan Batı'ya doğru yayılırken hayır işleme, yardımda bulunma geleneğini beraberlerinde taşıdıklarını vurgulamaktadır.(Bülent Köprülü, 1951, s.489,518) Bu düşünceden hareketle, Selçuklu hükümdarları, devlet adamları büyük vakıfların kurulmasında adeta birbiriyle

yarısmışlardır. İmparatorluğun yıkılmasından sonra da onun varisi olan sülaleler hâkim oldukları sahalarda vakıf kurumuna büyük önem vermişlerdir. (Köprülü, 2005, s.313) Belirtilen görüşler, Eski Türk devlet ve toplum yaşamında vakıf kurumuna temel oluşturan yardımseverlik ve iyilikte bulunma noktasındaki örnekleri yansıtmaktadır.

Roma Bizans ve Musevi Hukukunda Vakıf

Gatteschi, İslam vakıflarının Roma hukukundan adapte edildiğini savunmaktadır. İslam hukukunun oluşumunda Roma hukuku ve hatta Musevilik büyük etkisi olduğuna inanan yazara göre Müslümanlar, vakıf kurumunu eskiden Roma'ya bağlı olan topraklarda yaşayan yerli halktan almışlardır. Ancak bu düşünceye karşı çıkan Morand düşüncesini, Roma'da mabetlere ait kuralların İslam hukukuyla benzerlik göstermediğini, mabetlerin idaresinin devlete ait olduğunu oysa İslam hukukun vakfı oluşturan kurallarının belirlenmesinde bir serbestliğin olmasına dayandırmaktadır.(Köprülü, 2005, s.304) Dolayısıyla, İslam'daki vakıf kurumunun Roma hukuku referansının yeterince güçlü bir kanıt olmadığı söylenebilir.

İslam hukukundaki vakıfların Bizans hukuku kaynaklı olabileceği yolundaki görüşler ise şu noktalara dayandırılmaktadır;(Köprülü, 2005,s. 305,306)

- 1.Bizans hukuku, kiliselerin, manastırların, yoksullara, kimsesiz çocuklara ve yaşlılara yardım amacıyla kurulan hayır kuruluşlarının İslam hukukunda olduğu gibi hukuki bir kişiliği bulunmaktadır.
2. Bizans hukukuna göre dini ya da hayır amaçlı olarak kamu hizmetine özgülenecek bir değer konusunda birey hiçbir kayıt ile bağlı değildir. Aynı durum İslam hukukunda da geçerlidir.
3. Bizans hukukunda dini kurumlara ait malların satılmayacağı kuralı İslam hukukundaki vakıf için de geçerlidir.

İslam dini, Bizans'ın doruğa çıktığı dönemde doğmuş, aynı zamanda Musevilik öğreti ve örgütlenmeleriyle de karşılaşmıştı. Musevilikte zorunlu kılınan hayırseverlik bağışları için "sedaka" sözcüğünün kullanımını MS.2.yy'a kadar gitmektedir. Bununla birlikte hayır işlerinin dinsel tek bir merkezde toplanmasının zorunlu olmasına karşın, modern dönem öncesinde Avrupa'da Musevi hayır kurumlarının varlığına delalet edecek kapsamlı bilimsel bir tartışmaya rastlanılmamaktadır.(Singer, 2004, s.27)

İslam Hukukunda Vakıf

Vakıf Köprülü'ye göre doğrudan doğruya İslami bir kurum değildir. Kur'an'da vakfa ait açık bir işaret bulunmaması da (Arabistan'da İslamiyet öncesi vakıf yoktur) İslam düşünürleri bu kurumu Hz.Muhammed dönemiyle açıklarlar. Hatta bazı düşünürler, İbrahim peygamber döneminde de vakıfların bulunduğuna dikkat çekmektedirler.(Köprülü, 2005, 299) Bir diğer görüşe göre, vakıf fikri; kendisine verilen değerli toprakları sadaka olarak dağıtıp dağıtmaması gerektiğini peygambere soran Hz. Ömer'den kaynaklanmıştır. Başlangıcı nasıl olursa olsun vakıf kurma, İslam dünyasında hayırseverliğin resmi biçiminin başlıca yolu olmuştur. Resmi yolla yapılmayan yardımlardan farklı olarak vakıflar, kendilerine görünürlük sağlayan belirgin bir yol çizmişlerdir. (Singer, 2004, s. 19)

Bütün insanlığın ortak ürünü olan vakıfların doğuşuna zemin hazırlayan temel dinamiklerin belirlenmesinde İslami kaynakların öne çıktığı görülmektedir. Ancak elbette yalnızca din belirleyici değildir. Vakıf, içinde yer aldığı toplumun sosyal, ekonomik, kültürel yapısı ve değerlerinden doğmuştur. Değer; insan ihtiyacının ve isteğinin tatmin edildiği bir nesnenin kapasitesi, eşya ile ilişkileri sırasında ortaya çıkan bir olgudur. Dolayısıyla değerler, istekler ve ihtiyaçlara verilecek cevabın çevresini çizmektedir. İslam coğrafyasında kurulan vakıfların ana düşüncesini ihtiyaçların İslami değerler çerçevesinde karşılanması çizmektedir. İslam dünyasında ihtiyaçlar yalnızca dini konularda değil modern devletin görevleri arasında sayılan eğitim, bayındırlık, sosyal yardım gibi alanlarda hizmet vermiştir (Erşahin, 2003:27,31).

İslam devlet düzeninde belirtilen hizmetler siyasi otoriteye bırakılmamış, hayrat denilen kurumlar, doğrudan Allah'ın gözetiminde, zaman içinde bozulmaz, ebedi, mutlak, tarafsız bir kurum olan vakıflara bağlanmıştır. Vakıfların, toplumun bekâsi ve refahı için en güvenilir sosyal kurum görevini üstlenmesi, toplum için gerekli olan bazı kamusal hizmetleri yerine getirmesinden dolayı olmuştur. (İnalıcık, 2006, s.6)

Vakıf kurumunun sayılan yararları yanında bir takım eleştirilerin odağına da yerleştirildiği dikkati çekmektedir; Öncelikle vakıflar ahlaki bakımdan İslam toplumu için zararlı kabul edilmişlerdir. Vakfın yarattığı yardım kuruluşlarının bireysel girişimi öldürdüğü, tembel ve parazit bir sınıf yarattığı iddia edilmektedir. Yine eleştirel anlamdaki bir diğer görüş ise vakıfların dini ve hayri bir amaçla değil, yalnızca kişisel ve ailevi düşüncelerle, servete el konulması tehlikesine karşı bir tür "dini sigorta" anlamında oluşturulduğudur. Köprülü, dini ve hukuki diğer kurumlarda olduğu gibi vakıfların da içinde meydana geldiği toplumun maddi ve manevi şartlarına uygun olarak değişim gösterdiğini, İslam medeniyetinin yüksek dönemlerinde bu kurumun dini ve hayri içeriğine uygun faaliyetler içinde olduğunu, siyasi gerilemiş dönemlerinde ise amacı dışına çıktığını hatta soysuzlaştığını belirtmektedir.(Köprülü, 2005, s. 337)

Vakıfları eleştirenler, özellikle kendileri ve yakınlarının çıkarları için vakıf kuranların eylemlerine kuşkuyla bakılmasını sağlamış ve ahlaki yönden eleştirilmelerine yol açmışlardır. Bu bağlamda, vakıf kurmakla İslam hukuku tarafından belirlenen miras kurallarından kaçmanın nasıl kolaylaştırıldığı vurgulanmıştır.(Singer, 2004, 37)

Vakıflar, gerek hukuki gerekse tarihi bakımdan Türk ve İslam dünyasının araştırılması için birinci derecede önemli bir konu olarak kabul edilmektedir. Hicretin ilk asrında İslam dünyasında vakıflar oluşmaya başlamıştır. Vakıf müessesesinin tarihini araştırmak için ilk başvurulacak kaynaklar, vekayinâmeler, münşeât mecmuaları, coğrafi eserler, seyahatnamelerdir. Bunların içinde en değerli kaynak ise vakıf vesikalarıdır. Şehirlerin nasıl iskân edildiği, yeni mahallelerin nasıl oluştuğu, ticari faaliyetlerin nasıl gerçekleştiği, halkın hayat seviyesi, eşya ve paranın değeri, vergilerin içeriği ve sosyal yardım kuruluşlarının düzenlenişini bu vesikalar sayesinde öğrenmemiz mümkün olmuştur. (Köprülü, 2005, s.261, 264,267)

Ribât'tan Vakıflara

Vakıflara ait vesikalarda Mısır, Irak, Anadolu, İran, Afganistan ve Mâverâünnehir sahasında dikkati çeken bir kavram bulunmaktadır; ribât. Başlangıçta askeri ve dini özellikler taşıyan ribât'lar farklı zaman ve mekânlarda içerik değiştirmiştir. Arapça rabt kökünden gelen kelime, Kur'an'da "kafirlerle cihada hazır bulunan süvarilerin atlarını bağlayacak yer" anlamında kullanılmaktadır. Buna göre kavramın kökeninde, savaş ile ilgili dini-askeri bir içerik olduğu dikkati çeker. Ribâtlar genellikle sınırlarda, stratejik önemi olan başlıca yerlerde kurulan müstahkem yerlerdir ve buralarda cihad için gelen gönüllüler toplanmaktadır. Bizans sınırlarında olduğu gibi İslam ribâtları da savunma duvarıyla çevrilmiş, binaları, ahırları, ambarları, mescidi ve hamamı da bulunan bir birliktir. Ribâtlarda yaşadıkları için murâbit adını alan gaziler genellikle gönüllülerden oluşmaktaydı. Murâbit, daha sonraları "derviş, sûfi, velî anlamlarında kullanılmıştır. Büyük merkezlerde bir zamanlar yalnızca mücahidlere mahsus olan ribâtlarda artık İslam ilimleriyle uğraşan gençler de vardır ve ihtiyaç halinde kendilerinden savaş döneminde de yararlanırdı. Dolayısıyla ribâtların karakteri 9.yy.'dan itibaren değişmiş, kervansaray, han gibi isimlerle anılan hayır ve güvenlik kurumlarına dönüşmüştür.(Köprülü, 2005, s.279-288) Nitekim sözlükte karşılığı da bu durumla uygun olarak " han gibi konaklanacak yer, tekke, bağ, ip, sağlam yapı" anlamına gelmektedir. (Osmanlıca Türkçe Büyük Lûgat, 1987, s.831)

Kayıtlarda yer alan ilk vakıflar arasında Allah yolundakiler ya da Allah yoluna baş koyanlar anlamına gelen "fi sebil Allah" uğruna kurulanlar vardır. Bu yolda kurulan vakıfların en önemli amacı; cihattır. İlk Müslüman savaşçıların askeri ihtiyaçlarını karşılamak için bu vakıflara verilen taşınır mallar, daha sonra vakfın maliyetini karşılamak için kullanılmaya başlanmıştır.(Singer, 2004, s.23) Başlangıçta cihat için yapılan özgülmenin ilk amacının askeri nitelikte oluşu, ribât kavramını çağırıştırmakta ve iki kavram arasındaki benzerlikler dikkati çekmektedir.

Bir Değerin Başkaları İçin Özgülenmesi: Hayırseverlik

Vakıf düşüncesini yaratan felsefenin kaynağı olarak, bir değerın başkaları için özgülenmesi; kişinin kendi mülkiyetinde olan bir menkul ya da gayrimenkulü başkaları yararına kendi mülkiyetinden çıkarması anlamına gelmektedir. "Bir değeri başkaları için özgüleme" ya da genel anlamda "verme güdüsünün" insanlarda ortak olduğu, ancak bu güdünün hayata geçiş biçimlerinin kültürel koşulların yarattığı özel biçimlerle gerçekleştiği söylenebilir. Kendine özgü biçimlerine rağmen verme güdüsü, tüm toplumlarda karşımıza "hayırseverlik olgusu" olarak çıkmaktadır.

İyi ve iyilik kavramlarının Arapçadaki karşılığı "hayır" kelimesidir. İyilik ve hayır, başta mali fedakârlıklar olmak üzere her türlü iyiliği ve yardımseverliği ifade eden içerikle kullanılması ve Müslümanların buna teşvik edilmesi, erken dönemlerden başlayarak Müslümanlar arasında dayanışmayı geliştirmiş, vakıf kurumuna sayesinde kamu hizmeti veren birçok hayır eserinin kurulmasına yol açmıştır.(Coşkun, 2009, s.358)

Hayırseverlik TDK sözlüğüne göre; "hayırsever olma durumu, iyilikseverlik, yardımseverlik" biçiminde, daha çok yardımlaşma ve iyilik temasına vurgu yapılarak ele alınmaktadır.

İngilizcede "philanthropy" olarak bilinen kavramın Türkçe karşılığı hayırseverlik olmakla birlikte kelimenin tam karşılığı olmamaktadır. Hayırseverlik olgusu genel itibarıyla, tarihi gelişim nedeniyle bireylerin dini, vicdani ve duygusal güdülerinden hareketle yaptıkları yardım faaliyetlerini konu alır. Ancak uluslararası düzeyde filantropi terimi, bu çağırışlılardan ziyade birey ve kurumların içinde yer aldıkları toplumların refah seviyelerini yükseltmek amacıyla çoğunlukla sivil toplum örgütlerine başta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda hayırseverlik kavramının yönlendirdiği etkinlik kategorileri şu şekilde belirtilebilir; (Aydın, Çarkoğlu, 2006, s.11,12)

- Sosyal sorunların temel nedenlerinin araştırılması
- Bu bilginin sosyal sorunların mağduru olanlara ulaşması için çaba gösterilmesi

- Sosyal, siyasal ve ekonomik eşitlik adına için çalışan sosyal hareketlerin güçlendirilmesi
- Toplumda ayrımcılığa maruz kalan ve marjinalleştirilen kişilerin yasal haklarının korunması ve güçlendirilmesi.

Hayırseverlik çabaları insanlık tarihi kadar eskidir. Hayırseverlikle ilgili faaliyetleri incelemek, bireylerin, toplumların ve hatta devletlerin karakterine yakından bakma imkânı verir. Örneğin imparatorlukların hayırseverliklerinin incelenmesi, hükümdarların bu araç yoluyla kaynakları nasıl kullandığına, bu yolda oluşan kurumlar aracılığıyla tebaasını nasıl yönettiğine ışık tutar. Hayır kurumlarının yapıları ve işleyişleri, bu kurumlara vesile olan dürtüler ve gerekçeler, yardım yapılacak kimselerin seçimi gibi unsurlar hayırseverliğe ilişkin tutumları sürekli olarak biçimlendirir. Aynı zamanda yoksulluğun, hak etmenin ve muhtaçların toplumsal konumunu belirler.(Singer, 2004,s. 5,6)

Muhtaç durumdakilere yardım etmek, dini inançtan, gelenek ve görenekten ya da kişinin iyilik yapma isteğinden kaynaklanabilir. Yoksullara yapılan yardımlar, tarihin çok eski çağlarından başlayarak var olmuştur. Toplumların dini inançları, yönetim biçimleri ve sosyo-ekonomik yapıları değiştikçe yoksullara yapılan yardımların dayandığı temel felsefe de değişmiştir (Hacımahmutoğlu, 2009, s.11).

Çalışmada sıkça atfı yapılan hayırseverlik araştırmasında Türkiye’de en fazla yapılan hayırseverlik faaliyeti sorulduğunda alınan cevaplar, hayırseverlik ve vakıflara ilişkin algıyı da yansıtmaktadır;

İhtiyaç sahiplerinin hayatlarını kolaylaştırmak için doğrudan bu kişilere yapılan yardımlar	%26.4
Dini vecibeleri yerine getirmek için yapılan (zekat, fitre, kurban vs gibi) yardımlar	%20.9
Yoksul bölge ya da mahallelerin ihtiyaçlarını karşılamak değişik kurumlara bağış yoluyla desteklenen faaliyetler	%18.8
Cami gibi ibadeti kolaylaştırıcı hizmetlere yapılan bağışlar	%10.1
Eksikliği hissedilen hastane, okul gibi hizmet tesislerine yapılan bağışlar	%9.3
İhtiyaç sahiplerine yardım amacıyla gönüllü çalışmalar	%8.7
İhtiyaç sahiplerinin hayatlarını kolaylaştırmak için değişik kurumlara bağış yoluyla yapılan yardımlar	%5.6
Diğer	%0.2

Şekil 1: Türkiye’de En Fazla Yapılan Hayırseverlik Faaliyeti Hangisidir? (Çarkoğlu, 2006, s.97)

Araştırma bulguları, yardımların doğrudan aracısız biçimde “*ihtiyaç sahiplerine*” yapılması noktasına odaklanmamızı sağlamaktadır. Burada dikkati çeken nokta, yardımların kurumlar aracılığı ile yapılmasının önemli oranda gerçekleşmediğidir. Dolayısıyla uluslararası kabulde filantropi kavramına yüklenen anlamdan oldukça farklı bir yaklaşımın söz konusu olduğu görülmektedir.

Vakıf Düşüncesini Ortaya Çıkaran Temel Dinamikler

Vakıf düşüncesini ortaya çıkaran dinamikler ya da bu düşünceye yol açan felsefe ile kastedilen; vakıf neden kurulur? Sorusuna aranan cevapla ilgilidir.

Singer’e göre yapıları gereği vakıflar, dinsel inanışların, cennete ulaşma umutlarının ve yardım etme zorunluluğunun sonucu olan *dinsel eylemlerdir*. Farklı kültürel sahalarda siyasal ve toplumsal amaçlara ulaşmada meşruiyet zemini kazanma yolu olmasının yanı sıra zaman zaman parasal hırsların aracı olarak da kullanılmışlardır. Yardım etme biçimi olarak vakıfların zekâta yeğlenmesinin nedeni, vakıf kurmanın aynı zamanda birden çok amaca birden hizmet etmesidir. Vakıflar, hem Tanrı’ya hem de topluma hizmet etmenin yoludur. Kişisel servetin korunmasından, kurucunun ailesinin geçiminin sağlanmasına kadar uzanan oldukça geniş bir yelpazede işlev üstlenmişlerdir.(Singer, 2004, s. 31,32)

Vakıf düşüncesini ortaya çıkaran dinamikler, dini, psikolojik ve felsefi, sosyo-ekonomik açılardan ele alınabilir.

Dinin Etkisi: Allah'a Yakınlaşma İsteği

En varlıklısından en yoksuluna mülkü vakfetmeyi seçen kimselerin güttükleri amaç, kurucuyu Tanrı katına yüceltmek (kurbet) ve cennette yer edinme isteğidir. (Singer,2004, s.32) Vakfın ilk biçimlerinin dini kurumlar ya da kavramlar etrafında oluşması, vakıf düşüncesinde dinin oynadığı temel role işaret etmektedir. Bu noktada çıkış noktasını ise Allah'a yakınlaşma isteği oluşturmuştur. Allah'a, yakınlaşmanın yollarından biri olarak vakıf kurmak, Allah'ı taklit etmek biçiminde ifade edilmiştir (Erşahin, 2003:32).

G. De Tard'a göre, toplumdaki ilişkiler kişiler arası bir fenomene dayanmaktadır; taklit. Müslümanlarda taklidin metafizik bir boyutu vardır. Yedi yıldız,'ın Allah'ı taklit olarak adlandırdığı bu durum, Allah'ın sıfatları ışığında açıklanmaktadır; Allah nasıl ki rızık verici ise Müslüman da rızık verici olmalıdır. Tanrıya benzemek için çalışmak, olumlu gelişmelerin dinamizmi kabul edilmektedir. Müslümanlar nezdinde bu düşünce, Allah'ı en büyük vakıf kurucusu yapmaktadır. Vakıftan yararlanacak olan tüm insanlardır. Belirtilen anlayış, çalışarak Allah gibi varlık sahibi olma ve elde edilen kazancın başkaları yararına karşılıksız olarak harcanması felsefesidir (Yedi yıldız ,2003: 22-23).

Akyüz, Kur'an'da vakıflarla ilgili ayetleri, amel-i Salih (iyi iş) ve infâk (Allah uğrunda harcama) biçiminde sınıflandırmıştır. Amel-i Salih, Allah rızasını kazanmak amacıyla, ilahi bir emri yerine getirmek, kişinin kendisi, ailesi ve insanlığın yararına yaptığı her türlü iyi işi ifade etmektedir. Allah rızasını kazanmak amacıyla, ilahi bir emri yerine getirmek, kişinin kendisi, ailesi ve insanlığın yararına yaptığı her türlü iyi işi ifade etmektedir. Buna göre, amel-i salihlerin sayısı bütün ilahi emirler sayınsındır. Bu kapsam dâhilinde amel-i salih zamana ve mekâna göre değişebilir. Buradaki ölçü ise bireysel ve toplumsal boyutuyla kişinin kendisine ve başkasına bir yararının dokunmasıdır. Bu konudaki örneklerden biri, Bakara suresinde yer alır; *"İman edip Salih amel işleyenler ise cennetliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır."* Infâk ayetleri farz olan zekat başta olmak üzere, diğer yardımları, infakin amacını, yerini ve zamanını, ölçütlerini, sadakaları ve hayır işine süreklilik kazandıran vakıfları da kapsamaktadır. Infâk ayetleri içinde Allah yolunda harcamaya ilişkin ayet Ali İmran suresinde yer alır; *"Sevdiğiniz şeylerden sarfetmedikçe iyiliğe erişemezsiniz."* Infâk yapılacak yerleri açıklayan ayetler, yardım yapılacak ihtiyaç sahiplerine dikkat çekerek vakıf kuruluşu için rehberlik etmiştir.(Akyüz, 2006, s.20-22)

Psikolojik ve Felsefi Değerler: İyilik Etme İsteğinin Kökleri

Dini unsurlar yanında psikolojik ve felsefi değerler de vakıf kurulmasına yol açmaktadır. İnsan ihtiyaçları arasında yer alan mutluluk, bireysel tatmin, huzur, kendini gerçekleştirme, bırakılan eser yoluyla ölümsüzleşme bu bağlamda ele alınabilir. (Erşahin, 2003:36)

Sayar, vakıf düşüncesine yol açan süreçte "empati" kavramının önemine değinirken, bazı çalışmaların, başka insanların iyiliğini düşünmenin insan doğasında var olduğunu gösterdiğine işaret etmektedir;*"Empati kurmak sosyal ilişkilerde birçok kolaylık sağlar. Empati ile karşımızdakini anladığımızı, ona önem verdiğimizizi, onun derdiyle dertlendiğimizi hissettirir ve böylece iletişim kurarız. Vakfedebilenler empati duygusuna sahip insanlardır. Verebilmek, insan için büyük bir yükseliştir"*. (Sayar, 2006, s.46-47) İyilik etme isteğinin temelinde yer aldığı düşünülen empati yeteneği sayesinde insanlar, başka insanların acı ve sıkıntılarını anlamakta, iyilik etme bir davranış olarak iyilik yapan ve yapılan açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. (Cengil, 2009, s. 384, 386)

Bir değerın başkalarının yararı için verilmesi duygusunun ardında *"var olma duygusu"* yatmaktadır. Geçici olan yaşamın nasıl kalıcı kılınabileceği, bırakılan eserler yoluyla nasıl yaşayabileceği soruları insan zihnini meşgul etmiştir. Eski Yunan'da, Roma'da, Bizans'ta, Osmanlı'da, Sasaniler'de ve daha birçok medeniyette insanoğlunun öldükten sonra da yaşama isteğini yansıtan eserlere tanık olunmaktadır. Osmanlı'da bir devlet geleneği olarak vakfiyelerde amaç, Allah rızasını kazanılması ve ahiret mutluluğuna ulaşmaktır. Ölümlü yaşamın vakıflar yoluyla sonsuz kılınacağı anlayışının temelinde şu hadisin yattığı düşünülmektedir; (Kaya, 2007, s.70)

"İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır, her şey bitmiştir. Ancak üç sınıf insanın amel defteri kapanmaz; deyim yerindeyse o insanlar yaşamaya devam eder. Kimdir bunlar? Topluma yardım amacıyla sosyal tesis kuranlar, vakıf kuranlar. Vakfetmiş olduğu maldan Allah'ın yarattığı kim olursa olsun her canlı, insan, hayvan, o canlılar istifade ettiği sürece, yaşadığı sürece, sevap öldükten sonra da aynı ile devam eder".

Medeniyetlerin devam edebilmeleri için, gönüllü katılımlar, ortak paylaşım ve toplumsal dayanışmanın önemine dikkat çeken Karlığa, İslam'ın bu anlamda bir model oluşturduğunu belirtmektedir. Bu noktada bu yöndeki kuruluşları motive eden ve asıl itici gücü oluşturan, vakıf ruhu, vakfetme psikolojisi köklü bir varoluş felsefesidir. Medeniyetimizin çıkış noktasını oluşturan "Allah rızası için" anlayışı yazara göre, medeniyeti bir "vakıf medeniyeti" haline getirmektedir. (Karlığa, 2007, s. 69-70)

Genel kabulle, Osmanlı İmparatorluğu, vakıf konusunda kendine özgü pratikleriyle bir tür vakıf medeniyeti kurmuştur. Osmanlı toplumunda gönüllü hayırseverliği toplumsal yapının ana bileşenlerinden biri yapan, güçlü bir "verme kültürü"nü oluşturmuştur. İnsanları hayırsever olaya iten itici bir his mevcuttur. Bunu saray ya da merkezi otorite dediği için değil kendiliğinden yaptıkları dikkat çeker. Hayırseverlik, Osmanlı toplumun merkezi unsurlarındandır. Cömertlik aynı zamanda özel bir toplumsal statü kazandırmış ve devamını sağlamıştır. Bunun yanında vakıf, toplumsal düzeni muhafaza etme rolünü de üstlenmiştir. Osmanlı hayırseverliği pek çok açıdan başlı başına bir yaşam biçimi olmuştur. (Singer, 2004, s. 95,96,97)

Osmanlı döneminde vakıfların en önemli misyonu, varlıklı bireylerle ihtiyaç sahipleri arasında kurduğu köprüdür. Bireyler günümüzde hâlâ varlıklı kimseleri yoksullara yardım noktasında önemli oranda sorumlu görmektedirler. Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet adlı alan çalışmasında, "Yoksullara yardım kimin görevidir?" Sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde aslında "kendisinden iyilik beklenen kesimler "ortaya çıkmaktadır; Devletin %38.2, hali vakti yerinde vatandaşların %30.9, tüm vatandaşların %20.9, sivil toplum kuruluşlarının,%5.4, belediyelerin %0.2, diğer %0.1. Belirtilen çalışma kapsamında yardım yapılacak kesim önceliği de şu şekilde ifade edilmektedir; yoksulların eğitimi %94.6, yoksulların sağlık ihtiyaçları %94, yoksulların beslenmesi %93.3, ihtiyaç sahiplerine iş sağlanması %85.8, çevrenin korunması %77.9, yoksulların dini vecibelerinin yerine getirilmesi %74.5, yoksulların borçlarının ödenmesi %71.7, sanat ve kültür faaliyetlerinin yaygınlaşması %66.8. (Çarkoğlu, 2006, s.85,88)

Araştırma sonuçları ışığında, yoksullara yardımla görevli kabul edilen kesimler içinde devletin ilk sırayı alması şaşırtıcı değildir. Aşkın devlet idealinin biçimlendiği Türk toplumunda devlete biçilen baba rolü devam etmektedir. İlginc olan bulgu, sivil toplum örgütleri ve belki de ağırlıklı olarak vakıflara yönelik bu tür bir beklentinin yüksek olmamasıdır.

Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar

Vakıf kurmaya iten temel nedenlerden biri de sosyo-ekonomik ihtiyaçlardır. Yoksullara sağlık, eğitim, barınma, gıda gibi konularda gönüllü olarak yapılan yardımlar, sosyo-ekonomik açıdan siyasi iktidarın yetiştirmedikleri alanlarda adeta birer tampon görevi üstlenmektedirler. Bu bağlamda vakıflar, yardımlaşma ve hayırseverlik geleneğini yaşatan sosyal dayanışma ağlarının başında gelmektedir.

Tarihsel açıdan hayırseverliğin zengin ve fakir arasındaki gelir farkını azaltmanın bir yolu olarak hayırseverlik, acil ihtiyaçlara kısa vadeli çözümler sunar, oysa "sosyal adalet için hayırseverlik" toplum yaşamında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu bakımdan hayırseverlik, yoksulluğu ortadan kaldırmayı, zenginden fakire gönüllü biçimde gerçekleşen servet transferini ve dikey sosyal ekonomik hareketliliği artırmayı amaçlayan politikalar ve kâr etmeyen kurumlar olarak anlaşılabilir. İslam dünyasında ve Osmanlı'da bu amaçlara en çok hizmet eden kurumlar vakıflardır. Zira sağlık ve eğitime yönelik harcamaların büyük kısmı vakıflar tarafından sağlanmaktaydı. (Çizakça, 2006, s. 21)

Hayırseverlik, çoğunlukla eşitsizlik ve güç dağılımı problemlerine çözüm bularak, sorunların temel yönlerine eğilir. "Sosyal adalet için hayırseverlik; katkılarının ya da bağışlarının politik, ekonomik ve sosyal anlamda en az varlığa sahip olanların fırsatlarını çoğaltmak amacıyla yapısal değişiklikler için çalışan kâr amacını gütmeyen örgütlere yönlendirilmesidir" (Aydın, Çarkoğlu vd, 2006, s.11) Burada sözü edilen örgütler vakıflardır.

Yoksullara yapılan yardımlar siyasal iktidarın gücünü pekiştiren bir araç görevi de üstlenmiştir. Örneğin Osmanlı, imparatorluk iktidarının oluşumu ve devamında kilit bir unsurdan yararlanmıştı; yiyecek. Tebaasına yiyecek temin etme ve dağıtma becerisi, Osmanlı gücünü beslemiş, egemenliğini pekiştirmiştir. Yiyecek, farklı ritüellerin bir parçası olarak önemli simgesel anlamlar üstlenmiştir. Gıda maddelerinin belirli kesimlere gönderilmesi ayrıcalık tanınan ya da tanınmayan sınıf ve statüleri güçlendirmiş, iaseciliğin yolu uzun süreli vakıf kurma düşüncesiyle kesişmiştir. İmaretler bu bağlamda değerlendirildiğinde temel fiziksel varoluşun gereksinimlerini de desteklemişlerdir. (Singer, 2004, s.151,186)

Vakıflar, kurdukları mekanizma ile sosyal adaletin gerçekleşmesine hizmet etmektedirler. Adalet düşüncesi sosyal adalet noktasında, toplum üyelerinin refahını sağlamak suretiyle, toplumla ayrılmaz bağlar kurmaktadır. Adalet ve refah arasındaki bağ, sınırlı kaynaklara sahip olan insanların temel ihtiyaçların karşılanması noktasında kurulmaktadır. (Campbell, 2001, s.115-116). Vakıflar bu çerçevede sosyal adaleti temin eden mekanizmalardır denilebilir.

Vakıflar, sosyal adaleti sağlamak amacı güden zekât, fitre ve sadaka gibi İslami kurumlardan farklıdır. Zekât ve fitre, yeterli miktarda malı olanlardan alınan bir tür vergi olup, bunların harcanma alanları Kur'an'da açıkça belirtilmiştir. İslam'da takvaya erişmek için malın ihtiyaçtan fazlasının harcanması yoluyla gerçekleşen sadaka da ayet ve hadislerde açıkça belirtilmektedir. Sadaka da sosyal adaleti sağlayıcı önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Chapra, Ahmad vd, 1991, s.165).

Vakfın genel hizmet alanlarının yanında, yoksulun sosyal hizmet ve sosyal yardımlarla desteklenmesi, gıda ihtiyaçlarının karşılanması, okul çağındaki yetim ve öksüz çocukların giyim kuşam, eğitim öğretim giderlerinin

karşılanması vakıfların temel fonksiyonları arasındadır. Yoksullar, her zaman ve her dönemde vakıftan birinci derecede yararlanması gereken kesimdir. Osmanlı'da hemen her vakfiyenin sonunda, herhangi bir nedenle vakfın asıl amacının yerine getirilmesi imkânsız hale gelirse, "vakfın fukarâya meşrut olduğu" ilkesinin vakfiyeye yazılması hukuki bir kuraldır. (Öztürk, 2003, s. 59)

Hayır işlemek amacıyla kurulan bu tür "hayri vakıflar"da amaç, herkesin yararlanmasıdır. Ancak yalnızca vakif ailesinin yararlandığı vakıflar da vardır. Amacı aile fertlerinin kurulan vakıftan yararlanmasını sağlamak olan "zürri vakıflar" ya da aile vakıflarının temel amacı, aileyi dağılmadan bir arada tutabilmektir. Osmanlı'da evladiye vakıfları olarak tanımlanan bu vakıflarda vakıftan yararlananlar yalnızca evlâd olmayıp, ammedir de. (Atlas, 2003, s.99-101) İnalçık, evladiye vakıflarının hayır amacından saparak aileyi sürekli gelir kaynağı sağlamaya yöneldiği biçiminde bir anlayış bulunduğunu kaydetmektedir (İnalçık, 2006, s.7)

Oysa "Aile bireylerinin eğitim ve öğreimleri, donanım ve desteklenmeleri ve bunlara benzer amaçların gerektirdiği harcamaların yapılması için kişiler hukuku ve miras hukuku hükümleri uyarınca aile vakfı kurulabileceğine" hükmeden Medeni Yasa (Madde 372) yalnızca ailenin belirli bir maldan yararlanmasını düzenlemektedir. Bununla birlikte yasa, "Bir malın veya hakkın başkalarına geçmemek üzere aynı soydan gelenlere kuşaktan kuşağa kalacak şekilde özgülenmesi yasaktır. Böyle bir özgülenme, vakif kurma yoluyla da yapılamaz" demek suretiyle vakfın miras aracı olarak kullanmasının önüne geçmek niyetindedir.

Sonuç

Bir değeri başkaları için özgülemenin yolu olarak vakıflar, içinde kendine has anlamların yer aldığı bir hayırseverlik kurumudur. Vakif yoluyla gerçekleşen hayırseverlik, diğer toplumsal yardım biçimlerinden, öncelikle dayandığı felsefe açısından farklılıklar arz etmektedir. Vakif düşüncesini yaratan felsefenin anlaşılması, onu ortaya çıkaran tarihi arka plan ve temel dinamikler ışığında sağlanabilir. Tarihi arka plan ile kastedilen, Eski Türk hukuku, tartışmalı olmakla birlikte Roma, Bizans, Musevi uygulamaları ve vakif düşüncesine ağırlıklı olarak kaynaklık eden İslam Hukukudur. Osmanlı deneyimi ise vakıfları adeta bir medeniyet sembolü yapan bir uygulamanın izlerini taşımaktadır.

Bir değerin mülkiyetinden yardıma ihtiyacı olanlar lehine vazgeçme, vakif düşüncesinin özünü oluşturmaktadır. Bu vazgeçme, sıradan bir verme işlemi olmayıp, Tanrı rızasını kazanmak başta olmak üzere, bırakılan eser yoluyla ölümsüzlüğe erişme niyetinin biçimlendirdiği bir vazgeçişdir. Dolayısıyla vakif kurma düşüncesi büyük oranda dini kaynaklı görünmektedir. Vakif yoluyla adlarının yaşayacakları düşüncesi, kişileri bu yolda motive eden temel etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar neden iyilik edeler ya da iyiliğin altında yatan neden nedir? Sorularının cevapları da burada saklı olsa gerektir. İnsanları iyiliğe yönlendiren itici bir his mevcuttur. Bu his kurumsal düzeyde kendini vakıflarda somutlaştırmaktadır.

Çalışmada ortaya çıkan temel sonuç; hayırseverlik biçimi olarak vakıfları yaratan felsefenin tarihi, dini, psikolojik, felsefi, sosyo-ekonomik kaynakları olduğudur. Eşitsizliğin giderilmesi ve güç dağılımının yeniden düzenlenmesi amacına hizmet eden vakıflar, kurdukları mekanizma ile sosyal adaleti sağlamanın toplumsal araçlarıdır. Dolayısıyla vakıflar söz konusu olduğunda daha üst düzeyde "sosyal adalet için hayırseverlik" kavramının akla gelmesi gerekmektedir. "Verme kültürünün" tarihi arka planının güçlü olduğu bir toplumda yüzyıllardır bir sivil toplum inisiyatif olarak hareket eden vakıflar, gelecekte de belirtilen araçsallığını sürdürecektir görünmektedirler.

Kaynakça

- Ali Rıza Abay (2004). "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri", 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 25-26 Kasım, Eskişehir, 271-281.
- Ali Çarçoğlu, "Türkiye'de Bireysel Bağışlar ve Vakıf Uygulamalarında Eğilimler", . Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, TÜSEV, 2006, 83-123.
- Amy Singer (2004). Osmanlı'da Hayırseverlik Kudüs'te Bir Haseki Sultan İmareti, Çev. Dilek Şendil, Tarih Yurt Vakfı Yay., İstanbul.
- Aras Neftçi (2006). "Vakıf Mimari Mirasımız", *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Ankara,30-37.
- Bahaeddin Yediyıldız (2003). "Eserden Müessire: Türk Hayrat Siteleri ve Fikri Arka Planı", *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu*, 12-13 Mayıs, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 17-25.
- Bekir Karlığa (2007). *Geleneksel Vakıf Anlayışı ve Günümüzde Hayır Hizmetleri Sempozyumu, 2006 Vakıf Medeniyeti Yılı ve Vakıflar Haftası Etkinlikleri Kitabı*, Ankara, s. 69-70.
- Bülent Köprülü (1951). "Tarihte Vakıflar", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.8, S.3, 379-518.
- Davut Aydın, Ali Çarçoğlu, Murat Çizakça, Fatoş Gökşen (2006). Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, TÜSEV, İstanbul.

- Davut Aydın, (2006). "Cumhuriyet Dönemi Vakıfları: Tarihi Bir Bakış ve Vergi Muafiyetine Sahip Vakıfların Mali Krizi", Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, TÜSEV, İstanbul, 35-58.
- Erol Akı, Sevda Demirbilek (1996). Sosyal ve Kültürel Hayatımızda Vakıflar ve İlgili Mevzuat, Alfa Yay., İstanbul.
- Fuad Köprülü (2005) "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalalarının Tarihi Ehemmiyeti", İslam ve Türk Hukuk Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ Yay., Ankara, 261-268.
- Fuad Köprülü (2005) "Vakfa Ait Tarihi İstihlamlar: Ribât", İslam ve Türk Hukuk Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ Yay., Ankara, 279-293.
- Fuad Köprülü (2005) "Vakıf Müessesesinin Menşei Hakkındaki Muhtelif Nazariyeler", *İslam ve Türk Hukuk Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ Yay., Ankara, 299-307.
- Fuad Köprülü (2005) "İslamiyette Vakıf Müessesesinin Zuhûru ve Tekâmülü", *İslam ve Türk Hukuk Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ Yay., Ankara, 308-314.
- Fuad Köprülü (2005) "Vakıf Müessesinin İslam Cemiyeti Üzerindeki Te'siri", İslam ve Türk Hukuk Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ Yay., Ankara, 327-337.
- Halil İnalıcı (2006). "Vakıf Medeniyeti", *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Ankara, 6-7.
- Hande Hacımhamutoğlu (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, DPT Uzmanlık Tezleri, Ankara.
- Hüseyin Atlas (2003). "Vakıflarda Evladiye ve Aile Vakıfları", *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu*, 12-13 Mayıs, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 99-104.
- İbrahim Coşkun (2009). "İyilik Süreklilik ve Dini İnançlar", *1.Ulusal İyilik Sempozyumu (20-21 Haziran)*, Elazığ, 357-367.
- İlber Ortaylı (2006). "Bizim Medeniyetimizde Vakıf Müessesesi Çok Önemlidir" (Röportaj), *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Ankara, 26-29.
- Kemal Sayar (2006). "Vakfetmek: Empati Duygusunun Psikolojik Dayanakları", *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Ankara, 46-49.
- Kemal Sayar (2007). "Bir Osmanlı Geleneği Olarak Para Vakıfları ve Günümüzde Uygulanma İmkânları", *Geleneksel Vakıf Anlayışı ve Günümüzde Hayır Hizmetleri Sempozyumu, 2006 Vakıf Medeniyeti Yılı ve Vakıflar Haftası Etkinlikleri Kitabı*, Ankara, 76-83..
- Mahmut Arslan, (1984) "Eski Türk Devlet Anlayışı ve Kutadgu Bilig", *Sosyoloji Konferansları, Yirminci Kitap*, İstanbul Üniversitesi Yay., No: 3239, İstanbul, 117-160.
- Mahmut Kaya (2007). "Osmanlılarda Bir Devlet ve Toplum Geleneği Olarak Vakıflar", *Geleneksel Vakıf Anlayışı ve Günümüzde Hayır Hizmetleri Sempozyumu, 2006 Vakıf Medeniyeti Yılı ve Vakıflar Haftası Etkinlikleri Kitabı*, Ankara, 70-73.
- Muammer Cengil (2009) "Evrensel Bir Değer Olarak İyilik ve Bireyin Ruh Sağlığı Açısından Önemi", *1.Ulusal İyilik Sempozyumu (20-21 Haziran)*, Elazığ, 382-389.
- Murat Çizakça (2006). "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları". Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, TÜSEV, İstanbul, 21-31.
- Osmanlıca Türkçe Büyük Lügat (1987) Haz. Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı vd. TÜRDAV Basım ve Yayım, İstanbul.
- Ömer Chapra, Hurşid Ahmet vd (1991), İslam Ekonomisi ve Sosyal Güvenlik Sistemi, Haz. Faruk Yılmaz, İstanbul.
- Nazif Öztürk (2003). "Osmanlı'dan Cumhuriyete Sosyal Yardımlaşma Kurumları", *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu*, 12-13 Mayıs, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 53-75.
- Sefettin Erşahin (2003). "Vakıf Düşüncesini Doğuran Temel Dinamikler", *Vakıf Medeniyeti Sempozyumu*, 12-13 Mayıs, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 27-45.
- Şakir Berki (1981) "Vakıflar", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.38, S.1, 133-164.
- Tom Campbell (2001) *Justice Issues In Political Theory*, Macmillan Pres LTD., London.
- Vecdi Akyüz (2006). "Kutsal Metinlerimizde Vakıf Referansları", *Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Ankara, 20-25.
- Yusuf Has Hacı (2005). *Kutadgu Bilig*, Haz. Bilgin Yüce, Orkun Uygur, Turan Köktürk, İlya İzmir Yay., İzmir.

SİVİL TOPLUM KURULUŞU OLARAK OSMANLIDA VAKIFLAR

Nazan Arslanel

Ahmet Özkiraz

ahmeto@gop.edu.tr

Gaziosmanpaşa Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Vakıflar, İslamiyet ile birlikte yaygınlaşmaya başlayan dayanışmanın ve yardımlaşmanın kurumsallaşmış halidir. Sivil toplum kuruluşu olarak vakıflar, Osmanlıda devlet organizasyonu içinde yer almayan, ancak devletin bilgisi dahilinde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir faaliyet alanı, örgütlü birer sivil dayanışma ve yardımlaşma örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlıda vakıflar, sivil toplum kuruluşu niteliği taşıyan diğer unsurlara nazaran devletten bağımsız ve devlet yönetimine destek olmaları nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Osmanlı vakıflarını batılı sivil toplum kuruluşlarıyla kıyasladığımızda bu tarz yapıların daha çok sosyal amaçlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada Osmanlı dönemi vakıfları sivil toplum kuruluşu bağlamında değerlendirilecek ve sivil toplum kuruluşu olup olmadığına yönelik eleştiriler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum kuruluşu, Osmanlı Devleti, Vakıflar

WAQFS AS CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN OTTOMAN EMPIRE

Abstract

Waqfs are the institutionalized form of the mutualization and solidarity that have started to become widespread along with Islam. As civil society organizations, waqfs do not take place in governmental organization but we can encounter with them as an example of organized civil mutualization and solidarity that has a field of activity with the approval of the government. Compared to other elements which have qualification of civil society, waqfs in Ottoman Empire have particular importance in that they are independent upon and supportive of the government. Comparing waqfs in Ottoman Empire to the westerner non-governmental organizations, we can state that such institutions are usually for social purpose. In this study, waqfs during the Ottoman period will be evaluated in the context of civil society organizations and criticism as to whether or not they are civil society organizations will be examined.

Key Words: Civil-society organization, Ottoman Empire, Waqfs

Giriş

Yardımlaşma ve dayanışma duygusu insanların birlikte yaşamalarının temel amaçlarından. Vakıflar ise yardımlaşma ve dayanışmanın kurumsallaşmış en ideal şeklidir. Vakıflar, insan hayatının iyileştirilmesi, kolaylaştırılması, toplum düzeninin korunması ve devamlılığının sağlanması için kurulmuştur. Türk milletinin sahip olduğu tarihi ve kültürel mirasın en önemlilerinden biri de vakıflardır. Tarihi kökleri İslam Hukukuna dayanan vakıflar, Türk kültür hayatı içerisinde Selçuklular döneminde gelişmiş Osmanlı döneminde en üst seviyeye ulaşmıştır. Vakıf kurumunun etkinlik açısından en güzel örneğini Türk vakıfları oluşturmaktadır. Hatta vakıfların en mükemmel haline Osmanlı'da kavuştuğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı Devleti'nde vakıflar, ülkenin ekonomik ve sosyal hayatında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Günümüz modern devletlerinin görevleri olarak sayılan eğitim, sağlık, şehircilik, sosyal yardım, belediyeçilik ve bayındırlık gibi kamu hizmetleri Osmanlı Devleti'nde vakıflar vasıtasıyla yerine getirilmiştir. Şahıslar tarafından kurulmuş olan vakıfların bu hizmetleri yerine getirebilmesi için devlet yetkilileri de her türlü destek ve yardımda bulunmuşlardır.

İslam vakıfları, nihai şekline Osmanlı Devleti'nde kavuşmuştur. Osmanlı Devleti, hayırseverlik kültürünün yoğun olarak yaşandığı bir coğrafya üzerinde kurulmuştur. Aynı zamanda gelişmiş bir vakıf geleneğini de miras olarak devralmıştır. Osmanlılar, devraldıkları bu mirası kendi siyasal, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçları ve mali imkanları doğrultusunda geliştirmişler, kendilerine özgü kurumlar ortaya çıkarmışlardır. Özellikle dini temellere dayanan vakıflar kamu hizmetlerinin ve kapsamlı kamusal projelerin de gerçekleştirilmesinin esas unsuruydular. Osmanlı Devleti'nde vakıf kurumunun yaygınlığı ve başarısının sebebi kişilerin kaygılarına cevap verirken kamu hizmetlerinin yerine getirilmesine fırsat sağlayan düzenlemelerin tek bir kurum tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır (Güran, 2006: 3).

Osmanlı Devleti'nde vakıflar, toplumun tüm ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan devlet denetimine tabi olmakla beraber kendi idareleri olan tek ve en yaygın toplumsal kurum haline gelmiştir. Kurumsal olarak bir sivil toplum kuruluşu kabul ettiğimiz vakıflar, dünyada "sosyal adalet", "sosyal refah", "dengele gelir dağılımı", "sosyal güvenlik" ve "sosyal hizmet" gibi kavramların bilinmediği, telaffuz edilmediği dönemlerde, İslam toplumlarında, bilhassa Osmanlı toplumunda devlet yönetiminde yer almayan, ancak devletin ilgisi ve bilgisi çerçevesinde sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir faaliyet alanı ve örgütlü sivil dayanışma örneği

olarak oluşmuşlardır (Abay, 2004: 56). Burada hemen ifade etmek gerekir ki sivil örgütlenmeler (kurumsallaşmalar) Batı ile kıyaslandığında halkın yönetime katılmasının mümkün olmadığı Osmanlı toplumunda zayıf kalmıştır. Ancak Osmanlı toplumundaki sivil örgütlenmeler Batıdaki sivil örgütlenmelere göre daha ziyade sosyal amaçlı örgütlenmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devletinde Vakıfların Yeri ve Önemi

Osmanlı Devletinde 15. ve 16. yüzyıllar vakıfların yaygınlık kazamaya başladığı dönemdir. Ancak daha önceki dönemlerde de vakıflar kurulmuştur. Osmanlının Selçuklulardan devraldığı vakıf eserleri örnekleri hala yaşamaktadır.

Vakıflar konusunda bütün ayrıntıları dikkate alan fihrist çalışmaları olmadığı için Osmanlı Devletinde kesin olarak ne kadar vakıf olduğu bilinmemektedir. Vakıflar konusunda verilen rakamlar tahminidir. Bu konuda Nazif Öztürk'ün tahmini, 35.000'in üzerinde vakıf olduğuudur. Bütün Osmanlı ülkesindeki vakıfların sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber bazı bölge ve asırlar itibarıyla yapılan araştırmalara bakarak, belli bölgelerde ve belli zamanlarda kurulan vakıfların sayılları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Örneğin bazı araştırmalara göre, 1519-1596 yılları arasında İstanbul'da 2860, 1718-1800 yılları arasında Halep'te de 48530 vakıf kurulmuştur. Diğer taraftan vakıflar üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki, asırlar itibarıyla Vakıflar Genel Müdürlüğünün Arşivi'nde; XVI. yüzyılda 776, XVII. yüzyılda 1663, XVIII. yüzyılda 60000, XIX. yüzyılda 900034 vakfiye bulunmaktadır (Öztürk, www.sosyalsiyaset.net).

Vakıflar genel müdürü Yusuf Beyazıt, Osmanlıdan günümüz Türkiye'sine kalan vakıf eserlerinin sayısının 45.000 olduğunu bildirmektedir.

953/1546 tarihli İstanbul vakıfları Tahrir Defterleri'nden anlaşıldığı üzere, büyük sultan vakıfları hariç, İstanbul'daki "amme" vakıflarının gelir kaynağı olarak 4000'in üzerinde ev, 5717 dükkan, 28 kervansaray, 19 han, 38 bezhane, 18 mahsen, 14 bodrum, 68 fırın, 199 köy, 40 mezraa ve 228 değirmen vardı (Öztürk, www.sosyalsiyaset.net). Bu bir örnek bile Osmanlı vakıflarının mali gücü hakkında ciddi veriler ifade etmektedir. Kaldı ki kaynaklarda da (Öztürk;Tabakoğlu) ifade edildiği gibi, XVI. yüzyıl başlarında, merkezi hazine gelirleri toplam kamu gelirleri içinde %51, tımar sisteminde oluşan gelirler %37, vakıf gelirleri %12 civarında bir paya sahipti. Tımar kesiminin gerleme süreci içinde bu %12'lik oranın XVII. yüzyılda %20'ye, XVIII. yüzyılda %25'e kadar yükseldiği tahmin edilmektedir. Bu durum vakıfların Osmanlı Devleti içerisinde ne kadar ciddi bir ekonomik gücü elinde bulundurduğunu ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nin de merkezi bütçeden vakıflar için belli oranda pay ayırdığı düşünüldüğü takdirde, neredeyse ülke kaynaklarının yarısı vakıflar aracılığı ile sarf edilmektedir. Böylesine bir ekonomik güç aynı zamanda ülkede ciddi istihdam artırıcı unsur olarak var olmuştur. Osmanlı döneminin sonlarında kamuda çalışan personelin %12'sinin, Cumhuriyetin ilk yıllarında ise %15'inin vakıflardan aylık aldığı, 1990'larda ise, vakıfların istihdamdaki payının büyük bir azalma ile %1'ler seviyesine düştüğü görülmektedir(Öztürk, www.sosyalsiyaset.net) . Verilen bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi vakıflar Osmanlı Devletinde ciddi ekonomik güç ve önemli bir istihdam alanıdır.

Vakıfların, toplumda hangi tabakadan olan ve kimler tarafından kurulduğuna bakıldığında karşımıza askeri zümre mensupları çıkmaktadır. Vakıfları kuran kişilerin XVIII. yüzyılda %80-90'ının asker, %10-20 kadarının ise reaya olduğu görülmektedir (Tabakoğlu,mimar.cc/makaleler). Bu sonuç Osmanlı toplum yapısı dikkate alındığında da son derece doğaldır. Çünkü Osmanlıda askerler üst tabakada (umera-yönetici) yer almaktaydı ve dolayısıyla zenginlerde onlandı. Vakıf kurabilmek için varlıklı olmaya ihtiyaç vardır.

Osmanlıda vakıfların çok fazla olması müsadere sisteminin varlığı ile de açıklanabilir. Vakıf mallar müsadere edilmediği için kişiler mallarının yönetimini bu şekilde garanti altına almış olabilirler.

Osmanlı vakıflarının denetimi Osmanlı devleti zamanında bakanlık düzeyinde iken (1826'da Evkaf Nezareti kuruldu), Cumhuriyetle birlikte bu idare Vakıflar Genel Müdürlüğü seviyesinde yürütülmektedir.

1935 tarihi itibarıyla vakıf mallarının satışının serbest bırakılmasıyla vakıf paralarındaki artış büyümüş ve eldi edilen yeni fonlar Türkiye Vakıflar Bankasının sermayesinin önemli bir kısmını oluşturmuştur (Tabakoğlu, mimar.cc/makaleler).

Vakıflar yerine getirdiği önemli işlevlerden dolayı Osmanlı Devletinde en önemli sosyal yardımlaşma ve dayanışma örgütleri olarak var olmuşlardır. Osmanlının kültürel mirasçısı olan Türkiye'de de bu vakıfların önemli kısmı varlıklarını sürdürmektedir.

Vakıf kurumu, Osmanlı Devleti'nde çok büyük önem taşıyan, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde etkili olan dini ve hukuki bir kurumdur. Devlet bir çok kamu hizmetlerini vakıflar aracılığıyla yaptırmıştır. Yine askeri ve dini hizmetlerin görülmesi için ve özel amaçlara yönelik olarak da vakıfların Osmanlı Devleti'nde kurulduğu bilinmektedir (Aydn, 1999: 253).

Günümüzde çoğunlukla devletin yerine getirdiği, öncelikle eğitim ve sağlık hizmetleri olmak üzere bayındırık, imar gibi kamu hizmetleriyle bazı sosyal güvenlik hizmetlerinin Osmanlı'da vakıflar tarafından bugüne örnek oluşturacak duyarlılıkla üstesinden gelindiği ve yerine getirdiği görülmektedir. Merkezi yönetim tarafından hukuki sınırları belirlenen ve aynı zamanda da denetlenen vakıflar sayesinde kamu hizmetlerinin büyük bir kısmı, gönüllü katılım esasının kabul gördüğü bir finansman modeli ile yerine getirilmiştir. Böylece, devlet- toplum ilişkisi içerisinde devletin "sosyal niteliği" daha fazla pekişmiştir. Bundan

başka Osmanlı Devleti'nde ki yerleşim, nüfus ve ticaret politikaları da dahil olmak üzere birçok konuda vakıfların öne çıktığı görülmektedir (Aydın, 2003: 316).

Osmanlı Devleti'nde vakıfların, bir insanın doğumundan ölümüne kadar hayatının her aşamasında ihtiyaçlarını ve hayatın gereklilerini karşılayan bir fonksiyona sahip olduğunu anlatmak için şu ifade önemlidir: "Vakıflar sayesinde bir adam, vakıf bir yerde doğar, vakıf beşikte uyur, vakıf mallardan yer ve içer, vakıf kitaplardan okur, vakıf bir okulda hocalık eder, vakıf idaresinden ücret alır, öldüğü zaman vakıf bir tabuta konur ve vakıf mezarlığa gömülürdü. Bu suretle beşeri hayatın bütün icatlarını ve ihtiyaçlarını vakıf mallarla temine pekala imkan vardı" (Yedyıldız, 1988: 405).

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere vakıflar, sosyal barışın, dayanışmanın ve yardımlaşmanın sağlanmasında aynı zamanda refahın dağıtılmasında önemli bir rol üstlenmiş ve bu rol ile toplumsal sorumluluğun yerine getirilmesinde etkili olmuştur (Şen, 1995: 181). Aynı şekilde vakıflar toplumumuzun sosyal hayatı içerisinde de önemli bir yer tutmaktadır. Tarihsel gelişimi içerisinde vakıflara baktığımızda vakıfların birçok önemli sosyal probleme çözüm olduğunu görmekteyiz. Vakıflar sayesinde toplum birçok sosyal tesise kavuşmuş, yardıma muhtaç olan çok sayıda kişi, hiçbir kimseye muhtaç olmadan hayatlarını sürdürübilmiştir. Vakıfların çok sayıda sosyal fonksiyonu vardır. Bunların başlıcaları: sosyal çatışmayı engellemesi, gelir servet dağılımını düzenlemesi, sosyal ilişkileri düzenlemesi, istihdam artırıcı etkisi, yabancılışmayı önleyici etkisi ve sosyal bütünleşmeye etkisi olarak sıralamak mümkündür (Soysaldı, 2010: 17).

Vakıflar, toplum yaşantısında sosyal çatışmayı azaltan ve engelleyen bir fonksiyonu yerine getirirken gelir ve servet dağılımına da olumlu bir şekilde etki ederler. Vakıflar, gelir dengesizliği sebebiyle toplumda ortaya çıkacak birbirine anlaşamayan iki sınıfın çatışmasını engelleyerek din, dil, ırk ve sınıf ayırımı yapmaksızın toplumda barışın ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunur (Ertem, www.siyasalvakfi.org).

Vakıflar, toplumda siyasal ilişkileri düzenlerler. İnsanların başkalarına yardımda bulunma düşünceleri, başka kişi ve gruplarla sosyal ilişkiye girmesine yol açar. Toplumsal ihtiyaçların giderilmesi esasına dayanan vakıflar, topluma hizmet verirken hiçbir ayırım gözetmezler. Bu hizmetlerden yararlananlar önce kendi aralarında daha sonra da vakıfla bir sosyal ilişki içerisinde girmektedirler. Özellikle Osmanlı vakıflarında hizmetlerin sürdürülebilmesi için gerektiği kadar personel çalıştırıldığı ve çalışan bu kişilere maaş ödendiği hususu düşünüldüğünde vakıfların istihdam artırıcı etkisinin de göz ardı edilmemesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır (Ertem, www.siyasalvakfi.org).

Vakıflar aynı zamanda sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan kurumlardır. Beraber yaşayan insanlar sosyal yardımlaşma, dayanışma ihtiyacı duyarlar aynı zamanda içerisinde yaşadıkları toplumda kendilerini güvende hissetmek isterler. Bütün toplumu korumaya yönelik sosyal yardımlaşma ve sosyal güvenlik uygulamalarının İslam toplumlarında vakıflar tarafından yerine getirilmiş olduğu görülmektedir. Osmanlı'da insanlar arasında dayanışma daha ziyade vakıf kurumları vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Vakıflar sosyal hayatta herkesi aynı duyu ve düşünce etrafında birleştirmiş, sosyal sınıflar arasında hemen hemen farklılığın olmaması her gelir grubundan kişilere yardım konusunda eşit davranılması imkan sağladığı gibi vakıflardan da eşit ölçüde yararlanma konusunda çaba gösterilmiştir. Vakıflar insanlar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı arttırması sebebiyle toplumda sosyal gelişmeyi, sosyal adaleti ve sosyal barışın gerçekleşmesine de katkıda bulunmaktadır (Soysaldı, 2010: 17).

Sosyal bütünleşmeyi de sağlayan vakıfların Osmanlı'da yatay ve dikey bütünleşmeyi sağlayan nadir kurumlardan biri olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. Osmanlı döneminde cami, okul, mescit ve hamamlar yerleşim yerlerinin merkezinde vakıflar tarafından inşa edilirdi ve daha büyük yerleşim yerlerinde vakıf külliye oluşturulmuştur. Külliyeler, kamu hizmetlerinin büyük bir kısmını yerine getiren şehir sosyal merkezleri özelliğini taşımaktaydı. Özellikle vakıf külliyeler çok kapsamlıydı; içerisinde cami, medrese, kütüphane, hamam, türbe, çeşme, han, imaret, hastane ve dükkanlar bulunmaktaydı. Sosyal ihtiyaçların neredeyse tamamının karşılandığı merkezler olarak vakıf külliyeler, toplum içerisindeki fertlerin ve grupların aralarında sosyal bütünleşmeyi sağlamları bakımından önemli olmuşlardır (Işık, 2010:4).

Sosyal bütünleşme fonksiyonunu yerine getiren vakıflar, sosyal yardımlaşma, dayanışma ve iş birliği gibi hizmetler sonucunda fertlerin maddi ve manevi bir bütün etrafında hareket etmesini de aracılık etmektedirler. Osmanlı Devleti'nde vakıf bütün sosyal kurumları içine alan, çalıştıran ve kullanan bir hukuki yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakıf kurumunun bütün sosyal kurumları içine alması Osmanlı Devleti'nde vakıfların yeri ve etki alanı hususunda önemli bir göstergedir. Osmanlı'da kamusal alanın vakıflara bırakılmış olması Batılı siyaset bilimcilerin, özellikle 16. yüzyıl Osmanlı toplumu için "vakıf cenneti" ifadesini kullanmalarına sebep olmuştur. Kamu hizmetinden faydalanan kişiler arasında oluşan sosyal münasebetlerin sürekliliği, o toplumda sosyal bütünleşmeyi de etkileyecektir (Ertem, www.siyasalvakfi.org).

Vakıflar, Osmanlı Devleti'nde birçok alanda hizmet vermiştir. Devletin, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde ortaya koyduğu sınırlı hizmet anlayışı kamu hizmeti veren vakıfların yaygınlığının temel sebebidir. Osmanlı'da kamu hizmetlerinden yönetim, güvenlik, savunma ve adalet hizmetleri merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilirken sağlık, din, eğitim, bayındırlık ve benzeri hizmetler vakıflar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Aslında vakıflar, merkezi yönetimin yerine getirdiği savunma hizmetlerini de kısmen gerçekleştirmektedir. Şehir duvarları, kaleler inşa ederek, savunma görevine de katkıda bulunmuşlardır (Çizakça, <http://www.tusev.org.tr:22>).

Osmanlı döneminde dini ibadetlerin yerine getirilebilmesi için inşa edilen cami, mescit, namazgah ve türbelerin yanında geliri camiye ve görevlilerine tahsis edilmiş vakıflar bulunmaktaydı. Mahallenin merkezi konumundaki camiler, yalnızca ibadet yerleri değil aynı zamanda toplumun bir araya geldiği, memleket ve mahalle işlerinin de görüldüğü, kararların alındığı yerlerdi. Bu durum, camilere sosyal bir yapı olma özelliği vermekteydi (Kazıcı,2003:161).

Yine Osmanlı Devleti'nde sübyan mekteplerinden medreselere kadar tüm eğitim hizmetleri vakıflar tarafından yerine getirilmiştir. Mahallelerde sübyan mekteplerinde eğitilen çocuklar daha sonra vakıf külliyesi içinde bulunan medreselerde eğitime devam ediliirdi. Buralarda ders veren hocaların maaşları da vakıf tarafından ödenirdi. Kütüphaneler de vakıf alanı içinde yer almaktaydı. Osmanlı medreseleri yüksek öğrenim veren kurumlardı ve vakıflar tarafından kurulan bu medreselerden dünyaca tanınmış bilim adamları yetişmiştir. Özellikle İstanbul, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra ilim merkezi haline gelmiş ve 19. yüzyıla kadar da medrese sayısı beş yüzü geçmiştir (Kazıcı, 2003: 203).

Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmetlerine bakıldığında ülkenin her yerinde Darü's-şifa, bimarhane, Darü's-sıhha gibi isimlerle hastanelerin,vakıflar tarafından kurulduğunu görmekteyiz. Bu hastanelerin giderleri ve buralarda çalışan görevlilerin ücretleri de vakıflar tarafından karşılanmıştır. Tıp eğitimi için de kullanılan bu hastaneler yalnızca yatan hastalara hizmet vermez, aynı zamanda ayakta tedavi hizmeti de verilerdi. Yoksullara ücretsiz ilaç da vakıflar tarafından kurulan bu hastanelerce verilirdi (Işık,2010:4).

Bayındırlık ve şehircilik hizmetleri de Osmanlı'da vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Köprüler, yollar, limanlar, deniz fenerleri, sarnıçlar, kütüphaneler, su bentleri, çeşmeler ve kaldırımlar inşa edilmiş, bakım ve korumaları da vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir. Günümüzde belediye hizmeti olarak sayılan yol, su, temizlik, sokakların aydınlatılması, park ve bahçelerin düzenlenmesi ve bakımı gibi hizmetler, Osmanlı'da vakıfların verdikleri hizmetler içinde yer almıştır. Hayır sahipleri, kurdukları vakıflarla sokakların aydınlatılması için kandilciler tutuyorlar, yine vakıf gelirleri ile kandil ve yağ satın alınıyor, sokaklar aydınlatılıyordu. Sokakların temizliği için de vakıflar kurulmuş, bu görevleri yerine getiren kişilerin ve bekçilerin ücretleri de bu vakıflar tarafından ödeniyordu(Işık,2010:5).

Vakıflar ülke ticaretine ve ekonomik hayatın gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Hemen hemen bütün şehirlerde vakıf ticaret hanları mevcuttu. Şehirler arası yolların önemli stratejik mevkiilerine kervansaraylar yaptırılarak, sürekli bir şekilde işler halde olması sağlanmıştır. Böylece yolcu ve tacirlere güvenli bir konaklama imkanı sağlanmıştır. Kervansaraylara herkes kabul edilmekteydi ve yolcuların yiyecek, ilaç, giyim ihtiyaçları karşılanmakta hatta hayvanlarına bile bakılmaktaydı. Bu hizmetler kervansaraylar tarafından ücretsiz olarak verilmekteydi ve vakıfların gelirleriyle bu hizmetlerin yüzyıllar boyu sürdürüldüğü görülmektedir.

Vakıflar güzel sanatların gelişmesi ve eserler verilmesinde de katkıda bulunmuşlardır. Hat sanatı, taş, ağaç ve maden işçiliği tezhip, çini, cilt ebru gibi sanat dallarının gelişmesinde sanat mirası olarak devredilmesinde vakıflar önemli bir role sahip olmuşlardır.

Osmanlı vakıfları yalnızca insanlara hizmet vermek için değil hayvanların yaşamlarını sürdürmesi, bakımı ve tedavisi içinde hizmet vermişlerdir. Yaralı kuşlar için, hasta ve bakıma ihtiyacı olan hayvanların iyileştirilmesi için tedavi merkezleri kurmuşlardır. Görüldüğü üzere sahipsiz kuşları bile beslemek ve korumak için vakıflar kurmuş olan Osmanlı toplumunda vakıflar çok önemli ve itibarlı kurumlardır. Vakıf kurmak için, mali imkan bakımından toplumun en alt seviyesinde bulunanlar ile en üst seviyesinde bulunanlar arasında anlayış bakımından bir farklılığa rastlanmaz. Büyük tesisler yaptırmaya gücü yetmeyenler toplum tarafından da kabul görmüş olan hayır kurumlarına katılmışlardır (Kazıcı,1996:193).

Genel olarak vakıflar, toplumun ihtiyaçlarına, kurucularının dünya görüşlerine bağlı olarak çok çeşitli hizmetleri gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş olan bir yapıdadır. Osmanlı vakıflarına baktığımızda kuruluşta ilk amacın hayır işlemek olduğunu görmekteyiz. Bu vakıflarda Allah'a yakın olmak ve topluma yararlı olmak hedeflenmiştir. Osmanlı vakıfları günümüzde sosyal devlet olmanın gereği sayılan eğitim, sağlık, bayındırlık gibi kamu hizmetlerinin büyük bir kısmını vakıflar aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Osmanlıda vakıflar yalnızca sosyal devlet olmanın gereği yerine getirilmesi gereken kamu hizmetlerini gerçekleştirmekle kalmamış aynı zamanda devlet yönetiminde bulunan kişilerin de toplumun faydalanması için kurdukları vakıflar sayesinde devlet-vatandaş arasında bir ilişkinin varlığı ve aynı zamanda da devamlılığı sağlanmıştır. Bu şekilde toplumun yönetime bağlılığı da sağlanmıştır. Vakıflar sayesinde Osmanlıda fakir olduğu için hiç kimse aç, hasta ve sokakta kalmamıştır. Yine Osmanlı vakıflarının devlet yönetimine katkıları da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

Osmanlı Vakıflarının Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Değerlendirilmesi Meselesi

Sivil toplum kavramı, devlet ve demokrasi kavramları ile birlikte ifade edilen aralarında önemli ilişki bulunan kavramlardır. Sivil toplum, demokrasilerin vazgeçilmezli olarak görülürken aynı zamanda devlet karşıtlığı olarak da değerlendirilmektedir. Sivil toplum kavramının tarihsel gelişimi baktığımızda kavramın ilk olarak devlete ve yönetenlere karşı olma ile ilgili ortaya çıktığı görülmektedir. Batılı anlamda sivil toplum anlayışında devletin varlığına karşı tam anlamıyla bir muhalefet söz konusudur. Sivil toplum kavramı her ne kadar mutlak bir demokrasinin varlığı ve tam bir devlet karşıtlığı ile ilişkilendirilmiş olsa da hangi devlet yapısında ve hangi demokratik düzeyde sivil toplumdun söz edilebileceği tartışılabilir bir konudur.

Günümüzde sivil toplum tartışmalarında, sivil toplumun ön şartı olarak kabul gören beş ortak özelliğe bahsedilir. Bunlar: “toplumsal farklılaşma”, “toplumsal örgütlenme”, “gönüllü birliktelik”, “toplumsal düzeyde otonomleşme”, “baskı mekanizması oluşturma”dır. Sivil toplumun varlığı ve gelişebilmesi öncelikle toplumsal hayatta etnik, kültürel, dini, ideolojik, siyasi, ekonomik veya cinsiyet temelinde toplumsal düzeyde farklılaşma ile sağlanabilir. İkinci olarak farklılaşmış alanlarda siyaset yapabilecek sivil üretebilecek sosyal örgütlenmelerinde sağlanması gerekir. Sivil toplum aynı zamanda örgütlü bir toplumdur. Üçüncü şart örgütlenmenin gönüllü birlikteliği sağlayıcı nitelikte olmasıdır. Bireyin kendi isteğiyle, kendisi için meşru bir hak olarak gördüğü her türlü örgütlenme bir sivil toplum oluşumudur. Bireyin kendi tasarrufunun olmadığı, yani zorunlu ve tabii olunan örgütlenmeler sivil toplum unsuru olarak kabul edilemez. Dördüncü temel şart da sivil toplum örgütlerinin siyaset ile ilgilenmeleri için yasal bir zemin hazırlanmasının gerekliliğidir. Başka bir ifade ile siyasal yapı örgütlü toplumun denetimine ve katkılarına açık olmalıdır. Bu şart daha ziyade siyasal sistemin katılıma açık olup olmadığı ile yani siyasal sistemin demokratik olup olmadığı ile ilgilidir. Sosyal gruplar devlet karşısında otonom bir statüye sahip olmalıdırlar, devletin müdahalesine maruz kalmadan sosyal gruplar kendi kaderlerini belirleye bilme hakkına ve inisiyatifine sahip olmalıdırlar. Sosyal örgütlerin sivil toplum niteliği taşıyabilmeleri, devletten bağımsız otonom bir varlık ortaya koyabilmeleri ile mümkün olabilir. Sivil toplumun varlığı ve gelişmesinin beşinci şartı, sivil toplum örgütlerinin baskı grubu niteliği göstererek demokratik yollardan lobcilik, dirsek teması, sokak gösterileri, protesto, miting, grev gibi baskı mekanizmalarını kullanmalarıdır (Çaha, 1997:31-32).

Bu açıklamalar doğrultusunda Çaha, sivil toplumu “devletin şekillendirmediği kendi inisiyatif ve renkliliğine terk ettiği devlet dışı bir alanı ifade etmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda aktif ve örgütlü siyasal katılım ve politasyon sürecine de ifade etmektedir” şeklinde tanımlamaktadır (Çaha,2004:104). Şerif Mardin, sivil toplumun ortaya çıkmasında devlet dışında süren hayatın seyirinin garanti altına alınması ve ekonomik faaliyetlerin özerk bir konuma sahip olması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Arslan,2001:34). Ali Yaşar Sarıbay, sivil toplumu bireyin devlet karşısında kendisini koruması ve geliştirmesine yönelik organize bir faaliyet alanı olarak tanımlarken (Sarıbay,1995:140) , A.Savaş Akat ise bireylerin devletten izin almadan girebildiği, toplumsal ilişkiler gerçekleştirildiği etkinlikler olarak tanımlamaktadır (Yılmaz,1997:94). Aytekin Yılmaz ise sivil toplumu “devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelikle için kullanılan, kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmektedir” şeklinde tanımlamaktadır (Yılmaz,1997:86). Başka bir ifadeyle devletin müdahalesi olmadan birey ve grupların kendilerine ait alanları düzenlemeleridir.

Yukarıdaki tanım ve açıklamalara göre sivil toplum devlet müdahalesini kabul etmeyen, bireylerin ya da grupların izin almadan kendi serbest iradeleri ile örgütlenebildikleri ve bu örgütlere girip çıkabildikleri, kendi kaderlerini belirleye bildikleri, bireysel özgürlükleri esas alan sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerin örgütlü olarak gerçekleştirildiği alanı ifade etmektedir.

Sivil toplum kuruluşları hükümet dışı-devlet dışı örgütlenmeler ile eş anlamlı bir kavramdır. Bundan anlaşılması gereken şey merkezi ya da yerel yönetimin kontrolünde olmayan gönüllü olarak kurulan dernekler, vakıflar, siyasi partiler, sendikalar, meslek odaları vs. Açıklamalar ve tanımlamalarda sivil toplumun örgütlü bir toplum olması,devletin dışında devam eden hayatı garanti altına alıyor olması, gönüllülük esasına dayanıyor olması ve kamu yararının gözetilmesi gibi hususların özellikle vurgulandığını görmekteyiz. Yine bu noktadan hareketle sivil toplum örgütlerinin temelde sivil dayanışma ruhuna sahip olması gerekir. Sivil dayanışma ile kastedilen siyasi otoriteye bağlı olmaksızın gerçekleştirilen dayanışmadır. Sivil dayanışma anlayışının sivil toplum anlayışı ile benzeştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

İslam toplumlarında sivil toplum kavramının Batılı toplumlarda bulunduğu karşılığı bulunması imkansızdır. Batılı anlayışa göre sivil toplum ve demokrasi arasında tam bir örtüşmeden bahsedilir. Yani sivil toplumun varlığı için demokrasi şarttır ya da sivil toplum demokrasinin şartıdır. İslam toplumlarının geçmişlerinde hanedan ve saltanat anlayışının biçimlendirdiği devlet ve toplum yapısı, Batılı anlamda bir sivil toplumun ortaya çıkmasının nedeni olarak ileri sürülebilir. Ancak şunu da hemen belirtelim İslam toplumlarının geçmişinde demokratik bir gelenek olmamakla birlikte sivil dayanışmanın formal ve informal şekillerine rastlanmaktadır. Sivil toplum ve sivil dayanışma kavramlarının; sivil toplum kavramının siyasi yönünün olması nedeniyle tam olarak aynı anlama geldiklerini söylemekte doğru değildir. Sivil dayanışma sosyolojik bir kavram olmakla birlikte insanın sosyal bir varlık olduğunu ortaya koyar (Abay, 2010:276).

Sivil toplum ve demokrasi arasında olması gereken mutlak ilişkinin sivil dayanışma ve demokrasi arasında da olması gerekli olmayabilir. Yani demokrasinin olmadığı toplumlarda örgütlü ya da örgütsüz bir sivil dayanışmanın olması mümkündür. Buradan hareketle İslam toplumlarında demokratik bir gelenek olmamakla beraber örgütlü ve örgütsüz bir sivil dayanışmanın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Batı toplumlarındaki sivil dayanışma örgütleri genellikle aynı ya da benzer statüdeki kişilerin bireysel amaçlarını gerçekleştirmek için örgütlenirken İslam toplumlarında başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak ve bu sayede Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla sosyal içerikli ve örgütlü olarak ortaya çıkarlar. Batı toplumlarında sivil dayanışma kurallara bağlı olarak formal bir şekilde gelişme gösterirken İslam toplumlarında bu durumun hem formal hem de informal olarak geliştiği görülmektedir. Mesela fakirlere sadaka verilmesi teşvik edilirken “sağ elinle verdiğini sol elin bilmeyecek” anlayışı informal dayanışmayı gerektirmektedir. Bu durum İslam toplumlarında örgütlü aynı zamanda da formal bir dayanışma olmadığı anlamı taşımaz. Çünkü İslam toplumlarının en önemli örgütlü-formal sivil dayanışma şekli vakıflardır. Müslümanların yardımlaşma ve

dayanışmayı bir ibadet olarak görmeleri sebebiyle bu durum günümüzde de halen formal ve informal olarak devam etmektedir (Abay,2010:278).

Demokrasiye sahip olmayan ve dolayısıyla batılı sivil toplum anlayışına göre, sivil toplum özelliği bulunmayan toplumlarda bir sivil dayanışmadan söz edilmesi mümkündür. Bu sebeple demokrasi geleneğine sahip olmayan Türk toplumunda sivil dayanışma örgütlenmelerinin daha fazla dikkate alınması ve sivil toplum örgütü olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusu önem kazanmaktadır.

Sivil dayanışma ve sivil toplum örgütleri bakımından Osmanlıların, devlet ve toplum yapısı itibarıyla merkez-çevre ikilemi içerisinde olduğu görülmektedir. Merkezde hanedan ve ona bağlı seyfiye ve kalemiye (umera), çevrede ise reaya (fukara) vardır. Osmanlı yönetim anlayışında yönetime doğrudan katılım söz konusu değildi. Bunun bir sonucu olarak sultanların sınırsız bir yönetme gücüne sahip oldukları ve sultanın gücünü sınırlandıracak herhangi bir unsur olmadığı düşünülmekteydi. Ancak siyasal anlamda büyük yetkilere sahip olan sultanların yönetim gücünü sınırlayan ve sivil toplum örgütlerinin fonksiyonlarını yerine getiren üç etken vardır. Bunlardan birincisi şerri hukuk kuralları, ikincisi örfi hukuk, üçüncüsü de Osmanlı yönetiminde üst düzey görevlerde bulunan ulema sınıfından dini bürokrasi üyeleridir (Dursun,1992:150). Şunu hemen belirtelim ki her ne kadar Osmanlı sultanı sınırlayan yukarıda saydığımız unsurlar olsa da sultanın mutlak etkisi her alanda mevcuttu ve Osmanlı toplumunda yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşik yapılanma olması Batılı anlamda sivil toplum kültürünün gelişmesine müsaade etmemiştir.

Sarıbay, sivil toplum-devlet ilişkisinin üç farklı şekilde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bunlardan birincisi devlet ile beraber hareket eden, ona eklenmiş bir görünüm sergileyen sivil toplum örgütleri, ikincisi devletin karşısında yer alan ve sürekli bir savaş içerisinde olan, devleti yok sayan sivil toplum örgütleri, üçüncüsü devletten tamamen bağımsız, devlete karşı özerlik kazanmış ancak devletle ilişkilerini sürdüren sivil toplum örgütleri (Sarıbay,1995:140-141). Sarıbay'ın bu tasnifinden hareketle birinci tasnife dayanarak Osmanlıda sivil toplum örgütü olma potansiyeline sahip bazı unsurlardan söz edebiliriz. Yani Osmanlıda sivil toplum olarak nitelendirebileceğimiz kısıtlı da olsa bir alan vardır.

Osmanlı toplumunda sivil toplum örgütlenmeleri olarak sayabileceğimiz unsurların bazıları şunlardır; ilk olarak Osmanlı'nın millet sistemine dayalı bir toplum yapısı olması, farklı milletlere sınırlı da olsa özerk alan tanınmış olması, sivil toplum örgütlenmesinin varlığına bir işaret olarak kabul edilebilir. İkinci olarak loncalar sayılabilir. Şehirlerde merkezleşen ahilikler, esnaf birlikleri haline dönüşmüş ve loncaları ortaya çıkarmıştır. Loncalar üstlendikleri toplumsal görev nedeniyle Osmanlı toplum yapısında sivil toplum unsuru olarak özel bir öneme sahiptir. Üçüncüsü kurumsallaşmış olan dini örgütlenmelerdir. Dini örgütlenmeler resmi ve halk seviyesinde olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir. Resmi kısım şeyhülislamın temsil ettiği ulemalardır. Halk kısmını ise tarikatlar oluşturmaktadır. İslam toplumlarında tam anlamıyla sivil dini örgütlenmeler olarak kabul edebileceğimiz tarikatlar, en güçlü liderleri dahi etkileyebilme gücüne sahip olmalarına rağmen, her zaman devletin resmi bürokratik örgütlenmesinin dışında olmuşlardır. Tarikatlar, devlet ve toplum arasında ortaya çıkan boşluğu doldurmuş, devlet ve toplum arasında bir tampon görevi görmüş ve devlet toplum arasında iletişimin sürekliliğini sağlamışlardır (Tosun, 2001:219). Osmanlıda sivil toplum örgütlenmesi olarak karşımıza çıkan dördüncü unsur da vakıftır. Sosyal adalet, sosyal hizmet, sosyal güvenlik gibi kavramlar henüz telaffuz dahi edilmezken vakıflar, bu kavramları Osmanlı toplumunun sosyal, ekonomik, ve kültürel hayatına dahil etmişler aynı zamanda örgütlü sivil dayanışma örneği olarak ortaya çıkmışlardır (Abay,2004:56). Vakıflar yukarıda saydığımız diğer sivil toplum olma niteliği taşıyan unsurlara göre hem daha bağımsız olmaları hem de diğer unsurlara destek oldukları için ayrı bir önem taşımaktadır.

Osmanlı Devletinde sivil dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel örneğini loncalar ve vakıflarda görmekteyiz. Loncalar Osmanlı Devletinde kamu yardımı sağlayan meslek kuruluşlarıdır. Ahiliğin zayıflamaya başladığı dönemde esnaf, dergahları zaviyeleri terk etmeye başlamış ve devamında zamana daha iyi uyum sağlayan, ihtiyaçlara daha iyi karşılık veren loncalar ortaya çıkmıştır.

Osmanlıda esnaf sınıfı 13.yy'dan itibaren zorunlu birlikler ve loncalar şeklinde örgütlenmeye başlamışlardır. Loncalar Avrupa'daki esnaf birliklerine benzer bir şekilde, birliğin üyeleri ve aile fertleri için hastalık , evlenme, doğum, iş kurma, işsizlik ve ölüm gibi durumlarda gerek para olarak gerekse mal olarak yardımda bulunan dayanışma sandıkları kurmuşlardır. Sosyal yardım sağlayan bu sandıklara "orta sandığı" ya da "teavün sandığı" adı verilmiştir (Talas,1972:590). Bu sandıklardan yardım yapılması muhtaç olma şartına bağlanmıştır.

Loncaların üyeleri ile yardımlaşma ve dayanışma amacıyla oluşturdukları teavün sandıkları, üyelerine büyük ölçüde sosyal güvenlik sağlamıştır. Yine bu sandık üyelerinde ihtiyacı olan esnafa borç para vermiş çalışamaz duruma gelenlere de yardım da bulunmuştur. Loncalar bütün bunları gerçekleştirirken devletin tam anlamıyla müdahalesinden uzak ve karşılıklı yardımlaşma olarak düşünülmüş özel bir niteliğe sahip olarak gelişmiş ve uygulanma imkanı bulmuştur (Şen,2010:10).

Ortak menfaatlerin korunması ve devletin müdahale alanından uzak olma, sivil toplum örgütü olarak sayılabilmeyen şartlarından kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında varlıklarını ve faaliyetlerini devam ettirmek için yardımlaşma sandıklarına sahip olan loncaların Osmanlıda sivil toplum örgütü fonksiyonunu yerine getiren esnaf birlikleri olduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı toplumunda sivil dayanışma ve yardımlaşmanın bir diğer örneği de vakıflardır. Osmanlı Devletinde özellikle hayır ve iyilik yapmak amacıyla kurulan vakıflar aynı zamanda toplumsal ekonomik ve

kültürel bir takım sorumlulukları da üstlenmiştir. Bundan başka vakıfların Osmanlıda hükümete ait olan kamu hizmetlerini de yerine getirdiği görülmektedir.

Osmanlı Devletinde vakıflar; birincisi aynıyla intifa olunan yani bizzat kendisinden yararlanan ve hayır kurumları olarak adlandırılan, ikincisi ise geliri ile intifa olunan vakıflar yani aynıyla intifa olunan vakıfların sürekliliğini ve işlemini sağlayan vakıflar olarak ikiye ayrılırlar. Birinci grup içerisinde camiler, mescitler, medreseler, imarethaneler, kütüphaneler, hastaneler vb. kurumlar dahildir. İkinci grup ise bina, arazi, nakit para gibi gelir kaynaklarının oluşturduğu vakıflardır. Bu vakıfların konusu vakıf paralarıdır. Mahalle ve köylerde vakıf paraları "avarız akçesi sandığında" esnafa ait paralar ise "esnaf sandığı", "esnaf vakfı" veya "esnaf kesesi" olarak adlandırılan sandıklarda toplanmıştır. Bu vakıflar içerisinde yardımlaşma ve dayanışma amacına en çok yönelmiş olan avarız vakıflarıdır ve bu vakıflar geliri köy ve mahalle halkının beklenmedik ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuşlardır. Avarız vakıflarının birde meslek ve sanat erbabının ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olanları vardır. Bu tür avarız vakıfları mesleki yardımlaşma ve kamu hizmetlerini yerine getiren önemli sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları olmuşlardır (Akgündüz,1988:209-217).

İslamiyet kişiyi iyiliğe, yardıma, hayır işlemeye yöneltirken; kişiyi yalnızca kendisini düşünmemeye, şahsi servet edinmeyi hayatın tek amacı olarak görmemeye de yönlendirir. Yoksullara yardım etmek, hayır işlemek, toplum hayatında ortaya çıkan eksiklikleri bertaraf etmek, sevap kazanmak İslam dininin gereği olarak bu gibi eylemler vakıf kurumları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Özellikle Osmanlı vakıfları toplum hayatında insanlar arasında adaletin sağlanması, farklılıkların ortadan kaldırılması bakımından oldukça önemlidir. Her ne kadar bu vakıflar hükümet denetimine tabi olsalar da ve bazı vakıflarda bizzat hükümetin varlığı söz konusu olsa da, Osmanlı vakıflarının, Osmanlı toplumsal hayatının sorunsuz bir şekilde devamında çok önemli bir yere sahip olduğu muhakkaktır. Sivil toplum örgütlerinin, devletin dışında süre gelen toplum hayatını garanti altına alması ve devamlılığını sağlanması ile birlikte topluma çeki düzen vermesi gerektiği noktasından hareket edersek Osmanlı vakıflarının sivil toplum örgütü olarak kabul edilmemesi söz konusu değildir.

Sonuç

Sivil toplum kavramı batı kökenli ve demokrasi ile yakın ilişkili bir kavramdır. Batılı sivil toplum anlayışına göre demokrasinin varlığı için sivil toplum şarttır. Demokrasi geleneğine sahip olmayan İslam toplumları, batılı düşünürlerin sınırlarını çizdikleri anlamda sivil toplum özelliği göstermez. Sivil toplum anlayışı, toplumların toplumsal ve kültürel yapılarına, inançlarına göre şekillenmektedir. Bu sebeple İslam toplumlarında, sivil dayanışma örgütleriyle karşılayabileceğimiz sivil toplum örgütlerinin formal ve informal oluşumlarına rastlamaktayız. İslam toplumları dayanışmayı, yardımlaşmayı, hayır ve sevap kazanmak ve toplumsal düzenin devamını sağlamak için çevrelerinde olup bitenlere karşı duyarlı davranmaktadırlar. Yani İslam toplumlarının yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı bir toplum yapısı vardır. Özellikle Osmanlıda yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşik yapılanmanın olması ve örfi hukukun, yani siyasal yapının üstün konumda olması sivil toplumun batılı niteliğinin Osmanlıda karşılık bulmamasının temel sebebi olarak gösterilebilir.

Bu noktada Osmanlıda ortaya çıkan sivil dayanışma ve sosyal yardımlaşma örgütlerini sivil toplum örgütü olarak saymamak mı gerekir sorusu akla gelmektedir. Gerek batılı düşünürlerin ve siyaset bilimcilerin, gerekse ülkemizdeki siyaset bilimcilerin yukarıda yer verilen tanımlamaları ve açıklamaları doğrultusunda varılabilecek sonuç; Osmanlıda ki sivil dayanışma ve sosyal yardımlaşma örgütlerinin sivil toplum örgütü olarak kabul edilmesi gerekir. Devletin dışında toplum düzenini garanti altına alan bir örgütlenme olması, devletle birlikte hareket eden bir örgütlenme yapısına sahip olması ve kamu yararını önde tutan örgütlenmeler olmaları nedeniyle Osmanlı toplum yapısı içinde yer alan sivil toplum benzeri unsurların sivil toplum örgütü olarak kabul edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Sivil toplum kavramını batılı anlamıyla sınırlı tutan kişiler, Osmanlıda oldukça geniş toplumsal fonksiyonları yerine getiren sosyal ekonomik ve toplumsal örgütlenmelerin sivil toplum örgütlerine karşılık olamayacaklarını iddia etmektedirler. Bu iddialarını da örgütlerin devletle çatışma içerisinde olmadığı ifadesiyle desteklemektedirler. Ancak Hegel'in sivil toplum tanımlamasında devlet ve sivil toplum arasında mutlaka bir çatışmanın olması gerekmektedir. Hatta Hegel bir çok toplumsal fonksiyonu gerçekleştirme görevini sivil topluma bırakmaktadır. Osmanlıda toplum ve sosyal örgütlenmeler devletle çatışma içerisinde olmamıştır. Devletin kendini dayandırdığı meşruiyet çerçevesinde bir paylaşım gerçekleşmiştir.

Osmanlı toplumunda sivil toplum örgütü olma unsuru taşıyan yapılanmalar içerisinde en önemli yeri vakıflar tutmaktadır. Osmanlı vakıfları, toplumsal hayatın devamlılığı ve düzenin muhafazası için en önemli sivil dayanışma sosyal yardımlaşma ve sosyal güvenlik kurumları olmuşlardır. Vakıfların aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi sağlamak ve çatışmaları önlemek bakımından da önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. Temelinde insanlara faydalı olmak amacı taşıyan vakıflar, toplumun sosyal refahında sağladığı iyileştirici ve düzenleyici görevleri sayesinde Osmanlıda bireylerin gönüllü katılımıyla, zaman zaman hükümetin bizzat destekleriyle kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde aracı olmuşlardır.

Sonuç olarak Türk toplumunun geçmişinde demokrasi geleneği olmasa da sivil dayanışma sosyal yardımlaşma gibi geleneklerin varlığı, sivil toplumun, sivil toplum kültürünün, sivil toplum örgütlenmelerinin

ortaya çıkışında önemli faktörlerdir. Sivil dayanışma ve sosyal yardımlaşma örgütlerinden özellikle Osmanlı dönemi vakıfları günümüz sivil toplum kültürünün gelişmesine katkılarda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Abay, A.Rıza. (2004). "Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri", *Sivil Toplum Dergisi*, 6-7
- Abay, A.Rıza. (2010). "Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri", <http://www.iibf.org.tr/kongre/bildirileri>. Erişim Tarihi:10.05.2010.
- Akgündüz, Ahmet. (1988). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara.
- Arslan, Osman. (2010). *Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M.Akif. (1999). *Türk Hukuk Tarihi*, 3.Bölüm, İstanbul.
- Aydın, Vahdettin. (2003). "Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıf Sistemi ve Eğitim Yönetimine Katkısı", *SDÜ İİBF Dergisi*, 8, (1), 313-338
- Çaha, Ömer. (2004). "Liberal ve Sosyalist Ülkelerde Sivil Toplum", *Liberal Düşünce Dergisi*, 16, 104-128
- Çaha, Ömer. (1997). "1980 Sonrası Türkiye'de Sivil Toplum Arayışları", *Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı*, 18, 28-64
- Çizakça, Murat. (2010). "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları", <http://www.tusev.org.tr> Erişim Tarihi:10.05.2010.
- Dursun, Davut. (1992). *Yönetim Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Ertem, Adnan. (2004). "Psikolojik Açısından Vakıflar", <http://www.siyasalvakfi.org> Erişim Tarihi:22.03.2004.
- Güran, Tefik. (2006). *Ekonomik ve Mali Yönleri ile Vakıflar*, İstanbul.
- İşık Hayriye. (2010). "Bir Kamu Hizmeti Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü", <http://www.akademikbakis.org> Erişim Tarihi:29.07.2010.
- Kazıcı, Ziya. (1996). *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul.
- Kazıcı, Ziya. (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul.
- Öztürk, Nazif. (2010). *Sosyal Siyaset Açısından Osmanlı Dönemi Vakıfları*, <http://www.sosyalsiyaset.net> Erişim Tarihi: 03.09.2010.
- Sarıbay, A.Yaşar. (1995). *Postmodernite Sivil Toplum ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şen, Murat. (2010). "Tanzimat Öncesi (Klasik Dönem) Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenlik", <http://www.e-akademi.org/makaleler/> Erişim Tarihi:21.07.2010.
- Soysaldı, Mehmet. (2010). "Vakıflar ve Psiko-Sosyal Fonksiyonları", <http://www.sosyalsiyaset.net> Erişim Tarihi: 10.05.2010.
- Tabakoğlu, Ahmet. (2010). "Klasik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi", <http://www.mimar.cc/makaleler> Erişim tarihi:03.09.2010
- Talas, Cahit. (1972). *Sosyal Ekonomi*, Cilt 2, Ankara.
- Tosun, G.Erdoğan. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Yediyıldız, Bahaeddin. (1988). "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", *Vakıf Dergisi*, 20, 403-408
- Yılmaz, Aytekin. (1997). "Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye", *Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı*, 18, 86-97

MESLEKİ EĞİTİMDE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ: BOLU'DA ELGİNKAN VAKFI ÖRNEĞİ

E. Elif Yüçetürk

yuceturk_e@ibu.edu.tr

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Küresel değişime ayak uydurma, istihdamı olanaklı kılma ve toplumsal refah düzeyini yükseltmede mesleki eğitim önemli bir unsurdur. Devlet olanaklarıyla yaygın mesleki eğitime erişme sınırlıdır. Öte yandan gelir düzeyinin düşük olması, vatandaşların da yaşam boyu eğitim sürecinde mesleki bilgi ve becerilerini geliştirmesini kısıtlamaktadır. Elginkan Vakfı sunduğu ücretsiz kurs ve seminerleri ile gerek duyulan mesleki ve teknik eğitim alanında önemli bir boşluğu tamamlamaktadır. Bu çalışma bir sivil toplum kuruluşu olarak Elginkan Vakfı'nın Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi hizmetlerine dikkat çekmek ve diğer sivil toplumlara örnek göstermeyi amaçlamıştır. Sunulan hizmetler, çeşitlilik, eğitimin kalitesi, hizmetlere erişebilirlik, ortaklarla işbirliği ve katılımcıların niteliğine göre değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler birincil ve ikincil kaynakların incelenmesine dayalıdır. Birincil kaynaklar, Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin yıllık istatistikleri, kurum hakkındaki yazılar ve yönetici ile yapılan derinlemesine görüşmeden oluşmaktadır. İkincil kaynaklar ise konuyla ilgili incelenen çeşitli araştırma raporları, kitaplar, makaleler ve mevzuatla ilgili diğer yayınları kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bolu Elginkan Vakfı, Sivil Toplum Örgütü, Mesleki ve Teknik Eğitim, Yaşam Boyu Eğitim

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN VOCATIONAL EDUCATION: ELGİNKAN FOUNDATION SAMPLE IN BOLU

Abstract

Vocational education is an important element in adapting to global change, providing employment and, in raising the level of social welfare. The access to vocational training opportunities are limited with public facilities. On the other hand, citizens with low-income are not able to develop their professional knowledge and skills in the process of lifelong education. Elginkan Foundation fills an important gap needed in the field of vocational and technical education by offering free courses and seminars. This study focuses on a non-governmental organization, the Elginkan Foundation in Bolu and tries to draw attention to Vocational and Technical Education Center's services of the organisation for being a role model to other civil society organisations. The services offered by the Elginkan Foundation examined in terms of service diversity, the quality of education, accessibility to services, cooperation with partners and, the quality of trainees. In this study, primary and secondary sources are used. The primary sources consists of the annual statistics of Bolu Vocational and Technical Education Center's and in-depth interview with the manager of the organisation. Secondary sources are included related research reports, books, articles about organization's articles and other publications relating with its legislative structure.

Keywords: Elginkan Foundation in Bolu, Civil Society Organization, Technical and Vocational Education, Lifelong Education.

Giriş

Küreselleşen dünyada ekonomi, bilgiye dayanmakta ve rekabet koşullarını hızla değiştirmektedir. Rekabet edebilirlikte başarı, çağın gerektirdiği becerileri kazanmış eğitimli insan gücüne sahip olmakla mümkündür. Bilgi ekonomisinin küresel rekabete hazırlanmış bir işgücü talep etmesi sonucu yaygın mesleki eğitim, günümüz insanı için yaşamsal bir zorunluluk olmuştur. Bu nedenle mesleki eğitime başta Avrupa Birliği olmak üzere tüm dünyada önem ve öncelik verilmektedir. Eğitim sistemleri de yaşam boyu öğrenme yaklaşımıyla ele alınmakta ve geliştirilmektedir. Böylece bilgi toplumunun gereksinim duyduğu bilgi ve becerilere sahip olan vatandaşların, yeni koşullara hazırlanması sağlanmış olacaktır.

Bilgi çağının baş döndürücü gelişmeleri, kazanılan bilgiyi de hızla eskitmektedir. Bu süreç, gelişmiş ülkelerde daha hızlı yaşanmaktadır. Değişen çağa, aynı hızla yetişebilmek ve uyum sağlayabilmenin yolu eskiyer bilgiyi hızla yenilemekten geçmektedir. Bunun için yaşamın her alanında sürekli olarak verilecek eğitime gereksinim vardır.

Türkiye'de iş dünyasının önemli sorunlarından biri de yeterli nitelikte ve sayıda eğitilmiş işgücü yetersizliğidir. Bu eksikliğe cevap verecek politikalar da yeterli değildir. Neo liberal politikalar, bir yandan küresel rekabeti hızlandırırken diğer yandan da devleti küçültme politikaları ile kamu harcamalarını azaltmaktadır. Bu durum devlet olanaklarıyla yaygın mesleki eğitime erişmeyi sınırlamaktadır. Eğitim programlarını gerçekleştiren kurumların sunduğu hizmetlerin yetersizliği, kontenjan kısıtlılığı gibi nedenler ile bireyler mesleki eğitim programlarına ulaşmada eşit fırsatlardan yararlanamamaktadır. Politika oluşturan makamlar, bu sınırları aşmak için iş dünyası ve sivil toplumu da mesleki eğitime katkıda bulunmaya davet etmektedir. Bu amaçla çeşitli iş birliği protokolleri de yapılmaktadır.

Bu bağlamda eşitsizliklerle mücadele alanlarından biri de sivil toplumdur. Sivil toplum kuruluşu olarak vakıflar, bugün olduğu gibi tarih boyunca da eşitsizlikleri gidermede önemli rol oynamışlardır. Geçmişte sağladıkları hizmetlerin başında eğitim hizmetleri gelmiş ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlayarak, toplumdaki gelir dağılımını etkilemişlerdir (Kozak, 1985: 86). Yapılan bir araştırmada eğitimde fırsat eşitliğinin, gelir dağılımı üzerinde dengeleyici bir etki yaptığı tespit edilmiştir (Dilic, 1976'dan aktaran Kozak, 1985: 86). Günümüzde bireylere ilgi, istek ve gereksinimlerine göre sertifika kazandıracak çeşitli programlar, devletin yanı sıra sivil toplum eliyle de sunulmaktadır. Bu alanda dikkat çeken uygulamaları olan Elginkan Vakfı, bu tebliğin konusunu oluşturmaktadır. Çalışmamızda Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde binlerce gence ve yetişkine sunulan belgeli eğitim hizmetleri, eğitimin kalitesi, erişebilirlik, diğer ortaklarla yapılan işbirliği, katılanların sayı ve niteliği incelenerek topluma yaptığı katkı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma bir sivil toplum kuruluşu olarak Elginkan Vakfı'nın Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi hizmetlerine dikkat çekmek ve diğer sivil toplumlara örnek göstermeyi amaçlamıştır. Çalışmada kullandığımız veriler, konuyla ilgili bilimsel eserlerin, birincil ve ikincil kaynakların taranmasına dayalıdır. Birincil kaynaklarımız, Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin hazırladığı dönemsel istatistikler, gazete ve dergilerde yayınlanan kurum hakkındaki yazılar ve yönetici ile yapılan derinlemesine görüşmeden oluşmaktadır. İkincil kaynaklar ise konumuzla ilgili incelediğimiz çeşitli araştırma raporları, kitaplar, makaleler ve mevzuatla ilgili diğer yayınları kapsamaktadır.

Çalışma konusu oluşturan Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'ndeki seminerlere, bu satırların yazarı da zaman zaman üniversite öğretim üyesi olarak destek vermektedir. Bu sebeple eğitimci kimliğimiz ile seminer verdiğimiz bu sivil toplum kuruluşu, çalışma ilkeleri, organizasyon ve insan ilişkileri bağlamında tarafımızca hem deneyimleme hem de gözlemlene fırsatı bulunmuştur. Bu deneyim ve gözlemlere ilave olarak Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin eğitim koordinatörü ve yöneticisi olan Hamdi Ayyürek ile 05-08-2010 tarihinde bir "derinlemesine görüşme" gerçekleştirilmiştir. "Derinlemesine görüşme açık uçlu, keşif odaklı bir yöntemdir" (Baş ve Akturan, 2008:111). Bu nitel yöntemi kullanmadaki amacımız, Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin kuruluş çalışmalarını yapan, tüm gelişim aşamalarına tanıklık eden ve kurulduğu andan itibaren yönetici ve eğitim koordinatörü olarak görev yapan kaynak kişinin düşüncelerini, bakış açısını, hizmet anlayışlarını ve hizmet sürecinde yaşanan zorlukları derinlemesine keşfetmektir. Görüşmeyi bizzat araştırmacı gerçekleştirmiş ve katılımcının görüşlerini yönlendirmek için yöntem gereği pasif bir rol üstlenerek, aktif dinleme tercih etmiştir. Böylece konuşmacıya fikirlerini daha fazla açıklama olanağı sağlanmıştır. Görüşülen kişinin, konuşmaya istekli olduğu gözlenmiş ve görüşme dinlenme aralığı verilerek iki saat sürmüştür.

Yaşam Boyu Eğitim ve Yaşam Boyu Öğrenim Kavramlarının Gelişim Süreci ve Mesleki Eğitime İlişkisi

Yaşam boyu eğitim bireyin özel, aile, sosyal ve mesleki yaşamında en büyük gelişmenin sağlanabilmesi için yaşamın tüm alanlarında yürütülen örgün, yaygın ve algın öğrenmeyi kapsamaktadır. Yaşam boyu eğitimde "eğitim" kavramı en geniş anlamında kullanılmakta ve eğitimin tüm kademeleri ahenkli bir şekilde bütünleştirilmektedir (DPT, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:9).

Yaşam boyu öğrenme kişisel, toplumsal, sosyal ve istihdamla ilişkili bir yaklaşımla bireyin, bilgi, beceri, ilgi ve yeterliliklerini geliştirmek amacıyla hayatı boyunca katıldığı her türlü öğrenme etkinlikleri olarak tanımlanmaktadır. Hayat boyu öğrenme, erken çocukluk dönemindeki aile içi öğrenmeleri, örgün eğitimin tüm aşamalarını, yaygın eğitimi, iş yaşamında kazanılan öğrenmeleri, hayatın herhangi bir döneminde kazanılan bilgi ve becerileri kapsar (Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi, 2009:7-8).

Yaşam boyu eğitim ve yaşam boyu öğrenme kavramları arasında fark bulunmaktadır. Yaşam boyu öğrenme kavramında, eğitimsel gelişimle ilgili sorumluluk kişinin kendisine verilmektedir. İstihdam edilebilir bireyler, almak istedikleri eğitim ve öğretimi, kendi gereksinimlerine göre kendileri seçerler. Yaşam boyu eğitim kavramı ise mevcut eğitim sistemini yeniden yapılandırmayı ve eğitimle ilgili olup da eğitim sisteminin dışında kalan tüm potansiyeli geliştirmeyi amaçlayan genel bir düzenlemedir (Akbaş ve Özdemir, 2002). Yaşam boyu eğitim ve yaşam boyu öğrenim kavramları arasındaki bir başka fark ise öğrenimin iş, meslek, sanat konuları ile sınırlı olmasına karşın eğitimin bunların dışındaki konuları da kapsayarak insan olma erdemini, birey olma gereklerini ve yurttaşlık bilincini vermesi de amaçlamış olmasıdır (Çolakoğlu, 2002).

Bireyler, hızla değişen ve gelişen topluma ayak uydurmak zorundadır. Bu nedenle her bireyi de sahip olduğu bilgi ve becerisinin, çağın koşullarına aynı hızla cevap verebilmesi için kişisel gelişimini de sürekli olmalıdır. Sadece okul yaşamında elde edilen bilginin, kişinin tüm yaşam gereksinimini karşılamayacağı açıktır. Bir çalışmada "yaşamın dörtte birini kapsayan bir eğitimle, yaşamın tamamının devam edemeyeceği, bu nedenle yaşam boyu eğitimin zorunlu olduğu" vurgulanmaktadır (Ültanır ve Ültanır, 2005:5). Diğer yandan bilimsel verilere göre eğitimi tamamlamış bir kişi her yıl kazanmış olduğu teorik bilgisinin yüzde beşini kaybetmektedir. Bu bilgiler yerine konulmadığında 45 yaşına gelindiğinde tüm yenilik ve gelişmelerin gerisinde kalınacaktır. Bunun için çalışanlar, zamanlarının yüzde on beşini bilgi ve becerilerini geliştirmeye ayırmalıdır (Tezer ve Arifoğlu, 2008). Bireylerin yaşamları boyunca kendilerini geliştirebilmeleri, etkilerini tamamlayabilmeleri, bilgiye nasıl ve niçin ulaşacaklarını bilmeleriyle mümkündür. "Bilmediğini bilen"

kişilerden olabilme, güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varabilme, kuşkusuz bireylerin öğrencilik yıllarında kazanacağı bir değerdir. "Yaşam boyu eğitim, öğrenmeyi öğrenebilmektir. Öğrenmeyi öğrenen ve bunu alışkanlık haline getiren bir çocuk, yetişkin olduğunda da kendine gerekli olan yeni bilgileri sürekli öğrenebilecektir. Öğrenmeyi öğrenen bireylerden oluşan toplum da öğrenen, çağa ayak uydurabilen bir toplum" özelliğine sahip olur (Karaçay, 2005:37).

Yaşam boyu öğrenme, kişisel gelişim için olduğu kadar toplumsal bütünleşme ve ekonomik büyüme için de gereklidir. Herkese sağlanacak eşit fırsatlarla kadın erkek ayrımı yapmadan ve diğer bireylere göre güçsüz konumda olduğu kabul edilen vasıfsız gençler, engelliler, işsizler, yaşlılar gibi gruplar başta olmak üzere tüm topluma dengeli bir şekilde ulaşmalıdır.

1960'lı yıllarda gelişmiş ülkelerde, eğitim sisteminin aksayan yönleri sorgulanmış ve örgün eğitim, herkese yeterli düzeyde eğitim fırsatı sunamadığı ve insanları eğitimsizliğe mahkûm ettiği için eleştirilmiştir. Söz konusu edilen eksikliklerin üstesinden gelebilmek amacıyla "*yinelenen eğitim*" kavramı ortaya atılmıştır (DPT, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:2). Böylece eğitimin, yinelenen bir şekilde bireylerin tüm yaşamına yayılacağı düşünülmüştür. Bu anlayışa göre kurumsal eğitim fırsatları tüm kitlelere yaygınlaşacak, örgün ve yaygın eğitim birbirlerini tamamlayacaktır. Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde ülkelerin eğitime ayırdıkları kaynakların görece azaldığı fark edildi. Üstesinden gelinmesi gereken yeni sorunlar baş gösterdi. Eğitim sistemleri serbest piyasa mekanizması içinde rekabete açık bir toplumun gereksinimini karşılayabilmesi için yeniden yapılandırılmaya çalışıldı. Bu süreç sonucunda "*herkes için hayat boyu öğrenme*" kavramı kullanılmaya başlandı. Eğitim anlayışında tartışılan bu iki yaklaşımda arasındaki fark, hayat boyu öğrenme anlayışı, yinelenen eğitim kavramına göre devletin eğitimdeki rolünü azaltmış olmasıdır. Buna karşılık bu süreçte aile, sendikalar, sivil toplum gibi sosyal sınıfların rolleri güçlendirilmiştir.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda "herkes için hayat boyu öğrenme yaklaşımı" çerçevesinde eğitim sistemleri yeniden incelenmiş ve kimi sorunlar tespit edilmiştir. Buna göre mevcut eğitim sisteminin etkinliği azalmış ve amaçlara ulaşması sektöre uğramıştır. Bireylere öğretilecek bilginin, onlara yaşamları boyunca gerekli olan bilgi değil, bir defalık kullanılacak bilgi olduğu fark edilmiştir. Okullarda ezberci eğitime ağırlık verilmiştir. Okul öncesi eğitim yaygınlaşmamıştır. Eğitimde kullanılan yöntemler, resmi yetkililer ile öğretmenlerin daima her şeyin en iyisini bildikleri varsayımına dayanmıştır. Örgün eğitim sistemleri, eğitimin sadece okullarda sürdüğü düşüncesiyle işletilmiştir. Oysa eğitimin insan yaşamının her alanında evde, oyun sırasında, toplumda gerçekleştiği dikkate alınmamıştır. Toplumsal statü sadece diplomaya bağımlı kılınmış, mesleki yeterlilik ve meslek ahlakı ile ilişkilendirilememiştir. Eğitim, ekonomi ve istihdam bağlantısı başarılı bir biçimde kurulamamıştır. Sanayi ve hizmet sektörleri için nitelikli iş gücü yetiştirilmesi önem arz etmektedir. İşsizlik ve işsizlik korkusu eğitimin tüm kademelerinde yaşanmaktadır. Eğitim sistemi üniversite eğitimi özendirilmiş, meslek seçimi isabetle yapılamamış sonuçta eğitim istihdam ilişkisi olumsuz etkilenebilir (DPT, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:3-8).

Bu ve benzer sorunlarla mevcut eğitim sistemi, bireylere öğrenmeyi öğretmeyen, yaratıcılık ve eleştiricilikten uzak, onları hayata ve mesleğe hazırlayamayan bir özellik göstermektedir. Bu nedenle eğitim anlayışının "*yaşam boyu eğitim*" bağlamında ele alınması, yukarıda özetlenen sorunlarla ilişkili olarak kurumsallaşmış eğitim ve okullara karşı yöneltilen eleştirilere de cevap niteliği taşımaktadır. Yaşam boyu eğitim, tüm eğitim kademelerini ve türlerini, yani örgün, yaygın ve algın eğitimi birleştirmekte ama herhangi bir yapılaşmayı yansıtmamaktadır. Ancak eğitimin daha işlevsel ve etkin olabilmesi için yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Yaşam boyu eğitim, Avrupa Birliği'nin de temel eğitim felsefesini oluşturmaktadır. Her düzeyde ve türde eğitim uygulamalarında yaşam boyu eğitim öncelik taşımaktadır. Avrupa Birliği'nde mesleki eğitim, yaşam boyu eğitim anlayışı içinde örgütlenmiştir. Böylece yaşam boyu eğitim aracılığıyla eğitime dayalı olarak ekonomik gelişmeyi sağlamak, toplumsal bütünleşmeyi geliştirerek eğitimli iş gücü sayesinde gelecek nesillere daha güzel bir Avrupa bırakmak amaçlanmıştır. Avrupa Birliği'nin eğitimle ilgili en kapsamlı programı Socrates'tir. Bu program, yaşam boyu eğitime çok geniş bir yaklaşım getirmiştir. Her yaş ve düzeydeki eğitimi kapsayan Socrates, beş temel alt programdan oluşmaktadır. Bunlar okul eğitimi (Comenius), yüksek öğretim (Erasmus), yetişkin eğitimi (Grundvig), Avrupa dillerinin öğretimi (Lingua), eğitimde bilgi teknolojilerinin kullanımı (Minevra) ve mesleki eğitim (Leonardo da Vinci) programlarıdır.

Avrupa Birliğine üye ve aday ülkelerin mesleki eğitim politikalarının geliştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla oluşturulan Leonardo da Vinci programının anahtar ögesi ulusal üstü olmasıdır. Eğitim sağlayıcılar, işverenler, sendikaların, yerel yönetimlerin, bölgesel kuruluşların dahil olabileceği paydaşlar, yenilikçi anlayışla bilgiyi geliştirmeye ve yaymaya çalışırlar. Bu program kapsamında yeni becerilerin kazanımı, eğitim ve yetiştirme kurumları ile şirketler arasındaki bağlantılar, dışlanma ile mücadele, insan kaynaklarına yatırım, yaşam boyu öğrenme bağlamında bilgi toplumu becerileri öncelikli konuları oluşturur (Günlü, 2003:54).

Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlama amacıyla bireylerin beklentilerine, istek ve gereksinimlerine uygun olarak hazırlanacak programlarla, yaşam boyu eğitim sürecinde sivil toplumun, üniversitelerin, özel sektörün, kamu kurum ve kuruluşlarının iş birliği yapmaları zorunludur.

Mesleki ve Teknik Eğitimin Kapsamı, Uygulama Sorunları ve Katılım Anlayışı

Mesleki teknik eğitim, bilgiyi üretime dönüştüren, yeniliklere uyum sağlayan, çağdaş ve bilimsel metotları bilen, yorum yapabilen, problemlere çözüm üretebilen, mal ve hizmetlerin üretiminde ve geliştirilmesinde yetki ve sorumluluk alabilen nitelikli insan gücü yetiştirme çabasıdır (Sağlam ve Kuş). Bu anlamda mesleki eğitim, bir ülkenin kalkınmasında büyük önem taşımaktadır. İşe dönük olarak verilen eğitim ile bireyler, mesleğe daha verimli ve etkili bir şekilde hazırlanma olanağına kavuşmaktadır.

Mesleki teknik eğitim ile iş dünyasının gereksinim duyduğu insan kaynağı, hem çok yönlü hem de nitelikli hale gelecektir. Bunun sonucunda bilinç düzeyi yükselecek, verimlilik, etkinlik artacak, öte yandan çalışanlar da olabilecek iş kazalarına karşı korunmuş olacaklardır. Bu amaçla Türkiye’de çalışma yasalarındaki son değişiklikler, yapılan işle ilgili mesleki eğitimi zorunlu hale getirmiştir. Örneğin 4857 sayılı İş Kanununun 85. maddesindeki bir değişiklikle “on altı yaşını doldurmamış genç işçiler ve çocuklar ile işiyle ilgili mesleki eğitim almamış işçilerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacakları” hükümü getirilmiştir (5763 sayılı yasa, md.5). Mesleki eğitim almamış işçi çalıştıran işverenlere de belgesiz çalıştırdıkları her işçi için para cezası uygulanacaktır.

Etkili bir mesleki eğitim, bireylere sadece güvenceli ve iyi bir iş kazandırmakla kalmaz aynı zamanda meslekte ilerlemelerine de katkı sağlar. Ancak Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim sistemi, iş dünyasının gereksinim duyduğu iş gücünü yetiştirme konusunda bazı sorunlar yaşamaktadır.

Ekonomik kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak için Türk sanayisinin ve hizmet sektörünün talep ettiği, nitelikli bireyleri yetiştirmesi gereken mesleki teknik eğitim sistemi, genel eğitim sisteminin gerisinde kalmıştır (Bostancıoğlu, 2006). Mesleki eğitimin uluslararası standarda dayalı olmaması, piyasanın ihtiyaç duyduğu eleman ile yetiştirilen elemanın bu ihtiyacı karşılayamaması, hala eski teknolojiye göre eğitim verilmiş olması, işletmeler ile eğitim kurumları arasında yeterli düzeyde işbirliği kurulamaması gibi sorunlar (Altuncu ve diğerleri, 2009) dikkat çekmektedir. Diğer taraftan Milli Eğitim Bakanı ise bir açıklamasında Türkiye’de sektörlerin yeterli nitelikte ve sayıda eğitimli ve belgeli teknik eleman bulamadığını ifade etmekte ve bu konuyu önemli bir sorun olarak vurgulamaktadır (<http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=7507>). Bakanlık, bu ihtiyaca yönelik olarak mesleki ve teknik eğitimde fiziki alt yapının iyileştirilmesi, kalitenin yükseltilmesi ve eğitime erişimin artırılması yönünde çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda mesleki okulların teknolojik alt yapılarının yenilenmesi ve güçlenmesi için iş dünyasını eğitime daha fazla katkıda bulunmaya davet etmektedir.

4702 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu (Resmi Gazete, 10 Temmuz 2001, Sayı: 24458), mesleki ve teknik eğitim hizmetlerinin, katılımcı bir anlayışla yürütülmesi için hükümet, işçi, işveren ve sivil toplum örgütlerinin katılım ve katkıları daha da kurumsallaştırmak amacıyla çıkarılmıştır (Genelge, 2002/55). 4702 sayılı yasa, “mesleki ve teknik eğitim alanında eğitim sistemine “yeni bir okul anlayışı” ile “yeni bir mesleki ve teknik eğitim anlayışı” yerleştirilmiştir. Bu anlayışın en önemli hareket noktası, sivil toplum kuruluşlarının eğitimin karar ve uygulama süreçlerine katılmasını sağlamak olmuştur” (Bostancıoğlu, 2006). Ayrıca “Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurulları Yönergesi” (Tebliğler Dergisi, 1999/2506) ile eğitimde kalitenin yükseltilmesi ve sürekliliğin sağlanması amacıyla dönük olarak okulun iç ve dış öğeleri ile yerel yönetimler, özel sektör ve gönüllü kuruluşların eğitimde karar süreçlerine katılmaları ve işbirliklerinin teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Böylece il ve ilçelerde üniversite temsilcilerinden belediye temsilcilerine, özel sektör kuruluşlarından sivil toplum temsilcilerine kadar geniş bir katılıma olanak sağlanmıştır. Bu oluşum, kamuda sivil katılımın önünü açmış ve örnek bir uygulamayı başlatmıştır. Mesleki ve teknik eğitimim, sadece Milli Eğitim Bakanlığı’nın görevi olmadığı yasal düzenlemelerle de kabul edilmiştir.

Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitim Hizmetlerine Katılımı

Sivil toplum kavramı, devlet otoritesinin dışında kendine ait kaynaklara, ilke ve kurallara sahip gönüllülük temelinde göre örgütlenmiş sosyal bir alanı ifade etmektedir. Bu sosyal alan içinde faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri, birçok dilde olumsuzlama yoluyla tanımlanmakta ve hükümete ait olmayan her türlü örgüt şeklinde kabul edilmektedir. Üniversite, kilise, politik partiler, sendikalar, araştırma ve geliştirme merkezleri, sportif kuruluşlar, dinsel cemiyetler ve hayır kurumları vb. örgütler örnek gösterilmektedir (Stein, 1991’den aktaran Corsino, 2001:55). Bir kuruluşun sivil toplum kuruluşu olarak nitelenebilmesi, gönüllü bir örgütlenme olarak özerk ve hükümet dışı bir kuruluş olmasını gerektirir. “Kamu dışında özel alan olarak nitelik kazanan sivil toplum kuruluşlarında gönüllü giriş ilkesi esastır. Sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin zorunlu ve aynı zamanda bir ücret karşılığında olmaması gerekir. Üyeliği zorunlu olan meslek odaları sivil toplum kuruluşu kabul edilmemektedir” (Yıldırım, 2004:62). Bu özellik nedeniyle Tabipler Odası, Baro gibi kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütlenmeleri, zorunlu üyeliği gerektirdiğinden sivil toplum örgütleri değildir. Siyasi partiler de bu özelliklerden hareketle gönüllülük esasına göre kurulmuş olmaları nedeniyle sivil toplum örgütüdür. Ancak iktidara geldiklerinde hükümet dışı olma niteliğini kaybettikleri için sivil toplum örgütü kapsamından çıkarılır. Sendikalar, dernekler ve devlete ait olmama koşulu ile vakıflar da yukarıda belirtilen nitelikler itibarıyla sivil toplum örgütüdür. Ancak vakıflara üye olunmamaktadır.

Hiç kimsenin üye olmaya ya da üyelikten ayrılmaya zorlanmadığı sendikalar, üyeliğin isteğe bağlı olarak çalışanların ortak hak ve çıkarlarını korumak amacıyla kurulmaktadır. Dernekler de “sanayileşmenin ve kentleşmenin yabancılaştırdığı ve yalnızlaştırdığı halkın benzer görüşleri paylaşan insanlarla bir araya

gelerek kendi varlığını sürdürmek ve ortak amacı gerçekleştirmek için oluşturulan" (Yıldırım, 2004:125) sivil toplum örgütleridir. Vakıflar ise bir mal varlığının tümünün ya da her türlü gelirinin veya ekonomik değeri olan hakların, belirlenen sosyal ve hayırlı amaçlar için kullanılmak üzere vakfedilmesiyle kurulur. Vakıf kurma iradesi resmi bir senetle veya vasiyetle açıklanır. Böylece "mal varlığı ya da gelirleri, vakfedenin mülkiyetinden ve özel mülkiyetten yani bir daha alım satıma konu olmaktan çıkarılarak Allah'ın rızası için kamuya, topluma, ümmete mal edilir" (Kozak, 1985:84).

Sivil toplum örgütleri, bireylerle toplumdaki varlıklarını ortaya koyabilecekleri hizmet ortamları sağlamaktadır. Sivil toplum örgütlerinin kurulmaları konusunda ne bir zorlayıcı hüküm olmalı ne de kurulmalarına herhangi bir engel oluşturan düzenleme bulunmalıdır. Yıldırım'a göre kurulmaları yasal ama zorlayıcı olmayan gönüllü örgütler, sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilir. Sendikalar, dernekler, vakıflar gibi tüzel kişilikler bu kuruluşların başında gelmektedir (Yıldırım, 2004:42). Kimi zaman hareket, platform veya kozalar şeklinde isimlendirilen sivil toplum örgütleri de kendiliğinden, doğal olarak da ortaya çıkabilir. Bunların hukuki varlıkları yoktur. Kamusal alanda tüm bireylerin katılımına açık olmaları ve kamu yararına dönük çok farklı amaçları gerçekleştirmeye uygun yapıları, kar amacı taşımamaları, siyasi otoriteden bağımsızlıkları, sivil toplum örgütlerini diğer örgütlerden ayıran özelliklerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımında ve bölgeler arasındaki eşitsizlikler, tüm vatandaşların eğitim hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanmasını kısıtlamaktadır. Diğer yandan 1970'lerden bu yana izlenen neoliberal politikalar, devleti küçültmeyi amaçladığı için buna dönük uygulanan küresel piyasa ekonomisi de sosyal kamu harcamalarının azaltılması yönünde işlemektedir. Bu süreçte özellikle sosyal harcamaları oluşturan kamusal alandaki eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetlerde kısıntıya gidilmektedir. Bu durum "toplumlar, kuşaklar, cinsiyetler arasında ve içinde çatışmaları, eşitsizlikleri azaltma gizil gücüne sahip ücretsiz yetişkin eğitimi hizmetlerinin sunumunu da zorlaştırmaktadır" (Miser, 2002:59). Neoliberal politikalar, sosyal refah devleti anlayışını minimal devlet anlayışına dönüştürmüştür. Bu anlayışa paralel olarak daha az kamu harcaması ama daha çok özelleştirme uygulamaları tercih edilmiştir. Uygulanan bu politikalara göre ortaya çıkan kamusal alandaki hizmet gereksinimi ise özel sektör ve üçüncü sektör olarak da ifade edilen sivil toplum kuruluşları eli ile giderilmektedir.

Sivil toplum örgütleri dayanışma, eğitim, yardım, istihdam çevre, sağlık, sosyal hizmet gibi çok farklı alanlarda kamu yararı için kurulmaktadır. Bir araştırmaya göre gençlik, kadın ve eğitim konuları sivil toplum örgütlerinde daha ön planda gelmektedir (Erjem, 2009:23). Bu alanlardan eğitim hizmetine en fazla odaklanan sivil örgütler ise dernekler ve vakıflar olmaktadır. Türk Eğitim Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türk Eğitim Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı, İzzet Baysal Vakfı ve çalışmamızda örnek vereceğimiz Elginkan Vakfı gibi kuruluşlar eğitim amaçlı hizmetleri topluma sunmaktadır. Öğrencilerin beslenme ve barınması, burslar, kütüphaneler, eğitim merkezleri, her kademedeki okul ve yurt binaları yapımı ya da yapımına katkıda bulunma gibi eğitim hizmetleri, kamu yararına dönük olarak etkili bir şekilde sivil toplum tarafından gerçekleştirilmektedir. Toplum eğitimi ve mesleki teknik eğitim alanında eksikliği hissedilen gerek ulusal gerekse uluslararası projeler, sivil toplumun katılımıyla hayata geçirilmektedir. İrili ufaklı çok sayıda faaliyeti olan bu sivil toplumlara birkaç örnek verilebilir. Örneğin Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Türkiye'de kız çocuklarının ve kadınların eğitim hizmetlerine ulaşması için çalışmalar yapmaktadır. Bu amaçla kadın ve kız çocuklarının önündeki eğitim engellerinin kaldırılmasını hedefleyen proje ile 2005 yılından bugüne kadar dört ilde 592 kurs açılarak 10.428 kişiye okuma yazma eğitimi verilmiştir (<http://www.acev.org/content.php?id=22&lang=tr>). Bu konuda bir başka örnek, Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı'dır. Kısa adı MEKSA olan vakıf, Türkiye'de meslek eğitiminin gelişimine katkıda bulunmak ve küçük sanayiye destek olmak amacıyla Berlin Kalkınma ve İşbirliği Kurumu inisiyatifi ile kamu yararı amacı ile 1985'de kurulmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının mesleki eğitim içinde daha fazla yer almasına dönük çalışmalar yürütmektedir. Farklı hedef gruplara yönelik kurslar biçiminde düzenlenen eğitim projeleri, genellikle Almanya, İsviçre gibi yabancı kaynaklı kalkınma fonlarından finanse edilerek yürütülmüştür. Bu projeler, zamanla yerel işbirliği destekleri ile sürekli ve kalıcı kuruma dönüşmüştür. Kurulduğundan bu yana kadınlar, engelliler, sokak çocukları ve eski hükümlüler dahil çocuk, genç ve yetişkinlere mesleki eğitim hizmeti sunmuştur. Türkiye'de 13 ilde 22 mesleki eğitim merkezinde hizmet veren bu vakıf, mesleki kitapların basılmasına da destek vermiştir. Yabancı yayınevleri ile de iletişim kurarak çeşitli mesleki yayınların Türkçe basımları için anlaşmalar yapmıştır (http://meksa.org.tr/site/?page_id=2).

Kamu hizmetlerinin topluma etkili bir şekilde sunulabilmesi için devletler, sivil toplum kuruluşlarının katılımını teşvik etmiştir. "Türkiye'de 1980 öncesinde devletten beklenen hizmetlere katkı sağlamak amacıyla derneklerin kurulduğu bilinmektedir. Okul aile birlikleri bu konuda oldukça mesafe almıştır" (Yıldırım, 2004:104). Yıldırım'a göre devletin sivil örgütlenmeyi teşvik etme nedenlerinden biri de dış faktörlerdir. "Uluslararası kuruluşlardan, diğer devletlerden ve bazı özel kaynaklardan temin edilen fonların kullanımını sivil örgütler şartına bağlandığı için devletin sivil toplum kuruluşlarını teşvik etmesine ve olumlu bakmasına neden olmuştur" (Yıldırım, 2004:104). Kamu yönetimi ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği, giderek daha çok teşvik edilmektedir. Çok aktörlü yönetim modeli olan ve "kamu hizmetleri sunumunda kamu sektörünün, özel kuruluşlar ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği yapması" (Ateş ve Nohutçu, 255) olarak ifade edilen yönetim anlayışı ile bu işbirliği daha da geliştirilmektedir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan "İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı" çalışmaları ile mesleki eğitim ve istihdam arasında hangi politikaların ve eylemlerin gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda mesleki teknik eğitimin iş piyasası ihtiyaçları göz önüne alınarak verilmesini sağlamak, hayat boyu öğrenmeyi destekleyerek aktif işgücü politikalarını etkinlikle uygulamak ve mesleksizlik sorununun gidermek amaçlanmıştır. Bu eylem planında istihdam konusunun her kesimin birlikte ele alması gereken bir konu olması nedeniyle kamu, özel sektör ve sivil toplum arasında sıkı bir işbirliği yapılması gerektiği vurgulanmıştır. (Bakanlar Kurulu Kararı, 15-07-2010, Resmi Gazete, Sayı: 27642). Eylem planına göre Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurumları, Sivil Toplum Kuruluşları, KOSGEP (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), Organize Sanayi Bölgeleri, Meslek Odaları ve diğer paydaşların yönetiminde kurulacak hayat boyu öğrenme merkezlerinde öğrencilere eğitim seviyelerine ait mesleki yeterlilikler kazandırılacaktır.

Mevcut düzenleme ve uygulamalar, yaşam boyu eğitim anlayışına uygun olarak topluma sunulacak mesleki ve teknik eğitim hizmetlerinin etkinliğini hedeflemektedir. Böylece toplumda bir taraftan istihdam sağlanırken diğer taraftan mesleksizlik sorunu çözülecektir. Bu amaçla devlet kurumları ve sivil toplumlardan oluşan tüm sosyal ortamlar, eğitim sürecine dahil edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda bir sivil toplum ortağı olarak Elginkan Vakfı, kurulduğundan bugüne kadar mesleki ve teknik eğitim konusunda uzmanlaşarak, sürecin en aktif ortaklarından olmuş ve toplumda önemli bir rol üstlenmiştir. Bu rolünü yerine getirirken hem devletin kurumlarıyla hem de diğer sivil toplumlarla ortak projelerde yer almıştır.

Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Elginkan Vakfı, Kuruluşu ve Amaçları

Türk sanayisinin en köklü topluluklarından biri olan Elginkan ailesi, sonsuza kadar insanlık yararına hizmet edecek bir vakıf kurmaya 1950'li yılların başında niyet etmiştir. Bu dönem aynı zamanda yarım asırlık şirket oluşumlarının da başlangıç yıllarına rastlamaktadır. Sanayi ve ticari olarak henüz büyümenin gerçekleşmesini beklemeden daha yolun başında iken gelecekte kazanılacak olan mal varlığını, Türk halkı ile paylaşarak Türk insanının eğitimine ve gelişimine katkı sağlamayı amaçlamışlardır. Böyle bir ideal, Elginkan ailesinin bilgiye, bilginin zenginleşmesine ve sonsuza kadar nesilden nesile aktarılmasına verdikleri önem, onların toplumsal sorumluluk duygularını, daha da önemlisi insanlık erdemlerini ortaya koymaktadır. Türk halkının gelecekteki refahı ve mutluluğu için eğitim ihtiyacının giderilmesine odaklanarak, topluma karşılıksız bir hizmet anlayışı ile hareket etmişlerdir. Böylesi bir "yüksek sorumluluk duygusunun ve ruh gücünün gelecek nesilleri de etkilememesi ve onlarda da benzer duygular oluşmasına katkıda bulunmaması mümkün değildir. İnsandaki bütünlük ve sorumluluk duygusu, geçmişte kurulup bugün hizmet veren vakıf örgütleriyle tarihe; benzer duyguların hissedilmesiyle de geleceğe uzanmaktadır" (Kozak, 1985:77). Elginkan Vakfı da bu duyguya sahip olmanın bir sonucu olarak sorumluluk bilincine kulmuş, sosyal hayatı ve ahengin oluşumuna katkı sağlamış, eğitim hizmetlerini sürekli olarak gelecek kuşaklara ulaştırmayı başarmıştır.

Elginkan Şirketler Topluluğu, Ekrem Elginkan tarafından 1957 yılında E.C.A. Presdöküm Sanayi A.Ş. adıyla kurulmuştur. Adını babaları Ahmet Elginkan ve oğulları Ekrem ile Cahit Elginkan'ın isimlerinden alan şirket, bugün ısı ve yapı olarak iki ana sektörde çalışan biri Almanya'da olmak üzere 20 kuruluşa ulaşmış, yarım asırlık kurum kültürüne sahip büyük bir topluluk haline gelmiştir. Yaklaşık üç bin çalışanı ile armatürler, su sayaçları, seramik sağlık ve yapı grubu ürünleri, radyatörler, klimalar, merkezi kazanlar gibi çeşitli ısıtma cihazlarının yurt içi ve yurt dışında üretim ve pazarlaması yapılmaktadır.

Vakıf kurarak şirketlerden elde edilen gelirlerle Türk insanının eğitimine ve kültürel gelişimine katkı sağlama düşüncesini büyük oğul Ekrem Elginkan, 1954 yılında şöyle ifade etmiştir: *"Biz sanayi ve ticari olarak büyüyeceğiz. Öldüğümüz zaman bir mal varlığımız olacak. Bu mal varlığımızdan Türk toplumu yararlınsın. Bizden sonra da bu şirketler, Türk halkının malı olarak faaliyetlerine devam etmeli"* (Toplumun Hizmetinde 21 Yıl, s.,4). Vakıf kurumu, insan psikolojisi ile dini inançlarla iktisadi ve sosyal hayatın birleştiği noktada yer almaktadır (Kozak,1985:54). Bu nedenle Elginkan Vakfı'nın kuruluşu nedeniyle yansıtılan bu düşünce, öldükten sonra da hem sanayi ve ticari faaliyetlerin devam etmesi hem de kamu hizmetlerinin insanlık yararına sürdürülebilmesi isteğini yansıtmaktadır. Bugün aileden hayatta kalan tek bir fert bile olmamasına karşın Elginkan Vakfı sayesinde iyilikle anılma, unutulmama ve sonsuza kadar insanlığa hizmet etme ideali gerçekleşmiştir. Elginkan Vakfı'nın kamu yararına sunduğu hizmetler, kurucuları ile hizmetten yararlananlar arasındaki manevi bağları geliştirmekte, toplumsal dayanışma duygularını pekiştirmekte ve topluma insanlık erdemi konusunda örnek olunmaktadır.

Elginkan Vakfı'nın amaçları üç temel konuya odaklanmıştır (Elginkan Vakfı Senedi, md.2). İlk amaç olarak *"kültür değerlerimizi, tarihimizde bizi büyüten örf, adet ve manevi değerlerimizi ve Türkçemizi araştırmak, araştırmaları desteklemek, korumak, yaşatmak ve tanıtmak"* hedeflenmiştir. Dil bir ulusun toplumsallaşmasında, bütünlüşmesinde, kültürünün korunmasında, geçmişten geleceğe aktarılmasında, bilginin üretiminde ve paylaşılmasında en önemli unsuru oluşturmaktadır. Uluslar, kendi dillerini koruyup kullanabildikleri koşulda bağımsız kalabilirler. Toplumun eğitim yoluyla gelişip kalkınması, sahip çıkılan, desteklenen ve yaşatılan dil sayesinde mümkündür. Bu sebeple Elginkan ailesi, Türkçeyi korumayı ve yaşatmayı, toplumun eğitim yoluyla gelişip, kalkınmasının anahtarı olarak kabul etmiştir.

Vakfın ikinci amacı ise vakıf senedinde "*bilim, teknoloji ve eğitim alanındaki faaliyetleri teşvik etmek*" olarak ifade edilmiştir. Topluma bilim, eğitim, kültür ve teknoloji alanında hizmet sunmak için her türlü donanımına sahip liseler yapılmıştır. Bunlardan biri 2005 yılında tamamlanarak İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bağışlanan Ekrem Elginkan Lisesi'dir. Kocaeli İl Özel İdaresi'ne bağışlanan Cahit Elginkan Anadolu Lisesi de yine 2005 yılında yapılmıştır. Eğitimin bir taraftan bireyleri geliştirirken diğer yandan ülkenin bilimsel, sosyal ve kültürel kalkınmasını sağlayacağına bilincinde olan Elginkan ailesinin topluma kazandırdığı bu okullar, laboratuvar, kütüphane, yemekhane ve derslik gibi bölümleriyle eksiksiz bir şekilde bilim, teknoloji ve eğitime katkı sağlamakta, binlerce genci yetiştirerek hayata hazırlamaktadır. Bu liselerden başka Ümraniye Elginkan Vakfı Anasınıfları Binası da çevre düzenlemesi ve tefrişatı ile birlikte çift tedrisatlı olarak çocukların eğitimine sunulmuştur. 2005 yılında gerçekleşen bu faaliyet ile okul öncesi okullaşma oranlarının çok düşük olduğu Türkiye'de önemli bir katkı sağlanmıştır. "Çocukları ana babaya bağımlı olmaktan kurtaran, yaratıcılıklarının ortaya çıkmasına olanak sağlayan okul öncesi dönemde çocuklar, bedensel, zihinsel ve toplumsal yönden de gelişmektedir. Ayrıca bu dönem çocuğun ana dilini geliştirdiği ve oyun yoluyla toplumsallaştığı dönemdir" (Gedikoğlu, 2005:71). Bu nedenle Elginkan Vakfı, okul öncesi eğitime de destek vererek çocuklara, henüz ilkokula başlamadan ana dillerini geliştirmelerine olanak sağlamakla vakfın, Türkçenin korunması, yaşatılması ve desteklenmesi amacına da hizmet etmektedir.

Elginkan Vakfı, bu faaliyetlerin yanı sıra bilim, teknoloji ve kültürün geliştirilmesine yönelik araştırma ödülleri de vermektedir. Bunlar "Türk Kültürü Araştırma Ödülü" ve "Teknoloji Ödülü" olarak iki dalda araştırmacıları teşvik etmektedir. Ayrıca Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin öğrencileri arasında teknoloji tabanlı ürün ve hizmetlere dönük girişimciliği ve yenilikçiliği desteklemek üzere bir ödüllü yarışma projesinin de ana sponsordur. "Yeni Fikirler, Yeni İşler" isimli bu proje ile teknoloji tabanlı, yenilikçi bir fikrin işe dönüşme sürecini yönlendirmek, teşvik etmek ve desteklemek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra belgesel mirasımızı yaşatmak amacıyla Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunan "Türkçe Yazmaları Kataloğu" için maddi destek sağlanmıştır. En eski Türkçe el yazmasının 15. yüzyıla ait olduğu bu koleksiyon, aynı konudaki el yazması eserlerin toplu olarak bulunması, tek ve nadir eserleri içermesi bakımından dünyadaki koleksiyonlar arasında önemli bir yere sahiptir. Manisa'da Halk Kütüphanesi'nde bulunan kayıtsız el yazması ve eski harfli basma eserlerin tespiti, ayrıntılı tanımı ve kataloglama projesi; Manisa Sübyan Mektebi ile İstanbul Gevher Sultan Medresesi restorasyonu kültürel amaçlı diğer faaliyetleri oluşturmaktadır. Elginkan Vakfı ayrıca lisans düzeyinde öğrenim gören başarılı ve maddi durumu yetersiz öğrencilere burs programı uygulamaktadır. Bu program kapsamında sağlanan burslar, öncelikle mühendislik ve kültürümüzle ilgili dallarda olmak üzere tüm alanlarda eğitim gören öğrencilere verilmektedir. Vakıf ayrıca, 2006 yılından bu yana Türk Dil Kurumu işbirliğinde Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki çalışmalarını desteklemek amacıyla doktora öğrencilerine de burs uygulamaktadır.

Vakıf senedindeki üçüncü amaç, "*ülke sanayinin ihtiyaç duyduğu vasıflı işgücü yetiştirilmesine ve bu suretle ülkenin istihdam imkânlarını artırıcı eğitim çalışmalarına katkıda bulunmak için okullar, eğitim kurumları açmak, işletmek*" olarak belirlenmiştir. Bu amaca yönelik 1994 yılında Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezleri projesi gerçekleştirilmiştir. İlk merkez, Manisa'da Ümmehan Elginkan Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi adıyla hizmete girmiştir. İkinci merkez, 2003 yılında Bolu'da Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi olarak kurulmuştur. 2006 yılında ise İzmit'te üçüncü merkez olan Ahmet Elginkan Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi faaliyete başlamıştır. Bu merkezlerde eğitim faaliyetleri üç kategoride yürütülmektedir. Bunlar geliştirme ve uyum kursları, meslek kursları ve toplam kalite yönetimi seminerleridir. Eğitimler, merkezlerdeki kadrolu eğitimcilerinin yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı meslek liselerinin teknik öğretmenleri ve üniversitelerin öğretim elemanları tarafından verilmektedir. Geliştirme ve uyum kurslarının bitiminde sınav yapılmakta, başarılı olan kursiyerlere Millî Eğitim Müdürlüğü'nden onaylı "Başarı Belgesi" ve seminerlerin sonunda da katılımcılara "Seminer Katılım Belgesi" verilmektedir.

Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin Bolu'da Kuruluşu

Elginkan Vakfı tarafından, ailenin Manisalı olması nedeniyle ilk mesleki ve teknik eğitim merkezi Manisa'da kurulmuş ve merkeze anne Ümmehan Elginkan'ın adı verilmiştir. Manisa'daki merkez in kuruluşundan beş yıl sonra 1999 yılında ailenin yaşayan son ferdi ve vakfın da kurucusu olan Ekrem Elginkan vefat etmiştir. Bu vefat ile ailenin nesli son bulmuştur. Ancak ailenin yaşayan hiçbir ferdi kalmadığında da Elginkan topluluğuna ait şirketlerin faaliyetlerine devam ederek çalışanların geçimini sağlamasını ve devlete vergi vermesini arzu eden Ekrem Elginkan, bu arzusunu vasiyetinde de belirtmiştir. Hazırlanan vasiyetin gelecekte hiçbir koşulda bozulmaması konusunda da hassasiyet göstermiştir. Buna rağmen vefattan bir süre sonra bazı akrabaları, mirastan hak alma talebi ile mahkemeye başvurmuştur. Vakfın kuruluşundan 16 yıl sonra ilgili mahkeme, vakfın dağıtılmasına ve mal varlığının davacılarla kalmasına karar vermiştir. Bunun üzerine hem Ekrem Elginkan'ın vasiyetini hazırlayan avukatı hem de Elginkan Vakfı Yönetim Kurulu üyesi olan Necla Baltacıoğlu, mahkeme kararını temyiz etmiştir. Yüksek Mahkeme tarafından ise vakfın tesciline karar verilmiştir. Bu karar ile Elginkan Vakfı'nın kamu yararına dönük hizmetleri kesintisiz devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Bundan sonra da sunulan bu hizmetler, vakfın başarılı yönetimi sayesinde gelecek kuşaklara da ulaşmaya devam edecektir.

Elginkan Topluluğu'ndaki şirketlerin tümü ve Elginkan Vakfı, otuz iki kişiden oluşan mütevelli heyet tarafından yönetilmektedir. Vakıf yönetiminin gözetimi ve denetimi mütevelli heyetçe yapılmaktadır. Bu heyet,

vakıf yönetim kurulunun seçimine, üyelerinin kısmen ya da tamamen görevden alınmasına yetkilidir (Elginkan Vakfı, vakıf senedi, md.12).

Kurucu Ekrem Elginkan'ın güvendiği ve takdir ettiği bir kişi olarak hem mütevelli heyetin değişmez üyesi (Elginkan Vakfı, vakıf senedi, geçici 1.md.) hem de vakıf yönetim kurulu üyesi olan Bolulu avukat Necla Baltacıoğlu, Bolu'da bir eğitim merkezi kurulması fikrini ilk defa gündeme getiren kişi olmuştur. Bu düşüncenin Elginkan Vakfı Yönetim Kurulunda da kabul görmesi sonucu vakfın eğitim merkezlerinden ikincisinin Bolu'da kurulması için girişimlere başlanmıştır. Eğitim merkezinin kuruluş yeri için Organize Sanayi Bölgesinde 1999 depreminde zarar gören ve kullanılmayan eski çıraklık okulu uygun bulunmuştur. Bu binanın eğitim merkezi olarak düzenlenmesi ve tefriş edilmesi ile mesleki ve teknik eğitim hizmetleri Bolu'da 2003 yılında başlamıştır (Fikir Dergisi, 2010:31-32).

Bolu Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin Hizmet Çeşitliliği

Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği'nin beşinci maddesinde ilkeler başlığı altında da belirtildiği üzere *"istihdam edilenlerin, uluslararası standartlara ve performanslarına göre geliştirme ve uyum kursları ile eğitim düzeylerinin yükseltilmesi"* ilkesine yer verilmiştir. Ayrıca *"iş ve hizmet alanlarında gereksinim duyulan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, sürekliliğiyle mesleki bilgi ve becerilerin güncellenmesi ve uygulanan programlarla girişimcilik bilincinin kazandırılması"* da mesleki ve teknik eğitim alanında kabul edilen ilkelerden biridir. Bu sebeple Elginkan Vakfı'nın tüm mesleki ve teknik eğitim merkezlerinde olduğu gibi Bolu'daki eğitim merkezinde de meslek kursları ile geliştirme ve uyum kursları, yukarıdaki ilkeler ışığında düzenlenmektedir.

Elginkan Vakfı'nın Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde değişik konularda meslek edindirme kursları düzenlenmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın programında yer alan meslek kursları, Elginkan Vakfı'nın da faaliyet alanını oluşturmaktadır. Bunun dışında yeni konulara, teknolojik gelişmelere ve sektörel gereksinimlere dönük olarak hangi alanlarda yeni kurslar açılması gerektiğine Bolu İli İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu'nun gündeminde görüşülerek karar verilmektedir (Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği, md.12/1). Bu kurullar, sosyal ortakların bir araya gelerek mesleki eğitim ve istihdam konularında etkinliğin sağlanması amacıyla bilginin paylaşıldığı, yerel düzeyde plan ve politikaların oluşturulduğu, ilgili kuruluşlara görüş ve önerilerde bulunulan katılım ortamlarıdır. Kurul, devlet ve sivil toplum kanadından gelen üyeleriyle birlikte ilin çeşitli sektör ve branşlarındaki iş gücü ve mesleki eğitim gereksinimini belirlemek için iş gücü analizleri yaptırarak, istihdamı geliştirici ve işsizliği önleyici tedbirleri belirlemeye çalışmaktadır.

Eğitim merkezinde gemi ve otomotiv sanayi başta olmak üzere değişik sanayi kollarının ve küçük orta boy işletmelerin ihtiyaçlarına dönük meslek kurslarına yer verilmektedir. Meslek kursları iki amaca yönelik uygulanmaktadır. Bunlardan biri bireylere meslek edindirme amaçlıdır. Diğeri ise daha önce kazanılmış bilgilerin yenilenmesi sağlanarak meslek içinde geliştirme ve uyum amaçlıdır. Meslek kursları, bahçe bakımı ve düzenlemesi, tekstil makineleri uygulamaları, çelik boru kaynakçılığı, oksijen kaynakçılığı, gaz altı kaynakçılığı gibi çeşitli alanlarda düzenlenmektedir. Türkiye'de kaynakçılık mühendisi yetişmediği için kaynakçılık kursları, mühendislerin de ilgisini çekmektedir. Makine, metalürji, elektrik gibi alanlarda çalışanlar, mühendisler ve öğrenciler de bu kurslara katılmaktadır. Türkiye'nin önemli projelerinden olan Mavi Akım projesinde ihtiyaç duyulan kaynak mühendisleri Hindistan'dan sağlanmıştır. Bu nedenle Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, kaynakçılık alanında önemli bir eğitim boşluğunu tamamlamaktadır. Metal kaynakçılığında başka plastik enjeksiyon kalıpcılığı ve kaynakçılığı laboratuvarı kurma çalışmalarına da başlanmıştır.

CNC operatörlüğü, bilgisayar destekli tasarım, muhasebe teknikleri, girişimcilik, diksiyon, iletişim, yönetici asistanlığı, ilk yardım, doğalgaz ve sıhhi tesisatçılık, ithalat, ihracat, temel teknik resim gibi sosyal ve teknik konularda sektörlerin ve katılımcıların gereksinimlerine yönelik kurslar, Elginkan Vakfı'nın Bolu'da gerçekleştirdiği faaliyetleridir (Bkz: Ek.1). Mesleki gelişim ve uyum kurslarından başka güncel konu ve sorunlarla ilgili teknik ve sosyal içerikli, kişisel gelişime katkı sağlayan üretim, yönetim, iletişim gibi alanlarda seminerler verilmektedir. İşyerinde Psikolojik Yıldırma, Toplam Kalite Yönetimi, Kuruluş İçi Kalite Denetçisi, Sorun Çözme Teknikleri ve Sınav Stresi gibi konular verilen seminerlerden bazılarını oluşturmaktadır (Bkz: Ek.2).

Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan onaylı sertifika verdiği bu kursları, uluslararası akredite belgeli verebilmek üzere planlamalar da yapmaktadır. Mevcut hukuki düzenlemeler de bu durumu zorunlu hale getirmektedir. Enerji Piyasası Denetleme Kurulu, Doğal Gaz Piyasası Sertifika Yönetmeliği'nde 2008 yılında değişiklik yaparak *"doğal gazla ilgili faaliyetlerde çelik ve polietilen boru kaynakçısı kadrolarında, akredite edilmiş kuruluşlarca verilen kaynakçı sertifikalarına sahip personel çalıştırma zorunluluğunu"* getirmiştir (Doğal Gaz Piyasası Sertifika Yönetmeliği, md.11/1). Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi de eğitim hizmetleri ve koşullarını mevcut hukuki düzenlemelere uyarlayarak gerçekleştirmektedir.

Bolu Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde Eğitimin Kalitesi ve Hizmet Erişebilirlik

Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde verilen kurs ve seminerlerin tümünde dalında en başarılı eğitimcilerle çalışılmaktadır. Her zaman kaliteye önem verilmekte ve daha iyi hizmet sunabilmek için kurs ve seminerin bitiminde katılımcılara memnuniyet anketi uygulanmaktadır. Alınan geri bildirimler sayesinde katılımcılardan gelen talepler ve eleştiriler değerlendirilerek uygulanan usul ve yöntemlerde iyileştirmeler yapılmaktadır.

Kursiyerlerin kurslara disiplinli bir şekilde katılmaları için gerekli denetim yapılmakta ve iki gün devamsızlık durumu olduğunda kayıt silinmektedir. Kurslar sonunda verilen belgeler ise kursiyerlerin kurs bitiminde yapılan sınavdaki başarısına göre verilmektedir. ISO 9001-2008 Kalite Yönetim Belgesi'ne de sahip olan Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi, tüm faaliyet ve hizmetlerinde toplam kalite bilinciyle hareket etmektedir.

Merkezde yetişkin eğitimi yapılması nedeniyle çalışanların veriminin artırılması, yeni teknolojilerle üretim yaptırılması ve dünya ile rekabet edilebilmesi için kursiyerlerin en az lise mezunu olmaları tercih edilmektedir. Ancak bu durumun bazı istisnaları da bulunmaktadır. Meslek edindirme amaçlı düzenlenen, örneğin bahçıvanlık, tekstil makineleri uygulamaları gibi kurslara ilköğretim ve ortaokul mezunları da kabul edilmektedir. Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezleri, her eğitim düzeyinden gelen hatta okuyamaz olmayan vatandaşların da başvurabildiği Halk Eğitim Merkezlerinden bu noktada ayrılmaktadır. Diğer yandan İŞKUR'un gerçekleştirdiği işgücü yetiştirme kurslarında "bazı durumlarda ilköğretimi bitirme şartı aranmaması, kuruma kayıtlı işsiz olma ve açık öğretim ile üniversitelerin ikinci öğretim programlarında okuyanların dışında öğrenci olmama" gibi koşullar aranmaktadır. Ayrıca "mevzuat gereği daha önce bu kurslardan yararlananların, 24 ay geçmeden tekrar kursiyer olarak açılan ya da açılacak yeni kurslara katılmaları mümkün değildir" (Öksüz, 2007: 67). Bu koşullar dikkate alındığında Elginkan Vakfı'nın eğitim merkezlerindeki kurslara daha geniş bir kitlenin erişim olanağı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra aynı kişi, hiçbir kısıtlama olmaksızın merkezin açtığı tüm kurs ve seminerlerden yararlanabilmektedir.

Meslek kursları ve seminerler, 18 yaşın üzerinde olmak koşulu ile her yaş ve her meslek grubundan herkese açıktır. Kurslara ve seminerlere başvuru, merkezin web sayfasında online yapılmaktadır (<http://www.boluelginkanvakfi.org.tr/>). Katılımcılar arasında cinsiyet, statü, siyasi düşünce gibi hiçbir farklılık gözlemlenmez her birine aynı dercede ilgi ve özen gösterilmektedir. Hiçbir kimse ve kurumdan herhangi bir ücret talep edilmeyen kurs ve seminerlere, katılım düzeyi geçen yıllar itibarıyla giderek yükselmektedir. Mesleki ve Teknik Araştırma Merkezi Bolu'da kurulmuş olmasına karşın çevre il ve ilçelerden gelen katılımcılar da merkezin faaliyetlerinden yararlanabilmektedir. Sakarya, Hendek, Düzce, Ankara, Bolu ve ilçelerinde çeşitli sanayi kuruluşlarında çalışanlara da hizmet sunulmaktadır. Özellikle Türkiye'nin dört bir yanından üniversite eğitimi için Bolu'ya gelen öğrencilerin, bu kurs ve seminerlere katılma talepleri çok yüksektir. Kamu kurum ve kuruluşları da çeşitli konularda eğitim talep etmektedir. Üniversite idari personeli ve tıp fakültesi personeli, devlet hastanesi hemşireleri ve tıbbi sekreterlik çalışanları, belediye çalışanları gibi farklı hizmet alanlarında görev yapanlar, merkezin sunduğu eğitimlerden yararlanmışlardır.

Bolu Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin İşbirliği Çalışmaları

Bolu Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi ile İŞKUR Bolu İl Müdürlüğü'nün işbirliğinde yürütülen proje ile on beş engelli, iş sahibi olmuştur. Ortaklaşa yürütülen proje ile kuruma iş başvurusunda bulunan engelli vatandaşlara, iş piyasasının ihtiyaç duyduğu alanlarda meslek eğitimi verilmiştir. Engellilerin, iş piyasasının istediği niteliğe sahip olmaması, istihdamları önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır. Yapılan işbirliği ile bu engel ortadan kaldırılmış, katılımcı engelli vatandaşlara tekstil makinelerinin kullanımı öğretilerek iş imkânı sağlanmıştır.

Bolu Ticaret ve Sanayi Odası, gerektiğinde bazı toplantılarına Elginkan Vakfını da davet etmektedir. Bu toplantılarda diğer sivil toplumlarla da düşünceler paylaşılmakta ve sanayi kesiminin işgücü beklentileri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Kimi zaman diğer sivil toplumlarla da işbirliği yapılmaktadır. Bolu Elginkan Vakfı, Rotary Kulüple de işbirliği yaparak ev kadınlarına çeşitli konularda eğitimler verilmiştir.

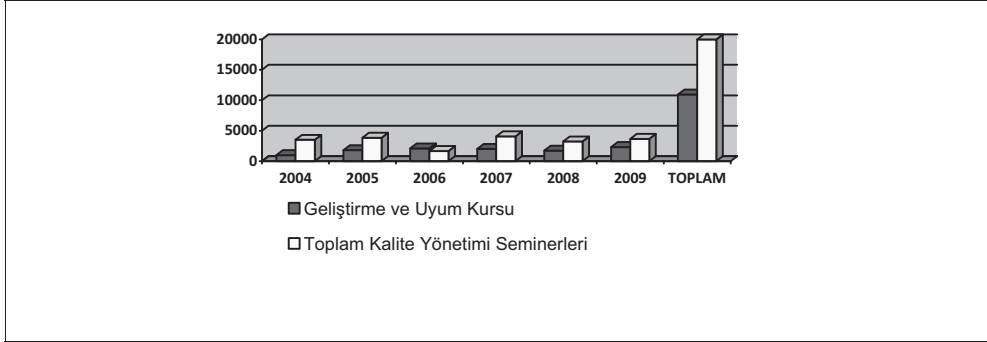
Üniversite, endüstri meslek liseleri, halk eğitim merkezleri ile de daha etkin eğitim hizmeti için işbirliği yapılmaktadır. Örneğin CNC, Solid CAM, Solid Work, Unigraphics CAD, bilgisayar destekli mobilya tasarım kurslarının teorik bilgileri Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde, uygulamaları ise Teknik Lise'nin laboratuvarlarında verilmiştir.

Bolu Elginkan Vakfı, Mesleki ve teknik eğitim konusunda Bolu'daki eğitim faaliyetlerinin yanı sıra yaşam boyu öğrenme programı kapsamında Leonardo da Vinci sektörel programının da katılımcısı olmuştur. Bu proje, Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nde bilişim teknolojisi, elektrik elektronik ve doğal gaz tesisatçılığı alanlarında eğitim alan 18 yaş üstü çalışan veya işe yeni başlayacak olan meslek lisesi, meslek yüksek okulu ve fakülte mezunlarından otuz yetişkinini kapsamaktadır. Almanya ve Danimarkalı ortakları olan proje ile iş gücü piyasasına yeni girmiş ya da girecek olan gençlerin, Avrupa ülkelerinde kendi meslek alanında uygulamalı eğitim alma, gelişmeleri takip etme ve farklı kültürdeki insanlarla çalışma fırsatını yakalamayı hedeflemiştir (http://www.boluelginkanvakfi.com/a_proje.aspx).

Bolu Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin Hizmetlerinden Yararlananların Sayı, Cinsiyet ve Eğitimlerine Göre Dağılımı

Elginkan Vakfı Eğitim Merkezi'nin, Bolu'da 2003 yılında ilk kurulduğu dönemde, açılan kurs ve seminerlerine yeterli sayıda katılımcı bulmakta güçlük çekilirken bugün gelinen noktada kısıtlı kontenjandan yararlanmak isteyen katılımcılar, adeta birbirleriyle yarışmaktadır. Başlangıçta Bolu'daki merkezin amacının halka tam olarak anlatılamaması, topluma sunulan olanakların yeterince bilinmemesi ve bu konuda reklamını mevzuat gereği yapamamış olmasıdır. 2010 Ağustos ayı itibariyle toplam 34.820 kişiye eğitim verilmiştir.

Şekil 1: Yıllara Göre Verilen Kurs ve Seminerlerin Sayısal Görünümü

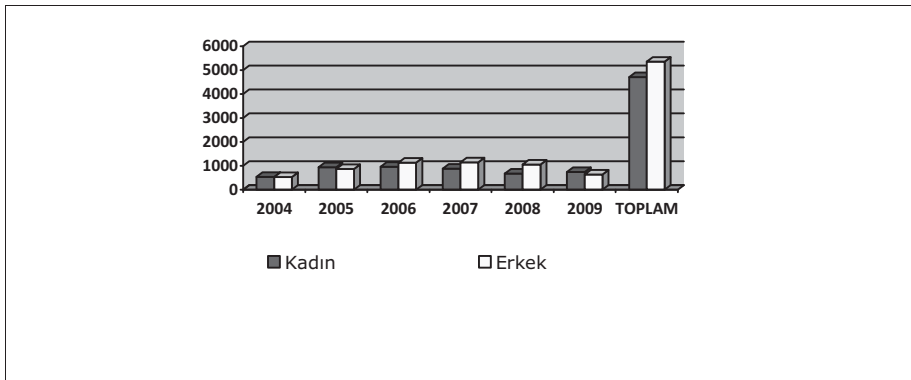

Kaynak: Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi verilerinden tarafımızca oluşturulmuştur.

2010 yılı henüz tamamlanmadığı için yukarıdaki değerlere yansıtılmamıştır. Ancak 2010 yılının ilk yarısında sunulan hizmetler, geçen yıllarla karşılaştırıldığında kurs sayısı ve katılımcı sayısı daha yüksektir. Bolu Elginkan Vakfı 2004 yılından sonra daha çok geliştirme ve uyum kursları ile toplam kalite yönetimi seminerlerine yönelmiştir. Bu nedenle meslek kursu kategorisindeki eğitim hizmetleri sadece 2004 yılında verilmiş ve yedi ayrı kursta toplam 49 kişi eğitim almıştır. Şekilden de görüldüğü gibi toplam kalite yönetimi seminerlerine daha fazla ilgi vardır. Son yedi yılda toplam 352 adet "toplam kalite yönetimi" semineri düzenlenmiş ve bu seminerlere 19.990 kişi katılmıştır. Buna karşılık aynı sürede düzenlenen 564 adet geliştirme ve uyum kursuna katılanların sayısı 10.950 olmuştur.

Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Eğitim Merkezi'nin düzenlediği geliştirme ve uyum kurslarına katılanlar, cinsiyetlerine göre incelendiğinde aşağıdaki görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu inceleme "toplam kalite yönetimi" seminerlerini kapsamamaktadır.

Şekil 2: Geliştirme ve uyum kurslarına katılanların cinsiyete göre yıllara dağılımı

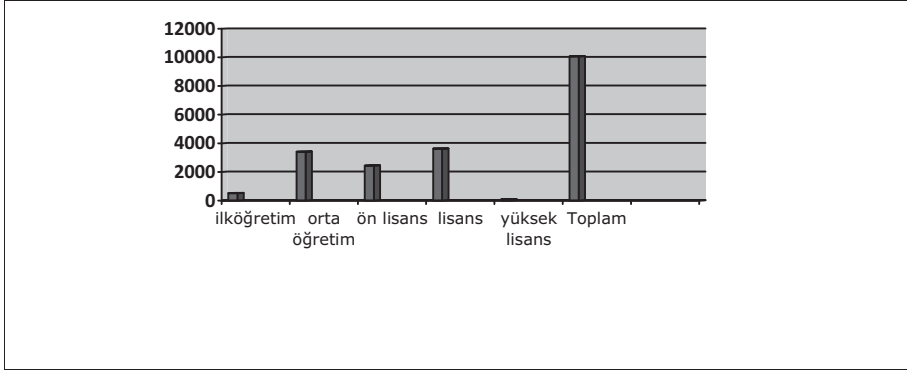

Kaynak: Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi verilerinden tarafımızca oluşturulmuştur.

Kadın ve erkek katılımcıların sayısı birbirine yakın seyretmekle beraber erkek katılımcılar kadınlara göre yüzde 12 daha fazla olmuştur. Geliştirme ve uyum kurslarına katılan tüm erkek katılımcıların yüzde 56'sı, kadın katılımcıların da yüzde 63'ü herhangi bir yerde çalışmamaktadır.

Geliştirme ve uyum kurslarına katılanlar, eğitim durumlarına göre de incelenmiştir.

Şekil 3: Geliştirme ve uyum kurslarına katılanların eğitim düzeylerine göre dağılımı

Kaynak: Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi verilerinden tarafımızca oluşturulmuştur.

DPT'nin hazırladığı bir raporda belirttiği gibi düzenlenen yaygın eğitim programları daha çok ilkokul eğitimlilere yönelik olmaktadır. Yüksek öğrenim gören kişilere hitap eden programların görece sınırlı olması, örgün eğitimi tamamlayanları, yaygın eğitimin dışında bırakmaktadır (DPT, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:8). Buna karşın Elginkan Vakfı Bolu Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'nin geliştirme ve uyum kurslarına, daha çok üniversite ve lise eğitimliler katılmaktadır. İş dünyasındaki yoğun rekabet ortamında yeni teknolojilerle üretim yapılabilmesi ve çalışanların verimliliğinin sağlanması için lise ve üniversite düzeyinde örgün eğitim yapan bireylerin bu kurslara katılması isabetlidir. Şekilden de görüldüğü gibi geliştirme ve uyum kurslarına katılanlar arasında ilkokul eğitimlilerin sayısı oldukça düşüktür. Tüm katılanların yüzde beşini oluşturmaktadır. Buna karşılık kurslara katılan üniversite mezunları, tüm katılımcılar içinde ilk sırada gelmekte ve yüzde 36'yı oluşturmaktadır.

Sonuç

Elginkan Vakfı sunduğu kurs ve seminerleri ile değişen teknolojik koşullara uyum sağlamada, iş kalitesinin yükseltilmesinde, verimliliğin artırılmasında gerek duyulan mesleki ve teknik eğitim alanında önemli bir boşluğu tamamlamaktadır. İnsanın kaynak olarak kabul edilmesi, emeğinin niteliği nedeniyle. Nitelikli bir emeğe sahip olmak ise sadece eğitimle mümkündür. Değişen rekabet ve teknoloji koşullarında, bu niteliği daha da yükseltmek için yaşam boyu eğitim anlayışıyla bireylerin mesleki ve teknik eğitim olanaklarını çoğaltmak gerekmektedir.

Yaşam boyu eğitim hizmetlerinden hangi gelir düzeyinde olursa olsun tüm vatandaşların yararlanma olanakları günümüz koşullarında hayli kısıtlıdır. Büyükşehir belediyelerince sunulan ücretsiz kurslar dışında gerçekleştirilen yaşam boyu eğitime yönelik programlar, üniversitelerin sürekliliği eğitim merkezlerinde ve kişisel gelişim merkezlerinde de sunulmaktadır. Ancak bu kurslara katılımın ücretli olması, düşük geliri olan ya da herhangi bir geliri olmayan vatandaşların katılmalarını engellemektedir.

Hayat boyu eğitim hizmetlerinin bir maliyeti olduğu açıktır. Asıl sorun bu maliyeti kimin üstleneceği sorunudur. Hükümetlerin bu maliyeti tek taraflı finanse etmemesi gerektiği genel olarak görmüştür. Bu konudaki politik tartışmalar, her koşulda yararlananın ödemesine odaklanmıştır (MEGEP, 2006: 52). Yeterli kaynağı olanların eğitimden önce, olmayanların ise ertelenerek işe girdikten sonra ödeyeceği politikalar üretilmektedir. Bu politikaların tam tersine Elginkan Vakfı, kurmuş olduğu mesleki ve teknik eğitim merkezlerinde vatandaşlara ücretsiz sunduğu ulaşılabilir hizmetlerle toplumda etkin bir rol üstlenmiştir. Türkiye'de bir yandan işgücü piyasasının gerek duyduğu donanımlı bireyleri yetiştirirken diğer yandan yoksulluğun yol açtığı fırsat eşitsizliklerini daraltmaya yardım etmektedir. Vakıf, üstlendiği bu rolü, gelecek kuşaklara da sonsuza kadar yerine getireceğini vakıf senedinde teminat altına almıştır.

Elginkan Vakfı, ailenin yaşayan tek bir üyesi olmadan da ticari ve ekonomik faaliyetini devam ettirmekte, oldukça gelişkin örnek uygulamalarıyla mesleki ve teknik eğitim alanında etkin hizmetler sunmaktadır. Türkiye'de henüz gelişmemiş bir sivil toplum anlayışı ve ortamına karşın, Elginkan Vakfı bu uygulamalarıyla öncü konuma ulaşmıştır. Vakıf kurucusu merhum Ekrem Elginkan'ın yıllar önceki şu sözleri, ulaşılan bu başarıyı çok güzel ifade etmektedir: *"Allah'tan bütün dileğim, kurduğum tüm müesseselerin devamlılığının sağlanması, memlekete faydalı birer kuruluş olarak, insanlara iş imkânı yaratması, devlete vergi vermesi ve bizden sonra gelecek olanlara da örnek olmasıdır"*. Elginkan Vakfı'nın örnek hizmetleri birçok ödüle de layık bulunmuştur. TBMM tarafından 2007 yılında verilen Üstün Hizmet Ödülü, Milli Eğitim

Bakanlığı ve İstanbul Valiliği'nin "Eğitime yüzde yüz destek" kampanyasında teşekkür ve tebrik plaketi, Vakıflar Bölge Müdürlüğü onur ödülü, hak edilen ödüllerin sadece bir kaçıdır. Bolu Ticaret ve Sanayi Odası ile İzzet Baysal Vakfı'nın birlikte düzenlediği Sosyal Sorumluluk Ödülü'nü 2008 yılında Bolu'da Elginkan Vakfı kazanmıştır. Vakfın bu başarısından alınacak dersler, kuşkusuz diğer sivil toplumlara da ilham kaynağı ve yol gösterici olacaktır.

Elginkan Vakfı tarafından sunulan eğitimler, Milli Eğitim Bakanlığı Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü ile vakıf arasında yapılan, *eğitim işbirliği protokolü* çerçevesinde yürütülmektedir. Protokol gereği İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi'ne yardımcı olmak amacıyla işbirliği gerçekleştirmektedir. Protokol kapsamında Milli Eğitim Müdürlüğü, eğitim faaliyetlerini denetleyerek gerektiğinde rehberlik yapmakta ve Vakfın yönetmeliğe uygun olarak düzenlediği kurs bitirme belgelerini onaylamaktadır. Taraflar arasında yapılan protokolün adından da anlaşıldığı üzere bu süreç, tam bir işbirliği sürecidir. Bu süreçte gerçekleşen işbirliği, topluma sunulan eğitim hizmetlerinin önünü açarak, etkinliğini arttırmak amacıyla dönük olmalıdır. Milli Eğitim Müdürlüğü ile bir sivil toplum kuruluşu olan Elginkan Vakfı arasındaki ilişki, hiyerarşik bir ilişki değildir. Bu nedenle hizmet, tamamen işbirliği anlayışı ile gerçekleştirilmelidir. Bu anlayışın başarılabilmesi, tarafların kendi rollerini ve kendilerinden ne beklendiğinin çok iyi fark edilmesi ile mümkündür. İşbirliği anlayışında tarafların gerçekleştirdiği hizmetler, teşvik ve takdir edici tutumlarla desteklenmeli, topluma gönüllülük ilkesi ile karşılıksız verilen katkılar saygı görmelidir. Bürokratların görevlerini yerine getirirken bu anlayışı içselleştirmeleri ve sunulan hizmette hiyerarşik bir üst gibi değil, sadece hizmetin bir tarafı gibi davranmayı unutmamaları gerekir. Henüz ortaklık kültürüne pek de alışık olmayan bürokrasi tarafından sunulacak hizmetler, gelenekselleşmiş katı normlardan, gereksiz engellemelerden arındırılmalıdır. Ortaklık anlayışı da böyle bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Ek: 1 Bolu Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezinde Verilen Kurslar

Diksiyon	Yönetici asistanlığı
Girişimcilik	Tekstil Makineleri Uygulamaları
Ön Muhasebe	Muhasebe Teknikleri
Bilgisayarlı Muhasebe	İthalat-İhracat
Temel elektronik	Dijital ve Endüstriyel Elektronik
Otomatik Kumanda	Elektroprömatik ve PLC Uygulamaları
Ölçme-Kontrol Bilgisi	Temel Teknik Resim
Doğalgaz ve Sıhhi Tesisatçılık	Doğalgaz ve Çelik Boru Kaynakçılığı
Elektrik Ark ve Oksijen Kaynakçılığı	Bahçivanlık (Bahçe Düzenleme ve Bakımı)
Bilgisayar Kursları	İlkyardım
*Windows (Word-Excel)	
*İnternet	
*Powerpoint	
*Bilgisayar Donanımı	
*Web tasarımı	
*Autocad (Bilgisayar Destekli Tasarım)	

EK: 2 Bolu Elginkan Vakfı Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezinde Verilen Seminerler

- Toplam Kalite Yönetimi Felsefesi
- TS-EN-ISO 9001-2000 Kalite Yönetim Sistemi
- Kuruluş içi Kalite Denetçisi
- OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği
- Kalite Maliyetleri
- Küreselleşmede Rekabet Gücü
- TS-EN-ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi
- CV Hazırlama ve Mülakat Teknikleri
- Etkili Ekip Çalışması
- İş ve İnsan İlişkileri
- Sözsüz İletişim (Beden Dili)
- Aile İçi İletişim
- İşyerinde Psikolojik Yıldıma
- NLP (Beyin Dili)
- İnsan Kaynakları Yönetimi
- Zaman Yönetimi
- 5 S Prensipleri
- Sorun Çözme Teknikleri
- Etkili Sunuş Teknikleri
- İletişim ve Yönetim Becerilerinin Geliştirilmesi
- Pazarlama İletişiminde Halkla İlişkiler, Reklam ve Tanıtım

- Hizmette Müşteri Memnuniyeti
- Marka Yönetim Süreci (Başarılı Markalar Yaratmak)
- Kriz Yönetimi
- Proje Yönetimi
- Tam Zamanında Üretim
- Proses Yönetimi
- Kalite Bilinci
- 6 Sigma
- Maliyet Düşürme Teknikleri
- Yönetimde Liderlik ve Motivasyon
- Kurum Kültürü
- Kıyaslama (Bencmarking)
- Değişim ve Sürekli İyileştirme
- Performans Yönetimi
- Lojistik Yönetimi
- Finansal Tablolara Analizi
- Risk Analizi
- Stres Yönetimi
- E- Ticaret
- Sınav stresi
- Öğrenci ve Anne- Baba Çatışmalarının Nedenleri

Kaynakça

- Akbaş, Oktay ve Özdemir, M. Soner (2002). "Avrupa Birliğinde Yaşam Boyu Öğrenme", **Milli Eğitim Dergisi**, 155-156, Yaz-Güz. (<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/155-156/colakoglu.htm>) (Erişim Tarihi: 07-06-2010).
- Altuncu, Yusuf Tahir, Salman, Cevat ve Doğan Zülfi Murat (2009). "Mesleki Eğitim Sorunları ve Yeni Model Arayışları", I. İnşaat Mühendisliği Eğitimi Sempozyumu, Antalya. (http://www.imoantalya.org.tr/imo_antalya_semp2009/files/29.pdf) (Erişim Tarihi: 23-07-2010).
- Ateş, H. ve Nohutçu, A. (2006). "Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet", **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 11, ss., 245-276.
- Ayyürek, Hamdi B.ile yapılan Derinlemesine Mülakat, 5 Ağustos 2010, Bolu.
- Baş, Türker ve Akturan, Ulun (2008). **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Bolu Elginkan Vakfı Leonardo da Vinci İş gücü Piyasasındaki Kişilerin Hareketliliği Projesi (10 Ekim- 7 Kasım 2010). (http://www.boluelginkanvakfi.com/a_proje.aspx) (Erişim Tarihi: 20-07-2010).
- Bostancıoğlu, Metin (2006). "Mesleki ve Teknik Eğitimin Temel Sorunu ve Geleceğe Dair Bir Öneri", **İşveren Dergisi**, Kasım.
- Corsino, Daniel (2001). "Uluslararası İşbirliğinde STÖ'lerin Payı", ss,43-70, **Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?**, Çeviren: Işık Ergüden, Demokrasi Kitaplığı, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD) Yayın No: 2, Birinci Basım, Mart, İstanbul.
- Çolakoğlu, Jale (2002). "Yaşam Boyu Öğrenmede Motivasyonun Önemi", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 155-156, Yaz- Güz. (<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/155-156/colakoglu.htm>) (Erişim Tarihi: 07-06-2010).
- Doğal Gaz Piyasası Sertifika Yönetmeliği, **Resmi Gazete**, 25 Eylül 2002, Sayı: 24887.
- DPT, (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Hayat Boyu Eğitim veya Örgün Olmayan Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara. (<http://ekutup.dpt.gov.tr/egitim/oiik584.pdf>) (Erişim Tarihi: 04-06-2010).
- Eğitim Bölgeleri ve Eğitim Kurulları Yönergesi, (1999). **Tebliğler Dergisi**, Kasım, 1999/2506.
- Erjem, Yaşar (2009). STK'lara Yönelik Sosyolojik Araştırma Raporu, Mersin. (http://www.ruralyouth.org.tr/sosyolojik_arastirma/sosyolojik_arastirma_tr.pdf) (Erişim Tarihi: 27-07-2010).
- Fikir Dergisi** (2010). "Bolu'nun Eğitim Annesi", B. Hamdi Ayyürek ile yapılan röportaj, Sayı: 5, Mart, ss., 30-35.
- Gedikoğlu, Tokay (2005). "Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi:Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl:1, Sayı:1,Haziran, ss.,66-80.
- Günlü, Ramazan (2003). **Avrupa Birliğinde İstihdam, Eğitim ve Meslek Eğitimi**. Türkiye-AB Sendikal Koordinasyon Komisyonu, Yayın No:6, Aydoğdu Ofset, Ankara.
- İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkinin Güçlendirilmesi Eylem Planı Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, **Resmi Gazete**, 15 Temmuz 2010, Sayı: 27642.
- Karaçay, T. (2005). "21.Yüzyılda Yeni Dünya Düzeni ve Eğitim", Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu, Ankara Üniversitesi, 25 Eylül 2004, **Eğitim Bilim Dergisi**, Ocak, ss., 24-42.
- Kozak, İ.Erol (1985). **Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf**. Akabe Yayınları: 39, I. Basım, Kasım, İstanbul.

- Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği, **Resmi Gazete**, 03 Temmuz 2002, Sayı: 24804.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2009). Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi. (http://projeler.meb.gov.tr/pkm1/images/stories/haberler/hayatboyu_agustos_2009/dokuman.pdf) (Erişim Tarihi: 11-06-2010).
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2006). MEGEP, Türkiye'nin Başarısı İçin İtici Güç, Hayat Boyu Öğrenme Politika Belgesi.
- Miser, Rifat (2002). "Küreselleşen Dünyada Yetişkin Eğitimi", Ankara Üniversitesi **Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 35, Sayı:1-2, ss., 55-60.
- Öksüz, Nazan (2007). "Meslek Eğitim Kurslarının Kadınların İstihdam Edilebilirliğine Katkısı ve İŞKUR'un Üstlenebileceği Roller", İŞKUR Uzmanlık Tezi, Ankara. (http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/uzmanlik_tezleri/) Erişim Tarihi: 05-07-2010).
- Sağlam, Hacı ve Kuş, Recai. "Mesleki Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılma İhtiyacı". ([http://myo.karatekin.edu.tr/iveta/makaleler/\(13\).doc](http://myo.karatekin.edu.tr/iveta/makaleler/(13).doc)) (Erişim Tarihi: 09-05-2010).
- Tezer, Murat ve Arifoğlu, Yıldırım (2008). "Yaşam Boyu Eğitim Programlarına Katılan Öğretmenlerin İnternet Kullanımına Yönelik Görüşleri", 08 Mayıs 2008, ss., 734-738. (<http://ietc2008.home.anadolu.edu.tr/ietc2008/141.doc>). (Erişim Tarihi: 11-07-2010).
- Toplumun Hizmetinde 21 Yıl (Tarih Yok), Elginkan Vakfı Broşür.
- Ültanır, Emel ve Ültanır, Gülcan (2005). "Estonya, İngiltere ve Türkiye'de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar", **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Haziran, ss.,1-23.
- Yıldırım, İbrahim (2004). **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayınevi, Birinci Baskı, Ocak, Ankara.
- <http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=7507> (Erişim Tarihi: 10-05-2010).
- <http://www.acev.org/content.php?id=22&lang=tr> (Erişim Tarihi: 20-06-2010).
- http://meksa.org.tr/site/?page_id=2 (Erişim Tarihi: 27-06-2010).
- <http://www.myk.gov.tr/images/eylemplan.pdf> Erişim Tarihi: 2-8-2010).
- <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/164.html> 4702 Sayılı Yasanın Uygulanması Hakkında Genelge (2002/55). (Erişim Tarihi: 27-07-2010).
- 4702 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, **Resmi Gazete**, 10 Temmuz 2001, Sayı: 24458.
- 5763 Sayılı İş Kanunu ve Bazı kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun, **Resmi Gazete**, 26 Mayıs 2008, Sayı: 26887.

HAYIRSEVERLİK TEMELİNDE TÜRK KIZILAYI İZMİR ŞUBESİ FAALİYETLERİ

Aslı ÖZER

asliozer@kizilayizmir.org.tr

Türk Kızılayı İzmir Şubesi

Vedat HEYFEGİL

vedat@heyfegil.com

Türk Kızılayı İzmir Şubesi

Gökhan GÜNPAZ

g.gunpay@kizilayizmir.org.tr

Türk Kızılayı İzmir Şubesi

Özet:

"Hayırseverlik" i bir ilke ve kuruluş felsefesi olarak belirlemiş ve benimsemiş olan Türk Kızılayı, 142 yıldır insanlık hizmetinde güzel hizmetler gerçekleştirmiştir. Bu kongrede yapılmak istenen; Türk Kızılayı'nın tarihçesinden, ilkelerinden, görev ve hizmetlerinden söz etmek; "Hayırseverlik" kavramıyla Türk Kızılayı'nın ilke, görev ve sorumluluklarının ne kadar örtüştüğünü göstermek; insanlığın daha iyi bir geleceğe sahip olması için sizden gelecek öneri ve eleştirileri de değerlendirmektir. Ayrıca, sadece kara gün dostu değil; insanların iyi gün dostu olduğumuzu da göstermektir. "Her Gün Dostu" prensibiyle bir Sivil Toplum Örgütü daha iyi tanıtılacak ve güven kazanacaktır. Böylelikle hayırseverler yardımlarını daha bilinçli yapacaklar ve yardım çalışmalarını düzenli hale gelecekler. Globalleşen dünyanın yalnızlaşan, dayanışma ve yardım kavramlarını giderek unutan günümüz insanı; bu ve bunun gibi toplantılarla bir nebze olsun yardıma ihtiyacı olan kişilerin farkına varacaktır.

ACTIVITIES OF TURKISH RED CRESCENT İZMİR BRANCH OFFICE ON THE GROUNDS OF CHARITY

Abstract:

Turkish Red Crescent, which stated and adopted "Charity" as a principle and a founding philosophy, has been in the service of mankind for 142 years. The purpose of this congress is, to talk about the history, principles, duties and services of Turkish Red Crescent; to show how the notion of "Charity" coincides with the principles, duties and responsibilities of Turkish Red Crescent and to assess the wishes and complaints from the society, in order to establish a better future for humanity. Also to show not only that Turkish Red Crescent is a friend in need, but also a friend indeed. With the motto of "An Everyday Friend", this Non-Governmental Organization will gain publicity and trust in society. This will raise consciousness of benefactors and thus bring an order to welfare work. With such efforts, the modern and isolated human being of this globalizing world who gradually forgets the concept of solidarity and help, will become aware even a little of the people who are in need and reach out for them.

Giriş:

Bildirinin başlangıcında "Sivil Toplum Örgütü Nedir?" sorusunu kısaca yanıtlamak doğru hatta zorunlu olacaktır. En temel hatları ve basit tanımıyla "Sivil Toplum Örgütü" -İngilizce Non-Governmental Organization (NGO)- diğer bir deyişle Sivil Toplum Kuruluşları,(STK) bir ülkede, o ülkece belirlenmiş yasalara uygun olarak kurulmuş; ancak bir anlamda devletten bağımsız ve özerk bir yapıya sahip olarak işleyen; belli bir görevi, amacı, sorumluluğu ve tüzüğü olan; kar amacı gütmeyen faaliyetlerini sürdüren ve gönüllü olarak bir araya gelen insanlardan oluşan bir birlikteliktir.

Demokrasilerin vazgeçilmez bir parçası olan Sivil Toplum Örgütleri; sivil halk-devlet, özel sektör-çalışan vb. arasında bazen emniyet, bazen savunuculuk, bazen de köprü görevini üstlenmiş kuruluşlardır. Bununla birlikte ihtiyaç duyulan herhangi bir konuda (insan hakları, çevre, hayvan hakları vs.) koruma ve yardım yapabilmek için hayata geçirilmiş yasal dernek, sendika, vakıf, spor kulübü vb. gibi organizasyonlarıdır. Yasal zeminde dernek ve vakıf olarak gruplanabilen bu kuruluşlar "İNSAN" merkezli ilkelere kurulumuş; kendisine dâhil olan insanların, başta haklarını korumakla birlikte, gelecek olan herhangi bir dış tehlikeye karşı kalkan görevi gören; salt çıkar amacı olmayan bağış ya da var olan kaynaklarını değerlendirerek çalışan kuruluşlardır. Bu kuruluşların sayısı ve çeşitliliği kuruldukları ülkelerin siyasal, kültürel ve ekonomik durumlarına göre farklılık göstermektedir.

Burada, daha özel olarak ele alınacak sivil toplum örgütleri; kar amacı gütmeyen, salt yardım amaçlı kurulan, insan onuru ve yaşam kalitelerini üst seviyede tutmak için çalışan örgütler olacaktır. Bu kuruluşlar olağanüstü durumlarda ihtiyacı olan insanlara hiçbir karşılık beklemeden; olağan durumlarda da düzenli yardımlar gerçekleştiren gerek ulusal, gerekse uluslararası kuruluşlardır. Kuruluş felsefelerinde her insanın din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit hizmet alım hakkı olduğu yatmaktadır.

Gönüllülük ve Hayırseverlik:

Sivil Toplum Örgütleri için ilk önce söylenmesi gereken şey gönüllülük ilkesini benimsemiş olmalarıdır. Bireyler kendi özgür iradeleri ile gönüllü olarak, organizasyonun gerek kuruluş, gerekse hizmet aşamasında demek veya vakıflarda yer alırlar. Kuruluşlarının ilkeleri doğrultusunda yapılan hizmetlere karar verilmesi, gerekli bağış ve yardımların toplanması ve hizmetin dağıtımı aşamalarının hepsinde gönüllü faaliyette bulunurlar. Bu gönüllü faaliyetler, insanların önce yaşadığı toplumun refahına, daha sonra tüm insanlığa hizmet sağlayacak çalışmalardır.

Gönüllü faaliyet ile *hayırseverlik* kuşku götürmez paydaş kavramlardır. Yetiştigi toplum ve kültürden aldıkları yardımlaşma duygusu ve insan sevgisi ile büyüyen bireyler; yetişkin hale geldiklerinde buldukları topluma *hayırsever* birer vatandaş olarak yardımda bulunurlar. Sosyal sorumluluk ve gönüllülük, hayırsever bireylerin var olması ve topluma karşı görevlerini yerine getirmesi için gerekli olan tutumlardır.

Topluma karşı kendisini sorumlu hisseden bireyler, gerek yakın çevrelerine gerekse kurumlar üzerinden yaptıkları bağış ve yardımlarla aynı ya da farklı coğrafyadaki insanlara destek olurlar. Özellikle ülkemizde, yaygın olarak yapılan hayırsever faaliyetler, insanların yakın çevrelerine yaptığı maddi yardımlardır. Toplumumuzdaki bireyler bağışların amaçlarına ulaşması için ağırlıklı olarak yardımların bireyden bireye ve doğrudan gerçekleştirilmesi gerektiğine inanmakta ve buna uygun biçimde hareket etmektedirler.¹ Ülkemizde özellikle bayramlarda ve diğer günlerde yapılan yardım faaliyetlerinin daha sistemli ve düzenli olması, var olan STK'ların aktif hale getirilmesi ve gönüllü çalışmalara önem vermesini beraberinde getirecektir. Toplumumuzda var olan yardımlaşma duygusu ve insan sevgisinin varlığı bizlere *hayırseverlik* faaliyetlerinin etkin biçimde kullanılmasına için büyük bir fırsat sunmaktadır. Ancak hayırseverlik bizde bir tanım değil bir karşılık olarak anlaşılmaktadır. Bireyler hayırseverliği çeşitli şekillerde algılayabilmektedir. Zekât, vakıflara yapılan bağışlar, gönüllülük, farklı dinden olanlara yapılan yardımlar gibi bağışlar, hayırseverlik olarak algılanmaktadır.² (2) Bu yüzden de, hâlihazırda yapılan faaliyetlerin bir kısmı tam olarak hedefine ulaşamamaktadır.

Bir STK olarak bizim karşılaştığımız ve araştırmalarla ortaya konan sonuçlarda da görülen tabloda; toplumumuzun gönüllü faaliyetlerden ve hayırseverlikten anladığı şey; sadece maddi yardımlaşma ve zor günlerde bir araya gelmektir. Gerek yaşlı, gerek engelli, gerekse diğer vatandaşlara ve muhtaç insanlara yapılan yardım faaliyetleri her zaman maddi boyutlarla sınırlı kalmıştır. Oysa hayırseverlik, maddi yardımın ötesinde, bir insana var oluşu gereği yapılması gereken sosyal faaliyetleri de içermektedir. Sivil Toplum Örgütleri kendilerine yapılan bağışların ve desteklerin artması için insanların sadece kötü günlerinde değil, iyi günlerinde de yanında olmalı; sosyal alanlarda insanlara destek ve faaliyetlerde bulunmalıdır. Bu bağlamda psiko-sosyal destek faaliyetleri de hayırseverlik kapsamında değerlendirilebilecek önemli faaliyetler arasındadır.

TÜRK KIZILAYI

“Hayırseverlik”i bir ilke ve kuruluş felsefesi olarak belirlemiş ve benimsemiş olan Türk Kızılayı, 142 yıldır insanlık hizmetinde güzel hizmetler gerçekleştirmiş; pek çok insana yardım elini uzatmış ülkemizin en köklü ve güvenilir kurumlarından biridir. Türk Kızılayı olağan ve olağan üstü durumlarda, ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlarla onların barınma ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamakta, yaşam kalitelerini en üst seviyede tutmak için çalışmaktadır.

Savaşlarda yaralı askerlerin ve onlara bakmakla yükümlü görevlilerin savaşan devletlerce tarafsız sayılması, ordularda görevli sağlık personelinin tanınmasını sağlayacak bir simgenin kabul edilmesini, bu simgenin bir bayrak şeklinde göndere çekilmesi halinde o bölgenin tarafsız sayılmasını içeren Cenevre Sözleşmelerine taraf olan ülkeler kendi ülkelerinde bir Kızılhaç örgütü kurmayı taahhüt etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu Cenevre Sözleşmesine 5 Temmuz 1865'te taraf olmuş ve 11 Haziran 1868 tarihinde “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti”ni kurmuştur.³ Hilal-i Ahmer adını alan kurum, sonrasında ulu önder Atatürk'ün Kızılay adını vermesiyle çalışmalarını sürdürmüştür.

1965 yılında Uluslar arası Kızılay- Kızılhaç federasyonu hareketin temel ilkelerini

- *İnsanlık (insaniyetçilik)*
- *Ayrımcı Gözetmemek*
- *Tarafsızlık*
- *Bağımsızlık*
- *Hayır Kurumu Niteliği/Gönüllülük*
- *Birlik*
- *Evensellik*
- *Olarak belirlemiştir.*⁴

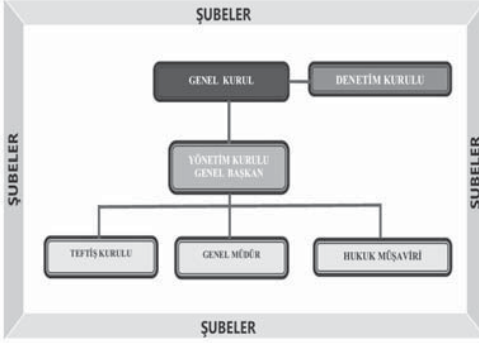
¹ Sivil Toplum Ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004–2006- Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı-sf 33

² A.G.E sf 29

³ Türk Kızılayı 2010–2015 Stratejik Planı sf:10

⁴ Kızılay-Kızılhaç Federasyonu Resmi Web sitesi http://www.ifrc.org/what/values/index.asp?navid=04_0

Türk Kızılayı da bu ilkeler ışığında; şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk, adalet ve eşitlik gibi yönetim prensipleri ile toplumun güç ve kaynaklarını harekete geçirerek olası bir afet ya da ihtiyaç durumunda ulusal ve uluslar arası alanda faaliyet göstermektedir.

Türk Kızılayı ve Hayırseverlik

Türk Kızılayı gönüllü bir birliklikle kurulmuş ve gönüllülük esasıyla faaliyet gösteren bir kuruluştur. Türk Kızılayı devletten her hangi bir maddi destek almamakta, tüm faaliyetlerini kendi maddi kaynakları ve yapılan bağışlarla sağlamaktadır. Genel Merkez ve şubelerindeki tüm başkan ve yönetim-denetim kurulu üyeleri gönüllü olarak faaliyet gerçekleştirmektedir. Bu gönüllü faaliyetler Osmanlı döneminden günümüze kadar *hayırsever* insanların gerek aynı gerekse nakdi bağışları ve gönüllü hizmetleriyle gerçekleşmiştir.

Hayırseverlik kavramı Türk Kızılayı'nın diğer üç ilkesi olan; "İnsanlık", "Ayrım Gözetmemek" ve "Hayır Kurumu Niteliği"yle de ortak paydada yer almaktadır. Bu üç ilkeyi birbirinden ayrı düşünmek olası değildir. Zaten *hayırseverlik* bir kavram olarak kendi içinde "İnsanlık" ve "Ayrım Gözetmemek" ilkelerini de barındırmaktadır.

Türk Kızılayı İzmir Şubesi "Her Gün Dostu"

Türk Kızılayı İzmir Şubesi de 1959 yılından beri, sahip olduğu görev bilinci ve ileri görüşlülüğü ile kendi yereli ve uluslar arası yönetim kurulu, üyeleri, personeli ve gönüllüleriyle insanlık hizmetinde var gücüyle çalışmaktadır. Bu çalışmalarda asıl istenen şey, insanların sadece kara gün dostu değil; insanların iyi gün dostu olduğumuzu da göstermektedir. Benimsenen bu "*Her Gün Dostu*" prensibiyle bir Sivil Toplum Örgütü'nün daha iyi tanıtılacağını ve güven kazanacağını düşünüyor; hayırsever insanların daha bilinçli yardım yapacaklarını ve hayırseverlik çalışmalarının düzenli hale geleceğine inanıyoruz.

Kızılay İzmir Şubesi bünyesinde hayırseverlik temelinde yürütülen etkinlikler.⁵

Yardımlar

Yıl içinde yapılan rutin yardımlar ve özel günlerde gerçekleştirilen kampanyalar ile muhtaç kişilere ulaşılmaktadır.

Ramazan aylarında vatandaşların zekât ve bağışları karşılığında temin edilen gıda paketleri muhtaç vatandaşlarımıza şubemiz görevlilerince dağıtılmaktadır.

Kurban bayramlarında ise toplanan bağışlarla Türk Kızılayı Genel Merkezi aracılığıyla Et-Balık Kurumu tarafından kesilen kurbanlıklar olarak 500 gr. konserve kurban kavurması şeklinde muhtaç kişilere dağıtılmaktadır. Ayrıca kurban bağışçılarına aynı konserveleden bir adet verilmektedir.

Yıl içinde şubemize başvuran ve ihtiyaç sahibi olduğu yerinde inceleme ile tespit edilen kişilere nakdi veya aynı yardımlar yapılmaktadır. 2010 yılının ilk 10 ayında 4.075,00 TL tutarında nakdi yardım ve 13.017,17 TL tutarında aynı yardım [gıda, giysi, ev eşyası, hasta bezi, tekerlekli sandalye vb.] yapılmıştır.

Burslar

Şubemizde 1985 yılından bu güne ilköğretim, lise ve üniversitede öğrenim gören ihtiyaç sahibi öğrenciler için karşılıksız burs verilmektedir. 2009-2010 öğretim yılında 50 ilköğretim (*Kişi başı 40 TL*), 63 orta öğretim (*Kişi başı 50 TL*), 59 yüksek öğretim (*Kişi başı 75 TL*) öğrencisine toplam 59.485,00 TL tutarında burs verilmiştir.

Çeşme Gençlik ve Sağlık Kampı

İzmir Çeşme'de bulunan Sağlık ve Gençlik Kampı'nda Doğu illeri ve İzmir Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının başarılı öğrencileri ile İzmir İli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı yurtlarda barındırılan çocuk ve gençler yaz ayları boyunca (Haziran-Ağustos) konuk edilmekte; her yıl ortalama 300 çocuk kamptan yararlanmaktadır. Kamp süresince özellikle çevrede yaşayan hayırsever vatandaşlar tarafından kampa gıda ihtiyaçları için bağışlar yapılmaktadır.

⁵ Türk Kızılayı İzmir Şubesi 2010 faaliyet raporu

İlkyardım Eğitim Merkezi:

İzmir'in ilk İlkyardım Eğitim Merkezi 2003 yılının Eylül ayında şubemiz tarafından kurulmuştur. Başarılı olanlara Sağlık Bakanlığı onaylı sertifikaların yanı sıra uluslararası geçerliliği olan Avrupa İlkyardım Referans Merkezi sertifikaları da verilmektedir. Merkezin başarı oranı 98,6'dır.

5-6 Yaş Grubu Çocukları İçin Güvenli Davranış Eğitimi Projesi

Okul öncesi okuma- yazma bilmeyen anaokulu öğrencileri için hazırlanmış Amerikan Kızılhaçı ile gerçekleştirilen bu proje İzmir ilinde 16.599 kişiye ulaşmıştır. Proje kapsamında tiyatro oyunu, çocuk şarkısı, eğitim modülü ve içinde zekâ oyunları, hikâye kitapları ve etkinlik kitaplarının bulunduğu eğitim kiti hazırlanmıştır.

Afete Hazırlık eğitimleri: &MAG (Mahalle Afet Gönüllüsü):

Toplumun afetlere karşı bilinçlenmesi ve eğitimi için 2000 yılından itibaren birçok proje yürütülmüş ve eğitimlerden 100 bine yakın kişi faydalanmıştır. Ayrıca bazı ilçe mahallelerinde yaşayan mahalle sakinlerine de afet eğitimleri verilmiş, olası bir afet için gönüllü afet timleri kurulmuştur.

"Bir kap sıcak çorba, sevgiyle":

2007 yılından beri kentin yoksul kesimlerinin ve mültecilerin yaşadığı Basmane semtinde soğuk kış (Ocak-Şubat) aylarında her akşam bir kap çorba (300ml), yarım ekmek (150 gr) ve bazı akşamlar ek olarak helva (100 gr) ilavesiyle dağıtılan kumanya her akşam yaklaşık 400 kişinin için ısıtmaktadır.

Afete Engeli Tanıyamaz & Görmedim Duymadım Çalışıyorum:

Türk Kızılayı İzmir Şubesi "Ayrımcı Gözetmemek" ve "İnsanlık" ilkelerinden hareketle engelli vatandaşlarımızın "Her Günlerinde" yanlarında olan bir projenin ilk ayağını oluşturmaktadır.

Görme engelli gençlerin 3,5 aylık bir sürede hazırladıkları vurmali çalgı gösterisi ve işitme engelli gençlerin halk oyunları, pandomim ve işaret dili korusuyla aynı sahneyi paylaşarak gerçekleştirdikleri bir konser düzenlenmiştir.

AB Gençlik Programları tarafından sağlanan fon ile Türk Kızılayı İzmir Şubesi'nin verdiği Afete Hazırlık ve Gönüllü Yönetimi eğitimlerini çeşitli sosyal ve kültürel gezilerle de zenginleştirerek görme engelli bireylere aktarmak ve görme engelli kişileri de Kızılay gönüllüsü yapmak için bir proje gerçekleştirmiştir.

Güney Ege Bölge Afet Yönetim Merkezi

Bu merkez bölgesel ölçekli bir afet durumunda 17.250 ihtiyaç sahibine hizmet verebilecek kapasitededir. Çadır, battaniye, jeneratör, katalitik soba, mutfak seti, kurtarma malzemelerinin yanı sıra prefabrik yaşam üniteleri de mevcuttur.

Tüm gelirlerini bağışlar ve kendi yarattığı kaynaklarla sağlayan Türk Kızılayı İzmir Şubesi toplumun kaynaklarını ve dayanışmasını harekete geçirecek etkinlik ağını genişletmeyi hedeflemektedir.

Sonuç:

Hayırsever faaliyetler, yerelde ve ülke çapında sosyal adaletin ve toplumsal eşitsizliğin giderilmesi için gerekli olan faaliyetlerdir. Globalleşen dünyanın giderek yalnızlaşan; dayanışma ve yardım kavramlarını giderek unutan günümüz insanı bu çalışmalarla bir nebeze olsun yardıma ihtiyacı olan kişilerin farkına varacağını tahmin ediyoruz.

Son zamanlarda STK'lara yönelik yapılan yasal çalışmalar kayda değer olmakla birlikte hız kısıtlayıcı engeller de oluşturmaktadır.

Türk Kızılayı yapılan bağışlarla faaliyetlerini ve bu bağlamda insani hizmetlerini sürdürmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde Türk Kızılayı'nın ve şubelerinin ana ilkeleri şeffaflık, hesap verebilirlik ve ayrımcı gözetmemektir.

KAYNAKÇA

Bikmen, FİLİZ, Meydanoğlu, ZEYNEP (2004–2006) -*Sivil Toplum Ve Hayırseverlik Araştırmaları* - Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Stratejik Plan (2010–2015) Türk Kızılayı
Türk Kızılayı İzmir Şubesi 2010 faaliyet raporu

İnternet Kaynakları

Kızılay-Kızılhaç Federasyonu Resmi Web sitesi http://www.ifrc.org/what/values/index.asp?navid=04_0

SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE HAYIRSEVERLİK: DR. İBRAHİM BODUR ÖRNEĞİ

Yasin KARADENİZ

ykaradeniz@comu.edu.tr

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ayvacı MYO

Ahmet İhsan ŞAMDAN

ahmetsamdan@comu.edu.tr

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ayvacı MYO

Özet

Günümüzde işletmeler, devamlılıklarını sağlamak için sadece kar elde etmenin yeterli olmadığını, toplumsal desteğin de önem kazandığını fark etmişlerdir. Bunun sonucu olarak da işletmeler zaman zaman sosyal girişim faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Sosyal girişimler, sosyal sorunlara yenilikçi bakış açısıyla çözüm önerileri getiren ve genellikle kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak ifade edilmektedir.

Bu çalışma, sosyal girişimcilik ve hayırseverlik kavramlarını anlamaya ve bu konudaki bilinci geliştirmeye katkı vermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada hayırsever yatırımları sosyal girişime dönen Dr. İbrahim Bodur'un bu konudaki çabaları ve Çanakkale iline sağladığı ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal katkıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca "İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı"nın faaliyetlerine yer verilerek, sosyal girişimcilik ve hayırseverlik faaliyetlerinin işletmeler ve toplum açısından önemi açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Girişimcilik, Hayırseverlik, Dr. İbrahim Bodur, İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND PHILANTHROPY: THE EXAMPLE OF DR. İBRAHİM BODUR

Abstract

Today, companies notice, to ensure the continuity, it is not enough just to achieve profits, whereas social support is equally important. As a result of this, from time to time companies carry out social enterprise actions. Social enterprises are defined as the organizations which introduce solution suggestions to social problems through their innovative visions and generally such institutions are nonprofit organization.

The purpose of this study is to contribute to understand the concepts of social entrepreneurship and philanthropy and to improve awareness about these concepts. The study is generally about Dr. İbrahim Bodur's philanthropy investments which turn into social entrepreneurship and the economical, ecological, cultural and social contributions of these efforts to Canakkale. Moreover, with reference to the actions of İbrahim Bodur Kaleseramik Education, Health and Social Assistance Foundation, the importance of social entrepreneurship and philanthropy for companies and society is explained briefly.

Keywords: Social Entrepreneurship, Philanthropy, Dr. İbrahim Bodur, İbrahim Bodur Kaleseramik Education, Health and Social Assistance Foundation

Giriş

Tüm bireylerin ve yönetimlerin, içinde yaşadıkları toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek için, kendi çalışanları ve onların aileleri, yerel halk ve bütün toplumla birlikte sürdürülebilir bir dünya için ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal gelişmeye destek verme sorumluluğu bulunmaktadır. Bireylerin ve kurumların içinde buldukları topluma karşı üstlendikleri bu sorumluluk, kalıcı değer ve fayda üreten, sürdürülebilir girişimlerle desteklendiğinde, toplumsal refahın sağlanmasında etkili olmaktadır.

Günümüzde hem toplumlar hem de toplumun içinde barındırdığı bireyler; sağlık, yoksulluk, işsizlik, eğitim, çevre sorunları, küresel ısınma gibi birçok sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Devlet ve özel kesimin çalışmalarının toplumsal sorunların çözümünde yetersiz kalması üçüncü sektör olarak adlandırılan yeni bir olgunun "Sivil Toplum Kuruluşları"nın doğmasına neden olmaktadır. Bu kuruluşlar toplumsal sorunların çözümünde ve bunun sonucu olarak toplumsal refahın artmasında çok önemli bir yere sahiptirler. Bu kuruluşların faaliyetleri sosyal girişimcilik olarak adlandırılmaktadır. Bir sivil toplum kuruluşu olan "İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı" da faaliyetlerini, sosyal girişimcilik çerçevesinde ve hayırsever girişimci İbrahim Bodur'un toplumsal refahı artırmaya yönelik önemli katkıları ile birlikte gerçekleştirmektedir.

Girişimciliğin yalnızca ticari alanla sınırlandırıldığı, toplumun sosyal sorunlarına çözüm arayanlara ise hayalci gözüyle bakıldığı bir dönemde sosyal girişimcilik ve hayırseverlik faaliyetleri toplumların kalkınmasında önemli rol oynamaktadır.

Çalışmada öncelikle konuya açıklık getirmesi açısından girişimci, girişimcilik, sosyal girişimcilik kavramları açıklanmış; ardından sosyal girişimcinin özellikleri üzerinde durulmuş ve son olarak, sosyal girişimciliğin hayırseverlikle ilişkisi açıklanarak İbrahim Bodur'un bu konudaki çabalarına ve İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı'nın faaliyetlerine yer verilerek, sosyal girişimcilik ve hayırseverlik faaliyetlerinin işletmeler ve toplum açısından önemine vurgu yapılmıştır.

Girişimci, Girişimcilik ve Sosyal Girişimcilik

19.yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında; girişimci kavramı, yönetici kavramından ayrılmamış ve ekonomik açıdan tanımlanmıştır. Girişimci, kişisel kazançları için bir girişimi organize eden ve işleten kişidir (Yurtseven, 2007: 58). Girişimciliğe ilişkin yaygınlıkla yapılan bir tanım da şöyledir: "Belirli işletmecilik faaliyetlerini realize etmek amacıyla sahip olduğu finansal kaynakları riske eden ve kar amacı güden kişilere" girişimci denir (Akdemir, 2009: 25). Girişimci, öz bir ifadeyle işletmeyi kuran, yönlendiren, geleceğe ilişkin planları yapan ve yürüten kişi olarak da tanımlanabilir (Tekin, 2004: 3).

Girişimci olmanın dört temel güdüsü bulunmaktadır (Segal, vd., 2005: 42-57). Bunlar, kar elde etmek, kendinin patronu olmak, kişisel tatmin elde etmek ve tercih edilen yaşam biçimini kurmaktır.

Günün koşullarına uygun bir girişimci tanımı ise şöyle yapılabilir (Akdemir, 2009: 30): "Bilgiyi temel alarak, genel eğilimlere ve kendisine uygun bir alanı seçerek ve/veya bilgisini girişimciliğe konu ederek, herhangi bir finansman yöntemi kullanıp (öz kaynaklarıyla, tasarrufla, krediyle, borçla veya parasız) dünyalı tüm insanların yararı için mal ve hizmet üretmek amacıyla işletme açıp yönetmeleri devreye sokarak yaşayan zenginliğini, bağımsızlığını, sosyal prestijini, kendini kabul ettirmeyi ve kendisini aşmayı, açtığı işletmesinde sürdürülen, sürdürme arzusunda ve çabasında olan herkes" girişimcidir.

İşletme ve iktisat literatüründe çok eskilerden beri kullanılan girişimcilik kavramı ise Fransız iktisatçı J.B.Say'dan itibaren dördüncü üretim faktörü olarak genel kabul görmüştür. Böylece Klasik üretim faktörleri olan emek, sermaye ve tabiat faktörlerine girişimcilik de dâhil edilmiştir. Konu J.Von Schumpeter'in "dinamik girişimci" kavramıyla daha büyük bir önem kazanmıştır ve yeni tedarik kaynakları, yeni satış piyasaları, yeni ürünler, yeni süreçler ve yeni organizasyon şekillerini uygulayarak eskiyi yeni ile ikame eden, kısaca sürekli bir inovasyon süreci içinde eskiyi terk edip daha etkin yeni yolları ve yöntemleri devreye sokarak yaşayan dinamik girişimciler ekonomik büyümenin en önemli aktörü olarak ortaya konmaktadır (Akmüt vd., 2003: 430).

Girişimcilik kelimesi ilk kez Fransızca olarak "iş yapan" anlamına gelen "entreprendre" olarak kullanılmıştır. Bu tanım, zaman içinde farklılaşarak, 20. Yüzyılda daha çok "yenilik yapabilme, fırsatları değerlendirebilme ve ticari anlamda uygulanabilir hale getirme" anlamında kullanılmıştır. Girişimcilikten söz edebilmek için, girişime konu olan ürün veya hizmetin pazarlanabilir olması, yani ticari anlamda değerli bir ürün ortaya çıkarılması ve bu ürünün pazarda benzerinin olmaması veya benzerlerinden ayırt edici bir özelliğinin olması gerekmektedir (Akpınar, 2009: 14).

Girişimcilik kavramı; bir iş fikrine sahip olarak pazardaki fırsatları değerlendirerek mal ve hizmet üretmek amacıyla sermaye, doğal kaynak, emek gibi üretim faktörlerinin bir araya getirilerek işletmesiyle ilgili faaliyetler olarak da tanımlanabilir (Tekin, 2004: 4).

Son yıllarda önemli konuların başında gelen girişimcilik, yeni iş alanlarının oluşturulmasına ve istihdam sorunlarının çözümlüne önemli katkılar sağlamaktadır. Bir ülke ekonomik sistemi içerisinde girişimciler, buluş yaparlar, yeni işler kurarlar ve ekonomik büyümeye yardımcı olurlar. Girişimciler basit birer büfeci, gazete satıcısı, manav, tamirci olabileceği gibi perakendeci büyük marketleri işletenler, fabrikatörler, ve holding kurucuları vb. de olabilirler. Girişimciler bir ülkede büyüyen üretken bir ekonominin gereği olarak risk üstlenebilen işletmeciliğin itici güçleri olarak kabul edilmektedir. Günümüzde her yıl birçok kişi girişimci olarak yeni işler kurarak, iktisadi gelişmenin ve kalkınmanın dinamiği olmakta ve aynı zamanda sosyal refaha da katkıda bulunmaktadır.

Girişimciliğin günümüzde önem kazanmış bir boyutu olan, sosyal girişimcilik kavramı ise, 1980'de Bill Drayton'un kurduğu ve dünya çapındaki sosyal yenilikçilere fon sağlayan Ashoka adlı kuruluşla ortaya çıkmıştır. Bu kuruluş küresel olarak Sosyal Girişimcilik alanında çalışan ilk ve en önemli kuruluştur (Dees, 2007: 24). Ashoka, pozitif sosyal dönüşümü gerçekleştirebilmek için sürdürülebilir ve uygulanabilir yenilikçi projelerini hayata geçiren sosyal girişimcilerle yatırım yapmaktadır ve sosyal girişimcilik alanında 60 ülkede 2000 üyeyi desteklemektedir (<http://turkey.ashoka.org/facts>, Erişim Tarihi: 10.08.2010).

Sosyal girişimcilik kavramı son yıllarda özel, kamu ve kâr amaçsız sektörlerde hızlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır ve sosyal girişimcilere olan ilgi sürekli büyümektedir. Sosyal girişimcilik yeni bir kavrammış gibi görülebilir ancak sosyal girişimciliğin temelinde yatan mantık oldukça eskidir. Toplum her zaman sosyal girişimcilere sahip olmuştur (Özdevecioğlu ve Cingöz, 2009: 84).

Sosyal girişimcilik temel olarak sosyal alanda yenilik yaratarak uzun soluklu projeler gerçekleştirmeyi ifade etmektedir (Sarıkaya ve Yüce, 2009:31). Sosyal girişimcilik kavramı farklı araştırmacılar ve farklı kişiler tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Bir grup araştırmacı sosyal girişimciliği; alternatif finansman stratejileri araştırmak ya da sosyal değer yaratmak için proje/plan yönetiminde, kâr amacı gütmeyen bir girişim

türü olarak görmüşlerdir. İkinci bir grup araştırmacı ise sosyal girişimciliği; sektörler arası işbirliği ile meşgul olan/ilgilenen ticari işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamaları olarak ele almıştır. Üçüncü bir grup araştırmacıya göre ise, sosyal girişimcilik sosyal değişimin desteklenmesi ve sosyal problemlerin azaltılmasıdır (Mair ve Marti, 2006: 36).

Yani sosyal girişimcilik; kâr amacı gütmeyen işletmelerin finansman sağlamak veya sosyal fayda yaratmak için gerçekleştirdiği bir takım faaliyetler olarak görülebileceği gibi kâr amacı güden işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamaları ve toplumun sosyal problemlerinin çözüme ulaştırılmaya çalışılması olarak da ele alınabilir.

Sosyal Girişimci ve Sosyal Girişimcinin Özellikleri

Sorun çözme, fikirleri projeye dönüştürüp uygulama aracılığıyla kişileri girişimciliğe yönlendiren alanlar yaratıp, topluca fayda yaratan kişiler sosyal girişimciler olarak tanımlanabilir. Kişilere değil de topluma ve ülkeye yararlı proje üretip gerçekleştirenler de sosyal girişimcidir (Akdemir, 2009: 27).

Sivil toplumun ve sosyal sermayenin güçlenebilmesi, alanında toplumun sosyal sorunlarına çözüm arayan sosyal girişimcilerin çoğalmasıyla mümkün olabilir. Sosyal girişimci, yaşadığı toplumda ortaya çıkan toplumsal sorunları fark ederek, bunlardan rahatsız olup sessiz kalıp kabullenmek yerine, sorunların giderilebilmesi için yaratıcı ve cesur bir yaklaşımla, sorunların üzerine giden; mücadeleci, duyarlı, gerçekçi tavırları ile fark yaratan ve toplumun güvenini kazanan kişidir. Sosyal girişimci, toplumda yaşanan bir sorun olduğunda, bunun giderilmesi için gerekli çözümleri üretmeye girişen kişidir. Diğer bir ifadeyle, sosyal girişimci toplumdaki sorunları belirledikten sonra, yeni atılım ve girişimlerle, gerekirse sistemi değiştirerek sorunun ortadan kalkmasını sağlamaya öncülük eden kişidir. Sosyal girişimciler yalnızca eleştirmekle kalmazlar değişimin önünü açabilmek için girişimde bulunurlar. Sosyal girişimci, tüm sistem dönüşüne dek yılmadan çalışmayı sürdürebilecek vizyon ve kararlılığa sahip kişidir (Betil, 2010: 24).

Sosyal girişimciler, sosyal sorunların çözümünde öncü rol üstlenerek devlet veya özel sektöre bırakmaksızın sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve sistemi etkileyerek sorunu çözerler. Çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşan sosyal girişimciler, tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna ederler (Çelik, 2009: 98). Bir sosyal girişimci, toplumun karmaşık sorunlarına çözümler üretir. Çözüm üretirken de daima olaylara olumlu yaklaşır. Eleştirdiği her şeyin bir gün bir şekilde çözülebileceğine inanır.

Girişimci ile sosyal girişimci kavramlarını karşılaştırdığımızda; girişimci, genel anlamda, üretim için gerekli kaynakları bir araya getiren kişidir. Girişimcilik de, girişimcilerin risk alma, fırsatları kovalama, hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin bütünüdür. Bu yüzdendir ki hem şirket kurma süreci hem de yenilikler yapma süreci girişimcilik kapsamındadır. Sosyal girişimci ise, tıpkı özel sektör girişimcilerinde olduğu gibi risk alarak sosyal alanda yenilik yapan kişidir ve fırsat yaratıp, risk alarak fikrini gerçekleştirmeye çalışır. Hedefi, sosyal sorunların toplumla uyuşan, yeni, özgün yollarla çözümlenmesidir. Çünkü ticari girişimci başarılı olamadığında kendisi ve yakın çevresi zarar görür, ama sosyal girişimci yanlış yaptığında toplum zarar görebilir (Denizalp, 2007: 7).

Ticari girişimci ile sosyal girişimci arasındaki benzerliklere ve farklılıklara ilişkin bir başka değerlendirmeyi, "piyasa başarısızlığı, misyon, kaynakların kullanımı ve performansın ölçülmesi" şeklinde dört ölçüte göre yapmak mümkündür (Sarıkaya, 2010 (a): 91-92):

- **Piyasa Başarısızlığı:** Bireylerin toplumsal ihtiyaçlarının ticari girişimcilerce yeterince karşılanamaması, sosyal girişimcilerin duruma fırsata dönüştürerek toplumsal sorunların çözümü noktasında önemli bir görev üstlenmesine yol açabilmektedir.

- **Misyon:** Elde edilecek ya da sağlanacak kazanç konusunda ticari girişimciler ile sosyal girişimciler arasındaki fark sosyal kazançta kendini göstermektedir. Sosyal girişimler, sosyal kazancı sağlamaya yönelik çalışırken, ticari girişimciler ise, daha çok işletme kazancını ön planda tutmaktadır.

- **Kaynakların Kullanımı:** Kazançlarını yeni kaynaklara dönüştüren ticari girişimciler, bunları paydaşlarına dağıtırken; sosyal girişimciler ise yeni kaynaklarını toplumun yararına kullanmaktadır. Bu durum, kazancın artmasıyla daha fazla sosyal hizmete dönüşebilmektedir.

- **Performansın Ölçülmesi:** Çok sayıda ve çeşitli paydaşların bulunması, ölçüm konusunda yeterince yalın ölçütlerin olmayışı (finansal, kalite vb. ölçütler), zaman sorunu vb. sorunlar sosyal girişimcilikte performans ölçümünün ticari girişimciliğe göre daha zorlu olmasına yol açabilmektedir.

Sosyal girişimciler sürdürülebilir sosyal dönüşümlerin öncüleridir. Bu nedenle sosyal sorunlara yaratıcı ve yenilikçi çözümler getirerek, buradan elde ettikleri gelirleri yine sosyal düzenlemeler yapmak için kullanırlar (Alvord ve diğ., 2004:262). Bununla birlikte, sosyal girişimciler yeni sistem, kültür ve programların öncüsü ve örgütsel yaratıcılık ve dönüşümcülük gibi çok yönlü rolere sahiptir. Sosyal girişimciler, stratejik planlama yapar, politik karar alır, insanları istihdam eder ve onlara mentorlük yaparlar. Aynı zamanda örgüt üzerindeki dışsal etkilerden dolayı bireysel ve örgütsel çatışmalarla karşılaşır ve bunlara yönelik çözüm arayışlarına girerler (Sarıkaya, 2010 (b): 38).

Sosyal girişimciler sosyal sektörlerdeki değişim ajanlarıdır ve şu özelliklere sahiptir (Sarıkkaya, 2010 (b): 38): Sosyal değer yaratma ve sürdürme vizyonuna sahip olma, söz konusu misyona hizmet edecek yeni fırsatları görme ve kararlılıkla takip etme, sürekli yenilik, uyum ve öğrenme süreciyle meşgul olma, eldeki mevcut kaynaklarla sınırlı kalmadan faaliyet gösterme, hizmet verilen paydaşlara ve yaratılan sonuçlara yönelik daha büyük bir sorumluluk duygusuna sahip olma, erdemli bir davranış sergileyerek rakiplerinden daha iyi sosyal değer yaratmaya çalışma, amaçları ve faaliyetleri arasında dengeli ve tutarlı bir davranış sergileme, müşteri için daha iyi sosyal değer yaratmaya yönelik fırsatlar keşfedip değerlendirme, yenilikçi, yaratıcı, proaktif ve risk alma eğiliminde olma.

Sosyal Girişimcilik ve Hayırseverlik: Dr. İbrahim Bodur Örneği

Sosyal girişimciler toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları bulan bireylerdir. Sosyal sorunlarla mücadelede ve geniş ölçekte değişimi sağlayan yeni fikirler geliştirmekte hırslı ve karardlıdır. Sosyal girişimciler, sosyal sorunların çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaktansa, sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve sistemi değiştirerek sorunu çözerler. Çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna ederler. Sosyal girişimciler, kendilerini buldukları alanda sosyal dönüşümün gerçekleşmesine adanmışlardır. Vizyon sahibi ve gerçekçidirler. Hayallerinin ve yeni fikirlerinin uygulanabilir olması onlar için her şeyin üzerindedir (http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur, Erişim Tarihi: 10.08.2010).

Kar elde etme, işletmenin varlığının devamlılığını sağlama, pazar payını koruma vb. temel işletmecilik faaliyetlerinin yanı sıra toplumun beklentilerinin de şekillenmesinde etkili olduğu bir takım (ekonomi dışı) faaliyetlerde bulunulması mümkündür. Eğitimsel, sanatsal, sportif vb. faaliyetler buna örnek gösterilebilir. Burada asıl amacın sadece kendi maddi çıkarları için çalışan bir kuruluş olmanın ötesinde içinde bulunulan toplumun ekonomi dışı istek ve beklentilerine de yanıt verebilen ve sosyal fayda yaratabilen bir işletme imajını ortaya koymaktır. Bu imajın ortaya koyulmasında ise, hayırseverlik olarak nitelendirilebilecek çalışmalardan söz edilebilir.

Hayırseverlik kavramını, "Independent Sector"den aktarıldığına göre, genel olarak, sosyal-ekonomik vb. birçok alanda imkansızlıklar içinde bulunan bireylere ya da toplumun geneline yönelik yapılan ve bu kesimlere eksikliklerini hissettikleri konularda fırsatlar sunan, kar amacı taşımayan çalışmalardır şeklinde tanımlanabilir (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006:23).

İşletmelerin sorumluluk bilincine sahip olmaları, hayırseverlik faaliyetlerinde önem taşımaktadır. Çünkü, içinde bulunduğu toplumun sorunlarına, ihtiyaçlarına, isteklerine ya da beklentilerine duyarsız bir işletmenin, çevresiyle yeterli etkileşim halinde olmaması nedeniyle faaliyetlerinde başarıyı elde etmesi mümkün olmayacaktır. Şu noktaya dikkat etmek gerekmektedir; hayırseverliğin gerektirdiği sorumluluk bilinci kurumsal işletmelerin sahip olduğu sorumluluk bilincinden farklıdır. Kurumsal işletmelerde toplumun faydasına yönelik kar amacı taşımayan çalışmalar stratejik anlamda ve planlar çerçevesinde yapılmaktadır. Buna göre, hayırseverliğin işletmelerin kurumsallaşma düzeyine göre farklı şekillerde uygulandığından söz edilebilir (Çoban, vd., <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma15.pdf>, Erişim Tarihi: 06.06.2010).

Hayırseverliğin, toplumun ihtiyaçlarını karşılamaıyla birlikte, sosyal yapıyı şekillendiren bir unsur olduğundan da söz edilmektedir. Ancak, geçmişin sosyal ihtiyaçları ile günümüzün sosyal ihtiyaçlarının zamanla birbirinden farklılık göstermesi ve içinde bulunulan çevrenin değişkenliği nedeniyle hayırseverlik faaliyetlerinin zamanla farklılaşabileceği ifade edilmektedir. Örneğin; insanların faydasına yönelik binalar yapmanın yanı sıra toplumun yeniden yapılandırılmasında da hayırsever faaliyetlerin de etkili olacağı belirtilmektedir (Gerzon,1995:188).

Bu bağlamda çalışmada yapılan tanımlar göstermektedir ki, sosyal girişimcilik ve hayırseverlik kavramları birbirine yakından ilişkilidir. Eğitim, sağlık, spor vb. sosyal girişimcilik ve hayırseverlik faaliyetlerinde bulunulması işletmeler açısından sosyal fayda yaratan bir işletme imajı ile işletmeye değer katarken, aynı zamanda sosyal girişimcilerin ve işletmenin bu faaliyetleri sonucunda birçok sorunun çözümüne de katkıda bulunmaktadır.

İbrahim Bodur ve Kale Grubu Faaliyetleri

Sosyal girişimcilik ve hayırseverlik faaliyetlerinin Çanakkale ili için önemli örnekleri denince akla ilk gelen örneklerden biri hayırsever girişimci İbrahim Bodur ve "İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı"dır.

İbrahim Bodur, işletmecilik alanında öğrenim görmüş ve bu konudaki teorik bilgilerini iplik fabrikasında uygulama imkanı bulmuş bir girişimci olarak ilk girişimini 1952 yılında gerçekleştirmiştir. Girişimciliği felsefi anlamda ele alan ve çok sayıda çalışması bulunan İbrahim Bodur, başta Çanakkale il sınırları içinde olmak üzere, bir çok girişimin öncülüğünü yapmıştır. Bunların yanı sıra hayırsever kişiliği ile de öne çıkan İbrahim Bodur, ticari işbirliğine yönelik birçok ulusal ve uluslar arası kuruluştaki görev almıştır (<http://www.can.gov.tr/v2/canakkaleseramik.php>, Erişim Tarihi:12.08.2010).

1962 yılında sanayi ürünleri ihracatına başlayan „Türk Sanayii'nin ve ürünlerinin yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da tanıtılması ve gelişmesi için uluslar arası sınaî ve ticarî işbirliğinin sağlanmasına büyük önem veren ve Çanakkale'yi ekonomik gücüyle dünyaya tanıtır bu yolda önemli gayretler sarfederek başarılar kazanan Bodur; 1985'de Çekoslovakya Devlet Nişanı'nın verilmesinin ardından aynı yıl "Cavaliari di Lavora" İtalyan Devlet Nişanı verilmiştir. 1997 yılında ise "T.C. Devleti Üstün Hizmet" Nişanı ile onurlandırılmıştır.

Elli yılı aşan meslek hayatı boyunca, önemli ticarî ve ekonomik faaliyetlerinin yanında sosyal hizmetlere de büyük önem veren Bodur, sosyal ve kültürel alanlarda faaliyet göstererek birçok vakıfın kurulmasına hizmet etmiş, sağlık ve eğitim alanlarında da önemli yardımlar ve yatırımlar yapmıştır. Ülkemize; mütevazı kişiliği, milli ve manevî değerlere bağlılığı ile her alanda önemli hizmetleri ve katkıları olan İbrahim Bodur'a; 1994'de Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1997'de Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve 1999'da da İstanbul Boğazlıçi Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilmiştir (<http://www.kale.com.tr/tr-Content.aspx?CtID=198>, Erişim Tarihi:15.08.2010).

Başlangıcı Çanakkale ili olan ve ilerleyen yıllarla birlikte daha da genişleyen bir kalkınma hareketini başlatan İbrahim Bodur'un, "millî kaynak" felsefesine dayalı olarak temellerini attığı Kale Grubu, mevcut iş sahalarının genişletilmesi ve yeni iş sahalarının açılması yoluyla sosyal yaşamdaki önemli sorunlardan biri olan işsizliğin çözümüne de olumlu katkılarda bulunmuştur. Bununla birlikte, üretim faaliyetleriyle de yetinmeyen Kale Grubu, sosyal sorumluluk bilinciyle eğitim, bilim, sanat, spor vb. birçok alanda sosyal girişimcilik uygulamaları yapmış ve hayırseverlik faaliyetleriyle öncü olmuştur.

Amaçlarından biri, sosyal yaşamda kaliteyi artırmak olan Kale Grubu, sivil toplum kuruluşlarının kurulmasında ve faaliyetlerinin devamlılığında da önemli katkılarda bulunmuştur. TÜSİAD, DEİK, İKV, İSO gibi kuruluşların kurulmasında öncülük eden Kale Grubu, sosyo-kültürel-iktisadi yaşamın gelişmesi için bölge halkına yönelik olarak eğitim çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Ayrıca, günlük yaşamın devamlılığında önemli yeri olan Çanakkale-İzmir Karayolu Üst Geçidi (Ezine), Balıkesir-Edremit Karayolu Üst Geçidi (Balıkesir), Çan Jandarma Karakol Binası, Çan İbrahim Bodur Hatıra Ormanı gibi hayırsever çalışmalarla bölge halkına çeşitli hizmetlerde bulunulmuştur. Bunlarla birlikte, çevre duyarlılığının bir örneği olarak, İbrahim Bodur-Her Şehide Bir Fidan Ormanı 1992 yılında yanan Gelibolu ormanlarında, bu topraklarda yatan şehitlerin aziz anısına 253 bin fidan dikilmiştir, Atatürk Çeşmesi ve Çevre Düzenlemesi, Çanakkale Kent Meydanı Düzenlemesi yapılmıştır

İbrahim Bodur'un "Bir ülkeyi geleceğe taşıyacak en önemli hizmetin eğitim" anlayışından hareketle çeşitli eğitim kurumlarına laboratuvar, kütüphane, modernizasyon gibi konularda yardımlarda bulunmuş, Çanakkale İbrahim Bodur Lisesi, Zeynep Bodur Okyay Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi gibi eğitim kurumları kurulmuştur. Öğrencilere eğitim bursları verilmesi yoluyla da halka eğitim desteği verilerek hayırseverlik faaliyetlerinde bulunulmaktadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Genç Girişimciler Kurulu'na üye iki üniversiteden biri olan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne de üniversitenin kuruluşundan itibaren İbrahim Bodur tarafından çok değerli katkılarda bulunmuştur. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi de hayırsever girişimci İbrahim Bodur'un adının verildiği bir Girişimcilik Araştırma ve Uygulama Merkezi kurmuştur. Üniversite bu kulan Dr. İbrahim Bodur Girişimcilik Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde yürüttükleri çalışmalarla öğrencilere girişimciliği alternatif kariyer hedefi olarak göstermektedir.

İbrahim Bodur önderliğindeki Kale Grubunun hayırseverlik konusundaki faaliyetleri eğitimle sınırlı değildir. "Önce insan" ilkesini benimseyen Kale Grubu, toplumun sağlık konusundaki gereksinimlerine destek vermek amacıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Nefroloji Bilim Dalı Tefrişi ve Hemodiyaliz Ünitesine Diyaliz Makinesi Yardımı, İstanbul Üniversitesi, Çapa Göğüs Hastalıkları Hastanesi Ana Bilim Dalı'nın Ek Pavyonlarının Tanzimi ile İnşası, Göğüs Hastalıkları Bölümü Yeni Dershane İnşası, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dr. H. İbrahim Bodur Konferans Salonu, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Bölümü Laboratuvarı ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Cerrahpaşa Transplantasyon Bölümüne katkıda bulunmak gibi çalışmalar gerçekleştirmiştir.

İstihdam, eğitim ve sağlık gibi toplumun önemseydiği, tarihi konularda ve spor alanında da faaliyetlerde bulunan Kale Grubu, Topkapı Sarayı Revan Köşkü Restorasyonu, Fatih ve Kanuni Sultan Süleyman Türbeleri Onarım Bakım ve Restorasyonu ile Çevre Düzenlemesi çalışmalarını yürütmüştür ve çeşitli spor tesisleri kurarak hem grup bünyesinde çalışanların hem de çevre halkının yararlanması için futbol, tenis, basketbol ve birçok branşta takımlar kurarak toplumun ve çalışanlarının sosyalleşme ve spor yapma ihtiyaçlarının giderilmesine katkıda bulunmaktadır. Seramik bayramı kutlamaları sırasında düzenlenen "halk koşusu", her yaştan bireyin yer aldığı spor karşılaşmalarının düzenlenmesi ve çeşitli ödüllerin verilmesi grubun bu konudaki duyarlılığı göstermektedir. Bununla birlikte maddî ve manevî anlamda sporculara destek vermek adına sponsorluklarda devam ettirilmiştir. Örnek olarak Kalekim'in 4 yıldır Sarıyer Spor Kulübü'ne ana sponsorluk yapması gösterilebilir (<http://www.kale.com.tr/tr-TR/Corporate.aspx?CtID=128>, Erişim Tarihi:11.08.2010).

Dr. İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı

Kale Grubunun ve Kurucusu İbrahim Bodur'un topluma özellikle eğitim, sağlık ve sosyal alanlarda yaptığı katkıları sistematik hale getirmek üzere 27 Temmuz 1991 tarihinde Kaleseramik Eğitim Vakfı'nı kurmuştur. Vakıf, 2001 yılında amacı ve kapsamı genişletilerek Dr. İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı adını almıştır. Dr. İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim Vakfı'nın faaliyetlerinin aşağıdaki olduğu ifade edilmektedir (<http://www.kale.com.tr/TR-Corporate.aspx?CtID=129>, Erişim Tarihi:11.08.2010):

- İnşaat sektörüne nitelikli eleman yetiştirmek ve işsiz gençlere meslek edindirmek amacıyla yurt genelinde Seramik Yer ve Duvar Karosu Kaplamacılığı alanında Meslek Edindirme ve Geliştirme Uyum Kursları açılmaktadır.
- Bugüne kadar Kale Grubu ve Bodur Ailesi tarafından verilmekte olan eğitim burslarının bir sivil toplum kuruluşu tarafından yönetilen, aktif işgücü programları projesi kapsamında gerçekleştirilen yeni fırsatlar projesine katılarak; Adana, Balıkesir ve Trabzon il sınırları içindeki, istihdam için gerekli niteliklere sahip olmayan işsizleri, kadınları, vasıfsız gençleri ve buna benzer grupları 3308 sayılı Mesleki ve Teknik Eğitim Kanunu çerçevesinde, mesleki eğitim yoluyla inşaat sektöründe istihdam açığı olan seramik yer ve duvar karosu kaplamacılığı alanında, kalifiye, bilgili ve becerili iş gücü haline dönüştürmüş ve istihdamlarını kolaylaştırmıştır.
- Vakfın sağlık alanında hastane, klinik, sağlık ocağı yapımlarına, özürü ve yardıma muhtaç kişilere olan yardımları da artarak sürdürmektedir. Bu anlamda Çanakkale'nin Çan ilçesinde iki proje gerçekleştiren Vakıf, 2004 yılında Sevim Bodur Çan Sağlık Meslek Lisesini, 2005 yılında ise Zeynep Bodur Okyay Zihinsel Engelli Çocuklar Rehabilitasyon Merkezini hizmete açmıştır. Ayrıca; Türkiye genelinde okul, hastane, askeriyeye ve kamu kuruluşlarına belli bir kontenjan dahilinde ürünlerinden aynı yardımlar yapılmaktadır.

Avrupa Birliği'ne girme sürecinde olan ülkemizde; inşaat iş kollarında ve diğer sektörlerde belgesiz, yani mesleki eğitim almamış hiç kimsenin çalıştırılmayacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu doğrultuda Dr. İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı'nın mesleki eğitim hedefleri şu şekilde özetlenmektedir (<http://www.ksvvakfi.org/meslekedindirme.htm>, Erişim Tarihi: 12.08.2010):

- Küresel rekabet ortamında önemli başarılar elde eden ülkemiz inşaat sektörü için büyük değer taşıyan nitelikli eleman yetiştirilmesi ve bu alanlarda çalışmakta olan ustaların mesleki kapasitelerinin ve bu vasıflara sahip kişilerin sayılarının artırılmasını sağlamak,
- Aynı zamanda örgün eğitim sisteminden ayrılmış, istihdam için gerekli yeterliliklere sahip olmayan kişilerin inşaat sektöründe istihdam imkanı olan alanlarda istihdamlarını sağlamak,
- Yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayan ustalardan kaynaklanan şikayetleri en aza indirmek ve milli ekonomi üzerindeki olumsuz etkiyi önlemektir.

Dr. İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı tarafından meslek edindirme kursları dışında, geliştirme ve uyum kursları, hizmet içi eğitim, eğitim bursları, ulusal eğitim projeleri vb. birçok faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Sonuç

Girişimcilik asıl amaçlarının gösterdiği gibi ekonomik çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirilen bir takım faaliyetlerin meydana getirdiği sistemli çabaların bütünüdür. Buna göre; kar elde etmek, girişimin varlığının devamlılığını sağlamak, piyasada yer edinmek vb. birçok amaca ulaşmak için çaba gösterilmesi girişimciliğin doğasında bulunmaktadır. Ancak, günümüzün piyasa şartları ve içinde bulunulan toplumsal yapının bazı gereklilikleri nedeniyle girişimcilikle ilgili yeni oluşumların ve buna bağlı olarak farklı faaliyetlerin yapıldığı görülmektedir.

Her geçen gün rekabetin yoğunlaştığı, toplumun beklentilerinin değişkenlik gösterdiği ve duyarlılığın arttığı bir ortamda girişimciler biçimsel ve içerik olarak, ekonomik çıkarların daha az önemsendiği ve toplumun ekonomi dışı ihtiyaç ve beklentilerinin odak noktası seçildiği çalışmalar yapmaktadır. İşte bu noktada, gösterilen çabalar "sosyal girişimcilik" adında başka bir kavramla adlandırılmaktadır. Bu kavramsal değişikliğin nedeni olarak ise, sosyal girişimciliğin kar amacı gütmemesi ve toplumun birçok ihtiyacının giderilmesine gönüllü katkıda bulunulması gösterilebilir.

Sosyal girişimcilik, işletmelerin plan ve projelerinde çeşitli şekillerde kendini gösterebilen bir kavramdır. Eğitim, sanat, sağlık, spor vb. birçok alanda sosyal girişimcilik faaliyetlerinin gerçekleştirildiğinden söz etmek

mümkündür. Burada şu noktaya dikkati çekmek yerinde olacaktır; içerik olarak benzer fakat az da olsa farklılıkları bulunan bir kavram olan hayırseverlik de toplumun faydasına yönelik gerçekleştirilen gönüllü bir harekettir.

Hayırseverlikte, geleneksel anlamda bireylerin ya da toplumun ihtiyaç ve beklentileri herhangi bir plan proje olmadan giderilebilmektedir. Fayda sunulan toplumsal kitlenin büyüklüğüne bakılmaksızın bu konuda gönüllü çalışmalar yürütülebilmektedir. Ancak, bu konuda yapılan çalışmalara ve günümüzde gerçekleştirilen faaliyetlere bakıldığında, hayırseverliğin biraz daha sistemli ve yerine göre geniş kapsamlı yapıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak; sosyal girişimcilik ve hayırseverlik faaliyetleri kapsamında, İbrahim Bodur ve Dr. İbrahim Bodur Kaleseramik Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Hem Çanakkale ilinde, hem de ülkemizin bir çok yerinde toplumun büyük bir kesimine hayırsever faaliyetlerde bulunan girişimci iş adamı İbrahim Bodur ve kendisinin kuruluşuna öncülük ettiği vakıf; eğitim kuruluşları kurarak, öğrencilere burslar vererek, sağlık kuruluşlarına donanım desteğinde bulunarak, spor alanında kulüplere sponsor olarak vb. çalışmalar yaparak ülkemizin sosyal refahı için önemli olan hayırseverlik ve sosyal girişimcilik faaliyetlerine her alanda büyük bir duyarlılıkla destek vermekte ve bunun sonucu olarak da ülkemizde hayırseverlik ve sosyal girişimcilik olgularının anlaşılmasına ve gelişmesine katkı sağlayarak bu konuda öncülük etmektedir.

Kaynakça

- AKDEMİR, A. (2009). İşletmeciliğin Temel Bilgileri, Ekin Yayınevi, Bursa
- AKMUT, Ö. , AKTAŞ, R., AYKAÇ, B., DOĞANAY, M. M., DURUKAN, T., MÜFTÜOĞLU, M. T. ve YÜKSEL, Ö. (2003). Girişimciler İçin İşletme Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara
- AKPINAR, S. (2009). Girişimciliğin Temel Bilgileri, Umuttepe Kitabevi, Kocaeli
- ALVORD, S. H., BROWN, L. D. ve LETTS, C. W. (2004). "Social Entrepreneurship and Societal Transformation", The Journal of Applied Behavioral Science, Vol.40, No.3, 260-282.
- BETİL, İ. (2010). "Sivil Toplum, Sosyal Sermaye, Sosyal Girişimcilik", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi ,(5:1)
- BİKMEN, F. ve MEYDANOĞLU, Z. (2006), Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları, TUSEV Yayınları, İstanbul
- ÇELİK, M. (2009). "Sosyal Girişimcilik ve Sivil Toplum Kuruluşları" VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 23-25 Ekim Çanakkale, 97-102.
- ÇOBAN, O., BEDÜK, A. ve ATAR, M., "Küresel Isınma ve Çokuluslu İşletmelerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Vaka Analizleri", <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma15.pdf>, Erişim Tarihi: 06.08.2010
- DEES, J. G. (2007). Taking Social Entrepreneurship Seriously, Society, Vol.44, No.3, 24-31.
- DENİZALP, H. (2007). Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara
- GERZON, M., "Reinventing Philantropy: Foundations and The Renewal of Civil Society", National Civic Review, Summer/Fall95, 84(3)
- MAIR, J. ve MARTI, I. (2006), "Social Entrepreneurship Research: A Source of Explanation, Prediction and Delight", Journal of World Business, 36-44.
- ÖZDEVECİOĞLU, M. ve CİNGÖZ, A. (2009). "Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciler: Teorik Çerçeve", Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 32, 81-95
- SARIKAYA, M. ve YÜCE A., (2009). "Sosyal Girişimcilik Faaliyetlerinin Reklamlara Yansımaları", VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 23-25 Ekim Çanakkale, 29-35.
- SARIKAYA, M (a) (2010). "Üçüncü Sektörde Yönetmelik Ve Kavramsal Dönüşüm: Sosyal Kâr Amaçlı Örgütler", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1
- SARIKAYA, M. (b). (2.Bölüm: Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerde Sosyal Girişimcilik), BESLER, S.BİÇERLİ, K., ÖZDEMİR, B.K., KARA, F.Z., ÖZDEMİR, A.A., GÜLER, B.K. ve AKSÖZ, E.O. (2010). Sosyal Girişimcilik, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- SEGAL, G., BORGIA, D. ve SCHOENFELD, J. (2005) "The Motivation to Become an Entrepreneur", International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, 11(1): 42-57
- TEKİN, M. (2004). Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği, Ankara
- YURTSEVEN, R. (2007). Girişimcilik Küçük Bir İşletme Kurmak ve Yönetmek, Detay Yayıncılık, Ankara
<http://turkey.ashoka.org/facts>, Erişim Tarihi: 10.08.2010
http://turkey.ashoka.org/social_entrepreneur, Erişim Tarihi: 10.08.2010
<http://www.can.gov.tr/v2/canakkaleseramik.php>, Erişim Tarihi:12.08.2010
<http://www.kale.com.tr/tr-TR/Corporate.aspx?CtID=128>, Erişim Tarihi:11.08.2010
<http://www.kale.com.tr/tr-TR/Corporate.aspx?CtID=129>, Erişim Tarihi:11.08.2010
<http://www.kale.com.tr/tr-tr/Content.aspx?CtID=198>, Erişim Tarihi:15.08.2010
<http://www.ksvvakfi.org/meslekedindirme.htm>, Erişim Tarihi: 12.08.2010

NGOs AND PHILANTHROPY: A CASE STUDY

Murat Mustafa KUTLUTÜRK
mmkutluturk@yahoo.com
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga MYO
Ahmet UÇAKTÜRK
aucakturk63@gmail.com
Kocaeli Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu
Tülay UÇAKTÜRK
ucakturkt@yahoo.com
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga MYO

Abstract

People immigrate due to wars, ecological disasters, prosperity, economical conditions, religion, thoughts or restrictions on freedom. Immigrations have social, economical, cultural and political impacts on societies. Especially developed countries such as EU countries and USA have been center of attraction of immigrations. What so ever the reason of leaving their home country people protects their ties with their relatives and country. During and after reaching their goals and having an affordable and comfortable life they help people they leave behind through personal effort or organized entities. Non-governmental organizations (NGOs) take important place for helping those who really need to have support to reach better life conditions. In this regard two distinguished the USA based NGOs that actively continuing philanthropy activity in Turkey namely American Turkish Association of Southern California (ATASC) and Turkish Children Foster Care (TCFC) will be introduced.

Key words: Turkish American NGOs, philanthropy, USA.

Introduction

Philanthropy is defined as active effort to promote welfare or the effort or inclination to increase the well-being of humankind, as by charitable aid or donation. Some other definitions can be added to these definitions, but all intends to give same feeling.

The term of Philanthropy is used interchangeably with charity but the world charity that comes from Latin word "caritas" which means unconditional love refers short-term relief. On the other hand "philanthropy is normally applied to attempts at investigating and reforming underlying causes" (<http://www.answers.com>).

Philanthropic activities could be either personal or organized. In the history these kinds of groups existed in the ancient civilizations of Middle East and Europe (<http://www.britannica.com>). For example Plato gives away its productive land as an endowment for his academy. In ancient Egypt charity had been seen as assurance for a reward in an afterlife (<http://www.encyclopedia.com>). As a religious endowment the Islamic *waqf* has first established in the 7th century to provide assistance for better life not only for human kind but also for animals (<http://www.britannica.com/>). Such establishments were observed around the Christian church too. In Christianity one tenth person's income should go charity (<http://www.encyclopedia.com/>). Christianity commended its followers to share their goods with poor beyond their abilities. This attitude used to establish semi-public institutions such as monasteries, hospitals, and educational entities. So called modern societies have separated state from religion. As a result of such separation, nonprofit organizations have raised to fill the gap where government activities are limited or out of its range of responsibilities. This so called third sector encourages private and public relationship (<http://www.answers.com>). In addition it should be pronounced that Liberalization also imposes some restriction on governments' economic and social activities that must be filled by NGOs.

Today, philanthropy type organizations are actively work in many special interest areas such as arts, education, medical research, public policy, social services, environmental causes and so forth (<http://www.britannica.com>). Such organizations have power on shaping the public opinions, policy, science and education. In addition "spontaneity of giving" leaves its place to scientific methods to raise money and to ascertain community needs to make rational assessments (<http://www.encyclopedia.com>).

As a result of liberalization, the role of government had been limited and the gap has been filled by nonprofit organizations.

Immigration of Turks to The USA

People immigrate due to wars, ecological disasters, prosperity, economical conditions, religion, thoughts or restrictions on freedom. Immigrations have social, economical, cultural and political impacts on societies. Both parties namely immigrants and local people are affected through immigration process (Demirel, 2004: 7-12).

Even though there is no exact date of immigration of Turks to America, there is evidence that thousands of Turks first came to North and South of America over Marseille (Gökdere, 1978: 17). From the

book written by Frank Ahmed, it is understood that Turks started to come to the USA at the beginning of 20th century (Ahmed, 1993: 7).

On the other hand, according to US government statistics immigrant from Ottoman Empire first recorded in 1820. First wave had been between the years of 1820-1860 with annually averaging nearly 20 people. But %86 of immigrants returned to Turkey after establishment of Turkish Republic by Atatürk. Total number of immigrants from Ottoman Empire between 1820 and 1950 was 360.000. Approximately 45.000-65.000 of them were Muslim Turks. Some of them returned back their countries and most of the immigrant stayed in the USA was less educated people. But after World War II generally highly educated including almost 4000 engineers and physicians Turk immigrated to the USA. The number of immigrant from Turkey has reached 2000 per year after 1970s. Today estimates of total population of Turkish Americans changes between 100.000 and 400.000 (<http://www.everyculture.com/multi/Sr-Z/Turkish-Americans.html>).

In the next section, two Turkish NGOs will be introduced. Information about Turkish Children Foster Care was gathered via personal conversation with Gokhan Mutlu who is president of the organization, organization's printed materials. Most of the materials about American Turkish Association of Southern California are provided through conversation with and printed documents and presentations by Erturk Dincer who is a member of the organization. Some of the information gathered from organization's web site.

American Turkish Association of Southern California (ATASC)

People who were from Turkey located in Southern California as immigrants founded their first civil organization in 1953. The name given to the organization was Turkish-American Club. The club aimed to achieve two main goals: promoting Turkey and Turks to the society they live in and providing means for Turkish-Americans to get together and to celebrate national and religious days.

The Organization became a tax-exempt non-profit organization in 1985 and has been renamed as American Turkish Association of Southern California. ATASC organizes social and cultural activities beside charities and building community. In addition, the association helps people who wish to learn about Turkey and its culture.

ATASC does not only concentrate on people in the USA but also cares people who live in the home country. After earthquake struck south east of Marmara region on 17 August 1999 many countries and organizations give their hand for search and rescue operations. More than 17.000 people killed and nearly 50.000 people injured. About 500.000 people had become homeless (http://neic.usgs.gov/neis/eq_depot/1999/eq_990817/). After this devastating earthquake, relief operation had taken its place and many countries and organizations also contribute these reconstruction efforts.

ATASC decided to build a new primary school in Izmit. In this regard they made a plan, had raised money and started their project cooperation with Izmit municipality, Kocaeli Municipality, Kocaeli Governorship and military. School named as Arslanbey ATASC İlk Okulu (primary school). School project started in February 2003 and accepted first students at the beginning of 2004-2005 education year. Since then ATASC continues to support the school that carries its name in one way or another (www.atasc.org).

6 of successful children from Arslanbey ATASC primary school have been supported to visit space camp in Izmir for 6 days. The association also has sponsored 13 needy students at the Arslanbey ATASC primary school. A computer lab and a science lab have also been opened. Recently 4 pre-school classrooms were furnished and a conference salon for student of the elementary school in the process of furnishing (www.atasc.org).

The association plans to continue their ties with the school by donating educational materials like books, computers, uniforms, sport supplies and by giving scholarship for outstanding students.

Turkish Children Foster Care (TCFC)

TCFC established in 1976 after two years of trial period it was officially recognized as a non-profit organization. Even though the organization established in the USA, they aimed to help needy children in Turkey with their educational expenses. Everyone working for the organization is unpaid volunteers so that all money collected from foster families is directed to needy children with no service charge. Foster families or individuals receive information on their foster children's family situation and a picture of their child. Progress on the education status of foster children and their family's situation are being reported to foster families or individuals by the organization once a year.

Range of students who are being helped changes from elementary school to university. Since the organization started its activities, they helped 347 students.

Organization carefully researches to ensure that truly needy children to be supported. In this regard children are required to be in school and do really need to have economical support in order to continue their education.

Organization generally helps children who are from homes where their father has deceased and their mother works for minimum wage or less. Organization chooses the children from those who are dedicated themselves to their education and to build a better life than currently they live in.

Students are also being provided school supplies, clothing and food during special occasions such as Bayram, New Year and beginning of school year. Contributions made by foster parent to their foster

children are being distributed by the Türkiye Yardım Severler Derneği in Istanbul. Members are encouraged to join the activities of distributions to meet with the children they are helping.

Hundreds of students supported by the organization have successfully graduated to become teachers, doctors, engineers and lawyers.

Conclusion

Immigration of Turks started 17th century with small number and today the number is about to increase. In order to develop a future in a foreign culture, people need to understand the system they are living in and develop their own means to be a part of that sociality. American style democratic liberal system requires people to be organized to have their voice in the governance. For this reason not only political groups but also economical and other interest groups like national groups are being formed nongovernmental organization to affect governments. Turkish Americans has established many NGOs for different purposes. Some of them gathered under the umbrella organization of American Turkish Association (ATAA) some others prefer to work separately.

In this work two of the NGOs established by Turkish Americans are investigated. American Turkish Association of Southern California, established to help the people live in the state of California. Their local perspective changed after 1999 earthquake in Turkey. Organization developed an initiative to help people severely damaged after the earthquake. In this regard they decided to build a school for the children of Izmit. But this contribution to the children of Izmit had not been limited with just building the structure but it had been just a beginning of charity activities. Since then, ATASC continues its project to give better conditions and education means to the school. They directly intervening the projects and their implementation.

Turkish Children Foster Care started its life aiming to the poor children in Turkey. In this regard it differs from ATASC. They aimed to find the children really need to economical support and desire to complete her/his education to build up a better life. These activities are carried hand in hand with a Turkish NGO (Türkiye Yardım Severler Derneği).

Ancient Chinese proverb by Lao Tzu says that "Give a man a fish and you feed him for a day. Teach him how to fish and you feed him for life time". It obvious that short term solutions are also important but real effort needs to be made to improve people future life permanently. In this regard, contributions made on education are essential. The efforts made by Organizations introduced here use their resources for long term solutions.

NGOs in Turkey and the USA may have more fruitful projects if they build up closer relationships. In this perspective, as an umbrella organization ATAA may take more responsibilities besides political campaigning and national issues. If this is not possible, a new structure or entity may be constructed to initiate more organized philanthropy activities. Such a formation will not only increase the awareness of Turkish Americans about people really requires a help to reach better life conditions but also provide means for use of resources more efficiently and more organized.

Bibliography

- Ahmed, Frank, (1993), Turks in America-the Ottoman Turk's Immigrant Experience, Collombia International, USA.
 Britannica concise encyclopedia, <http://www.britannica.com>, Cited on 18 August 2010.
 Columbia Encyclopedia, <http://www.encyclopedia.com>, Cited on 10 August 2010.
 Demirel, B.A. (2004), Doğu' da Göçün Temelleri, PIVOLKA, 3(14), 7-12.
 Gökdere, Ahmet Y. (1978), Yabancı Ülkeler İş Gücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
<http://www.everyculture.com/multi/Sr-Z/Turkish-Americans.html>, Cited on 12 August 2010.
http://neic.usgs.gov/neis/eq_depot/1999/eq_990817, Cited on 12 August 2010.
<http://www.atasc.org>, Cited on 15 August 2010.
 US history Encyclopedia, <http://www.answers.com>, Cited on 11 August 2010.

THE ROLE OF PHILANTHROPY IN NGOS: THE CASE STUDY OF NGOS OPERATING IN CHINA

Cemre PEKCAN
cemrepekcan83@hotmail.com

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Abstract:

Philanthropy, which is considered not only as a donation but also as a contribution to the civil society and public activities, is an important factor for the Non-Governmental Organizations (NGOs) to perform their tasks effectively.

This paper explains the concept of 'philanthropy' and its role in NGOs effectiveness by analysing the historical development and the growth of the NGOs in China. It also examines the complex relationship between the Chinese Government and the NGOs and the role of philanthropy in China for the development of NGOs and trying to find answers to the questions such as; 'What can be done to facilitate NGOs development in China?', 'What is the Chinese Government's attitude towards NGOs?', 'Why is it important for the future development of China?'.

Keywords: NGO, philanthropy, GONGO, China, civil society

Introduction

Non-Governmental Organisations (NGOs) have played an important role in many countries since 1800s and they became a part of the civil society with the improvements in economy, technology, culture and increasing population and demand. In the next century, this import will not be decreasing; oppositely, their importance will increase as one of the most important political actors in international arena. The emergence of the NGOs in China is a significant development for Chinese society in the past 30 years, especially after the China's integration with the world market. However, it is not easy to compare the NGOs in China with the other countries, because as China still have a Communist regime with a strict government control, NGOs in China do not have the full autonomy and this caused them to be called as GONGOs means Government Organised NGOs.

On the other hand, today there is a new phenomenon in the world, called 'philanthropy'. Philanthropy literally means 'love of humankind' and plays a big role on contributing to the civil society. 21st century is a golden age for philanthropy in whole world, especially in Asia. For the last two decades, Non-governmental organisations and charitable organisations have made remarkable contributions to the civil societies of Asia. Especially in China, with the growth in economy, philanthropic activities have been increasing remarkably.

This paper explains the concept of 'philanthropy' and its role in NGOs performances by analysing the historical development and the growth of the NGOs in China. It also examines the complex relationship between the Chinese Government and the NGOs and the role of philanthropy in China for the development of NGOs. Firstly, I will give some basic information about the NGOs and the concept of 'Philanthropy'.

Basic Information about NGOs

The history of the first Non-Governmental Organisations (NGOs) date back to 19th century. They played an important role in many countries against slavery and for the women rights and they became a part of the civil society in the 21st century with the improvements in economy, technology, culture and increasing population and demand.

First time the concept of NGO came into use in 1945 following the establishment of the United Nations Organizations which recognized the need to give a consultative role to organizations which were not classified as government nor member states (Lekorwe and Mpabanga,2007). This article stipulates that;

'The Economic and Social Council may make suitable arrangements for consultation with non-governmental organizations which are concerned with matters within its competence. Such arrangements may be made with international organizations and, where appropriate, with national organizations after consultation with the Member of the United Nations concerned.' (Ryfman,2007:25).

The NGOs have many different kinds in many different fields such as; sports, politics, economics, environment etc. In today's globalised world, the importance of the NGOs has been increasing. Generally these organisations are accepted as non-profit organisations, in other terms they called as the Third Sector. However, to be an NGO, there are some criteria. First, an NGO should be privately set up and sufficiently autonomous in its activity, that is independent of direct governmental control. Secondly, an NGO should also be non-profit, which would clearly define its voluntary character. Thirdly, it cannot be considered a political party with an aim of attaining political power. Fourthly, an NGO should support development, which demonstrates its public interest character. (Lekorwe and Mpabanga,2007:4).

As I mentioned before NGOs are working in many different fields and to support and encourage the activities of the NGOs, some philanthropy mechanisms has been established. These philanthropic activities are widening and deepening more and more everyday. In this paper, I will especially analyse the

development of NGOs in China and the role of philanthropy on the activities of NGOs. However, firstly we need to understand the concept of 'philanthropy'.

What is Philanthropy?

Literally, philanthropy means 'love of humankind'. The concept of "Philanthropy" is often used interchangeably with "charity," but the two differ in important ways. Charity is specifically directed toward the poor, and often focuses on the relief of severe and immediate needs. Philanthropy is a broader concept, which includes charity but also encompasses the wider range of private giving for public purposes. (Ostrower, 1995:4).

Throughout the history, people have been doing philanthropic activities in many countries. Today, instead of personal donations, philanthropy is getting more professional and institutional. Bill gates for instance, who is one of the wealthiest people in the world, is known with his donations to the civil society and charitable institutions. According to the Index of Global Philanthropy 2008, the largest donor of 2006 was the US followed by the UK, Japan, France and Germany. In US, twenty-one donors gave \$100 million or more in 2006. From these numbers, we can see the link between philanthropic activities and the economic level of the countries.

However, this brings us the question of 'Why people give their money away?' This has many reasons. According to a research made by TÜSEV (Third Sector Foundation of Turkey); many people (32%) see the religious motives as the main factor to make a donation. 26% of the people think that the main factor is traditions, 12% thinks responsibilities to the society, 12% thinks self satisfaction, 9% social expectations, and 7% family traditions. (Bikmen and Meydanoğlu, 2006:30). In addition, according to TÜSEV, the concept of 'philanthropy' and 'philanthropy for social justice' are different. While philanthropy finds out only short-term solutions to urgent needs, on the other hand, 'philanthropy for social justice' concept mainly scopes out inequality and distribution of power problems and points the basic reasons of the problems rather than the symptoms. (Bikmen and Meydanoğlu, 2006:23). In other words, social justice philanthropy is not a solution imposed from above by the wealthier in society; rather, it emphasizes a bottom up approach with the goal of encouraging democracy by involving those most affected by social problems in determining a solution. (Shaw, 2002:4). In this context, we can say that while philanthropy does not make radical changes in the society, philanthropy for social justice aims to bring more justice, democracy and equality to the society.

In today's world, we are facing with many humanitarian problems mainly, wars, famine and poverty. Now, people are realizing that these problems can be overcome by peaceful and philanthropic activities. In this concept, philanthropy, which is not only considered as a donation but also contributing to the civil society and public activities, is an important factor for the NGOs to perform their tasks effectively.

Development of NGOs in China

The People's Republic of China was founded in 1949 by the Communist Party of China (CCP). However, China was in devastation until the economic reform programme and the opening up policy in 1978. In terms of this economic reform programme, the emergence of the NGOs has also appeared at this time thanks to the 'open door' policy of China and for the first time new organisations were established out of the state control.

China's oldest foundation is the China Children and Teenagers' Fund (CCTF). Established only in 1981, the CCTF was organised to provide social support, educational assistance and health services to impoverished children and their families. China's second oldest foundation is the Soong Ching Ling Foundation (SCLF) which was established by the government in 1982 to honour the memory of China's honorary president and wife of Sun Yat-sen, the founder of modern China. (Estes, 1998:169). Both of these foundations are financed by government organisations and they were far away of being real NGOs in terms of autonomy.

According to the 2001 edition of China's official statistics, the Ministry of Civil Affairs (MOCA) and its local branches had registered as many as 136,841 social organizations (SOs) nationwide as well as almost 700,000 non-governmental and non-commercial enterprises (NGNCEs). (Ma, 2006:1). However, these NGOs do not have the full autonomy from the government because China is still a one-party state system and "does not have a social organization law to protect NGOs from the abuse of power by official agencies and office holders" (Ma, 2006:6). This situation creates difficulties for the NGOs to perform their tasks effectively.

As I mentioned before there are some criteria to be an NGO, and one of them was the full autonomy from the government. In China, due to the lack of autonomy, NGOs are generally called GONGOs which means "government organized non-governmental organizations." Some scholars have dubbed GONGOs a form of state or socialist corporatism in line with the Leninist-Maoist regime tradition of China's past where mass social organizations were created as 'transmission belts' between the state and society. (Wu:2003). The state is pushing GONGOs to be self-sufficient and partially separate from the government...It is also the case that mutual perceptions between the state and GONGOs are changing. The state initially appears to have established GONGOs primarily in order to receive international assistance from inter-governmental organizations or foreign NGOs, to strengthen technology and information support, or solve new problems.

(Wu:2003). For example, some NGOs such as, National Labour Union or All China Women's Federation are all have governmental background and they are called as GONGOs. However, as China is getting more liberal, NGOs are getting more autonomy.

On the other hand, NGOs have to be registered to be an NGO however; registration is an other difficulty in China. According to the present Chinese legal and administrative system, only non-profit organizations, registered at the Ministry of Civil affairs, are recognized as NGOs (*feizhengfu zushi*). There are three types of registered NGOs—social organization (*shetuan*), foundations (*jijinhui*), and private non-profit enterprises (*minban feiqiye danwi*). (Lam, 2010*:104). Because of the difficulty of registering as nonprofits, many Chinese NGOs are listed as businesses. That makes them liable for potentially crippling tax demands, says Wan Yanhai, who runs an HIV/AIDS advocacy group in Beijing. (Montlake,2009)

Currently, in China there are many NGOs working on health, environment, women's' rights etc., however, in the government, there are two attitudes toward NGOs. One side says 'We need them' and the other side says 'They will cause us problems'. (Rubin,2010). The reason behind this is, firstly, in response to economic, social, and political crises, the government has turned to nongovernmental institutions to shoulder responsibilities on numerous fronts, including social welfare, economic development, and disaster relief. The government believes that the non-governmental sector, domestic or international, will help the CCP restore its legitimacy, reduce public pressure on the government, and bring social stability. On the other hand, the CCP's top leaders remain keenly aware of the political risks of associational actions, a lesson they learned in the late 1980s from the Tiananmen students and workers' democratic movement, as well as Poland's Solidarity Movement. (Ma, 2006:47). So, as it is clear in here that CCP knows that reform and development are necessary for China and CCP cannot provide it without NGOs, however, on the other hand CCP does not want to loose its legitimacy so as a result of this, CCP mostly supports the NGOs which are engaged in social and economic development of China.

However, NGOs in China are increasingly becoming an important factor in the changing social landscape. From a macro-perspective, NGOs have a strong potential to improve and widen the space for Chinese citizens to engage in the human and social development of the nation. (Hasmath and Hsu,2008:29). Even it is difficult to establish an NGO in China, as being optimistic, activists believe that NGO sector is expanding and some private foundations started to support grassroots NGOs rather than GONGOs by philanthropic activities.

Role of Philanthropy in China

Currently, India and China top the list for potential hot spots of new philanthropy. Both countries have sought to improve the legal and tax structure for charity work and both have an emerging class of wealthy people. (Chronicle of Philanthropy:2010). In addition, while individuals in the Asia-Pacific region with more than \$1-million in assets were hit hard by the financial crisis, they are expected to recover more quickly than rich people in other parts of the world, says a report from Capgemini Financial Services, a consulting company, and Merrill Lynch. The report, which was released in October, predicts that the combined assets of the rich in China and India in the next years could surpass the wealth held by North American millionaires and billionaires. (Chronicle of Philanthropy: 2010). As we see from these examples while India and China, two developing countries, are getting wealthier, philanthropic activities will increase. In this paper, I will especially analyse the philanthropic activities in China.

Philanthropy, which means 'love of humankind' is nearly absent in China, says some Western scholars. They thought that Chinese benevolence served the self-interest of the elite, lacked piety, and was not altogether voluntary. Wrote the journalist: "The restraining philosophy of humanitarianism is absent or nearly absent in Chinese tradition," and then he added, "China developed no great philosophy of charity, aid to the downtrodden or an obligation to help the less fortunate." (Smith,1998:133). However, this perception has changed after the Reform Programme of China in 1980s. Besides, the evidence was clear, for instance; benefactors paid a lot of money for the construction of bridges, free ferry services across dangerous waters, trees alongside roads.

To perform these philanthropic activities China has many charity organizations. The largest and most successful of the Chinese federated fund raising organization is the China Charity Federation (CCF). The CCF was established in 1994 and has its national headquarters in Beijing. The CCF also maintains an extensive network of 'affiliates' in Shanghai, Tianjin and other major cities. The CCF and its affiliates have been especially successful in raising large sums of money for disaster relief, serviced to the aged, child protection and education, and programmes of limited financial support for disabled persons and the rural poor (Estes, 1998:169).

Today, in China, philanthropic activities have made a remarkable increase through governmental and non-governmental organizations. By their contributions money has been donated for lineage halls, ancestral shrines and temples, schools, orphanages and battered women's shelters, old age homes, community recreation centres, the handicapped, sports events, stadiums, zoos, monuments, and other public works, as well as for emergency food aid and disaster relief. (Shue:1998). However, domestic funding is still not enough for these activities. "It's a tough situation. For most grass-roots groups working on humanitarian and civil rights issues in China, there is no domestic funding. They are also not allowed to

register as NGOs. That leaves very little option except to go to foreign donors," says Sara Davis, executive director of Asia Catalyst, a New York-based non-profit that provides technical support to civil society groups in China. (Montlake:2009). On the other hand, the government's perception of the NGOs is still the same. They see NGOs as anti-government organizations and keep pushing pressure on them.

It can be said that Wenchuan Earthquake in China on May 12, 2008 was the turning point for the perception of the NGOs and philanthropy, for the people and the CCP. The Earthquake has increased the private philanthropy in China. Up to June 23, within a short period of 40 days, a donation of RMB 52.378 billion from domestic and abroad was received and in contrast, only RMB 4.074 billion was donated in the anti-SARS campaign five years ago. (Lu,2008:1).

The development of philanthropy in China was slow and difficult because although China has its own way of capitalism, it is still a Communist state and wealthy people do not want to be visible by doing philanthropic activities. However, they see that their country has still have problems such as; poverty, environmental and social problems etc., and the government cannot cope with all these problems alone. To be a sensitive and successful wealthy person such as Bill Gates, they started to do more activities that are philanthropic as it was seen in the Wenchuan Earthquake, and the government is now supporting these activities either.

Conclusion

Chinese NGOs do not have a long history as in other countries. NGOs in China have appeared after the Reform Programme at the end of 1970s. However, development of the NGOs in China has showed a different pattern from the other countries. The first reason behind this is the China's Communist Regime. As China is still a socialist state with a strict government control, NGOs in China are having difficulty to perform their activities effectively due to the lack of autonomy. The second reason is the poor Chinese people. In spite of the Reform Programme contributing to the country's economy, China is still relatively poor according to other countries, so this causes lack of philanthropic activities. However, in the past two decades, Chinese NGOs has developed rapidly due to the Chinese integration with the world market, contributions of the international NGOs and increasing philanthropic activities.

While Chinese economy has been growing rapidly, the number of philanthropists and philanthropic activities are increasing. According to <The Blue Book on Charity Donation Development in China>, the total social donation in 2007 was RMB 30.9 billion from domestic and overseas, which was four times of that in 2006. As for 2008, only for the Wenchuan earthquake, the donation has already been exceeded RMB 51 billion from domestic and overseas. (Lu, 2008:4). This shows a strong developing tendency and capacious space for China's philanthropy. From these examples, we can see that there is an increasing tendency for philanthropic activities and especially after the Wenchuan earthquake, people and the CCP became more aware of the importance of NGOs and philanthropy.

Chinese NGOs still needs to develop to meet the criteria for NGOs. However, as China integrates with the outside world, NGOs in China will learn from the other NGOs in other countries. NGOs have a vital importance for China's development and undoubtedly we will hear their voices in international arena with the encouragement of International NGOs and governments.

References

Books:

Ma, Q. (2006). "Non-governmental organizations in contemporary China: Paving the way to civil society?" U.K.: Routledge.

Ostrower, F. (1995), "Why the Wealth Give: The Culture of Elite Philanthropy", Princeton University Press.

Journal Articles:

Bikmen,F.,Meydanoğlu,Z. (2006) "Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006: Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri", TÜSEV Yayınları, No.40.

Estes, R.J. (1998) "Emerging Chinese Foundations: The Role of Private Philanthropy in the New China", Regional Development Studies, Vol.4, P.165-180.

"Global Philanthropy and Needs Expand". Chronicle of Philanthropy, 1040676X, 1/14/2010, Vol. 22, Issue 5.

Hasmath,R., Hsu,J. (2008) "NGOs in China: Issues of Good Governance and Accountability", Vol.30, No.1, P.1-11.

Lam,M.L.L, Lam,A.L.H., Lam,L.H.C. (2010) "The Importance of Non-Government Organizations in the Corporate Social Movement in China", The International Journal of the Humanities, Vol. 7, No.12.

Lekorwe,M., Mpabanga,D. (2007) "Managing Non-Governmental Organizations in Botswana", The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal, Vol.12, No.3.Art.10.

Lu, B. (2008) "The Booming Growth of China's Private Philanthropy: A Perspective from the Wenchuan Earthquake", Newsweek.

Montlake, S. (2009) "China snares NGOs with foreign funding", Christian Science Monitor, 08827729.

- Rubin, T. (2010) "NGOs a paradox in today's China", Philadelphia Inquirer, the (PA).
- Ryfman,P. (2007) "Non-Governmental Organizations:An Indispensible Player of Humanitarian Aid", International Review of the Red Cross, Vol.89, No.865, P.21-45.
- Shaw, A. (2002) "Social Justice Philanthropy: An Overview", The Synergos Institute.
- Wu, F. (2003) "Environmental GONGO Autonomy: Unintended Consequences of State Strategies in China", The Good Society, Vol. 12, No. 1.

Internet Resources:

The Index of Global Philanthropy 2008 in <http://www.hudson.org/files/documents/2008%20Index%20-%20Low%20Res.pdf> (accessed on 16.08.2010).

***YEREL YÖNETİMLER
VE HAYIRSEVERLİK UYGULAMALARI***

***LOCAL GOVERNMENTS AND
PHILANTHROPY APPLICATIONS***

BELEDİYELERDE KURUMSAL HAYIRSEVERLİK YÖNETİMİ: ÇANAKKALE BELEDİYESİ SOSYAL YARDIM ÇALIŞMALARINI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Hüseyin ERKUL
hcerkul@comu.edu.tr

Çanakkale Meslek Yüksekokulu
Öğr. Gör. Dilek KEKEÇ MORKOÇ
dkmorkoc@comu.edu.tr
Çanakkale Meslek Yüksekokulu

Özet

Toplumsal yaşamda kent yoksullarının ihtiyaçlarının karşılanması, tarihsel süreç içerisinde, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının özelliklerine göre, ilk önceleri yurttaşlar arasında akrabalık ve iyi komşuluk ilişkileriyle sağlanmıştır. Daha sonra siyasal ve toplumsal değişimlerin hızlı yaşandığı dönemlerde, devletlerin kurumsallaşmasıyla ve sosyal devlet anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte, sosyal yardım çalışmaları kamu hizmeti biçimine dönüşmüştür.

Küreselleşmenin etkilerini, hem ekonomik hem sosyal hem de siyasal olarak ilklere kadar hissettiğimiz günümüzde, kent yoksullarının ihtiyaçlarını karşılama amacını taşıyan sosyal yardım çalışmaları, bir yandan kamu hizmeti olarak ele alınırken bir yandan da hayırsever kişiler, şirketler ve Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK'ların) işin içine girmesiyle birlikte daha da güçlenerek gönüllü hayırseverliğe ve yerel nitelikte bir kamu hizmetine dönüşmüştür.

Sosyal yardım hizmetlerini sağlama görevi, kamu yönetimi içerisinde merkezi yönetime bağlı kamu kuruluşlarının yanı sıra yerel yönetimlere de verilmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinde "sosyal hizmet ve sosyal yardım yapmak veya yaptırmak" belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır. Bu hükümler gereği belediyeler bir yandan örgüt yapılarında sosyal hizmet ve sosyal yardım birimlerine yer verirken bir yandan da uygulamaya dönük sosyal yardım hizmetlerini fiilen yürütmektedirler. Belediyeler, bu uygulamalarında belde halkının gizlülüklerini ortaya çıkarma, hayırseverleri özendirme, kent yoksullarının diğer bir deyişle dezavantajlı grupları belirleme, sosyal yardımların yönetilmesi ve dağıtımını gibi çalışmalarını yapmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı; Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmalarını incelemek ve sorunları belirleyerek çözüm önerileri getirmektir. Bu çalışmayla, Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmalarının yönetimi ve işleyişiyle ilgili olarak şu sorulara cevap aranacaktır:

- Çanakkale Belediyesi hayırseverlere ya da hayırseverler Çanakkale Belediyesi'ne ulaşabilmekte midir?
- Çanakkale Belediyesi kent yoksullarına ulaşabilmekte midir?
- Çanakkale Belediyesi'nde sosyal yardım çalışmalarıyla ilgili olarak bir sistem geliştirilmiş midir?
- Çanakkale Belediyesi aynı yardımları düzenli olarak depolayabilmekte midir?
- Çanakkale Belediyesi hayırseverlerin yardımlarını nasıl dağıtmaktadır? (fiziki mekan, personel, araç-gereç, bütçe, yönetim ve örgütsel yapısı yeterli midir?)
- Çanakkale Belediyesi diğer kurumlar, hayırseverler, işletmeler ve STK'larla işbirliği yapmakta midir?

Bu araştırma, kent yoksullarının ihtiyaçlarının karşılanmasında ve sosyal adaletin sağlanmasında önemli rolleri olan belediyelerin, sosyal yardım hizmetleri yönetiminin verimli, etkili, hızlı, ekonomik, nitelikli ve kaliteli (VEHENK) olarak gerçekleştirilmesi için öneriler getirilmesi ve bir sisteme oturtulması açısından önemlidir.

Bu araştırma, Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım hizmetleri yönetiminin gözden geçirilmesi, halkın gizlülüklerinin (potansiyellerinin) ortaya çıkarılması, şirketler ile hayırseverlerin gönüllü katılımlarının sağlanması ve STK'ların işlevsel yönlerinin işe katılması gibi katılımların yanı sıra Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmalarına temel oluşturacak Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SYBS)'ni oluşturmasıyla birlikte kentin hayırseverleri ve yoksullarının dökümünün yapılmasına, imkan ve ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesine, sosyal yardımların çağdaş bir yöntemle yerine, diğer bir deyişle gerçek ihtiyaç sahibine ulaşmasına yol açacaktır.

Bu çalışmada, belediyelerin kurumsal hayırseverlik hizmetleri, ilgili STK'ların faaliyetleri, şirketler ile hayırseverlerin gönüllü katılımıyla oluşturulacak imkanların ihtiyaç sahiplerine dağıtım konularında, varolan bilgileri bir araya getirmeye, anlaşılır biçimde düzenleme ve sunmaya, bu düzenlemelerde hem bugün hem de gelecek için çıkarsamalar yapmaya dayalı "betimsel yöntem" kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Hayırseverlik, Sosyal Yardım, Sosyal Yardım Yönetimi

**MANAGEMENT of INSTITUTIONAL PHILANTHROPY in MUNICIPALITIES CASE:
MUNICIPALITY of ÇANAKKALE'S WORK on SOCIAL ASSISSTANCE POVERTY**

Abstract

Historically, the necessities of poor in the urban were met formerly by the kinship and good neighbourhood relations depending on the economic, social and cultural structures of the societies. Afterwards, the social assistance has turned into a kind of public service when the idea of welfare state and institutionalization of state institutions became widespread during periods of accelerated political and social transformation.

On the one hand, the social assistance work, which targets to meet the necessities of the poor in urban, has been regarded as a public service but on the other hand it has become much more stronger and has turned into voluntary philanthropy charity and a kind of local public service with the participation of philanthropist, companies, Non Governmental Organizations (NGOs) in today's world where the effect of globalization on economy, social and politics can be felt by each individual.

Public bodies attached to the central administration as well as the local administrations are given the role for providing social assistance service. According to Article 14 of the Law Numbered 5393 on Municipalities and Article of the Law Numbered 5216 on Metropolitan Municipality list "to conduct or to have social service and social assistance conducted" as a duty for municipalities. Based on this provision, municipalities on the one hand including departments regarding social service and social assistance in their organizational charts and on the other hand, they are conducting social assistance. Municipalities are conducting some works on social assistance such as revealing the potential energy of the local population, encouraging philanthropy and identifying the disadvantage groups in other words poor in the urban, managing the social assistance and its distribution.

The aim of this study is to investigate the works of Canakkale Municipality on social assistance and to put forward some suggestions through identifying its problems. The questions given below related to management of social assistance and its functioning in the Canakkale Municipality will be answered by this study.

- 1- Can Canakkale Municipality reach philanthropy people or can they have an access to Canakkale municipality?
- 2- Can Canakkale Municipality reach the poor in the urban?
- 3- Is there any system established in the Canakkale Municipality concerning work on social assistance?
- 4- Can Canakkale Municipality collect the same degree of aid regularly?
- 5- How are the aids coming from philanthropy people distributed by Municipality? (are physical capacity, personnel, budget, management and organizational structure adequate)
- 6- Is there any cooperation between the Municipality and other institutions such as philanthropy people and companies or NGOs?

This study is important for proposing suggestions in terms of conducting and managing social assistance in an efficient, productive, fast, economic qualified manner and quality by the municipalities who has an important role in terms of satisfying the necessities of the poor in the urban and creating social justice.

This study, beside its contribution like revising the management of social assistance services of Canakkale Municipality, revealing the potential of the society, ensuring the voluntary participation of companies and philanthropist and including the functional side of the NGOs to the area, is also beneficial for analysing the introduction of "The Social Assistance Information System" which will be the base for the social assistance works in the Canakkale Municipality in terms of providing social assistance in a contemporary way to the right person, identifying the people who are in need of help and who are ready to help and determining the local philanthropist and poor.

This study will use "descriptive method" by gathering the relevant information, organizing and presenting it in an understandable manner and deriving out some conclusions both for today and future in the subjects like the corporate philanthropy services of the municipalities, actions of the relevant NGOs, distribution of opportunities created by the voluntary participation of people and companies

Key words: Corporate Philanthropy, Social Assistance, Management of Social Assistance

Belediyelerde kurumsal hayırseverlik yönetimi konusu; son yıllarda sıkça yaşanan ekonomik krizlerin etkisi ile ön plana çıkan yoksullukla mücadele hem kamu hem özel sektör hem de STK güç birliğini zorunlu hale getirmiştir.

Konuya kamu sektörü açısından bakıldığında kurumsal ve yönetsel düzenlemeler damgasını vurmaktadır. Dolayısıyla kamu sektörünün yerel düzeyindeki idareleri olan belediyeler bir yandan kurumsal hayırseverlik konusunda birim oluştururken bir yandan da fiilen bu hizmetleri gerçekleştirmektedir.

Araştırma; kent yoksullarının yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasına ve sosyal adaletin gerçekleşmesinde önemli rolleri olan belediyelerin sosyal yardım hizmetleri yönetimi ve bir sisteme oturtulması açısından önem taşımaktadır. Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmalarını incelemek ve sorunlarını belirleyerek çözüm önerileri getirmek araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Hayirseverlere ve yoksullara ulaşabilme, yardım malzemelerini toplama, depolama ve dağıtma ile bu için bir sisteme bağlanması, kurumlar, kuruluşlar, hayirseverler, özel sektör ve STK'larla işbirliği yapılması uygulamalarındaki sorunların durum saptaması yapılabilmesi için başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ilgili maddeleri incelenerek sosyal hukuk devleti kavramı irdelenmiş ve kalkınma planlarındaki sosyal yardım politikaları ortaya konmuştur.

Sosyal yardım konusunda; kavram tanımları verilerek sosyal yardımlaşmanın tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş ve sosyal yardımın arka planını oluşturan gelişmişlik endeksi, dünyadan ve Türkiye'den örneklerle ile ilişkisi kurulmuştur.

Sosyal yardım çalışmaları; belediye özelinde, hukuksal boyut ve çeşitli uygulama örnekleriyle konunun somutlaştırılmasına çalışılmış ve Çanakale Belediyesi'ndeki sosyal yardım çalışmaları irdelenerek değerlendirilmiştir.

Konunun kurumsal bir nitelik taşıması nedeni ile konunun önemi neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde betimsel yöntem kullanılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

SOSYAL YARDIMLA İLGİLİ KAVRAMLARIN TANIMLARI

Sosyal politika: Toplum oluşturulan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetlerde bulunan disiplinler arası bir bilim dalıdır (Akt. Filiz, 2009, 38).

Sosyal yardım: Yoksulluğun giderilmesi için toplumsal olarak insani yardım çalışmalarıdır. Sosyal yardımın temel kaynağı toplumsal dayanışmadır.

Dayanışma: Bir grup içinde yer alan bireylerin aralarında ya da grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşma, işbirliği, ortak tavır ve toplu hareket etmeye dayalı olarak gelişen bağlılık duygusudur (Acar ve Demir, 1992, 81).

Yoksulluk: İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak maddi olanaklara sahip olmamasıdır. Sosyo-ekonomik açıdan yoksulluk ise; temel, maddi ve sosyo-kültürel gereksinimlerin en az yaşam ölçünlerinin (standartlarının) altında karşılanabildiği yaşam biçimidir.

Diğer bir tanımla yoksulluk; insanların, kabul edilebilir yaşam koşullarına; özgür ve insana yakışır, kendine, başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir yaşam sürebilmeleri için gerekli insani, fırsat ve olanaklara sahip olamamalarıdır (Gül vd, 2007, 248).

Bir başka tanımla yoksulluk; bireylerin, beslenme, barınma ve sağlık gibi en temel gereksinimlerini karşılayamama veya toplumsal yaşam ölçünlerinin (standartlarının) gerisinde kalma ya da yaşamın gerektirdiği öğelerin gerisinde kalmadır (www.yoksulluklamucadele.org).

Dünya Bankası ise, yoksulluğu, daha çok parasal gelir açısından belirli bir gelir seviyesinin altında kalanlar şeklinde tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP) ise yoksulluğu, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (yaşam boyu sağlık, yaratıcı bir yaşam, ortalama bir yaşam standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlayarak, kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir (Uzun, 2003:157).

Yoksulluk Sınırı: Yoksulluğu ölçmede en yaygın yol, yaşam düzeyleri yoksulluk sınırının altına düşenlerin oranıdır. Yaşam düzeyi ise, genellikle hane halkının aylık veya yıllık kişi başına tüketim harcamaları olarak tanımlanır. Normal olarak alması gerekli temel maddeleri özellikle gıda ürünleri sepetini dolduracak düzeyde kazanamayanlar fakir olarak tanımlanır. Bu gıda ürünlerinin maliyeti ise yoksulluk sınırını verir (Erdoğan, 2002: 4).

Kentsel yoksulluk: Çalışma fırsatları ve gelire sınırlı erişim, altyapı eksikliği ve sağlıksız konutlar, yetersiz ve güvenli olmayan yerleşim ve hizmetler, şiddete açık ve sağlıksız çevre, sosyal koruma düzeneklerin yetersizliği, yeterli sağlık ve eğitim fırsatlarına sınırlı erişim kentsel yoksulluktur (Worldbank, 2008).

SOSYAL YARDIMLAŞMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sosyal yardımlaşmanın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu dünya üzerinde topluluklar halinde yaşamış, birlikte toplamış, avlanmış ve paylaşmıştır. Bu paylaşımında önceleri güçlü olan kuralları belirlerken, kent devletleri kurulduktan sonra bunu topluluk içerisindeki statüler belirlemeye başlamıştır.

Bir yandan toplulukların örf, adet ve geleneklerinin oluşması bir yandan da dinlerin ortaya çıkışı insanlar arası yardımlaşma daha da belirginleşmesinde rol oynamıştır. Örneğin; İslam'da nafaka (yardım), sadaka, borç verme, zekat ve fitre birer sosyal yardımlaşmadır. Türk toplumlarında sosyal yardımlaşma kavramı halk bilgisi biçiminde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Evlilik kurumundaki takı ve çeyiz uygulaması ile ailenin bir üyesinin ölümü durumundaki yardımlaşma sosyal yardımlaşmanın örnekleri olarak verilebilir.

Osmanlı Devleti'nde sosyal güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol üstlenen sosyal yardımlar; din kurallarına göre yapılan sosyal yardımlar ile vakıfların yaptığı sosyal yardımlar olmak üzere iki başlık altında ifade edilebilir (Aslaner, 2008: 69).

Osmanlılarda vakıflar, imaretler, esnaf birlikleri (ahiler, loncalar) hayır tesisleri sosyal yardımlaşmayla ilgili kurumlardır. 18. yüzyılda *Darülaceze* (düşkünler yurdu), *Darüşşafaka* (yoksul, öksüz ve yetimler için okul), *Darüleytam* (yetimler yurdu), *İslahhaneler* (islahahverleri) ve *Kızılay* kurulumuştur. Vakıflar bir yandan yerel kamu hizmetlerini (eğitim, sağlık, şehircilik, belediye ve bayındırlık) yerine getirirken bir yandan da zenginler ve fakirler arasındaki ekonomik ve sosyal yaşam çurumlarını azaltmaya (sosyal yardım) çalışmışlardır.

Birer meslek kuruluşu olan ahilik kurumu ve loncalarda, esnaf ve sanatkarlar örgütlenerek hem mesleğin etik kurallarının oluşmasında, hem meslek eğitiminde hem de sosyal yardımlaşma anlamında önemli roller oynamışlardır. Ahilik; dinsel, sosyal ve siyasal değerleri özünde toplayıp toplumu kucaklayıcı bir model oluşturmuş ve muhtaçlara yardım yönleriyle tanınmışlardır. Ahilik örgütünün başlıca amacı; karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin oluşturulması ve bu düşüncenin yaygınlaştırılması olmuştur. XV. yüzyıldan sonra Ahiliğin zayıflamaya başlamasından itibaren ortaya esnaf Lonca örgütleri çıkmıştır. Loncalar zanaat sahiplerinin ve esnafın kendi aralarında kurdukları düzen, birlik ve toplandıkları yerdir. Diğer bir deyişle bir meslek kuruluşudur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra sosyal yardım çalışmaları kurum düzeyinde oluşturulmaya ve yasal zemine oturtulmaya başlanmıştır. 1963'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde *Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü* kurulmuştur. 1983 yılında da Sağlık Bakanlığı'ndan ayrılarak *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na* (SHÇEK) dönüştürülmüştür. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile çok farklı bir örgütlenme, karar süreci ve finansman modeli öngörülmüştür. 1986'da çıkarılan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunuyla il ve ilçeler düzeyinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, merkezi yönetimin sosyal yardım işlevlerini yerel düzeyde üstlenmişlerdir. Ayrıca, 4109 sayılı (1941) Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun, 2022 sayılı (1976) 65 yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 2828 sayılı (1983) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu gibi yönetsel düzenlemeler çıkarılmıştır.

SOSYAL YARDIMLAŞMANIN ARKA PLANI: DÜNYA GELİŞMİŞLİK ENDEKSİ VE TÜRKİYE

Sosyal yardımın odak noktasını yoksulluk oluştururken arka planında da gelişmişlik endeksinde bakmak ve Türkiye ile karşılaştırmak konunun önemli bir yönü. Türkiye'nin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Yoksulluk, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile ilgili bir kavramdır. Bu kavramın çıkış noktasını, çalışan kesimin yaşam koşulları ve yoksulluk boyutunu ortaya koymaya yönelik olarak; İngiliz armatör Charles Booth tarafından İngiltere'de 1886'da ilk kez yoksullukla ilgili anketler kendi çalışanlarına uygulanmış ve bu uygulamanın sonuçları Rowntree tarafından yayınlanmıştır (Erdoğan, 2002:4).

Yoksulluk, ülkeden ülkeye ve bir ülkede zaman içerisindeki gelişmelere bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Günümüzde yoksulluk insanlığın yüz yüze kaldığı en önemli ekonomik ve sosyolojik olaylardan başta geleni olarak karşımıza çıkarken hemen hemen her kıtada farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeler farklı oranlarda bu sorun ile iç içe yaşamak zorunda kalmaktadır (Yılmaz ve Cural, 2009: 68). Ülkeler bütünüyle dikkate alındığında ve gelişmişlik düzeyleri karşılaştırıldığında yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Her ülkenin kendine göre bir yaşam standardı ve bu yaşam standardının altında olan yoksul insanları vardır. Yani yoksulluk ulusal boyutta, ülkeler arasında farklılık göstermektedir (Erdoğan 2002: 4).

Bir ülkede milli gelir artışının yüksek oluşu o ülkenin gelişmiş bir ülke olarak adlandırılabilmesi için yeterli değildir. Ekonomik açıdan kalkınmış birçok ülkede sosyal sorunların çözülmediğinin görülmesi üzerine ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkinin daha iyi kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, ülkelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin de ortaya konduğu İnsani Gelişme Endeksi (İGE-Human Development Index), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk defa 1990 yılında İnsani Gelişmişlik Raporu (İGR) ile her yıl yayınlanmaya başlanmıştır. BM'nin 1997 yılındaki "İnsani Gelişme Raporu"nda yoksulluk kavramını geliştirmesi, 1990 yılında Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadele Raporu'nu yayınlaması, 2000 yılında UNDP'nin "Binyıl Zirvesi"de kabul edilen "Binyıl Kalkınma Hedefleri" arasında birinci sırada açık ve aşırı yoksullukla mücadele başlığını yer alması yoksulluk konusunun uluslararası boyutta önem kazandığını gösteren önemli bulgulardır (Demir, 2006: 1).

İnsani gelişim kavramı, temelde Amarta Sen'in yapabilirlik [Yapabilirlik (capability), bir şeyi yapabileme veya daha teknik bir deyimle belirli bir işlev kazanma (functioning) potansiyeline sahip olma] kavramıdır. İşlevler birbirinin içine geçmiş sınıflara (kategorilere) ayrılırlar ve yapabilirliklerimiz bu kategoriler için potansiyellerimizi oluşturur. Kısaca yapabilirlik de bir özgürlük biçimidir. Farklı işlev birleşimlerini elde edebilme ya da daha basit bir ifadeyle değişik yaşam biçimlerini elde edebilme özgürlüğüdür. (<http://sbe.balikesir.edu.tr/>) yaklaşımına dayanır. 1998 Nobel ödüllü sahibi Sen, yapabilirlik yaklaşımı ile yoksulluk ve kalkınma anlayışlarına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bir ulusun bireylerinin temel gereksinimlerinin yanı sıra daha üst düzeydeki gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayıcı ortamlar oluşturma, insani gelişim yaklaşımının temel felsefesini oluşturur. Asıl olan, ulusal ekonomik varlığın, bireyler için gelişme yaratıp yaratmadığı sorusudur (Gürses, 2009: 342).

İnsani gelişme endeksinin hesaplanmasında; refah standardı, eğitim standardı ve sağlık standardı olmak üzere üç kriter (ölçüt) kullanılmaktadır. İnsani gelişme endeksinin değeri 0 ile 1 arasında olup; 0'a

yakın değerler insani açıdan daha düşük gelişmişlik seviyesi gösterirken, değerın 1'e yaklaşması insani gelişmişlik seviyesinin yükseldiğini ifade etmektedir.

İGE sıralamasında yer alan ülkeler, gelişmişlik düzeylerine göre üç sınıfa ayrılmaktadırlar. 0-0.499 arasındaki ülkeler "Düşük İnsani Gelişmişlik", 0.500-0.799 arasındaki ülkeler "Orta İnsani Gelişmişlik" ve 0.800-1 arasındaki değerlere sahip ülkeler "Yüksek İnsani Gelişmişlik" sınıflandırılmasına (kategorisine) dahil edilmektedir (Ünal, 2008: 91). İnsani Gelişim Endeksi'nde kullanılan kapasiteler, sağlıklı ve uzun yaşama kapasitesi, bilgili olma kapasitesi ve iyi bir yaşam standardına sahip olma kapasitesidir. İnsani Yoksulluk Endeksi [UNDP desteğiyle OPHI (Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişim Girişimi) tarafından geliştirilen ve uygulamaya konulan Çokboyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) isimli bu ölçü, UNDP'nin İnsani Gelişim Raporu'nun 20. yıldönüm sayısında kullanılacak ve 1997'den beri kullanılan İnsani Yoksulluk Endeksi'nin yerini alacaktır. Çokboyutlu Yoksulluk Endeksi'nin ölçülerine göre dünyanın yoksullarının % 51'i, yani 844 milyon insan Güney Asya'da, % 28'i yani 458 milyonu da Afrika'da yaşamaktadır. MPI ölçülerine göre nüfusun % 93'ünün yoksul olduğu Nijer, tüm ülkeler arasında yoksulluğun en fazla olduğu ülke (<http://www.undp.org.tr>) ise, bu kapasitelerden yoksunluğu ölçmektedir. İnsani Gelişim Endeksinde kullanılan kapasiteler doğumda yaşam beklentisiyle, yetişkin okur-yazar oranıyla ve kişi başına düşen GSYİH verileriyle ölçülür. İnsani Gelişim Endeksi sıralamaları, politika yapıcıları, hangi ülkenin ne kadar iyi olduğu ve bazı ülkelerin nasıl daha düşük bir gelirle daha yüksek insani gelişim değerine sahip olduğu, araştırmalarına yol açmaktadır. İnsani Gelişim Yaklaşımı'nda yoksulluğun sosyal göstergeler kullanılarak çok boyutlu olarak ölçülmesi, kimlerin yoksul olarak kabul edildiğini ve yoksullukla mücadele yollarını etkilemektedir (Kabaş, 2009:218).

Yüksek insani gelişim sınıflandırmasında yer alan Türkiye, 2009 İnsani Gelişim Endeksi'ne (İGE) göre 182 ülke arasında 79. sırada yer almaktadır. Bulgaristan, Romanya ve Makedonya gibi aynı sınıflandırmada sıralanan 18 ülke, daha düşük gelir seviyelerine rağmen Türkiye'den üst sıralarda yer almaktadır. Bu da, Türkiye'nin yüksek gelir düzeyini insani gelişime dönüştürmek için daha fazla çaba harcaması gerektiği konusunda dikkati çekmektedir. Türkiye temel insani gelişim göstergelerinde *son 27 yıldır* tutarlı bir şekilde ilerlemektedir. İnsani gelişimin temelini oluşturan göstergelerde en fazla ilerleme 1980-2007 yılları arasında gerçekleşmiştir. Geçen süre içerisinde, ortalama ömür yaklaşık 11 yıl yükselmiş, okur-yazarlık oranı ve okula kaydolma oranlarında da % 23'lük bir artış sağlanmıştır. Satın alma gücü paritesine (değer eşitliği) göre uyarlanmış kişi başına düşen GSYH da %100 oranında artmıştır. Bu değişimler de İGE değerinin yükselmesini sağlamıştır (<http://www.undp.org.tr>).

Türkiye'nin doğu ve batı bölgeleri arasında oldukça farklı insani gelişmişlik düzeyleri bulunmaktadır. Örneğin; İnsani Gelişmişlik Endeksi sıralamasında ilk sırada yer alan Kocaeli'nin İGE değeri 0,869, kişi başına düşen GSYİH 16.536. 81 iken, en alt sırada yer alan Şırnak ilinin İGE değeri 0.560, kişi başına düşen GSYİH 1.816 ABD \$'dır (Gürses, 2009:347). Türkiye'nin İGE açısından dünyadaki yerini daha iyi anlamak için, Çizelge 1'de 2007 Türkiye İGE değerleri verilmiştir.

Çizelge 1: Türkiye İnsani Gelişmişlik Endeksi İGE Değerleri

İGE Değeri	Doğumda beklenen ortalama ömür (yıl)	Yetişkin okuryazarlık oranı (% olarak, 15 yaş ve üstü)	Bütünleşik brüt okullaşma oranı (%)	Kişi başına GSYİH (Satin alma gücü paritesine göre uyarlanmış, ABD doları cinsinden)
1. Norveç (0,971)	1. Japonya (82,7)	1. Gürcistan (100)	1. Avustralya (114,2)	1. Lihtenştayn (85,382)
77. Kolombiya (0,807)	84. Lübnan (71,9)	75. Dominik Cum. (89,1)	103. Birleşik Arap Emir (71,4)	61. Malezya (13,518)
78. Peru (0,806)	85. Litvanya (71,8)	76. Bahreyn (88,8)	104. Maldivler (71,3)	62. Arjantin (13,238)
79. Türkiye (0,806)	86. Türkiye (71,7)	77. Türkiye (88,7)	105. Türkiye (71,1)	63. Türkiye (12,955)
80. Ekvador (0,806)	87. Tonga (71,7)	78. Saint Vincent ve Grenadinler (88,1)	106. Tacikistan (70,9)	64. Romanya (12,369)
81. Moritus (0,804)	88. Paraguay (71,7)	79. Dominika (88)	107. Botswana (70,6)	65. Venezuela (Bolivar Cumhuriyeti) (12,156)
182. Nijer (0,340)	176. Afganistan (43,6)	151. Mali (26,2)	177. Cibuti (25,5)	181. Kongo (Demokratik Cumhuriyeti) (298)

Kaynak: Yeni Ufuklar, UNDP Türkiye Aylık Haber Bülteni Özel Sayı, Ekim 2009-
<http://www.undp.org.tr>

İGE bir ülkenin insani gelişmişlik bakımından ortalama ilerlemişlik düzeyini ölçer. *İnsani Yoksulluk Endeksi* (İYE-1) ise, insani gelişmişlik endeksinin üç boyutunun (uzun ve sağlıklı bir hayat, eğitime erişim ve insanca bir yaşam standardı) her birinde belli bir eşliğin altında kalan kişilerin oranını inceler. İYE-1, belli bir gelir düzeyinden yoksun kalmaktan başka ölçütleri de göz önünde bulundurduğundan, günlük 1,25 ABD doları (satin alma gücü paritesine göre uyarlanmış) olan yoksulluk ölçütüne seçenek (alternatif) olacak çok boyutlu bir ölçüt sunar. % 8,3 İYE-1 değeriyle Türkiye, endeksi hesaplanan 135 ülke arasında 40. sırada yer verilmiştir (<http://www.undp.org.tr>). Türkiye'nin İYE-1 açısından dünyadaki yeri Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2: Türkiye Örneğinde Seçilmiş Yoksulluk Göstergeleri

İNSANI YOKSULLUK ENDEKSİ (İYE-1)	40 yaşından önce ölme olasılığı (% olarak)	Okuryazar olmayan yetişkinlerin oranı (% olarak, 15 yaş ve üstü)	İyileştirilmiş bir su kaynağına erişimi olmayan kişilerin oranı (% olarak)	Ağırlığı yaşına göre düşük çocukların oranı (% olarak, 5 yaş altı)
1. Çek Cum. (1,5)	1. Hong Kong, Çin (1,4)	1. Gürcistan (0)	1. Barbados (0)	1. Hırvatistan (1)
38. Ekvador (7,9)	48. Samoa (5,6)	75. Dominik Cum. (10,9)	33. Saint Lucia (2)	16. Cezayir (4)
39. Bahreyn (8)	49. Belize (5,6)	76. Bahreyn (11,2)	34. Tayland (2)	17. Arjantin (4)
40. Türkiye (8,3)	50. Türkiye (5,7)	77. Türkiye (11,3)	35. Türkiye (3)	18. Türkiye (4)
41. Tayland (8,5)	51. Filipinler (5,7)	78. Saint Vincent ve Grenadinler (11,9)	36. Rusya Fed. (3)	19. Lübnan (4)
42. Özbekistan (8,5)	52. Litvanya (5,7)	79. Dominika (12)	37. Dominika (3)	20. Tunus (4)
135. Afganistan (59,8)	153. Lesoto (47,4)	151. Mali (73,8)	150. Afganistan (78)	138. Bangladeş (48)

Kaynak: Yeni Ufuklar, UNDP Türkiye Aylık Haber Bülteni Özel Sayı, Ekim 2009
<http://www.undp.org.tr>

Çizelge 3: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Birey Yoksulluk Oranları (2002-2008)

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008
TÜRKİYE							
Gıda yoksulluğu (açlık)	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.11
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.20	0.01	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06
KENT							
Gıda yoksulluğu (açlık)	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.03	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01
KIR							
Gıda yoksulluğu (açlık)	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34.48	37.13	39.97	32.95	31.98	34.80	34.62
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.46	0.01	0.02	0.04	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38.82	32.18	32.62	26.59	25.35	17.59	15.33
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2008

(1) Satınalma gücü paritesine göre 1 \$'ın karşılığı olarak 2002 yılı için 618. 281 TL; 2003 yılı için 732. 480 TL; 2004 yılı için 780. 121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin % 50' si esas alınmıştır.

(*) Yeni nüfus öngörülerine (projeksiyonlarına) göre düzeltilmiştir (revize edilmiştir).

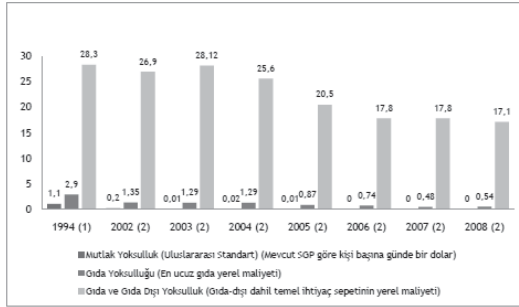
Bir ülkedeki gelir dağılımındaki eşitsizliğin ölçülmesinde kullanılan ve "0" ve "1" arasında değerler alan "gini" eşitsizlik katsayısı ne kadar büyükse, yoksulluk o ülkede, o kadar yüksek olmaktadır. Sıfıra yaklaştıkça ise gelir dağılımında eşitliği ifade eder. Ülkemizde 2005 yılı gelir dağılımı eşitsizliğini ifade eden gini katsayısı, Türkiye geneli için 0,38 olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılı sonuçlarına göre gini katsayısı 0,43 iken, 2007 yılı sonuçlarına göre 0,02 puanlık bir düşüş göstererek 0,41 olarak hesaplanmıştır. 2008 yılı gini katsayısı ise 0,41 olarak hesaplanmıştır, 2007 yılı araştırma sonuçlarına göre bir değişim göstermemiştir. Katsayı, kentsel yerleşim yerleri için 0,40, kırsal yerleşim yerleri için ise 0,38 olarak hesaplanmıştır. 2007 ve 2008 araştırma sonuçlarına göre gelir dağılımında değişim olmadığı görülmektedir (www.tuik.gov.tr).

Ülkemizde TÜİK yoksulluk sınırı yöntemlerine göre birey yoksulluk oranları incelendiğinde ise, 2008 yılında Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0,54’ü yani 374 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 17,11’i yani 11.933 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2007 yılında % 0,48 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2008 yılında % 0,54’e yükselmiş, yoksul fert oranı ise % 17,79’dan % 17,11’e düşmüştür. Yapılan araştırmalarda; kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riski kentsel yerlerde yaşayanlardan fazla olduğu, hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin arttığı ve fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riski de değiştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Konun daha iyi anlaşılması bakımından Türkiye’deki yoksulluk sınırı yöntemlerine göre birey yoksulluk oranları (2000-2008) çizelge 3’te verilmiştir.

Yapılan araştırmalarda; Türkiye’de,1994’te yoksulluk açığı oranı 1,54 gibi yüksek bir değer olarak bulunmuştur. Bu orandaki değişim ağırlıklı olarak 1994 ve 2002’deki anketlerde uygulanan farklı metodolojilerden kaynaklansa da belirgin bir azalma göstererek 2002’de 0,26’ya düşmüştür. 2008 yılında ise 0,21 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar yoksulların büyük bir bölümünün gıda yoksulluk sınırına yakın olduklarını ve dolayısıyla *küçük bir gelir aktarımıyla (transferiyle) yoksulluktan kurtulabileceklerini* de göstermektedir. Ancak, Türkiye’de yoksullara yönelik sosyal *aktarımların etkinliği henüz istenilen düzeyde değildir* (Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu-DPT 2010). Farklı metodolojiler kullanılarak tanımlanan Türkiye’deki yoksulluk oranları çizimde verilmiştir.

Çizim : Farklı Metodolojiler Kullanılarak Tanımlanan Türkiye’deki Yoksulluk Oranları (%)

Kaynak: (1) TÜİK ve Dünya Bankası, Ortak Yoksulluk Değerlendirmesi Raporu, 2004
(2) TÜİK, Hanehalkı Bütçe Anketleri, 2002, 2003, 2004,2005, 2006, 2007, 2008

Türkiye’de yoksullukla mücadeleyle ilişkin politikalar 1990’lı yılların ortasından itibaren önem kazanmıştır. Yedinci, Sekizinci ve Dokuzuncu Kalkınma Planlarında *gelir dağılımındaki eşitsizlikleri kalıcı olarak azaltmak ve mutlak yoksulluğu ortadan kaldırmak* amaçlanmıştır. *Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin (BKH)* ortaya konulmasını izleyen Türkiye’nin yoksullukla mücadele çabaları hız kazanmıştır (Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu-DPT 2010). Türkiye 1970’lerden 2000’lere uluslararası insani gelişme sıralamasında yükselme bir eğilimi izlemektedir.

Araştırmamızdaki örneklem Çanakkale Belediyesi ile kısıtlı olması sebebiyle bölgesel refah düzeyi, Marmara Bölgesi refah düzeyi çizelgesi ile sınırlandırılmıştır.

Çizelge 4’de görüldüğü gibi, kişi başına düşen gelir bakımından Kocaeli, bölgenin en zengin ilidir. Diğer iller ile arasında büyük fark vardır. Örneğin; ikinci sırada olan Yalova ile Kocaeli arasında yaklaşık olarak 3.000 ABD doları bir gelir farkı bulunmaktadır. Kocaeli, gelir sıralamasında en altta bulunan Düzce’den ise 4,61 kat daha zengindir. Doğumda yaşam beklentisi bölgede oldukça yüksektir. Ancak, Kırklareli’nde yaşam süresi 61,80 yıldır. Yetişkin okur-yazarlık ve okullaşma oranları da bu bölgede çok yüksektir. Bu yüzden İGE, TBGE ve TBYE’leri çok yüksek değerler almaktadır. Sakarya, Tekirdağ, Bursa, İstanbul, Yalova ve Kocaeli yüksek insani gelişmişlik düzeyine sahip illerimizdir (Kabaş, 2009: 267). Çanakkale ilinin ise orta gelişmişlik düzeyine sahip olduğu görülmektedir. İnsani gelişmişliğin; ülke kalkınmasındaki önemi ve insan faktörünün önemli olduğunu unutmamak gerekir.

Çizelge 4 : Marmara Bölgesi Refah Düzeyleri

Marmara Bölgesi	Kişi Başına Düşen Gelir (Carli Fiyatlarla ABD \$) 2000	Kişi Başına Düşen Gelir (SGP (ABD \$) 2000)	Doğumda Yaşam Beklentisi (2000)	Yetişkin Okur Yazarlık Oranı (2000)	Birleşik İlk-Orta Öğretim Brüt Okullaşma Oranı (2000)	İnsani Gelişim Endeksi (İGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişim Endeksi (TBGE) (2000)	Toplumsal Cinsiyet Bazında Yetki Endeksi (TBYE) (2000)
Düzce	1.639	3.587	68,20	88,90	88,60	0,735	0,717	0,221
Banikeseir	2.819	6.169	72,60	87,60	93,70	0,792	0,765	0,258
Sakarya	2.953	6.462	75,10	90,30	95,00	0,817	0,783	0,240
Tekirdağ	3.412	7.467	69,20	92,90	97,40	0,800	-	0,292
Çanakkale	3.465	7.583	67,60	89,30	95,80	0,782	0,766	0,281
Bursa	3.491	7.640	75,20	91,30	95,60	0,829	0,796	0,273
Bilecik	3.521	7.706	68,40	91,50	93,20	0,790	0,772	0,253
Edirne	3.613	7.907	65,00	88,80	95,70	0,769	0,759	0,294
Kırklareli	4.370	9.564	61,80	92,90	97,70	0,773	0,769	0,290
İstanbul	4.416	9.664	72,40	93,20	100,30	0,837	0,810	0,363
Yalova	4.665	10.209	72,40	92,90	100,30	0,838	0,812	0,337
Kocaeli	7.596	16.536	73,80	91,80	99,20	0,869	0,839	0,332

Kaynak: (Kabaş, 2009: 267)

Yoksul ülkeler, bütçe açıklarını kapatmak için “eğitim ve sağlık hizmetlerinde kısıtlamaya gitmekte”, “hizmetlerini özelleştirmekte”, “ana gıda maddelerindeki desteklemeyi (sübvansiyonu) kaldırmakta”, devletin karşılaması gereken “temel hizmetlerden ücret alma” yoluna gidilmektedir. IMF ve Dünya Bankası ise, yoksul ülkelere kredi verirken bu sayılanları ön koşul olarak istemektedir. Bu kısıtlamalar da; ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğunu arttırmaktadır (Ala 2009: 1305).

TÜRKİYE'DE SOSYAL HUKUK DEVLETİ VE SOSYAL YARDIM POLİTİKALARI

Türkiye'de kurumsal hayırseverlik konusunu incelerken öncelikle Devletin yapısını, işleyişini ve şeklini belirleyen Anayasa'ya bakmak gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde “Türkiye Cumhuriyeti... demokratik, laik ve **sosyal** bir hukuk devletidir” denilmektedir (Yılmaz, 2004, 8). Bu ilke devletin sosyal boyutunu ortaya koymaktadır. Anayasa'nın 5. maddesinde de devletin temel amaç ve görevleri ifade edilirken; “Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” denilerek (Yılmaz, 2004, 9) sosyal adaleti sağlamanın, devlet açısından amaç olarak belirlendiği görülmektedir.

Burada İfade edilen sosyal devlet ilkesi ile bir yandan yurttaşlara sosyal ve iktisadi nitelikli temel haklar tanınırken, diğer yandan da, devlete, sosyal yaşamın ve yaşantı düzeyinin yükseltilmesi açısından görevler yüklemektedir. Bu görevleri yerine getirecek devlet, gerekli yönetsel örgütlenmeye gitmek zorundadır (Derdiman, 2007, 60). Çünkü sosyal devletin özünü insan yaşamını, eşitlik ve özgürlük koşullarında güvence altına almak oluşturur (ÖK Raporu, 2001: 124).

Sosyal hukuk devleti denilince; kişilerin sosyal durumlarını iyileştirmeyi, kişilere insanca bir yaşayış düzeyi sağlamayı, sosyal güvenliğe kavuşturmayı kendisi için ödev bilen devlet anlaşılmaktadır (Gözübüyük ve Tan, 2001, 45-46). Buradan; yoksul yurttaşların yaşam düzeylerini yükseltmek, devletin ödevleri arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal hukuk devletinın öğeleri şunlardır (Gözübüyük ve Tan, 2001):

- Ulusal geliri artırmak,
- Ulusal gelirin, adaletli dağılımını sağlamak,
- Özgürlüklerin gerçekleşmesi için maddi olanaklar sağlamak,
- Bireyleri sosyal güvenliğe kavuşturmak.

Devlet merkezi yönetim yapısıyla bir yandan sosyal yardımlaşmayla ilgili yönetsel düzenlemeler yaparken bir yandan da kurumlar oluşturmuştur.

Sosyal yardımla ilgili oluşturulan kurum, fon ve kuruluşlardan bazıları şunlardır:

- Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü,
- Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı,
- Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü,
- Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu,
- Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı,
- Kızılay,

Yerel yönetimler açısından da; il özel idarelerine, belediyelere ve köy yönetimlerine yasalarla sosyal yardımlaşma ile ilgili görevler verilmiştir. 1963'ten beri yapılan beş yıllık kalkınma planlarındaki sosyal yardım çalışmalarına bu saptırdan sonra kısaca değinilmiştir.

Birinci BYKP'de (1963-1967) Sosyal Yardım: Birinci BYKP'da; "Sosyal hizmetler esas itibarıyla gönüllü kuruluşlar ile yürütülecek bir hizmet olduğu için bu kuruluşların birbirleri ile ve kamu otoriteleriyle işbirliğini sağlamak üzere il seviyesinde "Koordinasyon Kurulları" kurulacaktır. Bu alanda çalışan teşekküllerin kamu (amme) kaynakları kullanmaları yerine gönüllü tasarrufları azamileştirmeleri ve bunu en uygun şekillerde kullanacak hale getirmeleri için gerekli tedbirler alınacaktır. Kamu kaynakları öncelikle gönüllü tasarrufları harekete geçirmekte başarı gösterenlere verilecektir. Sosyal hizmetlere konu olan hizmetlerin ve fonların tek elden işbirliği içinde yürütülmesi için "Sosyal Hizmetler Kurumu" kurulacaktır" (BBYKP, 1963, 423). İfadesi ile *sosyal yardım konusunda gönüllü kuruluşların katkıları üzerinde durulmuştur.*

İkinci BYKP'de (1968-1972) Sosyal Yardım: İkinci BYKP'da; "Türkiye'de, sosyal refah hizmet konularında bakanlıklar, belediyeler, birlikler, İktisadi Devlet Teşekkülleri, bankalar, gönüllü kuruluşlar çalışmaktadırlar" (DPT, 1967, 229) denilerek sosyal yardım konusu kamu kurumları ve gönüllü kuruluşlara bırakılmıştır.

Üçüncü BYKP'de (1974-1978) Sosyal Yardım: Üçüncü BYKP'da; "Türkiye'de sosyal yardım ve refah hizmetleri çok çeşitli kuruluşlar tarafından ve koordinasyonsuz olarak yürütülmektedir. Bu faaliyetlerin programlı olarak yürütülmesini sağlayacak sosyal hizmetler kurumunun kurulması gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle, hizmetler arasında ikilemeler, karışıklıklar, boşluklar ve götürülen hizmetlerde hizmetlilerin işlerinde uyumsuzluklar görülmektedir. Bu duruma paralel olarak toplam korunmaya muhtaç çocukların içinde korunup yetiştirilenlerin payı çok düşük bir düzeydedir" (DPT, 1973, 807) denilerek *sosyal yardım konusunda örgüt eksikliği gündeme getirilmiştir.*

Dördüncü BYKP'de (1979-1983) Sosyal Yardım: Dördüncü BYKP'da; "Yurttaşlar arasında toplumsal yardım ve dayanışmanın örneği ve en eski hukuk olgularından biri olan Vakıf Kurumu, tarih boyunca ekonomik ve sosyal yönden topluma azımsanmayacak katkılarda bulunmuştur" (DPT, 1979, 315) denilerek *sosyal yardım konusunda Vakıf Kurumunun önemi vurgulanmıştır.*

Beşinci BYKP'de (1985-1989) Sosyal Yardım: Beşinci BYKP'da; "Sosyal hizmet programları korunmaya, bakım veya yardım muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenerek yaygınlaştırılacaktır. Sosyal hizmetlerin görülmesinde kişi ve ailelerin maddi, manevi ve sosyal güçlüklerinin giderilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunması, hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesi esastır" (DPT, 1984, 155) denilerek sosyal hizmet programları vurgulanmıştır.

Altıncı BYKP'de (1990-1994) Sosyal Yardım: Altıncı BYKP'da; "Sosyal hizmetler ve yardımların ulaştırılmasında aile birimi esas alınacaktır. Yardıma muhtaç ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması, toplum hayatına intibakları, yaşlıların korunması ve korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılmasına yönelik politikaların uygulanmasına ilgili bütün kuruluşların etkin işbirliği sağlanacaktır" (DPT, 1989, 306) denilerek kuruluşlar arasındaki işbirliği üzerinde durulmuştur.

Yedinci BYKP'de (1996-2000) Sosyal Yardım: Yedinci BYKP'da; "Sosyal güvenlik anlayışı çerçevesinde yaşlı, özürü, özel ilgiye muhtaç ve diğer risk gruplarına yönelik hizmetler süratle geliştirilecek, her türlü sosyal yardım ve hizmetin kamu adına düzenlenmesi ve idaresinden sorumlu olacak Sosyal Yardım ve Hizmet Kurumu oluşturulacaktır" (Resmî Gazete, 1995, 51) ifadesi ile sosyal yardım konusunda kurum oluşturulması gerekliliği ortaya konmuştur.

Sekizinci BYKP'de (2001-2005) Sosyal Yardım: Sekizinci BYKP'da; "Yoksulluğun azaltılması ve muhtaç durumda bulunan kişi ve gruplara etkin sosyal koruma sağlanması, sosyal hizmetlerin ihtiyaç sahiplerine yaygın, etkili ve sürekli bir şekilde ulaştırılması esastır. Sosyal hizmet ve yardım sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği sağlanacaktır. Belirlenecek ölçütler (kriterler) çerçevesinde yoksul ailelere yardım yapılacak, bu çerçevede mevcut uygulamalar yeniden gözden geçirilecektir. Sosyal koruma bilgi sistemi oluşturulacak, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanacak kesimler nesnel (objektif) şekilde belirlenerek uygulama sonuçları izlenecektir. Sosyal Hizmetler Ana Planı hazırlanacaktır. Özel sektörün ve gönüllü kuruluşların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetleri desteklenecektir. Aile yardımlarının bir sosyal yardım programı olarak uygulanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Yoksul kesimlerin eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşması ve yararlanabilmesi imkanları artırılacaktır" (DPT, 2000, 111) denilerek; "Sosyal koruma sistemi oluşturulması, özel sektör ve gönüllü kuruluşlardan yararlanılmasının önemi anlatılmıştır. Sosyal yardımla ilgili en kapsamlı planlamanın bu dönemde yapıldığı düşünülmektedir.

Dokuzuncu KP'de (2007-2013) Sosyal Yardım: Dokuzuncu KP'da; "Yoksulluk ve gelir dağılımındaki dengesizlik, sürdürülebilir büyüme ve istihdam, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı politikalarıyla kalıcı bir şekilde azaltılacaktır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayatta yer almaları sağlanacak ve yaşam kaliteleri yükseltilecektir" (Resmî Gazete, 2006, 88) denilerek sosyal yardım çalışmalarına yeni bir yön çizilmiştir.

1963 yılından başlayıp günümüzde kadar yaklaşık 47 yıldır devam eden kalkınma planlarındaki sosyal yardım plan ve politikaları üzerinde hala çalışmaların yapılıyor olması, ülkemizdeki birçok sorunun henüz çözülmediğini, sosyal yardıma muhtaç birçok insanımız olduğunu göstermektedir. Bu bulgumuzu; Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) İstanbul İl Başkanlığı'nın yayımladığı "Belediye Yönetimi ve Belediyecilik" adlı kitapta da belirtildiği gibi "30 yılı aşkın süredir devam eden enflasyonist ortam, yolsuzluk ve art arda gelen krizler nedeniyle zaten zor şartlar altında yaşayan Türk halkının büyük bir kısmını açlık sınırına yaklaştırmıştır...iki buçuk milyon insan işsiz ordusuna katılmıştır" (AKP İstanbul İl Başkanlığı, 2004, 175) tespiti doğrulamaktadır. Sonuç olarak; sosyal yardım çalışmalarının önemli olduğu fakat bu çalışmaların istenilen düzeyde yönetilemediği ifade edilebilir.

BYKP'lar bir bütün olarak değerlendirildiğinde; sosyal yardım konusunda kamunun kurumsal yapı oluşturmada ve yönetsel düzenlemeler konusunda başarılı olduğu ancak; uygulama ve değerlendirme konularında yetersiz kaldığı söylenebilir.

BELEDİYELERDE SOSYAL YARDIM ÇALIŞMALARI

Bu bölümde; belediyelerdeki sosyal yardım çalışmalarının hukuksal boyutu ve belediyelerdeki sosyal yardım uygulamalarına değinilmiştir.

Belediyelerdeki Sosyal Yardımın Hukuksal Boyutu

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde "...hemşehrilerin,...belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır..." denilerek belediyelerin yapacağı sosyal yardımlardan yararlanma konusunda, hemşehri hukuku ortaya konmuştur.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde "Belediye, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla; "...sosyal hizmet ve yardım...hizmetlerini yapar veya yaptırır..." denilerek belde halkına sosyal yardım yapma görev, yetki ve sorumluluğu belediyelere verilmiştir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 15. maddesi (a) fıkrasında belediyenin yetkileri ve imtiyazları arasında "belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak" vardır. Buradan, belediyelerin halkın yerel ve ortak her türlü ihtiyacını karşılamak üzere görevli olduğu ortaya konmaktadır. Ayrıca (m) fıkrasında "beldede ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi ve kayıt altına alınması amacıyla izinsiz satış yapan seyyar satıcıların faaliyetten men edilmesi sonucu, cezası ödenmeyerek iki gün içinde geri alınmayan gıda maddelerini gıda bankalarına, cezası ödenmeyerek 30 gün içinde geri alınmayan gıda dışı malları yoksullara vermek" görevi de belediyelere verilmiştir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 60. maddesi (i) fıkrasında; "dar geliri, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özrüleriyle yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar" belediyelerin giderleri arasında sayılmıştır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesinde; "kent yaşamında;...sosyal yardımlaşma ve dayanışma ...ilkelerini hayata geçirmeye çalışma" görevi Kent Konseyi'ne verilmiştir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 77. maddesinde; "Belediye, sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özrürlürlere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında; beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla; gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular", denilerek belediyelerin sosyal hizmet ve sosyal yardım görevleri ortaya konmuştur.

Belediyelerde Sosyal Yardım Uygulamaları

Belediyelerde sosyal yardım uygulamaları daha çok kurulan demeklerle ya da oluşturulan birimler ve bu birimlere bağlı sosyal marketlerle gerçekleştirilmektedir. Bu marketler Bursa Yıldırım Belediyesi'nin uyguladığı gibi; "*gelsin kendisi ihtiyacına göre alsın*" ya da "*ihtiyacına göre seç gerektiği kadar al*" gibi değişik söylemlerle yola çıkarak varsıl (zengin) ailelerden alınan beyaz eşya, mobilya, gelinlik, kumbaralarla para ve giyim eşyası toplama, sadaka, zekat, aynı ve nakdi yardımları belediyeye bağlı birim olarak örgütlenerek (bölümlere ayrılarak: gıda bölümü, konfeksiyon bölümü, beyaz eşya ve mobilya bölümü, ilaç ve evde bakım bölümü gibi), yardıma ihtiyacı olanları belirleyerek ve sınıflandırarak (hastalar, yaşlılar ve engelliler) sosyal yardım hizmetlerini gerçekleştirmektedirler. Bu marketlerde kentin sosyal yardım haritası ve envanterinin (dökümanın) çıkarılması, elektronik kart ve barkod uygulaması ile sosyal yardımların akılcı yönetimi kısmen gerçekleştirilmektedir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardımlar Planlama ve Koordinasyon Şube Müdürlüğü; gıda, yakacak, giyim, kırtasiye, mutfak eşyası ve ev eşyası yardımı yaptığını belediye web sayfasından duyurmuştur (<http://www.ankara.bel.tr>).

İzmir Büyükşehir Belediyesi, muhtarlarla işbirliği içinde belirlediği muhtaç ailelere ayni ve nakdi yardım yaptığını web sayfasında yayınlamıştır (www.izmir.bel.tr).

İstanbul Esenler Belediyesi Esenler Dayanışma İyileştirme Merkezi (EDİM) Projesi'nde; Belediyenin Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü ihtiyacı sahiplerine EDİM kartı vererek ve "EDİM Hayır Market"i kurarak sosyal yardımı gerçekleştirdiklerini web sayfasında yayınlamışlardır (www.esenler.bel.tr).

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi; başkan yardımcısı öncülüğünde muhtarlarla görüşülerek yoksulluk listesi hazırlayıp, edinilen bilgileri "Sosyal Yapı Veri Sistemi" içinde değerlendirilip barınma, giyim, annelere

süt, gıda, kırtasiye, nakdi, yangın mağdurlarına; ev eşyası yardımı, su borcunu ödeyemeyenlere, hastane masrafı, tedavi giderleri ve ilaç yardımı yapmaktadır (www.kocaeligazetesi.com.tr).

AKP İstanbul İl Başkanlığının yayımladığı “Belediye Yönetimi ve Belediyecilik” adlı kitapta (AKP, 2004, 176) belirtildiği gibi, sosyal yardımla ilgili yapılması planlanan çalışmalar şunlardır:

- Gönüllü kişilerin ve firmaların sosyal yardım amaçlı etkinliklerinin sağlanması,
- Vakıflar, dernekler ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal etkinlik ve sosyal yardım amaçlı faaliyetlerinin desteklenmesi ve yönetime katılmalarının sağlanması,
- Kimsesiz ve sokakta yaşayan çocukların topluma kazandırılmasına yönelik barınma ve eğitim merkezlerinin oluşturulması,
- Engelli ve özürü çocukların eğitimlerinin desteklenmesine yönelik eğitim merkezlerinin oluşturulması,
- Kimsesiz yaşlılara ve düşkünlere yönelik barınma merkezlerinin oluşturulması,
- Mali açıdan yaşama zorluğu olan ailelere gıda yardımı yapılması, sağlık imkanları sunulması, eğitim yardımı yapılması, giysi yardımı yapılması, yakacak yardımı yapılması, kira yardımı yapılması, evlilik yardımı yapılması ve sünnet organizasyonları yapılması.

Ayrıca, aynı kitapta sosyal yardım çalışmalarının yönelik projeler önerilmiştir. Bu projelerden bazıları şunlardır (AKP, 2004, 178):

Hayır Çarşıları Projesi: Bu çarşıda; toplama ve ayırıştırma üniteleri, giyecek, gıda, ilaç, beyaz eşya ve ev aletleri, mobilya, yakacak, kitap, kırtasiye ve oyuncak gibi ürünler yer almaktadır. Bunun yanı sıra toplanan eşyanın bakım, onarım, temizlik, ütü ve paketlenme üniteleri, sağlık üniteleri, eczane, aşevi, yakacak depoları, geçici barınma yerleri ve sosyal danışma üniteleri vardır. Öncelikle yardım dağıtım planı yapılarak bu hayır çarşılarından ihtiyaç sahibi vatandaşlar belli ölçütler (kriterler) ölçüsünde kendilerine verilecek tanıtım kartları aracılığı ile ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Meslek Edindirme Projesi: Ekonomik yetersizlik nedeniyle üretim süreçlerine katılmayan kişi ve ailelerin üretime katılarak kendi kendilerine yeterli duruma getirilmelerine yönelik iş kurma, mesleki eğitim ve istihdam projelerini geliştirmek ve destek vermek. Kırsal kesimlerde arıcılık, meyvecilik, seracılık, tarım, hayvancılık, halıcılık ve dokumacılık gibi alanlarda çalışmalar yaygınlaştırılmaktadır.

Evde Bakım Projesi: Yaşlılara, kimsesizlere ve bakıma muhtaç insanlara kendi mekanlarında hizmet edecek çalışmalar önerilmektedir. Kimsesiz olarak kendi evinde yaşayan bakıma muhtaç yaşlılara yönelik olarak, öncelikle yaşlının yaşadığı ortamda desteklenmesini sağlamak üzere gönüllü kişi ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak, evde bakım hizmetine ağırlık verilmektedir.

Sosyal Doku Haritası Projesi: Belediyelerin çalışmalarına temel teşkil edecek olan “Sosyal Doku Haritası” çıkarılmıştır. Bu projeye halkın mevcudu (sosyal, ekonomik, kültürel, sağlık, nüfus, vs.) kademeli ve zamana yayılmış olarak bilgisayara geçirilmiş ve yönetimin ihtiyaç duyduğu bilgiler sürekli olarak izlenebilmektedir. Proje, halkın günlük yaşamı içerisinde karşılaştığı anlık sorunlar ve ihtiyaçlarının tespitine kadar birçok konuda yol haritası niteliğindedir.

Halkın kişisel özelliklerinden kurumsal özelliklerine kadar mevcut bütün hanelerin profilini ortaya çıkarmaya yönelik bu çalışma ile belediye hizmetlerinin daha etkin sonuçlara ulaşacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda oluşturulacak bilgi, veri ve dokümantasyon merkezi ile kentin uzun vadeli sosyal yardım amaçlı çalışmalarının gelişimine ışık tutulacaktır.

Sosyal Doku Haritası'nın çıkarılması amacıyla yürütülecek çalışmalarda kentte yaşayanlara sorulacak soruların; genel nüfus bilgileri, hane genel bilgileri, konut bilgileri, sağlık bilgileri, hane halkının ekonomik düzeyleri ve mesleki uğraşları, hane halkının sosyal konumunu ölçen bilgiler ile sosyal etkinlikler, yerel yönetimlerden beklentiler ve sosyal eğilimlerle ilgili olması gereklidir. Bu konuda hazırlanacak sorularla kent halkı hakkında zengin bir bilgi bankası oluşturulmuş olacaktır. Böylelikle sosyal doku çalışmalarını kentte yaşayanların bir yandan genel özellikleri, eğilimleri, imkanları ve düzeyleri belirlenecek; diğer yandan da onların düşünceleri ve beklentileri ölçülecektir.

Belediyelerin sosyal yardım uygulamaları örnekleri incelendiğinde çok güzel uygulamalar göze çarpmakta birlikte içerisinde birçok eksiklikleri de barındırmaktadır. Araştırmamız bu uygulama örneklerini bütünleştirme açısından da önem taşımaktadır.

Halkın ekonomik, kültürel, sosyal, sportif vs. nitelikteki beklentilerinin neler olduğunun belirlenmesi bu alandaki her türlü etkinliğin planlanmasında önemli katkı sağlayacaktır. Bağış ve yardım gibi sosyal amaçlı çalışmalarda gerçek **ihtiyaç sahipleri** ve **imkan sahipleri** tespit edilmiş olacaktır.

ÇANAKKALE BELEDİYESİ'NDE SOSYAL YARDIM YÖNETİMİ

Bu bölümde; Çanakkale ve Çanakkale Belediyesi'ne genel bir bakış, Çanakkale Belediyesi'ndeki sosyal yardım çalışmaları, Çanakkale Belediyesi sosyal yardım çalışmalarının değerlendirilmesi ve Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmaları nasıl olmalıdır başlıklarına yer verilmiştir.

Çanakkale ve Çanakkale Belediyesine Genel Bir Bakış

Adıyla anılan boğazın hemen kıyısında ve en dar yerinde kurulmuş olan Çanakkale, Türkiye'nin kuzey-batısındaki ilidir. Çanakkale Boğazı'nın Antik çağlardaki adı Hellespontos'tur. Çanakkale'nin bu çağdaki adı Abydos'tur. Batılıların sonraları "Dardanel" olarak adlandırdıkları Çanakkale Boğazı kıyıları en eski tarihlerden bu yana birçok yerleşimlere sahne olmuştur. Troas Bölgesi'ndeki en ünlü kent kuruluşu M.Ö.3000'lere kadar uzanan Troya'dır (Çanakkale Kent Rehberi, 1-3). Bölgedeki birçok yerleşim yeri (Assos [Behramkale] yörenin bilicilik merkezi [felsefe okulu], Apollon Smintheion [Kryse] yörenin tapınım merkezi) ve Kaz Dağı (İda Dağı) ve Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı ile Çanakkale'nin marka kent olma işlevini sürdürmektedir.

Çanakkale, Osmanlıların 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet zamanında bugünkü Çimenlik Kalesi çevresinde kurduğu bir kenttir. Çanakkale deniz ticareti, tarım ürünleri, güzel doğası ve yeraltı zenginlikleriyle kısa sürede refah kenti olur. 1915 yılında yaşanan Çanakkale Savaşları bir yandan Türk Milletinin özgürlüğünün elinden alınamayacağını ortaya koyarken bir yandan da Atatürk'ün askeri dehasını ortaya çıkararak ismini tarihe yazdırmış bir ilimizdir.

Cumhuriyet döneminde Çanakkale, Gelibolu ve Biga'nın mülki idare açısından bağlanmasıyla il olmuştur. 1924 yılında da Çanakkale Büyük Mübadele olayını yaşamıştır. Bu yıllardan sonra Çanakkale'nin gelişmesi mütevazı bir görünüm sergilerken, Onsekiz Mart Üniversitesi'nin 1992'de açılmasından sonra Çanakkale'nin gelişimi hızlanmış, küçük bir sahil kentinden, bölgenin barış, turizm ve bilgi kentine dönüşmüştür.

Çanakkale ilinde merkez ilçe dahil 12 ilçe bulunmaktadır. Merkez ilçe nüfusu 125.231 il geneli nüfus toplamı ise 477.735'tir. Çanakkale'de bir il belediyesi, 11 ilçe belediyesi ve 22 belde olmak üzere toplam 34 belediye vardır. Merkez ilçede 28 köy il genelinde ise toplam köy sayısı 565'tir.

Çanakkale Belediyesi, 1912 yılında kurulmuştur. Günümüzde Çanakkale Belediyesi'nin örgüt yapısı belediye meclisi, belediye encümeni, belediye başkanı, iki başkan yardımcısı, iç denetim ve 19 müdürlükten oluşmuştur. Çanakkale Belediyesi 202 çalışanla 7 mahalleye; bayındırlık ve altyapı hizmetleri, ulaştırma hizmetleri, zabıta ve ifaiye hizmetleri, sağlık, sosyal, kültürel ve sportif hizmetler, çevre hizmetleri ve eğitim hizmetleri sunmaktadır.

Çanakkale Belediyesi'ndeki Sosyal Yardım Çalışmaları

Çanakkale Belediyesi'ndeki sosyal yardım çalışmaları, Çanakkale Belediyesi örgüt yapısı içinde yer alan Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nde sosyal yardım birimi tarafından yerine getirilmektedir.

Çanakkale Belediyesi'nin 2008 yılı Faaliyet Raporu incelendiğinde (Faaliyet Raporu, 2008); Sosyal Market başlıklı açıklamada "Yardımlaşma, dayanışma duygularını geliştirme, yoksulluğun azaltılması ve israfın önlenmesi ile toplumsal barış ve hoşgörüyü arttırmak adına faaliyet gösteren ve toplumsal dönüşüm projesi olan "**sosyal market**" projesi kapsamında; ihtiyaç fazlası, kullanılmamış veya kullanılmış (kullanılabilir durumda olan) her türlü eşyanın ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması için çalışmalarını sürdürmüş ve **2008 yılı içerisinde 843 kişi, 2009 yılı içerisinde de 491 kişi sosyal marketten** yararlanmıştı".

Çanakkale Belediyesi'nin 2009 yılı Faaliyet Raporu incelendiğinde (Faaliyet Raporu, 2009); Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nün uhdesinde sosyal hizmetler yer almıştır. Çanakkale Belediyesi'nin 2006-2010 Stratejik Planı'nın Beşinci Stratejik Alan olan "Sosyal ve Kültürel Yaşam" başlıklı stratejik amacı; "**kentte yaşayan dezavantajlı grupların (yaşlılar, kadınlar, engelliler ve çocuklar) kent hayatı ile bütünleşmesine yönelik sosyal koruma faaliyetlerinde bulunmak**" olarak belirlenmiştir.

Bu başlık ve amaç altında yapılacak çalışmalar şunlardır (Faaliyet Raporu, 2009):

- ✓ 2007 yılı sonuna kadar kentte yaşayanların dezavantajlı grupların mevcut durum haritalarının hazırlanması sağlanacaktır.
- ✓ 2007 yılından itibaren engelli vatandaşların kent yaşamına ve dış dünyaya uyumunu kolaylaştıracak hizmetler gerçekleştirilecektir.
- ✓ Kentte yaşayan kadınların ekonomik, hukuksal ve sosyal anlamda bilinçlenmeye yönelik proje ve faaliyetlerine ağırlık verilecektir.
- ✓ Genç neslin ve çocukların ülke ve kent yaşamında duyarlı birer vatandaş olarak yer almalarına yönelik faaliyetler arttırılacaktır.
- ✓ **2010 yılı sonuna kadar** kentte yaşayanların sosyal yaşam anlayışını yükseltmek için **eğitim, aynı ve nakdi yardımların** yapılmasına yönelik projeler geliştirilecektir.

Çanakkale Belediyesi'nin 2010-2014 yıllarını kapsayan Stratejik Planı'nın *Beşinci Stratejik Amaçlarında* "Yoksulluğu kurumsallaştırmadan ve doğal yaşam biçimi haline gelmeden, kişilerin haklarına saygılı şekilde, toplumsal dayanışma ve katılım temelinde, kent kaynaklarının yoksulluğu ve yoksunluğu önleyici, azaltıcı ve hafifletici şekilde kullanılmasını sağlamak" olarak belirlenmiştir. Stratejik hedef olarak da "İnsanlık onurunu koruyarak kent genelinde temel gereksinimleri karşılayacak sosyal hizmetlerin doğru hedef kitleye ulaşması sağlanacaktır" denilmiştir.

Altıncı Stratejik Amaçta da "Dezavantajlı grupların sosyal, kültürel, ekonomik, katılım ve kentleşme alanlarında yaşadıkları sorunlara bütüncül ve onlarla birlikte çözüm üreten sistemlerin kullanılmasını sağlamak" olarak belirlenmiştir. Stratejik Hedef olarak da "Kadınlarımızın ekonomik, sosyal, kültürel, eğitimsel haklar vb. alanlarda bilgilenmeleri sağlanarak yetkinlikleri artırılabilecek, gerekli durumlarda haklarının ve kendilerinin korunmalarına ilişkin alanlarda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde projeler yürütülecektir" şeklinde ortaya konmuştur.

Çanakkale Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nün Performans Hedefleri şunlardır:

- ✓ Yerel yönetimlerin hizmetlerinin çeşitli alanları ile; kültür ve sosyal alanlarda yaşlılara, kadınlara, gençlere, çocuklara, özürliülere, yoksul ve düşkünlere yönelik sosyal yardım hizmetlerini kapsayan "İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği" Çanakkale Belediyesi'nce uygulanmış ve özellikle sosyal ve kültürel alanlarda gönüllü hizmete gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Çanakkale Belediyesi Kent Gönüllüleri tarafından özellikle Ramazan ayında kentte bulunan ihtiyaç sahibi kişilerin tespiti ilgili birimlerin eşgüdümünde gönüllüler ile birlikte yapılmış ve gerekli yardım programı Ramazan ayı boyunca devam etmiştir.
- ✓ Gönüllüler ayrıca Çanakkale Belediyesi tarafından kendilerine tahsis edilen ofislerinde yine ihtiyaç sahibi kişilere yönelik sürekli yardım programları uygulamaktadırlar.
- ✓ Gönüllü hizmetleri konusunda çeşitli kurum ve kuruluşlar Belediye ile ortak çalışmalar yürütmüş, ihtiyaç sahibi öğrencilere, ailelere ve engellilere yönelik yardımlarda bulunmuşlardır (Boğaz Komutanlığı, Sahil Güvenlik Grup Komutanlığı, İsmail Kaymak İlköğretim Okulu).

Çanakkale belediyesinin 2008-2009 yılları arasında sosyal yardım performans göstergeleri çizelge 5'te incelediği zaman sosyal yardımların çoğunlukla "sosyal market" tarafından gerçekleştirildiğinden anlaşılmaktadır.

Çizelge 5: Çanakkale Belediyesi 2008-2009 Yılı Sosyal Yardım Performans Göstergeleri

SN	Sosyal Yardım	2008	2009
1	Burs Alan Öğrenci sayısı	244	48
2	Toplum Merkezi Kullanıcı Sayısı	4.500	4.804
3	Asker Ailesi Yardımı Alan Aile Sayısı	7	22
4	Sosyal Yardım Yapılan Kişi Sayısı	2.500	2.238
5	Lojistik ve Mekansal Destek Sağlanan Kurum Sayısı	33	34
6	Ulaşılan Engelli Sayısı	1.130	

Kaynak: Çanakkale Belediyesi 2009 Faaliyet Raporu

Çanakkale Belediyesi Kent Eylem Planı'nda; kent vizyonu, kentin ilke ve değerleri ile kent misyonu içinde **sosyal yardımla** ilgili bir ibareye rastlanamamıştır. Çalışma alanları ve konuları eylem planlarından sosyal hizmetler eylem planında; dezavantajlı kesimlerin *toplumsal ve insani gelişme olanaklarını* artırmak temel politika olarak konulmuştur (Kent Eylem Planı, 2009, 9).

Çanakkale Belediyesi; Kent Konseyi binasının üst katını "**Sosyal Market**" olarak düzenlemiştir. Sosyal Market bir toplumsal dayanışma projesidir. Bu projeye; giysi, ayakkabı, kırtasiye ve okul araç-gereçleri, mutfak eşyaları, züccaciye, ev mefruşatı ve tekstil ürünleri, beyaz eşyalar, ev eşyaları, mobilya, oyuncaklar, çanta, tıbbi araç-gereç, rehabilitasyon amaçlı protez, ilaç, yakacak, inşaat malzemesi toplanmaktadır. Yardım malzemelerinde; en az temizlik ve kullanılabilirlik ön planda tutulacağı ve eşyaların temizlik, bakım ve onarımı yapıldıktan sonra dağıtılacağı Sosyal Market tarafından dağıtılan *broşürde* belirtilmiştir (Çanakkale Sosyal Market).

Sosyal Market'e eşya verme iki yoldan gerçekleşmektedir. Birincisi hayırseverler doğrudan Sosyal Market'e götürüp teslim edebilecekleri gibi Çanakkale Belediyesi'ni telefonla arayıp gelen görevlilere evlerinde de teslim edebilmektedirler.

Sosyal Market'ten şu kişiler yardım alabilirler:

- Sosyal güvencesi olmayanlar,
- Sosyal yardımlaşma kurumlarından yardım ve destek alanlar,
- Proje ortakları tarafından ihtiyaç sahipliği tespit edilenler,
- Deprem, sel, yangın vb. durumlarda mağdur duruma düşen ailelere de yardım yapılabilir.

Sosyal Market'ten yararlanma ilkeleri ise şunlardır:

- İhtiyaç sahipliğinde beyan esastır,
- Yardımlar başvuru sırasına göre yapılır,
- Özürlü ve yaşlılara öncelik tanınır,
- Eşyaların dağıtılması Sosyal Market'te yapılır,
- Eşyalar tutanakla verilir,
- İhtiyaç sahipleri başvururken nüfus cüzdanıyla birlikte gelirler,
- İhtiyaç sahiplerine ilaç, tıbbi araç-gereç ve engellilere destek donanımı Belediye Tabipliği tarafından verilir.

Çanakkale Belediyesi Sosyal Market Projesi; elinde ihtiyaç fazlası kullanılmış ve kullanılabilir nitelikte veya kullanılmamış aynı yardıma elverişli eşyaların; bir merkezde toplanması, kullanılabilir hale getirilmesi ve ihtiyaç sahiplerine ihtiyaçlarına göre dağıtım projesidir. Ayrıca, proje SRAP (Sosyal Riski Azaltma Projesi) kapsamında *bir yıl süreyle* desteklenmektedir. Çizelge 6'da Çanakkale Belediyesi'nin sosyal market proje ortakları ve projede işbirliği yapan kuruluşlar verilmiştir. Çizelge 6 incelendiğinde kurum ve STK'lar yer almakla birlikte bu işbirliği uygulamada yeterince gerçekleşmemektedir.

Çizelge 6: Çanakkale Belediyesi Sosyal Market Proje Ortakları ve Projede İşbirliği Yapılan Kuruluşlar

Proje ortakları
• Çanakkale Belediyesi,
• Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü,
• Çanakkale Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı,
• Çanakkale Yerel Gündem 21, Kadın Çalışma Grubu
Projede işbirliği yapılan kuruluşlar
• Anneler Derneği,
• Türk Kadınlar Birliği Çanakkale Şubesi,
• Çanakkale Kadınlar Birliği,
• Yardım Sevenler Derneği,
• Spastik Özürlüler Vakfı.

Kaynak: Çanakkale Belediyesi Sosyal Market Broşürü

Ayrıca Proje, Esenler, Barbaros, Cevatpaşa, İsmetpaşa, Kemalpaşa, Fevzipaşa ve Namık Kemal mahalleleri muhtarları tarafından desteklenmektedir.

Projeye ilgili kurallar şunlardır:

- Yardım eden kişi ve kurumlar verdikleri yardımı *geriye alamazlar*.
- Yapılacak yardımlar karşılıksızdır. Fayda sahiplerine dair tutulacak kayıtlarda *gizlilik ilkesine* uyulacaktır.
- Yardımlardan *daha önce yararlanmış olmak* ihtiyaç sahipliği açısından ayrıcalık taşımaz.
- Sosyal Market'in sunacağı yardımlardan *birden fazla kişi* faydalanabilir. Ancak bir kişi *yılda iki kere* (yazlık ve kışlık olarak) yardım alabilir.
- Fayda sahipleri kendileri başvurabileceği gibi yakınlarından onların adına yapılacak başvurular da kabul edilir. Ancak yardımlar *yerinde incelemeden* sonra kişinin kendisine teslim edilir.
- Fayda sahipleri hakkında (yardım malzemelerinin kendi veya ailevi ihtiyaçları haricinde, başkalarına aktarılmak, gelir getirici faaliyetlerinde kullanmak üzere alınması gibi...) muhtemel *istismarı önlemek* amacıyla gerek görüldüğü takdirde ortaklar, işbirliği yapılan kurum ve kuruluşlar, destekleyiciler ile diğer yardım kuruluşlarından bilgi istenebileceği gibi sosyal market yönetimi veya gönüllülerce de çeşitli araştırmalar yapılabilir.
- Fayda sahiplerinin *istismara* yönelik tutumları belirlenir ise söz konusu kişilere *yardım kesilir*.
- İhtiyaç sahipliğini belirlemede *beyan esas* olup, yalan beyanda bulunanlar *yasal işleme tabi* tutulur.
- Ortaklar, işbirliği yapılan kurum ve kuruluşlar ile destekleyiciler de ihtiyaç sahiplerine kendiliklerinden *referans* olabilirler. Bu konuda verdikleri belgeler geçerli belge olarak kabul edilir.

Çanakkale Belediyesi Sosyal Yardım Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Çanakkale Belediyesi'nin öncelikle kurumsal hayırseverlik görevini yerine getirmek için bir "Sosyal Market" oluşturması, bunu bir projeye bağlaması, gönüllü katılımlardan yararlanması ve STK'ları için içine katması olumlu bir gelişme olduğu söylenebilir. Ancak; Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmaları belediye örgüt yapısında bir birim olarak görülmesine karşın uygulamada böyle bir *birim örgütlenmesine* rastlanmamıştır. Bir görevli ve bir temizlik hizmet personelinin oluşan Sosyal Market bir *kenar mahalle*

marketi görünümü sergilemektedir. Bu da *kurumsal hayırseverlik* yönetiminin tam gerçekleşmediği izlenimi vermektedir.

Yardımlar (giyim eşyaları) çoğunlukla hayırseverler tarafından Sosyal Market'e koliler ya da poşetler içerisinde bırakılmakta gelen yardımlar sınıflandırılıp raflara sıralanıncaya kadar atıl bir şekilde geldikleri gibi bekletilmektedir.

Çanakkale'de yaşayan hayırseverlerin bir kısmı evlerinde kullanılmayan, fazla olan, atıl durumdaki giyim eşyaları ve kitapları kolilere ya da poşetlere koyarak Sosyal Market'e götürmektedirler. Bunun yanı sıra hayırseverlerin bir kısmı da eşyaları hazırlayıp Sosyal Market'e götürme zahmetine katılmaktan ziyade çöp kutularına atmayı tercih etmektedirler. Sosyal yardım çalışmaları içerisinde yer alan Sosyal Market'in varlığından haberdar olmayan kitleyi de unutmamak gerekir. Ayrıca, Sosyal Market'in tanıtımı için, yapılan çaba ile 47. Troia Festivali için yapılan hazırlıklar ve tanıtımı göz önüne alındığında, Sosyal Marketi tanıtmaya ve imkan sahiplerinden yararlanma çoğunlukla kağıt üzerinde yapılmış bir proje çalışması gibi görülmektedir (örneğin Sosyal Market tanıtım broşürü ile Troia Festivali tanıtım broşürü karşılaştırılabilir). Çalışmamızın en önemli sorusunu oluşturan "**Çanakkale Belediyesi hayırseverlere ya da hayırseverler Çanakkale Belediyesi'ne ulaşabilmekte midir?**" sorumuzun cevabının, "Çanakkale Belediyesi hayırseverlere tam ulaşamamakta, hayırseverlerin bir kısmının (Sosyal Market'i bilen ve sosyal sorumluluk sahibi Çanakkaleliler) Çanakkale Belediyesi'ne ulaşabilmekte" olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çanakkale Belediyesi'nde kent yoksullarına ulaşmada mahalle muhtarlarından yararlanıldığı ancak, Çanakkale Belediyesi'nin 2007 yılının sonuna kadar yapılması hedeflenen dezavantajlı grupların mevcut durum haritalarının hazırlanması faaliyet raporlarında belirtilmesine rağmen, bugüne kadar *Sosyal Doku Haritası*'nin olmadığı yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır. Çalışmamızda araştırdığımız diğer bir soru soru "**Çanakkale Belediyesi kent yoksullarına ulaşabilmekte midir?**" sorusunun cevabı olarak; kent yoksullarına kısmen ulaşabildiği fakat Sosyal Doku Haritası ve yoksulluk envanterinin (dökümünün) olmaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir.

Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmalarıyla ilgili olarak oluşturulan sosyal market bir sistemden çok bir proje uygulaması olduğu yapılan incelemelerden anlaşılmaktadır. Araştırmamızdaki diğer bir sorumuz olan "**Çanakkale Belediyesi'nde sosyal yardım çalışmalarıyla ilgili olarak bir sistem geliştirilmiş midir?**" sorusunun cevabının; bir sistemden daha çok kağıt üzerinde bir proje izlenimi vermektedir.

Çanakkale Belediyesi Sosyal Market'te hayırseverler tarafından getirilen giyim malzemeleri ve kitaplar aynı yerde hem depolanmakta hem de sergilenmektedir. Özellikle gıda malzemeleri konusunda herhangi bir depo bulunmamaktadır. Araştırma sonucunda "**Çanakkale Belediyesi aynı yardımları düzenli olarak depolayabilmekte midir?**" sorumuzun cevabının sadece giyim eşyası ve kitaplar konusunda kısmen olduğu yönündedir.

Çanakkale Belediyesi Sosyal Market fiziki mekanı, personeli, araç-gereç, bütçe, yönetim ve örgütsel yapısının yeterli olmadığı yapılan görüşmeler yoluyla toplanan bilgilerden anlaşılmaktadır. Araştırmamızdaki "**Çanakkale Belediyesi hayırseverlerin yardımlarını nasıl dağıtmaktadır?** (fiziki mekan, personel, araç-gereç, bütçe, yönetim ve örgütsel yapısı yeterli midir?)" sorumuzun cevabının yeterli olmadığı ve bu konuda yeterli bir çaba harcanmadığı yönündedir.

Çanakkale Belediyesi sosyal yardım çalışmalarında STK'larla işbirliği yaptığı yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Araştırmamızın son sorusu olan "**Çanakkale Belediyesi diğer kurumlar, hayırseverler, işletmeler ve STK'larla işbirliği yapmakta midir?**" sorusunun cevabının ise yeterli olduğu ancak artırılması gerektiği söylenebilir.

Çanakkale Belediyesi'nin Sosyal Yardım Çalışmaları Nasıl Olmalıdır?

Sosyal yardım çalışmaları; ihtiyaç ve imkan sahibini belirleme, yardımları toplama, depolama ve dağıtım sürecinden oluşmaktadır. Bu sürecin her aşamasında yönetimin bütünsel başarısı önem taşımaktadır. Dolayısıyla sosyal yardımın üç ögesi vardır. Birincisi kaynaktır. Kaynak temini hayırsever desteği ve STK işbirliğini gerektirmektedir. İkinci ögesi yönetimdir. Sosyal yardımın planlanması, örgütlenmesi, yönlendirilmesi, eşgüdümlemesi (koordinasyonu) ve denetimidir (PÖYED'dir). Sosyal yardım yönetimi bir anlamda yardımın toplanması, depolanması ve dağıtım işlevlerini içermektedir. Üçüncü ögesi ise yararlanıcıdır diğer bir deyişle ihtiyaç sahibidir.

Sosyal yardım çalışmasına her şeyden önce uygun bir örgüt yapısı oluşturma ile başlanmalıdır. Belediyede bir "**Sosyal Yardım Müdürlüğü (SYM)**" kurulmalıdır. SYM'ye bağlı sosyal hizmet ve yardım konusunda eğitilmiş ve yeterli uzman personel, kaynak, yer ve araç-gereç temin edilmelidir. Bu birim hem ildeki diğer kamu kurumları, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı ve Muhtarlar ile hem STK'larla hem diğer yerinden yönetim birimleriyle hem de hayırseverlerle işbirliği yapmalıdır. Bu işbirliğinin takım kaptanı belediye başkanı olmalıdır.

İmkan ve ihtiyaç sahiplerini belirlemede bu işbirliğinin yanı sıra iletişim araçlarından (medya ve tanıtımdan) yararlanılmalıdır. İmkan sahiplerini belirlemeye yardımcı olması için medya ve tanıtımla birlikte iletişim araçları da kullanılarak sosyal sorumluluk sahibi, duyarlı hayırseverlere ulaşılabilir. Semt semt veya

evler tek tek gezilerek ihtiyaç ve imkan sahiplerini belirlemede üniversite öğrencilerinden anketör olarak yararlanılabilir. Semtlerden toplanan ihtiyaç ve imkan sahipleri ile ilgili bilgiler “**Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SYBS)**”ne veri olarak depolanabilir. Böylelikle SYBS’den yararlanarak çıkarılacak “**Sosyal Market Kartı (SMK)**” ile ihtiyaç sahiplerine yardım malzemeleri dağıtılabilir. Her kart sahibi için bir kullanım kotası oluşturulabilir. Böylelikle ihtiyaç sahibine göre sınırlar (limitler) düzenlenebilir.

Çanakkale kenti içinde belirlenen gönüllü imkan sahiplerinden örgütlü (organize) bir şekilde yardım malzemeleri toplandıktan sonra her malzeme sınıflandırılmalı, temizlenmeli, kullanıma hazır hale getirilmelidir. Kullanıma hazır hale gelen malzemeler ambalajlanmalı ve depolara ilgili bölümlerdeki raflara yerleştirilmelidir. İhtiyaç sahipleri ellerindeki SMK ile Sosyal Market’e giderek konulan limit ve kotaya göre kolay, düzenli ve kaliteli bir yardım alabilmelidir.

İmkan sahipleri SYM’ye özel oluşturulacak bir telefonla (örneğin Alo 017) ulaştıklarında aynı ve nakdi yardımlar, görevlilerce makbuz karşılığı alınmalıdır ve SYM’ye getirildikten sonra yardım malzemeleri STK’lar ve gönüllülerin yardımıyla dağıtım ve kullanıma hazır hale getirilmelidir.

BULGULAR VE ÖNERİLER

Bulgu 1. Çanakkale Belediyesi’nin sosyal yardım çalışmaları belediye örgüt yapısında Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü’nün bünyesinde sosyal hizmetlerde yer almıştır. Burada iki personel görev yapmaktadır.

Öneri 1. Sosyal yardım çalışmasına her şeyden önce uygun bir örgüt yapısı oluşturması ile başlanılmalıdır. Belediyede bir “**Sosyal Yardım Müdürlüğü (SYM)**” oluşturulmalı, yeterli uzman personel, kaynak, yer ve araç-gereç temin edilmelidir. Bu birim hem ildeki diğer kamu kurumları, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı ve Muhtarlar ile hem STK’larla hem diğer yerinden yönetim birimleriyle hem de hayırseverlerle işbirliği yapmalıdır ve bu işbirliğinin takım kaptanı belediye başkanı olmalıdır.

Bulgu 2. Yardımlar (giyim eşyaları) çoğunlukla hayırseverler tarafından Sosyal Market’e koliler ya da poşetler içerisinde bırakılmakta onlar raflara sıralanıncaya kadar atıl bir şekilde geldikleri gibi bekletilmektedir.

Öneri 2. İmkan sahiplerinden yardım malzemeleri toplandıktan sonra sınıflandırılmalı, temizlenmeli, kullanıma hazır hale getirilmeli, ambalajlanmalı ve depolara alınmalıdır. İhtiyaç sahipleri ellerindeki SMK ile Sosyal Market’e giderek konulan limit ve kotaya göre yardımını alabilmelidir.

Bulgu 3. Çanakkale’de yaşayan hayırseverlerin bir kısmı evlerinde kullanılmayan, fazla olan, atıl durumdaki giyim eşyaları ve kitapları kolilere ya da poşetlere koyarak Sosyal Market’e götürmektedirler. Ancak; hayırseverlerin bir kısmı da bu zahmete katlanmaktan ziyade çöp kutularına atmayı tercih etmektedirler. Bir kısım Çanakkale halkının Sosyal Market hakkında bilgileri olmadığı yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır.

Öneri 3. İmkan sahipleri SYM’ye bir telefonla (örneğin Alo 017) ulaştıklarında aynı ve nakdi yardım görevlilerce makbuz karşılığı alınmalıdır ve SYM’ye getirildikten sonra STK’lar ve gönüllülerin yardımıyla yardım malzemesi hazır, düzenli, dağıtılabilir ve kullanıma hazır hale getirilmelidir (aynı ve nakdi yardımların teslim edilebileceği bölgesel noktalar oluşturulabilir. Bu yerlerin nereler olduğu belediye tarafından etkili iletişim araçları kullanılarak halka duyurulabilir).

Bulgu 4. Çanakkale Belediyesi’nde kent yoksullarına ulaşmada mahalle muhtarlarından yararlanıldığı ancak, Çanakkale Belediyesi’nin 2007 yılının sonuna kadar yapılması hedeflenen “**Sosyal Doku Haritası**”nın hazırlanmadığı görevlilerle yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır.

Öneri 4. İmkan ve ihtiyaç sahiplerini belirlemede bu işbirliğinin yanı sıra iletişim (medya ve tanıtımdan) yararlanılmalıdır. İmkan sahiplerini belirlemede medya ve tanıtımla birlikte iletişim araçları da kullanılmalıdır. İhtiyaç sahiplerini belirlemede bölgesel sınıflandırma yapılarak semt ve evler ziyaret edilerek (önceden halka belediye tarafından duyuru yapılarak) üniversite öğrencilerinden anketör olarak yararlanılarak imkan ve ihtiyaç sahipleri ile ilgili bilgiler elde edilmeli, “**Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SYBS)**” oluşturularak elde edilen bu bilgiler işlenmeli, “**Sosyal Market Kartı (SMK)**” çıkarılmalı ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmalıdır.

Bulgu 5. Çanakkale Belediyesi’nin sosyal yardım çalışmalarıyla ilgili olarak bir sistemden çok bir proje uygulaması olarak görülmektedir.

Öneri 5. Çanakkale Belediyesi’nde imkan ve ihtiyaç sahiplerini elektronik ortamda kayıt altına alan ve kentin sosyal dokusunu ortaya koyan bir “**Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SYBS)**” kurulmalıdır.

Bulgu 6. Çanakkale Belediyesi Sosyal Market’te hayırseverler tarafından getirilen giyim malzemeleri ve kitaplar aynı yerde hem depolanmakta hem de sergilenmektedir. Özellikle gıda malzemeleri konusunda herhangi bir depo bulunmamaktadır.

Öneri 6. Sosyal Market'e getirilecek gıda, giyim, ev eşyası, yakacak vd. malzemeler için ayrı ayrı depolar oluşturulmalı ve burada bu malzemeler işlendikten sonra dağıtım yapılacak **"Süper Sosyal Market (SSM)"**e getirilmeli ve oradan SMK ile dağıtım yapılmalıdır.

Bulgu 7. Çanakkale Belediyesi Sosyal Market fiziki mekanı, personel, araç-gereç, bütçe, yönetim ve örgütsel yapısının yeterli olmadığı görevlilerle yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır.

Öneri 7. Çanakkale Belediyesi'nin Stratejik Planı'nda, Kent Eylem Planı'nda ve Faaliyet Raporlarında belirttiği amaç, ilke ve stratejilerini yeterli fiziki mekan, personel, araç-gereç, bütçe, yönetim ve örgütsel yapı ile uygulamada ortaya koymalıdır.

Bulgu 8. Çanakkale Belediyesi sosyal yardım çalışmalarında ile STK'larla işbirliği yaptığı yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Ancak, aynı şekilde diğer kurumlar ve işletmeler ile yeterince işbirliği yaptığı söylenemez.

Öneri 8. Çanakkale Belediyesi sosyal yardım konusunda Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı ve STK'larla yaptığı işbirliğini özel sektör, hayırseverler, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve diğer yerinden yönetim kuruluşlarıyla da yapmalıdır.

GENEL SONUÇ

Hayırseverlik yüzyıllardır yoksulluğun çaresi olarak görülmüş ve tarihsel süreç içerisinde kişisel ve kurumsal çabalarla giderilmeye çalışılmıştır. Türk toplumlarında hayırseverlik komşuluk, akrabalık ve dini açılardan çözümlenilmeye çalışırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren kurumsal, yönetsel düzenlemeler ve sosyal politikalarla kurumsallaştırmaya çalışılmıştır

1980'lere kadar yoksulluğa çözüm yolu olarak, refah devleti anlayışı içinde, devlet tarafından **"sosyal politika"** uygulanmış, bunun yanı sıra halkın katkıları da işin içine katılmıştır. Ancak, 1980'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle sosyal devlet anlayışından uzaklaşmış ve yerelle dayalı **"muhtaçlık ve sadaka"** kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Diğer bir deyişle sosyal yardımdan sosyal muhtaçlığa doğru bir dönüşüm yaşanmıştır.

Bu araştırmada; belediyelerde kurumsal hayırseverlik yönetimi Çanakkale Belediyesi özelinde sosyal yardım çalışmaları incelenmiştir. Yapılan bu araştırmada; Çanakkale Belediyesi'nin stratejik planlama, faaliyet raporları ve kent eylem planlarında sosyal yardım çalışmalarına yer verildiği görülmüştür.

Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım amaçlı oluşturduğu **"Sosyal Market"** işlevsel olmakla birlikte, yönetsel, personel ve sistem sorunlarını birlikte yaşaması nedeniyle; verimli, etkili, hızlı, ekonomik, nitelikli ve kaliteli (**VEHENK**) olarak görevini yerine getirememektedir.

Bu araştırmada önerdiğimiz şekliyle, Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım hizmetleri yönetiminin gerçekleştirilmesi, halkın gizlülüğünün (potansiyellerinin) ortaya çıkarılması, şirketler ile hayırseverlerin gönüllü katılımlarının sağlanması ve STK'ların işlevsel yönlerinin işe katılması gibi katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmalarına temel oluşturacak Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (**SYBS**)'nin oluşturulmasıyla, kentin hayırseverleri (imkan sahipleri) ve ihtiyaç sahiplerinin (yoksullarının) dökümünün yapılması, imkan ve ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi, sosyal yardımların çağdaş bir yöntemle, diğer bir deyişle **gerçek ihtiyaç sahiplerine** ulaşmasını sağlayacaktır. Uygulanacak depolama sistemi, SYBS, SMK ve SSM ile sosyal yardım dağıtımları daha çağdaş bir görünüme kavuşacak böylelikle etkin ve kurumsal bir hayırseverlik yönetimi oluşturulabilecektir. Böylelikle Çanakkale Belediyesi'nin sosyal yardım çalışmalarının verimli, etkili, hızlı, ekonomik, nitelikli ve kaliteli (**VEHENK**) olmasında önemli rol oynayacaktır.

Sonuç olarak; hayırseverlik yalnızca Ramazan ayında, ön plana çıkan bir yardımlaşma olarak algılanmamalı, yoksullukla mücadelenin bir ülke kalkınması sorunu olduğu ve bunun nedenlerinin, özellikle yoksul halka kamu hizmetlerinin yeterince ulaştırılmadığı ve sosyal adaletin tam gerçekleşmediği söylenebilir.

Yoksullukla mücadelede bir başka önemli konuda sorunun sadece yardımla çözülemeyeceği yönündedir. Bu konuda sosyal politikalar geliştirilerek Kuan Tzu'nun şiiirinde olduğu gibi **"balık vermek yerine balık yetiştirmeyi ve tutmayı"** öğretmek gerekir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mustafa, Ömer Demir (1997), **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayınları, Ankara.
- AKP İstanbul İl Başkanlığı (2004), **Belediye Yönetimi ve Belediyecilik**, Yerel Yönetimler Birimi Yayını, İstanbul.
- ALA, Melahat (2009), **"Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük"**, Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi ISSN 1305-7979, yıl 5 sayı 2, <http://www.Paradoks.org>, Erişim Tarihi 05/08/2010
- ASLANER, Abdullah (2008), **"Sosyal Yardımlaşmanın Modern Şekilleri: Bursa Yıldırım Belediyesi Örneği"**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- BİRİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963), Milli Kütüphane, Ankara.
- ÇANAKKALE SOSYAL MARKET (Tarihsiz), "Giymiyorsak Giydirelim", Broşür, Çanakkale Belediyesi
- DEMİR, Sırma(2006), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye açısından Değerlendirilmesi. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT, Ankara
- DERDİMAN, Cengiz (2007), **İdare Hukuku**, Bursa: Alfa Aktüel Yayını.
- DPT(2010) "Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu"- 2010, DPT Yayını, Ankara
- DPT (1967) "İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", 1967-1972", DPT Yayını, Ankara.
- DPT (1973), "Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı", 1973-1977", DPT Yayını, Ankara.
- DPT (1979), "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı", 1979-1983", DPT Yayını, Ankara.
- DPT (1984), "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", 1985-1989", DPT Yayını, Ankara.
- DPT (1989), "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı",1990-1994", DPT Yayını, Ankara.
- DPT (2000), "Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" 2001-2005" DPT Yayını, Ankara.
- DOKUZUNCU KALKINMA PLANI (2006), 01.07.2006 Mükerrer Resmi Gazete, Sayı: 26.215.
<http://www.esenler.bel.tr>, "Edim Projesi", Erişim Tarihi: 04/08/2010
<http://www.izmir.bel.tr>, "Yardım Eli", Erişim Tarihi: 04/08/2010
<http://www.kocaeligazetesi.com.tr>, Erişim Tarihi: 09/08/2010
<http://www.yoksulluklamucadele.org>, Erişim Tarihi: 03/08/2010
<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=2606> Erişim Tarihi: 04/08/2010
http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=2173#turkey_poverty Erişim Tarihi : 04/08/2010
<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/makaleler/yayinda/5/SOS115.doc>. Erişim Tarihi: 04/08/2010
<http://www.ankara.bel.tr>, Erişim Tarihi: 10/08/2010
- FAALİYET RAPORU (2008), Çanakkale Belediyesi Yayını, Çanakkale.
- FAALİYET RAPORU (2009), Çanakkale Belediyesi, <http://www.canakkale.bel.tr>, Erişim Tarihi: 03.08.2010
- FİLİZ, Hatice Hilal (2009), "**Yerelleşme ve Yoksulluk Ekseninde Bir Örnek: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları**", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Turgut TAN (2001), **İdare Hukuku**, Cilt: 1, Ankara: Turhan Kitabevi.
- GÜL, Hüseyin, Songül Sallan Gül, Dilek Memişoğlu (2007), "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları", **Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II**, Nobel Yayınevi, Ankara.
- GÜRSES, Didem (2009), "**İnsani Gelişme ve Türkiye**", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 12, Sayı: 21
- KABAŞ, Tolga, "**Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları**", Doktora Tezi, Adana, 2009. (<http://library.cu.edu.tr/tezler/7273.pdf> erişim 04/08/2010)
- RESMİ GAZETE (1995), "VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı", 07.10.2010, Sayı: 22.279
- Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) Raporu, 2001 Yerel Yönetimler, Sekizinci BYKP, DPT yayını Ankara
- TÜİK (2008), Yoksulluk Çalışması, Sayı:205, 1 Aralık 2009
- TÜİK (2008), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sayı: 134, 29 Temmuz 2010
- UZUN, Ayşe(2003), Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2
- ÜNAL, Çiğdem (2008), "**İnsani Gelişmişlik Endeksinde Göre Türkiye'nin Bölgesel Farklılıkları**", Coğrafi Bilimler Dergisi, 6 (2), 89-113
- YILMAZ, Binhan Elif, CURAL, Mehmet (2009), OECD "**Ülkelerinde Yoksulluk: 1980 Sonrası Gelişimin Analizi**", Kocaeli Üniversitesi, İİBF Dergisi Yıl: 5, Sayı 7
- KENT EYLEM PLANI (2009), "Ancak Seninle Birlikte", Çanakkale Kentinin Vizyonu, İlke ve Değerleri, Misyonu, Çalışma Alanları ve Konuları Eylem Planları", Çanakkale Belediyesi, Kent Konseyi Yayını.
- YILMAZ, Zekeriya (2004), **Anayasa, TCK-CMUK-CİK-TMK**, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- WORLD BANK (2008), "What is urban poverty", <http://www.worldbank.org>, Erişim Tarihi: 2009

YEREL YÖNETİMLER VE HAYIR FAALİYETLERİ DENİZLİ SEVGİ ELİ ÖRNEĞİ

İbrahim DURAK

idurak@pau.edu.tr

Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Özet

1980'li yılların başından itibaren dünyamızda yaşanan hızlı değişim ve dönüşümle beraber kamu yönetimi ve yerel yönetim anlayışında da birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Bu yeni anlayış, "işletmecilik (managerialism)", "yeni kamu işletmeciliği (new public management)", "piyasa temelli kamu yönetimi (market-based public administration) vb. isimlerle anılmaktadır. Bürokratik ve merkezi yapıların yerini inisiyatifin daha fazla yönetilenlerde olduğu yerel ve demokratik yapılar almaktadır. Geniş-yatay çevre, esnek örgüt yapısı, müşteri-vatandaş odaklılık, kamuya karşı çeşitli sorumlulukları yerine getirmek vb. faktörler yeni kamu yönetiminin ve yerel yönetimlerin başlıca özelliklerindedir. Bu kapsamda kamu yöneticileri altyapı, ulaşım gibi sadece klasik kamu hizmetlerinin hazırlanması ve sunumuyla yetinmemektedir. Bunun yanı sıra, toplumun sosyo-ekonomik sorunlarının çözümünde, toplumsal yaşamın demokratikleşmesinde, çeşitli hayırseverlik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde de aktif olarak rol almaktadırlar. Son zamanlarda vatandaşa, vatandaşın ihtiyacı doğrultusunda daha kaliteli ve daha iyi hizmetin sunulabilmesi için yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları önemli görevler üstlenmektedir.

Araştırmada, 2005 yılından itibaren Denizli Belediyesi öncülüğünde faaliyette bulunan "Sevgi Eli Derneği"nin hayır faaliyetleri ve topluma katkısı incelenecektir. Araştırmada Sevgi Eli Derneği'nin yayınlanmış olduğu çeşitli yayınlardan ve dernek yöneticileri ile yapılan mülakatlarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları(STK), Hayırseverlik.

LOCAL GOVERNMENTS AND PHILANTHROPY ASSOCIATIONS CASE OF DENİZLİ SEVGİ ELİ

Abstract

In the beginning 1980's occurring fast changing and transforming in the world is also happening changes of understanding public and local management. This perspectives is called managerialism, new public management and market-based public administration. Local and democratic structures which are managed have more initiative are taking the place of bureaucratic and central structures. Basic characteristics of the new public and local management are wide-horizontality environment, flexible organizational structures, customer-citizen focused, responsibility for public etc. In this extent, new public managers are not satisfied with classic substructure and arrival services. However, they are having a part actively to analysis socio-economics problems of society, to have more democracy and some philanthropy activities. In the most recent years, to service more quality and better services related to their needs to citizens local governments and non-governmental organizations are added to important functions. In this paper, Sevgi Eli Association which is the initiator of Denizli Municipality has been acted from 2005 will be analysis philanthropy activities and additions to the society. In this paper are used to some publications of Sevgi Eli Association's publications and interviews of association's managers.

Keywords: Local Governments, Non-governmental Organizations (NGO), Philanthropy

1.Giriş

Özellikle 20. yüzyılın sonlarında devletlerin zamanla aşırı biçimde büyümesi, kırtasiyecilik, verimsizlik ve hantallık gibi kamu yönetimi sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde kamu yönetiminin ön plan çıkan başlıca özellikleri merkeziyetçilik, katı hiyerarşi, aşırı kurallara bağlılık ve ağır bürokrasi olmuştur (Eryılmaz, 2006:22-23). 1980'li yıllarda pek çok şeyde değişimler yaşanmaya başlanmasıyla birlikte kamu yönetiminde de önemli değişiklikler oluşmaya başlanmıştır. Alman sosyolog Max Weber'in bürokrasi modeline göre örgütlenmiş olan geleneksel yönetim anlayışı, 1980'li yılların başından itibaren özellikle gelişmiş ülkelerde büyük ölçüde teorik ve pratik yönleri itibarıyla yetersiz olmaya ve önemini kaybetmeye başlamıştır. Ortaya çıkmaya başlayan yeni yaklaşım ya da anlayış ise "işletmecilik" (managerialism), "yeni kamu işletmeciliği" (new public management), piyasa temelli kamu yönetimi (market-based administration) ya da girişimci idare (entrepreneurial administration) gibi kavramlarla ifade edilmektedir (Eryılmaz, 2006:25). Bu yeni yaklaşım kapsamında hiyerarşik ve merkezi örgütlerin önemi azalmakta buna karşın yerel yönetimlerin önemi artmaktadır. Mahalli şartların farklılığı, mekânsal uzaklık, halkın daha çok yönetime katılması ve halka ihtiyacı olan daha iyi ve kaliteli hizmeti hızlı bir biçimde sunabilme sorunu yerel yönetimlerin önemini ön plana çıkarmaktadır. Diğer bir yaklaşıma göre ise yerel

yönetimleri ortaya çıkaran nedenleri fonksiyonel etkinlik ve demokrasi olarak iki grupta toplayabiliriz ((Eryılmaz, 2006:121-125). Fonksiyonel etkinlik hizmete tahsis edilen geniş anlamdaki kaynakla amaç arasındaki uygunluktur. Hizmet sunulan halkın ilgili hizmete yönelik düşünce ve eğilimlerinin tespit edilmesi ilgili hizmette isabetli karar verme olasılığını artıracaktır. Diğer taraftan kamu hizmeti gören birimlerin faaliyet alanı ne kadar küçülürse toplumun tercihlerini belirlemek ve yönetime katılmakta o kadar kolay olacaktır. Demokrasi açısından da halkın yerel yönetici adayını daha yakından tanıyabilmesi, halkın kendini ilgilendiren işlerde yönetime katılması bu amaçla oluşturulan organlarda görev alması yöneticilerini sürekli etkilemeye ve denetlemeye çalışması söz konusudur. Katı hiyerarşi ve merkezi yetki kapsamında sadece kuralları uygulayan klasik, statüokocu merkezi yönetim yerine yerel yönetimler esnek ve dışı açık, vatandaş odaklı, yenilikçi özerk yapıları itibarıyla girişimci birimleri temsil etmektedir. Her bir yerel yönetim kuruluşu aynı zamanda farklı bir girişimci güç denektir. Yine yerel yönetim organları o yöre insanı arasında seçildiğinden dolayı buldukları yönetin sorunlarını daha iyi bilebilmekte ve gerekli çözümleri üretebilecek imkâna sahip olabilmektedirler. Bu kapsamda merkezi yönetim yerel yönetimlerin varlığından dolayı kazançlıdır. Zira yerel yönetimler yerel nitelikteki vatandaşın ihtiyaç, istek ve beklentileri ile ilgili görevleri merkezi yönetimden devralmakta ve onun yükünü hafifletmektedir. Zaten hizmette yerellik (subsidiyarite) ilkesi de hizmetin ve görevin o hizmeti alacaklara en yakın yönetimce görülmesi ya da yetkinin en yakın yönetimce kullanılmasını ifade etmektedir. Bunun anlamı üniter devletlerde işlerin görülmesinde yerel yönetimlerin asıl yetkili olacağıdır (Örne, 1998:117-118).

2.YEREL YÖNETİMLERİN ÖNEM KAZANMASI

Türk kamu yönetiminin örgütsel yapısı merkezi yönetim ve yerinden yönetim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Toplumsal hizmetler ve kamu işlerinin devlet tarafından yürütülmesine merkezi yönetim denirken, bu hizmetlerin ve işlerin yerel yönetimlerce yapılması biçimindeki yönetim yapısına da yerinden yönetim denmektedir. Bazı kamusal hizmetlerin nitelikleri ve mahiyetleri gereği ulusal düzeyde ve tek merkezden yürütülmeleri zorunluluğu vardır. Mesela, güvenlik ve adalet hizmetleri ülke düzeyinde standart biçimde yerine getirilmesi gereken kamusal etkinlikler olarak bilinir. Buna karşılık bulunan ve yaşanan yerin çevre temizliği ve düzenlenmesi, yol ve su hizmetleri gibi hizmetin yalnızca yaşanan alanla sınırlı olduğu hususlardaki yerel ihtiyaçları karşılamaya yarayan etkinliklerin ise yerel yönetimler tarafından daha etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi söz konusudur (Eroğlu,1998:151). Cumhuriyetimizin başlangıcında ülke şartlarının gereği merkezi yönetim anlayışı ağırıklı olmasına karşın günümüzde ülkemizin yaşadığı hızlı değişim ve gelişim noktası bakımından gelmiş olduğu nokta merkezi yönetimin yetersizliğine yol açarak yerinden yönetim olgusunu ön plana çıkarmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşaması, kentlerin ölçek ve kapasitelerinin çok üstünde bir nüfusu barındırmak zorunda kalması, eğitim ve kültür düzeyinin artışına bağlı olarak kamu hizmetlerinin miktar ve nitelik bakımından daha fazla talep ediliyor olması gibi nedenler yerel yönetimlerin ön plana çıkması olgusunu güçlendirmektedir. Yerel yönetimler işlevleri bakımından halka daha yakın, halkın sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarını yerinde tespit edip hızlı ve etkin bir biçimde karşılayan birimlerdir (Görün, Elagöz, 2007:152). Yerel yönetimlerin temel yaklaşımı halkın ihtiyaçlarını belirlemek, bu ihtiyaçların karşılanmasıyla halkın yaşam standartlarını yükseltmek, katılımcı ve demokratik bir toplumun oluşmasına katkıda bulunmaktır. Yine ihtiyaç duyulan yerel hizmetlerin tespit edilerek hızlı, kaliteli ve daha ucuz bir biçimde yerine getirilmesi bu birim sayesinde olmaktadır. Hemen hemen her ülkede yönetim sistemi merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında paylaşılmıştır. Gelişmiş ülkelerde daha dar merkez ve geniş bir çevre (yerel yönetimler) varken, gelişmekte olan ülkelerde ise daha geniş merkez ve daha dar bir çevre yer almaktadır. Merkezi yönetim yerel yönetimler üzerinde idari vesayet yetkisine sahiptir. İdari vesayet mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğüne uygun bir biçimde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunarak mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla yapılır (Eryılmaz, 2006:126).Anayasamızda "il özel idaresi", "belediye" ve "köy" olmak üzere üç tür yerel yönetim birimi vardır. Özellikle 1980'ler sonrası yerel yönetimlerin ön plana çıkmasıyla birlikte merkezi yönetimin yetki ve görevlerinin önemli bir kısmı yerel yönetimlere, merkezin taşra kuruluşlarına, meslek ve sivil toplum kuruluşlarına devri söz konusudur. Genel olarak dünyada yaşanan yerelleşme eğilimine paralel olarak ülkemizde de bir takım hukuki düzenlemeler yapılmaktadır. "5393 sayılı Belediye Kanunu", "5260 sayılı Büyük Şehir Belediye Kanunu", "5302 sayılı İl Özel İdare Kanunu"nu bu çalışmalara örnek olarak gösterebiliriz (Görün, Elagöz, 2007:152). Bu düzenlemelerin ortak noktası ise, merkezin yetkisi kapsamında bulunan bir takım görev ve yetkilerin merkezdten alınarak yerel yönetim birimlerine aktarılması, böylece yerel yönetim birimlerinin daha güçlü hale getirilmesini ifade etmektedir. Yerel yönetimlerle ilgili gerçekleştirilen bu ve benzeri düzenlemelerle halkın ve sivil toplum örgütlerinin daha çok yönetime katılması amaçlanmaktadır. Belediye kanunu ile belediyelere sağlık, eğitim, sosyal hizmet, yadım, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetler vb. faaliyetlerin yapılmasında dayanışma ve katılımı sağlamak ve bu amaçlarla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulaması hedef olarak belirlenmiştir. Yine 5302 sayılı il özel idaresi kanununun 65. maddesi gönüllü katılım başlığını taşımaktadır. Bu madde ile de ihtiyaç sahibi kişilere yönelik hizmetlerde gönüllü kişilerin katılımı hedeflenmektedir.

1980'li yıllardan sonra yaşanan yerelleşme sürecinin en temel boyutları arasında merkezi yönetimlerden yerel yönetimlere daha fazla yetki, sorumluluk ve kaynak aktarımı ile yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yer almaktadır. Ayrıca önceleri kamu yönetimi ve ülkemizde de daha çok merkezi yönetim birimleri tarafından üstlenilen görevlerin bir kısmının STK'larca yerine getirilmeye başlanması söz konusudur. Bu durum ise

günümüzde STK'ların önemini artırmak ve halkın yerel ihtiyaçları doğrultusunda faaliyetlerini genişletmelerine zemin hazırlamaktadır.

Son zamanlarda yerel yönetimlerin halkın ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda sorunlarına çözüm üretme konusunda ön plana çıktıkları alanlardan birisi de kurulmasına ve hizmet vermesine öncülük ettikleri hayırseverlik faaliyetleridir. Bu tür hayırseverlik faaliyetlerinin Ankara, İstanbul, Kayseri vb. yerel yönetim birimlerinde başarılı bir biçimde uygulandıkları bilinmektedir. Çalışmanın kapsamında Denizli Belediyesi öncülüğünde kurulan ve yerel birtakım ihtiyaçların giderilmesi konusunda faaliyet gösteren Sevgi Eli isimli sivil toplum örgütü incelenecektir.

3. YEREL YÖNETİMLER VE STK'LAR

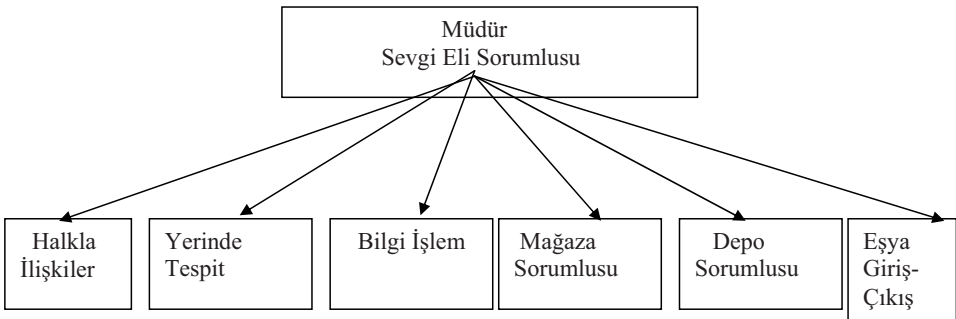
1980'lerden sonra yaşanan yerleşme hareketinin en temel boyutlar arasında yerel yönetimlere daha fazla yetki, sorumluluk ve kaynak aktarımı ile yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yer almaktadır. Buna ilaveten kamu yönetimi tarafından üstlenilen görevlerin bir kısmının STK'larca yerine getirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda sivil toplum kuruluşları yerel yönetimlerle beraber yerel sorunların çözülmesinde ve ihtiyaçların giderilmesinde daha etkin ve şeffaf roller üstlenmektedir (Görün, Elagöz, 2007:155). Sosyal devletin sorumluluklarının birçoğunun yerel yönetimlere, sivil topluma ve piyasaya devredilme çabaları göz önüne alındığında hayırseverlik faaliyetlerine daha fazla yer verildiği görülmektedir. Günümüzde kentlerde sosyal yardım ve hizmetlerin merkezi yönetim yerine daha çok yerel yönetimler ve STK'larca görülmesi, bu kapsamda hayırseverlerin daha çok sorumluluklar üstlenmesi hayırseverlik gibi çeşitli hizmetlerin kamu, STK'lar ve özel sektör işbirliğinde (yönetişim) görülmesi anlayışını güçlendirmektedir. STK'lar genel olarak toplumsal sorunlar etrafında örgütlenmişler ve toplumların ihtiyaçlarını gidermek temel vurgularıdır. Günümüzde STK'lar hem Türkiye'de hem de neo-liberal politikaları temel alan ülkelerde hızla çoğalmakta, niteliksel ve niceliksel olarak hızla zenginleşmektedirler. Neo-liberal sistemi temel alan ülkelerde STK'lar modern, gelişmiş demokratik toplumların değişmez bir ögesi olarak kabul edilmektedirler. Günümüz bilgi toplumu içerisinde STK'lar toplumun ihtiyaçlarını gideren ve katılımcılığı yükselten organlar olarak görülmektedir. Yasaların STK'ları teşvik edici nitelikte olmasının yanı sıra her türlü siyasal ve ekonomik kuruluştan bağımsız olmaları onların daha özgür, daha objektif ve amaçlarına daha uygun faaliyette bulunmalarını kolaylaştıracaktır (Armağan ve diğ.,2007:718). Günümüzde demokratiklik iddiasındaki her yerel yönetim sivil toplum örgütlerinin görüş ve katkılarına önem vermek durumundadır. Ayrıca bu örgütlerin yerel düzeydeki karar süreçlerinde temsil edilmesini sağlamakla yükümlüdür (Okutan, 2008: 94).

4. SEVGİ ELİ DERNEĞİ VE HAYIRSEVERLİK FAALİYETLERİ

Sevgi Eli yardım derneği 2005 yılında Denizli Belediyesi'nin öncülüğünde kurulmuş ihtiyaç sahiplerine yardımcı olan bir dernektir. Sevgi Eli Denizli merkezde yürüttüğü yardım çalışmalarına ilaveten çevre ilçelerden gelen talepleri de değerlendirerek ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmaktadır (Türkiye Gazetesi: 31.03.2010). Sevgi Eli derneğinde toplam 14 personel çalışmaktadır. Çalışanlarla yapılan mülakatlarda misyonlarını "bağışta bulunan hayırseverlerle ihtiyaç sahibi kişiler arasında köprü görevi görmek" biçiminde ifade etmişlerdir. Sevgi Eli'nin bir aracı kurum olduğunu hayırseverlerden gelen yardımların gelen talepler doğrultusunda sadece Denizli merkezde değil aynı zamanda çevre yerleşim yerlerine de ulaştırmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Sevgi Eli Derneği 2010 yılında Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi ile "Sevgi ile El Ele" isimli ortak bir proje düzenlemiştir. Bu proje kapsamında eksiklikleri tespit edilen okullara ekipman desteği sağlanması, bu okullarda eğitim ve öğrenim gören öğrencilere kitap defter, çeşitli kırtasiye malzemeleri oyuncak ve kıyafet yardımı hedeflenmiştir (Kulvar Gazetesi: 26.03.2010).

İlgiliilerle yapılan mülakatlar sonucunda Sevgi Eli'nin örgüt yapısını aşağıdaki biçimde gösterebiliriz:

Şekil1: Sevgi Eli Derneği Örgüt Yapısı

Halkla ilişkiler bölümüne ihtiyaç sahibi kimse ilk müracaatını yapmaktadır. Daha sonra ihtiyaç sahibi kimsenin ihtiyaç durumu yerinde tespit edilmektedir. Sonra bu bilgiler bilgi işlem bölümüne aktarılmaktadır. Buradan ilgili kimseye yardımda bulunmak için mağaza sorumlusuna ve depo sorumlusuna haber verilmektedir.

Daha sonra ise ilgili kişinin ihtiyacını karşılamak için eşya çıkışı yapılmaktadır. Sevgi Eli'nin son dört yıllık faaliyetler tablosunu aşağıdaki biçimde gösterebiliriz:

Tablo 1: Sevgi Eli Derneği Son Dört Yıllık Faaliyet Tablosu

Yıllar	Bağış Yapan Sayısı	Bağış Alan Sayısı
2006	3460	2625
2007	5248	5299
2008	5885	7410
2009	6500	13240

Kaynak: Sevgi Eli Derneği, 2.Dönem Faaliyet Raporu, s.3.

2006 yılında bağış yapan hayırseverlerin sayısı 3460 iken bu oran 2009 yılında % 87 artarak 6500 kişiye ulaşmıştır. Bağışa alanların sayısı ise 2006 yılında 2625 iken bu oran yaklaşık %400 artarak 13240 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 2: 2009 Yılında Yardım Yapılan Genel Aile ve Kişi Sayıları

Denizli merkezde yardım yapılan aile	2837
Çevre belde ve ilçelerde yardım yapılan aile	352
Kimlik ile müracaat edenler	93
Sokakta yaşayan ihtiyaç sahipleri	18
Diğer illerden yardım yapılan aile	10
Genel toplam	3310 aile
Toplam yardım alan kişi sayısı	13240

Kaynak: Sevgi Eli Derneği, 2.Dönem Faaliyet Raporu, s.5.

2009 yılında Denizli merkezde ise toplam 2837 aileye yardım yapılmıştır. Bu ailelerin ikamet ettikleri mahallelere göre dağılımında ilk sıraları iş bulma umuduyla diğer illerden gelmiş insanlardan oluşan gelir seviyesi düşük geçekundu mahallelerin olduğu görülmektedir.

Tablo 3: 2009 Yılı Mahallelerle Göre En Çok yardım Alan ilk On Mahalle

Mahalle	Yardım alan aile sayısı
1.Gümüşler	231
2.Murat Dede.	213
3.Karşıyaka	213
4.Dokuzkavaklar	179
5.Sümer	172
6.Aktepe	132
7.Deliktaş	102
8.Topraklık	115
9.Sevindik	79
10.Merkez Efendi	76

Kaynak: Sevgi Eli Derneği, 2.Dönem Faaliyet Raporu, s.7.

Sevgi Eli Derneğinden en çok yardım alan mahallelere bakıldığında Gümüşler, Murat Dede, Karşıyaka ve Dokuzkavaklar gibi daha çok geçekundu mahallelerinin olduğu görülmektedir. Bu mahallelerin sakinleri ise çoğunlukla Denizli'ye iş bulmak ve çalışmak için diğer illerden gelmiş, kalifiye olmayan kişilerden oluşmaktadır. Tablo 4: Tablo: Sevgi Eli'nden Çıkışı Yapılan Eşyalar ve Adedi (01.06.2009-31.12.2009)

Kaynak: Sevgi Eli Derneği, 2.Dönem Faaliyet Raporu, s.8.

01.06.2009-31.12.2009 tarihlerini kapsayan altı aylık dönemde toplam 43 çeşit eşyadan 1397 adet yardımında bulunulmuştur. En çok yardım yapılan eşya sıralamasında 306 sayı ile yorgan yastık, minder, 174 halı ve kilim ile 132 sandalye almaktadır. En az yardım yapılan eşyalar ise, 1 bisiklet, 1 oturma grubu, 1 dikiş makinesi, 1 şofben ve 1 bulaşık makinesinden oluşmaktadır.

Tablo 5: Yardım Yapılan Çevre Beldeler ve İlçeler ve Yardım Alan Aile Sayısı

Çevre Belde ve İlçeler	Yardım Alan Aile Sayısı
Başkarı	6
Beyağaç	2
Kale	17
Tavas	12
Akköy	76
Buharkent	2
Güney	3
Buldan	12
Sarayköy	20
Babadağ	3
Merkez köyler(Eymir-Özerlik)	3
Çameli	6
Acıpayam	16
Bozkurt	1
Bekilli	4
Baklan	5
Çardak	6
Çal	12
Çivril	10
Honaz	132
Oteller	18
Kaklık	4
Toplam	352 aile

Yardım yapılan çevre beldeler ve ilçeler sıralamasında ilk üç sırayı Honaz (132 aile), Akköy (76 aile) ve Sarayköy (20 aile) almaktadır. En az yardım alan çevre beldeler ve ilçeler ise, Bozkurt (1 aile), Buharkent (2 aile) ve Beyağaç'tır (2 aile).

5.SONUÇ

Günümüz küreselleşme sürecinde topluma hızlı, etkin ve toplumun ihtiyacına uygun kaliteli hizmet sunulması ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda 20.yüzyılın başlarında ortaya çıkan merkezi ve bürokratik yapılar toplumun ihtiyaçlarını gereği gibi karşılamada yetersiz kalmaktadır. 1980'li yılların başından itibaren özellikle gelişmiş ülkelerde vatandaşın ihtiyacını karşılamada yerel yönetimlere daha fazla yetki, sorumluluk ve kaynak aktarımının yapıldığı gözlemlenmektedir. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının yerel ihtiyaçları objektif ve şeffaf bir biçimde karşılaması gerekmektedir. Zira uygulanmada bazı hayır faaliyetlerinin halkla ilişkiler, reklam ve imaj gibi nedenlerle yapıldığı bilinmektedir (Porter, Kramer, 2002:5). STK'lar gerek hayırseverlik gibi yerel hizmetlerin karşılanmasında gerekse demokrasi kültürünün ve katılımcılığın kurumsallaşmasında önemli görevler üstlenmektedir. Çalışmada incelenen ve Denizli Belediyesi öncülüğünde 2005 yılında kurulan ve misyonu "hayırseverler ile ihtiyaç sahipleri arasında köprü görevi görmek" olan Sevgi Eli Derneği bu örneklerden birisini oluşturmaktadır. Sivil toplum yoluyla güçlü toplum aşamasına ulaşma çabasında merkezin küçülerek, yerel yönetimlerin ve fertlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin temsili demokrasi tecrübesinden katılımcı demokrasi aşamasına geçiş sürecinde her sosyal grup ve kültürel hareketin kendi etkinliğini devam ettirebilmek için her alanda örgütlenme düzeyini artırması gerekmektedir (Eroğlu,1998:95). Bu kapsamda yerel yönetim ve STK'lara önemli görevler düşmektedir. Gerek toplumdaki ihtiyaç sahiplerine yönelik hayırseverlik faaliyetlerinin yapılmasında gerekse toplumun ihtiyaç duyduğu diğer alanlarla ilgili hızlı, etkin ve kaliteli hizmetlerin sunulmasında STK'ların sayısının artırılarak faaliyetlerini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki "hayırseverlik faaliyetlerinde ve sevgi ekilen yerlerde sevinçler büyük olur".

KAYNAKÇA

- ARMAĞAN Ahsen, Didem Deniz, Bilgehan Gültekin, "Bilgi toplumunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Değişen Misyonu", IV. Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı,19-21 Ekim 2007, Çanakkale
- Denizli Belediyesi Sevgi Eli Derneği, 2.Dönem Faaliyet Raporu, 01.06.2009-31.12.2009
- EROĞLU Feyzullah (1998), Küreselleşme Sürecinde Yönetim Krizi ve Çözüm Yolları, Berikan Yayınları:3, Düşünce Dizisi:3, Ankara
- ERYILMAZ Bilal (2006), Kamu Yönetimi, Erkam Matbaası, İstanbul
- GÖRÜN Mustafa, İsmail Elagöz (2007), "Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum ve Yerel Yönetim İşbirliği", IV. Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı,19-21 Ekim 2007, Çanakkale
- Kulvar Gazetesi: 26.03.2010
- OKUTAN Emre (2008), "Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Örgütlerinin Gelişmiş İşbirliği: İngiltere Örneği", Sayıştay Dergisi, Sayı:71, Ekim-Aralık

ÖRNEK Acar(1998), Kamu Yönetimi, Beta Yayınları, İstanbul

PORTER, Michael E., Mark R.Kramer (2002), "The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy", Harvard Business Review, December

Türkiye Gazetesi: 31.03.2010

HAYIRSEVERLİK VE HEMŞEHRİLİK BAĞLAMINDA KALKINMA: GÖNEN KÖYÜ GÜZELLEŞTİRME DERNEĞİ ÖRNEĞİ

Mehmet Aydoğan

Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği, İzmir Sivil Toplum Platformu

A. Adem Tekinay

Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Meslek Yüksekokulu, Su Ürünleri Fakültesi

Özet

Bu bildiri; Konya İli Beyşehir İlçesi'ne bağlı 100 hanelik Gönen Köyü'ne, merkezi İzmir'de bulunan Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği'nin İzmir'de ikamet eden üyeleri tarafından yapılan hizmetler bölgesel kalkınma çerçevesinde görsel veriler desteğiyle sunulmuştur. Kış aylarında 20 olan nüfus yaz aylarında 200'e çıkmakta, köyün geleneksel şenliğinde bu sayı 2500'e ulaşmaktadır. Ekonomik kalkınmaya zemin hazırlamak için yol, su, kanalizasyon, drenaj, peyzaj, restorasyon ve güvenlik gibi alt yapı yatırımları devlet desteği alınmadan yapılmıştır. Ekonomik kalkınma projesi olarak, 60 üyeden oluşan bir kooperatif kurularak küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine başlanmıştır. Gönen Köyü'ndeki gelişmeler çevre köy ve ilçeler tarafından izlenerek örnek alınmaya başlanmıştır.

RURAL DEVELOPMENT IN RELATION TO CHARITY AND CITIZENSHIP: THE EXAMPLE OF GÖNEN VILLAGE EMBELLISHMENT ASSOCIATION

Abstract

In this study, services provided by the members living in İzmir of Gönen Village Embellishment Association operated in İzmir to 100 housed Gönen Village of Beyşehir Town, Konya Province were presented in the context of rural development. The population in winter is 20 whereas it reaches to 200 during the summer and almost 2500 people visits the village during the traditional carnival. In order to provide a basis to economical development, basic facilities such as road, water, sewage, drainage, landscaping, restoration and security were implemented without any financial support from the government. With the establishment of a 60 member – cooperative, a sheep production was initiated as the economical development project.

GİRİŞ

Türkiye'deki 1950'li yıllarda hızlanan sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan iş gücü ihtiyacı kentlerden ve köylerden göç eden insanlardan karşılanmıştır (Güreşçi, 2010: 77). 1950'li yıllarda Türkiye nüfusunun yüzde 75'i köylerde yaşamaktayken, bu oran 1980'de yüzde 56, 2000 yılında ise yüzde 35 olarak dramatik bir azalma göstermiştir (DPT, 2006: 6). Ekonomik nedenlerle nüfusları azalan köylerin kalkınmasına yönelik projeler hükümetler tarafından geliştirilmiş, geliştirilmeye devam etmektedir. Devlet tarafından kırsal kalkınma, bölgesel kalkınma, köylere hizmet götürme ve köye dönüş olarak bilinen projeler gerçekleştirilmektedir. Örneğin, İç İşleri Bakanlığı'na bağlı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi kapsamında 14 ildeki (Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van) bir süredir boş kalmış köylerde yaşamın yeniden başlatılması ve kalıcı hale getirilmesine yönelik; tarım, hayvancılık ve el sanatları gibi ekonomik destekler ile; altyapı temini, sosyal donatı, arazi kullanım planlaması gibi konularda çalışmalar yapmaktadır (www.illeridaresi.gov.tr). Ayrıca, DPT tarafından 2006 yılında bir Ulusal Kırsal Kalkınma Planı hazırlanmış, ekonominin geliştirilmesi ve iş imkanlarının artırılması; insan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi; kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması ve kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesi başlıklarında dört ayrı strateji oluşturulmuştur (DPT, 2006: 2). İlave olarak; 2007 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu kurulmuş, 2008 tarihinde Avrupa Komisyon tarafından kabul edilen, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Fonları ile desteklenmiş Tarım ve Kırsal Kalkınma Programını (IPARD) uygulamaya koymuştur.

Kırsal kalkınmaya devletten başka şahıslar ve sivil toplum kuruluşları (STK), özellikle de hemşehri dernekleri önemli destek vermektedir (Genç, 2008; Kurdoğlu, 2005). Hemşehri derneklerinin sosyal, kültürel, politik ve ekonomik anlamda sağladığı katkılara örnek olarak İstanbul'daki Niğdeli hemşehri dernekleri (Caymaz, 2005), Sivas Dayanışma Derneği (Işıkpınar, 2000), Bursa örneği (Narlı ve Narı, 1999: 176) ve Ankara'daki Malatyalılar Örneği (Tekşen, 2003: 160) verilebilir.

Türkiye'de bugün itibarıyla 85.973 adet faal dernek bulunmakta olup illere göre en yüksek oran % 20,3 ile İstanbul'da, % 9,8 ile Ankara'da, % 5,5 ile İzmir'de yer almaktadır. Konya ilinde 2206 adet dernek bulunmakta olup toplam dernek sayısına oranı % 2,6 dır. Toplam dernekler içinde hemşehri derneklerinin oranı yaklaşık % 10 olup, hemşehri derneklerinin bölgelere göre dağılımı da % 58,7 ile Marmara, % 17,5 ile

İç Anadolu ve % 9,9 ile Ege Bölgeleri şeklindedir. Hemşehri dernekleri sayısı 2006 yılından 2010 yılına kadar % 55 oranında (3876'dan 8543'e) artış göstermiştir (www.dernekler.gov.tr).

Türkiye'deki sayıları hızla artan hemşehri derneklerinin kırsal kalkınma yaklaşımına olan katkılarına yönelik bilimsel ölçekte araştırma eksikliği bulunmaktadır. Bu anlamda literatür eksikliğinin giderilmesi amacıyla ele alınan bu çalışmada, merkezi İzmir'de bulunan Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği'nin İzmir'de ikamet eden üyeleri tarafından Gönen Köyü'ne devletten destek alınmaksızın yapılan alt yapı, sosyal ve ekonomik hizmetler bölgesel kalkınma çerçevesinde görsel veriler desteğiyle açıklanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Çalışmada materyal olarak Konya İli, Beyşehir İlçesi'ne bağlı Gönen Köyü ve köyün kalkınmasına yönelik yatırım çalışmaları yapan Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği ele alınmıştır. Gönen Köyü'ne yapılan ziyaret ve yerinde gözlemler, köy muhtarı, köy sakinleri ve Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği yöneticileriyle olan mülakatlar ve elde edilen verilerin literatür ışığında değerlendirilmesi de çalışmanın yöntemini oluşturmuştur.

Gönen Köyü

Konya İli Beyşehir İlçesi'ne bağlı köy ilçe merkezine 16 km uzaklıkta bulunmaktadır (Şekil 1). 100 hanelik köyün yaklaşık 800 - 850 yıllık bilinen bir tarihi bulunmaktadır. Başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Yaklaşık 150 yıl önce köyden İzmir'e önemli bir göç hareketi yaşanmış, göç edenler İzmir'de kahve işlenmesi ve ticareti konusunda başarı elde etmişlerdir. İzmir başta olmak üzere yaklaşık 4000 civarında olduğu belirtilen köylülerin yaklaşık 20 nüfusu sürekli köyde yaşamakta, köyün geleneksel şenliğinde bu sayı 2500'e ulaşmaktadır. 200 civarında köylü ise yaz aylarını köyde geçirmektedir.

Köyde bakkal ve kahve olmamakta, alışverişler Doğanbey beldesi ve Beyşehir ilçesinden yapılmaktadır. Köyde 2 fakir aile olduğu ve hayırseverlerin desteğiyle geçindikleri belirtilmiştir. Köyde toplam 6 adet okul çağında olmayan çocuk bulunmaktadır.

Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği

Gönen Köyünü Güzelleştirme Derneği 1990 yılında İzmir'de ikamet eden Gönenliler tarafından kurulmuştur. Amaçları, köylerinin ihtiyaçlarını gidermek, gençlerin köye gelmelerini cazip kılmak ve arsa, ev ve bahçe gibi gayri menkullerine sahip çıkmaktır.

Derneğin Başkanlığını Ali Aydoğan, Yürütme Kurulu Üyeliklerini ise Muhtittin Gönen, Ali Aydoğan ve Ali Gönen yapmaktadır. Hayvancılıktan sorumlu Yönetim Kurulu Üyeleri Salih Dırman, Süleyman Gönen ve Hasan Gönen'dir. Derneğin yardımsever üyeleri ise; Muhtittin Gönen, Mehmet Aydoğan, Osman Avcı, Hayrullah Gönen, İbrahim Değerli, Abdurrahman Aydoğan, Ali Şengönen, Kemal Bilen, Mehmet Yeşilçavdar ve Tefvik Yeşilçavdar'dır.

Bugüne kadar yapılan yatırımların finansmanı Yürütme Kurulu ve bazı üyeler tarafından karşılanmış olup 2008 yılından itibaren köyde evi olan bütün üyelerden yıllık 500 TL aidat toplanmaktadır. Dernek Yönetimi İzmir'de aylık toplantılar yapmaktadır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Gönen Köyü Güzelleştirme Derneği'nin devletten yardım beklemezsizin yapılan, yaklaşık değeri 10.000.000 TL ye yaklaşan hizmetler maddeler halinde aşağıda sıralanmıştır:

- 1990 yılından itibaren 20 üyenin girişimiyle su araştırması yapılmaya başlanıp 45-50 metre derinlikten 25 lt/sn debisinde su çıkartıldı. 1991 yılında su deposu yaptırılarak bütün evlere su verildi, su çeken pompalar 2008 yılında modernize edilerek arızalar önendi (Şekil 2)
- 2006 yılında kanalizasyon sistemi ve arıtma tesisi yaptırıldı ve köyün içinde geçen dere ıslah edildi.
- Köy karayolunun 6 km'lik kısmı asfalt yapıldı, yolun genişletilmesi için Muhtarlık tarafından girişimler devam ediyor (Şekil 3).
- 40 tane yıkılmak üzere olan evler izin alınarak yıkılarak arsalarına bahçe yapıldı ve evlerden çıkan taşlar kullanılarak köy içindeki yollara döşendi (Şekil 4).
- Köyün içinde ağaçlandırma (5000 ağaç) ve peyzaj çalışmaları yapıldı.
- Köyün girişine Kemal Bilen isimli bir hayırsever tarafından Patron Dayı adlı bir park yapıldı (Şekil 5).
- Köy mezarlığına 1 km uzunluğunda 1.5 metre yüksekliğinde beton-taş duvar yapıldı.
- Tekke Dede Abdan Musa isminde 750 sene önce yaşamış bir alimin mezarı iki hayırsever tarafından yaptırıldı (Şekil 6).
- Bu çalışmalarla birlikte, köye gelen insanların sayısında ve köyde kalma süresinde büyük oranda artış gözlemlendi. Köyle sürekli oturmayı planlayanlar evlerini tamir ettirmekte veya yıkıp tekrar inşa etmektedir (Şekil 7, 8).
- Arsası köye ait olan bir binayı Ali Şengören isimli bir hayırsever yaptırıp bir katını köy imamı lojmanı olarak tahsis etti.
- Camiye perde, halı ve avize yaptırılarak alttan ısıtma kuruldu.
- Çöp tenekeleri artırılarak (Şekil 9) çöp ayrıştırıcı kullanılmaya başlandı (Şekil 10).

13. Köydeki tarihi çeşmeler rehabilite edildi (Şekil 11)
14. 8 tane güvenlik kamerası kurularak köyün güvenliği sağlanmadı (Şekil 12).
15. Dernek olarak bir otobüs alınarak İzmir'deki köylüler belirli zaman aralıklarında köye taşındı. 5 yıl sonra köylüler özel araçlarını tercih etmeye başlayınca bu uygulamaya son verildi.
16. Her yıl köyde geleneksel olarak şenlik yapılmaya başlandı. İzmir'den 70-80 özel araba, 3-4 otobüs gelmektedir. Ayrıca, Ramazan ayında her gün bir köylü tarafından bütün köye iftar yemeği verilmektedir.
17. Alt yapı tamamlandıktan sonra köyün gelişmesi için ekonomik atılım yapılması planlanmıştır. Bu amaçla; hissesi 1000 lira olan 60 kişilik bir kooperatif kuruluşu 2000 m² kapalı ağıl yapılmıştır. 530 tane küçükbaş hayvan alınarak 2 tane çoban tarafından yetiştirilmektedir (Şekil 13, 14).

önen Köyü Güzelleştirme Derneği tarafından yapılan yatırımlar hemşerilik ve hayırseverlik bağlamında önemli bir örnek teşkil etmektedir. Dernek yönetiminin köylerini canlandırma hedefine inanmış olmaları, buna bağlı projeler üreterek gerçekleştirmeleri ve bütün yatırımları kişiselden ziyade dernek çatısı altında kolektif olarak yapmaları önem taşımaktadır. Asıl hedefin ekonominin canlandırılması olduğu projede, bunun sağlanması için öncelikle alt yapı hizmetlerinin tamamlanması gerektiği savunularak ciddi bir çalışma ortaya konulmuştur. Köye yapılan yatırımlarla birlikte gözlenen gelişmeler aşağıda sıralanmıştır:

1. Köye gelen insan sayısında doğal olarak hayır sever sayısında artış görülmeye başlanmıştır. Köyde kalış sürelerinde de artışlar gözlenmektedir.
2. Yakın köyler Gönen Köyü'nden esinlenip kendi köylerine sahip çıkmaya başlamışlardır. Konya ve Isparta'daki köy, belde, ilçe yöneticileri köydeki gelişmeleri incelemek üzere ziyaret etmektedirler.
3. Köye gelen gençlerin sayısında artış gözlenmekte, bu durum aileleri mutlu etmektedir.
4. Köye Kaymakam, Belediye Başkanı ve güvenlik güçleri sürekli ziyaret etmekte, köy için yöneticilerden yardım istenince yöneticiler kendi bölgeleri için köyden yardım talep etmektedirler.
5. Köy ile ilişkisi olan Gönenlilerden yıllık 500 TL aidat alınmakta ve köyün giderleri bu kalemden karşılanmaktadır.
6. Küçük baş hayvan yetiştiriciliğine ilave olarak, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, mandıra tesisleri, organik meyve sebze yetiştiriciliği ve işleme tesisleri yapmak derneğin hedefleri arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Gönen Köyü, terk edilmiş ve terk edilmeye yüz tutmuş köylerimize örnek teşkil etmeli ve köylerinden ekonomik saiklerle büyük şehirlere veya yurt dışına çıkmış insanlar, birlik beraberlik duygularıyla köylerine sahip çıkmaya teşvik edilmelidir. Bir zamanların vazgeçilmezleri olan bütün köylerimiz mamur hale getirilmelidir.

Büyük şehirlerdeki suç oranlarının artması, psikolojik problemlerin yoğunlaşması köyden kente olan göç hareketini tersine çevirebilecektir. Köylerdeki ekonomik gelişmelere paralel olarak sosyal ve kültürel faaliyetlerin de planlanıp hemşehri dernekleri başta olmak üzere STK'nın etkinliklerinden de faydalanılarak gerçekçi ve uygulanabilir projeler üretmek gerekmektedir. Aktaş ve arkadaşlarının (2006: 56) kırsal dönüşüm olarak da betimlediği kırsal kalkınmada katılımcılık ve gönüllülüğün baskın olduğu yatırımların daha verimli yürütüldüğü ispatlanmıştır. Bu nedenle, kırsal kalkınma modelleri her bölgeye göre insan faktörü esas alınarak revize edilip, devlet yatırımlarının yanı sıra şahıslar ve derneklerin yapacakları yatırımlar belirli bir plana göre yönlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E., Aka, A., Demir, M. C. (2006). Türkiye'de hemşeri dernekleri ve kırsal dönüşüm. Tarım Ekonomisi Dergisi, 12 (2), 51-58.
- Caymaz, B. (2005). İstanbul'da Niğdeli Hemşehri Dernekleri, European Journal of Turkish Studies [Online], 2. Connection on 20 Ekim 2010. URL : <http://ejts.revues.org/index410.html>
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (2006). Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Erişim: <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2006/20060204-9-2.pdf>, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2010.
- Genç, Y. (2008). Kentin Sosyal Değişiminde Yöresel Kültürlerin (Hemşehri Dernekleri) Rolü, Yöresel Kültürler Sempozyumu, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 27 Haziran, Kocaeli. Erişim: <http://www.kocaeliaydinlarocagi.org.tr/Yazi.aspx?ID=528>, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2010.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de kentten köye göç olgusu. Doğu Üniversitesi Dergisi, 11 (1), 77-86. Erişim: <http://journal.dogus.edu.tr/13026739/2010/cilt11/say11/M00236.pdf>, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2010.
- Işıkpınar, Ülkü (2000) Türkiye'de iç göçler ve toplumsal dayanışma bir saha çalışması örneği olarak Sivas Dayanışma Derneği (SİDAD) örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi. Erişim: In Tumarkine A. And Hersant J. (2005) European Journal of Turkish Studies [Online], 2. Erişim Tarihi: 20 Ekim 2010. URL : <http://ejts.revues.org/index397.html>

- Kurtoğlu, A. (2005). Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler, *European Journal of Turkish Studies* [Online], 2. Online since 23 juillet 2009, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2010. URL : <http://ejts.revues.org/index375.html>
- Narlı, N., Nari, Y. (1999). Türkiye'de Hemşehri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri : Bursa Örneği, *Yeni Türkiye I* (29), 176-184. Erişim: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/8646/1/hemsehri_son_pdf. Erişim Tarihi: 30 Ekim 2010.
- Tekşen, A. (2003). Kentleşme sürecinde bir tampon mekanizma olarak hemşehrilik: Ankara'daki Malatyalılar örneği. DPT, DEİGM. Mart 2003. 256s. tab. (DPT. 2669), s.160-173. ISBN: 975-19-3339-0 <http://www.dernekler.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2010. <http://www.illeridaresi.gov.tr>, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2010.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Gönen Köyü'nün görünümü

Şekil 2. Su Deposu

PHILANTHROPY: FOR WHOSE BENEFIT?

Göncüoğlu Eser
s_goncuoglu@yahoo.com
The Pennsylvania State University

Abstract

In recent years there is a growing interest in philanthropic endeavors. This interest has coincided with a time of rapid privatization of government services and reductions in public spending. Ironically, philanthropy mainly benefits the wealthy. Presenting philanthropy as an option to promote public welfare undermines the economic, political, and social dimensions of existing problems. This paper maintains that while philanthropy may support the advancement of societies, public welfare must remain the domain of the state.

Key Words: *Philanthropy, welfare state, public wellbeing, privatization*

Introduction

Ancient Greek in origin, *philanthropy* derives from the combination of two words: *philos* to love and *anthropos*, man, meaning love of mankind (Oxford English Dictionary). Simply defined, philanthropy is “the use of personal wealth and skills for the benefit of specific public causes” (Anheier 2005:39). Sievers (2010:xvii) provides a rather comprehensive definition: “an institution dedicated to the pursuit of public benefit and guided in part by the norm of the common good, to help restore the balance in civil society in favor of a public mission.”

The goal of philanthropy is to endow society with services which are not provided by the state. These services can be educational, cultural, environmental, health-related, and so on. Yet the concept of philanthropy, its forms and goals, has changed over time. In medieval times, philanthropy provided the wealthy with an opportunity to save their souls by showing generosity to those unable to care for themselves. During the nineteenth century, philanthropy openly reflected the processes of social change: the newly emerging bourgeoisie devoted part of their wealth to social investment in order to gain control in the socio-political arena and become part of the ruling elite, which was dominated by the aristocracy at the time (Lassig 2004; Anheier and Leat 2006). During the twentieth century, as governments began to address the structural causes of poverty, and introduce social insurance schemes, philanthropic endeavors entered a stage of stagnation. Recently, however, there is a renewed interest in philanthropic foundations.

Although philanthropy has a long tradition going back to ancient times, its bearing in the modern sense has been widely regarded as an American trait – an invention of the nineteenth century American society (Adam 2004:3). Yet Adam (2004) traces the roots of American philanthropy back to nineteenth century European - specifically German - society. Wealthy North Americans tried to recreate what they had seen in Europe when they returned home. They tried to organize the society along philanthropic lines by establishing and financing public libraries, museums and art galleries. In essence, philanthropy mainly served the privileged few: in Germany, Lassig (2004) mentions, such endeavors provided the new rich with an opportunity to make themselves acceptable to society as agents for cultural ideas and *ethical* progress and thus confirm their status within the bourgeoisie. The same is true for American philanthropists. The Carnegie Foundation, the Rockefeller Foundation, and the Ford Foundation, to name a few reputable philanthropic organizations in the United States, fund scientific, educational and charitable programs for public benefit. A closer examination, however, reveals that these foundations gave away with one hand part of what they took with the other (Žižek 2008:21). “The catch, of course, is that in order to give, first you have to take,” as Žižek (2008:21) argues. The misery they cause in the process of taking, or creating their wealth as some would put it, has often been overlooked.

Disputing Philanthropy

Through philanthropy, the North American and European rich tried to cleanse themselves of the filth of their wealth by giving part of it back to the community which had provided their fortune (Lassig 2004:212). Indeed, few people remember the social disturbances and mass sufferings caused by the Carnegie Steel Company, Standard Oil, and Ford Motor Company. The foundations of these corporations are wrought with misery. There is no lack of proof for the fact that corporate philanthropy is often linked to unfair accumulation of wealth. Legendary philanthropist Andrew Carnegie brutally restrained organized labor in his steelworks through a private army. Then, he spent much of his wealth for educational and humanitarian causes. As the nineteenth century American naturalist Henry David Thoreau (1854/2004:74) put it, “this is a charity that hides a multitude of sins.” A well-known philanthropist in Europe is the Belgian King Leopold II. He presided over the malicious exploitation of the natural resources in Congo, causing the death of millions of people. Then, he tried to counteract his ruthless pursuit of profit with charity (Žižek 2008:22), by financing public works for Belgian people.

Bill Gates, the top philanthropist at present, acquired his wealth by crashing all his competitors and establishing a monopoly. "What does it serve to have computers," he asks, "if people do not have enough to eat and are dying of dysentery?" (quoted by Žižek 2008:22). This explains why the Bill and Melinda Gates Foundation gave money to Monsanto's charitable organization Danforth and recently bought 500,000 shares of Monsanto stock! Monsanto controls about 90 percent of global commercial seed market; it is also a major producer of genetically modified (GM from hereafter) food. Through Danforth's charitable dealings, the company tries to persuade developing countries to give up their indigenous seeds and adopt GM food crops. On the other hand, the same Bill Gates invested, together with Monsanto, in the "doomsday seed bank" which was built in Norway to preserve seeds collected from all over the world. The bank's other *philanthropist* sponsors include DuPont, one of the largest producers of GM seeds and related chemicals; Syngenta, a major producer of GM seeds and agrochemicals; and, the Rockefeller Foundation, a major financier of Hitler's eugenics and the creator of the so-called Green Revolution (Global Research 2010). These are the *reputable* philanthropic foundations the actions of which have destroyed traditional small scale farming communities worldwide and led to widespread environmental and health-related problems. The majority of their philanthropic endeavors aim, in reality, at corporate enclosure of agricultural commons.

In essence, none of these philanthropic foundations *genuinely* works for common good but invests in activities favorable to them economically. They, in fact, make profit from their ostensible charity. First of all, charitable actions reduce corporations' tax responsibilities. Second, philanthropic endeavors increase recognition and reputation of corporations, and hence reinforce their ability to influence and dominate society. Third, philanthropy helps maintain the social order which created the philanthropist corporations in the first place. Fourth, philanthropic endeavors have often hidden economic or social agenda as exemplified above in the case of food and agriculture.

Apparently, an ambiguous relationship exists between philanthropy and ideological forces of the market Sievers 2010: xvii). According to Žižek (2008: 17), market and social responsibility are not opposites; they are united for mutual benefit. Nonetheless, the wealthy is the main beneficiary of philanthropy. By facilitating an insignificant financial transaction between social classes, philanthropy prevents the progression of certain groups in society, and thus maintains the social order. Indeed, as Simmel (1908/1971:155) argued, "the goal of assistance is precisely to mitigate certain extreme manifestations of social differentiation, so that the social structure may continue to be based on this differentiation." "[Charity] re-establishes balance – a kind of redistribution of wealth to the truly needy – without falling into a fateful trap: the destructive logic of resentment and enforced statist redistribution of wealth" (Žižek 2008: 23).

Concluding Notes

Growing interest in philanthropic endeavors in recent decades is obviously linked to the collapse of welfare state. It is important to note here that welfare state *differs* from welfare society. In welfare state, the state is responsible for the promotion and protection of the wellbeing of its citizens. Welfare state guarantees public wellbeing – that is, a collective insurance of dignified survival extended over every individual member (Bauman 2001:45). In welfare society, however, some degree of welfare is provided to recipients from a combination of non-profit charitable organizations, government services, independent volunteers, and for-profit organizations.

All over the world, the authority and responsibility for societal wellbeing has been transferred from national governments to private sector (Spiereburg and Wels 2010:649). Rapid privatization of state owned organizations and reductions in public spending create widespread unemployment and underemployment. In the absence of state administered public education, health services and social security schemes, the majority of citizens suffer from *inequality in the ability to pay* – to use Bauman's phrase – for services. It is the same market system that annuls the conditions for "a collective guarantee of individual dignified survival," with the words of Bauman (2001:45), and makes vast numbers of people to become dependent on charity. Ironically, these people contribute a good deal economically to the fortune of the wealthy before they become impoverished. First, they are injured by the system; then, insulted by the alms of the wealthy. This is philanthropy: superficial, selfish, and overrated, as Thoreau (1854) claimed.

Although philanthropy has been touted as an opportunity to promote social justice and address the problems of poor and marginalized people, it fails to do so. Social injustice and poverty are structural problems, which can only be resolved through the efforts of state-run and state-financed institutions. Philanthropy may support the advancement of societies. But, public welfare must remain the domain of the state. After all, the state is the most trustworthy entity to guarantee justice. And, to paraphrase Levinas' (1992) dictum "Justice differs from charity in that it allows some form of equality and measure to intervene."

References

- Adam, Thomas (2004). "Introduction." *Philanthropy, Patronage, and Civil Society*, edited by Thomas Adam. Indiana University Press, Bloomington, IN.
- Anheier, Helmut K. and Diana Leat (2006). *Creative Philanthropy: Towards a New Philanthropy for the Twenty-First Century*, Routledge, New York, NY.
- Anheier, Helmut K. (2005). *Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy*, Routledge, New York, NY.
- Bauman, Zygmunt (2001). *Work, Consumerism and the New Poor*, Open University Press, Philadelphia, PA.

- Global Research (2010). "Doomsday Seed Vault" in the Arctic, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=7529>. Cited on: October 12, 2010.
- Lassig, Simone (2004). *Bürgerlichkeit, Patronage, and Communal Liberalism in Germany, 1871-1914. Philanthropy, Patronage, and Civil Society*, edited by Thomas Adam. Indiana University Press, Bloomington, IN.
- Levinas, Emmanuel (1992). Interview by Roger-Pol Driot in *Le Monde*, June 2.
- Sievers, Bruce R. (2010). *Civil Society, Philanthropy, and the Fate of the Commons*, Tufts University Press, Medford, MA.
- Simmel, Georg (1971). "The Poor." *On Individuality and Social Forms*, edited by Donald N. Levine, The University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Spierenburg, Marja and Harry Wels (2010). "Conservative Philanthropists, Royalty and Business Elites in Nature Conservation in Southern Africa", *Antipode* 42(3), 647-670.
- Thoreau, Henry D. (1854/2004). *Walden* edited by Jeffrey S. Cramer. Yale University, New Haven, CT.
- Žižek, Slavoj (2008). *Violence*, Picador, New York, NY.

ROMAN TOPLUMUNUN ÇANAKKALE BÖLGESİNDEKİ COĞRAFI VE SOSYAL DAĞILIMI

Bariş ÖZALP
jacenzo@gmail.com
Mustafa ALPARSLAN
m_alparslan@hotmail.com
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi

Özet

Bilindiği gibi, Roman toplumu dünyanın hemen hemen her yerinde yaşam sürmektedir. Romanların beşinci ve onbirinci yüzyıllarda Hindistan'dan İrana göç ettikleri bilinir. Nichephoros Gregoras'a göre, Roman akrobatlar İstanbul'a 1322 yılında gelmişlerdir. Aynı zamanda bazı tarihçiler Romanların onuncu yüzyılda İstanbul'a temizlik işçisi, demirci ve seyis olarak gelmiş olduklarını söylemektedir.

Romanlar Türkiye'de Çanakkale, Tekirdağ (Trakya bölgesi), Kayseri, Adana, Osmaniye, Sakarya, Çorum, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Erzincan, İzmir, Antalya, Van, Erzurum, Artvin, Bayburt, Hakkari, Ankara, Tokat gibi illerde yaşam sürerler. Çanakkale'de Romanların varlığı Osmanlı İmparatorluk dönemine kadar dayanmaktadır. Özellikle, Roman ile ilgili ilk kanuni uygulamanın 1451-1481 tarihleri arasında Fatih Sultan Mehmed tarafından hazırlanmış ve "Rumeli Etrakinün Koyun Adedi" özel maddesini düzenlemesi için yayınlanmıştır.

Romanlar sadece Çanakkale Bölgesi'nin merkezinde yaşam sürmez. Aynı zamanda da Lapseki, Biga, Çan, Yenice, Bayramiç, Gelibolu, Ayvacık, Eceabat, Gökçeada, Bozcaada, Evreşe ve Kumkale gibi ilçelerinde de yayılmışlardır. Çanakkale'deki toplam popülasyonları yaklaşık 34.350 olarak söylenebilir. Buralarda genellikle at arabası sürücüsü, seyyar satıcı, kapıcı, inşaatçı, müzisyen ve badanacı olarak görev yapmaktadırlar.

Çanakkale merkezine yakın yaşam süren romanlar Sarıca-Fevzipaşa mahallesinde yaşam sürmektedirler (11.000 kişi). Sarıca çok ilginç ve farklı bir yerdir. Bu yaşam bölgesi aynı zamanda da potansiyel turizm bölgesi ve verimli balıkçılık sahası özellikleri ile bilinir.

GEOGRAPHICAL AND SOCIAL DISTRIBUTION OF ROMAN POPULATION IN ÇANAKKALE REGION.

Abstract

As it is well known, Roman people have been living in every country of the World. We know that they migrated from India to Iran between the Vth and XIth Centuries. According to Nichephoros Gregoras, Roman acrobats reached to Istanbul in 1322. At the same time, some historians state that Roman people have come to Istanbul in the Xth Century as blacksmith, stableman and cleaning women. Romans live almost every city in Turkey such as Istanbul, Edirne, Canakkale, Tekirdağ (Thrace region), Kayseri, Adana, Osmaniye, Sakarya, Çorum, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Erzincan, Izmir, Antalya, Van, Erzurum, Artvin, Bayburt, Hakkari, Ankara, Tokat etc. The Roman people have been living in Canakkale since the Ottoman Empire period. Specifically, the first law regulation about Romans has been prepared during Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) and published into digest of the laws regulating a particular subject 'Rumeli Etrakinün Koyun Adedi'.

Roman people not only live in the center of Canakkale but also in counties such as Lapseki, Biga, Çan, Yenice, Bayramiç, Gelibolu, Ayvacık, Eceabat, Gökçeada, Bozcaada, Evreşe and Kumkale. Total population in Canakkale is approximately 34.350. Occupational status is: horse carriage driver, peddler, trades, porter, musician and oil painter.

In Canakkale city center Roman people is basically located around Sarıca -Fevzi Pasha neighborhood (approximate population 11.000). The Sarıca is a very interesting, exotic place and at the same time it has high importance in terms of fishing and tourism potential.

Giriş

Romanları Dünyanın aşağı yukarı her ülkesinde görebilmekteyiz. Özellikle müzik gibi güzel sanatlarda son derece yetenekli oldukları kadar, geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de çok değişik sınıflar ve baskılarla muhatap olmaktadır. Örneğin Nazi Almanyası'nda yüz binlerce kurban vermiş ve Romanya gibi ülkelere sürgün olarak gönderilmişlerdir.

Türkiye'deki Roman toplumu üzerine bilimsel çalışmalar oldukça yetersiz olup, bu konuda çok acil ve yoğun çalışmalara gereksinim vardır. Buna karşılık Türkiye'nin her bölgesine yayılmış olmaları ve hala toplumun önemli bir kısmının göçebe bir hayata devam etmesi, diğerlerinin şehirlerin kenar mahallelerinde yaşamlarını sürdürmeleri, toplumlarda Romanlara ilişkin önyargılar, sosyo-ekonomik yaşam koşulları başlı başına bilimsel araştırma konularıdır. Romanlar, Türkiye'de her ne kadar daha çok 'Çingene' olarak bilinmiş olsalar da, kendileri "Çingene" yerine "Roman" ifadesini yeğledikleri için, bu çalışmada 'Roman' ifadesini kullanmayı tercih edilecektir.

Roman halkı, Türkiye'nin hemen her kentinde yaşamakta, daha yoğun bir bölümü ise Trakya bölgesinde (Rom grupları) ve Anadolu bölgesinde (Dom grupları) bulunmaktadır. Özellikle, Maraş, Antep, Adana'da; ve İstanbul'un kozmopolit yapısı içerisinde yer alarak Karagömrük, Tophane, Sulukule,

Kasımpaşa, Dolapdere, Kağıthane, Çayırbaşı, Üsküdar, Ümraniye, Esenler, Yakuplu vb. olmak üzere hemen bütün semtlerine dağılmışlardır. Bulgaristan'dan göç eden Romanlar özellikle Kayseri, Adana, Osmaniye, Sakarya ve Çorum'da yaşamlarına devam etmektedirler. (Çorum'da, yerleşik Romanları bazen "Haymantos" olarak adlandırılıyor ve bunlarla ilgili Bulgaristan'dan geldikleri biliniyor). Erzurum, Artvin, Bayburt, Erzincan, Sivas gibi şehirlerde bulunanlar "Poşa" veya "Boşa" ismiyle adlandırılmaktadırlar. Van, Hakkari, Mardin, Siirt'te ise "Qereçi / Karaçi, Mutrib" olarak biliniyorlar (ki "mutrib" veya "mırtıp" Arapça "müzişyen" anlamına geliyor).

Ülkemizdeki Roman halkı, kendilerini etnik özellik bakımından *Çingene* yada *Roman* olarak yada dini özellik bakımından Müslüman, Alevi, Abdal şekillerinde tanıtır. Bir kısmı kendilerini, etnik köken yerine sadece dini kimlik ile tanıtmaktadırlar. Başkaları tarafından onlara verilmiş olan isimler ise *Poşa* (Doğu Anadolu), *Mırtı / Mutrib* (Hakkari, Mardin, Siirt ve Van'ın Güney bölgesinde), *Koçer, Cono* (Adana, Osmaniye), *Teber* (Ankara'da). Diyarbakır'da ise, Romanlara verilmiş olan ilginç ve eski araştırmalarda bulunmayan üç tane isim vardır: *Kereçi (Qereçi / Karaçi), Aşık / Aşıklı ve Gelsin*. Romanların bir başka adlandırılması yöntemi de yaptıkları meslekler dikkate alınarak verilmiş isimlerdir. Örneğin, uğraştıkları mesleklere göre *Elekçi, Sepetçi, Kalaycı, Demirci, Kemikçi, Bohçacı, Arabacı* v.b. Türkiye dışında da çok farklı adlandırılması sözkonusu olabilmektedirler. Örneğin, Yunanistan'dan gelen, Hıristiyanlığa dinine mensup Romanlar için *Balamoron* ifadesi kullanılıyor.

Sırası gelmişken Türkçe yayınlarda Romanlar hakkında genel olarak kullanılan ifade ve tanımlamalara da değinmek gerekir. Sosyal hayatta daha çok olumsuz ve aşağılanma anlamı içeren atasözü ve deyimler, Türkçe ansiklopedi ve sözlüklerde "*çingene*" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Aynı durumda "Türk Atasözleri ve Deyimleri" için de geçerli. Bir çok kitapta olduğu gibi bu kitapta da Romanlar hakkında çok sayıda olumsuz ve haksız olarak yazılmış atasözüne rastlamak mümkün. Yeni Cumhuriyet Ansiklopedisi gibi bir çok ansiklopedi, genelde, "*çingene*" kelimesinin karşılığında böylesi yanlış ve ön yargılı ifadeler kullanmış olup bunların artık "Temel İnsan Hakları" esasında düzeltilmesi gerekmektedir. Örneğin, "*açgözlü*", "*arsız*", "*yüzsüz*", "*göçebe yaşayan esmer insanlardan oluşan bir topluluk*" ve hatta Romanlar için "*insan eti yemek, çocuk çalmak gibi iddialar öne sürülerek oradan araya sürülmüşlerdir*" (Yeni Cumhuriyet Ansiklopedisi) şeklinde saçma ve onur kırıcı, insanlık dışı ifadelerle rastlanabilmektedir. Türkiye'deki Romanların sayısının genellikle 500 bin civarında olduğu söyleniyor; ama Romanlar'a göre bu rakam 2,5 milyon civarında. Türkiye'de ki Romanların sayısını 5 milyon'dan fazla olduğunu; veya 20 bini göçebe olmak 400 binden fazla Roman olduğunu belirten yazarlar da var. (Oprişan,A. Ve Yılmaz,H.,2004)

Hukuk Düzenlemeleri

Osmanlı Dönemi roman topluluğunu durumlarıyla ilgili belgeler şüphesiz ilgili arşivlerde saklanılmaktadır. Fatih Sultan Mehmed döneminde bu topluluğu bazı ayrıcalıklar tanıdığı bilinmektedir. 'Rumeli Etraki'nün Koyun Adeti Hükmi ve Çingene Kanunu ' isimli kanunnameye hizmete alınan romanlardan harç alınmayacağına ilişkin maddeler bulunmaktadır(Akgündüz,1990). **Çingene** Sancağı'nın varlığını gösteren ilk kayıt II. **Bayezid** (1481-1512) **dönemine** aittir. Bu kayıt, Çingenelerden toplanacak cizye hakkında bir kanunname (Akgündüz,1992). Sultan II. Selim (1566-1574) 1574 yılındaki bir fermanıyla "Bosna-Hersek'te yerleştirilmiş olan çingenelerin vergiden muaf olduklarını, hiç kimsenin onların aktivitelerine karışmamasını, ancak kanunları ihlâl eden çingenelerin de çeribaşları tarafından yakalanarak, devlete teslim edeceğini bildirmektedir". O dönemde Bosna-Hersek'te yerleştirilen çingenelerin bir kısmının madencilikle uğraşmış olduklarını da belirtmek gerekmektedir (Dingec, 2009).

Türk hukuk mevzuatında, kanuni düzenlemelerle, - bildiğimiz kadıyla - açıkça ve ismi belirtilerek hedef alınan, ırk ayrımcılığına maruz kalan tek etnik varlık Romanlardır. 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskan Kanunu'nun 4. maddesi şöyle: "*Türk kültürüne bağlı olmayan, anarşistler, göçebe çingeneler, casuslar ve memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye 'muhacir' göçmen olarak kabul edilemezler.*"

Kanundaki düzenleme ile çingeneler etnik özellikleri nedeniyle '*anarşistler* veya '*casuslar*' gibi tehlikeli, sakıncalı ve istenmeyen kişilerden sayılmışlar; sırf soy bağları, etnisiteleri nedeniyle memleketle muhacir olarak bile kabul edilemeyecek grup ve kişiler arasında sayılarak ayrımcılığa maruz kalmışlardır. İskan Kanunu'nda 1986 yılında değişiklik yapılmasına rağmen nihayet 2010 yılında T.B.M.M. ilgili komisyonda değiştirilmiştir.

Yakın geçmiş tarihimizde ise 1993 yılında Edirne Milletvekili Erdal Kesebir tarafından, yaklaşık 100 bin Çingenenin kimliksiz yaşadığı bilgisi de eklenerek, verdiği önerge ile bu yasanın değiştirilmesini teklif ettiği de sonuçsuz kaldı. Benzer şekilde 2001 yılında da Van milletvekili Fethullah Erbaş ve 23 arkadaşının Türkiye'de Çingenelerin durumu, maruz kaldıkları ayrımcılıklar, yayınlardaki ağır hakaretler ve toplumsal önyargılarla ilgili olarak verdikleri Meclis araştırma önergesinden de bir sonuç çıkmadı.

Devlet eliyle ve yasayla yapılan ayrımcılık, AB 2003 Türkiye İlerleme Raporu'na da şöyle yansdı: "*Çingenelerin Türkiye'ye mülteci olarak kabul edilmeyen beş insan kategorisinden biri olduğunu belirten mevzuat halen yürürlüktedir. Bazı Roman toplulukları bu güçlü önyargının sürmesinin sosyal dışlanmaya neden olduğunu bildirmektedir.*"

Ayrımcılığa sebep olan bir başka yasa da, Yabancıların İkamet ve Seyahati Hakkında Kanun'dur. Kanununun 21. maddesi şu şekildedir: "*Tabiiyetsiz veya yabancı devlet tebası olan Çingenelerin ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelilerin sınır dışı edilmelerine İçişleri Bakanlığı صلاحیettir.*" Görüldüğü gibi kanununun ifadesiyle, gerektiğinde sırf etnik kökenleri nedeniyle sınır dışı edilebileceklerdir.

İçişleri Bakanlığının Vatandaşlığa alma ile ilgili 23.10.2003 tarihli genelgede, vatandaşlığa alınma için başvuru yapacak kişiler hakkında incelenmesi gereken bir husus da, genelgenin 12. maddesinde şöyle

belirtmiştir: “*Dilencilik veya çingenelikle ilişkilerinin bulunup bulunmadığı.*” Vatandaşlığa alınma sırasında sırf etnik kökeninin çingene olmasının engel olması benzer bir başka ayrımcılık örneğidir. Tüm bu insan hakları ve onuruna yakışmayan, aşağılayıcı ifadeleri taşıyan hükümler 2003 yılında başlayarak 2010 yılında ilgili Hükümet tarafından kaldırılmıştır.

Çanakkale’ye ilk roman göçünün 19.yüzyılda gerçekleştirildiğine ilişkin de kayıtlara rastlanılmıştır (Atabay,2008). Ancak birçok roman vatandaşımıza göre ise bu bölgeye gelişin Fatih Sultan Mehmed tarafından Çimenlik Kalesinin yapılmasında değerlendirilmek için diğer bölgelerden getirildiklerine ilişkin çok güçlü inanışlar da mevcuttur. Özellikle Çanakkale’de Sarıçay civarında yerleşen Roman topluluğunun nüfusu yaklaşık 11.00 olup,diğer ilçelerde ise; Lapseki 2700, Biga 7.400, Ezine 2100, Çan 700, Yenice 550, Bayramiç 2150,Gelibolu 4700, Ayvacık 300, Eceabat 700,Gökçeada 400, Bozcaada 200, Evreşe 1700 ve Kumkale 800 olmak üzere toplam Çanakkale’de nüfus olarak 34.350 dir. Meslek grupları ise başta müzisyenlik, Balıkçılık, Restaurant işletmeciliği, At arabacılığı,Hamallık, Yağlı boyacılık, Serbest meslek, bürokrat (açıkça kendilerini ifade etmeksizin) ve bayanlarda genellikle ev temizliği gibi dağılmaktadır. Ancak kimliksiz çocuk ve erişkinlerin olması düşündürücü olup konuyla ilgili tüm resmi ünitelerin bu konudaki duyarlı ve sorumlu çabalarıyla çözüme ulaşacağına inanmak durumundayız.

Sarıçay bölgesi bir deniz kıyısı olup genelde küçük balıkçıların teknelerini bağladıkları bir küçük liman görünümündedir. Ancak potansiyel olarak bölgenin de en ideal yerleşim yerlerinden biri olarak karşımıza çıkmasına rağmen çevre düzenlemesi ve toplulum eğitim durumu açısından yeterli olmaktan oldukça uzaktadır. Gerçekleştirilecek Ulusal yada Uluslararası Projelerle burasının yaşanabilir kentsel duruma kavuşması, gerek demografik ve gerekse çevresel boyutlarıyla ilintili olarak mümkündür.

Sonuç

Genelde tüm Ülkemiz ve Çanakkale’de yaşayan Roman vatandaşlarımızın hayat koşullarının iyileştirilmesi, Temel İnsan Hakları bazında ele alınarak günümüz sosyal ve hukuki asgari standartlara erişebilmeleri için birçok acil seferberlik başlatılmalıdır. Yapılması gerekenler ise;

- 1- Çingenele yönelik ‘eğitim ve kimliklerinin kimliklerine kavuşturulmaları,
- 2- Büyükşehirlerde sosyal doku ve toplumun diğer taraflarına ve bütününe entegrasyonları artırılması. Romanların toplum dışına itilmiş olmanın getirdiği psikolojik ezilmişliğe ve potansiyel suçlu gibi görülmesine son verilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- 3- Eğitime özel önem verilerek; özellikle de Roman gençlerin ilköğretim öncesi ve sonrası eğitim (lise ve üniversite) görebilmeleri için özel çaba sarfedilmeli. Aile içi eğitime de aynı oranda önem verilmelidir. Gerekğinde mevcut durumları nazara alınarak ‘olumlu ayrımcılık’ yapılmalı ve desteklenmeli.
- 4- Romanlar hakkında toplumdaki önyargıların, klişeleşmiş düşüncelerin kırılması için çalışmalar yapılmalı, örneğin ilköğretim ve lise okullarında her türlü ayrımcılığa karşı mücadele vermek için ilgili derslerde öğretim verilmeli.
- 5- Romanlar hakkında ağır hakaretler içeren, aşağılayıcı nitelikte ve onur kırıcı ifadeleri taşıyan yayın,kitap vs. belirlenip, halkı bilgilendirmeli.
- 6- Roman kültürünü yaşatmaya yönelik sosyal girişimlere destek verilmeli, bununla ilgili yayın, eğitim, araştırma çalışmaları yapılmalıdır.
- 7- Sivil Toplum Kuruluşları içinde etkinlik kazandırmalı.
- 8-Roman kökeninden dolayı hiçbir vatandaşımız aşağılık duygusuna kapılmamalı ve bu konuda hepimiz ortak bir çaba içinde olmalıyız.

Sonuç olarak, hem doğrudan yasalar aracılığıyla insan onuruna aykırı bir şekilde ayrımcılığa maruz bırakılmaya son verilmeli, hem de kültürel, sosyal ve ekonomik bakımdan ihmal edilen / toplum dışına itilen Romanların durumlarının iyileştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmalı ve bir an önce uygulamaya konmalıdır.

Kaynakça

- Atabay, Mithat (2008). “Osmanlı’dan Cumhuriyete Çanakkale’nin Nüfus Yapısı (1831-1935),” Çanakkale Değerleri Sempozyumu, (25-26 Ağustos 2008), Çanakkale Valiliği, Çanakkale Belediye Başkanlığı, ÇTO, ÇASİAD ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale 2008, s.815-836.
- Oprışan,A.ve Yılmaz,H.(2004)http://www.mazlumder.org/haber_detay.asp *Erişim tarihi: 2 Kasım 2010*
<http://www.turkiyecingeneleri.8m.com/Turkiyetarihi.htm> *Erişim tarihi: 2 Kasım 2010*
<http://bs-ba.facebook.com/topic.php> *Erişim tarihi: 8 Kasım 2010*
- Akgündüz, Ahmed (1990). I. Kitap.Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri,II. Bayezid Devri Kanunnameleri.İstanbul, 397-398.
- Akgündüz, Ahmed (1992). II. Kitap.Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri,II. Bayezid Devri Kanunnameleri. İstanbul, 384..
- Dengeç, E (2009). XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingenele..SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 20.: 33-46.

ÖZEL SEKTÖR VE HAYIRSEVERLİK

PRIVATE SECTOR AND PHILANTHROPY

AMACA YÖNELİK PAZARLAMA VE KURUMSAL HAYIRSEVERLİK: BENZERLİK VE FAKLILIKLARI AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Marangoz
mmarangoz@comu.edu.tr
Ç.O.M.Ü. Biga İ.İ.B. İşletme Bölümü
Araş. Gör. Hale Çelikkan
halecelikkan@comu.edu.tr
Ç.O.M.Ü. Biga İ.İ.B. İşletme Bölümü

Özet

Şirketler günümüzde toplumsal sorumluluklarına iş stratejilerinin ve kurumsal kimliklerinin bir parçası olarak bakmaya başlamışlardır. Bu durumun iki temel nedeni vardır. Birincisi, çalışanların artık sadece maddi kazançlar için değil, inandıkları bir şey için ve yaşadıkları dünyanın gelişimine katkı sağlamak için de çalışmak istiyor olması, ikincisi ise artık bir ürünün sadece maddi değeri ve kalitesinin onun satın alınması için yeterli olmamasıdır. Küreselleşmenin sonucu rekabetin artması, ürün yaşam sürelerinin kısalması ve ürünler arası farklılıkların azalmasıyla birlikte ürün ya da hizmetlerde fark oluşturmak ve müşteriye değer katacak bazı standartlar sunmak müşteri tercihleri açısından oldukça önem kazanmıştır. Günümüzdeki tüketiciler satın alma tercihlerinde fiziksel özellikler yanında, genellikle duygusal nedenleri daha fazla göz önünde bulundurmaktadır. Diğer bir ifadeyle tüketiciler, üretici şirketin faaliyetlerini de takip etmekte ve satın alma kararı verirken değerlendirmektedirler. Artık müşteriler de işletmelerin sosyal ve toplumsal konulara karşı duyarlı davranmalarını talep etmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu işletmeler de ürünleri ile sosyal bir sorun veya konuyu ilişkilendirerek hedef kitlelerine sosyal sorumluluk yönlü mesajlar iletmeye başlamışlardır. Tüketicilerin ürünleri seçerken sosyal ve toplumsal konularda duyarlı işletmeler yönünde tercihte bulunmaları, pazarlama çabalarında da sosyal sorumluluk konularının bir zorunluluk haline gelmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle şirketlerin faaliyetlerini çok iyi gözden geçirmeleri ve çevrelerini nasıl etkilediklerini tespit etmeleri; ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimine katkıda bulunacak projeler geliştirmeleri gerekmektedir. Bu açıdan kurumsal sosyal sorumluluk, amaca yönelik pazarlama ve kurumsal hayırseverlik kavramlarının öneminin giderek arttığı bir gerçektir. Bu çalışmada, kurumsal hayırseverlik ve amaca yönelik pazarlama kavramları üzerinde durulmuş, kurumsal hayırseverlik ve amaca yönelik pazarlama faaliyetlerinin benzerlik ve farklılıkları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, kurumsal hayırseverlik ve amaca yönelik pazarlamanın benzer ve farklı yönlerini ortaya koymak ve geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Hayırseverlik, Amaca Yönelik Pazarlama, Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Abstract

Companies in today's business strategy and corporate social responsibility as part of their identity have begun to look at. There are two main causes of this situation. First, employees no longer only financial gain, not for what they believe about something, and they live in the world contribute to the development to work for wants to be, and the second is now a product of the only tangible value and quality of its purchase enough for the absence. The results of globalization is increased competition, product life cycle shortened and yield differences between the reduction in the products or services on the differences and create customer value that will add some standards to offer customers choice in terms become important. Today's consumers prefer buying physical features but also, generally are considered more emotional reasons. In other words, consumers and producers to follow the activities of companies when deciding to purchase to assess. Customers, business and social issues no longer sensitive to the social demand has begun to behave. These developments result in businesses with products subject to a social problem or social responsibility in relation to the way audiences have begun to transmit messages. When selecting products, consumers in the social and societal issues in the choice of direction-sensitive businesses, marketing and social responsibility issues in their efforts to become an obligation of the leads. Therefore the company very well to review their activities and their environment to determine how they affect the country's economic and social development projects are required to contribute. From this point of corporate social responsibility, marketing and corporate philanthropy for the purpose of increasing the importance of the concept is a reality. In this study, the concept of corporate philanthropy and objectives are focused on marketing, corporate philanthropy and marketing activities for the purpose of the similarities and differences are evaluated. The purpose of this study is in this context, similar to the corporate philanthropy and marketing purposes and to demonstrate different aspects and implications for the future is to make up.

Key Words: Corporate Philanthropy, Cause-Related Marketing, Corporate Social Responsibility

Giriş

İşletmelerin temel fonksiyonları toplumun beklentilerini karşılamak için ürün ve hizmetler üreterek değer yaratmaktır. Bu süreçte amaç hem işletmenin sahipleri ve paydaşlar için kar sağlamak hem de toplumun refahıdır. Ancak günümüzde yaşanan sosyal ve sektörel baskılar işletmelerin değerlerinde ve bakış açılarında değişimlerin olmasına neden olmakta ve işletmeler sürdürülebilir işletme başarısını sadece kısa dönemli karları maksimize ederek sağlamayacağına farkına varmışlardır. Sosyal sorumluluk, hayırseverlik gibi faaliyetlerin toplum refahına olan etkisi, artık toplumun tüm kesimleri tarafından kabul görmüştür. Sosyal sorumluluk yaklaşımında işletmeler, toplum, çevre ve tüketici çıkarlarının birlikte gözütılması ilkesi ile hareket ederler. Bu bakış açısıyla sürdürülebilir işletme başarısı yaratmak sadece kısa dönemli kar maksimizasyonu ile sağlanamaz. İşletmelerin sürdürülebilir gelişmeye katkıda bulunabilmeleri için bir yandan ekonomik gelişmeye katkıda bulunup rekabetçiliklerini artırırken bir yandan da çevre koruma, sosyal sorumluluk ve tüketici hakları, toplumsal sorunların çözümü ve çağdaş yaşam standardının gelişmesi gibi konulara önem vermeleri gerekmektedir. Sürdürülebilir işletme başarısı işletmelerin toplum önünde de iyi bir imaja sahip olmalarıyla gerçekleşmektedir (İlic, 2010:304). Dolayısıyla, şirketler için artık sadece iyi ve kaliteli üretim yapmak yeterli değildir; üretirken kaynakları korumaları ve sürdürülebilir kılımları da gerekmektedir. Şirketlerin başarısı, artık yalnız ticari kriterlerle değil, sosyal sorumluluk kavramına, yani topluma ne oranda katkı sağladıklarıyla da ölçülmektedir. Şirketlerin daha iyi bir toplum ve daha iyi bir çevre için gönüllü olarak katkıda bulunması, kurumsal sosyal sorumluluk olarak adlandırılmaktadır (Tatari, 2003:2). İşletmeler sosyal sorumluluk faaliyetlerini çeşitli şekillerde gerçekleştirmektedirler. Bunların başında, amaca yönelik pazarlama, sponsorluk, hayırseverlik faaliyetleri gelmektedir. Bu çalışmada, kurumsal sosyal sorumluluğun bir parçası olan kurumsal hayırseverlik ile amaca yönelik pazarlama faaliyetleri incelenecek, hayırseverlik ve amaca yönelik pazarlamanın birbirinden ayrılan ve benzer yönleri üzerinde durulacaktır.

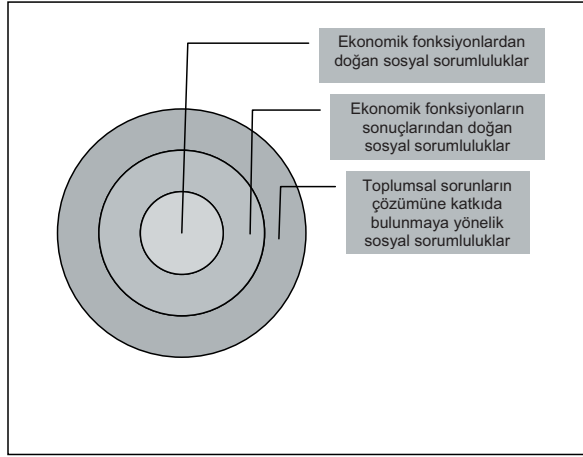
Kurumsal Sosyal Sorumluluk Nedir?

İşletmelerin bazı iş ve iletişim hedefleri bulunmaktadır ve işletmeler bu hedeflerine ulaşmak için yoğun rekabet ortamında farklı stratejiler gerçekleştirmekte, bir adım önde olma ve farklılaşma adına gayret göstermektedirler. Bu yoğun çaba sırasında içinde yaşadıkları toplumun da işletmelerden bazı temel beklentileri bulunmaktadır. İşletmeler içinde yaşadıkları toplumun gelenek, kural ve kanunlarına uygun davranmak zorundadır aksi takdirde uzun soluklu olmaları söz konusu olmayacaktır. Bu açıdan, uzun soluklu olmayı hedefleyen her kurum içinde yaşadığı topluma uygun bir kurumsal davranış geliştirmeli ve bu felsefe ile yaşmalıdır. Bu kurumsal davranış şeffaf iletişim politikalarını içinde barındıran, samimi, çift yönlü ve topluma karşı sorumluluğunun bilincinde olan bir tavrı ifade etmelidir. Dolayısıyla denilebilir ki, kurumlar toplumun en temel beklentilerini karşılamaktan daha fazlasını yaparak topluma katkıda bulunmak zorundadırlar. Bu katkı, kural ve kaidelerle çerçevesi çizilmiş, yaptırımı olan bir süreç değildir ve dolayısıyla gönüllülük esasına dayandığı söylenemez. Ancak kurumların yaşam şansını için aslında doğal bir sorumluluk olduğu bir gerçektir. Bu amaçla yapılan tüm katkı çabaları "kurumsal sosyal sorumluluk (KSS)" çabaları olarak ifade edilmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk ile kurumlar (Özgen, 2006);

- yaşam kalitesini her alanda yükseltmeyi,
- bölgesel kalkınmayı, toplumsal yaşamı kolaylaştırmayı,
- yatırımlarının ve üretimlerinin her aşamasında doğal çevreyi korumayı ve ona yatırım yapmayı,
- eğitimin her alanında katkı sağlamayı,
- insan yaşamının değerinden yola çıkarak sağlık alanına destek vermeyi,

— kültür varlıklarının gelecek kuşaklara aktarımını ve bu bağlamda kültür yitimini önlemeyi amaçlamalıdır. Artık sosyal sorumluluk projeleri kurumlar açısından önemli bir başarı kriteridir (Özgen, 2006). Toplumun gerek ekonomik ve gerekse insan kaynaklarına karşı bir kamusal duruş sergileyerek, bu kaynaklarına sadece özel kişi ve firmaların dar alanda belirlediği menfaatleri için değil, geniş sosyal sonuçları için kullanıldığını görme istekliliği sosyal sorumluluk olarak ifade edilmektedir (Hatcher, 2002; Top ve Öner, 2008:98). Kurumlar da tıpkı insanlar gibi sosyal çevre içinde varlıklarını sürdürürler. Dolayısıyla sadece üretimini yaptıkları ticari ürünle değil, toplumsal beklentileri karşılayacak sosyal varlıklarıyla da sorumludurlar.

Bugüne kadar işletmelerin sosyal sorumluluklarının içeriğini ortaya koymak amacıyla çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Tüm bu modellerin ortak yönü işletmelerin sosyal sorumluluk amacının ekonomik olmayan sorunları da kapsadığı görüşüne dayanmalarıdır. Bu sınıflandırmalardan biri Davis ve Blomstrom'un (1975) işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluklarını inceledikleri "3 çember" modelidir. Şekil 1'de görüldüğü gibi bu modelde yazarlar, işletmelerin sosyal sorumluluklarını iç içe geçmiş ve içeriden dışarıya doğru büyüyen 3 çemberle ilişkilendirmişlerdir. En içteki 1. çember: temel ekonomik fonksiyonlardan doğan sosyal sorumlulukları; 2. çember: ekonomik fonksiyonların sonuçlarından doğan sosyal sorumlulukları; en dıştaki 3. çember ise toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmaya yönelik sosyal sorumluluğu temsil etmektedir.

Şekil 1: Davis ve Blomstrom'un Kurumsal Sosyal Sorumluluk Sınıflandırması

Archie Carroll'un geliştirmiş olduğu diğer bir sınıflandırmaysa, KSS'yi (1979);

Ekonomik sorumluluklar: Hissedarlar için kârlı olmak, çalışanlar için iyi istihdam olanakları yaratmak, müşteriler için kaliteli ürünler üretmek;

Yasal sorumluluklar: Kanunlara uymak ve oyunu kurallarına göre oynamak;

Etik sorumluluklar: Zarar vermeden, işi ahlaki göz önünde tutarak yürütmek; doğru, haklı ve adil olanı yapmak;

Hayırseverlik odaklı (philanthropic) sorumluluklar: Topluma bir karşılık beklemeden katkılarda bulunmak, topluma yararlı işler için zaman ve para ayırmak olmak üzere 4 başlık altında toplamaktadır.

Geoffrey Lantos'un (2002), Archie Carroll'un (1979) sınıflandırmasını geliştirerek sadeleştirdiği sınıflandırması ise üç tür KSS'den bahsedilmektedir: Hayırseverlik odaklı KSS, etik KSS ve stratejik KSS. Hayırseverlik odaklı KSS, tamamen yararlı bir tezle aydınlanmış bir kapitalizm sunmaktadır. Böylece kâra yönelik etkileri tamamen göz ardı edilerek topluma yararlı olma ile ilgili KSS çabaları "hayırseverlik odaklı KSS kapsamına girmektedir. Etik KSS, işletme faaliyetleri sonucu doğabilecek zararı ve toplumsal hasarı önlemeye yöneliktir. Diğer bir deyişle etik KSS ürün güvenliği, kirlilik önlemleri, kaçak ve küçük yaşta işçi çalıştırmama, insan haklarını ihlal etmeme vb. sorumlulukları içermekte ve topluma karşı bireylerin ahlaksal sorumluluklarının olduğu gibi kurumların da (tüzel bireylerin) olması gerektiği yaklaşımından doğmaktadır. Stratejik KSS veya stratejik hayırseverlik diyebileceğimiz kavram, işletmelerin stratejik amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olup; yapılan iyi iş ve yardımların şirketlerin olduğu kadar toplumun da yararına olduğu görüşüne dayanır. Stratejik KSS sayesinde şirketler bu yöntemin kendi finansal çıkarlarına da en uygun yol olduğuna inandıkları için kazançlarının bir kısmını tekrar hedef kitlelerine "geri verirler". Diğer bir deyişle sosyal paydaşlarına yardım ederken hissedarlarına da yardım etmektedirler (Lantos,2001;Yönet,2005:5).

Kurumsal sosyal sorumluluk, firmanın müşterilerini tanımasını ve onların beklentilerini anlamasını sağlar. Sorumluluk çerçevesinde benimsenecek ürün kalitesinde istikrar sağlama, dürüst reklam ve pazarlama faaliyetleri sayesinde müşteri memnuniyetinde artış meydana gelir ve müşteri ilişkileri geliştirilir. Sosyal sorumluluğun bilincinde olan firmaların tedarikçiler ile kuracakları ortaklık yaklaşımı sayesinde, aralarında ilişkide dürüstlük ve adil davranış artar, karşılıklı güven sağlanır. Böylece başarılabilir olacak olan uzun vadeli karşılıklı çıkarıya dayanan sağlam ilişkiler sayesinde üretimde etkinlik sağlanır. Ayrıca firmaların sorumluluk bilinçleri tedarikçilere de yansarak onları sorumlu ticaret yapmaya teşvik eder. Çalışanlar açısından da bir parçası oldukları firmanın sosyal sorumluluklarını yerine getirmesi önemlidir. Huzurlu ve güvenli bir çalışma ortamı yaratılması, adil performans değerlendirmesi ve iyi çalışmanın ödüllendirilmesi, çalışan memnuniyetini artırabilir (www. riskmedakademi.com/..., 2010)

Son dönemlerde şirketler sosyal sorumluluk ile ilgili yapmış oldukları faaliyetleri kamuoyu ile paylaşmayı bir politika haline getirmişlerdir. Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin şirketlere sağladığı faydaları şu şekilde sıralayabiliriz (Özko vd. 2006, s.138):

- Şirketlerin marka değerleri ve dolayısıyla piyasa değerlerini arttırmaktadır.
- Nitelikli personeli cazbetme, motive etme ve tutma imkanı sağlamaktadır.

- Kurumsal öğrenme ve yaratıcılık potansiyeli arttırmaktadır.
- Özellikle bu konularda hassas yatırımcılara ulaşma imkanı olduğundan, hisse değerlerinin artmasını ve borçlanma maliyetlerinin azalmasını sağlamaktadır.
- İşletmelere yeni pazarlara girme ve müşteri sadakati elde etmede avantaj sağlamaktadır.
- Kamuyu ve kural koyucuların şirketin görüşlerine önem vermesini sağlamaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmenin sorunlarını çözmek ve politik ve yasal çevreyle ilişkili fırsatları yakalamak için tasarlanan stratejinin bir parçasıdır. Sosyal sorumluluğu yönetmek isteyen yöneticiler, iç ve dış çevreyi bir bütün kabul ederek değerlerin uyumu için çalışmalıdırlar. Günümüzde işletmeler ile toplumun karşılıklı güvene dayalı ilişkiler geliştirmesi zorunlu bir ihtiyaçtır (Çelik, 2007:81).

Kurumsal sosyal sorumluluk yardımseverliğin ötesinde bir kavramdır. Bir işletmenin kurumsal toplumsal sorumluluğunu yerine getirmesi demek, tüm paydaşlarına ve çevreye karşı tamamen sorumlu olması ve tüm kararlarında bu unsurları göz önünde bulundurması anlamına gelmektedir (Uysal, 2007:13).

İş ahlaki ve kurumsal sosyal sorumluluk ilişkisine bakıldığında, kurumsal sosyal sorumluluğun ahlaki, yasal, ekonomik sorumlulukların üzerinde gönüllülük esasına dayalı bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk temelde ne kurumsal hayırseverlik ne de yasalara sıkı sıkıya uyulması demektir. Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin, topluma olan etkilerini iyileştirmek amaçlı bir yaklaşımla ticari politikaları ve uygulamalarını sosyal ve çevresel konuları entegre etmesidir (Öztürk, 2009:15).

Kurumlar çok çeşitli kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlenmektedirler. Kurumsal hayırseverlik ve amaca yönelik pazarlama bunların başında gelmektedir. Bu kampanyaların ortak özellikleri topluma faydalı kampanyalar olarak öne çıkıyor olmalarıdır.

Kurumsal Hayırseverlik Kavramı

İngilizce karşılığı "philanthropy" olan bu terimin Türkçe'deki karşılığı hayırseverlik olmakla birlikte, kelimenin tam anlamını karşılamamaktadır. Dilimizde hayırseverlik, çoğunlukla tarihi gelişimi sebebiyle bireylerin dini, vicdani ve/veya duygusal güdülerinden hareketle yaptıkları yardım faaliyetlerini çağrıştırmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde filantropi terimi bu çağrışımlardan ziyade birey ve kurumların içinde buldukları toplumların refah seviyesini yükseltmek amacıyla (çoğunlukla sivil toplum kuruluşlarına ve stratejik bir planla) bağışta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Ayдын vd.,2006:8). Hayırseverlik artık haklı bir nedene dayanarak bağış yapmak gibi basit bir konu değildir. Uzun vadede işletme çıkarlarına hizmet etmesi beklenen bir süreçtir (Murray and Montanari, 1986; Stendardi, 1992; Collins, 1993; Smith, 1994; Porter and Kramer, 2002; Rampal ve Bawa,2008:24). Nelson'a göre (1997), hayırseverlik firma refahı ve ortaklara faydayı içeren kurumsal bir vizyondur.

Kurumsal hayırseverlik ise, bireysel olarak hareket edebilen, insanlığın iyi bir geleceğe sahip, mutlu ve refah içinde olmasında pay sahibi olduğu düşüncesiyle hareket eden ve bu düşünce ile iyi, dostça ve yardımsever davranmakla yetkili bir grup insan olarak tanımlanabilir (Paul, 1993:4)). Kotler'e göre (2006), kurumsal hayırseverlik, bir kurum tarafından bir hayır kurumuna ya da bir sosyal amaca, çoğunlukla nakit yardım, bağışlar ve/veya mal ve hizmetler şeklinde yapılan doğrudan bir katkıdır (Kotler, 2006:245). Buna göre, hayırseverlik kurumsal sosyal sorumluluğun bir parçası ve tamamen yarıcı bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece kâra yönelik etkileri tamamen göz ardı edilerek topluma yararlı olma ile ilgili çabalar "hayırseverlik" kapsamına girmektedir (Lantos, 2002; Yönet, 2005:246).

Kurumsal hayırseverlik ülkeden ülkeye değişen bir kavram olmakla birlikte, zaman içinde değişik şekillerde algılanmıştır. İlk ortaya çıkışı 1950'lerde olmakla birlikte o zamanlar iş dünyasının topluma borcu olarak yorumlanmıştır. 1960'larda daha gönüllü bir hale gelirken, 1970'lerde ve 1980'lerde toplumla ilişkiler firmalarda toplumsal anlamda kabul görmeye başlamıştır. 1990'larda yönetimle ilgili pek çok konuya karıştırılmışsa da 2000'lerde hak ettiği niteliği kazanmaya başlamıştır (Özgen,2006). Tablo 1'de yıllar itibarıyla kurumsal hayırseverliğin gelişimi gösterilmiştir. Hayırseverlik faaliyetlerine yönelik aktiviteler, 1980'li ve 1990'lı yıllarda yüklenen misyonlar, çeşitli ittifaklar ve işletmelerin topluma karşı olan görevlerinin yeniden tanımlanması şeklinde ortaya çıkmıştır (McAlister and Ferrell, 2002:692). Zamanla artan uluslararası rekabet, tüketicilerin beklentileri ve yatırımcı talepleri gibi etkenler birçok işletmenin kendi iş uygulamalarını ve sonuçlarını yeniden değerlendirmelerine neden olmuştur.

Şirketler, çeşitli aktiviteler ile kurumsal hayırseverlik hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Kurumsal hayırseverlik, kurumsal iletişimin ya da halkla ilişkilerin bir uzantısı gibi görünebilir ancak, işlevi kurumsal bir boyutla sınırlı değildir. Direkt olarak kar amacı gütmeyen kuruluşlara katılma şeklinde olacağı gibi, seçilmiş kar amacı gütmeyen kurum veya kuruluşların işlerine veya sosyal amaçlarına ortak olmak, amaca yönelik pazarlama, çalışanlara ekipman/ürün bağışına bulunulması, burs programları, yönetici ve teknik uzman personele destek verilmesi ve aynı hizmetlerin sağlanması gibi katkılarla içerebilir.

Tablo 1: Kurumsal Hayırseverliğin Gelişimi

Zaman Aralığı	Kurumsal Hayırseverliğin Gelişimi
1950ler	Kurumsal bağışlara yönelik yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.
1960-1970 arası	Devlet şirketlerin, toplumsal nedenlerle bağışlarda bulunması gerektiğine inanmaya başlamıştır. Büyük şirketler vakıflar kurmaya başlamıştır. Hayırseverlik projelerine yönelik çeşitli kriterler belirlenmiştir.
1970-1980 arası	Ekonomide durgunluk kurumsal hayırseverliği yavaşlatmıştır. Toplumun ve devletin şirketlerden beklentisi zayıflamıştır. Birleşme ve satın alma stratejileri bağışları ve hayırseverlik faaliyetlerini yeniden güçlendirmiştir.
1990 öncesi	Kurumsal yönetim ve sorumluluklar resmileşmektedir. Devlet 1980lerdeki gibi yüksek beklenti içindedir. Şirketler sosyal konularda daha aktif rol oynamaktadır.
1990 ve sonrası	Hayırseverlik modeli zamanla insan kaynaklarına dahil edilmiştir. Hayırseverlik ve kurumsal çıkar ilişkisi çalışanlar, iş ortakları, toplum ve müşteriler olarak tanımlanmıştır. Şirketler ve diğer sosyal gruplarla işbirliği sosyal sorunların çözümlenmesini kolaylaştırmıştır. Kurumsal vizyonlar, hayırsever faaliyetler ve iş hedefleri odaklı olmaya başlamıştır.

Kaynak: McAlister and Ferrell, 2002, s.692

Kurumsal hayırseverlik, kurumsal iş stratejisine karşılık kurumsal bir iletişim programının genel amaçlarını yerine getirmek için tasarlanmış bir programdır (Genest,2005:317). Diğer bir deyişle bu tür bir kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı işletmelerin "iyilik yapıp denize atmaları" yaklaşımına dayanır. Kurumsal sosyal sorumluluğun bir parçası olan kurumsal hayırseverlik gönüllük temelinde dayanmaktadır ve kar amacı gütmeyen faaliyetlerdir. Bu özellikleri nedeniyle kurumsal hayırseverlik diğer sosyal sorumluluk uygulamalarından ayrılmaktadır.

Amaca Yönelik Pazarlama Kavramı

Amaca yönelik pazarlama, işletmelerin dağınık ve ufak harcamalarla yapılan kısa süreli reklama dönük yardım faaliyetlerini artık daha uzun vadeli, stratejik ve programlanmış hale getirme çabalarının sonucudur (Yaman, 2003; Taşkın ve Kahraman, 2008:238). Bu açıdan, amaca yönelik pazarlama; bir işletmenin, marka satışını sağlamak gibi pazarlama hedeflerini gerçekleştirmek için, sosyal bir amacı desteklemesine bağlı olarak dizayn edilmiş bir stratejidir. Dolayısıyla bu strateji, işletme ürünleri ile hedeflenen sosyal bir amacın desteklenmesi arasında direk bir ilişki kurmaya yardım etmektedir (Barone vd., 2000;Lee vd., 2008:939). Temel işleyişi açısından da işletmelerin, müşterilere kendi ürünlerini satın almaları durumunda, hayırseverlik kuruluşlarına belirli miktarlarda yardımda bulunacağını önermesine dayanmaktadır (Ölçer, 2001).

Carol L. Cone (2003) ise, amaca yönelik pazarlamayı bir işletmenin ürünlerini sosyal bir sorunla ilişkilendirerek bağlayan pazarlama çabası olarak ifade etmekte ve hedefinde hem işletmeye yönelik güveni arttırmak hem müşterilerle ilişkileri derinleştirmek hem de sosyal soruna yarar sağlarken satışları ve kurumsal imajı iyileştirmek olduğunu söylemektedir. Bu açıdan amaca yönelik pazarlama, marka imajı oluşturma, sadık müşterileri elde edebilmenin ve sonuçta satışları artırmanın bir yolu olarak görülmektedir (Gifford,1999; Taşkın ve Kahraman, 2008:238).

Pazar şartlarında yaşanan değişimler sonucu işletmelerde de toplumu daha gerçekçi bir şekilde kendilerine çekme ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaca paralel bir şekilde, işletmelerin pazarda görünen yüzleri olarak pazarlama faaliyetlerinde de sosyal sorumluluk alanlarının hızlı bir şekilde geliştiği gözlemlenmektedir (Torlak, 2006:45). Amaca yönelik pazarlama, markanın rekabetteki üstünlüğünü korumak için şirketin sosyal sorumluluğuna yönelik tüketici ilgisi kullanmakta ve hayırsever bir amaç için yüksek oranda tatmin edici finansal yararlar sunabilmektedir. Böylece amaca yönelik pazarlama, hem şirketin imajını güçlendirmede hem de markayı gelir getirici değişimler oluşturacak şekilde geliştirerek satışların yükselmesine yardımcı olmaktadır (Smith, 2000:306). Buna bağlı olarak amaca yönelik pazarlama, hedef kitleyi etkileyip kuruluşu benimsetmeyi ve kurum imajını geliştirmeyi sağlayarak hem satışları hem de bağlılığı arttırmak isteyen işletmelerin en önemli silahlarından biri haline gelmiştir (Ülger, 2001:58).

Amaca yönelik pazarlama hakkında literatürde çok fazla tanıma yer verilmesine rağmen, Varadarajan ve Menon'un (1988) yapmış olduğu tanım daha fazla yaygınlık kazanmıştır. Bu tanıma göre, amaca yönelik pazarlama; müşterilerin, bireysel ve örgütsel hedefleri gerçekleştirecek gelir sağlayıcı değişimlerde yer almasına bağlı olarak, belirlenmiş bir amaca belirli bir miktar bağışta bulunmaya dayalı

firma önerisiyle ortaya konulan pazarlama faaliyetlerini düzenleme ve uygulama sürecidir (Varadarajan ve Menon,1988:60). Amaca yönelik pazarlamayla ilgili tanımlar incelendiğinde belli başlı ayırt edici özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Odabaşı ve Oyman, 2003; Taşkın ve Kahraman, 2008:239):

- İşletmenin sosyal bir sorun, konu veya amaçla bütünleşmesi ve konuyla ilgili olarak bazen kar amacı gütmeyen bir kurumla ortaklığa girmesi,
- Sosyal konu doğrultusunda ürünlerin tüketicilere sunulması olarak gelir getirici değişimleri gerçekleştirilmesi ve böylece tüketicilerin de etkinliğin bir parçası haline getirilmesi,
- Elde edilen gelirin bir kısmının ya da tamamının sosyal konuyla ortaklığa gidilen tarafa bağışlanması ve verilen bu desteğin pazarlama mesajlarında işlenmesidir.

Yani kapsam olarak işletmeler gelir elde etmeye yönelik değişimleri hedeflerken aynı zamanda da sosyal bir sorunla ilgili çözümü amaç edinerek destek sağlamaktadırlar. Bunu yaparken de, işletmenin ürünleri ile sosyal bir amaç bütünleştirilerek pazarlama etkinliklerine girilmekte ve elde edilen gelirin bir kısmı veya tamamı sosyal amaçla ilgili kar amacı gütmeyen kuruma bağışlanmaktadır (Taşkın ve Kahraman, 2008:239).

Amaca Yönelik Pazarlama ve Kurumsal Hayırseverlik

Güçlü bir pazar yönlülük, işletmelere sürekli piyasadan haberdar olma, örgütsel stratejik planlama, tüketici ihtiyaçlarını ele almak için çapraz fonksiyonel çabalar, dış etkenlere hızlı tepki verebilme ve uzun vadeli stratejik planlama perspektifi gibi avantajlar sağlar (Kohli ve Jaworski, 1990; Narver ve Slater, 1990; Slater ve Narver, 1994; McAlister and Ferrell, 2002:697). Güçlü bir pazar yönelimi ile işletmeler, karını arttırabilir ve büyüme oranını yükseltebilir. Değişen müşteri ihtiyaçlarına duyarlı stratejik bir dış yönlülük, güçlü bir pazar yönelimi geliştirilmenin ve iyi tasarlanmış bir hayırseverlik programının uygulanmasını anahtarlarıdır. Bu nedenle pazar yönlülük ile ilgili en iyi uygulamalar, kurumsal yardımlar, gönüllülük ve benzeri çalışmaları temel almaktadır. Hayırseverlik girişimleri de doğal olarak pazar yönlülük gibi planlama süreci ve kurumsal sonuçları uzun vadede gerçekleşen bir yaklaşımdır. Amaca yönelik pazarlamanın aksine, kurumsal hayırseverlik uzun dönemli bir yatırımdır. Kurumsal hayırseverlik kavramı, herhangi bir beklenti olmadan yapılan bağışları ifade etmektedir. Amaca yönelik pazarlama firmanın temel misyon veya görüşü değil, belirli ve taktik bir unsurdur (Drumpwright and Murphy, 2001:170). Bu girişimlerin geliştirilmesi ve uygulanması genellikle genel örgütsel yeteneklere ve hedeflere dayalı değildir. Amaca yönelik pazarlama üzerine yapılan çeşitli çalışmalar, bu tür faaliyetlerin satın alma modellerini etkileme potansiyeline sahip olduğunu savunmaktadır (Adkins and Kowalska, 1997; New Zealand Marketing Magazine, 2000; McAlister and Ferrell, 2002:694). Bu doğrultuda amaca yönelik pazarlamanın sosyal sorumluları desteklerken, satışına bağlı olma şartı, hayırseverlik faaliyetlerinden farklı olduğunu göstermektedir. Yapılan bir çalışmada tüketicilerin büyük çoğunluğunun (% 86), fiyatı ve kalitesi aynı olan iki üründen sosyal sorumluluk faaliyetlerinin fazla olduğu şirkete ait ürünü satın alma eğiliminde olduğu görülmüştür. Başka bir çalışmada ise, pazarlama müdürlerinin yüzde 70'i önümüzdeki yıllarda amaca yönelik pazarlamanın öneminin daha da artacağını düşündüklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Hayırseverlik ve Amaca Yönelik Pazarlamanın Karşılaştırması

	Hayırseverlik	Amaca Yönelik Pazarlama
Odak Noktası	Kurum	Ürün
Zaman	Devamlı	Geleneksel olarak sınırlı bir süre
Üyeleri	Potansiyel bütün şirket çalışanları	Pazarlama departmanı ve ilgili personel
Amacı	Sosyal amaç ve ihtiyaçlar için şirketi ve bağlı kuruluşları geliştirmek	Ürün satışlarında artış
Gerekliliği	Organizasyonel strateji ve misyonun dengelenmesi yeniden gözden geçirilmesi	Minimal işbirliği ve destek

Kaynak: McAlister and Ferrell, 2002, s.694.

Amaca yönelik pazarlama ile şirketler çevre bilinci, sağlık, insan hizmetleri, eğitim ve sanat gibi konulardan haberdar olarak iş amaçlarını destekleyebilirler (Mullen, 1997:42). Bu girişimlerde en temel eksiklik, tüketicilerin yüzde 90'ının özel hayırseverlik gayretleri ile firmalar arasında bir bağ kuramamalarıdır. Hayırseverlik daha yaygın ve şirket nitelik ve becerileriyle daha ilgili olduğu için bu faaliyetlerin tüketici tarafından onaylanması daha kolaydır (McAlister and Ferrell, 2002:693). Tablo 2'de görüldüğü gibi amaca yönelik pazarlama ve hayırseverlik faaliyetlerinde odak noktası, zaman, amaç ve gereklilikler gibi konularda birbirinden ayrılmaktadır. Hayırseverlik faaliyetlerinde odak noktası kurumun imajı, tüketici ve toplum gözünde değer kazanmak iken, amaca yönelik pazarlama faaliyetlerinde öncelik ürünün imajı olmaktadır. Zaman açısından bakıldığında, hayırseverlik sürekliliği olan bir uygulama iken, amaca yönelik pazarlama

sınırlı bir süre için geçerli olan uygulamalardır. Hayırseverlik faaliyetlerinde tüm şirket çalışanları sürece dahil edilirken, amaca yönelik pazarlamada sadece pazarlama departmanı ve ilgili personelin katılımı ön plana çıkmaktadır. Amaçlar açısından değerlendirildiğinde, hayırseverliğin amacı toplumun sosyal amaç ve ihtiyaçları için şirketi ve bağlı kuruluşları geliştirmek iken amaca yönelik pazarlamanın temel amacı, ürün satışlarında artış sağlamaktır. Gereklilikleri açısından ise hayırseverlik uygulamaları kapsamlı, organizasyonel bir strateji ve misyonun dengelenmesini gerektiren, amaca yönelik pazarlama uygulamaları minimal düzeyde işbirliği ve destek gerektiren uygulamalardır.

Amaca yönelik pazarlamada sosyal bir amaçla, işletme ürünleri arasında uzun dönemli bağlantılar kurularak pazarlama faaliyetlerine girilmekte ve elde edilen gelir ilgili tarafa aktarılmaktadır. İşletme bu faaliyetleri yerine getirirken de yaptığı etkinlikleri duyurmak amacıyla kampanyalar düzenleyip hedef kitlesinin dikkat ve ilgisini girişime yöneltmek desteklerini sağlamak için çaba harcamaktadır. Bundan dolayı amaca yönelik pazarlama uygulamalarıyla elde edilen fonlar da genellikle işletmenin başlıklar veya toplum ilişkileri bütçesinde değil, pazarlama bütçesinde yer almaktadır (Taşkın ve Kahraman:239). Diğer taraftan amaca yönelik pazarlama işletmelerin sosyal bir amaçla uzlaştığını göstermek, hayırsever değerler sistemi sergilemek ve hayat kalitesini yükseltmek için de kullanılmasına rağmen, işletmeler tarafından kullanılmasındaki asıl amaç; karlarını arttırmaktır (Wagner, 1994:11). Amaca yönelik pazarlamanın amaçları, (Varadarajan ve Menon, 1988:60):

- Ulusal görünürlük kazanmak,
- Kurumsal imajı geliştirmek,
- Olumsuz tanıtmaya engel olmak,
- Tekrar satın almaları teşvik etmek,
- Marka farkındalığını arttırmak,
- Marka tanınırlığını arttırmak,
- Marka imajını geliştirmek,
- Yeni pazar bölümlerine ulaşmak,
- Müşteri tabanını genişletmek,
- Müşteri grupları oluşturmak şeklinde sıralanmaktadır.

Kısaca, amaca yönelik pazarlamada bir yardım söz konusu olmasına karşın, bu yardımın ürün satışlarından elde edilen gelire bağlı olması bu iki kavram arasındaki temel farkı ortaya koymaktadır. Yani amaca yönelik pazarlamanın ön koşullarından biri ürünün satışına bağlı olarak yardımda bulunmaktır. Hayırseverlikte ise, bu durum farklıdır. Desteklenen kuruluştan hiçbir çıkar söz konusu olmadan gerçekleştirilen yardımlardır.

Sonuç ve Değerlendirme

Geçmişte sosyal sorumluluk, verimlilik ile eşdeğer tutulmakta ve işletme yöneticilerinin kaynakları verimli bir şekilde kullanarak kar elde etmeleriyle işletmelerin bu sorumluluğu yerine getirdiği düşünülmekteydi. Günümüzde hala küçük ölçekteki işletmeler için geçerli olan bu görüş, özellikle büyük işletmeler için değişikliğe uğramış ve yöneticiler, işletme sahipleri, iş görenler, alıcılar, satıcılar ile halk arasında denge oluşturma sorumluluğu ortaya çıkmıştır. İşletmelerin öneminin gün geçtikçe artması ve toplum içinde vazgeçilmez bir kurum haline gelmeleri, sosyal sorumluluk üstlenilmesi konusunda toplumun baskı yapmasına neden olmuş ve topluma hizmet yerine sadece kar üzerine odaklanmış işletmelerin başarı şansları azalmıştır. Bu nedenle varlıklarını devam ettirmek isteyen işletmelerin toplumun ihtiyaçlarına duyarlı olması, çevreyi koruması ve ahlaki davranabilmesi vazgeçilmez bir gereklilik haline geldiği için sosyal sorumluluk çalışmalarını önemli bir konu haline almıştır.

Sonuç olarak işletmeler kar elde etmek amacıyla kurulan ticari varlıklar olduklarından sahiplerine ve hissedarlarına yüksek kazançlar sağlamaları temel sorumlulukları olarak ifade edilmektedir. Hedef kitlelerin sosyal sorunlara yönelme konusunda işletmelere baskı yapmaları ve bu yönde duyarlı davranışları işletmelerin sosyal konulara yönelmelerine neden olmuştur. İşletmeler ancak hedef kitlelerinin desteğini aldıkları oranda karlı olabilecek ve varlıklarını devam ettirebileceklerdir. Bu açıdan satışları artırarak karlılığı sağlamada sosyal sorumluluğu araç olarak kullanan amaca yönelik pazarlama ve kurum imajına önem veren ve amacı sosyal ihtiyaçlara cevap vermek olan hayırseverlik önem kazanmıştır. Böylece temelde amacı kar elde etmek olan işletmeler amaca yönelik pazarlama ve hayırseverlik faaliyetleri sayesinde pazarlama ile sosyal sorumluluk faaliyetlerinin birbirini desteklediği bir birlikteliğin ve uyumun ortaya çıkmasını sağlayarak varlıklarını devam ettirebileceklerdir. Yapılan tanımlama ve açıklamalara dayanarak amaca yönelik pazarlamayı uygulamak isteyen bir işletme öncelikle ürünlerini gelir elde edici değişimler sağlamak amacıyla, tüketicilere sunmalı, sosyal amaçla bütünleşerek bu amaçla ilgili kar amacı gütmeyen bir kurumla iş birliğine gitmeli, satışlardan elde edilen gelirin bir kısmını veya tamamını işbirliğine girdiği kuruma bağışlamalı ve bu faaliyetini pazarlama mesajlarında işleyerek duyurum çalışmalarında bulunmalıdır. İşletmeler kar amacı

gütmeyen kuruluşlara katılarak, bu kuruluşların işlerine veya sosyal amaçlarına ortak olarak, burs programları uygulayarak ve bağışlarda bulunarak kurumsal hayırseverlik faaliyetinde bulunabilir. Kurumsal hayırseverlik stratejisini uygulamak isteyen işletmeler hayırseverlik faaliyetlerinin temel amacının toplumsal bir fayda elde etmek olduğunun bilincinde olarak, kurumsal hayırseverlik faaliyetlerini işletme politikalarına adapte etmeli, medya ve benzeri organlar aracılığıyla faaliyetlerini topluma duyurmalıdır.

Kaynakça

- Adkins, S. ve N. Kowalska (1997), "Consumers put causes on the shopping list", M2 Press Wire, November 17.
- Aydın, D., M. Çizakça., A. Çarkoğlu, F. Gökşen, (2006), "Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet", Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) Yayınları, NO.38.
- Barone, Michael J. Miyazaki, Anthony D. Taylor, Kimberly A. (2000). "The Influence Of Cause-Related Marketing On Consumer Choice: Does One Good Turn Deserve Another?", Journal Of The Academy Of Marketing Science,28(2), 248-262.
- Carroll, A.B., 1979. "A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance", Academy of Management Review, Cilt. 4, No. 4, S. 497 – 505.
- Collins, M. (1993), "Global Corporate Philanthropy – Marketing Beyond the Call of Duty", European Journal of Marketing, 27(2), 225-243.
- Çelik, A. (2007). "Sirketlerin Sosyal Sorumlulukları", Kurumsal Sosyal Sorumluluk (Ed: Coskun Can Aktan).
- Davis, K. ve Blomstrom, B.L., 1966. "Business and its Environment", McGraw- Hill, New York.
- File,K.M. ve Prince, R.A.(1998),"Cause-Related Marketing and Corporate Philanthropy in the Privately Held Enterprise", Journal of Business Ethics,Vol.17,No.14, pp.1529-1539.
- Friedman, S. ve C. Kouns (1997), "Charitable contribution: reinventing cause marketing", Brand Week, October 27.
- Genest, C.M. (2005), "Cultures, Organizations and philanthropy", Corporate Communications:An International Journal, 10(4), 315-327.
- Gifford Gayle (1999). "Cause-Related Marketing: Ten Rules To Protect Your Nonprofit Assets", Nonprofit World, 17(6).
- Hatcher, Timothy G. (2002), Ethics and Hrd, Cambridge, Mass: Perseus Pub.
- Ilic, Kelgökmen D. (2010), "İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir literatür taraması", Ege Akademik Bakış, 10(1), 303-318.
- Kohli, A.K. ve B.J. Jaworski (1990), "Market orientation: the construct, research propositions and managerial implications", Journal of Marketing, Vol.54, 1-18.
- Kotler, P. (2006), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", Çeviri: Sibel Kaçamak, Kapital medya Hizmetleri A.Ş., 1. Basım, İstanbul.
- Lantos, Geoffrey P. (2001), The Boundaries Of Strategic Social Responsibility, http://faculty.stonehill.edu/glantos/Lantos/PDF_Folder/Pub_arts_pdf/Strategic%20CSR.pdf.
- Lantos, Geoffrey P. (2002), "The ethicality of altruistic corporate social responsibility". The Journal of Consumer Marketing; 19, 2/3, s.205-208.
- McAlister D.T. ve L. Ferrell (2002), "The role of strategic philanthropy in marketing strategy", European Journal of Marketing, 36, 5/6, 689-705.
- Mullen, J. (1997), "Performance-based corporate philanthropy:how giving smart can further corporate goals", Public Relations Quarterly, 42(22), 42.
- Murray, K.B.ve J.R. Montanari (1986), "Strategic Management of the Socially Responsible Firm: Integrating Management and Marketing Theory", The Academy of Management Review, 11(4), 815-827.
- Narver, J.C. ve S.F. Slater (1990), "The effect of market orientation on business profitability", Journal of Marketing, Vol.54, 20-35.
- New Zealand Marketing Magazine (2000), "Good is gold", No.19, November,4.
- Odabaşı, Y. Ve M. Oyman (2003), "Pazarlama İletişimi Yönetimi", Kapital Medya Hizmetleri A.Ş., 2. Basım, İstanbul.
- Oyman, M. (2000). "Amaca Yönelik Pazarlama", Pazarlama Dünyası, Sayı: 6.
- Ölçer F. (2001). "Günümüzde Sosyal Sorumluluğun Değişen Boyutları Ve İşletmeler Üzerine Etkileri", Standart Dergisi, Sayı: 473.
- Özgen, E. (2006), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri", Maviyağaç Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Özkol, E., M. Çelik ve S. Gönen, (2006), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu" Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 27,
- Öztürk, Ö. N, (2009), "Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Gelişimi ve Türkiye'de Uygulanması", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, İstanbul.
- Paul, M. (1993), "The new face of corporate philanthropy", unpublished Master's thesis, Fairleigh Dickinson University, Madison, NJ.
- Porter, M.E. ve M.R. Kramer (2002), "The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy", Harvard Business Review, December, 56-68.
- Rampal, M. ve A.Bawa (2008), "Corporate Philanthropy: A Study Consumer Perceptions", The Journal of Business Perspective, 12(2), 23-33.
- Slater, S.F. ve J.C.Narver (1994), "Does competitive environment moderate the market orientation- performance relationship?", Journal of Marketing, Vol.58, 46-55.
- Smith, C. (1994), "The New Corporate Philanthropy", Harvard Business Review, May- June, 105-116.
- Smith, W. ve M. Higgins (2000), "Cause-Related marketing:Ethics and the estatic", Business and Society, 39(3), September, 304-322.

- Stendardi, Jr. E.J. (1992), "Corporate Philanthropy: The Redefinition of Enlightened Self Interest", *Social Science Journal*, 29(1), 21-30.
- Taşkın, E. H. Kahraman (2008), "Amaca Yönelik Pazarlama ve Turkcell Örneği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:20, 237-256.
- Tatari, B. (2003), "Şirketlerin Toplumla İlişkisinde Yükselen Değer: Kurumsal Sosyal Sorumluluk", İzmir Ticaret Odası, Ankara.
- Top, S. ve A. Öner (2008), "İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Teorisinin İncelenmesi", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 97-110.
- Torlak, Ö. (2006), "Pazarlama Ahlakı", 3. Basım, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Uysal, A.İ. (2007), "Pazarlama İletişiminde Etik ve Kurumsal Toplumsal Sorumluluk", Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ülger, B. (2001), "Rekabet Ortamında Fark Yaratın Yaklaşım: Halkla İlişkilerde Sosyal Sorumluluk Anlayışı", *Pazarlama Dünyası*, Sayı.89, Eylül-Ekim, 56-59.
- Varadarajan, P. Rajan, Menon (1988). Anil, "Cause-Related Marketing: A Coalignment Of Marketing Strategy And Corporate Philanthropy" *Journal Of Marketing*, Volume 52.
- Wagner, L. Ve R.L. Thompson (1994), " Cause-Related Marketing: Fundraising Tool or Phony Philanthropy?", *Nonprofit World*, 12(6), 9-13.
- Yaman Y. (2003). "Sosyal Sorumluluk Kampanyaları", *Sivil Toplum Dergisi*, 1(1).
- Yılmaz, G., <http://www.riskmedakademi.com/?option=content&pcontent=1&task=view&id=57&Itemid=52>, Erişim Tarihi: 15.08.2010.
- Yönet, E. (2005), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışında Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 239-264.

AMACA YÖNELİK PAZARLAMA ALGILAMALARINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Nevriye AYAS,
nayas@comu.edu.tr
Ç.O.M.Ü., Bayramiç Meslek Yüksekokulu,
Mukaddes Çelik,
mcelik@comu.edu.tr
Ç.O.M.Ü., Yenice Meslek Yüksekokulu

Özet

Tüketicilerin amaca yönelik pazarlamayı uygulayan işletmelerin markalarını seçmeleri daha muhtemeldir. Amaca yönelik pazarlama; müşterilerin, bireysel ve örgütsel hedefleri gerçekleştirecek gelir sağlayıcı değişimlerde yer almasına bağlı olarak, belirlenmiş bir amaca belirli bir miktar bağışta bulunmaya dayalı firma önerisiyle ortaya konulan pazarlama faaliyetlerini düzenleme ve uygulama sürecidir. Yapılan araştırma sonucunda ki-kare analizleriyle akaryakıt şirketi müşterilerinin amaca yönelik pazarlama algılamaları demografik faktörlere göre farklılık göstermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Amaca yönelik pazarlama, bağışlar, sosyal sorumluluk kampanyaları

Abstract

Consumers more likely to select brands offered by companies that engage in cause-related marketing. Cause-related marketing is the process of formulating and implementing marketing activities that are characterized by an offer from the firm to contribute a specified amount to a designated cause when customers engage in revenue-providing exchanges that satisfy organizational and individual objectives. At the end of the research, by chisquare analysis the oil company's customers' perceptions of cause related marketing didn't differ from the demographic factors.

Key Words: Cause-related marketing, donations, social responsibility campaigns

Giriş

Amaca yönelik pazarlama (sosyal sorumluluk kampanyaları) , işletmelerin dağınık ve ufak harcamalarla yapılan kısa süreli reklama dönük yardım faaliyetlerini artık daha uzun vadeli, stratejik ve programlanmış hale getirme çabalarının sonucudur. Bu anlamda amaca yönelik pazarlama; bir işletme ya da markayı, karşılıklı fayda sağlamak üzere ilgili bir sosyal amaç veya sorunla bağlayan stratejik bir konumlandırma ve pazarlama aracı olarak ifade edilebilir. Amaca yönelik pazarlama hem yardıma hem de benzer bir amaca hem de işletme karına yönelmiş şirketler tarafından gerçekleştirilen bir pazarlama faaliyetidir. Bir başka tanımda ise; hem sosyal konulara hem de işletmenin pazarlama hedeflerine yönelik finansman ve kaynak sağlamak için işletme ile kar amacı gütmeyen kuruluşlar arasındaki genel bir ortaklık olarak ifade edilmektedir.

Amaca Yönelik Pazarlama

Kurumsal bağış hangi şekilde olursa olsun (hayırseverlik, sponsorluk ve amaca yönelik pazarlama) potansiyel olarak katılan firmalar için rekabetçi kaynağı meydana getirmek olarak görülebilir (Hoffman, 1998). Rekabetçi kaynak firmayı alıcı ile ilişkilendiren bir yetenektir. Gerçekte fedakar bağışlarda firma bu kaynağı kullanmaz ve bu nedenle bu kaynağın üretimi firmanın karar vermesinde önemli değildir. Stratejik bağış firma alıcı birlikteliğinde promosyonel sonuçları başarmada bir mekanizmadır (Meenaghan ve O'Sullivan, 1999).

Amaca yönelik pazarlama; müşterilerin bireysel ve örgütsel hedefleri gerçekleştirecek gelir sağlayıcı değişimlerde yer almasına bağlı olarak, belirlenmiş bir amaca belirli bir miktar bağışta bulunmaya dayalı firma önerisiyle ortaya koyulan pazarlama faaliyetlerini düzenleme ve uygulama sürecidir (Varadarajan ve Menon, 1988:60).

CRM (Cause Related Marketing), bir işletme, bir amaç ve bunların promosyonel pazarlama kampanyaları arasındaki ilişkileri ifade eder. CRM hedeflenen bir ürünün tüketiciler tarafından satın alınmasını sağlayan kurumsal bağışın pazarlama taktiğidir (Walter ve Sridhar, 2009:2).

Barone ve diğerleri (2000), amaca yönelik pazarlamayı; şirketin sosyal amaçları destekleyerek pazarlama amaçlarını başarmasını sağlayacak bir strateji olarak tanımlamışlardır (Barone vd., 2000:248). Dolayısıyla bu strateji, işletme ürünleri ile hedeflenen sosyal bir amacın desteklenmesi arasında direkt bir ilişki kurmaya yardım etmektedir. Temel işleyişi açısından işletmelerin, müşterilere kendi ürünlerini satın almaları durumunda, hayırseverlik kuruluşlarına belirli miktarlarda yardımda bulunacağı önermesini dayandırmaktadır.

Carol L.Cone, amaca yönelik pazarlamayı bir işletmenin ürünlerini sosyal bir sorunla ilişkilendirerek bağlayan pazarlama çabası olarak ifade etmekte ve hedefinde ise hem işletmeye yönelik güveni arttırmak, hem müşterilerle ilişkileri derinleştirmek ve hem de sosyal sunara yarar sağlarken satışları ve kurumsal imajı iyileştirmek olduğunu ifade etmektedir (Gifford, 1999:11) .

Amaca yönelik pazarlamanın belli başlı unsurlarını şöyle sıralayabiliriz (Odabaşı ve Oymun, 2005:382):

- Sosyal bir sorun, konu ya da amaçla firmaların bütünleşmesi ve bunun için bu konuyla ilgili bir diğer kar amacı gütmeyen kurumla işbirliğine gitme,
- Gelir getiren değişimler için ürünlerin ve hizmetlerin tüketicilere sunumu ve tüketicilerin de etkinliğin bir parçası olabilmesi,
- Elde edilen gelirin bir kısmının (bazen de tamamının) sosyal amaçla ilgili olarak işbirliğine gidilen tarafa bağışlanması.

Amaca yönelik pazarlama kampanyaları tüketicilerin sosyal boyutlu promosyonları yorumlamalarını sağlayarak onların bu tip ortaklıklara cevaplarını ortaya koymaktadır. 1981'de American Express tarafından tanıtılmasıyla birlikte, CRM kurumsal performansı geliştirmede önemli bir pazarlama aracı haline gelmiştir (Webb ve Mohr,1998:226).

Smith ve Alcorn (1991), amaca yönelik pazarlamanın yıllardır evrim geçiren en yaratıcı ve etkin ürün stratejisi olduğunu ve doğrudan finansal karları etkilediğini öne sürmüşlerdir (Smith ve Alcorn,1991). Amaca yönelik pazarlama uygulamalarına karşı tüketicilerin cevaplarında satın alınan ürünün tipi, amacın önemi ve bağışın miktarı önemli rol oynamaktadır. Strahilevitz ve Myres (1998) CRM çabalarının lüks ürünlerde zorunlu ürünlere göre daha pozitif cevaba yol açtığını ifade etmektedirler.,

Bir CRM programında alıcıya yapılan bağışlar gelir sağlayacak değişimler üzerine kuruludur. Bu nedenle bütün CRM kampanyalarının temel spesifik amacı satışları ve promosyon kampanyalarını üretmektir.

Tablo 2:Alternatif Fonlama Mekanizmalarının Temel Özellikleri

Faaliyet	Kurumsal Hayırseverlik	Sponsorluk	CRM Programı
Fonlama	Sabit	Sabit	Değişken
Kaynaklar	Hiçbiri	Ortaklık	Ortaklık
Kaynakların kullanımı	Ortaklığın ticari olmayan kullanımı	Ortaklık tüketici davranışlarını değiştirme girişimi için kullanılır.	Ortaklık bir tüketici önerisi yaratmak için kullanılır.
Anahtar Pazar çıktıları	Hiçbiri	Davranışsal niyetler	Davranışsal niyetler
Satış etkisi	Hiçbiri	Doğrudan olmayan satış etkisi	Doğrudan satış etkisi

Kaynak:Polonsky ve Speed,(2001),”Linking Sponsorship and Cause Related Marketing, Complementarities and Conflicts”, European Journal of Marketing, Vol35, No.11/12, pp.1361-1385

Günümüzde müşteriler yaşamlarının hemen hemen her yönünde bir anlam ve değer bulma arzusu içerisinde oldukları için, işletme markası ile daha düşük fiyatlı rakip markalar arasında bir farklılık göremediklerinde marka bağlılıkları aşınmaktadır. Ancak satın aldıkları ürünlerle sosyal bir sorunun çözümüne ilişkin bir girişime sağlayacakları küçük bir katkı bile onlar için büyük anlamlar ifade ettiğinden ve onları rahatlatığından dolayı bu tür çalışmalarını desteklemek için marka kayması göstererek bir ürünün diğerine tercih edebilmektedirler. Bu sebeple bir çok markanın varlığı ve ürünlerin hızlı bir şekilde taklit edilebildiği bir ortamda kurum imajını artırmak ve değiştirmek ve ürünlerini rakiplerinden farklılaştırmak suretiyle marka bağlılığı oluşturmak işletmeler açısından oldukça önemli bir konu haline gelmiştir (Kahraman,2007:39).

Bir kişinin ya da kuruluşun belirli bir amaç, somut bir karşılık veya herhangi bir karşılıklı iş ilişkisi gütmeyen bir kişi veya faaliyeti para ya da ürün vererek desteklemesine bağışçılık denir (www.sponsorluk.gov.tr.). İşletmeler sosyal amaç ve sorunlarla ilgilenerek çeşitli sosyal kurumlara kaynak sağlamakta ve bağışta bulunmaktadır. Ancak amaca yönelik pazarlama ile işletmenin sosyal kurumlara yaptığı bağış birbirinden farklıdır. Çünkü amaca yönelik pazarlamada sosyal bir amaçla işletme ürünleri arasında uzun dönemli bağlantılar kurularak pazarlama faaliyetlerine girişilmekte ve elde edilen gelir ilgili tarafa aktarılmaktadır. Amaca yönelik pazarlama uygulamalarıyla elde edilen fonlar genellikle işletmenin bağışlar bütçesinde değil pazarlama bütçesinde yer almaktadır (Taşkın ve Kahraman,2008:346).

CRM, kurumsal hayırseverliğin bir göstergesi olarak dikkate alınabilir ve temel olarak kurumsal performansı geliştirecek ve firmanın ürün ve hizmetlerinin satın alınmasına neden olacak bir amaç için değerli amaçlara yardım edecek şekilde iki amacı olan bir pazarlama programıdır (Varadarajan ve Menon,1988:60).

CRM'nin amaçlarını şu şekilde belirtebiliriz (Varadarajan ve Menon,1988:60):

- Ulusal görünürlük kazanma,
- Kurumsal imajı geliştirme,
- Negatif tanıtmaya engel olma,
- Tekrarlanan satın almaları teşvik etme,
- Marka farkındalığını artırma,
- Marka tanınırlığını artırma,
- Marka imajını geliştirme,
- Yeni Pazar bölümlerine ulaşma.

CRM'nin hayırseverlik üzerine etkileri şu şekilde özetlenebilir:

- Hayırsever bağışlar üzerine şirket kararları pazarlama potansiyeli üzerine temellendirilebilir. Amaca gerekli dikkat gösterilmezse kurumsal hayırseverliğin geleneksel elementi kaybedilir.
- Amaca yönelik pazarlama çabaları genellikle risksiz ve yüksek derecedeki amaçları hedeflemiştir.
- Ortaklıklar hayırsever bütçeleri araştırdıkça CRM geleneksel bağışlarla yer değiştirebilir.
- Geleneksel fon artışı ve uzun dönemli etkinlik, hayırsever bağışın kar amaçsız olmasını negatif yönde etkileyebilir.

Şirketler CRM'yi ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirmek için bir araç olarak görseler de tüketiciler CRM'yi satın alma kararının ve prososyal davranışın bir kombinasyonu olarak düşünürler. Burnett ve Wood (1988), prososyal davranışı "bilinmeyen pozitif davranışı paylaşmak" olarak tanımlamışlardır. Prososyal davranış araştırmalarında çalışılan durumsal değişkenlerden biri, bağış yapan ve alıcı arasındaki fiziksel uzaklıktır. Fiziksel olarak alıcının vericiye daha yakın olması durumunda potansiyel bağış veren kaçış davranışından ziyade prososyal davranışa angaje olacaktır (Ross vd.,1992:94).

Cone/Roper raporuna göre, on Amerikandan sekizi sosyal sorunlara duyarlı şirketler hakkında pozitif imaja sahip olduklarını söylemişlerdir. Onların üçte ikisi iyi bir amaçla bağlantılı markaları desteklemektedirler.Çalışanların %87'si, şirketleri bir amaca destek veriyorsa güçlü bir bağlılık hissetmektedirler. Amerikan tüketicilerin çoğunluğu amaca yönelik pazarlamanın standart bir işletme uygulaması olduğunu düşünmektedirler (Thomas,2004).

Kurumsal hayırseverlik; firmaların paralarını ya da hizmetlerini değerli amaçlara bağışladığı amaca yönelik pazarlama promosyonlarına doğru gelişmiştir.1999'da bu promosyonların sadece Amerika'da 600 milyon doları aştığı görülmüştür. Pazarlama stratejilerine göre amaca yönelik pazarlamanın çıktıkları satışları ve karları arttırmaktadır (Mizerski vd.,2001:26).

Son yıllarda şirketlerin artan sayısı kurumsal sosyal sorumluluk programlarını geliştirmişlerdir. Kurumsal sosyal sorumluluğun bir tipi olarak amaca yönelik pazarlama (CRM) kurumsal bir ilgi görmektedir.CRM özellikle tüketici davranışı üzerinde pozitif etkilere sahiptir. 1994'te şirketler 1 milyon doların üstünde bir miktarı CRM kampanyalarına harcamışlardır. CRM, firmanın tüketicilerine değerli bir amaç için satılan her ürün ya da hizmetin şirket kaynaklarını bağışlayan spesifik bir pazarlama faaliyetidir (Brink vd.,2006:15).

Amaca yönelik pazarlama programları bir firmanın hayırsever stratejisinin elementlerinden biridir. Amaç bağlantılı promosyonlar kısa dönemli olduğu ve daha az örgütsel kaynak gerektirdiği için diğer hayırsever girişimlerden farklılaşmaktadır. Bunun yanında amaca yönelik pazarlama programları spesifik pazarlama amaçlarını gerçekleştirmek için uygulanabilir.Artan marka satışları, yeni müşteriler çekme, yeni pazarlar bulma, marka imajı yaratma, amaca yönelik pazarlama promosyonları ile gerçekleştirilebilir (Roy,2010:256).

Amaca yönelik pazarlama aktivitesi stratejik ya da taktik olabilir. Taktik CRM aktivitesi ile bir marka sınırlı bir zamanda bir amaç ile bağlanabilir. Örneğin, ClickRewards, alışveriş portalı "ClickMiles" ile on havayolu şirketinde tatil bağış programı başlatmıştır. Diğer taraftan bazı markalar CRM'yi stratejik bir bileşen olarak görebilir ve bu durum markanın konumlandırılmasını sağlar. Örneğin,1991'den beri Sprint, Starbright kurumuna nakit ve hizmet olarak bağışlar yapmaktadır (Till ve Nowak,2000:473).

Aşağıdaki tabloda amaca yönelik pazarlama kampanyalarından bazı örnekler verilmiştir:

Tablo 3.Amaca yönelik pazarlama kampanyalarından bazı örnekler

1.Johnson &Johnson, Çocuk Hastanesi Medikal Merkezi ve Ulusal Güvenlik Konseyi ile bir ortaklık kurmuştur ve beş yıllık süreçte çocukların zarar görmesini azaltmaya çalışmıştır.
2.Procter &Gamble bir çok amaca yönelik pazarlama kampanyalarına sponsor olmuştur.Örneğin Özel Olimpiyatları özürü çocuklar için desteklemiştir.
3.Levi Strauss, çocuklarını okul için giydirmekte zorlanan genç ebeveynlere fokus grup çalışmalarıyla destek olmuştur.
4.Tescos Bilgisayar İngiltere'de okullara bilgisayar sistemleri için yardım yapmıştır.
5.British Telecom, "Dinliyor muyum" kampanyasıyla İngiltere'de her genç insanın sesini duyurmaya çalışmıştır.
6.Ford Motor, Breakthrough Göğüs Kanseri ile ortaklığa gitmiş ve böylece kurumsal itibarını, satış ve Pazar payını beklentilerin üzerine çıkarmıştır.1 milyon dolar bağışlanmış ve Breakthrough Göğüs Kanserinin tanınırlığı %28'den %34'e yükselmiştir.
7.Avon Kozmetik İngiltere göğüs kanseri bağışına yardım yaparak ününü arttırmıştır.

Kaynak: Papasolomou, Ionna ve Demetriou,Marlen,(2005),"Cause Related Marketing (CRM):Branding Financial Service Organizations in Cyprus by Aligning CSR with Business Motivations", International Review on Public and Non Profit Marketing, Vol.2, No.2,pp.70-86

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

İşletmeler CRM uygulamalarında "iyilik yaparak daha iyiye katkı sağlamak" düşüncesiyle hareket etmektedirler (Varadarajan ve Menon, 1988: 60). CRM; kurumsal imajı geliştirme, toplumun olumsuz bakışını giderme, satışları artırma, yeniden satınalmaya özendirme, marka farkındalığını artırma, marka imajını geliştirme ve güçlendirme, yeni pazar bölümleri ve coğrafi pazarlara ulaşma gibi kurumsal ve pazarlama amaçlarına ulaşmada kullanılan çok yönlü bir araçtır (Varadarajan ve Menon, 1988: 60). Bu çalışmada amaca yönelik pazarlama konusunda tüketicilerin algılarının demografik özelliklerine göre farklılaşmış farklılaşmadığı bir akaryakıt şirketi müşterileri üzerinde yapılan bir araştırma ile ölçülmektedir.

Araştırmanın Veri Toplama-Düzenleme Yöntemi

Araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamak için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Ankette kullanılan ifadeler Chaney ve Niitha'nın (2000) çalışmalarından alınmıştır. Daha sonra bu sorular araştırmanın amacına uygun şekilde düzenlenmiştir. Literatür taramasının sonucu oluşturulan anket formunda yer alan soruların katılımcılar tarafından doğru anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek amacıyla Çanakakale ilinde yer alan bir kurumda 30 kişiden oluşan bir müşteri grubuna ön test uygulanmış ve SPSS paket programı ile analiz edilerek anketin güvenilirliğini düşüren sorular çıkarılarak ankete son şekli verilmiştir.

Hazırlanan anket sorularında; satın alma kararında etkili olan amaca yönelik pazarlama çalışmalarında bireylerin algılamalarına ilişkin dört farklı soru sorulmuştur. Bu sorulara ek olarak katılımcıların cinsiyetine, aylık gelir durumuna, medeni durumuna ve yaşına ilişkin 4 tane demografik soru yer almaktadır ve CRM algılarının bu sorulara göre değişim gösterip göstermediği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Hazırlanan ankette "kapalı uçlu" soru tipi kullanılmıştır. Buna göre CRM'e yönelik algılama 4 değişkenle ölçülmüş ve tablo 1' de kısaltmaları ile gösterilmiştir. Değişkenler CRM kavramının algılanma biçimlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Çalışmamız için hazırlanan anket formunda 4 soru için iki kategorili nominal ölçek kullanılmıştır. İki kategorili değerlendirme; (1) katılmıyorum, (2) Katılıyorum şeklindedir. İki kategorinin kullanılması değerlendirmenin yapılması için hazırlanan anketlerde en sık kullanılan ve güvenilirliği yüksek bir ölçektir (Yalçınkaya, 2008:225).

Tablo 1 Amaca Yönelik Pazarlama Faaliyetlerinin Algılanma Biçiminin Belirlenmesi İçin Kullanılan 4 Tane Değişkenin Gösterilmesi

<p>1. Bağış Artışı 1: "İnsanlar herhangi bir firmadan satın aldığı ürünü bir hayırsever kuruluşu ile ilişkilendirirse, hayırsever kuruma yapılan bağış miktarı daha çok artar." (Ürüne bağlı ilişkilendirme yapılmasının bağış artışı üzerindeki olumlu etkisi)</p> <p>2. Satış Artışı 1: " Müşteriler satın aldıkları ürünleri elde ettiği karların bir kısmını hayır işlerinde kullanacağını beyan eden bir şirketle ilişkilendirirse o şirketin satışları daha fazla artar." (Ürün karı ile ilişkilendirme yapılmasının satış artışı üzerindeki olumlu etkisi)</p> <p>3. Satış Artışı 2: " Müşteriler bir şirketin karını hayırsever kurumu ile ilişkilendirirse şirketin satışları daha fazla artar." (Şirket karı ile ilişkilendirme yapılmasının satış artışı üzerindeki olumlu etkisi)</p> <p>4. Bağış Artışı 2: " Hayırsever kurumlarının daha fazla bağış alabilmeleri için kendi isimlerini her hangi bir firma ürünüyle ilişkilendirmek yerine diğer yöntemleri kullanması gerekir." (Ürün ve şirket ile ilişkilendirmeden farklı yöntemlerin uygulanmasının bağış artışı üzerindeki olumlu etkileri)</p>

Verilerin Analiz Yöntemi

Çalışmada öncelikle araştırmaya katılan tüketiciler hakkında bilgi sağlanması amacıyla anketin birinci bölümünde yer alan sosyo-demografik sorular ile amaca yönelik pazarlama faaliyetlerinin algılanmasına ilişkin veriler için frekans analiz tabloları sunulmuş, daha sonra araştırmada kullanılan anketin güvenilirlik analizi detaylı olarak ortaya konmuştur. Daha sonra amaç kapsamında geliştirilen hipotezler ve ilişkiler, olumsallık tabloları kullanılarak ki-kare analizi ile test edilmiştir.

Analizlerde kullanılan test araçları; Güvenilirlik Testleri, Olumsallık (Kontenjans) Tabloları, Ki-kare Testleri" olarak verilebilir.

Frekans analizi elde edilen verilere ilişkin genel bir bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Ki-kare testleri ise ilişkinin ölçülmesinde kullanılmaktadır.

Anketlerin Geçerliliği Ve Güvenilirliği

Geçerlilik ve güvenilirlik tespitlerinde SPSS güvenilirlik analizleri kullanılmıştır. Programdan elde edilen ekran görüntüleri ve değerlendirmeleri aşağıda belirtilmiştir.

Soruların Zorluk Derecesi Testi**Hotelling's T-Squared Test**

Hotelling T ² test değeri	F test değeri	s.d. ₁	sd ₂	Anlamlılık(p)
166,325	22,453	7	103	,000

s.d. : Serbestlik Derecesi

Yapılan test sonucunda soru ortalamalarının farklı olduğu ($T^2=166,325$; $p=0,000<0,05$) görülmüştür. Bu test değerine göre soru ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu söylenebilmektedir. Soru ortalamalarının birbirine eşit olmaması; soruların denekler tarafından aynı yaklaşımla algılanmadığını, soruların zorluk derecelerinin birbirine eşit olmadığını göstermektedir.

Anket Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik İstatistiği		
Cronbach Alfa	Standartlaştırılmış Maddelere Göre Cronbach Alfa Değeri	Madde Sayısı (N)
,822	,822	8

Anket soruları içerisinde yapılan analiz neticesinde elde edilen güvenirlilik değeri alfa katsayısı (0,822) 1' e çok yakın çıkmıştır. Bu durum; 110 katılımcı üzerinde yapılan 8 soruluk anketin "yüksek derecede güvenilir" olduğunu ifade etmektedir.

Verilerin Analizi ve Bulgular

Örnekleme oluşturan toplam 110 kişinin cinsiyetlerine göre dağılımlarına baktığımız zaman, % 19,1'ini bayanların, % 80,9'unu bayların oluşturduğu görülmektedir. Yaklaşık olarak % 64,5'inin aylık geliri 1000-1999 TL arasındadır. Yine yaş gruplarına göre dağılımı da Tablo 2' de görülmektedir ki katılımcıların büyük çoğunluğu (%40,9'u) 28-37 yaş arasındadır. Medeni duruma göre dağılımlarına baktığımızda %71,8'inin evli ve %27,3'ünün bekar olduğu görülmektedir.

Tablo 2 Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Frekans Dağılım Tablosu

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER	GRUPLAR	FREKANS (Kişi SAYISI)	YÜZDE %
CİNSİYET	BAYAN	21	19,1
	BAY	89	80,9
YAŞ	18-27 YAŞ ARASI	16	14,5
	28-37 YAŞ ARASI	45	40,9
	38-47 YAŞ ARASI	30	27,3
	48-57 YAŞ ARASI	14	12,7
	58 YAŞ VE ÜSTÜ	5	4,5
GELİR (AYLIK)	4000 TL VE ÜSTÜ	5	4,5
	2000- 3999 TL ARASI	34	30,9
	1000-1999 TL ARASI	71	64,5
MEDENİ DURUM	EVLİ	79	71,8
	BEKÂR	30	27,3
	BOŞANMIŞ	1	0,9

Kontenjans (Olumsallık) Tabloları ve Ki-Kare Analizleri

Olumsallık tablolarından daha çok az sayıda seçenek içeren kategorik değişkenler için ya da sınıflara bölünerek kodlanmış ve k sayıda sınıfa indirgenmiş aralık ölçekli verilerin gösteriminde yararlanılır (Yalçınkaya, 2008:76). Değişkenin/değişkenlerin kategorilerinin sayısının değişken sayısından az olduğu durumlarda, kategorik verileri tablolar halinde özetlemek uygun bir yaklaşımdır.

Kategorik değişkenlerin ya da kategorik hale dönüştürülebilen değişkenlerin özetlenmesinde genellikle iki yönlü tablolar kullanılmaktadır. İki yönlü tablolarda ilişkiyi belirlemede yaygın olarak kullanılan

ki-kare istatistikleri arasında; Pearson Ki-kare Testi, Olabilirlik Oran testi sayılabilir (Eyduran, Özdemir ve Küçük, 2005, s:1-3).

Bu kısımda yapılan analizlerde CRM faaliyetlerinin dört farklı türde algılanmasına ilişkin ifadelerle ile demografik özellikler arasındaki ilişkileri tespit etmeye yönelik ki-kare analizleri yapılacaktır. Sırasıyla tablolar ve yorumları aşağıdaki paragraflarda ifade edilmiştir.

- **Bağış Artışı 1: “İnsanlar Herhangi Bir Firmadan Satın Aldığı Ürünü Bir Hayırsever Kuruluşu İle İlişkilendirirse, Hayırsever Kuruma Yapılan Bağış Miktarı Daha Çok Artar.” İfadesinin Demografik Değişkenler İle İlişkisi İçin Olumsallık Tabloları Ve Ki-Kare Analiz Sonuçları**

Tablo 3 Bağış Artışı 1 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Cinsiyet** Değişkeni İçin Olumsallık Tablosu

		Cinsiyet		Total
		1 kadın	2 erkek	
Bağış Artışı 1	1 katılıyorum	13	54	67
	2 katılmıyorum	8	35	43
Total		21	89	110

Tabloya göre “İnsanlar Herhangi Bir Firmadan Satın Aldığı Ürünü Bir Hayırsever Kuruluşu İle İlişkilendirirse, Hayırsever Kuruma Yapılan Bağış Miktarı Daha Çok Artar” ifadesine katıldığını beyan eden 67 kişiden 13’ünün kadın 54’ ünün erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 4 Tablo 3 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	,011(b)	1	,917
Olabilirlik Oran İstatistiği	,011	1	,917
Doğrusala Doğrusal Birliktelem	,011	1	,918
Geçerli Durumların Sayısı	110		
a. 0 hücre (0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 8,21'dir.			

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=0,011$; $p=0,917>0,05$) bakılarak Bağış Artışı 1 şeklinde isimlendirilen ifade ile Cinsiyet değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=0,011; $p=0,917$) bir model kurulmak istenseydi oluşturulabilecek log-linear modelde cinsiyet değişkeni bir etken olmadığı, **doğrusala doğrusal birliktelik istatistiğine** bakıldığında ise değişkenlerin doğrusal bir ilişki seviyesine sahip olmadığı (0,011; $p=0,918$) kararlarına varılmaktadır.

Tablo 5 Bağış Artışı 1 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Gelir Durumu** Değişkeni İçin Olumsallık Tablosu

Bağış Artışı 1	Gelir Durumu			Total
	1000-1999 TL	2000-3999 TL	4000 TL ve üstü	
1 katılıyorum	46	17	4	67
2 katılmıyorum	25	17	1	43
Total	71	34	5	110

Tablo 6 Tablo 5 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	2,914(a)	2	,233
Olabilirlik Oran İstatistiği	2,954	2	,228
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 1,95'tir.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=2,914$; $p=0,233>0,05$) bakılarak başış artışı 1 ifadesi ile gelir durumu değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($LR=2,954$; $p=0,228$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde ise gelir durumu değişkeninin etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 7 Başış Artışı 1 Şeklinde İsmilendirilen CRM Algılama İfadesi ile **Medeni Durum** Değişkeni için Olumsallık Tablosu

Başış Artışı 1	Medeni Durum			Total
	1 Evli	2 Bekâr	3 Boşanmış	
1 katılıyorum	45	21	1	67
2 katılmıyorum	34	9	0	43
Total	79	30	1	110

Tablo 8 Tablo 7 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	2,200(a)	2	,333
Olabilirlik Oran İstatistiği	2,581	2	,275
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 0,39'dur.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=2,200$; $p=0,333>0,05$) bakılarak başış artışı 1 ifadesi ile medeni durum değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($LR=2,581$; $p=0,275$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde medeni durumun bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 9 Başış Artışı 1 Şeklinde İsmilendirilen CRM Algılama İfadesi ile **Yaş** Değişkeni için Olumsallık Tablosu

Başış Artışı 1	Yaş Grupları					Toplam
	18-27 Yaş Arası	28-37 Yaş Arası	38-47 Yaş Arası	48-57 Yaş Arası	58 Yaş ve üstü	
1 katılıyorum	11	31	14	9	2	67
2 katılmıyorum	5	14	16	5	3	43
Toplam	16	45	30	14	5	110

Tablo 10 Tablo 9 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	5,158(a)	4	,272
Olabilirlik Oran İstatistiği	5,105	4	,277
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (20,0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 1,95'tir.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=5,158$; $p=0,272>0,05$) bakılarak satış artışı 1 ifadesi ile yaş değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($LR=5,105$; $p=0,277$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde yaş değişkeninin bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

- **Satış Artışı 1 : “Müşteriler satın aldıkları ürünleri elde ettiği karların bir kısmını hayır işlerinde kullanacağını beyan eden bir şirketle ilişkilendirirse o şirketin satışları daha fazla artar.” ifadesinin Demografik Değişkenler İle İlişkisi İçin Olumsuzluk Tabloları Ve Ki-Kare Analiz Sonuçları**

Tablo 11 Satış Artışı 1 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Cinsiyet** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsuzluk Tablosu

		Cinsiyet		Total
		1 kadın	2 erkek	
Satış Artışı 1	1 katılıyorum	11	56	67
	2 katılmıyorum	10	33	43
Total		21	89	110

Tablo 12 Tablo 11 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	,793(b)	1	,373
Olabilirlik Oran İstatistiği	,781	1	,377
Geçerli Durumların Sayısı	110		
a. 0 hücre (0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 8,21'dir.			

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($p=0,373>0,05$) bakılarak satış artışı 1 ifadesi ile cinsiyet değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($LR=0,781$; $p=0,377$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde cinsiyet değişkeninin etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 13 Satış Artışı 1 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Gelir Durumu** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsuzluk Tablosu

Satış Artışı 1	Gelir Durumu			Total
	1000-1999 TL	2000-3999 TL	4000 TL ve üstü	
1 katılıyorum	45	19	3	67
2 katılmıyorum	26	15	2	43
Total	71	34	5	110

Tablo 14 Tablo 13 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	,545(a)	2	,762
Olabilirlik Oran İstatistiği	,541	2	,763
Geçerli Durumların Sayısı	110		
a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 1,95'tir.			

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=0,545$; $p=0,762>0,05$) bakılarak satış artışı 1 ifadesi ile gelir durumu değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($LR=0,541$; $p=0,763$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde ise gelir durumu değişkeninin etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 15 Satış Artışı 1 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Medeni Durum** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Satış Artışı 1	Medeni Durum			Total
	1 Evli	2 Bekâr	3 Boşanmış	
1 katılıyorum	47	20	0	67
2 katılmıyorum	32	10	1	43
Total	79	30	1	110

Tablo 16 Tablo 15 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	2,042(a)	2	,360
Olabilirlik Oran İstatistiği	2,371	2	,306
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 0,39'dur.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=2,042$; $p=0,360>0,05$) bakılarak satış artışı 1 ifadesi ile medeni durum değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=2,371; $p=0,306$) oluşturulabilecek bir log-lineer modelde medeni durumun bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 17 Satış Artışı 1 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Yaş** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Satış Artışı 1	Yaş Grupları					Toplam
	18-27 Yaş Arası	28-37 Yaş Arası	38-47 Yaş Arası	48-57 Yaş Arası	58 Yaş ve üstü	
1 katılıyorum	10	30	19	6	2	67
2 katılmıyorum	6	15	11	8	3	43
Toplam	16	45	30	14	5	110

Tablo 18 Tablo 17 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	3,552(a)	4	,470
Olabilirlik Oran İstatistiği	3,476	4	,481
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (20,0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 1,95'tir.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=3,552$; $p=0,470>0,05$) bakılarak Satış Artışı 1 ifadesi ile yaş değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=3,476; $p=0,481$) oluşturulabilecek bir log-lineer modelde yaş değişkenin bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

- **Satış Artışı 2** “ Müşteriler bir şirketin karını hayırsever kurumu ile ilişkilendirirse şirketin satışları daha fazla artar.” İfadesinin Demografik Değişkenler İle İlişkisi İçin Olumsallık Tabloları Ve Ki-Kare Analiz Sonuçları

Tablo 19 Satış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Cinsiyet** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

		Cinsiyet		Total
		1 kadın	2 erkek	
Satış Artışı 2	1 katılıyorum	14	50	64
	2 katılmıyorum	7	39	46
Total		21	89	110

Tablo 20 Tablo 19 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	,768(b)	1	,381
Olabilirlik Oran İstatistiği	,783	1	,376
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a. 0 hücre (0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 8,78'dir.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($p=0,381>0,05$) bakılarak satış artışı 2 ifadesi ile cinsiyet değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($LR=0,783$; $p=0,376$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde cinsiyet değişkenin etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 21 Satış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Gelir Durumu** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Satış Artışı 2		Gelir Durumu			Total
		1000-1999 TL	2000-3999 TL	4000 TL ve üstü	
1 katılıyorum	1 katılıyorum	44	17	3	64
	2 katılmıyorum	27	17	2	46
Total		71	34	5	110

Tablo 22 Tablo 21 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	1,361(a)	2	,506
Olabilirlik Oran İstatistiği	1,353	2	,508
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 2,09'dur.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=1,361$; $p=0,506>0,05$) bakılarak Satış Artışı 2 ifadesi ile gelir durumu değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($LR=1,353$; $p=0,508$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde ise gelir durumu değişkeninin etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 23 Satış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Medeni Durum** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Satış Artışı 2		Medeni Durum			Total
		1 Evli	2 Bekâr	3 Boşanmış	
1 katılıyorum	1 katılıyorum	44	19	1	64
	2 katılmıyorum	35	11	0	46
Total		79	30	1	110

Tablo 24 Tablo 23 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	1,247(a)	2	,536
Olabilirlik Oran İstatistiği	1,614	2	,446
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 0,42'dir.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=1,247$; $p=0,536>0,05$) bakılarak Satış Artışı 2 ifadesi ile medeni durum değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=1,614; $p=0,446$) oluşturulabilecek bir log-lineer modelde medeni durumun bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 25 Satış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle Yaş Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Satış Artışı 2	Yaş Grupları					Toplam
	18-27 Yaş Arası	28-37 Yaş Arası	38-47 Yaş Arası	48-57 Yaş Arası	58 Yaş ve üstü	
1 katılıyorum	10	27	18	7	2	64
2 katılmıyorum	6	18	12	7	3	46
Toplam	16	45	30	14	5	110

Tablo 26 Tablo 25 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	1,289(a)	4	,863
Olabilirlik Oran İstatistiği	1,274	4	,866
Geçerli Durumların Sayısı	110		

a.2 hücre (20,0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 2,09'dur.

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=1,289$; $p=0,863>0,05$) bakılarak Satış Artışı 2 ifadesi ile yaş değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=1,274; $p=0,866$) oluşturulabilecek bir log-lineer modelde yaş değişkenin bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

• **Bağış Artışı 2:** “ Hayırsever kurumlarının daha fazla bağış alabilmeleri için kendi isimlerini her hangi bir firma ürünüyle ilişkilendirmek yerine diğer yöntemleri kullanması gerekir.” ifadesinin Demografik Değişkenler İle İlişkisi İçin Olumsallık Tabloları Ve Ki-Kare Analiz Sonuçları

Tablo 27 Bağış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle Cinsiyet Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

		Cinsiyet		Total
		1 kadın	2 erkek	
Bağış Artışı 2	1 katılıyorum	14	50	64
	2 katılmıyorum	7	39	46
Total		21	89	110

Tabloya göre “Hayırsever kurumlarının daha fazla bağış alabilmeleri için kendi isimlerini her hangi bir firma ürünüyle ilişkilendirmek yerine diğer yöntemleri kullanması gerekir.” ifadesine katıldığını beyan eden 64 kişiden 14'ünün kadın 50' sinin erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 28 Tablo 27 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	,768(b)	1	,381
Olabilirlik Oran İstatistiği	,783	1	,376
Geçerli Durumların Sayısı	110		
a. 0 hücre (0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 8,78'dir.			

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=0,768$; $p=0,381>0,05$) bakılarak Bağış Artışı 2 şeklinde isimlendirilen ifade ile Cinsiyet değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=0,783; $p=0,376$) bir model kurulmak istenseydi oluşturulabilecek log-linear modelde cinsiyet değişkeninin bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 29 Bağış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Gelir Durumu** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Bağış Artışı 1	Gelir Durumu			Total
	1000-1999 TL	2000-3999 TL	4000 TL ve üstü	
1 katılıyorum	47	14	3	64
2 katılmıyorum	24	20	2	46
Total	71	34	5	110

Tablo 30 Tablo 29 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	5,923(a)	2	,052
Olabilirlik Oran İstatistiği	5,894	2	,053
Geçerli Durumların Sayısı	110		
a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 2,09'dur.			

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=5,923$; $p=0,052>0,05$ olmasına rağmen çok fazla bir fark olmadığı için küçük kabul edilerek alternatif hipotez kabul edilebilir) bakılarak Bağış Artışı 2 ifadesi ile gelir durumu değişkeninin **birbirinden bağımsız olmadığı, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında ($p=0,053$) oluşturulabilecek bir log-linear modelde ise gelir durumu değişkeninin etken olabileceği kararlarına varılmaktadır. Buna göre Bağış Artışı 2 değişkeni ile gelir durumu değişkeni arasındaki ilişkinin derecesi ve yönü için **doğrusala doğrusal birliktelik istatistiğine** bakıldığında ise değişkenlerin doğrusal bir ilişki seviyesine sahip olduğu (3,503; $p=0,051$) kararlarına varılmaktadır.

Aşağıda yer alan simetrik ölçüler tablosunda ifade edilen istatistiki değerlere bakıldığında; verilerin nominal olmalarına göre farklılık gösteren istatistiklerin tamamında aynı sonuç çıkmıştır. Kontenjans (Olumsallık tablosu) katsayısına bakılarak değişkenler arasındaki ilişkinin şiddetinin kuvvetli seviyede olduğu ($p=0,052$: Kabul edilebilir düzey); ordinal veriler olduğu kabul edilerek yapılan analizlerde ise aynı şekilde kuvvetli ilişki düzeyi yakalanmıştır ($p=0,031<0,05$).

Simetrik Ölçüler

		Değer	Tahmini Standart Hata	Tahmini T	Tahmini Anlamlılık Değeri
Nominal-Nominal	Kontenjans Katsayısı	,226			,052
Ordinal-Ordinal	Spearman Korelasyon	,206	,095	2,186	,031
Geçerli Durum Sayısı (N)		110			

Tablo 31 Bağış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Medeni Durum** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Bağış Artışı 2	Medeni Durum			Total
	1 Evli	2 Bekâr	3 Boşanmış	
1 katılıyorum	50	13	1	64
2 katılmıyorum	29	17	0	46
Total	79	30	1	110

Tablo 32 Tablo 31 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	4,285(a)	2	,117
Olabilirlik Oran İstatistiği	4,612	2	,100
Geçerli Durumların Sayısı	110		
a.2 hücre (33,3%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 0,42'dir.			

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=4,285$; $p=0,117>0,05$) bakılarak bağış artışı 2 ifadesi ile medeni durum değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=4,612; $p=0,100$) oluşturulabilecek bir log-lineer modelde medeni durumun bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Tablo 33 Bağış Artışı 2 Şeklinde İsimlendirilen CRM Algılama İfadesi İle **Yaş** Değişkeni arasındaki İlişki İçin Olumsallık Tablosu

Bağış Artışı 2	Yaş Grupları					Toplam
	18-27 Yaş Arası	28-37 Yaş Arası	38-47 Yaş Arası	48-57 Yaş Arası	58 Yaş ve üstü	
1 katılıyorum	7	27	18	9	3	64
2 katılmıyorum	9	18	12	5	2	46
Toplam	16	45	30	14	5	110

Tablo 34 Tablo 33 için Elde Edilen Ki-kare Test Sonuçları

	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik Değer (2-yanlı)
Pearson Ki-Kare	1,693(a)	4	,792
Olabilirlik Oran İstatistiği	1,673	4	,796
Geçerli Durumların Sayısı	110		
a.2 hücre (20,0%) için beklenen değer 5'ten azdır. Beklenen en az değer 2,09'dur.			

Ki-kare analizi neticesinde elde edilen sonuçlarda; **Pearson Ki-Kare** değerine ($\chi^2=1,693$; $p=0,792>0,05$) bakılarak bağış artışı 2 ifadesi ile yaş değişkeninin **birbirinden bağımsız olduğu, olabilirlik oran istatistiğine** bakıldığında (LR=1,673; $p=0,796$) oluşturulabilecek bir log-lineer modelde yaş değişkeninin bir etken olmadığı kararlarına varılmaktadır.

Sonuç ve Yorumlar

Amaca yönelik pazarlama faaliyetlerinin (CRM) algılanan boyutlarının demografik özelliklere göre bireyler üzerindeki etkilerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışma kapsamında farklı alt başlıklarda bu alanda kullanılan analiz yöntemlerinin tümüne yer verilmiştir. Bu amaçla CRM faaliyetlerinin bireyler tarafından algılama biçimlerinin demografik özellikler ile olan ilişkisi, CRM faaliyetlerini yürüten bir akaryakıt firmasının müşterileri üzerinde yapılan bir araştırma ile ölçülmüştür.

Ankette katılımcılara, anketin uygulama alanına göre belirlenmiş olan iki kategorili ordinal ölçekli ve kapalı uçlu soru tipindeki sorular yöneltilmiştir. Anket sorularına verilen cevaplar neticesinde elde edilen veriler frekans ve ki-kare analiz yöntemleri ile analiz edilmiştir.

Ki-kare analizlerinde CRM faaliyetlerini algılama biçimlerinin nerdeyse hepsinin demografik özelliklere göre değişmediği görülmüş ancak sadece bağış artışı 2 olarak isimlendirilen ifadenin gelir durumu ile doğrusal bir ilişki sergilediği belirlenebilmiştir. Bu anlamda tüketicilerin satın alma davranışı üzerinde etkili olan CRM faaliyetlerini algılama biçimlerinin demografik özelliklere göre değişim göstermediği ve demografik özelliklerden bağımsız olduğu söylenebilir.

Konuyu işletmeler açısından değerlendirdiğimizde müşterilerin sosyal konularda sorumlu olduğunu algıladıkları işletmeleri daha olumlu bir şekilde değerlendirdikleri ve onların yeni ürünlerine karşı daha duyarlı davrandıkları görülmektedir. Bu bağlamda işletmeler bir pazarlama iletişimi uygulaması olan amaca yönelik pazarlamayı; hem sosyal amaçlara ulaşmak hem de satış artışı elde etmek ve marka tanınırlığı yaratmak için kullanmalıdır.

Kaynakça

- Barone,M.J.,Miyazaki,A.D.ve Taylor,K.A.(2000),"The Influence of cause related marketing on consumer choice:Does one good turn deserve another?" *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol.28,No.2,pp.240-262
- Brink,D.V. ve Odekerken,G.(2006),"The Effect of Strategic and Tactical cause-related marketing on consumers' brand loyalty",*Journal of Consumer Marketing*,Vol.23,No.1,pp.15-25
- Chaney,I.ve Dolli,N.(2000), "Cause Related Marketing in New Zealand", *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, Vol.6, No.2,pp.156-163
- Gifford,G.(1999),"Cause- Related Marketing:Ten Rules to Protect Your Nonprofit Assets", *Nonprofit World*,Vol.17,No.6, November/December
- Hoffman,A.(1998),"Two sides of the coin, corporate giving is business",*Fund Raising Management*, Vol.29,No.1,pp.27-30
- Kahraman,H.(2007),"Pazarlama İletişimi Aracı Olarak Amaca Yönelik Pazarlama:Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'de Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi,Dumlupınar Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kütahya
- Meenaghan,T. Ve O'Sullivan,P.(1999), "Play-power-sports meets marketing",*European Journal of Marketing*,Vol.33, No.3/4,pp.241-249
- Mizerski,D.,Mizerski,K. Ve Sadler,O.(2001),"A Field Experiment Comparing the Effectiveness of Ambush and Cause Related Ad Appeals for Social Marketing Causes", *Journal of Nonprofit &Public Sector Marketing*,Vol.9,No.4,pp.25-45
- Odabaşı, Y. Ve Oyman,M.(2005),Pazarlama İletişimi Yönetimi ,Mediacat Yayınları,İstanbul
- Polonsky,M.J. ve Speed,R.(2001),"Linking sponsorship and cause related marketing",*European Journal of Marketing*, Vol.35,No.11/12, pp.1361-1385
- Papasolomou,I.ve Demetriou,M.(2005),"Cause Related Marketing:Branding Financial Service Organizations in Cyprus by Aligning CSR with Business Motivations"*International Review on Public and Nonprofit Marketing*,Vol.2,No.2, pp.70-86
- Ross,J.K.,Patterson,L.T. ve Stutts,M.A.(1992),"Consumer Perceptions of organizations that use cause-related marketing",*Journal of the Academy of Marketing Science*,Vol.20,No.1,pp.93-97
- Roy,D.P.(2010),"The impact of congruence in cause marketing campaigns for service firms", *Journal of Services Marketing*,Vol.24,No.3,pp.255-263
- Smith,S.M. ve Alcorn,D.S.(1991),"Cause Marketing:A New Direction in the Marketing of Corporate Social Responsibility",*Journal of Consumer Marketing* , Vol.8,No.3,pp.19-35
- Strahilevitz,M. Ve Myers,J.G.(1998),"Donation to charity as purchase incentives:how well they work may depend on what you are trying to sell?" *Journal of Consumer Research*,Vol.24,No.2,pp.434-446
- Taşkın,Ercan ve Kahraman,Hamit (2008),Güncel Pazarlama Yaklaşımlarından Seçmeler, Detay Yayıncılık,Ankara
- Thomas,V.(2004),"Cause Related Marketing:Bringing Together Senior Organizations and Businesses",*Silver Industries*,Winter,pp.71-74
- Till,B.D. ve Nowak,L.(2000),"Toward effective use of cause related marketing alliances",*Journal of Product &Brand Management*, Vol.9.No.7,pp.472-484
- Varadarajan,P.R. ve Anil,M.(1988), "Cause- Related Marketing:A Coalignment of Marketing Strategy and Corporate Philanthropy", *Journal of Marketing*,52(July),pp.58-74
- Walter,W.ve Sridhar,S.(2009),"The influence of cause marketing associations on product and cause brand value",*International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*,Vol.14,No.1,pp.1-20
- Webb,D.J. ve Mohr,L.A.(1998),"A Typology of Consumer Responses To Cause-Related Marketing:From Skeptics To Socially Concerned",*Journal of Public Policy &Marketing*,Vol.17,No.2,pp.226-238
- Wagner,L. Ve Thompson,R.L.(1994),"Cause-Related Marketing:Fundraising Tool or Phony Philanthropy?"*Nonprofit World*,Vol.12,No.6,pp.9-13
- www.sponsorluk.gov.tr,erişim tarihi 02.08.2010

ACCOUNTING OF DONATIONS AND AIDS DEDUCTIBLE FROM THE INSTITUTION INCOME IN CAPITAL COMPANIES

Gülgün ERKAN

ÇOMÜ Biga İ.İ.B.F. Department of Business Administration

Zekeriya Emre ERKAL

İ.Ü. School of Economics Department of Business Administration

ABSTRACT

The primary aim of capital companies established with the aim and subject of trading is profit. The said profit both shows the basic success of company management, and constitutes a source for the continuity and development of the company. Concerned parties inside and outside the company have expectations about the profit made by the company. One of the concerned parties, the government, is the owner of corporate income tax, income tax cuts and accounted fund shares.

Capital companies that are taxpayers for the corporate income tax have to determine their tax base according to tax laws. In this regard, deductions of donations and aids that are not trade goals from the tax base are not possible. This is because donations and aids are not the acquiring of corporate income but the spending of the acquired wealth. However, the lawmaker has permitted deductions in donations and aids under some conditions, to divert the donations and aids towards specific persons and/or institutions because of social and cultural reasons.

In this study, we have tried to investigate donations and aids that are one of the social responsibility projects that capital companies find important and that are within deductible expenses that are used in defining corporate income, both from a tax law standpoint and in the way they are reflected in accounting records.

Keywords: *Corporate social responsibility, donations and aids, accounting of donations and aids.*

1. INTRODUCTION

When the literature is examined, it is seen that the concept of corporate responsibility has gained importance and several studies have been conducted in this field because of the globalizing economy and elevating competition both in the world and in Turkey since the 1950s. The concept of social responsibility was first used by Bowen (1953) in his book 'Social Responsibilities of the Businessman'. Later, Carroll (1991) has interpreted this concept as a quadruple model of economical, legal, ethical and voluntary responsibilities. Today the major studies of this concept have been conducted by Mohr, Webb and Harris (2001).

Some of the studies about the social responsibility concept in accounting sciences are: Mahapatra (1984) has investigated the reaction of the investor in the long term from a social responsibility accounting standpoint. Another study has been conducted by Holland (2004). Holland has investigated the level of education that is given to management students by accounting educators in respect to corporate social responsibility. Udayasankar (2008) on the other hand has evaluated the corporate social responsibility perception of corporations in relation to their sizes. Gil-Estallo, Fuente and Miquela (2009) have investigated the relation between corporate profitability and corporate social responsibility in Spanish corporations. Tilt (2010), is stating the view that the social responsibilities of accounting as a profession and accounting professionals is more than the profitability of the company.

The concept of social responsibility which is one of the basic concepts in accounting, which brings order and direction to most accounting applications, is used in the General Notification of Accounting System Application that has been published in 1992. In Turkey, Gücenme and Erdoğan (2008) have investigated the relation of corporate social responsibility and non financial reporting to accounting and have evaluated the models for the basis of non financial reporting. In the same manner, Aras (2007) who is renowned for his work in this field has evaluated the subject from the standpoint of performance continuity and activity supervision. Another study is the study of Özkol, Çelik and Gönen (2005) about the relation of the importance of the concept of corporate social responsibility in the accounting profession and the sustainable economical development.

The aim of this study, apart from other studies in our country, is to provide an addition to the literature by investigating donations and aids in the legal framework and reflecting them to accounting records while studying the corporate income tax base of capital companies as the fourth of the social responsibility dimensions offered by Carroll in the quadruple model, the 'voluntary responsibility'.

2. CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

One of the subjects transferred to the 21st century from the 20th is the concept of social responsibility. This is because the century we live in expects the social responsibility not only from individuals but also from corporations. For this reason, quality of production is not enough for companies in our day but the efficient use and sustainability of resources are also important. The performance of corporations is not measured only by economical measures but the benefit they provide to the environment and society they live in. Corporations have four basic responsibilities to the society, namely economical, legal, ethical and social responsibilities. The concept of corporate social responsibility directly covers the concepts of ethical responsibility and social responsibility (Tatari, 2003, 2).

The literature concerning the concept of corporate social responsibility contains various definitions. Some of the definitions about the concept are: Kotler and Lee (2006:2) defines corporate social responsibility as an obligation undertaken with the aim of increasing the prosperity of the whole society with optional business applications and the help of corporate resources. Lantos (2001:600) defines corporate social responsibility as the attempt of corporations to create additional values to the society by considering the long term needs of the society. Mohr Webb and Harris (2001:47) define it as the corporate tendency to minimize the harm inflicted on the society by corporations and maximize the long term benefits.

However, the most generic definition about the concept of social responsibility is made by Carroll. Carroll has defined corporate social responsibility in a quadruple model consisting of economical responsibility, legal responsibility, ethical responsibility and voluntary responsibility. Each responsibility is constituted by (Carroll, 1991:40-43): Economical responsibility is considered the primary responsibility of the corporations. Corporations have to maximize their profits by producing goods and services according to the public's needs and as a result, aim to maximize the gains of their shareholders. The legal responsibility means the necessity to act according to the legal regulations defined by the government while conducting their businesses. Ethical responsibility means acting according to the social values and norms set by the society. The corporation acting objectively and honestly fulfills the legal responsibility at the same time. The voluntary responsibility that is located at the top of the pyramid means the realization of charity policies within the company to the society the corporation lives in and therefore the whole world.

In the present day, the benefits of the companies giving importance to the concept of corporate social responsibility are listed as below (Tatari, 2003, 5):

- It increases the brand value and as a consequence the market value of corporations,
- It increases share value by creating a means to reach sensitive investors and reduces debt costs,
- It creates opportunities to enter new markets,
- Increases efficiency and quality,
- Provides efficient risk management,
- Makes the public and individuals care about the views of the company.

However, corporations involved in corporate social responsibility acts have to act objectively, transparently, sincerely and honestly. Or else, using the social gain for profit will harm corporations more than benefit them.

Especially recently, both in the world (IBM, Unilever, Nestle, Coca-Cola vb.) and in Turkey (Borusan Holding, Tansaş etc.) several corporations are attracting attention with the corporate social responsibility projects. The corporations in Turkey are involving themselves with charity work in the form of donations and aids to other individuals and/or corporations solely on their own volition, in the form of 'voluntary responsibility'.

3. DONATIONS AND AIDS IN CAPITAL COMPANIES

We first need to define the words donation and aid mentioned in our tax system and tax law. In the Turkish dictionary of Turkish Language Association the first meaning of 'donation' is "donated thing, aid, grant and endowment", its other definition is a little more detailed "Donation is the unrequited transfer of cash or in kind properties of a person, institution or country to another person, institution or country. The first meaning of the word 'aid' is 'to use one's own power and capacity for the good of another person, the money and basic needs provided to a country as a donation or loan' and its detailed definition is 'the usage of an economical decision unit's own economical power and resources for the benefit of another'".

Capital companies that can be established for any economical goal and subject are taxpayers for corporate income tax and can determine their profits according to the basic principles of accounting. However, their tax bases that consist the basis of taxes or in other words they have to conform to procedural law, income tax law and corporate income tax law while determining their material profits. Especially when taxing the incomes of the taxpayers, deductions are always an important topic. Both in documenting the accounts and the most (Bağdınlı, 2008:119). For this reason, the concepts of donation and aid are examined within the tax law framework in the sections below.

3.1. Donations and Aids according to the Corporate Tax Law

According to the paragraph (c) of sub-article 1 of article 10 of 5520 numbered Corporate Tax Law;

- In public administrations with private or public budgets,
- City special directorates,
- Municipalities,
- Villages,
- Associations working for the public good,
- Foundations with immunity recognized by the Parliament,
- Institutions and corporations in scientific research and development,

can deduce up to %5 of the corporate income of the related year that is donated or given as aid in return for a receipt by separately recording it in corporate tax declaration. Donations without a receipt are not subject to deductions (Akyol 2010:78-79). In order to take advantage of the said deduction the donation and help should be (Arslan, 2009:242);

- made to the corporations and institutions mentioned above,
- made in return for a receipt
- be unrequited,
- deduced only from the related term's income,
- be in cash or in kind.

However, while applying the %5 ratio the determination of corporate income is essential. The corporate income that will constitute the basis for the determination of deductible donation and aid is the sum after the expenses of loss and joint profits and before the deductions and exclusions are subtracted. If we formalize this statement, Corporate income that the %5 ratio will be applied = [economic total profit - (joint profits + previous year's losses)] (Arabacı, 2007:93).

According to the paragraph (ç) of the law, the expenses incurred by the construction of schools, health facilities, student housing etc donated to public institutions and organizations or the donations and aids given to these institutions for the construction thereof and the cash and in kind donations to maintain the existing facilities' operations are all deductible from the corporate income.

According to the paragraph (d) of the law, donations and aids done in return for a receipt by institutions or organizations mentioned above or supported or deemed support-worthy by the Ministry of Culture and Tourism are 100% deductible from corporate income.

According to the paragraph (e) of the Law, in natural catastrophes that the cabinet has decided to help all of the donations done in cash or in kind in return for a receipt and using the Prime Minister as mediator can be deducted from the corporate income as a whole. With the provision added to the (f) paragraph of the sub-article 1 of article 10 of Corporate Tax Law by the 5th article of Law no 5904 effected on 03.07.2009; except its economical operations, donations done in cash and aids to the Turkish Red Cross Foundation done in return for a receipt are all deductible from the corporate income (Akyol, 2010: 79-82).

Other important factors about the donations and aids done by capital corporations are summed up in four major topics: the determination of the deduction sum in case the donation and aid is not in cash (but in

kind), the limit in donation deduction, making donations and aids in foreign currency and the concept of publicly beneficial association. Every situation is briefly explained below.

Determination of the deduction sum in case the donation and aid is not in cash: If the donation or aid is done in kind, the cost or registered value of the good or right that constitutes the subject of said help is taken as basis. However if the cost or registered value is not known, the value determined by the appreciation commission according to the provisions of Tax Procedure Law. For donations in kind the kind of good, amount and price, for economical values subject to wear and tear, the invoice showing net active value and the transport papers must be issued (Gençyürek, 2001:79). In the delivery of the aids, receipt from the aid organization is mandatory. In case there is no receipt, a detailed document must be issued. Capital companies, may record aids in kind with the issued receipt or records as deduction or expense (Erim, 2004:117).

Limits in donation and aid deduction: According to the Corporate Tax Law, the total value of donations and aids can not exceed 5% of the total corporate income within the year. The corporate income that will constitute the basis for the calculation of deductible donation and aid expenses; is the sum after the deductions in place of losses and before the deductions except joint incomes and exceptions are subtracted (Şişman, 2006:93). According to paragraphs (ç), (d) and (e) of sub-article 1 of article 10 of the Corporate Tax Law, all of the donations and aids done can be deducted from corporate income. However, whether the donations and aids are limited by a certain amount of the total income or not, they can only be deducted as the respective term's income allows. Donations and aids may not be used to increase loss in the respective fiscal term, and can not be deducted in later terms. If the income is inadequate in the respective term or there is a declaration of loss, it is not possible to transfer non-deducted donations and helps to following years as deductions or losses (Akyol, 2010:82).

Making donations and aids in foreign currency: It is legal to make donations or aids in foreign money instead of the national currency, Turkish Lira. However, the currency must be converted to its TL equivalent using the currency buying price of the foreign currency by the Central Bank (Yiğit, 2003:124).

Publicly beneficial association: According to Association Law: For an association to be deemed publicly beneficial, is up to cabinet vote, by decision of state council. Associations that have their activities approved by the cabinet are published with the general notification published by the Ministry of Finance. However, the title of an association that has its actions approved by the cabinet, the donations and aids done to this association are deductible even if it is not yet published (Arabacı, 2007: 95-96).

3.2. Donations and Aids according to VAT Law

According to article 1/1 of the VAT law no 3065, in commercial, industrial, agricultural and free professional activities' framework, deliveries and services; even though they are free of charge, they are subject to VAT. However, exceptions to this law are found in the law and some unrequited deliveries and services are excluded from taxation. In the article 17/2-b of the said law, it is stated that exceptions will be made if the delivery of goods and services that are made free of charge as a donation and aid are sent to the institutions mentioned below, exceptions will be applied (Yıldırım, 2002:136):

- Offices included in the general budget,
- Added budgeted offices,
- Special city administrations
- Municipalities,
- Villages and their cooperatives,
- Universities,
- Institutions with floating assets,
- Public institutions and organizations protected by law,
- Professional organizations that have public institution status,
- Political parties,
- Syndicates,
- Retired and aid funds that are established by law or that have corporate entities,
- Foundations that are granted tax immunity by the cabinet.

Institutions and organizations that are exempted from VAT by donation or aid have a larger scope than institutions and organizations that are exempted from corporate tax. Another important point is that in VAT the delivery of goods and the offered service is free of charge and the amount of total donation and aid that will be exempted is unlimited. As the donations and aids done in cash are subject to VAT, donations and aids in cash carry no importance about this tax (Erarslan, 2000:85-86).

Meanwhile, the exception mentioned above has the status of partial exception according to the article 30 /a of VAT law and the VAT added because of the delivery of goods and services is not subject to deduction. However, if the VAT incurred by buying or producing the value donated in kind has been subject to deduction in previous years, it must be corrected as 'improperly deducted vat' after the date the donation has happened. If, the values in kind are bought or produced with the goal of donating, the vat incurred is not subjected to deduction and is considered an expense or cost factor. In capital companies subject to corporate tax it is added to the donation and aid sum that will be deducted from the total income (Erkan, 2003:129).

Another point related to the VAT of donations and aids in kind done by capital companies, is stated in the article 17/2-b of the Law. Education and training services given by universities, high schools and private schools offered free of charge on condition of not exceeding 10% of their capacity in the respective term, the delivery of food, hygiene, clothing and fuel to poor people according to criteria set by the Ministry of Finance are excluded from the VAT. Especially the donation of food products have to be made to associations and foundations. Direct aids given to people in need do not constitute a donation status and donations must be conditional (to be distributed to people in need, free of charge). The information about the donated goods and the name of the association or foundation that received the donation must be indicated on the invoice. The cost of the product is written in the invoice except the incurred VAT and 'VAT not calculated on condition of donation to people in need' must be written (Tayyan, 2005:74).

3.3. Donations and Aids according to Special Laws

Capital companies may deduce the whole of the sum of donation and aid they have given according to some special laws outside the jurisdiction of Corporate Tax Law. However, if profit is not found as projected by the Corporate Tax Law the donation and aid deduction is not possible. Some of those laws are listed below with their article numbers (Arslan, 2009:246-247):

- Law concerning Aids that will be given with measures taken because of catastrophes threatening public life no 7269 (article 45)
- Law about establishing the Turkish Scientific and Technical Research Institution no 278 (article 13),
- Higher Education Law no 2547 (article 56),
- Social Services and Child Protection Institution Law no 2828 (article 20),
- High Institution of Atatürk Culture Language and History no 2876 (article 101),
- Gülhane Military Medical Academy Law No 2955 (article 46),
- Law to Encourage Social Assistance and Cooperation no 3294 (article 9),
- Primary Education and Training Law no 222 (article 76),
- Turkish Republic Retiree Fund Law no 5434 (article 44),
- Turkish Justice Academy Law No 4954 (article 36),
- National Forestation and Erosion Control Mobilization Law No 4122 (article 12).

3.4. Donations and Aids according to Temporary Tax

Capital companies are obliged to pay temporary tax on account of the corporate income tax that they will pay according to article 25 of Corporate Tax Law effected on 1.1.1999. Companies can benefit from donation and aid deduction while calculating their three monthly incomes as the basis of temporary tax. Ratios and limitations set by the Law for donations and aids are also valid for temporary tax. In this regard, companies determine the amount of deduction by applying the ratios indicated in the Law to the income base of the temporary tax. At the end of the fiscal year the donations and aids deduced in the temporary tax term are evaluated while calculating corporate tax and are subjected to further deduction according to Corporate Tax Law (Gençyürek, 2001:80).

4. DOCUMENTING AND ACCOUNTING OF DONATIONS AND AIDS

Financial events in corporations are accounted for according to the twelve principles of accounting that are mentioned in the Accounting System Application General Notification. One of those concepts, as it is known, is the concept of 'Objectivity and Documentation'. The concept signifies that the accounting records are based on objective documents that are properly issued and that reflect real states and that it is necessary to behave objectively and without taking sides when choosing methods to constitute a basis in accounting records. For this reason, capital companies are obliged to record the donations and aids they have given based on an accounting document. The necessary accounting documents that capital companies need and how they are recorded in accounting are examined below.

4.1. Documenting Donations and Aids

For the cash or in kind donations and aids done by capital companies that are taxpayers for corporate taxes to be deductible, they must be done in return for a receipt. If not, this kind of expenses are not deductible from corporate income. For cash donations to be deductible a receipt must be given by the institution or organization accepting the donation or bank slips must be issued documenting the transfer of money to the accounts opened in banks for this goal.

It is necessary and adequate that the donations and aids done in kind must be given in return for a receipt. However, if the donation or aid in kind is done from the existing assets of the company, the company partners must issue an invoice for the financial values that they have retracted from operations and donated (financial values subject to wear and tear, invoice and shipment papers showing net active value). On the back side of the issued invoice a comment must be written stating that the values mentioned in the invoice are received as a donation or aid by the mentioned institution or organization and be signed by company authorities. In case the donation or aid in kind is bought outside and donated by company partners, a document relating to the delivery of values that will be received by the institution or organization is adequate. In the issued document, the value, kind and amount of the donated value (Akyol, 2010:80-81).

In the present day, because of the development in tools of communication and technology, the method of donations and used documents are changing. For example, a lot of donation campaigns organized by television programs are accepting aids by text messages from mobile phones or wire transfers or EFT to indicated account numbers. Although generally it is necessary to get a receipt from the respective institution, sometimes this is not possible. In that case, according to the article 257 of Tax Procedure Law, for donations made by mobile phones the detailed phone invoices, for donations made to the bank the bank slips, for donations made to TV broadcast institutions the slips showing the cash transfer to the publishing institution are accepted as deduction documents. This is because the article 257 of Tax Procedure Law states that documenting the donations and aids given by capital companies that are taxpayers for corporate taxes is enough and the document will be considered valid for deduction (Bağdınlı, 2008:126).

4.2. Accounting of Donations and Aids

Capital companies follow the donations and aids that they have given within an accounting term in the 770 General Administration Account that is located within 7th group cost calculations of Unified Accounting System and they apply the option 7/A. The General Administrative Expenses Account is an account in which the administrative policies relating to the administration function of the company, organization and staffing, bureau services, public relations, law, personnel and financial affairs departments etc. are examined (Lazol, 1995:228). However, there are two important situations that must be taken into consideration when recording donations and aids. First one is that although the donations and aids are recorded in the expense account of the accounting records as of the moment they are given, they should be added to the sum as 'Legally Unaccepted Expenses' in temporary tax terms. Second one is that the total sum of donations and aids collected in the 770 General Administrative Expenses Account within the term should not be related to the profit and loss calculations in the end of the term and should be shown in the 'exceptions and deductions that will be subtracted in case profit is found' in the corporate tax declaration and be deducted. The accounting records of donations and aids made in cash and in kind respectively are given below.

Showing donations and aids in cash in accounting records: First, the 770 General Administrative Expenses Account is indebted, 100 Cash Account / 102 Banks Account is credited. The cash payment shown in the 770 account will be shown in the regulatory account in the second wage record based on the records in regulatory accounts in the corporate tax declaration.

If the donation or aid is done from the company cash;

770 General Administrative Expenses	/	_____	XXX
770.09. Donations and Aids			
100 Cash			XXX
900 Legally Unaccepted Expenses Equivalent	/	_____	XXX
901 Legally Unaccepted Expenses			XXX

If the donation or aid is done from the bank account of the company;

770 General Administrative Expenses	/	_____	XXX
770.09. Donations and Aids			
102 Banks			XXX
900. Legally Unaccepted Expenses Equivalent	/	_____	XXX
901. Legally Unaccepted Expenses			XXX

Showing the donations and aids in kind in accounting records: If a donation in kind is done by the company, the important point to observe is how the financial value will be donated by the company. If the company donates the financial value to the institutions and organizations stated in the Law directly and without using it, the cost of the donation is deducted including the VAT and recorded in the debt of 770 General Administrative Expenses Account and is evaluated in the sub-account for the control of the 5% limit. For the cancellation of the vat deduction and the 600 Local Sales Account, the 391. Calculated VAT account is credited.

770 General Administrative Expenses	XXX
770.09. Donations and Aids	
600 Local Sales	XXX
391 Calculated VAT	XXX
621 Cost of Sold Trade Goods	XXX
153 Trade Goods	XXX

In case the good given as donation or aid is a financial value subject to wear and tear and is donated after being used in the company for a while, the accounting record is different. The donated good is taken out of activity with its registered value and the VAT deduction previously executed is canceled.

770 General Administrative Expenses	XXX
770.09. Donations and Aids	
257 Accumulated wear tear	XXX
522 MDV Re-evaluation Form	XXX
254 Buildings	XXX
391 Calculated VAT	XXX

5. CONCLUSION

The donations done in cash or in kind by capital companies because of social, cultural and corporate social responsibility to various institutions or organizations is not for economical profit but the expenditure of acquired wealth. For this reason, the deduction of the expenses made from economical profit by recording as expense is not possible. However, although it is essential that these expenses must be made from taxed income, as it is made for a social aim and as it helps reduce public expenditures, it is allowed in the world and in our country to be deducted while determining the financial sum as the laws predict (Dayanç, 2005:54).

Another topic is, while only 5% of the donations and aids done by capital companies according to Corporate Tax Law within the fiscal year can be deductible, all of the donations and aids done according to special laws are allowed to be deducted. However, as this state reduces tax incomes a common ratio should be determined in tax laws for donations and aids for all companies.

According to Corporate Tax Law, for companies to profit from donation and aid deduction of companies they must have a receipt in return for their donation. Also in our unified accounting system, all the accounting records must be based on an accounting document. However, in our day as the technology and communications are developing, companies are giving donations and aids using technological and communications tools as mentioned above and can not get receipts in return. For this reason, the respective laws must be fixed considering the present economical life.

Capital companies record the donations and aids they give in the fiscal year in the 770. General Administrative Expenses Account in the Unified Accounting System. However if the company has finished the accounting year with losses on 31st of December the sums recorded in account no 770 have a term loss-increasing quality. As this state causes the deduction of donation and aid in the fiscal year with losses, it may cause the wrong determination of corporate income according to the Corporate Tax General Notification Serial No 1. For this reason, the donations and aids done in a fiscal year by companies must be recorded without relating to term expenses.

REFERENCES

- Akyol, M.E. (2010), "Kurumlar Vergisi Mükelleflerinde Bağış ve Yardım İndirimi", **Yaklaşım Dergisi**, 205, Ocak, 78-82.
- Arabacı, M. (2007), "Mükellefler Tarafından İndirim Konusu Yapılabilen Bağış ve Yardımlar", **Vergi Dünyası Dergisi**, 316, Aralık, 92-97.
- Aras, G. (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Muhasebe ve Denetim Uygulamaları", **İç Denetim Dergisi**, 20, 24-29.
- Arslan, C. (2009), "Kurumlar Vergisi Beyannamesi Üzerinden İndirilecek Giderler", **Vergi Sorunları Dergisi**, 247, Nisan, 237-249.
- Bağdınlı, İ.H. (2008), "Vergisel Avantaj Olarak Bağış ve Yardımlar", **Vergi Sorunları Dergisi**, 232, Ocak, 119-127.
- Bowen, H. (1953), **Social Responsibilities of the Businessman**, Harper, New York.
- Carroll, A.B. (1991), "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders", **Business Horizons**, 34(4), 39-48.
- Dayanç, M. (2005), "Kurumlar Vergisinin Tespitinde Sınırlamaya Tabi Bağış ve Yardımların Gider Niteliği", **Vergi Dünyası Dergisi**, 285, Mayıs, 54-61.
- Erarslan, H. (2000), "Kurumlar Vergisi ve Katma Değer Vergisi Kanunları Kapsamında Bağış ve Yardımlar", **Vergi Sorunları Dergisi**, 139, Nisan, 74-88.
- Erim, M. (2004), "Yeni Düzenlemeler Işığında Gelir ve Kurumlar Vergisinde Bağış ve Yardım İndirimi Uygulaması", **Vergi Sorunları Dergisi**, 187, Nisan, 111-121.
- Erkan, M. (2003), "Okul ve Öğrenci Yurtlarına Yapılacak Bağış ve Yardımlara İlişkin Yeni Düzenlemeler", **Vergi Dünyası Dergisi**, 262, Haziran, 124-130.
- Gençoğlu, Ü.G., Erdoğan, C. (2008), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kapsamında Finansal Olmayan Raporlama", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 39, 33-43.
- Gençyürek, L. (2001), "Yapılan Bağış ve Yardımlar ile Mükelleflerin Sponsorluk Anlaşmasına Dayanarak Yaptıkları Harcamalarının Gelir ve Kurumlar Vergisinden İndirim Esasları", **Vergi Sorunları Dergisi**, 153, Haziran, 74-81.
- Gil-Estallo, M., Fuente, F. and Miquela, C. (2009), "Benchmarking Corporate Social Responsibility within Spanish Companies", **International Advances in Economic Research**, 15, 207-225.
- Holland, L. (2004), "Experiences from a Student Programme Designed to Examine the Role of the Accountant in Corporate Social Responsibility (CSR)", **International Journal of Sustainability in Higher Education**, 5(4), 404-416.
- Kotler, P., Lee, N. (2006), **Kurumsal Sosyal Sorumluluk**, İstanbul:MediaCat Yayınları.
- Lantos, P.G. (2001), "The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility", **Journal of Consumer Marketing**, 18(7), 595-630.
- Lazol, İ. (1995), **Genel Muhasebe**, Bursa:Ekin Kitabevi.
- Mahapatra, S. (1984), "Investor Reaction to a Corporate Social Accounting", **Journal of Business & Accounting**, 11(1), 29-40.
- Mohr, L.A., Webb, D.J. and Harris, K.E. (2001), "Do Consumers Expect Companies to be Social Responsible? The Impact of Corporate Social Responsibility on Buying Behavior", **The Journal of Consumer Affairs**, 35(1), 45-72.
- Özkol, E., Çelik, M. ve Gönen, S. (2005), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Muhasebenin Sosyal Sorumluluğu", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 27, 134-145.
- Şişman, B. (2006), "Kurumlar Vergisi Beyannamesi Üzerinden Yapılacak İstisna ve İndirimler", **Vergi Dünyası Dergisi**, 296, Nisan, 79-95.
- Tatari, B. (2003), **Şirketlerin Toplumla İlişkinde Yükselen Değer: Kurumsal Sosyal Sorumluluk**, İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayını.
- Tayyan, Ü. (2005), "Bağış ve Yardımlar (Gider Olarak Yazılanlar, Beynamede İndirilenler ve Katma Değer Vergisine Etkisi)", **Vergi Dünyası Dergisi**, 292, 72-75.
- Tilt, C.A. (2010), **Professionals' Perspectives of Corporate Social Responsibility**, Springer Berlin, Heidelberg.
- Udayasankar, K. (2008), "Corporate Social Responsibility", **Journal of Business Ethics**, 83, 167-175.
- Yıldırım, Y. (2002), "Vergisel Yöntüyle Bağış ve Yardımlar", **Vergi Dünyası Dergisi**, 256, Aralık, 132-137.
- Yiğit, Ş.R. (2003), "Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi Matrahlarının Tespitinde Bağış ve Yardımlar", **Vergi Dünyası Dergisi**, 268, Aralık, 121-127.

SPONSORSHIP AS A COMMUNICATION TOOL AND ITS ADVANTAGES

Anil DEĞERMEN ERENKOL

degermen@istanbul.edu.tr

Istanbul Üniv. Faculty of Economics Department of Business Administration

Depart. of Production Management and Marketing

ABSTRACT

When we look at the evolution of marketing until its development today, we can see that it has gone through many phases. This evolution that began with the concept of production evolved into a communal marketing concept. Communal marketing concept requires developing long term and good relationships with all other groups of interest, especially with customers, considering the benefits of the community. Especially the good relations developed with internal and external customers and the long term customer satisfaction achieved grow into customer loyalty, and customer loyalty provides significant gains for companies in the long run. However, customer satisfaction is not enough for achieving customer loyalty and companies need to offer different experiences to their customers. One of the tools that may ensure this is sponsorship. Sponsorship is a tool that helps create company image and provides indirect sales in the long run. In this study, definition, development and benefits of sponsorship will be explained and the benefits provided by sponsorship to companies, internal and external customers and other groups of interest will be discussed.

Key Words: Sponsorship, Communication tools, Types of sponsorship

1. INTRODUCTION

Today, customers are more conscious, demanding than ever before and they look for varieties. In the presence of such a customer profile, companies have to provide more to customers than high quality products only. These obligations have led companies to look for different pursuits. Companies have to offer different experiences to their customers and present them a different life style so as to become a respected, trustworthy, different and preferable company or brand among others. When consumers purchase a product or service, they purchase the life style they belong to or would like to belong to, the stories told by the brand, the experiences offered or committed by the brand and the emotions they would like to experience with that product or service. Sponsorship is one of the most important tools that help companies excite these feelings in customers. ([HYPERLINK "http://www.pazarlamadunyasi.com"](http://www.pazarlamadunyasi.com) www.pazarlamadunyasi.com). Companies utilize sponsorships not only for exciting these feelings in customers; but also for providing brand reliability and communicating with consumers directly. In this regard, sponsorship is a commercial activity. Companies make significant investments while conducting their sponsorship activities and being sponsors, and they do it for providing certain benefits for themselves; not for donation or charity purposes. (Pope, 2010, 242-243.)

Sponsorship is one of the most commonly used marketing communication tools lately. Especially large companies discover the communication power of sponsorship and continue to utilize it even more every passing day. Compared to other communication tools, sponsorship reaches the target audience directly with lower costs and this makes it called the "fastest developing communication tool of the world" and thus it is used more frequently in marketing communication all around the world. According to researches, the share allocated to sponsorship in marketing budgets has shown a significant increase in the last 5 years and reached 19.5%. According to the IEG Sponsorship Report published in USA, total sponsorship expenditure in the world in 2008 reached 43.5 Billion USD. Sponsorship expenditure in 2008 increased by 14.7%. 69% of this expenditure was allocated to sports, 10% to music organizations and concerts, 9% to social responsibility projects, 4% to festivals, fairs, 5% to arts and 3% to other subjects. 69% of the sponsorship expenditures in the world are allocated to sports such as Olympics, World Cup, Formula 1, etc and lately, expenditures in social responsibility has shown the fastest increase. Sponsorship expenditures are also increasing in Turkey lately. The enterprises are increasingly allocating budgets to social responsibility and sponsorship activities. The sectors that allocate budget to sponsorships are mostly finance, GSM, telecommunication, FMCG and soft drink companies. (www.aryasponsorluk.com.tr)

As a conclusion, sponsorship is not charity or funding. When done right, in other words, correctly implemented in the right enterprises, sponsorship is an important communication tool that significantly bears profit to companies. Due to this reason, this study will focus on the concept of sponsorship, description and importance of sponsorship, its difference from other marketing communication tools and charity, the benefits brought sponsorship activities conducted by companies with large budgets and the sponsorship activities that are gaining importance nowadays will be discussed.

2. DEFINITION OF SPONSORSHIP

There are many definitions with regards to "sponsorship", which roots from the English word "sponsor" and is translated to Turkish as "sponsorluk". According to one of these definitions, the word means to purchase an association with an event, team, group, etc. for certain marketing purposes and using this for

own benefits (cited by Soyer and Can from Otker, 1988, 2010, 1205). According to The Shorter Oxford dictionary, sponsor means the person that makes a connection as guarantor on behalf of somebody. The Concise Oxford dictionary defines sponsor as the person that makes themselves liable for another. According to The Penguin Pocket English dictionary, sponsor is defined as the person that gives money to a project and activity (Soyer and Can, 2010, 1205).

Although the definitions made in the earlier periods tend to express the charity aspect of sponsorship, the definitions in the later periods defined sponsorship with its actual structure. These definitions focus on enterprise based relationships based on legal arguments, investment return, proprietary rights definitions and relationships that provide mutual benefits (Cited by Thompson, Stegemann and Brady from Cornwell, 1995, 2006, 3.). According to one of the definitions that explain sponsorship as a resource trading that leads to mutual benefits, "Sponsorship is the business relationship between fund, resource or service providers and a person, event or institution; this relationship that provides certain rights and partnership that can be used for commercial advantage ultimately". (Cited by Lamont from Sleight, 1989, 4, 2005, 11). Such a relationship is considered as a "trading relationship". Sponsorship means trading resources with an independent partner with the aim of earning investment return.

According to another description, sponsorship is "planning, organizing, implementing and controlling all activities with the help of money or tools for persons or organizations in fields that require development such as sports, culture and social areas in connection, with the purpose of achieving the enterprise's communication objectives (Okay, 1998, 23-24).

As can be seen in the descriptions above, sponsorship is a business relationship conducted in coordination with two parties. The expression "business relationship" used here is the most important point of the description. The reason why is that it emphasizes that sponsorship does not have any relation with the terms "funding" or "protection". To support the difference between sponsorship and funding or donation with an example; a company that makes a significant amount of donation to a museum will benefit from public relations or advertisement so as to strengthen its image before the public opinion with this donation and bear certain costs. However, if the same company that sponsors an exhibition for the same museum makes an effective advertisement to those who visit this exhibition, the effect of the activity will be much more intense. If the audience is wide enough and matches the audience of the company, the sponsorship activity will be successful (Bozkurt, 2006, 317).

In light of this information, sponsorship comprises of two basic activities. The first of these activities is the mutual business relationship developed upon the partnership between the sponsored party having received support and sponsor party having provided support; and the second is the "lever" effect acquired by the sponsor party as a result of the improvement of marketing activities through sponsorship communication activity (Cornwell and Maignan, 1998, 5). Although the relationship is beneficial for both parties, especially the lever effect is more important for the sponsoring part. Thanks to this lever effect, the sponsoring party promotes itself or its brand, builds a direct and sincere relationship with its target audience, strengthens its image, increases its reputation and reliability and as a result of all these factors, it stands out among its competitors in today's competitive environment and becomes preferable and increases its sales.

3. DEVELOPMENT OF SPONSORSHIP

Today, sponsorship is one of the most important tools utilized by the enterprises in fulfilling their responsibilities against all interest groups they are in relationship with, especially their customers, within the frame of communal marketing concept. So, why is sponsorship increasingly attracting attention, in spite of the strong communication effects of tools such as advertisement sales development or personal sales (Odabaşı ve Oyman, 2007, 345). It will be helpful to look at the historical development of sponsorship so as to understand this.

First use of sponsorship goes back to ancient times by the Romans and Greek. In these times, rich Greek citizens used to support a sportsman, artist or an art festival so as to strengthen their own social positions. The same thing was also done by the aristocrats in Rome to support gladiators with the same purpose (Sandler and Shani, 1989, 9; and Cornwell, 1995, 13). In 15-16th centuries, baron, duke and emperors prevailing in European countries used to sponsor artists and sportsmen in every field. Sponsorship can be considered as one of the reasons to prepare for Renaissance. Sponsorship was considered to be one of the indicators of nobility (Okay, 2005, 30).

Sponsorship used to be the nobles' activity of supporting art. Rome Emperor Augustus' close friend and consultant Gaius Cilinius Maecenas, who taught him the concept of protecting and supporting the artist, was the first person to own the concept of protecting art in history. In connection of Maecenas' name, those who protect art and the artist are called "mesen" and all the activities conducted in this regard are called "mesenlik". In mesenlik, the talented people are found and helped to be promoted through financial support and thus, they build their reputation in the community (Megeb, 2008, 5).

The first official sponsorship in history was the Australian based company Spiers and Pond's sponsoring the MCC (Marylene Cricket Club) tour that was organized for the first time in Australia in 1861 (Bozkurt, 2006, 318). Spiers and Pond earned £11.00 from this sponsorship. The first promotional use of sponsorship with modern commercial purposes is inclusion of advertisements in the official programs of 1896

Olympic games and Coca-Cola's official sponsorship of 1928 Olympic games (Sandler and Shani, 1989, 9; and Stotlar, 1993, 35).

When we look at the development of "mesenlik" and sponsorship in Turkey, we see that its development is different from the west. In Western countries, palaces, principedom and rich people used to be "mesen"s, however, in Ottoman empire period, the only supporter or mesen was the government (Cited by Okay from Peremeci, 1994, 25, 2005, 32). During the Republic period, it can be seen that there was a slowdown in sponsorship activities due to the country's status, poorness and lack of capital because of perennial wars. But still, it is seen that talented young people were supported and sent abroad for education in fields of painting, music, theater, ballet (such as İdil Biret, Suna Kan, Veda Arman, etc) (Cited by Okay from Asna, 1993, 173-175, 2005, 32).

The first significant development of Turkey in sponsorship was after the Second World War. The reason for this development was the establishment of the Ministry of Culture so as to be active in culture and art fields, protect and support the art-culture values with the purpose of the government. Besides, the promotions provided by the government to sponsorship activities enabled sponsorship activities to become private from being activities of the government only (Okay, 2005, 32).

Especially in recent years, with an aim to promote and encourage steps to be taken in this field, which has an important role in physical and mental development of children and young people and sports to become widespread in Turkey, amendments made to item number 2 of the law dated 12.04.2001 and no 4644 and supplementary item no 3 of the law number 3289 on the General Directorate of Youth and Sports' Structure and Duties; it was organized that natural and real persons can sponsor to support youth, sports service and activities of the General Directorate, and the expenditures to be made for international sports organizations and sports facilities considered appropriate by the General Directorate will be deemed as expenses in accordance with the Income Tax Law no 193 and Corporate Tax law no 5422. The taxational regulations brought by the Law no 5105 and the advantages achieved were significant developments. With the General Directorate of Youth and Sports Sponsorship Regulation published in the Official Gazette dated June 16th 2004, terms and fundamentals of implementation of sponsorship were put forth and also the opportunity to deduct the expenditures made for contributing to the sports in our country from the tax assessment was explained (Cited by Karademir, Devocioğlu, Özmaden from Gençyürek, 2004, 2010, 79).

Thanks to these advantages provided by the government and due to the government financially falling short in responding to the increasing needs of the society, foundations or private organizations began to support certain activities so as to eliminate deficiencies. These voluntary contributions became an obligation for the institutions to survive in time, thus, the society's expectations from the institutions in terms of social responsibility gained importance. The institutions that believe that existence and competitive advantage is ensured by support activities chose to combine their activities with their corporate objectives. The enterprises that do not pollute the environment with their waste, fulfil their obligations against the government and support education, culture and art life earned a reliable and positive image as an enterprise. In other words, the enterprises recognized that it was possible to improve their reputation and reliability through supporting the community they live in. Today, this status caused the concept of sponsorship to arise and it is an indicator that sponsorship can be considered as a communication tool to achieve certain objectives within corporate communication (Okay, 2005, 33).

The increasing importance of sponsorship around the world and the enterprises giving more importance to sponsorship among other communication tools can be collected under the following titles (Cited from Meenaghan and Shipley by Odabaşı and Oyman, 2007, 345) :

- The government policies regarding alcohol and cigarette product advertisement led enterprises search for alternative broadcast areas and sponsorship is considered an attractive promotion activity due to limitations in advertisement. However, today some countries such as Norway, Iceland, Sweden, France, Canada, Australia and New Zealand impose restrictions or ban against sponsorship activities of cigarette and alcohol producers. Moreover, in addition to these regulations, some amateur or professional sports organizations also bring restrictions to such sponsorships. Professional sports leagues also impose ban to their players being reference to alcohol and cigarette products. High advertisement costs in the media.

- The opportunity of larger media coverage of sponsorship,
- Inefficiency of traditional media,
- People having more spare time and emergence of new opportunities.

Actually, one of the most important reasons why sponsorship has more importance today compared to yesterday is the difficulties encountered by enterprises in reaching their audience in this competitive environment. Due to this reason, enterprises put their efforts to communicate more effectively by including sponsorship in communication tools that help them reach their audience and are used commonly such as advertisement, public relations and sales development. Thus, the most basic need that leads to the development of sponsorship is "communication", as in all other promotion elements (Bozkurt, 2006, 319).

4. PURPOSES OF SPONSORSHIP

Enterprises utilize promotion elements such as advertisement, personal sales, sales development to create demand, and they use sponsorship activities to reach target markets that cannot be reached with other promotion elements, promote product/services that are restricted or banned to be promoted such as alcohol and cigarette products or fulfil their social responsibilities (Çoban, 2003, 218). In general, sponsorship has four main objectives. The first of these objectives is called "corporate objectives" that can be summarized as to create public awareness, develop an image for the firm, shape public opinion perceptions as they wish, become integrated with the community, improve financial relations, entertain customers, build and strengthen relationships with the governments, create a positive image about the enterprise among employees and managers and stand out among other firms in competition (Argan, 2001, 73).

Another objective is called "marketing objectives" that can be summarized as to position the brand, increase product and brand awareness, change or strengthen product or brand perception, define product or brand for certain market units, reach the target market, distribute sample products, build business relationships and increase sales of the product indirectly. These objectives vary up to increasing recognizability of the enterprise to promoting new products and services (Argan, 2001, 73; Odabaşı and Oyman, 2007, 344; Polonsky and Speed, 2001, 1364).

Another objective of sponsorship is "media objectives". These include increasing the visibility and advertorial of a brand or a product or service, increase efficiency of an advertisement campaign, avoiding disorder of messages to be conveyed to the target audience and define the target accurately. Fourth objective of sponsorship is "personal objectives" such as increasing management knowledge (Argan, 2001, 73).

Corporate objectives and marketing objectives that aim to create consumer awareness for sponsor enterprises and strengthen positive opinions for employees about their enterprises are the primal purposes of sponsorship. However, this opinion may vary depending on the management's perspective from time to time and sometimes media or personal objectives may gain importance.

However in general, the enterprises mostly aim the following with their sponsorship activities (Çoban, 2003, 218):

- Ensure that large scale supporting activities provide image and assessments regarding the enterprise such as financial power, international prestige, etc.
- Upon accommodating sponsored persons, activities or events with the sponsoring enterprise's name, sharing the image and prestige of the person, event or activity,
- The sponsoring enterprise revealing its social responsibilities through sponsorship activities,
- New enterprises increasing their rate of recognition,
- The sponsoring enterprise changing its image,
- The enterprise and its product or services' being known in the media,
- Some enterprises producing certain products such as alcohol and cigarette, which are banned from advertisement, to use sponsorship in creating brand and corporate image.

5. TYPES OF SPONSORSHIP

There are many different types of sponsorship. Sponsoring enterprises have to select one or more of these sponsorship types for different target audiences. For instance, some enterprises sponsor famous artists or concerts with an aim to reach young target audiences, and they sponsor sports, especially football, for reaching male target audience, and they sponsor TV series or movies to reach female target audience. The reason why enterprises sponsor in different fields is that they cannot address all target audiences with the same sponsorship type. The share to be allocated from the budget to sponsorship, which should be considered as a multi dimensional activity that positively effects other applications of the enterprises, is directly related to the structure and size of the enterprises, however, this share is between 6-8% for small scale enterprises and 10-12% for large scale enterprises in average. It is possible to collect the enterprises' sponsorship activities under titles such as sports sponsorship, social sponsorship, culture and art sponsorship and environment sponsorship. However, we can see different sponsorship types from time to time other than these four main titles (Megep, 2008, 12).

- **Sports Sponsorship:** Sports sponsorship is the most commonly used sponsorship type among all the sponsorship types. The reason is that sports is an activity watched by large number of people. It is the most effective promotion activity thanks to its popularity in reaching marketing and communication purposes. Many authorities agree that sports sponsorship provides many financial benefits and this is in accordance with the corporate strategy. However, there isn't a general definition for sport sponsorship. (Baş, 2008, 113-114). Due to this reason, there are various sport sponsorship definitions depending on different perspectives in the literature. According to one of these definitions, sport sponsorship is; "a business relationship between fund, resource or service providers and a person, event or enterprise that provides certain rights and partnership that can be used for commercial advantage ultimately" (Cited from Sleight, 1989, 4 by Heerdan, 2001, 134). The definition evaluated sport sponsorship in terms of its commercial power. According to another definition that evaluates sport sponsorship in terms of its communication power, it is "Intentional

financial support given to an event so as to create brand recognition, improve corporate image, increase moral of employees or increase enterprise value". This definition emphasized the powerful communication effect of sport sponsorship (Cited from Hart, 1988, 135 by Heerdan, 2001, 134).

No matter which perspective is used in evaluating the definitions made for sports sponsorship, it is a type of sponsorship that provides significant advantages to the sponsoring enterprise. Due to this reason, approximately 67% of the sponsorship budget in the world is allocated to sport sponsorship (Bozkurt, 2006, 322). Last year, 320 million USD was spent for sports activities in USA. More than 40% of the American population attends sport activities at least once a week. Many marketing experts are aware of the increasing importance of sports in the daily lives of the citizens of USA and they benefit from the advantages of this popularity through sponsorship (Boyle, 2001, 3-4). Due to this reason, it is seen that sport sponsorship increases by 25-30% annually in USA and sport sponsorship represents 80% of all sponsorships. Moreover, stated that 90% of the money spent for sponsorship in England was allocated to sport sponsorship. Sport sponsorship comprises of 3 main sponsorships called sponsorship of sports teams, sponsorship of sport organizations and sponsorship of individual sportsmen (Devicioğlu, 2008).

- Culture and Art Sponsorship: The type of sponsorship that has the second largest share among other sponsorship types is culture and art sponsorship, following sport sponsorship. In culture and art sponsorship, again as in sport sponsorship, although the support given as service is generally less, financial support remains at the forefront. Enterprises use this type of sponsorship with an aim to provide commercial advantage in the long term, reach their target groups, create positive opinion in the society, contribute to development of image and motivate internal employees (Cited from Budak and Budak, 2004 by Karadeniz, 2009, 70). However, although the expenditures made for culture and art sponsorship are increasing in almost all countries, the rate of increase and the amount spent is still well behind sport sponsorship (Okay, 2005, 128). In fact, there are very significant advantages that this type of sponsorship provides to enterprises.

The first of these advantages is that the sponsoring enterprises' cultural and art activities being supported in culture and art sponsorship type. Indeed, an enterprise that uses culture and art sponsorship shows the society that they support culture and art activities in a way, moreover, they benefit from the advantages of this type of sponsorship to the full extent. For instance, the enterprises having close communication with their target audiences is possible through culture and art sponsorship. Moreover, the sponsoring enterprise is perceived in a positive way by its target audience by putting its effort to establishing a connection between itself or its brand and the perfection that art reaches, and also they ensure that their employees are proud of the enterprise (Okay, 2005, 128).

An important point to remember regarding culture and art sponsorship is that this type of sponsorship significantly contributes to image objectives, which is different than sport sponsorship, which focuses on marketing objectives mainly. The reason is that culture and art sponsorship's target audience is generally older, richer, more educated, and limited in number compared to the sport sponsorship's target audience (Quester and Thompson, 2001, 35). In this circumstances, the communication effect of the sponsorship activity is not as efficient as the sport sponsorship, but its contribution to the enterprise image is quite high.

There are various factors to be considered in culture and art sponsorship. The first of these factors is, on the contrary to sports, every culture and art activity does not appeal to the interest of all members of the target audience. Due to that reason, it is important to consider defining the activities and artists to promote and the target audience (Okay, 2005, 128). In this regard, it is important that the demographic features of the target audience are determined and the subject of culture and art sponsorship is decided on. Moreover, since target audiences of the culture and art sponsorship are smaller than those of the sport sponsorship, it is quite important to determine which groups to address specifically before initiating the sponsorship activities. Another factor to consider in culture and art sponsorship is that the fame of the artist to the supported during these activities is not so great to outpace the enterprise (Karadeniz, 2009, 70).

- Social Sponsorship: Traditionally, corporate social responsibility is a business function comprising of enterprise, business, society, workplace, fame and shareholders. Many times, this function is managed by the enterprise's corporate communication team. However, the increasing number of brand companies today have recognized the importance of corporate social responsibility in creating brand reliability and ethic values. The desired outcome of these investments that they have a better communication power and the effect of triggering society compared to traditional sponsorship activities. These investments are not called charity, donation or full corporate social responsibility; but the investments made are called "social sponsorship" when they are done with the expectation of a return (Pope, 2010, 242-243).

When we look at types of sponsorship such as sport and popular art, we can see that these sponsorship activities create less positive opinion in the society, but social subjects and environment programs create more positive opinions. The reason is, the reason is that consumers believe that the enterprises supporting sports and art events also gain financial benefits from these activities and they have less positive opinions about these commercial sponsorship activities (Cited from Meenaghan and Shipley, 199, 340 by Okay, 2005, 156). However, the objectives of enterprises in conducting social sponsorship activities are not different than other sponsorship activities. Actually, enterprises utilize social sponsorship activities with an aim to stand out among competitors in the increasing competitive environment and reach a

certain point. Social sponsorship activities comprise of environment sponsorship, education and health sponsorship (Cited from Budak and Budak, 2004, 242-243 by Karadeniz, 2009, 70).

In summary, the enterprises that conduct sponsorship activities as a part of the society they exist in, carry out various activities without any profit motive in fields that the society needs so as to ensure social participation and raise communal responsibility awareness, thus, they also reach their objectives by increasing their recognition level and improving their image. As mentioned above, it is important that the activities conducted in social responsibility field are supported by the community for positive opinions to be created about enterprises. Among the factors that play an important role in reaching objectives with sponsorship are social sponsorship activities that look like charity and donation, but actually are not (Okay, 2005, 157).

- **Environment Sponsorship:** Another type of sponsorship that is becoming even more common in the recent years is environment sponsorship. The reason is that nature is no longer able to renew itself due to natural and environmental degradation, global warming, unbalanced nature. These sponsorship activities are conducted through organizing meetings to raise awareness of the society and support measures to be taken for factors that are hazardous for the environment (Çoban, 2003, 219).

Enterprises conduct environment sponsorship activities so as to protect the natural balance, avoid destruction of vegetation and create a positive image for themselves in this regard or improve their existing image (Karadeniz, 2009, 71).

Environment sponsorship is especially important for enterprises, whose production phases or products are related with environmental pollution or health risks. Thanks to this sponsorship type, enterprises find the opportunity to show the interest groups how sensitive they are about the environment. Enterprises that damage environment with the products they produce from time to time also benefit from environment sponsorship to show that they conduct activities to minimize this damage and they are sensitive to environment. Thus, they can show that they are sensitive about environment and nature protection and they put their efforts to demonstrate a good social responsibility example and leave the next generations a livable environment (Okay, 2005, 165-166).

6. ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF SPONSORSHIP

In this section of the study, general advantage and disadvantages of sponsorship will be discussed.

- **Advantages of Sponsorship:** Sponsorship has many significant advantages within the win-win concept for both parties involved in the sponsorship activity. The most general advantages of sponsorship accepted in the literature are as follows (Jiffer and Ross, 1999, 45-46);

- Sponsorship activity ensures that a positive image cooperation is established for both parties involved in the activity and they benefit from the positive images of each other; thus, this is ensured by taking advantage of the positive interaction created by this partnership,

- An awareness arising from the positive partnership is created on the target audience; moreover, this awareness is also reflected on all other promotion efforts,

- The products of the sponsoring enterprise are preferred by the target audience among other competitors,

- The message conveyed is much more effective since the sponsoring enterprise uses the same sponsorship theme in different environments of media,

- The sponsoring enterprise achieves a kind of uniqueness in a specific field of sponsorship and thus, recognition of the sponsoring enterprise is increased and competitors are eliminated,

- Both consumers and employees become proud of the enterprise,

- The target audience cannot escape from the message conveyed via sponsorship, compared to other elements of promotion; in other words, consumers cannot escape from this message by just changing the channel as they do when they are exposed to traditional television advertisements.

- **Disadvantages of Sponsorship:** Sponsorship has several disadvantages along with advantages, as in all other elements of promotion. These disadvantages are as follows (Jiffer and Ross, 1999, 45-46);

- Sponsorship requires excessive amount of time since it requires diligent planning and preparation in advance,

- Since it is not possible to demonstrate anything by the logo or brand name of the enterprise in sponsorship activities, it is a poor message conveyor,

- There are risks that people involved in the sponsorship activity act in an undesired manner and they may damage the sponsorship activities.

7. SPONSORSHIP PLANNING

Before initiating a sponsorship activity, the enterprise must make detailed planning. In this planning activity, first, a situation analysis must be made and the current status should be evaluated with its strong and weak points, the market that it is active in and its competitors; then, its communication strategy, corporate strategy, marketing strategy and sponsorship strategy should be defined. Later, these two evaluations (marketing and communication objectives and sponsorship objectives and target groups) should

be defines and the enterprise must make sure that these are in accordance with each other and whether they will help actualize the corporate objectives (Okay, 2005, 190). At this stage, it is vital that the enterprise reviews its previous sponsorship experiences so that it will not repeat its previous mistakes. The enterprise should review the problems faced by the enterprise and its products and see whether sponsorship activities will contribute to the solution of these problems. All of these evaluations facilitate defining what to target with the sponsorship (Odabaşı and Oyman, 2007, 355).

As the next step, the enterprise should determine the field that it will conduct its sponsorship activities and the type of sponsorship to be implemented (Okay, 2005, 190). However, there are certain criteria to be considered while selecting the activities to sponsor. These criteria are as follows (Cited from Öztürk, 1992, 21 by Odabaşı and Oyman, 2007, 356);

- The ability to achieve certain objectives should be the criteria in selecting the event to be supported,

- It is quite important that the supporting program matches the target audience,

- Size of the target audience that will be exposed to messages is also an important indicator, The cost of the supported activity should also play an important role in selection of the enterprise.

Thanks to all of these criteria, the enterprises will be able to see whether their sponsorship activities will match the enterprises' target groups, the sponsored event or activity with the target groups and the size of audience or target group to which the sponsorship activity can be reached. Moreover, they will consider the extent to which the mass communication tools' attention can be drawn through the sponsorship activities, and, they will be able to research the contributions that can be provided by this sponsorship for the corporation strategically, and they will guarantee the contract terms between two parties by providing a written contract involving all necessary budget items and measures for the sponsorship activity. However, during sponsorship planning phase, the evaluation method to be used in assessing the results to be achieved with sponsorship should also be identified in advance (Okay, 2005, 191).

Planning activity is quite important in sponsorship and enterprises should never attempt to conduct any sponsorship activities before carrying out a sponsorship planning phase. An activity to be conducted without planning will cause the resources, time and efforts to be wasted. Moreover, risks should always be taken into consideration for all sponsorship activities to be conducted and plans should also be made for any necessary measures to be taken. The sponsoring enterprise can never estimate the performance that the sponsored team, person, event will show, and it cannot be perceived who the sponsoring enterprise is trying to reach. The reason is, sponsorship is not a tool that is completely controlled by the enterprise. Thus, a negative situation will harm the sponsor. Besides, the duration of the sponsorship also cannot be estimated by the target audience and this is an issue to be considered during sponsorship planning phase (Okay, 2005, 191-192).

8. CONCLUSION

Changing life conditions, differentiation of markets, implemented government policies and changes and developments seen in consumers' needs and demands cause previously popular communication elements to become unpopular or new and different marketing communication elements to arise. Advertisement, which was the most popular marketing communication element until recently, is losing its power; thus, this causes different communication elements to gain value. Sponsorship is one of these communication elements. Sponsorship is the activity through which enterprises provide financial or real support to persons, events or institutions selected from different fields with an aim to reach their communication objectives, within a certain concept of interchange. As can be understood from this definition, it is not donation. Enterprises provide this support so as to gain certain advantages. These advantages are improving the corporate image, build direct relationships with consumers, develop positive opinions in employees regarding the enterprise, increase motivation, promote some product groups for which advertisement is banned through sponsorship.

Enterprises put their effort to reach their desired objectives through one or more of the sponsorship types they select. While the enterprise is selecting one of the sponsorship types among sport, culture and art, social and environment sponsorships, it should consider the target group it wishes to reach and make its selection accordingly. Sports sponsorship is the most commonly used sponsorship type both in the world and in Turkey with the size of the target group. Culture and art sponsorship is also another preferred type of sponsorship following sports sponsorship since it reaches different target audiences (target audience with higher education and income level or younger target audience) and also since it has an effect of creating a powerful image rather than its marketing effect. Social sponsorship type is preferred by enterprises that are aware that social issues and environmental programs create more positive opinions in the society and thus they can stand out among their competitors and this type of sponsorship creates a powerful image for the enterprise. Enterprises conduct environment sponsorship activities so as to protect the natural balance, avoid destruction of vegetation and create a positive image for themselves in this regard or improve their existing image. The most important point to be remembered here is that every marketing communication element has disadvantages along with advantages. This is the same for sponsorship activity. Those enterprises that would like to conduct sponsorship activities should be aware of the advantages and

disadvantages of sponsorship, thus, they can protect themselves from the risky results and create more realistic communication objectives.

Sponsorship planning is a vital activity for the sponsorship activities to help enterprises reach their objectives and be successful. Sponsorship planning is quite importance for it helps enterprises know their weak and strong points, know their budget accurately, define and estimate it, clearly define the target audience they would like to reach and make the right choice in light of these information and select the correct person, event or organization to sponsor. A sponsorship activity to be conducted without these plannings will cause all efforts to be wasted.

REFERENCES

- http://www.pazarlamadunyasi.com/Documents and Settings\can\Desktop\Sponsorluk\Pazarlamadunyasi_com Accessing Date: 27.08.2010
- Pope, R. (2010). "The Making of Social Sponsorship", *Journal of Sponsorship*, 3(3), 242-249.
- http://www.aryasponsorluk.com.tr/sponsorluk_hakinda_dunyadaturkiyede.html, Accessing Date: 15.08.2010
- Soyer, F. ve Can, Y. (2010). "Sporda Sponsorluğun Hukuki Temelleri ve Türkiye'deki Mevcut Durum Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1201-1218.
- Thompson, B.J., Stegemann, N., and Brady, C.J.S.(2006). "Sponsorship as a Business Exchange: An Application of Relationships and Networks in the Performing Arts", <http://www.impgroup.org/uploads/papers/5794.pdf>. Accessing Date: 6.08.2010
- Lamont, M.J. (2005). *Small and Medium Business Sponsorship of Regional Sport Tourism Events*. PhD Thesis, Southern Cross University, Lismore, NSW.
- Okay, A. (1998). *Halkla İlişkiler Aracı Olarak Sponsorluk*. Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- Bozkurt, İzzet. (2006). *İletişim Odaklı Pazarlama: Tüketiciden Müşteri Yaratmak*. 3.Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul.
- Cornwell, B. ve Maignan, I. (1998). "An International Review of Sponsorship Research", *Journal of Advertising*, 27(), 1-27.
- Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2007). *Pazarlama İletişimi Yönetimi*. 7.Baskı, MediaCat Kitapları, İstanbul.
- Sandler, D. ve Shani, D. (1989). "Olympic Sponsorship Versus Ambush Marketing: Who Gets the Gold?", *Journal of Advertising Research*, 29(5), 9-14.
- Cornwell, T.B. (1995). "Sponsorship-Linked Marketing Development", *Sport Marketing Quarterly*, 12(4), 13-24.
- Okay, A. (2005). *Sponsorluğun Temelleri*. Der Yayınları, İstanbul.
- Megeç (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi). (2008). *Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri: Sponsorluk*, T.C.Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Stotlar, D. (1993). *Successful Sports Marketing*. W.C. Brown Communications, Inc. Dubuque, IA: Wm. C. Brown Publishers.
- Karademir, T., Devecioğlu, S ve Özmaden, M. (2010). "Sektör Kavramları İçerisinde Bulunan Spor Sponsorluğuna Bir Bakış", *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 77-87.
- Argan, M. (2001). *Spor Pazarlamasında Sponsorluk ve Futbol Branşında Sponsorluk Yapan Kuruluşlara İlişkin Bir Araştırma*, Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Polonsky, J.M ve Speed, R. (2001). "Linking Sponsorship and Cause Related Marketing", *European Journal of Marketing*, 35(11/12), 1361-1385.
- Çoban, S. (2003). "Kurumsal İmaj Oluşturma Aracı Olarak Sponsorluk ve İnternet Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 8(2), 213-229.
- Baş, M. (2008). "Spor Sponsorluğu Ve Spor Federasyonlarının Sponsorluğa Bakışı Üzerine Bir Araştırma", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 111-124.
- Heerden, CH., V. (2001). *Factors Affecting Decision Making in South African Sponsorships*, PhD Thesis, University of Pretoria, Lismore, NSW.
- Boyle, A.M. (2001). *The Effectiveness of Sports Sponsorships: A Study of the New Orleans Zephyrs*, PhD Thesis , Loyola University, B.A.
- Devecioğlu, S. (2008). *Sosyal Sorumluluk Olarak Spor Sponsorluğu*, <http://www.fesam.org> Accessing Date: 4.08.2010
- Karadeniz, M. (2009). "Pazarlama İletişimi Kapsamında Sponsorluk Faaliyetlerinin Önemi", *Journal of Naval Science and Engineering*, 5(1), 62-75.
- Quester, P. ve Thompson, B. (2001). "Advertising and Promotion Leverage on Arts Sponsorship Effectiveness" *Journal of Advertising Research*, 41 (1), 33-47.
- Jiffer, M. ve Ross, M. (1999). *Sponsorship: A Way of Communicating*, AITAB, Sweeden.

Özet

STK; yani Sivil Toplum Kuruluşları, "Uzlaşılabilir bir konuda, kar amacı gütmeyen ve var olan problemleri çözmek adına, benzer fikir yapısına sahip kişilerin bir araya gelerek, projeler ürettikleri, kurumsal bir kimliğe sahip olan kuruluşlar" dır.

Kuruluş amaçları değişik olsa da; hepsinin dayandığı temel ilke "Birlikten Güç Doğar" dır. Ülkemizdeki LÖSEV, BISAV, TEV, Türkiye Doğal Hayatı Koruma Vakfı gibi onlarca vakıf bulunmaktadır. Her biri birer STK olan bu vakıflar acaba toplum tarafından ne kadar bilinmekte, nasıl bir imaj taşımaktadırlar? STK acaba markalaşmalı mıdır? Markalaşmanın onlara bir faydası olacak mıdır? Marka imajları nasıl algılanmaktadır? Bu ve benzeri soruların cevaplanabilmesi için, öncelikle bu kavramların açıklanması ve gerekliliğine bu kavramlar doğrultusunda karar verilmesi gerekmektedir.

Tüketicilerin algılarında, ürünle bütünleştirdikleri, özelliklerin toplamı olarak tanımlanabilen marka imajını; ürünün ünü, marka kimliği elemanlarının bütünlüğü ve reklamlar, tüketicinin ürünle ilgili yaşadığı deneyimler ya da ürünle ilgili yapılan bağımsız haberler vb. oluşturur. STK (Vakıf) kendi imajlarının oluşmasında etkili olabilmekte midirler? Marka imajlarını yönetme konusunda hangi yolları izlemelidirler?

Her STK'nın (Vakıf), aslında bir işletme olduğu ve destekçisinden sağlayacağı gelirler ile hizmet sunmayı amaçladığı kesimin ihtiyaçlarına cevap vermeyi hedeflediği unutulmayarak, STK (Vakıf) - Marka İmaj bağlamının irdelenmesi gerekmektedir.

Çalışma, daha önce birlikte anılmadığı gözlemlenen bu kavramları beraber inceleyerek, literatürde var olduğu düşünülen bu açıklığın giderilmesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: STK, Vakıf, Marka, Marka İmajı

AS AN ORGANIZATION OF CIVIL SOCIETY: FOUNDATIONS AND BRAND IMAGE

Abstract

NGO; Non-Governmental Organization, "As agreed together, without thinking about any advantages and to solve existing problems, people come together to produce new projects. NGOs are cooperative organizations".

Although if the reasons for founding aren't always the same, everyone's main maxime is "Unity is strength". In our Country there are a lot of foundations. LÖSEV, BISAV, TEV, Wildlife Foundation of Turkey for instance. How well are these NGO foundations known, which image do they have? Do NGOs have to become a brand? If they have to, will they get any advantages out of this? How should their brand image be realized? To answer questions like these it is necessary to explain the concepts and to decide with taking care of these concepts.

What's important for the consumers is the population of the product, the brand image, the properties, the advertising & the experiences with the product.

Are NGO's (foundations) able to create their own image? Which ways should they follow to manage their brand image?

Actually an NGO is a holding and it's goals are to take care of the need of their supporters and to serve them in the best way. In this case every NGO's brand image has to be examined in it's context.

This work includes facts, which weren't mentioned together before. This existing big gap in literature has to be adopted. That's what makes this work so important.

Key words: NGO, Foundation, Brand, Brand Image

Giriş

Uluslararası tanımla ile NGO/Non-Governmental Organization-Hükümet dışı organizasyonlar olarak anılan kuruluşlar; Türkçeye "Sivil Toplum Örgütleri", "Sivil Toplum Kuruluşları", "Gönüllü Kuruluşlar" ve/veya "Üçüncü Sektör" adı verilen kuruluşlar olarak geçmiştir? (bursastk). Bu kavram kamu ve özel sektör dışında kalan alan olarak kullanılmaktadır.

Sivil toplum, Aristoteles tarafından "koinonia politike" (politik düzen) olarak tanımlanmaktadır. Sivil olanla, siyasal olanın ayrımının henüz yapılmadığı bu anlayışta, sivil toplumun diğer toplum düzenlerinden farkı, hak ve haksızlığın ayrıldığı düzen olmasıdır. Cicero "societas civilis" ile sivil toplum kavramından bahsetmiştir. Tocqueville'in, Durkheim veya Weber'in ilham kaynağı olduğu modern sivil toplumun yeni bir yorumu ortaya çıkmaktadır. Bu yorum beş temel kurala dayanmaktadır:

- Sivil toplum, devlet, aile ve yerel yaşamdan bağımsız bir toplumsal alandır.

- Bireyler, sivil toplumu oluşturan herhangi bir dernek, işyeri veya gruba katılmaya zorlanamazlar.

- *Sivil toplum, hukuk düzeninin dışında kalmaz.*

- *Sivil toplum, kolektif hedefler koyar ve vatandaşları temsil eder. Örgütlü sivil toplum, bireyler ve devlet arasında aracı ve itici güç olarak rol oynar.*

- *Sivil toplum, "yetki devri" (subsidiarity) boyutunu getirmiştir. Devlet girişimi, vatandaş açısından, yerel, bölgesel veya ulusal girişimden daha etkin ve yararlıysa, harekete geçmelidir (Gül-Arısoy, 2007).*

Sivil toplum kavramı, XVIII. yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde toplum halinde yaşamının nasıl olabileceğini kavramaya yönelik olarak ortaya çıkmıştır (Sarıbay, 1998: 28). Gordon White'a göre sivil toplum, devlet ile devletten ayrı ve devletle ilişkide özerkliğe sahip olan ve toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını, değerlerini korumak ya da yaymak için gönüllü olarak kurulan örgütlenmeler arasındaki ara birliktelik alanıdır (Beckman, 1999: 6-7). Diamond'a göre sivil toplum, gönüllü olarak kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı konumda örgütlü sosyal bir yapılanmadır (Diamond, 1994: 5-6)(Yavuz, 2009: 63). Aynı zamanda STK, sivil toplumun oluşmasında temel rol oynayan önemli aktörlerdendir (Yıldırım, 2004: 52). Toplum içinde yaşayan insanların, ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak istekler vb. temelinde, gönüllü olarak bir araya gelerek devletin hukuki, idari, ekonomik ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri dernek, vakıf, sivil toplum platformları, ilişki ağı ve benzerlerinden oluşan yapılara ve etkinliklere sivil toplum kuruluşları denmektedir (Uğur, 1998: 42). STK'nın en önemli özelliklerinden birisi, gönüllü katılım ve arzu edildiğinde de gönüllü ayrılma özgülüğüdür.

Bu kuruluşlar devletin parçası olmamakla birlikte, devlet tarafından da kontrol edilmezler. STK, devletin gücünün yetmediği konularda araştırma, tesis ve hizmet sağlayarak devlet işlerindeki açığı kapamaya çalışırlar. Dünyanın her tarafında, hem ulusal hem de uluslararası çalışan STK bulunmaktadır. STK'nın genellikle maaşlı çalışan ana personeli ve de daha geniş gönüllü şebekesi bulunur. STK örgütlerinin çalışabilmesi ve de projelerinin ödenebilmesi için genellikle bağışlara bağlı çalışırlar (turkey.thebeehive).

STK, toplumun yararına çalışarak, bu yararı demokrasinin gelişmesinde kullanır. Kâr amacı gütmeyen ve devletten de ayrı hareket alanı bulabilen bir örgütlenme türüdür. STK'nda yer alan bireylerin ortak amacı ve hedeflerine bakıldığında, siyasal iradenin ve yönetimin kamuoyu oluşturulmak suretiyle etkilenmesi söz konusudur. Dolayısıyla insanlar sistemli olarak bir araya gelerek STK'nı meydana getirirler. Amaçları, yönetimler (devlet, kamu ve özel işletme yönetimleri) üzerinde var olan ve olabilecek yetersizlikleri gidermek ve onları yönlendirmektedir (Torlak, 2001: 46). Mesleki kuruluşlar, sendikalar, hayırsever kuruluşları, tüketici dernekleri, çevre ve insan hakları örgütleri, gençlik ve aile örgütleri, sivil toplum kuruluşları olarak değerlendirilebilir (Clark, 1996: 48-50).

Özetle STK, demokratik yönetimlerin vazgeçilmez elemanlarından birisidir.

Vakıf

Vakıf bir kişinin, belirli bir hizmetin yerine getirilmesi ya da başkalarının yararlanması için malını ya da parasını bağışlayarak oluşturduğu kuruluştur. Bir vakfın kurulabilmesi için mülk sahibinin vakfa bırakacağı bir mülk ya da gelir kaynağı, bu mülkün yönetiminden sorumlu bir kişi yani mütevellî, vakıftan yararlanacak kişiler ya da görülecek hizmet ve ayrıca mülk sahibinin bütün bunları ayrıntılarıyla belirttiği yazılı bir metin gereklidir.

Hayır amacıyla kurulan vakıflar, ilkçağlardan bu yana var olmuştur. Eski Mısır, Yunan ve Roma'da vakıf gelirleriyle okullar, kitaplıklar desteklenmiştir. Ortaçağda Avrupa'da, kiliselerce yürütülen yetimhaneler, okullar ve parasız yemek dağıtımı gibi hayır işlerini desteklemenin yanı sıra özel amaçlar için de vakıflar kurulmuştur. Şirketlerin ya da kişilerin oluşturduğu bu vakıfların başlıca etkinliği, hayır amacıyla yüksek tutarlarda bağış toplamaktır (Nuveforum). Hayırseverliği ile tanınan Türk toplumu geçmişinden bugüne kadar, sağlıktan, eğitime, kültürel amaçlardan, toplumun huzuruna, bilimden, askeriye (gaziler, Mehmetçik vb.) ve çevreciliğe kadar çeşitli alanlarda sayısız vakıflar kurmuştur.

Marka

Marka; bir veya bir grup üretici ve /veya satıcının mal ve hizmetlerini belirlemeye, tanıtmaya ve rakiplerinkinden ayırıp farklılaştırmaya yarayan isim, terim, sözcük, simge (sembol), tasarım (dizayn), işaret şekil veya bunların çeşitli bileşimleridir (Tek, 1995: 247). Her marka üretici ile tüketici arasında yapılmış bir sözleşmedir. Üretici bir şey vaat eder ve karşılığında bedelini ister. Eğer tüketici bu faydayı o paraya değer bulursa alışveriş gerçekleşir. Eğer taraflar sözleşme gereğini yerine getirmezse, örneğin marka söz verdiği faydayı yerine getiremezse sorun çıkar. Bir şey vaat etmeyen bir marka olamaz, o bir üründür (Borça, 2004: 83).

Gerçek bir marka; müşteri ve tüketicilerden gelen, onların algılanan duygusal ve işlevsel getirilerine dayanan, ayrıcalıklı bir konum yaratan tüm izlenimlerin içselleştirilmiş bir özetidir. Eğer bir marka gerçek ve

başarılı olmak istiyorsa kurum, marka gibi düşünmeyi öğrenmek zorundadır. Sadece iyi ürünler ya da yeni hizmetlere sahip olmak yeterli değildir. Kurumlar marka gibi düşünme fikrini benimserlerse yaptıkları her şey her ürün, hizmet ve müşteri ilişkisi, marka vaadini yerine getirip getirmediklerine karar vermek için analiz edilir. Bir marka, eğer çifte prensipler olan işi doğru yapmak (uzmanlık) ve doğru olanı yapmak (marka uzmanlığı) prensiplerini benimsemezse başarıya ulaşamayabilir (Knapp, 2003: 26).

Marka isimlerinin anahtar yanı; tanınırlıktır. Ancak, bir markanın tanınmış olması, onun ayrıcalıklı olmasını garantilemez. Anahtar kavram, bir kurumun "söylediğini yapıyor" ve bir markanın tüketicinin yararına olacak bir şekilde ayrıcalıklı olmasının gerekliliğini gerçekten anlıyor olmasıdır. Aslında pek çok markanın iyi tanınmış olması tartışılabilir, bunların hepsi kendi endüstrilerindeki diğer marka isimleriyle karşılaştırdıklarında tüketicinin beyninde ayrıcalıklı değildirler. Bir marka olabilmek için, bir ürün ya da hizmetin tüketicinin kafasında ayrıcalıklı bir nitelikle nitelendirilmesi gerekir (Knapp, 2003: 5-6).

Markalaşma, sadece imalatçıyı belirtmek için ürünlere sembol ya da isim verme durumu değildir; bir marka, anlamı ve imajı olan ve birisi o ürünün markasını düşünürken ürünle ilgili çağrışımlar yapan nitelikler dizisidir. Runkell ve Brymer'in açıkladığı gibi: Harley-Davidson, sadece bir motosiklet imalatçısının kurumsal ismi değildir. Yüzlerce ve binlerce insan için Harley-Davidson, ayırıcı ifade ve merkezi değerleri, zengin imaj, tutum ve anlamı olan bir yaşam biçimidir (Kotler, 2000: 166)(Yurdakul, 2003, 209).

Marka İmajı

Marka ile ilgili en temel kavramlardan birisi marka imajıdır. Var olan her ürünün ki, bunun politikacı, işletme, vakıf ya da sanatçı olması fark etmez her birinin marka imajı vardır.

David Ogilvy, 50'li yıllarda bir markayı tüketicinin ürün hakkındaki düşüncesi olarak nitelendirirken aslında marka imajını tanımlamıştır (Howard: 1989; 32)(Uztuğ: 2003;39-41). Biel'e göre marka imajı, tüketicilerin marka ismi ile ilişkilendirdikleri özellikler ve çağrışımlar demeti (Biel:1993,143), Aaker'a göre, genel olarak anlamlı bir biçimde organize olmuş bir dizi çağrışımlar (Aaker: 1991,110), Peltekoğlu'na göre de, ürünün kişiye çağrıştırdığı duygu ve düşünceler bütünüdür (Peltekoğlu: 2001, 369). İmaj, bir kişi veya grubun, herhangi bir firma, ürün, marka, kişi ya da ülke hakkındaki inanç, tutum ve izlenimlerinin bütünüdür (Barich-Kotler: 1991, 94) İnsanlar imajları: karşılaştıkları olguları-nesnelere sınıflandırmak, birbirinden ayırt etmek ve birbirleriyle ilişkilendirmek, fikir ve görüş oluşturmak ve ifade etmek için kullanırlar (Ger: 1999, 59)(Ateşoğlu:2003, 74).

İmaj, bireylerin bir varlık hakkında düşünmelerinde yardımcı olur ve onların nesnelere yönelik hareketlerini etkiler (Aydoğan 2004: 89)(Gültekin, 2005: 127) "Kişilerin belli konular, kişiler ya da nesnelere hakkındaki değerlendirmelerinden oluşan yargılar, kişilerin algılama sürecindeki belirleyici öğelerdir. İçinde bulunulan kültürel ortamdan, siyasi yapıya, tarihsel geçmişe kadar çok geniş bir çerçeve, olanak ve hizmet ögesini oluşturmaktadır ve oluşan bilgilenme düzeyi bir algılama sürecinden geçtikten sonra, kişilerin zihinlerinde bir kişi, örgüt ya da marka hakkındaki imajını oluşturmaktadır" (Tolungüç, 1992: 11). İmaj, bir kişi ya da kurumun, diğer kişi ve kuruluşların zihinlerinde isteyerek ya da istemeyerek oluşturduğu fikir, anlayış ve değerlerdir (Dinçer 1998:2)(Gültekin, 2005: 127). En basit hali ile "Marka İmajı", bireylerin ilgili nesneyi görmediği anlarda bile akıllarında kalan genel şekli ve izlenim olarak tanımlanabilmektedir. Marka imajı, tüketicilerin dimağında, ürün hakkında oluşturulan, duygusal, estetik ve psikolojik izlenimlerin toplamıdır. Marka imajı, tüketicilerin marka ismiyle ilişkilendirdikleri çağrışımlarla tüketici zihninde biçimlenmektedir. Markası için kesin tanımlanmış bir kişilik yaratma becerisine ulaşmış şirketlerin, pazarda en geniş paya sahip olacaklarını söylemek de mümkündür.

Marka imajı, markanın somut bir yarar vaat etmenin ötesinde, çok daha üst düzeyde bir soyutlama aşaması olarak değerlendirilmelidir. Sunulan somut yarardan çok, bu yararın sağladığı gerçek ya da düşünsel doyumla alakalı olan imaj, tüketicinin elde ettiği psikolojik doyumun, somut ürünün ötesinde ürünün kimliği olan markayla alakalandırılmasıdır. Bu doğrultuda, tüketici aslında ürünün kendisini değil, imajını satın almaktadır. Çünkü marka imajı tüketicinin yalnızca ürünün niteliklerine yönelik izlenimleriyle sınırlı değildir. Ürünün piyasadaki durumunu belirleyen, ürünler arasındaki farklılıklar değil, markanın bütünsel bir karakteristiği olan kişiliğidir. Ürün ve hizmetlerin giderek birbirlerine benzedikleri ve benzer faydalara odaklandıkları günün rekabet yoğun ortamında, markalar en değerli varlıklar olarak kabul görmekte ve marka kimliğini yaratıcı bir dille anlatma gerekliliği ayrıntılı stratejik çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Marka imaj stratejisi, ürünün gerçek yararı dışında kalan üstünlüğü ifade eder. Ürünler arasındaki fark fiziksel olmaktan ziyade psikolojiktir ve stratejiler daha çok duygular üzerine yoğunlaşmıştır. Marka imajı uzun dönemli bir çalışmadır. Doğrudan doğruya satışı gerçekleştirmek yerine marka için bir ün ve itibar alanı oluşturmaya çalışılır.

Marka imajı, tutundurma, iletişim, ürün ve rakiplerin değerlendirmelerinin birleştiği özetlenmiş bir kavram olarak görülebilir. İmaj oluşumu; genel özellik, duygu ve izlenimler, ürün algılanması, inançlar ve tutumlar, marka kişiliği, özellikler ve duygular arasındaki bağlantılar şeklinde özetlenebilir (Rajeev-Donald-

Dipinder: 1993; 84)(Uztuğ:2003;39-41). Önemli olan tüketicilerin zihinlerinde markanın çağrışım yapabileceğine sahip olmasıdır. Arzu edilen de, bu çağrışımın olumlu algılamalara sahip olarak satın alma işlevine dönüşümü sağlayabilme yeteneğine sahip olmasıdır. Marka imajı ile oluşturulmak istenilen, ürünün var olan somut özellikleriyle bağlantı kurdurabilme becerisi değil, marka bağlılığı kavramında olduğu gibi markanın somut özelliklerinden çok duygusal getirilerle bağlantı kurarak bir imaj yaratılabilmesidir.

Marka imajı yaklaşımında vurgu, markaya bir kişilik kazandırmak olmalıdır. Bu kişilik, ürünün fiziksel özelliklerini değil, duygusal yanını vurgulamalıdır. Bir ürün ya da marka hatırlandığında onunla ilgili olarak tüketicinin zihninde oluşan ilk düşünceler o markanın imajıdır ve eğer, markanın imajı olumlu ise tüketici doğal olarak o ürünü sevecek ve potansiyel müşteri konumuna ulaşmış olacaktır.

Marka İmaj İkonları

Markanın tanınırlığı, markaya duyulan güven ve markanın görsel sunumu marka imajı konusunda önemli konulardandır. Görsel sunum, markanın sahip olduğu farklılıkları; Logo, sembol, slogan vb. tüketicinin zihninde saklanmasını ve hatırlanmasını sağlayıcı etkiye olmalıdır. Burada önemli olan, markaya ait bir çerçevenin tüketicinin zihninde yer etmesini sağlamak olmalıdır. Marka imajı, bireylerin geçmiş deneyim ve izlenimleri sonucunda meydana gelmektedir. Marka imajı 5 duyuya yönelik olmalıdır. Bunlar:

Ses İkonları: Müzik, anlatılmak istenen duyguları ifade etmek için kullanılan mükemmel bir araçtır. Reklamcılar, ürünle ilişkili olabilecek müzikleri seçmede oldukça başarılıdır. Yardım sağlama amaçlı müzikler acı, elem dolu, mutsuzluğu ve çaresizliği bulaştırıcı etkisi olan müziklerdir. Müzik, hissedilmesi istenen duyguların aktarılmasının en hızlı yollarından biridir. Beyin görsel ikonları işlemekle meşgulken, arka fonda müzik bilinçaltında pek çok duyguyu oluşturulabilir.

Görsel İkonlar: Ürünü veya hizmeti temsil eden en basitleştirilmiş sembollerdir. İnsanlara kendilerine kimin hitap ettiğini hatırlatan sembollerdir. İnsan beyni, dünyayı resimler şeklinde algılar. En sık kullanılan hafıza görsel hafızadır. Görsel hafıza tetikleyici olarak diğer duyu harekete geçirebilir. Logo, ürün veya ambalaj, ürün renkleri, yazı karakteri, tasarım görsel ikonlar olarak sayılabilir.

Dokunsal İkonlar: Temas, ürünün farkına varılması için çok yararlı bir unsurdur. Ürünün sert, yumuşak ya da pürüzlü bir yüzeyinin olması vb. tüketicinin belleğinde kalıcı bir özellik olarak yer eder.

Koku İkonları: Kokular akılda kalıcı olması bakımından emsalsizdirler. Kokular, geçmiş yılları ve hatıraları canlandırarak hatırlamayı kolaylaştırırlar.

Lezzet İkonları: Tat iconu bağlılık yaratan bir ikondur. Ya bir tatla ürün özdeşleştirilmeli ya da ürün direk olarak bunu kendisi yapabileceğine becerisine sahip olmalıdır. Coca-cola gibi Pepsi gibi.

Marka imaj çalışmaları ile mümkün olduğunca fazla sayıda duyuya hitap edilmelidir. Beyin ile ilgili yapılan araştırmalar göstermektedir ki deneyime katılan duyu sayısı arttıkça hatırlanabilirlik artmaktadır.

Marka İmajının Önemi

Tüketiciler tarafından olumlu olarak algılanan bir imaja sahip ürünler, kullanım anlamında marka bağımlısı haline dönüşmüş müşterilere sahip olacaklardır. Marka bağımlılığı ya da fanatikliği olarak ta adlandırılabilir bu durum, her ne koşul altında olunursa olunsun, (marka ile olumsuz bir deneyim yaşadığında bile) gene de markayı bırakmam, her koşulda bunu alırım dedirtecek bağımlı tüketiciler oluşturacaktır. Bazı kaynaklarda marka bağımlılığı tekrarlanan satın alımlar olarak adlandırılır da bu eksik bir tanımdır, çünkü tekrarlanan satın alım 2 şekilde ortaya çıkmaktadır. Fiyatın uygunluğu ve marka bağımlılığı. Arzu edilen özellikler markaya eklenerek yaratılacak marka imajı ile oluşturulacak marka bağımlılığı, fiyata ya da diğer özelliklere bakılmaksızın talep edilecek özellik sergilemektedir. Marka bağımlılığı oluşturmuş bir işletme, yüksek kar, düzenli satışlar ve yarın endişesi taşımayan bir işletme olarak kendini gösterecektir.

Firma pazara yeni bir ürün sunacağına marka imajı, ürün ile marka ismi arasında uygunluk sağlayarak pazarın genişlemesine temel oluşturur. Örneğin; Nike bir spor ayakkabısı markası iken, zaman içinde giysi ve spor malzemeleri kategorilerine başarıyla genişlemiştir (Ateşoğlu:2003, 75).

İşletmenin bir markası var ve onu satmak istiyorsa, satılabilir değerine marka ederi denilmektedir. Bu eder kimi yazarlara göre, marka imajından, kimine göre, marka bağımlılığından ve kalitesinden oluşmaktadır. Görülmektedir ki; tüm görüşler marka imajı ve ilişkili terimlerden oluşmaktadır. Bu da marka imajının önemini vurgulamaktadır.

Marka İmajının Oluşturulması

Marka imajı aşağıdaki iletişim süreçleri sonucunda meydana gelmektedir

Marka İmajının Oluşum Süreci

Marka imajının oluşmasını, firmanın kontrolünde olan ve olmayan faktörler etkilemektedir. İletişime yönelik faaliyetler firma kontrolünde iken, ağızdan ağza iletişim olarak ta tanımlanan, tüketicilerin birbirlerine marka hakkında anlattıkları söylentiler, tüketicinin kendi gözlem, bilgi, yargı ve tecrübesi kontrol edilemeyen faktörlerdir (O'shaughnessy, 1995: 326). İnsanlar birbirlerine markalar hakkında bir şeyler anlatırlar. Bu söylentiler olumlu veya olumsuz şekilde marka imajını etkilemektedir. Tüketicilerin marka hakkındaki gözlemleri, bilgileri ve yargıları marka hakkındaki imajı etkilemektedir (Tolungüç, 2000: 23)(Ateşoğlu, 2003: 84). Bir imaj oluşturma çalışması, mevcut durumun saptanması ve kimin, neyi, niçin düşündüğünün belirlenmesiyle başlayıp amaca varmak için hangi araçtan ne tür mesaj ulaştırmada yararlanılacağına karar verilmesiyle devam eden ve kimi zaman, mevcut durumda da değişikliğe yol açabilen faaliyetleri içermektedir (Peltekoğlu 2001: 370). Sözü edilen tüm bu imaj çalışmalarının uygulanması ile güçlü bir marka olmaya yönelik büyük adımlar atılmış olacaktır (Gültekin, 2005: 132).

Kurumsal imaj, imaj çalışmalarının başlangıcını ve sonucunu oluşturmaktadır. Kurumsal imaj yaratmak için dört unsurun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar; "alt yapı kurmak, dış imaj oluşturmak, iç imaj oluşturmak ve soyut imaj oluşturmaktır." (Güzelcik 1999: 173)(Gültekin, 2005: 132) Uygun alt yapı hazırlanmadan gerçekleştirilecek imaj ve marka çalışmalarının sonuçları kısa vadeli olacaktır. Uygun alt yapı hazırlandıktan sonra, ürünün, dış imajı için yapılması gereken hazırlıklar başlamalıdır. Bu aşamada, tüketicinin zihnindeki algılamaların değiştirilmesi ya da olumlu yönde pekiştirilmesi söz konusu olmaktadır. Hazırlanan imaj programı çerçevesinde, dış imaj yaratmak için en uygun iletişim yöntem ve tekniklerine karar verilmesi ve alınan kararların etkin kanallarla hedef kitlelere aktarılması gerekmektedir. İyi bir dış imaj yaratmanın yolu, etkili bir iç imaj yaratmaktan, bir başka deyişle yeniliklerin tabana yayılmasından geçmektedir (Gültekin, 2005: 132). Güçlü bir dış imaj yaratmanın yolu öncelikle vakıf çalışanlarının bu kimliğe inanması ile gerçekleşecektir.

İmaj oluşturulurken, mevcut durum saptaması, kimin neyi niçin düşündüğünün belirlendikten sonra, hedefe ulaşmak için yararlanılacak kararın verilmesiyle devam eden ve kimi zaman mevcut durumda da değişikliğe yol açabilen faaliyetleri içermektedir (Peltekoğlu, 2001:370)(Gültekin, 2005: 132).

Marka İmaj Elemanları

Marka imajı tanımında da belirtildiği gibi, tüketicilerin zihinlerinde oluşur. Aynen marka yaratma sürecinde olduğu gibi imaj da inşa edilir ve yönetilir. Marka imajını oluşturan ve Vakıf imajını etkileyebilecek olan özellikler:

Ürün

Ürünün çekirdek veya öz kısmı, o ürünün tüketicilere sunduğu temel faydayı içerir. Ürünün fiziksel boyutu ambalaj, marka ismi, tasarım, etiket, renk gibi unsurlardan oluşmaktadır. Ürünün desteklenmiş boyutu ise teslim, montaj, garanti ve servis gibi unsurlardan meydana gelmektedir (Kocabaş, 2000: 27). Ürünün üç boyutunun her bir unsuru tüketicilerle iletişim kurabilir. Bundan dolayı ürüne ait unsurların markanın konumu ve imajına uygun olması gerekmektedir.

Reklam

Reklam marka imajının oluşumunda başrol oynayan pazarlama iletişim elemanıdır. Reklamın tanıtım işlevi olmakla birlikte, özellikle markanın olgunluk döneminde sahip olduğu olumlu imajı korumak için başvurulan tek iletişim elemanı, reklamdır. Bundan dolayı reklamın marka imajının oluşumunda oynadığı rolü daha iyi anlayabilmek için ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekir.

Reklamın iletişim amaçlarının en önemlisi, marka imajı geliştirmektir (İslamoğlu, 1992: 500). Marka imajı geliştirmede reklam birincil öneme sahiptir. Bilindiği gibi markanın fiziksel ve psikolojik boyutu vardır. Fiziksel boyutu ürünün biçimi, rengi, tasarımı ve ambalajı gibi faktörlerden meydana gelmektedir. Psikolojik boyutu ise inançlar, duygular, değerler ve kişilik gibi faktörleri kapsamaktadır. Marka kişiliği; arkadaş, sevecen, soğuk, çekici, itici gibi insan karakterlerinin markaya atfedilmesidir. Marka imajı oluşturmada marka kişiliği çok önemlidir (Wells, 1998: 262). Marka imajı geliştirmek için markanın psikolojik boyutunun mevcut ve potansiyel müşterilere, uygun; medya, zaman, yer ve sıklıkta ulaştırılması gerekmektedir. Reklam, pazarlama iletişimi araçları arasında en geniş coğrafyaya, en düşük maliyetle ulaşma imkânı vermektedir. İknâ etme ve özellikle de hatırlatma işlevi olumlu bir marka imajı geliştirmede anahtar rol oynamaktadır. Bundan dolayı, her reklam marka imajına bir katkı olarak düşünülmelidir (Ogilvy, 1989: 125).

Kişisel Satış

Kişisel satış çalışmaları, firma içi ve dışı olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir. Her iki şekilde de yüz yüze insan ilişkileri öne çıkmaktadır. Bundan dolayı satış elemanının davranışları, üslubu, nezaketi, ürün hakkındaki bilgisi gibi faktörler marka imajının oluşmasında oldukça etkili olmaktadır (Ateşoğlu, 2003: 90).

Satış Tutundurma

Satış tutundurma, kişisel satış, reklam ve halkla ilişkiler dışında kalan pazarlama iletişim faaliyetleridir (Procter, 1996: 428). Satış tutundurma faaliyetlerinin amaçlarından birisi de, marka imajını güçlendirmektir (Cunningham, 1981: 310). Tüketicilere yönelik satış tutundurma faaliyetleri sonucu, tüketicilerde firma ve markaya karşı olumlu imaj oluşur. Satış tutundurma kampanyasının başarılı olabilmesi için reklamlar da desteklenmesi gerekmektedir. Bunun anlamı, satış tutundurma reklamları sayesinde uzun süre reklam mesajlarının tekrarı mümkün olacak ve böylelikle marka imajı desteklenecektir.

Halkla İlişkiler

Markanın doğumundan sonra potansiyel tüketicilere ve araçlara tanıtılması gerekmektedir. Markanın tanıtılmasında; tanıtım (basın bildirileri, basın toplantısı, makaleler, vb.), olaylar (ürün olayları, kurum olayları, vb), lobicilik gibi pazarlama amaçlı halkla ilişkiler yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Halkla ilişkilerin önemli amaçlarından birisi de marka ve firma hakkında olumlu bir imaj oluşturmaktır (Budak, 2000: 10).

Sponsorluk

Firmalar, firma ve marka imajını desteklemek, hedef kitlede iyi niyet ve anlayış oluşturmak gibi nedenlerle diğer iletişim yöntemlerine ek olarak sponsorluk üstlenmektedirler. Sponsorluk, kurumsal amaçlara ulaşmak için, spor, sanat / kültür veya sosyal alanlarda, kişi ve örgütlerin para, araç/gereç ya da hizmet ile desteklenmesi ve tüm bu faaliyetlerin planlanması, organizasyonu, yürütülmesi ve kontrolü olarak tanımlanabilir (Peltekoğlu, 2001: 290) Sponsorluk faaliyetleri ile defalarca tekrarlanan firma veya marka isminin ve logonun farkına varılmasına, tanınmasına ve yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Sponsorluk, son yıllarda firma ve marka imajı oluşturmada en etkin iletişim araçlarından biri olmuştur. Bunun nedenlerinin başında iletişim teknolojisindeki gelişmelerin olduğu söylenebilir. Ayrıca, firmalar imaj oluşturmak için kısa dönemde reklam, uzun denemde ise halkla ilişkiler faaliyetlerine yer vermektedirler. Buna karşılık sponsorluk firmanın hem kısa ve hem de uzun dönemli amaçlarına hizmet etmektedir (Paksoy, 2002: 32)

Fiyat

Fiyatın, marka iletişimi açısından işlevi kalite algılamasıyla ilişkilidir. Fiyat, ürünün kalitesi hakkında bilgi verebilir ve marka imajı oluşturmada önemli bir unsur olmaktadır. Fiyatın ekonomik boyutunun yanı sıra sembolik anlamının olduğu ve belirli bir kalite ve değerini temsil ettiği söylenebilir (Odabaşı, 1995: 157) (Ateşoğlu, 2003).

Vakıflar Ve Marka İmajı

STK, Vakıflar bağlamında incelendiğinde birkaç vakıf hariç, vakıfların markalaşma konusunda pek fazla başarılı olamadıkları görülmektedir. LÖSEV, TEV, Türk Kalp Vakfı, TEGV vb. sayıları ülke için zaten sınırlı olan bu vakıfların, bir de markalaşamamaktan ötürü kan kaybettiği düşünülürse bu konu üzerine çalışılması gerekliliği ortaya çıkacaktır. Öncelikle marka imajının her ne olursa olsun olumsuz bir sıfatla yan yana gelmemesine çalışılmalıdır. Onca emek ve çaba ile oluşturulan imaj, yolsuzluk, usulsüzlük, hizmetleri doğru ve zamanında yerine getirememesi gibi herhangi bir olumsuzluk ile aynı cümle içinde telaffuz edildiğinde bütün marka bundan çok olumsuz olarak etkilenecektir.

Markanın en temel özelliği onu rakiplerinden ayıran farklılığıdır. Ancak Vakıflara göz gezdirildiğinde aynı konu ile alakalı olduğu görülen birden çok vakıf bulunmaktadır. Eğitim gibi, sağlık gibi, askerlik ve şehitlikle ilgili gibi vb. Pek çok emsallerine göre farkları nelerdir? Neden insanlar ya da kurumlar bunlara, diğerlerini bir kenara bırakarak yardım etsinler? Farklılık temelli ve olumlu izlenimler bırakan ürün (olumlu imaj oluşturarak beyinlerde yer etmiş ürün), hangisi olursa olsun kabul görecektir. Aynı şekilde silik, bir farklılık gösterememesi ve kötü yönetim örneği gösterilerek olumsuz bir imaja sahip olmuş ürün ya da vakıf, kaynaklarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır.

Vakıflarda Marka İmajının Önemi

Vakıf olarak olumlu bir imaja sahip olduğunda, Vakfa destek verecek olan kişi ya da kuruluşlar daha yüksek meblağlarda yardımda bulunmayı göze alacaklardır.

Bir işletmenin ürününü pazarlayabilmesinin yolu marka kavramının var olmasından önce, rakiplerine göre olan fiyat avantajı iken, günün koşullarında buna marka özelliği eklenmiş bulunmaktadır. Bir sivil toplum

kuruluşu olan vakıflar bağlamında bu ne demektir? Vakıfların sattığı bir ürün mü vardır ki o markalaştırılacaktır? Markanın tanımında da var olan her nesnenin markalaşabilmesi özelliğine göre, evet vakıfların da her biri bir üründür ve markalaştırılarak pazarlanabilirler. Arz ve talep noktasında herhangi bir üründen farkları yoktur. Talep edilen şeyin mutlaka ki para ile satın alınıyor olması gerekmez. Kendilerinden sağlık, eğitim, dayanışma, doğayı koruma vb. özelliklerde yardım talep edenler ve bunu karşılamak içinde gönüllü olarak nakit akışı sağlamak isteyenler oldukça, elde markalaştırılacak bir ürün de, alıcısı da var demektir. Ancak bu ürünün öyle bir marka imajı olmalıdır ki, belleklerde oluşacak bu imaj herhangi bir olumsuzluk durumunda bile yerini marka bağlılığı özelliği ile sağlam tutabilsin.

Eğer ki, işimi iyi yapıyorum, markalaşmaya ya da imaj yaratmaya ihtiyacım da, vaktimde yok anlayışı ile davranılırsa Vakfın ömrü uzun olmaz. Markalaşmak için de, imaj oluşturmak içinde gerekli zaman, bilgi ve enerjinin ayrılması gerekmektedir. Özellikle hayır amaçlı bu vakıflardan yardım bekleyen ve gönül verenlerin çaba ve ümitlerini boşa çıkarmamak adına bunun gerçekleştirilmesi gereklidir.

Vakıfları desteklemek isteyenler mevcut müşteriler olarak düşünülürse, günün koşullarında bu tüketicilerin kalite ve güven vaat eden markaları tercih edecekleri aşikardır. O zaman onlara markalaşma becerisini göstererek güçlü marka konumuna ulaşmış ve olumlu marka imajı edinerek marka ederini de arttırmış bir marka sunmak gereklidir. Markalaşmak için; marka kimliği elemanları ve marka kişiliği oluşturulduktan sonra günümüz Türkiye'sinde yeni yeni anlaşılan bir kavram olan marka imajının oluşturulmasının da sağlanması gereklidir.

Vakfın hizmetleri mükemmel de olsa, marka imajının oluşumu, eğer kendi kurumu tarafından gerçekleştirilmemişse, başkası bu boşluğu dolduracaktır ve eğer başkası bu boşluğu doldurursa, olumsuz bir imaj oluşmasına neden olacaktır.

Onlarca vakfın sadece çok azı bilinmektedir. Bazı iyi bilinenleri ise, marka imaj yönetimi iyi olmadığı için günümüzde büyük sorunlar yaşamaktadır (idarecilerinin yolsuzlukları ile ilgili iddialarla marka imajı zayıflamıştır). Güçlü bir markayı oluşturmak hiçte kolay bir süreç değildir. Bu markayı oluştururken, gerçekleştirilecek olumsuzluklara karşı markanın ayakta dimdik durabilmesini sağlamak gereklidir; imaj işte tam da bu noktada devreye girmektedir.

Vakıflarda Marka İmajının Oluşturulması

Herhangi bir ürün markası imajı için ne yapılıyorsa, Vakıf markası oluşturulurken de yapılacak olan odur. Marka imajı oluşturmada etkili olan unsurlar aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir.

- Yeni bir ürün geliştirilmeli ve ürünün devamlı olarak kendini yenilemesi sağlanmalıdır (Var olan diğer vakıflar ile aynı temayı içeren yeni bir vakıf kurulması yerine, tamamen farklı bir temeye oturmış, yeni bir vakıf kurulmalı ya da verilen hizmetlerin şekli diğerlerinde olmayan bir özellik ile yer değiştirilmelidir.

- Hedef pazarların istek ve ihtiyaçlarına göre ürün ve hizmet geliştirilmeli, satış sonrası hizmetlere ağırlık verilmeli, uygun fiyatlandırma, dağıtım ve tutundurma stratejileri izlenmelidir. (Vakıflar, var olma sebepleri olan tüketicilerinin temel ihtiyaçlarına odaklanmalı, ulaşılabilir olmalı ve ayırım gözetmeksizin arzu den herkese destek vermelidirler).

- Tüketicilerde marka bağlılığı oluşturulmalıdır. Bu sayede uzun dönemde markanın geleceği ile ilgili bir endişe taşınmadan pazarda kalıcı olunabilir. Öyle iyi hizmet ve psikolojik bir yaklaşım oluşturulmalıdır ki marka bağlılığı oluşturularak yeni taleplerin ve desteklerin vakıf için devamlı olması sağlanmalıdır.

- Marka kimliği elemanlarının seçimi çok başarılı olmalıdır. Burada önemli olan; seçilen isim, sembol, slogan (marka ikonları ile desteklenmelidir) gibi kimlik elemanların marka kişiliği ile de uyumlu olmasının gerekliliğidir. Bu kimlik elemanları:

Marka Kişiliği: İlgili ürüne, sanki o bir insanmışçasına kişilik özellikleri kazandırılmaya çalışılır. Örneğin; Coca-Cola ailenin içeceği iken, Pepsi gençliğe hitap etmektedir. Oysa ki, ikisi de aynı özellikteki içeceklerdir ve tek farkları marka kişilikleridir. Vakıflarda bu bağlamda kendilerini tanımlayabilecek insansı özellikler bularak toplum tarafından daha çok kabul ve destek görmeyi amaçlamalıdır.

Marka İsmi: Net ve akılda kalıcı olmalıdır. LÖSEV ve TEV bu konuda başarılı örnekler olarak gösterilebilir.

Logo: Marka bilinirliği sağlamada, Logo çok büyük öneme sahiptir. Tüm dünyada reklamlarda ismi yazmadan logosu ile tanınan NIKE firması, bir marka için logonun ne kadar önemli olduğuna işaret etmektedir. Lösev'in Logosu bu anlamda örnek olabilecek özelliktedir.

Slogan: İyi bir slogan, tüketicinin zihninde olumlu çağrışımlar yapabilmelidir (Çoroğlu, 2002: 114). Arçelik'in "Arçelik Demek Yenilik Demek", Vestel'in "Teknolojinin Türkçesi" sloganları gibi. Vakıflarda akıllarda kalıcı olmak adına basit ve jenerik sloganları tercih etmemelidirler.

Sembol: Semboller bazen markayı tek başlarına taşıyabiliyorlar, özellikle Marlboro'nun kovboyu, Yapı Kredi Bankası'nın mor VADAAA'sı, Bonusların kocaman perukları vb. bütün bir marka sadece bu özellikleri ile bile tanınıyor ise bu konuda vakıflarında yapabilecekleri önemli çalışmalar olmalıdır.

Renkler: Renklerde bir marka ile özdeşleştirilen özelliklerin başında gelirler. Yapı Kredi'nin Bankasının moru, Garantinin açık yeşili, Akbank'ın sarısı, Nestle'nin kırmızısı vb. peki, Nesin Vakfı Türkiye Zeka Vakfı ya da bir diğer vakıf denilince akla hangi renk gelmektedir ya da?

- Vakıf kurulduktan sonra, arayanın istediği anda bulabileceği bir iletişim ağına sahip olunmalıdır. Eğer iletişim problemi yaşanır ve arayanın ulaşamadığı bir görüntü sergilenirse bu kurumun güvenilirliğini, dolayısı ile de imajını çok kötü etkileyecektir.

- Kamuoyunun gözünde Vakfın imajı ile onun kurucuları ya da yönetenleri arasında doğru orantı kurulmaktadır. Eğer vakfın idareci ya da kurucuları hakkında olumsuz bir özellik ya da söylenti varsa bu vakfa direk olarak olumsuz marka imajı olarak yansıtacaktır. Buna izin verilmemelidir.

- Marka olma aşamasında tanıtım, halkla ilişkiler çok önemlidir. Başarılı markalar medyada çok fazla yer almaya çalışırlardır. Gerçekleştirdikleri hayır ve destekleri, sponsorlukları kamuoyu ile paylaşmalıdırlar.

- Marka Konumlandırma, rakip marka imajlarını da dikkate alarak; tüketicilerle ilişkilendirilecek güçlü bir yarar, hedeflediği pazar bölümüne geçerli kılacak şekilde markayı farklılaştırma amacındadır. (Uztuğ, 2003: 144). Konumlandırma stratejisinde temel yaklaşım, ortaya yeni ve değişik bir şeyler çıkarmak değildir, belleklerde var olanları ustalıkla yönlendirmek ve yine var olan birtakım bilgileri yeniden düzenlemektir. Alo'nun beyazlatması, Calgonite'in kireçleri önlenmesi gibi. Vakıflarında bu kadar basit ve vakıfla özdeşleşecek konumlandırmalara ihtiyacı vardır.

- Güçlü (Başarılı) markalar, markalarının ve marka imajlarının güçlü ve başarılı olabilmesi için profesyonel destek almakta ve marka yönetimlerini bu uzman ellere bırakmaktadır. Vakıflarda kurulma amaçlarında var olan toplumsal sorumluluk ilkesinin de bir gereği olarak kalıcı olmak istiyorlar ise profesyonel destek almaktan çekinmemelidirler.

Vakıflarda Marka İmajının Oluşturulmasının Yararları

Vakıflar açısından olumlu marka imajının oluşturulmasının yararları:

- Vakfa destekte bulunacak (nakit destekçileri) ve gönüllü çalışacaklara destek olma arzusu verir.

- Düzenli bir kaynak girişi sağlar.

- Güven temelli bir imaj oluşacağından hem kendi kuruluşunun istikrarını sağlar, hem de bu konuda diğer vakıf ya da kuruluşlar ile arasındaki mesafeyi açmış olur.

- Marka ederi artar.

- Vakfın çalışmalarını geliştirmesi ve kapasitesini büyütmesi imkânını sağlar.

- Var olan destekçisini korumakla kalmayıp yenilerinin de oluşmasını sağlar.

Sonuç

Vakıfların ve hatta tüm STK'nın markalaşma çalışmalarına profesyonel anlamda önem vermesi gerekir. Bu konu maalesef Türkiye'de son yıllarda önem kazanmaya başladığı için, kurumların bu konuda gerekli çalışmaları yapmamış olmaları doğaldır. Ancak devamlı bir rekabet ortamının bulunduğu günün şartlarına, hele ki maddi bir getirinin olmadığı STK ve bağlanımlı vakıfların markalaşarak kendilerini kabul ettirip sevdirmelerinin de gerektiği çok açıktır.

Markanın var olan özelliklerinden birisi ele alınarak konumlandırma yapılmalıdır. Pek çok önemli özelliği bulunan vakfın, hem en can alıcı hem de diğerlerinin sahiplenmediği bir özelliği kendine temel alarak konumlandırma yapmasının gerekliliği vardır. Konumlandırma çok basit olmakla beraber her nedense kurumlar sahip oldukları bütün özellikleri ya da sahip olmayı arzuladıkları özellikleri konumlandırma için kullanılmaktadırlar ki bu kurum için çok yanlış bir tercih olmaktadır.

Marka imajını zedeleyebilecek konu her ne olursa olsun bu kurum ile özdeşleştirilmeden önce, kurumla ilişkisi ortadan kaldırılmalı olumlu imaja zarar vermesi engellenmelidir.

Marka imajını destekleyecek marka kimliği elemanları (isim, sembol, logo, slogan, reklam müziği, renk vb), farklılık temelli ve her kesim tarafından kabul görüp seviyecek bir marka kişiliği üzerine inşa edilmelidir.

Marka imajı, halkla ilişkiler çalışmaları ile desteklenmeli, medya bunun için en büyük yardımcı olarak kullanılmalıdır. Vakfı tanıtan, tanıtım filmleri, kitap, broşür, CD ve vakfı destekleyen ve toplum tarafından saygı ve güven beslenen kişilerin olumlu görüşleri devamlı olarak medya aracılığı ile kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

Şeffaf olunmalı, hiçbir kaçamak ya da gizli bir duruma yer bırakılmamalıdır, yoksa imaj kalıcı olacak gerçek bir zemin bulamaz.

Halk bilgilendirilerek, olumlu bir imaj oluşturulması sağlanmalıdır. Hukuki anlamda bir yolsuzluk ya da usulsüzlük durumuna önce kurumun karşı çıkacağı ve sahip olunan kurullarla böyle bir olumsuzluk ihtimalinin de çok düşük olduğu öncelikle belirtilmelidir.

Vakfın gerçekleştirdiği etkinlikler düzenli biçimde kamuoyu ile paylaşılmalı, bu faaliyetlerin ne kadar modern ve ne kadar amaca yönelik olduğu hem mevcut, hem de potansiyel destekçilere gösterilmelidir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörle ve mevcut yönetimler ile her dönem uyumlu çalışmalar yapılmalı ve bu kamuoyu ile düzenli olarak paylaşılmalıdır. Kimse bir vakfın haklı bile olsa agresif, kavgacı bir tutum sergilemesini istemez. Kriz yönetimi konusunda uzmanlaşmış ve kurumun devamlılığı ilkesini benimsemiş yönetimler olumlu bir imaj için bu konuya özenle dikkat etmelidirler.

Kaynakça

- Aaker David A., (1991), Managing Brand Equity, The Free Press, A Division Of Macmillan, Inc., New York
- Alexander L., (1993), Brand Equity And Advertising, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey
- Ateşoğlu, İ., (2003), Türkiye'nin İhracatında Marka İmajının Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta
- Aydoğan F., (2004), Medya Ve Popüler Kültür, Mediacat Yayını, İstanbul
- Barich H., Kotler P. (1991), A Framework For Marketing İmage Managemet, Sloan Management Review, Winter
- Beckman, B. (1999), "Demokratikleşmeyi Açıklamak:Sivil Toplum Kavramı Üzerine Notlar", Sivil Toplum, Demokrasi Ve İslam Dünyası, (Ed.: Elisabeth Özdalga, Sune Persson), Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Biel Alexander L., (1993) Converting Image into Equity, in AAKER David A., BİEL Alexander L., Brand Equity And Advertising, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey
- Borça G. (2004), Bu Topraklardan Dünya Markası Çıkar Mı? Marka Olmanın ABC'si, Güncellenmiş 7. Baskı, Mediacat Kitapları, Eylül, İstanbul
- Budak G., Budak G. (2000), Halkla İlişkiler, 3.Baskı, Barış Yayınları, İzmir
- Clark, J. (1996), Kalkınmanın Demokratikleşmesi - Gönüllü Kuruluşların Rolü, (Çev.: Serpil Ural), Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara
- Coşkun Ç. (2002), Modern İşletmelerde Pazarlama Ve Satış Yönetimi, Alfa Yayınları, 1. Baskı Mayıs 2002, İstanbul
- Cunningham W. H. (1981), Cunningham Isabella, Marketing, South-Western Publishing Co., Cincinnati
- Diamond, L. (1994), "Rethinking Civil Society Toward Democratic Consolidation", Journal Of Democracy, Cilt:5, Sayı:3
- Diñer M (1998), İş Yaşamında Ve Özel Yaşamda Kişisel İmaj, Alfa Yayınları, İstanbul
- Ger G.(1999), 'Ülke İmajı Ve Dünya Markası Oluşturmak', Dış Ticarete Durum, Sayı:41, Nisan
- Gül H., Arısoy A., "Ab Ve Sivil Toplum Kuruluşları: Uluslarüstü Düzeyde Etkileşim Ve Avrupa Sanayicileri Yuvarlak Masası (Ert-European Roundtable Of Industrialists) Örneği" [Http://www.Sivilgazete.Org/2007/08/09/21/](http://www.Sivilgazete.Org/2007/08/09/21/)
- Gültekin, B. (2005), Türkiye'nin Uluslar Arası İmajında Yükselen Değerler Ve Eğilimler, Selçuk İletişim
- Güzcelic E (1999), Küreselleşme Ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, Sistem Yayınları, İstanbul
- Howard, John, A. (1989), Consumer Behaviour In Marketing Strategy, Prentice Hall
- İslamoğlu A. Hamdi (1992), Global Pazarlama, Pazarlama Dünyası, Yıl:6, Sayı:34, Temmuz-Ağustos
- Keller K. L. (1998), Strategic Brand Managemet, Prentice Hall Upper Saddle River, New Jersey
- Knapp, D., E. (2003), Marka Akılı, Mediacat Kitapları, Çev: Azra Tuna Akartuna, 1. Basım İstanbul
- Kocabaş Füsün, Elden Müge (2000), Çelebi Serra İnci, Marketing P.R., 2.Baskı, Mediacat Yayınları, Ankara
- Kotler P. (2000), Pazarlama Dünyası, Çev: Nejat Muallimoğulları, Milenyum Baskı, Usa

- Odabaşı Y. (1995), Pazarlama İletişimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:851, Eskişehir
- Ogilvy D. (1989), Bir Reklamcının İtirafı, Çev. Yazgan Selim, 2.Baskı, Afa Yayınları, İstanbul
- O'shaughnessy J., Competitive Marketing, Third Edition, Routledge, London
- Paksoy A. Ç. (2002), 'Sponsorluk Ciddi Bir İştir', Mediacat, Yıl:10, Sayı:86, Mart
- Peltekoğlu, F. B., (2001), Halkla İlişkiler Nedir? Beta Yayınları, İstanbul
- Procter T. (1996), Marketing Management, International Thomson Business Press, London
- Rajeev B., Donald R. L., Dipinder S. (1993), "The Brand Personality Component Of Brand Goodwill: Some Antecedents And Consequences", İçinde Ed: Aaker David, Alexander L. Biel, Brand Equity& Advertising (New Jersey: Lawrence Erlbaum Assc. Publishers
- Sarıbay, A.Y. (1998), Siyaset Demokrasi Ve Kimlik, Erkan Matbaacılık, Bursa
- Tek Ö. B. (1995), Pazarlama İlkeleri Ve Uygulamaları, İzmir
- Tolungüç A., (1992), Tanıtım Ve İmaj, Anatolia, Turizm, Çevre Ve Kültür Dergisi, Ankara.
- Tolungüç A (2000), Turizmde Tanıtım Ve Reklam, 2.Baskı, Mediacat, Ankara
- Torlak, Ö. (2001), Sivil Toplum Örgütlerine Soysa Pazarlama Yaklaşımı, Pazarlama Dünyası Dergisi, Yıl: 15, Sayı: 2001-1
- Uğur, A. (1998), Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri STK'lar, Merhaba Sivil Toplum, (Der.: Taciser Ulaş), Helsinki Yurtaşlar Derneği Yayın Dizisi 10, İstanbul.
- Uztuğ F. (2003), Markan Kadar Konuş, Marka İletişimi Stratejileri, Mediacat Kitapları,3. Baskı, İstanbul
- Yavuz C. (2009), Sivil Toplum Kuruluşlarında Bir Gereklilik Halkla İlişkiler, 2009, www.Qafqaz.edu.az/Journal/20102807sivil.Pdf
- Yıldırım, İ. (2004), Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları Ve Yönetişim, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yurdakul, N. B. (2003), "İletme Yönetiminde İki Stratejik Görev: İmaj-Marka Yönetimi Ve Müşteri İlişkileri Yönetimi", Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
- Wells W., Burnett J., Moriarty S. (1998), Advertising Principles And Practice, Fourth Edition, Prentice-Hall, Inc.,Upper Saddle River, New Jersey
- www.bursastk.org
- www.nuveforum.net
- www.turkey.thebehave.org/content/502/1384

GSM SEKTÖRÜNDE FAALİYETTE BULUNAN İŞLETMELERİN KURUMSAL SOSYAL GİRİŞİM PROJELERİ: AVEA, TURKCELL VE VODAFONE ÖRNEĞİ

Nazan YELKİKALAN
nyelkikalan@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF
Öğr. Gör. Sena ERDEN
senaerden@comu.edu.tr
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çanakkale Meslek Yüksekokulu

Özet

Küresel iklim değişikliği, enerji kaynaklarının etkin olmayan kullanımı, küresel yoksulluk, çevre kirliliği, yer altı ve yerüstü kaynaklarının bilinçsizce tahrip edilmesi gibi tüm dünya ülkelerini tehdit eden sorunlar, yaşamı sürdürülebilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. Sürdürülebilir yaşam imkanı sağlamak için dünyadaki tüm ülkelerde devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla birtakım acil önlemlerin alınması gerekmektedir. Söz konusu sorunların çözümü ise dünyada önem kazanan kurumsal sosyal girişim faaliyetlerinin sayısı ve nitelikleri ile mümkün görünür bir kimliğe bürünmektedir. Kurumsal sosyal girişim faaliyetleri ile birlikte yoksulluk, sağlık, insan hakları vb. konularda olası bir sorundan yola çıkılarak uzun dönemli projeler geliştirilebilmekte ve böylelikle toplumsal fayda yaratabilme düşüncesi ön plana çıkmaktadır.

Çalışmada kurumsal sosyal girişim faaliyetleri; sosyal amaç teşvikleri, sosyal amaç bağlantılı pazarlama, sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları, toplum gönüllülüğü çalışmaları, kurumsal sosyal pazarlama ve kurumsal hayırseverlik boyutları olmak üzere altı kategoride ifade edilmiştir. Çalışmanın amacı; GSM sektöründe faaliyette bulunan Avea, Turkcell ve Vodafone işletmelerinden hangisinin sektörde daha fazla kurumsal sosyal girişim faaliyetinde bulunduğu belirleyebilmek ve söz konusu işletmelerin kurumsal sosyal girişim faaliyet alanlarını tespit edebilmektir.

Anahtar kelimeler: Kurumsal hayırseverlik, kurumsal sosyal girişim, gönüllü sorumluluk

THE CORPORATE SOCIAL ENTERPRISE PROJECTS OF THE OPERATIONS WHICH CARRY OUT AN ACTIVITY IN GSM (Global System For Mobile Communications) SECTOR; AVEA, TURKCELL, VODAFONE SAMPLE

Abstract

The problems threatening all the world countries such as global climate change, the nonoperative use of energy sources, global poverty, environmental pollution, the unconscious destruction of underground and aboveground sources prevent life from being sustainable. Some various urgent measures should be taken with the contributions of states, private sectors and non-governmental organizations in the whole countries in the world so that a sustainable life possibility is to be provided. As for the solutions of the problems aforesaid, they seem to be possible by creating or developing identity through the numbers and qualifications of corporate social enterprise activities coming in to prominence in the world. Starting out from a probable problem within the subjects of poverty, health, human rights etc.. together with corporate social enterprise activities, long-termed projects can be developed, thus an idea of creating social benefits comes to the fore as well.

In the study, corporate social enterprise activities have been expressed within the six categories such as social purpose encouragements, social purpose connected marketing, business practises bearing responsibilities socially, social willingness studies, corporate social marketing and corporate philanthropy. The aim of the study is to determine which of the operations such as Avea, Turkcell and Vodafone functioning in the GSM sector has been engaged in more corporate social enterprise activity and ascertain the fields activity of corporate social enterprise of he operations aforesaid.

Key Words: Corporate philanthropy, corporate social enterprise, volunteer responsibility.

Giriş

Günümüzde işletmelerin uzun vadeli karlılıklarının istenilen düzeye gelebilmesinde kurumsal sosyal girişim faaliyetleri önemli bir yer teşkil etmektedir. Kurumsal sosyal girişim faaliyetlerinin temel mantığını, işletmelerin sorumlu davranışlarda bulunarak, çevre, eğitim, kültür, sanat vb. alanlarda topluma yararlı eylemlerde bulunabilme düşüncesi oluşturmaktadır.

Tarihsel gelişim süreci içerisinde incelendiğinde Adam Smith (1776) tarafından ortaya konulan ve Milton Friedman tarafından geliştirilen anlayış çerçevesinde toplumsal sorumlulukların önemi yadsınarak, işletmelerin hayır kuruluşları olmadıkları ve esas sorumluluklarının ise karlılık düzeylerinin artırılması gerektiği düşüncesi önem kazanmıştır. Modern görüş ise klasik yaklaşımın bazı eksikliklerini göz önünde bulundurarak geliştirilmiş, temel düşüncesini ise; işletmelerin karlarını maksimize etmelerinin yanında, bu topaktan kazandığını bu toplumun insanlarına geri veren kurumlar olarak görülmesi gerektiği hususu oluşturmuştur. Söz konusu görüş işletmelerin ekonomik sorumlulukları yanında, çalışanlarının iş güvenliği

sağlaması, etik ve kültürel değerlere sahip olması, tüketicilerini ürün ve hizmetleri konusunda aldatmaması, vergilerini zamanında ödemesi, çalışanlarına dürüst davranması ve onlara eğitim ve geliştirme olanağı vermesi gibi etik, yasal ve gönüllü sorumluluklarını da vurgulamaktadır. Literatürde Carroll (1991) tarafından ele alınan sosyal sorumluluk boyutları da bu görüşler temelinde dört unsur çerçevesinde temellendirilmiştir. Carroll yapmış olduğu çalışmasında işletmelerin sosyal sorumluluk alanlarını ekonomik sorumluluk, yasal sorumluluk, etik sorumluluk ve gönüllü sorumluluk çerçevesinde ele almış, ekonomik sorumluluğun öncelikli olması gerektiğini vurgulamış, etik, yasal ve gönüllü sorumluluk faktörlerinin de önemine dikkat çekmiştir.

Günümüzde ürün ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin toplumsal sorumluluklarının önemine özen gösterdikleri hususu dikkat çekicidir. Toplumsal sorumlulukların çiğnenmesinin olası hukuki müeyyideleri işletmeleri olumlu davranışlarda bulunmaya yönelten nedenlerden en önemlisini oluşturmaktadır. İşletmelerin devamlılığının sağlanabilmesi ise müşteriler tarafından tercih edilmelerinin olası bir sonucu olarak gerçekleşebilecektir. Bu düşünceler çerçevesinde işletmeler gerek iç paydaşlarına (çalışanlar, yöneticiler, hissedarlar vb.) gerekse de dış paydaşlarına (müşteriler, rakipler, hükümet, tedarikçiler, sivil toplum kuruluşları vb.) karşı toplumsal sorumluluklarının farkında oldukları ve bu amaçla birtakım kurumsal sosyal girişim faaliyetlerini desteklediklerini ifade etmektedirler. Bu faaliyetlerle toplumsal sorunlarda etkin rol aldıklarını belirten işletmeler, rakiplerinden öne geçebilmenin yollarını aramakta, aynı zamanda kendilerinin reklamlarını da yapabilmektedirler. Günümüzde işletmelerin kalıcı müşteri memnuniyeti oluşturabilmek, ürün ve hizmet satışlarını arttırabilmek, sosyal sorunlara duyarlı işletmeler olarak tanınabilmek düşünceleri, kurumsal sosyal girişim faaliyetlerine önem vermelerini beraberinde getirmektedir.

Kurumsal Sosyal Girişim Kavramı

Literatürde kurumsal sosyal girişim kavramı; sosyal amaçları desteklemek ve kurumsal sosyal sorumluluk yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla bir kurum tarafından gerçekleştirilen faaliyetler olarak ifade edilmektedir (Kotler ve Lee, 2008: 23). Bu topraktan kazandığını bu toprağın insanına geri verme yükümlülüğünü taşıyan işletmeler için kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri önem arz etmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri ise ekonomik sorumluluk, etik sorumluluk, yasal sorumluluk ve gönüllü sorumluluk isimleri altında ifade edilmektedir.

İşletmelerin toplumun bir parçası olduğunun ve sosyal amaçlara olumlu katkılar verme potansiyeli taşıdıklarının fark edilmesi üzerine "kurumsal sosyal sorumluluk" kavramı ortaya çıkmıştır (Jones vd., 2005: 882). Literatürde, kurumsal sosyal sorumluluk; işletmelerin kar elde etme yükümlülüklerinin yanı sıra çalışanlar, hissedarlar, tüketiciler ve toplumdaki bireylerin hiçbirine zarar vermeden, sahip olduğu kit kaynakları en iyi biçimde kullanarak, toplumun istek ve arzularına uygun üretimde bulunması olarak ifade edilmektedir (Sabuncuoğlu, 2008: 26). Kurumsal sosyal sorumluluk; işletmenin, toplumun uzun vadeli istek ve ihtiyaçlarını göz önüne alarak, toplumun yararlılığı hususuna pozitif katkı verebilme eğilimidir. Söz konusu düşünce kurumun politika ve uygulamalarından etkilenen tüm paydaşlara karşı olan sorumluluk düşüncesini içermektedir (Lantos, 2001: 600). Literatürde, dört parçalı model halinde sunulan sosyal sorumluluk boyutları; ekonomik sorumluluk, yasal sorumluluk, etik sorumluluk ve gönüllü sorumluluk olarak adlandırılmıştır (Carroll, 1991: 40). Ekonomik sorumluluklar işletmelerin ilk düzey sorumlulukları olarak kabul edilmekte ve hissedar kazançlarının maksimizasyonuna odaklanmaktadır. Yasal sorumluluklar, işletmelerin kanuni düzenlemelere uygun hareket etmesini ifade etmektedir. Etik sorumluluklar toplumun belirlemiş olduğu kuralları ve değer yargıları çerçevesinde işletmelerin davranış eğilimi göstermektedir. Gönüllü sorumluluklar işletmelerin imajını güçlü kılabilecek yardımsever politikaları gerçekleştirebilmelerine odaklanmaktadır (Top ve Öner, 2008: 103-104).

Gönüllü sorumluluk kategorisinde işletmenin toplumda oluşturduğu iyi niyeti güçlendiren veya işletmenin içinde bulunduğu sosyal çevrede iyi bir yurttaş olarak algılanmasına yardım eden faaliyetler söz konusudur. İşletmelerin kaynaklarından bir kısmını, eğitsel, sanatsal ve toplumsal projelere ayırması bu türden bir sorumluluğa işaret etmektedir. Gönüllü sorumluluklar işletmeler açısından bir zorunluluk değildir. Ne yasal, ne de etik açıdan gönüllü sorumlulukları üstlenmeye gerek yoktur. Ancak çoğu firma, işletmelerin içinde buldukları toplumda iyi bir yurttaş olarak algılanması için gönüllü sorumlulukları özellikle önemsemektedir (Özdemir, 2007: 22). Bu bağlamda ekonomik sorumluluklar en temelde, gönüllü sorumluluklar en üst düzeyde yer alır. Ekonomik ve yasal sorumluluklar sosyal gereklidir yani zorunludurlar, etik sorumluluklar sosyal olarak umut edilir, beklenir, gönüllü sorumluluklar ise arzu edilir (Windsor, 2001: 233).

İşletmeler tarafından uygulanmakta olan gönüllü sorumlulukların ise bir takım sosyal sorumluluk girişimleri ile yerine getirilmeye çalışılmakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda işletmeler tarafından gerçekleştirilen gönüllü sorumluluk kategorilerinin işlevlerinin farklı olabileceği düşüncesi Kotler ve Lee tarafından ele alınarak incelenmiş, kurumsal sosyal girişim faaliyetleri şeklinde gruplandırılmıştır. Gönüllü sorumluluk boyutunun alt bileşenleri olarak adlandırılan kurumsal sosyal girişimler ise; sosyal amaç teşvikleri, sosyal amaç bağlantılı pazarlama, kurumsal sosyal pazarlama, kurumsal hayırsverlik, toplum gönüllülüğü ve sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları boyutları altında kategorileştirilmiştir.

Sosyal Amaç Teşvikleri

Sosyal amaç teşviklerinde bir kurum sosyal bir amaç hakkındaki farkındalığı ve ilgiyi arttırmak için ya da bir amaca yönelik fon toplamayı, gönüllü katılımı veya gönüllü toplamaı desteklemek için fon, mal ve hizmet yardımı ya da başka kaynaklar sağlamaktadır. İkna edici iletişimler, sosyal bir konuya ilişkin farkındalık ve ilgi yaratma, potansiyel bağışçıları ve gönüllüleri bu amaca katkıda bulunmaya ya da bu amacı destekleyen faaliyetlere katılmaya ikna etme hedefi sözkonusu girişimin ana odak noktalarıdır (Kotler ve Lee, 2008: 51). British Airways kurumu sosyal amaç teşviğinde; tüm dünyadaki muhtaç çocuklara yardım faaliyetlerini düşünerek, hedef kitlesi olarak British airways uçuşları ile ziyaret edenleri hedef kitle olarak belirlemiş, sözkonusu amaç teşviğine yönelik olarak bozuk paraları toplamak için zarflar tedarik etmiş ve uçuş ekibi teşvikleri gibi örnek faaliyetleriyle gönüllü bir sorumluluk üstlenmiştir.

Sosyal Amaç Bağlantılı Pazarlama

Sosyal amaç bağlantılı pazarlama kampanyalarında bir kurum, özel bir sosyal amaca, ürün satışlarına dayalı gelirlerinin bir yüzdesini bağışlama ya da katkıda bulunma sorumluluğu üstlenmektedir. En yaygın olarak bu teklif, belirli bir zaman dönemi için ve özel bir ürün için belirlenmiş bir hayır işidir (Kotler ve Lee, 2008: 81). Bu durumda kurum genellikle kar amacı gütmeyen bir kurumla ortak çalışarak, hayır kurumuna yarar sağlar, aynı zamanda kendi ürünlerinin satışını da artırarak, her iki kurum da karşılıklı yarar sağlamış olur. Sosyal amaç bağlantılı pazarlama kavramının ana düşüncesi; işletmelerin, müşterilere kendi ürünlerini satın almaları durumunda, hayırseverlik kuruluşlarına belirli miktarlarda yardımda bulunacağını önermesine dayanmaktadır (Taşkın ve Kahraman, 2008 :238). Avon firmasının 1993 yılında başlatmış olduğu Meme kanseri hakkında bilinç yaratma girişimi sosyal amaç bağlantılı bir pazarlama örneğidir. Sözkonusu girişim ABD'de Ulusal Meme Kanseri'yle Mücadele Örgütleri Birliği ile ortaklaşa başlatılmıştır. Böylece binlerce Avon satış temsilcisi konu hakkında eğitimlerini tamamladıktan sonra kampanyaya özgün ürünleri (kampanya logosu olan pembe kurdeleden bir iğne, logonun olduğu kalem, gibi) satarak kanser hakkında bilinç yaratma, eğitim, ve erken teşhis gibi faaliyetlere yönelik kullanılan 37 milyon dolar kadar fon yaratmışlardır. Bu ortaklık ve uygulanan sosyal pazarlama stratejileri sayesinde Ulusal Meme Kanseri'yle Mücadele Örgütleri Birliği çok daha fazla kadına- özellikle de imkanları sınırlı, ekonomik durumu iyi olmayan kadına ulaşabilmiştir (www.marketingturkiye.com).

Sosyal Açından Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları

Sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları, kurumun benimsediği ve yürüttüğü, toplumun refahını iyileştirme ve çevreyi koruma sosyal konularını destekleyen isteğe bağlı iş uygulamaları ve yatırımlarıdır. Sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamalarına ilişkin girişimler ürün hediye, hizmet tesisleri tasarımı, üretim, birleştirme ve çalışan desteğine ilişkin olanlar kadar şirket içi prosedürlerin ve politikaların değiştirilmelerine de ilişkindir. Bu bağlamda işletmelerin sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamalarını aşağıdaki gibi belirtmek mümkündür (Kotler ve Lee, 2008: 203):

- Fazla enerji tasarrufu için olduğu kadar çevresel ve güvenlik talimatlarına uymak için hizmet tesisleri tasarlamak,
- Tehlikeli atık malzemelerin kullanımının kaldırılması, mahsül değiştirmede kullanılan kimyasalların miktarını azaltmak ya da derin yağda kızartmak için bazı tip yağların kullanımını önlemek gibi uygulamaları içerebilen süreç iyileştirmelerini geliştirmek,
- Atık azaltma hedeflerini, yenilenebilir kaynakların kullanımını ve zehirli gaz yayımlarının kaldırılmasını göz önüne alarak çevre ile en fazla dost imalat ve paketleme malzemelerinin seçimi,
- Çalışanların refahını desteklemek için iş yeri fiziksel alıştırma tesisleri, yerinde günlük tedavi ve alışkanlık yapan maddelere karşı bağımlılığı olanlar için Çalışanlara Yardım Programları gibi programlar geliştirmek.

Toplum Gönüllülüğü Çalışmaları

Toplum gönüllülüğü faaliyetleri, kurumun çalışanlarını, perakende ortaklarını ve acentalarını gönüllü olarak sivil toplum kuruluşlarını ve sosyal amaçları desteklemek üzere zamanlarını ayırmaları için desteklediği ve teşvik ettiği bir girişimdir. Gönüllü çabaları çalışanların bilirkişiliklerini, yeteneklerini, fikirlerini ve fiziksel iş güçlerini gönüllü olarak bağışlamalarını kapsayabilir. Kurum desteği, işten ücretli izin vermeyi, çalışanların ilgilenecekleri fırsatları bulmalarına yardımcı olmayı ve kurumun hedeflediği özel sosyal amaçları desteklemek için ekipler düzenlemeyi gerektirebilir (Kotler ve Lee, 2008: 171).

Kurumsal Sosyal Pazarlama

Sosyal pazarlamanın pazarlamadan farkı bir ürün ya da hizmeti değil, bir davranış değişikliğini benimsetmeyi amaçlamasıdır. Farklılaştırılması istenilen davranışın kişisel veya toplumsal fayda sağlaması gerekmektedir. Bu davranış değişikliğinin yasal, ekonomik ya da başka zorlayıcı bir etken tarafından değil, gönüllü olarak yapılması için sosyal pazarlamanın yaratıcılık ve inandırıcılık yönünün güçlü olması gerekir (Aydede, 2007 :51). Bu amaç doğrultusunda BP'nin düzenlemiş olduğu yol güvenliği projesi kurumsal sosyal pazarlama örneğidir. Bir asra yakın bir süredir Türkiye'de akaryakıt sektöründe hizmet vermekte olan BP,

faaliyetlerini "kaza yapmadan, insana ve çevreye zarar vermeden" yürütmeyi, öncelikli bir çalışma ilkesi olarak belirlemiştir. Emniyet kemeri kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla Emniyet Genel Müdürlüğü işbirliğiyle "Emniyet kemerinizi takın... Hayata bağlanın!" kampanyasını düzenlemiştir (www.bp.com).

Kurumsal Hayırseverlik

Türk Dil Kurumu'na göre hayırseverlik kavramı; yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım yapabileme, iyiliksever, yardımsever, hayırperver olabileme durumu olarak ifade edilmektedir. Halkın yararı için okul, çeşme, hastane vb. kurumları yaptırın kişiler ise hayırsever kişiler isimlendirilmiştir (www.tdk.gov.tr). Bir firma, kurum veya kişi olarak karşılık beklemezsizin bir firmaya, kuruma veya kişiye yapılan bağışlar hayırsever faaliyetler olarak belirtilmektedir (Çetindamar vd., 2010: 12).

Kurumsal hayırseverlik, bir kurum tarafından bir hayır kurumuna ya da bir sosyal amaca, çoğunlukla nakit yardım, bağışlar veya mal ve hizmetler şeklinde doğrudan yapılan katkılar olarak adlandırılmaktadır. Tüm kurumsal sosyal girişimler içerisinde en geleneksel olanıdır ve geçmişte toplum sağlığı ve insani hizmet kurumları, eğitim ve sanatın yanı sıra çevreyi koruma misyonuna sahip organizasyonlar için büyük bir destek kaynağı olmuştur. Sözkonusu kurum bağışları, programlardan ve bireysel bağış yapanların katkılarından gelen gelirler ile harcamalar arasındaki boşluğu doldurarak kar amacı gütmeyen organizasyonların işletme bütçesi, sermaye masrafları ve özel projeleri için çoğunlukla hayati önem taşımaktadır (Kotler ve Lee, 2008: 141).

Kurumsal hayırseverlik; toplum tarafından işletmeden beklenen, işletme tarafından zorunlu olmasa bile gönüllü olarak yerine getirilebilen faaliyetlerden oluşmaktadır. Sözkonusu faaliyetler ile toplum içerisinde işletmeye olumlu bir imaj kazandırmak, uzun vadede kârlı çalışarak, yaşamını sürgit kılmaması amaçlanmaktadır (Çarıkcı vd., 2009: 5). L'Etang'a göre hayırseverlik kavramı, yasal gerekliliklerin veya görev olarak hayata geçirilenlerin ötesinde hayırsever ve kar amacı taşımayan eylemleri ifade etmektedir. (L'Etang'dan aktaran Varol, 2010: 57).

Literatürde kurumsal hayırseverlik faaliyetleri, toplumsal yararı gözetmenin ötesinde uzun vadeli kârlılık ve rekabetçi üstünlük yaratmak amacıyla benimsenen bir strateji olarak ifade edilmektedir. İşletmeler tarafından uygulanan hayırseverlik faaliyetlerinin amacının topluma yarar sağlaması ve bunun ötesinde işletmeye de anlamlı katkılar sağlayabilme düşüncesi olarak belirtilmektedir (Balıkcıoğlu ve Karacaoğlu, 2007: 121).

Varadarajan ve Menon (1988); iyi işlerde gönüllü olabilmenin doğuşu olarak adlandırılan kurumsal hayırseverlik kavramının, kurumsal sosyal sorumluluk kavramı içerisinde doğduğunu, kar elde edebilme güdüsüne dayanmakta olduğunu belirtmişlerdir. Buna ilaveten pazarlama stratejisi teorisini olan Baron (1995); kurumsal hayırseverlik faaliyetleri ile rekabetçi pazarlarda rekabet avantajı elde edebilmenin firmanın başarısına etki edeceğini belirtmiştir (Luo, 2005: 392).

Literatürde kurumsal hayırseverlik kavramının yararları üzerinde; Collins (1993), Smith (1994), Bennett (1998), McAlister ve Ferrel (2002) sıklıkla durmaktadır. Sözkonusu çalışmalarda yararların çeşitliliği üzerinde durulmakta ve işletmelerin müşterileri, çalışanları, sadık müşterileri ve hükümet ile ilişkilerinin sözkonusu hayırseverlik faaliyetleri ile geliştirilebileceği vurgulanmaktadır (Rampal and Bawa, 2008: 24).

Kurumsal hayırseverliğin çıkış noktasını başkalarını düşünme, fedakarlık bir diğer ifadeyle diğergamlık kelimeleri açıklamaktadır. Kurumsal hayırseverlik modeli işletmenin yürütmekte olduğu pazarlama faaliyetlerinden ziyade kurumsal sosyal performansını içermektedir (Polonsky ve Speed, 2001: 1364).

Kurumsal hayırseverlik uygulayan firmalar acaba neden bu tür faaliyetlerle ilgilenmektedirler? Firmaların üst düzey yöneticileri neden bu tür faaliyetlere izin vermektedir? Bu sorulara verilecek yanıtlardan ilki; kurumsal hayırseverlik faaliyetinde bulunan işletmenin diğer işletmelere göre rekabet avantajı elde edebileceği düşüncesi üzerinde odaklanmaktadır. Bunun yanında kurumsal hayırseverlik faaliyetinde bulunan bir işletme sivil toplum kuruluşları ve hükümet ile de ilişkilerini geliştirebilecektir (Henderson and Malani, 2009: 576).

Kurumsal hayırseverlik faaliyetlerinin ABD'den diğer ülkelere yayıldığı görülmektedir. İşletmelerin gönüllü ve diğer birimleri tarafından geliştirdiği hayırseverlik faaliyetleri ile; müşteriler tarafından işletmenin isminin hafızalarda yer etmesi sağlanır, işletmelerin önüne çıkan engellerin bertaraf edilmesi gerçekleştirilerek, işletmenin tüm departmanlarında bir sinerji atmosferinin oluşturulması teşvik edilir. Kurumsal hayırseverlik stratejilerinin, işletmeler tarafından güçlü rekabet avantajı kazanmaları amacıyla gerçekleştirildiği görülmektedir (Smith, 1994: 105).

Ekonomik ve sosyal amaçların rekabet avantajı olarak sıklıkla ikiye ayrıldığı görülür. Fakat sözkonusu ikiye bölünme hususu yanlış bir düşüncedir, ileriye görebilme düşüncesi olmayan, terk edilmiş bir perspektiften işletmelerin düşüncelerini ifade etmektedir. Rekabetçi bir yapı elde edebilmek düşüncesi, sosyal ve ekonomik faydaların her ikisinin de müşterilere sunulması ile mümkün olabilecektir (Porter and Kramer, 2002: 59).

Pek çok insan gibi ekonomist Milton Friedman (1962) da işletmelerin hayırsever kurumlar olarak görülmesini uygun bulmamıştır (Raiborn, 2003: 48). Milton Friedman'ın bakış açısı, öncelikli olarak

karlılıklarını arttırma düşüncesi içerisinde olan işletmelerin oyunu kuralına göre oynadıklarını ifade etmiştir (Collins, 1992: 48). Friedman'a göre, işletmenin hedefi, karının ya da pazar değerinin maksimizasyonudur. İşletme yöneticisinin sosyal sorumluluğu da çalışanların değil pay sahiplerinin çıkarlarına göre hareket etmekle sınırlı olmalıdır. Yöneticiler sözkonusu davranışlarla pazar değerini yükseltebilecek, rekabeti geliştirecek ve toplumsal refahı arttırmaya katkıda bulunmuş olabilecektir (Torlak 2007: 41). Klasik yaklaşıma göre hayırseverlik faaliyetleri işletmenin karlarının düşmesine, işletme maliyetlerinin çoğalmasına, işletme amaçlarının gerçekleşmemesine, işletme için haddinden fazla sosyal güce, toplumda işletme sorumluluğunun azalmasına neden olabilecektir. (Yılmaz, 2006: 69). Oysa sözkonusu yaklaşım günümüzde pazarlama bakış açısı ile önünü göremeyen işletmelerin bakış açısı olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde firmaların değişen yüzü toplumsal sorumlulukların önemini vurgulamaktadır. Bu tarz bakış açısıyla pazarlama stratejilerinde rekabet avantajı yaratılması hayırsever yaklaşımlarla mümkün olabilecektir (Collins, 1992: 48). Bununla birlikte Michael Porter (2002) iyi düşünülmüş sosyal veya ekonomik amaçlar etrafında işletmelerin rekabetçi yapılarını geliştirebileceğini ifade etmiştir (Raiborn vd., 2003: 48).

Türkiye'de faaliyet gösteren çok uluslu/yabancı sermayeli şirketlerin sayısı gün geçtikçe artmakta, sözkonusu şirketlerin pek çoğunun kendi ülkelerinde vakıfları bulunmaktadır. Vakıflar aracılığıyla merkez şirketin faaliyette bulunduğu ülkede yapılacak fon tahsisi için kriterler, uygulama usulleri, harcamalar belirlenmektedir. Sivil toplum kuruluşlarına doğrudan katkıda bulunan şirketler; gençlik ve kadından, çevre ve sanata kadar çeşitli konularda destek sağlama eğilimindedir. Sözkonusu hayırseverlik faaliyetleri ise sponsorkluk ve reklam ile hedef kitleyi ifade etmektedirler. Bu durum ise şirketlerin bağış yapma ile bağışı pazarlama kampanyaları için kullanma arasındaki etik çizgiyi riske sokabilme ihtimalini güçlendirmektedir (<http://www.tusev.org.tr>).

Michael Porter ve Mark Kramer, işletmelerin rekabetçi yapılarında kurumsal sosyal yatırımların etkili olduğunu belirtmişlerdir. Sözkonusu düşünce doğrultusunda işletmelerin toplumu tatmin edici faaliyetleri desteklemesi önerilmektedir. Buna ilaveten bir işletmenin rekabetçi yapısı için gerekli olan en az dört bileşeni vurgulamaktadırlar (Leisinger, 2007: 323).

- Faktör koşulları: Faktör koşulları ile ifade edilen; yüksek kalite, nitelikli insan kaynakları, yönetim ve finansal alt yapı unsurlarıdır. Uzun dönemlik süreçte işletmenin finansal altyapısına dayanarak eğitime destek verme faaliyetleri ve teknolojik yatırımlarda bulunabilmesi rekabetçi yapısı üzerinde etkili olabilecektir.
- Talep koşulları: Talep koşulları yaratılabilmek müşterileri tanımak ve müşterilerin ihtiyaçlarını tanıyabilmekten geçmektedir. Bunun yanında işletme tarafından uygulanan hayırseverlik faaliyetlerinin sayısı ve niteliklerinde artış da talep koşullarını etkileyebilecektir.
- Firma stratejisi ve rekabet yapısı: İşletmenin savunduğu politikanın varlığı, teşvikler, hükümet tarafından konulan yasalara uymak ve yolsuzlukların yaşanmaması firmanın rekabetçi yapısı üzerinde etkilidir. Rekabetçi yapının varlığı uygulanan hayırseverlik faaliyetleri ile işletmenin çevresine karşı şeffaf olmasını ve daha karlı olmasını beraberinde getirebilmektedir.
- İlişkili ve destekleyici endüstriler: Sözkonusu kavram ile ilişkili endüstri kümelerinin varlığı vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle ilişkili endüstri kümelerinin teşvik edilmesi ve bu endüstrilerin güçlendirilmesi ve desteklenmesi ile işletmelerin uzun dönemdeki rekabetçi yapısı korunabilecektir.

Araştırma Bölümü

Bu bölümde araştırmanın amacı, yöntemi, evreni ve örnekleme yöntemi, veri toplama tekniği ve verilerin analizine ait bilgilere yer verilecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; GSM sektöründe faaliyette bulunan Turkcell, Vodafone ve Avea işletmelerinden hangisinin sektörde daha fazla kurumsal sosyal girişim faaliyetinde bulunduğunu tespit edebilmek ve sözkonusu işletmelerin kurumsal sosyal girişim faaliyet alanlarını tespit edebilmektir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. GSM sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin eğitim, spor, engelliler, teknoloji, istihdam ve çevre kategorilerinde gerçekleştirmiş ve/veya gerçekleştirmekte oldukları projeler betimlenerek topluma yansıtıkları anlamlı katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme Yöntemi

Araştırmanın evreni; GSM sektöründe faaliyette bulunan Avea, Turkcell ve Vodafone işletmelerinin gerçekleştirdikleri toplumsal sorumluluk projeleridir. Araştırmanın örneklemini ise sözkonusu GSM sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin eğitim, spor, engelli, teknoloji, istihdam ve çevre konularındaki kurumsal sosyal girişim projeleri oluşturmaktadır. Sözkonusu kurumsal sosyal girişim faaliyetleri ise Philip Kotler ve Nancy Lee tarafından (2008) yazılan kurumsal sosyal sorumluluk isimli kitabında ele alınan kurumsal sosyal girişim faaliyetleri olarak ele alınmıştır. Çalışmada Kotler ve Lee tarafından ele alınan

kurumsal sosyal girişim boyutları (sosyal amaç teşvikleri, sosyal amaç bağlantılı pazarlama, sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları, toplum gönüllülüğü çalışmaları, kurumsal sosyal pazarlama ve kurumsal hayırseverlik) kullanılmıştır. Sponsorluk çalışmaları ise sosyal amaçtan ziyade ticari bir amaca yönelik olması nedeniyle sözkonusu kategoriler içerisinde değerlendirilmemiştir.

Veri Toplama Tekniği

Çalışmadaki veriler; Avea, Turkcell ve Vodafona ait operatörlerin web siteleri üzerinden içerik analizi yapılarak elde edilmiştir, Avea, Turkcell ve Vodafone operatörlerinin toplumsal sorumluluk projeleri eğitim, spor, teknoloji, çevre, engelli ve istihdam boyutlarında kategorileştirilmiştir. Sözkonusu projeler ise Kotler ve Lee tarafından (2008) ele alınan kurumsal sosyal girişim boyutları (hayırseverlik, sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları, toplum gönüllülüğü çalışmaları, kurumsal sosyal pazarlama, sosyal amaç bağlantılı pazarlama ve sosyal amaç teşvikleri) çerçevesinde incelenmiştir.

İçerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etme tekniğidir. Bu yöntemle içerik iletebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir iletiye gönderme yapılır (Neuman, 2008: 466).

Araştırma Bulguları

Bu bölümde Avea, Turkcell ve Vodafone operatörlerinin toplumsal sorumluluk bileşenlerinden oluşan gönüllü sorumluluk boyutunda ele alınan kurumsal sosyal girişim faktörleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Avea Tarafından Gerçekleştirilen Projeler

Avea tarafından gerçekleştirilen ve/veya gerçekleştirilmekte olan kurumsal sosyal girişim projelerinin kurumsal hayırseverlik, toplum gönüllülüğü çalışmaları ve sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları ve kurumsal sosyal pazarlama boyutları olup, sözkonusu projeler eğitim, teknoloji, istihdam, engelliler ve çevre kategorilerinde gerçekleştirilmektedir.

Hayırseverlik Faaliyeti: Eğitim (Milli Eğitim Bakanlığı İşbirliğinde Avea Bilişim Teknolojisi Sınıfları Projesi)

Avea, 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile başlattığı "Avea Bilişim Teknolojileri Sınıfları" projesi kapsamında Haziran 2007'de Türkiye genelinde 100 okula 100 bilgisayar sınıfı kurulmasını tamamlamış ve toplam 2100 adet bilgisayarı tüm gerekli donanımıyla birlikte öğrencilerin hizmetine sunmuştur. Projenin devamında 100 sınıf daha kurularak bilişim teknolojileri sınıfları sayısını 200'e çıkartmayı hedefleyen Avea, aynı zamanda "Avea Bilişim Teknolojileri Sınıfları"nın hepsini Avrupa Birliği standartlarına uygun olarak akıllı tahta, projeksiyon ve çeşitli ekipmanla donatmıştır. Böylece, AB standartlarında 200 Bilişim Teknolojisi Sınıfı ve toplam 4200 adet bilgisayarı 200 bin çocuğun kullanımına sunmuştur.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: Teknoloji (Avea-Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Deprem Acil Müdahale Projesi)

Avea ve Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü-Deprem Mühendisliği Anabilim Dalı, olası bir depremde acil kurtarma hizmetlerinin doğru bir şekilde yönlendirilmesi amacıyla, "Deprem Acil Müdahale Projesi"ni hayata geçirmişlerdir. Temelleri 2002 yılında atılan ve hala bir ilk uygulama olan proje, o tarihten günümüze kesintisiz olarak sürmekte ve projenin iletişim hizmetleri Avea tarafından sağlanmaktadır. Proje kapsamında İstanbul'un yoğun yerleşim, sanayi ve ticaret bölgelerinden seçilmiş konumlara 100 adet deprem kayıt cihazı kurulmuştur. Olası bir depremde bu cihazlar tarafından kaydedilecek olan deprem hareketleri, her bir cihazda ayrı ayrı değerlendirilecek ve elde edilen veriler Avea şebekesi üzerinden, kısa mesajlar halinde Kandilli Veri İşlem ve Değerlendirme Merkezi'ne aktarılacaktır. Yapı envanterleri ve hasar görülebilirlik ilişkileri, iletilen bu deprem verileri ile birlikte değerlendirilmektedir. Böylece, depremin İstanbul'da nerede, ne kadar hasara neden olduğu tahmini olarak hesaplanıp "İstanbul Deprem Acil Müdahale Ön Bilgi Haritası" oluşturulmaktadır.

Oluşturulan bu "İstanbul Deprem Acil Müdahale Ön Bilgi Haritası" radyo modem ve Avea GPRS ağı üzerinden de yedeklenerek, ilgili sivil savunma birimlerine iletilmektedir. Bu harita, eşzamanlı olarak İstanbul Valiliği Afet Yönetim Merkezi, Birinci Ordu Komutanlığı, Doğal Afet Kontrol Karargahı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Afet Koordinasyon Merkezi'nde bulunan bilgisayar sistemlerine aktarılarak görüntülenmektedir.

Avea, sistemin sürekliliğini sağlamak için 100 noktaya yerleştirilen deprem kayıt cihazlarını, GSM şebekesi üzerinden kısa mesajla hergün düzenli olarak kontrol etmektedir. Sistemin güvenilirliği, Kandilli'deki Veri İşlem ve Değerlendirme Merkezi ile Avea arasında yedeklemeli iletişim yolları ve her iki merkezde yedekli olarak çalışan sunucular ile garanti altına alınmış bulunmaktadır.

Avea, bu projesi ile GSM Association'ın her yıl düzenlediği Dünya GSM Kongresi'nde Fransa'nın Cannes şehrinde 2003 yılında yapılan yarışmada, "Acil Durumlarda En İyi GSM Teknolojisi Kullanımı" kategorisinde, dünyanın en iyi dört operatöründen biri seçilmiştir.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: Teknoloji (Avea-Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü "Depreme Duyarlılık Günleri Projesi")

Türkiye'de deprem bilincini oluşturmak için eğitim çalışmaları gerçekleştiren Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, İstanbul Valiliği ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Avea işbirliği ile hayata geçen; Depreme Duyarlılık Günleri Projesi'yle başta İstanbul'da olmak üzere depremden korunma kültürü bilincini geliştirmek ve sürdürülebilir bir altyapı oluşturmak hedeflenmektedir.

Proje kapsamında tasarlanan Gezici Deprem Eğitimi Tırı gerçek deprem koşullarının kontrollü olarak oluşturulabildiği, deprem eğitimleri için kullanılan özel donanımlı bir araçtır. Avea, olası bir depremde acil kurtarma hizmetlerinin doğru bir şekilde yönlendirilmesi amacıyla 2002 yılında hayata geçirdiği "Deprem Acil Müdahale Projesi"ni Gezici Deprem Eğitimi Tırı'nda kamuoyuna sunmaktadır.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: Teknoloji-Cevre (IFC Cevre Yönetim Özeti)

Avea, IFC (International Finance Corporation) ile birlikte bilançosunun yeniden yapılandırılması, işletme sermayesi finansmanı ve toplam GSM ağına entegrasyonu, genişletilmesi ve bakımı amacıyla bir proje başlatmıştır. Avea ve IFC bu projenin çevresel ve sosyal konulardaki muhtemel etkilerini gözden geçirmiştir. Yapılan incelemeler sonrası IFC, projenin IFC ve Türkiye Cumhuriyeti'nin çevre ve sosyal politikaları ve çevre, sağlık ve güvenlik koşulları ile uyumlu olduğu sonucuna varmıştır.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: İstihdam (Doğu Anadolu'daki Gençlerimize Hem İş Hem Kişisel Gelişim Fırsatı: Avea Erzincan Çağrı Merkezi Projesi)

Avea, sosyal sorumluluk çalışmalarında öncelikle ülkemizin temel sorunlardan başlıca ikisi olan eğitim ve işsizlik konularına vermekte ve geleceğimizi temsil eden gençlere fırsat yaratmak amacıyla uzun vadeli ve sürdürülebilir projelerinin içinde yer almaktadır.

Avea Çağrı Merkezi ofisi toplam 36 operasyon terminali, 65 kişilik işgücü ve idari işler ekibi ile hizmet vermektedir. Avea'nın Bilinmeyen Numaralar (11855) hizmeti ile başlayan proje, faturasız hat müşteri hizmetleri çağrılarını da desteklemektedir.

Vardiya çalışmaları düzeninde 7/24 çalışma altyapısına sahip olan Avea Erzincan Çağrı Merkezi, öncelikle Türkiye'nin tüm noktalarından gelen Bilinmeyen Numaralar çağrılarını yanıtlamaktadır. İstanbul ve Ankara'da bulunan mevcut Avea Çağrı Merkezlerinin bir parçası olarak, gelişmiş bir teknolojik altyapı ile çalışanların rahatı ve konforu dikkate alınarak planlanan Erzincan Avea Çağrı Merkezi sağlık odası, 12 kişilik bilgisayarlı ve projektörlü eğitim ve toplantı salonu, kafeterya alanı gibi çeşitli olanaklar içermektedir.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: Engelliler (Fiziksel Engellilerimize İstihdam Fırsatı)

Fiziksel Engelliler Vakfı (FEV) tarafından hayata geçirilen "Özrümüzle Üretiyoruz Projesi", özrürlüler için tasarlanmış en geniş kapsamlı projedir. Proje, aynı zamanda kamuoyunun engelliler ve engellilik konularında bilinçlendirilmesine de olumlu katkı sağlamaktadır.

Avea'nın projeye destek vermeye başladığı 2005 yılında, projeye katılan 1286 engellinin insan kaynakları ve halkla ilişkiler uzmanları refakatinde iş görüşmeleri 6 ay içinde gerçekleştirilmiş ve 1286 engelliden 408'inin gerçekleştirilen iş görüşmeleri sonucunda işverenler tarafından işe kabulü sağlanmıştır. "Özrümüzle Üretiyoruz Projesi" Başbakanlık tarafından "Özrürlü İstihdam Yılı" ilan edilen 2005 yılında kısıtlı imkanlara rağmen en çok engelli istihdamını sağlayan proje olmuştur.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: Çevre (Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı ve Geri Dönüşümü)

Avea, çevre sorumluluğunun bir yansıması olarak sürdürülebilir kaynak kullanımı ve geri dönüşüme yönelik uygulamalara önem vermektedir. 2007 sonunda uygulamaya başlanan atık kağıt programı kapsamında 2009 yılında ofislerde toplanan yaklaşık 14 ton atık kağıt TEMA tarafından geri dönüştürülmüştür. 2009 yılında ofis içi kağıt kullanımı 2008 yılına göre 47 ton azaltılarak kaynak kullanımı konusunda önemli bir adım atılmıştır. Tehlikeli atık sınıfına giren pillerin geri dönüşümü için ofislere yerleştirilmiş olan kutular aracılığıyla 2009 yılında 10.318 adet pil geri dönüştürülmüştür.

Toplum Gönüllüğü Çalışması: İstihdam (Avea-Toplum Gönüllüleri İşbirliğinde Hayatın Fikri Gençlik için Girişimcilik Projesi)

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gündeminin başlıca maddesi olan işsizlik konusuna proaktif bir çözüm önerisi sunmayı amaçlayan Avea, Hayatın Fikri Projesi'yle üniversite öğrencilerine, mezun olup iş yaşamına atıldıklarında, yaratıcı fikirlerini hayata geçirme yönünde önemli bir birikim ve altyapı sağlamayı hedeflemektedir. Avea ve Toplum Gönüllüleri işbirliğiyle 2006 yılından bu yana sürdürülmekte olan proje ile genç girişimci adaylarını daha üniversitedeyken destekleyerek, sahip oldukları enerji ve potansiyellerinin farkına varmaları ve bunları hakkıyla değerlendirerek istihdam konusunda kendilerine alternatifler yaratmalarına yönelik bir fırsat sunmaktadır.

Kurumsal Sosyal Pazarlama: Çevre (E-Fatura)

Avea kurumsal sorumluluk anlayışı kapsamında iş süreçlerinin çevresel etkilerini en aza indirmeye yönelik çalışmalar yapmakta, bu süreçleri bu kapsamda şekillendirmektedir. Avea abonelerine faturayı çevreye ödetmemekte, e-fatura hizmetini sunmaktadır. İlk kez Avea tarafından başlatılan ve 2008 yılından beri uygulanmakta olan e-fatura uygulamasıyla isteyen aboneler, aylık faturalarını yalnızca elektronik ortamda almaktadırlar. 1 milyonu aşkın abone e-fatura hizmetini kullanmakta olup, böylece faturalar için 2007'de yıllık 1.010 ton olan kağıt tüketiminin 2009'da yıllık 763 tona düşmesini sağlamışlardır.

Çevre sorumluluğunun bir yansıması olarak Avea ofislerinde sürdürülebilir kaynak kullanımı ve geri dönüşüme yönelik uygulamalar gerçekleştirilmektedir. 2007 sonunda uygulamaya başlatılan atık kağıt programı kapsamında 2009 yılında da ofislerde toplanan yaklaşık 14 ton atık kağıt TEMA tarafından geri dönüştürülmüştür.

2009 yılında ofis içi kağıt kullanımı 2008 yılına göre 47 ton azaltılarak kaynak kullanımı konusunda önemli bir adım atılmıştır. Tehlikeli atık sınıfına giren pillerin geri dönüşümü için ofislere yerleştirilmiş olan kutular aracılığıyla 2009 yılında 10.318 adet pil geri dönüştürülmüştür.

Turkcell Tarafından Gerçekleştirilen Projeler

Turkcell tarafından gerçekleştirilen ve/veya gerçekleştirilmekte olan kurumsal sosyal girişim projelerinin kurumsal hayırseverlik, toplu gönüllülüğü çalışmaları ve sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları boyutları olup, sözkonusu projeler eğitim, çevre ve istihdam kategorilerinde gerçekleştirilmektedir.

Hayırseverlik Faaliyeti: Eğitim (Kardelenler Projesi)

Turkcell tarafından başlatılan Kardelenler projesi ile Türkiye'de nitelikli insan kaynağına yatırım yapmak amacıyla her yıl onbinlerce gencin eğitimine destek sunulmaktadır. 28 Ağustos 2000 tarihinde Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Turkcell tarafından gerçekleştirilen proje, Türkiye genelinde, okuma azmi ve kararlılığı gösteren 5.000 kız öğrenciyi eğitim bursu vererek çalışmalarına başlamıştır. 2007 yılında ise Turkcell projenin kapsamını genişleterek her yıl burs sayısını 10.000'e çıkarmıştır. "Kardelenler" projesinin amacı, ailelerinin ekonomik maddi yetersizliği nedeniyle öğrenimlerine devam edemeyen kız çocuklarına eğitimde fırsat eşitliği sağlanması, meslek sahibi, ufku açık "birey"ler haline getirilebilmeleridir.

2000 yılından günümüze sözkonusu proje ile yaklaşık 20.000 öğrenciyi Turkcell bursu verilmiş, 8666 Kardelen ise liseden mezun olmuştur. Sözkonusu öğrencilerden 1.902' si üniversite giriş sınavlarını kazanarak, 755'i üniversiteden mezun olmayı başarmıştır.

Hayırseverlik Faaliyeti: Spor (Geleceğe Koşanlar)

Turkcell, Gençlik Spor Genel Müdürlüğü ile geliştirdiği "Geleceğe Koşanlar" projesi kapsamında 11 ilde, 12-16 yaş arasındaki 160 yetenekli sporcuya destek vermektedir.

Birleşmiş Milletler projesi olan Medeniyetler İttifakı Ulusal Planı kapsamına alınan "Geleceğe Koşanlar" projesinde bireysel spor dallarında başarıya ulaşabilecek potansiyeldeki 12-16 yaş arasındaki sporculara özel bir eğitim sağlanarak Türkiye'ye başarılı milli sporcular kazandırılması hedeflenmektedir.

Hayırseverlik Faaliyeti: Eğitim (Gönül Köprüsü)

Gönül Köprüsü projesi, Milli Eğitim Bakanlığı ve Turkcell işbirliğiyle hayata geçirilmiştir. Türkiye'nin 81 ilinden gelen yüzbinlerce öğrencinin, Türkiye'yi daha iyi tanımalarını sağlamak ve kendilerine güvenen sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmelerine destek olmak amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı ve Turkcell'in işbirliğiyle hayata geçirilmiştir.

Toplum Gönüllülüğü : (Turkcell Gönüllüleri)

2003 yılında kurulan Turkcell Gönüllüleri, bugüne dek sadece Turkcell çalışanlarının maddi manevi katkılarıyla pek çok projeye destek vermiştir. Turkcell Gönüllüleri 2008 yılında dernekleşerek faaliyetlerini "Hayat Ormanı Derneği" altında sürdürmeye başlamıştır.

Turkcell Gönüllüleri tarafından günümüze kadar "Diyarbakır 75. Yıl Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO) Restorasyonu", "Engelli Çağrı Merkezi", "Oyuncağını Paylaşır mısın?", "Yukarı Tandır Köyü Sıcacık Olsun", "Kitaplar Kutuya Çocuklar Okula", "Ayrıcalık'ı Yeşillendiriyoruz", "Batman Üşümesin", "Yakacak Yuvası Renovasyonu", "Tekman'a Hayat Veriyoruz", "Her Çocuğun bir Kitabı Olsun", "Kış'ı rahat geçirsinler diye Damal'lı çocuklara küçük bir hediye", "İlk Tatilim", "Bir Tatlı Huzur", "Şırnak Fatih İlk Öğretim Okulu Renovasyonu" projeleri gerçekleştirilmiştir.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: (İstihdam)

Turkcell, doğu illerinde binlerce gence istihdam olanağı yaratmış, Erzurum ve Diyarbakır illerinin en büyük işveren firması olmuştur. Turkcell 2006 yılında Erzurum'da açtığı ve son 15 yılda sözkonusu kentte yapılan yatırımların en büyüğü olan Erzurum Çağrı Merkeziyle 1000 gence istihdam olanağı sunmuştur. Dünya Bankası'nın 2009 yılı Kalkınma Raporu'nda Erzurum'un ilk teknoloji yatırımı olan Erzurum Çağrı Merkezi, örnek proje olarak gösterilmiştir.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: Çevre (Cep Telefonu Geri Dönüşüm Projesi)

Turkcell tarafından gerçekleştirilen cep telefonu geri dönüşüm projesi ile eski cep telefonları geri dönüştürülerek, doğal kaynakların korunmasına katkıda bulunulması hedeflenmiştir. Doğaya saygılı şekilde geri dönüştürülen cep telefonları sayesinde, hem ekonomik olarak az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerindeki iletişim ihtiyacı karşılanabilecek, hem de yeni üretim sürecinde doğal kaynakların tüketilmesinin önüne geçilebilecektir.

Vodafone Tarafından Gerçekleştirilen Projeler

Vodafone topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla cep telefonları ve sağlık, şebekenin çevreye uyumunun genişletilmesi, enerji tasarrufu ve cihaz geri dönüşümü ve yeniden kullanımı konularına önem verdiğini vurgulamakta ve sektörde kurumsal sosyal girişim faaliyetlerinden birisi olan sosyal sorumluluk taşıyan iş uygulamalarına önem verdiğini ifade etmektedir.

Sosyal Açıdan Sorumluluk Taşıyan İş Uygulamaları: Çevre (Cep Telefonları Baz İstasyonları ve Sağlık)

Vodafone firmasının vizyonu, insanların cep telefonları, antenler ve sağlık ile ilgili endişelerine yanıt vermek konusunda sektöre öncülük etmek ve bu amaçla bazı uygulamalar başlatarak diğer firmalar için örnek teşkil etmektedir.

Vodafone, Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği öncelikli alanlarda çalışmalar yürüten bağımsız araştırma firmalarına fon desteği sağlamaktadır. Bağımsızlık kriterini güvence altına almak için fonu parçalı model halinde sunulan sosyal sorumluluk boyutlarını Carroll (1971); ekonomik sorumluluk, yasal sorumluluk, etik sorumluluk ve gönüllü sorumluluk olarak ifade etmiştir. İşletmeler tarafından uygulanmakta olan gönüllü sorumlulukların ise bir takım sosyal sorumluluk girişimleri ile yerine getirilmeye çalışılmakta olduğu görülmektedir. Kotler ve Lee; kurumsal sosyal girişimleri; sosyal amaç teşvikleri, sosyal amaç bağlantılı pazarlama, kurumsal sosyal pazarlama, kurumsal hayırseverlik, toplum gönüllülüğü ve sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları olarak altı boyutta kategorize etmiştir. Bu bağlamda işletmeler tarafından gerçekleştirilen gönüllü sorumluluk kategorilerinin işlevlerinin farklı olabileceği düşüncesi dile getirilmiştir. Günümüzün iş dünyasında faaliyette bulunan işletmelerin gerek topluma karşı olan yükümlülüklerini yerine getirebilmek, gerekse de sözkonusu yükümlülüklerle iç ve dış paydaşlar gözünde işletme imajını yükseltebilmek ve uzun dönemde kalıcı müşteri memnuniyeti yaratabilmek düşünceleri ile gönüllü faaliyetlere ağırlık verdikleri görülmektedir. İşletmeler topluma karşı olan yükümlülüklerini eğitim, çevre, spor, teknoloji, istihdam ve engelliler olmak üzere farklı alanlarda destekledikleri projeler ile yerine getirme uğraşısı içerisinde bulunmaktadır.

Telekomünikasyon sektörünün pek çok temsilcisini bir araya getiren etkinlikler kapsamında düzenlenen panellerde sektörün durumu ve geleceğine yönelik çeşitli konular tartışılmıştır.

Sonuç ne Öneriler

Kurumsal sosyal sorumluluk; işletmelerin kar elde etme yükümlülüklerinin yanı sıra çalışanlar, hissedarlar, tüketiciler ve toplumdaki bireylerin hiçbirine zarar vermeden, sahip olduğu kıt kaynakları en iyi biçimde kullanarak, toplumun istek ve arzularına uygun üretimde bulunması olarak adlandırılmaktadır. Dört parçalı model halinde sunulan sosyal sorumluluk boyutlarını Carroll (1971); ekonomik sorumluluk, yasal sorumluluk, etik sorumluluk ve gönüllü sorumluluk olarak ifade etmiştir. İşletmeler tarafından uygulanmakta olan gönüllü sorumlulukların ise bir takım sosyal sorumluluk girişimleri ile yerine getirilmeye çalışılmakta olduğu görülmektedir. Kotler ve Lee; kurumsal sosyal girişimleri; sosyal amaç teşvikleri, sosyal amaç bağlantılı pazarlama, kurumsal sosyal pazarlama, kurumsal hayırseverlik, toplum gönüllülüğü ve sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları olarak altı boyutta kategorize etmiştir. Bu bağlamda işletmeler tarafından gerçekleştirilen gönüllü sorumluluk kategorilerinin işlevlerinin farklı olabileceği düşüncesi dile getirilmiştir. Günümüzün iş dünyasında faaliyette bulunan işletmelerin gerek topluma karşı olan yükümlülüklerini yerine getirebilmek, gerekse de sözkonusu yükümlülüklerle iç ve dış paydaşlar gözünde işletme imajını yükseltebilmek ve uzun dönemde kalıcı müşteri memnuniyeti yaratabilmek düşünceleri ile gönüllü faaliyetlere ağırlık verdikleri görülmektedir. İşletmeler topluma karşı olan yükümlülüklerini eğitim, çevre, spor, teknoloji, istihdam ve engelliler olmak üzere farklı alanlarda destekledikleri projeler ile yerine getirme uğraşısı içerisinde bulunmaktadır.

Çalışmada GSM sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin uyguladıkları kurumsal sosyal girişim faaliyetleri kategorize edilmiştir. Literatürde de ifade edildiği gibi sözkonusu faaliyetler işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk boyutları içerisinde ele alınan gönüllü sorumluluk boyutunun alt bileşenlerini oluşturmaktadır.

Avea tarafından önem verilen kurumsal sosyal girişim faaliyetlerinin kurumsal hayırseverlik, sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları, toplum gönüllülüğü çalışması ve kurumsal sosyal pazarlama olmak üzere dört işlev üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Avea tarafından gerçekleştirilen kurumsal sosyal girişim projeleri toplam 9 adet olup, sözkonusu projelerde eğitim, çevre, teknoloji, istihdam ve engelli boyutlarına önem verilmiştir.

Turkcell tarafından önem verilen kurumsal sosyal girişim faaliyetlerinin kurumsal hayırseverlik, toplum gönüllülüğü ve sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları olmak üzere üç işlev içerisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Turkcell tarafından gerçekleştirilen kurumsal sosyal girişim projeleri 6 adet olup, sözkonusu projelerde çevre, eğitim, spor ve istihdam boyutlarına önem verildiği dikkat çekmektedir. Vodafone firmasının ise sosyal açıdan sorumluluk taşıyan iş uygulamaları üzerinde çevre boyutundaki faaliyetlere ağırlık vermektedir. Sonuç olarak; Avea işletmesinin diğer firmalara nazaran daha fazla kurumsal sosyal girişim faaliyetinde bulunduğu gözlenmektedir. Sözkonusu işletmeyi akabinde Turkcell ve Vodafone işletmeleri izlemektedir. 2009 ve 2010 yıllarında Capital dergisinin yapmış olduğu Türkiye'nin sosyal sorumluluk liderleri araştırmasında halk tarafından en başarılı bulunan şirketler tespit

edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre değişik faaliyet alanlarına mensup 20 işletme arasında 2009 yılında Avea onikinci sırayı ve Turkcell'in ise ikinci sırayı paylaşmakta olduğu tespit edilmiştir. 2010 yılında yapılan aynı araştırma sonuçlarına göre Avea'nın yedinci sırayı, Turkcell'in ise ikinci sırayı paylaşmakta olduğu görülmektedir.

Gerek kurumsal sosyal girişim projelerindeki sayı miktarları, gerekse de halk tarafından önemli bulunulması gibi özellikler işletmelerin sözkonusu sıralamadaki konumunu değiştirebilir görünmektedir. Tüm boyutlar değerlendirildiğinde GSM işletmeleri uyguladıkları pek çok proje ile gündeme gelmekte, medyada bahsedilebilmekte ve müşteri hafızalarında yer edinebilmeleri gerçekleştirilmektedir. Tüm bu unsurların diğer faktörlerle değerlendirildiğinde işletmenin performansına da anlamlı katkılar sağlayabileceğini düşünmek mümkündür. Yapılan çalışma bir durum tespiti niteliğinde olup, diğer çalışmalarda sözkonusu kurumsal sosyal girişim faaliyetlerinin işletme performansına etkileri konulu araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Aydede, Ceyda (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, MediaCat yayınları, İstanbul.
- Balıkçoğlu, Betül ve Karacaoğlu, Korhan (2007). "Sosyal Bir Ürün Olarak Toplum Pazarlanan Hayırseverlik: Stratejik Hayırseverlik", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 121 – 141.
- Carroll, Archie B. (1991). "The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders", *Business Horizons*, 34 (4), 39-48.
- Collins, Marylyn (1992). "Global Corporate Philanthropy Marketing Beyond The Call Of Duty", *European Journal of Marketing*, 27 (2), 46-58.
- Çetindamar Dilek., Tatal, Ercan., Titiz, Serra Titiz., Taluk, Şeyda (2010). "Sosyal Dönüşümün Ajanları: Sosyal Girişimciler", *Sabancı Üniversitesi Sosyal Girişimcilik Konferansı*.
- Çarıkcı İker Hüseyin., Uzunbacak Hasan Hüseyin., Adıgüzel, Orhan., Özkul, Ahmet Sait (2009). "Türk Yönetim Kültürü Bağlamında Sosyal Sorumluluk", *International Davraz Congress On Social and Economic Issues Shaping the World's Future - New Global Dialogue*, 1815-1825, Isparta.
- Henderson, M. Todd and Malani, Anup (2009). "Corporate Philanthropy and The Market For Altruism", *Columbia Law Review*, 109 (3), 571-627.
- Jones Peter., Comfort, Daphne and Hillier David (2005). "Corporate Social Responsibility And The UK's Top Ten Retailers", *International Journal Of Retail & Distribution Management*, 33 (12), 882-892.
- Kotler, Philip ve Lee, Nancy (2008). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, MediaCat yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Çev: Sibel Kaçamak
- Lantos, P. Geoffrey (2001). "The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility", *Journal of Consumer Marketing*, 18 (7), 595-630.
- Leisinger, Klaus M. (2007). "Corporate Philanthropy: The "Top of the Pyramid", *Business and Society Review*, 112 (3), 315-342.
- Luo, Xueming (2005). "A Contingent Perspective On The Advantages of Stores' Strategic Philanthropy For Influencing Consumer Behaviour", *Journal of Consumer Behaviour*, 4 (5), 390-401.
- Raiborn, Cecily., Green, Antoinette., Todorova, Lyudmila., Trapani, Toni, and Watson, Wilborne E. (2003). "Corporate Philanthropy: When Is Giving Effective?", *The Journal of Corporate Accounting & Finance* November/December, 15 (1), 47-54.
- Neuman, W. Lawrence (2008). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, Yayın Odası Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Hilal Özden (2007). "Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamalarının Örgütsel Özdeşleşme, Örgütsel Bağlılık Ve İş Tatminine Etkisi: Opet Çalışanlarına Yönelik Uygulama", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Polonsky, J.M. and Speed R. (2001). "Linking Sponsorship and Cause Related Marketing", *European Journal of Marketing*, 35 (11/12), 1361-1385.
- Porter, Michael E. and Kramer, Mark R. (2002). "The Competitive Advantage of Corporate Philanthropy, December", *Harvard Business Review*, 80 (12), 56-69.
- Rampal, Megha and Bawa, Anupam (2008). "Corporatophilanthropy: A Study Of Consumer Perceptions", *The Journal of Business Perspective*, 12 (2), 23-33.
- Sabancıoğlu, Zeyyat (2008). İşletmelerde Halkla İlişkiler, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- Smith, Craig (1994). "The New Corporate Philanthropy", *Harvard Business Review*, May-June, 72 (3), 105-116.
- Taşkın, Ercan ve Kahraman, Hamit (2008). "Amaca Yönelik Pazarlama Ve Turkcell Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 237-256
- Top, Seyfi ve Öner, Akın (2008). "İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Teorisinin İncelenmesi", *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 97-110.
- TORLAK, Ömer (2007). Pazarlama Ahlak ve Sosyal Sorumluluk Ekseninde Pazarlama Kararı ve Tüketici Davranışlarının Analizi, Beta yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Varol, Aslı (2010). "Hedef Kitlelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirmesi: Üniversite Gençlerine Yönelik Bir Araştırma", *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 6 (1), 49-64.
- YILMAZ, Kürşad (2006). "Örgütlerin Sosyal Sorumlulukları: Kavramsal Bir Çözümleme", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 65-79
- Windsor, Duane (2001). "The Feature Of Corporate Social Responsibility", *The International Journal Of Organizational Analysis*, 9 (3), 225-256.

- <http://proje.capital.com.tr/images/Haberler/capital03low-70tablo3b.jpg>, Capital Dergisi, Sosyal Sorumluluk Liderleri Araştırması, Mart 2010, Yıl. 18, Sayı: 2010/3, s.68, Erişim Tarihi: 15.10.2010.
- www.marketingturkiye.com/?sf=BilgiBankasi/Detay&no=331, Erişim Tarihi: 15.10.2010.
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=hay%FDrsever&ayn=tam>, Erişim Tarihi: 15.10.2010.
- <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=4005387&contentId=57613>, Erişim Tarihi :20.10.2010.
- <http://www.tusev.org.tr/content/detail.aspx?cn=117&c=77>, Erişim Tarihi: 15.11.2010.
- <http://www.turkcell.com.tr/turkcellhakkinda/toplumsalduyarlilik/egitim>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.turkcell.com.tr/turkcellhakkinda/toplumsalduyarlilik/doguyaistihdam>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.turkcell.com.tr/turkcellhakkinda/toplumsalduyarlilik/turkcellgonulluleri>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.turkcell.com.tr/turkcellhakkinda/toplumsalduyarlilik/cevre/ cihazgeridonusum>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/cevre.shtml?pagemenu=sorumluluk.cevre>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/girisimcilik.shtml?pagemenu=sorumluluk.girisimcilik>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/egitim.shtml?pagemenu=sorumluluk.egitim>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/sorumluluk/engelliler.shtml?pagemenu=sorumluluk.engelliler>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- http://www.avea.com.tr/tr/sta/hakkinda/cevre_sorumlulugumuz.shtml?pagemenu=cevre, Erişim Tarihi: 02.09.2010.
- <http://www.vodafone.com.tr/VodafoneHakkinda/cepTelBazIstasyonlariVeSaglik.php>, Erişim Tarihi: 02.09.2010.

**YÖNETİŞİMİN PAYDAŞLARI
VE HAYIRSEVERLİK**

**STAKEHOLDERS OF GOVERNANCE
AND PHILANTROPY**

DEVLETEN BEKLENTİLERİN AZALMASI: TÜRKİYE'DE HAYİRSEVERLİK

Murat Aydın
murataydin@comu.edu.tr
Ç. O. M. Ü., Biga İİBF, Maliye Bölümü

Özet

Piyasa koşullarının tam rekabet altında çalışmadığı ekonomilerde, devlete çok fazla sorumluluk yüklenmekte, artan sorumluluksa piyasanın aksine kamu başarısızlığına dikkatleri çekerek, devletten beklentileri azaltmaktadır. Kamu başarısızlıklarına, yüksek vergi oranları da eklenince devletten beklentiler daha da azalmaktadır. Ancak vergilerin aksine kamu harcamalarının artması, kamu açıkları ve borcunun Gayri Safı Yurt İçi Hasılâya oranının yükselmesine neden olmaktadır. Ekonomide yaşanan gelişmeler devleti; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, işsizlik gibi en önemli konularını öteleyerek makro ekonomik istikrarın sağlanmasını daha öncelikli hale getirmesine neden olmaktadır. Devlet anlayışında yaşanan değişimse, isteyerek veya istemeyerek devleti hayirserverlik anlayışına yönlendirmekte, bazı şeyleri hayirserverlerinden, hayirserverlerin de bazı şeyleri devletten bekler olmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada yazın taraması yöntemi kullanılmış, genelde dünya'da özeldense Türkiye'de devlet anlayışında yaşanan değişim ekonomik nedenleriyle ortaya konularak, devlet anlayışında hayirserverliğe yönelmenin; devlet ve hayirserverler açısından olumlu ve olumsuz yönleri ortaya konularak, gelecekte karşılaşılabilecek sorunlara çözüm aranması temel amaç olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamu başarısızlığı, hayirserverlik, vergi.

DECLINE OF EXPECTATIONS FROM THE STATE: PHILANTHROPY IN TURKEY

Economies with a dysfunctional market mechanism where there is no perfect competition suffers from high levels of pressure over the state and then increased pressure cause state failure to meet its responsibilities and cause decline of expectations from the state. When high levels of tax rates are added to state failures then the expectations from the state decline more. However, contrary to the increase of taxes, increase of public expenditures cause high ratio rates of public deficits and debts to gross domestic product. Economic agenda of the state also direct state to ignore issues of education, health, social security and unemployment and to concentrate on establishing macro-economic stability. Change in the state understanding lead state to accept philanthropy where state expects some demands from donors and where donors expect some demands from the state.

This study is based on literature review and change in the administration of state with respect to world in general and Turkey in particular has been put forward by giving its economic causes. Moreover, as the main purpose, its positive and negative results in relation to state and donors are stated to take possible cautions before hand for the future problems.

Keywords: State Failure, Philanthropy, Tax

Giriş

Dünya'da vatandaşlarının devletten beklentileri; iş, eğitim, sağlık, gibi birçok alanda her geçen gün görünürde artarken, finansman sıkıntısı yaşanan ülkelerde bunların gerçekleştirilemeyeceği düşüncesiyle, reel anlamda azalmaktadır. Beklentilerin azalması ve/veya azaltılması ihtiyaçların karşılanmasından kaynaklanmadığı için de gereksinimleri gerçek anlamda ortadan kaldırmamakta, bu da toplumu kendi başının çaresine bakma arayışına itmektir. Bu arayışta çözüm yollarından birisi de hayirserverliktir.

Hayirserverlik; toplumun kendi dini, vicdani ve duygusal güdülerine dayanarak ön plana çıkması gerekirken, devletin bütçesinde yer almayan harcamaları gerçekleştirme ve sosyal devlet gereksinimlerine cevap verme arayışı nedeniyle, isteyerek ve/veya istemeyerek de olsa hayirserverlik anlayışının ötesine geçilmesine neden olmaktadır. Devletin egemenliğine dayalı olarak amaçlarına ulaşmak istemesi, mali ve malî olmayan teşvikleri kullanmasını gerektirmektedir. Bu durum yeni hayirserverler yarattığı gibi, var olan hayirserverliğin yaygınlaşmasına da neden olmaktadır.

Hayirserverlikteki bu anlayışı, planlanmadan yapılan her iş gibi, yapılması gereken işin, ya aşırıya kaçılarak yapılmasına, ya da eksik yapılması neden olmakta ayrıca hayirserverliği yapmada, hayirserverliğe gereksinim duyanda ve hayirserverlik anlayışına yöneltilen farklı beklentilere neden olmakta ayrıca acil gereksinimlere kısa vadeli çözümler sunmaktan da öteye geçememektedir.

Bu nedenle, çalışmada temel amaç, neden hayirserverlik anlayışına yönelildiğini dünyada ve Türkiye'de, devlet anlayışında yaşanan değişim ile birlikte ortaya koyarak, bu anlayışın beraberinde getireceği sorunlara dikkat çekerek, asıl yapılması gerekenin sosyal adalet için hayirserverlik olduğunu gerekeşi ile vurgulamak olmuştur.

Devletten Beklentilerin Azaltılması

Fransız şair Paul Vallery “...eğer devlet güçlüyse, bizi ezer; zayıfsa bundan zarar gören yine biz oluruz.” demiştir. Bu da bize devletin ideal rolünün ne olması gerektiği sorusu sorulduğunda, bu iki uç arasında olması gerektiğini ifade eder (Tanzi, 1997: 4). Ancak yaşanan ekonomik buhranlar, büyük savaşlar ve geçmişte komünizm tehdidi gibi dayatılan bazı deneyimler devletlerin toplumdaki bugünkü rolünü şekillendirmiş, bu şekillendirmede ise (Stern, 1997: 149);

- Kültürel miras ya da din tarafından belirlenebilen sosyal davranışlar,
- Piyasanın ve özel kuruluşların gelişmişliğine bağlı olan ekonomik kalkınma seviyesi,
- Ekonominin açıklık derecesi,
- Doğal monopollerin yaratan ya da bozan finansal piyasalar,
- İletişim ya da ulaşım gibi belirli yeni faaliyetleri düzenleme ihtiyacı yaratan veya bu ihtiyacı artıran teknolojik gelişmeler,
- Devletin müdahale alanına sınırlamalar getiren kamu yönetiminin kalitesi gibi,

birçok faktör etkili olmuştur. Çok sayıda iç ve dış, siyasi, sosyal, ekonomik faktörlere bağlı olarak ama her ülkenin kendi gerçekleri doğrultusunda devletlerin üstlendiği görevler şekillenmiştir (Tanzi, 4).

Temelde devletlerin üstlenmiş olduğu görevler benzerdir. Bu görevler devlete; bireylerin toplumdaki dışlanmasını ya da toplumda yer almasını engelleyecek; eğitim, sağlık, açıklık, işsizlik, gibi birçok alanda merkezi bir rol yüklemektedir. Bireylerin, toplumun ya da piyasa mekanizmasının bu temel mahrumiyet konusu olan alanlarda tek başına etkili alternatif mekanizmalar üretmesi her zaman mümkün olamamaktadır. Bu nedenle özellikle; eğitim, sağlık, iş, beslenme ve barınma konularında devlet müdahaleleri bir zorunluluk haline almakta, vatandaşların standart bir yaşam seviyesine ulaşmalarını sağlamak ve kendi yetersizliklerinden korunmalarını sağlamak görevlerini üstlenmesi gerekmektedir (Stern, 149).

1960'lı yıllarda sanayi ülkelerinde bu anlamda farklı derecelerde sanayi politikaları uygulanmış, neticesinde gelir dağılımı açısından, emeklilik maaşları, işsizlik sigortası, sağlık sigortası ve bu planlar dışındaki kalanlar alanlar ile minimum hayat standartlarının altında yer alanlar için, net bir güvenlik ağı oluşturulması devletten beklenir olmuştur. Bu beklentiler devletin savunma, yönetim, kanun ve kuralları içeren kurumsal bir bünye oluşturma gerekliliğinin de ötesine geçmiştir. Devlete yüklenen sorumluluk sadece devlet harcamalarında ve vergilerde önemli bir rol oynamakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik faaliyetlerde ağırlıklı olarak önemli bir rol üstlenen “büyük devlet” de zorunlu kılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise devletin görev alanları çok daha geniş olmuştur. Çünkü doğrudan yatırım sorumluluğu ve üretim kararlarının koordinasyonunu da görevlerine eklenmiştir. Zira piyasanın genellikle çok önemli alanlarda yatırımları ve üretimi tek başına belirleyemeyecek kadar zayıf ya da kararsız bir yapıya sahip olduğu düşünüldüğünde, bu konudaki görüş birliği de 1970'lerde zayıflamıştır (Stern, 144).

1970'lere kadar ulus devletler, etkin bir kamu maliyesi anlayışı ile başarılı bir maliye politikası yürütürken, küreselleşmenin de etkisiyle 1970 sonrasında kamu mali anlayışında değişimler yaşanır, olmuştur (Eker, 10). Dünya genelinde ticaret, sermaye, emek ve bilgi alanlarında başlayan yoğun küreselleşme hareketleri; ticari ve finansal liberalizasyon içeren bir aşamada yoğunlaşmış, devletlerin ekonomideki rolüne yönelik kamu müdahalesinin azaltılmasını, kamu ekonomisinin küçültülmesini, özelleştirmeyi, dış ticaretin serbestleştirilmesini, para ve sermaye piyasası serbestisine yönelik düzenlemeleri daha da artırmıştır (Onur, 2005: 129).

Piyasanın kamu ekonomisinin küçültülmesi taleplerine rağmen, toplumda kamu hizmetlerine duyulan ihtiyaç artmış, artan ihtiyaçların da vergi gelirleriyle karşılanamaması mali disiplinden uzaklaşmasına, dolayısıyla mali yapıda bozulmalara neden olmuştur. Çünkü artan kamu harcamaları vergi gelirleri ile karşılanamayınca çoğu ülke yüksek bütçe açıkları ile karşı karşıya gelmiş, birçoğu da 1970'lere kadar dengeli bir kamu mali yapısına sahipken, 1973 yılında birinci petrol krizinin de etkisiyle cari açıklar ve kamu açıkları verir duruma gelmiştir. Yaşanan bu değişimler beraberinde; enflasyon, düşük büyüme, işsizlik, düşük yatırım, ödemeler dengesinde bozulma, yüksek faiz oranları ve artan borç yükü gibi pek çok ekonomik problemi getirmiştir (Eker, 10). 1980'li yıllara gelindiğinde, ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher dönemlerinde, hem kamu harcamalarının ölçüsünü, hem de devletin iktisadi hayatındaki rolünü azaltmak için güçlü siyasi hareketler yoğunlaşmıştır. Devletten beklentilerinin azaltılması, sadece piyasa başarısızlıklarının sanıldığı kadar kötü olmadığı ya da yeni çözümler getireceği anlayışıyla ortaya çıkmamış, hem çok fazla sorumluluk üstlenen devletlerin yetersizliğinin farkına varılmasından, hem de yüksek vergi oranlarına karşı tepki gösterilmesinden de kaynaklanmıştır (Stern, 150). Özellikle 1980'li yıllardan sonra artan borç yükü ve buna bağlı yüksek faiz politikası geliştirmekte olan ülkelerin mali yapısında önemli bozulmalara neden olmuş, bunun sonucu dış borçları daha da artmış, yüksek kamu açıkları yurt içi ekonomik dengeyi tehdit etmeye başlamış ve borçlanma konusunda sınırları zorlayarak gittikçe daralan bir yola girilmesine neden olmuştur (Eker, 10).

1980'li yıllar ve sonrasında özellikle dünya ekonomisinde yaşanan dışsal şoklar, 1979-1983 döneminde ortaya çıkan petrol şoku ve sonrasında; büyük cari açıklar, yüksek enflasyon kamu mali dengelerinin sürdürülemez hale gelmesine yol açmıştır (Şimşek, 2009: 10). Gelişmekte olan birçok ülkenin

1980 öncesinde varolan makroekonomik sorunlarına karşın büyüme yolunda çıkışı sadece piyasa ekonomisinde ve yeni liberal iktisat politikası anlayışı içerisinde görmeleri berberinde daha fazla sorun yaşar duruma gelmelerine neden olmuştur.

Gerek ekonomik büyümeyi arttırmada, gerekse kalkınmayı hızlandırmada kamu kesiminin rolü incelendiğinde burada sadece minimalist bir devlet, büyük bir devletten daha iyidir, şeklinde yorum yapmak kuşkusuz yanlış olacaktır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin esas sorunu: mülkiyet haklarını koruyan, özel sözleşmeleri yerine getiren ve bireylerin piyasa koşullarından serbestçe avantaj elde etmelerini sağlayan temel yasal ve kurumsal altyapıyı oluşturamamalarından kaynaklanmaktadır. Aslında, devletin yapabileceği ve yapması gereken çok şey vardır. Bunlar: kamusal malların tedariki, piyasa başarısızlıklarının ve düzensizliklerinin giderilmesi, gelir ve fırsat eşitsizliklerinin azaltılması, aşırı ekonomik dalgalanmaların stabilize edilmesi, şeklinde sıralanabilir (Tabellini, 2004: 1).

Türkiye'de Devletten Beklentilerin Azalması

1980 sonrasında ekonomik anlamda sorun yaşayan ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Çünkü 1980'li yıllardan itibaren küresel ekonomik sisteme entegre olabilmek için çok büyük çaba sarf etmiş, bu doğrultuda önceki yıllarda uygulanan politikaların aksi yönünde ekonomik reformlar yapmıştır. Bu reformlar sonucunda ithal odaklı sanayileşme yerine, ihraç odaklı bir sanayileşme modeli esas alınmış, kamu sektörünün genel ekonomideki payının azaltılması çalışmalarına girilmiştir. Bu reformların en temel bileşenleri; artan ihracat, serbestleşen ithalat yöntemleri, yabancı sermaye serbestisi, esnek döviz kuru ve giderek artan özelleştirme çabaları içeren neoliberal politikalar ağırlıklı olmuştur (Ayud, 2008: 5). Bu sürecin gelişiminde ise 1980–1989 arası birinci dönemi, 1989 sonrası da ikinci dönemi oluşturmuştur. Birinci dönemde, özellikle mal ve ticaret hadlerinde gerçekleştirilmek istenen serbestleşme ile dünya ekonomisiyle bütünleşme hedeflenmiş, alınan 24 Ocak kararlarıyla da bu amaca yönelik yapısal reformlar yapılmıştır (Güçlü ve Ak, 2001: 917). 1989 sonrası dönemde de, 32 sayılı Kararla sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması belirleyici olmuş, dış açılım süreci, reel üretim sektöründeki artışla değil, finans ve kambiyo alanlarında aranarak, denge bozuklukları kısa vadeli sermaye hareketleri ile ertelenebilir bir yapıya büründürülmüştür (Ertuna, 2001: 491-492).

1980 sonrası değişen hükümetlerin kısa dönem odaklı politikalara yönelmeleri, kamu finansmanı ve yönetimi alanlardaki yapısal reformların zamanında yapılamaması (Ayud, 5), enflasyonun uzun süre kontrol altına alınamaması, makro dengelerin iyileştirilememesi, kamu kesimi açıkları ile cari işlemler açıklarının büyümesi, iç ve dış borçların artması gibi birçok neden; eğitim, sağlık, kültür, iş ve toplum refahının artırılması gibi birçok alana devlet kaynaklarının yeterince ayıramamasına neden olmuştur. 2000 yılı sonrası vergi gelirleri ve faiz ödemeleri arasındaki ilişki bu durumu Tablo 1'de daha açık olarak vermektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Faiz Ödemeleri (2000–2009) (Bin TL)

Yıllar	Faiz Harcamalarının Vergi Gelirlerine Oranı (%)
2000	77
2001	103
2002	85,7
2003	71,0
2004	56,3
2005	38,2
2006	33,4
2007	31,9
2008	30,1
2009	30,9

Kaynak: (T.C. Maliye Bakanlığı, 2010: 3).

Tablo'da da görüldüğü gibi devletin vergi gelirleri yeterli olmadığı için borçlanmaya ağırlık vermesi devletin faiz yükünü arttırarak, yapması gereken görevlere yeterince kaynak ayıramamasına neden olmaktadır. Ayrıca küreselleşme zaten politika yapıcıların iştahlarını çok büyük vergi muafiyetlerine olanak tanıdığı için kabartmakta, teknolojik değişimse değişik biçimlerdeki sermayenin vergilendirilmesini daha da zorlaştırmaktadır. Bunlar da mevcut ulusal vergi tabanlarını erozyona uğratmaktadır (Nellor, 1999: 20). Bu nedenle Türkiye'de varolan vergilerin ağırlığı, uygulanan liberal politikaların sonucu olarak, dolaysız vergilerden dolaylı vergilere kayarken, vergi yükü de giderek artmıştır. Dolaylı ve dolaysız vergi oranındaki değişim yıllar itibarıyla sırasıyla; 2000'de %59, %41, 2001'de %60, 2002'de %66, %34, 2003'de %67, %33, 2004'de %67, %33, 2005'de %69, %31, 2007'de %66, %34, 2008'de %65, %35, ve 2009 yılında ise %64, %36 olmuştur (GİB, 2010). Vergi yükündeki artış ise yıllar itibarıyla; 2000'de %15,9 iken, 2001'de %16,5'e, 2002'de %17,0'e, 2003'de %18,5'e, 2004 yılında %19,9'a, 2005'de %20,3'e, 2006'da %19,9'a, 2007'de %20,3'e, 2008'de %19,5, 2009 yılında ise %20,6'a artmıştır (T.C. Maliye Bakanlığı, 2009: 41 ve GİB, 2010). Gerek vergilerin dolaysız vergilerden dolaylı vergilere kayması, gerekse vergi yükünün giderek artması, mükellefin vergiye olan güvenine daha da fazla zarar vermiş ve vermektedir.

Türkiye'de devletin bütçesinde yaşadığı sıkıntılar yapmakta olduğu harcamalarda öncelik sırasını ve yapılacak harcamaların miktarını da değiştirmiş, bu değişim devletin üstlenmiş olduğu bazı görevlere yeterince kaynak ayıramamasını veya ayırmış olduğu kaynaklarında yıllar itibarıyla bir gelişme sağlanamamasına neden olmuştur. 2010 yılı bütçe gerekçesinde, yapılan fonksiyonel sınıflandırmaya göre bütçe giderlerinin dağılımı Tablo 2'de bu durumu ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderleri (2006-2009)

	GSYH'ye Oranları (%)				Bütçe İçindeki Payları (%)			
	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Genel Kamu Hizmetleri	9,3	9,0	8,6	8,8	39,5	37,2	36,2	37,6
Savunma Hizmetleri	1,5	1,4	1,4	1,3	6,5	5,8	5,7	5,6
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	1,4	1,5	1,5	1,4	5,9	6,1	6,2	6,1
Ekonomik İşler ve Hizmetler	2,8	2,8	3,1	2,3	11,9	11,6	12,8	10,0
Çevre Koruma Hizmetleri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	0,5	0,6	0,4	0,3	2,2	2,3	1,7	1,3
Sağlık Hizmetleri	1,2	1,3	1,4	1,2	5,2	5,5	5,7	5,2
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	0,4	0,4	0,4	0,4	1,6	1,6	1,7	1,6
Eğitim Hizmetleri	2,9	3,1	3,2	3,1	12,5	12,6	13,4	13,3
Sosyal Güvenlik ve Sos. Yard. Hizm.	3,5	4,1	4,0	4,5	14,7	17,1	16,6	19,2
Toplam	23,5	24,2	23,9	23,3	100	100	100	100

Kaynak: (T.C. Maliye Bakanlığı, 2009: 28).

Tablo 2'de görüldüğü gibi, sağlık hizmetlerinin bütçe içindeki payı 2009 yılında, 2008 ve 2007 yıllarına göre azalarak 2006 yıllarındaki seviyesinde kalmış, iskan ve toplum refahı hizmetleri bir önceki yıla göre bütçedeki payı azalmış, çevre koruma hizmetlerinin payı son dört yıl içinde hep aynı kalmış, dinlenme ve kültür hizmetleri ile eğitim hizmetleri bir önceki yıla göre azalmış sadece sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri 2008 yılında 2007 yılına göre azalırken, 2009 yılında artmıştır. Bunda ise kuşkusuz 2008 yılının sonunda başlayan ekonomik krizin etkisi olmuştur.

Yoksulluk açısından da 2008 yılında fertlerin yaklaşık %0,54'ü (374 bin kişi) sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, %17,11'i (11.933 kişi) ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşar, duruma gelmiştir. Ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı %5,93 iken, yevmiyeli çalışanlarda %28,56, işverenlerde %1,87, kendi hesabına çalışanlarda %24,10 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda yoksulluk oranı %32,03 olmuştur. Burada en yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlar olup, yoksulluk oranı 2007 yılında %32,05 iken, 2008 yılında %37,97 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı 2008 yılında % 9,71 iken, hizmet sektöründe çalışanlarda bu oran %6,82 olmuştur (TÜİK, 2009: 2).

Yoksulluk oranının yanı sıra işsizlikte Türkiye'de ciddi boyutlara ulaşmıştır. İşsizlik oranı, 2000 yılında %6,5 iken, 2001 yılında %8,4'e, 2002 yılında %10,3'e, 2003 yılında %10,5'e, 2004 yılında %10,8'e, 2005 yılında %10,6'ya, 2006 yılında %10,2'ye, 2007 yılında %10,3'e, 2008 yılında %11,0'e, 2009 yılında ise %14,0'e ulaşmıştır. 2010 yılının Nisan ayında ise %12,0 olmuştur (BUMKO, 2010 ve TÜİK, 2010: 1).

Türkiye'de bütçe giderlerinin dağılımı, yoksulluk oranları, işsizlik oranları, vergi yükü gibi birçok faktör sosyal bir devletin gereklerinin yeterince yerine getirilemediğini ortaya koymaktadır. Bu durum vatandaşlar ve devlette farklı beklentilere neden olmaktadır. Bu beklentileri içine girilmesinde;

- Devletin, vergiler ile üstlenmiş olduğu görevlerini yerine getiremeyeceğini anlaması,
- Toplumun, vergi yükünün daha da yükseleceği ve her yeni sosyal talebin vergi olarak kendilerine geri döneceği endişesi taşıması,
- Toplum tarafından, artan kamu başarısızlığının (politik çıkar, yolsuzluk, yoksulluk, gelir dağılımının bozulması gibi birçok faktör) farkına varılması,
- Devletin uygulamış olduğu vergi indirimleri, istisnaları gibi teşviklerin vatandaşları hayırseverlik anlayışına yöneltmesi,
- Türkiye'de yaşayan vatandaşların örf ve adetlerden kaynaklı hayırseverlik duygularının yüksekliği,
- Toplumun, işletmelerden ve kurumlardan hayırseverlik beklentisi içerisine girmesi,
- Gibi birçok faktör etkili olmuştur.

Türkiye'de Hayırseverlik

İngilizce karşılığı "philanthropy" olan hayırseverlik, Türkiye'de çoğunlukla, bireylerin dini, vicdani ve/veya duygusal güdülerinden harekete yaptıkları yardım faaliyetlerini çağrıştırmaktadır. Bu nedenle de hayırseverlik kelimesi İngilizce karşılığını tam anlamıyla karşılamamaktadır. Çünkü uluslararası düzeyde philanthropy, birey ve kurumların içinde buldukları toplumların refah seviyelerini yükseltmek amacıyla çoğunlukla (sivil toplum kuruluşlarına ve stratejik bir planla) bağışta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Ergüder, 2006: 8). Bu nedenle geleneksel anlamda hayırseverlik yalnızca acil gereksinimlere kısa vadeli

çözümler sunmakta iken, sosyal adalet için hayırseverlik, çoğunlukla eşitsizlik ve güç dağılımı sorunlarına çözümler bularak, sosyal sorunların temel nedenlerine yönelerek çözümler üretmeye çalışmaktadır (Bikmen, 2006: 9).

Birçok ülkede devlet, bir takım özel hakların tüm “Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlara” ayırım gözetmeksizin sağlanmasını istememekte, bunun yerine genellikle “Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşun” amaç ve faaliyetlerine dayalı olarak bu kuruluşlara özel bazı haklar sağlamakta bunu ise çoğunlukla bazı öncelikli faaliyetleri teşvik ederek hak sağlamaktadır. Söz konusu faaliyetleri yürüten Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşları tanımlamak için pek çok isim kullanılmıştır. Örneğin hayır kurumları ve kamu yararına çalışan kuruluşlar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu anlamda ilk defa 1601 yılında amacı, hayır amacını belirlemek ve suiistimalleri ortadan kaldırmak olan İngiliz Hayırseverlik Kanunu oluşturulmuştur. Zaman içerisinde ise hayır amacı İngiltere’de dört esas kategoride toplanmıştır. Bunlar (TÜSEV, 2004: 3-6);

- Yoksulluğun giderilmesi,
- Eğitim düzeyinin yükseltilmesi,
- Dinin geliştirilmesi ile
- Topluma yararlı,

diğer amaçlar olmuştur. Hayırseverlik altında kamu yararı faaliyetlerini esas alırsak, kanunda öngörülen bir veya birden fazla amacı destekleyen veya teşvik eden herhangi bir yasal faaliyet olarak kamu yararını tanımlanmak mümkündür. Kamu yararını tanımlayan tek bir yaklaşımın olmaması nedeniyle, kamu yararı faaliyetlerinin uluslararası alanda iyi uygulamalarla gelişen bir eğilim gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Kamu yararı faaliyetlerini daha da açmak gerekirse (TÜSEV, 5);

- Hayır faaliyetleri,
- Yoksulluğun önlenmesi,
- Bedensel veya zihinsel engellilere yönelik yardımlar,
- Kültür,
- Amatör atletizm,
- Demokrasi,
- Dini faaliyetler,
- Sosyal dayanışma,
- Yararlı ve savunmasız hayvanların korunması,
- Hükümet yükünün hafifletilmesi,
- Bilimsel faaliyetler,
- Sosyal ve ekonomik kalkınma,
- İnsani ve afet yardımı,
- Çocukların, gençlerin ve çaresizlerin korunması,
- Vb. her türlü faaliyetler olarak bunları sıralamak mümkündür.

Kamu yararı statüsünün tanınması için kamu yararına çalışan kuruluşların çalışmalarını kolaylaştıracak ve ayakta kalmalarını sağlayacak devlet yardımları gerekmektedir. Bunun içinde devlet; genellikle işletme gelirlerine vergi istisnaları uygulamakta veya kamu yararına yapılan bağışları vergi indirimine tabi tutmak gibi çeşitli yollara başvurmaktadır. Burada vergi istisnaları ise genellikle gelirin sadece hayır maksadı için kullanılması durumunda uygulanmaktadır. Bu uygulama (TÜSEV, 14);

- Hibe, bağış ve üyelik aidatlarından elde edilen gelirlerin,
- Ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirlerin,
- Yatırım gelirlerinin,
- Gayrimenkul gelirlerinin,
- Hediyeler ve intikal vergisinin,
- KDV gibi gelir kategorilerinin,

vergiden muaf tutulması şeklinde uygulanmaktadır. 1982 Anayasasına göre (m.2) “Türkiye Cumhuriyeti..... sosyal bir hukuk devletidir”. T.C. sosyal devlet olmasına rağmen, kamu finansmanı alanında yaşadığı sorunlar nedeniyle görevlerini tamamıyla yerine getirememektedir. Oysa pareto kriteri toplumdaki iyileştirmelerle ilgilenmektedir. Ayrıca pek çok kamu tercihi teorisi daha çok idarecilerin yağmacı bencillikleri ile politikacılar arasında harcama kararlarının verilmesindeki bu ilişkinin kırılmasında dengeli bir bütçeyi esas alan yaklaşımın varlığı ile ilgilenmektedir (Premchand, 1993: 5). Ancak bu ilişkinin kırılmaması devletin görevlerini yerine getirememesine neden olmakta ve politik kaygılar ön plana çıkacak şekilde devleti

geçici çözümlere yönelmektedir. Bu noktada devletin gerek kendisi hayırseverlik anlayışına yönelmekte, gerekse vatandaşlarından hayırseverlik anlayışı beklemektedir.

Devletin kendisi; para, kömür, beyaz eşya, mobilya ve gıda yardımları başta olmak üzere vatandaşlarına çeşitli yardımlar yaparak ya da vergi harcamaları yoluyla; vazgeçtiği muafiyet, istisna ve indirim gibi yollarla gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak hayırseverlik anlayışını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Devletin yapmış olduğu doğrudan yardımların eleştirisi noktası ise;

- Politik nitelik taşıması,
- Eşit yapılmaması,
- İhtiyacı olmayanlara yardım yapılması,
- İhtiyaca yönelik yapılmaması,
- Toplumda sürekli hayırseverlik beklentisine sebep olması,
- Toplumda verginin israf edildiği duygusuna neden olması,
- Toplumda çalışan kesimde moral bozukluğuna ve devlet düşmanlığına neden olması (örneğin prim yatırmayan sosyal güvenlik kuruluşu altındaki bir kişinin hastane hizmetlerinden yararlanamaz iken, yeşil kartı olanın bu anlamda sıkıntı yaşamaması)
- Rant ekonomisine neden olması,
- Toplumda bazı kesimleri tembelliğe itmesi,
- Hayır yapılan kişilerin toplumda bir baskı grubu oluşturmalarına zemin hazırlanması,
- Toplumda herkesten hayırseverlik yapması beklentisine neden olarak yapan ve yapmayan ayırtırmasına neden olması,
- Yardım alan kişilerin rencide olması gibi birçok endişeyi bereberinde getirmesi,

ifade edilebilir. Tüm bu sorunlardan arındırılmış yardımlar kuşkusuz sosyal amaca hizmet edecektir. Ancak yine de bu çözümler kısa vadeli olup, uzun vade de yoksulluğun, gelir dağılımının, işsizlik gibi birçok sorunu gerçekçi anlamda çözücü değildir. Bu nedenle devlet yapacağı doğrudan, gerekse dolaylı yardımlar ile hedefi uzun vade de kalıcı çözümler üretici nitelikte olmalıdır.

Devletin yapmış olduğu vergi harcamaları ile vazgeçtiği vergi gelirleri ile yapmış olduğu veya yaptırdığı hayırseverlik anlayışı ile de toplumda hayırseverliğe zemin hazırlamaktadır. Tablo 3'de Türkiye'de 2007 yılında yapılan sadece vergi harcamaların boyutu ortaya konulmaktadır. Devlet bu vergi harcamaları ile kendisi doğrudan hayırseverlik yaptığı gibi sağlamış olduğu indirim, istisna ve muafiyetler yoluyla da bireyleri, toplumu, dernekleri ve vakıfları hayırseverlik anlayışına yöneltmiştir.

Tablo 3: Vergi Türleri İtibarı ile Toplam Vergi Harcaması Tutarları (2007)

Kanunun Adı	2007 Yılı Toplam Vergi Harcaması
Gelir Vergisi Kanunu	7.107.631.294
Kurumlar Vergisi Kanunu	3.173.053.321
Katma Değer Vergisi Kanunu	401.807.590
Özel Tüketim Vergisi Kanunu	199.588.615
Diğer Kanunlar	1.070.387.255
Toplam	11.952.468.075

Kaynak: (T.C. Maliye Bakanlığı, 2007: 31.)

Örneğin Türkiye'de, 2004 yılında gıda bankacılığına % 100 vergi teşviki getirilmesinin ardından 20 gıda bankacılığı derneği kurulurken vakıfların da %42'si sosyal yardım alanında faaliyet göstermeye başlamıştır. Kamu yararına çalışan kuruluş statüsüyle vergi teşviki getirilmesinin ardından gıda bankacılığının yıldızı parlamış, 20 derneğin 2007 yılı beyannamelerine göre aldıkları yardım ve bağış miktarı yıllık en az 897 bin TL olmuş, 20 derneğin her yıl bu miktardaki yardımı yönettiği dikkate alındığında 2003'ten sonra 4 milyon 485 bin TL'lik 'gıda bankacılığı' sektörü oluşmuştur. Gıda bankacılığının bu gelişiminde kuşkusuz devletin sağlamış olduğu vergi avantajları yönlendirici olmuştur. Ancak bu yönlendirmede devlet eliyle hayırsever yapıpacılar arasında haksız rekabete de neden olunmuştur. Çünkü; Gelir vergisi mükellefi olan (A) ve (B) 200.000 TL bağış yapmak istediğinde, bunlardan (A), gıda bankacılığı yapan bir vakfa, 200.000 TL, (B) ise Mehmetçik Vakfı'na 200.000 TL değerinde gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddesi bağışladığında, gıda bankacılığına bağış yapan vakfa bağışta bulunan (A), yaptığı bağışın tamamını kazancından indirecek ve 1 TL dahi vergi ödemeyecekken, Mehmetçik Vakfı'na bağışta bulunan (B), yaptığı bağışın % 5'ini yani 15.000 TL'sini kazancından düşebilecek, kalan 285.000 TL'nin de gelir vergisini ödemek zorunda kalacaktır. Bu durum devlet eliyle haksız rekabete sebep olmaktadır (İSSMM, 2009: 1-2). Ayrıca devlet tarafından belli konular ve alanlarda işletmelere sağlanan bu teşvik ve destekler, sosyal sorumluluk amaçlı faaliyetlerde bulunan firmalar için getirilen vergi indirimleri, ithalat avantajları, muafiyet vb. teşvikler bir

* Vergi harcamaları raporu sadece 2007 yılında yayınlanmıştır. Bu alanda istatistik veri sorunu vardır.

yandan şirketlere sosyal sorumluluklarını hayırseverlik odaklı yerine getirmelerini sağlarken (Yönet, 2005: 240, 258-259);

- Para kazanma,
- Prestij,
- Markalaşma,
- Masraflarını vergiden düşme ve
- Çeşitli resmi kuruluşlarının sempatisini kazanarak uzun vade de bir takım kolaylıklar elde etme,

gibi avantajlar da sunmaktadır. Bu durum bazı işletmeleri toplumsal yardımlarını hayırseverlikten *stratejiye* yöneltmelerine neden neden olmaktadır. Oysa hayırseverlik odaklı sorumluluklar topluma bir karşılık beklemeden katkıda bulunmayı gerektirmektedir.

Benzer şekilde Sağlık Bakanlığınca yatırım programına alınan ve yapımı devlet veya hayırsever tarafından gerçekleştirilen hastaneler ile mevcut hastanelere ad verilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek üzere "Sağlık Bakanlığında Bağlı Hastaneler ile hastanelerin bazı bölümlerine ad verilmesi hakkında yönetimin 3. maddesinde "binası hayırsever vatandaşlar tarafından inşa edilen hastanelere hayırseverin isteği doğrultusunda ismi verilebilir...." şeklinde düzenleme ile hayırseverlik devlet eliyle teşvik edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2003: 3). Yine Sağlık Bakanlığı tarafından sağlığa tam destek kampanyası çerçevesinde, hayırseverlerden hastane, sağlık merkezi gibi fiziki yapılar ya da sağlık kuruluşunun tıbbi cihaz, donanım ve diğer yardımcı ekipman ihtiyaçlarını sağlayabilecekleri ya da parasal yardımda bulunabilecekleri belirtilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2005: 2).

Sonuç

Eğitim, sağlık, yoksulluk, gelir dağılımı, işsizlik gibi birçok alanda bireylerin toplumdan dışlanması ya da toplumda yer almasını engelleyecek nedenlerin bulunması, devletlere tüm dünyada merkezi roller yüklemekte, yükselen bu görev ve beklentilerin zamanla yerine getirilememesi ise, ister istemez devletten beklentileri azaltmaktadır. Beklentilerin azaltılmasının nedenleri çok olup, en temel olanı; hem çok fazla sorumluluk üstlenen devletin yetersizliğinin farkına varılması, hem de yüksek vergi oranlarına karşı tepki gösterilmesidir. Buna ilgili ülkelerde finansman alanında yaşanan sorunlarda eklenince, birçok devlet yapması gereken temel görevlerini toplumda oluşan algıya da bahane ederek, kendi dışındakilere yaptırma yollarını arar konumuna gelmektedir.

Türkiye'de de benzer şekilde hükümetler, her geçen gün; eğitim, sağlık, iş, spor, kültür, vb. alanlarda kendi yapacağı görevleri daha fazla vatandaşlarından bekler duruma gelerek, bunu sağlamak içinde mali ve mali olmayan araçlardan yararlanmaktadır. Bu durum mevcut sorunların giderilmesine çözüm olmadığı gibi, hayırseverlik anlayışında da olumsuz yönde değişime neden olmaktadır. Çünkü sosyal psikolojide hayırseverlik (diğerkam) kavramı, başkalarının yararına olan ve hiçbir karşılık beklemezsizin yapılan davranışları kapsamaktadır. Ancak vergi oranlarının düşürülmesi, indirimler uygulanması, istisnalar verilmesi, devlet ve vatandaşlardan gelen dış baskı sonucu yardım yapılması ya da ilerde sağlanacak bir menfaat için hayırseverlik anlayışı içerisine girilmektedir.

Bu durum hayırseverliği kurumlar açısından sosyal sorumluluk kavramının ötesine taşıyarak bir stratejiye dönüştürebilmekte, bireyler için ise; dini, vicdani ve/veya duygusal güdülerinin aşınmasına yol açmaktadır. Bu nedenle hayırseverlik anlayışında yalnızca acil gereksinimlere kısa vadeli çözümler sunmak yerine, sosyal adalet için hayırseverlik anlayışını yerleştirmeye çalışılmalı, devlet politikası da bu doğrultuda yeniden şekillendirilmelidir.

Kaynakça

- Ayud, Mahmood (2008). Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu, BM Türkiye Koordinatörü ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Temsilcisi, Ankara.
- Bikmen, Filiz (2006). Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006: Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), TÜSEV Yayın No: 40.
- Eker, Aytaç (2009). "Küreselleşme Sürecinde Kamu Mali Yapısında Yaşanan Dönüşüm", *Küreselleşme ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm* (Editör: Aytaç Eker ve H. Ayşe Şimşek), T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2009/392, Ankara, 1-24.
- Ergüder, Üstün (2006). Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006: Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), TÜSEV Yayın No: 40.
- Ertuna, Özer (2001). "Türkiye'de Ekonomik Krizler, Nedenleri ve Çıkış Yolu". *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*, Sayı: 41, Yıl: 7, Ankara, Eylül-Ekim, 491-510.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2010). http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_3.xls.htm, *Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2010*.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2010). http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_6.xls.htm, *Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2010*.
- Güçlü, Sami ve Mehmet Zeki Ak (2001). "Türkiye'nin Küreselleşme Süreci ve Ekonomik Krizler", *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı II*, Sayı: 42, Yıl: 7, Ankara, Kasım-Aralık 2001, 912-926.

- İSMMM (2009). "Yardım Ekonomisi Yaklaşık 8 Milyar TL", *İSMMM*, Sayı 2.
- Nellor, David C.L (1999). "Tax Policy and the Asian Crisis", *International Monetary Fund*, Regional Office for Asia and the Pacific, IMF Policy Discussion Paper, PDP/99/2, February, 1-23.
- Onur, Sara (2005). "Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 128-152.
- Premchand, A. (1993). Public Expenditure Management, International Monetary Fund, Washington D.C.
- Stern, Nicholas (1997). "Macroeconomic Policy and The Role of The State in The Changing World". In: Malinvaud, Edmond and Milleron, Jean-Claude and Nabli, Mustapha K. and Sen, Amartya K. and Sengupta, Arjun and Stern, Nicholas and Stiglitz, Joseph E. and Suzumura, Kotaro, (eds.), *Development Strategy and Management of The Market Economy*, Volume 1. Clarendon Press, Oxford, UK, 143-174.
- Şimşek, Hayal Ayşe (2009). "Yapısal Uyum Programları ve Kamu Açıkları", *Küreselleşme ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm* (Editör: Aytaç Eker ve H. Ayşe Şimşek), T.C. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2009/392, Ankara, 1-24.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2009). 2010 Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara, Ekim.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2009). 2010 Yılı Bütçe Gerekçesi, Ankara, Ekim 2009.
- T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (2010). Temel Ekonomik Büyüklükler (2000-2010), www.bumko.gov.tr, *Erişim Tarihi: 06 Haziran 2010*.
- T.C. Maliye Bakanlığı, Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü, Sayı: B.07.0.GEP.10.10-2007, 08.10.2007.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (2003). "Sağlık Bakanlığına Bağlı Hastaneler ile Hastanelerin Bazı Bölümlerine Ad Verilmesi Hakkında Yönerge", 06.11.2003, Sayı 10013.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı (2005). "Sağlığa Tam Destek Kampanyası", Sayı: B.100.APK.0000000, 28.03.2005.
- Tabellini, Guido (2004). "The Role of the State in Economic Development", *NBER Working Paper*, Report No: 265, July 2004, 1-30.
- Tanzi, Vito (1997). "The Changing Role of The State in The Economy: A Historical Perspective", IMF WP/97/114, September, 1-28.
- TÜİK (2009). 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, Haber Bülteni, Sayı 205, 1 Aralık.
- TÜİK (2010). Hanehalkı İşgücü Araştırması 2010 Nisan Dönemi Sonuçları (Mart, Nisan, Mayıs 2010), Haber Bülteni, Sayı: 126, 15 Temmuz.
- TÜSEV (2004). Dernek ve Vakıflara İlişkin Karşılaştırmalı Kamu Yararı Raporu, TÜSEV Yayın No: 31, Ekim.
- Yönet, Ender (2005). "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışında Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 13, Mayıs, 234-269.

1982 ANAYASASI'NDA SOSYAL HAKLARIN DÜZENLENMESİ

Faruk BİLİR
farukbilir@hotmail.com
Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Özet

Sosyal devlet, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayıştır. Sosyal devletin en belirgin özellikleri, kişiyi ekonomik hayatta yalnız bırakmayan; kişinin huzur ve refahını gerçekleştirmek, güvence altına almak, sosyal adaleti sağlamak için ekonomik hayata müdahale eden; böylece ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmayı gerçekleştiren adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık onuruna yararlı bir hayat seviyesi sağlamaya yönelik bir devlet biçimi olmasıdır. 20.yy.'da Batı demokrasilerinde ortaya çıkmış olan sosyal devlet, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören devlete ifade eder. Sosyal devlet bu anlamda geçen yüzyılın "jandarma devlet" anlayışından ayrılır. Genel olarak sosyal devlet, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahalesi yoluyla sınıf çatışmalarını yumuşatan ve milli bütünlüşmeyi sağlamaya çalışan bir devlet anlayışıdır.

Sosyal devletin sayılan amaçlarını uygulamaya aktarabilmesi açısından en önemli uygulaması ise, bireylere kişisel ve siyasal hakların yanı sıra sosyal hakların da tanınma gerekliliğidir. Bu bakımdan sosyal devletin uygulamaya geçirilebilmesi için sosyal haklar hayati niteliktedir. Sosyal hakların ne anlama geldiği hususunda ise, değişik görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, sosyal haklar bireyin toplum üzerinde sahip olduğunu varsaydığı, bu nedenle devlete karşı ileri sürdüğü bir çeşit olacak haklarına denmektedir. Diğer haklarda özellikle kişi hak ve hürriyetlerinde bireyin pasif kalmasına karşı, sosyal haklarda birey aktiftir. Aynı şekilde kişi hak ve hürriyetlerini devlet korurken, sosyal haklardan yararlanmak için birey devletin yardımına ihtiyaç duyar. İhtiyaçlarının bir kısmının devletçe karşılanmasını ister.

Anahtar Kelimeler:Sosyal Haklar, Anayasa,

I-SOSYAL HAK KAVRAMI

Sosyal hakların tanımı konusunda değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre, sosyal haklar bireyin toplum üzerinde sahip olduğunu varsaydığı, bu nedenle devlete karşı ileri sürdüğü bir çeşit olacak haklarına denmektedir (DEMİR ve KARATEPE, 1986;197). Diğer haklarda özellikle kişi hak ve hürriyetlerinde bireyin pasif kalmasına karşı, sosyal haklarda birey aktiftir. Aynı şekilde kişi hak ve hürriyetlerini devlet korurken, sosyal haklardan yararlanmak için birey devletin yardımına ihtiyaç duyar. İhtiyaçlarının bir kısmının devletçe karşılanmasını ister.

Diğer bir tanıma göre, ister olumlu ister olumsuz edim gerektirsinler, ister toplu ister bireysel kullanılabilirler sosyal adaleti sağlamaya, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya, toplum içinde ekonomik yönden zayıf olanları korumaya yönelik haklara sosyal haklar denir (ÖZBUDUN, 1998;110).

Sosyal hakların tanımını yapmanın güçlüğü, bu hakların gelişen sosyal olaylara bağlı olarak değişen ve farklı yorumlara tabi tutulan haklar olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal hakların, diğer klasik haklar ve ekonomik haklar kümesi içinde kesişen, çifte karakterli hakları da kapsamı tanımlama işini daha da güçleştirmektedir. Bunun bir sonucu olarak hukuki metinlerde, ayrı kategoride olan haklar tek başlık altında düzenlenmiştir. 1982 Anayasası da 'Ekonomik ve Sosyal Haklar' başlığını kullanmıştır.

Sosyal hakların tanımlanmasında daha çok teknik kriter kullanılmaktadır. Yani, devletin sosyal hakları gerçekleştirmede olumlu edim yüklediği varsayımıyla açıklanmaktadır. Bu manada, devlete olumlu edim yükleyen bütün haklar sosyal haklar kategorisinde sayılmıştır. Ancak, bu kriter de sosyal hakların tanımlanmasında yeterli görülmemektedir. Çünkü, Devlete sadece karışmama edimi yükleyen, grev hakkı gibi sosyal hakların olduğu da bir gerçektir.

II- SOSYAL HAKLARIN TASNİFİ

Sosyal haklar, sosyal devletin en önemli unsurlarından biridir. Klasik haklar devlete olumsuz bir edim, dokunmama mükellefiyeti yüklerken sosyal haklar devletin olumlu edimlerini gerektiren, başka bir deyimle isteme haklarıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bütün sosyal haklar devlete olumlu bir edim yüklemezler. Sendika kurma, toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı gibi sosyal haklar devlete olumsuz bir edim yükleyen negatif statü haklarıdır. Sosyal hakları devlete, devlete olumlu veya olumsuz edim yüklemesine göre ayırt etmek tam anlamıyla mümkündür (ÖZBUDUN, 1998;110).

Sosyal haklar konuları bakımından da tanımlanmakta ve ayırma tabi tutulmaktadır. Sosyal haklar, klasik hürriyetlerin aksine ekonomik ve sosyal içerikli haklardır. Ancak, bu görüşte sosyal hakların niteliğine uygun düşmemektedir. Çünkü, bu ayırma göre mülkiyet hakkı, özel teşebbüs hürriyeti gibi toplumun

ekonomik bakımdan güçlü olan kesimlerini koruyan haklarla, sosyal adaleti sağlama amacına yönelik dar anlamda sosyal hakları aynı kategoriye sokmaktadır(ÖZBUDUN, 1998;110).

Sosyal hakların diğer bir ayrımı da, klasik hakların fertlere tanınmış olmasına karşılık, sosyal hakların özellikle korunması gereken sınıf, grup veya kategorilere tanınmış olduğu, yani kolektif olduğu yönündedir. Sosyal hakların kullanılabilmesi açısından kolektif oldukları doğrudur. Ancak, bu hakların hukuki açıdan ve yargısal güvenceleri bakımından aynı zamanda kişisel haklar olduğunu da belirtmek gerekir(ÖZBUDUN, 1998;110).

Sosyal hakları amaçlarına göre ayırt etmek daha doğru olur. Bu haklar, ister olumlu ister olumsuz edim gerektirsinler, ister toplu ister bireysel olarak kullanılabilirler, sosyal adaleti sağlamaya, sosyal eşitsizlikleri azaltmaya, toplum içinde ekonomik bakımdan zayıf olan sınıf ve grupları korumaya yönelik haklardır(ÖZBUDUN, 1998;110).

Görüldüğü gibi, sosyal hakların tasnifinde de tanımında olduğu gibi değişik fikirler ileri sürülmüştür. Ayrıca, eskiden yapılan tasnif ile günümüzde kabul edilen tasnif arasında farklılıklar mevcuttur.

Kişi açısından ele alındığında sosyal haklar, toplumda sosyal ve ekonomik bakımdan güçsüz ve korunmaya muhtaç durumda olanları, yani çalışanları, kadını, çocuğu ve aile kurumunu koruyan haklardır. Bu koruma konusunda devlete ödevler düşmektedir. Devlet bu güçsüz, korunmaya muhtaç insanları korumak üzere gerekli önlemleri alacak veya aldıracaktır(GÖZE,1976;116).

Kişi açısından değil de, devlet açısından ele alındığında devletin rolü ne olacaktır? Bir kısım sosyal haklar çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki ilişkileri düzenler. Devlet sadece bu ilişkileri pozitif hukuk kurallarıyla düzenler. Bundan sonra bu ilişkiler özel hukuk çerçevesi içinde değerlendirilir. Bu hakların tanınmasıyla devlet değil, fakat kişiler bir takım borçlar yüklenmiş olurlar. Buna karşılık diğer bir takım sosyal hakların tanınmış olması, devlete bir takım borçlar yükler. Devlete yüklenen bu borçlar her zaman aynı nitelikte değildir. Şöyle ki, devletin bir sosyal hakkın kullanılabilir olması için bir yapma borcu altına girmesi halinde, sosyal hak sahibine karşı devlet bir edimde bulunma yükü altına girmiştir. Örneğin kişinin eğitim ve öğretim görme hakkı karşısında, devlet yeterince okul açma, yeterince eğitim ve öğretim kadrosu yetiştirme ödevi vardır. Devlete bir karışmama borcu yükleyen sosyal haklar karşısında ise, iktidarın hoşgörülü olması gerekir. Örneğin sendika kurma hakkında olduğu gibi(GÖZE,1976;118-119).

Devletin sosyal hakların uygulanabilirlik kazanması bakımından yüklediği borcu ile karışmama borcunun hukuki sonuçları farklıdır. Bir sosyal hakkın kullanılabilir olması için, devletin bir edimde bulunması zorunlu olduğu hallerde, devlet bu borcu yerine getirmesi için zorlanamaz. Ancak yasama organı bu alanda bir kanuni düzenlemeye gitmişse, bu halde devletten bunun yerine getirilmesi yargı yoluyla istenebilir. Alt anayasal düzenleme kişilere bu hakları talep hakkı vermez. Sosyal hakları düzenleyen anayasa hükümleri doğrudan doğruya uygulanabilir hükümler değil, yasama organına siyasal nitelikte direktifler veren veya yol gösteren program hükümler niteliğindedir. Buna karşılık, devletin karışmama ödevi söz konusu olduğunda, iktidarların buna uymamaları halinde yargısal denetim söz konusu olur(GÖZE,1976;119).

III- 1982 ANAYASASINDA SOSYAL HAKLARIN DÜZENLENİŞİ

Toplum hayatında, sosyal adaleti sağlamak ve sosyal eşitsizlikleri azaltmak amacıyla, anayasalarda kişilere sağlanan ekonomik ve sosyal hakların anayasa ile oluşturulacak kurumlara koruma altına alınmalı, değişen ve gelişen bir dünyada birey ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde düzenlenmelidir(EKER, 1992;35).

1982 Anayasası da bu anlayışa uygun olarak, sosyal hakları, İkinci kısmın üçüncü bölümünde 'Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler ' başlığı altında düzenlemiştir. Ekonomik ve sosyal haklar bölümü, devletin, vatandaşların maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları sağlamaya ilişkin, Anayasanın 5. maddesinin bir gereğidir.

1982 Anayasası, üçüncü bölümde, 41-64. maddeleri arasında sosyal ve ekonomik hak ve hürriyetleri düzenlerken, 65. maddesiyle devletin, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği düzenlenmiştir. Değişiklikten önceki düzenleme şu şekilde idi: "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir".

A- Ailenin Korunması

Ailenin korunmasına yönelik Anayasamızdaki düzenleme "Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ve uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar şeklindedir". (An. md. 41). Bu maddeye Anayasada 2010 yılında yapılan değişiklikle "Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir." ve "Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır." fıkraları eklenmiştir.

İlgili madde, devlete bazı yükümlülükler yüklemekle birlikte Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu bir kararda maddenin düzenleniş amacı "Devlete yüklenen tüm koruma görevlerinin aile içi koşulların düzeltilmesi, iyileştirilmesiyle ilgili olduğu açıktır. Amaç karı, koca ve çocuklardan oluşan ailenin birlik ve bütünlüğünü korumaktır." Şeklinde ifade edilmektedir.(Anayasa Mahkemesinin 12.11.2002 tarihli, 1999/35 Esas 2002/104 Karar sayılı kararı.) Gerek Anayasa'da gerekse Anayasa Mahkemesi Kararlarında düzenleniş karşısında ailenin bir "anayasa kurumu" (Anayasa Mahkemesinin 12.11.2002 tarihli, 1999/35 Esas 2002/104 Karar sayılı kararı.) olduğu söylenebilir.

1982 Anayasası, ailenin korunması konusunda 1961 Anayasasındaki düzenlemeyi benimsemiştir. 1982 anayasasının bu maddesinde, ayrıca devletin alacağı tedbirler arasında 'aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak' da gösterilmiştir. Aslında Anayasamızın ailenin korunmasına yönelik bu düzenlemelerinin temelinde evlenme hakkının yattığı ifade edilebilir. Zira ailenin oluşumu evlenme hakkının varlığına ve korunmasına bağlıdır. AİHS'nin 12. maddesinde evlenme hakkı erkek ve kadının ergin yaştan itibaren evlenme ve aile kurma olanağıdır. Aslında evlenme hakkının yaşam tarzını seçmenin bir uzantısı olarak görülebilir. Zira yaşam tarzını seçebilme her bireyin yalnız kalma seçeneği yanında başkasıyla yaşam birlikteliği kurma serbestliklerine sahip olması demektir. (KABAOĞLU,1994;294).

Anayasamızda öngörülen sosyal devlet ilkesi, aileyi Türk toplumunun temeli olarak kabul etmektedir. Gerçekten de toplu yaşamın ilk modeli, eğitim, yardımlaşma ve ulusal yaşamımızın için kutsal bir temel sayılan ailenin devlet tarafından huzur ve refahının korunması anayasal bir zorunluluktur(KORKUSUZ, 1998;295).Aileyi koruma düşüncesinin, her şeyden önce Medeni Kanun anlamında evliliklerin kurulmasını yaygınlaştırmak, kolaylaştırmak ve desteklemek olduğu kuşkusuzdur. Yine Anayasamıza göre, ailenin korunması yanında, ananın ve çocuğunda korunması gerekir(DUMAN,1997;128).

Anayasamızın 41. maddesindeki ailenin korunması ile ilgili ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz (KORKUSUZ, s. 296):

1-Anayasamız, aileyi Türk toplumunun temeli kabul etmekle, aileyi reddeden düşünceleri benimsememektedir.

2-Anayasamıza göre devlet, ana ve çocukların korunması için, başta onların tıbbi bakımları olmak üzere her türlü koruma tedbirini almakla yükümlüdür.

3-Nitekim bu maddeye göre, devletin gerekli teşkilatı da kuracağı ifade edilmiştir. Bu konudaki ana teşkilatta şüphesiz Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığıdır.

4-Maddeye 2010 yılında yapılan değişiklikle çocuk haklarına ilişkin esasların eklenmesi, çocuğun kendi ailesiyle ilişki kurmasını ve çocuğun istismara karşı korunmasını temin etmeye çalışmıştır.

B-Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi

Eğitim ve öğrenim hakkı, dünya üzerinde pek çok ülkede anayasal güvence altına alınmasının yanında⁵³, aynı zamanda evrensel insan hakları belgelerinde de düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu noktada bu belgelerdeki düzenlemeler gerek Anayasa madde 90/son⁵⁴, gerek 2. maddedeki hukuk devleti ve insan haklarına saygılı devlet ilkelerinin bir gereği olarak iç hukukumuzu da etkilemektedir. Bu konudaki düzenlemelere BM İnsan hakları Evrensel Bildirisi'nin 26. maddesinde, BM Ekonomik ve Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme'nin 13. maddesinde, BM Çocuk Hakları Bildirisi'nin 51. Maddesinde ve AİHS'e ek 1 No'lu protokolün 2 maddesinde yer verilmiştir⁵⁵ Söz konusu uluslararası belgelerde belirtildiği üzere, eğitim hakkı, devletin eğitim olanaklarını herkese nitelikli olarak parasız sağlamasını gerektirmektedir. Her türlü eğitim, sosyal sınıf, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik görüş, ulus, etnik köken gibi ayrımlara girmeden herkese sağlanmalıdır (GÖK, 2004).

1961 Anayasasında öğrenimin sağlanması başlığını taşıyan, 50. madde hükmü, 1982 Anayasasında eğitimi de kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Getirilen önemli yenilikler arasında öğretim kurumlarında okutulacak dillerle ilgili yeni bir fıkra da eklenmiştir. Bu fıkraya göre, 'türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır' (An.md.42/son).

Bir başka yenilik ise, 'eğitim ve öğretim hürriyeti Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz' şeklindeki hükmüdür. Ayrıca, 'eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme

⁵³ Örneğin; İspanya Anayasası m.27, Güney Afrika Cumhuriyeti m.29, Ukrayna Anayasası m.53, İtalya Anayasası m.34 eğitim ve öğretim hakkını düzenlemektedir

⁵⁴ Anayasa m.90/son : "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır."

⁵⁵ Eğitim hakkı ülkemiz aleyhine yapılan bazı başvurularda da gündeme gelmiştir. Bunlardan Leyla Şahin (Başvuru no. 44774/98, 10.11.2005) kararında başvuru reddedilirken Hasan & Eylem Zengin (Başvuru No: 1448/04, 09.10.2007) kararında ise başvuru kabul edilmiştir.

ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez' denilmektedir (An. md. 42/ 8).

1982 Anayasasının bu maddesiyle getirilen bir başka yenilik de, özel okullar hakkındadır. Bu fıkraya göre,'özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir' (An.md.42/ 6).

Anayasamıza göre, 'Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz (An. md. 42/ 1-3).

C- Çalışma Hayatına İlişkin Haklar

1982 Anayasasında yer alan çalışma hayatına ilişkin hükümleri iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta, bireysel çalışma ilişkilerini düzenleyen hükümler yer almaktadır. Bunlar: Çalışma hakkı ve ödevi (An.md.49), Çalışma şartları ve dinlenme hakkı (An.md.50) ve ücrette adalet sağlanmasıdır (An.md.55). İkinci grupta ise, toplu çalışma ilişkilerini düzenleyen hükümler yer almaktadır. Sendika kurma hakkı (An.md.51), toplu iş sözleşmesi hakkı (An.md.53), grev ve lokavt hakkı (An.md.54) gibi haklar bunlar arasında yer alır(DEMİR ve KARATEPE, 1986;197).

Anayasal "hak ve ödev" (49. madde) olarak düzenlenmiş bulunan çalışma hakkı, iş bulma yani istihdam hakkını, yaşa, cinsiyete ve güce uymayan işlerde çalıştırılmama hakkını, işe almada ırk, renk, cinsiyet, inanç, siyasi düşünce ayrımcılığı yapılmama hakkını, istediği alan ve işte çalışma hakkını içerir. Bu hakların kullanılabilmesi istihdam olanaklarının yaratılması, eğitim hakkı, iş güvencesi ve koruyucu standartların sağlanması, çalışma yaşamında belirli bir gelir güvencesi sağlanması, işçi sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, işçilerin örgütlenme hakkının sağlanması, işsizliğe karşı korunma, işgücünün toplumsal risklere karşı korunmasını içeren sosyal güvenlik ve refah devleti anlayışlarının gelişmesi ve uygun mevzuatın hazırlanması demektir(YURT,2009).

Anayasal ilke olan çalışma hakkı, herkesin çalışma ödevi ve bir işi elde etmeye hakkı olduğunu ifade etmektedir. Çalışma hakkında, diğer hak ve hürriyetlerden ayrılan önemli bir özellik, bu hakkın kullanılmasının, hak öznesinin dışında oluşan etkenlere bağlı olmasıdır. Kişiler bu haktan ancak iş ve çalışma ortam ve imkanı mevcutsa yararlanabilir(KABAOĞLU, s. 253).

Anayasamıza göre, 'Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır. Devlet, işçi-işveren ilişkilerinde çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirleri alır (An.md.49).

Sosyal devlette çalışma hakkı kişilerin sahip olduğu temel haklardan biridir. Kişinin kendisinin ve ailesinin yaşamını sürdürülebilirliği için, yararlı ve verimli bir işte çalışmaya ihtiyacı vardır. Devletin de, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri almak ödevi vardır(KORKUSUZ,1998;283). Öte yandan çalışma hakkı dinamik bir toplumsal süreç olup, kayıt dışı ekonominin ölçeğiyle de doğrudan ilgilidir. Türkiye'de de bir yandan işsizlik sigortası, iş güvencesi, kadınların eşitliğinin sağlanması yolunda hukuki düzenlemeler sürdürülürken, başta işsizliğin boyutu ve sendikacılığın gerilemesi ile sosyal devlet anlayışından vazgeçilmesi nedenleriyle, çalışma hakkı kapsamındaki birçok talebin gündeme getirilmesinin zorlaşmakta olduğu ifade edilmektedir(YURT,2009).

Çalışma hakkı, nasıl olursa olsun bir işe sahip olmakla sınırlı değildir. Çalışma hakkının gerçek anlamda uygulanabilir ve kullanılabilir bir hak olması için, birer alt kategori hak olan belli hakların da sağlanması gerekir. Örneğin iş güvenliği hakkı, işyerlerinin çalışma ve sağlık şartlarına uygun olmasını isteme hakkı, çalışan çocuk ya da gençlerin özel olarak korunmasıyla ilgili haklar, adil ücret hakkı, ücretli tatil, dinlenme hakkı; yaşına, gücüne, cinsiyetine uygun işlerde çalıştırılmayı isteme hakkı ve sosyal güvenlik hakkı gibi haklar(KABAOĞLU,1994;254).

Bunlardan çalışma şartları ve dinlenme hakkı Anayasamızın 50. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, 'Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir'.

Yine 1982 Anayasası, ücrette adaletin sağlanması ve diğer sosyal yardımlardan faydalanmaları için gerekli önlemleri almakla devleti yükümlü kılmıştır. Anayasamızın 55.maddesine göre, 'Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır. Asgari ücretin tesbitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik ve sosyal durumu göz önünde bulundurulur'.

Toplu iş ilişkilerini düzenleyen hükümlerin başında, sendika kurma hakkı ile sendikal faaliyet hakkı gelmektedir. Anayasamıza göre,' İşçiler ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptirler' (An.md.51/1). Anayasamızın bu hükmünden anlaşılacağı gibi, sendika kurmak serbesttir.

Sendika kurmak için önceden izin almaya gerek yoktur. Kanunun aradığı bilgi ve belgeler yetkili makama verildiği an, sendika kurulmuş olur ve tüzel kişilik kazanır. Bilgi ve belgelerde kanuna aykırı bir durum bulunduğu zaman, sendikanın ve üst kuruluşun faaliyetinin durdurulması ve kapatılması için mahkemeye başvurma imkanı vardır (An.md.51/2). Anayasamızın 51. maddesi 2001 yılında değişikliğe uğramıştır. Buna göre: eski madde metninin ilk fıkrasında yer alan "işçiler ve işverenler" ibaresi, "çalışanlar ve işverenler" olarak düzenlenerek, işçiler dışında diğer çalışanlara da sendika kurma hakkı tanınmıştır.

Maddenin beşinci fıkrasında, işçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının kapsam, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenleneceği belirtilmiştir (İREN, 2009). 51. Maddenin dördüncü fıkrasında yer alan "aynı zamanda ve aynı işkolunda birden fazla sendikaya üye olunamaz" şeklindeki hüküm, 2010 değişikliğiyle anayasadan çıkartılmıştır.

Anayasamızın 53. maddesinde toplu iş sözleşmesi hakkı düzenlenmiştir. Toplu iş sözleşmesi hakkı, anayasamızda 1995 yılında yapılan değişikliklere kadar sadece işçi ve işverenlere tanınmış iken, bu değişikliklerle bu hak tüm çalışanlara tanınmıştır (ÖZVERİ, 2009). Bu maddeye göre, "İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler. Toplu iş sözleşmesinin nasıl yapılacağı kanunla düzenlenir. Memurlar ve diğer kamu görevlileri, toplu sözleşme yapma hakkına sahiptirler. (Değişik:Ek fıkra: 07.5.2010 – 5982/6 md.)Toplu sözleşme yapılması sırasında uyumsuzluk çıkması halinde taraflar Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurabilir. Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir. (Değişik:Ek fıkra: 07.5.2010 – 5982/6 md.)Toplu sözleşme hakkının kapsamı, istisnaları, toplu sözleşmeden yararlanacaklar, toplu sözleşmenin yapılma şekli, usulü ve yürürlüğü, toplu sözleşme hükümlerinin emeklilere yansıtılması, Kamu Görevlileri Hakem Kurulunun teşkilî, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar kanunla düzenlenir."

1961 Anayasasında grev hakkı, 'Toplu Sözleşme ve Grev Hakkı' başlığı altında düzenlenmişti. 1982 Anayasasında ise grev hakkı, lokavt ile birlikte düzenlenmiştir. 1982 Anayasası grev hakkı konusunda geniş düzenleme getirdiği gibi, lokavtı da bir anayasal hak düzeyine çıkarmıştır (An.md.54). Grev hakkı sadece işçiler tarafından kullanılan bir haktır. Grev, işçilerin aralarında anlaşarak veya bir kuruluşun almış olduğu karara uyarak işyerinde faaliyeti durdurmak veya işin niteline göre önemli ölçüde aksatmak amacıyla topluca işi bırakmalarınıdır. Grev hakkıyla işçiler, işvereni, ekonomik açıdan kayıplara uğratarak toplu iş sözleşmesinin istekleri doğrultusunda meydana gelmesini sağlarlar (DUMAN,1997;163). 2010 değişikliğinden önce, grev hakkına önemli kısıtlamalar getirmesi nedeniyle eleştirilen bazı düzenlemeler (KABOĞLU,1994;482), bu değişikliklerle kaldırılmıştır. Bu bağlamda 54/3 yer alan "Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddî zarardan sendika sorumludur." Hükümü ile 54/7'de düzenlenen "Siyasî amaçlı grev ve lokavt, dayanışma grev ve lokavtı, genel grev ve lokavt, işyeri işgali, işi yavaşlatma, verim düşürme ve diğer direnişler yapılamaz." Hükümü kaldırılmıştır.

D- Sosyal Güvenlik Hakkı

Anayasamıza göre, 'Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar (An.md.60). Buna göre sosyal güvenlik, toplumsal yaşamdan kaynaklanan riskler karşısında bireyleri korumayı amaç edinmektedir. Bu noktada esas olan ülke nüfusunun tümünü toplumsal güvenlik rejimi içerisine alabilmektir (KABOĞLU,1994; 466).

Sosyal güvenlik hakkının sosyal devlet bakımından taşıdığı Anayasa Mahkemesi bir kararında şu şekilde ifade edilmiştir. Sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir. Çağdaş devlet anlayışı, sosyal hukuk devletinin, tüm kurumlarıyla Anayasa'nın özüne ve ruhuna uygun biçimde kurulmasını gerekli kılar. Hukuk devletinin amaç edindiği kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yoluyla gerçekleştirilebilir. Böylece sosyal güvenlik, sosyal hukuk devleti içerisinde yer alan ve bu ilkeyi oluşturan temel kavramlardan birisidir.⁵⁶

Sosyal güvenlik hakkının özneleri bakımından iki ayrı gruptan söz edilebilir: Birincisi, özel olarak korunması gerekenler olup, bunlara özgü ve daha çok korunma sağlanması gerekir (KABAOĞLU,1994;256). Anayasamızda 61. maddesinde özel olarak korunması gereken kişileri belirtmiştir. Bu maddeye göre 'Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar (An.md.61/ 1). Anayasamız bu kategoriye, sakatları (An.md.61/ 2), yaşlıları (An.md.61/ 3) ve korunmaya muhtaç çocukları da (An.md.61/ 4) eklemiştir. Bu amaçla, yani hepsinin korunması amacıyla, devlete gerekli teşhisler ve teşkilat kurma ve kurdurma (An.md.61/ son) görevi verilmiştir.

Sosyal güvenlik hakkının özneleri bakımından ikinci grup ise, işsizlerdir. Bunlar çalışanlara oranla daha sınırlı bir güvenlik sisteminden faydalanırlar (KABAOĞLU,1994;256). Buradan hareketle sosyal güvenlik hakkının yalnızca çalışanlara özgülenen bir hak olmadığı, herkesin bu hakkın öznesi olduğu belirtilmektedir (KABAOĞLU,1994;467).

⁵⁶ AYM 26.10.1988 tarihli, 1988/19 E, 1988/33 K.

E - Konut Hakkı

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmeyle birlikte bir kentleşme sürecine tanık olunmuştur. Kentleşme hızının yüksek olduğu bu ülkelerde göçmenlerin karşılaştıkları en önemli sorunların başında barınma gereksiniminin karşılanması gelmektedir. Konut fiyatlarının yüksek olduğu ve yeni konut yapımı için arazi alanlarının yetersiz olduğu kentlerde sorun kronik bir hal almıştır. Bu durumda kente göç eden bir çok ailenin barınabilmek için barınma gereksinimini alt yapıdan yoksun, düşük standartlı konutlarda karşılamak zorunda kaldığı belirtilmektedir (KARAKURT,2009). Bu durumda özellikle sosyal devlet ilkesi gereğince düzenleme altına alınan Anayasamızın 57. maddesi bu konuda devlete yükümlülük yüklemektedir.

Anayasamızın 57. maddesine göre, ' Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler'.

F - Sağlık ve Çevre Hakkı

1982 Anayasası sağlık ve çevre hakkını aynı madde de düzenlemiştir. Anayasamızın 56. Maddesinin birinci ve ikinci fıkrasına göre, ' Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir'.

Çevre hakkının veya Anayasanın tabiriyle sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının sahibi herkeştir. Yani başta vatandaşlar olmak üzere, ülkedeki herkes bu hakkın sahibi konumundadırlar ve bütün bu kişiler, çevre hakkına saygı gösterilmesini isteyebilir. Hakkın konusu ise, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaktır. Hakkın yükümlülükleri konusunda Anayasamız ilginç bir düzenleme öngörmüştür. Anayasamız hakkın yükümlüsü olarak, devlet ve vatandaşı göstermektedir. Burada devletin hakkın yükümlüsü olarak gösterilmesinde herhangi bir anormal durum yoktur. Ancak, devletin yanında yükümlü olarak sadece vatandaşların gösterilmesini anlamak güçtür. Çünkü ülke üzerinde yaşayan yabancıların, hak sahibi olarak kabul edilmesine rağmen, bunların yükümlü olarak gösterilmemesi bir çelişkidir(TUNÇ, ve GÖVEN,1997;115).

Anayasamızın 56. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, 'Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler'. Anayasamız, sağlık hakkını, insanın beden ve ruh sağlığı içinde yaşamını sürdürme hakkı olarak tanımlamıştır. Sağlıklı toplum, ancak sağlıklı aile ve kişilerden meydana gelebilir. Bu nedenle genel sağlık işleri ve hakları kamu düzeniyle iç içedir. Temel hak ve hürriyetlerin genel sağlığın korunması sebebiyle sınırlandırılması, bu hakkın kamu düzeniyle olan yakın ilgisi dolayısıylardır. Kişilerin ve toplumun huzur ve mutluluğunun sağlanmasında temel etken olan kişi sağlığının güvence altına alınması konusunda devlete büyük görevler düşmektedir(DUMAN,1997;172).

IV- SOSYAL HAKLARIN SINIRI

1982 Anayasasının 'Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler ' bölümünün son maddesinde, sosyal ve ekonomik hakların sınırı düzenlenmiştir. Anayasamızın 65. maddesine göre, Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir. Değişiklikten önceki düzenleme şu şekilde idi: "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözeterek, malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir"⁵⁷. Maddenin düzenleniş biçimi, sosyal ve ekonomik hakların değerini azaltan ve devletin her zaman için kendisine düşen ödevlerden kaçınabilmesini mümkün kılacaktır bir şekilde anlaşılması müsaittir(KOCAOĞLU,1997;99).

Anayasamızın 65. maddesinin gerekçesinde, Anayasada düzenlenen sosyal ve ekonomik hakların gerçekleştirilmesini isteme yetkisini hiç kimseye vermediği belirtilmiştir. Buna göre devlet Anayasaya kendisine yüklenen bu görevleri yerine getirecek ancak getirmediği takdirde bireyler yerine getirilmesini devletten talep edemeyeceklerdir(YYGUN,1992;38).. Anayasanın bu hükümden, devletin kendi sorumluluğunun bilincinde olduğunu kabul ettiği anlaşılmaktadır.

⁵⁷ Maddenin gerekçesinde ise şöyle denilmektedir; "Anayasada yer alan sosyal ve ekonomik hakların Devlet tarafından gerçekleştirilmesi ancak malî kaynakların yeterliliği ölçüsünde mümkündür. Malî kaynakların yeterliliği Devletin kaynaklarını zorlamadan tabii bir sınır teşkil eder. Bu kaynakların zorlanması halinde ekonomik istikrarın bozulması mukadderdir. Ekonomik istikrarın bozulması ise, her şeyden önce Devletin ekonomik ve sosyal ödevlerinin aksaması sonucunu doğurur. Bundan ise, her şeyden önce bu haklardan yararlanacak olan vatandaşlar zarar görür. Madde, hiç kimseye Devletten sosyal ve ekonomik hakları gerçekleştirilmesini isteme hakkı vermediğini, bu hakların devlete yüklenen ödevlerden ibaret olduğunu belirlemektedir".

SONUÇ

Bir toplum düzenine sosyal devlet niteliğini kazandıran en önemli unsur, vatandaşlara geniş kapsamlı iktisadi ve sosyal hakların birer temel hak olarak anayasa ile tanınmak suretiyle teminat altına alınmış olmasıdır. Günümüzün çağdaş anayasaları, hukuk devleti ilkesinin gerekleri ile sosyal devlet ilkesinin gereklerini bağdaştırarak devletin sosyal bir hukuk devleti olmasını öngörmektedir. Sosyal hukuk devleti, temel hak ve hürriyetlerin yanında aynı zamanda sosyal ve ekonomik haklarında teminatını üzerine alan bir toplum düzenini ifade eder.

Günümüz çağdaş devleti, sadece maddi gücü yerinde olmayan vatandaşların değil, fakat bütün vatandaşların yarınına güvenle bakmasını sağlayacak önlemleri olan devlettir. Bu devlet, bireyin temel hak ve hürriyetlerine zarar vermeden ve zarar verdirmeden, onun ve toplumun her türlü sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını dengeli bir şekilde karşımayı amaç edinen devlettir.

Kişi hak ve hürriyetleri konusunda birey pasif durumdadır. Devletin bu konudaki görevi, bu hak ve hürriyetleri korumaktır. Sosyal ve ekonomik haklar konusunda ise, birey aktif durumdadır. Yani, gelişen toplum içinde birey, kendisine tanınan hak ve hürriyetlerden gereği gibi yararlanabilmek amacıyla, devletin kendisine yardımcı olmasını, ihtiyaçlarının bir kısmının devletçe karşılanmasını isteyebilmektedir. Başka bir ifadeyle, toplum üzerinde sahip olduğunu varsaydığı ve bu nedenle devlete karşı ileri sürdüğü bir çeşit isteme hakkı bulunmaktadır. İşte, bu hakka sosyal hak, bu hakların tamamına da sosyal ve ekonomik haklar denilmektedir (DEMİR-KARATEPE, 1986; 197).

Sosyal hakların salt olarak anayasada yer alması yeterli değildir. Bu hakların hayata geçirilebilmesi için devletin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerekir. Devlet üstlenmiş olduğu geniş ölçüdeki sosyal ve ekonomik ödevlerini, ekonomik istikrarın korunmasını gözetenek, mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirecektir. Milli geliri adil bir şekilde dağıtırken çok dikkatli davranıp, sosyal tercihlerde öncelikleri belirleyecek, her şeyi yapmak isterken, sonuçta hiçbir şey yapamaz duruma düşmeyecektir.

KAYNAKÇA

- AKINTÜRK, T. (2004). Türk Medeni Hukuk, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış, Aile Hukuku, 2. Cilt, 9. Bası, İstanbul.
- DEMİR, Fevzi ve Şükrü KARATEPE (1986). Anayasa Hukukuna Giriş, İzmir.
- DUMAN, İ. Hasan (1997). Sosyal Devlet, İstanbul.
- EKER, Aytaç (1992). "Anayasal İktisat Açısından 1982 T.C. Anayasası". *Ekonomik Anayasa Sempozyumu*, Ankara, s.35.
- GÖK, Fatma (2004). "Eğitim Hakkı: Türkiye Gerçeği", *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya..
- GÖZE, Ayferi (1976). Sosyal Devlet Sistemi, İstanbul.
- İREN, Ertan (2009). "Çalışma Hayatına İlişkin Anayasa Değişiklikleri", www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale-3.pdf. Et. 07.04.2009.
- KABAOĞLU, İ.Ö. (1994). Özgürlükler Hukuku, İstanbul.
- KARAKURT TOSUN, Elif (2009). "Türkiye'de Konut İhtiyacı Ve Konut Finansmanı", www.paradoks.org/makale/yil2_sayi2/ekarakurt.pdf E.t. 07.04.2009
- KOCAOĞLU, Mehmet (1997). Sosyal Politika, Ankara.
- KORKUSUZ, M. Refik (1998). Uluslararası Belgelerde ve Türk Anayasasında Temel Hak ve Özgürlükler, İstanbul.
- ÖZBUDUN, Ergun (1998). Türk Anayasa Hukuku, Ankara.
- ÖZVERİ Murat (2009). "Toplu İş Sözleşmesi Yetkisinin Belirlenmesindeki Açmazlar ve 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası". www.calismatoplum.org/sayi2/makale4.pdf. E.t. 07.04.2009.
- TUNÇ, Hasan ve Yusuf GÖVEN (1997). "Çevre Hakkı ve 1982 Anayasası", *A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.1, Erzincan (1), 115.
- UYGUN, Oktay (1992). 1982 Anayasası'nda Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi, İstanbul .
- YURT, Sercen (2009). Çalışma Hakkı, www.bilgininadresi.net/Madde/14849/%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma-Hakk%C4%B1 E.t. 07.04.2009.

GÜÇLÜ DEVLET-ZAYIF SİVİL TOPLUM İKİLİĞİ, HAYIRSEVERLİK VE YOKSULLUK

Funda Gençoğlu Onbaşı
fundao@baskent.edu.tr

Başkent Üniv.s İyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet

Hayirserverlik ve sosyal yardımlaşma düşüncesi giderek Türkiye’de sivil toplum faaliyetlerinin önemli bir eksenini oluşturmaya başlamıştır. Bu konuda faaliyet gösteren STK’ların sayısı giderek artarken bu STK’lar tarafından düzenlenen hayirserverlik ve sosyal yardımlaşma kampanyalarına kamuoyunun gösterdiği ilgi de yükselmektedir. Bu çalışma bu tesbitten hareket ederek bu durumun nedenleri ve sonuçları hakkında bir tartışma yapmak istemektedir. Sivil toplumun giderek yoksullukla hayirserverlik yoluyla mücadele etmeyi hedefleyen örgütlerin alanı olarak anılmaya başlamasının en önemli sonucu Türkiye’de yoksulluğun bir siyasal mesele olarak ele alın(a)maması olurken bu durumun nedenleri olarak çeşitli farklı açıklamalar arasında bu çalışma Türkiye’de sivil toplum hakkındaki akademik literatüre başından itibaren damgasını vurmuş olan güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliği hakkındaki tartışmalara yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hayirserverlik, yoksulluk, sivil toplum, güçlü devlet

Abstract

Philanthropy has been a defining feature of civil society activism in Turkey as manifested by the increasing number of philanthropic civil society organizations and the increasing popularity of their activities. This study aims to discuss the causes and effects of this situation. The most important consequence of association of civil society with philanthropy and poverty reduction has been depoliticization of poverty in Turkey. This study suggests that a very important reason for this is the fact that the academic literature on civil society in Turkey has always been dominated by the discussion on “strong state-weak civil society dichotomy” as a characteristic feature of Turkish political life.

Keywords: Philanthropy, poverty, civil society, strong state

Giriş

Hayirserverlik ve sosyal yardımlaşma düşüncesi giderek Türkiye’de sivil toplum faaliyetlerinin önemli bir eksenini oluşturmaya başlamıştır. Bu konuda faaliyet gösteren STK’ların sayısı giderek artarken bu STK’lar tarafından düzenlenen hayirserverlik ve sosyal yardımlaşma kampanyalarına kamuoyunun gösterdiği ilgi de yükselmektedir. Bu çalışma bu tesbitten hareket ederek bu durumun nedenleri ve sonuçları hakkında bir tartışma yapmak istemektedir. Alışılmışın biraz dışına çıkıp önce sonuçlara bakacak olursak bunun en önemli yansımasının sosyal politika alanında ve özellikle de yoksulluk olgusunun kavramsallaştırılmasında görülebileceğini söylemek mümkündür. Ayşe Buğra (2008) kapitalist toplumlarda süregelen yoksulluk tartışmalarında iki yaklaşımın ayırdedilebileceğini belirtir: “Bunlardan biri mülksüz insanın asli işlevinin ücret karşılığı çalışmak olduğu ve bunun topluma katılmanın tek yolunu oluşturduğu inancı doğrultusunda biçimlenir. Kamu kaynaklarının sosyal amaçlarla kullanımı konusunda fevkalade kuşkucudur ve yoksulluğu yoksulu suçlayarak açıklama imkanının sınırlarına dayandığında hayirserverlik vurgusuna geçer... İkinci yaklaşım ... önce toplumu emek piyasasının önüne koyar, sonra da bazı insanları diğerlerinin himmet ve merhametine muhtaç durumda bırakan bir toplum düzenini sorgular. Söylemi hak temelli bir söylemdir ve insanın topluma katılmasının koşullarını bazı hakların siyasi yetki mercilerinin yüklediği sorumluluklar kanalıyla hayata geçirilmesinde arar. Başka bir deyişle, yoksulluğu, insani ve sosyal bir sorunun olmasının ötesinde politik bir sorun olarak ele alır. Yani, ‘yoksulluğu politize eder’” (Buğra, 2008: 12-13). Türkiye’deki hâkim sosyo-politik dilde yoksulluk sosyal hak kavramı temelinde “siyasi bir mesele olarak” ele alınmaktaki, dolayısıyla yoksullukla mücadele’nin galibinin birinciler olmasında (Buğra, 2008: 14-15). Diğer bir deyişle, yoksulluğu yaratan sistemik, yapısal koşullar üzerinde durup bunları değiştirmenin yollarını aramak yerine, “sosyal sorumluluk projeleri” çerçevesinde yoksulluğun yarattığı olumsuz sonuçların nasıl ortadan kaldırılabileceğine, yoksulların “toplumsal düzen” için bir tehdit unsuru haline gelmemesi için ne yapılacağına dair bir şeyler söylemenin hâkim bakış açısı haline gelmesi önemli bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de sivil toplum kavramının giderek artan bir biçimde hayirserverlikle anılır olmasının bu kadar önemli sonuçları olduğunu belirttikten sonra bunun neden kaynaklanıyor olabileceğine dair bir analiz yerinde olacaktır. Belki ilk akla gelen açıklamalar,

i. Türkiye’de çok partili hayata geçişten bu yana merkez-sağ hükümetlerin ağırlığı ve muhafazakâr söylemlerle İslamî dayanışma ve yardımlaşma düşüncesine yapılan atf,

- ii. 1980'ler ve sonrasında küresel bir olgu olarak neo-liberal hegemonyanın rolü,
- iii.2000'li yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İslamî referanslarla şekillenen söylemi olacaktır.

Kuşkusuz bu faktörlerin hepsinin çok önemli payı vardır. Ancak bu çalışmanın vurgulamak istediği husus mevcut durumun şekillenmesinde Türkiye'de sivil toplum kavramı hakkındaki akademik literatürün rolü ve yapılan analizlerde güçlü devlet- zayıf sivil toplum ikiliğine yapılan aşırı vurgu olacaktır. Türkiye'de akademik yazında sivil toplum tartışmaları daha çok demokrasi-sivil toplum ilişkisi üzerinde yoğunlaşmakta ve neredeyse hepsi belli bir soru(n) tesbitinden kaynaklanmaktadır. "Sivil toplum" demokratikleştirici potansiyeli bakımından önemli ve anlamlı bulunmanın yanında aynı nedenden ötürü tanımı gereği olumlu değer atfedilen, normatif ideal olarak kavramsallaştırılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla da Türkiye'de sivil toplumun doğasına dair bir takım değerlendirmeler genellikle bu doğada demokrasi-demokratikleşme açısından problem teşkil eden bazı hususların altının çizilmesi şeklinde olmaktadır.

Son dönemlerde bu bakış açısıyla üretilmiş akademik eserlerde karşımıza tesbit edilmiş sorun alanları olarak şunlar çıkabilmektedir: Bir grup çalışma doğrudan Türkiye'deki STK'lar üzerine yoğunlaşmakta ve bu örgütlerin bazı özelliklerinin sivil toplum ve demokrasi arasında varsayılan doğru orantısal ilişkiyi sorunlu hale getirdiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu anlamda profesyonelleşme düzeyinin artması, "projecilik", çoğunlukla iç demokrasi idealinin savunulmasına rağmen hiyerarşik bir örgütlenme biçiminin yaygınlığı, STK'ların birbirleriyle olan ilişkilerinin işbirliğinden ve ortak amaçlar uğruna birlikte hareket etmekte ziyade rekabet temelinde şekilleniyor olması, devlet karşısındaki konumlanmaları gibi alanlarda bazı problematik noktalar tesbit edilebilmektedir. Bazı çalışmalar ise İslam ve sivil toplum olgusunun birlikteliğini sorunsallaştırmakta, Türkiye'de bir olgu olarak karşımıza çıkan din temelli örgütlenmeler, cemaatler v.s.nin de STK statüsünde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmaktadır. Bu bağlamda İslam'ın bireysel hak ve özgürlüklerden ziyade toplulukçu vurgusunun ağır basması, farklılıktan çok benzeşmeyi, bir olmayı vaz ettiği ve bu nedenle hareket noktası İslam olan bu tür örgütlenmelerin sivil toplum-demokrasi arasında kurulan ilişki açısından sorun teşkil ettiği öne sürülmektedir. Diğer bir kategori ise Türk siyasi kültürünün temel bazı özellikleri ile demokrasi-dostu bir sivil toplum yapılanması arasında uyumsuzluklar olduğunu öne süren çalışmalardan oluşmaktadır. Buna istinaden de Türk siyasi kültüründe kişiler-arası güven duygusu eksikliği ve bundan kaynaklanan örgütlenme ve birlikte hareket edebilme yeteneğinin ve güdüsünün eksikliği, devletin "devlet baba" olarak algılanması gibi kültürel özellikler zikredilebilmektedir. Farklı bir yaklaşımla da bazı çalışmalar sivil toplum kavramı ile milliyetçilik ideolojisi arasında kurulan bağın demokrasi/demokratikleşme açısından sakinlerine değinmektedir. Güçlü ve canlı bir sivil toplumun güçlü bir devlet olabilmek, uluslararası arenada artan bir saygınlık için bir önkoşul olarak öne sürüldüğü bir yaklaşımın, milliyetçi bir tonlamayla sivil toplumun önemini vurgulamanın sivil toplumun demokratikleştirici potansiyelini eriten bir bakış açısı olduğu öne sürülmektedir.

Kuşkusuz bu örnekler çoğaltılabilir. Ancak hepsinden daha yoğun ve daha dikkat çekici bir şekilde vurgulanan ve sürekli karşımıza çıkan en temel mesele, Türkiye'de sivil toplum-demokrasi ilişkisi açısından en önemli problem olarak konu hakkındaki akademik çalışmaların büyük çoğunluğunda vurgulanan husus güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliğidir (*dichotomy*). Siyasî-felsefî olarak farklı duruşları olan, ve aslında farklı sivil toplum kavramsallaştırmalarının hareket eden bir çok çalışmanın hareket noktasını ve en temel iddiasını bu ikilik oluşturmaktadır. Yani bu yaklaşımda Türkiye'de demokratikleştirici rolü olan bir sivil toplum yapılanması için en önemli ve öncelikli sorun "ceberrut" devletin toplum üzerindeki, baskıcı, belirleyici, kısıtlayıcı, şekillendirici rolünün azaltılmasıdır. En önemli ve "esas" çatışma bu sıfatlarla tanımlanan devlet ile onun karşısında hep cılız ve çelimsiz kalmış, özerk bir siyasal aktör olarak devletin karşısında ondan bağımsız olarak var olamamış ve o nedenle de devlet karşısında onun gücünü dengeleyecek bir güç olarak gelişmemiş bir (sivil) toplum arasındadır. Dolayısıyla esas sorun devletin bu dominant pozisyonunun sorgulanması ve devletin gücünün ve etki alanının sınırlanması olarak formüle edilir ve bu sıklıkla tekrar edilir. Aşağıda gösterileceği gibi bu vurgu muhafazakâr liberal kanatta da, liberal-sosyalist kanatta da, cumhuriyetçi-liberalizmde de sürekli olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmada önce bu durum örnekleriyle gösterilecek, daha sonra bunun kuramsal düzeyde ne gibi sakinler doğurabileceğine ve sivil toplum tartışmasının verimliliğine ne gibi etkileri olabileceğine değinilecek ve bütün bu çözümlerler ışığında akademik literatürün bu eksende şekillenmesinin Türkiye'de hayırseslik olgusunun sivil toplum tartışmalarındaki artan popülaritesini etkileyen, buna elverişli bir zemin hazırlayan önemli bir etken olduğu vurgulanacaktır. Çünkü Türkiye'de güçlü devletin ve onun sahip olduğu söylenen toplumu sürekli olarak baskı altında tutma, kontrol etme, yönlendirme, toplumdaki bağımsız hareket etme gibi eğilimlerinin bu kadar çok vurgulanması beraberinde devletin toplumsal ve siyasal rolünün olabildiği kadar kısıtlanması gerekliliği gibi bir anlayışa yol açmaktadır.

Sivil Toplum Tartışmasına Damgasını Vuran Mesele: "Güçlü Devlet - Zayıf Sivil Toplum"

Türkiye'de devlet- sivil toplum ya da sivil toplum-demokrasi ilişkisi söz konusu edildiğinde ilk aklı gelen meselenin sürekli olarak Türkiye'de diğer toplumsal-siyasal-tarihsel bağlamlardan farklı, kendine özgü bir devlet geleneği olmasına karşı çıkarlar ve hatta bunun bir gerçeklik olduğunu reddedenler olsa da bu tür eleştirel yaklaşımlar azınlıktadır. Diğer taraftan bunun "Türk siyasal yaşamının bir gerçeği" olarak ele alınması yukarıda da değinildiği gibi aslında farklı politik-ideolojik duruşlara sahip birçok araştırmacının

buluştuğu ortak paydadır. Çoğu araştırmada bu durum sadece bir gerçeklik olarak ele alınmakla da kalmaz, aynı zamanda Türkiye’de demokratikleşmeyi pekiştiren bir sivil toplum pratiğinin gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak altı çizilir. İşte bu vurgu beraberinde “demokrasi/demokratikleşme için sivil toplumun gelişmesi, sivil toplumun gelişmesi için de devletin gücünün, özerkliğinin ve hareket alanının sınırlanması gereklidir” şeklinde özetlenebilecek bir mantık silsilesini getirir. Şimdi vereceğimiz örneklerde bu bağlantılar kurulurken izlenen düşünce sistematiğini gözden geçirebiliriz. Burada bahsedeceğimiz farklı yaklaşımlar bize farklı saiklerle de hareket ediliyor olsa Türkiye’de sivil toplum tartışılırken gündemin merkezine oturan ana meselenin güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliği olduğunu gösterecektir. Bu çalışmalar neden bu güçlü devlet- zayıf sivil toplum gerçekliğinin bir sorun olarak ele alınması gerektiği konusunda birbirlerinden ayrılmaktadır. Aslında bu soruya verilen cevaplar farklı siyasi-felsefi duruşlar arasındaki ayrımların en net olarak ortaya çıktığı nokta olarak görülebilir. Bu bağlamda beş farklı yanıt gözde çöze çözmekte ve bu yanıtlar aynı zamanda farklı sivil toplum kavramsallaştırmalarını da çıkarsamamıza yardımcı olmaktadır. Yani aslında her cevaba belli bir sivil toplum kavramı eşlik etmektedir.

Rasyonalite/evrensellik yönelimli yaklaşıma göre “güçlü devlet- zayıf sivil toplum gerçekliği” temel bir sorundur çünkü bu durum toplumda toplumun uzun vadeli ve ortak çıkarları hakkında bir oydaşmanın oluşmasını engellemektedir. Bu yaklaşım böyle bir konsensüsün evrensellik ilkesi çerçevesinde, eğitilmiş ve aydınlanmış, akıllarını bu yönde kullanabilme yetisini geliştirmiş insanlar arasındaki rasyonel bir tartışma ortamı neticesinde yaratılması gerektiğini savunur. Ancak Türkiye’de devletin toplum üzerindeki hâkimiyetinden dolayı sivil toplum gelişmemiş, gelişmesine izin verilmemiş, toplumsal hedefler hep devlet tarafından topluma empoze edilegelmiştir. Böylelikle de toplum uzun vadeli ortak çıkarlarını rasyonel ve aydınlanmış bir tartışma ortamı neticesinde formüle etme ve onlara ulaşma yetisini geliştirememiştir. Bu durum, yani sivil toplumun evrensellik ilkesi çerçevesinde hareket etme becerisinin gelişmemiş olması, ise güçlü devlet geleneğini daha da besleyen, onu iyice pekiştiren bir etken olmuştur. Rasyonalite, aklın kullanımı, özel ile evrensel arasında bir bağlantı kurma gerekliliği, devletin evrensellik ilkesinin temsilcisi olarak görülmesi, sivil toplumun aslında içinde böyle bir potansiyel bulundurulmasına rağmen halihazırda evrensellik ilkesi çerçevesinde hareket edemiyor olduğuna dair tespitler bu yaklaşımı Hegel’in sivil toplum kavramsallaştırmasına yaklaştırmaktadır. Çünkü Hegel de sivil toplum hakkındaki yazılarında aslında sivil toplumun ideal olarak kendi içindeki gerilim ve çatışmaları çözerek evrensellik ilkesini hayata geçirebilecek potansiyele sahip olduğunu ancak realiteye bakıldığında bunun gerçekleşmediğini söylemektedir (Hegel, 1967). Bunun gerçekleşebilmesinin aslında nasıl mümkün olduğunu da yine kendisi açıklamaktadır. Ona göre insanlar kendi kişisel ve kısa vadeli kaygılarıyla toplumdaki diğer bireyleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu gördüklerinde, yani kişisel olanla evrensel olan arasındaki bağlantıyı kurduklarında bu konsensüs mümkündür. Bu bağlantıyı ise bireyler kendilerini bu toplumsal bağlantı zincirinin bir parçası olarak görecektir şekilde zihinlerini eğittikleri zaman, eğitimi de sadece kendi amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak görmedikleri zaman kurabilirler. Türkiye’deki çalışmalar arasında Metin Heper’in konu hakkındaki çalışmaları ve önem verdiği “rasyonel demokrasi” kavramı bu yaklaşıma örnek olarak gösterilebilir (Heper, 2003, 1998, 1992, 1985).

Liberal demokrasinin pekişmesi yönelimli yaklaşıma göre “güçlü devlet- zayıf sivil toplum gerçekliği” temel bir sorundur çünkü bu durum ülkede liberal demokratik bir rejimin yerleşmesi ve pekişmesi önünde engel teşkil etmektedir. Bu ikiliğin ülkede liberal anlamda bireysel hak ve özgürlüklerin ve devletin dışında özerk bir örgütlü yaşamın gelişmesi bakımından olumsuz sonuçları olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu yaklaşıma eşlik eden sivil toplum kavrayışı üç temel ilke etrafında şekillenen liberal-bireyci-çoğulcu sivil toplum kavramsallaştırmasıdır. Bu üç ilke ise devlet-sivil toplum ayrımı (ikisinin birbirinde ayrı varlıklar olarak düşünülmesi), sivil toplumun devletin muhtemel despotik eğilimlerini kontrol altında tutmak için gerekli bir araç olarak görülmesi, ve toplumda çoğulluğu bir ‘zenginlik’ olarak gören belli bir çoğulculuk anlayışıdır. Sivil toplum bireysel hak ve özgürlüklerin devletten bağımsız olarak tecrübe edilebildiği, aynı zamanda kimlikler ve çıkarlar bazında çoğulculuğun temsil edildiği bir alan olarak düşünülür. Temsil imkânı bulan bu çoğul kimlikler ve çıkarlar birbirleriyle etkileşimde bulunacak, rekabet edecek ancak bu durum yasal eşitlik çerçevesinde eşit imkanlarla gerçekleşeceği için ortaya çıkan manzara “harmoni” olarak adlandırılacaktır. Bu harmoni ise neticede farklılıkların, çatışmaların uyum içerisinde bir konsensüsü bağlanmasına vesile olacaktır. Bu sivil toplum anlayışının klasik formülasyonunu Alexis de Tocqueville’de görmek mümkündür. Tocqueville sürekli olarak devletin toplum üzerindeki hâkimiyetini arttırma çabası içinde olmak gibi bir eğilimi olduğunu söylemekte ve bunun giderek despotik eğilimlere dönüşeceğini ve bunu engellemenin tek yolunun toplumun kendi kararlarını verebilir niteliğe kavuşması olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden de devlet dışında özerk bir örgütlü yaşama çok büyük önem atfetmekte ve bunu da demokrasinin vazgeçilmez önkoşulu olarak görmektedir. Türkiye’deki liberal demokrasi yönelimli yaklaşıma da ağırlıklı olarak bu sivil toplum kavramsallaştırması eşlik etmekte ve bu yaklaşım Şerif Mardin (1995); Ömer Çaha (2005, 2000, 1999, 1996); Binnaz Toprak (1996); Ergun Özbudun (1997); Nilüfer Göle (2005, 1996, 1994) gibi akademisyenlerin çalışmalarında gözlenmektedir.

Kendiliğinden düzen/doğal gelişme yönelimli yaklaşıma göre ise “güçlü devlet- zayıf sivil toplum gerçekliği” temel bir sorundur çünkü bu durum toplumun doğal ve kendiliğinden ortaya çıkan gelişim sürecinin, spontane düzeninin devletin müdahalesi ile engellendiğine, önüne ket vurulduğuna dair bir işarettir. Yukarıda bahsedilen liberal-bireyci-çoğulcu sivil toplum kavramsallaştırmasının üç temel ilkesi

burada da aynen göze çarpmaktadır. Ancak bu yaklaşımın en ayırt edici özelliği kendiliğindenlik ve doğal gelişim süreçlerine yapılan vurgudur. Altı çizilen nokta toplumun doğal gelişim sürecinde, (devletin ya da dışsal herhangi bir etkenin müdahalesi olmadan) kendiliğinden ortaya çıkan pratikler, kurumlar, zihniyet yapısı, davranış ve düşünce biçimleri, Hayek'in ifadesiyle "toplumdaki spontane güçlerden faydalanmak"tır (1999). Sivil toplum işte bu anlamda önem kazanmakta, toplumun kendisi hakkındaki kararları kendisinin veriyor olmasının, kendi doğal gelişim sürecinin izleyeceği yolu kendisinin tespit ediyor olmasının bir aracı olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşıma eşlik eden sivil toplum anlayışı Oakeshott ve Hayek'ten (1999, 1984) esinlenen muhafazakâr liberal-bireyci-çoğulcu sivil toplum kavramsallaştırmasıdır. Türkiye'den bu anlayışa örnek olarak Mustafa Erdoğan'ın çalışmaları zikredilebilir (2005, 2001, 2000).

Liberal-sosyalizm yönelimli yaklaşım için "güçlü devlet- zayıf sivil toplum gerçekliği" temel bir sorundur çünkü bu durum Türkiye'de sosyalist hareketin etkili ve geniş tabanlı bir siyasal hareket olarak ortaya çıkmasının önündeki en büyük engel olagelmıştır. Devletin toplum üzerinde hep var olan baskısı ve hâkimiyeti yüzünden sosyalizm statükoya meydan okuyan ve/ya da ona alternatif oluşturabilecek bir halk hareketi olarak gelişmemiştir. Bu yaklaşımın en ilginç tarafı sosyalizme dair bu vurguya rağmen bu yaklaşımda da kullanılan sivil toplum kavramının klasik liberal-bireyci-çoğulcu sivil toplum kavramsallaştırması olmasıdır. Bu kavramsallaştırmanın üç temel ögesi burada da göze çarpmakta. Yine toplumdaki ayrı ve farklı ve toplum üzerinde hâkim, topluma hiçbir zaman gerçek anlamda inisiyatif vermemiş, "kendini toplumun dışında ve üzerinde gören bir otorite" olarak devlete referansla çözümlemeler yapılmakta; sivil toplum "resmî alanda devletle karşı karşıya gelebilecek bir siyasal özne" olarak görülmektedir. Sivil topluma bireysellik, heterodoksi, özgürlük, yaratıcılık, inisiyatif alanı olarak olumlu bir değer atfedilmektedir. Resmî ideolojinin "birlik ve beraberlik"e yaptığı vurgu da bu değerlendirmenin merkezinde yatmakta ve demokrasi "çoğulcu toplum"a yönelik bir proje olarak tanımlanmaktadır. Sivil toplumun bu klasik liberal-bireyci-çoğulcu kavramsallaştırmasının yanı sıra bu yaklaşımda sosyalizme dair bir kaygı da dikkat çekmektedir. Ancak, sosyalizmin Türkiye'de gelişebilmesi için öncelikli mücadele devletin toplum üzerindeki hâkimiyetinin sona erdirilmesini içeren mücadeledir. Devlet ve toplum arasındaki eşitsiz ilişki en acil olarak uğraşılması gereken meseledir ve sivil toplum bu anlamda önem taşımaktadır. Bu yaklaşıma örnek olarak Türkiye'de liberal solun önemli temsilcileri olan ve aynı zamanda sivil toplum tartışmalarını da derinden etkilemiş olan İdris Küçükömer (1994), Ahmet İnsel (2006, 2005, 2000) ve Murat Belge'nin (2004, 2003, 2001, 1993) konuyla ilgili çalışmaları örnek verilebilir.

Son olarak, *vatandaşlık eksenli yaklaşıma göre* "güçlü devlet- zayıf sivil toplum gerçekliği" temel bir sorundur çünkü bu durum Türkiye'de cumhuriyetçi gelenek içinde tanımlanan aktif vatandaşlık nosyonunun gelişmesini engellemiştir. Bu yaklaşıma göre vatandaşlık fikri toplumdaki bireylerin tüm kimlik ve farklılık iddialarıyla birlikte aktif siyasal katılım ekseninde yeniden canlandırılmaktadır. Burada sözü edilen aktif birey liberal-cumhuriyetçi anlamda hem bireysel hak ve özgürlükleri olan hem de toplumsal sorumlulukların bilincinde olan bireydir. Bu yaklaşımda vurgu aktif katılım vasıtasıyla ortaya çıkan etkileşimde ve tüm kimliklerin ilişkişel niteliğindedir. Bu bağlamda sivil toplum demokratik müzakere alanı olarak düşünülmektedir ve bu noktada iletişimsel eylemin toplumsal anlamda birleştirici gücüne, düşünce ve iradenin söylemsel olarak oluştuğuna, ve bireylerin birbirlerini ikna edebilmek ve böylelikle bir konsensüs yaratabilmek amacıyla argümanlarının gücüyle yarıştıkları düşünülmektedir. Jürgen Habermas'ın öncülüğünü yaptığı liberal-cumhuriyetçi duruştan (2006, 2005, 1996, 1995, 1992) beslenen ve sivil toplumun bu duruş içerisindeki kavramsallaştırmasından hareket eden bu yaklaşıma Türkiye'den Fuat Keyman (2005a, 2005b, 2005c 2004a, 2004b, 2003), Ahmet İcduygu (2005) ve İlhan Tekeli (2004) gibi akademisyenlerin çalışmaları örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç

Buraya kadar yapılan analiz Türkiye'de sivil toplum üzerindeki literatürde hâkim temaları ve hâkim yaklaşımları ortaya koymaktadır. Bu çalışmada görünürdeki farklılaşmaya rağmen bütün bu yaklaşımların özde çok önemli bir ortak noktada birleştikleri iddia edilmektedir. Bu ortak nokta da neticede bu yaklaşımları birbirine alternatif farklı yaklaşımlar olmaktan uzaklaştırmakta ve onları belli bir hâkim yaklaşımın (liberal bakış açısının) versiyonları haline getirmektedir. Bu ortak noktanın kaynağında en temelde güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliğine sürekli olarak bütün bu yaklaşımlarda yapılmakta olan, bu nedenle de "semptomatik" olarak nitelendirilmesi mümkün olan bu vurgu yatmaktadır. Devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkinin ağırlıklı olarak bu liberal çerçevede ele alınması, doğurduğu sonuçlar bakımından farklı bakış açılarıyla tartışma konusu yapılabilir ve eleştirilebilir. Örneğin,

- 1) Devlet ve sivil toplum arasında sadece metodolojik değil ontolojik bir ayrıma gidiliyor olmasının, yani ikisinin iki ayrı politik özne olarak karşı karşıya gelen varlıklar olarak ele alınmasının devlet ve sivil toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi ve bazen içiçe geçmişliği gözardı etmeye yol açacağı iddia edilebilir.
- 2) Sivil toplumu ve devleti başlı başına birer politik özne olarak görmenin onların kendi içlerindeki karmaşık ilişkileri, farklılaşmaları, çatışmaları yok sayarak onların türdeş yapıda oldukları yanılmasına yol açacağı öne sürülebilir.
- 3) En önemli ikilik devlet-sivil toplum ikiliği olarak sunulmuş olduğundan sivil toplumun kendi içindeki çatışmaların doğasının ikinci plana atılmış olacağı ya da sivil toplumun kendi içinde de despotik

eğilimlerin olabileceği ihtimalinin yeteri kadar sorgulanmadığı vurgulanabilir ve sivil toplumun haklar, özgürlükler, çoğulculuk ve devletin doğrudan denetimi dışında özerk bir faaliyet alanı olarak idealleştirilmesi hatta belki yüceltilmesi eleştirilebilir.

- 4) Bu ikiliğe yapılan aşırı vurgunun beraberinde sivil topluma araçsal bir bakış açısını getirdiği öne sürülerek bunun sivil toplumun "ahlaki bir birliklilik formu" (Sarıbay, 2005: 29) olarak görülmesi önünde engel oluşturduğu öne sürülebilir.

Bu çalışma bu eleştirilerin hepsini önemli ve anlamlı bulmakta ancak, Türkiye'de güçlü devlet- zayıf sivil toplum ikiliğinin bu kadar gündemde olmasının (aslında sivil toplum deyince Türkiye'de akla gelen ilk mesele olmasının) çok da fazla dile getirilmeyen bir sonucu daha olduğunu gündeme getirmek istemektedir. Açmak gerekirse, Türkiye'de sivil toplumla ilgili en önemli problemin çok güçlü ve baskın bir devletin varlığı olarak formüle edilmesi ve dolayısıyla devletin toplumsal-siyasal-ekonomik yaşama müdahalesine kuşkuyla bakılması yoksulluk ve sosyal adaletsizliğin ele alınma biçimini doğrudan etkilemekte ve yoksulluk sorununun hayirseverliğe havale edilmesinin olağanlaşmasına (Buğra, 2008: 11) yol açmaktadır. Yoksulluğun ve sosyal adaletsizliğin hayirseverliğe havale edilmesi ve bunun giderek olağanlaşması ise en başta sözünü ettiğimiz yoksulluğun siyasal bir mesele olarak gündeme gelememesine neden olur. Buğra'nın ifadesiyle: "Tartışmanın siyasileşmesi düzeni olduğu gibi korumayı amaçlayanlar açısından hiç istenmeyen bir şeydir. Bu amaç doğrultusunda kullanılan en önemli dayanak, her zaman, hayirseverlik olmuştur. Hayirseverlik yoksulluğu siyasileştirmeye yönelik çabaların karşısına çıkarılan en önemli kozdur. Sosyal politika düşüncesi ise yoksullukla mücadele görevini siyasi otoriteye verdiği ölçüde yoksulluğu siyasileştirir." (Buğra, 2008: 259-60) Bu çalışmada benim amaçladığım şey de yoksullukla mücadelenin ağırlıklı olarak hayirseverlikle ele alınması durumunu pekiştiren çok önemli bir faktörün Türkiye'de sivil toplum kavramı hakkındaki tartışmaların doğası olduğunu vurgulamaya çalışmaktır. Diğer bir deyişle, farklı sivil toplum kavramsallaştırmalarından hareket edip farklı çözümler yapan çalışmaların hepsinin ortak noktasının güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliğine odaklanmak olması onları hâkim liberal anlayışın farklı biçimlerine döndürmekte ve böylelikle de devletin sosyo-politik yaşamdaki rolünün ve etkisinin kontrol altına alınmasının en önemli mücadele alanı olarak tanımlanmasına yol açmaktadır.

Kaynakça

- Belge, Murat (1993). *Türkiye Dünyanın Neresinde? 5 Basım*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Belge, Murat (2001). "Devlet- Sivil Toplum Diyalogu", *Radikal*, 15.05.2001.
- Belge, Murat (2003). "Sivil Toplum Nedir?", Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:1, 2003, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi http://stk.bilgi.edu.tr/docs/belge_std_1.pdf Erişim tarihi 25.12.2006
- Belge, Murat (2004). *Tarihten Güncelliğe*, 2. Baskı İletişim, İstanbul.
- Buğra, Ayşe (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, İletişim, İstanbul.
- Çaha, Ömer (1996). "Sivil Toplum ve Liberalizm, *Diyalog*, Vol.1, No.1, 188-213.
- Çaha, Ömer (1999). *Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi*, İz Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ömer (2000). *Aşkın Devletten Sivil Topluma* Gendaş, İstanbul.
- Çaha, Ömer (2005). "Sivil Toplum Üstüne" *Sivil Toplum ve Demokrasi* içinde, Lütfi Sunar (der.) Kaknüs Yayınları, İstanbul
- Erdoğan, Mustafa (2001). *Demokrasi, Laiklik, Resmî İdeoloji*, Liberte, Ankara.
- Erdoğan, Mustafa (2005). "Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişmesi İçin Devlet Değişmeli" *Sivil Toplumunu Konuşmak İçinde*, Lütfi Sunar (der.) Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Göle, Nilüfer (1994). "Toward an Autonomization of Politics and Civil Society in Turkey" *Politics in the Third Turkish Republic* içinde M. Heper ve A. Evin (der.), Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford.
- Göle, Nilüfer (1996). "Authoritarian Secularism and Islamist Politics" *Civil Society in the Middle East* içinde A. Richard Norton (der.) E.J. Brill, Leiden.
- Göle, Nilüfer (2005). "Demokratik Bir Kamusal Alan İçin Güçlü Bir Sivil Toplum Ön Koşuldu" Uğur Kömenceoğlu, Kenan Çayır, Lütfi Sunar röportajı, *Sivil Toplumunu Konuşmak* Lütfi Sunar, (der.), Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Habermas, Jürgen (1992). "Further Reflections on the Public Sphere" *Habermas and the Public Sphere*, içinde. Craig Calhoun.(der.) The MIT Press, Cambridge.
- Habermas, Jürgen (1992). *Transformation of the Public Sphere*, The MIT Press, Cambridge.
- Habermas, Jürgen (1995). "Reconciliation Through the Public Use of Reason: Remarks on John Rawls's Political Liberalism", *The Journal of Philosophy*, Vol. XCII, No.3.
- Habermas, Jürgen (1996). *Between Facts and Norms Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Willian Rehg (çev) The MIT Press, Cambridge.
- Habermas, Jürgen (2005). "Equal Treatment of Cultures and the Limits of Postmodern Liberalism", *The Journal of Political Philosophy*, 13 (1) .
- Habermas, Jürgen (2006). "The Public Sphere" in *Contemporary Political Philosophy An Anthology* Second edition Rober E. Goodin and Philip Pettit (der.) Blackwell Publishing, Oxford.
- Hayek, Frederik A. (1984). "Equality, Value, and Merit", *The Essence of Hayek* içinde Chiaki Nishiyama ve Kurt R. Leube (der.) Hoover Institution Press, Stanford.
- Hayek, Frederik A. (1999). *The Road to Serfdom*, Reader's Digest Condensed Version, : IEA Health and Welfare Unit, London.

- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1967). *Philosophy of Right*, Oxford University Press, London.
- Heper Metin (1985). *The State Tradition in Turkey*, Eothen Press, North Humberdsire.
- Heper Metin (1992). "The Strong State" and Democracy: The Turkish Case in Comparative and Historical Perspective" *Democracy and Modernity içinde* (der.) S.N. Eisenstadt., E.S. Brill, Leiden.
- Heper Metin (1998). "Türkiye'de Unutulan Halk ve Birey" 75. Yılda Tebaadan Yurttaşa Doğru içinde, Artun Ünsal(der.), İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Heper Metin (2003). "Demokrasimizin Sorunları", *Doğu Batı*, No.21.
- İnsel, Ahmet (2000). *Solu Yeniden Tanımlamak* 2. Baskı, İletişim, İstanbul.
- İnsel, Ahmet (2005). *Türkiye Toplumunun Bunalımı* 6. Baskı: İletişim, İstanbul.
- İnsel, Ahmet (2006). "Sivil Toplum ve Siyaset", *Radikal*2, 23.07.2006.
- Keyman, E. Fuat ve Ahmet İçduygu (2003).. "Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses, *Citizenship Studies*, 7 (2).
- Keyman, E. Fuat (2004a). "Globalleşme, Özgürlük, Etik ve Siyaset" *Sivil Toplum*, 2 (5).
- Keyman, E. Fuat (2004b). "Dünyada ve Türkiye'de Sivil Toplum". *Radikal İki*. 22.08.2004.
- Keyman, E. Fuat (2005a). "Modernity, Democracy and Civil Society in Turkey" *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development içinde* Ashgate.
- Keyman, E. Fuat ve Ahmet İçduygu (2005b). "Citizenship, Identity, and the Question of Democracy in Turkey", *Citizenship in a Global World: European Questions and Turkish Experiences içinde* E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu (der), Routledge, Londra ve New York.
- Keyman, E. Fuat (2005c). *Değişen Dünya Dönüşen Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Küçükömer, İdris (1994). *İdris Küçükömer Sivil Toplum Yazıları Bütün Eserleri* 3 Bağlam, İstanbul.
- Mardin Şerif (1995). "Civil Society and İslam" in John A. Hall (der.), *Civil Society: Theory, History, Comparison* (der.) John A. Hall, Polity Press, Cambridge.
- Özbudun, Ergun (1997). "Civil Society and Democratic Consolidation in Turkey", *Civil Society, Democracy and the Muslim World*, Elizabeth Özdalga ve Sune Persson (der.) Swedish Research Institute in İstanbul Transactions vol. 7. Richmond Curzon Press.
- Sarıbay, Ali Yaşar (2005). "Sivil Toplumda Ahlak: Üniversitas mı Societas mı?", *Sivil Toplum: Farklı Bakışlar içinde*, Lütfi Sunar (der.), Kaknüs, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (2004). *Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Toprak, Binnaz (1996). "Civil Society in Turkey" A.R. Norton der. *Civil Society in the Middle East içinde* E.J. Brill, Leiden.

HAYIRSEVERLİK ETKİLİ BİR SOSYAL POLİTİKA ARACI OLABİLİR Mİ?

Fuat MAN,
fuatman@yahoo.com
Sakarya Üniversitesi,
Arş. Gör. Onur METİN,
ormetin@sakarya.edu.tr
Sakarya Üniversitesi,

Özet

Hayırseverlik elbette ki kişisel bir meziyet olarak takdir edilebilecek bir özelliktir. Hatta her ne kadar 'iyi' ve 'kötü' nitelendirmelerinin sınırını neyin oluşturacağı çoğunlukla tartışmalı olsa da hayırseverliğin 'iyi insan', 'iyi yurttaş', 'iyi zengin' vb. gibi ifadelere kaynaklık edebileceği söylenebilir. Ancak bireysel düzeyde takdir edilen bir özelliğin bir politika aracı olarak ele alınması acaba ne kadar fonksiyonel olacaktır? Konu yoksulluk gibi girift bir problemle birlikte düşünüldüğünde, üzerinde daha derin ve soğukkanlı düşünmeyi gerektirmektedir. Hayırseverlik gibi girişimlerin elbette ki takdir edilmesi gerektiği düşünülebilir ancak yoksulluk gibi varoluşsal bir meselede bu konunun eleştirel olarak ele alınması, 'haklar' konusunu da kapsayan bir alanın daha derinlemesine tartışılmasına katkı yapabilir. Bu çerçevede bu bildiri sosyal haklara göndermede bulunarak 'hayırseverlik' kurumunun, kişilerin bireysel dünyalarını ilgilendiren boyutu ile değil ancak bir sosyal politika aracı olarak işlevine dair bir tartışmasını sunacaktır.

CAN PHILANTHROPY BE AN EFFECTIVE TOOL FOR SOCIAL POLICY?

Abstract

Philanthropy can, certainly, be approved as a good personal characteristic. Although there is no compromise on the border of 'the bad' and 'the good', it is usually accepted that philanthropy can form the basis of 'good people', 'good citizen', 'good wealthy people' etc. Yet, could a good personal characteristic be a functional tool for social policy? When thought it with a complex question such as poverty, this issue deserves more attention to consider it closely. Although philanthropy is a good personal characteristic, in social policy, looking at poverty in the frame of 'the rights' would be more useful to reduce it. This paper intends to argue the function of philanthropy as a social policy tool.

Key Words: Public Administration, Public Participation, Civil Society Organizations.

Giriş

"Altındağ Belediyesi'nin ödüllü yardımlaşma kurumu Hayır Çarşısı, Altındağlı ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatmaya devam ediyor. Kurulduğu günden bu yana on binlerce başvuruyu bizzat yerinde inceleyerek eksikler tespit eden ve hayırsever vatandaşlardan gelen yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştıran Hayır Çarşısı, son olarak Halime Günaydın ve Mustafa Salan'a yardım etti. Hayır Çarşısı ekipleri, yaptıkları inceleme ve tespit sonucunda eşinden 18 yıl önce ayrılan ve dört yıldır kanser tedavisi gören Mustafa Salan'a tek kişilik baza ve yatak, tekerlekli sandalye, temizlik maddesi ve gıda yardımında bulundu. Bir binanın alt katında oldukça zor şartlarda yaşayan Salan, kanser tedavisi sırasında gördüğü kemoterapi yüzünden desteksiz yürüyemiyordu. Hayır Çarşısı Salan'a ayrıca her üç ayda bir düzenli olarak gıda ve temizlik maddesi yardımı da yapacak" (BH 2007).

"Silvan'da faaliyet gösteren Toplumda Ümmet Anlayışı Yayma ve Yaşatma Derneği (Ümmet Der) yardıma muhtaç ailelere gıda yardımında bulundu. Hayırsever vatandaşlar tarafından bağışılan gıda paketleri dernek tarafından daha önce tespit edilen yardıma muhtaç 16 aileye ulaştırıldı. Yardım alan ailelerin memnun oldukları gözlenirken, fakir ile zenginler arasında köprü olmaya devam edeceklerini dile getiren dernek yetkilileri, elimizden geldikçe yardımların devam edeceğini belirtti" (Artagus 2010).

"Elbistan'a bağlı Küçükyapalak köyünde ikamet eden doğuştan yürüme engelli olan 9 yaşındaki Veli Öksüz'e, hayırsever vatandaşlar sahip çıkarak, yardım elini uzattı. İsmi açıklanmasını istemeyen ve yurt dışında yaşayan hayırsever işadamları ile Hüseyin Kal isimli vatandaş, küçük Veli'ye bir adet akülü tekerlekli sandalye ile birlikte bir adette normal tekerlekli sandalye hediye ettiler" (ES 2010).

Hayırseverlikle ilgili internet üzerinden yapılacak çok basit bir taramada bunun gibi binlerce habere rastlamak mümkündür. Bilindiği gibi televizyonların ana haber bültenlerinin sonlarına doğru da genelde son derece zor durumda bulunan insanları konu edinen haberler yayımlanır ve ertesi gün ya da takip eden günlerde de bu haber üzerine 'kanalın telefonlarının kilitlendiği'ne dair açıklamalar yapılır. 'Hassas' ya da 'duyarlı' vatandaşlar bu yürek yakıcı haber karşısında sorumluluk hissedip muhtaç aileye ya da kişiye yardım elini uzatmıştır. Yine habere konu olan 'yoksul', bu kez ya yüzü gülüyordu ya da ağlıyordu ama bu kez döktüğü mutluluk gözyaşlarıdır. Yaptığı açıklama aşağı yukarı 'deme ki insanlık ölmemiş, Allah bu yardımı

yapandan razı olsun' tarzında bir açıklamadır. Bu haberi izleyen kitleler de büyük ölçüde bu yorumu paylaşırlar. Haberi yapan televizyon kanalı ya da ekip de eğer bu tarz haberlerin izlenme oranı üzerindeki hesaplamaları dikkate alınmazsa belki de 'sosyal sorumluluk' çerçevesinde vicdani bir rahatlama hissedecektir.

Peki bu 'insani', 'dayanışmacı', 'iyilikçi' (...) tablonun neresi yanlış? Ortada ihtiyaç sahibi insanlar bulunuyor ve öte yandan da muhtaç durumdaki bu kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması durumu söz konusu. Bireysel vicdan kapsamında değerlendirildiğinde elbette bu tablo son derece 'duygulandırıcı' durmaktadır. Bu çerçevede hayırseverliğin eleştirilecek bir tarafı bulunmamaktadır. Ancak tabloya politik bir gözle bakıldığında ciddi sakıncalar barındırdığı söylenebilir. Artık herkese malum olmuş bir hikâyede dalgaların kıyıya vurduğu sayısız denizyıldızlarının eline geçirdiğini suya atan bir adamın durumu anlatılır. Yanından geçen bir adamın onun bu çabasının boşuna olduğunu zira tüm denizyıldızlarının hayatını kurtarmasının mümkün olmadığını dolayısıyla bu çaba sonucu fark eden bir şey olmadığını yönelik tutumuna yönelik hikâye kahramanını verdiği cevapta hayati kurtulan denizyıldızı referans yapılmıştır: "Adam bir denizyıldızını alıp denize fırlatır ve 'bunun için fark etti' der. Hayırseverlik hikâyelerinin birçoğunu bu hikâyeye benzetmek mümkündür. Bu, elbette hayırseverliğin toplumsal düzeyde önemsiz olduğu anlamına gelmez. Hayırseverliğin bireysel anlamda, vicdani ve dini anlamda büyük bir önemi olduğu gibi dayanışmaya vurgu yapması, sınıflar arası sınırları (zengin ile yoksul) belirginleştirmesi ve bu anlamda bir iktidar üretmesi anlamında toplumsal ve politik alanda da önemli bir karşılığı bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada hayırseverliğin sosyal politika ile bağı tartışılmak istenmektedir. Tüm denizyıldızlarını denize kavuşturma iddiasında olan ya da öyle bir çabada olan sosyal politika penceresinden olaya bakıldığında, tek bir denizyıldızı referans yapılarak varılacak sonuçlar anlamsız olacaktır. Dolayısıyla hayırseverlik her ne kadar takdir edilen bir durum olsa da sonuçta hikâyeyi sadece bir denizyıldızını merkeze alarak mutlu sonla bitirir ve geri kalan milyonlarca denizyıldızını oaktan uzaklaştırır. Hayırseverliğin sosyal politika bağlamında böyle bir sakınca taşıdığını belirtmek gerekir.

Bu çalışmada hayırseverliğin ve sosyal politikanın kökenleri, hangi toplumsal koşullarda varlık bulduklarına kısaca değinilecek ve sosyal politikanın, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi muhtaçları ötekileştiren ve rencide eden ihtiyaç tespiti yerine neden hak temelli bir yaklaşımla işlemesi gerektiği temellendirilmeye çalışılacaktır. Bu yönlerdeki bir çaba olarak da 'temel gelir' ya da 'vatandaşlık geliri'ne kısaca değinilecektir.

Hayırseverlik: Yoksullara Yardımın Kökenleri

Yoksulluk, tarihin her döneminde tartışılan bir gerçeklik olmakla birlikte onun günümüzde almış olduğu pozisyonun ya da ona yönelik algılamaların temelinde tartışılmaz bir biçimde 'kapitalizm' dinamiği bulunmaktadır. Sanayi Devrimi'nden yaklaşık iki yüz – iki yüz elli yıl önce başlayan kırsal çözümler kentlerdeki nüfus kompozisyonunu dramatik bir biçimde arttırmıştır. Yaklaşık yüz yıllık süre içinde ortalama büyüklükteki şehirler ya da küçük kasabalar yüz binlerle ifade edilen nüfuslara sahip olmuşlardır. Bu durum mülksüzleşme ya da emeğin 'özümlenmesi' ile ilgilidir. *Özümlenme* kavramı burada ironik bir biçimde birçok olumsuz duruma kaynaklık etmektedir. Emeğin özümlenmesi onun toprağa, toprak soyluya ve mülkiyetten özümlenmesi (kopması) anlamına gelmekteydi ve onu kentlere doğru yol alan kitlelere katmaktaydı. Öte yandan hayatta kalabilmek için sadece 'özgür emeği' bulunan bu kalabalık korunmasız bir biçimde şanslıysa bir istihdam ilişkisi içine girecek ama büyük bir ihtimalle işsizler kalabalığı içinde dilenciler / serseriler gürhuna katılacaktır. Bu noktada Buğra'nın Geremek'ten aktardığı bazı istatistikler anlamlı olacaktır.

16. yüzyılın ortasında, Lyon şehir nüfusunun yüzde 10'u yardımla yaşıyordu ve yoksulları barındıran darülaceze tipi kurumun nüfusu kısa sürede üç kat artmıştı. Yine 16. yüzyılda Nurenberg şehrinde yaşayanların üçte biri farklı kaynaklardan yardım alarak yaşamaktaydı. 17. yüzyılda İngiltere nüfusunun yüzde 24'ü serseriler ve dilencilerden oluşuyordu ve çalışanların çoğu kazandıklarıyla geçinemiyordu; nüfusun toplam yüzde 46'sının yoksulluk sınırının altında veya o sınıra yakın olduğu söyleniyordu. 17. yüzyıl Fransası'nda dilencilerin sayısı nüfusun yüzde 10'u kadardı ve nüfusun üçte birinin dilencilik sınırında olduğu tahmin ediliyordu. Yani yoksulluk, kesinlikle marjinal bir kesimi ilgilendiren tali bir sorun değildi (Buğra 2008: 36).

Kentlerin bu denli kalabalıklaşması, yoksullara yönelik algıda da bir değişime neden olmuştu. Daha önceleri Hıristiyanlık inancı kapsamında yoksullara yardımda bulunmak, sadaka vermek iyi bir müminin asli görevi olarak kabul edilirken, dilenciler kamu düzenini ve inanç düzenini bozan ahlaki ve siyasi bir tehlike olarak görülmeye başlandılar. Buğra (2008: 37), bu noktada Weber'in Protestan ahlakı ile kapitalizm arasında kurduğu bağın yetersiz bir açıklama olarak duracağını zira 16. yüzyılda Katolik dünyanın merkezinde papaların Roma sokaklarında dilencilerle kesinlikle sadaka verilmemesi gerektiğini çünkü sadakanın bunların namuslarıyla çalışmalarına bir engel teşkil ettiklerine yönelik duyurularla bulduklarını belirtmektedir. Sefiller, artık hıristiyanın hayır duygusunu harekete geçirmek ve ona selameti bulma fırsatını sağlamak üzere gönderilmiş unsurlar olarak kabul edilmemektedirler; Tours başpiskoposu gibi tamamen Katolik birisi dahi bunları 'üzüntüyle görülen bedeni sefaletlerinden ötürü değil de, dehşet yaratan ruhani sefaletlerinden ötürü toplumun tortu ve döküntüleri' olarak görmektedir (Foucault 2006: 107). Foucault'nun (2006: 114) Deliliğin Tarihi'nde bahsettiği 1656 Kararnamesi'nin 9. Paragrafı şu şekildedir: "Her cins, köken

ve yaştan bütün kişilerin, hangi nitelik ve soydan olursa olsun, hangi konumda olursa olsun, sağlam ve sakat, hasta veya nekahat halinde, tedavisi mümkün veya değil hiç kimsenin Paris kentinde ve dış mahallelerinde, kiliselerde, kilise ve ev kapılarında, sokaklarda veya başka yerlerde açık veya gizli, gece veya gündüz dilenmelerini açıkça yasaklıyoruz... tersine davrananlar, ilk seferinde kamçılanacak, ikinci seferinde erkekler ve delikanlılar küreğe gönderilecek, kadınlar ve kızlar şehir dışına çıkartılacaklardır." Dolayısıyla eğilim, modern dönemin ruhuna uygun olarak boş durmayı, aylaklığı, dilenciligi 'ötekileştirerek' çalışmayı önceleyen ve ancak çalışarak onurlu bir insan olunabileceğine yönelik bir dönüşüme işaret ediyordu. Ancak bu, hayırseverliğin tarihe karıştığı ya da tamamen ortadan kaldırılması gereken bir eylem olduğu anlamına gelmiyor. Zira algılamada bir değişim yaşansa da yoksulluk sorunu apaçık bir gerçeklik olarak ortada duruyordu ve bunu polisiye mantığı ile ya da yoksullara sadece patolojik olarak yaklaşmakla çözmek mümkün değildi. Her halükarda siyasi otoriteyi problemin çözüm merkezine çeken bir büyük toplumsal sorun söz konusuydu.

Türkiye'de yoksulluğun nasıl algılandığına bakılacak olunursa, temelde dinin oluşturduğu bir algılamaya ile kısmen bu algılamaya da etkilediği bir devlet geleneğinden bahsetmek mümkündür. Bu iki temelin daha sonra ülkenin kapitalistleşmesi ile birlikte kendine özgü bir hal aldığını da belirtmekte fayda vardır. Bilindiği gibi öteden beri 'vakıf' müessesesi ya da 'zekât' gibi dini pratiklere yapılan vurgular temelde hayırseverlik vurguludur ve sosyal problemlerin 'hak'lara dayanılarak giderilmesi seçeneğinin önemini azaltma eğilimindedir.

Cumhuriyet döneminde de yoksulluk gibi sorunların giderilmesinde hak temelli tartışmaların değil, hayırseverlik gibi istikrarlı kaynaklara vurgu yapıldığı görülür. Buğra'nın (2006: 65) da belirttiği gibi Türkiye'de sosyal yardım konusundaki yaklaşımların 'sağ' ve 'sol' ideolojilerin ötesinde kökleri tek parti dönemine kadar uzanan 'yoksullukla mücadelenin devlet işi olmadığı'na yönelik bir inançtan büyük ölçüde etkilendiğini söylemek mümkündür. Erken cumhuriyet döneminde, devlet yoksulluğa sosyal politika önlemleri alarak değil, zenginlerin başlıklarını teşvik ederek azaltmaya çalışmıştır. 'Gazimizin Şefkati' gibi başlıklarla gazetelere yansıyan ve Atatürk'ün kendisine durumlarını arz eden fakir çocuklara yaptığı nakdi veya yatılı okula yerleştirme şeklindeki yardımları konu alan haberlerin de (Cumhuriyet, 10 Mart 1930 ve 24 Ağustos 1932), çocukluğumuzda dinlediğimiz masallardan çok iyi bildiğimiz bir durumla, Padişah efendimizin dikkatini çekmeyi başaran yoksullara şekerle altın bağışlaması durumuyla, belirli paralellikleri olan bir yaklaşımı yansıttıkları düşünülebilir (Buğra 2003-2004: 77).

Yoksullara yardım noktasında 'zenginleri' hedef alan bu yaklaşım hem Buğra'nın belirttiği gibi devlet söylemine hem de gündelik söyleme sinmiş durumdadır. Giriş kısmında bahsedilen gazete ve televizyonlardaki 'yoksullara yardım' çağrıları genelde bu niteliktedir. Bu ise tahmin edileceği gibi hem devleti sosyal politika alanının kısıyına itmekte hem de 'zengin'e muhtaç yoksullar durumunu yeniden üretmektedir. Bunun ötesine geçmek için yoksullara yönelik sosyal yardımların sivil toplum kuruluşlarından ya da zengin fertlerden değil hak temelli bir kaynaktan beslenmeleri gerekmektedir.

Sosyal Politika: Anlamı ve Tarihsel Kökenleri

Sosyal politikayı toplumsal risklerin kamusal idaresi olarak tanımlayan Esping-Andersen (2006: 39; 35), onun refah devleti kavramı ile aynı anlamda kullanılmaması gerektiğini belirtir. Çünkü sosyal politikalar refah devletleri olmadan var olabilirler ancak refah devletleri sosyal politikalar olmadan varlıkları söz konusu olamazlar. Ancak her halükarda toplumsal riskler ile siyasal iktidar arasındaki bir bağlantıdan bahsedilmektedir. İlgili toplumdaki devlet örgütlenmesinin üzerinde durduğu ideolojik ya da felsefi tercih, onun toplumsal risklere karşı alacağı tavır da belirleyecektir. Buna göre bu tavır ya da yaklaşım ya dar çerçeveli ya da oldukça kapsayıcı olabilecektir.

Sosyal politika temelde kapitalizmin varlığı ile ilgilidir. Dolayısıyla sosyal politika meselelerinin ele alınmasını ancak 16. yüzyıla kadar geri götürmek mümkündür. Sosyal politikanın kapitalizmle ilişkisini Buğra ve Keyder'in (2006: 10) belirttikleri gibi çift yözlü bir ilişki olarak ele almak mümkündür. Buna göre sosyal politika bir yandan kapitalizmin birey ve toplum üzerindeki etkilerini yumuşatarak daha kabul edilebilir bir forma sokarak onun sürdürülebilirliğini sağlarken öte yandan da kapitalizmin ticarileşme ve metalaşma güdülerini sınırlandırarak onu yapılandırıyor ve kendi haline bırakıldığında alacağı şekilden farklı bir şekle büründürüyor. Dolayısıyla sosyal politikanın buradaki rolünü kapitalist sistemin Weber'in terimiyle 'ideal tipi'nden uzaklaştırdığını söylemek mümkündür. Nitekim Marshall (2006: 6), klasikleşen makedesinde 'günümüz sisteminin' (bunu 1949 yılında yazmaktadır) bir sosyalist sistem olduğunu vurgulamaktadır. Marshall'a bunu söyleten şey ise onun bir toplumu oluşturan bireyler arasındaki temel eşitlik ilkesinin, pür piyasa kuralları ihlal edilmeden sağlanamayacak olmasına olan inancıdır. Bu çerçevede Marshall, yurttaşlık ile kapitalist sistemin çatışma halinde olduğunu açıkça belirtmişse de çalışmasında bu konuya ayrıntılı bir yer vermemiştir (Bkz. Bottomore 2006: 58). Dolayısıyla Marshall, bu eşitliğin sağlanmasında içinde sosyal politikanın da bulunduğu yurttaşlık kurumunun son iki yüz elli yıldan beri kat ettiği gelişmeyle önemli mesafeler kat edildiğini belirtir. Buna göre yurttaşlık, pür kapitalizmin hatları belirgin sınıflar üzerine kurulu olması aynı zamanda toplumu bölmesi anlamına gelecektir. Hâlbuki bu belirgin sınıfların ötesinde yurttaşlık gibi verili bir statüyle potansiyel çatışmayı dindirmek mümkün olabilir.

Sosyal politika ile kapitalizmin ilişkisindeki dönüşüm siyasetin her seferinde yeniden kurgulanmasını gerektirmiştir. Kitlelerin korunmasız kaldığı her dönem sonunda siyaset mevcut olumsuzlukları giderecek biçimde yeniden kurgulanmıştır (Bauman 2005: 27-43). Sanayi Devrimi çağındaki karanlık tablolar bir müddet sonra (elbette kendiliğinden değil) 'sosyal demokrasi' girişimleri ile yumuşamaya başlamış ve 'altın çağ'da siyasetin kurgulanması 'refah devletleri'ni doğurmuştur. 1970'lerdeki dönüşüm ise tekrar bir değişime neden olmuş ve genelde kullanıldığı gibi 'neo-liberal' devleti geri getirmiştir. Bilindiği gibi bu yeni dönemde piyasa daha fazla vurgulanmakta ve sosyal koruma yapılarına daha ciddi saldırılar yapılmaktadır. Bu çerçevede ibrenin hak temelli devlet yardımlarından damgalayıcı sivil topluma ya da varlıklı kesim yardımlarına kaydırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın son bölümünde bahsedilen sosyal politika aracı, bu saldırılara karşı bir önlem olarak düşünülebilir.

Sosyal politikanın çerçevesinin ne olması gerektiğine yönelik cevaplar esasında kapitalizmin niteliği ile ya da nasıl olması gerektiği ve insanı nasıl ele alması gerektiği ile ilgilidir. Temel tartışmalardan birisi kapitalizmin mutlak olarak 'şer' üzerine kurulu olduğu ve sistemin kendisi bir şekilde elimine edilmeden, onun kaynaklık ettiği 'şer'lerin de ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığına yöneliktir. Bu eksendeki yorumların temelde Marksizmin radikal yorumlarından kaynaklandığını belirtmek mümkündür. Bu yaklaşım gerek 'yeni sol'un gerekse 'sosyal demokrasi'nin kapitalizmin doğurduğu kötülükleri ortadan kaldırmaya muktedir olamayacağını, çünkü bu yaklaşımların mevcut yapının temelini sorgulamadıklarını ve yoksulluk gibi belirli bir sınıfın mağduriyetini gidermek için muktedirler sınıfının kavram setini kullandıklarını ve dolayısıyla mevcut yapının 'hegemonya'sının sürdürülmesine katkıda bulunduğunu belirtmektedir (Özdemir ve Özdemir 2009). Kapitalizmin, sosyal politikanın kapsamındaki problemlerin temel nedeni olduğu tartışmazsıdır. Ancak kapitalizm, ne küresel olarak homojen işleyen ne de zaman karşısında durağan bir sistemdir. Yukarıda da belirtildiği gibi, sosyal politika ile kapitalizmin ilişkisi çift yönlüdür. Gerçekten de sosyal politika kapitalizmin etkilerini yumuşatarak onun yeniden üretilmesine katkıda bulunurken bir yandan da onu dönüştürmektedir. Dolayısıyla günümüzde sosyal politikanın nasıl daha geniş bir alanı kapsayacağına dair yolları aramanın daha manidar olacağını düşünüyoruz. Bu çerçevede haklara vurgu yaparak sosyal politikanın 'piyasa' vurgusu karşısında daha güçlü ya da etkili bir rezervi kullanmış olacağını düşünüyoruz. Haklara varma yolunda 'ihtiyaçlara' bir göndermede bulunmak gerekiyor. Buğra'nın (2008: 258-9) belirttiği gibi sosyal politikanın kapitalizmle birlikte kronikleşen sorunların giderilmesi çabasında mutlaka gündeme gelen ihtiyaçlar konusundan bahsetmenin zorlu bir tarafı bulunmaktadır. Bunun nedeni ise ihtiyaçların tarihsel ve toplumsal olarak değişken olması. Buğra (2008: 258) bu noktada ihtiyaçların tanımlanmaya çalışılmasını başka bir çalışmaya atfen 'ihtiyaçlar üzerine diktatörlük' ile neticelenme tehlikesine vurgu yapmaktadır. Gerçekten de liberal yaklaşımların temelde dayandıkları nokta da burasıdır. Yani temelde bireyi ilgilendiren bir meselenin başkalarına ya da bir otorite tarafından belirlenme çabasının taşıdığı tehlikeler bulunmaktadır. Öte yandan bu ihtiyaçlardan bahsetmeyi tamamen reddetmenin de çok ciddi sorunlara yol açması kaçınılmazdır. Buğra (2008: 258), bu seçeneğin siyaseti reddetmek anlamına geldiğini bunun ise insanların kendi kaderlerine terk edilmeleri anlamına geldiğini belirtmektedir ve ihtiyaç kavramının bu iki seçeneğin ötesine taşınabileceğini belirtmektedir: "İhtiyaç kavramını çok geniş bir biçimde tanımlayarak, insanın içinde yaşadığı topluma o toplumun herkesle eşit bir ferdî olarak katılma ihtiyacından söz edebileceğimizi düşünüyorum." Buğra, bu noktada hayırseverlik ile hak temelli yaklaşımları karşılaştırmaktadır. Sosyal sorunlara hayırseverlik kapsamında yaklaşmak aslında onları siyaset alanının dışına kaydırmak anlamına gelmektedir. Bu, ise yapıyı korumaya çalışınlar için niyet edilen bir şeydir. Yoksulluk gibi problemleri haklar çerçevesinde değerlendirmek ise meseleyi siyasileştirmek ve temelde devletin sorumluluğu çerçevesine sokmak anlamına gelmektedir. Bunun bir başka anlamı ise piyasaya müdahaleyi gerektirir ve bu müdahale haklar çerçevesinde yapılıyorsa insanı Polanyi'nin bahsettiği bir 'meta' (Polanyi 2010; Buğra ve Ağartan 2009) olmaktan çıkıp onu hak sahibi bir ferdî olarak topluma katılmasına katkı yapar.

Hak Temelli Bir Sosyal Yardım Örneği: Temel Gelir ya da Vatandaşlık Geliri

Sosyal politikaların geniş anlamda sosyal eşitlik ve sosyal adalet sağlayıcı bir işlev ve nitelik kazanması, bu politikaların haklar düzleminde hukuki bir temele oturması ve vatandaşlık anlayışına sosyal bir boyut eklenmesi ile ilgilidir. T. H. Marshall'ın ilk kez gündeme getirdiği vatandaşlık statüsü kavramı (Marshall, 2006), sosyal politikaların hak temelli bir zeminde nasıl inşa edileceğini ortaya koymuştur. Bu yaklaşım sosyal politikaların uygulanışında ve genişlemesinde vatandaşlık bağı kaygısının temel alınması gerekliliğini vurgular. Toplumsal katmanların her statüsünde risklerin ve güvensizliklerin hafifletilmesi, eşitsizliklerin azaltılması ancak bu şekilde yaygınlık kazanabilir. Temel gelir ya da vatandaşlık geliri olarak adlandırılan sosyal politika düzenlemeleri de böyle bir zeminden yükselir. Bu düzenleme temel olarak devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olanlara (ekonomik ve toplumsal durumundan bağımsız olarak), yaşamını asgari geçimlik düzeyinde sürdürülebilir kılacağı bir 'temel gelir' desteğinin sunulmasıdır. Bir sosyal politika aracı olarak bu düzenlemeyi savunulara göre böylelikle yalnızca muhtaç kesimleri hedef alan, toplumsal düzlemde etiketleyici sonuçları beraberinde getirecek düzenlemelerden kaçınılabilir ve sosyal politika daha bütünleştirici bir zeminden yükselebilir.

Türkiye'ye kıyasla refah uygulamalarının gelişmiş olduğu Avrupa ülkelerinde daha uzun bir süredir sosyal politika ya da sosyal yardım tartışmalarında yer bulan 'temel gelir'in Türkçe literatürde yer bulması

oldukça yenidir. Neredeyse tüm konular dil problemi başta olmak üzere yapısal bazı sebeplerden de dolayı Türkçe'de daha geç zamanlarda tartışılmaya başlanmaktadır. Temel gelirin de sosyal politika yazınına girmesi esasında Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu'nun gayretleri ve öncülüğünde olmuştur. Peki hayırseverliğin sosyal yardımlar konusunda barındırdığı sakinler başta olmak üzere sosyal politikanın temel yetersizliklerine karşı etkili bir seçenek olması mümkün müdür? Bu soru elbette ki hala hararetli tartışmalara kaynaklık etmektedir. Soruya keskin bir biçimde 'hayır' diyenlere karşı bu yöntemi yoksulluğun kaynaklık ettiği sorunu çözmede önemli bir yol olarak görenler bulunmaktadır. Bu çalışmanın yazarları olarak kendimizi katı bir biçimde 'hayır' diyenlerin içinde değil, bu yöntemin tartışılması gerektiğine inananların içinde konumlandırmaktayız. Aşağıdaki satırlarda bunu kısaca gerçekleştireceğiz.

Bu yöneme karşı çıkanların gerekçelerini uzun bir liste haline sunmak mümkündür. Bir kaçını yazacak olursak: Öncelikle bu yöneme tahmin edilebileceği gibi 'maliyet'e vurgu yapılarak karşı çıkılmaktadır. Ayrıca 'enflasyon'a yol açacağı, 'ücretleri düşüreceği', yapılacak yardımın 'seviyesinin belirsiz' olacağından dolayı (Standing 2007: 30-33) bu yöntem eleştirilmektedir. Modern dönemde 'çalışma'ya vurgu yapan ve kabaca 'çalışmaya ekme yok' şeklinde özetlenebilecek emek-fayda ideolojisine dayanarak da bu yardımı eleştirmek mümkündür. Burada da 'maliyet'ler temel gerekçelerden birisini oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmadan çalışanların sırtından geçinen bir 'asalaklar sınıfı' meydana getireceğinden dolayı hem toplumsal dayanışmayı azaltacak hem de çalışanların şevkini kıracaktır (İnsel 2007: 42).

Burada tüm bu itirazlar yanıtlanmayacaktır, ancak tüm bu itirazların esasında belirli bir ideolojik zeminden kaynaklandığını belirtmek gerekiyor. Bu da belirtildiği gibi esasında bir algılama tarzının (piyasada herkesin eşit olduğu, aslında işçinin özgür olduğu ve istemediği anda istihdam ilişkisinden çıkabileceği, üretildiğin kadar değerli olduğun ya da tüketilebileceğin ...) 'ideal bir durum' olarak kodlanmas ve algılanmasından kaynaklanmaktadır. Buğra ve Sınmazdemir (2007: 85-114) yaptıkları ampirik çalışma ile 'maliyet' gerekçesinin bir efsane olduğunu göstermişlerdir (Hanlon (2010: 2) da yoksul güney ülkelerinde uygulanan nakit transferlerinin milli hâsılanın % 0,1-4 arasında değiştiğini belirtmektedir.). Hanlon ve diğerlerinin (2010: 2) nakit gelir transferi yapılan yoksul ülkeler bağlamında vardıkları sonuçlar bu tarz yaklaşımlara yöneltilen eleştirilerin bazılarında cevap niteliğindedir: "Bu programlar mali açıdan karşılanabilir, yarımı alanlar parayı iyi kullanmakta ve israf etmemektedirler, nakit desteği cari yoksulluğu doğrudan azaltmada etkili bir yoldur ve ayrıca bu yardımlar insani gelişimi teşvik ettiği ve iktisadi büyümei kolaylaştırdığı için gelecekteki yoksulluğu da önleme potansiyeline sahiptir."

Elbette burada 'temel gelir' her derde deva bir iksir olarak ele alınmamaktadır. Standing'in de belirttiği gibi "temel gelir uygulamasına geçişi destekleyen argümanlar kesinlikle güçlüdür, itirazlar ise cevaplanabilir" niteliktedir. Temel gelirin savunulabileceği bir diğer dayanak noktası ise sınıfsal konularda dairdir. Olin Wright'in (2007: 51-62) da ifade ettiği gibi, temel gelir ile sınıflar arasındaki iktidar asimetrisinin derecesini azaltmak mümkündür. Olin Wright (2007: 53), sınıflar arası iktidar dengesizliği bağlamında kapitalizme 'sömürü', 'yabancılaşma' ve 'adaletsizlik' temelinde yöneltilen suçlamalara karşılık olarak geleneksel Marksistlerin önerdiği çarenin sosyalizm olduğunu ancak bu öneriyi sunan kesimlerin artık kapsamlı bir sosyalizm ihtimaline karşı daha az iyimser olduğunu belirtmektedir: "Kapitalizmi eleştirenlerin çoğu artık piyasalardan vazgeçilemeyeceğini görmektedir; bu yüzden de 'mevcut haliyle kapitalizme' alternatiflerin iyi işleyen piyasa kurumlarıyla uyumlu olması gerekmektedir". Başka bir deyişle yukarıda da belirtildiği gibi burada saf haliyle piyasaları, sosyal problemleri giderecek çözümleri de barındıracak bir hale dönüştürecek seçeneklerin aranması gerekmektedir. Temel geliri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Olin Wright (2007: 58-9), temel gelirin işçilere kısmen de olsa pazarlık gücü vereceği için emek ile sermaye arasındaki iktidar ilişkisinde simetrisinin sağlanmasına bir katkı yapacağını ifade etmektedir.

Sonuç Yerine

Bu bildiride yapılmak istenenin karşılaştırmalı örnekler içerecek olan daha kapsamlı bir çalışmaya bir giriş yapmak olduğunu belirtmek gerekiyor. Dolayısıyla çeşitli ülkelerde üçüncü sektörün yoksulluk kapsamında neler yattığı ya da gönüllü girişimlerin hangi boyutta olduğu veya aynı parametrelerin Türkiye'deki karşılığının ne olduğu ve hangi yönde seyrettiği bu giriş kısmının dışında kalmıştır. Burada yapılmak istenen şey daha ilkesel düzeyde bir tartışma yürütmektir. O da hayırseverlik kapsamında değerlendirilebilecek olan kişisel ya da üçüncü sektörden kurumsal girişimlerin sosyal politikanın temel problemlerinden birisi olan yoksulluğu gidermedeki rolünün ne olduğuna dairdir.

Çok kabaca özetlenecek olunursa hayırseverlik her ne kadar bireysel boyutta (hem yardımı yapan hem de yardımı alan hatta dışarıdan bakan üçüncü gözler için de) iyi çağrışımlar yapsa da sosyal politika bağlamında düşünüldüğünde soğukkanlı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Çünkü hayırseverlik ile ilgili tüm vakalarda dikkatler yardımcı alan kişi ya da aile üzerine çekilerek onların nasıl bir uçurumun kenarından döndürüldüklerini anlatır ve bu çerçevede bu kurtarma işini yapan eylemin ya da girişimin (bu örnekte hayırseverliğin) önemi vurgulanır. Dolayısıyla hikâyenin merkezindeki figür her zaman dikkatleri üzerine çektiğinden büyük resim ya da uçurumun kenarındaki milyonlarca başka örnek gözden kaçmış olur. Tekrar vurgulanmalıdır ki bir kişi ya da aileye yardımda bulunan kişi açısından elbette ki taktire şayan bir durum söz konusudur ancak aynı durumdaki milyonları görebilmek ya da biraz daha tehlikeli alandan uzaklaştırmak için

sosyal politikanın hak temelli kapsayıcılığına ihtiyaç bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal politika bağlamında problemin gizlenmemesi için bu yönden çabaların arayışı içinde olmak gerekiyor. Bu kısa girişte bu yöndeki bir çaba olarak 'temel gelir' üzerine duruldu. Temel gelirin, damgalayan veya ötekileştiren bir yaklaşımdan değil de 'hak' kategorisinden duruma yaklaşması bizi bu çerçevede bu yöntemin tartışılması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Kaynaklar

- Artagus, Eyüp (2010). *Ümmet-Der Muhtaç Ailelere Yardım Eli Uzattı*, <http://www.dogruhabergazetesi.net/index.php/kultur-sanat/77-haber/6931-uummet-der-muhtac-ailelere-yardm-eli-uzatt.html>, erişim tarihi 05/08/2010
- Bauman, Zygmunt (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı
- BH (2007). *Belediye'den Haberler: Hayır Çarşısı Yardım Elini Uzattıyor*, 27/06/2007 http://www.altindag-bld.gov.tr/haber.asp?islem=1&haber_ID=1033, erişim tarihi, 05/08/2010
- Bottomore, Tom (2006). *Kırk Yıl Sonra Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar içinde sf. 57-85, Çev. Ayhan Kaya, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Buğra, Ayşe (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, İstanbul: İletişim
- Buğra, Ayşe (2006). *Türkiye'de Sağlık ve Sosyal Politika*, Toplum ve Bilim, Sayı 106
- Buğra, Ayşe (2003-2004). *Devletçi Dönemde Yoksulluğa Bakış ve Sosyal Politika: 'Zenginlerimiz Nerede?'*, Toplum ve Bilim, Sayı 99
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder (2006). *Önsöz*, Sosyal Politika Yazıları, (Der.) Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder içinde sf. 7-18, İstanbul: İletişim
- Buğra, Ayşe ve Kaan Ağırtan (Der.) (2009). 21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak: Bir Siyasal Proje Olarak Piyasa Ekonomisi, İstanbul: İletişim
- Buğra, Ayşe ve N. Tolga Sınmazdemir (2007). *Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği*, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, (Der.) Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder içinde sf. 85-114, Çev. İsmail Çekem, İstanbul: İletişim
- ES (2010). *Elbistan'ın Sesi: Küçük Veli'ye Akülü Tekerklekli Sandalye Sürprizi*, http://www.elbistaninsesi.com/news_detail.php?id=11355&uniq_id=1281362918, 05/08/2010
- Esping-Andersen (2006). *Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri*, Sosyal Politika Yazıları, (Der.) Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Çev. Burcu Yakut-Çakar ve Utku Barış Balaban içinde sf. 33-52, İstanbul: İletişim
- Foucault, Michel (2006). *Deliliğin Tarihi*, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: İmge
- Hanlon, Joseph (2010). *Just Give Money to the Poor*, 13th International Congress of Basic Income Earth Network, 2010 Sao Paulo, Brasil'da sunulan bildiri metni
- Hanlon, Joseph, Armando Barrientos ve David Hulme (2010). *Just Give Money to the Poor: The Development Revolution from the Global South*, Sterling: Kumarian Press
- İnsan Ahmet (2007). *İktisat Aklına Sokulan Çomak: Vatandaşlık Geliri*, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, (Der.) Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder içinde sf. 37-50, İstanbul: İletişim
- Marshall, T. H. (2006). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar içinde sf. 1-56, Çev. Ayhan Kaya, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Olin Wright, Erik (2007). *Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferi ve Sınıf Analizi*, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, (Der.) Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder içinde sf. 51-52, Çev. İsmail Çekem, İstanbul: İletişim
- Özdemir, Ali Murat ve Gamze Yücesan Özdemir (2009). *21. Yüzyıl İçin Sosyal Politika: Mevcut Söylenlerin Eleştirisi*, Alpaslan Işıklı'ya Armağan: Sosyal Politikada Güncel Sorunlar, içinde sf. 323-358, AÜ SBF Yayın No. 596, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Polanyi, Karl (2010). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Sosyal ve Ekonomik Kökenleri*, Çev. Ayşe Buğra, İstanbul: İletişim
- Standing, Guy (2007). *Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi*, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru, (Der.) Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder içinde sf. 17-36, Çev. İsmail Çekem, İstanbul: İletişim

STK'LARIN KAMU YÖNETİMİNE KATILIMINI SAĞLAMAYA YÖNELİK DÜZENLEMELER: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Süleyman Sözen
suleymansoze@anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Eskişehir

Özet

Türkiye 2000'li yıllarda iç ve dış dinamiklerin etkisiyle kamu yönetiminde yoğun bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte Türk kamu yönetiminde kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiştir. Reformların içeriğine bakıldığında iyi yönetim anlayışının ana unsurlarından şeffaflığa, hesap verebilirliğe ve katılımcılığa vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu çerçevede STK'ların yönetimin karar verme mekanizmalarına katılımını sağlayan birtakım yeni yasal ve yapısal düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar arasında vatandaşın bilgi edinme hakkının tanınması, kent konseylerinin kurulması, insan hakları kurullarının oluşturulması ile bölgesel düzeyde Kalkınma Ajanslarının kurulması sayılabilir.

Bu çalışmanın temel amacı, son dönemde kamu yönetiminin karar alma ve uygulama süreçlerinde STK'ların katılımını sağlamaya yönelik yapılan düzenlemeleri Türkiye'nin siyasi-idari sistemi bağlamında değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Katılım, Sivil Toplum Kuruluşları.

Abstract

In the 2000s, Turkey has entered an intensive change process in public administration. Within this process, comprehensive reforms have been introduced into the Turkish public administration. When looked at the content of the reforms it is seen that the emphasis is put on transparency, accountability and participation which are the main components of good governance. Within this framework some new legal and structural arrangements have been made to ensure the participation of civil society organizations in decision-making mechanisms. Granting citizens the right to information, the creation of city Councils, the establishment of human rights boards at local level and the establishment of regional development agencies are among to be mentioned.

The main purpose of this study is to examine the recent reforms regarding participation mechanisms within Turkey's politico-administrative context.

Key Words: Public Administration, Public Participation, Civil Society Organizations.

Giriş

Demokratik hukuk devletinde kamu yönetiminin şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı olması temel bir ilkedir. Bu nedenle demokratik toplumlarda kamu bürokrasisinin doğasında bulunan dışa kapalılık, gizlilik, halka uzak olma gibi nitelikleri en aza indirgeyerek; şeffaf, katılımcı ve halka hesap verebilen bir yönetim oluşturma gayretleri her zaman güncelliğini korumuştur. Bu yöndeki çabalar 21. yüzyılda daha da yoğunluk kazanmış ve küresel bir olgu haline gelmiştir.

Türkiye 2000'li yıllarda, iç ve dış dinamiklerin etkisiyle, yoğun bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte Türk kamu yönetiminde, diğer alanlarda olduğu gibi, çok kapsamlı reformlar gerçekleştirilmiştir. Reformların içeriğine bakıldığında dünya genelinde etkili olan iyi yönetim anlayışının ana unsurlarından şeffaflığa, hesap verebilirliğe ve katılımcılığa vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu çerçevede STK'ların kamu yönetiminin karar verme mekanizmalarına katılımını sağlamaya yönelik birtakım yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bunlar arasında kent konseylerinin kurulması, il ve ilçe insan hakları kurullarının oluşturulması, bölgesel düzeyde Kalkınma Ajanslarının kurulması ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının mütevelli heyet yapılarında STK temsilcilerine yer verilmesi sayılabilir.

Çalışmanın birincil bölümünde vatandaşların ve STK'ların kamu yönetiminin karar verme süreçlerine katılımını sağlamaya yönelik yapılan yasal düzenlemelere genel olarak değinilecektir. İkinci bölümde de bu düzenlemeler ve uygulamalar, Türkiye'nin siyasi-idari sistemi bağlamında genel olarak değerlendirilecektir.

Kamunun Bilgilendirilmesi ve Bilgi Edinmesini Sağlamaya Yönelik Düzenlemeler

Karar alma süreçlerine halkın dahil edilmesinin çeşitli düzeyleri vardır. Bunlardan birisi de kamu kurum ve kuruluşlarının yaptıkları ve yapacakları faaliyetler hakkında vatandaşları bilgilendirmesidir. Bilgi vermede idarenden kamuya doğru işleyen tek taraflı bir iletişim söz konusudur ve bu katılımın en alt düzeyini oluşturur. İdarenin bilgi vermesi vatandaşlar tarafından talep edilmesi durumunda olabileceği gibi herhangi bir talep olmadan idarenin bizzat kendisi tarafından kamuya açıklamada bulunması şeklinde de olabilir. İkinci idare edilgen, ikincisinde ise aktif bir konumdadır (OECD, 2002).

Bilgi edinme hakkı, son yıllarda giderek önem kazanan ve demokratik yönetimin temel bir unsuru haline gelen bir insan hakkıdır. Bilgi edinme hakkı kişi yönünden bir hak, idare yönünden ise bir yükümlülüktür. Bu hakka dayanarak birey, belli konularda idareye başvurarak bilgi isteme, bilgi ve belgelere ulaşma gibi haklara sahiptir. Bu hakkın tanınmasıyla, idarenin tek taraflı bilgi açıklamalarının yeterli kabul edilmediği, belli koşullar altında idarenin bireylerin bilgi edinme taleplerini de karşılamasının demokratik ve şeffaf bir yönetim tarzının bir gereği olduğu kabul edilmektedir (Sözen ve Algan, 2009).

Türk kamu yönetiminde son dönemde idarenin kamuyu bilgilendirmesine ilişkin önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bunların en başında da 09.10.2003 tarihinde kabul edilen ve 24.04.2004'te yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (BEHK) gelmektedir. Ayrıca, bu kanunun uygulanmasına ilişkin esas ve usulleri düzenleyen 2004/7189 sayılı yönetmelik 27.04.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4982 sayılı Kanunun amacı, *"demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir"* (BEHK, md. 1). Kanuna göre, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, hakkın yükümlüsü olarak belirlenmiştir (BEHK, md. 2). Kanunun 4. maddesinde de herkesin bilgi edinme hakkına sahip olduğu, Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişilerin, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, bu haktan yararlanabileceği ifade edilmiştir (BEHK, md. 4).

Ayrıca, ilgili yönetmelikte bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünün en aza indirilebilmesi amacıyla kurum ve kuruluşlarının görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki ilgili mevzuatı, temel nitelikli karar ve işlemleri, mal ve hizmet alımları, satımları, projeleri ve yıllık faaliyet raporları bilgi iletim teknolojilerini kullanmak suretiyle kamuoyunun bilgisine sunmaları öngörülmüştür. Görüldüğü gibi BEHK ile kişilere bilgi edinme hakkının tanınması yanında idareye de kamuyu bilgilendirme yükümlülüğü getirilmiştir.

Kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik kamu idarelerine yükümlülükler getiren dikkate değer bir diğer yasal düzenleme de 10.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunudur (KMYKK). KMYKK'nın mali saydamlığı düzenleyen 7. maddesine göre;

"Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilir. Bu amaçla;

- a) *Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması,*
- b) *Hükümet politikaları, kalkınma planları, yıllık programlar, stratejik planlar ile bütçelerin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması,*
- c) *Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından sağlanan teşvik ve desteklemelerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması,*
- d) *Kamu hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulması zorunludur."*

Ayrıca, KMYKK ile kamu idarelerine faaliyet sonuçlarını gösteren yıllık faaliyet raporu düzenleme ve bunu kamuoyuna açıklama yükümlülüğü getirilmiştir. Faaliyet raporunda ilgili idare hakkındaki genel bilgilerle birlikte; kullanılan kaynaklar, bütçe hedef ve gerçekleştirmeleri ile meydana gelen sapmaların nedenleri, varlık ve yükümlülükleri ile yardım yapılan birlik, kurum ve kuruluşların faaliyetlerine ilişkin bilgileri de kapsayan malî bilgiler; stratejik plan ve performans programı uyarınca yürütülen faaliyetler ve performans bilgileri yer alır (KMYKK, md. 41).

Son olarak, her ne kadar henüz yasallaşmasa da idarî işlemlerin yapılmasında uygulanacak ilke, esas ve usullerin belirlenmesini amaçlayan Genel İdari Usul Yasa Tasarısında (GIUKT) katılımla ilgili çarpıcı hükümler yer almaktadır. Türkiye'de idarenin işlemlerine ilişkin esas ve usullerin oluşturulması çalışmalarının uzun bir geçmişi olmasına rağmen bugüne kadar bir idari usul kanunu henüz çıkarılamamıştır. Ancak, yapılan hazırlıkların son aşamaya geldiği söylenebilir. Çalışmaları 1990'lı yıllardan beri devam eden Genel İdari Usul Yasa Tasarısı (GIUKT) Adalet Bakanlığı tarafından Kasım 2003'te, en son sürümü de Eylül 2008'de Başbakanlığa sevk edilmiştir. Hükümetin 2008 yılı programının "Kamu Hizmetlerinde Kalite ve Etkinliğin Artırılması" başlıklı bölümünde kamu kurum ve kuruluşlarının işlem ve eylemlerinde uyacakları usul ve esasları içeren yasal düzenlemenin gerçekleştirilmesi öncelikli politika olarak kabul edilmiş ve bunu gerçekleştirmek için de Genel İdari Usul Kanunu Tasarısına ilişkin çalışmaların yılsonuna kadar sonuçlandırılacağı belirtilmiştir. Ancak 2010 yılı itibarıyla tasarının hala yasallaşmadığını görüyoruz. 2010 yılı programında da Genel İdare Usul Kanunu taslağı üzerindeki çalışmaların sonuçlandırılarak taslağın Aralık sonuna kadar TBMM'ye sevk edileceği ifade edilmiştir (2010 Yılı Programı, 242).

Genel İdari Usul Kanunu Tasarısında katılıma ilişkin önemli hükümler yer almaktadır. Bu hükümleri şöyle özetlemek mümkündür:

Tasarının 3. maddesinde *"İdareler, bütün işlemlerinde; insan haklarına saygılı olmakla; adalet, kanun önünde eşitlik, tarafsızlık, hukukî güvenlik ve istikrar, kamu yararı, açıklık ve katılım, ölçülülük, doğru*

bilgilendirme ilkelerine uymakla; idari işlemleri en kısa sürede ve düşük maliyetle yapmakla; yargı kararlarının gereklerini yerine getirmekle ve bu şekilde iyi yönetimi gerçekleştirmekle yükümlüdürler" denilmektedir. Yine Tasarının 5. maddesinde idarenin görev alanlarıyla ilgili konularda başvuru hakkını kullanacak ilgililere yol göstermek, haklarını kullanabilmeleri için yardımcı olmak, idarî işlemlere karşı itiraz ve başvuru makamları ile sürelerine ilişkin bilgileri vermekle yükümlü olduğunu belirtmiştir.

Tasarının 24. maddesinde ise dinlenilme hakkı düzenlenmiştir. Buna göre: "Dinlenilme hakkı, ilgililerin, bir idarî işlemin yapılmasından önce, haklarını, özgürlüklerini ya da hukukî yararlarını savunmak üzere kendi tercihleri doğrultusunda yazılı veya idarece düzenlenecek görüşme toplantısında sözlü açıklama yapmalarını, tanık dinletebilmelerini, idareye her türlü bilgi ve belge sunmalarını, bilirkişi incelemesi yapılması isteğinde bulunmalarını kapsar."

Tasarıda katılma hakkı ve bilgilendirme yükümlülüğü 27. maddede aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

"Yöre halkının ortak yararını ilgilendirmek koşuluyla, bayındırlık hizmetleri, imar uygulamaları, mülkiyet ve çevre hakları ile kültür ve tabiat varlıklarını doğrudan etkileyen düzenleyici işlemlerin yapılmasından önce, kamunun bilgilendirilmesi ve katılımı esastır.

Birinci fıkradaki işlemlerin konusu, otuz gün içinde incelenip görüş bildirilmesi amacıyla elverişli vasıtalarla kamuya duyurulur. İdare, yöre halkının ortak yararına ilişkin idarî işlemlerde; ilgili kamu kurumu ve kuruluşlarından, üniversitelerden, konuyla ilgili kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından temsilcilerin çağırılacağı, konuyla ilgili sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin de katılabileceği genel görüşme toplantısı düzenler."

"Kamu kurum ve kuruluşları, kendi görev ve yetki alanlarında, kamuyu ilgilendiren her türlü faaliyet ve işlemlerini, diğer iletişim araçlarının yanı sıra imkânlarının yeterliliği ölçüsünde elektronik ortamda duyurmakla ve katılıma olanak sağlamakla yükümlüdür" (GIUKT, md. 29).

Görüldüğü gibi Genel İdari Usul Kanunu Tasarısında katılıma ilişkin çok önemli hükümler yer almaktadır. Tasarının yasallaşması halinde şeffaf, hesap veren ve katılımcı bir yönetim oluşturulmasında önemli bir adım atılmış olacaktır.

Sivil Toplumun Katılımını Sağlamaya Yönelik Düzenlemeler

Kamu yönetiminde saydamlığın ve hesap verebilirliğin artırılmasının en önemli unsurlardan birisi sivil toplum örgütlerinin katılımının ve işbirliğinin sağlanmasıdır. Toplumda etkin ve güçlü bir sivil toplumun varlığı kamu yönetimini denetlemek, faaliyetlerini gözetlemek açısından da çok önemlidir. Ancak, üniter devlet yapısı ve merkezîyetçi bir örgütlenme nedeniyle Türk kamu yönetimi sisteminde sivil toplumun etkin katılımını sağlayan mekanizmaların olduğunu söylemek güçtür. Ayrıca, Türkiye'de kamu yönetimi üzerinde denetim ve gözetim işlevi yapabilecek güçlü bir sivil toplum geleneği olduğunu söylemek de güçtür.

Bu durum son yıllarda, özellikle AB'ye üyelik süreciyle birlikte değişmeye başlamıştır. Yeni yasal düzenlemelerde sivil toplum katılımını ve işbirliğini sağlamaya yönelik hükümlere yer verildiği görülmektedir. Bu çerçevede, sivil toplum kuruluşlarının yönetime katılımları konusunda gerçekleştirilen önemli bir yenilik 03.07.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile kurulması öngörülen kent konseyleridir. Belediye Kanununun 76. maddesine göre kent konseyi kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmek amacını güder. Kent konseyi, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan geniş bir platformdur.

İçişleri Bakanlığı tarafından kent konseylerinin çalışma usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla 08.10.2006 tarih ve 26313 sayılı Resmi Gazete'de Kent Konseyi Yönetmeliği yayımlanmıştır. Yönetmelikte kent konseyi "merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmaları" olarak tanımlanmıştır. Bu yönetmeliğin bazı hükümlerinin idari yargıda iptal edilmesinden sonra 2009 yılında yönetmelikte önemli değişiklikler yapılmıştır.

5393 sayılı Belediye Kanunu, kent konseyinden başka gönüllü katılım ve hemşehrilik ile ilgili hükümler de içermektedir. Kanunun "hemşehri hukuku" başlıklı 13. maddesinde "Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onuruna zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur.

Belediye, hemşehriiler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki

meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır.

Belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya ilişkisi olan her şahıs, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür" denilmektedir.

Ayrıca, ilgili kanunlarında il özel idareleri ve belediyelerin sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleri ile yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürliülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulayacağı ifade edilmiştir. İl özel idaresi ve belediye hizmetlerinin yürütülmesinde hemşehrilerin gönüllü katılımına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan bir yönetmelikle belirlenmiştir.

Kamu kesimi, özel kesim ve STK'lar arasında işbirliğini geliştirmeye yönelik atılan adımlardan bir diğeri de bölgesel düzeyde Kalkınma Ajanslarının kurulmasıdır. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunda belirtildiği üzere Ajansların kuruluşu amaçları kamu kesimi, özel kesim ve STK'lar arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerde özel hukuk hükümlerine tabidir (md. 3). Ajansı, Yönetim Kurulu Başkanı temsil eder. Ajansın karar organı olan yönetim kurulu, vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya STK'lardan seçilecek üç temsilciden oluşur. Yönetim kurulunun başkanı validir (md. 10).

Bir başka düzenleme ile de il ve ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Mütevelli Heyetlerinde sivil toplum temsilcilerinin katılımı sağlanmıştır. 29.05.1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 7. maddesinde düzenlenen vakıf mütevelli heyetlerinin oluşumu 01.12.2004 tarih ve 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanununun 19. maddesi ile değiştirilmiş ve eskiye göre sivil katılımın daha etkin olabileceği bir mütevelli heyet yapısı getirilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü üzere bu yeni yasal düzenleme ile İl Emniyet Müdürünün mütevelli heyet üyeliği sona erdirilerek yerine Tarım İl Müdürü getirilmiştir. Ayrıca köy muhtarlarının ve mahalle muhtarlarının kendi aralarından seçecekleri birer muhtar, iki sivil toplum kuruluşu temsilcisi ile iki hayırsever vatandaş da mütevelli heyet üyesi olarak atanmıştır.

Tablo 1: İllerdeki SYDV Mütevelli Heyet Yapısı

2004'ten Önceki Yapı	2004'ten Sonraki Yapı
<p>Başkan: Mülki İdare Amiri</p> <p>Üyeler:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Belediye Başkanı ❖ Emniyet Müdürü ❖ Defterdar ❖ Millî Eğitim Müdürü ❖ Sağlık Müdürü ❖ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürü ❖ Müftü 	<p>Başkan: Mülki İdare Amiri</p> <p>Üyeler:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Belediye Başkanı ❖ Defterdar ❖ Millî Eğitim Müdürü ❖ Sağlık Müdürü ❖ Tarım Müdürü ❖ Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürü ❖ Müftü ❖ Köy muhtarlarının ve mahalle muhtarlarının kendi aralarından seçecekleri birer muhtar ❖ 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununda belirtilen amaçlara yönelik faaliyette bulunan iki STK temsilcisi ❖ İl Genel Meclisi tarafından seçilen iki hayırsever vatandaş

Yukarıdakilere ilave olarak sivil toplum temsilcilerinin katılımını sağlayan bir başka yapı da il ve ilçe insan hakları kurullarıdır. Günümüzde 81 il ve 892 ilçede teşkilatlanmış bulunan insan hakları kurulları ilk kez, 2.11.2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik ile kurulmuştur. Bu ilk yönetmelikte

dikkati çeken husus, kurul üyelerinin önemli bir kısmının kamu görevlilerinden oluşması; sivil toplum temsilcilerine ise gereği kadar yer vermemesidir. 23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ve önceki yönetmeliği yürürlükten kaldıran İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik ise Tablo 2'de görüldüğü gibi kurulların yapısını büyük oranda sivil bir karaktere büründürerek biçimde değiştirmiştir.

Tablo 2: İl İHK Yapısı

2000 Tarihli Yönetmeliğe göre İl İHK Yapısı	2003 Tarihli Yönetmeliğe göre İl İHK Yapısı
<p>Vali veya görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında;</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Belediye Başkanı ❖ Üniversiteden bir temsilcisi ❖ İl Emniyet Müdürü ❖ İl Jandarma Komutanı ❖ İl Sağlık Müdürü ❖ İl Millî Eğitim Müdürü ❖ Sosyal Hizmetler İl Müdürü ❖ Kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukukçu ❖ Baro Temsilcisi ❖ Tabip Odaları Temsilcisi ❖ Ticaret ve Sanayi Odası Temsilcisi ❖ Esnaf ve Sanatkarlar Birlik Başkanlığı Temsilcisi ❖ Sivil toplum kuruluşlarından Vali tarafından çağrılacak üyeler ❖ Basın kuruluşlarının kendi aralarından seçtiği bir temsilci 	<p>Vali veya valinin görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında;</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ Belediye başkanı veya başkan yardımcısı ❖ İl Genel Meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği bir temsilci ❖ TBMM'nde grubu bulunan siyasi partilerin il başkanları veya görevlendirecekleri bir temsilci ❖ Üniversiteden bir temsilcisi, ❖ Valilik tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukuk fakültesi mezunu bir kamu görevlisi ❖ Baro temsilcisi ❖ Tabip odasından bir temsilci ❖ Ticaret veya sanayi odasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci, ❖ Valilik tarafından belirlenecek diğer meslek odaları veya sendikalardan bir temsilci ❖ Mahalli televizyon, gazete, radyo gibi kuruluşlardan başvurular arasında valilik tarafından belirlenecek bir temsilci ❖ Muhtarlar derneği başkanı, yoksa mahalle muhtarlarından başvurular arasında valilik tarafından belirlenecek bir temsilci ❖ Okul-aile birliklerinden başvurular arasında valilik tarafından belirlenecek bir temsilci, ❖ Sivil toplum kuruluşlarından başvurular arasında valilik tarafından belirlenecek en az üç temsilci

GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Yukarıda özetle değinildiği gibi son yıllarda kamu yönetiminde katılımı sağlamaya yönelik hiç de azımsanmayacak ölçüde yasal ve yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz yasal reformları gerçekleştirmek kendi başına çok önemli bir gelişme olsa da bu reformlarla elde edilmek istenen sonuçlara ulaşabilmek için yasaların etkili bir biçimde uygulanması gerekmektedir. Dolayısıyla, tüm bu düzenlemelerin etkili bir biçimde uygulamaya konması yasal düzenlemeler kadar hayati önem taşıyan ve üstesinden gelinmesi gereken zor bir görevdir.

Bu bölümde önce bilgi edinme hakkının uygulanmasına ilişkin bir genel değerlendirme yapılacak, arkasından da katılım mekanizmalarının işleyişi üzerinde durularak olası uygulama sorunlarına değinilecektir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki kişilere bilgi edinme hakkının tanınması ve kamu idaresinin kamuoyunu bilgilendirme yükümlülüğüne ilişkin gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin uygulamada önemli etkilerinin olduğu söylenebilir. Bilgi edinme hakkının kullanımına ilişkin sayısal verilere bakıldığında bu hakkın etkili bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu tarafından hazırlanıp kamuoyuna açıklanan bilgi edinme genel raporlarına göre Bilgi Edinme Hakkı Kanununun yürürlüğe girdiği ilk yıl olan 2004'te yapılan başvuru sayısı 395.557 iken bu rakam 2005 yılında 626.789, 2006 yılında 864.616, 2007 yılında 939.920, 2008 yılında 1.099.133, 2009 yılında ise 1.091.589 olmuştur. Bu rakamlar bilgi edinme hakkının, Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından kamuoyunda büyük bir ilgiye karşılındığı, vatandaşların

bu hakkı etkili bir biçimde kullandıkları, üstelik bu ilginin giderek arttığına işaret etmektedir. Ayrıca, başvuru sayıları kadar önemli olan diğer bir nokta, başvuruların ne şekilde sonuçlandırıldığıdır. Bu sonuçlar incelendiğinde, olumlu cevaplanarak bilgi veya belgeye erişim sağlanan başvuruların oranı yaklaşık olarak 2004 yılında %88, 2005 ve 2006 yıllarında %86, 2007 yılında %80, 2008 yılında %86, 2009 yılında ise %87'dir. Yapılan başvuruların olumlu cevaplanarak bilgi ve belgeye erişimlerinin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bunların yanında, Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından önceden ulaşılamayan, gizli kabul edilen pek çok bilgi ya da belgeye erişim de mümkün hale gelmiştir. Örneğin artık, kamu görevlileri için düzenlenen sicil raporları, özlük dosyaları, müfettiş hal kâğıtları ve benzeri belgelerin ilgisine açık olduğu, gerek BEDK kararlarıyla, gerek mahkeme kararlarıyla teyit edilmiştir. Tüm bunlar, Türkiye'de bilgi edinme hakkı kültürünün giderek yerleşmekte olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Sözen ve Algan, 2009).

Özette, vatandaşlara devletin işleyişiyle ilgili bilgilere erişim hakkının sağlanması ve bu hakkın etkili bir biçimde uygulanması, kamu yönetimine karar ve faaliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirme sorumluluğu getirilmesi gibi yeniliklerin şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılım açısından Türk kamu yönetimi için önemli sonuçları olabilecektir. Bilgi edinme hakkı, yönetime katılımın ilk adımıdır. İdarenin karar ve işlemleri hakkında bilgi sahibi olan vatandaşlar idare karşısında edilgen bir yurttaş olmaktan çıkarak hem kendi haklarını koruyabilecek hem de yönetimle ilgili talep ve önerilerde bulunabilecek duruma geleceklerdir. Dolayısıyla, bilgiye erişim hakkı yönetime katılımın ayrılmaz unsurlarından bir tanesidir.

Tablo 3: 2009 Yılına Ait Bilgi Edinme Hakkı Başvuru Sayıları

VERİLER	SAYISI
Bilgi edinme başvurusu toplamı	1.091.589
Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvurular	947.637
Kısmen olumlu cevaplanarak kısmen de reddedilerek bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	53.300
Reddedilen başvurular toplamı	84.723
Gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak veya ayrılarak bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	3.504
Başvurusu reddedilenlerden yargıya itiraz edenlerin toplam sayısı	745

Kaynak: http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2009.pdf

Diğer taraftan, sivil toplum kuruluşlarının yönetime katılımını sağlamaya yönelik oluşturulan mekanizmaların işleyişinde ise birtakım zorluklarla karşılaşıldığı ve bu nedenle oluşturulan katılım mekanizmaların kendilerinden beklenen işlevleri henüz gereği gibi yerine getiremediği düşünülmektedir. Burada bu zorlukların neler olduğu sorusuna Türk siyasi-idari kültürü bağlamında ana hatlarıyla değinilecektir. Her şeyden önce Türk toplumunda var olan aşırı düzeydeki siyasal kutuplaşmanın katılım mekanizmalarının oluşumunu ve işleyişini olumsuz etkileyebildiği düşünülmektedir. Toplumdaki siyasal kutuplaşma sivil toplum kuruluşlarının birçoğunun ideolojik amaçlı olmasına yol açmaktadır. Örneğin insan hakları gibi evrensel nitelik taşıyan bir konuda dahi sivil toplum kuruluşlarında bir uzlaşma olduğunu söylemek mümkün değildir. İnsan hakları konularında sivil toplum kuruluşları tarafından çok farklı, hatta birbirleriyle tamamen karşıt görüşler ortaya konulabilmektedir. Dolayısıyla, insan hakları kurullarında yer alan sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri insan haklarının evrensel değerlerinden çok kendi ideolojik değerleri doğrultusunda hareket edebilmektedirler.

Yine aynı şekilde kent konseyi organlarının oluşum sürecinde ilgili mevzuatın açık ve net olmamasından da kaynaklanan farklı siyasi görüşlerin temsil edildiği çoğulcu bir platform oluşturmak yerine farklı siyasal görüş temsilcilerinin dışlandığı tek tip bir yapı oluşturma mücadelesinin yaşanabildiği gözlenmektedir. Farklı siyasal görüşlerin konsey organlarında yer alması durumunda ise konsey bu görüşlerin çatıştığı bir arena haline gelebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, kent konseylerinin bir iktidar mücadelesi alanına dönüştürüldüğü durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Uygulamaya ilişkin ikinci bir güçlük de Türkiye'deki devlet merkezli yönetim geleneği ve buna bağlı olarak oluşan bürokratik kültür ile katılım mekanizmalarının temsil ettiği yönetim yaklaşımı arasındaki uyum

sorunundan kaynaklanmaktadır. Son dönemde gerçekleştirilen kamu yönetimi reformlarına ilişkin altı çizilmesi gereken nokta bu düzenlemelerin içerik ve yaklaşım açısından geleneksel idare tarzından oldukça farklı olan yönetim anlayışını yansıtmıştır. Yönetişim kavramı 'merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hâkimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcılığı ve sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkararak, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devri ve yerindenliği esas alan bir anlayıştır' (DPT, 2007:4). Yönetişimin özünde iktidarın çeşitli aktörler arasında paylaşımı söz konusudur. Buradaki ilişki biçimi hiyerarşik bir ilişkiden ziyade ortaklık ve işbirliğine dayalıdır. Görüldüğü gibi, şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık gibi kavramlara sıklıkla vurgu yapan yönetim yaklaşımı, merkezîyetçiliğe, hiyerarşik yapılanmaya ve devlet otoritesine vurgu yapan, yöneten-yönetilen ayrımının keskin olduğu geleneksel idari yapımızdan birçok açıdan farklılıklar göstermektedir. Bu derin yaklaşım farkının uygulamaya ilişkin önemli yansımaları olması ise kaçınılmazdır.

Bu bağlamda, olası sorun alanlarından bir tanesi kamu yöneticilerinin yeni rollerine ne kadar uyum sağlayabilecekleridir. Bilindiği gibi, yeni yasalarla kamu idarelerinin karar alma ve uygulama süreçlerine STK'ların katılımını sağlamaya yönelik mekanizmalar oluşturulması kamu yöneticilerine yeni rol ve işlevler yüklemektedir. Artık yönetişim reformları kamu hizmetlerinin yürütülmesinde kararları tek başına alan ve uygulayan yönetici tipinden ziyade kararlarını daha demokratik ve katılımcı şekilde alan bir yönetici profilini öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla, mülki idare amirleri ile belediye başkanlarına katılım mekanizmalarının yapısında önemli yetki ve sorumluluklar verildiği de dikkate alındığında bu yapıların verimli ve etkin çalışması büyük ölçüde kamu yöneticilerinin yeni rollerine uyum sağlamalarına bağlıdır. Bunu bir örnekle açıklayabiliriz. İnsan hakları kurullarının etkin çalışmasında bu kurula başkanlık eden mülki idare amirlerine önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Çünkü ilgili yönetmelik hükümlerine göre mülki idare amirleri:

- Her şeyden önce kurulun başkanlığını yürütmekte,
- Toplantı gündemini belirlemekte,
- STK'lardan başvuranlar arasında il için en az üç, ilçe için en az iki temsilciyi belirlemekte,
- Kurul başkanı olarak gerekli gördüğü durumlarda ilgili kamu veya özel kuruluş temsilcilerini veya kişileri de toplantıya çağırabilmektedir.

Ayrıca, Kurulun sekreteryaya hizmetlerinin illerde ve ilçelerde yazı işleri müdürlükleri tarafından yürütüleceği, danışma ve başvuru masalarının valilik ve kaymakamlıkların yazı işleri müdürlüğünde oluşturulacağı, zorunlu masrafların valilik ve kaymakamlık tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir. Masaya gelen başvurularla ilgilenmek üzere illerde vali, ilçelerde kaymakam tarafından hukuk formasyonuna sahip veya halkla ilişkiler konusunda uzman sürekli bir memur görevlendirileceği belirtilmektedir. Yukarıda belirtilenlere Kurul kararlarının ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından geciktirilmeksizin öncelikle ele alınıp sonuçlandırılacağı da eklendiğinde Kurulun uyumlu, etkin ve verimli çalışmasında mülki idare amirlerinin anahtar bir rol oynadığı açıktır. Kurulun aktif çalışmasında kurul başkanı olan mülki idare amirlerinin tutumu belirleyici olmaktadır. Diğer bir deyişle, mülki idare amirinin göstereceği ilgi ve güçlü liderlik Kurulun performansına doğrudan yansımaktadır.

Bu bağlamda, mevcut bürokratik kültürdeki dışa kapalı yapı ve işleyiş, kamu yöneticilerinin kendi yetkilerini paylaşmak istememeleri, katılımcılığı kendi yetkilerine bir müdahale gibi algılayabilmeleri, tek karar verici olma isteği, sivil toplumun yönetime katılımının devleti zaafa düşürebileceği, "devlet hesap vermez hesap sorar" gibi düşüncelerin katılım mekanizmalarının işleyişinde karşılaşılabilecek muhtemel sorun alanları olarak değerlendirilebilir.

Katılım mekanizmalarının uygulanmasındaki bir diğer zorluk ise yasal düzenlemelerin bazı durumlarda AB üyelik koşullarının yerine getirilmesi gereken zorunlu veya zorlama bir ev ödevi şeklinde algılanarak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Böyle olması da çeşitli sakıncalar ve sıkıntılar yaratabilmektedir. Bunun en başında da katılım mekanizmaları ile ilgili yasal düzenlemelerin üzerinde yeterince düşünülmeden, tartışılmadan aceleyle getirilerek oluşturulması ve bunun sonucunda ortaya güçsüz ve yetersiz yapıların çıkması gelmektedir. Örneğin, İçişleri Bakanlığı tarafından 5393 sayılı Belediye Yasasının 76. maddesine dayanılarak çıkarılan ve 8.10.2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Kent Konseyi Yönetmeliğinin konseyin oluşumu, üyelik ve organlarına ilişkin bazı hükümleri 2008 yılında Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Bunun üzerine ilgili yönetmelikte 06.06.2009 tarihinde önemli değişikliklere gidilmiştir. Katılım mekanizmalarına ilişkin ikincil mevzuat düzenlemeleri masa başında ilgili bürokratlarca yapılmakta ve dolayısıyla konusu katılım olan bu çalışmaların katılımcı bir anlayışla yapıldığını söylemek güçtür.

Ayrıca, toplumsal tabandan gelen güçlü bir talep ve baskıdan ziyade dış dinamiklerin etkisiyle oluşturulan mekanizmaların ilgili taraflarca (bürokrasi, sivil toplum kuruluşları ve bazen siyasal iktidar) gereği gibi sahiplenilmeme durumu da söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle, mevcut yapılar "çalışıyor muş" gibi yapılarak yasak savma kabilinden bir uygulama ortaya çıkabilmektedir.

SONUÇ

Türkiye’de son dönemde iç ve dış dinamiklerin etkisiyle kamu yönetiminde kapsamlı bir yeniden yapılanma süreci yaşanmaktadır. Bunlar arasında yönetimde katılımı gerçekleştirmeye yönelik birtakım yeni mekanizmalar oluşturulması da vardır. Bu çalışmada ilk önce kamunun bilgilendirilmesi ve bilgi edinmesini sağlamaya yönelik düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Bilgi edinme hakkı kapsamında kişilerin bilgi ve belgelere erişiminin sağlanması ve kamu idarelerinin kamuoyunu bilgilendirme konularında önemli mesafeler alındığını ve bunların kamu yönetiminin şeffaflaşması ve hesap vermesi noktasında olumlu yansımaları olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, bilgi edinmenin yönetime katılımın ilk adımı olduğu vurgulanarak bilgi sahibi olan vatandaşların yönetime katılımlarının daha aktif olacağı ifade edilmiştir.

Diğer taraftan, sivil toplumun katılımını sağlamaya yönelik oluşturulan mekanizmalara ilişkin uygulamada ortaya çıkabilecek olası sorun alanları olarak toplumda var olan ileri düzeydeki siyasal kutuplaşma, geleneksel bürokratik kültür ve yasal düzenlemelerde dış dinamiklerin (AB, Dünya Bankası ve IMF) etkisi üzerinde durulmuştur. Yukarıda genel olarak belirtilen nedenlerden dolayı katılım mekanizmalarının bu aşamada çok da sağlıklı ve etkin işlediğini ileri sürmek çok güç gözükmektedir. Katılım mekanizmaları doğası gereği işbirliği, ortaklık ve uzlaşmayı gerekli kılar. Türk toplumunda ve siyasetinde var olan aşırı düzeydeki kutuplaşma katılım mekanizmaların verimli bir biçimde işleminin önünde bir engel oluşturabilmektedir. Ancak, “yüzme denizde öğrenilir” sözünden hareketle bu zorlukların ileriki zamanlarda aşılabileceği, birlikte aynı masa etrafında toplanılması, karşılıklı etkileşim ve empati yollarıyla ortak asgari müştereklerde buluşulabileceği düşünülmektedir.

Son olarak, yukarıda genel hatları ile değinilen sorun alanlarının aşılabileceği, uygulamada ortaya çıkan yetersizliklerin yaşananlardan dersler de çıkararak zamanla üstesinden gelinebileceği düşünülmektedir. Kuşkusuz, bu katılımcı mekanizmaların kalıcı olmasının sağlanmasında, etkin işleminde nicelik ve nitelik açısından her geçen gün gücü ve etkisi artan bir sivil toplumun varlığı önemli bir itici güç olacaktır.

Kaynakça

- DPT (2007). Kamuda İyi Yönetişim, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- GIUKT (2008) <http://www.kgm.adalet.gov.tr/basbakanlik/giuk.pdf>
- Sözen ve Algan (2009) İyi Yönetişim, İçişleri Bakanlığı, Ankara.
- 2010Yılı Programı <http://www.dpt.gov.tr>
- http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/degerlendirme_kurulu_raporlari.htm
- 29.05.1986 tarih ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
- 09.10.2003 tarih ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
- 10.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
- 01.12.2004 tarih ve 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- 3.7.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu
- 25.1.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun
- 2.11.2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik
- 23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik
- 8.10.2006 tarih 26313 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kent Konseyi Yönetmeliği

ULUSLARARASI KIZILHAÇ-KIZILAY DERNEKLERİ FEDERASYONU VE TÜRK KIZILAYI'NIN HAYİRSEVERLİK FAALİYETLERİ AÇISINDAN ROLÜ VE ÖNEMİ

Ülkü VARLIK,ÇOMÜ,
Biga İİBF
Banu ÖREN,
Kamu Yönetimi Uzmanı

Özet

11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulan Kızılay,1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır.

Kızılay,tüzel kişiliği bulunan,özel hukuk hükümlerine tabi,kar amacı gütmeyen, yardım ve hizmetleri karşılıksız olan ve kamu yararına çalışan gönüllü bir sosyal hizmet kuruluşudur.Dernek, ulusal ve uluslararası düzeydeki faaliyetlerini Uluslararası Kızıllaç Topluluğunun yedi temel ilkesi olan insaniyetçilik, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu olma niteliği, birlik ve evrensellik ilkeleri ekseninde sürdürmektedir.

Bu çalışmada; dünyanın en büyük insani yardım modeli olan Uluslararası Kızıllaç-Kızılay Dernekleri Federasyonu'nun hayırseverlik açısından rolü ve önemi ortaya konularak bu federasyonun bir üyesi olan Türk Kızılayı'nın yürüttüğü faaliyetler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu, Kızılay, hayırseverlik

Abstract

Established on June 11, 1868 titled as "Sick and Wounded Soldier Relief Ottoman Society" was took the name of the Turkish Red Crescent Association, in 1947.

Turkish Red Crescent Association, a legal entity which eligible on the private law provisions , non-profit, supports and services for free, works for common public interests, and voluntary social organization. Turkish Red Crescent Association, realize its national and international level activities with the seven basic principles of the International Red Cross Society, the assertion of humanity, non-discrimination, impartiality, independence, to be charitable in nature, continues in the axis of unity and universality principles.

In this study, the world's largest humanitarian relief model the International Red Cross and Red Crescent Associations Federation and one of its members, Turkish Red Crescent Association will be reviewed in terms of the role and importance of charity activities.

Key Words: : International Red Cross and Red Crescent Associations Federation, Turkish Red Crescent Association, Charity

Giriş

Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Hareketi, dünyanın en büyük insani yardım ağı olarak kabul edilmektedir.Faaliyetlerini dünyanın hemen hemen her ülkesinde sürdüren teşkilatın merkezi İsviçre'nin Cenevre kentidir.Uluslararası Kızıllaç Komitesi (ICRC) ve Uluslararası Kızıllaç-Kızılay Dernekleri Federasyonu (International Federation)adı altında halen toplam 186 ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kızıllaç Teşkilatı

Kızıllaç, savaşta ve barışta felaketzedelere ve muhtaçlara yardım için kurulmuş uluslararası bir teşkilattır.Hemen hemen dünyadaki bütün devletlerde bu veya başka adlarla çalışan aynı gayelerde oluşturulmuş kuruluşlar vardır. Bunların hepsi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan uluslararası bir teşkilata bağlıdır.

1863 yılında İsviçreli Jean Henri Dunant'ın çalışmaları sonucu kurulan bu teşkilat, önceleri sadece savaş yaralılarının tedavileri amacı taşımaktaydı.Fakat zamanla her türlü insani yardım için başvuruda bulunulan bir kuruluş haline geldi.Jean Henri Dunant,1859 Fransız-Avusturya Solferino Muharebesi sırasında binlerce yaralının savaş alanında çok kötü koşullar altında bırakıldığını görmüştü.Bunun üzerine, savaş alanındaki yaralılara insani yardım sağlanması için çeşitli devletlere başvuruda bulundu.Çeşitli şekillerde ancak örgütsüz biçimde topladığı yardımlarla yaralıların ihtiyaçlarının giderilmesi için çaba gösterdi ve bu konuda durmak dinlenmek bilmeden çalıştı.Ülkesine döndükten sonra savaş meydanında gördüğü bu vahşeti 1862'de yayınladığı "Solferino Hatıralarım" adlı kitapta anlattı.Ayrıca,Cenevre'de 16 devletin temsilcilerinin katıldığı bir konferansın toplanmasını sağladı.

Kızıllaç Teşkilatı'nın kendine özgü bir yapısı vardır.Teşkilat, Uluslararası Kızıllaç Komitesi (ICRC) tarafından temsil edilir. Bu kuruluş 1880'den sonra Beşler Komitesinin yerini almıştır. Şu anda Kızıllaç Komitesi üye sayısı 186'dır.Her dört yılda bir toplanan Uluslararası Kızıllaç Komitesi, dünya çapındaki çalışmalarını değerlendiren yeni kararlar almaktadır. Amblemi beyaz zemin üzerine Kızıllaç resmidir. Bu

kuruluşun benzerleri İslam ülkelerinde değişik isimlerle çalışmalarını sürdürmektedir. Bunların en önemlilerinden birisi de ülkemizdeki Türkiye Kızılay Derneği'dir.

Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Hareketinin geçirdiği aşamalar.

Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Hareketinin amacı; dini inanç, dil, ırk, toplumsal sınıf veya politik görüş farkı gözetmeksizin insan hayatı ve sağlığını korumak, insan varlığının saygı görmesini sağlamak, insanların acı çekmesini önlemek ve çekilen acıları dindirmek olan uluslararası bir insani harekettir. Teşkilat, 1917 yılında **Nobel Barış Ödülü** almıştır. Gerçekte hareket, yasal olarak birbirinden bağımsız ancak Hareket'e genel temel prensipler, amaçlar, semboller, tüzükler ve yönetim organları açısından uyumlu birçok ayrı organizasyondan oluşmaktadır. Hareket, birçok bölüme sahiptir.

* Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), 1919'da kurulmuştur. IFRC, 186 ulusal Kızıllaç ve **Kızılay** örgütünü hareket içinde koordine etmekle görevlidir. Uluslararası seviyede Federasyon, ulusal derneklerle yakın işbirliği içinde büyük ölçekli durumlara yardımda bulunmak için çalışmaktadır. Uluslararası Federasyonunu Sekreteryası **Cenevre - İsviçre**'de bulunmaktadır.

* Ulusal Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri, neredeyse dünyadaki tüm ülkelerde bulunmaktadır. Şu anda 186 ulusal dernek ICRC tarafından tanınmış ve tam üye kabul edilmiştir. Her dernek uluslararası insan hakları kanunlarına ve uluslararası hareketlerdeki tüzüklere uygun biçimde, kendi ülkesi sınırlarında çalışır. Ulusal dernekler, özel şartlarına ve kapasitelerine bağlı olarak insan hakları hukuku ve ICRC tarafından doğrudan tanımlanmamış insani görevlerde de bulunabilirler.

Türkiye Kızılay Derneği

Dernek, 11.06.1868 tarihinde "Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti"adıyla kurulmuş, 14.04.1877'de "Osmanlı Hilaliahmer Cemiyeti", 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra "Türkiye Hilaliahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır.

Tam adı "Türkiye Kızılay Derneği" olan kuruluş, "Türk Kızılayı" ve "Kızılay" adlarını da kullanmakta olup genel merkezi Ankara'dadır.Kızılay'ın Genel Müdürlük teşkilatı dışında kalan bütün kademelerindeki görevler fahridir.

Türkiye Kızılay Derneğinin Hukuki Statüsü:

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 1954 tarihinde imzaladığı Savaş Durumunda Sivillerin Korunmasına İlişkin 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonu ve 1986 yılında 25.inci Uluslararası Kızıllaç Kızılay Konferansında 31 no.lu Karar ile kabul edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin de taraf olduğu, Uluslararası Kızıllaç-Kızıllaç Hareketi statüsüne ilişkin hukuki metin ile belirlenmiştir.

Bu çerçevede:

-Türkiye Kızılay Derneği, Kızılay adı altında ülkesinde faaliyet gösteren, Uluslararası Kızıllaç-Kızıllaç Hareketinin diğer unsurlarıyla ilişkilerinde kendisini temsil edecek merkezi yönetimi mevcut ve hareketin temel prensiplerine göre faaliyette bulunan özerk organizasyondur.

-Toplum yararı için eğitim, sağlık ve sosyal refah gibi alanlarda sahip olduğu programlarla, hastalıkların önlenmesi, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve insan ızdırabının dindirilmesi için kamu otoriteleriyle işbirliği yapar.

-Türkiye Kızılay Derneği, Cenevre sözleşmelerine göre Kızılay adını ve amblemini kullanma yetkisine sahiptir. Tüzüğünde tanımlanmış, barış zamanında, savaş sırasında ifa edeceği yasal görevlerine hazırlanmak da dahil tüm görevlerini yerine getirecek şekilde özerk olarak örgütlenir ve teşkilatlanır.

-Türkiye Kızılay Derneği, savaş durumunda sivillerin korunmasına yönelik IVüncü Cenevre Sözleşmesinin 63üncü maddesinin (a) ve (b) fıkralarında tanımlandığı üzere, uluslararası düzeyde tanınan, Uluslararası Kızıllaç-Kızıllaç Konferansında tarif edilen prensiplere dayalı olarak savaş alanlarında insani faaliyetlerini gerçekleştirebilir. İşgalci güç, Türkiye Kızılay Derneği'nin personeline veya yapısında değişikliğe gidemez veya faaliyetlerine hâle getiremez.

Türkiye Kızılay Derneği'nin Benimsediği Temel İlkeler ve Organizasyon Yapısı:

Kızılay; Uluslararası Kızıllaç-Kızıllaç Hareketinin aşağıda belirtilen temel ilkeleri doğrultusunda faaliyette bulunmaktadır.

a) **İnsancıl olmak:** Savaş alanındaki yaralılara ayırım gözetmeksizin yardım etme düşüncesinden doğan Kızılay, her nerede olursa olsun insan ızdırabını ulusal ve uluslararası kapasitesi dahilinde önlemek ve dindirmek için gayret sarf eder.

Amacı insan hayatının, insan sağlığının korunması ve insan onuruna saygı duyulmasını sağlamasıdır. İnsanlar arasında karşılıklı anlayışı, dostluğu, işbirliğini ve kalıcı barışı destekler.

b) **Ayırım gözetmemek:** Kızılay, milliyet, ırk, dini inanç, sınıf veya siyasi düşünce farkı gözetmez. İnsan ızdırabını, en ivedi ve zaruri ihtiyaçlara öncelik vererek dindirmeye çalışır.

c) **Tarafsızlık:** Kızılay, herkesin güvenini kazanmak amacıyla, düşmanlıklara taraf olmaz. Hiçbir zaman din, ırk, siyasi ve ideolojik nitelikteki ihtilaflara girmez.

ç) **Bağımsızlık:** Türk Kızılayı bağımsız bir kurumdur. Kızılay, insancıl faaliyetlerinde kamu otoritelerinin yardımcısı olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmeler ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kanunlarına tabi olup bu çerçevede Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketi Temel İlkelerine uygun hareket etme özzerklığıne sahiptir.

d) **Hayır kurumu niteliği:** Kızılay, hizmetlerinde hiçbir şekilde çıkar gözetmeyen, gönüllü bir yardım kurumudur.

e) **Birlik:** Türkiye'de, "Türkiye Kızılay Derneği", "Türk Kızılayı" ve "Kızılay" adı altında tek bir dernek kurulabilir. Bu dernek herkese açıktır. İnsani faaliyetlerini mevzuatının öngördüğü ulusal ve uluslararası alanda yürütür. Uluslar arası sözleşmelerce Türk Kızılayı'na verilmiş münhasır hak ve yükümlülükleri amaç edinen başkaca bir dernek kurulamaz.

f) **Evrensellik:** Diğer ülke ulusal dernekleri ile eşit statüye sahip ve karşılıklı yardımlaşmada onlarla eşit sorumlulukları ve görevleri paylaşan Kızılay, evrensel bir kurumdur.

Kızılay Derneği'nin organizasyon yapısı;

- Genel Merkez (Ankara)
- Ülke genelinde 650'yi aşkın şube
- Bölge Afet Müdahale ve Lojistik Merkezleri
- Yerel Afet Müdahale ve Lojistik Merkezleri
- Çadır Üretim Merkezi
- Kan Merkezleri ve Kan İstasyonları
- Tıp Merkezleri
- Toplum Merkezleri
- İkiyardım Merkezleri
- Aşevleri
- Gençlik Kampları
- Öğrenci Yurtları
- Huzurevleri
- Afyonkarahisar Mineralli Su İşletmesi

şeklinde giderek genişlemekte olup Türk Kızılayı, ülkemizin en yaygın, en etkin ve en güçlü organizasyon yapısına sahip sivil toplum kuruluşu niteliğini taşımaktadır.

Türk Kızılayı'nın Görevleri

Kızılay; ulusal ve uluslararası yardım kurumu niteliği ile savaşta ve barışta, amacının gerektirdiği ödev ve görevleri yapar.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası silahlı çatışmalarda veya hükümetin ilan ettiği olağanüstü hallerdeki görevleri

- Hükümetin gösterdiği lüzum ve ihtiyaca göre, cephede ve cephe gerisinde Türk halkı ve Türk Silahlı Kuvvetlerine Kızılayın amacına uygun olarak, imkanları ölçüsünde yardımda bulunmak.

- Savaş veya olağanüstü hallerin gerektirdiği ve Kızılayın sorumluluk alanına giren araç ve gereçleri, ilaç ve benzeri sağlık malzemelerini ve acil yardım malzemelerini stoklamak veya kuracağı lojistik tedarik sistemiyle teminini planlamak, gerekli yerlerde lojistik destek sistemi kurmak ve mevcutları kullanıma hazır halde bulundurmak.

- Savaş veya olağanüstü hallerde ulusal mevzuat ve planlar çerçevesinde gerekli kan ve kan ürünlerini tedarik etmek, bunun için gerekli kampanyaları yürütmek.

- Silahlı Kuvvetlerle bağlantı kurmak ve işbirliği sağlamak için gerektiği kadar Genel Merkez Yönetim Kurulu üyesini veya duruma göre Genel Merkez Yönetim Kurulunun atayacağı diğer görevlileri Silahlı Kuvvetler yanına delege olarak göndermek.

- Savaş veya Hükümetin ilan ettiği olağanüstü hallerde; Silahlı Kuvvetler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla yurtiçi ve yurtdışındaki faaliyetlerini koordine etmek amacıyla temsilci, delege veya insani yardım ekipleri görevlendirmek.

- Silahlı Kuvvetlerde görülecek bulaşıcı hastalıklara karşı açılacak mücadeleye katılmak.

- Türk dost ve düşman savaş esirleri ile gözaltına alınanlarla, sığınmacı veya mültecilerin değiştirilmesine, aileleriyle haberleşmelerine, kayıpların aranmasına ve bu kişilere ait para, eşya ve diğer kıymetli evrakın ulaştırılmasına aracılık etmek ve bu hizmetleri yürütmek amacıyla gerekli haberleşme sistemleri ve birimleri oluşturmak.

- Savaş hallerinde savaşta yaralananların ve savaş mağdurlarının tedavi ve tahliyesinde Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri ve Sağlık bakanlıklarına yardımcı olmak; yerlerinden edilmiş insanlara, sığınmacılara ve mültecilere gerekli hizmetleri vermek.

-Tehlikeli bölgelerde bulunan yaşlı ve çocuklarla, korunması gereken diğer insanların Hükümetin göstereceği yerlere taşınmaları ve yerleştirilmelerine imkanları ölçüsünde yardımcı olmak için gerekli faaliyetleri icra etmek.

- Hükümet ve Silahlı Kuvvetlerin isteği üzerine, gösterilecek yerlere seyyar veya sabit hastaneler açmak veya sağlık ekipleri bulundurmak.

- Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve bu Federasyona dahil ulusal kuruluşlarla işbirliği ve çalışmalar yapmak.

- Bu faaliyetleri ifa edebilmek için ayırdığı aynı ve nakdi olağanüstü ihtiyatlarından, bütçesinden ve bütçe dışı kaynakları yanında kamudan ve özel sektörden kaynak sağlamak.

- Savaşta felakete uğrayanları koruyan 12.08.1949 tarihli Cenevre sözleşmeleri ve ek protokoller ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların kendisine yüklediği diğer hizmetleri görmek ve bunların yerine getirilmesine yardımcı olmak.

Barış zamanındaki görevleri: Kızılay'ın barış zamanında, ulusal ve uluslararası genel görevleri, afet müdahale ve sosyal yardım hizmetleri, kan hizmetleri ve sağlık hizmetleri ile ilgili görevleri bulunmakta olup bu görevleri şunlardır:

- Ulusal ve uluslararası genel görevleri;

- Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Hareketinin temel insani ilkelerini yaymak, hayata geçmesini teşvik etmek ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ve bu Federasyonun üyesi ulusal derneklerle işbirliği ve çalışmalar yapmak,

- Kızılay ve Kızılaycılık hakkında eğitim programları hazırlamak, üyelerini, gönüllülerini ve çalışanlarını eğitmek, toplumu bilinçlendirmek,*

- Kızılayın gönüllü hizmet sistemini kurmak ve geliştirmek, her yaşta insanın ve özellikle gençlerin Kızılayın faaliyetlerine katılmasını teşvik etmek,

- Gerekli görüldüğünde amacına uygun faaliyetleri desteklemek üzere, faaliyet alanları ile ilgili her türlü eğitim ve öğretim kurumları kurmak,

- Gençlik hizmetlerini yürütmek ve geliştirmek,

- Üye sayısını artırmak için gerekli çalışmaları yapmak,

- Ulusal ve uluslararası konferanslar, sempozyumlar, seminerler, kurslar, açık oturumlar, forumlar, sergiler, fuarlar,geziler düzenlemek, broşür, bülten, dergi, CD, kaset, film, gazete ve kitap yayınlamak, yazılı ve görsel basın yayın araçlarını kullanarak Kızılayın tanıtımını yapmak,

- Amacına ulaşmak için; gelir getirci iktisadi işletme ve tesisler kurmak, işletmek veya işlettirmek,

- 4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre, gerçek ve tüzel kişiler tarafından Kızılay eliyle kurulmak istenen vakıf ve tesisleri kurmak, kabul etmek, işletmek veya işlettirmek,

- Amaç ve görev konuları ile ilgili olarak vakıflar kurmak,

- Amaç ve görev konuları ile ilgili gelir getirci projeler için ortaklıklar ve şirketler kurmak, işletmek veya işlettirmek,

- Bir hayır ve insani yardım kuruluşu olarak, amacına uygun faaliyetleri yerine getirmek üzere, yurtdışından aynı ve nakdi yardım toplamak ve kabul etmek, kurban bağış kabul etmek, her türlü bağış kabul etmek, ulusal ve bölgesel yardım kampanyaları açmak, toplanan kaynakları amacına uygun kullanmak, hiç kimsenin ulaşamadığı veya kimseye ulaşamayan ihtiyaç sahiplerine karşılıksız dağıtmak.

- Ulusal ve uluslararası düzeyde ücretli veya ücretsiz afet yönetim eğitimleri düzenlemek ve sertifikaya vermek,

- Şartlı veya şartsız vasiyetlerden Kızılay yararına görülenleri kabul etmek, söz konusu vasiyetnameler sonucunda Kızılay'a intikal eden aynı ve nakdi kaynakları amacına uygun hizmet üretiminde kullanmak,

- Amaç ve görev konularına uygun olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarıyla sivil toplum örgütlerinden aynı ve nakdi bağış kabul etmek,

- Bu Tüzükte belirtilen amaçlara ulaşmak üzere, kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütmek,

- Yoksul ve kimsesiz öğrenciler başta olmak üzere, başarılı öğrencilere, düzenlenecek uygulama esasları ile belirlenecek olan şartlarda karşılıksız veya karşılıklı burs vermek,

- Amaç ve görev konuları ile ilgili olarak her türlü taşınır ve taşınmaz mallar ile menkul değerleri satın almak, kiralamak, satmak, kiraya vermek, yapı ve tesisler yapmak ve gelir getirci hukuksal tasarruflarda bulunmak; gerekli hallerde borçlanmak ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için gerekli her türlü faaliyeti, iş ve işlemleri yapmak,

- Genel Merkez Yönetim Kurulu kararları ile oluşturulacak komisyonlar ya da gruplar aracılığı ile amaç ve görev konularında araştırma, inceleme ve etütler yapmak, öneri ve dilekleri saptamak; araştırma ve geliştirme merkezleri kurmak;bilgi bankası oluşturmak, gelir getirci projeler hazırlamak ve uygulamak,

- İlk yardım alanında bilgi paylaşımında bulunarak, standardizasyonu sağlayarak toplumun zarar görebilirliğini en aza indirmek amacı ile ilk yardım eğitim hizmetlerini yürütmek, ilk yardım eğitimlerini yetiştirmek için mensuplarına veya üçüncü şahıslara eğitimler vermek, her türlü araç-gereçleri ve

donanımları sağlamak, gerek duyduğunda evde bakım ve hasta bakım kursları açmak, bu faaliyetleri yürütmek üzere ilgili birimleri kurmak ve geliştirmek,**

- Huzurevleri, aşevleri, öğrenci yurtları, kreşler açmak, işletmek veya işlettirmek,
- Gerekli görülen yerlerde gençlik, personel, sağlık ve dinlenme kampları açmak, işletmek veya işlettirmek,
- 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ile diğer kanunlarda öngörülen hükümler çerçevesinde hizmet ve çalışmalar yürütmek.

- Sosyal yardım ve afet yönetim görevleri;

- Öz kaynakları ve Devlet tarafından sağlanan fonlar ile ulusal ve uluslararası insani yardım programlarını projelendirmek ve uygulamak,

- Diğer ulusal derneklere amacına uygun proje bazlı, yapısal ve sosyal yardım desteğinde bulunmak, bunun için ulusal ve uluslararası kaynaklardan yararlanmak ve yurtiçinde ve yurtdışında personel görevlendirmek,

- Görevleri kapsamında, halkın ihtiyacı olan alanlarda toplum merkezleri aracılığı ile psiko-sosyal destek hizmetleri yürütmek,

- İmkanları ölçüsünde engellilere, muhtaç hastalara ve yoksullara yardım yapmak, aşevi açmak, yaşlılar ve çocuklar için bakım hizmeti vermek,

- Yurtta meydana gelecek her türlü afet ve felaketlerde kapasitesi dahilinde müdahalede bulunmak, geçici barınma ve geçici beslenme sağlamak, sağlık hizmetlerinde destek olmak, ulusal afetlerde Kızılay-Kızıllaç Dernekleri Federasyonu ve ulusal dernekler ile ilişkileri yürütmek ve anılan Federasyona ve ulusal derneklere gerektiği takdirde yardım çağrısında bulunmak, Kızılay-Kızıllaç Hareketi kanalıyla veya diğer uluslararası kuruluşlardan gelecek her türlü ayni ve nakdi yardımları uluslararası ve ulusal mevzuat çerçevesinde teslim almak, sevk ve idare etmek, yerine ulaştırmak,

-Kızılay-Kızıllaç Dernekleri Federasyonu ve ulusal derneklere gelecek yardım çağrıları ile uluslararası yardıma açılan afet durumlarında bu ülkelere insani yardım malzemesi sevk etmek, uluslararası afet müdahale ve yardım ekipleri göndermek, gidilen ülkenin ulusal derneği veya Federasyonla işbirliği içinde afet müdahalesinde bulunmak, Bakanlar Kurulu tarafından gerekli görülen uluslararası yardım yapılması önerilerini imkanları ölçüsünde yerine getirmek, aynı çerçevede nakdi yardımlarda bulunmak,***

- Devletin fon sağladığı durumlarda ulusal ve uluslararası afet müdahalelerinde bulunmak, insani yardım programlarını oluşturmak ve buna ilişkin projeleri Devlet adına diğer ulusal dernekler ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak uygulamak,

- Doğal, sıhhi, teknolojik ve insan kökenli afetlere uğrayanlara, imkanlar ölçüsünde zamanında, hızlı ve etkili acil insani yardım ulaştırmak için gerekli kurumsal hazırlığı yapmak, bu amaçla bölgesel ve yerel afet müdahale ve lojistik destek sistemini kurmak ve geliştirmek,

- Kızılay personeli ve afet gönüllülerini afet müdahalesi için eğitmek, uluslararası düzeyde afete hazırlık ve afet yönetimi eğitimleri vermek, bu alanda uluslararası konferanslar ve sempozyumlar düzenleyerek afetler ile mücadele bilincini geliştirmek,

-Afetlerde ve afet dışı durumlarda kullanacağı yardım malzemelerini, afet ve lojistik ekipmanını, donanımını, teçhizatını, nakil vasıtalarını, araç ve gereçlerini amacına uygun olarak kullanılmak ve en az on yıl el değiştirmemek kaydı şartıyla, bedelsiz ithalata ilişkin mevzuatla belirlenmiş usul ve esaslar çerçevesinde, bedelsiz ithal etmek,

-Ülkenin afet riskleri doğrultusunda, uygun yerlerde bölgesel ve yerel afet müdahale ve lojistik merkezlerini kurmak üzere uygun kamu arazilerini tespit etmek ve Kızılaya kazandırılmasını sağlamak,

-Halkın afetler konusunda bilgilendirilmesine, bilinçlendirilmesine ve afetlerle baş edebilme kapasitesinin geliştirilmesine destek sağlamak.

- Sağlık hizmetleri görevleri;

-Gerekli görülen yerlerde her türlü sağlık tesis ve işletmelerini kurmak, işletmek, işlettirmek veya ortaklıklar hizmetleri vermek,

- Gerekli görüldüğü takdirde, salgın hastalıklar ve halk sağlığını ilgilendiren diğer konulardaki faaliyetlere katılarak destek olmak.

- Kan hizmetleri görevleri;

- Halkın güvenli kan ihtiyacının karşılanabilmesi için "gönüllü kan donör programını" geliştirmek ve halkın kan verme alışkanlığı edinmesini sağlamak amacı ile toplumu bilinçlendirme çalışmalarında bulunmak ****

- Ulusal kan politikasının oluşmasına destek sağlamak ve Sağlık Bakanlığı nezdinde yapılan çalışmalara katılmak,

- Kan hizmetlerinin ve kan ürünlerinin geliştirilmesi, üretilmesi için gereken birimleri kurmak, geliştirmek ve yaygınlaştırmak,

- Kan ve kan ürünlerinin ihtiyaç sahiplerine sağlıklı şekilde ulaştırılması için gerekli sistemi kurmak, bu konuda kamu, özel sağlık kuruluşları ve sosyal güvenlik kuruluşları ile sözleşmeler yapmak.

Kızılayın Gelirleri:

Kızılay, üstlenmiş olduğu bu önemli ulusal ve uluslararası görevleri yerine getirmek için pek tabii ki gelire ihtiyaç duymaktadır. Türkiye Kızılay Derneği'nin gelirleri önemli çoğunluğunu hayırsever vatandaşlarımızın bağışlarından oluşmakta olup aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Giriş aidatı.
- Yıllık aidat.
- Kızılayın taşınır ve taşınmaz malları ile marka ve haklarının işletilmesinden ya da kiraya verilmesinden sağlanan gelirler ile taşınır değerlerin gelirleri.
- Her türlü yayın satışları ve piyango ile toplantı, temsil, festival, fuar, yarışma, gösteri, kongre, konferans, sempozyum, panel, seminer, eğitim, sosyal etkinlikler, ayrıca benzeri düzenlemelerden elde edilen gelirler.
- Gerekli görülecek yerlerde sabit ya da dolaştırılabilecek bağış kutuları ya da servislerinden elde edilecek gelirler.
- Hükümet, vakıflar, özel idare ve belediyelerle köy bütçelerinden ve diğer kurumlardan yapılacak bağış ve yardımlar.
- Diğer bağış, vasiyet ve yardımlar.
- Kızılayın sahibi bulunduğu tekel ve imtiyazlar ile işletmelerinin gelirleri.
- Hükümet, özel idare ve belediyelerle diğer resmi ve özel kuruluşlarca kanunlara ve teamüllere göre Kızılaya tahsis edilmiş gelirler.
- Afet hazırlık ve müdahale faaliyetleri sonucunda Kızılay depolarından halka dağıtılan temel afet malzemelerinin yeniden stoklanması için Devlet tarafından aktarılacak kaynak.
- Türk Kızılayı tarafından veya Türk Kızılayının amaç ve faaliyetlerine katkı sağlayacak işletmeler ile kurulacak ortaklıklar, şirketler, eğitim kurumları, lokaller ve iktisadi işletmelerden sağlanacak gelirler.
- 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu hükümleri uyarınca sağlanacak gelirler.
- Dış kaynaklı yardımlar ve bağışlar.
- Şubelerden gelecek genel merkez payları.
- Aynı ve nakdi bağışlar.
- Diğer gelirler.

SONUÇ

Toplumumuzdaki güç ve kaynakları harekete geçirerek, insan saygınlığının korunması doğrultusunda her koşulda, yerde ve zamanda muhtaç ve korunmasız insanlara yardım etmek ve toplumun afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesini desteklemek misyonuyla 1868 yılında kurulmuş olan Türkiye Kızılay Derneği, günümüzde tüm toplumu kucaklayan ve tüm toplumun kucakladığı, ulusal ve uluslararası düzeyde saygınlığını ve hizmet kalitesini sürekli geliştiren bir insani yardım kuruluşu haline gelmiştir. Denilebilir ki tüm bu özellikleri ile Türk Kızılayı, ülkemizin en yaygın, en etkin ve en güçlü organizasyon yapısına sahip sivil toplum kuruluşudur.

Kaynakça:

- Hacıfettahoğlu, İsmail, Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer, Türk Kızılayı Tarih Dizisi-1, Ank, 2007.
 International Review Of The Red Cross, Editör: Pierre Ryter "Uluslararası İnsancıl Hukukta Örf Adet Hukuku İncelemesi, ICRC, Türk Kızılayı, Ank.
 Ömer, Besim, Hanımefendilere Dair Konferans, Türk Kızılayı, Tarih Dizisi-2, Ank, 2007.
 Uluslararası Kızıl Haç Komitesi ve Uluslararası Kızıla Haç Federasyonu ve Kızılay arşivi.
 ICRC <http://www.icrc.org>
 ICRC <http://www.ifrc.org>
 UNESCO 80 ICRC Archives

Dipnotlar:*** Türk Kızılayının halkımıza verdiği eğitimler:**

- ABCD Temel Afet Bilinci
- YOTA Yapısal Olmayan Tehlikelerin Azaltılması
- Kızılaycılığı Yaygınlaştırma
- İlk Yardım Eğitimleri
- HIV / AIDS Eğitimleri

Türk Kızılayı, üyesi olduğu Uluslararası Kızılay ve Kızıla Haç Dernekleri Federasyonu ve Avrupa İlk Yardım Eğitim Referans Merkezi ile işbirliği içerisinde, 2000 yılında uluslararası standart ve kriterlere uygun olarak, ulusal düzeyde ilk yardım eğitim programlarını standardize etmiştir. Anılan programlar çerçevesinde bugüne kadar Kızılay ve gönüllü sağlık personelinden oluşan yaklaşık 950 kişiye "İlk Yardım Eğitimi" verilmiştir. Yetiştirilen bu eğitimciler aracılığı ile ülke düzeyinde yaklaşık 52.000 kişiye eğitim verilerek "İlk yardımcı" olmaları sağlanmıştır. Türk Kızılayı ilk yardım eğitimleri, halen 25 ilde, Sağlık Bakanlığı İlk Yardım Yönetmeliği kapsamında Kızılay Şube Başkanlıklarına bağlı olarak faaliyette bulunan ilk yardım eğitim merkezlerinde görevli uzman eğitimciler tarafından başarıyla sürdürülmekte olup toplumsal ilk yardım bilinci oluşturmak" amacıyla eğitim hizmetinin ülke düzeyinde yaygınlaştırılması çalışmaları devam etmektedir.

*** Tarihinin en büyük sel felaketini yaşayan Pakistan'da afetin boyutları gün geçtikçe netlik kazanmaktadır. Pakistan Kızılayı Ulusal Afet Yönetim Merkezi 07 Eylül 2010 raporlarına göre selerde 1.752 kişi ölmüş, 2.701 kişi yaralanmıştır. Hasar gören ya da kullanılamaz durumda olan ev sayısı 1.8 milyon iken selerden etkilenen kişi sayısı 18 milyonun üzerindedir. Afetin neden olduğu zarar ve kayıplar göz önünde bulundurulduğunda afetin sonuçlarının 2005 Pakistan Depremi'nden daha ağır olduğu Pakistan Ulusal Afet Yönetim Merkezi tarafından ifade edilmektedir. Pakistan'da bugün itibarıyla halen su altında kalan bölgeler mevcuttur. Sel suları ülkenin kuzey bölgesinde hemen hemen çekilmişken güneyinde evler ve tarım alanları halen sular altındadır.

Afet haberinin alınmasını müteakip, afete müdahale kapsamında Türk Kızılayı, Afet Operasyon Merkezi'ni (AFOM) ve bölgede bulunan Daimi Temsilcilik Ofisi'ni alarma geçirmiştir. "Pakistan Kızılay Derneği'nde Kapasite Geliştirme Projesi" kapsamında Türk Kızılayı tarafından Pakistan Kızılay Derneği Genel Merkezi alanında inşa edilen ve Pakistan Kızılay Derneği'ne devredilen Afet Yönetim ve Lojistik Merkezi'nde (AYLM) kurulan kriz masası da çalışmalarına başlamıştır.

T.C. Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile işbirliği ve koordinasyon içerisinde yürütülen Pakistan İnsani Yardım Operasyonu kapsamında 04-11-13-17 Ağustos tarihlerinde birer, 20 Ağustos tarihinde ikişer, 22-28 Ağustos tarihlerinde ise birer uçak olmak üzere 8 ayrı sevkiyatla bölgeye toplam 366 ton insani yardım malzemesi ulaştırılmıştır. Toplam değeri 3.355.693,11 TL olan yardım malzemelerinin içeriği; Mevlana evi, çadır, gıda kolisi, aile mutfak seti, battaniye, uyku tulumu, yatak, aile hijyen seti (sabun, deterjan, diş macunu, kadın bağı, sinek kovucu, havlu), su, muhtelif ilaç, aydınlatma balonu ve seyyar mutfaktan oluşmaktadır.

**** Kan Hizmetleri Yönetimi ve Ulusal Güvenli Kan Temini Projesi ile;

- Ülke kan ihtiyacının tamamen gönüllü, karşılık beklemeden kişilerden elde edilen, çağın gereklerine uygun işlemlerden geçirilmiş, güvenli kan ile karşılanması,
- 81 ilde bölgesel kan merkezi, kan merkezi/kan istasyonu açılmasının gerçekleştirilmesi,
- Alınan kanların bileşenlerine ayrılması ve birden fazla kişinin faydalanmasının sağlanması,
- Potansiyel kan bağışçıların eğitilmesi, kazanılması, bu alışkanlığın toplum geneline yaygınlaşmasının sağlanması ve sonraki nesillere aktarılması,
- Kan merkezlerinin modernizasyonu, hizmetlerin standardizasyonu, kalite yönetimine geçilmesi ve otomasyonun sağlanması,
- Hasta ve hasta yakınlarının kan ihtiyaçlarının doğrudan otomasyon sistemi ile hastanelere ulaştırılarak sağlanması, hasta yakınlarının başışçı aramak zorunda kalmamaları hedeflenmektedir.

HEKİM, HEMŞİRE VE SAĞLIK YÖNETİCİLERİNİN MESLEKLEŞME DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özlem Ayaz
Fatih Sultan Mehmet Hastanesi
Metin Ateş
M.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü
metin.ates@marmara.edu.tr
Sedat Altın
Yedikule Göğüs Hastalıkları Hastanesi

Özet

Sağlık hizmeti sunulmasında birçok meslek beraber çalışmaktadır. Sağlık hizmeti, günümüzde eski dönemlerde olduğu gibi yalnızca hekim ve hemşire ile verilebilecek bir hizmet olmaktan uzaklaşmıştır. Bununla beraber hemşirelik profesyonel ve kendi kararlarını alabilen bir meslek haline gelmiştir. Hekimler ise şef kimlikleri yerini sağlık yöneticilerine bırakmıştır. Günümüzde hastanelerin sadece tıp bilgisi ile yönetilemeyeceği, bunun yanında yönetim bilgisine sahip olunması gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle sağlık yöneticiliği mesleğine ve eğitimine verilen önem artmıştır. Bu araştırma sağlık hizmet sunucularının hekimler, hemşireler ve sağlık yöneticilerinin meslekleşme koşulları açısından değerlendirilmesini içermektedir. Sonuç olarak hekimlerin meslekleşme koşullarını tamamladıkları, hemşire ve sağlık yöneticilerinin meslekleşme sürecinin devam ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hekim, Hemşire, Sağlık Yöneticiliği, Meslekleşme

PHYSICIAN, NURSE AND HEALTH MANAGERS OF THE LEVEL OF OCCUPATION

Abstract

Many professions are working together to the delivery of health services. Health services, today as in ancient times, doctors and nurses can be granted only if a service has to be removed. However, nursing professionals can take their own decisions and has become a profession. The chief physician gave the identity of the location of health managers. Today, the hospital can not be managed only with medical information, as well as knowledge management are understood to be. Occupational health manager, and therefore, the importance of education is increased. This survey of health care providers, physicians, nurses and occupational health managers to be evaluated include recovery conditions. As a result of medical conditions when they complete recovery of the profession, nurses and health managers were found to continue the process of occupation.

Key Words: Physician, Nurse, Health Managers, Occupation

Giriş

Sağlık, bireyin yaşamı boyunca değişebilen, dinamik bir durumdur. Bireyin farklı fizyolojik ve psiko-sosyal boyutlarda fonksiyonlarını sürdürebilmesini, uyum sağlayabilmesini ifade eder. Birey fizyolojik fonksiyonlarını sürdürebiliyor, sosyal yaşantısı düzenli, üretken, duyu ve düşüncelerinin farkında, duygularını ifade edebiliyor ve entelektüel becerilere sahip ise sağlıklıdır. Sağlık, fiziksel iyilik ve yeterlilik kadar, bireysel ve çevresel kaynaklarla ilişkili, bireyin, ihtiyaçlarını karşılayabilme, çevre ile baş edebilme ve çevreyi değiştirebilme düzeyidir (Ay-Akça, 2008, s. 39).

Sağlık hizmetleri koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici hizmetlerin tümünü kapsamaktadır. Sağlık hizmetleri; insan sağlığına zarar veren çeşitli etmenlerin yok edilmesi ve toplumun bu etmenlerin etkilerinden korunması, hastaların tedavi edilmesi, bedensel ve ruhsal yetenek ve becerileri azalmış olanların rehabilite edilmesi için yapılan hizmetlerdir" şeklinde tanımlanmıştır (Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkına Yönerge 2005).

Sağlık kurumlarında bir hastanın tedavisinde çok sayıda kişi (hekim, hemşire, radyoloji teknisyeni, berber, terzi, temizlikçi, vb.) birlikte çalışır (Nalçacı, Hamzaoğlu, Özalp, 2006, s.222). Sağlık hizmeti oluşturulmasında koruyucu, tedavi edici ve rehabilite edici sağlık hizmetleri alanlarında birçok alt hizmet alanı ve birçok hizmet sunucusu olduğu dikkat çekmektedir. Bu sağlık hizmeti sunucularının hepsinin ayrı rolleri olmasına rağmen ekip olarak çalışmak ve her zaman birbirleriyle iletişim halinde olmak zorundadırlar.

Meslek; genellikle uzun ve yüksek dereceli bir öğrenim gerektiren, kendine özgü yasal ve ahlaksal kuralları bulunan ve bir kimsenin geçimini sağlayan uğraş olarak tanımlanmaktadır. Meslekleşme süreci ise, meslek statüsüne ulaşmak için, işin yapısındaki bir dizi değişiklikler olarak tanımlanır (Karadağ, 2002).

Sağlık sektöründe hizmet veren birçok iş kolu bulunmaktadır. Bunların hepsine meslek demek doğru olmaz. Bazıları meslekleşme koşullarını tamamlamışken, bazılarının meslekleşme süreci halen devam etmektedir.

Sağlık hizmeti veren meslekler birbirleri ile yakından bağlantı halindedir. Bu nedenle, bu mesleklerinin sınırlandırılması, görev tanımlarının belirlenmesi güçtür. Meslekler birbirlerinin görev alanlarına müdahale edebilmekte, sorumluluklarını birbirine devretme çabası içini girebilmektedir.

Meslekleşme kavramı bu noktada oldukça önemlidir. Meslekleşme koşullarını tam olarak karşılayan mesleklerin bu tür sorunlar yaşaması neredeyse imkânsızdır.

Meslekleşme

Meslek kurumlaşmış faaliyetler biçimidir. Ancak her iş meslek değildir. Bir iş veya uğraşın meslek sayılabilmesi için en azından bir tekniği, belli bir değer ve kuralları olması toplum içinde kabul görmesi ve kurumsallaşmış değerler manzumesine sahip olması gerekir (Fındıklı, 2000).

Meslekler genellikle işten kaynaklanmaktadır. Yani meslek işin evrim geçirmesiyle oluşmuştur. Meslek orijinal olarak işin bileşimi olmasına rağmen işten farklı olarak daha fazla özelleşmiş bilgi temeli ve yasal statüye sahiptir. Meslekleşme süreci, meslek statüsüne ulaşmak için, işin yapısındaki bir dizi değişiklikler olarak tanımlanır (Karadağ, 2002).

Becker'a göre de meslekleri, iş ve uğraştan ayırmak için bazı kriterler mevcuttur. Mesleki bir etkinliğin en başta entelektüel olması, onu yerine getiren kişinin bu etkinliği çok büyük bir şahsi sorumluluk duygusu ve bilinci ile gerçekleştirmesi gereklidir. Mesleki etkinlik rutine (şartların gerektirdiği alışılmış iş veya yöntem) değil de ciddi bir bilgi birikimine dayandığından öğrenilebilir niteliktedir. Mesleki etkinlik kurumsal ya da akademik olmaktan çok tatbiki; tekniği öğretilir ve bu da mesleki eğitimin temelini oluşturur. Dahili olarak son derece kuvvetli bir biçimde düzenlenmiş, organize bir nitelik taşır. Ayrıca fedakârlık düşüncesi temel güdüleyendir, zira profesyoneller yani bir mesleğin mensupları kendilerini bir şekilde toplumun refahı ve iyiliği için çalışıyor olarak görürler ve manevi bir tatmin duygusu elde ederler (Ertekin, 2005, 88).

Meslekleşme Koşulları

Bir işin meslek olarak görülebilmesi için meslekleşme koşullarını karşılaması gerekmektedir. Meslekleşme koşulları ise, en başta kuramsal bilgiye sahip olmak, toplum ve diğer meslek grupları tarafından değer görmek, bir meslek örgütü sayesinde meslek mensuplarıyla birlikte hareket etmek ve mesleğin kurallarını belirlemektir.

Bu çalışmada hekim, hemşire ve sağlık yöneticileri meslekleşme kriterleri olan kuramsal bilgiye sahip olmak, toplum ve diğer meslek grupları tarafından değer görmek ve meslek örgütlenme bakımında değerlendirilmiştir.

Kuramsal Bilgiye Sahip Olma

Mesleklerin bilimsel nitelik kazanabilmeleri mesleğin kendine özgü bilgi içeriğini oluşturması ile olasıdır. Bu bilginin toplumsal yaşamın günlük sorunlarına uygulanabilir nitelikte olması beklenir. Profesyonel kişi bilgiyi yaratmak, uygulamak ve yönetmekten sorumludur. Bilgi kontrolü ve bilgiye hakim olma yaşam ve ölümün söz konusu olduğu mesleklerde daha çok anlam kazanır (Yıldırım, 2001).

Bilginin diğer bir özelliği de toplumsal yaşamın günlük problemlerine uygulanabilir nitelikte olmasıdır. Toplum, profesyonel bilginin problem çözebildiğine ve profesyonellerin kendi alanlarında karar verme gücüne sahip olduğuna inanır. Kısaca profesyonel kişiyi bilginin yaratılması, uygulanması ve organizasyonunda sorumlu tutar (Yıldırım, 2001).

Bilimsel bilgi üretiminin temelini üniversiteler sağlar. Üniversitelerin temel işlevleri ise, öğrencilerine profesyonel uygulamaların temelini oluşturan genel ve sistematik bilgilerin temelini aktarmaktır. Aktarılmak istenen konu sadece emel bililer değil, profesyonel bilgideki gelişmelerin nasıl takip edileceğidir. Kısacası üniversiteler, mesleklerdeki fikirleri sistematize eden ve yaratan, en önemli öncülerdir (Barber, 1996, s. 9).

Bilgi, meslek üyeleri tarafından üretilmelidir. Üretilen bilgi toplum yararına olmalı ve toplum, bu bilginin kendi problemlerini çözdüğüne inanmalı, üretilen bilgi yayınlanmalıdır. Kuramsal ve uygulama boyutu olan bu bilgi ve becerinin kazanılması uzun bir hazırlık dönemini kapsmalıdır. Diğer bir deyişle insanlar bu alandaki bilgi ve beceriyi tek başına ya da birilerinin yardımıyla kendi kendilerine yapabileceklerini düşünmemelidir (Karadağ, 2002).

Toplum Ve Diğer Meslek Grupları Tarafından Değer Görmek

Toplumda tanınan bir meslek sahibi olmak, üyelerine ekonomik, sosyal, politik ve yasal ayrıcalıklar sağlayacağı gibi, birçok prestiji de beraberinde getirir. İnsanın toplum içinde oynadığı rolün prestiji, zayıflığı, güçlüğü, onun toplum içerisindeki sosyal statüsünün de güçlü veya zayıf kılar. İnsanların toplumda saygınlık sağlayacak rollere sahip olabilmesi için bireylerin belirli bir gelire sahip olması önemlidir (Sevim ve Dayı, 2009).

Bir mesleğin toplumda herkes tarafından kabul görmesi bir mesleğin meslekleşme koşullarından biridir. Ancak salt toplumun tümü tarafından kabul görmek yeterli olmayacaktır. Çünkü bu noktada da mesleğe karşı alınan tavır, benimsenme biçimi, mesleğe verilen değer dolayısıyla gösterilen saygı ve elde edilen meslek itibarı da bir o kadar önemlidir (Ertekin, 2005, s. 95).

Günümüzdeki meslekler incelendiğinde en eski mesleklerin hekimlik, avukatlık, askerlik gibi yeni mesleklere kıyasla diyetisyenlik, fizyoterapistler gibi daha yetkin, daha saygın olması güç alanının genişliğinden kaynaklanmaktadır (Hayran ve Sur, 1998, s. 177).

Meslek Örgütlenme

Meslek örgütleri hukuki bir çerçevesi ve ekonomik yapısı olan kar amaçsız örgütler olup yarattığı katma değeri tekrar mesleğin ve meslektaşların gelişimine harcayan bu anlamda sosyal fayda yaratan kurumlardır. Meslek örgütünün kurumsal sürdürülebilirliğinin güvencesi olan şeffaf ve hesap verilebilir kurumsal yapı, hukukun ve mesleğin gereklerinin yerine getirilmesine azami dikkat ve özen gösteren, kuraldışı eylemlere bilerek ve isteyerek taraf olmayan bir yönetim anlayışı bulunmalıdır (Uzun, B.T.).

Aynı mesleği çok sayıda kişinin yapması, bu kişilerin bir araya gelmelerine ve meslek birliği etrafında toplanmalarına yol açmıştır. Bu şekildeki birlik ve dayanışma içerisinde hem mesleğin saygınlığının yükseltilmesi hem de topluma daha iyi hizmet sunulması hedeflenmektedir (Aydın, 2010, s. 97). Meslek odalarının bulunmadığı veya etkin olmadığı durumlarda da; en basit ifade ile sayıları on binlerle ifade edilebilecek meslek sahiplerinin görüş ve önerileri alınmamış, onların etkin ve yetkin çalışma koşulları yerine getirilmemiş olacaktır (Ataman 2006).

Çeşitli meslek ve sanat dallarında faaliyet gösterenler her zaman aralarında birleşerek cemiyet ya da dernek niteliğinde bir takım topluluklar oluşturmak yoluna gitmişlerdir. Esnaf loncaları ve Ahilik teşkilatı bunun eski örnekleridir. Çağdaş anlamda meslek kuruluşları ise XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. (Üskül, b.t.) Osmanlı dönemindeki Ahilik teşkilatı, Batıdaki Lonca sistemi aynı meslek çevresinde bir araya gelenlerin oluşturduğu toplumsal birer yapıdır (Aydın, 2010, s. 96).

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, meslek mensuplarının oluşturdukları, tüzel kişilikleri olan, bir kısım kamu görevlerini yerine getiren, üyeleri üzerinde kamu hukukundan doğan bazı yetkilere sahip olan kişi topluluklarıdır. Bunlar yapıları ve görevleri yönünden diğer kamu kurumlarından ayrılırlar ancak bunlar da kamu tüzel kişileridirler (Üskül, B.T.).

Meslek örgütleri, mesleğin anlaşılması, meslektaşların tanınması, takdir edilmesi, gelecekte de ifade bulması ve saygı görmesi için çalışmalar yapmalıdır. Bu amaçla, vizyon, misyon ve stratejileri ile mesleğin geleceğini tasarlamalı böylece Meslekte mükemmelliğin merkezi olmalıdırlar. Bu beklentilerin karşılanması meslek örgütünün işlevselliğini gösterir (Uzun, B.T.).

Hekimlerde Meslekleşme

Kuramsal Bilgiye Sahip Olma Kriteri Bakımından Hekimlerin Meslekleşmesi

Hekimlik mesleği ayrıcalıklı ve uzun bir eğitimden sonra elde edilen bir hizmettir. Mezuniyet sonrası eğitimin hiçbir zaman ihmal edilmemesi gereken bir meslektir (Güner 2008).

Meslek icabı sürekli yenilikleri takip etmeyi, başka bir deyişle kendini her zaman geliştirmeyi gerektirdiğinden dinamik bir yapıya sahip olmak zorundadır. Değişik alanlarda yapılan tıp kongreleri buna hizmet etmektedir (Özdemir, 2006).

Hekimin, meslek içi eğitimi hariç tutulduğunda bile, eğitimi ve gelişimi, mesleki uzmanlaşma da dahil olmak üzere otalama bir insan ömrünün neredeyse yarısını kapsamakta ve gerek birey, gerekse devlet açısından yüksek maliyetli bir eğitim yatırımı gerektirmekte, bu durum ise hekimler için iş doyum kavramının önemini daha da artırmaktadır (Şengül, 2009).

Araştırmalar hekimlerin mezuniyet öncesinde öğretilenlerin %50'sini mezuniyetten sonraki ilk 5 yıl içinde unuttuklarını, bundan sonraki dönemde ise yıllık bilgi erozyonunun %5 dolaylarında olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak moleküler biyoloji, genetik, mikorelektronik-robotik ve görüntüleme tekniklerinde son yıllarda sağlanan büyük gelişmelere paralel olarak hızla ilerleyen tıp teknolojisi tıp mesleğiyle ilgili olanların kendilerini sürekli yenileme zorunluluğunu getirmektedir (Çırakoğlu, B.T.).

İstanbul Tabipler Odası Uzmanlık Eğitimi Raporuna göre (2001), sadece İstanbul'daki tıp fakülteleri ve eğitim hastanelerinde uygulanan uzmanlık eğitimi programlarının bile birbirlerinden farklı olduğunu göstermektedir (Çırakoğlu, B.T.). Uzmanlık eğitiminin güncel en önemli sorunu uzmanlık eğitimi veren kurumların denetlenmesi ve uzmanlık eğitimi almış kişiler için standart bir uzmanlık sınavının (board) olmayışıdır (Kanpolat ve Akyol, B.T.).

Hekimler her ne kadar yüksek düzeyde bir eğitim almış olsalar da kendi meslek eğitimlerinden memnun olup olmadıkları da merak konusudur. Bunun için, Sivas'ta yapılan bir çalışmada hekimlere tıp eğitiminden memnun kalıp kalmadıkları "eğitimsel geçmiş" çerçevesinde sorulmuştur. Hekimlerin büyük bir çoğunluğu şu anda, tıp fakültelerinde mevcut eğitimin tatmin edici olmadığı yolunda (%96) ortak görüş ifade etmektedirler (Cirinlioğlu, 2001).

Yine aynı araştırma kapsamında, hekimlerin büyük bir çoğunluğu eğitimin yetersiz oluşunu fakültelerdeki öğretim elemanlarının hem sayı hem de nitelik bakımından yetersiz olmasına bağlamaktadır (%77). Onlara göre, son yıllarda fakülte sayısının hızla artıyor olması bu kalitesizliği etkilemesine rağmen temel nedenlerden birisi olarak görülemez. İleri sürdükleri nedenlerden birisi öğrenci sayısının fazla olması (%50) dir (Cirinlioğlu, 2001).

Toplum ve Diğer Meslek Grupları Tarafından Kabul Görme Kriteri Bakımından Hekimlerin Meslekleşmesi

Hekim ve hastaların farklı kültürel dünyada yaşadıkları ve farklı gerçekliklerle karşı karşıya oldukları bilinmektedir. Hasta belli rahatsızlıkla, hekim ise hastalıkla uğraşmak durumdadır. Bunun için aralarındaki ilişki basit bir şekilde kendi rollerini yerine getirme ilişkisinden çok, derin yapısal özellikler taşımaktadır. Bu doğrultuda yapılan araştırmalarda aslında doktor-hasta ilişkisinin daha karmaşık bir zeminde gerçekleştiği saptanmıştır (Çakır ve Yağbasan, 2006).

Sivas' ta yapılan bir çalışmada Hekimlerin kendi mesleklerinin halk tarafından nasıl algılandığına ilişkin düşünceleri sorgulanmıştır. Ulaşılan verilere göre, örneklem grubunun %72'si tıp mesleğinin itibarlı bir meslek olduğunu düşünmektedir. Geriye kalan küçük bir oranda hekim ise bunun aksi düşünceleri dile getirmiştir. Hekimler bu mesleğe dahil olmalarının nedenlerinden birisinin, bu mesleğin itibar kazandırmaya en yüksek düzeyde yardımcı olması olduğunu ifade etmişlerdir. Mesleklerinin elde ettikleri manevi tatmin açısından hekimlerin tam bir doyumluk sağladıkları bu rakamlara bakılarak söylenebilir. Hekimler, içinde buldukları koşullar ne olursa olsun, hekimlik mesleğinin daima saygınlık uyandırdığına inançları tam görünmektedir (Cirinlioğlu, 2001).

"Doktorluk Mesleğini Çocuklar Resimlerine Nasıl Yansıtıyorlar? 7-12 Yaş Grubu Çocuklar Arasında Yapılmış Bir Örnek" isimli çalışmada; 7-12 yaş arası çocukların yaptıkları resimler değerlendirilmiş ve çocukların hekimlik mesleği hakkındaki düşünceleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, renk seçimi ve figür biçimlerinden yola çıkarak resimlerin %84,4'ünün doktor imajı konusunda olumlu mesaj verdiği, %15,6'sının olumsuz mesaj verdiği gözlenmiştir (Taş, Aslan ve Sayek 2006).

ABD'de 2001 yılında yapılan bir çalışmada her on gençten biri tıbbi en popüler meslek olarak görünürken, Finlandiya'da da öğrencilerin kariyer seçimine yönelik yapılan çalışmalarda, hekimliğin cazip bir meslek olduğu ifade edilmiştir. Bu ülkede 1818 hekime uygulanan bir anket çalışmasında meslek seçiminde etkili olan temel faktörler sırasıyla şöyle ifade edilmiştir; insanlarla ilgilenme (%79), iş olanaklarının çeşitliliği (%67), saygın meslek olması (%62), okul başarı düzeyinin yüksek olması (%55), iyi kazanç sağlayan meslek olması (%49) ve diğer etmenler. İngiltere'de, Clack ve Head (1998) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise, öğrencilerin çok büyük bir bölümünün tıbbi meslek olarak seçmesinde etkili olan faktör olarak birinci sırada tıba duyulan ilgi, olduğunu ifade edilmiştir (Genç, Kaya ve Genç, 2007).

Tıp doktorlarının toplumsal imajının oluşumuna en büyük katkıyı doktorların davranışları yapmaktadır. Hastaları bilgilendirmeleri, onlara gösterdikleri özen, hastalar arası eşit davranma ya da davranmama, hastalarına gösterdikleri ilgi ve davranış biçimleri doktorluk mesleğinin imajının oluşmasında en önemli faktör durumundadır (Özdemir, 2006).

Doktorların kullandığı terminolojinin tüm hastalar tarafından anlaşılması ve kullanılan jargonun hasta tarafından anlaşılmasına rağmen, utanma, çekinme, korku veya başka nedenlerle hasta tarafından doktora sorulmadığı ve durumun doktor hasta iletişimine bir engel teşkil ettiği bilinmektedir. Doktorların kendi meslek grubu çalışanları arasında kullandıkları jargonu hasta ilişkisinde de kullanmaları eğitim, dil veya demografik özelliklerden dolayı iletişimin pozitif seyrine engel olabilmektedir (Çakar ve Yağbasan, 2006).

Doktorların toplumsal imajını belirlemek amacıyla Afyon'da yapılan, "Doktorların Toplumsal İmajı: Afyon İlinde Bir Araştırma" isimli çalışmada; katılımcılar, doktorların, hastaları ile yeterli kadar ilgilenmediklerini, ancak özel muayenehanede görüşmenin ilgiyi artırdığını ifade etmektedirler. Özel muayenehanede verilen vizite ücreti rüşvet olarak algılanmamaktadır. Katılımcılar, doktorların hak ettikleri fazla itibar gördüklerini düşünmektedirler. Katılımcılara göre doktorlar hastalarını müşterileri olarak görmek ve onlarla para için görüşmektedirler. Her hastaya eşit davranmamaktadırlar. Yine katılımcılara göre doktorlar, alçak gönüllü değil; kibirli insanlardır ve hastalarını aşağılamaktadırlar. Katılımcılar doktorların işlerini iyi yapmadığını, hastalarını yeterince bilgilendirmediğini ve muayenehanelerinde yeterli özeni göstermediklerini, baştan savma ilaç yazdıklarını düşünmektedirler. Katılımcılar doktorların hak ettiklerinden daha az para kazandıkları fikrine katılmamaktadırlar (Özdemir, 2006).

Mesleki Örgütlenme Kriteri Bakımından Hekimlerin Meslekleşmesi

Meslek örgütlerinin en eskilerinden biri Tabip Odasıdır. Tabip topluma bugünkü yerini alana kadar çok zorlu dönemler geçirmiştir. Oda nerdeyse 120 yıllık bir geçmişe karşın hâlâ istenen noktaya gelememiştir (Apak, B.T.).

TTB Türkiye'deki hekimlerin örgütlü sesidir. Anayasal güvence altında, 6023 sayılı yasa ile kurulmuş kamu kurumu niteliğinde bir kuruluştur ve ülkedeki hekimlerin %80'i (83.000) üyedir. Hekim sayısının 100'ü aşığı 65 ilde yerel örgütlenmesi olan tabip odası vardır. Türk Tabipleri Birliği'ne üyelik serbest çalışan hekimler için zorunlu olmakla birlikte, halen üyelerinin yarısı, kamuda çalışan ve üyeliği zorunlu olmayan hekimlerdir. (Berber, 2009).

Türkiye'de tabip odaları Etibba Odaları adıyla "Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair 11 Nisan 1928 tarih ve 1219 sayılı kanuna müteferri Etibba Odaları Nizamnamesinin Madde-i Muakkatesi ahkâmına tevfikân" kurulmuşlardır. Bu dönemde illerde tabip odası kurulmakla birlikte henüz merkezi yapı kurulmamıştır (Berber, 2009).

1953'te Etibba odaları kapatılarak, bugünkü Yasa'nın temelini teşkil eden 6023 sayılı Türk Tabipleri Birliği Yasası çıkartılmıştır. Merkezi İstanbul'da Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi ve ona bağlı olarak ülke çapında 23 tabip odası kurulmuştur (Güner, 2009).

Ayrıca, TTB'nin çıkardığı yayınlar, hekim kitlesine ulaşmada ve stratejisini oluşturmada önemli araçlardan birisidir. Bu yayınlar;

Toplum ve Hekim: 1978 yılından beri iki ayda bir yayınlanmaktadır, hakemli bir dergidir, özellikle halk sağlığı alanında öncüdür.

Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED): 1992 yılından beri ayda bir yayınlanır, hakemlidir. Amacı özellikle pratisyen hekimlerin mezuniyet sonrası eğitimine destek vermektir. İlaç endüstrisinden destekle basılır ve dağıtılır, isteyen tüm hekimlere ücretsiz gönderilir.

Tıp Dünyası: 1991 yılından beri 15 günde bir yayınlanır, üyelerini güncel konularda bilgilendirmek amacı ile ücretsiz dağıtılır.

Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi (MSG): Hakemlidir, İşçi Sağlığı ve İşyeri Bülteni'nden Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi'ne geçiş, alandaki birikimleri ölçüsünde gerçekleşmiş olup ilk sayısını 2000 yılı Ocak ayında çıkarmıştır.

Hemşirelerin Meslekleşmesi

Kuramsal Bilgiye Sahip Olma ve Eğitim Kriteri Bakımından Hemşirelerin Meslekleşmesi

Tarihsel perspektif içinde hemşirelik eğitimi ve uygulamalarının hastanelerde hekime bağımlı olarak yürütülen anlayıştan, üniversitelerde bağımsız olarak kendi eğitim ve uygulamalarını kendisi yürüten anlayışa geçiş; hemşirelik biliminin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1905 yılında ilk kez üniversite düzeyinde hemşirelik Minnesota Üniversitesi'nde başlamıştır. 1924 yılında Colombia, 1934 yılında New York Üniversitelerinde doktora programlarından yetişen hemşireler, eğitici misyonları ve yürüttükleri araştırmalarla hemşirelik bilimine katkıda bulunmaya başlamışlardır (Karagözoğlu, 2005).

Türkiye'de hemşirelik mesleğini yürüten üç farklı temel eğitim düzeyinden mezun olmuş hemşire bulunmaktadır. Bunlar; lise, ön lisans ve lisans mezunlarıdır. Eğitim düzeyi düşük hemşirelerin daha çok geleneksel kadın rolüne dayalı bağımlı fonksiyonları yerine getirdikleri, mesleki bilinç ve sorumluluğunun tam gelişemediği, uygulama alanlarında yardımcı personel konumunda çalıştıkları gözlenmektedir. Tarihsel süreç içerisinde hemşirelik, sağlık meslekleri içinde düşük düzeyde eğitimle kazanılan mesleklerden birisi olmuştur. Bu bağlamda, eğitim düzeyi yeterli olmayan bir mesleğin, toplumda etkin bir rol oynaması ve saygınlık göstermesi de düşünülemez (Karagözoğlu, 2008).

Hemşirelik mesleği üç değişik öğrenim düzeyinin (lise, önlisans, lisans) yanında, bilim uzmanlığı ve doktora yapmış ve akademik alanda öğretim üyeliğine yükselmiş hemşireler de bulunmaktadır. Bütün bu gruplar mesleği algılama, mesleksel çabaları benimseme, gelir durumu ve diğer özellikler yönünden birbirlerinden farklılıklar gösterirler. Eğitim düzeyleri farklı olmasına rağmen hemşirelerin unvan, görev, yetki ve sorumlulukları birbirinden ayrılmamıştır. Bu durum hemşireler arasında iç çatışmalara neden olmaktadır (Efe Yaman, 2007).

Hemşirelik uygulamalarının bilimsel bir tabana ve klinik kanıtlara dayalı olarak yürütülebilmesi her şeyden önce, klinik uygulayıcı hemşirelerin çağdaş hemşirelik anlayış ve kavramlarını benimsemesi ve bilimsel yöntem ışığında uygulamadan bilgi üretmesi, uygulama ortamlarında üretilen diğer hemşirelik bilgilerini bu anlayışlar çerçevesinde kritize etmesi ile mümkündür. Araştırma sürecinde uygulayıcı hemşirelerin araştırma hemşireleri ile birlikte yer alması ve bilgi üretimine aktif olarak katılması hem teori uygulama boşluğunu dolduracak, hem de uygulama için bilgi üretme amacıyla olan hemşirelik bilimine hizmet edecektir (Karagözoğlu, 2005).

Geçmişten günümüze Türkiye'de hemşirelik eğitimi her zaman politik eğilimlerin gündeminde ve odak noktasında yer almıştır. Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkındaki 224 sayılı Kanun'un 5 Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birinci basamak sağlık hizmetleri yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda sağlıkta koruyuculuğa önem verilmiş, yurdun en ücra köşelerinde her 10-15 bin nüfus için bir sağlık ocağı kurulması ve sağlık ocakları aracılığı ile sağlık hizmetinin halkın ayağına götürülmesi planlanmıştır. Bu politikaya paralel olarak yardımcı sağlık personeli (ebe, hemşire, sağlık memuru) sayısını artırmak amacıyla Sağlık Meslek Liseleri (SML) hızla açılmış, siyasilerin oy kaygılarının da etkisi ile 1989-1991 yıllarında SML sayısı 85 den 326'ya çıkarılmıştır (Karagözoğlu, 2008).

Ülkemizde hemşirelikte lisans öğrenimi 1955 yılında başlamış, günümüze kadar hemşirelik yüksek okullarından yaklaşık 6 bin hemşire mezun olmuştur. Tüm sağlık kurumlarında çalışan hemşire sayısı ise yaklaşık 60 bindir. Görüldüğü gibi yüksek okul mezunu hemşireler, tüm hemşireler içinde % 10 gibi küçük bir orandadır. Üniversite düzeyinde yetişmiş, mesleki gelişime açık olan bu gruptan ise yeterince yararlanılmamaktadır.

Türkiye'de profesyonel hemşirelik eğitiminin en az 4 yıllık lisans düzeyinde olması gerekliliğine yönelik girişimlerin sonucunda Sağlık Bakanlığı'nın 1992 yılında gerçekleştirdiği I. Ulusal Sağlık Kongresi'nde "Sağlık Eğitimi Yeniden Yapılandırma Projesi" başlatılmıştır. SML'nin lisans eğitimine dönüştürülmesine yönelik 1992-1996 yıllarında yaşanan gelişmeler ve Kasım 1996'da Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ile Sağlık Bakanlığı arasında yapılan protokolle, ülkemizin gereksinim duyduğu hemşire, ebe ve sağlık memuru eğitiminin üniversitelerde lisans düzeyinde yapılmasına karar verilmiştir. Hemşirelik eğitimi 1997 eğitim öğretim yılında lisans düzeyinde yürütülmüş, ancak 2000 yılında yapılan Yüksek Sağlık Şurası ve Sağlık Eğitim Şurası'nda yüksekökol mezunlarının kırsal bölgelere ve gelişmemiş illere gitmedikleri, sağlık yüksekökolularına alınan öğrenci sayısının ülkemizin hemşire, ebe ve sağlık memuru ihtiyacını karşılayamayacak düzeyde olması gerekçeleriyle hemşire, ebe ve sağlık memuru eğitiminin yeniden Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmesi kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda 2001 eğitim öğretim yılında Sağlık Bakanlığı tarafından SML'ne yeniden öğrenci alınmıştır (Karagözoğlu, 2008).

Bilimsel yapıya sahip olan bir meslek, sürekli araştırmalarla bilgi yükünü genişletir. Hemşirelik mesleğinin de kendi ürettiği bilgi birikimini sağlaması gerekmektedir. Hemşirelik bilimsel tabanını oluşturamazsa, meslekleşme sürecinde ne kadar yol almış olursa olsun, bir yönüyle yalnızca yapılacak bir iş olarak kalmayı sürdürecektir. Bu bağlamda, meslekleşme ile bilimsel makaleler yayımlama iç içe geçmiş bir süreçtir (Kurban, Kuzu ve Ulusoy, 2008).

Toplum ve Diğer Meslek Grupları Tarafından Kabul Görme Kriteri Bakımından Hemşireliğin Meslekleşmesi

Ülkemizde hemşirelik mesleğinin ne olduğu, üyelerinin kim olduğu ve ne iş yaptığına ilişkin eğitilmiş, kentli köylü fark etmeksizin ortak bir görüş hakimdir. Mesleğin geleneksel imajı ile uyumlu olan bu görüş genel olarak hemşireleri, uygulamada hekimin yardımcısı, daha çok tedavi (enjeksiyon) yapan, bazen "şevkatli-sevecen" bazen "acımasız - öfkeli", bazen "sorumlu - mağdur" gören karmaşık özellik taşıyor (Yıldırım, 2009).

Hemşirelik mesleğinin, bireyin en doğal ve vazgeçilmez hakkı olan sağlık ile ilgili oluşu hemşireliği vazgeçilmez kılmaktadır. Hemşirelik birey, grup ya da toplumun sağlığının korunması, sürdürülmesi geliştirilmesi amacıyla yönelik sağlık hizmeti sunar. Daha üst düzeyde sağlık statüsüne ulaşmak için kişilere yardım etme hemşireliğin amaçlarıdır. Bakım verme ve toplumdaki diğer kişilere yardım etme profesyonel hemşireliğin temel unsurlarıdır (Karadağ, 2002).

Halk imajında bebeği emziren sütanne anlamında 'nurse' kelimesi, orijinalinden kısa sürede hasta ve yaşlıya bakan nazik, sevecen, akıllı fakat eğitilmemiş bir kadın özelliğinde hemşireliği günümüze kadar getirmiştir (Yıldırım, 2001).

Ülkemizde hemşirelik hemen tümüyle bir kadın mesleğidir. Geleneksel olarak kadın ailenin bir üyesidir ancak kararları erkek alır. Hemşireler de sağlık ekibinin üyesidirler, ancak karar mekanizmalarında etkin rolleri yoktur. Hemşirelik işlevlerine duyulan bu saygı eksikliği, toplumda kadına duyulan saygı eksikliği ile aynı sosyolojik özelliklerden (cinsiyet ayırımı) kaynaklanmaktadır (Taşkın, 1998).

Türk toplumunda cinsiyete dayalı ayrımcılık anne baba tarafından erkek ve kız çocuğun farklı yetiştirilme tarzı ile aile içinde başlamaktadır. Kültürel değerlerle kız ve erkek çocuklar farklı yönlendirilmekte; eğitimlerine verilen önem de farklı olmaktadır. Olanaklar daha çok erkek çocuğun eğitimine sunulmaktadır (Efe Yaman, 2008).

Gaziantep Üniversitesinde Hemşirelik 1. Sınıf öğrencilerine yönelik yapılan, "Hemşirelik Öğrencilerinin Mesleğe İlişkin Düşüncelerinin İncelenmesi" isimli çalışmanın sonucunda; katılan öğrencilerin % 60'ının hemşirelik mesleğini isteyerek seçtiği görülmüştür. Aynı çalışmada öğrencilerin % 80'i mezun olduklarında meslekleri uygulayacaklarını ifade etmiştir. Öğrencilerin % 40'ı meslekten beklentilerinin, kariyer sahibi olmak ve daha saygın bir yer edinmek olduğunu belirtmiştir (İpekçi ve Ulutaşdemir, 2006).

Ülkemizde erkek hemşirelerin sayılarının çok az olmasının ve hemşireliğin kadınlara özgü bir meslek olarak algılanmasının mesleğin gelişimini olumsuz yönde etkilediği de düşünülmektedir. Ataerki aile temelli toplumumuzda kadınlardan erkeğe boyun eğme ve saygı beklendiğinden, tamamı kadınlardan oluşan hemşirelerden de beklenti aynı olabilmektedir (Tarihçi, 2010).

Hemşirelerin çalışma ortamındaki bireysel ve profesyonel özellikleri geleneksel olarak hemşireler üzerinde kontrole sahip olmak isteyen hekimler tarafından da sınırlandırılmaktadır. (Karagözoğlu, 2009) Günümüzde uzun yıllar etkisini profesyonelleşmenin aleyhine getiren hemşirenin hekimin yardımcısı olduğu imajı bağımsız hemşirelik rolünün ortaya atılması ile gerilemeye başlamıştır (Yıldırım, 2001).

Dalgıç (1995) tarafından yapılan bir çalışmada, 'hemşirelik toplumun hayatı ihtiyaçlarını karşılayan bir meslektir' görüşüne araştırmaya katılan kişilerin %85, 3' ü 'hemşirelik değerli bir meslektir' görüşüne ise %96, 3' ü katılıyorrum cevabını vermişlerdir. 'Hemşireler olmasa da hastanede hasta bakımı ile ilgili işler yürür' ifadesine ise deneklerin %94, 3' ü katılmıyorum cevabını vermişlerdir. Bu ifadeler bizim toplumumuzda hemşirelik mesleğini vazgeçilmez gördüğünün bir yansımasıdır (Karadağ, 2002).

Mesleki Örgütlenme Kriteri Bakımından Hemşireliğin Meslekleşmesi

Ülkemizde de hemşirelik mesleğinin gelişimini etkileyen unsurlar yıllardır tartışılmaktadır. Özellikle ilk konu olan yetkisizlik, halen mesleğimizin en büyük sorunlarından biridir. Sağlık sistemi içinde karar alma

mekanizmalarında hemşirelere etkin bir rol verilmemektedir. Yetki, hemen tüm sağlık kurumlarında hekimlerin elindedir. Bunun yanında hekimler mesleğin eğiliminde, özellikle yönetiminde söz sahibidirler. Birçok sağlık kurumunda hemşirelerin sicil amiri hekimdir. Bu kurumlarda Başhemşirelik bağımsız bir birim olarak mesleki yönetimimi sürdürme özgürlüğüne sahip değildir. Halbuki hekimlik ve hemşirelik iki ayrı sağlık mesleğidir. Aynı ekipte aynı amaca hizmet etmenin ötesinde mesleki benzerlikleri yoktur. Eğitimleri, bilgi birikimleri ve topluma hizmet sunma biçimleri farklıdır (Taşkın, 1998).

Hemşirelerin her alanda güç kazanmasının en iyi yolu, belirli amaçlara ulaşmak için birlikte hareket edebilmeleridir. Ancak genellikle hemşireler, sağlık sistemi içinde birbiri ile rekabet eden ayrı sınıflar olarak hareket ederler. Hemşirelikte kolektif sınıf bilinci yeterince gelişmemiştir ve hemşirelik camiasındaki belirli grupların gücü de, birçok farklı yönelim nedeni ile etkili olamamaktadır. Hemşirelik en büyük güç kaynağını profesyonel bir dernekten almaktadır. Hemşirelerin çoğu bu konuda hemfikir olmakla birlikte ülkemizde Türk Hemşireler Derneğine üye olan hemşire sayısının yeterli olmadığı bilinmektedir. Türk Hemşireler Derneği başta olmak üzere tüm hemşirelerin bu durumu sorgulaması ve bunun değişmesi için işbirliği yapması büyük öneme sahiptir. Profesyonel bir derneğin değişiklik yaratma gücü, ortak amaçlar çerçevesinde tüm hemşireleri bir araya getirebilmesinde ve sözleri eyleme dönüştürebilmesinde yatar. Bu noktada bunu gerçekleştirebilecek liderlere duyulan gereksinim ön plana çıkmaktadır (Karaöz, 2004).

Günümüzde uluslararası ve ulusal düzeyde faaliyetler yürüten pek çok hemşirelik örgütü mevcuttur. Hemşireliğin meslekleşmesi, ancak tüm hemşirelerin bu süreçte aktif bir şekilde katılmalarıyla gerçekleşebilir. Bireyler mesleklerini güçlendirmek için kendi başlarına çok az şey yapabilirler, bununla birlikte ortak çalışır/arsa mesleğe katkıları çok daha fazla olur (Karadağ, 2002).

Ne yazık ki meslek örgütlerine üye olma ve örgütsel hareket, hemşireliğin zayıf olduğu noktalardan biridir. Örneğin ANA 1897 yılında kurulmasına rağmen, üye sayısı azdır, bazı alt gruplar ve daha küçük meslek örgütleri tarafından gücü zayıflatılmaktadır. Prestij, güç ve gelir artışı elde etmek için meslek üyeleri para ve emek harcamak zorundadırlar. Meslek örgütlerine üye olmamakla, aidatlarını ödememekle, meslek örgütlerinin gücünü ve etkinliğini artırmak için çaba ve zaman harcamamakla; hemşireler aslında kendileri için hiçbir şey yapmamaktadırlar. (Karadağ, 2002) Oysa hemşireler, kurumsal, bölgesel ve ülke düzeyindeki sağlık politikalarında etkili olabilirler. Kurumsal düzeyde hemşireler, karar vericilere geribildirimde bulunarak, sağlık bakım politikalarını ve prosedürlerini etkileme fırsatına sahiptirler. Ulusal düzeyde, dernekleri aracılığı ile, hemşirelik mesleği ve kaliteli hasta bakımı için, neyin gerekli olduğu konusunda, yasa koyuculara bilgi verebilirler (Nash, 2003).

Ülkemizdeki diğer bir gelişme ise 'örgütlerarası birlik' tipinde bir örgütlenme modeline gitmektir. Hemşirelik alanında hizmet veren örgütlerin tek çatı altında toplanmasını amaçlayan 'Hemşirelik Kuruluşları Birliği' konusunda çalışmalar sürmektedir. Bu kuruluşlar 'Federasyon' çatısı altında birleşme kararı almış olup, tüzük çalışmaları devam etmektedir. Bunlar hemşireliğin meslekleşmesini etkileyen faktörlerdir ve mesleki güç i otonomi için birlik olmak şarttır (Karadağ, 2002).

Sağlık Yöneticilerinin Meslekleşmesi

Kuramsal Bilgiye Sahip Olma ve Eğitim Kriteri Bakımından Sağlık Yöneticilerinin Meslekleşmesi

Hastane yöneticiliği konusunda ilk ciddi öğretime 1914 yılında A.C.Back Mayer yönetiminde Chicago Üniversitesinde başlanmış, 1928 yılında Charles Mouliner tarafından Marquette Üniversitesinde ilk defa hastane yöneticiliği kursu açılmıştır. Almanya da ise 1959 yılında Hastane Enstitüsü kurulmuştur. Fransa da hastane yöneticileri milli idarecilik okulunda eğitim görmektedir. İngiltere de ise, hastane yöneticileri Kinngs Fund College of Hospital Management programını takip etmektedirler. Gün geçtikçe sağlık yöneticiliği alanında eğitim veren kurumların ve programların sayısı artmıştır (Sağlık İdarecililiği, Anonim, B.T.).

A.B.D.'de 1910 yılında başlayan sağlık yöneticiliği eğitimi serüveni özellikle son yirmi yılda yeniden şekillenmiş ve ihtiyaçlara uygun hale gelmiştir. (Meydancı, 2008) Hastane yöneticiliği görevi, profesyonel yöneticilik eğitimi almamış kişilerce, asıl mesleğinin yanında ek bir iş olarak yürütülmektedir. Ayrıca, hastane yöneticiliği büyük oranda doktorlar ve hemşirelerce yürütülmektedir. Bu durum, A.B.D'nin 1910'lu yıllarına benzemektedir. A.B.D'lerinde, 1930'lardan sonra doktor ve hemşireler görevlerini profesyonel sağlık yönetimi eğitimi almış kişilere hızla devretmişlerdir (Tengilimoğlu, Şahman ve Işık, 2008).

Ülkemizde ilk olarak Sağlık İdaresi Yüksekokulu 19 Aralık 1963 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde açılmış, daha sonra 1970 yılında Hacettepe Üniversitesi bünyesinde kurulan Sağlık İdaresi Yüksekokulu ile 1982 yılında birleştirilmiştir. Mezun olan sağlık idarecileri, başta hastaneler olmak üzere kamu ve özel sektöre ait çeşitli sağlık kurum ve kuruluşlarında görev almaktadırlar. Her yıl yüzlerce mezun veren okul fakülte ayarında olmasına rağmen hala yüksekokul olarak adlandırılmaktadır. Bu bir sorundur ve mezunlar bu durumu izah etmekte güçlük yaşamaktadırlar (Sağlık İdarecililiği, Anonim, B.T.).

Bu eğitimler lisans eğitimi, lisansüstü eğitim olmak üzere 2 ana grupta incelenebilir. Lisans eğitimi denince lise eğitiminden sonra üniversite ortamında önceleri 3 yıl, daha sonra 4 ve bazı ülkelerde 5 yıl olmak üzere yüksek öğrenim kurumlarında yapılan eğitimler anlaşılmaktadır. Lisansüstü eğitim ise tıp, hemşirelik gibi sağlık mesleği nosyonunun üstüne yapılan üst eğitim olarak başlatılmış, daha sonra bunun tabanının işletme, iktisat vb. konularından gelen kişilere verilen sağlık eğitimi ile olgunlaştırılan bir bütün halini almıştır.

Günümüzde lisansüstü eğitimde hem sağlık hem de işletme kökenli kişilerin yönelebileceği bir üst eğitim alanı olarak son şeklini almış durumdadır (Meydancı, 2008).

Sağlık yöneticileri, hastane yönetim sürecinde basamak olarak kullanılmalıdır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunundaki sağlık idareciliği unvanına işlerlik kazandırılmalı ve Devlet memurluğuna ilk defa atanacaklar için yapılacak KPSS (Kamu Personeli Seçme Sınavı) ile bu unvana personel alınmalıdır. Hastane yöneticileri ise bu kadro-unvan içinden görevde yükselme yönetmeliği gereğince yine sınavla atanmalıdır. Bu süreçte yöneticilik için yeterli bilgi, hizmet içi eğitim ve deneyim kazanmalarını sağlayacak Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği'nde belirtilen sürelerle uyulmalı ve diğer mesleklerden bu kadrolara kural dışı atama yapılmamalıdır. Bugüne kadar bu meslekte yapılan savurganlık gecikmeden bir son bulmalıdır (Meydancı, 2008).

Hastane yöneticiliğinin oturmuş bir meslek olma macerası son 70 yıla dayanmaktadır. Bu macera dünyanın hiçbir ülkesinde bitmiş değildir ve hararetle tartışmalar sürmektedir. Bir hastanenin bugün için uygun şekilde yönetilmesinde öne çıkarılması gereken konular arasında öncelikle, mesleği ve unvanı ne olursa olsun hastane yöneticisi olan herkesin, hastane yönetimi konusunda, şu ya da bu şekilde bir eğitim alması zorunludur. Hastane yönetimi karmaşık bir iştir ve bu konuda mesleki bir eğitim almadan bunu yapmak zordur (Şahman, Tengilimoğlu ve Işık, 2008).

Sağlık kurumlarının, diğer yapı ve işletmelerden farklı kılan özellikleri bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerinin verimli, ekonomik, kaliteli, etkili, eşit, sürekli ve ulaşılabilir olarak herkese, her zaman, her yerde sunulması gerekmektedir. Bu nedenlerden dolayı sağlık sektörü profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmelidir. Bu amaçla İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü tarafından, çeşitli üniversiteleri desteği ile 2006-2007 eğitim-öğretim yılından itibaren "Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Yüksek Lisans Programı" başlatılmıştır. Bugüne kadar toplam 12 sınıf açılmış ve 407 çalışan bu programa katılmıştır (Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Yüksek Lisans Programı, Anonim, B.T.).

Toplam kalite yönetiminde yöneticinin rolü Kocaeli ili sağlık hizmetleri yönetici profiline toplam kalite yönetimi açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, İl düzeyinde yönetici konumunda olan kişilerin % 64'ü tıp fakültesi, %7'si hemşirelik ve % 14'ü işletme ve sağlık yönetimi konularında eğitim almışlardır (Toker ve Şahin, 1999).

Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünde yürütülen Sağlık Kurumları Yöneticiliği Yüksek Lisans ve Doktora programları bu üniversitenin Sağlık İdaresi Yüksekokulunun sorumluluğunda iken, İstanbul Üniversitesi Sağlık Kurumları Yöneticiliği Yüksek Lisans ve Doktora programları İşletme Fakültesinin sorumluluğundadır. Marmara Üniversitesi ise Sağlık Bilimleri Enstitüsünde yürütülen Sağlık Kurumları Yöneticiliği Yüksek Lisans programı Tıp Fakültesinde bir üroloji uzmanının sorumluluğundadır (Hayran ve Sur, 1998, s.179).

Toplum ve Diğer Meslek Grupları Tarafından Kabul Görme Kriteri Bakımından Sağlık Yöneticilerinin Meslekleşmesi

Ülkemizde hemen her dönemde Sağlık Yöneticiliği hekimlerin tekelinde kalmış, sağlık yöneticisi yetiştirmek amacı ile 60'lı yıllarda açılan Hacettepe Sağlık İdaresi Yüksekokulu mezunlarına bile sağlık sektöründe yeterince yer verilememiştir. Sağlık yöneticiliği bir yana, hekimlik dışındaki tüm diğer sağlık mesleklerinin yakın zamana kadar yardımcı sağlık personeli olarak nitelenmesi bu tekelcilik ve hekim egemenliğinin tipik bir göstergesidir (Hayran ve Sur, 1998, s.177).

Sağlık yönetiminde profesyonelleşmenin geçmişi incelendiğinde çeşitli ülkelerde farklı gelişmeler izlenmekle birlikte hemen her ülkede hekimlerin bu alanda dönemsel ağırlıkları olduğu dikkati çekmektedir. Örneğin ABD'de başlangıçta sağlık kuruluşları, aynı zamanda bunların sahibi olan hekimlerce yönetilen iken, daha sonra bu işin yeni gelişen sağlık yöneticilerine bırakıldığı, son yıllarda ise gerek hekim sayısındaki fazlalığının zorlaması, gerekse hekimlerin sağlık hizmetleri üretimindeki rolünün önemi nedeniyle sağlık yöneticiliği alanına hekimlerin yeniden hakim olmaya başladığı görülmektedir (Hayran ve Sur, 1998, s.177).

Meslek kimliği öncelikle akademisyenlerce sahiplenilmelidir. Sosyal, siyasi ve hukuksal anlamda dün olduğu gibi kabul edilmesi sağlanmalıdır. Toplumsal yaşam ve sektöre/piyasayla bağı olmayan bir mesleğin var olması mümkün müdür? Ülkemizde üniversitelerde eğitimi verilen ve öğrencilerine akademik kariyer sağlayan, gelişmiş ülkelerde de kabul edilen saygın bir mesleğin, ülkemizde bilimsel ve akademik çevrede kabul görse de, Bakanlığımızca günümüzde benimsemediği acı bir gerçektir. Türkiye'de sağlık idareciliğinin sorunları ve geleceği 2000 yılların başına kadar mezunlar kamu sağlık sektöründe yönetici olarak görev almalarına rağmen ne olduysa 1989 yılından itibaren bu okuldan sağlığa direkt olarak veya yetiştirilmek üzere yönetici ataması aniden kesilmiştir. Yasa ve yönetmeliklerde olmasına rağmen sağlık idarecileri tamamıyla sektörden dışında kalmıştır. Bunu kamuda çalışan sağlık idarecilerinin sağlık sınıfından diskalifiye edilmesi olayı izlemiştir. 1990'lı yıllarda her sektörde giderek hız kazanan meslekleşme hareketi sağlık idarecilerinin aleyhine gelişim göstermiştir. Bunun nedenleri anlaşılammış olup, bu yıllarda sağlık kurumları % 99 oranında kamuya aittir. Kamuda eleman istihdamının gittikçe azaldığı dönemlere denk gelmiş olabilir ama temelde sorunlar kanımca girift nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Mesleki Örgütlenme Kriteri Bakımından Sağlık Yöneticilerinin Meslekleşmesi

Sağlık yöneticileri kendilerine ait bir yasa ve 'ODA' dan yoksun oldukları için bugüne kadar kurumsal bir örgütlenme yapamamışlardır. Çıkarılacak bir "Sağlık İdarecileri Yasası"na bağlı olarak "Sağlık İdarecileri Odası" kurulmalıdır. Kimlerin sağlık yöneticisi olacağı net olarak açıklanmalıdır. "Sağlık yöneticisi kimdir?" sorusunu karşılayan net bir tanımı yapılmalı ve yasal bir statü kazandırılmalıdır. Üniversitelere ait bilimsel ve akademik yayınların yanında odanın çeşitli yayınları ile (kitap, dergi, bülten, web vb.) mesleğe bilgi ve dokümantasyon olarak destek verilmelidir. Özellikle meslek ve okul mezunlarının sorunlarına yönelik bir "bültenin" çıkarılması, yaşatılması ve yayımının aralıksız sürdürülmesi sağlanmalıdır (Meydancı, 2008).

Sağlık bakanlığı merkez ve taşra teşkilatı Yöneticilerinin iş doyumuna yönelik Bir araştırma (Ankara örneği) isimli çalışmaya katılan Yöneticilerin % 52,2'si dernek, vakıf gibi bir sivil toplum örgütüne üye olduğu görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Hekim, hemşire ve sağlık yöneticilerinin meslekleşmesini incelemeye yönelik yapılan bu araştırmada hekimler, hemşireler ve sağlık yöneticileri meslekleşme koşulları açısından incelenmiştir. İncelenen üç meslek grubunun da meslekleşme koşulları açısından farklı noktalarda buldukları sonucuna varılmıştır. Hekimlik mesleğinin ilk meslek olduğu, profesyonel meslek olarak kabulünün M.Ö.'ye dayandığı görülmüştür. Hemşirelik ve sağlık yöneticiliğinin ise meslekleşme yolunda hızla yol aldıkları gözlenmiştir.

Hekimlik meslekleşme koşullarından olan kuramsal bilgiye sahip olma ve eğitim kriterine göre değerlendirilmiş ve hekimlik eğitiminin tüm dünyada en uzun süreli eğitim olduğu görülmüştür. Tıp teknolojilerinin sürekli gelişmesi, hızlı yeniliklerin yaşanması tıp alanında sürekli bilimsel araştırmalar yapılmasını zorunlu kılar. Hekimler için eğitim bir yaşam tarzıdır. Ancak, hekimliğin meslek eğitiminde giderilmesi gereken bazı aksaklıklar dikkati çekmektedir. Yapılan birçok araştırmanın sonucunda sunulan eğitimin tatmin edici olmadığı, bir süre sonra unutulduğu belirtilmiş, öğrenci sayısının fazlalığı ve hızla yeni okulların açılmasının eğitimin kalitesini azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca uzmanlık eğitiminin de bir standardı yoktur. Eğitim araştırma hastaneleri ve üniversite hastanelerinde verilen uzmanlık eğitimi kurumlara göre farklılık gösterir. Temel tıp eğitimi ve uzmanlık eğitimi için bir standart geliştirilmeli, tüm kurumlarda bu standart uygulanmalıdır.

Meslekleşme koşullarından olan toplum tarafından kabullenme hekimler için karşılığını bulmuştur. Hekimlik mesleğinin seçilmesinin en büyük sebebi imajının olumlu olması ve yüksek itibar uyandırmasıdır. Hekimler ve toplum arasında iletişim sorunları yaşanmaktadır. Hekim-hasta ilişkilerinde doktorların hastaları ile olumlu iletişim kurmadığı, iletişimde çoğunlukla tıp terminolojisi kullandıkları bilinmekte ve bu durum toplumun gözünde hekimlerin ulaşılamaz bir ilah olarak görünmelerine neden olmaktadır. Ayrıca hekimler, yıllardan beri süregelen şeflik kimliklerini koruma kaygısı sebebiyle diğer sağlık çalışanları ile de iletişim problemleri yaşayabilmektedir. Bu sorunların giderilmesi için hekimlere yönelik hizmet için eğitim kapsamında, iletişim eğitimi verilmesi sağlanmalıdır.

Yine hekimler meslekleşme koşullarından olan mesleki örgütlenme kriteri açısından değerlendirilmiştir. Dünyadaki örneklerde hekimlerin muayenehane ya da hastanede çalışmalarına bakılmaksızın hekim odalarına üye olma zorunluluğu getirilmiştir. Ülkemizde ise, kamu hastanelerinde çalışan hekimlerin Türk Tabipler Birliği'ne üye olma zorunluluğu olmamasına rağmen hekimlerin %80'inin T.T.B.'ye üye olduğu görülmektedir. Hekim olarak okuldan mezun olan her meslek üyesinin T.T.B.'ye üye olmasının sağlanması hekimlerin mesleki örgütlenmelerini desteklemek açısından önemlidir. Böylece hizmet veren tüm hekimlerin birliğe katılımı sağlanmış olacaktır. Eğitime verdiği büyük önem sayesinde de mesleğe önemli katkılar sunmaktadır.

Dünyada hemşirelik eğitimi lisans düzeyindedir. Ülkemizde ise hemşirelik mesleğinin eğitim düzeyinde çok çeşitli farklılıklar olması meslekleşme açısından en büyük sorunu oluşturur. Aynı yetki ve sorumluluğa sahip lise, ön lisans, lisans, yüksek lisans mezunu hemşireler alanda hizmet vermektedir. Bu durum meslekleşmenin en önemli koşulu olan kuramsal bilgiye sahip olma koşulunu karşılamamaktadır. Kuramsal bilgi sadece üniversitelerde üretilir. Bu nedenle herhangi bir mesleğin meslek olarak görülebilmesi için lisans eğitimi düzeyinde eğitim alması gerekmektedir. Bu nedenle hemşirelik eğitimi ile ilgili düzenleme yapılmalı, eğitimdeki farklılıklar ortadan kaldırılmalıdır.

Hemşirelik araştırmalarının en büyük eksiği alandan uzak olmasıdır. Akademisyen hemşirelerin alandan uzak olması, alanda çalışan hemşirelerin akademik hayattan uzak olması büyük bir sorundur. Son zamanlarda alanda çalışan hemşirelerin bilimsel araştırmalar yapmaya önem verdiği ve bu yönde çalıştıkları, birçok kongre ve seminerlere katıldıkları görülmektedir. Ancak buradaki sorun bireysel değil sistemle ilgilidir. Yapılması önerilen ise tıp eğitiminde olduğu gibi hemşirelik eğitimde de pratik çalışma sahası ile akademik sahanın bir arada yürütülmesinin sağlanmasıdır. Ayrıca, halen doktora mezunu hemşire sayısı azdır. Alanda çalışan hemşireler, eğitimin önemi konusunda desteklenmelidir.

Hemşirelik toplum gözünden halen yardımcı sağlık personeli olarak görülmektedir. Bu durumun değiştirilmesinde yukarıda da bahsedilen bilimsel araştırmalara verilen önemin artırılması gerekmektedir. Bunun yanında kadın mesleği olma imajından kurtulma zorunluluğu vardır. Toplumda hemşireliğin kadın mesleği olduğu imajı henüz yıkılamamıştır. Ataerkil bir toplum olmanın getirisi olan kadının söyleneni yapan,

emirleri yerine getiren ve fikir yürütmeyen vasıfları hemşireliğin de içine işlemiştir. Son yıllarda mesleği tercih eden erkeklerin sayısının arttığı gözlenmektedir. Bu sayı arttıkça bu durum da düzelecek, hemşireliğin sadece kadınlar tarafından üretilen bir hizmet olduğu anlayışı toplumun zihninden silinecektir.

Tüm dünya toplumlarında hemşirelik dinsel bir görev olarak doğmuş ve sevgi ve şefkat ile yapılan bir meslek olarak algılanmıştır. Ülkemizde de hemşireler ya sevgi, şefkat dağıtan bir melek ya da suratsız bir şeytan olarak algılanır. Bunun yanında hemşireler diğer sağlık çalışanları tarafından da hastanede her işi yapan, iş bitirici özelliği olan bireyler olarak görülmekte, nerede eksik kadro varsa orada görevlendirilmektedirler. Hemşirelerin sicil amirliği ise başka bir meslek grubu olan hekimlere verilmiştir. Toplumun bu ön yargısı, görev alanı dışında çalıştırılma ve başka bir meslek grubu tarafından değerlendirilme ve denetlenme, hemşireler üzerinde psikolojik baskıya neden olmakta ve hemşireleri profesyonel davranmaktan uzaklaştırmaktadır. Toplumun ve diğer meslek gruplarının hemşireler üzerinde ki baskısı, meslekleşme koşulları tam olarak yerine getirilebildiğinde ancak ortadan kalkacaktır.

Meslekleşmenin önemli kriterlerinden birinin mesleki örgütlenme olmasına rağmen, hemşirelikte hem ülkemizde hem de dünyada örgütlenme ile ilgili sorunlar yaşanmaktadır. Bu da hemşirelerde birlikte hareket etme bilincinin henüz gelişmemiş olduğunu göstermektedir. Bu bilinci oluşturmak için henüz hemşirelik eğitimi sırasında örgütlenme ile ilgili eğitimler verilmeli, daha sonra da hizmet içi eğitimlerde örgütlenmenin önemi tekrarlanmalıdır. Türk Hemşireler Derneği'ne üye hemşire sayısı azdır. Hemşirelikte bir birlik kanununun olmaması bunun en önemli nedenidir. Ancak bu konuda çalışmalar devam etmektedir. Yan dal derneklerinin bilimsel araştırmalarda verdikleri destek oldukça önemlidir.

Sağlık yöneticiliği eğitimi dünyada 1924, ülkemizde ise 1963 yılında başlamıştır. Yani sağlık yöneticiliği mesleği kendi kuramsal bilgi birikimini oluşturmaya devam etmektedir. Ülkemizde lisans düzeyinde eğitim almış sağlık yöneticilerinin istihdamı ile ilgili yasal düzenlemelerde sıkıntılar vardır. Yasal boşluk nedeniyle sağlık yöneticileri iş bulmakta sıkıntılar yaşarken, sağlık yönetimi eğitimi olmayan kişiler bu kadroları işgal etmektedir. Günümüzde hastaneler başhekimler ve başhemşireler tarafından yönetilmektedir. Bunların çok azı yönetim konusunda eğitim almıştır. Sağlık yönetimi hekimlerin tekelinden çıkarılmalıdır. Bu konudaki yasal boşluk bir an önce düzeltilmeli ve hastanelerin yönetimi sağlık yönetimi eğitimi almış kişilere bırakılmalıdır. Bu durumun önemi zamanla anlaşılmaya başlamış, hastane yönetimi yüksek lisans programlarının sayısının arttığı görülmüştür. Ancak, sağlık yönetimi ile ilgili literatür eksikliği vardır. Bu alanda akademik kaynakların artırılması, yabancı dillerden çevirilerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Sağlık yöneticiliği lisans programları içeriği öğrenciler tarafından bilinmemektedir. Meslek tanıtımı yapılmalı, üniversite adaylarının tercih etmesi sağlanmalıdır.

Sağlık yöneticiliği toplum tarafından kabul görmüş bir meslek değildir. Dünyada ve ülkemizde çok yeni bir meslektir. Dünyada sağlık yönetimi 1930'lu yıllardan sonra sağlık yöneticilerine bırakılmıştır. Kaldı ki yöneticilik mesleğinin, meslek olarak yerleşmesi bile tam olarak sağlanmamıştır. Hastane yönetimi hekimlerin görevi olarak görülmektedir. Ancak yöneticilik yapan hekimlerin, yönetim konusunda bilgisi ve deneyimleri yoktur ve sağlık yöneticiliğini meslek olarak görmemektedirler. Son yıllarda hastane yönetimi alanında yüksek lisans programlarının yaygınlaşması ve mezunlarının alanda başarılı olması sağlık yönetimi mesleğinin değerini arttırmaktadır.

Mesleki örgütlenme kriteri açısından bakıldığında, Sağlık yönetimi ile ilgili derneklerin amaçları ve faaliyet doğrultusunda mesleği bilimsel bilgi üretme, meslek mensuplarını bu konuda destekleme, mesleği daha ileriye götürme çabası içinde oldukları görülmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada hekimlere meslekleşme koşulları açısından bakıldığında, meslekleşme sürecini tamamladığı görülmüştür. Hemşirelerin ve sağlık yöneticilerinin ise meslekleşme süreci içinde hızla ilerledikleri, çeşitli aksaklıklar yaşansa da meslek üyelerinin bu konuda çalışmalarının devam ettiği gözlenmiştir. Bu gelişmeler sağlık hizmet sunucularının meslekleşmesi adına umut vericidir.

Kaynakça

- Apak, S. (B.t) Demokratik Kitle-Meslek Örgütleri Görevleri ve Sorunları. (15.10.2009). archive.ismmmo.org.tr/docs/
- Ay-Akça, F. (2008). Temel Hemşirelik Kavramlar, İlkeler ve Uygulamalar (2. Baskı). İstanbul: Medikal Yayıncılık.
- Aydın, İ. (2010). Yönetmelik, Mesleki ve Örgütsel Etik (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Berber, S. (2009). Demokratik Kitle Örgütü Olarak Türk Tabipler Birliği. Türk Kütüphaneciliği Dergisi, 23(4), 894-901.
- Barber, B. (1996). Meslekler Sosyolojisinde Bazı Sorunlar. Meslekler ve Sosyoloji. (1. Baskı). içinde (Çev. Z. Cirhinlioğlu). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Çırakoğlu, B. (2002). Türkiye'de Tıp Eğitimi ve Geleceği. 14.04.2010. http://www.Tubitak_content_files/vizyon2023/si/EK-23.pdf.
- Cirhinlioğlu, Z. (2001). Sivas'ta Hekim Hasta İlişkileri. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(1), 24-79.
- Çakar, F. ve Yağbasan, M. (2005). Doktor-Hasta İlişkisinde Dile ve Davranışa Dayalı İletişimsel Sorunları Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 15. 609-629

- Efe, Yaman, Ş. (2007). Hemşirelikte Atılganlık. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 10(3), 69-75.
- Ertekin, N. A. (2005). Türkiye'de Çevirinin Meslekleşmesi ve Çevirmenlerin Örgütlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi
- Fındıklı, R. (2000). Polislik Mesleğinin Özellikleri ve Mesleki Kimlik Olgusu. Polis Bilimleri Dergisi, 2(5-6), 1-16.
- Genç, G. Kaya, A. ve Genç, M. (2007). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(14), 49-63
- Güner, Ş. (2008). Türkiye'de Hekim Emeğinin Belirlenmesinde Tarihsel Süreç. Hekim Emeği Çalıştay, İstanbul Tabip Odası. İstanbul: Golden Print
- Hastane Ve Sağlık Kurumları Yönetimi Yüksek Lisans Programı, (b.t.)04.04.2010, http://www.istanbulsağlık.gov.tr/w/sb/egt/egitim/hastane_yonetimi.asp
- Hayran, O. ve Sur, H. (Eds.) (1998). Sağlık Hizmetleri El Kitabı (1. Baskı). İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
- İpekçi, N. Ulutaşdemir, N. (2006). Hemşirelik Öğrencilerinin Mesleğe İlişkin Düşüncelerinin İncelenmesi. I. Ulusal Sağlık Geliştirme ve Sağlık Eğitimi Kongresinde sunulan Bildiri. Özet Kitabı (s. 90), Muğla, Türkiye.
- Karadağ, A. (2002). Meslek Olarak Hemşirelik. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 5(2), 38-49.
- Karagöz, S. (2004). Hemşirelerin Politik Gücü. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 8 (1), 30-36.
- Karagözoğlu, Ş. (2005). Bilimsel Bir Disiplin Olarak Hemşirelik. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9(1), 6-15
- Karagözoğlu, Ş. (2008). Hemşirelik Bireysel ve Profesyonel Özerklik. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 3, 41-50.
- Kanpolat, Y. ve Akyol, U. (b.t.) Meslek Odalarının İşlevleri, Standardizasyon ve Akreditasyon. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/si/EK-20.pdf
- Kurban-Kuzu, N. Ulusoy, F.M. (2008). Hemşirelik Doktora Derecesine Sahip Öğretim Üyelerinin Uluslar Arası Atıf İndeksleri Kapsamındaki Dergilerde Yayımlanan Bilimsel Makalelerinin Profili. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 3, 15-25
- Meydancı, M. (16.10.2008). Türkiye'de Sağlık İdareciliğinin Sorunları Ve Geleceği. 10.04.2010. <http://www.saglikidarecileri.org.tr/cevaplar.asp?id=50&fid=7>
- Nalçacı, E. Hamzaoğlu, O. ve Özalp, E. (Eds.) (2006). Eleştirel Sağlık Sosyolojisi Sözlüğü (1. Baskı). İstanbul: Nazım Kitaplığı.
- Nash, J. (2003). 11.05.2010. Politics, policy and nursing. <http://www.pghhospitalnews.com/Archives/03Marc03/030302p olitics.htm>
- Özdemir, Ş. (2006). Doktorların Toplumsal İmajı Afyon İlinde Bir Araştırma. Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 179-191
- Şahman, İ. Tengilimoğlu, D. Işık, O. (2008). Özel Hastanelerde Yönetimin Profesyonelleşmesinin, Kurumsallaşma Süreci Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Alan Çalışması, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 1-23.
- Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Yönerge. (10. 02. 2005) 01.03.2010 http://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&task=view&id=240&Itemid=34
- Sağlık İdareciliği. (b.t.) 12.05.2010. http://www.medikalteknik.com.tr/web/devam_yazi.asp?id=57
- Sevim, Y. ve Dayı, Sevim, Y. (2009). Doktorların Ekonomik Durumları ve Toplumsal Konumları (Elazığ İli Örneği). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 231-248.
- Şengül, A. (2009). Kamu ve Özel Sektör Sağlık Hizmetlerinde Görev Yapan Klinisyen Hekimlerin İş Doyumları Arasındaki Farklılıkların Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Ege Akademik Bakış, 9(4), 1127-1148.
- Tarihçi, S. (2010). Hemşirelik Mesleği ve Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Mesleğe Etkilerinin Betimlenmesi. II. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresinde sunulan Bildiri, Ankara.
- Taş, Y. Aslan, D. ve Sayek, İ. (2006). Doktorluk Mesleğini Çocuklar Resimlerine Nasıl Yansıtıyorlar? 7-12 Yaş Grubu Çocukları Arasında Yapılmış Bir Örnek. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 15(11), 184-191.
- Taşkın, L. (1998). Hemşireliğin Gelişimini Engelleyen Konular. Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, 6, 48-50
- Tengilimoğlu, D. Işık, O. ve Akpolat, M. (2009). Sağlık İşletmeleri Yönetimi (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Toker, F. ve Şahin, Ü. (1999). Toplam Kalite Yönetiminde Yöneticinin Rolü Kocaeli İli Sağlık Hizmetleri Yönetici Profiline Toplam Kalite Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi. (14.4.2010). www.umitsahin.com/2.bölümtky%20ve%20kocaeli%20örneği.doc
- Uzun, K.A. (01.09.2009). Meslek Örgütü Olmak. <http://denetçininunlugu.blogspot.com.archive.html>

Üskül, Z. (b.t.) Kamu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları.

www.mimarist.org/komisyon/36_Donem/1.6.3.62.Meslek.html

Yıldırım, A. (2001). Meslekleşme Süreci ve Hemşirelik. Hemşirelik Forumu Dergisi, 4(1), 23-25.

Yıldırım, A. (06.03.2009). Hemşireliğin İçi Nasıl ve Kimler Tarafından Boşaltılıyor?<http://turkhemsirelerderneği.org.tr/menu/saglik-guncel/thd-sagligin-sesi-yazilari/86> saglikguncel.aspx

Abstract

The problems of NGOs and NGOism is certainly the matter of opinion and knowledge of the given environment, where individual types of not-for-profit organisations operate and their individual focus and benefit to the given country must really be assessed individually. In no case, should NGOs be refused as a whole. Not-for-profit non-governmental organisations perform an irreplaceable activity throughout the world and rescue millions of human lives. On the other hand, we should not connive at the phenomenon of NGOism and disregard purposely growing political influence of some organisations. The biggest danger is the environment, where politically strong NGOs can operate without any control and influence social environment for the benefit of a specific influential group. In such case, it is not a gratuitous help to people in need, but a simple influencing of the given society in favour of a business or a political group which has its intentions in the given country.

A lot has been written about **non-governmental not-for-profit organisations** and about **non-state not-for-profit organisations, which are generally denoted NGO** (*an English abbreviation standing for a Non-Governmental Organization*) and it has to be said that NGOs induce many controversial attitudes. We speak about NGO as so called NGOism as a post-democratic phenomenon particularly in relation to the Greenpeace-type organisations. In May 2005 Václav Klaus, the President of the Czech Republic, who sees the danger in the Greenpeace-type not-for-profit organisations which juxtapose freedoms, democracy and individuality against group interests, also spoke, among others, about NGOism in Warsaw. Václav Klaus has especially thought about the media whirl concerning the themes of global warming when it is Greenpeace which makes use of its political, media and social influence, which shows particularly in relation to the problems of global warming.

According to Václav Klaus, NGOism is an ideology which offers an alternative mechanism for decision-making on public issues to the standard traditional parliamentary democracy based on the general equal straight and secret voting right. Václav Klaus in his article dated 3 November 2005 also quotes J. Fonte, an American political scientist, who says in his essay called "Democracy's Trojan Horse" (Trojský kůň demokracie) published in *The National Interest*, No. 76, Summer 2004, (page121-122) that NGOs are "...in their essence pressure groups elected by nobody which are responsible only to themselves...", which, in addition, "make claim that they speak for the entire human race, similarly as others assumed the right to speak for labourers or the people in the past." He further quotes John O'Sullivan (Quadrant, October 2002), who explains the difference between the traditional parliamentary democracy and NGO-ism (without using this term) by the fact that the former system is based on the "individuals with rights", whereas the later on "rights-bearing groups".

In the opposition to the opinions of Václav Klaus, J. Fonte and J. O'Sullivan, who are unanimous in considering NGOism a threat to democracy, there is J. Giddens, the right hand of T. Blair, who sees a desirable "democratisation of democracy in NGOs.

In relation to the aforementioned, we have to say that a threat to democracy should be organisations which, in fact, substitute individual governmental systems and parliamentary democracies and they as if speak for and represent the whole human race. This, however, does not apply to non-governmental not-for-profit organisations which individually operate within the given problems or a group of people and which do not interfere with national or global political interests. Such not-for-profit organisations are absolutely necessary in every culture and, in contrast, they encourage the general public to unity with the given problems and try to make the public involved in the common effort in the correction to a specific public issue. It includes both humanitarian help in the event of natural disasters or war conflicts, and help to the impaired citizens, ill children and also e.g. the effort to put the matters in order and to reach mutual respect and abiding by moral values.

Unfortunately, the introduction of the phenomenon of paradigms is a real ideological problem of the post-democratic society, when many not-for-profit organisations generate artificial themes by which they interfere even with the state political systems, which particularly occurs in the third-world countries. Not-for-profit organisations of the NGOism type are in fact parliamentary political groups which literally take advantage of weak legislative principles of non-developed states, which leads to destabilisation and enforcement of group interests. NGOism does not observe any rules and is a completely separate influential part of weak state systems, which is obvious particularly in numerous African states, but also in Afghanistan, etc.

The problems of NGOs and NGOism is certainly the matter of opinion and knowledge of the given environment, where individual types of not-for-profit organisations operate and their individual focus and benefit to the given country must really be assessed individually. In no case, should NGOs be refused as a whole. Not-for-profit non-governmental organisations perform an irreplaceable activity throughout the world and rescue millions of human lives. On the other hand, we should not connive at the phenomenon of NGOism and disregard purposely growing political influence of some organisations.

In my opinion, the biggest danger is the environment, where politically strong NGOs can operate without any control and influence social environment for the benefit of a specific influential group. In such case, it is not a gratuitous help to people in need, but a simple influencing of the given society in favour of a business or a political group which has its intentions in the given country.

Such type includes e.g. organisations which criticize individual governmental systems and/or promote given political or religious dogmas.

Naturally, it is not possible to control all non-governmental not-for-profit organisations and their real intentions worldwide and the discussion about NGOism is, more or less, an academic-philosophical topic which describes one of the phenomena of post-democracy. Generally, we may incline to the opinion that no NGO may substitute the given political system. This is the role which definitely does not belong to these organisations.

Nonetheless, it is possible to actively approach a higher emphasis on the creation of space for such organisations, which really help individual people even in the global measure.

Within Turkey, it is possible to unambiguously positively assist such welfare not-for-profit organisations which strive for mutual communication of young people across individual cultures and religions, for the settlement of problems of young delinquents and their involvement in socially valuable life, humanitarian organisations or organisations protecting the interests of abused children and women, etc.

I am personally for the support to NGOs, which will help to wider communication of Turkey with the other EU member states, and, understandably, with the Czech Republic. Mutual learning about individual cultural traditions and customs can substantially assist in the integration of Turkey in the structures of EU and mutual participation in common projects of NGOs may help to mutual approximation of cultures as well as business relationships between Turkey and the Czech Republic.

I do not belong among Eurosceptics and therefore, I think the mutual communicative interconnection of individual states with different cultures is the role of NGOs, whose foundation must be not only supported, but also initiated at the government level.

I believe the role of NGOs should not be guarding democracy or substituting any governmental system, but real help in mutual communication and seeking solutions to problems which may be resolved by active assistance or which may at least mitigate fatal consequences of a causal cause of the problem. Further, the role of NGOs should be searching solutions to all-society phenomena which are not satisfactorily soluble within the government. This mainly relates to the humanitarian help or the themes of health-impaired citizens, etc. Simply said, my opinion is that NGOs should be a kind of an assistant and not a critic who only collects votes of the non-satisfied to gain more power for an influential group, which controls the given organisation.

The goal of NGOs should not definitely be the gaining of a political influence but, to the contrary, specific help and solution to the given problem or theme.

Besides, there are millions of people around the world who need our help and criticism of the governmental apparatus will certainly be of any help for them. John Fitzgerald Kennedy said in his now legendary inaugural speech in Washington, D.C. on 20 January 1961, which has become the most famous president's speech of the politicians of the U.S.A.: "Ask not what your country can do for you; ask what you can do for your country." I personally see, with some modification, the mission of NGOs in this speech, which Kennedy himself fulfilled. Lets it not try to change the world, but let's try to help one another or let's not wait until anybody does anything for us, but let's try to do something for others.

References

- John Fitzgerald Kennedy , his address, Washington D.C. , 12:51 (ET) Friday, January 20, 1961,
 JOHN FONTE, The National Interest, No. 76, Summer 2004, Democracy's Trojan Horse, Fonte TNI#76 6/14/04 23:40
 Page 120 Americans in the domestic democratic process.
 Václav Klaus 16 May 2005, Warsaw- the Third Summit of the countries of the Council of Europe
 John O'Sullivan, "How Not to Think About Immigration," *Quadrant*, October 2002, pp.15-22.